ALEXANDRI AB ALEXANDRO ... GENIALIUM DIERUM LIBRI SEX, VARIA AC...

Alessandro Alessandri,
Gottfried Hittorp

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
36 L
3

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

73
G
22

75
E
46

[illegible] quibus [illegible] sola [illegible]
fit modus. [illegible] incredibilis [illegible] ad magis [illegible]. 2°. [illegible]
vale modum. 3° [illegible] fit [illegible] magnam [illegible] et vigilias. 4°. [illegible]
[illegible]. 5°. [illegible] ad [illegible] partem [illegible] vel ad [illegible] quod [illegible] est, [illegible]

[illegible] amator [illegible] ad [illegible]
[illegible]
[illegible] 2. v. 12. [illegible]
[illegible]

ad [illegible] gaudet [illegible] non [illegible] plus.

Collegii Soc. Jesu cat. inscriptus
g. 36 L. 3

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVM LIBRI SEX,

VARIA AC RECONDITA ERVDITIONE REFERTI.

Accuratius quàm ante hac excuſi, cum duplici Indice.

Coloniæ excudebat Iaſpar Gennepæus.

ANNO M. D. LI.

GODEFRIDVS HITTORPIVS LECTORI STVDIOSO S. D.

CVM multæ ſint & magnæ artes, quibus uel uitæ dignitas conſtituitur, uel laborantis reipub. commoda prouehuntur, non mediocris ingenij laus hæc mihi uidetur, quem quiſq; ſtudij doctrinæq; uſum ad communiores literas ornandas adferre poſſit, eum utilitati publicæ condonare. Nam cum nullum uitæ genus, nullus florentis reipub. ſtatus ſine literis conſtitui poſſit, magnam merentur ſtudij gratiam, qui ad eas uel conſeruandas uel illuſtrandas, in hac graui cõmunium temporum conuerſione, animum conuertunt. Neq; enim præclarius quiſquam de uniuerſis rebus humanis mereri poteſt, q̃ qui nulla re alia niſi cõmuni uirtutis uolũtate cõmotus, earum rerum ſtudia excitat, quaꝝ gloria reipub. ſplendor, & quicquid hæc rerum uniuerſitas habet uel honeſti uel iucundi, illuſtratur. Vt enim certi quidam ſunt officioꝝ gradus, quibus alius alij præſtat atq; antecellit, ita in primis eius eſt laudabilis induſtria, qui literaꝝ dignitatẽ ad eam honoris amplitudinẽ, unde paulo ante fœda hominũ barbarie deiecta eſt, adducere conatur. Cæterarum rerum uel facilis eſt iactura, uel aliunde compenſatur utilitas. Literaꝝ neglecta dignitas, non ſolum omnem antiquitatis memoriam, omnem eruditionis elegantiam extinguit, uerumetiã magnis & præclaris conatibus rempub. ſpoliat. Atq; hanc cauſam eſſe puto, ut intolerabilis fere eoꝝ ſit barbaries & portentoſa quædam implacabilis naturæ acerbitas, qui nullis uirtutis ſtimulis ad cõmunium literaꝝ ſtudia amplectẽda impellũtur. Inſolens res eſt, & plena ferocitatis hominis natura, quæ nullis literis ad uitæ placabilitatẽ animoꝝq; moderationẽ conformatur, quando ex õibus naturæ beneficijs nihil præſtantius homini a Deo Opt. Max. conceſſum eſt ipſa illa literaꝝ cognitione, quaꝝ eſt utilitas omnis cum reipub. dignitate coniuncta. Has qui ſtudio, cura atq; diligentia promouet, omnium conſulit rationibus, omnium ſeruit gloriæ. Quæ mihi cauſa ſi non eſſet, quamobrem omnes animi mei ſenſus ad literaꝝ dignitatẽ libenter cõuertere ſoleam, cõmittendum tamen mihi non fuerat, ut in excudẽdo hoc ALEXANDRO ab Alexandro, optimo quidem autore, ſed multis fere annis ſuppreſſo, & nuper in Gallijs infideliter edito, quam cæteris rebus nauare operam ſoleo, eam ſtudioſæ iuuentuti detrectarem. Eſt enim in hoc autore non illa ſolũ, quæ alioqui iacentes hominũ animos ad omnem uitæ honeſtatẽ amplectendã excitare ſolet, admirabilis antiquitatis effigies, multiplex eruditionis elegantia, & ſelecta optimoꝝ exemploꝝ copia, ueꝝ maior quædã lectionis utilitas, q̃ uulgus hominũ animo cõplectatur. Cõtinet enim uaria gentiũ ordinũq; inſtituta, admirabilia prudentũ conſilia, & ea etiam Iuriſperitoꝝ ſenatusq; conſulta quæ hactenus a paucis admodũ ſunt intellecta. Quare etiam magis neceſſaria huius libri eſt lectio cum omnibus

illis, qui ingenuarum artiū exemplorumq; certas formas ceu locos cōmunes ſibi colligere ſtudent, tum uero iureconſultis, quorum ut ſolicitudini pro noſtra ſumma ac perpetua in rem literariā uolūtate opitularemur, curauimus magna fide ac induſtria paſſim ad marginē ipſa legū capita ſignari, quarum declarationē faceret autor ipſe, quo melius ex ipſis iureconſultorum fontibus lector deprehendat, quantum utilitatis ad res magnas atq; arduas intelligendas adferat diligens huius libri lectio. Priores annotationes ſine animi iudicio, ſine ordine temere uidentur adiectæ, tanq̃ quidam rerum indices: nos maluimus in deſcribendis legum capitibus, ſine quibus intelligi autoris ſenſus non poteſt, ſtudioſorum cōmoditati ſeruire, ut propēſum in rebus arduis conatum noſtrum agnoſcere poſſint. Cuius animi noſtri fidem iam alterā lectori hanc eſſe uolumus, q̃ cum tota pagina in priore illa editione eſſet uel omiſſa uel turpiter deprauata, totusq; liber paſſim eſſet plurimis lacunis defœdatus, curauimus diligentia maxime ARNOLDI ARLENII, ornatiſſimi iuuenis, ut ex Bononienſibus bibliothecis, ſolidum nobis exemplar daretur, ad cuius imitationem noſtra hæc æditio effingeretur: quam ob id debet optimus quiſq; boni conſulere, q̃ in ea paranda nihil niſi utilitatē communem ſimus ſecuti.

VALE.

QVAE DE AVTORIS VITA EX hiſce cōmentarijs colligere licuerit.

De Alexandro hoc, nihil a recentioribus [illegible] ſcriptum comperitur: cum tamen eorū tēpore uixerit, quorum uitæ a diuerſis conſcriptæ ſunt, nimirum Franciſci Philelphi, Geor. Trapezuntij, Iohan. Platinæ, Iouiani Pontani, Theodori Gazæ, Nicolai Perotti, Do. Calderini, Hermolai Barbari, Pauli Corteſij, Raphaelis Volaterrani, quos partim Romæ prælegentes audiuit, partim officio ſibi deuinxit, partim etiā quæſtionibus propoſitis (ut fieri ſolet inter doctos) exercuit. Philelphū iuuenis ſenem obſeruauit, illumq; Romæ M. T. Ciceronis Tuſculanas quæſtiones ſummo artificio prælegentem, audiuit. Nicolaū Perottū & Do. Calderinū ſcribit ſua ætate Martialis apophoreta magna æmulatione Romæ in ſcholis eodem tempore prælegiſſe. Profeſſione fuit Iuriſconſultus, in qua eo uſq; progreſſus eſt, ut & in agro Neapolitano, & Romæ cauſas ſæpe defenderit: ubi & ædes oſtentis umbrarumq; illuſionibus infames ſe aliquando incoluiſſe ſcribit, ac in agro Vaticano prædiolū habuiſſe. Tandem ubi in iudicijs gratia & corruptionibus omnia tranſigi uideret, patroniſq; contra uim potentiorum nihil amplius præſidij eſſe, relicto foro, & cauſarum actionibus, in mitioribus ſtudijs ætatem conſumpſit: ſatius eſſe ducens, ut ipſe de ſe inquit, modico ciuiliq; cultu contentum uiuere, q̃ bona animi turpi quæſtu peſſimo exemplo fœdare.

AD ILLVSTREM
ANDREAM AQVAEVIAM DVCEM ADRIAE,
Virum eloquentiſs. Alexandri de Alexandro iuriſperiti Neopolitani, in ſuos Geniales dies, Præfatio.

GEniales meos, & a ſeueris ſtudijs lucubratiunculas, ſucciſiuis temporibus excogitatas, an dicarem tibi dux inclyte, diu ancipiti cogitatione & dubia mente in utranq; partem diſtractus ſum. Cum enĩ ætate noſtra te ingenio & facundia prope ſingulari uideamus, quid dignum eruditione tua, aut ſatis exploratũ probatũq;, homo ego tumultuari⁹ in litibus & foro uerſatus, apud te afferre poſſem, hæſitabam. Nunq̃d ex gro ieiuno & exili, poma Alcinoo (ut aiũt) aut Floræ ſerta dare tentarẽ: ut q̃d Phormioni Hãnibal, id tu mihi aliq̃n obiectares: Rurſus cõmentatiunculas, q̃leſcunq; forent, cuius patrocinio tuto cõmitterem potius q̃ tuo, habebã neminem. Solus tu mihi occurrebas, cuius ingenij p̃ſtantem uim, & dicendi facundiã noſcitabamus, cuiuſq;, p̃ter familiæ genus inclytũ, p̃terq; auitam gloriã, fortunæq; & animi dotes, etiã acre iudicium, exa muſſim de ſtudijs bonaꝝ artiũ, & om̃i antiquitate, ſæpenũero factũ audie ramus. Accipias ergo opuſculũ & iocos meos, q̃bus q̃n a foro & negocijs ociũ & quies erat, q̃nq; ab incurſu calamitatũ, & ſæuientis fortunæ ꝑcellis reſpirare potuimus, cum amicis interdũ ludere ſolebamus. Quibusq; mores & exẽpla oĩs uetuſtatis, ueterũq; illa inſtitutio auoꝝ, tam circa honores & magiſtrat⁹, ſenatusq; cõſulta, remq; bellicã & militarẽ, q̃ circa ſacra, cære monias, cultusq; deoꝝ: quantũq; a noſtra religione, q̃ recte imbuti ſum⁹, quæq; nobis ſanctiſſima & ꝓuidentiſſima cõſtituta eſt, illa diſcrepẽt, liq̃do tibi innoteſcere poſſit, opus ſane opoſum: Non quo iudiciũ cenſuramq; tuã q̃ penſiculata nimis & acris eſt, quã nos ſubire formidamus, expiar: ſed q̃ patrocinium mihi aduerſus cauillãtes, ſi q fortaſſe ſunt, paratũ inueniã: Si q̃dem hæc aliq̃bus non ꝓbari, & fortaſſe nõ nimis docta, aut exculta ui ſum iri, haud dubito. Id tñ qualecunq; ſit, tu boni æquiq; cõſules. Nã & ſi tuo graui & firmo iudicio dignũ opus nõ ſit, rudibus ſaltẽ ad capiendum maioris operis incrementũ, & quandã uetuſtatis imaginẽ, uitãdunq; inq̃ rendi laborẽ, cum oĩa ex pluribus ſtudijs collecta, cõplecti memoria non ſit, fortaſſe ꝓderit. Legentes tm̃ quæſo meminerint, hoĩ in foro uerſato, & tumultuarijs iudicijs fere peſſundato, qui nec curis, nec negocio uacat, aĩo etiã tam uarijs actionibus occupato & impedito, q̃ maxime a q̃ete doctrinaꝝ auocant: ut q̃d dignum auribus, diligenterq; exploratũ, aut ſatis grauiter penſitatũ, in mediũ adferri poſſit, nõ facile dari. Adde ꝙ antiq̃tatis oĩs ratio cognitioq;, & ſi q̃d eſt uetuſtatis exẽplar, apud autores multiuagos, Græcos & Latinos, q̃s undiq; cõquiſitos, quoad facere potui, euoluim⁹, ſparſim & ſtercise detruſa, nec in ꝓmptu expoſita ſunt. Adde cauſaꝝ & negocioꝝ, priuataꝝ publicaꝝq; reꝝ ſolicitã curam, q̃ ſapientis quoq; animũ in diuerſum trahit. Sed q̃lecunq; hoc munuſculũ futuꝝ ſit, id a te peto, ut meũ erga te ſynceꝝ animũ, fidẽq; & ſedulũ in om̃i fortuna obſequium ſaltem teſtari uideat̃. q̃d ita acceptũ iri a te, etiã atq; etiam poſtulo. Vale.

LIBRI PRIMI GENIALIVM DIERVM CAPITA.

Locus ex Tranquillo de Teſtamento Cæſaris in natali Iouiani Pontani inuicē diſcuſſus Caput I Pagina 1
Qui reges uel principes apud uarias gentes cognomenta ex ſuo nomine poſteris reliquerint Caput ij 3
Quæ poteſtas, quantūq; ius aduerſus reliquos magiſtratus tribunis plebis Romæ fuerit caput iij 5
Quid uerbum ſino cum negandi aduerbio apud iureconſultos deſignet, & quam uim habeat in edictis caput iiij 6
Ex quot militibus decuria, centuria, manipulus, uexillum, turma, cohors, & legio, a Romanis ſcribi conſueuerint caput V 7
Ex quibus cauſis dictator apud Rom. olim, & quare fieri conſueuit caput vi. 9
Locus ex Terentij Phormione elucidatus, & uetus ſenatuſconſultum a Græcis ad Romanos deductum caput vij 10
Spero te amaturum fore, uel amandum fore, ueterū autoritatibus Latine dici licere, contra opinionē quorundam grammaticorum caput viij 11
Quare partus ancillæ, cuius fructus legatus fuit, in fructu non ſit, cum reliquorum animalium contra fuerit caput X 15
Miracula de ſomnijs apud nonnullos cognita & comperta, & quæ ipſe expertus fuit caput xi 16
Quæ forma caſtrorum, qualiſq; diſciplina olim fuit, & quot portæ in Romanis caſtris eſſe conſueuere caput xij 17
Quot cognominibus Fortuna dea apud Romanos cognominata, & quibus templis donata fuerit Caput xiij 19
Quoties opima ſpolia, cæſis hoſtium ducibus, Romæ relata fuerint, & quoties Iani templum clauſum ſit Caput xiiij 21
Verbum liberorum & parentum in edictis pretorū quos comprehendat, & an omnes in infinitum extendatur Cap. xv 23
Quæ & quot curiæ Romæ fuerint, & uerbum curia ſine adiectione nominis, quam curiam deſignauit Caput xvi 23
Quæ fuerint Romanarum tribuum nomina, & unde dictæ denominatæq; ſint, & quæ apud exteros celebrentur Caput xviij 24
Hiſtoria de Scipione Aſiatico, & morte Aemyliani Scipionis, quæ incerto autore fuit Cap. xviij 27
Quanta & q̄ uaria iuriſconſultorum opinio fuerit de ſupellectili, & quæ ſupellectilis nomine comprehendantur Caput xix 28
In qua ætate milites a Romanis legi conſueuere, & quæ fuerit diſciplina militaris, quodve iuſiurandū Caput xx 29
Diſſenſio inter duos ludi profeſſores, ſuper uerbo inuenio & reperio, contra obſeruationes grammatici cuiuſpiam Caput xxi 33
Ex quibus uictorijs olim COSS. deindeſequuti duces, triumphare conſueuerint Caput xxij 33
Diſceptatio Franciſci Philelphi cum grammatico, an Cicero aliquando ludū aperuerit ca. xxiij 36
In quo gradu cognationis apud pleraſq; gentes matrimonia licuerint, & q̄ diuerſi mores in contrahēdis nuptijs fuerint Caput xxiiij 37
Quid ſit artemon apud iureconſultos: & quod dicatur plumbum in ripa poſitum, de quo ambigitur apud multos Caput xxv 48
Quod eſſet collegium fratrum Arualium Romæ inſtitutū, quive Salij ſacerdotes, & quot ſocietatū genera fuerunt Ca. xxvi 41
Quot lictores apparitoreſq; habebat dictator, quot COSS. aut pretores, quæſtores ve, qui ve ſecures habebant, & qui non Caput xxvij 43
Quod regium diadema, tam apud Romanos, q̄ apud exteras nationes genteſq; fuerit, & quæ inſignia Caput xxviij 45
Quæ fuerint auſpicia quæ e pullis emiſſis e cauea caperentur, & quæ ſecundos euentus, quæve infortunia afferunt Caput xxix 47
Pythagoras, Parmenides & Zeno philoſophi, tum Ennius & Neuius, Pacuuius, Accius poetæ, unde originem duxere. Caput XXX. 48

SECVNDI LIBRI GENIALIVM DIERVM CAPITA.

Locus ex Propertio ab Accio Syncero Neapolitano in conuiuio familiari commode emendatus caput I 49
Qui quæſtores Romæ, quotq; fuerint, qualiſq; poteſtas & munus erat, aut iuriſdictio cap. ij 51
Quid reſponderit ſuper controuerſo iure teſtamenti, in quo fundus ſeu ædes filiæ legatæ fuerant Caput iij 54
Quæ deorum ædes extra urbis pomœrium ſitæ fuerint, & ex his quæ in urbem poſtea receptæ Caput iiij 54
Quæ ſolennes ceremoniæ more Romano in ſponſalibus olim & nuptijs eſſe conſueuere, & quæ apud exteros Caput V 55
Immane exemplum Tulliæ ſupra corpus patris ambulantis, & filij Eucratidis idem facinus admittentis Caput vi 59
Tria errata interpretis epiſtolarum familiariū Ciceronis cōmoda explanantur Ca. vij 60
Quot Romæ pontifices, quodve officiū, & quæ fuerint inſignia, quibusq; legibus maximus pontifex aſtrictus erat, & qd apud exteros Caput viij 61
Mira exempla a compluribus experta de umbrarū figuris, & falſis imaginibus, & quæ ipſe didicit, atq; expertus fuit Caput ix 64
Quæ ſint pedamenta apud iureconſultos, cuius ve generis, & qd bupreſtis, & pityocampa cap. X 65
Qui Romani duces ex oppidis & prouincijs ui ſubactis cognomenta deſumpſere, et de Scipionum fa-

milia. et quid apud exteros Caput xi 61
Quid ſit triplex forum, de quo in Martiale fit men-
tio, queve fora olim Romæ fuerint, queve apud ex
teros præcipua Caput xij 69
Quæ mulctæ militares maiores, & quæ minores mi
litib. & ob q̃ delicta inferri ſolebant ca. xiij 70
Quæ ſolennia in Herculis ſacro ad aram maximam
ſeruabantur, & quæ apud exteros, quæve aræ Her-
culis Romæ fuerint Caput xiiij 73
Quo tẽpore primũ prætores creari cœpere, & q̃ ius
quæve illorum poteſtas fuerit Caput xv 75
Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando de-
licta nõ conſummata, ac ſi perfecta fuiſſent, puni-
ri debeant Caput xvi 77
Quod Theophraſtus ſenſit, quibuſdam uiperarũ mor
ſibus tibicines mederi, probatum experimentum
Caput xvij 78
Qui uici, uiæ, uel cliui præcipui Romæ fuerint, & un
de nomina originis ſumpſerint Cap. xviij 79
In quibus membris in homine inſit religio quædam,
propter quam illa ſancte coli debeant & obſeruari
Caput xix 81
Quibus finibus, quæq; menſura, iter, actus, aut uia cõ
ſtent, & quid pes, cubitus, palmus, iugum, dipletrũ,
ſtadiumve ſit Caput XX 85
Miraculum de homine, qui plus in mari q̃ in terris
degebat Caput xxi 87
In quibus deorum ſacriſicijs, uictimas aut hoſtias an
tiquo more cadere non licebat cap. xxij 88
Nunquid q lege Falcidia cautum eſt de quarta bono-
rum heredi debita, poſſit uoluntate teſtatoris com
minui uel tolli Caput xxiij 90
Loci ex Iuuenale parum ab interpretibus diligen-
ter habiti, contra nonnullorum opinionem expla
nantur caput xxiiij 1
Variæ apud diuerſas gentes pueuorum inſtitutiones,
& infantibus Romanis quæ documenta fuerint
caput xxv 92
An inter auguria ſternutamenta ſint & offenſiones
pedũ, & q̃ illorum prædictio fuerit cap xxvi 98
Quæ poteſtas proconſulis foret, quive erant procõ
ſules, & an idem iuris quod conſules haberent
caput xxvij 99
Licere uti accuſatiuo caſu nõnunq̃ in uerbis localib.
contra regulas grammaticorum ca. xxviij 101
Equeſter ordo quando primum cœptus ſuit, quæq; ip-
ſius ordinis poteſtas & officium atq; inſignia fue-
rint caput xxix 102
Quid ſit charta opiſtographa apud iureconſultos,
de qua Vlpianus mentionem fecit, & quot charta-
rum genera fuerint, & quid ciſiarius apud eundem
Vlpianum Caput xxx 104
Solere magnos ſucceſſus ex infima fortuna. & futu-
ras calamitates plerunq; ſignis præmonſtrari
Caput xxxi 106
Par exemplum Tarquinij Superbi & Thraſybuli Mi
leſiorum tyranni, ac Sexti Tarquinij & Zopyri Aſ
ſyrij Caput xxxij 107

TERTII LIBRI GENIALIVM
DIERVM CAPITA.

QVid dicatur idem apud philoſophos, & quid
idem a iureconſultis, diſcuſſum cum Hermo
lao in conuiuio familiari Cap. I 108
Gentium diuerſarũ mores in condendis humandiſq;
corporibus defunctorum, & qui Romanorum uſus
fuerit Caput ij 110
Conſularia comitia per quos fiebant, quæve poteſtas
conſulis, quantumq; ius & quæ dignitas foret
caput iij 112
Quæ ſint Sigillaria, uerbum ſæpius repetitum apud
Scæuolã iureconſultũ, tertio de legatis ca. iiij 116
Quæ delictorum pœnæ maiorum criminum apud di
uerſas gentes, more & legibus fuerint conſtitutæ.
& quæ minorum caput V 116
Locus ex Ciceronis orõe pro Milone explanatur, &
q̃ regiæ, q̃q; atria Romæ fuerint cap. vi 121
Quo apparatu, quibusq; cæremonijs apud ueteres de-
functa corpora igni tradebantur, qualisq; pompa
exequiarum foret Caput vij 123
Miraculum Tritonũ & Nereidum, quæ uarijs in lo-
cis tẽpeſtate noſtra cõperta fuere cap. viij 128
Qui xyſtici, quive thymelici apud iureconſultos di-
cti ſint, quodve officiũ, & quid nomina deſignarint
Item qui intelligantur per aquæ aſperſores in ſa-
cris certaminibus apud iureconſultum, & quid pã-
cratiaſtes & pancratium Caput ix 129
Locus ex Iuuenale de trulla quid deſignet, ex autori
tate iuriſconſultorum & aliorum teſtimonio expla
natur. Caput x 131
Exempla frugalitatis priſcorum, & quam parco ui
ctu contenti fuerint, & quando luxus primum ur
bem inuaſerit caput xi 131
Quæ ſint puræ & lectæ hoſtiæ in deorũ ſacrificijs, &
quæ uictimæ quibus dijs dicatæ fuerint. ca. xij 135
Quæ origo cenſorũ, quæve poteſtas, & ex quã par-
uis initijs in quantum magnitudinis deuenerit
Caput xiij 137
Quid ſit apud iureconſultos cœnaculariam exerce-
re, quid catadromus, quid cloaca ſphæriſterium, &
& quid hypocauſta caput xiiij 141
Solere futuras calamitates multo ante ſignis præ-
monſtrari, & miraculum quo uaſtitas regni Neapo
litani prædicta fuit caput xv 142
Qui duumuiri, triumuiri, quinqueuiri ſeptemuiri,
decemuiri, quindecim uiri, & centumuiri fuerint
Caput xvi 143
Quoties contra ambitum illorum qui appetunt ma
giſtratus, pluribus legibus a Romanis obuiam itũ
ſit caput xvij 147
Idus cuiuſque menſis apud ueteres Romanorum ma-
xime feſtas, & feriatas fuiſſe, & quid apud exte-
ros Caput xviij 148
Defenſio Vlpiani definiẽtis inſtratum quid eſſet, &
quid differt pulſare a uerberare, contra gramma
ticum illum falſo accuſantem. caput xix 150
Quibus legibus Romano ciui data immunitas fuerit

ne uapularet: & quæ iura cōpetant dominis in ſer uos,& patronis in liberos. Item in exilium mittendi ratio apud diuerſos. Caput xx. 151
Qui ludi apud Romanos frequētes fuerint, qui apud exteros, quæue ſint nuces occellatæ apud Tranquillum Caput xxi. 154
Quæ uota olim ſolemnia fuere apud Romanos, & quæ apud exteros, quiue uota concipere, & quomodo ſoliti ſint Caput xxij 156
Conſueuiſſe Romanos illorum bona quos maximis criminibus damnarant, publicare, & quæ porticus Romæ inſignes fuerint Caput xxiij 160
Quam multiplex annus apud diuerſas gētes fuerit, & qui annus Romanis, quodue principiū anni ſit. Caput xxiiij 161
Qui topiarij apud iureconſultos dicti ſint, & legato fundo inſtructo, an ueniant topiarij, & quæ ſeruorum ſpecies apud eoſdem Cap. xxv. 163
Trium ſummorum uirorum ſomnia pares exitus habuiſſe, quiue ſomnia qualia uiderant, uera fuiſſe experti ſunt Cap. xxvi 164
Qui rex ſacrificulus olim apud Romanos foret, quæ illi nomen, & quæ ſacra obiret Cap. xxvij 165
Thuſci unde duxerint originē, quæue duodecim urbes fuerint, quarum conſilio bella gerebantur Caput xxviij 166

Qvarti libri genialivm diervm capita.

Locus ex Martiale cum Iohanne Veneto diſcuſſus, dum caloris incommoda ſub umbra fraxini propulſarent Caput I 167
Quæ apud Ro. fuerint militaria ſigna, quæ apud exteros, quoue pacto educi conſueuerint, & quid teſſera, quid uexillum ſit Caput ij 170
Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata Caput iij 173
Quando primum ædilitas cœperit, & quot fuerint ædiles, & qui curules, & qui plebeij Ca. iiij 178
Iudicium ignaui iudicis ſuper controuerſo iure perperam iudicantis, hauſtum aquæ per fundum alienum non deberi Ca. V 180
Quanta ſeueritate a Roma contra licentiam magiſtratuum, & quoties occurſum ſit Ca. vi. 181
Qui ordo in diſponendis aciebus, & quæ norma militiæ apud Romanos olim ſeruari ſolita fuerit, & quæ apud exteros Caput vij 183
An ſapienti uxor ducenda ſit, & quæ ad propagandam ſobolem indulta commoda a Romanis fuerint Caput viij 186
Ingens miraculum rerum quæ in Germania & Britannia, tam ex uitibus q̄ fluctu maris proueniunt Caput ix. 190
Locus ex Iuuenale declaratur, & quotuplex apud ueteres libertatis genus fuerit, qualiterq́; ciuitas aſſ mittebatur uel dabatur Caput X 192
Qui fuerit modus conſulendi ſenatus, & ubi haberi, & quo pacto ſuffragia ferri ſolerent, & quid apud exteros Caput xi 197
Quæ origo ſacrorum Lupercalium ſit, & quomodo celebrari, quandoq́; coli ſolerent, & quariæ deorum effigies fuerint Cap. xij 203
Quæ uitia ex loci natura aut cæli climate, quibuſdā gentibus ita innata ſint, ut illa habeant propria & perpetua Caput xiij 205
An ſit idem deprecari quod recuſare, contra quorundam grammaticorum opinionem Ca. xiiij 206
Triplex quæſitum ſuper nonnullis uerbis iuriſcōſultorum ſubobſcuris, quis ſit illorum ſignificatus, q̄ue pecuniæ olim fuerint Caput xv 207
Quæ portæ urbis Romæ præcipuæ fuerint, & unde nomina ſumpſerint, & ex quibus cauſis cognomenta Caput xvi 210
Quo ritu, quibuſq́; cæremonijs hoſtia apud priſcos dijs immolabatur, & quomodo fiebant ſacra, & quid apud exteros Caput xvij 212
Quæ militibus operam in bello nauantibus militaria dona ab imperatoribus olim dari ſolita fuerint Caput xviij 218
Deluſiones dæmonum malorum a multis expertas fuiſſe, qui diuerſis imaginibus homines deluſere Caput xix 220
Quando dies tam apud Romanos quam exteras gētes incipiat, & qui dies atri, quiue fauſti ſint Caput XX 222
Locus Martialis in diſtichis elucidatus, in quo plerique interpretes grammatici lapſi ſunt Ca. xxi 225
Exempla legis Iuliæ & Papiæ, quibus quæ lege Iulia indulta erant, lege Papia fuere prohibita Caput xxij 227
Quod ius, quæue poteſtas dictatoris Romæ & exteris fuerit, & a quibus dici & quanto tempore debuerit Caput xxiij 228
Quid mina, quid drachma, quid aſſis, denarius, ſeſtertium & talentum apud gentes diuerſas ualuerit Caput xxiiij 231
Quæ theatra Romæ fuerint, & qui circi, quorumq́; extent ueſtigia, & quæ penitus conciderint Caput xxv 234
Qui fuerit medius unguis & infamis digitus, quibusq́; digitis quæ fuerint qualitates & nomina Caput xxvi 235

Qvinti libri genialivm diervm capita.

Locus ex Martiale, apud Gabrielem Altilium in conuiuio familiari inuicem diſcuſſus Caput I 237
Quot plebis tribuni a primordio urbis fuerint, quæue poteſtas, & qui conſulari poteſtate, & qui tribuni ærarij Caput ij 239
Quonam modo per feciales inirentur fœdera, aut bella indicerentur, & quid ab exteris ſeruatum ſit Caput iij 241
Pleraq; ueterum prænomina unde deducta fuerint & denominata, & de Nonis Caprotinis quæ traduntur Caput iiij 245
Quid ſit apud iurecōſultos helicamirus, quid zeta, & unde deductū nomē & denoīatum Ca. v 246

Quādo primū iterregnū cœptū fuerit, et q̄bus de cau
ſis interreges Romæ creari cōſuerint. Ca. vi. 247
Sacrificium quomodo in Albano fiebat, et quæ erant
feriæ, qui ve populi adſacrum cōuenirēt. Ca. vij. 148
Qui l. di Olympici, qui Pythij, qui Iſthmij, & qui Ne
mei olim apud Græcos, & qui circenſes Romæ fue
rint. Ca. viij 249
Mira exēpla quæ in mōtib9 et lapidib. hodie uiſun
tur, unde originē et cauſas duxerint. Ca. ix. 254
Quā uariū multiplex iuſiurādū apud diuerſas gētes
fuerit, et p quos deos iurare cōſueuerit. Ca x. 255
Quid ſit exedra, quid menianū, de q̄bus apud iurecō
ſultos mētio frequēs, et quid embāma. Ca. xi. 258
Quot uirgines ueſtales, queue illarum diſciplina &
inſtitutio fuerit, quaue afficiatur pœna inceſti da
Ex quibus ueteres capta (mnata. Ca. xij. 258
re auſpicia ſolerent, et auſpiciorum quæ proſpera,
queue piacularia ſint. Ca. xij. 261
Quid ſenſerit Hieronymus Porcarius de iniquo iudi
ce, quibusq; modis litigantes fruſtretur & delu
Quæ in ſermonibus quoti (dat. Ca. xiiij. 265
dianis uulgata prouerbia apud Romanos in uſu fu
erint, et quæ apud exteros frequētia. Ca. xv. 267
Qui primus legē theatralē Romæ tulerit, et q̄t leges
plebē ab optimatib. poſtea diſtinxerit. Ca. xvi. 269
Quid apud Scæuolā iureconſultū ſit hieroſiarchus,
& quid ſit calix diatretus. Ca. xvij. 272
In quo diſcretus ordo plebeius a patritio fuerit, et in
quo patritius a ſenatorio, quodue diſcrimen in ue
ſtibus apud diuerſas gentes. Ca. xviij 272
Qui nūerus augurum, quæue poteſtas aut ius quondā
fuerit, et quō auguria captarentur. Ca xix. 280
Qui eſſent equi funales in Trāquillo, cōtra nōnullo
rū interpretationē probabilis opinio. Ca. xx. 283
Qui fuerit apud ueteres cœnandi uſus, quæue hora
prandij & cœnæ, quotq; ſingulis lectis cœnitabant,
& quid apud exteros. Ca. xxi. 283
Quæ ipſe dictu admirabilia de umbrarū figuris, no
ctib. fere ſingulis Romæ expertus fui. Ca. xxij. 290
Qui cultus domorū quondā fuerit, & quare maiorū
imagines in poſtibus, & arma in atrijs et ueſtibulis
haberēt, & quid de exteris. Ca. xxiij. 290
In extis inſpiciēdis quæ proſpera, quæue dira ſunt, &
quæ boni, quæue mali prænuncia. Ca. xxv. 294
Conſualia, equitia, & ludi Apollinares quando a Ro
manis fierēt, quoue modo Diti ſacra fiant, et quo tē
Quæ ſacra expiationis cau (pore. Ca. xxvi. 296
ſa a Romanis ſeruabantur, et quibus ex cauſis fie
rent, quæue apud exteros. Ca. xxvij. 298
Quæ affinitas cum Sex. Tarquinio Superbi filio, &
quæ Collatino cum Bruto, & Lucretiæ cum utroque
fuerit. Ca. xxviij 302

SEXTI LIBRI GENIALIVM
DIERVM CAPITA.

LOCVS ex tertio Ciceronis de officijs, quid uen
ditor emptori præſtare teneatur, cum Sigiſmū
do in ſuburbano diſcuſſus. Ca. I. 304
Quæ maxīa fuerint oracula, q̄ue tēpla celebria apud
pleraſq; gētes ī magna religiōe et cultu. Ca ij. 306
Qui fuerint legati conſulū uel prætorū, queue iuriſ
dictio aut illorum poteſtas ſit. Ca. iij. 308
Qui magni dij, qui cōes, aut indigetes dicti queue
deorum cognomenta, et Iunonis Romæ templa fue
Ex quibus oppidis, quibusq; re (rint. Ca. iiij. 312
gionibus aut terrarum oris, ingenio clari & præci
pua doctrine uiri plures euaſere. Ca. v. 315
Quo appar. tu, & qua pompa, quantoq; omnium ſtu
dio olim Romani triumphos agerēt, quis ordo ſer
uari, & quæ in triūphe fi ri cōſueuerāt Ca. vi. 316
Reſponſum Raphaeli Volaterrano, quare legum &
Cauſarum ſtudio intermiſſo, his mitioribus ſtudijs
oblectaremur. Cap. vij. 322
Quæ ſit Bona dea, & quæ a ueterib. illi ſacra fierent,
quidue Rubigalia, Floralia & Vinalia forent. Ca
Tantum & quantum comparati (put viij. 323
uo nōnunquā coniūgi, ædemq; pro domo ſæpe apud
autores inueniri Ca. ix. 323
Quæ lege duodecim tabularum utiliter & cōmode,
quæue parum cōſulte, & nimis ſeuere ſcripta uide
Sacrum ſeptimontium in qui (bantur. Ca. x. 325
bus locis urbis fieret, quiue ſeptē colles urbis ſint,
queue in illis præcipue dignationis loca forēt. Ca
Qui flamines primi Romæ fue (put xi. 331
rint, quodue flaminis officium, q̄busq; eſſent cære
monijs addicti. Caput xij. 335
In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriasq;
phalanx diuidatur, & quæ illius deſcriptio fuerit,
Res ſacræ, religioſæ & ſanctæ, quæ (Ca. xiij. 336
cenſerentur apud ueteres, quibusq; ſacrum aut ſan
ctum facere licuit. Ca. xiiij. 337
Locus Ciceronis ex Catone maiore de lege Voconia
quæ eſſet, et quæ Furia et Falcidia, explanatur. Ca
Quid reſponderim Hieronymo (put xv 341
Maſſaino, cur in eodē forem ſtatu ſemp, cum ad ho
nores admitterentur alij. Ca. xvi. 342
Quibus ex cauſis ouare ducibus licebat, et in quibus
ouatio differt a triumpho. Ca. xvij. 343
Qui erāt tribuni militū in Romanis caſtris, queue
poteſtas et officiū foret, aut iuriſdictio. Ca. xviij. 344
Qui ludi ſcenici, q Megalēſes, q Taurij, Cōpitalitij,
Iuuenales et Honorarij fuerint. Ca. xix. 345
Qui eſſet urbis præfectus, quodue officiū, quarumq;
rerū cognitionē aīaduerſionēq; haberet. Ca xx. 351
Miraculum de hoīe q extruſus e carcere, rurſusq; in
eum intruſus, inferna ſe loca adiuiſſe enarrauit. Ca
Quot militum ordines, cuiusue ge (put xxi. 355
neris milites in Romana militia olim militare con
ſuerant, et qui apud exteros. Ca. xxij. 355
Quid ſit lex, quid plebiſcitum, ſenatuue conſultū, q̄d
prætorum edicta, uel reſpōſa prudētū. Ca. 23, 361
Qui primi de plebe ad dictaturā, cōſulatum, et præ
turā, aliosq; magiſtratus euecti fuerint, et de epho
ris quæ tradantur. Ca xxiiij. 363
Quas acies, quosue exercitus, q duces parua manu
profligarint, quæue flumina Xerxis exercitus po
tarit. Caput xxv. 366
Quidnam uariæ gentes de dijs ſenſerint, & quam impia
& deteſtanda ſacra apud exteras gentes fuerint.
Caput xxvi. 368

FINIS.

INDEX RERVM AC uocum, non quidem omnium, ſed ſcitu maxime dignarum, in ſex Geniali um Dierum Alexandri ab Alexandro libros, operoſiſſime per Bar. Laurentē congeſtus, fideliſſimeq; iuxta ſerim alphabeti digeſtus.

Meminerit lector, litera a numeris adiecta, ſuperiorem paginæ medietatem: b, inferiorem: Vbi uero neutra harum adijcitur, utranq; medietatem indifferenter indicari.

ABalos inſula quæ 298
abdomina à quibus & cur epulis interdicta 134.b
abiectis armis plauſum facere, quid 172.b
abij & Calui Scythis qui quales que habiti 206.a 212.b
abluendi cadaueris & ungēdi & ueſtiendi mos olim quis 123 a
abluendorum infantium mos olim quis 95.b
abolla quorum ueſtis 175.b
aborigenum rex quidam, ubinā Romæ cæſus & ſepultus 335.b
abraam a quo ethnico imperatore inter Lares cultus 338.b
abradatę conus in bello cuiuſmodi 31.b
abretano Ioui quid immolare, piaculare ſit 136.a
abrogatio legum quando aut quomodo fieret 341.a
abſcindere aurem amicitiæ cauſa, ubi frequens 41.b
abſciſſi, Romæ olim & quomodo habiti 146.b
abſentibus quando triumphus decerneretur 317.a
abſentium ratio ubi nulla 177.b
abſinthio marino qui maxime utantur in ſacris 214.a
abſolutionis notula ſeu literæ apud Romanos quæ 119.a
abſq; mola falſa & igne nullum fieri ſacrum 216.a
abſq; philoſopho ubi nullum fiat ſacrum ibidem
abſtinere uino quibus ſit maxima mulcta 119.b
abydus quorum regia 122.b
Academia Athenis quid 130.a
acadinus fons quid miri pręſtare ſolitus 257.a
acæna quid 72.a
acca Larentia quæ 41.a
accendendi ignis in ſacrificio mores qui 216.b
accenſas faces geſtare, quibus in ludis familiare 352.a
accenſi qui 8.a 358.a
acceſſus ad inferos ꝓximus, ubi olim creditus 125.b
accij Synceri laus 39.b
accipitrem neceſſe, Aegyptijs quantum nefas 119.b
accipitres qualia adferre omnia putentur 263.a
accius poeta tragicus, quando & unde natus 49.a
accubādi in conuiuio mos 285.b
accuſatori horæ ad dicendū præſcriptæ, quot 200.b 201.a
accuſatori ſubſcriptores aut ſuggeſtores in dicēdo adeſſe 120.b
acerra quid 123.a
achæi q̄t & q̄les ſummū magiſtratū gerētes habere ſoleāt 113 a
achæorum de imperatore' ſuo inſtitutum quod 4.a
achaicus conuentus ex quot cōſtiterit ciuitatibus 166.a
achaicus quis qua de re cognominatus 67.a
achates anulus quis 237.a
acherſites unde dictus 68.a
acheruſius ſpecus quis 125.b
achillas cuius occiſor 5.b
achilles apud quos uel nominari uetitus 74.b
achilles quātis donis ab Agamemnone donatus 220.a
achillis aſylum ubi 153.b
achillis mentionem facere ubi capitale ſit 323.a
achillis præceptores qui 96.b
achillis templum non intrari ab auibus 74.b
achillis ſup morte Patrocli quātus luctus 123.b
achillē q ut deum colant 313.b
aciei diſponendæ modi ſeu formæ q̄les ac quot 183.a
acierū uulgaris apud Romanos ordo quis 183.a
acierum inſtruendarum alia atq; alia ratio 184
acinaces quorum proprij 356 a
acino uuæ paſſæ quis poeta aliq̄n ſtrangulatus 316.b
acor quis quorum deus 368.b
acradina Syracuſis quid 332 a
acreæ Veneris templum quibus adire uetitum 409.b
acrocorintheus quid 33.b
acro corinthum qui haberet, q̄d habere dictus 332.a
acron dux à quo uictus 21,a
acronis error 122.a
actus proprie quid ſit 85.b
actus quadrati duo, quid 85.b
actus in comœdijs ac tragœdijs quot tantū ſeruare ſoliti 346.a
acutis lapidibus cur forum a Catone ſtratum 69.b
adagium ſcelaratum inter patronos cauſarum, quod 266.b
adamus ꝓpolitus in medio marmore ubi repertus 255.a
adeſpotæ qui dicti 153.a
adiatorix quo in triūpho & quāto Auguſti luctu occiſus 319.b
adijciales cœnę quæ 146.a 334.a
adipales cœnæ quæ 334.a
adlecti patres qui 197.b
adminiſtrationibus quæ regio partita 100.b
ad myrtum canere 94.a
adoleſcētes ubi in ſacris flagellarentur 217.a
adonia Athenis ſacra quæ 351.a
adonis quæ dea uocata 314 b
adoptiones irritæ quæ 62.a
adorationē qui imperatores aut exegerint, aut reſpuerint 82
adorea quid 218.a
ad palum exerceri 30 b
ad præpoſitionis, uis 101.b
adranus quorum deus 313.b
adriaticū mare unn̄ ſic dictū 166.a
adſcriptitij milites qui 358.a
aduenas qui pro hoſtijs mactare ſoleant 195.b 369.a
adulta Iuno quibus propicia præcipue habita 58.b
aduitus Iupiter quibus potiſſimum inuocari ſolitus 58.b
adultera, ubi pro ſupplicio omnibus exponi ſolita 169.a
adulterā ubi uiro liceat punire, non uxori adulterum 169.b

adulteria potiſsimum lege coer
cita 168. b 169 a
adulteria ubi uel impunita, uel
ignota 169 a
adulterij apud diuerſos quàm di
uerſa pœna 169
adulterij ſuſpectam quomodo
Hebræi experiri aut punire ſole
ant 169 b
adulterinę Lyſimachi literę quo
modo à Pyrrho deprœhenſæ
81 b
adulteri quàm grauiter à Cæſa/
re Tiberio puniti 169 à
adunci naſi indicium 82. b
æga q̃ ſigno militari uſa 170 b
æclon quid 286 a
ædes Iunonis Romæ quot 315 a
ædes ſacras dicare quorum fue/
rit 144 b
ædes, quomodo & ſingulariter
et pluraliter uſurpetur 325 b
ædes ſacras de cœlo tangi, quid
auſpicij ſit 262 a
ædes ſiue ſacella in capitolino
colle quot 331 a
ædium ſacrarũ cura penes quos
eſſe ſoleat 139 b
ædificia in publicũ porrecta de
moliri, quorum fuerit 139 b
ædificiorum apud diuerſos ra/
tio quàm diuerſa 393 b
ædiles in Theſſalia qui qualesve
fuerint 179 a
ædiles primum creati, qui, qua,
les & quot fuerint 178 b
ædiles quibus potiſsimum incũ,
bere ſolerent 361 a
ædilium munus quod 178 b
ædilitas quando cœpta 178 b
ædilitas quibus interdicta 179 b
ædilitatis honor quantus 179 a
ædilitatis repulſam paſſus, ac po
ſtea imperium adeptus quis
179 b
ædilitatem cum alio magiſtratu
iungi licuiſſe 179 b
ægirenſia uaticinia quo tantum
ſanguine poto edantur 310 b
ægeſthus quàm mire fabuletur
enutritus 160 b
ægyptus in quot præfecturas
ſeu regiones partita 102 b
ægyptus quando primum & à
quo in prouinciã redacta 5 b
ægyptus quid præ cæteris regio
nibus propriũ habuerit 102.b
ægyptij cuiuſmodi in bellis uſi ſi
gnis 170 b
ægyptij & Athenienſes quomo/
do fœnus inhibuerint 11 a
ægyptij quomodo ſacerdotes e-
ligere ſoliti 64 b
ægyptij quorum animalium ſi/
guris affectus hominum indi/
carint 84 a
ægyptiorum cum ſororibus in/
ceſtus 37 b
ægyptiorum dea 313 b
ægyptiorum regum cognomi/
na 5 a
ægyptiorum ridiculus in ſacriſi/
cijs mos 217 a
ægyptiorum ſacerdotum ſanctiſ
tudo quanta 212 b
ægyptijs principes deorum qui
312 b
ælij Catti conſulis abſtinentia
quanta 133 b
æliorũ quanta aliquando Romę
modeſtia & frugalitas 133 b
æmilia tribus unde dicta 26 a
æmiliani Scipiõis res geſtæ quan
tæ 27 b
æmiliorum (rectius Aemiliorũ,
lege cũ iudicio, nos in hac tm̃
editione autorem noſtrum ſe,
quimur) origo & etymologia
quæ 24
æneas quod militare ſignum ue/
xerit in Latium 170 a
æneæ regia quæ 122 b
æneus taurus, quorum fuerit o/
lim militare ſignum 170 b
ænobarbi unde dicti 13 a
æolius canẽdi modus q̃lis 171 a
æquanimitas, cuius aliquando
teſſera 172 b
æquimelium quid 160 a
æquinoctiales horæ quæ 225 b
aer purus aut craſſus ubi 205 a
aerem rerum omnium principi/
um quis aſſerat 254 a
ærariũ à Cæſare expoliatũ, quã
fuerit diues 53 b
ærarium Romæ in cuius dei æ/
de fuerit, & cur
ærariũ ſanctius ubi & quod 53 b
ærarla diuerſorum populorum
ubi quondam fuerint 54 a
ærarla extra urbem quibus op/
pidis Romani habuerint 53 b
ære diruti qui 71 a
ære fuſo, non ſignato, qui in cõ,
mercijs utantur 208 b
ære graui quomodo uterentur
Romani in emptionibus 209
ærei nummi in Latio inuentor
quis 209 a
æris quantus in Macedonia pro
uentus 196 b
æſchines orator cuias 316 a
æſchilus quo in certamine, à q̃,
quanto cum mœrore uictus
350 a
æſculapij feſta Athenis qñ 150 a
æſculapio quæ tantũ animalia
offerantur 136 b
æſtate quomodo prandere ſole/
rent 133 a
æſtiuus annulus quis 237 a
æs ubi ſeminetur & creſcat ut
frumentum 191 b
ætas conſulum aut aliorum ma
giſtratuum quæ tantum fue/
rit 115 b
ætas fungẽdi magiſtratus, apud
diuerſos alia atq; alia 182 b
æthiopis fortuitus occurſus, q̃d
quibus præſignarit 265 b
æthiopes quid ſeu quantum na/
rio tributi penderent 196 a
æthiopes quomodo & quàm di
uerſè à reliquis nationibus ſcri
bere ſoliti 105 b
æthiopes quomodo puerorũ in
dolem experiantur 94 b
æthiopes quo pacto mori ac ſe/
peliri ſoleant 111 b
æthiopum amictus militaris, cu
ius ſit coloris 30 a
ætnæ incendio quis ſe ut deus ha
beretur, iniecerit 314 a
ætoli natura quales 205 b
ætolorum conciliũ quale 249 a
ætolorũ in prælio mos q̃s 360 b
Affinitas Sex. Tarquinij & Col/
latini quanta 302 b
affixos ſudibus homines, q̃ quo/
modo dijs immolarent 369 b
afracta quid 172 a
agamemnõis præceptor q̃s 96 b
agartis quorum numen 313 b
agathoclis in epulis moderatio
quanta 287 a
agema ala quæ 8 b
ageronalia feſta quæ 324 a
ageſelaus quam Lycurgi legem
abrogarit 121 a
ageſilaus rex quàm pueriliter cũ
filiolo ludere ſolitus 155 b
ageſilai apophthegmata 11 a
314 a
ageſilai pia ſentẽtia & laus 112 b
aggerum in Quirinali colle no/
mina quæ 333 b
agis rex quo aliquando contu/
gerit 153 b
agon (ſi recte ſcriptũ) quid 324. a
agonales dies qui ibidem

agonalia quid 324. a
agones in ſacris qui 216. a
agonius collis Romæ quis 333. b
agoranomi Græcis qui 179. a
agradianæ portæ ubi 212. a
agrarij triumuiri qui 145. b
agricolarum dij qui 313. a
agricultura quam fuerit olim honeſta 133. b
agrigentini quales Platoñi. 293 b
agrigentini quam ſtudeant ſeu inſaniant equis 340. a
agri male culti autarati pœna olim quæ 133. b
agrippę unde dicti 14 b
agrippi Herodi quæ auis regnũ portenderit 263 b
agrippei Schithis qui quantiq; putentur 206 a
agrippina qualem in ſenatu aliquando locum adepta 202 a
agrorum metiendorũ alia atq; alia ratio 72 a
agyidij qui 302 b
agyleus quis deus & cur dictus 302 b
aiacis aſylum ubi 153 b
aiax quid, quod cum Hectore pugnaſſet, adeptus 220 a
aij dei ara ubi 81 a
Alabandei quam ridiculę ſimulacra fingant 205 a
alabandus quorum deus 314 a
alæ dijs appictæ quot 215 a
alalcomenij quam apud ſe deam natam iactitent 314 a
alano habitu quis imperatorũ primus uſus 277 b
alarij qui 307 a
alaudam quis quam legionem nuncuparit 8 b
alba ueſtis quibus gentibus ſit ueſtis lugubris 123 b
albanorũ in ſepeliendo conſuetudo quam ridicula 110 b
albanorum reges quo cognomine appellati 4 a
albi quid pręſe ferant 83 a
albis lapilis qui quid notẽt 214 a
albis ſcutis qui uterentur 355 b
albis ueſtibus ubi tantum mulieres, nigris tantum uiri utantur 280 b
albo gallo quis ſemper ſacrificare ſoleat rex 136 b
album pontificis & aliorũ 61 b
album prætoris 76 a
albunea dea quæ 313 b
alcibiades quo in bellis naualibus uſus ſigno 17 2b
alcibiadis in clypeo inſigne quale 355 b
alcibiadi exitium ſuum quomodo præſignatum 224 a
alcæus poeta cuias, & quid primus inuenerit 316 a
alceſa quo quibus in ludis publicitus exhibiti 348 b.
alcmeon cuius diſcipulus 48 b
alcmon riuulus ubi 212 a
alea quibus & quãdo uetita 256
alia qui principes quam maxime delectati 255 a
alexander Epirota quale habuerit aliquando Dodonæ uaticinium 307 a
alexander Indum nauigans, qualibus nauiũ ſignis uſus 172 b
alexander Macedo per quos cõtextis ueſtibus uſus 190 a
alexander quid exercitij ocioſis militibus impoſuerit 31 a
alexander quos potiſsimum militiæ adſcriberet 29 b
alexãder quoto Februarij die & natus & mortuus 223 b
alexander Seuerus quam multa introduxerit noua uectigalia 196 b
alexander Seuerus qua ſe oblectare ſolitus re 155 b
alexandri contra Darium uictoria inaudita 366 b
alexandri imaginem in annulis qui olim tulerint 84 b
alexandri in annulo ſignũ quod & quale 84 b
alexandri præceptor quis 96 b
alexandri tabernaculum quomodo ornari ſolitum 18 a
alexandri ueſtitus militaris quã fuerit inſignis 30 a
alexandri Seueri laus 12 a
alexandri Seueri modeſtia ſeu ſuperbia in triumpho 320 b
alexandria quot & quas habuerit regias 122 b
alexandria magnificentia quomodo ex auibus prædicta 264 a
alexandriam faſces Romani cur non ingredirentur 45 b
alexandinæ naues quo proprio utantur inſigni 172 b
alexandrinorum uetus in conſcribẽdis militibus mos 29 a 30 a
alexandro quæ aues interitum præſignarint 263 b
alexandro quid coacta Pythia reſponderit 306 b
alexicacos quis deus cognominatus 74. a 315 a
alia atq; alia fuiſſe legionariorũ, prætorianorum, auxiliarium unius & eiuſdem exercitus, ſigna 170 b
alica quibus ignota 284 b
alienam ſegetem pellicere, quæ lex quomodo uetuerit 326 b
alieni æris cognitio penes quos eſſe ſoleat 139 b
alieni æris ſolutio quomodo Romani uſi 9 a
alieni canem ædes intraſſe, quid portentat 264 b
allobroges cui Romano cognomen dederint 67 a
allobroges in cuius fuerint clientela 292 b
alopecia tribus quæ 27 b
alphenus cuius diſcipulus, et eius de ſupellectili ſententia 28 a
alphenus ex tonſore quantus euaſerit iuriſconſultus 363 b
altaria terreſtrium & inferorum quam diuerſe fierent 215 b
altenius mons ubi, & quid ibi miri fiat 89 a
altitudo certa domorum ubi, à quo, & cur præſcripta 294 a
amanuenſes qui 164 a
amanus quorum deus 313 b
amare cui inteſtino addicatur 156 b
amaricinum quid 277 a
amaſis quomodo ab unoquoq; uitæ rationem exigi iuſſerit 139 b
amaſis Perſæ in Barcæos quanta perfidia 258 a
amaſis regis cuiuſmodi in ocio oblectamenta 155 b
amaſi quale à militibus impoſitum diadema 46 b
amaſtrix arx quæ 332 a
amata quæ uirgo, ſuo nomine tacito, uocari ſoleret 259 b
amatorius uultus quo colore inſinuetur 83 a
amatum non fuiſſe, ubi & quibus dedecus ſit 93 b
amazone quis in annulo pro ſigno uſus 84 b
ambaruale ſacrum ubi & cur & quando fieret 135. b 136. a 300 b
alitta quãm quibus ſit uocetur dea 314 b
ambitio Athenis quid intulerit 148 a

do inuaſerit 148.a
ambitioſi quam ſoleant populo aſſentari 174
ambitusq́; uarijs legibus retuſus 747
ambitus ſeu area templi alicuius, q̃bus cæremonijs cōſecretur 341.a
ambronum in prælijs aggrediendi mos 133.b
ambroſia qui in ſacris ornentur 214 a
amburbialis uictima quæ 301.a
ambuſtus, cuius Romani cognomen & unde 14 b
ametridis (alij Amaſtridis) reginæ q̃ ſceleratum & impiū uotum 159 b
amicos Romani quos noīarent 219.a
amictus Gabinus quis 22.b
amictus mortuor⁊ laneos an lineos eſſe oporteret 123.a
amictus regū aliquot, q̃lis 276.a
ammon á quibus maxie cultus 369 a
ammonis effigies qualis 309.a
ammonij oraculū ubi & q̃ olim celebre 308 b 309.a
ammoniorum oraculorum pecédorum cæremoniæ quæ 309.a
amnemones in Gnido qui 198.a
amneſtia lex quæ 330.a
amœbæū carmen ubi potiſſimū cani ſolitum 59.a
amor erga uxorem quis 272
amori & Amicitiæ qui qua de cauſa ante prelium ſacrificent 183.b 184.a
amoti ſiue amouendi á ſacris, q. 341.b
amphiaraus quis, & quibus poſt mortē honoribus cultus 308.a
amphiari templū & oraculum quanti olim putatum 318.a
amphictyonici cōuentus populi qui & quot 249.a
amphictyonem conuentus qualis aut unde 248.a
amphictyonū conuentus ex quibus conficeretur aut conſtaret 166,b
amphicypellum quid 131.b
amphimi aſchalos quor⁊ tunica 278 a
amphippi qui 358.a
amphitheatra olim Romæ qualia ac quanta 234.b
amphitheatrales togæ 274.a
amphora uini una q̃ aliquādo
ambitus damnatus 147 b
amphorarū diuerſitas quæ 86.b
ampliationis tabella quæ 119.a
amygdalæ quibus quotidianus cibus & panis uice ſint 133.a
Anacharſis in Athenienſes dicterium quod 200.b
anachis deolus quis 313.a
anacreontis quā mira mors 316
analecta quid 226 b
anandatus quorum deus 313.b
anaſterion quis apud Athenas menſis 162.a
anaris dea quæ 259.b
anaximandri opinio de dijs quę 368.b
anaximenes quid primus excogitarit 225.b
anaxyrides quid 277.a
ancaria q̃ ſeu quorū dea 314.b
ancilla ſerpentē enixa, quid portenderit 107.a
ancillarū ueſtes quales 176.b
anci Martij regia ubi, & quid ibi Cicero aliqn̄ paſſus 122 a
ancon quid loci Carthagine olim eſſet 117.b
ancora cuius olim regis in annulo inſigne 84.b
ancora p caduceo qui uſi 144 b
ancorę imago in femore quibus natiua fuerit 84.b
ancylia unde ferri ſolita 42.b
ancylium mouendorum & condendorū conſuetudo quæ 43.a
andramitis Lydorū rex quid primus fecerit 93.b
andria Cretenſibus quid 286.a
andrimachidarū in locandis nuptui filiabus mos 39.b
andronitis, quæ domorum pars fuerit 393.b
andronodorus quorum legiſlator 326.a
anemotis Pallas que, & cuius rei dominium habeat 157.b
anetis qualis dea 39.a
anetiſtos quæ dea á quibus ſic appellata 314.b
angerona qualis dea, & quomodo effingi ſolita 236.a
angiportus patricius 79 b
anguillæ effigies quibuſdā quid 84.a
anguillarum tergore qui olim caſtigarentur 96.b
anguillas coronatas qui dijs offerre ſoliti 136 b
anguium in Syra mirabilis quædā natura 79.a
animaduerſio dominorū in ſeruos qualis 182.a
animaduerſio in malos tutores aut filios contumaces, ad quem pertineret 353 a
animaduerſio in peccātem quare fiat 116.b
animaduertere in reos aut facinoroſos, quorum fuerit 144.b 145.a
animalia ab Aegyptijs immolari ſolita quæ 136.a
aīalia alia atque alia diuerſis dijs ſeu deabus ſacra, quæ 135 b
aīalia hoſtijs apta quæ 135.a
animalium figuris qui olim pro literis uſi 105 a
animalium pellibus qui p ueſtibus uſi 178.a
animas mortales eſſe qui philoſophi opinati 368.b
anienſis tribus quando cæteris tribubus addita 16.a
anio uetus & nouus, quales Romæ fluuioli 333.a
annaPerēna q̃lis nympha 148.b
annales maximi qui dicti 63.a
annaria lex quæ 181.a
annarus rex q̃ fuerit luxurioſus 187.a
annularis ſeu medicus 136.b
annulus nuptialis cui digito inſeri ſolitus 84.a
annulus ſponſæ quis dictus, & qualis fuerit 56.a
annulo donari á rege apud Perſas, quid 41.b 85.a
annulo ferreo ubi promiſcue utantur omnes 85.b
annulo quis digitus cur potiſſimum ornetur 136 b
annuli aurei quandoq́ digitis olim deponendi fuerint 84b
annulorum aliq̃t ſpecies 137.a
annulor⁊ aureor⁊ ius aliqn̄ promiſcuum Romæ fuerit 102.b
annulorum aureorum pmiſcuus uſus quando cœperit 84.b
annulorum ius quibus initio Romæ conceſſum 102 a
annulorum quæ in caſtris differentia 34.b
annulis q̃lia diuerſi inſculpta ſeu infixa habuerint ſigna 84 b
annulos quot & qui initio geſtarent Romani 84 a
annus á diuerſis gentibus q̃modo metiri aut diſtingui ſoleat 161.b
annus cui dicatus 161.b

annus magn' quis ſeu qd ibidē
annum uerum q tandē repere
rint ne 161
anni quot ſub tribunis ſine cō/
ſulibus acti 41.a
annonæ cura penes quos magi
ſtratus Romæ fuerit 178 b
anomnis Cæſarū uoluntas, lex
habenda ſit 363.a
an partus ancillæ in qua uſus fru
ctus legatus eſt, in fructu ſit iuris
ſconſultis habendus 15.b
an ſapienti uxor ducenda 186.b
anſer cui proprie dicatus 136.b
137.a
anſerem mortuum quis philoſo
phus quam luxerit 339.b
anſeres ſacri ubi quondam Ro
mæ lerentur 331.a
anſaribus uel qui utantur in ſa.
cris, uel non utantur 136.a
anteriorē capillū qui cur abſcin
dant 279.a
anteſignani qui dicti 355.a
antica regio auguribꝰ quæ 282.a
antichir quid 236
antidota contra Venerem 212.b
antigonus rex quomodo Romæ
occiſus 121.a
antigoni de Pyrrho elogiū 27.a
antigoni regis inſolētia & diade/
ma 47.a
antigōi regis preceptor qs 96.b
antiochia quorum regia 123.a
antiochius cadus quanti capax
ſit 86 b
antiochi in exercitu ornādo lux
us quantus 104.a
antiſthenes quam paruo conten
tus uixerit 134 a
antiſtius quam de nihilo repudi/
arit uxorem 188 b
antonini cognomine qui impe/
ratores uſi 3.b
antonini Philoſophi laus, & in/
tegritas quanta 76
antonini Pij laus 11.a
antonius Cleopatræ ubi aliqan/
do preter morem triumpharit
317.a
antonius qua ludi ſpecie, q̄ omi/
ne, a quo uictus 156.a
antonius orator cur ex multis
oratiōibus ſuis nullam ediderit
364
antonij in triumpho quāta oſtē/
tatio 329.a
antonio quæ uolucres ſuam præ
ſignarint cladem 263.a
antoniorū (forte Antoninorū) ſa
milia unde orta 12.b
anus ubi & quo autore luctētur
uulgo cum uiris 97.a
anyti ambitio quanta 197.a
apelles quo habitu fortunam
depinxerit 20.a
apena quid 252 b
aperto capite eſſe an tecto, utrū
ſalubrius 81.a
aperto capite ſemper incedere,
quam ſalubre 31.a
apes cuius aliquando infantis ori
inſederint 264.a
apes quem olim infantem melle
aluerint 106.a
apes quid præſignare auguribus
dicantur 264 a
aphri natura qui 205.b
aphri paſtoriīj q̄modo & q̄ uo/
ta facere ſoliti 159.a
aphrorum deus quis 313.b
aphrorum ueſtes militares cuius
eſſent coloris 30.a
apis aut Serapis quid 309 a
apis qbus maxime cultus 308.b
apium herba qualis 60.b
apium quibus in ſacris adhiberi
ſolitum 298.b
apij coronæ quales 251.b
apio in quibus ludis uictor coro
naretur ibidem
apio opus eſſe ubi olim prouerⁱ
bialiter diceretur 61.a
apocleti Aetolis qui 201.b
apollo et Minerua quibus genti
bus patrij dij ſint 314.a
apollo, quorum aliquādo fuerit
teſſera 172 b
apollo ubi natus & alitus 307.b
apollinis cognomina quam eſ-
ſent diuerſa 314.b
apollinis ſimulacra in diuerſis tē
plis quam diuerſa 306.b
apollinis tēpla Romæ ubi & q̄
multa 12.b
apollini quam uarie apud Græ/
cos litari ſolitum 135.b
apollinares ludi cur, quando &
à quo inſtituti 297.a
apollonio Tyaneo unde & quā
precioſus annulus 85 a
apolloniū quis imperator cum
Chriſto q̄modo coluerit 338.b
apophthegmata aliquot 19 a
apoſiſis quid 97 b
apoſtaſium quid 153 a
apoſtropha dea quæ 264 a
apotheoſis quid 313.a 314.a.
apotheoſeos cærimoniæ ſeu ra
tiones olim quæ 313.b
apparandæ expeditionis tēpus
præfinitum olim quod 173.a
apparitiōes ſpirituū nocturnas
non eſſe omnino nugas 290
apparitores qui, & ex qua potiſſi
mum natione fierent 43
appellationes omnes ad quem
magiſtratum pertinerent ibid.
appendices conuiuij quæ 97.b
appetitio dea ubi olim culta
20 b
appia uia quanta & quam cele/
bris 249.a
appius Claudius quam confidēs
in iudiciū uenerit, tametſi reus
120.b
appius cur Cæcus ſeu cæcatus
73 a
appius Pulcher qua fortuna iudi
cium populi aliquando euaſe/
rit 177.b
appij in Potitios ſacerdotes quā
ta cædes 73.a
appij unde dicti 13.a
appij Cæci qualis cenſura 140.b
appuli qui & ubi ſint 49.a
aprilis cui deæ ſacer 163.a
aprilis Idus cui & quamobrē fe/
ſtæ 138.b 149.a
apros integros una menſa qui ap
ponerent 285.b
apuli (alias Appuli) cui uento ſa
crificare ſoliti 157.b
Aqua a quibus adorata 368.a
aqua mellita quibus dijs aut dea
bus libetur 137.b
aqua Mercurij Romæ ubi & quā
celebris 211.a
aqua omnia conſtare, cuius phi/
loſophi opinio 110.b
aquæ aſperſione quid olim inter
gentiles fieri putatum 212.b
aquæ ductus quid ſit 85.b
aquæductuum cura penes quos
olim eſſet 139.b
aquæductus Romæ qui & quot
333.a
aquæ & ignis quis olim in expi/
ando uſus 302.a
aquæ principium rerum omnis
um qui attribuant 254.a
aquam in certaminibus qui quis
bus aſpergere ſoliti 130.b
aquarum in periuros miracula-
ac uindictæ quæ 257.a
aquarum in ſacris uſus ac religio
quanta 214.b
aquas quibus hoſtiæ aſpergeren
tur humi poſuiſſe, quid ibid.
aquila aurea cui ante lata 46.b

aquila quando & quale omen ferat 262.b
aquilæ auguriū qui impediatur 283 a
aquilæ militaris ſigni apud Romanos color quis 170.a
aquilæ ſignū ꝙ̄ nobile apud Romanos, & unde illis allatū 170 a
aquilam qui tanquam numen adorarint 368.b
aquilæ centum quibus in ſacris, & pro quibus offerrētur 157.b
aquilij iuriſperiti laus, & domus eius Romę ubi 333 b
aquili cur ſic appellati 13.a
aquilina fiſtula quæ 213.b
Ara duodecim dijs dicata 922.b
ara ex ſolis ſacrificiorum cineribus conflata quæ 307.b
aræ deorum apud quos pro aſylis eſſent 153 b
aræ Herculis uariæ 74.a
aræ inferorum quomodo ornētur 297.b
aræ inferorū raro acceſſæ 237.a
ararum diuerſitas quanta 213 b
aras deorū tangere, quibuſdam quid 255.b
arabia ad quid ab Alexādro Magno deſtinata 123.a
arabicæ reip. diuiſio quæ 273 a
arabum deus quis 313.b
arabū in ædificando luxus quantus 293.b
arabum ſepultura quā ſit inhoneſta 111 b
araneæ lœtiferi morſus ubi 79.a
ara Paphiæ Veneris q̄d miri habeat 310.a
arare à triumpho ſtatim quis nō erubuerit 133.b
aratri uel condendis uel euertendis urbibus uſus quis 341.a
aratus quam grande aliquando uotum fecerit, ſed inhumanum, & quomodo pſoluerit 158.b
aratus quoties fuerit impator 4
arati ſatellites quot 357.a
arbores diuerſæ, dijs diuerſis ſacratæ quæ 213.b
arbores infauſtæ quæ 214.a
arbores maximas qui pro dijs uenerari 368.a
arbores priuatis dijs ſacræ quæ 213.b
arbitria principum quando fuerint leges 361.b
arbuſculæ in Phaſi contra adulterium medicina quæ 169.b
arbuta 66.a
arcades annū qui terminēt 161.a
arcarij qui 163.b
arcera quid 105.b 106.a
arceri à ſacris qui ſoleant 213.a
arces aliq̄t inſignes, ſeu oppida inſtar arcium 331.a
archelai regis ſuper Euripide luctus quantus 123.b
archemoro qui ludi qua de cauſa inſtituti 151.b
archi Theſſalis qui 228.b
archias (forſitā Architas) Tarētinus qui ſe oblectare ſolit' 155.b
archidam' ꝙ̄ leui de cauſa ꝙ̄ grauiter mulctatus 364.b 365.a
archieroſynes quis 63.b
archigetes quis à quibus cognominatus deus 314.b
archilochus cur à Lacedęmonijs eiectus 71.a
archinus Thebanis quid 228.b
architas cuius diſcipulus & ubi natus 48.b
archontes Athenis qui & quod 147.b
archontū diuerſa noīa q̄ ibid.
arcima quid 105.b
arcium aliquot inſignium catalogus 331.b
ardeolæ quid uolatu portendāt 263.a
area Romæ ante Telluris ædem, cuius aliquando fuerit domus 160 a
areopagitę à quo cōſtituti 197.b
areopagitæ quomodo ſentētias ferre ſoliti 118.b
areopagus quid & ubi, ac quātus eius honor ibid.
areopagus quomodo & cur tam inculte tegeretur 331.b
areta cuius filia, & quam docta, & quid miri fecerit 316.b
arganum quid 40.b
argentū deliquatū ubi & q̄modo e terra fodiatur 191.b
argentū & aurum quibus aliq̄n maxime inuiſum ac uile 209.a
argentū nationibus deuictis tributi noīe impoſitum, non aurū 235.b
argentū ubi primo ſignatū 209.a
argēti celati pondo quod ſemel in triumpho allata 318.b
argēti libras quot, diuitibus trāſgredi non liceret 134 b
argenteam fuiſſe aquilā militarē Romanorum, & cur 170.a
argētei nūmi uſus quādo primū Romæ inualuerit 309.b
argeos quę ſimulacra ueteres appellarint 260 b
arges quis cur dictus 68.b
argilla quibus auſpicijs condita, & unde ſic uocata 265.a
argilletū ſeu Argiletū ubi 79 b
arginipaſa, quæ quibus olim fuerit dea 314.b
argiui natura quales 205.b
argiuorū moneta qualis 209 b
argiuorum poſt funus quā ſumptuoſa magnificentia 127.b
argorū factiones quot 173.a
argiroaſpidæ (aut argyraſpidæ) qui dicti 355 b
arietis capite qui pro galea in bellis uſi 31.b
arietis exta quomodo in ſacrificijs coquantur 296.b
arietis inſolito colore auſpicium quale 265.a
arietem agris hoſtiū immittere, Græcis quid 244.b
arietes ubi ſint ſacroſancti 203.b
arij qui & quō pugnent 361.a
arimaſpi q̄lib9 utāt fiſtulis 213.b
arion equus quibus in ludis ꝙ̄ mire uictor euaſerit 251.b
ariſtander quid quō Alexandro Magno diuinarit 262.b
ariſtarū ſolarum decuſſiōe quid quidā tyrānus innuerit 107 b
ariſtides qua potiſſimum re gloriari ſolitus 134.a
ariſtidis ſapientia in uitanda contentione 184.b
ariſtidis ueſtitus quis 278.b
ariſtide iuſtior, quid 268.b
ariſtippus Socratic. q̄n floruerit 316 b
ariſto quis ac cuias 316.a
ariſtobulus unde quis dict' 68.a
ariſtocratia quid 219.b
ariſtodemus tyrannus quo aſtu oppreſſus 108.a
ariſtodemi in optimatum filios edictum quod 71.b
ariſtogitonis nomē cur ſeruis in prohibitum 164 a
ariſtogitonis ꝙ̄ ſanctum fuerit Athenis nomen 154 b
ariſtomenes quot centenarios hominum uno ſacrificio mactarit 369.b
ariſtomenis cor quale 295.b
ariſtophōtes quam ſæpe cauſam dixerit, ſemper abſolutus 120 b
ariſtotelis pro Nicanore cuiuſmodi uotum 158.a
ariſtotelis ueſtitus qualis 278.a

arma quę quibus uel cōceſſa, uel uetita 355.b
armata dea quæ 314.b
armiluſtrum 301.a 332.b
armorum amiſſorum pœna 71.a
armorum apud diuerſos diuerſi tas quanta 155
armorū ſeu ornatuū militarium quāta diuerſis uarietas 360.b
armorum quanta eſſet militibus obſeruatio 18.a
arnarion Achæis quid 198 a
arnophagon cuiuſmodi apud Athenas iudicium 147.a
arnophoron quale quantumue Athenis concilium 197.b
arotæ Syracuſis qui 154.a
arpides, calcei quales 276.b
arripate 49.b
arrogationes in quibus comitijs fieri ſolitæ 176.b
arroſio murium quid portendat 165.a
ars ludicra quādo adhuc Romæ probro fuerit 130.b
arſaces quis fuerit 4 b
arſacis cognomen qui reges uſurparint 4.b
artabæ diuerſitas quæ 86.b
artaxata quorum regia 122.b
artaxerxes cur Macrochir uulgo cognominatus 236.a
artaxerxis cum filiabus ſuis inceſtus matrimonialis 37.b
artaxerxis in delinquentes milites pœna quæ 71.b
artaxerxis pro ſalute uxoris cuiuſmodi uotum 158.b
artemiſia regina quam Xerxi honorata 36 a
artemon quid ſit 40
artes patritiorum ac plebeiorū quam diſtinctæ 272.b
artes ſordidæ quæ, & quibus permiſſæ 272.b
artetij ſeruus qua de cauſa quomodo digne multatus 153.a
arthemis quæ quibus dea 315.a
artibus diuerſisq; uarie diuerſi afficiantur 106.b
artificio incumbere, quibus ſordidum 273.b
artinini in Epidauro qui 197 b
artium liberalium doctores a q ciuitate donati 193.b
artolaganus quid 284 b
artopteſius panis ibid.
arualesfratres qui, quot, & unde dicti 41.a
arulam ſuper aram in ſacris qui quomodo faciant 213 b
arundine qui rex cum pueris eq̄tare ſolitus 155.b
arundinetum 66.a
arundinum uictu quæ gens uulgo uictitet 133 a
aruſpex quomodo cæſæ hoſtiæ uiſcera rimaretur 216.a
arx Capitolio adhærens, quæ quantave fuerit 331.b
Aſarota quid 216.b
aſclepiades medicus cuias, ac quantus 316.b
aſcoliaſmus quid 97.b
aſculanorum dea quæ 314.b
aſiaticarum gentium fortiſſima olim quæ 167.a
aſiaticorum aliquot excellentiū ingeniorum catalogus 316.a
aſiaticus quis Scipionum cognominatus 67.a
aſiarchæ Trallianis qui 228.b
aſina unde quidam cognominatus 15.a
aſinalis tribus quæ 26.b
aſinus ad tibiam ſeu lyrā, quid 167.a
aſinus atq; aſinarius quibus nominibus quam cui uictoriam p̄diuinarint 165.b
aſinus cui deo proprie immolari ſolitus 136.b
aſinus leonem occidens, quale Alexādro Magno omē 164.b
aſini & regis uocabula quo in ludo mereri ſolita 156.a
aſini nomine uocari, quantum Aegyptijs probrum 235.b
aſini uellera q̄rere quid 167.a
aſinij Polliōis tēperantia 289.a
aſinum quæ gens cui deo offerat 136.b
aſini qn̄ feriarentur 296.b
aſini quibus qua de cauſa inuiſi 171.b
aſini ubi nulli, ubi multi 235.b
aſiſta quæ quibus dea 315.a
aſparagi ſpinas in ſacrificijs cremare, quibus nefas 217 a
aſparago ubi ſponſæ coronentur 57 a
aſpendiorum nummi quales 209 b
aſper cur dictus Trebonius 14.b
aſphalus quid 155.a
as quid ſit 2.a
aſſari quę oporteret in ſacris, quę elixari 217.b
aſſes librarij & triunciales 232.b
aſſes quot ſingulis cœnis impendendi, præfixi 233.b
aſſes ſpōſæ iam cū uiro cōgreſſę quod quomodo ſoliti 58.a
aſſiduus quis dictus 31.b
aſſis moneta qualis 232.b
aſſueti prædæ & rapinis, inter milites qui haberentur 358
aſſurgere cui, quid 81.a
aſſyrij quando potiſſimum ſe lauent 226.a
aſſyriorum reges qui aliquando uocati 4.b
aſſyriorum regum theſauri ubi recondi conſuerint 54.a
aſtartes quorum deus 313.b
aſtorum natura quæ 206.a
aſtragali Græcis quid 155.a
aſtragalizootes qui 155.a
aſtrologorum aliquod inſigniū catologus 87.a
aſtus ne an uiolētia in hoſte magis laudetur. 36.a
aſtutiæ ſingularis tyrannorum aliquot exempla 107.b 108.a
aſtyagis ſomnium quale, & quos exitus ſortitum 164.b
aſtymphaliſſorū deus quis 313.b
aſtynomi Athenis qui 147a
aſyla aliquot ſeruis ubi 153.b
aſyla apud Spartam quæ ibidē
aſyla beſtiarū omniū ubi 204.a
aſylorū aliq̄t recenſio 153.b
Ataulphi Gothorum regis ſuperbia 3.b
atellanarum actores quo priuilegio donati 26.a
atheas rex quam fuerit equorū ſtudioſus 250a
athenais quidnam propheti
ſſæ fuerit 144.a
athenæ cui ueto ſacra facere cō ſueuerint 157.b
athenæ eædē ne nūc quę olim, an aliæ & aliæ dicendæ 109.b
athenæ in quot olim factiones diuiſæ 173.a
athenę in ordines diſtinctę 273.a
athenarum aer qualis 205.b
athenis quoto cuiuſq; menſis die cui deo ſacrificetur 135.b
athenienſes q̄ ægre quenq̄ externū ciuitate donarēt 195.a
athenienſes quō & quā pie mortuos ſepelire ſoliti 111.b
athenienſis moneta qualis 209 b
atheniēſium in bene meritos dona quæ 220.a
athenienſium in faciendis uotis cæremoniæ quæ 158.a
athenienſium in Iſthmijs priuilegium quod 251.a

athenienſium innubendis filiabus mos 39.a
athenienſium magiſtratus quis eſſe ſolitus 23.b
athenienſium magiſtratus quibus miniſtris ſeu inſignibus incedere ſoleret 44 b
athenienſium militare ſignum quale 170.b
athenienſium regum cognomẽta quæ 4.b
athenienſium ſenatus quantus 197.b
athenienſium ſummus magiſtratus quis 147.a
athenienſium theſaurus ubi recõditus 54 a
athenienſium tribuũ noĩa 26.b
athenienſibus qui leges ſcriptas tradiderint 326.a
athenio quis quantusq́ fuerint 175 a
athenionem uocare quid præ ſe ferat 173 a
athlethæ uicti, quo pacto modo pecti oſtendant 186 b
athletarum paria lociq́ quomodo per ſortes diſponerentur 250.b
athletarum quàm uariæ ſpecies 130.a
athletarũ ſtatuæ quo habitu ſeu ſtatu fieri ſolerent 205 a
athoſis, cuius unius & uxor & filia fuerit 37.b
atinium plebiſcitum quid tribunis plebis permitteret 6 b
atlantum mos in dandis nominibus, quis 95 b.
atomos quis rerum principia ſtatuerit 254 a
atri dies qui 59.b 222.b
atris ueſtibus ubi tantũ uiri utãtur, albis tantũ mulieres 280
atrium ab Aſinio Pollione ſtructum, quod 122.b
atria q̃ pars domus eſſent 293.a
atria quid & quàm uaria 122.b
atria quomodo ornari et inaugurari ſolita 292.b
atriarij qui 163 b
atrophes Fortunæ ędes 20.a
attalida tribus quæ 26.b
attalus quidnam germano Eumeni fecerit 40.a
attalus quid primus inſtituerit 193 a
attali regia ubi 122 b
attali regis oblectamentum in ocio quale 155.b
atteius quibus diris M. craſſum deuouerit 159.a
atticum talentum quot argenti libras ualeret 233 a
attilius q̈ de cauſa uelut parricida in mare deiectus 143.b
Auari natura qualis 238.a
auenti amni quis collis Romæ ſuum debeat nomen 332.b
auentini etymologia ibidem
auentini templa quæ ibidem
auetruncus deus quis 20 b
aues cui infanti alimentum aliquando præſtiterint 106.a
aues quatuor ſupra tribunal ubi & cur pendeant 118.b
augili (alias Augilæ & Augyli) q. & q̃modo iurare ſoliti 256.a
augurale inſigne quod 282.a
augurandi ex arce mos augurũ qualis 261.b
augurandi ius quis, licet augur, non haberet 281.b
augurem qui ſemper adeſſe uoluerint ſenatui 199.b
augures quantæ fuerint olim exiſtimationis 281 a
auguria quàm olim à Romanis curata 99.a
auguris mentientis pœna & infortunium 48 a
augurum numerus initio ac deinceps quantus 281.a
auguſtale in caſtris tabernaculum, quomodo & ubi fieri ſolitum 18.a
auguſtales ludi qui 351.a
auguſtales ſacerdotes qui 137.a
auguſtales ſodales 42 a
auguſtarum nomen quæ mulieres ſortitæ 3 a
auguſtus Cæſar per quos confectis ueſtibus uſus 190 a
auguſtus Cæſar quid nummis ſuis incuti iuſſerit 210.a
auguſtus quàm infirmo fuerit indice 236.a
auguſtus quo ludi genere maxime uſus 155.a
auguſtus quos ut præceptor docuerit 96.b
auguſti in corpore quales eſſent notæ 84 b
auguſti in deſertores ſtationum pœna quæ 18.a
auguſti in pollionem petulantia ſeu mordacitas 59 a
auguſti nomen quo die Octauius adeptus 148 b
auguſti præceptor quis 96.b
auguſti ſcelus 189.a
auguſtiniani qui 360.a
auguſto qui dies maxime fuerint ſuſpecti 224 a
auguſto quid à militibus aliquãdo obiectum 220 a
auium & piſciũ millia quot una cœna cui oppoſita 236 b
auium ianuatio (actiua) quibus honeſta ſepultura 110.b
auium omnis generis circumuolatus, quid Gordio portenderit 264 a
auium apud augures quæ ſiue quot ſpecies 261.b
auletes g rex cur dictus 5.a
auletes cur Ptolemæorum quidam cognominatus 5 b
aura captandi auſpicij qualis debeat eſſe 283 a
aura ſeu tempeſtas nuptijs aduerſa, quæ 56.a
auratis cornibus quæ uictimæ procedant 137.b
aurea cautena qui cur quem deũ uinxerint 314.b
aurei nummi Romæ quãdo primum ſignati 209 b
aureis columnis uites alicubi ſuſtentari 294 a
aurelia porta quæ 212.b
aureliani Cæſaris quàm ſeuera in rapacitatem militarem diſciplina 345.a
aureliani exercitium 31.a
aureliani in in triumpho inſolentia qualis 320.a
aurem dextram minimo ſcabere crebro, quid pręſe ferat 237.a
aureorum uaſorum pondo quot in triumpho uno aliquando lata 318.b
aureos annulos geſtandi ius quibus datum 103.b
aureum ſceptrum cui ſacerdoti ferre liceret 336.a
aureus gallus lanceæ affixus, cuius in ſigne 178.b
aureus ne an ferreus olim eſſet annulus nuptialis 84.a
aurichalcum apud quos præcioſius auro 208 b
auricularis digitus quis 237.a
aurifera flumina quæ 167.a
auri geſtandi uſus quando inualuerit 103 b
auri uſum quis militibus interdixerit, quisve indulſerit 104 a
auris ima cui dicata 84.a
aurium indicia quæ 83.a

auro quando ſignari cœptũ 84 b
auroræ lacerti qui 82.b
aurũ proueniat ſeu naſcatur in uitibus 190.b 191.a
aurum quis primus ueſtibus intexere docuerit 190.a
auſpex quis 56.a
auſpicandorum comitiorũ mos quis 177.a
auſpicatum ſemper & ſacrificatum oportuiſſe antè quàm fieret ſenatuſconſultum 199 b
auſpicij triſtis ſigna in ſacrificijs quæ 137.b
auſpicia dira quando ſint feliciora bonis 138.b
auſpicia ex animalibus diuerſis diuerſa 48.a
auſpicia ex ſignis militaribus quę et quō capi ſoleant 170.
auſpicia quæ quibus cedãt 283.a
auſpicia qui magiſtratus non haberent 99.b
auſpiciorum genera quot et quę 261.b
auſpicijs optimis quæ gerantur 283.a
auſpicijs qui præeſſent. 63.b
autochthones q dicantur 279.b
autographum quid 104 b
auxiliarios qua cautione ſibi adſciſſerent Romani 9.a
Azauenici cognomen quis ſibi uſurparit 68.a

BAbylon cuius regia 122.b
babylon quantum ſingulis dieb. al.qñ tributi daret 196.b
babylonis portę aliquot quibus nominibus dictæ 212.a
babylonicarum mulierum temulentia, impudentia, laſciuia, impudicitia quanta 219.a
babylonij quàm uafreè Zopyro circumuenti 107.b
babyloniorum inceſtus infandus 37.b
bacchanalia Aegyptiaca turpitudinis quantæ 349.b
bacchanalia per totam Italiam quando interdicta 349.a
bacchanalium miniſtræ quæ, miniſtriue qui 349.a
baccharum apud Heleos mores & orationes 349.b
bacchi cognomina uaria quæ 315.a
bacchi apud Babylonem feſta qualia 349.b
bactrianorũ legiſlator qs 326.a
bactriani qui & q̃ horridi 60.a
bactrianiſmus quid 97.b
bagoe nympha quam deſcripſerit artem 144.a
bagoij qui reges dicti 5.a
balbura cuius conuentus oppidum 166.b
balbutici inſignia quædã exempla & iucunda 338.b
baleares cui Romano cognomẽ tum dederint 67.b
baleares quàm oderint aurũ & argentum 209.a
baleares quomodo prælientur 360.b 361.a
balearium in elocandis uirginibus mos quis 39.b
balneandi horæ hyeme aut æſtate quæ 225.a
balnea Agrippæ quot 226.a
balnea patritiorum & plebeiorum diſtincta ubi 226 a
balnea uirorum ac mulierum etiam inter ethnicos quoſdam diſtincta 225.b
balneis qui imperatores plus ſatis dediti fuerint 226.a
balſamum quis triumpho primus oſtenderit 318.b
balteos argenteos quibus olim ferre liceret 104.a
bãbinſa Tigrani quid fuerit 54.a
bambycatij quàm execrẽtur aurum & alia metalla 209.a
barathrum quid loci Romæ fuerit 117.a
barbæ radendæ mos quãdo primũ Romę introductus 179.a
barbam apud aliquem ponere Longobardis quid 14.b
barbam tondere aut alere, quib. ſit luctus indicium 123.b
barbata Venus ubi 204.b
barbarorum ueſtes quales 273 b
bracchęi ubi, & quanta illorum in defunctos crudelitas 110.b
barritus quid 183 b
baſilicæ domorum quæ, & quẽ in uſum fierent 293.a
baſsianus imperator, cur Caracalla dictus 280.a
baſsiani imp. exercitiũ, q̃d 31.a
baſterna quid 106.a
bataui regem recens electũ qui honorare ſoliti 46.b
batauis quo in honore equeſter ordo fuerit 103 b
batauorũ ſatellitio quis imperator maxime ſiſus et uſus 357.b
baracchium forum ubi 70.a
Beatus apud Scythas quis 95.a
bebius quanta clade à Liguribus cæſus 367.b
belgarum in conſultationibus ſilentium & mos quis 200.a
belgarum ueſtitus quis 278.a
belides, cuius urbis portæ 212.a
bellariorum aliquot apud ueteres deſcriptio 2:4.
bellicrepa ſaltatio quæ 347.a
bellona quæ dea 315.a
bellonæ ædes cur in urbem diu non admiſſa 54.b
bellonæ in ædem quando ſenatus euocaretur 316.a
bellonæ pro tẽplo quid cõſul initio belli facere cõſueuerit 22.b
bellonæ q̃ ridicule & immaniter ſacrificari ſolitum 136.a
bellum iuſtum quod 244.a
bellũ illaturis, nõ propulſaturis, dies atros obſeruari 224 b 225.
belli ſumendi initiũ ex cuius dei dabatur æde 22.a
belli indictio qui olim fieri ſolita 43.a 244.a
benefactor unde quis aliquando cognominatus 68.b
beneficiarij qui 359 b
beneficiariorum ſatellitio quis maxime uſus 357.b
beneficiũ accipiens, quo debeas eſſe animo 238.b
beneficium à quibus tanquã deus ueneratum 368.b
bene meritus de repb. nemo indonatus 319.b
bene precandi aut deuouendi in ſacris mores olim qui 300
beneſperãtis Fortunæ ædes 20.a
bene ualere, cuius aliquando fuerit teſſera 172.b
berecynthiæ ſeu magnæ matris ædes ubi 332.a
berenice quid Hyeroſolymis pro uoto exoluẽdo fecerit 158.b
beroſus quid primus inueniſſe dicatur 105.a
beroſo quid honoris apud 49.a
bes quid 2.a
beſtia pauperiem ſeu damnum faciens, cui & quomodo mulctanda 327.b
beſtiæ cum hominibus publicè in pugna commiſſæ 34[illegible].a
beſtiarum pellibus ueſtiri, in Libia quid ſignet 280.b
beſtiarum ſimulacra, quibus Romani pro ſignis uterentur, quæ 170.a

betullæ (rectius betulæ) uirgis q fiſces conſtarent 45.a
bibendi ratio apud diuerſos olim quæ 287
bibere uinum, ubi capitale 132.b
bibienſis quomodo adulterum deprenſum punierit 169.b
bibliotheca Attali, qualium fuerit chartarum 105,a
bibliotheca Philadelphi quàm fuerit inſignis 5.a
bibliotheca Ptolemæi quando & à quo combuſta 105.a
biblos quid olim ueteres nuncuparint 105.a
bibracte Heduis quid 332.a
bicariũ quod uaſis genus 131.b
bicus quid uaſis ſit ibidem
bidental quid 262.a
biduũ & duas noctes qui aliqñ potando cõtinuarint 287.b
bifrons Ianus quorum monetæ incuſſus 209.b
bifrons quis deus effictus 22.a
bifronti acie qui pugnent 184.b
bidamia quib. olim inuiſa 187.a
bidæ quorum nominorum nota 232.a
bigati nummi qui 209.b 232.a
bilis quibus potiſsimum in ſacrificio demouenda 315.b
bimæ pecudes quàm ſint ſacrificijs aptæ 135.b
bina corda quibus ſint auibus 295.b
bini & bini ſummum magiſtratum gerentes apud quos olim eſſent 113 a
bini reges apud quos olim ſimul crearentur 113.a 229,a
bionis in lugentes dicterium feſtiuum 123.b
bipennibus qui maxime utãtur pugnando 361,a
bis idem delictum militiæ an uenia dignum 73.a
bis nuptæ aut nupti, ſacerdotio etiã ethnico inhabiles 213.a
bithyni Iouem qui uocent 89 a
bithynia quàm excellentia protulerit ingenia 316.
bitumen in luſtrando adhiberi quomodo ſoleret 302.a
Blemmyarum immanitas in ſacrificijs quæ 369.a
blutum cuius regia 122.b
Boarium forum Romæ cuius dei ædem habuerit 69,a
bobutinenſes quomodo fuerint ciues Romani 194 a
boedromium quis quibus ſit menſis 161.b
bœotici ſcyphi quales 131.b
bœotij natura quales 206.a
bœotiorum in contrahendis nuptijs mos 38.b
boiorum ueſtitus militaris quo fuerit olim colore 30.a
bombycũ mira natiuitas, uita, operatio & mors 191.b
bona damnatorũ quę in uſum conuerti ſolita 160.a
bona dea, quæ 315. a 323.
bonæ deæ ſacra qualia 323.a
bonæ deæ templũ quo fuerit in colle 332.b
bona fortuna, cuius aliquãdo in clypeo inſigne 355.b
bonæ fortunæ ædes 20.a
bona Porſennę uenalia proclamari in actionibus ſeruorum, quid 146.b
boni uiri officia quæ 306.a
bononienſes in quorũ eſſent Romæ clientela 292.b
bonuſeuentus deus quomodo effingi ſolitus 204.b
bonus maritus, quã præſtet magno in rep. uiro 188.a
boreas à quibus qua de cauſa uoto honoratus 157.b
bos cuius lege cur immolari prohibitus 135.b
bos iugalis an ad ſacrificia utilis fuerit 135.b
bos q̃t cẽtuſsibus Romę ſemper æſtimatus 117.b 209.a 231.b
bouis imaginẽ qui nummis olim incuſſerint 209.b
bouem ex pane fictũ qui cui aliqñ obtulerint 138.a
boues ad ſacra unde peti potiſsimũ, et quõ farciri ſoleãt 135.b
boues pręferoces ubi ſpõte à muliere ſe offerri ſinant 137.b
boũ aures et cornua quib. in collo pro conis ſint 31.b
boũ cornibus uina libare in fœderibus pãgendis, quid 243 b
boũ cornua cur quo in templo ſuſpendi ſolita 332.b
boum cruda coria quõ à quibuſdam militiæ uſa 31.b
Bracha quorum ueſtis 277
brachia cui deæ ſacra 82,b
brachia & manus in ermes tendere, militię qd pręſe ferat 186 a
brachmanes qualibus utantur chartis 105.a
brachmanes (aut Brachmanæ) quãto ſint Indis in prætio 206.a
brachmanũ in defũctos ſepeliendos impietas quanta 110.b
brachmanũ in puerorũ indole experiẽda mos quis 94. b
brachmanũ impudens impudicitia in uirgines paupꝫ quæ 38.b
brachmanibus q̃t paſsim licuerit habere uxores 38.b
branchus quis, & quàm Apollini dilectus 307.a
braſsica à quo cunctis oleribus prælata 285.b
braſsicam qui cur primo apponere ſoliti 285.b
braſydæ ſententia quædam inſignis 186 b
breuiloquentia Laconum 82.a
britanni an ulla habuerint olim concilia 249.b
britanni olim cuiuſmodi uterentur ædibus 293.b
britãni q̃bus aĩalibus in epulis uel ſacrificijs abſtineant 136,a
britannorũ impietas et libido impudens in ſacris quæ 370.a
britannorum mos quidam abominandus 40.a
britannorum ueſtitus militaris q̃ fuerit colore 30.a
britomaris quæ dea cognominata 137.b 315.a
britomarus à quo uictus 21.b
brixiana quæ cuius oppidi porta 212,a
bronci unde dicti 13 b
brutus primus conſul, quis qualiſue fuerit 303.a
brutus q̃ꝫ fuerit Superbo propinq ſanguine, licet depulſor 302.b
bruti alicuius animalis uerba q̃modo expiarentur 302.a
bruti cũ Lucretia affinitas quæ 302.b
bruti de uſufructu ancillæ, ſentẽtia quæ 15.b 16.a
bruti nauis quo ſigno ab alijs internoſceretur 172.a
brutiaci templi et oraculi quanta fama 307.b
brutij natura quales 205.b
bubonis auſpicia qualia 263. b
bubone cur lupo templũ intrante quid fieri ſoleret 300.a
bubulcorum familia unde ſic uocata 12.b
bucephalo exequias quis aliquãdo curarit 340.a
bulla quid, & qui quando illa donarentur 96.a
bullæ definitio quæ 268.a
bullam eſſe, quid 268,a

bupalus cuiuſmodi fecerit Fortunę ſimulacrum 20.b
bupeciorum (ſi recte ſcriptum) familia unde ſic dicta 12.b
buphonus quis 64.a
bupreſtis quid 66.b
burri cur quidam dicti 13.a
buſiris quas Thebas condiderit 308.b
buteonis cognomen unde quidam Romæ nactus 13.b
buxentinis cur ciuitas Ro. aliquñ negata 194.a
buzigia familia quæ 64.a
byzantij Turcis expugnandi prodigia quæ 142.b
byzena temeritas quid 268.a
byzenus quis fuerit 268.a
byrſa Carthagini quid 331.b
byſſus ubi & quomodo proueniat 191.b
byſſũ inducere, Indis quid 280.b

CAballatio quid, & quibus imprecari ſolita 159.a
cacogamia iudicia quæ 187.a
cadauer patris ubi fœneratores à filijs olim exigerent 11.a
cadaueri inhumato quo more iuſta exhiberentur 298.a
cadauera quomodo & cur quidam conuiuijs inferrent 285.b
cadauera quomodo primũ Romæ humarentur 110.a
cadauera quot diebus, priuſquã ſepelirentur, aſſeruari ſolita 123.a
cadaueribus humanis quæ gentes uescantur 111.a
cadmæa (ſi recte ſcriptum) Thebanis quid 332.a
cadmea uictoria quid 268.a
cadmus quid primus inuenerit 105.a
cadmi aſilum ubi 153.b
caduca auſpicia quæ 261.b
caducei diuerſarum nationum quales 244.b
caduceum effigie anguium circũdatum deferre, quid 244.b
cadus quid 86.b 131.b
cadyſcus quid 131.b
cæci cur quidam Romæ cognominati 12.b
cæcilij unde dicti 14.a
cæcinæ (aliàs Cæcinnæ) mira quędam ars 45.a
cæcitate quæ aqua periuros afficiat 257.a
cælibatus cur & ubi olim mulctatus 139.b
cælum & Solem qui maxime coluerint 368.a
cære, cuius regionis urbs, et quo alio nomine dicta 166.b
cæremoniæ denariæ & tricenariæ quales 157.a
cæremonię in maxima Herculis ara quæ 73.b
cæricæ horæ quæ 225.b
cæſar dictator quibus in triumpho dicterijs impetitus 321.a
cæſar quid ſignificet, & quæ familia cur ſic dicta 14.b
cæſar quibus nominibus pręcipuas legiones appellarit 8.b
cæſaris ad Mundã Hiſpaniæ neceſſitas quanta 18.b
cæſaris nomen quis imperator recuſarit 3.b
cæſares adorari ſe qui uoluerint 82.a
cęſares an diadematibus uſi ſint, & qui 46.b
cæſares ex prouincijs ſubactis cognominati qui 68.a
cæſares qui quoties quotidie balnearentur 226.a
cæſarum quis aliquando ſcabellũ regis Perſarũ factus 367.b
cęſones unde cognominati 14.b
cæſorum in bellis filij quid olim adipiſcerentur 220.a
caia, quomodo unica litera ſcribi ſoleret 245.b
caia & Caius, quibus olim peculiaria nomina 245.b
caius, Tarentinis quid 245.b
caij & Caiæ nomine cur ſponſus & ſponſa omnis in ſponſalib. nominaretur 56.a
calabra curia ubi 24.a 331.b
calabria cui uento maxime ſit obnoxia 157.b
calabri qui 49.a
calæ quid 358.b
calamis qui in prælij uſi 361.b
calamitates quomodo cælitus præmonſtrati ſolitæ 142.b
calamitoſi quomodo apud Scythas opem implorent, ſeu fœdus ineant 243.b 244.a
calamitoſi quomodo quid uouere aut deuouere ſoliti 159.a
calamica ueſtis quæ 277.a
calaſiries (aliàs calaſirij) apud Aegyptios qui 29.b 360.a
calaſirium inſtitutores qui 29.b
calaſirium ſtipendia quæ 360.a
calata comitia quæ, quomodo fierent, quid tractarent 176.b
calceamenta tantum candida q̃s ferre oporteret 64.a
calceus præpoſtere indutus, Auguſto quid 265.a
calceis ſenatorum lunam adſcripſiſſe, quid notaret 273.a
calculis nigris qui dies notentur 224.a
calda quomodo olim lauaretur 226.a
calderini cum Perotto ſimultas quanta 226.b
calendaria ſacra quæ 248.b
calendaris quæ dea à quibus cognominata 314.b
calendis ſingulis quid regibus Spartæ dari ſolitum 150.a
calicibus duobus potare, Scythis quid 220.a
calicum dijs propinandorum ordo quis 286.b
calida lauare, quibus à quo uetitum ſeu diſſuaſum 226.a
caligæ militares quibus muniri ſolitæ 32.a
caligati qui 358.b
caligatos quos ſemper eſſe oportuerit 32.a
caligis nondũ inuentis, quomodo crura tegi ſolita 46.a
caligula Cæſar Batanis ad quid uſus 357.b
caligula quam licentiam ſeruis contra dños permiſerit 153.a
caligula qualis & ante imperiũ, & in imperio fuerit 154.b
caligulas quas aues ſibi ut deo mactari iuſſerit 130.b
caligulæ auaritia 196.b
caligulæ cauillus 23.b
caligulæ inſania 68.b
caligulæ inſolentia & deſpectio in iuriſconſultos quãta 364.a
caligulæ iuramentum maximũ quod 257.a
caligulæ quæ aliquando teſſera 172.b
caliſtephanos quid 250.a
caliſtiæ ſemine qui uice panis utantur 133.a
calleci qui & ubi ſint 67.a
calliſtratidis in Iones dicterium feſtiuum 154.b
callicyrij Cretibus qui 154.a
callimachus cuias, ac quid ſcripſerit primus, & quo tempore 316.b
callimachi impietas quæ 368.b
369.a

callineos quis dictus 68.a
callipyges quę dea uocata 314 b
callyrij Syracuſanis qui 154.a
calotechnos quis inter Græcos cognominatus 68.b
calpa quid 252.b
calphurnij unde orti 12.b 14.a
caluta Fortuna quæ 20.a
calua q̃ dea cognominata 314.b
caluæ ubi uulgo & mulieres ſint, non ſolum uiri 279.a
caluariam celare auro, & ex ea bibere, q̃bus religioſum 279.b
caluum uellere, quid 267.a
cambyſis ærarium ubi 54.b
cambyſis horrida in corruptum iudicem pœna quæ 118b
cambyſis ſomnium q̃le 164b
cambyſi quale ex Brudiaco oraculo datum reſponſum 307.b
camertes quot, quis, quare ciuitate donarit 193.b
camelaria quid 141.b
camelarij qui ibidē.
camelas qui in prælijs uſurpent, non camelos 361.b
camelis q̃ militię utantur 361.a
camelos q̃ cui ſeu quibus immolare ſoliti 135.b
camillon quid 58.b
camillus cui fortunæ ædem dicarit 19.b
camilli dictatura q̃ fuerit longa 10 a
camilli triumphi quot 34.b
cammilli qui dicti 214 b
campani natura quales 105.b
campanorum ala, q̃t eqtum fuerit, & quanti precij 8 b
campus Martialis ubi 333.a
cāpus Martius unde dictus, & cuius olim fuerit 169.a
campus ſceleratus quis 59.b
canarium augurium q̃d 137.a
candelabrum tot lychnorum q̃t dies anni, ubi & unde fixum 22.b
cādida in toga qui ludos ſpectare ſoliti 350 b
candidati cur ſine toga ad comitia uenire iuſſi 147.b
candidatorum mos 174.a
candidatorum ſupplicatio ac humilitas q̃nta 175.b
canendi ſtudium olim apud Romanos q̃ntum 98.a
canēdi tibia modus q̃ diuerſus apud diuerſos 171.a
canem diuerſæ gētes quibus immolarent 137.a
canē Romani cui immolēt 203.b
canes, cuius templum nō ingredi dicerentur 74.a
canes quę in uſum & q̃ impium apud Hyrcanos nutrirēt 110.b
canes quibus in templis tāquam æditui fuerint 6.b
canes ubi dominorum rogis ſe-ne ipſos iniecerint 116.a
canes mortuos qui q̃ſi homines luxerint ac ſepeliuerint 339.b
canibus obijcere cadauera hūana, ubi olim peculiare 110.b
canibus quis p̃ ſatellitibus aliq̃n uſus 357.b
canibus regijs cibū dare tributi nomine, qui olim coacti 196 a
caniculæ ſidus quo animali placari ſolitum 137.a
canis cui deę immolaretur 323.b
canis cui infanti aliq̃n hubera p̄buerit 196.a
canis, cuius aliquando fuerit militare ſignum 170.b
canis e ſacris electi ratio 73.b
canis in talorū ludo quid 155.a
canis prægnans itineranti obuia quid portendat 165.a
canis ubi aliq̃n loquutus 142.b
canis quibus gentibus ut rex aut deus, præſit 309.a
canū multitudo ubi per aerem ferri uiſa 142.b
canum pellibus qui dij cur ornētur 137.a
cantabrorum mira quædam amicitiæ lex 41.b
cantheriū in foſſa, quid 167.a
cantherius quid 66 267.a
cantica nuptialia apud Græcos q̃lia 57.b
cantilenæ aliq̃t nuptiales apud Græcos 59.a
caparonia ueſtalis quomodo & cur ſeipſam occiderit 261.a
capenæ portæ quam multiplices aquarum decurſus 210.b
capillata arbor quæ 260 b
capilli tondendi aut non tondendi mos quam diuerſus diuerſis 279
capillis operiri cadauera, cuius olim fuerit indicium 123.b
capillum compoſitum quæ Palladi mitterent 273.b
capillum pectere & barbam Spartani quando potiſſimum ſoliti 171.a
capillum defectum qui quibus qua de cauſa vouerent 158.a
capillus veſtalium q̃modo aut ubi aſſeruaretur 260.b
capiſtro quis apud Macedones cingi ſoleret 31.a
capita bubula uicus quis 80.a
capita hoſtiarum præciſa, ſuum lambere ſanguinem, quid 296.a
capita hoſtium qui foribus ſeu poſtibus affigere cōſuerint 192.b
capita quibus in ſacrificio uelanda 213.a
capita ſcutis ſubdere, Romanis quid ſignet 189.a
capitales duumuiri qui 144.b
capitalia militum crimina que 70.b
capite aperto ſeu operto quibus ſacrificetur 90.b
capite cenſi qui 359.a
capite cenſis quis imperator maxime uſus 359.b
capite minuti, an ad hęreditatem admitterentur 318.a
capite nudo qui prælietur 360 b
capite raſo quos ſemper eſſe oporteat ſacerdotes 64.b
capite uelato annon uelato ſacrificantem neceſſe ſit 323.b
capitis iudicium quomodo Romæ ferretur 120.b
capitolini ludi qui 352.a
capitolinus cliuus ubi 80.a
capitolinus collis quis antea & unde dictus 331.a
capitolio quæ ſeruarentur ibid.
capitolium a quibus quoties reſtitutum 331.b
capitones unde appellati 13.a
capnomantes qui dicti 226.b
cappadoces libertatem à Romanis deprecati 101.a
cappadoces natura quales 105.b
cappadocia in quot præturas ſeu ſatrapeas partita 100.b
capparim iurare ſolit' quis 256.a
capra quem infantem aliquando lactaſſe dicatur 106.b
capra quibus dijs dicata 136.b
capra ubi ſponte ad ſacrificium prodeat e ſyluis 294.a
capræ aſpectus quid portendat 264 b
capræ quibus dijs apte ſacrificentur 136.b
capram qui adorarint 368.b
caprarij ubi in ſummo ſint honore 203 b
caprariorum familia quare ſic appellata 12.b
capricornum qui nummis incuſſerint 201.a

caprilíorum familia unde nomẽ adepta 12.b
caprini oculi quale de ſe præbeant indicium 82.b
caprinis pellibus quorum arcus ornari conſuerint 31.a
caprotinæ Nonæ & quid in his Romæ fieri conſuetum 146.a
caprotinæ quid 222 b
capſæ quid Iugurtha reconditũ habuerit 54 a
capſarij qui 163.b
capti, quomodo in triumpho ueherentur aut ferrentur 319.a
captis urbibus quid Romani facere conſuerint 146.b
captiui a quibus & inter quos leniſſime habiti 196.a
captiui e qui quomodo in triumphis ducerentur 318.b
captiuorum ex cruciatu longo, qui quomodo augurari ſolerent 369 a
captiuorũ ſanguine qui litarent 370.a
captiuos q in ſacris mactẽt 369.a
captiuos quot cũ imperatore mortuo q iugulatos ſepelirẽt 347.b
capus quid 66.b
caput extorum quod 294 b
caput hoſtiꝫ qui abſcindẽdo execrẽtur & abijciant 216.b
caput quanta hoĩs pars 82.a
caput reuelare cui quid 81.a
caput uictimꝫ fluctu maris abſorberi, quid 296.a
caracalla imperator q̃ tyrannice Papinianum occiderit 364.b
caracallæ cognomẽ unde 280.a
caracallæ imper. exercitatio aſſidua quæ 31.a
caracallæ inceſtus quis 38.a
carano quæ beſtiæ quã felicitatẽ portenderint 264 b
caras quid Caribus primus tradiderit 262.b
carbaſus cuius propriũ indumẽtum 335.a
carbilius quid Romæ primus feciſſe dicatur 95.b
carbone cãdente qui cur barbã ſuam adurere ſoliti 279 a
carbone incenſo que ſibi fœminæ mortem conſciuerit 303.b
carbone mortuo ſacrificare qd præſe ferat 216.b
carbone notari ſolitũ qd 119 b
carcerum diuerſa apud diuerſas gentes cognomina 117
cardaces qui & q̃ furaces 327.b
cares quo fructum genere potiſſimum abundent 133 a
caribus milites quomodo ſepeliantur 133.a
caricis ſolis quis uictitarit 133.a
carmanæ uirgines quo tantũ modo nubant 39.b
carmẽ infame proponere, q̃ fuerit olim piculoſum 318 a 330. b
carmenta quid prima inueniſſe feratur 105.a
carmentæ quæ ſacrificent 211.b
carmentalia q̃ & qñ fierẽt 328.a
carmantalis porta q̃ alio nomine dicta 210.a
carmentis phanum & Carmentalis porta ubi 53.b
carmina in triumphantes iaci cõſueta, qualia 321. a
carminis ipſius a Græcis in ſupplicãdo uſi, ipſiſſima ỽba q̃ 299.a
carnæ deæ ſacellum ubi, & cui ipſa rei præſit 333.a
carnes uictimales quã uarie coq̃rentur 217.b
carnibus olim abſtinuiſſe ſubinde & ethicos 212 b
carnibus ouillis, non ſuillis, qui ſacerdotes ueſcerentur 335.b
carnibus tantum, non pane, quę natio ueſci ſolita 133.a
carnibus ueſci quomodo & quãdo Romani conſuerint 284 b
carnius menſis quis 162.b 224.a
carnius quis deus dictus 315.a
carolus Gallus quõ uaſtarit regnũ Neapolitanum 143.b
carondæ legib. qui utenẽ 363.b
carpentum quid 105.b
carpicus quis imperator cognominari noluerit 68.a
caruca quid 105.b 106.a
carrucis non niſi mille quis proficiſci ſolitus 106.a
carrus ſeu carri quid 105.b
carthagine cur Græcum idioma doceri uetitum ibidem
carthaginenſibus quam odioſi ſint peregrini 195.b
carthaginẽſium in dando militibus annulos, mos 85.a
carthaginenſium in luctu mos 123.b
carthaginenſium ſummus magiſtratus quis dictus 113.a
carthago in quot factiones diuiſa 173.b
carthaho quando primum Romanis tributaria facta 22.a
carthago qũo mortuos ſepelire conſueta 110.b
cartheia inſula quæ habuerit excellentia ingenia 316.a
caruilius Ruga quid primus Romæ tentarit 189.a
caſa Romuli ubi & qualis, q̃ue fuerit tecto 331.b
caſaluades quid 220.b
caſaluium Athenis quid ibid.
caſeum recentem tangere cui illicitum 336.a
caſiaca qualis ueſtis 276.a
caſpij q̃ ſint impij in ſenes, & q̃modo eos conficiant 111.a
caſſij & Bruti occiſorum Cæſaris, affinitas quæ 303.a
caſſis Alexandri Magni quo fuiſſet ornatu 31. b
caſſius iuriſcõſultus quis 363.b
caſtimonia ethnicorum ſacerdotum 212.b
caſtitati qualis ablutio conducat 351.a
caſtor uiris adiurandum prohibitus 257.b
caſtori & Polluci qui uota facere ſoliti 159 a
caſtoris & Pollucis ędes ubi 69.a
caſtorium melos quale 171
caſtra mouendi ſignum, quo cãtu fieri ſolitum 171.b
caſtrati adulteri ubi ſolerent 169.b
caſtrenſes ludi qui 351.a
caſtrorum militarium apud Romanos forma quæ 17.a
caſtrorum mutatio crebra, laudi an uitio danda 17.b
catadromus quid ſit 142.a
catalogi qui dicti 29.a
cataphratti qui 357.b
cateiæ quibus propriæ, & quid 356.a
catenæ cur dijs quibuſdam iniectæ 324 b
catheorum uirgines q̃ lege aut more nuptui dentur 39.a
cati qui dicti 14.a
cato Cenſorius quoties accuſatus & abſolutus 120 b
cato quibus ludis maxime deditus fuerit 155.a
cato quibus q̃ maxime hoſtis 148.a
cato qũo humari uoluerit 210.b
cato quomodo ſe oblectare ſolitus 155.b
cato q̃s laterões habuerit 357.a

cato ſenex quomodo in ciuitatē uenerit 194.a
cato cui uxorē ſuā aliquādiu mutuatus 40.a
catone cōſtantiorē eſſe, q̄d 168 b
catōis in ſeruos aſperitas quāta 152.b
catonis Cēſorij q̄lis cēſura 149 a
catōis de militibus nimio conductis dicteriū ſeu cauillus 360.b
catonis de Scipione elogiū 27.b
catonis de ſua uxore quam inſigne teſtimonium 96.a
catonis in eūdo pedibus dexteritas ac laborioſitas quæ 230.b
catonis in docendo filio ſuo ſtudium quantum 96.b
catonis in educandis infantibus diligentia quæ 95.b
catōis in effeminatos Romanos ſcomma 188.a
cattorum capillus qualis 279.b
catularia porta quæ, aut unde ſic dicta 211.a
catuli recens editi, quibus cœnis adhiberentur 137.a
catulorum & perdicū pugna quis imperator oblectare ſe ſolitus 155.b
catulus lactēs cui pro quare mactari ſolitus 135.a
catum quid ſonet 14.a
caua ædiū & periſtylia 292.a
caucaſij quam Herculem uenerentur 74.b
caucius quis, & cur ſic cognominatus 67.b
caudex cur Appius dictus 13.b
caudis equinis qui ſuper galeas militiæ uſi 31.b
cauendum in metādis caſtris potiſſimū quid 17.a
cauneas ficus uenales clamās, q̄le M. Craſſo omen tulerit 265.a
caunorum ueſtitus militaris, cuius eſſet coloris 359.b
cauſarij qui ibid.
cauſidici quomodo inter ſe conſpirantes, clientes inuicem emūgant 266
cauſidicis munera dari uerita 330.b
cautio in pontifice eligendo ſeu admittendo quæ 62.b
cautiones aliquot militares 31.b
cedendi ultro ac rurſus inſtandi arte qui uterentur 185.b
cedendo ſeu fugam ſimulando qui maxime pugnent 361.b
cedentis aut pugnam detrectantis confeſſio quid præ ſe ferat 186.a
cedri ſuccus quam efficax in conſeruandis mortuis, & quam noxius uiuentibus 110.b
celeres à Romulo qui dicti 356.b
celeris cognomen unde 13.a
celes quid 252.b
celibaris quid 57 a
celoſta quid 220.b
celtiberi q̄ cuneo ualeant 184.b
celtiberi quam ridicule deum ſuum ignotum colerent 369.a
celtiberi quomodo deflerent defunctos 124 125
ceneſtellæ cognomen unde 13.b
ceninenſes qui, & quid cōtra Romulum egerint 21.a
cenſio haſtaria 72.a
cenſor quis filium ſuum reū capitis egerit & occiderit 140.b
cenſorem bis eundem fieri non licuiſſe 141.a
cēſores apud diuerſas gētes qui qualesve fuerint 139
cenſores à tribunis plebis in uincula coniecti qui 141.a
cenſores in quos magiſtratus ius haberent, in quos non 239 a
cenſores primi omnium creati qui 138.b
cēſorū origo, poteſtas, dignitas, officium 134 b & deīn
cenſorum poteſtas à quo primū imminuta 140.a
cenſura quanti olim apud Siculos habita 139.a
cenſura quot annorum primo, quot deinceps fuerit 138 b
cenſurā adipiſci qui ſoleāt 130 b
cenſura clari qui 141.a
cenſus quis quomodo diceretur 342.a
cenſus ſenatorius quantus 202.b
centenariæ cœnæ quæ 157.a
centeſima rerum uenalium quomodo à Tiberio relaxata 196 b
centum boues, centum oues, cētum ſues quo in ſacro ſimul offerentur 157 b
centumuitales cauſæ quorum ſoleant exercitum eſſe 146.b
centumuiralia iudicia q̄lia 146.a
centumuir Romæ qui, quot, & quomodo creati 146.a
centuria Pitamites & Laconica Antonio quid 360.a
centuria quot conſtet 300.a
centuriæ ſimplicis quadruplares decuriæ quot 337.a
centuriæ quot legionem iuſtam efficiant 8.b
centurias, peditum eſſe, non equitum 7.b
cēturiatis comitijs qui præeſſent 154 b
centurio cui abſque medio ſubſit 9.a
centurio ordinatius quis 337.a
centurio primus quibus alijs nominibus dictus 8.a
centurioni duplex dari, quod peditis ſimplex daretur 321.b
centurionibus quis quotidie, & præſertim mane, ſalutādus 345.a
cepas qui p̄ dijs habuerint 256 a
cepus a quibus pro deo cultus 368.b
ceram qui tributi nomine darēt 233 b
ceramicus Athenis quid 220
ceramon quid carceris in Cypro fuerit 117.b
ceraunia cuiꝰ regiōis urbs 117.b
cerberus unde & cuius ope ab inferis ductus 74 b
cercetibus grauiſſima olim pœnaque 120.a
ceropithecum pro deo qui colant 368.b
ceræ tabellæ quotuplices olim & quales 104.b
cerearum imaginum olim apud Romanos in magnatum domibus ratio quæ 292.a
cereas dapes quis aliquando exhibuerit 284.b
cereos mittendi in Saturnalibus mos unde 89 b
cereris quam diuerſa ſacra 309 b
cereris ſacra quam olim Græcis & Romanis ſancta 351.b
cereri quid offerre fas aut nefas 137.b
cereri q̄modo olim litatū 90.b
cereri ſacrum cur obſcœnis dictis fieri ſolitum 323.b
ceres quomodo effingi conſueuerit 284 b
ceris diſcoloribus ſuffragia quādo & qui ferrentur 155.a
certaminis ineundi indicia qui ſolita fieri 171
certaminum diuerſorum apud Græcos olim celebritas quanta 252.a
certatores ſcenici quo habitu in ſcenas prodirent 346.a
cerua à lupis fugata, libera euadens, quale faceret omen 264 b

cerua quē aliqñ infantem aluerit 106.b
ceruleus color cur quibuſdā inuiſus 279 b
ceruleus ſeu venetus color cuitē pori dicatus 263.a
ceruis in triumpho quis uectus 320,a
cerycium quid 244 b
ceſiarū in triſtando cum natis,& gaudēdo cū mortuis, mos 92.b 93,a
ceſpius quis mons quare dictus 333.a
celtici ludi unde & ubi īſtituti 351.a
cethegorum familiæ proprium quid 12.b
cetra quid 355.a
cetrati qui ibidē
Choalemus unde quis dictus 68.b
chabrię documētū excipiēdo impetui commodū, quod 205.a
chalcicon Spartæ quid 153.b
chālcidici pulli qui 47 b
chalcidenſes q̃ aliqñ in Italia occuparint loca 50.b
chaldaicus annus quantus 162.a
chalciœcum Spartæ quid 153.b
chalcus 239.b
chamæpus quis dictus 57.b
chaos qui ſtatuerint 254 a
charnius quid 63,b
charonda (ſi recteſcriptū) quorū legiſlator 326,a
chaonia & Sacra, cui⁹ urbis portæ 212,a
chartæ ex quarum arborum corticibus olim fieri ſolitæ 104.b
chartarꝝ diuerſa gña quot. ibidē
cheloni, quales ſeu quorū nūmi 219.b
chij in q̃t factiones diuiſi 173.b
chij q̃modo a ſeruis mercenarijs oppreſſi 360.b
chillarchus Perſis quid 228.b
chilones unde ſic uocati 13.a
chiorꝝ libertas olim quæ 196.a
chiorum mœnia nobiliſſimi lapidis à qui Cicerōe deſpecta 24.b
chiorum moneta quæ 209.b
chiorꝝ natura coīs quæ 205.b
chirodotæ tunicæ quæ 273.b
chirographum quid 104.b
chironomia quod ſaltādi genus 347.a
chius in ludo talorū, quid 155.a
chlamyde Alexādri Magni quis in triumpho Romę uſus 320,b
chlamys quale ueſtimētū 278.b
choe quis Aegyptijs mēſis 162.b
cholarga curia ubi 24 b
chœnix, quota modij pars 86.b
chœreatæ qui dicti 26.b
choragiū thymelicū quid 130.a
chori, quale ludorum genus quibus fuerit 351.b
chorios quę Minerua dicta 315.a
chreſtus inter Græcos quis cognominatus 68.b
chriſto quantū propter quid debeant mortales 370.b
chriſtum cū Orpheo & Apollonio quis imperator ethnicus inter Lares ſuos coluerit 338.b
chronius quis Athenis menſis 162.b
chryſaorei Iouis templum Caribus quid 249.a
thryſius quid 233.a
chryſoaſpidæ qui dicti 355.b
chryſoſtomos quis olim dictus 86.b
chydorus fluuius quis, & à quibus eporus 368.a
Ciaxares quid primus egerit 210.b
cibaria anſerum in Capitolio à quibus curari ſolita 141.a
cibi uulgares diuerſarum nationum qui 133.a
cibus puerorum apud Perſas quis 94.b
cibus ſponſi & ſponſæ apud diuerſos quis 58
cicadas qui cur capillis ſuis innectant. 279.b
ciceriæ effigies quomodo in triūphis ferretur 326 b
cicero an aliquando aperuerit literarium ludum 36.b 37.a
cicero quando & unde imperator dictus 4 a
cicerones unde ſic dicti 12 b
ciceronis domus quid poſt exilium domini ſacta 160.b 332.a
ciceronis lex de ambitu 148 b
ciceronis præceptor quis 96 b
ciceroni in exilium profecturo quam ſit uulgo commiſeratum 120.b
ciceroni quæ aues ærumnas ſuas prediuinarint 263.b
cicerōi quid ex publico ꝓ adempta domo redditum 332 a
ciceroni quid honoris Romæ ultra omnes contigerit 299.b
ciceroni quid præ omnibus conſulibus negatum 231,a
ciconia cuiuſmodi auſpicium adferre ſolita 263.a
ciconia in ſcepero, quorum regum inſigne, & quid ſignificarit 47.a
ciconiam in Theſſalia occidiſſe, quantum ſcelus 119.b
cicuriorū nomen unde 14.b
cicuta aut uenenum, ubi publica ſit pœna 212.b
cicutæ ſorbitione qui caſtrentur 118.b
cidaris quorum regū diadema 46.a
cidaris ac tiaræ differentia quę 47.a
cilices natura quales 205.b
cilicum regis diadema quale 46
cimbri mortuos quomodo lugeant 124.a
cimbri quid pro ornatu galeæ uſurparint 32.b
cimbri quo cantu ſeu pulſu militiæ uſi 172.b
cimbri quomodo turmas in acie colligarent catenis 185.b
cimbrorum quanta in ſacrificijs impiatas 369.a
cimbrorꝝ militare ſignum quod 170.b
cimbrorum natura et uires quales 206.a
cimiliarchium aurū quod 53.b
cimon quam ridicula de cauſa Themiſtocli prælatus 98.a
cimonis erga patrem defunctū pietas quæ 111.b 339.b
cincinnatus triumphalis uir quā ſtudioſus agriculturæ 133.b
cincinnati cognonem unde 15 a
cincius (ſi recte ſcriptum) quam legem tulerit 147.b
cineres ex qua ara nullis omnino uentis diſſlentur 310.a
cineres quorum in urbem referre & in foro condere liceret 338.b
cineres quoto à crematione die, & qui colligere ſoliti 127.a
cineres triumphantis a rogo in urbē ferri & condi licuiſſe 212.a
cingulum hominis cui deo ſacrū 82.b
cingulum militare quibus apud Macedones ueticum 32.a
cinxia cui⁹ deæ cognomē 314.b
cinxia Iuno a quibus coleretur 315
cipra (ſi recteſcriptū) quæ dea à quibus cognominata 314.b
circe q̃ poſt apotheoſin nomine

ciue Ro. arces indignæ quę 193.b
ciuica corona unde fiat, 218 b
ciuile ius penes quos ſolos olim fuerit 62.a
ciuis Romanus quo tantūmodo ad mortē damnari ſolitꝰ 120.a
ciuis Romani priuilegia, & à quo ſublata 151
ciuium Romanorum imagines quis primꝰ in triūpho duxerit 318.a
ciuitas quā liberaliter ſiue diſcrimine dari ſolet 194 b 195.b
ciuitas ſine ſuffragio quibus data, ac poſtea cum ſuffragio 194.a
ciuitatē, id eſt, ius ciuis Romani, an & quō amitteret 192 b
ciuitatem parce Romani initio dabant 195.a
ciuitatem qui ſuā externis nō cōmunicarint 195
ciuitati donati, an & ſuffragiorū ius habuerint 193.a
ciuitates Achaici (lege cum attētione, deeſſe uidet unius oppidi nomen) conuentus 166.b
ciuitatum aliquot exterarum ac ueterū portę quib. dictæ 211.a
ciuitatum duarū an unus & idē poſſit eſſe ciuis 193.a
Clacci cur quidam dicti 13 a
clades & uictoriæ aliquot incredibiles 366
clandeſtina conciliabula cur inter ethnicos uetita 178.a
clamor diſſonus aut æqualis in primo cōgreſſu, quid præſignet 183.a 182 a
clamoribus aut ſibilis in theatro qui exploderentur 351.b
clarigatio quid 244.a
clarij Apollinis uates 310.a
clarium, cuius fori nomen 59.b
clarota quid nomins ſit 154.a
claſſium luſtrādarū mos 301
claua caput hominis in ſacrificio qui feriāt, & poſtea cruci affigant 96 b
claudia tribus unde dicta 25.a
claudia Veſtalis quomodo patri triūphum ſtabilierit 260.a
claudiæ aquæ quæ 333.a
claudius Cæſar quē menſem ex ſuo uocarit nomine 163.a
claudius Centimanus cuius literæ inuentor fabuletur 14.a
claudius quo maxime ludo uti ſolitus 155.a
claudij Cæſaris teſſera quę 172.b
claudij de Boijs trophæum 35.b
claudij imperatoris in fœneratores edictum 11.b
claudiorum familia unde Romā uenerit 13 b
claues portarum caſtrenſium cuſtodia 344 b
claui urbis qui 80
clauū à dictatoribus pangi ſoliti, qui fuerint, & eorum origo 9.b
claui figendæ cauſæ 9
clazomenæ cuius regionis oppidum 167.a
cleander quam præfecturā, quo modo geſſerit. 353 a
clearchus quam mire ſeu diuinitus humatus. 339.a
clearchi faſtus 46.b
cleombrotus ad quod aſylū confugerit 153.b
cleomenes cur de lacedęmonijs et q̄ leui de cauſa inuiſus 134 b
clibanarij Perſis qui 358.a
cliſthenes quomodo diuiſerit tribus Athenienſes 26.b
c litera inuerſa, quid olim Romanis ſignarit 245.b
cliui Romæ præcipui qui 79.b
cliui auſpicia 262.b
cloacæ quid ſint, & quam multę Romæ fuerint 142.a
clodius cur a patribus ad plebē tranſiſſet 365.b
cluentiorum origo quæ 14.a
cluere quid 18. b
cluſiū cuius regionis ciuitas, & q̄ modo alio nomine dicta 166.b
clypeis qui uterentur 53.a
clypeorū inſignia ſeu picturę quę olim fuerint ibidem.
Cneus unde deductum 245.a
cnei Cornelij q̄ ſpecioſus triumphus 310.b
Cocitis cognomen unde 13.a
cœmeteria ubi & olim fieri ſolita 112
cœnaculariam exercere 141.b
cœnaculū quid ſit 141.b 293.a
cœnæ funerales quales 127.b
cœnandi loca hyeme & æſtate q̄ diuerſa 284.a
cœnis panes tantum adhibere ſoliti qui 284.b
cœtus occulti et inter ethnicos uetiti 178.a
cogeonus Getis quid 231 a
cogitata peccata an & quomodo punienda 78.a
cognati adulterorum quomodo puniri ſoliti 169.a
cognomenta aliena ſumere, quibus licuerit 274.b
cognomina aliq̄t Romanorū quibus de cauſis, quibuſdā indita 11.
cognomina ex oppidis aut regionibus deuictis, quibus Romæ obuenerint 66. b
cognomina Herculis quam multa ac diuerſa 74 a
cohors Polybio, Calliſtheni, Ephoro, Gorgiæ ex quot conſtet 337.b
cohors ſacra apud Athenas qualibus conſtaret 357.a
cohortis Pelignæ tela 356.b
cohortes circa latera quō habere ſueti 357.a
cohortes ſcutatæ ſeu cetratæ quæ 355.a
cohortium differentiæ 8.a
cohortium milliariæ & quingentariæ quāta uariatio 337.b
coi quam impie ſenes è medio ſuſtollere ſoliti 111.a
coire in templis publice in ſacrificijs ſoliti qui 370.a
coitiones occultas facere non licere 178.a
coitus indiſcretus apud quas olim nationes licitus 39. b
colabriſmus 97.b
colan quidā urinator q̄tus 88.a
colchi q̄ pueros & uirgines tributi nomine pēderent 196.a
colias in talorum ludo 155.a
collatina porta cur ſic dicta 211.
collatini cum Superbo cognatio 303.a
collega conſulis quomodo fieri ſolebat 113.a
collegium augurū totū, nō unus iudicabat 281.b
collegiū ſacerdotale Romæ primum quod 41.a
collem marinū cur maxime q̄ſi deum coluerint 366.b
colles Parnaſi quot 308.b
colles Romæ quot 210.b
collina porta Romę quo alio nomine dicta 211.a 333.b
coloniæ à municipijs quomodo differant. 194.a
coloniarum genera q̄ diuerſa 194 b
colonides quid 80.b
colophone quomodo oracula edantur 310.a
colorare barbam aut capillum, quale 279.b
color deo gratus, quis 214.a
color ueſtium militariū apud diuerſos q̄ diuerſus 30.

colores ſcutorum ſeu clypeorũ ꝙ fuerint aliȷ̃s atq; aliȷ̃ 355.b
colorũ hominis phyſiognomia iuxta Platonem 38.a
colubros ab equis depaſci, Crœſo quid 265.a
columba cui deæ ſacra 136.b
colũba ubi al. qñ uaticinata 307.a
columbas tabellariorum uice fuiſſe 45.a
colũellæ unde q̃dã nũcupati 13.b
columnæ in defuncti memoriam erigi ſolitæ ubi 127.b
comæ cura apud quos 179.a
comã alere aut tõdere apud quos quid indicet 123.b
comam qui nutrirent 278.b
comas in altũ protentas quõ fœminæ gererent 277.b
comati Galli cur dicti 279.b
comatos quis imperator maxime oderit ibidem
comedi ex uictimis aut comburi quid apud quos licebat 217
comere capita Spartanis militibus quid 272.a
comi in Gallia quid aliqñ mõſtri horribilis uiſum et auditũ 142.
comica ſcena quõ in theatris fieret 270.a
comitia Cæſar cũ populo quomodo partitus ſit 175.b
comitia conſularia quomodo & per quos fieri ſolita 112.b
comitia illegitima quæ 178.a
comitia per quos diuerſis de cauſis indici ſolita ibidem
comitia quibus diebus fieri nõ licuerit 177.
comitia quocunq; fulmiꝑe impediri 261.b
comitiales dies qui 223.a
comitiati tribuni qui 344.a
comitiȷ̃ locus ubi & eius etymologia 80.b
comitiȷ̃s calatis quot tm̃ tribus intereſſe ſolent 176.b
comitiȷ̃s conſularibus quos interesse decebat 186.a
comitiorum genera quot 174.a
comitiorum princeps quis 174.b
commẽtarienſes qui dicti 358.a
commercium ſine pecunia quomodo fiat 208.b
commiſſum ante matrimonȷ̃ ſolennitatẽ adulterium, an, ſi poſtea matrimoniũ fiat, diluat 168
commodi ſuperbia quanta 68.a
commodo Cæſari quomodo ſit aſſentatũ in mutandis menſiũ nominibus 162.a
cõmorienſiũ ſodalitas apud Aegyptios quæ 41.a
communes dȷ̃ qui 311.b
communitas uxorũ ꝙ execrabilis, & qui tamen philoſophi eã introduxerint 169.b
comediæ in quibus ludis exhiberi ſolitæ 346.a
comœdiarũ genera quot ibidem
comœdorũ inſigne quod ibid.
comperendini dies qui 223.a
compitalitȷ̃ ludi quibus dȷ̃s cur et quando inſtituti 346.b
compluuiatæ uites 66.a
compluuium ibidem
comus quid 97.b
concaua ſaxa qui habitent 293.b
concentus diuerſorum inſtrumẽtorũ quid notare ſoleat 171.a
conceptiuæ feriæ quæ 248.a
conchylia in marmoribus ubi inueniantur 255.a
concilia aliquot diuerſarũ nationũ q̃s cõſtiterint pſonis 198.a
conciliorũ in diuerſis regionibus loca olim quæ 249
concinnare quid 228.a
concinnator litium quid ibidẽ.
concio quõ à cõſule, quõ à tribuno plebis aduocari ſolita 173.b
concionis aduocandæ ſignũ quo cantu fieri ſolitum 171.a
concũbere in epulationibus qui pro more habuerint 286.a
concubinarum apud Perſas honor quantus ibidem.
concubinas in cõuiuia qui adducant, uxores non item 289.a
concubitus promiſcuus 39.b
concuſſu & crepitu armorũ q̃d indicari ſolitum 173.a
conditio pacis aut fœderis cũ hoſte armato quib. uetita 242
confarratio 56.a
confarrationis fœdus quàm fuerit ſanctum 57.b
confarrationis iure matrimonia inire ſoliti qui 65.a
cõfeſſio facturi rẽ diuinã, q̃lis inter ethnicos fuerit 212.b 213.a
cõfœderationes quibus morib. apud diuerſos fierent 243
congiarium quid 291.a
congȷ̃ quot amphorã faciãt 86.b
conia Cyro uſi, quales 31.b
conidus cẽturio quam mirũ habuerit caſsidis ornatũ ibid.
cõiecturæ aliquot certæ ex ſomnȷ̃s quæ 16.b
coniuges nudas ad templum ducere ſoliti qui 370.a
coniugȷ̃ ineundi rationes diuerſæ apud diuerſos 38. 39.
cõiugiũ inter diuerſas natiões an & quõ ratũ olim fuerit 50.a
conipodes Epidaurȷ̃s qui 197.b
conſciſcere ſibi mortẽ, qui laudi qui probro duxerint 503.b
conſcripti patres qui 197.b
conſecrandæ cæremoniæ quæ 337.b 338.a
conſecrare quid iniuſſu populi, illicitum 338.a
cõſecratio alicuius rei quib9 uerbis, ritib. aut cautelis fieret ibi.
conſecratiõis uerba ꝙ oportuerit articulate exprimi 338.b
conſecrationi alicui intereſſe qui uetarentur 341.b
conſi ara qualis & ubi 297.a
conſilȷ̃ ſedes ubi 83.a
cõſtantiæ exẽpla mira 48.b 49.a
conſtantinus Maximusquanto et ab ethnicis & à Chriſtianis honore affectus 314.a
conſualia qui fuerint ludi 296.b
conſualium ludi quales 297.a
conſuetudine mala delectari, qui propeſsimare imprecari ſoleãt 159.a
conſuetudo ſepeliendi uulgatiſſima olim quæ 112.a
conſulatus cum plebe quando communicatus 365.b
cõſulatus quõ dari ſolitus 112.b.
conſulatum quis prius quàm ciuitatem adeptus 228.a
cõſulis poteſtas, ius, dignitas, honos, maieſtas q̃ 43.b 112. 113. 114. 115.
conſuli ante finitum honorem, conſulatum abrogari licuiſſe 215.a
conſulem à tribuno plebis in carcerem duci potuiſſe 240.a
conſulem unum legitime creatũ aliquando alterius nominandi ius habuiſſe 113.a
conſules extra urbem & ſecurib. uſos cum faſcibus 43.b
conſules ubi, quõ & quando uota emittere ſoliti 258.b
conſulum alter plebeius quando primum admiſſus 173
cõſulũ uter alteri præferret, aut uter faſces prius reciperet 113.b
conſulibus quomodo imperia aliquando ultra annum prorogarentur 216.a

conſulibus in caput cuius Rom. an & quō ius fuerit 115 a
cōſulibus ſtatim à creatiōe quid agendum 144 a
conſultandi inter pocula morem qui habeant 286 a
conſuuius pater quis 22 b
conopios Hercules ubi 74 a
conops quid ſignificet 20 b
conuentuū aliquot in diuerſis nationibus loca quæ 248 b
conuentuū aliquot publicorum & celebrium deſcriptio 166
cōuertentis fortunæ ædes 20 a
conuicia apud diuerſos quibus uerbis fiant 235 b
conuicia inſtar iocorum quō in triūphantes iacerentur 321 a
conuicijs pœna quæ 330 b
conuiua ſerius ueniens, quō plecti ſoleret 209 b
cōuiuæ pauciſſimi & plurimi in eadem menſa, quot 284.b
conuiuandi cæremoniæ ſeu mores gētibus diuerſis olim quales 284 & deinceps
conuiuando q̃ de magnis rebus agere ſoleant 243.a
conuiuarū unius menſæ numerus a pud diuerſos quis 284 b
conuiuia à quo cibo auſpicari ſolita 133.b
conuiuia q̃rundā q̄ longa 286 b
copaidem coronatā qui dijs offerre ſoliti 136.b
copię magnę à paruis deletę quę 366
copides quid 286 a
coponius q̄ leui de cauſa ambitus damnatus 132.a 147.b
corallio q galeas & ſcuta in bello ornent 31.b
corallium qui uates proprie ferre ſoliti 94.a
corbona quid 54.a
corbulonis in cohortem hoſti cedentem pœna 71.b
corculorum cognomen quibus datum 14.a
corculū undè Scipio dictus 14.b
corcyrion quid 172.a
cordile, aliàs Crodile quid 47 a
cordis auſpicia qualia 295.a
cordis parui aut grandis omina quæ 295.b
cordus cur quis cognoīatus 15.a
coriannos quid 237.a
cor in extis deeſſe, quid 195 a
corinna q̄ fuerit inſignis poetria & quoties Pindarum publice uicerit 350.a
corinthi q̄t meretrices in q̄ templo pſtare ſolerent 379.a
corinthiaca moneta q̄lis 209 b
corinthiorū tribus quot 26.b
corinth9 q̄ ſit nobilitata meretricatu 268.b
corijs piſciū aut ſerpentum qui pro ueſtibus uſi 277.b 278.a
corio duro qui in prælijs munirentur 358.a
coriolani nomē unde 60.a 66.b
cornelia Gracchorum mater q̄ à uiro amata 27.a
cornelia tribus unde 26 a
cornelius Gallus quorū primus fuerit præſes 5.b
cornicines quādo militiæ canere ſoliti 171.a
cornicularij qui 358.a
cornicis auguriū quo alio augurio impediatur 283.a
cornicis ſepulchrum circa Myridis paludem quale 340.a
cornicum natura 56.a
cornix, q̄ olim felix nuptias contracturis auſpicium 59.a
cornu dextrum qui præferant ſiniſtro, & contra 184.b
cornua & tubæ ſimul canentes, quid innuere ſoleant 171.a
cornua in prælio quæ 337.a
cornuta Venus ubi 136 b
cornuū cantus quid innuere ſolitus 171.a
corœbus quid primus in Olympia aſſequutus 249.b
corœbi ſepulchrum ubi & q̄ illuſtre 70.a
corollæ conuiuales à quibus primum inuentæ 285.a
corona ciuitas quo auſpicio condita, & unde dicta 265.a
corona quæ matrona donari ſolitæ 190.a
coronæ à Caligula excogitatæ, quales 219 a
coronæ à Veſpaſiano templis dicatæ, quales 219.a
coronæ ſponſarū ex quibus herbis fieri ſolitæ 57.a
coronam triumphātis qs quō in curru triūphali teneret 320.b
coronę triumphantium quomodo uel in curru, uel quo poſt triumphum ferrentur ibid.
coronæ triumphātium unde fieri ſoleant ibidem
coronarum militibus dari ſolitarum ſpecies quot 218.a
coronatæ quæ uictimæ procedere ſoleant 137 b
coronatas oues ante ſe agere qui ſolerent 143.b
coronatos epulari quibus familiare 285.a
coronatos ubi & qñ & quibus uulgo licitum 45.a
corpora defuncta quo ritu olim cremarentur 123
corpus pro re an & quomō adſdici debeat 330.a
corſi q̄ ſint crudeles 206.a
corticibus arborum qui pro ueſtimentis uſi 277 b
coruini nomen undè 13.b
coruus q̄lis ſupplicij locus apud Theſſalos 117.a
coruus quid portendat 263 b
coruo Romani quomodo exequias fecerint 340.a
coruum ſuos pullos deuorare, & in nidū reliquias ferre q̄d 263.b
corycæum eſſe quid 269.a
corynephori cuius tyranni ſatellites 317.a
coſconius uicus 80.a
coſmi Cretenſib. q̄d 113.b 228.b
coſſi quid ſint, & cur quidam ſic cognominati 13.a
coſſi uinolentia quæ 352.b
cotarum nomen undè 14.b
cothurnus quid ſit 267.b
cottabiſis quid 131.a
cotula (forte cotyla) quot uncias contineat 86 b
coturnicum & gallinaceorū certamine, qui ludere ſoliti 156.a
cotyle quid uaſis ſit 131.b
couinum quid 105.b 106.a
Craſſus ad Parthicum bellum pficiſcens, quomodo a b Atteio execratus 159.a
craſſus diues q̄ ex re popularem gratiam aucupatus 351.b
craſſus orator q̄ egregiè ſemel in iudicio confuſus 364.b
craſſi domus Romæ ubi 333.b
craſſo quid auſpicij fuerit, caſtra bis fulmine ici 262.a
cratere regio bibere, quale quid Schytis ſit 220.a
cratetis paupertas q̄ta 134.a
crathis fluuij potus quales faciat capillos 280.a
creandorum regum ratio diuerſis nationibus q̄ uaria 229
creatio pontificum à collegio ad populum per quem & quando translata 62.b

creditores quàm olim ſæuirent in debitores 330.a
creditum præſtituta die non ſoluentis, q̄ crudele apud Indos ſupplicium ibidem
cremandi cadauera Romæ mos unde & cur introductꝰ 110.a
cremandi corpus corporis mortui ritus ac cæremoniæ q̄ 1[illegible].b
cremare corpora cur quibuſdã fuerit nefas 368.a
cremari in funere ſoliti qui, & qui non ſoliti 128.b
creophagorum in circũcidendis mulieribus mos 93.b
crepi qui dicti 203.b
crepidæ quales calcei 276.b
creta notari, quid 119.b
cretenſes inter auxilia Romanorũ mercede ſæpe militaſſe 31.a
cretenſium natura qualis 205.b
cretenſium pueri quid primum diſcere ſoliti 97.a
cretes neſcire pelagus, q̄d 268.b
creticus Romæ quis & unde cognominatus 60. 67.a
cretum dea p̄cipua quæ 314.a
cretum præfecti quot 198.a
crimina ante ius ſcriptum quomodo punirentur 326.a
criminum minorum punitio cuiuſmodi 71.a
crinem nodo ſubſtringere, Sueuis quid ſit 280.b
crinium in luctu detondendorũ mos quis & apud quos 123.b
crithologus (ſi recte ſcriptũ) quis olim diceretur 135.a
crobylum quid 47.a
crocodili à quibꝰ ut numina culti 48.a 89.a 368.b
crocodili effigies quid Aegyptijs præ ſe ferat 84.a
crocoton quid 39.a 276.b
crœſi regina ubi 122.b
croſſus quid uaſis ſit 131.b
crotoniatæ q̄ miſerãda clade à q̄bus ad internecionẽ cæſi 366.a
crotoniatæ quid aliq̄n contra Locrenſes uouerint 158.b
crotoniatarum quam confuſum eſſet concilium 198.a
cruci qui magiſtratus Carthagine affigerentur 182.b
crucifigi in ſacrificijs canes ubi ſolerent 137.a
cruenti & incruenti uictorum q̄ diuerſa præmia 36.a
cruorem mutuum lingere qui q̄ in re ſoliti 243.a
crupellarij gallis qui 358.a
cruri utriq; armillam æneã quæ fœminæ innectant 277.b
cruribus taurorum qui cum deo ſacrificent 135.b
cruſtumenorum deus quis 314.b
cruſtuminia tribus à quo nuncupata 25.a
cruſtuminiũ urbs ubi ibidem
cryſtallo incluſa ſolis imagine, q̄s p̄ ſigno uſus 172.a
Cubitorum differentia 85.b
cubitus quot palmis ſeu digitis conſtet ibidem
cuculli aut cucullus quorum ueſtis 274.a 277.b
cucurbitæ exarefactæ quid uſus præſtent 131.b
cucurbitæ lanigeræ ubi 191.b
cuiq; Iunonem & Genium qui cur dederint 312.b
cuiuſmodi aliquando mõſtrum in Epiro captum 129.b
culiciarius Apollo ubi aliquando cultus 20.b 21.a
culter ſacrificij qualis 216.b
cultrarij in ſacris qui 216.a
cultus deorum quanta olim impietati commiſti 369
cululli (alias cululi) quid 260.b
cumæ q̄ uafrè Ariſtodemi tyrannide liberatæ 108.a
cuneis in aciebus uſi qui 184.b
cuneus Romanorum qui ſolitus fieri 185.b
cupedinis forum 69.b
cupezia calcei quorum 277.a
cupido cum ſagittis, cuius olim inſigne 355.b
cupido q̄rum p̄cipuus deꝰ 314.a
cupreſſus arbor quæ 128.a
cupreſſus cui ſacra 213.b
curatores uiarum Athenis quanti precij fuerint 140.a
curetis quæ dea 314.b
curia per ſe quid ſibi uelit 24.a
curiæ in decurias diuiſæ 24.b
curiæ olim Romæ quot 23.b
curiæ ueteres ubi 24.a
curiarum genera duo ibidem
curiata comitia quæ, & quomodo indicerentur 176.a
curiatæ leges unde latæ 362.a
curijs ſingulis quot propoſiti flamines 334.a
curiones quarum præpoſiti appellati 24.b
curiones unde uocati 14.a
curionis theatrum quale 234.b
curioſitas Aegyptiorum in dinoſcendis hoſtijs puris q̄ta 135.b
curius Dentatus q̄ uili & paruo uictitarit 133.b
currum ex aduerſo nitentẽ quis uno digito repulerit 236.a
curruum diuerſæ aliquot ſpecies ſeu uocabula quæ 105.b
curribus quæ gentes in prælijs utantur 361.a
curſandi circum altaria in ſacrificijs cæremoniæ quæ 217.b
curſores aliquot inſignes 87.a
curſoris nomen unde Papyrio obuenerit 14.a
cuſtodes ſeu latrões quot q̄ principes olim habuerint 358.a
cuſtodiæ qui quõ in triumphis traderentur ad necandũ 319.b
cutes hoſtium qui quomodo tractare conſueti 292.b
cutibus hoſtium pro ueſte ſeu regimine qui uſi 30.a 278.a
Cyathis arx quæ 332.a
cyathus quid ſeu quantum 86.b
cybele quo alio nomine dicta 313.b
cybelen qui nummis incuſſerint 209.b
cybeles aut (ut autor noſter uſitur) Cybelis cognomina diuerſa quæ 315.a
cybeli quid ſolum immolari cõ ſueſſit 136.a
cybelis ſacerdotum ornatus, præſertim apud Sueuos 64.a
cybium (ſi recte ſcriptum) quale poculi genus 131.b
cyborium quid ibidem
cyclas quorum ueſtis 276.b
cyclopes unde geniti 75.a
cyclops apud Romanos quis ſecundum quoſdam cognominatus 13.a
cycnus qualium nautis auſpiciorum ſit 263.b
cydonum laus 31.a
cylibantum quid 28.b 284.a
cyllarauium quid 69.b
cymbalis qui militiæ utantur 171.b
cynoſarges 55.b 75.b
cynoſarges (expende locum illum) Athenis quid 130.a
cynoſurci qui dicti 27.a
cypellum quid uaſis ſit 131.b
cyppela quid uaſis ſit ibidem
cypriarum uirginum impudicitia quanta 39.a
cypriorum dea præcipua quæ 314.a

cyprioꝝ principis p̄rogatiua Athenis quæ 26.b
cyprius uicus quis, & cur acunde dictus 59.b 79.b
cyrus qualem hymnum quibus dijs milites ſuos in ipſo prælij aditu canere iuberet 184.a
cyrus quāta ſtrage à Tomyri regina occiſus 366.a
cyrus quo cōtra Artaxerxem (lege, ſi uis, Aſtyagem) colore in bello uſus 30.b
cyrus q̄ militiæ uſus ſigno 170b.
cyrus quō ſepeliri uoluerit 339.a
cyrus quos & quō tabellarios ſuos diſponeret 75.a
cyri conſilium de optimo milite deligendo quod 29.b
cyri diſciplina militaris 31.a
cyri exercitium militare 17.b
cyri imperium quos habuerit fines 301.a
cyri in caſtris tabernaculū quomodo fieri ſolitum 18.a
cyri q̄le de Dario ſomniū, et q̄s euentus ſortitum 164.b
cyri teſſera aliqñ qualis 172.b
cyro exitiū per quas aues præſignatum 263.a
cyrippus unde quis dictus 68.a
cyrnæorū mos in educandis infantibus quis 95.a
cytheron mons ubi 306.b
cyziceni cuiuſmodi bouē Palladi aliquādo obtulerint 138.a
cyzicenorum dea quæ 314.a

DAciſsāi Claudio qui 360.a
dacorū in male pugnātes aīaduerſio qualis 71.b
daduchus quid 64 a
dæmones Platoni quid 313.a
dæmonū uariæ apparitiōes 221.
dama quorum apud Syros nomen 154.a
damiatrix & Damia quid 323.a
damnandi apud Romanos q̄ uarij modi 117.118.
damnatoꝝ corpora qui beſtijs obijciant, nō ſepeliant 339.b
damnatoꝝ cōſanguinei, licet inſontes, ubi cum damnatis ipſis plecterentur 218.b
damnatus uoti quis 158.b 156.a
darius quali in caſtris militarib. ſigno uſus 172.a
darius quanta clade ab Alexandro uictus 366.b
dario quo augurio regnū Perſarum prædiuinatū 263.a
daunij cur ſemper candido ueſtitu abſtineant 280.b
dauus & Geta quoꝝ Athenis nomina 154.a
Deæ à quibus potiſsimū iurādo teſtarentur 257 b
deambulare à cœna quis potiſsimum ſolitus 288.b
debitores q̄ crudeliter ex qua lege tractarentur 330.a
decaduchus quid 147.a
decedere cui de uia, quid 81.a
december cui deæ ſacer 163 a
decēbres Idus cui rei ſacræ 150 a
decem cohortes legionē iuſtam efficere 8.a
decē iugi curru qui aliqñ aurigarit, ac uictor fuerit 252.b
decemmatrus 90.b 149 a
decempeda 72.a
decēuiris creatis, quot annis Roma conſulibus caruerit 241 a
decēnali exilio aut quindecēnali qui plecterent 151 b
decima prædaꝝ quomodo uoueri ſoleat & exolui 158 b
decimę feminū ex agris, quibus olim darentur 196 b
decimani Probo qui 360.a
decimi p̄nomen unde 245 b
decimū quenq; immolandū uouere, quib. olim peculiare 159 b
decius Brutus cuius filius ob adulterā matrē habitus 303 a
decoctoribus certa in theatris loca præſtituta 271 a
decori in ſcenis obſeruatio quanta 346.a
decretū pontificū ratū q̄d 63 a
decumana ſtatio quæ 17.b
decurio quis 272 a
decuriōatus quanti habitus ibid.
dedicare templū aramue, quib. illicitū 338 a
deditiōis indicia apud diuerſos q̄ diuerſa 286 a
deditití qui dicti 197 a
defuncti caput inaurare & illi hoſtias mactare qui ſoliti 298 a
defuncti corpus aut urnam tangere quid 81
defunctis poſt funus erigi quæ ſoleant 127 b
defunctoꝝ corpora quō oppignorari ſolita 330 a
defunctorū manes qui deos tantum putarint 298 a
defunctus quis quomodo triumpharit 319 b
dei cognomen qui tyranni aliqñ ſibi arrogarint 68 b
deiecti de gradu ante finitum honorē ſuū, qui & cur 182.a
deiecti de ponte, qui dicti 178 a
deificandi aliquē apud Romanos conſuetudo quæ 313 b
deijcere de ponte, quid 265 b
denotari theſaurus ubi recōdi ſoleret 54 a
delatorēs à quibuſdam quàm digne tractati 227b
delatoribus quæ præmia conſtituta 141 a
deliquō & cur neq; moriat quiſquam, neq; naſcatur 307 b
deliaca oracula quanto reliquis omnibus apertiora 308 a
deliacæ ſortes quanti olim haberentur 307 b
deliaci templi reuerentia quanta ibidem
delicta nō conſummata quomodo punienda 77
delos quàm ſancte ab Athenienſibus olim habita 308 a
delos quo alio noīe dicta 307.b
delphica ſibilla quibus temporibus uixerit 144 a
delphica uaſa quæ dicantur 28 q
delphici oraculi laus 306 a
delphici tēpli ſitus ſeu locus qualis 306.b
delphin cuius olim in clypeo inſigne 355.b
delphinus hominē uehens, quoꝝ nummis olim incuſſus 209.a
delphis quoꝝ theſauri crediti 54
delphos urbs quæ & ubi 306.a
delubra olim celebria quę 399 b
deluentinus quorū deus 314.b
demadis in Draconis leges q̄le apothegma 129.b
demaratus Corintho eiectus, Romę quid 229 a
demarchus Neapoli quid 228 b
demetria cuius deæ feſta 252.a
demetrias quorum regia 122 b
demetrij curioſitas in uidendis ſacris uiſu illicitis, quanta 149.b 152.a
demetrij erga patris flagitia pudor, quid patri profuerit 83.a
demetrij Polyorchetis in ocio ſtudium ſeu oblectamentum quod 255.b
demetrij teſſera quæ 172 b
delus ad quid à Græcis ſemper uſa 45.a
demetrio quid honoris decreuerint Athenienſes 153.a

demiurgus quid 113.a 228.b
democratia quid 229.b
democriti ad imbres excitandos documentum 211.a
demoſthenes ad quod aliquã aſylum confugerit 153 b
demoſthenes cur à ſerpente cognominatus 68 b
demoſthenis in clypeo cuiuſmodi inſigne 355 b
demyli filius quomodo & quoties olympia uicerit 250.a
denarius numerus quomodo p dextram inſinuetur 89 b
denicales feriæ quæ 117.b
dens in ſternutãdo cui excuſſus 98.b
dentati cuiuſdam laus 1.b
dentati cur quidã dicti 14.a
dentes equi uno digito excutere ſolitus quis 236 a
dentes naſcendo qui habuiſſe ferantur 14.a
deorũ aræ, ſuarũ arborũ frondibus ornandę, nõ alienarũ 215.
deorũ dearũ ve noĩa, cognoĩa, poteſtates, differentiæ quę 312.
deorũ extra urbẽ tẽpla quæ 55 a
deorũ noĩa, in quorũ ſingulari tutela urbs eſſet, cur palã facere non liceret 314 a
deorũ omniũ ſimulacra Romæ in quo templo fuerint 331.b
deorũ ridiculę imagines ubi 89.a
deorũ ſimulacris cur uincula adnexa 204.a 314.b
deorũ ſpecies Platoni quot 313 a
depeſta quid 131.b
depontani ſenes qui, et cur ſic dicti 178.a
depoſitũ abiurãtis pœna 330 a
de, præpoſitionis natura 207.
deprecari quid ſit 207
deprenſi extra ordinẽ à Scipione quõ caſtigati 32.b
derbices q̃ ſeueri uel crudeles potius ſontibus plectẽdis 119 b
derbicũ in parentes pietas ſumma quæ & ea q̃ impia 111.a
deſerentis aciem, & militare nolentis, ubi eadẽ ratio 140.b
deſertores q̃ ſeuere à diuerſis imperatoribus puniti 70.b
deſeruiſſe ſignum militare, quantum ſcelus 170 b
deſides aut ſegnes ubi & quomodo mulctari ſolerent 139
deſignatores in funebribus ludis qui dicerentur 347.b
deſultorij equis duobus qui in prælijs utantur 361.a
deũ urbis noĩare, nefas 89.a
deunx quid 22
deuorari à crocodilo, quibus magni muneris loco habitũ 368.
deuoti à principe dijs, qui tractarentur 159.b
deuotio dicta 159
deuouendi ratio quæ & perſolutio 158.b
deutoruga qualis ueſtis 276.a
dextans quid 2.a
dexteriorem bigæ equũ qui cui mactare ſoliti 136.b
dextra capitis pars quibus comata ſit, non ſiniſtra 279.a
dextra & ſiniſtra regiones auguribus quæ 282.a
dextra utrinq; data ubi nuptiæ iniri ſolitæ 56 b
dextræ autoritas quæ 83.b
dextræ digitis expaſsis effigies quid præ ſe ferat 84.a
dextræ effigies apud Lingones quid innuat 84.a
dextræ ſignum ferre, Syris quid 244.b
dextrarum religio 83.b
dextras captiuorũ qui quomodo dijs immolent 369 b
dextras dextris in fœderibus iungere, qui quõ ſoliti 243 b
dextro pede nudo, non ſiniſtro, qui prælientur 360.b
dextrum an ſiniſtrum in auſpicijs felicius 261.b
dextrũ cornu ſiniſtro qui longe prætulerint 185.a
diadema regiũ, cuiuſmodi aut q̃le quid olim fuerit 45 b
diadema quorũ inſigne 62 b
diadematus, quis Romæ qua de cauſa cognoĩatus 46 a
dialia cuius feſta 138 a 252 a,
dialis flamen unde dictus 334.a
dialis flaminis munera quæ 335.
diamãtes quæ tribus dicta 29 b
dianæ ædes Romæ uiris cur inacceſſa 161 a
dianæ Epheſiæ flamen qualis, q̃ve nomine fuerit 336 a
dianæ nomen à quibus Mineruæ detur 315 a
dianæ Perſicæ phanũ quãm olim religioſum putaretur 309 b
dianæ quod aĩal dicatum 135 b
dianæ ſacra dies quæ 149 b
diarectum quid 172 b
diatretus calix quis 272 b
diaulus 86 a 155.b
dibapha purpura quæ 175.a
dicandæ aræ ſeu ſtatuæ mores Græcis qui 338.a
dicenti in ſenatu, q̃ diu dicere cõtinuo licuerit 200 b
dicere ius ad aſſem, quid 268.b
dichalca 231.b
dicondyli digiti qui 236.a
dictator quãtæ apud quos fuerit poteſtatis 230.a
dictatoris etymologia quę 230.a
dictatoris inſtar qui qualesve fuerint apud exteros 228.a
dictatoris quæ quantaue in oẽs etiam cõſules poteſtas 230.
dictatori an et quatenus equo uehi liceret 230.b
dictatori mulctam irrogare quis potuerit 240.a
dictarem à cõſule, ubicũq; eſſet, dici conſueſſe 9 b
dictatorem à populo, & è plebe dictum aliquẽ fuiſſe 230.a
dictatore creato, quorũ magiſtratuũ poteſtas eſſet 5.b
dictatores duo qñ & qui ſimul fuerint 10.a
dictaturæ tempus præſtitutum quod 230.b
dictaturã quot menſibus tm̃ gerere, licitum 10.a
dicteria in Iuliũ triumphantẽ iacta, quãm fœda 321.a
dicto ueniã poſcere quando ueteres ſolerent 268.b
dictynna quæ quibus dea 315.a
didonis ſoror quõ à Romanis p dea coli ſolita 148.b
didymus cur teſticulis ſuſpenſus 169.b
diei initia apud diuerſos quã diuerſa 222
diei partes olim quæ & quot 225.a
diem dicere quid, & quomodo à quibus id fieret 120
dies fauſti & infauſti qui 222 b
dies manium qui 222.b
dies matrimonio cõtrahendo liciti ſeu illiciti qui 59
dies quibus ſenatũ haberi non liceret, qui 202.b 203.a
dies Sigillariorum qui 116.b
dierum aliquot differentiæ 223 a
dies quot annum faciant Perſis 161 b
dierũ obſeruatio à quibus impune contempta 224.b
diebus atris & infauſtis, nec ſacra facere licuiſſe 225.a

diebus ſingulis quis aliquando nouis annulis uſus 85.a
dies eoſdem eadē de cauſa huic lætos, illi triſtes eſſe 223 b
diffarratio 57.b
differendæ ſententiæ notula iudicibus Romanis quæ 119.a
differentiæ inter uoces aliquę conſignificatiuas 150.b 362.b
differentia ueſtitus patricij & ſenatorij 275.a
diffidija ra Romæ ubi 333 b
digamia qbus olim uetita 335.b
digitus medius cur dicatur infamis 235 b
digito medio annulos qui dent, qui non dent 326.b
digitum attollere quid 237.a
digiti cur deo ſacri 82.b
digitorũ pedis nomina q̃ 236.a
digitorum quinq; ſuum eſſe cuique nomen ibidem
digitorum ſingulorum gręca nomina quæ 236.b
digitis qui maximè ualuerint 236.a
digitis micare qualis ludus 256.a
digladiatorum ſæua pugna cur Romæ admitteretur 347.b
dignus qui cum in tenebris micetur, quid 298.a
dij à falijs noīari ſoliti qui 42.b
dij Germanorum qui 368.b
dij nocentes cur honorati 20.b
dij nuptiarum qui & quot 58 b
dij qui quibus in iurando teſtari ueciti 257.b
dij Roma eiecti qui 85.a
dijs ſingulis ſua fuiſſe ſacra 212.a
dimachæ qui 358 a
dindymenũ oraculũ quale 307 a
dindymena dea quæ 323 b
diabolus 223.b
diodori ſentētia optima q̃ ægre præualuerit in ſenatu 121.a
diœcetes quid 228 b
diogenes Cynicus quomodo ſeruum fugitiuũ caſtigarit 252
diogenes Cynicus ubi & cur in faciem ſepultus 112.a 339.a
diogenes quantulo contentus uixerit 134.a
diogenis in uictores olympicos dicterium quod 258.a
diogenis ueſtitus quis 27·.a
diomedea neceſſitas, quid 268.b
diomedearũ auium natura, qualis 6.b
diomedes quorum deus 313.b
dioniani milites quales 360.a
dionyſia Athenis quid 351.a
dionyſiaci in Biſaltia templi miraculum quod 310.a
dionyſiarchus quid 228.b
dionyſius à quo pulſus 224.b
dionyſius dialecticus cuias 316.a
dionyſius ex quo magiſtratu ad tyrannidem uenerit 77.a
dionyſius qua cauillatione ſibi monarchiã diuinauerit 220.a
dionyſius q̃ uafrè Syracuſarum tyrannidem adeptus 108.a
dionyſius tyrannus quas mulieres uno tempore ſimul duxerit 38
dionyſius tyrannus quibus ſe ludis oblectare ſolitus 155.a
dionyſij bibacitas quanta 287.b
dionyſii de iuramentorum fide qualis ſententia 257.b
dionyſii tyrãni candelabrum &c lychnorum 22.b
dionyſii tyranni ubi, & quis eius præceptor 37.a
dioriginis Achæis quid 228.b
dioſcuris q̃ frugale prandium exhiberetur 133.b
diphilum quid 70.a
diplectrum quid 85 b
diplon cuius urbis porta 212 a
dipylus cuius urbis porta ibid.
dirinoxeni qui cur dicti 195.b
di cerpti homines, ubi & quibus mactarentur 369.a
diſcincti, quomodo olim habiti 32.a
diſciplina militaris 29
diſciplina puerorum apud diuerſos olim quæ 93.a
diſciplinæ aliquot militares 18
diſcipulorum aliquot inſignium Papiniani, catalogus 563 b
diſcrimen ueſtium eſſe quis philoſophus uetuerit 277 a
diſcorum iactui quæ olim uirgines ſtuderent 97.a
diſcus quid 155 b 156.a
diſpenſatores qui 164 a
diſphendomena quàm horribile ſupplicium 119 b
diſſectio canis in ſacrificio Bœotijs quid 137.a
diſſidijs coniugatorum ſedandis magiſtratus peculiaris 189 b
diſſidium Marij & Syllæ quo augurio præſignatum 263 b
diti quomodo uotum fiat 269.a
diuerſa anni principia quæ 162
diuerſorum ordinum in exercitu cur alia atq; alia ſigna 357.b
diuidendi regiones nomina olim diuerſa quæ 100.b
diuites qua lege generoſis prælati 270 b
diuitiarum ratio quanta ibidem
diuortia qua cautela à quibus p̃miſſa 189.a 319 a
diuortiæ cauſæ olim quæ 188.b
diuortij faciendi ipſiſſima uerba quæ 189.a
Documenta militaria præcipua quæ 31.b 32.a
dodona urbs quæ, & cuiuſmodi habuerit oracula 307.a
dodonæi pontifices cuiuſmodi eſſent pedibus 64.a
dodoneis quorum fuerit propheтiſſa 144 a
dodoneorum oraculum ſeu templum quis diripuerit 307.a
dodrans quid ſit 2.a
dolichus 155.b
dolium nebulas humidas emittens, ubi 211.a
dolon quid ſit 202.a
domandorum equorum ars cuĩ aſſcribatur 296.b
domeſticis laribus quid immolari ſolitum 136.a
domi ſuæ qui mortuos ſuos ſepelirent 112.a
domib⁹ qui nullis utãtur 293.b
domicilium plebis, Appio decẽuiro quid loci fuerit 117.b
dominorum in ſeruos crudelitas qñ & quõ coercita 152.b
domitius Aenobarbus cuiuſmodi erexerit trophæa 26.a
domitianus cui menſi ſuum indiderit nomen 163.a
domitianus cui deę filius dici uoluerit 215.a
domitianus qua calumnia Pompoſianum & Flauium Sabinũ occiderit 154 b 155.b
domitian⁹ quo maximè ludo delectatus 155.a
domitij Aenobarbi q̃ ſtulta ſuperbia 317.a
domitij Neronis proteruia in ædilitate quanta 141.a
domitiani inhibitio caſtrorum geminandorum 19.a
domitiani in theatris inhiantes profuſio 92.b
domitiani licet tyrãni, piũ quoddam ſtatutum 542.a
domitiani os quale 83.a
domitiani ueſana ſuperbia 68.b
domorũ apud diuerſos figura ſeu

ſtructura quæ 293 b
domus aliquot magnorum uirorum q̃ fuerint humiles 294.a
domus Athenis quid carceris fuerit 117.b
domus in Palatino quæ 332.a
domus aliquot Romæ ſpectris q̃ infames 65.b
domus tribunorum plebis cur ſemper pateret 6.b
dona olim ampliſſima q̃ 218.a
dona uxori dare, ubi & cur ſponſo uetitum 56.b
donabi ſepulchrum 70.a
donatiuum quid 291.a
dorienſium tribus quibus à Gliſthene nominibus dictæ 26.b
doris canēdi modꝰ qualis 171.a
dormientiū in ſtationibus animaduerſio olim quæ 18.a
dormire in utrāq; aurē q̄d 267.b
doryxeni qui dicti 196.a
dos uxoria olim quanta 189.a
doſo quis cur dictus 68.a
dotatæ ex publico quorum uirorum filiæ ibidem
dotes dandi aut recipiēdi conſuetudo diuerſis gentibus q̃ 189
dotis uxoriæ alienādę an & quō uir haberet ius 189.a
Drachma quot obolis aut ſcrupulis conſtet 86.b 232.a
drachmæ q̄t Iſthmiaco, quot Olympico uictori darent 251.b
drachmarū gña q̃ diuerſa 232.a
draco 66.a
draco curuus in ſe reflexus, cuius ſymbolum 161.b
draco quinq; iugerū à quibꝰ pro quo deo cultus 48.a 368.a
draconis effigie qui quem deum colant 306.b
draconē in extis apparuiſſe, quid 296.a
dracon q̄les ediderit leges 119 b
dracon quō & cur occiſus 220.a
draconarij milites qui 370.b
draconeti narratio mira de monſtro marino 128 b 129.a
druidarū crudelitas quāta 369.a
druidarum ſuperſtitio omniū penè ſuperſtitioſiſſima 368.b
druidis quæ ſectæ in alijs regionibus adæquentur 206.a
druſillæ matri quid Tiberius negarit 44 b
druſorum cognomen undē 13,b
Duces hoſtium mortui quomodo in triūphis ferrentur 319.a
duci in triumpho ſolita q̃ 319
ducti ad inferos & reducti mirū quoddam exemplū 353.354
ductor ordinis primi, & ductor popularium 8.a
ductores ordinum quanti ab Alexandro æſtimati 345.a
ductum in triumpho, aliquanto poſt etiam triumphaſſe 317.b
duillij de prouocatione lex q̄ 181.a
dulopolis ubi & qualis 145.a
duobus equis merētes, quo alio nomine dicti 358.a
duo cur uni aliquando in certaminibus commiſſi 254 a
duodecim faſces conſulum quō per uices unus tm̄ conſul haberet, non ſimul uterq; 113.b
duodecim horis quomodo dies omnis diuideretur 225.b
duodecim tabellarū fragmenta aliquot, qualia 326 b 329.b
duodeuigeſimani qui 360.a
dupla regi Spartano cur darentur obſonia 285.b
duplaris phalangis partes 337.a
duūuiri quot & q̃ uarij diuerſis tēporibus creati 143.b 144.b
dux & rex inter germanos quomodo quis fieret 229.b
dux prudens quomodo aciē ex tēpore dirigere debeat 183.a
Dyerota quid 171.b
dymæ cuius regionis ſeu conuētus ciuitas 166.b
dymon quis deus 313.a
dynos quid 131 b
EAdemne Roma nunc quæ olim, an alia & alia dicenda 109.b
ebenum in triumpho quis primus oſtenderit 313.b
ebrietas quædam mira ac noua barbararum gentium 132.b
ebrietas quo edulio diſcuti putetur 285 b
ebrij q̃ olim exoſi 132.a
ebrius princeps quomodo Athenis plecti ſolitus 132.b
ebuli ſentētia de poculorum ordine lepida quæ 287.b
ebulium rex quàm nequiter cælebs uiueret 39.b
ebutia lex in ambitioſos quæ 147.b
Ecbatana duarum eſſe urbium nomen 307.b
ecbatana quorum regia 122 b
è cælo auguria quomodo ſumātur 261.b
echus Elidenſibus quid 160 b
Ede ignis domine, cui deo in ſacrificijs proloqueretur 216 b
edendi in conuiuio apud Indos mos quis 286.a
edicta prætorum quam uim & quando haberent 363.a
edictum ædilium ad mercatores ꝓprie ſpectans, quod 305.a
eduſa 370.a
eduſæ à q̄bus ſacrificetur 85 b
Effigies Iani quomodo fieri ſolita 22.b
effigies ſirpeæ quot ſingulis annis in Tiberim cur deijcerētur 160.b
effœminati natura populi qui 296.a
effoſſos tumulos qui habitent 299.b
effrenatis equis qui maximè pugnent 361 a
Egeria 370.a
egeriæ quæ mulieres immolent 95.a
egylæ qui dicti 26 b
Elea ſeu Ilea urbs ubi 48.b
elegos q̄s primus ſcripſerit 316.b
elegiæ Propertij quando repertæ, & quō deprauatæ 51 a
elementa 4 cum ſole & luna quales dij habiti 312 b
elementorum cōmiſtionem qui olim ſtatuerint 254.a
elephantinis libris quæ decreta mandarentur 201.b
elephantinos dentes qui tributi nomine darent 233 b
elephantos in ludis à populo honoratos fuiſſe 62.a
elephantos quis primus in triumpho duxerit 318.b
elephantorum pugnas qui quando ederent 348 b
eleus quis deus dictus 314 b
eleuſa cuius regia 121.b
eleuſina & Lenæa ſacra q̃ impia & ridicula 74.a
elicio Ioui quid, cur, à quo dicatum 332.b
eligendorum ex certo genere regum conſuetudo olim quæ 229.a
eluiani (forte Heliani) ſodales quando inuenti 42.a
elymos quid, & unde fiat 213 b
Embamma quid 258.b
emere ad pollinctum, quid 127 b
emeritorum ætas 72.b
emiſſarius 66.a

empedocles quàm inſanierit ut haberetur deus 314.a
empedoclis ueſtitus quis 278.a
emporitani natura quales 205 b
emporitanorum regio ubi 206 a
emptiones ac uenditiones quō ſine pecunia fiant 200 b
emptorem quatenus decipere liceat 325 b
emptori quid uenditor præſtare teneatur 304 b
Encomia canere in cōuiuijs, quibus peculiare 285 b
encomion quid 35 b
encotyle quid 131 b 156 a
endromis quorum ueſtis 274 a 277 b
ennius q̄ in urbe natus 49 a
ennius quem morbum bibendo contraxerit 287 b
ennius quomodo ſybillas alicubi ſit imitatus 144 a
enoplia ſaltatio 347 a
enſes qui pro cuius dei ſimulacro adorarint 368 a
enyaterius modulus q̄lis 171 a
Epaminundas cur Themiſtocli antelatus 98 a
epaminundas quàm fuerit ſtudioſus paupertatis 134 a
epaminundæ in dormientē uigilem aïaduerſio ſeuera q̄ 18 a
epaminūdæ præceptor quis 37 a
epharmiota Cretibus quid 157 a
epheborum ludi qui 156 a
ephemerides quid 224 a
epheſiæ Dianæ templum quanti olim habitum, & q̄ priuilegiatum, & qua nocte combuſtū 153 b 310.a 223. b
epheſus, quale cuius regionis oppidum 167 a
epheſii q̄ fuerint neḡtioſi 278 b
ephialtes q̄ pauper & abſtinens 134 a
ephialtis rogatio de teſtamentis q̄ iniqua 318 b
ephori quales apud Lacedæmonios fuerint magiſtratus 364 b
ephori Spartani cui magiſtratui Romano aſsimilati 179 a
ephororum inſolentia 364 b 365 a
ephororum in regis Spartanos calumniæ inauditæ 355 a
ephororum tribunal qui aliquando concacarint impune 205 b
ephoros quis ſuſtulerit 365 a
ephorus hiſtoricus, cuias 316 a
epichaeis in tormentis quāta patientia 49.a
epicharmus cur ab Hierone mulctatus 96 a
epicnemedij Locri ubi 326 a
epicureis ſingulorum menſiū feſti dies qui 151 a
epicurus q̄n natus, & quàm diſcipulis ſuis amatus 150 a
epicurus, quibus cuius ſit dei cognomen 315 a
epicuri imaginē quomodo multi olim uſurparint 84 b
epicuri ſumma laus à ſumma frugalitate 133 a
epidorpiæ quid 28 b
epinicion quid 55 b
epiodium quid 339 a
epiphanes quorum regis cognomen 5 a
epiporpoma 31 b
epiredium quid 105 b
epirus quorum ſit 307 a
epitaphium quid 339 a
epicus poeta quid primus inter Latinos inceperit 133 b
epizeli Athenienſis monſtrū & miraculum 30 b
epulandi mos diuerſis quis 285 b
epulari in templis licuiſſe 217 b
epulis tranſactis, quid apud diuerſos fieri ſolitum 288 b
epulones qui & unde dicti 146 a
epulum triumphale quale 321.a
Equa leporem enixa quando, & quid portenderit 106 b
equa quem infantē aluerit 106 b
equa prægnante quis aliquando Olympia uicerit 250 a
equabus hermaphroditis in triūpho quis uectus 320 a
equabus qui cur in prælijs utanť, non equis 261 b
equas qui cur finib. ſuis eductas, coire ſinant 250 a
eques à cenſorib. quō notari ſeu mulctari ſolitus 139.a
equeſter ordo Romæ quis, et quādo cœptus, & quantus 122
equeſtris Fortunæ templū 20 a
equeſtris ordinis diuiſio q̄ 102 b
equi aliquot à quibus Cæſaribus q̄ honorifice tumulati 340 a
equi figurā qui ſeruis inurāt 278
equi olim celeritate nobiles, qui & ubi 250 a
equi quando ferientur 296.b
equini capitis pelle cū auribus & iubis qui militię pro galea uſi 31 a
equitatu quæ natio ualeat, nō peditatu 358 a
equitatu qui ualeant 206 b 361 a
equites Auguſtani à quo primū inſtituti 102 b
equites in peditatum mutabiles, quando liberet, qui 358.a
equiti triplex præmium cedere, ubi pediti ſimplex 321.b
equitia (id eſt, torneamenta) ubi Romæ fierent 333 a
equitia cui & à quo inſtituta 297
equitibus cur in bellis duo fuerint equi 186.b
equitibus quid præter arma comportandum 186.b
equitiorum familia unde ſic appellata 11.b
equitis Romani cenſum, quantū eſſe oporteret 103 a
equitū in bellis exercitatio quo tantu fieret 171.a
equitū quanta & Græcis & Romanis differentia 358.a
equitum Ro. honor quantus & dignatio 112 b 103.a
equis caſtratis qui cur maxime utantur 267.a
equis triumphantiū qui qualesve inſiderent 320.b
equo deſcendere honoris cauſa, quibus quos oporteret 44.b
equo uehi Perſis quid 280.b
equorum cadauera qui quaſi hominū ſepeliuerint 339 b 390.a
equorum dea quæ 159.a
equorum nutritio à quib. pro ſęuiſſima imprecatiōe habita 159 a
equos & iumenta tondere, apud quos quid indicet 123.b
equū uendere quis ex qua tribu quē mutuo coegerit 25.b
equus quibus dijs ſacer 136.b
equus Tiberij quid monſtri oſtendere uiſus 30.b
Eraſiſtratus quis ac cuias 316.a
erebo quomodo immolari ſolitum 137.a
erechtheū Neptuni delubrū ubi, quid habeat miri 510.a
eritheræ qui dicti 153.a
eroticus cuius deę hymnus 217.
eruditio puerorum apud Perſas qualis 94 b
erethiba quid 21.a
Eſculus cui ſacra 213.b
eſieſcentia lex quid patrono ademerit 152.b
eſſedonū ſuperſtitio quæ 298.a
eſſedonum quàm abominandus 111.
defunctorum corpora mos 111.a

eſſedum quid 105 b 106.a
eſſæi Hebræis qui 336.a
Eteobutades qui 64.a
etherica ala quæ 8.b
Euagoras quàm ęgrè ciuitate donatus 195 a
euclia cuiuſmodi dea 39.a
eucnemos unde quis dictus 68.a
eucratis rex quid & quàm dura à filio paſſus 60.a
eudemus unde quis dictus 68 a
eudoxi annus quid 162.a
euergetes q̃tus Ptolemęorum 5.a
euergetes quid ſonet, & unde quis ita dictus 5.b 68.a
euantes cuiuſmodi Baccho feſta celebrent 349 b
eumeni ſatellites ſeu cuſtodes quot dati 357.a
eumenidibus quid & quomodo litaretur 137.b
eumenidib. ubi ſacrũ fiat 297.b
eumenis ſigna militaria q̃ 170.b
eumolpidas publicis concilijs aliqñ præfuiſſe 197.b
eumolpis cuius deæ flamen appellaretur 336.a
eundem honorem bis ambire an & quõ liceret 151.b
eunoſti phanum quibus ingredi uetitum 309b
eunuchas facere quis primus inſtituerit 93.b
eunuchis quis rex cur pro ſatellitibus uteretur 357.b
eunuchum eſſe, cuius oporteret deæ flaminem 336.a
euocati milites qui 358.b
euocatio maniũ ubi potiſsimũ fieri ſolita 298.b
eupator, cuius Mithridatis cognomen 5.a
euphroſyne quæ 238 b
euripides tragicus quõ ab Archelao rege luctus ſit 123.b
euripidis in ſibi non ſapientem, ſententia quæ 269.a
europi regis oblectamentum in ocio quale 255.b
euſtatonus quale ſeu quorum Syracuſis nomen 154.a
euthimus poeta quomodo uiuus deificatus 314.a
euthimus poeta quoties Olympia uicerit 350.a
eutychus quidam noîe ſuo quid Auguſto ominis tulerit 265.b
exarchus (ſi recte ſcriptum) Longobardis quid 228.b
excellentium aliquot ac doctorum uirorum catalogus 315.b
excubiæ in cuius deæ ſacris fierent 323 b 324.a
excubiæ quo cantu militiæ indici ſoleant 171.a
excubiarum ante uallũ ratio q̃. 18a
excubitores Alexãder quot ſemper haberet 357.a
excuneati qui dicti 270.a
execratio ſæuiſsima Lacedæmonijs quæ 159.a
exedra quid ſit 258.a
exempla aliquot crudeliũ iudiciorum ſiue quæſtionum 322
exempla aliquot ſtrictæ diſciplinæ militaris 18.a
exempla parentũ coram pueris olim quæ 96.a
exemplũ ſingularis ſæuitiæ Tarquinij & Thraſibuli, par 107
exequialis cœna quæ 127.b
exercitia diuerſarum nationũ q̃ diuerſa 206.b
exercitus an crebra mutatiõe caſtrorum exercendus 17.b
exercitus educendi indicia quomodo fierent 171.a
exercitus in aere ubi & quando uiſus 143.a
exercitus luſtratio quõ & quib. tm̃ aïalibus fieret 136.a
exercitus magni ad internecionem cæſi qui 366 a
exercitus unius caſtra diuerſa à quo uetita 16 a
exilio plectendi genus quotuplex 151 a
exilium qualis pœna ibidem
exotica unguẽta ubi et olim uendi prohibita 134 b
expeditionibus apti, ſed prælijs inepti olim qui 31 a
expiandi ſeu purgãdi ſpecies pręcipuæ quæ & quot 301 b 302 a
expurgari quis quõ, dijs ſibi per petuo iratis, poſſet 392 a
exquiliarum etymologia, & capita eius quot 333 a
exquiliarum templa & domus quæ ibidem
exquilias quis præcipuæ incoluerit & auxerit ibidem
exquilina tribus à quo reliquis addita 25 a
exta ab aquilis rapta, q̃ ſine augurio felici 295 a
exta cruda in manus obtuliſſe, Spartanis quid 83 a
exta hoîm q quõ in ſacrificijs rimarentur 369 b
exta muta ac regalia quæ 296
exta ſolennia depaſci à ſerpente, quid ſit 264 b
exteri Romæ ad magiſtratũ prouecti 198 b 365 a
externi in imperiũ adſciti 195 a
externi milites an & quõ à Romanis militiæ admiſsi 29 b
externorũ militũ quanta apud quoſdã exſtimatio 29 b
extis ſingulis ſuam ineſſe uim 296 b
extorũ inſpiciendorũ ratio olim quæ 294 b & deĩ
extorum nomine quæ inteſtina contineantur 294 b
extra ordinẽ de rep. dicere quib. liceret 200 a
extremos pueri capillos qui iaculatores lapide tangerent ex induſtria impune 358 a
exul quando ciuitatem amiſiſſe cenſeretur 193 a

FAba alba aut nigra in iudicio ferẽdo Græcis qd 119 b
fabã quibus nec ſerere, nec eſſe, nec aſpicere liceret 335 b
fabas iacere aut aſſumere, quib. feſtis ſolitum 118 a
fabis qui in ſuffragando uterentur 200 a
fabius Rullus q̃ potiſsimũ re Maximi nomen adeptus 25.a
fabij Gurgitis quàm fuerit inſignis cenſura 140.a
fabij unde appellati 12.b
fabricij abſtinentia quãta 104.a
fabulino qui ſacrificent 95.b
fabulinus deus quis 870.a
faces nuptiales ẽ q̃ tm̃ arbore, & à quibus accendi ſolitæ 58.b
faciem carpere quæ lex quibus uetet 316.b
facies duas eadem ceruice promi nentes, qui nummis olim inſculſerint 209.b
factio oĩs forenſis in quas tribus à Fabio Rullo coacta 25.a
factiones aliquot diuerſarum nationum quales 173
factiones Circenſiũ quot & quales 253.a
fagi corticem quibuſdam religioſum eſſe 214.a
fagus ubi aliqñ uaticinata 307 a
fagutal ubi & quid 80.a 334.a
falacer quis uel deus, uel der flamen dictus 334 a

falatica quorũ propria 356.a
falcidia lex q̃d uetaret 341.b 342.a
falcidiæ legis ſententia de teſtato re ſeu legato, excutitur 91.
falcones cur quidam dicti 15.
falconis auguria qualia 263 a
falſum teſtimonium dicẽtis ſupplicium, quod 330.a
fama dea ubi culta 20 b
fame et ſiti ubi uulgo mori ſenes cogantur 111.a
familia libertatis uindex ac patrona quæ 181 b
familiaritatis intimæ apud diuerſos indicia quæ 41.b
familiarũ aliquot, ex quibus ſolis reges eligerentur, nomina quæ 229.a
famulorũ in conuiuijs celebrib. munera quæ 285.a
fannia lex 133.a
farina frumenti cuius urbis mœnia deſignata 264.a
farris hemina aut q̃rtarius, quantum & quorũ donum 218.a
fari quo tempore uel liceat, uel non liceat 223.a
fas ad quid pertineat 362.b
faſces dictatoris quot 230.b
faſces etiam ueſtalibus præferri ſolitos 260.a
faſces lictorum ex qualibus uirgis fierent 45.a
faſces è lauro quando magiſtratui anteferrentur 44 b
faſcinationes quomodo olim repelli putarentur 301.b
faſciolæ crurules quæ 276 b
faſcium ſummiſsio 44.b
faſianos quis imperator ſibi tanquã deo mactari edixerit 136.b
faſti dies qui et unde dicãt 223.a
fatentes crimina ſua ſponte, ubi abſolui ſolerent 119 b
fauciæ tribus incerta origo & infelicitas 25 b
fauiani qui dicti 203.b
faunalia qñ agerentur 150.a
fauni uxor q̃ fuerit caſta 313.a
fauno quid immolaretur 136.
faunus qualis deus 204.a 313.a.b
fax nuptialis quando faceret dirum omen 57.b
Febris phanũ quotuplex 20.b
febris phanũ ubi 20.a 80.a
februarius cui deo dicatus 163 a
februarius quibus infelix ac ſuſpectus 223.b
februatæ Iunoni quando quõ & à quibus ſacrum fiat 203.b
februo cur & quando potiſsimũ litaretur 300.
faciales quid ex Feretrij Iouis æde ſumere ſoliti 21.b
faciales unde primum creati, & quot initio fuerint 241.b
fecialium iuramentum 256.b
fecialium munus quod 242 a
fecialium poteſtas q̃ termino circunſcripta 242.a
fel cui deo cur dicatum 295.b
fel nigri canis & genitale ſub limine ſponſi cur 58.a
fel quibus animalibus qua in regione nullum 295.b
feles à quibus ut dij cultæ 368.b
feles aut aliæ beſtiæ pro dijs cultæ, q̃ magnifice ab Aegyptijs ſepelirentur 340.a
felitas ſeu Victoria, cuius aliquãdo fuerint teſſeræ 172.b
felicitatis portẽta aliq̃t mira 106
felis morientis in Aegypto quantus luctus 124 b
felli quæ uis tribuatur 296.b
fellis omina qualia 295.b
fæmora & ſuræ equitum cur armis carerent 358.a
feneſtræ portæ nomẽ unde 211.b
ferales cœnæ quæ 138.a
feralia cuiuſmodi feſta, aut unde dicta 59 a 138.a
feralibus cœnis quid apponi ſolitum 298.b
ferarum tergore qui caput in prælijs tegant 360.a
ferculorũ in epulis numerus ſeu multitudo quæ 286.b
ferentarij qui 358 a
ferentina porta unde dicta 211.a
feretrij Iouis templum 21.a
feretrius Iupiter unde cognominatus 21.b
feriæ Idibus dicatæ, quæ 148.b
feriarũ gña quot 248.a
feronia quorum dea 192.b
ferreo calceo quis uſus 277.a
ferri in triũphis ſolita quæ 218.
ferro qui uentrẽ tm̃ & ceruicem militiæ tegãt, cætera nudi 278.a
ferreos annulos quib. paſsim ferre permittere 103.b
feſcennini uerſus unde & qui appellati 58.b 59.a
feſta magnæ licentiæ apud diuerſos quæ 90 a
feſti dies qui 223.a
feſtum Fortis Fortunæ quando celebraretur 19 b
feſulæ quàm olim celebres fuerint auguratu 181.
Fibra quid 295.a
fibulas aureas quibus ſolum habere permiſſum 103.b
fictilia aut marmorea edulia quis aliqñ exhibuerit 284.b
fictilia quàm dijs grata 117.b
ficub. qui maxime uictitarẽt 133
ficus optimæ ciuitates 284 b
fidei dandæ in fœderibus barbarici mores qui 243.
fidei & Termini templa ubi 89.a
fidei ſacrum q iõ fieret 89.b
fidei ſeruandæ tenaciſsimi olim populi qui 259.a
fidei templum ubi 331.a
fidenæ, cuius olim regionis oppidum 166.b
fidenatis cognomine quis cur Romæ dictus 60.a 67.a
fides quomodo cuſ detur 83.b
fidibus militiæ qui uſi 171.b
fidei templum ubi 333.b
fidius quis ſeu quorũ deus 256 b
fiduciaria tutela quæ 329.a
figura membri uirilis à quib. Romæ q̃ religione culta 149.b
figuræ aliæ atq; aliæ ſceptris inſculptæ 47.a
figuræ caſtrorũ aliis atq; aliis 17.a
figuris animalium qui pro literis uterentur 15.a
filamines qui primũ, & inde flamines dicti 334.b
filiabus Ariſtidis quid honoris publice exhibitum 189.a
filiæ regis ſacrorũ quid haberẽt priuilegij 166.a
filiæ quibus in hæreditatem ſuccedant, non filij 382 b
filiæ ad Veſtæ ſacerdotiũ cogendæ aut nõ cogẽdæ, quæ 259.a
filicidæ pœna quæ 118.a
filij ingenui ubi ſeruilia pati cogantur 94.b
filij parentes mortuos efferre ubi ſolerent 123.b
filijs, patre uiuo, pecunia cur nõ credenda 10.b
filius patrem alere non obnoxius, quis 327 a
filio qui ſacerdotes quõ & quando uterentur 334.b
filum puniceum qui ferre pro pileo ſoliti 334.b
fimbrias pelliceas geſtare quib. decorum 277.b
firmatio matrimonij apud diuerſos quomodo fiat 39.a
fiſtularum ſpecies aliquot 213.b

fiſtulis qui militiæ uſi 171.b
Flagris q uel in ſe, uel in alios inter ſacrificandũ ſeuiāt 217 a
flamē Iouis ſeu Dialis à q̃ primũ inſtitutus, et quātæ autoritatis fuerit 334.a
flamen nocentibus quandiu ſit aſylum 336.a
flamines an ſenatus & militiæ muneribus uacarent 335.a
flamen Vulcanalis cui deæ quotidie ſacrum faceret 324.a
flamines curiales qui 384.a
flamines in Cæſarũ honorē inſtituti, qui & quã diuerſi ibid.
flaminibus quib. et quādiu prouinciæ demandatæ 335
flaminibus tactu, nominatu, auditu illicita quæ 335.b
flamini diebus feſtis uiſu nefas quid eſſet 335.a
flamini cui omnino iurare interdictum 257.b
flamini neq; ſine uxore eſſe licitum, neq; mortua una aliam ducere 335.b
flaminij cōtra Gallos uotũ 158 b
flaminij de Gallis tropheũ 35.1
flaminiorum familiæ proprium quid 12.b
flaminis etymologia quæ 334.b
flaminis prodendi cauſa dictatorem aliqñ creatũ fuiſſe 10.a
flaminiũ non fuiſſe ꝑpetuũ, ſed adimi ob demeritum potuiſſe 334.b
flaminum inſigne quale ibid.
flaminum munus quod ibidē.
flammæ ex cuius equi ore egre. diuiſæ 30.b
flammeum ſponſæ cuius eſſet coloris 57.a
flaua coma quibus accepta, quibus contempta 279.b
fluuius Sabinus quã fuerit innocēter ac fortuito occiſus 155.b
flexumines qui 356.b
flora quæ qualiſve fuerit & meretrix & dea 323.a 324 b
flora quo alio nomine dicta, et q̃ modo ei uino litetur 137.b
flore et Salutis templũ ubi 333 b
floralia quæ et unde dicta, & cur ac quando fierent 324. a
florentinus quid nomine ſupellectilis comprehendat 28.a
fluctibus quæ natio parētes ſuos operiendos ſepeliat 111
fluctibus ſeu Neptuno quid naturæ obijcere ſoliti 296.b
flumentana porta quæ 211.b
fluminibus qui mortuos tanquã ſepulchro inijcerent 111.b
fluonia 370.a
fluſius pater quis 22.b
fluuij aliquot ſacri 214 b
fluuij auriferi qui 167.a
fluuij à Xerxis exercitu epoti qui & quot 367.b 368.a
fluuiatilis canis pelle quæ natio pro galeis uſa 31.b
fluuiolorum ſeu riuulorũ urbis Romæ catalogus 333.a
Focaneus 66.a
focarij qui 163.b
focus olim quid 292.a
fœderatæ in Hiſpania ciuitates quot 195.a
fœderis percutiendi mores ac tempus 242
fœderum monumenta ubi aut quomodo cuſtodirētur 242.a
fœdiſsima animalia qui pro dijs coluerint 36s b
fœmina quibus gentibus dominetur, non uir 229.b
fœtiæ quot tēm ueſtibus uterentur in Aegypto, quot uiri 280.b
fœminarũ apud Germa. et Spartanos autoritas quāta 202.a
fœminarũ de uenuſtate publicũ certamen ubi 252.b
fœminarum hæreditates quomodo coercitæ 342.a
fœminarum ordo quomodo olim diſcretus 103.a
fœminarum pugnas quis noctu commiſerit 348.a
fœminarum Romanorũ nomina tantum quot 15 b
fœminas etiam inter ſe in Olympicis certaſſe 250.a
fœminas non dare cognomenta familijs 246.a
fœminas qui principes publicis concilijs admiſerint 202.a
fœminis cur noīa citius quã maribus inderentur 98.a
fœminis probroſis legata & lecticas quis ademerit 342.
fœminini generis uictimas, potiores eſſe quã maſculini ibid.
fœneratorum aliquot libidinoſa crudelitas 11.a
fœnerator olim quāto grauius alicubi q̃ fur damnatus ibid.
fœnus quibus gentibus ignotũ, quibus exoſum 11.a
fœnus quomodo paulatim abrogatum 10.b
fœta uulpes occurrens, quid portendat 265.a
fœtus animalium quoto à partu die ad ſacrificia puri haberentur 135.b
fœtus biceps aut mancus in auſpicijs quid 296.a
folijs palmarũ ſcribas olim uſos pro chartis 104.b
folliculorum ludus 155.a
fons uno quotānis die uini ſaporem habens, ubi 310.a
fontanilis porta quæ 211 b
fontes obliuionis & memoriæ ubi 308.b
fontium aliquot periuros ulciſcentium miracula 257.a
fora aliquot apud exteros qui cognominata 69.b 70.a
fore amandum aut amaturum, an Latine dicatur 11.b
fores Iani quot 22.a
fores uirga lictorũ percuti, quid indicaret 44.b
forma domorũ Romæ q̃lis 293:
formæ certamen publicũ inter mulieres ubi 252.b
formicæ cui aliqñ tritici grana dormienti ingeſſerint 166 b
formicas ſanguinē uictimæ auferre quid 296.a
fornacalia cuiuſmodi uel feſta, uel ſacra 135. a 324.a
fornacarius quis 164
fortis fortunæ ædes ubi 19 b 20 b
fortuna mala quibus de cauſis olim culta 20.a
fortunæ cultores ſeu deſpectores, qui facti 20.b
fortunæ deæ quām diuerſa fuerint cognomina 19
fortunæ primogeniæ templum ubi 55.b
fortunæ templa Romæ ubi 55.b
forum Romanum ubi & quod 69.a
foſſarum pro caſtris latitudo & altitudo quanta 18.b
foueas qui quomodo habitent 293 b
Framea & ſcutum, ubi adoleſcētium ornatus 274.b
frameæ quibus propriæ 256.a
fratres ubi præcedant filios in hæreditate 318.b
fratris filiam ducere Romæ licitum fuiſſe 38 a
frægellæ quid 75 b
fremitus equorum à quibus obſeruaretur 264 a

frigida qui tantum lauent 226.a
fritellus quid 155.a
frons cui deo ſacra 82.b
fronticius (forte rectius Frondicius) unde quis cognominat 15 a
frontis iudicia q̃ diuerſa 82.b
frugalitas Romæ olim q̃ 132
frugalitatis aliquot in regibus exempla 287.a
frugalitatis exempla inter græcos olim quanta 134.a
frugem alienam noctu pauiſſe, qua lege fuerit capitale 328.a
fruges euocari & alio traduci quomodo ſolerent 326.b
fruges quomodo olim teri ſeu pinſi ſolitæ 132.b
frumenti prouiſio quorum magiſtratuum interfuerit 178.b
Fucato capillo quis imperator incedere ſolitus 269.a
fugientem exercitum qui potiſſimum inſequerentur 185.a
fugientes temere ex prælio, quomodo & à ſuis reprimerentur 153 b
fugulatis lacus ubi 333.a
fulcimenta uitium quotuplicia 66.a
fulgetras adorare quid 262.a
fulgurũ ſpecies diuerſæ q̃ ibid.
fulmina dira aut felicia q̃ 261 b
fulmine ictos non cremari in funere 128 b
fulmine icta q̃ ſint religioſa 340
fulminis auertendi ratio græcis quæ 262.a
fulminũ genera tria quæ 262 b
fulminum iactus qui dij poſſidere crediti 299.a
fului Flacci laus à modeſtia 317
funales equi qui 283
funda q maxime pugnent 361.a
funditores qui 388.a
funebres aues quæ 262.b
funebres ludi quales 347
funebris laudatio unde initium habuerit 126.b
funeralis lex quæ 125.a
funere perfectio fieri ſolita quæ & q̃ diuerſa 127.b
fungi qui quomodo in pumicẽ conuertantur 255.b
fungos in carioſis nauibus natos, uiuas aues fieri 191.a
fuo quid olim uerbi fuerit 12.a
furcam geſtare ſoliti qui 152.a
furca qui quõ plecterentur 118 b
fur diurnus aut nocturnus quomodo tractari ſolitus 327.b
fures cui Imperatori maxime inuiſi 328.a
fures & ſicarios qui quando inuicem committerent 347.b
fures q̃ ſint odioſi Scythis 327.b
fures ubi & cui furta offerant 211.b
furia lege quid ſtatutum 341.b
furinalis flamẽ à qua dea cognominatus 334.a
furiorum etymologia 14.a
furta militum aliquando punita 72 a
furta q̃ ſeuere xij. tabulis puniretur 327.b
furto ſeu rapto qui uiuant ibid.
furtum uel minimum, ubi capitale 119 b
furum dea quæ 159.a
fuſtibus inter ſe decernentes puellæ ubi & cui deæ ſacrificent 136 b
fuſtibus qui per centuriones caſtigarentur 344 b
fuſos in uia torquere cur quidã fœminis uetuerint 190.a
futino deæ quid noua nupta facere cogeretur 39.a
GAbij à Tarquinio q̃ nequiter oppreſſi 107.a
gabinij q̃ mire aliquando uictoria hoſtium potiti 21.a
gabinius quem Ptolemæum in regnum reduxerit 5 b
gabiuſa porta quæ 211.a
gabrielis Altilij laus 237.b
gabyrus quorum deus 313 b
gades quibus præ uulgo deabus templa dicarint 20.a
gaditanorum modorum & ſaltationum ſpecies q̃ uariæ 347.a
gagneo q ſacrificare ſoliti 157.b
galatæ natura quales 205.b
galatæ quid pro ornatu galeaꝝ uſurparint 31.b
galatarũ ridiculus in funere mos olim quis 126 b
galbæ imperatoris in fortunam fraus quomodo ulta 20.b
galbæ quomodo imperium prę diuinatum 295.a
galbæ unde quidam dicti 13.a
galbula auis quæ ibidem
galea cui regi pro diademate impoſita 46 b
galearũ inſignia apud diuerſos diuerſa 31 b
galenus (ſi recte ſcriptum) Cæſar quæ aliquando fecerit uota 156 b
galenus Cæſar quales nummos cuderit 110.a
galeni in partem captum ſcomma quod 367.b
galeni ueſtitus qualis 275.a
galeria tribus quando in urbem recepta 25.b
galeriæ tribus prærogatiua 26.a
galero albo quis flamen ſolus uteretur 334 b
galerus cuius olim proprium fuerit inſigne 62 b
gallia & Britannia in quot olim prouincias diuiſæ 100.b
gallia q̃ à circio uento afflicta aliquando ſit 157.b
galli deum matri, quomodo ſecandum membra ſua immolent 136 a
galli qualibus militiæ ueſtibus uſi 30.a
galli q̃ honorẽt fœminas 202.a
galli q̃ ſumptuoſe ornarint galeas & ſcuta 31.b
galli quid potiſſimum dijs uouere ſoleant 168.a
galli quomodo homines in ſacris mactare & excruciare ſoliti 369.b
galli mutuam in funere pecuniã cur darent 125.b
gallina cui nationi in epulis & ſacris interdicta 136.a
gallinacei pro conis apud quos fuerint 31.b
gallinacei q̃ habeant nobiles fibras 296.a
gallinaceorũ & coturnicum pugna publica olim ubi fieret 251
gallinaceum aliquando Perſis ut regem præfuiſſe 309.a
gallinarum cantus quid mali p̃ferre putetur 263.b
gallis natura inſitum quid 205.b
gallorum contra Romanos uotũ quale & econuerſo 158.a
gallorum immanis in ſepultura magnatum mos quis 126.a
gallorum in pingues odium atq; lex 93.c
gallorum in pugna arma ſeu ornamenta quæ 361.a
gallorum in ſacris impietas quanta 369.a
gallorum prępoſteri cantus quid prædiuinent 263.b
gallorũ pleriq; pro uallo caſtrenſi quid habuerint 18.b
gallorum ueſtes quales 277.a
gallos duos qui nummis incutiant 209.b

gallos omniũ ſæpiſsime uictos fuiſſe & rebellaſſe 317.b
gamphanſantes qui, & quanto peregrinos odio proſequantur 195.b
ganges flumen à quibus ut deus cultus 313.b
gangesq; clarum flumen 167 a
ganymedis lacus ubi 80 a
gardates Perſis habiti qui 360.a
garus piſcium nõ ſquamatorum ad quid utilis 212.b
gaſter quod uaſis genus 131.
gaſterium quid ibidem.
gaza cuius fuerit ærarium 54.a
gaza Perſice quid ſonet ibidem.
geganij unde uocari 14.a
gelonorum truculentia & ornatus militaris 30.a
gemea ala quæ 8.b
geminũ fel in extis, quid 295 b
geminus pater quis dictus 22.b
gemmarũ uſus in annulis quis & unde 84 b
gemmiferi fluuij qui 167.a
gemmis ſignare qñ deſitũ 84 b
gemoniæ ſcalæ cuiuſmodi pœnarum locus 117.
genea (ſi recte ſcriptũ) Antiocho cuiuſmodi ala 360.a
genarum indicia quæ 83.a
geniales dij qui 312 b 370.a
genialis lectus quõ & cui ornari ſolitus 58.b
genitalibus membris ſacrificatũ ut dijs olim fuiſſe 370.
geniti ex ſerua aut illegitimo cõiugio, Athenis quales 228.b
gentium maiorũ deæ quæ 312 b
genu alterũ alteri imponere in ſenatu, quam uitioſum 200.b
genutij in totã legionẽ animaduerſio quæ 71.b
genutij tribuni pl. lex 10.b
geometria celebres qui 206b
geometria ubi uulgo pueros doceretur 97.a
georgius Trapezuntius quid miri aliquando uiderit 129.a
germalia ubi 331.a
germanici de Germanis uictis trophæum 36.a
germanici nomen quibus menſibus inditũ 163.a
germanico quid ab Apide prædiuinatum 309 a
germani ex cuiuſmodi rebus auſpicia ſumant 264 a
germani pro uallo quid uſurpare ſoliti 18.b
germani pyras mortuorũ quomodo extruere ſoliti 125.b
germani quam fuerint olim hoſpitales 196.a
germani quibus ludis & quàm carè ludere ſoleant 156.a
germani quod ſignum nummis incuſſerint 209.b
germani quo in honore ſacerdotes habuerint 64.b
germani quo reges ſuos honore afficere ſueti 46.b
germani quomodo adulteras punire ſoliti 169 a
germanis fœnus olim ignotum fuiſſe 11.a
germanis nõ fuiſſe templa, & qd pro templis fuerit 214.a
germanis ſatellitibus qui Cæſares uſi 357.b
germanorũ aliquib9 plures uxores licitæ 40.a
germanorum dij qui 313b
germanorum & indorum ſepulchra qualia 339.a
germanorũ in bellis inſignia cuiuſmodi 170.b
germanorum in conflictu diſciplina qualis 185.b
germanorũ in dãdis dotibus mos quis 189.b
germanorum in ædificãdo mos quis 293.b
germanorum in educandis pueris mos 93.a
germanorum in prælio aggrediundo mores qui 183.b
germanorum in ſacrificijs truculentia quanta 369
germanorum ſententijs reijciendis aut recipiẽdis mos qs 200.a
germanorum in ſpõſalibus inſignis mos 56.b
germanorum legati quid aliqñ Romæ in theatro fecerint 271.b
germanorum matrimoniale ius quod 189.a
germanorũ natura cõis quæ 206.a
germanorum ſcuta qualia 355.b
germanorũ ſeruitus qualis 152.a
germanorũ ſtipẽdia olim q̃ 360.a
gerri qui, & quam crudeles funere regis eſſe ſoleant 126.b
geruſia curia quorũ fuerit 24.a
geſſa (alibi gæſa) quibus propria 360.
geſſatæ Gallis qui 360.b
geſtamen triũphantis quale quid fuerit 320.a
geſtuum chironomiæ quanta diuerſitas 347.a
geræ Cæſaris ritus in apparãdis ferculis mos 286.b
geræ quam crudeliter manes uirorum expient 298.b
Gilippi peculatus quomodo proditus 209.a b
gingrinæ tibiæ quæ 171.b
Gladiatores in quibus potiſsimũ ludis exhiberentur 347.b
gladiatoria munera exhibere quorũ initio fuerit 53.a
gladiatorũ munus quis primus Romæ ediderit 348.a
gladio breuiori qui pugnent 361
gladios & lanceas in ſanguine hoſtiæ tingere, quid 243 b
gladius Hiſpanus qualis 356.a
gladius quibus olim propri9 ibi.
glandem ſecundis menſis exhibere, quibus fuerit magnũ 184.a
glandium uſus quibus frumenti loco fuerit 134.a
glans ex aliena arbore in alienũ fundum cadens, cuius ſit 327 a
glaſtrum quid ſit 30.a
glaucopis dea quæ 315.a
glaucus quidam Demyli filius, quõ Olympia uicerit 250 a
glires epulis cur interdicti & a quibus 134.b
Claudius ſenatus capitum quot 198.a
gnidurgis quid 172.a
gnoſos cuius aliquando regia 222.b
Corpiani cuiuſdã relatio de ſpectris 65.b
germani quõ lauent 226.a
gordij qualem eligere ſoliti regẽ 229
gordium cur ac quam multæ aues circunuolarint 106 b
gorgias Leontinus quam falſe in Olympijs irriſus 279.b
gorgonis mulieris Spartanæ celebre apohthegma 188.b
gorpias menſis quis 162.b
gortyni qua afficiant adulteros
gonatus unde dictus 68.b
Gracchi & Scipionis ſimultas ac familiaritas 25
gracchi in deiectos de gradu plebiſcitum quod 182.a
gracchi lex pro incolumitate ciuis Romæ, quæ 151.b
græcæ literæ ubi & cur olim diſſci uetitæ 195.b
græcarum literarum inuentor quis 305.a

græci uerecundiores cæteris nationibus erga cognatas 37 b
græcina capitis poſtulata, uiri ſui iudicio abſoluta 189 b
græcis initium anni quod 162 a
græcorũ in condendis defunctis antiquiſsima conſuetudo 111 b
græcorum in funere ducis aut regis mos quis 126 b
græcorum in obſidione Troiæ inſigne quod 355 b
græcorũ more b bere, quid 285 a
græcorũ mos audito fauſto nuncio 45.a
græcorum natura qualis 205 b
græcoſtaſis ubi Romæ olim fuerit 24 a
graminea corona cur & unde dari ſolita 218 b
grammatheæ qui 63 b
grammatiæ Syris quid 286 a
uramaticum cuius et quod poculi genus 131.b
gratiæ quot, & quomodo pingi ſolitæ 238.b
gratiarum ædes ubi ibid.
gratitudinem naturaliter homini inſitam eſſe ibidem
gratuitũ balneũ quis Romæ exhibuerit 226 b
grauedines quomodo leuari putentur 236.b
gregarij qui habiti 360 a
gregario militi quid in caſtris habere uetitum 32 a
grex idem apud iuriſperitos quis dicatur 109 b
grues à recto flectere curſu nautis quid 263 a
grues uolantes à quibus tabellarij ſuperati 45 a
grypi Perſis qui 81 b
Gurges cur quidam dictus 14 b
gutturnium quid 28 b
Gyalã quid 131 b
gymnaſia Athenis celeberrima quæ & quot 130 a
gymnaſiæ quã impiè mortuos ſepelire ſoliti 111 b
gymnaſiarũ in elocandis nuptui uirginibus mos 39 b
gymnaſiũ Herculis apud Athenas, quid 74 b
gymnico certamine qui potiſsimum ualeant 206 b
gymnoſophiſtæ in Aethiopia quales quantiq; putentur 206 a
gymnoſophiſtæ quã ſobrij ſint, & quibus ſolum ueſcãtur 112 b
gymnoſophiſtarum in cõuiuijs conſuetudo quæ 286 a
gyneceum quæ domus pars fuerit græcis 293 a
gynecia (ſi recte ſcriptum) dea quæ 137 a
gypſo quæ gẽtes corpora ſua militiæ illiniant 30.a

HAbentibus patrem ſuperſtitem, qui magiſtratus interdicti 180 a
habere equũ Seianũ, quid 269 a
habere pauca, & nullius indigere quidã precati 219 b
habis rex quã miſerè & mirabiliter educatus 106 b
habitudo corporis quæ 29 a
hacantus quid primus in Olympijs introduxerit 250 b
hadriani Cæſaris apothegma de iureconſultis 363 b
hadrianus quo uocabulo legionem ſummã impartierit 8 b
hęredes qui quõ fierent 328 b
hæreditates mulieribus quis quo plebiſcito ademerit 341 a
hæreditatũ ius apud diuerſos quã diuerſum 328 b
hærere aquis, quid 267 b
halę unde quidam dicti 23.a
halicarnaſſus quorũ regia 122 b
haliucus quid 236 a
halma quid 155 b 347 a
haloa Athenis quid 351 a
halceres quid 156 a
hammonis imago qualis 104 b
hammonis reſponſum de ſacris græcorum inſigne 160 a
hannibal cur ſæpe mutarit capillos 180 a
hannibalis ab urbe reditus, cuius dei occaſionem dederit 55 a
hannibalis cum Gallis ictũ fœdus quale fuerit 202 a
hannibalis nomen ſeruis indi cui fuerit capitale 154 b
hannibalis ſuperbia quæ 81 b
harmeniorũ (forte Armeniorũ) uirgines nupturę, quã fœde ſe gerant ante nuptias 39 a
harmodij nomen quàm ſit Athenis ſanctum 164 154 b
harmoſtæ qui dicti 228.b
harmoſtes Spartanis quid 344 a
harmoſyni Spartanis qui 190 a
harpagones quid 294 a
harpaſtum quid 155 b
harpocratem in gemmis pro ſignis aliquos uſurpaſſe 84.b
harpocrates cuiuſmodi deus & unde natus 85.a
haſdrubal quo die perierit 29.b
haſta centumuiralis quæ 147.a
haſta cruente quæ & quando poni ſolita 146.b
haſta publica quæ ibidẽ.
haſta ſalutis quæ ibidem
haſtæ in fines hoſtium proiectio, quid præ ſe ferret 244.a
haſtæ puræ quæ 219 b
haſtam dare uel adimere 82.a
haſtam mittere aut caduceum, quid ſignet 244.a
haſtas inuicem pmutare, Macronis quid 243.b
haſtas qui pro dijs coluerint 368.
haſtati qui 356.a
haſtatos qui ſequerentur 184.a
Hebes tali qui 81.b
hebræi ubi publicas pecunias deponere ſoliti 54.a
hebræis grauiſsima mulcta ſeu pœna quæ 119 b
hebræis initium anni quod 162 a
hebræorũ põtificis ornatus 94.a
hebrus quã inclytum cuius regionis flumen 167.a
hecate quæ quibuſdam dea 315.a
hecatæ ſacra qualia 217.b
hecateus cuias fuerit 316 a
hecatombas uouere quando ſolitũ, et quid ſit, et quõ fiat 157
hectoris preceptor quis 96.b
hecera cui ſacra 213.b
hedera quibus inuiſa 214.a
hedere tactus cui illicitus 335 b
hedui natura quales 206.a
hedui quid primi ex peregrinis Rome habuerint 198 b
heduorum in ſententijs dicẽdis mores qui 200.a
heduorum ſummo magiſtratui quid non liceat 6.a
heleorum tribus quot 26.b
helicon quibus ſacer 316 b
heliocaminus quid 246.b
heliogabalus cui imperatori fuerit deus 215.a
heliogabalus quã contempſerit ſe natum 199.a
heliogabalus quàm turpia feſta ſiue ſacra inſtituerit 349.b
heliogabalus quomodo inquinarit prætorij præfecturã 231.b
heliogabali in ſecundis menſis luxus quis 294.b
heliogabali in triumpho petulãtia quanta 310.a
heliogabali i theatris pfuſio 92.b

hellogabali profuſus in annulis uſus 85.a
heliopolis ſeu Thebæ Aegyptiæ à quo conditæ 308 b
heliopolitani Aegyptijs qui qualesq; æſtimentur 206 a
heliotrapeza cuius carceris nomen 117 b
hellenes quorum reges dicti 4 b
helota quale Lacedæmonijs nomen 154 a
helotæ à Spartanis q habiti 195
helotæ qua ſeruitute aſtricti 152
helotæ qui 93 a
hemina, quota ſextarij pars 86 b
hemina quot drachmis conſtet ſeu cyathis ibidem
hepar cuius rei ſedes 291.b
heraci qui dicti 27.a
heraclitus quem ſepeliendi morem docuerit 110.b
heraclitus quo ſe ludi genere recreare ſoleret 155.b
herbam dare quid 268.b
herbam do, quid ſignet 186 a
herbis quibuſdam quoſdã emaſculatos fuiſſe 212 b
hercitæ qui 163.b
hercules à quibus gẽtibus maximè dilectus & cultus 74.b
hercules Gallicus quis 204 b
hercules inuictus cuius aliquando teſſera 172 b
hercules quàm diuerſæ à diuerſis cognominatus 74.a
hercules ꝙ fuerit fœcundus 57.a
hercules quis quos ludos Pelopi inſtituerit 249.b
hercules quot putati 74 b
herculis cognomen qui uulgo meruerint 75.a
herculis imago, cuius militare ſignum 170 b
herculis templũ Romæ ubi 55.b
herculi decimam uouere, quàm olim fauſtum fuerit 158.b
herculi & Cereri quotidie quibꝰ rebus immoletur 136 b
herculi in Co quàm ineptè ſacrificetur 74.a
herculi ꝙ impiè à diuerſis nationibus olim immolatum ibid.
herculi qui potiſſimum uota facere ſoleant 159.a
herea, cuius deæ feſta 252.a
hermea feſta quæ 90.a
hermen Aegypij quem uocent menſem 162.a
hermionenſibus quid prꝫter morem uulgarem uetitũ ſit 125.b
hermocrates quo auſpicio urbẽ Cardiam condiderit 195
hermogenes diſſecti cor quale inuentum 295.b
hermolai Barbari laus 108.b
hermothybium aut Hermothybiorum ſtipendia quæ 360.a
hermunduri quomodo uouere aut deuouere quid ſoliti 158 b
hermus quas regiones alluat, & cui flumini mixtus, in q̃d mare influat 167.a
herodes quàm ſuperbe cauſam apud Hircamim (alij Hircanũ) reus dixerit 120.b
herbs cuius dei nomen 313.a
heroſtratus qua nocte Epheſinæ Dianæ templum combuſſerit 223.b
heſiodus cui poetæ quo in certamine prælatus 350.b
heſperum qui nummis incutiãt 209.b
heſus quorum deus 366 b
heteromaſchalos quorum tunica 278.b
hetruſca diſciplina quõ Romani filios ſuos inſtituerent 281.a
Hiatibus horrẽtium animalium qui pro criſtis in bello uſi 31.b
hiberorum diuiſio olim quæ 26
hiberorum & Albanorum galeę cuiuſmodi 31.b
hiberorum mirus quidam amicitiæ mos 41.b
hiceteria quid 244.b
hiectus Argiuus quam in adulteros legem tulerit 169.a
hieropolitani antri miraculum 310.b
hieratica charta qualis 104.b
hierax cur quis cognominatus
hiero ex quanta miſeria ad quantã dignitatẽ peruenerit 106.a
hierodidaſcali qui 272.b
hieronomi qui ibidem
hieronymi Maſſaini laus 341 b
hieronymi Porcarij laus 265.b
hieronymi tyranni flagitia 48.b
hierophantæ qui 272.b
hilaria qui dies dictus 225.a
hinnitus equorum qui in augurijs maximè obſeruent 264.a
hippagogi qui 358.a
hipparchi quid ſeu qui 72.b
hipparchia ala quæ 8.b
hipparchus Bithinus ꝙ fuerit excellenti ingenio uir 326 b
hypparchus quàm ſæuus tyrannus, & à quibus occiſus 161.a
hippia quæ dea uocata 324 b
hippias cuius filius, & quantus tyrannus & quomodo cæſus 164.a
hippicum quot ſtadia faciant, & quid ſit 86.a
hippiæ philoſophi paupꝫtas quãta 134.a
hippiæ ſomnium quale 164 a
hippoclidis ſaltatio qualis 97.b
hippodromia forum quod 70.a
hippolitus quis 64.a
hipponæ deæ quibus pro animalibus uota fieri ſolita 159 a
hipponax poeta cuias 316.a
hippopotamum quis Romæ in quibus ludis dederit 348.b
hippopotamus in imo ſceptri quid ſignificet 47.a
hippoſelino qui uictores donari ſoleant 252.a
hipotoxotæ qui 358.a 361 b
hircum qui adorarint 368 b
hircum qui cui offerant 136.b
hircus quorum poetarum & præmium & uictima 350.a
hircus ubi ad ſacra ineptus 136 a
hirpiæ familiæ quales, & earum priuilegia quæ 309.b
hirpini unde dicti 264.b
hirundines cuius ominis ſint 135
hirundines quibus nuncij uice fuerint 45.a
hirundinum & cornicum certamen publicum ubi 252.a
hiſpania in quot & quas prouincias diuiſa 100.b
hiſpaniæ oppida Latio donata quot 195.a
hiſpaniæ uniuerſæ ius Latij unde tributum ibidem
hiſpanorum in prælijs agilitas quanta 361.a
hiſpanorum natiua proprietas qualis 205.b
hiſtrionem quis præfectum prætorio crearit 231 b
hiſtriones à quo Roma pulſi 130
hiſtriones ꝙ chari Auguſto 26 a
hiſtriones quo ſtudio ab Auguſto culti 130 b
hiſtrionum ſedes in theatris quæ 270.a
hiſtrionum ſpecies diuerſæ 130 a
hiſtrius uicus ubi, & quid aliquãdo paſſus 80.a
Hodidocos quid ſignet, & quid conuicij præ ſe ferat 235.b
hœdinæ chartæ quæ alias dictę 136.b

hologtaphum quid 104.b
homeri locus de rerum commu-
tatione excuſſus 210.a
homeri præceptor quis 96.b
homicida apud Memphitas quo
modo tractaretur 19.a
homicidia inter Germanos qui
luerentur olim 117.b
homicidij expiatio quæ 214.b
homicidij inter Romanos initio
pœna quæ 117.b
hominē deuotum quō occidere
licuerit impune 159.b
hominē occidens, modio legumi
nis ubi abſolui ſolitus 119.b
hominē ſacrū cur facilius occide-
re licuerit, q̃ nō ſacrum 338 b
hominē ſaginare ad ſacra, & inde
mactare ſoliti qui 369.b 370.a
homines de rupibus aut ſpeculis
ſacrificij cauſa qui præcipita-
rint 369.b
homines immolare quando Ro.
mæ uetitum 370.a
homines immolari & deuoueri
quomodo ſoleant 159 b
homines qui quomodo uel dij,
uel dæmones fiant 313.a
homines ſeniores ubi mactentur
& edantur ut boues 111.a
homines uiui in ſimulacro ingen
ti pro uictimis exuſti 369.a
homines uiui Romæ ſacrificij
cauſa defoſſi 370 a
hominis ciuilis officia quæ 306 a
hominis plus in aqua quam hu-
mo degentis miraculū 88.a
homo cuiuſmodi lancearū ictu à
Thracibus mactari ſolitus 369
homotimi Perſis qui 355.a
honeſta miſsio quæ 359.b
honeſtas puerorum apud Perſas
quanta 95.a
honorarium ius quod 363.a
honorarij ludi qui 348.b
honores & dignitates quā indi-
gne quidā aſſequantur 342.b
honores ſummis uiris in theatro
quales exhiberentur 351.b
honori quō ſacrificetur 90.b
honoris templum ubi 55 b
hoplites quod ludi genus 155.b
hora cuius deæ cognomen 313 b
hora quorum dea, & qui uota illi
facere ſoliti 159a
horæ accuſanti & reo præſcriptę
quot 200.b 201.a
horæ diei & uigiliarū quot 255.a
horæ templum ubi 23.a
horarū diſcrimina quō in caſtris
fieri aut cani ſolita 171.a
horarum genera quot 225.b
horas non ſemper æquales fuiſſe
ibidem
horatius undè Cocles dict9 13.a
hordæ quid 225.a
hordales dies qui ibidem
hordeacea fiſtula qui in ſacris u-
tantur 213.b
hordeum pro frumento quibus
aliquando pœnæ nomine da-
tum 70.b
horicorum (ſi recte ſcriptum) de
us quis 313.b
hormius modulus qualis, & quā
do à græcis uti ſolitus 171.a
horologia olim qualia 225.b
horologij cura penes quos Ro-
mæ eſſe ſoleat 141 a
horologij inuentor primus quis
316.a
hortari quid 324 a
hortenſij quare ſic uocati 12.b
hortum colere, cui9 regis delecta
mentum fuerit 155 b
horus quis Aegyptijs deus 368 b
hoſpitales nationes quæ 196 a
hoſpites q̃ fuerint inuiſi Sparta-
nis & alijs quibuſdam 195 b
hoſpiti quot tātum diebus apud
Indos conuerſari liceret ibid.
hoſpitij ſymbolum Lingonibus
quale 244 b
hoſpitio aut amicitiæ renuncian
ciandæ mos olim quis 245 a
hoſpitum inſignium aut legato-
rum peregre uenientium tra-
ctatio cui magiſtratui cōmiſſa
52.b
hoſtia uetuſtiori aut iuniori quā
do litari ſolitum 138 a
hoſtiæ cuiq; deo ſuæ 213 b
hoſtiæ dijs ingratæ, quales ibid.
hoſtiæ maiores aut minores quo
modo ornarentur 214 b
hoſtiæ ſolidæ quæ 135.b
hoſtiarum genera quot 135 a
hoſtilia curia ubi quondam Ro-
mæ fuerit 23 b
hoſtilibus laribus cur aliquando
immolatum 137 a
hoſtiū ſpolia in qua domus par-
te ſeruarentur 292 b
Hulceratas aues auſpicijs inutí-
les eſſe 281 b
humana corpora ubi pro uallo
uſurpata 18 b
humana uictima qui cui ſacrifi-
cent 74 a
humana uox quo ex ſimulacro
aliquando edita 19 b
humani ſanguinis poculo qualia
fœdera iniri ſolita 243 b
humano ſanguine cuius dei ſimu
lacrum ablui ſolitum 370 a
humi tradere cadauera aut cre-
mare capitale ubi ſit 111 a
Hyacinthia Spartanis quid 331 a
hyacinthino cono quis in bello
uſus 31.b
hyænas quis quibus in ludis ex-
hibuerit 348 a
hyatarum tribus ubi fuerit, & à
quo dicta 26 b
hyberni q̃ crudeli pietate paren
tes mortuos proſequātur 111
hydropotæ mulieres ubi 132 a
hylea tribus quæ 26 b
hymnorum ſpecies aliquot 217 b
hyperboles quid ultimus Athe-
nis pertulerit 151.b
hyperboreorum q̃ deteſtandus
in ſenio confectos mos 111 a
hypethræ quid 132 a
hypingos cuius deæ hymnus
217 b
hypocauſta quid ſit 142 a
hypocles Cumeus quas Coloni-
as deduxerit 50.a
hyporchema quid 217 b
hypothyra quid 294 b
hyrcanorum quàm execranda
in ſepeliendis defunctis con-
ſuetudo 110 b
hyſteria quale feſtum 136 b
IAcula Marij qualia 356 a
iaculis & romphea qui potiſſi
mum pugnent 361 a
iaculum ab aquila è manu latelli
tis ablatum, Dionyſio quid
262 b
ialemos quid 124 b
iani nomina diuerſa 22 b
iani templa quot 22 a
iani templum cur & pacis & bel
li index fuerit 23 a
iani templum ubi & cuiuſmodi
fuerit 22 a
ianua pontificis quo inſigni dino
ſceretur 62 a
ianuæ cur & à quo ſerra diuidi
iuſſæ 294 a
ianuæ ſponſi quomodo ornari
ſolitæ 58 a
ianualis porta quæ 211 b
ianuarij idibus qd fieri ſolitū 148
ianuarium & Februarium quis
anno addiderit 161 b
ianuarius cui deæ ſacer 163 a

ianus quot aras Romæ habuerit
22.b
iiapyges qui & ubi ſint 492
iaſonis Macaſſalani immeriti ſup
plicium quod 322 b
Iberorum (aliàs Hiberorum) in ſe
peliendis defunctis quam cru/
delis ac mirus mos 101 b
iberorum in pingues lex 93 a
ibes, Iberis quid 228 b
ibes ſeu ibides à quibus ut dij cole
rentur 368 b
ibidis ſepulchrum in Aegypro
quale 340 a
ibim occidiſſe in Aegypto, quan
tum peccatum 119 b
Icadæ epicureis quid 150.a
icta ſeu tacta fulmine, quanti ha
berentur 339 b
ichthyomantes qui 264 b
ichthyophagorũ ſepeliendi mor
tuos conſuetudo quæ 111 b
ideæ dea quæ 323 b
Idęa quo alio nomine dicta 313 b
idem diuerſis legibus prohiberi
& iuberi 227 a
idem proprie quid dicendũ 109.
idibus Martijs quid fieri ſuetum,
quomodo eæ aliquandodo uo
cari iuſſæ 148 b
idomeneus ꝙ impium ob uotũ
è Creta pulſus 159.b
idos Ariſtoteli quid 109 b
idus Iulij quibus dijs ſacræ 149 a
idus ſingulorum menſium quàm
& cui ſolennes ſint 148 b
iecur geminum quid notet 295 a
ieiunio qui inter ethnicos uaca,
rent 112.b
ieiunium quõ Romæ aliquando
indiceretur 351 a
Ignauiorem muliere dici, quantũ
Perſis conuicium 235 b
ignem manu excipere quid 83 a
igni omnia conſtare, cuius aſſer/
tio 110 b
igni qui rerum omnium principi
um aſſeribant 255 a
ignibus quis adulteros punire ſo/
litus 169 b
ignis à quibus ut deorum præci
puus ueneratus 368 a
ignis & aqua cur ſpõſo & ſpõſæ
in limine domus tangẽda 56 b
ignis in tẽplis aſſidui qualis olim
ratio 258 b
ignis peruigil quibus olim genti,
bus in ſacris eſſet 259 a
ignis quod uel ex fumo, uel ex flã
ma omen præberet 216 b
ignis ſacer quas aliquando fœmi.
nas præibat 3.
ignis ſacer quibus olim præferri
ſolitus 46 b
ignis ſacrificij ex quibus lignis fie
ri ueticus 216 b
ignis ubi frequens dãmnatorum
pœna 119 b
ignis Veſtæ extinctus, quomodo
reſcuſcitari ſoleret 260 b
ignitæ tunicæ ſupplicium cuiuſ/
modi 121 a
ignito ferro quis quomodo in fœ
dere faciendo uſus 243 a
ignobiles quibuſdam qui 273 a
ignominiæ ſolutio quomodo fie
ret 72 b
ignominiæ nota ꝗ quidam affe/
cti 72 a
ignominioſa miſſio quæ 359.a
ignotum deum qui colere ſoli/
ti 369.a
Ilicet, cuius in ſacris uox 218 a
ilicet, qñ & ubi potiſsimum dici
ſolitum 127 a
ilienſes cur Herculi ſacraficare ue
tuerint 74 b
ilion cuius regia 122 b
illaqueatum hoſtem occidendi q
quem uſum habeant 361 b
illegitime nati, an ciuium nume/
ro habendi 195 a
illegitimæ nuptiæ quæ 59 a
illegitimus filius an patrem alere
teneatur 327 a
illyrici quàm aliquando Epidau
rijs inuiſi 196 a
imaginem Ghriſti & Abraæ quis
ethnicus inter lares habuerit
338 b
imagines deorũ apud Romanos
quandiu nullæ 368 a
imagines in defuncti memoriam
ferri ſolitæ quæ 227 a
imagines principum & iudicum
quomodo effigiẽdæ 118 a
imagines uariorum deorum quo
modo pingi ſolitæ 204 b
imaginum olim in domibus Ro.
quanta cura 292 a
immolandi initium à quo anima
lium genere factum 136 a
immolans ubi nihil de ſacrificio
guſtaret 217 b
immolantes ubi uictima ſoli ueſ/
cerentur ibidem
immolari quota ſacrificij pars
216 a
immunes à tributis inter græcos
olim qui 196 a
impares hoſtiæ quibus mactari
ſolitæ 138 a
imperatiuæ feriæ quæ 118 a
imperator quis aliquando dicere
tur 356 b
imperatores cum plebe balneari
ſoliti qui 225 b
imperatores qui quibus menſib9
ſua indiderint nomina 163 a
imperatores ſenatũ honore pro/
ſecuti qui 198 b 199.a
imperatores unde Cæſares &
Auguſti dicti 3.a
imperatoris officium quod 311 a
imperatorum aliquot frugalitas
287.a
imperatorum aliquot ueſtitus
quis 275.
imperatorum & ducum alij atq;
alij ornatus in bello 30.a
imperatorum imagines quando
nummis incudi cœptæ 210.a
imperatorum imagines pro qua
re in bellis uti ſolitæ 170.b
imperatorum in theatris locus
quis 269.b
imperatorum nomine qui libe/
ra repu. uocati 3.b
imperij Ro. fines olim qui 311.b
imperiũ ſtabile quod 197 b
impetiginoſis templa ingredi u/
bi ueticum 213.a
impetratiua auſpicia quæ 261.b
impetus inferrendi aut excipien/
di conſiliũ ſeu ratio quæ 183 b
impranſuw manere apud quos
quem oporteat 286.a
imprecatio peſſima apud Getes
imprecationes diræ quo fieri ſoli
te modo 159.a
impreſſiones improuiſæ quomo/
fierent 185.b
impuberes pueros qui quãdo cui
mactarent 369.a
impudicitiæ dea cur & a quibus
culta 20.b
Inarculum ueteres quam uirgã
dixerint 165.b
inarime quid a terræ motu paſ/
ſus 50.b
incendiaria auis quæ ſit, & cuiuſ/
modi auguriũ ferat 263.a
incendiorũ curã q haberent 352 b
incenſimarium auriũ quod 53.b
incenſio mutandorum caſtrorũ
cur inſtituta 19.a
inceſtus cum matre ac filia ubi li/
citus 37.b
inceſtus diuerſæ ſpecies quibus gẽ
tibus quotidianæ 37.b

inceſtꝰ matris & filij, apud quos olim laudatus 4.b
incluſa ueſtis quæ 273 b
incruenta Aegyptiorum ſacra 89.a
incruēta quorum deorum ſacra 88.b
index digitus quis 236.a
indi natura quales 205.b
indi quot in tribus ſingulos populos diuiderent 27.a
indi ꝙ ſint abſtemij 132 b
indigetes dij qui 313.a
indigetes indorum qui 313.b
indis grauiſſima in ſontes pœna qualis 119.b
indorum in funere alicuius conſuetudo quæ 126.b
indorum regum cognomenta quæ 4 b
indorum regum ſceptra unde fiant 47.a
indorum ueſtitus quàm uarius 277.b
inebriandi abſq; potu modus q̄s & qui hoc uterentur 131b
infames dies qui 59b
infamis digitus quis 235 b
infans penè editus in matris aluū reuerſus ubi & quid 107.a
infantes apud quos nō niſi lacte materno alantur 95.a
infantes lacte alendi ubi exponi Romæ ſoliti 69
infantes nobiliſſimi à quibus Saturno immolarentur 369.a
infantibus ubi uena capitis lana inuratur 94.a
infelicitatis portenta aliquot miranda 106.b
inferi quando placentur 203 b
inferis ſacrificandi mores & tempora quæ 297 b
inferorum deorum aræ quomodo aut ubi ſtatuerentur 297.a
inferorum hoſtiæ quales 213 b
infinitati quis rerum omniū principium aſſignet 254.a
infula ſacerdotis qualis 215.a
ingenia diuerſarum gentiū qualia 205.b
ingenioſos quale ſolum producat 206.b
ingluuiei ſummæ exempla 289
ingrati dedecus quātum 238.b
ingrati ubi maximè odioſi 239.a
inhoſpitalitas aliquot nationum quanta 195.b
inijci in pyram corporis mortui ſolita quæ 126.a
iniurato nemini militare licitū fuiſſe 344.b
in lente unguentum quid 267.a
ino quo apotheoſin nomine dicta 313.b
in, præpoſitionis energia 101.b
inſani cur quidam cognominati 14.b
inſanire per digitum quid 236.b
in ſinum deſpuere quid 269 b
inſepulti qui abijcerentur 339.b
inſignia nummorum apud Romanos olim quæ 209.b
inſignia peculiaria diuerſarum aliquot dignitatum 61 b
inſomnia diuerſorum quos exitus ſortita 164
inſomnia ferè contrarios euentus ſortiri 165.a
inſolentia magnatum quorundam ſingularis 81.b
inſtratum quid ſit 150.b
inſtrumenta caſtigandorum puerorum olim quæ 96.b
inſtrumentorum aliquot domeſticorum catalogus 294 a
inſubres cuiuſmodi militiæ uſi ſignis 170.b
inſubres quo ueſtium colore militiæ uſi 30.a
inſula ab omni cæde immunis q̄ 307.b
inſularij qui 163 b
intercalandi mos olim apud diuerſos quis 161 b
interceſſio quibus potiſſimum competeret 240.a
intercidi dies qui 213 a
interdicere igni & aqua 118
interdictorum prætoris autoritas quanta 363.a
interpres tabularum 12 primus quis & quid nactus 316 b
interpretandi iuris ius aut facultas, quorum eſſet 363
interreges qui, & quando primū creati 247 a
interregnū q̄t dies duraret ibid.
interrex à quibus & quando crearetur 247.a
inter ſacrum & ſaxum q̄d 267.a
interula q̄le ueſtimentum 273.b
inuenio quid & quomodo ſignificet 33.a
inuentores literarum qui 105.a
inuitæ ad Veſtæ ſacerdotium q̄ cogi potuerint 259.a
inuitamenta ad liberos procreandos in Perſide & alibi quanta 187.b
inuiti ad ſenatum qui uel cogerentur, uel non cogerentur 199.a
iocinoris caput deſiderari in extis quid 254 b
iocus lepidus in Demetrium libidinoſum 38.b
iol cuius olim regia 122.b
iolai templum ꝙ mire ſanctitatis habitum 74 b
iones ꝙ ſint ſeruituti dediti 134
iones quem primi luxum adinuenerint 134 a
ionicus canendi modus qualis 171.a
ionum in pſallendo & ſaltando peritia 97.b
ioui quibus potiſſimum animalibus litetur 135
iouiniani pōtani laus, habitatio, patria 1.a
iouis filij qui dicti 75.a
iouis filium quis ſe finxerit 46.b
Iphicratenſes equites qui 358.a
iphicratis diſciplina 30 b
iracea cuius urbis porta 212.a
iracundi quo ſint colore 83 a
iraſci, cui inteſtino tribuat 296
ire in ſententiam aliorum, quos ſenatores oporteret 199 a
irriſionis ſedes ubi 82.b
Iſchias cuius nomen 64 a
iſidem iurare quibus ſolis inter Græcos permiſſum 255.b
iſidi quod animal ſacrum 146.b
iſidi propria uictima quæ 137.a
iſis q̄n à Romanis exacta 85.a
iſidis ſacerdotum religio ac cæremoniæ quæ 335.b
iſidis ſacris inaugurandorum cæremoniæ 46.a
iſidis templa Romæ quot 324.a
iſis dea quæ 313 b
iſmenias Thebanus quā uafre in adorādo Perſarum rege ſe geſſerit 82 a
iſmenias Thebanus quomodo quoſdam tibia ſua ſanarit 78
iſocratis dictum de iuſticia difficulter acquirenda quod 266
iſthmij ludi quales 251.a
iſthmiorum quāta olim celebritas & ſtudium ibidem
itali natura quales 205 b
iter quid ſit 85.b
ithome arx quæ 331.a
ithometi ioui quot cētenarij hominum uno ſacrificio mactari 369.b
iuba quorum deus 313 b
iubæ deſertores pœna 70.b

iubæ equinæ à quibus ꝑ ornatu galeæ in bello uſæ 31.b
iubennus (alij Vibennus) cui mõti nomen dederit 332.b
iudæorum & Aegyptiorũ ſacra quando ex urbe exacta 85.a
iudæorum pontifex ꝙ ab Alexandro honoratus 64.a
iudicãdi ad mortem indicta cauſa Romæ uſus quis 119 a
iudicandi noxios ad mortem cõſuetudo olim quæ 121 b
iudicia in ꝗt ordines diuiſa 92.a
iudicia olim Romæ ꝙ uaria 241
iudicia quot modis eludanť 265
iudicis corrupti pœna 330.b
iudicis mali mores 266
iudicũ imagines quomodo Thebani effingerent 118.b
iudicum in iudicijs qualia olim fuerint iuramenta 121.b
iuga Exquiliarũ quæ & ꝗt 333.a
iugæ Iunonis ara & tutela quæ 315.b
iugalis Iuno unde dicta 56 b
iugarius uicus unde dictus 79.b
iugera agri quot cuiꝗ olim Romæ fuerint 133.b
iugeri minima pars quæ 86.a
iugerum quid 85.b
iugulati hominis exhauſto ſanguine exta tangere, ꝗd 243.b
iugum 66.a
iuli ſeu Iulij unde dicti 14.b
iuliæ leges ꝙ uariæ 168.b
iuliani Cæſaris religio quę 212.b
iulij & Auguſti curiæ 24.a
iulij unde in ciuitatẽ adſciti 195 a
iulis inſula quæ 316.a
iulius Cæſar cui pedem ſuum oſculandum ꝑbuerit 84 a
iulius quo ornatu ſolus ipſe in bellis uteretur 30.a
iulus cuius deæ hymnus 217.b
iumenta gregarijs militibus in caſtris uetita 32.a
iumentum aliorſum ꝙ quo utendum acceperit, ducens, an fur ſit 327.b
iumẽtum iunctum emittere ſtercus, auſpicium quale 264 b
iunceo amictu qui ornenť 278.a
iunianus Maius ꝙ fuerit inſignis ſomniorum coniector 16
iunij Idus quibus feſtæ, & quo alio nomine dictæ 149.a
iuniores an in ſenatu ſententiam rogarentur 199.b
iuno ꝙ Romanis culta 314.b
iunoni ꝙ diuerſe ac impiè ſacrificaretur 315.b
iunonis ꝙ ſint uaria nomina ac poteſtates 314 b
iunonis ulnæ quales 82.b
iupiter Inuentor 73.a
iuramenta iudicum ſanctiſſima olim quæ 121.b
iuramenta magiſtratuum qualia 182.a
iuramenta quibus gentibus nullius ſint religionis 257.b
iuramenti cognoſcendi ius penes quem magiſtratum fuerit 138.b
iuramento quis milites adigere ſoleret 344.b
iuramentorum apud ueteres formæ ꝙ uariæ 256.a
iuramentum legitimum militare quando cœptum 32.b
iuramentum per depoſitam pecuniam quomodo fiat 328.a
iuramentum pontificis 63
iurandi per res ſeu creaturas ꝙ olim diuerſi modi 255.b
iurare cui flamini nefas 335.b
iurare totius exercitus nomine quõ ueteres ſolerent 32.b
iurare quæ gens neꝗ cogat quẽ ꝙ neꝗ cogatur 257.b
iure ſcripto qui non uſi 326.b
iuribus diuerſis eadem & edicti & interdicti 227.a
iuriſconſultorum aliquot inſignium catalogus 363.b
iuriſiurandi militaris forma & ordo 32.b
iuriſiurãdi modus ac uerba apud diuerſos ꝙ diuerſa 256
ius ad quid pertineat 362.b
iuſiurandum à quibus & ꝙ ſeuerè iudicari ſolitum 139.b
iuſiurandum conſulis quod 115.b
ius necis conſuli ubi & ubi non eſſet 43 b
iuſtitiæ effigies qualis 204.b
iuſtitiam qui ſolum petere ſoliti 215.b
iuſtus quis græcorum cognominatus 68 b
iuuenales ludi qui & quomodo fierent 347.a
iuuenalis ſatyrici loca diſcutiuntur 91.b
iuuenca cui propria uictima 137 a
iuuenca quorum poetarum uictima 350.a
iuuenculæ partus gemellorum omnis qualis 264.b
iuuenes uiuos defodere ſacrificij ergo, quibus peculiare 369.b
iuuentus Romana in quibus ſe cauſis primũ exerceret 146.b
iuuentutis ædicula ubi 331.b
iuuenum dea quæ 159.a

K

Κακοζηλία 196.a
κάμπη quid 66.b
κατάπυγον quid 235.b
κέρκωψ quid 244.b
κιδαλιστὴς quid 156.a
κλυτὸς quid 93.b
κυπτί uiciſſe quid 368.a
κορὲξ qualis ſupplicij locus 117.a

L

Labarum quid, & quomodo pro uexillo uſurpatũ 171.a
labdalum quid 54.a
labeones quare ſic cognominati 13.a
laberio Mimo quid aliquando in theatro acciderit 270.b
laborioſi uota cui faciant 159.a
labradei Iouis ſceptrum 47.a
lac cui offerri ſoleat 136.b
lacænarum quanta ad ſcenas ꝑcliuitas 348.a
lacænas ſolos uiros parere, & eis dominari 93.a
lacedæmonij in quorum eſſent Romæ clientela 292.b
lacedæmonij quomodo educẽt infantes ſeu pueros 93.a
lacedæmoniarum in clypeis inſigne quale 355 b
lacedæmoniorum in approbandis ſententijs confuſio ꝙ 200 a
lacedæmoniorum peritia militaris & ordo 9.a
lacedæmoniorum trophæum 35.b
lacerna quale & quorum ueſtimentum 274.a 278.b
laciniæ Iunonis templum ubi 315.b
laciniam adhæſiſſe quid 265.a
lacones ꝙ paucis Artaxerxi & Philippo reſponderint 82.a
laconiſtæ qui dicti 68.b
laconum & Meſſeniorum conuentus ubi 249.a
lactaria colũna quæ & ubi 69.a
lacte qui ut quotidiano cibo uterentur 133 a
lactucini unde dicti 12.b
lacus ſeu calix Palicorum in Siciliа, quid miri præſtaret 2,7.a

lacus ſtadiorũ xxx. à cuius unius iumentis epotus 368 a
lacydi philoſopho quam fuerit quidam anſer charus 339 b
ladæ curſoris miraculum 87. a
læna qualis ueſtis 278. b
lænati (alibi Lænates) unde quidam dicti 13 b
læſtrygones unde geniti 75 a
lætari quibus in epulis, etſi lautiſsimis, non liceret 127 b
lagus quorũ rex cognoĩatus 5. a
lamachi ducis Athenarum paupertas quæ 134 a
lamachi in bis peccantes dictum 73 a
lamentationes funebres qs Athenis & cur ſuſtulerit 128. b
lamia meretrix quẽ regem propè dementarit 38 b
lamiæ cur quidam dicti 14 b
lamĳ unde ortũ habuerint 14 a
lamyrus cur quis cognominatus 68 b
lanceam habere genitiuis noctis, quibus olim familiare 84 b
lanciæ quibus propriæ 356 a
laneum ne an lineum oportuerit eſſe mortui ueſtitum 123 a
lanificium muliebris olim q̃ fuerit decorum 190 a
lanigeræ arbores ubi 191 b
laniſtæ quos uel cõmitterent uel quõ committerentur 347 b
laperſæ quid 256 a
lapidare delinquentes, ubi cõſuetudo uulgaris 119 a
lapidei pontes quando primum Romæ ſtructi 16 a
lapides auriferi ubi 255. a
lapidens populus ubi, & quis ſic dictus 205 a
lapidibus qui paſſim damnatos occidant 119 b
lapidibus qui quos obruãt 118 a
lapidum aliquot miracula 255.
lapidũ diuerſæ ſpecies unde quotidie producantur 254 b
lapidum iaciendorũ quàm certi ac periti Indi 358 a
lapis niger fabrefactus, cuius dei figura 204 b
lapparũ cognomentũ unde 23. a
laquearum cœnationũ uerſatilia, q̃lia Nero cõmentus 285. b
laqueis q̃ mulieres quõ ex equis prælientur, non gladĳs 362 b
laralia cuiuſmodi ſacra 124 a
lar Tolumnius quorũ rex, & à q̃ uictus 12. a
larentalia quid 41. a
lares cuiuſmodi numina ſint, & qui aliàs dicti 312. b
lares in qua domorum parte cuſtodirentur 292. a
lares q̃ ridicule ornarentur, & quid illis immolaretur 137 a
lares quõ Platoni fierent 323. a
largitorẽ bonorũ & malorũ aliũ atq; aliũ eſſe q tenerent 368 b
larib9 quod aĩal ſacrificatũ 90 b
lariũ in larario cultus unde 3;8 b
lariũ nũerus Aegyptĳs quis 313 a
larua fora quæ 69 b
laſanum quid 131 a
laſerpitĳ pondo quod C. Cæſar ex ærario rapuerit 53. b
laſthenis uelocitas quanta 87 a
laterculis coctilibus qui pro chartis uſi 105 a
lateres aureos quot C. Cæſar ex ærario ſuſtulerit 53 b
lateritas domus qui primi inuenerint 293 b
latiar cuiuſmodi ſacrum 248. a
laticlauus equitũ qualis 103. a
laticlauus quorũ peculiaris ueſtis 201. b 275. a
latĳ ius habere, quid præſe ferat 194 b
latinæ feriæ ubi, quomodo; & à quibus agerentur 248
latinæ literæ unde inuentæ 105 a
latinarũ feriarũ dies quot 248. b
latinè ubi nullum edi oraculum liceret 306 b.
latinis principes deorũ qui 322 b
latino ſermõe uti, quibus pro munere impartitum 205 b
latinorũ concilia ubi olim haberi ſolita 248 b
latinorum quis 313. b
latrocinia honeſta ubi 206. a
latrocinĳs natura dediti qui 205.
latrunculorũ ludus quis 154. b
lauandi mos Scythis quis 226 a
lauandi in balneis horæ præſtitutæ quæ, ac modus quis 225 b
laucia quæ feſta 52. a
laudationes reorũ unde ſeu quando ſublatæ 121 a
laudes deorum inter epulandum quomodo canerentur 217. b
lauerna quorum dea 211. b
lauernæ qui uota facerent 159. a
lauernalis porta quæ 211. b
lauicana porta quæ Ibidem
laurea corona cur potiſsimũ in triumphis uterentur 320 b
laurea quis ouando uſus 343 b
laureata iacula qui quando ferrent 44 b
laureatæ literæ quæ 44. b
laureatã ſeu uictatã eſſe nauem, quid indicaret 25. a
laurentius Valla taxat9 11. b 122 33. 101. b 150 207. a 325. a
laureola in muſtaceis 268. a
lauri accenſæ auſpicia quæ 312 a
lauri in ſacris uſus quis 301. b
lauro quibus in ludis qui coronarentur 251. a
laurus cui ſacra 213. b
laxamathæ quàm mirũ habeant præliandi modum 361. b
laxamatatũ uirgines qua imitatione nubant 39. b
Leænę in tormentis patientia q̃. & quis ei inde honor 49. a
lebetes ænei ubi ſponte numeroſum ſonum edant 307. a
lebetes quot quo in feſto ubi ſua ſponte replerentur 310. a
lecaſtriæ quid 220. b
leccæ cognomen unde 13 b
lectæ hoſtię quæ 135. a
lecticarum muliebrium uſus & priuilegium 278
leda poſt deificationem quo uocabulo dicta 313. b
legata quomodo diſtribuerentur 2 b 3. a
legatarĳ qui dicti 3. a
legati abſq; imperatore qui triũpharint 311. a
legati conſulum qui & unde crearentur 311. a
legati cur al quando in ordinem redacti 312. a
legati externi quã ciuiliter olim è publico tractarentur 52. b
legati legionum ubi crearentur ibidem
legati munus exteris quibuſdam quanti habetur ibidem
legati Perſarum quõ ſemel Athenis expediti 186. a
legati quot uni imperatori al. qñ conceſſi 311. b
legatio libera quæ ibidem
legatis audiẽdis quis potiſſimum menſis deſtinatus 202. b
legatis etiam lictores fuiſſe 311 b
legato ſeorſim abſq; conſule triumphum aliquando conceſſũ fuiſſe 311. a
legatorum ius quale 142. a
legatos ſuſcipiendi cęremonię Gręcis quæ 142 b
legatũ filio patrem fuiſſe 311. a

legatus militiæ cui abſq; medio ſubſit 9.a
legendi à cõuiuijs ſtudio qui maximè tenerentur 288.b
leges aliquot conuiuiales 289.b
leges aliquot de primitijs non inuehendis in urbem quæ 324.b
leges aliquot theatrales 270
leges contra luxũ q; diuerſæ 134
leges de publicanis proſcriptorum bonis, & quales & unde latæ 160.b
leges diuerſæ ſe danda, aut adimenda, aut neganda ciuitate Romana 193
leges in fœneratores 10.b
leges pro tergo aut capite ciuis Romani quæ 151
leges quæ demum ratæ fierent 361.a
leges q; multæ contra ambitum à diuerſis latæ 147
leges quomodo à iudicibus iniquis aut indoctis opprimãtur 322.a
leges ſanctasq; deceat eſſe breues 340 b
leges ſcriptas qui primi propoſuerint 326.a
leges Spartanorũ quales 326.b
legibus malis conſtanter uti, melius eſſe, quàm bonis inconſtãter 340.b
legio & phalanx an idẽ ſint 336
legio ex quot cohortib⁹ fiat 8.a
legionarij à prætorianis & alijs quõ internoſcerentur 357.b
legionarij qui 360.a
legionem nõ ſemper eiuſdem numeri eſſe 8
legiones ſingulas ſuam aquilam habuiſſe inter Roma. 170.a
legionibus ſingulis quot præeſſent tribuni militares 9 a
legionis ſignum educendę ſignũ quo cantu fieri ſolitum 171.a
legionis etymologia 8 b
legionum diuerſa nomina 8.b
legis actio quid 327.a
legis 12 tabularum decreta aliq; qualia ſint 326.b
legitimæ nuptiæ quæ 59 a
legitimi milites qui 358 b
leguleii inepti qui 116
legum bonarum occaſio ſeu indicia quæ 340.b
lemnij cur Venerem non colant 74 b
lemniorum deus quis 314.a
lemniſci quid 285.a
lemuralis quot dieb⁹ quove mẽſe fieri ſolita 137.a
lemuralibus quid offerri & quibus ſolitum 137.b 138.a
lemures qui quõ iuxta Platonẽ ſiant 313.a
lemures quomodo è domibus eijci ſoliti 138.a
lemuria (forte Remuria) quando agi ſolita 59 a
lenæos Ionibus menſis qs 161.b
lenones olim Romæ quàm fuerint contempti 246.a
lenotia oppidum quod 166 b
lentiginoſi q; olim inuiſi 213.a
lentuli unde q; uocati 12 b
leo cui dormienti ſudorem deterſerit 106.b
leo enſifer, cuius olim in annulo fuerit ſignum 84.b
leonem qui nummis incuſſerint 209.b
leonem q pro deo colerent 368
leones centum quo in ſacro & per quibus offerrentur 157.b
leonis aſpectus quid portendat 204 b
leonum pellibus qui pro conis uſi 31.b
lepidi undè nuncupati 14 b
leporem & currum qui numis incuſſerint 209.b
lepra cuius regionis urbs 167.a
leptis quàm diues olim eſſet 196
lepus ab equa enixus aliquando quid portenderit 106.b
lepus cui genti in epulis aut ſacrificijs interdictus 136.a
lepus occurrẽs qd portẽdat 165
lesbiorum fœditas venerea quã non dicenda 38.a
lethe fons ubi 308.b
lethes amnis ubi & qualis 125.b
leucothea quo alio uomine dicta 313.b
leucus auis quæ 263 a
leuiores pœnæ Romanis q̃ 117.a
lex Camilli de maritandis ordinibus qualis 139 b
lex contra ambitum prima quæ 147.a
lex curiata quæ 61.a
lex Græcorum in tyrãnos 77.b
lex in cælibes 187.a
lex in prætores quæ 363.a
lex Iulia de adulteris quomodo in quo caſu intelligenda 168
lex Pompeia de quæſtura 53 a
lex quomodo unius alicuius ob gratiam aliquando ad temp⁹ abrogaretur 361.b
lex ueſtium militibus publicè dandarum, undè lata 30.b
Libãdi in cõuiuijs mos qs 286.a
libare, quota ſacrificij pars 216.a
libellus repudij olim quis 189.a
liber quid, ſeu quæ corticis arborum pars 104.b
libera ſeruo nubens quomodo olim habita ſit 218
liberalis hominis natura 238.a
liberi qui parentes nõ alant quomodo tractandi 327.a
liberorum & parẽrum uocabulo qui cõprahendantur 23
liberos quatuor aut plures habẽtis, priuilegium quod 187.b
liberos ſolum & libertinos militare conſueuiſſe 359.a
libertas Indorum & Taprobanitarum quanta 152.a
libertas minima quæ 197.a
libertas quibus ciuitatibus ſeu gentib⁹ uel data uel adempta 194.b
libertas ſeu licentia in Saturnalibus quæ 90.a
libertate donati quõ triumphantem ſequi ſolerent 320 b
libertatem in luſu deponere ſoliti qui 156 a
libertatem ubi quis furãdo amitteret 328.a
libertatis porticus cuius aliquando fuerit domus 332.a
libertatis templum à quo & ex q̃ pecunia ſtructum 332.b
libertatũ diuerſitas, & inter græcos quanta 196.a
libertatum ſpecies tres 192.b
liberti ingrati quomodo noua ſeruitute afficerentur 152.b
liberti leuiter peccantes, quomodo punirentur 153.a
libertinas ducere quib⁹ uetitum 217.a
libertini pro ciuibus ſe gerentes quid à Claudio paſſi 153.a
libertini quando ius ſuffragij habere cœperint 25.a
libertinis quis prim⁹ ſenatum inquinarit, & quis purgarit 198
libertinorum annulo donatorum ius & conditio 84.b 45.a
libertorum bona ad quem quomodo pertinerent 328.b
libertorum dea quæ 152.b
libertorum inſigne quod 96.a
libertus inter ſenatores duos medius ambulans, qui expedi-

tus 199 a
libitinenſis porta quæ 211 b
libo ꝗ nequiter à Tiberio ꝑ fraudem circunuentus 153 a
libra Italica quot uncijs ſeu denarijs conſtet 86 b
libra quot chryſijs cõſtet 233.a
libs, cuius olim regia 122.b
libicorum deus quis 313 b
lybicus Hercules quis 75 a
lybiſsinus quis quibus deus 315.
licentiæ magiſtratuũ quibꝰ legibus, & quoties obuiatum 181
lichanos quid 236.b
lichas quid ſit 85 b
licinia & Mutia leges, cuius belli occaſio fuerint 193 b
licinij in Alabãdeos ſcõma 105 a
licinij qui & unde dicti 13 a
liciũ igni nõ obnoxiũ, ad quid olim pręcipue uſum 127.a
lictores cũ bacillis tm̃ quibus & ubi honoris cauſa permiſſi 44
lictores dictatoris quot 230 b
lictores prætoris quot 76 b
lictores quis primꝰ habuerit 43.
lictores unde dicti 43 a
lictorum munera quæ 44 b
lienis (alias lyenis) locus & omina quæ 295 b 296 a
lienoſi natura qui ſeu quales 296
lienoſi qui populi natura ſint 279
ligiræi quõ oracula ederẽt 310.a
ligna aris impoſita, cui nã ultro arſerint 216 b
ligna delibrata ſeu decorticata ꝗ pro dijs honorarint 368 a
ligna mali ominis quæ 216 b
ligna quibus in aquis lapideſcant 255 b
lignea edulia quis aliquando pro poſuerit 284 b
ligures natura qui 206 a
ligurũ quotuplex diuiſio 206 a
limen offendiſſe, quid 265 a
limi qui & unde dicti 23 a
lindi ꝗ ridicule Herculi ſacrificent 73 b
lingua qui milites mulctarent 72
linguæ hoſtiarũ quib. apud Græcos darentur 216 b
linguã mendacis quis quot clauis transfigi iuſſerit 320 b
linguas toſtas buibus cur in cœnæ finæ apponere mos ſit 284.
linteaminibus qualibus in cõuiuio quidã uterent 286.b
linteis quid olim inſcribere tur 104 b
linteũ ſariſſę appoſitũ, quid quib. militiæ indicaret 171 b
litare, quota ſacrificij pars 216 a
literarũ diuerſarũ inuentores diuerſi qui ibid.
literas aut epiſtolas qui cur pyris mortuorũ inijcerent 126 b
literati ſerui qui 278 b
literis primũ uſi qui 105
literis qui cur inurerentur 152 a
litibus publicis per quos dies ſuperſederetur 299 b
lituus augurũ qualis 282 a
lituus cuſpide incurua, quibus ſceptri uice fuerit. 47.a
lituus quorum peculiare inſigni um 362 b
liuij & Claudij cenſorum quãta ſimultas 25 b
liuius poeta qñ floruerit 316 b
lixæ cũ uirgis ubi magiſtratus pręire ſoliti 44 b
lixæ qui dicerentur 358 b
Loca augurandi certa uiſſe, nõ fortuita 282 b
loca populi & patrũ in ſpectaculis diſcreta 269 b
loca ſenatus uocãdi quæ 199 b
locãdi domos ratio alia atq; alia, & quæ 141 b
locari ad dexteram, quid 83.b
locatiõs leges penes quos eſſe ſoleant 141 a
lochia Alexandriæ quid 123.a
loci in cõuiuijs ratio ꝗ 288 a
locrenſes natura qui 205.b
locrenſes ꝗ impia & ridicula uota dijs facere ſoliti 159.b
locrenſis moneta qualis 209 a
locrenſiũ aduerſus Crotoniatas uotum quale 158.b
locri Epizephyrij quanta clade Crotoniatas afflixerint 366.a
locrorum inſperata ad Sagrã uictoria quanta 267.b
locrorũ multiplicitas ac differẽtia quæ 326.a
locus honoratior in mẽſa quis, et cui dari ſoleret 288 a
locuſtę quorũ ſint quotidianus cibus 133.a
loquutiones brutorũ quõ expiarentur 202.a
loricarũ tegmina quàm apud diuerſos diuerſa 31.b
lorum quorum inſigne 96.a
lotio antiquo qui in balneis utã tur, non aqua 126.a
lotiõibus quot ac quàm aſsiduis qui ſacerdotes uterent 335.b
loto qui pro pane utant 133 a
lotophagorũ ſepultura quę 111 b
lotus capillata quæ 260.b
Lucani quomodo pueros educarent 93.b
lucenſibus cuiuſmodi fuerit ius ciuitatis 194.a
lucernas quis rex in ocio pro uoluptate fabricaret 155 b
lucij Craſsi magnanimitas 174 b
lucij prænomen quæ familia cur ſemper uitaret 146 b
lucina quæ dea 314 b 370.a
lucinæ quòd hominis membrũ ſacrum 145 b
lucius unde dictum 145.b
lucos & nemora Germanis fuiſſe pro templis 214.a
lucretiæ cum ſtupratore ſuo cognatio quanta 302.b 303.a
lucretius quo ſub rege præfectus urbis 352.a
luctuoſos dijs ſupplicare, nõ ſacrificare debere 338.a
luctus apud Spartã publicus de rege mortuo quis 125.
luctus indicia apud diuerſas nationes quæ 113.b
luctus indicia in publica calamitate qualia 280.a
luctus publicus cur luſtro condẽdo uetitus 300.b
luctus publicus quibus in ſacrificijs omitteretur 338 a
luctus tempus quot olim dierum eſſet aut menſium 128.a
lucullus qua potiſsimũ re adeo ditatus fuerit 158.b
lucullus qualẽ aliqñ nauem Romam miſerit 45.a
lucullus quo armatu ſolus ipſe in bello uſus 30.a
luculli laus ob fœnus expulſũ 11
lucus Herculis apud Athenas ꝗ celebris, & à quo incenſus 74 b
lucus Veſtæ ubi 332.a
ludicra ſub cõuiuijs aut poſt exhiberi ſolita quæ 288.289.
ludicrum quinquẽnale triplex quis inſtituerit 350 a
ludi ab ædilibus potiſsimum curari ſoliti qui 351.a
ludi Apollinares ubi extra urbẽ fieri ſoleant 55.a
ludiones quomodo à populo honorati 92.a
ludibrijs cuiã quibus ſarificetur 73.b
ludi ſenebres ubi & quibus ſoleant exhiberi 127.b
ludi in Græcia ꝗ uarij 351.a

ludimagiſter Romæ primus quis 96.b
ludi per ædiles edendi, qui 179b
ludi quàm leuibus de cauſis polluí crederentur 351.b
ludorũ quot publicorum inter Græcos ratio quæ 249.b
ludorum aliquot puerilium apud Græcos, catalogus 155.b
ludorum differentia & cura Romanis olim quanta 345.b
ludorũ tibiæ undæ fierent 213.b
ludouicus Matha quám pter æquũ in carcere excruciatus 322.
ludus literarius Ciceronis 36 37
ludus ſaltatorius ubi publice olim fuerit 97.b
lugduni quid imperatores Romani facerent 234 a
lugdunũ Gallis olim quid 249 a
lugendi mos apud diuerſos q̃ diuerſus 123.
lugẽdi tẽpora cur p̃finita 338a
lugubriũ ueſtiũ color quis 125 a
lumen in naui prætoria quid inſ nuere ſoleret 172 b
luminaria quot et quõ Scipio nauibus diſtribuerit ibidem.
luna à quibus culta 368 a
lunæ ædes quo fuerit in colle 332.b
lunæ noctilucæ templũ ubi 332
lune quod aĩal ſacrũ 136 b
lunaris annus quis 161 b
lunulæ q̃ fibulæ dicerent 273.a
luno ſacrificantibus quid felicitatis obcingat 188.a
lupa quos infantes aliquando aluerit 106.a
lupę quid 220 a
lupanariũ aliquot cognoĩa 220 b
lupercal ubi 332 a
lupcalib. quid immolaret 137 a
lupercaliũ origo, cæremoniæ, licentia quæ 203
lupercorũ impudentia, licentia, nequitia quanta 203 b
lupiarum urbs ubi ſita 49 a
lupi effigie qui quẽ colãt 306 b
lupinũ quis habuerit tertiũ pedis digitum 236 a
luporũ omina qualia 264 a
lupũ auribus tenere, quid 267 b
lupũ qui ut deũ uenerati 368 b
lupus in fabula, quid 269 a
lurconis lex in ambitioſos 148 a
luſcinia in cuius infantis ore alqñ cecinerit 263 a
luſciniæ auguriũ quale 263 a
luſitãia qualis prouincia, & eius conuentus quot 100 b
luſitani deſtinatos morti quomodo occidant 119 b
luſitani qualibus utanẽ in bello galeis 31 b
luſitãorũ in prælijs arma & ornamenta quæ 360 b
luſoriũ opus à quo imperatore deſcriptum 155 a
luſtrandæ urbis Romæ tempus & cæremoniæ quæ 300 a
luſtrãdi res diuerſas cæremoniæ olim quæ 301.
luſtratio corũ qui funeri interfuerant quõ fieri ſolita 127 a
luſtrationes quare aut quomodo fierent 300 b 30.
luſtricus dies quis 95 b
luſtrum quibus diebus fieri prohibitum 302 a
luxu qui præſtent 206 b
luxus menſarũ Romæ quis 283 a
luxus Perſarũ quantus 284 a
luxus qñ primũ Romã inualerit qñ Græciam 134
Lyæus cuius dei nomen 215 a
lycabas quid 161 a
lycæum Athenis quid 130 a
lychni cognomen unde quis habuerit 68.b
lychnus inextinctus in quib. olim templis ſeruaretur 258 b
lyliacus cõuentus ex quot olim cõſtaret urbibus 196 b
lyciæ ſortes quæ 308 a
lycĳ comã quanti fecerint 279.a
lyciorũ in luctu mos quis 123 b
lycius deus quis dictus 315.a
lycurgi de ſepeliendi more ſentẽtia 110.b
lycurgi diſciplina militaris 186 b
lycurgi diuiſio militaris 8 a
lycurgi edictũ quomodo in concilĳs ſentẽtiæ dicerentur 200 a
lycurgi in ſeruos immanitas 152
lycurgi lex quædã à quo & cur abrogata 121.a
lycurgi quanta ambitio 148 a
lycurgi ſacrificia qualia 89.b
lycurgus cuiuſmodi leges quibus tradiderit 326 b
lydiæ oppida clariſsima quæ 167
lydy natura quales 105 b
lydi quid primi excogitaſſe dicerentur 209 a
lydi qui olim dicti, & ubi 257.a
lydi quos ludos qua de cauſa inuenerint 156.
lydis quid à Cyro imperatũ 71.b
lydius canẽdi modus qualis 171.
lydius ornatus quis 71 b
lydorum in dandis nuptui filiabus conſuetudo 39.b
lyen quæ quibus ſit dea 315.a
lyenis (alibi lienis) defectas quĩ potiſsimum proſit 87.b
lymios quis quibus ſit deus 314.
lymiræ piſces ad quid præter morem accommodi 48.a
lymininorũ in dinoſcẽdis filijs ex promiſcuo cõcubitu mos 39 b
lyra quãto olim in p̃cio eſſet 98.
lyſica muſca q̃ mulier dicta 250.
lyricorũ uatũ uictima quæ ibid.
lyſãdria quę tẽpla dici iuſſa 315 b
lyſandri cor quale 295 b
lyſias Pythagoreus cuius aliqñ præceptor 37.a
lyſimachi canes quale quid aliquando fecerint 126.a
lyſimacho quid candida Alexãdri faſcia portenderit 46 a
lyſus fluuius à quibus aliquando ebibitus 368.a

MAcedonia cui romano cognomen dederit 67.a
macedonia in quot olim prouincias diuiſa 100 b
macedonicæ phalãgis deſcriptio exquiſita 337.a
macedonum deus quis 313.b
macedonũ regia ubi et quę 122 b
macedonum lex quædam militaris 32.a
macella unde dicta ſint 160.a
macellus quidam cur ſupplicio affectus, & cui rei nomen dederit ibidem
macerariæ quorum deæ 313 b
machlyes qualia habeant occipitia 179.a
macrianorum familia quid pro habuerit 48.b
mactari uxorem ad ſepulturam uiri, ubi lex eſſet 126.a
meandro fluuio aliquando ſacrificatum fuiſſe 368.b
mænades quæ 349.a
mgnali montes quorum aſylum 204 a
mæones ubi & qui 167.a
magi Indorũ quam rigide ac religioſe uiuant 212.b
magi Perſis qui 115 b 206.a
magia ubi & quos olim pueros doceretur 97.a
magides quid 28.b
magiſtratũ eundẽ quoto demũ anno eidẽ gerere liceret 181. b

magiſtratum ultra præſcriptum tempus gerentes, quomodo à diuerſis gentibus diuerſè puniti 128 b
magiſtratus finito honore ubi inſignia deponere ſoliti 69 a
magiſtratus omnes cum plebe communicati 365 b
magiſtratus Romani regibus externis quomodo prælati 44
magiſtratus ſummi apud diuerſos nomina q̃ diuerſa 228 b
magiſtratuũ inter ſe mutuus honor & ceſſio qualis 44 b
magiſtratuum uiolentia quibus legibus & q̃ries cõpreſſa 181
magiſtri puerorum quales 96
magiſtro augurũ quid ſoli licuerit 281 b
magnatum aliquot Ro. frugalitas & modeſtia 133 b
magnetarches quid 228 b
magni cognomẽ unde Pompeio obuenerit 14 b
magonis nomen ſeruis indere qs uetuerit 154 b
magorum mira quædam commenta ad impediendum adulterium 169 b
magorum commentum in nuptijs ineundis 58 a
maia dea quæ 323 b 370
maiæ & Mercurio qui quid quo menſe immolent 149 a
maiales quid 66 b
maieſtatis reus quomodo puniretur 168 b
maij dies aliquot quibus uel læti uel triſtes 223 b 224 a
maij idibus quid fieri ſolitum 149 a
maiores natu inter augures, etiã conſulibus in eorum collegio præferri 281 b
maiorum gentium dij qui 312
malus cui deo dicatus 163 a
malacinus quis qua de cauſa dictus 275 a
malæ Fortunæ templũ ubi 20 a
maleoli matricidæ pœna 118 a
malici qui nuncupati 13 b
malleo qui uictimas cædant 216
malum conſilium conſultori peſſimum, quid 269 a
malus nauis, an nauis pars dicenda 40 a
mamerci unde orti 14 a
mamerco homini ditiſſimo cur negatus conſulatus 349 a
mamercorũ etymologia ac origo 245 b
mamurræ domus ubi 332 b
mamutius faber quid artificioſe finxerit 42 a
mancipes qui ſint 103 b
mancipia aut pueros uendendi mos quis 327 a
mancipia qua de cauſa qbus adeſſe ſacris non decebat 73 b
mancia q̃modo diuerſis pœnis & quibus affici ſoleant 152 a
mãduci effigies quomodo in triumphis ferretur 319 b
manes quomodo expientur 297
manibus parentare quo tempore & cur illicitum 297 b
manibus qui cur non parentent 298 a
manibus ſeu Diti quomodo uota fierent 159 a
manibus triumphantis quid ſeu quæ tenerentur 320 b
manicatam tunicam ferre, Parthis quid 208 b
maniæ deæ quomodo ſacrificatum ſit olim 89 b 90 a
manij unde dicti 245 b
manilij unde orti 14 a
manipulares qui 170 a 360 a
manipulæ centuriæ quot 337 a
manipulus leuis ex quot militibus conſtet, & cur ſic dictus 7 b
manium in ſacris q̃lia ſumi ſoleãt auſpicia 138 b
manlij Capitolini domus quid poſt dominum occiſum facta 160 a 331 b
mãlij rei ac damnati q̃ nemo ex cognatis miſertus 120 b
manlius imperioſus cur dictator factus 9 b
mannus cuius filius, quorumue deus 313 b
mantes qui ſemper adeſſe ſenatui uoluerint 199 b
mantua cuius olim regionis habuerit principatum 166 b
manubiæ deorum cuius ſint coloris, & cur Iouis tantum rubræ 262 a
manumiſſis plena libertas quando data 197 a
manumitti apud proconſulem poſſe 100 a
manum occidentis ſeipſum, qui cur abſciſſam à cadauere proijciant 303 b
manum labris admouere, quid innuat 215 b
manum protendere quid 237 a
manus cõplicatis digitis effictio, quid ſignet 84 a
manus fidei ſacra quæ 83 b
manus imperatori poteſtariã militibus, q̃le quid ſignet 173 a
manuum oſculatio 83 b
maracanda quorum regia 123 a
marathon ciuitas ubi 366 b
marcelli theatrum quale & unde ſtructum 122 a 234 a
marcellorum familia unde orta 14 a
marci prænomen cui familiæ interdictum 162 a
marci prænomẽ quibus inuiſum ac infame 246 b
marcomanni quomodo regem eligere ſoliti 219 a
mardonio quid olim Troezene prædiuinatum 308 a
mare & nautas qui ſacerdotes deteſtentur 335 b
mares quibus ſacris intereſſe nõ deceret 323 a
mares Romani quot habuerint nomina 15 b
mariani muli qui 268 a
marij cadauer à Sylla quid paſſum 110 a
marij de Iugurtha ac Cimbris trophæa 35 b
marij lex 147 b 193 b
marij ſatellites qui dicti 357 a
marina aqua ad quid potiſſimũ conducat 302 a
marina aqua qui cur uinum diluant 285 a
marmos homines non eſſe fabuloſos 128 129
maritãdorum ordinum lex quæ 187 b
mariti ubi puerperarum inſtar decumbant, & quare 95 a
maritis fuiſſe in uxores aliquot repudij ius, nullum uxoribus in uiros 188 b
maritus ubi det uxori dotem, nõ ab ea recipiat 189 b
marius qd plebi reſtituerit 113 a
marius quo ſolum ſigno militiæ primus uſus 170 a
marmaritidam herbam qui cui rei admiſcere ſoliti 158 a
marmori conchæ concretæ ubi uiſæ 254 b
mars cuius dei uxorem ſtuprarit 74 b
mars quale numen 368 a
marſyæ pellis ubi olim ſuſpenſa uideri ſoleat 70 a

martiales ludi qui 351 a
martialis locus diſcuſſus 69
marti quòd diuerſa animalia diuerſæ gentes immolent 136 b
martij unde (ſi recte ſcriptum) dicti, & quibus id prænominis peculiare 245 b
martis ædes cui extra urbem fuerit 54 b
martis ædes ubi Romæ 331 a
martius cui deæ ſacratus 163 a
martius Coriolanus quid primũ Romæ paſſus 120 b
martius menſis quòd uarie à diuerſis olim habitus 162 b
maſculas picturas in quibus ſacris abſcondi oporteret 323 a
maſculini generis uictimæ ubi meliores quàm fœminini, & ubi rurſus contra 138 a
maſiniſſæ cuiuſmodi fuerint ſatellites 357 b
maſſæſyliorum regiæ ubi olim fuerint, & quæ 122 b
maſſagetæ cui ſolũ deo quid ſacrificent 136 b
maſſagetæ quo ueſtium colore militiæ uſi 30 a
maſſagetarum in ſenes immanitas quanta 111 a
maſſilienſium in morte alicuius conſuetudo quæ 124 a
maſſilienſium lex in ſeruos malos qualis 153 a
maſſilienſium ſenatus quot conſtiterit perſonis 197 b
maſſilienſium ſeueritas ac honeſtas quanta 271 b
maſſurius Sabinus quid de Arualibus referat 41 a
mater cuiuſmodi fluuius 167 a
mater deum quæ quibuſdam ſit 314 b
mater ubi natalibus filij nihil cõferat aut officiat 228 b
materia domorum initio apud Romanos & alibi quæ 293
materia & ſpecies iuriſconſultis quid 109 b
mathematicorum nobiliſſimus quis 316 a
matrem Romæ quis primus occiderit, & quomodo plexus 118 a
matresfamiliæ in qua domus parte agerent 293 a
matri liberorum trium, quæ fuerint priuilegia 187 b
matrimonia quoto cognationis gradu apud diuerſos licuerint 37 b
matrimonij ineũdi tempus apud Perſas, quod tantum 59 b
matrona quæ dicta dea 314 b
matrona qualis (uah turpitudinem) membro uirili coronam Romæ quibus in ſacris publicè imponeret 349 b
matronæ cuiuſdam ſomniatricis excellentia 16 b
matronæ quo beneficio & funebrem laudationem adeptæ 188 b
matronalia feſta quæ 162 b
matronarũ auro quando inops ærarium ſubleuatum 188 a
matronis quibus ludis intereſſe prohibitum 127 b
matronis qui ludi ueciti 348 a
matrum ſtirpem ubi ſoboles ſequatur, non patrum 246 a
matuta cuius deæ cognomẽ 313
matuta, & mater deum, an eadẽ dea ſit 136 a
matutina tonitrua quid præſerant 262 a
matutino tempore qui cur immolent 215 a
maurorum deus quis 313 b
maurorum ſingulis quot permiſſæ uxores 38 b
maurorum ueſtes quales 277 b
maxima apud Roma. olim mulcta quæ 117 b
maximi cognomen quot Romæ habuerint 14 b
maximi imperatoris exercitium 31 a
maximini inſolentia 83 b
maximus pontifex quis 63 a
mazacenorũ in legibus dubijs interpretandi mos quis 363
Mechiris quis quibus ſit menſis 162 b
mecœnatis futilitas in repudianda & reconcilianda uxore, quanta 188 b
mecœnatis teſſera qualis 172 b
mediaſtini qui 163 b
medicina celebres qui 206 b
medius digitus quis 236 b
medij dij qui 313 a
medimnus quot modijs conſtet 86 a
medio digito aliquid indicantes quibus inſanire putati 236
meditrina quæ dea 324 b
meditrinalia & dies Meditrinales qui 324 b
medix quid 228 b
medorum regum diadema quale 46 a
medorum ueſtitus quàlis 277 b
megalenſes ludi qui, cui & à quo dicati 346 a
megalobizus cuius nomen 64 a
megarenſes quàm inuiſi Athenis 195 b
megarenſes quo dicto à Platone incuſati 293 b
megarenſium curia quomodo à M. Antonio irriſa 24 b
megarenſium tribus quot 27 a
megiſtantes Perſis quid 228 b
megiſtantes quorum fuerit ſummus magiſtratus 113 b
meguliæ dos quanta 189 a
mel cui offerri ſolitum 136 b
mel in conuiuijs quando exhiberetur 133 b
mel optimum cuiate 284 b
melanthus qua de re quàm appoſitè Gorgiam irriſerit 279 b
meletidis ſtupiditas in numerando quanta 97 b
medici pulli qui 47 b
melij domus poſt necem domini quomodo dicta 160 a
meliſſa cuius nomen 64 a
meliſſæ nymphæ inuentum quod, & cultus quantus 215 a
melita quid 80 b
melitæ templum Athenis quale 333 b
melita quæ quibus ſic appelletur dea 314 b
mellaria quid 323 a
mellis repertor Cyrenenſibus quis ſit 89 b
melophori Perſis qui 357 a
membri rupti pœna quæ 330 b
membrum Liberi quàm turpiter olim per agros & urbes uectaretur 349 b
membrum uirile quo menſe, quo cultu, à matronis Romæ uenerari, & quo deferri ſolitũ 149
membrũ uirile quo in feſto per forum plauſtro ueheretur 349
memmiorum origo quæ 14 a
memnonis ſtatua quàm mira 204
memoria Othoni imperatori quanta fuerit 345 a
memoriæ fons ubi 308
memoriæ locus ubi 136
memoriæ ſedes ubi 84 a
memoris ſignum apud Aegyptios quale quid 84 a
memphis Aegypti regibus quid 332 a

menander à quo poeta qua re aliquando ſuperatus 350 a
menelai præceptor quis 96 b
menelaus ex qua apud Lacedæmonem tribu 27 a
menianum quid 258 a
menidicæ cuius urbis portæ 212
menis rex cur à Thebanis execratus 134 a
menſæ apud Indos in conuiuijs quomodo aſſideatur 286 a
menſæ & cibus primi ſeculi Romæ quales 283 b
menſalis uno ubi culta 24 b
menſarij quinquiri qui 145 b
menſarum in cœnaculis numerus quis, ac nomina quæ 284 a
menſarum ſpecies quàm diuerſæ 28
menſes cui dicati 161 b
menſes quot annū conſtituant 161
menſes ſinguli quorum Cæſarū nominibus dicti 163 a
menſes ſingulos ſua habere numina ibidem
menſis argenteis quis primus Romæ uſus 284 a
menſis ſecundis apud Græcos quid exhiberetur ibidem
mēſis ſingulis ſeu lectis quot cœnare ſoliti 133 a
menſis unis quot conuiuas Græcis adhibere ſatis 284 b
mēſiū dies quot apud Indos 161
menſium diuerſorum diuerſa apud diuerſos nomina 162 b
menſtruatis templa adire ubi uetitum 213 a
menſtruū annū qui fecerint 161 a
menſurarū aliquot nomina 86 a
menſurarum caſtigatio quorum muneris fuerit 179 a
mentina tribus qñ inſtituta 25 b
mentis ædicula ubi 331 b
mentula porrecta ſtatuas qui quibus in feſtis publice per uicos ferrent 349 b
mentum tangere & genua apud Græcos quid 83 a
mercari quomodo ſolitum pecunia non ſignata 208 b
mercatores an ad magiſtratum admittendi 182 b
mercatus frequēs quoto ſemper die haberi ſolitus 133 b
mercenario milite quomō aut quando Romani uſi 360 b
mercenariorum utilitas ibidem
mercimonia apud diuerſos quàm diuerſe fiant 208 b 209 a
mercis cōmendandæ cauſa quæ dicuntur, an obligent 305 b
mercurij quàm ridicula apud Græcos imago, ipſis tamen glorioſa 204 b
mercuriorū numeris quis 315 a
mercurium non ex omni ligno fieri cuius ſententia 204 b
mercurius triſmegiſtus quæ tria ſumme fuerit 64 b
meretrices in cuius deæ feſto nudas per urbem curſitare, religioſum 324 b
meretrices quis qua de cauſa proſtituerit Athenis primus 169 a
meretrices quot aſſidue in cuius deæ templo famularentur 370
meretricibus quando proſtare liceret 225 b
meretricum uocabula aliquot diuerſa 220 b
meridiem uerſus qui orent 215 a
meridies quō notari ſolit 225 a
meris quale ſit ſcutum 355 a
meroenſium ſacerdotum quàta olim autoritas 64 b
meroitæ regem delinquentem quomodo puniant 219 a
meroitarum dij qui 315 b
meroitis qs q̄lis ve imperet 229 a
meros cuius phalāgis altera pars & quot contineat 337 a
meſſa Varia à quo in ſenatum admiſſa 202 a
meſade Iudæorum regibus quid 332 a
meſappij (alias Meſſapij) qui & ubi ſint 49 a
meſius menſis quis 162 b
meſos digitus quis 136 b
meſſala unde dictus 67 a
meſſalæ præfectura qualis 352 b
meſſeniorum olim inſigne in clypeis quod 355
meſtris cuius & uxor fuerit, & filia 37 b
metæ in Circenſibus q̄les 253 a
metagetnion quis apud quos dicatur menſis 162 b
metallis damnare quid 117 b
metapontinæ Iunonis templum qd prę ſolito habeat miri 310
metella Syllæ uxor quā ſumptuoſe funerata 339 a
metelli de Sertorio uicto trophęum quale 35 b
metelli pontificis quantus labor in prolatione dictionis opificæ 338 b
metellorum aliquot in patrem ſuum pietas quanta 318 b
metia porta quæ 132 a
metia tribus unde dicta 211 b
metreta quid dicatur 66 b
Micotrapezæ quid 28 b
micros digitus quid 136 b
mida quale Phrygibus nomen 154 a
midas in teſſeris quid 155 a
migrare ex ueteribus domibus in nouas quo menſe Romæ ſolitum 225 a
milciades ex qua fuerit Athenienſium tribu 26 b
milciadis de Perſis uictoria quæ 366 a
miles cui immediate ſubſit 9 a
mileti factiones quot 173 a
miletus qualis Ioniæ ciuitas 307
miletus quot quantorumq; excellentium ingeniorum parēs 316 a
miliaria ſtathmi quot 86 a
milichius quis quibus deus 315
militare ſacramentum in quot duraret annos 359 b
militaria dona quā uaria 218. 219
militaria ornamenta ad quid darentur 220 b
militaria ſigna in qua acici parte locari ſolita 185 a
militaris quædam lex quō inobedientes caſtigandi 344 b
milite in duas partes diſſecto, qs quō exercitum luſtrarit 301 a
milites Alexandri cur barbam radere iuſſi 279 a
milites olim quàtum oneris præter arma ſecum ferre ſoliti 32
milites quoto ætatis anno conſcribi ſoliti 29 a
milites Romani initio qt annos ſuis expenſis meruiſſent 360 a
militia exautorati, quales haberentur 359 b
militiæ apti, nec tamen militare uolentes, à quibus mulctarentur 140 b
militiæ inidonei qui 29 a
militiæ ordo 9 a
militiæ uetus quoddam conſtitutum 31 b
militiæ uincula quæ & quot 29 a
militibus in nauali bello qd prę ter ſolitum, faciendum 186 b
militibus quis quotidie, mane præſertim, quomodo ſalutādus 345 a
militibus ubi uinum interdictū 132 a
militum ætas apud Perſas 29 b

militum nomina ignorare in caſtris cui dedecoroſum 345 a
militum ordines ac ſpecies 183 a
militum ordines olim quot 355
militum uocabula diuerſa 360 a
milium ubi potiſſimum abundet 133 a
mille paria gladiatorum quis in qbus ludis exhibuerit 348 b
mille ſeſtertijs unum aureum cõputari 233 a
millia adoleſcentum quot à Traiano publice erudita 97 a
millia centum & uiginti, ubi à decem millibus cæſa 267 b
millia deorum quot 312 b
milliaria cohors quot equites & pedites contineat 8 a
milliaria naſa quæ 157 a
millibus uiginti tricliniorum qs aliquando epulatus 321 b
millies eandem uxorem duxiſſe qs quo conuicio dictus 188 b
miluinæ tibiæ quæ 171
miluus qualia omina præmonſtraret 263 a
minarum ſeu mnarũ ſpecies ac ualores diuerſi 231
minerua quorum dea, & unde oriunda 314 a
mineruæ cognomina q̃ ſint diuerſa 315 a
mineruę effigie qui pro ſigno militari uſi 1,0 b
mineruæ oculi qui 82 a
mineruæ quibus animalib⁹ Athenienſes annua ſolennia facere ſolerent 136 b
mineruæ q̃d animal ſacrum 136
mineruarum numerus qs 315 a
minima Roma. mulcta quæ 117
minimo prouocare, quid 237 a
minimus pontifex quis 63 a
minio arena circi ſtrata 270 b
minio in triumphis illini ſolitus quis 320 a
minio qui corpora ſua milites inficiant 30 a
minio qui cur ſtatuas deorum illinire ſoliti 205 a
miniſtri flaminũ q aut quæ 334 b
minnermus poeta cuias 316 a
minois regia ubi 122 b
minorũ gentium patres q 197 a
minos cur filius Iouis putat⁹ 75
minos quorum legislator 326 a
minuendi luctus legitimi cauſæ extra ordinariæ quæ 128 b
minutia porta quæ 211 a
minutius pro deo cultus ibidẽ
minyę q̃ leui pœna Trallibus occidi potuerint 119
mira quædã de adulterijs 169
mira quædam de aquarum in perjuros uindicta 257 a
mira quædam de lapidibus 255 a
mira quædam de notis congenitis 48 b
mira quædam de uenatu Herculis 74 b
mira quædam de urinatore 88 a
mirabilia aliquot 191
mirabilia quædam diuerſa regũ diuerſorum 106
miracula aliquot ex ſomnijs uere comperta 16
miracula uitium in Germania q̃lia 190 b
miraculorum orbis ſeptẽ, Thebis unum quod 307 b
miraculum hominis ex carcere in tartarum ducti & reducti, quale 353 b
miri quiddam de Alexandro Macedonum rege 30 a
miri quiddam de cornice 45 a
mirum quid de canum erga dominos amore 126 a
mirum quid de columbis 45 a
mirum quid de muſcis 251 a
mirum quid de Numenio & Neoptolemo 36 a
mirycæus quis cur ſic cognominatus deus 315
miſcellanei ludi qui 351 a
miſcellos q̃s quis Lugduni publice exhibuerit 349 b
miſericordiæ ubi ara ſtatuta 202
miſſio quibus & quãdo daretur 359 b
miſſionem dare qui qua cautione poterant 344 b
miſſionum genera quot 359 b
miſſus circenſium quot 253 a
mithras quis dictus 63 b
mithridates Armanus q̃ perfidè à quo captus 243 b
mithridates Pompeij, quotus fuerit Mithridatum 5 a
mithridates quorum rex 4 b
mithridatis theſauri ubi adſeruari conſuerint 54 a
mithridatis uxores qui ſeipſas interfecerint 45 b
mitra aurea quorum regum inſigne 47 a
mitra quibus ſit & dei & deæ nomen 314 b
M litera in ſortibus Dionyſio Syracuſano oblata, cuius illi anſam dederit 200 a
Mnemon unde quis cognominatus 68 b
mnemonis regia ubi 121 b
mnemonium, alij Mennonium, Suſis quid 332 a
mnemoſynæ quomodo litetur aut quid 137 b
mneus bos ubi cultus 48 a
mnotæ, in Cræta qui uulgo nominati 154 a
Modeſtini de ſuppellectili exiſtimatio 28 b
modi contrahendarum nuptiarum olim quot 56 a 63 a
modiolus quæ uaſis ſpecies 131 b
modius quot chœnices contineat ſeu ſeſtertia 86
modus agrorum cuiq; præſcriptus olim quis 133 b
mœchandi occaſio in quibus potiſſimum ſacris fuerit 323
mœchas à teſtamentis quis, licet tyrannus, bene excluſerit 342
mœnia ſeu muri ciuitatis quomodo ſunt ſancti 340 b
mœnium ſignandorum ratio ſeu cæremoniæ olim quæ 341 a
mœnia urbium ſancta eſſe 212 a
mola ſalſa & farre quæ in ſacris aſpergi ſolerent 218 a
mola ſalſa quid & quomodo fieri ſolita 135 a
molarum uſus quàmdiu Romæ incognita 132 b
mollior uitæ cultus à quo repertus putetur 134 a
molonem græcè declamaſſe in ſenatu Roma. 202 b
monadib⁹ quæ natio diuiſa 100
moneta aurea unde primum in Perſide percuſſa 209 a
moneta uno quæ 315 a
moneta q̃ diu Romæ nulla 233
moneta tempore Homeri poetæ qualis 208 b
monetæ Iunonis ædes ubi 33 a
monetæ etymologiæ quæ 315 b
monetæ percuſſæ millia quot à Cæſare depeculata 53 b
monetaria Roma. imperatorum olim ubi 234 a
monetariũ aliquot diuerſis gentibus peculiariũ deſcriptio 209
monilia ferrea quę mulieres geſtare collo ſoleant 277 b
monocampi digiti qui 236 a
monocondylus digitus quis 236
monogamos quos eſſe oportuerit ſacerdotes 335 a

monſtra quō expiarentur 300.a
monſtri expiandi apud Athenas mos quis 302 b
mōſtri marini Theodoro Gazæ uiſi deſcriptio 129.a
monſtroſæ in bello uiſiones 30 a
monſtroſi aut defectuoſi partus quō olim habiti 94 b
monſtroſi unde gigni putati 75 a
monumenta pauperum & ſeruorum qualia 339 b
monyma regina qui ſe interfecerit 41 b
mores peſſimi quid tandem pariant boni 340 b
morientis ſpiritum quis olim excipere ſolitus 123 a
morionē quis rex per ocium pro delectamēto agere ſoleat 155
morionis in triumpho & alibi uſus quis 319 b 288 b
morituros aut morientes ſedere ubi oporteat, non iacere 123 a
mortalem deum unum & alterū immortalem qui colant 358
morte mulctare qua tantum raci ne licuerit ciuē Roma. 151 a
morti deſtinati ubi abſq; morte plectantur 120 a
mortis autorem ſibi neminem eſſe debere 303 b
mortis, ī iudicio lato notula ſeu literæ quæ 119 a
mortui in Aegypto quō humari conſueuerint 110 b
mortui quomodo una litera & qua indicari ſoleant 119 a
mortuis inferias dandi, ſeu parētandi tempora quæ 298 b
mortuos quæ gentes lætitia proſequantur 93 a
morum præfectus quis 353 a
moſchus Antimol⁹ q̄ fuerit frugalis 133 a
moſſynœci quō regem delinquētem mulctent 332 b
mothona urbs quæ, & quid ibi Philippus Macedo 361 b
mugile qui Athenis plecterētur 169 a
mugitus boum inter immolandum quid præſignet 137 b
mugonia unde dicta 211 b
mulæ cum curru, quibus olim nummis incuſſæ 209 b
mulæ partus incertus quid aliqn̄ portenderit 106 b
mulæ partus quid portēdat 264
mulæ ubi uulgò pariant 293 b
mulctæ pecuniariæ certam apud Romanos fuiſſe ſummā 117 b
mulctarum differentiæ ibidem
muli & equi quot à quibus tribu ti nomine dati 233 b
muli ubi nulli educentur 295 b
muliebres ueſtes cur quidam in luctu induant 123 b
muliebri ueſte ubi ſpōſum indui oporteat 56 b
muliebris fortunæ phanum ubi & cur ædificatum 19 b
muliebrium calceorum ſpecies aliquot 276 b
mulieres an apud ethnicos caſtra ſequi ſolitæ 18 b 19 a
mulieres an & quando primū in ſenatum admiſſæ 202 a
mulieres an & quō cum uiris cœnarent 285 a
mulieres cum feris publicè depugnaſſe 349 a
mulieres in Thracia q̄ uiris qua de cauſa odioſæ 74 b
mulieres nudas epulis introducere, quale 286 a
mulieres quædam Germanis ut deæ cultæ 202 a
mulieres quando & cur primum in funere proſecutæ 127 a
mulieres quibus in ſacris mutuo ſe conuicijs inceſſere, ſacrum 74 a
mulieres ſeorſum à uiris quibus in ſacris procederent 299 b
mulieres tōſas eſſe crinibus quid ſibi uelit 123 b
mulieres ubi circumcidantur 93
mulieres ubi ex equis pugnēt, uiri pedibus 361 b
mulieres ubi maioris authoritatis q̄ uiri 202 a
mulierib⁹ Auguſtis etiam cuſtodes ſiue ſatellites fuiſſe 357 b
mulierib⁹ capita in ſacrificijs uelanda eſſe 213 a
mulieribus etiam lictores habere permiſſum 44 b
mulieribus per quem deum iurare interdictum 257 b
mulieribus qui reges pro cuſtodibus uſi 357 b
mulieribus qui ſe abſtineant in Aegypto 212 b
mulieribus Romæ, niſi p̄nomen & nomen fuiſſe 246 a
mulieris à monſtro marino ſtupratæ prodigium 129 b
mulierum cadauera, uirorum qua cautione in rogis addita ſolita 128 b
mulierum in coniugijs ratio nulla 177 b
mulierum in hereis ludis ſtadium ſeu curſus ratio q̄ 252 a
mulierum in inceſſu differentia olim quæ 280 b
mulierum opus quod olim 190
mulio in triumpho ductus quis poſt de Partis triumpharit 317 b
mullei quales calcei 276 b
multitudo quomodo olim puniri ſolita per decimationem 70 b
mulus Marianus, quid 269 a
mumartius ſub Tullio Hoſtilio quam p̄fecturam geſſerit 352
mundanus annus quis 161 b
mundus Diogeni quid 89 a
mundus patere quando putatus 222 b
mundus uniuerſus quomodo & ubi per tres Saturni filios diuiſus 310 a
munera triumphantis qualia, & quibus exhiberi ſolita 321
municipes qui qua de cauſa aliſquando dicti 194 a
municipij ius quibus daretur ibidem
munychia Athenis quid 331 b
munychionis (id eſt, Ianuarij) undeuigeſimo die quid Athenis fieri ſolitum 149 b
munychionis nomen cui detur. Athenis menſi 162 b
muræ narum millia quot in qua cœna appoſita 321 b
murani cognomen quibus regibus inditum 4 b
murem qui nummis incuſſerint 209 b
mures quomodo Aegyptijs aliquando ſubſidium tulerint 204 a
muris ciuitatum, ædificia priuata cur non admouenda 340 b
murtia quæ dea uocata 331 b
murtia unde Venus dicta 235 a
mus qui Exoticè uocetur 21 a
muſca cui aliquando pro inſigni fuerit 355 b
muſcæ cuius templum nō ingredi fabulatæ 74 a
muſcæ quo ex quibus locis ad tempus cedere ac reuerti creditæ 252 a
muſca quarum feſta 252
muſeum, quid Alexandriæ dictum 223 a

muſicæ ſtudiū apud ueteres græcos quantum 94 a
muſtelæ omen quale 265 a
muta exta quæ 296 a
mutabilior cothurno quid 267
mutatio caſtrorum qui olim indicari ſolita 18 b
muti qui cuius in templo qua de cauſa facti 74 b
mutia quæ à qbus dies dicta 223
mutialis agger Romæ ubi 333 b
mutina qualis colonia 194 b
mutinino quomodo ſacrificent mulieres 74 a
mutionis porta quæ & ubi 215
mutuandi uxores ad tēpus apud quos olim ius 40 a
mutuum ſanguinem uino mixtum qui qñ bibere ſoliti 243 b
Mybarum ueſtes militares cuius fuerint coloris 30 a
myiodes deus quis 251 a
myniarum imperator qs 54 a
mynias Chryſæ filius ubi & cuiuſmodi habuerit æraria ibid.
myrica qui utantur in ſacris 214
myrrhicinis (ſi recte ſcriptū) uirgis qui uaticinentur 264 a
myrtea corona cui daretur 343
myrteæ Veneris ara quæ 332 b
myrteum cuius templo cur inferre non licuerit 323 a
myrteum ſuffitionibus adhiberi ſolitam eſſe 302 a
myrteus cui ſacra 213 b
myſii quibus cæremonijs uouere quid ſoleant 158 a
myſteria Cereris qualia 350 b

NAbathæorum mos quidā abominandus 40 a
nænia cuiuſmodi ſit cantio 222
neniæ templum cur extra urbē fuerit 55 a
nanciſcor quid ſignificet 33 b
napatia cuius regia 122 b
nares totius populi quis rex aliquando abſciderit 120 a
narnienſium deus quis 314 b
narualium (alij Narualorū) pontifex q̄ ridiculo ſit ornatu 64
naſamones quo morituros modo ſtatuere ſoliti 323 a
naſi indicia quæ 82 b
naſi mutilatio quibus gentibus ſummi ſupplicij loco habita 120 a
naſica qd à ruſticis tribubus paſſus 25 a
naſicæ cognomen unde 24 b
naſicæ cur quidam dicti 13 b
naſicæ laus 67 a
naſones unde quidam Romæ cognominati 12 a
natales quorundam dies quibus maxime felices 224 a
natalis urbis Romæ dies qs 69 a
natare qui olim diſcerent 93 b
nati cum dentibus qui 14 a
nationum aliquot ſingulares patroni Romæ olim qui 291 b
natos recens qui deplorent 92 b
naturalis annus quid 162 a
nauales duumuiri qui 144
nauales ludi quō fierent 253 b
nauali certamine qui ſingulariter præſtent 266 b
naualis corona qualis 218 b
naualis prælij ſigna ſeu indicia q̄ fieri ſoleant modo 172 a
naues luſtrandi ratio quæ 201 b
nauis Theſei q̄to tempore Athenis quō conſeruata 109 a
nauim infulis ornare in conflictu quid 172 b
nautę quibus dijs uota facere potiſſimum ſoleant 156 a
nautiorū cognomen unde 14 a
nauium inſignia & nomina priuata quæ 172
neapolitani in quorū fuerint Romæ clientela 192 b
neapolitani regni excidium quo modo olim prædictum 243 a
neceſſitatis templum ubi 23
necis poteſtas penes quem ſolū Romæ fuerit 215 a
necti ob fœnus quando prohibitum 22 a
ne decima quidem Syracuſanorum pars, quid 268 b
nefaſti dies qui 223 a
negligentes in re quærenda, ubi & quomodo mulctari ſoleant 139
nemeſeos locus quis 84 a
nemeſis cuius deæ nomen 313 b
nemeſis dea qualis 236 b
neocori Aliarci quod olim in clypeis inſigne 355 b
neodomadæ qui habiti 360 a
neoptolemi felices uictoriæ 36 a
neoptolemi militare uexillum q̄le 170 b
neoptolemus cuius filius 5 a
neptuno cur fel dicatum 295 b
nereis ubi & cui non ita multis ab hinc annis uiſa 129 a
nero Cæſar quo habitu nummis ſe incudi iuſſerit 210 a
nero gratiam popularē quo beneficio aucupatus 296 b
nero præcipuæ legioni quod nomen dederit 8 b
nero qualem militibus dederit aliquando teſſeram 272 b
nero q̄ deditus fuerit ludis 251 a
nero quem menſem iuſſerit uocari Neroneum 163 a
nero quid in libertos ingratos ſtatuerit 253 a
nero quid ſignificet, & qui hoc nomine uocati 13 b
nero quod ſacrum ſeu templum conſcientia ſcelerum adire nō auſus 350 b
nero quot uehiculis proficiſci ſolitus 106 a
neroni mors quomodo præſignata 265 b
neroni quando & quibus de cauſis ſupplicationes decerni ſolerent 299 b
neronis ædilitas qualis 179 a
neronis in iuredicundo mos 364
neronis in populum ſpectaculis intuantem liberalitas 92 b
neronis in triumpho petulantia quanta 320 a
neronis quoddam ſtatutum 181
nerſilia poſt deificationem quo uocabulo dicta 311 b
nerua quid in ſeruos quoſdam ſtatuerit 253 a
neruarum cognomen unde 15 a
neſtorida qd poculi genus 131 b
neſyoris tribus quæ 27 b
neugmatica organa quæ 294 a
neuia porta 211 b
Nicanor unde quis dictus 68 a
niciæ in condendis mortuis cura 111 b
niciæ nouum ad Syracuſas ſtratagema 18 b
nicias q̄ fuerit aſſiduus in ſenatu 199 b
nicolas Perotti laus ſimul & uituperatio 226 b
nicomedis cognomen quorum regnum fuerit 4 b
niconta aſini nomen, Auguſto quid prædiuinarit 265 b
nidarion quid 47 a
nigri quid præ ſe ferant 83 a
nigrorum cognomen unde 13 a
nigrum albo quī præferant 225
nihil eſſe cum amaracino ſui, qd 267 a
nili aqua Aegyptijs quàm ſancta 214 b 215 a

niliacę puluis ad quid olim potiſſimum conduceret 268 a
nimia ædificia Romæ quid Auguſtum timere fecerint 194.b
nimias appellatiões quis inhibuerit 343 a
niues rubræ ubi 191 a
niuibus tepefactis qui uinum di/luerent 184 a
Nobiles, quibuſdam qui 273 a
nobilitas in Perſide qua re uul/go innoteſcat 280 b
nobilium a plebe inter barbaros quale diſcrimen ibidem
nobilium apud Germanos quantus reſpectus 200
nobilium filii quot uno ſacrificio ubi mactati 369 a
nocte tm̃ cõiugia iniri ſolita. 57 b
noctes qui diebus præferant. 222
nocte deo quotãial ſacrũ 136 b
noctis definitio quæ 329 a
noctu an interdiu funera efferri ſoleant 225 a
noctu, non interdiu, ubi & cur iudicia darentur 218 b
noctu ſupplicium ſumere de ſontib. ubi iuſſum, ubi uetitũ. 119
noctu tantum qui pugnent. 369
noctua quam diuerſorum auſpiciorum habeatur 263 b
noctua quoqꝫ fuerit inſigne. 270
noctuam cum facie Mineruę qui nummis incuſſerint 209 b
noctuam qui ſeruis iurant. 278
nocturna ſacra quorum ſcelerũ occaſionem dent 349
nocturnæ uigiliæ quomodo a Paulo Aemilio ordinatæ. 18 a
nocturni triumuiri qui 145 a
nodus Herculanus cui cingulo innecti ſolitus 57 a
nolani quo iure fuerint ciues Romani 194.a
nomen dei in quibus expiationi/bus ſubiiceretur 302
nomen clator quis 81.a
nomenclatore qui candidati uterentur 174 a
nomina donatorum ciuitate, q̃/modo mutarentur 193 b
noĩa quibus mutari ſolita 103 b
noĩbus quenqꝫ ſuis uenerari, quã olim ſolenne 80.a
nominis eorum qui in deos referrentur, mutandi ratio q̃ 313 b
noĩm pueris indendorum apud diuerſos cõſuetudo quæ 95 b
nomophylaces qui 271 b
nona Maiĳ dies quibus maxime inuiſa 223 b
nonæ menſium oĩm quales 224 a
non eſſe cuiuſuis adire Corinthũ, quid. 268 b
nonĳ annulus quã precioſus. 84
nonĳ unde dicti 245 b
norcia quorum dea 314 b
notæ genitiuæ 84 b
notis quorũ frons ſignaretur. 152
nouæ nuptæ ueſtis 276 a
nouember cui deæ dicatus 163 a
nouemuiri Athenis qui 147 a
nouendialẽ ſacrum quod 399 a
nouercã quis duxerit Romæ 38
nouo antiquum abrogari. 329 b
nouocomẽſes a quo ciuitate donati, & a quo rurſum priuati. 192
nouum uinũ cui offerẽdum. 137
nox in quot horas aut uigilias o/lim diuiſa 225 a
nox media quõ notaretur. 225 b
Nubarum rex ſeu deus quam ri/diculus 309 a
nubere multis uiris fœminam o/lim ubi decuerit 40 a
nubere ſemel tantum in uita qui/bus conceſſum 335
nubiles uirgines ubi in forum ꝑ/ductæ auctionentur 38 b
nuces ſpargere 57 b
nucibus ludere qui 156.a
nudas ad tẽpla ducere mulieres qui ſoleant 379 a
nudari maxĩe preliãtes qui 360. b
nudi qui quõ pugnent 361 a
nudis pedibus prodire, ubi olim uitioſum 277 a
nudis pedibus qui quantiqꝫ uiri ſemper inceſſerint ibidem
nudos certare in Olympicis qui primum docuerint 250 b
nulla ubi deorum templa 89 a
nullos eſſe deos qui olim ſint opinati 368 b
numa cuiuſmodi inſtituerit ſacrificia 135 a
numa quõ annũ diſtinxerit 161 b
numa quot filios & quibus nominibus habuerit 14 b
numæ Pompilĳ domus quouſ/que Romæ durarit 333 b
numæ ſacrificia qualia fere 88 b
numantia a quo deleta 27 b
numatius Plancus cuius aliquando diſcipulus 13 a
numenius quantis uno loco, non uno tẽpore uictorĳs potitus. 36 a
numerare geſtu manus 22
numeris quis principium rerum cunctarum tribuat 254
numerus apud diuerſas gentes q̃tulus tantum fuerit 97 b
numerus militum Perſis quomodo iniri ſoleat 30 b
numidæ natura quales 105 b
numidarum ſingulis quot eſſent uxores 38 b
numidarum tabernacula unde fierent 18 a
numidarum ueſtimenta milita/ria quo fuerint colore 30 a
numidia cui romano cognomen dederit 67 a
numina in ſacris ꝑcipua quę. 215
nummarĳ iudices 92 a
nummi aurei & argentei inuen/tores qui 209 a
nummorum aliquot nomina. 86
nummorum aliquot ueterũ pro/pria nomina ac ſigna quæ. 209
nundina dea quæ 95 b
nuptiæ unde dictæ 56
nuptialis annulus qualis, & utra manu ferretur 84 a
nuptiarum aliæ atqꝫ aliæ apud a/lios ceremoniæ quæ 39 a
nuptiarum apud ethnicos ceremoniæ 39 a
nurcia quorum dea 9 b
nutu & ſignis ubi oracula reddi ſolita 300 a
Nyctegretum quid 159 a
nictileia ſacra 349
nictilopa quid 158 a
nymphades calcei quales 276 b
nymphades cuius urbis port. 212
nympharum in quibus ludis re/præſentatio 349 a
nyſa in parnaſo cui dicata 306 a
OBedientiæ militaris memorabile exemplum 32
obeliſcus quibus aliquando nummis incuſſus 232 b
obeſus miles quomodo mulcta/retur 72 b
oblationes infandæ 137
oblatiua auſpicia 161 h
oblongi oculi indiciũ quod. 82
obnubere quid 56 b
oboli Græcis qui 232 b
oboli quot ſiclum faciant 232
obolus quot contineat ſiliquas 86 b
obolus unde dictus 232 b
obruti ære alieno pœna & infa/mia quæ 330 a
obſequentes latrones qui a quo imperatore dicti 359
obſequẽtis fortunæ tẽplũ ubi &

unde inſtitutum 19 b
obſeruanda initio anni quæ 162 b
obſeruationes aliquot ſeu cautelæ in Circenſibus quæ 253.b
obſidionalis corona quanti olim habita 218 b
obſigamia iudicia quæ 187.a
obſonia ex auro qs fecerit 286. b
obſonia ſponſi quæ 58.a
obſophagus deus quis 315.a
obumbrare ſolem ſagitis in prœliando qui ſoleant 361.b
occidentē uerſus qui orent 215.a
occidentē uerſus qui mortuos in ſepulchro ſtatuant 111.b
occidere bouem quàm olim capitale 135.a
occidionis templum cui adire uetitum 313.a
occiput quibus natura crinitum 279.a
ocellatæ nuces quid 156 b
ochi regis auaritia quanta 187 b
ochus quo conuicio ab Aegyptijs affectus 235.b
ocioſi quō olim mulctati 139
ocium quibus ſit honeſtū 273.a
ocreſtes q̄ prodigioſe Ser. Tullium genuiſſe dicatur 346 b
octacilij vnde dicti 245.b
octaua cuiuſq; menſis dies, cui Athenis ſacra 150.a
octauij trophæum 35 b
october cui dicatus 163 a
octobri menſe quid Athenis fieri ſolitum 149.b
octobribus idibus quid miri Romæ fieret ibidem.
octogenarij à quo in militiā coacti 29 b
oculis clauſis qui pugnent 361 a
oculis pictis qui incedant 277.b
oculos & os morientis claudere ſolitus olim quis 123 a
Odoratorum imbrium in theatris ſparſio 92.b
odorum ac picturarū in ſcenis profuſio quanta 270.b
odorum in triumphis uel accenſio, uel ſparſio quæ 320.a
Oenoandrū cuius ſit conuentus oppidum 166.b
œcoſcyros quis deus 315.a
Offendo quid ſeu quō ſignet 32 b
offenſiones pedum quale facerēt augurium 98 b
offerre terrā & aquā, quid 186 a
ogmios quis quibus deus 74 a
Olææ ara quanti olim cultus 70.a
olea cui ſacra 213.b
olea quæ turmæ coronarentur 343.b
oleæ corona cuius præmiū 252 a
oleæ ramū offerre quid 268 b
oleā aut laurū comburere, uulgo quid præ ſe ferret 302.a
oleaſtro qui coronarent 250.a
oleaſtrum arma peperiſſe 70.a
olena Tigrani aliqñ quid 54.a
oleū & operā pdere, quid 267.a
oleū in luſtrationibus quō adhiberetur 302 a
oleum in ore geſtare, quid 268 a
oleum optimum cuiate 284 b
o literæ effigie quis aliquando p ſigno militiæ uſus 172.a
olitorium forum 69.a
ollus leto datus eſt, qñ & ubi proclamaretur 123.a
olympias quid loci ſit 249 b
olympias quid, & quot cōſtet annis 162.a 250.a
olympici ludi qui & ubi 249.a
olympici uictoris præmiū 250.a
olympij Iouis imago q̄lis 204 b
olympionicē eſſe, quāto olim fuerit honori 251 b
olympiorū imaginē qui Romā tranſtulerit 250.b 252.a
olympicum templū ubi 309 b
olympus mōs q̄ altus & q̄ multi hoc noīe montes dicti 306 b
Omarij Iouis templū Sybaritis olim quid 249.a
omē belli vnde Germani ſumere ſoleant 183 b
omina ex iecore quæ 295 a
ominum ex uolucribus peritiſſimi qui 262 b
Oneatæ qui dicti 26 b
onochonus fluuius à quibus aliquando epotus 368 a
onomadeus quis, & q̄ prudenter inimicos tulerit 173 b
Opalia feſta quæ 324 a
opertanea ſacra quæ 136.b
operto capite qui ſacra facerē 82 a
opheltes quis dictus 251 b
ophentina tribus vnde dicta 25 b
ophiuſæ herbæ natura quæ 120 a
opi quō ſacrificetur 90.b
opiteræ uox, cui q̄ difficilis fuerit prolatu 338 b
opigena quę dea cur ſic dicta 314
opilius Macrinus quantis adulterum pœnis afficere ſoleat 169 b
opilius Macrinus quibus honoribus ſenſim ad imperium uenerit 353.a
opima ſpolia quoties Romæ relata fuerint 21.a
opiniones de principijs rerum q̄ ſint uariæ 254.a
opiniones gentiū de dijs q̄ diuerſæ & ridiculæ & impiæ 368.
opiniones uariæ de longitudine anni 661.
opis deæ cognomina quæ 323 b
opis ædes quot & ubi 324.a
opis ædicula ubi 331 b
opis ſimulacrum quale 323 b
opis templum ubi 79.b
opiſthocomæ quid ibid.
opiſthographa charta quid 104
opiſthotonicus morbus quid 114
opiter cur quis cognoīatus 15.a
opprobriū uictis, quid 269.a
ops deæ quæ, & quō illi uotū fieret 172.b
optimates qui dicti 272 b
optimatum in theatris loca quæ 269 b
optime cognomine quis aliquando honeſtatus & gauiſus 68.a
optimi quiq; uiri quid olim Athenis paſſi 151.b
optimū militē inſtat eq̄ è longinquo petendū, quis rex cenſuerit 29 b
optim9 maxim9 quis dict9 213 a
optimus quis dicendus 306.
optimus uir quis aliquando Romæ habitus 67 a
opuntij Locri ubi 326.a
opuntiorum pontifices quot, & q̄ diuerſa curent 63.b
Ora maritima in ſaxa mutabilis, ubi & quæ 255 b
oracal quis quibus ſit deus 315 a
oracula ex ſomnijs ubi olim captarentur 308 a
oraculi Delphici conſulendi & dandi ritus qui 306 b
oraculorum omnium clariſſima olim habita quæ 306
orandum à dijs quid 15 a
oraiæ vnde quidam dicti 15 a
orationes p̄meditatas è libellis recitare licuiſſe 201.a
orca 155.a
orcheſtra quorum in theatris olim ſedes 269 b 270 a
oricini qui 163 a
ordicalia feſta quæ 337 b
ordinē deſerentis pœna 32.a
ordines populi Roma. quot 272 b
ordinis primi ductor, quibus alijs nominibus dictus 8 a

ordo ciborum in menſa quis 133
ordo equeſter quanti olim fuerit precij 103 b
ordo ex quot militibus cõſtet. 7
ordo magiſtratuum in re militari qualis 9 a
ordo rogandi ſenatus quis 200
oreſtes qua potiſſimum re a furore liberatus 302 a
orgia quæ cuius feſta 349
orientẽ uerſus mortuos in ſepeliendo qui ſtatuerent 111
orientem uerſus qui orent 215
originarij qui 164 a
oris læſi pœna quæ 330 b
orius quis deus dictus 315 a
ornamenta imperij unde ſumpſerint Romani 166 b
ornatus flaminis quis 335 a
oronopoli qui 172 b
orphei quot 74 b
orpheum quis quomodo cũ Chriſto coluerit 338 b
orpheus a quibus diſcerptus 74 b
orthius modulus qualis, & a quibus in bello uſurpatus 171 a
Oſcines aues quomodo auguriũ facerent 262 b
oſculandi quotidianus uſus quã/do & a quo ſublatus 132 a
oſculari amicos inter ſe, ubi & quomodo uſurpatum 82 a
oſculum mulieribus quam & cur ſimulate daretur 132 a
oſi qui dicti 63 b
oſiridẽ qui iurando teſtetur. 255
oſiris Aegyptijs quis, & quomodo effingi ſolitus 204 a
oſiris quibus ſit deus 314 b
oſiter quis dictus 63 b
oſſibus humanis qui quomodo in ſacris uſi 369 a
oſſibus piſcium qui pro domorũ materia uterentur 294 b
oſtenſionales qui dicti 350
oſtia inferni quæ & ubi 125 b
oſtraciſmos quid ibidem
oſtrearius panis 284 b
oſtreis marinis qui domos con/ſtruerent 293 b
Otho præcipuæ legioni quod dederit nomen 8 b
othonem quæ res ſola ad imperium prouexerit 349 a
othonis ridicula quædã lex. 270
otriculanorum dea quæ 314
Oua & mel initio conuiuij dari ſolere 133 b
ouandi cauſæ quæ 343 a
ouanti an equis obuiã procedere ſeu comitari liceret 344 a
ouantis ornatus & ſacra 343
ouatio quibus cõcederetur 34 b
ouem aut pullum rapere quis imperator uetuerit 343 b
oues coronatas ante ſe agere, & poſt mactare qui ſoleant, ibidẽ
oues quomodo luſtrarentur 301
ouidij locus quidam excuſſus. 33
ouilli pecoris hoſtia quanti olim habita 135
ouiniorum cognomen unde 12
ouis cui immolaretur 136
ouis quanti Romæ uulgo æſtimaretur 117 b
ouorum putaminibus qui domos faciant 293 b
ouum in quorum ludorum pompa numeraretur primum 350
Ozolæ qui, & unde dicti 326 a
ozolæ quo monetæ ſigno utantur 209 b
PAcem petentes quid offerre ſoleant 268 b
pacis ſigna ſeu indicia diuerſis diuerſa 186
pactolus quale flumen 167 a
pactorum faciendorum inter ethnicos rationes olim quæ 253
pacuuius quãdo & ubi natus 59 a
padus quam nobile flumen 267 a
pæan & proſodia cuius olim dei hymnus 217 b
pædenomus quid 97 a
pæti cur quidã cognominati 12
pætos habere oculos, laudi an uitio dandum 12 b
pagana quædam lex 190 a
paganalia feſta quæ 331 a
palæmon quid dei ſit, & quibus alijs nominibus dictus 251 a
palæmonis apud Corinthum ſpecus qualis 257 a
palæſtra qui ſe quàm maxime exercere ſoliti 97 a
palam cibum capere cur olim & q̃ in uſu fuerit 13, a
palamedes quẽ ludũ reperit 255
palaria quid 31 a
palatiar quid 331 a
palatij præfectura quanti habita 353 a
palatina tribus unde inſtituta. 25
palatini ludi qui 351
palatinus mons unde dictus, & quã uaria eius etymologia 332
palatualis flamen a qua dea co/gnominatus 334 a
pali quod ludi genus 255 b
pales quorum dea 89
pali unde ſacra fiant 301 a
palibroti qui aliquando dicti. 5 b
pallia cuiuſmodi ſacra 325 a
pallia quomodo ſeruentur 89
palli quorum ueſtis 276 b
palladium forum 69 b
palladium quid, & a quibus cuſtodiri ſolitum 260
pallantis Claudiorũ liberti quanta ſuperbia 81 b
pallas quorũ præcipua dea 314 a
pallium quibus peculiare 274
pallor dea qualis 20 b
palloris phana, cur intra urbes non eſſent 55 b
palmata ueſtis quorum 273 b
palmicũ augurium quod 265 b
palmulis qui tanq̃ pane paſſim uictitent 133 a
palmyrenſium regina quid aliquando nominis cõſecuta. 4
paludamentũ quale Romanis militibus publice daretur 30 a
paludamentum qualis & quorũ ueſtis aut inſigne 114 a
paludibus qui ſepelirentur 21 1
palus quid 31 r
palyſci ara Siculis quid 154 a
pambœotica ſacra quæ 249 a
pamenothus quis menſis 162
pamphilorum tribus quæ 26 b
pãphylij quẽ uetũ coluerint 157
pan Aegyptijs quantus 203 b
pan quis & quorum deus 159
panætolium quid 249 a
panagyria feſta quæ 90 a
panathenæa Athenis quid 250 b
panathenaica quotuplicia fuerit. 252 a
pancratiaſtes quid 139 b
pancratium quid 130
pandana porta unde & quo alio nomine dicta 53 b
pandia cuius dei feſta 252 a
pandoſiam & Acheruſium quis oraculo uitare iuſſus 307 a
panebiorum reges quomodo humarentur 111 b
panegyres Athenis quid 249 a
panem gladio diuiſum, quibus olim guſtare ſolenne 56 b
panemus Athenis menſis quis 162 b
panes & panicea menſæ qualibus caniſtris inſerentur 284 b
panes ſacræ quale aut quarum aliquando opus 133 a
panes ſanguinis guttas ex ſe emi/ſiſſe, qd aliqñ portẽderit 107 a
pani q̃ aĩal dicatum 136 b

panionia ſacra quæ 249 b
paniſci caput diffiſſo ſaxo q̄mo/ do inuentum 255 a
pànium cuius cognomen 69 b
pannonia in quot & quas prouin cias diuiſa 100 b
panos ſtrata qualis 203 b
panum gn̄a quam uaria & Græcis & Romanis 284 b
panſæ unde quidam dicti 13 a
pantomimi à quibus Romæ eie/ cti, & à quibus reſtituti 130 a
papauerata ueſtis 275 b
papaueris candidi ſemen cū mel le & qn̄ apponeretur 284 a
papauerum decuſſione quid qui dam tyrannus innuerit 107 a
papeius Scythice quid 89 a
paphia Venus quæ 315.a
paphigonia in quot & quales par tes diuiſa 100 b
papia lex à quo abrogata 228 a
papinianus quam innocenter à q̄ imperatore occiſus 364 a.
pappas Bithynis quid 88 a
papyria tribus unde dicta 25 b
papyriæ tribus cum Pollia tribu ſimultas quanta 26.a
papyrianum ius quod 362 a
papyri flore ubi coronentur dij 214,a
papyrij fœneratoris nequicia in/ audita 11.a
papyriorū etymologia 14 a
papyrus ubi naſcatur, & quomō tēporet ad inſcribendum 104 b
parabiſton 70 a
paradromidæ quid 130 a
parameſos digitus quis 236 b
paranymphus quis 56.a
parapatius quorum rex, & q co/ gnominatus 4.b
paraſanga quot ſtadijs cōſtet 86 b
paraſyades unde quis dictus 68 b
parauſmos, q̄ q̄rum pœna 169 a
pardalis pro foribus affixa, Phry gibus quid 292 b
parentalia quō ſeruentur 138 a
parentandi mos q̄ diuerſus 298
parentes aut cognatos defunctos comedere, ubi ſumma pietas 111.a
parentum & liberorum appella tione qui contineantur 53
parētum manes qui primitijs cœ/ narum impartiant 286 a
parere quid ſignificet 33.a
paria aliquot magiſtratuum ſe in uicem reſpicientiū, quæ 231. a
parianorū deus p̄cipuus q's 314 a
paris quō educatus 106 b
parituræ mulieres quo ex Delo cum migrarent 307 b
parma qualis colonia 194 b.
parma quid. 355.a
parmenides quis ac cuias 48 b
parnaſus mons qualis 306 b
parochus 57.b
parœnius modulus qualis 171 a
panona quid 172 a
parrici queſtores qui & quot 52 b
parricidæ q̄ horribiliter in Ae/ gypto plecterent 118 a
parricidij pœna quæ 118
parthenope cuius filia, & cui urbi nomen dederit 50.a
parthenope q̄ miſere patruna no ſtrorum memoria afflicta 253 b
parthi quam ſeuere punirēt adul terium 169.b
parthi qualibus in bello tympa/ nis uſi 171 b
parthicorum regum abominan/ dus quidam mos 4 b
parthorum honeſtiſſima ſepultu ra q̄, & ea ipſa q̄ execrāda 110 b
parthorum reges quid in uotis dis adhibere ſoliti 258 a
partium domus ordo ſeu diſpoſi tio qualis 293 a
paſcentes aues uidere, quid portē derct 264 a
phaſithea quæ 238 b
paſſus proprie quid ſit 85 b
paſtophorum quid 63 b
paſtorum deus quis 159 a
pater patratus quis & quod eius munus 244 a
patræ, cuius regionis urbs 166 b
patres plurimorum liberorum quam honorati olim 187 b
patres ubi filiolos ſuos antequā ſeptemnes ſint, nō uideant 94 b
patri filium uouere ſeu deuoue/ re quondam licuiſſe 158 b.
patrij dij qui 314.b 370.a
patris quanta olim in filios po/ teſtas 326.b 327 a
patritij ad plebem qui & quomo/ do & cur tranſierint 365 b
patritij qui dicti 197 a
patritijs quomodo ad plebē tran ſire licuerit 203 a
patrocli cadaueri quorum capillis cur opertum 223 a
patroni clientem deſtituentis pœ na quæ 319 a
patronus deus quis dictus 315 a
patutius pater quis 22 b
paucitatem regum quis philoſo/ phus maxime probarit 340 b
pauli Aemilij filij quot, & quid i/ lis acciderit 67 b
pauli Aemilij inſtitutum 18 a
pauli Aemilij in uxorem ſuam re pudiatam dicterium quod 188
pauli Aemilii uel conſtantia uel ſuperbia 155 b
paulus Aemilius quo beneficio populū Rom. affecerit. 139 b
pauones quis inter Romanos ubi ut deo immolari iuſſerit 236 b
pauonis ſurrepti quas quidā pœ nas dederit 72 a
paupertas quando primum Ro/ mæ probro haberi cœpta. 154
paupertatis laus 133 b 134 b
paupertatis phana cur extra ur/ bes fuerint 55 b
pauſaniæ frugalitas quæ 284 a
pauſanias q̄ mire aliquando de Lydis uictoria potitus 22 a
paupertatis deæ ſacellum ubi. 26
pauſanias quomodo morte mul ctatus 153 b
pauſicape qui olim plecterentur. 152 a
Pecencij qui 49 a
pectus cui deo ſacrum 82 b
pecudum ſepultura q̄ quibus o/ lim religioſa 339 b
pecunia unde dicta, & a quo pri/ mum facta 209 a
pecuniæ Athenienſis nomina ali quot ac ſigna 209 b
pecuniæ quomodo in populum à Cæſaribus ſparſæ 92
pecuniam ludere quibus tātum ludis licuerit. 155
pecuniam milites ſuam pugnæ tempore ubi deponerent. 173
pecuniam mortuo in locuus qui adderent 110 b
pecunioſi qua lege nobilibus præ lati 270 b
pedarij qui 215 b
pedamen quid 66 a
pedarij ſenatores qui 102 b
pedatio quid 66 a
pedes cui deo ſacri 82 b
pedes ire Perſis quid 280 b
pedeſtri certamine qui potiſſime ualeant 206 b
pedeſtria auguria quæ 264 b
pedibus nudis eſſe & coma tonſa ſacrificantem oportuiſſe 214
pedibus quæ ſecum ferenda 186 b
peditū in bello cantus ſeu inſtru/ mentū muſicum quod 371 a

peditũ in bello cantus ſeu inſtrumentum muſicum quod 171 a
pedum oſculatio 83 b
pegmata quãta in triumphis ferri ſoleant 318 a
pegmata, quid 194 a
pelargus cur quis dictus 68 b
pelaſga quæ dea cognoiata 314 b
pelatæ qui dicti 154 a
pelias quõ educatus 106 b
peligna cohors quæ 356 b
pellena cuius regionis urbs 166 b
pelles hœdinæ quo olim noie dignatæ 105 a
pellex cuius deę aram tangere uetabatur 315 b
pellibus diuerſarum ferarum qui maxime in prælijs utant 361 b
pellibus ferarum qui pro ueſtib⁹ utantur 277 b
pellices uelut pignora chariſſima qui militiã ſecum ferant 173 b
pelopidas q̃ paup.& abſtinens fuerit 134 a
pelopidas quoties imperatorem geſſerit 4 a
peloponeſi factiones quæ 173 b
peloria feſta quæ 90 a
pelta cælo cui in manus delapſa fabuletur 41 a
pelta quid 355 a
peltarum duodecim cuſtodes qui 355 a
peltaſtæ qui dicti ibid.
penates ab Aenea aduecti, quid quid fuerint, & ubi cuſtodirentur 260 a
penares dij qui 312 b
peneſtæ uulgo Theſſalis dicerentur 154 a
pennæ uarijs diſtinctæ coloribus quibus ꝓ triſtis fuerint 31 b
pẽſa tractare ubi ſit uirorũ opus, non mulierum 190 b
penthapharmacũ quis primus excogitarit, & unde conſtiterit 286
pentathali qui 155 b
penula quorum ueſtis 274 a
penulæ qñ ſumerentur 280 a
penulis quibus uti ꝑmiſſum 201 b
per diſceſſionem quomodo ſententia ferretur 199 b 200 a
per quam diuerſas res à diuerſis iurari ſolitum 255.b
perdicum Bœoticarum præſcripta in aere meta 204 a
peregrinatio magnorũm aliquot uirorum, qualis 316 a
peregrinis nomina Romanis quis interdixerit 195 b
pergrinos urbẽ Romanã uſurpantes quis ſecuri percuſſerit 195 b
peremptalia fulgura quæ 261 a
perenna unde dictum 148 b
perfecta hoſtia qñ diceretur 216 b
perfricaſſe faciẽ qui dicerent 83 a
pergamenarum chartarum uſus & appellatio 105 a
pergami theſauros ſuos quis rex reconderet 54 a
periander (ſi recte ſcriptũ) qua de cauſa lapidatus 53 b
pericles quid primus fecerit 127 a
pericles ẽ qua fuerit curia 24 b
periurij pœna quæ 330 a
pernicioſus ciuis quis 218 a
perpenna cõſul externus, de quo Romæ triumpharit 317 b
perpenna quõ prius conſul q̃ ciuis Romæ fuerit 228 a
perſæ an unq̃ Romæ ſeruierint 154 b
perſæ quomodo urbes in curias diuiſerint 27 a
perſepolis quorum regia 122 b
perſarum arma qualia 355 b & deus ꝓcipuus quis 89. b & inceſtus cũ ſororibus quotidianus 37 b & in ſepeliẽdo mos 111 a. & inſignia militaria quæ 170 & milites q̃ eſſent abſtemij 132 b & natura qualis 105 b & quanta apud Marathonem ſtrages 366. a & ueſtitus quis 277 b
perſas captiuos quis impe. numinis incuſſerit 210 a
perſas, ebrios de rebus maximis conſultare 200 b
perſis clariſſimum quid 175 b
pertinacis Cæſaris teſſera q̃ 172 b
pertinax Cæſar quam modice cœnaret 287 a
peruigilia in quibus ludis fierent 350 b
peruſia cuius regiõis urbs 166 b
peſcẽnij frugalitas quanta 104 a
peſſinuntia dea quæ 313 b 315 a
peſtilentia quõ aliquando Romæ ſedata 9 b
peſtilentiæ ſedandæ cauſa dictorem creari ſolitum ibid.
petaliſmus quid quib⁹ eſſet 151 b
petaminarij qui ſint 87 a
petauri ludis quis 156 a
petauriſtæ qui ibidem
petere militiæ ut liceat defunctos ſepelire, quid ꝑ ſe ferret 186 b
petilia lex in ambitũ quæ 147 b
petitij cuiuſdam quam uerũ de Pompeio ſomnium 264 b
petoritum quid 105 b
petreij ſatellites qui 357 a
petreij ſimulacrũ quis tyrãnis in triumpho duxerit 318.a 319 a
Phæcaſis qui dicti 64 a
phaennis qualis, ꝓpheriſſa 144 a
phaeton in quem fluuium præcipitatus 280 b
phærus color qualis 125 a
phalãgis deſcriptio ac partes quæ 337 a
phalangitæ qui 336 b
phalangum non eundem ſemper fuiſſe numerum 337 b
phalanx ex quot cõſtaret 336 b
phalerina tribus quando ueteribus addita 25 b
phalicus quid 97 b
phana aliquot ſanctiſſima olim q̃ 315.a
phaniõas quos Græci uocẽt 45.a
phara oppidum ubi 166 b
pharaones qui dicti 5.a
phaſidis fluuij arbores qualẽ ſudarent unguentum 39 a
pherecydes quid primus inueniſſe putetur 105 a
phiala quæ uaſis ſpecies 131 b
phiditia quæ quorum feſta 285 b
philadelphi laus & parricidia 5 a
philadelphus uñ quis dictus 68 a
philelphi contentio de ludo literario Ciceronis 36 b
philena quæ alias dicta 313 b
philinus Epicureus quam fuerit frugalis 133 a
philipomenes quoties imperatorem geſſerit 4 a
philippeis incuſſa ſigna quæ 289 b
philippi Macedonis tabernaculũ ubi & quomodo fieret 18 a
philippo quæ dies quam maxime fauſta 223 b
philippus Cæſar, quam ſolennes ediderit ludos 348 b
philippus ubi alterum oculum ſagitta perdiderit 361 b
philutor Græce quid 93 b
philolaus cuius diſcipulus 48 a
philolaus quorũ legiſlator 326 a
philomator quis rex dictus 5 a
philomenes cui aliquando uati palmam publice præripuerit 359.a
philomenes quorum reges dicti 4 b
philonides quam inſignis curſor 87.a
philopater quis rex dictus 5 a

philoſophi coïtatẽ uxorũ intro ducentes, qui ſint 169 b
philoſophi deum nullum eſſe dicentes, qui 368.b 369. a
philoſophi Græcis quanto in precio fuerint 206.a
philoſophi qui quam diuerſa de rerũ principijs ſenſerint 254 b
philoſophica ueſtis quæ 275 b
philoſophorum aliquot ueſtitꝰ qualis 278 a
philyra (forte phylira) quid 104 a
phiton quis rex cognoïatus 5.a
phoca quale oppidum 167.a
phocion quam acerbos habuerit militiæ delectus 29.b
phœbades ubi & quomodo reſponſa darent 306.b
phœbe cuius deæ nomen 315 a
phœbo qui dies ſacri 150 a
phœbus cuius dei nomen 315 a
phœnices qualibus olim & literis et chartis uſi 105 a
phœnicopteros quis Rom. ſibi ut deo mactari iuſſerit 136. b
phœnicum ſacerdos quam ſplendide incedere ſuetus 64b
phœnicum uirgines quam impudice dotẽ mererentur 39.a
phrenas Græci q̃d uocent 294 b
phrenetici quomodo uocum cõcentu reſipiſcant 78
phryges natura quales 205 b
phryges q̃ odiant fures 119 b
phrygiones qui dicti 180.a
phthioticæ Thebæ quæ 308.b
phylactus quis magiſtratus 121 a
phyſiognomia ex oculis 62b
phyſtos uñ quis cognoïatus 68.a
phytij qui 231.a
Piaculare ſacrum q̃modo à Lydis fieri ſolitum 301 b
piacularis auis auſpiciũ q̃d 263 b
piacularis porta uñ dicta 211.a
picea arbor qualis 128.a
picẽtes quõ propter fœdus cum Hannibale mulctati 358 b
pici martij auſpiciũ quale 263 a
picta ſcuta qui geſtarent 355.b
pictoris nomen Fabio unde 14 b
pictura celebres qui 206 b
picturæ certũ publicũ ubi 252.a
picturas inuerſas quis imp. quomodo uenditaret 288 b
picum qui cui 136 b
picõno a quibus ſacrificet 95.b
picumnis 370 a
plicꝰ a ſiniſtra, cuiꝰ augurij 263.q
pietas, cuius aliq̃ñ teſſera 172.b
pilæ ludis quis quoq; fuerit 155
pilani qui 183 a 355.b
pilarum differentia quę 155.b
pilarum & effigierum in compitis ſuſpenſio unde 90 a
pileati qui quõ pugnẽt 360.b
pilentum quid 105.b
pileum capiti detractũ, ac rurſus impoſitũ ab aquila, quid 262.b
pileum haſta proponi, quid ſignificaret 173.a
piloſa qui habuerint corda 295 b
pilumni qui & unde dicti 12 b
pilumno a quibus immolaretur 95.b
pilumnus 370 a
pinarij unde orti 14 a
pinciana porta quæ 211 a
pindarus à qua poetria quoties publice uictus 350 a
pindarus quomodo ab Alexandro honoratus 292. b
pindeniſſus ubi & quid ſit 60
pingues ad militiam inepti 29 a
pinus cui ſacra 213 b
pira quibus frumenti loco ſint 133 a
piſcatorij ludi qui 351 a
piſces auſpicij utiles qui 48 a
piſces nõ ſquamoſi quibus cœnis interdicti, & cur 127 b
piſces quales qui cui (etiã ſi neget Hen. Agrippa) immolarẽt. 136
piſces qui pro diis colant 368 b
piſcibus etiam tangendis qui abſtinerent 335 b
piſcibus qui augurentur 264
piſcibus qui ut pane uictitẽt. 133
piſciũ ſub ſigno nati, quales. 87 b
piſidæ qua afficerent adulteros ignominia 169 b
piſiſtratus cuius eſſet curiæ 24 b
piſiſtratus quam aſtute tyrannidem arripuerit 108 a
piſones unde dicti 12 b
piſtores q̃ diu Romæ nulli 132
piſtores unde dicti ibidem
piſtoris Iouis ara quæ 331 b
piſtorium forum Romæ ubi 69b
piſtrino qui plecterentur 15 a
pitaci qui dicti 27 a
pitanites cẽturia Antonino quæ 360 a
pitaneia cohors 8 a
pithœgia quale feſtum 325 a
pittaci cognomen quale 68b
pituita quõ ſiſti putaretur 94 a
pityocampa quid 66 b
Placentarum aliquot genera. 284
placentia qualis colonia 194
placentinorũ quod ius ciuitatis.
164 a
placita principum quando pro legibus haberi cœpta 364 a
plagiolos quid, & unde fiat. 213
planci unde uocati 13 a
platinæ laus ac ſtudium 129 b
plato q̃ leuem delictis omnibus pœnam ſtatuerit 117 b
plato quantus athleta 130 b
plato quorum legiſlator 326 a
plato quo tempore uixerit 376 a
plauſtrum quid 205
plauti & Ploti unde dicti 13 a
plautus ubi & quomodo ſibillas imitatus 144 a
plebeii cenſores primi qui 305
plebeii ludi quales 350 b
plebeii qui dicti 272
plebiſcita quæ ſeu quid 6 b
plebiſcita quos teneant 198
plebs quõ per cliẽtelas diuiſa. 292
plectendi fontes Spartanis modus qui 119 a
plectrum quid 85 b
plotij fœneratoris inhumanitas ac nequitia quanta 11.a
plumbeis libris quid inſcriberetur 104 b
plumbo reſoluto qui necarentur 117 a
plumbum in ripa poſitum quid 40.b
pluralitas uxorum quibus gentibus familiaris 38
plũbeis libris quid inſcriberetur 104 b
plumbo reſoluto qui necarentur 117 a
plumbum in ripa poſitũ quid. 40
plutarchi locus excutitur 45 b
plutoni propria uictima quæ 137 a
plutoni que tonitrua tributa. 262
plutonis templum ubi & cuiuſmodi 23 a
plutonium os quid & ubi 235
pluuia lapidea quomodo expiaretur 296 a
pluuiæ excitandæ modus 211 a
pluuius Iupiter quis ibidem.
Poculorum ordo quis 387 b
podiſmus quid 97 b
pœcile Athenis quid 160 b
pœna a quibus ut deus culta 368 b
pœna ſontis quanto poſt latam ſententiam die ſumi ſolita 131 b
pœnæ aliæ atq; aliæ in delinquentes ſtatutæ 117

pœnæ duæ teterrimæ & inauditæ in ſontes ubi 119.b
pœnæ militares mitiores quæ 70 b
pœnorum deus quis 311.b
poetarum certamen ſeu ludicrū quis inſtituerit 350.a
poetarum uictima quæ ibidem
poetico in certamine præmium uictoris quale 252.a
polemarchi Aetolorum poteſtas quæ 147.a
polt, quorum nummi 209 b
politia optima quæ 229.b
pollex quid, & unde dictus 236
pollia tribus quando cæteris addita 25.b
pollicem premere, iungere, uertere, quid 256.a
pollinctores qui 125 b
pollinctura quid 127.b
pollionis bibliotheca qualis 105
pollionis apophthegma 59 a
polluere ludos quæ & quàm uaria olim putarentur 351.b
polluta loca fulminibus ferè tangi 262.a
pollux utriq; ſexui ad iurandum communis 257.b
polycrates unde dictus 68.a
polycrati quis qua de cauſa amicitiæ renunciarit 245.a
polyhiſtor unde quis dictus 68 a
pomœrij proferendi qui ſoli ius haberent 341.a
pomœrium ſanctum quod 340
pomona dea quæ 334.a
pomonalis flumen quis ibidem
pomorum deus & dea qui ibid.
pompa in funere olim quæ 124
pompa triumphalis quot aliquādo dies duraret 320.a
pompeij contra Cæſarem teſſera qualis 172.b
pompeij curia cuius morte infamis 24.a
pompeij erga Poſſidonium reuerentia & modeſtia quanta 44
pompeij frons & os quale 82 b
pompeij modeſtia 3.b 45.a
pompeij nomen, cui legioni fuerit in clypeis inſigne 355 b
pompeij theatrum quale 234.b
pompeij trophæa 36.a
pompeio quid præ omnibus Romæ contigerit 34.b
pompeius Magnus à quo & per quos fraudulenter occiſus 5 b
pompeius ꝙ leui de cauſa affectati regni ſuſpectus 45
pompeius qua in re à Cæſare de imperitia taxatus 183.b
pompeius qui appellarit præcipuam legionem 8.b
pompeius quid cōtra legem à ſe latam fecerit 121.a
pompiliana curia 24.a
pomponij Attici domus ubi 333
pomponiorū nomen unde 14.a
pōponius Lætus quid (ſi dijs placet) aliquando inuenerit 112 b
pomptina tribus quando cœperit 26.a
ponderum aliquot nomina 86
pondo quid 233 b
pontia tribus unde dicta 25.a
ponticorum regum nomina quę 5.a
pontifex maximus quis 61.a
pontificatus quibus cū magiſtratibus ſimul eſſe poterat 62 a
pontifices an immunes fuerint à contributione pecuniaria 63
pontifices minores qui dicti 63.a
pontifici ad uidendū illicita quæ ibidem
pōtifici maximo iurare quomodo licuerit 257.b
pontificis etymologia 61.b
pontificis maximi munus ibid.
pontificius honor quantus 62.a
pontificum numerus apud Romanos olim quantus 61.a
popæ in ſacris qui 216.a
popilij Lænatis mirum ſeu ridiculum factum 13 b
poppyſma quid 262.a
popularia ſacra quæ 324.a
populi pugnandi ſeu luſtrandi mos quis 301 b
populorum in Albano conuenire ſolitorum catalogus 249 b
populus cui ſacra 213 b
populus Roma. in quot turmas diuiſus 174.a
porca cui immolari ſolita 136.a
porcalis tribus quæ 26 b
porcia Catonis filia, ꝙ dilexerit uirum ſuum, & ꝙ uiriliter ſe ipſam interemerit 303 b
porciorum nomen unde 12 b
porcus quibus dijs ſacer 136 b
porcus quibus ex omni ſcrofarū numero debebatur 63.b
pornopion Apollo ubi cultus 21.a
portæ caſtrorum quot eſſe debeant 17
portæ urbis Romæ quot 210 b
portarum apud exteros cognomina aliquot propria quę 212
portarum Romæ multitudo ac nomina 210
portenta aliquot mira 106 b
portoria noua ſtatuere quib9 poteſtas fuerit 139.b
portuenſis porta quæ alias dicta 211.b
portumno deo qui ludi fierent 251.a
portumnus quis deus 313 b
porus rex quale geſſerit militiæ ſignum 170 b
poſſideo (ſi recte ſcribitur) quis quibus ſit menſis 162.b
poſſidonius quāta à Pompeio reuerentia affectus 44.b
poſthumi qui & unde dicti 15.a 245.b
poſtica regio auguribus quę 282
poſtliminij ius 192.b
poſtuerta dea 20.b
poſtuertę à quibus immolaretur 95.a
poſtularia fulgura quæ 261 b
potandi ratio in conuiuijs ſolennibus quæ 285.a
potina 370.a
potinæ deæ qui ſacrificent 95.b
potitij q. & ꝗ ſacra curarint 73.b
potnienſis in Bœotia fontis miraculum quod 310 b
potus ueterū quis eſſet 332.a
præcentoriæ tibiæ quæ 171.b
præcidania porca quæ 136.a
præcimitator quid 335.a
prçcincti, quales olim habiti 32.a
præcipui qbuſdam dijs qui 312.b
præco & accenſus unde fieri conſueuerint 43 b
præcones à quibus honoribus prohiberentur 345.a
præcones in uendendis captiuis quid proclament 146.b
præconis officium 43 b
prædator Iupiter quis 158 b
prædicere in contractibus uenditorem quæ oporteat quæ nō 305
præfatio in ſacris olim quæ 213
præfecti ex quibus fierent 352 b
præfecti uigilum cura quæ 145 a
præfecti urbis officia quæ 352 a
præfectorum & Romæ & alibi quanta diuerſitas 352.b
prçfectura prætorij à quo & quibus traderetur 231.b
præfectura urbis intermiſſa quotidies & reuocata 352.a
præfecturæ origo quæ ibidem

præfecturam urbis qui ſub qui/bus regibus geſſerint ibidem
præfectus caſtrorum cui ſine me dio ſubſit 9 a
præficæ quid olim in luctu face/ rent 124 b
prægnans ſus ꝙ ſit ſacrificijs ap ta 136 b
prægnās ſus quibus quo die ma/ ctetur 324 a
præliandi inſtrumentis ſeu orna mentis ꝙ diuerſis diuerſi utan tur 360 b
præmia uictoribus in ludis dari ſolita, quæ 250 a
præneſtini quod habuerint ius ci uitatis Rom. 194 a
prænomina Roma. unde, & quo modo ſcribi ſolita 245
præpetes aues quomodo auſpici um faciant 262 b
præſes Aegypti primus quis 5 b
præſidum licentia in ſpectaculis edendis quomodo & à quo re preſſa 181 b
præſtanda in uendendis rebus q̄ 328 a
præſtites qui dij dicti 212 b
præſul inter ſalios quis appella tus 42
prætexta quorum fuerit ueſtis 273 b
prætores quando primum creati & illorum uis, poteſtas, nume rus, officium 75.76
prætoriæ naui quot Scipio lumi na dederit 172 b
prætoriales prouinciæ q̄ 100
prætoriani milites qui 356 b
prætorianorum autoritas & uis quæ ibidem
prætoris in urbe lictores quot 43 b
prætoris munus etiam apud ex/ teros fuiſſe 77 a
prætura Aemilij Pauli quàm prę ter morem ſplendida 76 b
prādendi in propatulo mos cur introductus 284 a
prandendi ſeu cœnādi geſtus ua rij qui 285 b
prandij tempus olim quod 287 b
praſinus equus ubi à quo Cæſare ꝙ religioſe tumulatus 340 a
praſſinæ factioni in Circenſibus qui imperatores maximè dedi ti 253 a
precioſarum rerum in theatris p fuſio 92
prehendere & in carcerem mit/ tere tribuni plebis eſſe 6 a
presbyterorum aliquot Romæ indigna ſupplicia quæ 322
priami regia quæ & ubi 122
priapum & Venerē, quis cui de/ derit pro teſſera 172 b
primas poſt conſulem ſeu impe. ratorem in caſtris quis habe/ ret 312 a
primipilus quis diceretur 8 a
princeps ſenatus, quis aut quo/ modo legi ſolitus 200 b
principatuum ſummorum quā diuerſa apud diuerſos uocabu la 228 b
principes deorum ſecundum ali/ os & alios qui 312 b
principes milites qui, & quem in acie locum teneant 184 a
principia rerum ſecūdum diuer. ſos quæ 254 a
principium anni olim quod 161
principum aliquot inſigniū præ ceptores inſignes qui 96 b
priſciani de talento paruo & ma gno ſententia 233 a
priuata principum decreta quo/ modo æſtimanda 364 a
priuata templa uetita 338 a
priuatim conſecratum, ſacrum non eſſe ibidem
priuilegia publica aut priuata ſe natorum, qualia 201 b
priuilegiū filiarum aliquot ma/ giſtratuum Romæ quod 146
probro notatus qui haberetur 72 b
probus Cæſar quid ultimus om nium habuerit imperatorum 317 a
probus Cæſar quot ante imperi/ um donis ornatus 219 b
parochyta quomodo inſula fa/ cta 50 b
proconſul quis & quomodo cre aretur 99
procōſulare officium cui primo oblatum 99 a
proconſularis honor quando in terciderit 101 a
proconſulatus inſignia quæ 99 b
proconſulis faſces quot 100 a
proconſulis imperium non niſi extra Romam ualuiſſe 99 b
proconſulis intra urbem imperi um quando ualeret 100 a
prodeſſe contra uenenum quæ putentur 285 b
prodigialis Iupiter quali ſacrifi/ cio placetur 135 b
proditores quomodo ſepelirentur 339 b
profecturis in bellum quid pub/ lice ſolitum præſtari 114 a
profecturis in maliciam Romæ quid fieret 30 b
profeſti dies qui 223 a
proiecta ædificia quæ 258 b
protelarij qui 359 a
promacus potando quid ab Ale xandro meritus 287 b
promethea, cuiuſmodi uel ludi uel feſta 252 a
prometheus à quibus uinctus, & à quo ſolutus 74 b
promiſcua balnea ubi 226 a
promontorium Pulchri Scipio ni quale fuerit omen 265 b
promptuaria cella quid quibuſ dam loci fuerit 117 b
promulſidaria quid 131 b
procemio uel aut affectus moue re orator ubi uetitus 118 b
propertij locus diſcuſſus 50 a
propertius falſo nauta putatus 51 a
prophetæ Iouis in Creta, ꝙ ſo/ brie uixerint 212 b
pphetiſſæ aliquot inſignes apud ueteres quæ 144 a
proprætores qui 100
propriæ Fortunæ templum 20 a
propudium ubi ſit conuicij uoca bulum 235 b
propulſare iniuriam nullo non die licere 215 a
proqueſtores qui 100 b
prora & puppis quid 267 b
proram nauis qui nummis incuſ ſerint 209 b
proſa dea 20 b
proſæ a qbus olim immolaretur 95 a
proſcribere qua ratione cenſori/ bus ſolis non liceret 139 b
proſodion quid 217 b
proſperæ Fortunę templum ubi & unde dicatum 19 b
proſtitutæ quantum uectigalis Caligulæ darent 196 b
protagoras quarum legiſlator 326 a
proceruia quod ſacrum 137 a
prothyrum quid 294 b
prouincia prima omnium facta quæ 194 b
prouinciæ inter conſules quō partiri ſoleant 114 a
prouinciæ quàm diu à Iulio præ/ ſidibꝰ obtineri decretæ 182 a

prouocationes à quo tyranno inhibitæ 181 b
prouocationes iniquæ mulcta q̄ 181.a 182.b
prytanes qui 215 b
Pſallendi & ſaltandi ſtudium quibus probro obiectum 98 a
pſametychus quo diſpoſuerit exercitum modo 185 a
pſylli quomodo puerorum indolem experiantur 94 b
Ptera Babylonijs quid 332 a
ptiſana quam ſit ſalubris 284 b
ptoembarorũ rex ſeu deus quã ridiculus 309 a
ptolemæi bibliotheca quot uoluminum fuerit 105 a
ptolemæi cum ſororibus ſuis inceſtus 37 b
ptolemæi qui reges dicti 5 a
ptolemæorum origo, ſucceſſio & interitus ibidem
ptolemæorum ultimus quis, & quem occiderit ibidem
ptolemæus Lagus ſeu Lagi filius, quis factus ſit ibidẽ
Publica loca locare quorum olim fuerit 139 b
publicæ feriæ quæ 296 b
publicani quanto olim in precio fuerint 103 a
publicani qui dicti ibidem
publiciæ tribus acceptatio 26
publicolæ lex de prouocatione quæ 181 a
publicum hoſpicium, quid carceris a quibuſdam dictũ 117
publius Mimographus quo in certamine uictor fuerit 350 a
pudicitiæ patriciæ ſacellum 69 a
pudicitiæ ſtatua a qua ſolum tãgi licita 80 a
pudicitiarum plebeiæ & patriciæ aræ ubi ibidẽ
pudor in balneando apud Romanos olim quantus 97 b
pudori deo ara ſtatuta ubi 20 b
pudoris ſedes quæ 83 a
puella marina cui non ita multis abhinc annis uiſa 129
puellæ ad cuius deæ aram flagellarentur ad necem 369 a
puellatoriæ tibiæ quæ 171 b
pueri apud Perſas quid diſcant, & Aegyptios 97 a
pueri grandiuſculi apud quos olim educarentur 96 a
pueri in quorum deorum tẽplo ad necem flagellarentur 369 a
pueri moriẽtes non lugendi, 128
pueri nouem annorum miraculũ pnicitatis inauditæ. 87 b
pueri puellæq; in cœnis ubi ſeu quomodo ſederent 284 b
pueri qui & an, ſi moriantur, lugendi 128 a
pueriles aliquot ludi 156
puerorum diuerſæ apud diuerſos inſtitutiones 29 b
puerorum officiũ olim quod 133
pueros in ſenatum uenire ſolitos aliquando eſſe 202 b
puerperæ ubi uiris decumbentibus miniſtrent 95 a
puerperij & puerorum apud græcos ratio quæ 86 a
pugnandi præcepta quis primũ Romæ tradiderit 29 b
pugnare extra ordinem iniuſſu ducis quã ſtricte inhibitũ 32 a
pulchrorum familia quæ Romæ fuerit 14 a
pulla ueſte cõuiuiis intereſſe cur illicitum 289 b
pullarii mentientis pœna 47 a
pullarius quis 47 b
pullis ueſtibus intereſſe ludis, illicitum 280 a
pullis ueſtibus quæ natio militiæ uſa 30 a
pullum amiculum Pompeio quid portenderit 265 a
pullus unde Fabius dictus 14 b
pulmonis locus & munus, & omina quæ 295 b
puls unde romani olim uictitarint, quomodo fieri ſolita 132
pulſare quid ſignificet 250 b
pulte, non pane, quàm diu roma ni uixerint 283 b
puluere inſpergi qui ſoliti 268 a
puluerii Iouis tẽplũ quale 69 a
pulueris Puteolani natura 255
puluinaria in lectiſterniis deorum quid 299 a
punctis ſuffragandi mos quando & à quo introductus 175.a
punctos eſſe in facie, Tracibus quid ſit 280 b
puniceas ueſtes militiæ habere quibus nationibus ppriũ 30 a
puniendi aut occidendi facinoroſos Romæ modi q; diuerſi 117 a
puniendorum delictorum ratio diuerſa 77.b
pupæ à quibus cui deæ offerri ſolitæ 55 a
pupas Veneri quæ mitterẽt 273 a
pupilla tribus unde dicta 25.b
pupinia ſeu Pupina tribus unde dicta 25 b
pura an impura ſint animalia, quomodo exploretur 135 b
puræ hoſtiæ quæ ibidẽ
purpura Megalenſis quæ 546 b
puſtulis ſeu uomicis quæ aqua pruriros lædat 257 a
Pygme locus ille diſcutiatur quibus quod ludi genus 155 b
Pylagoras (alibi Pyloras) in Amphictyonibus quid 166 b
pylaicus conuentus quis 249 a
pyraica cuius urbis porta 212 a
pyrenſium tribus quot 26 b
pyrophorus quis 244 b
pyrrhi apophthegma quoddam inſigne 98 a
pyrrhi Epirotæ qua ex re gloria ſingularis 17 a
pyrrhi in annulo ſignum 84 b
pyrrhi pollex dextri pedis quam habuerit uirtutem 236 a
pyrrhi regia ubi 122 b
pyrrhicha quid ſaltatiõis fuerit 347 a
pyrrhidæ qui reges dicti 5 a
pyrrho exitium à quibus auibus preſignatum 263 a
pyrrhus cuius filius 5.a
pyrrhus quam habuerit in ſe medicinam 136 b
pyrrhus quid precari ſolitus 215
pyſianactia Athenis quid 140 b
pythagoras quæ aliquando animalia immolarit 135 b
pythagoras quàm religioſe aram Spodij honorarit 307 b
pythagoras quo tempore floruerit 306 a
pythagoras unde ortus, & eius peregrinatio 48 b
pythagori diſcipuli aliquot præclari 48 b
pythagoræ ſacrificia qualia 88 b
pythagoræ ueſtitus qualis 278 a
pythagorei quomodo ſuos ſepelirent 10 b
pytheum quid 306 b
pythia infaſto die ab Alexandro uaticinari coacta, quid dixerit. 306 b
pythia uates & feſta quæ ibidẽ
pythij Bithyni diuitiæ incredibiles quantæ 366 b
pythij ludi qui 205 a
pyrricha quid ſaltationis fuerit 347 a
pythij Spartanis qui 306 b
python quæ urbs cur dicta. ibidẽ.

QVadi ex quorum duntaxat genere regem eligere soliti 229 a
quadratum initio Romam factū esse 210. 332 a
quadratus fuiſſe aras 213 b
quadrato agmine qui prælium inierant 184 b
quadrigæ ex aſinis quam olim Romæ charæ 252 b
quadrigas agere ubi ſit puellare ſtudium 97 a
quadrigati qui 209 b 212 a
quadringenta ſeſtertia quos olim habere oportuerit 103 a
quadringentos leones quis aliquādo publice exhibuerit 348 b
quadrupes auis unius tantum diei ubi in arbore naſcatur 191 a
quadruplaris philāgis partes quæ ac quot ibid.
quadruplator quis 208 a
quadruplatores & qui unde dicti 227 b
quæ ciuitates in Albano conuenire ſoleant 249 b
quæ dijs uoueri ſolita 156 b
quæ diuerſis legibus & iubeātur & uetentur 227 a
quæ fores intus, quæ foris aperirentur 293 a
quæ gentes neminem pro ſceleribus occidant, & qua tamen ſontes pœna afficiant 119 b
quæ gentes pueros recēs natos defleant 92 b
quæ in triumphis licita aut illicita ferre 55 a
quæ oppida ſeu regiones clariſſima ingenia protulerint 316 a
quæ potiſſimum gentes Romæ gregatim uendi ſolitæ 154 b
quæ quibus auſpicia, ſi diſcordarent, præferrentur 283 a
quæ quibus dijs & deabus animalia offerenda 135
quæ urbes dehiſcere facilime timeantur 294 a
quæſtores qui 52 b
quæſtio de areæ & ædium uſu legato non inutilis 16 a
quæſtiones aliquot iucundæ de rerum identitate 109
quæſtiones proponere conuiuis quis imperator ſolitus 288 b
quæſtionum exercēdarum cauſa dictator creatus 9 b
quæſtor parricidij quis 44 a
quæſtores initio quot, & quot deinde multiplicati 51 b
quæſtores quō & a quibus eligerētur 52 a
quæſtorium munus an legationi muneri præſtet 312 a
quæſtorum genera diuerſa 52 a
quæſtorum officium 51 b
quæſtura Catōi quam ſtudioſe geſta 52 a
quæſtura functi, quid potiſſimū facere ſoleant 146 b
quæſtura quàm fuerit diuturnus magiſtratus 53 a
quæſtura quando inuenta 51 b
quæſturæ Athenienſium quantus honor 53 b
quæſturæ honor quantus 52 b
quæſturam aditum fuiſſe ad reliquas dignitates 53 a
quæſtus Ro. interdictus quis 272
qualibus uictimis dij maxime placentur 160 a
quàm diuerſa populi ac ſenatus autoritas apud diuerſos. 198
quàm diuerſis effigiebus Apollo olim cultus 306 b
quàm diu militiæ adſcriptos militare oporteret 356 b
quàm diu populus Ro. ſine legib. uixerit 325 b
quàm impia & ridicula ethnicorum quorundam uota 159 b
quàm leui de cauſa quidam Romæ triumpharint 34 a
quanto & tanto, Latine quomodo utenda ſint 325
quanto ſtudio Romani auguria atq; ſacrificia curare ſoliti 59 a
quantum ſeu quanti olim fœnerari licitum 10 b
quarta Aprilis dies, Athenis olim qualis 223 b
quartadecima Iunij dies Athenienſibus qualis ibidem
quartadecimani qui 460 a
quartani qui dicti 360 a
quarum arborum folia Veneri reſiſtere putentur 212 b
quater quotidie edētes, qui olim habiti 289 a
quaternio Pithagoreis quid. 256
quatrumuiri cur creati 145
quatuor anni partes quibus coloribus indicentur 253 a
quatuor iudicium omne ſubuertentia quæ 265 b
quatuor mēſibus qui annum terminent 161 a
quatuor, ſi recte ſcriptum, ſybillæ quæ 144 a
quatuor uſq; tantum, qui olim numerari ſoliti 97 b
quercus altiſſima, quibus cuius ſignum 204 b
quercus ubi reſponſa ſeu oracula dediſſe ferantur 307 a
querculana porta quæ 211 b
querculanus quis collis Romæ dictus 332
querno trunco qui uictimas cædere aſſuerint 216 b
qui bene aut male cōtempſerint pullorum auſpicia 47 b
qui conſulatum ante legitimum tempus adepti 115 b
qui dij e Roma exacti 85 a
qui impatores ianū clauſerint. 22
qui miram in tormentis patiētiā exhibuerint 48 b
qui patres filios mortuos nonluxerint 118 a
qui quantiq; uiri inter ſalios eſſe gloriæ duxerint 42
qui quo die nati, eodem & mortui ſint 223 b
qui reges ſiniſtrum ſibi in acie cornu ſumpſerint 185 a
qui ſummi duces ſemper aperto capite inceſſerint 81 a
quibus aquis ægri aliquando curari putarentur 214 b
quibus cum duntaxat fœdera inirent Romani 242 b
quibus & qua de cauſa triumphare permiſſum 34 b
quibus ex publico domus ſtructæ 332 a
quibus in ſacris ſedendo epularentur, quibus ſtando 73 b
quibus nationibus præter Romanos prætores fuerint 77
quibus patritij a plebeijs diſtinguerentur 273 a
quibus pro rebus uota fieri ſolita 157 a
quibus rebus ſolis matrimonium diſſolueretur 56 b
quibus terrarum oris proximus olim ad infernum putatus ſit acceſſus 125 b
quibus tantum locis ſenatum conuocare licuerit 155 b
quibus tantum ludis pecuniam ludere licuerit 155 b
quibus uetitum adeſſe ſacris 213
qui & quantum cœnare ſolent olim Romæ 133 a
quid faciendis uotis apud diuerſos adhiberi ſolitum 248

quid pontificem olim præcipue intereſſet 61 a
quietis templum ubi 55.a 211.a
quincunx 2.a
quinda ubi,& quid Macedonum regibus fuerit 54 a
quindecim dierũ ſupplicatio cui aliquando decreta 299. b
quingentæ drachmæ cui uictori ſtatutæ 251 b
quinquagenaria cohors, quanta fuerit 8 a
quinquagenarij a quibus olim nõ lugerentur 128 a
quinquaginta dierum ſupplicationes qui aliqñ meriti 299 b
quinquatria unde dicta 90 b
quinq; milibus conſiliariorum q̃ gens utatur 198 a
quinq; tantum lapidibus quam olim inſigne ſtructum templũ 306 b
quinquennale certamen Neapoli olim quale 350 a
quinquẽnales ludi qui 252 a
quinquennalis bos quam cui inſignis uictima 135 b
quinquertiones qui ſeu quid 155 b 252.b
quinquertium (ſi recte ſcriptum) latinis quid 152 b
quinqueuiri cur creati,& quã uarij fuerint 145 b
quiqueuirorum cis Tiberim & ultra officium quod 145 b
quinta eſſentia a quibus introducta 254 a
quinta decima Iulij qualis 214 a
quintana ſtatio quæ 17 b
quinternionibus quot præfectura apud Indos diuidatur 352 b
quinti prænomen unde 245 b
quintij unde,& familiæ eorum proprium quid 245 b
quintiliani qui dicti 203 b
quintilis cui deo ſacer 163 a
quintilius quas ob res dictator factus 9 b
quintus Cincinnatus cur aliquãdo dictator factus 9 b
quintus Tubero quam leui de cauſa prætura deiectus 134 b
quirinalia, cuiuſmodi & quorum feſta 135 a
quirinalis collis unde dictus 333 b
quirinalis porta unde dicta 210 b
quirinus poſt apotheoſin dictus quis 333 b
quiritia Iuno quæ 24 b
quiritium ius cui primum externo datum 194 a
quis populum Romanum tribuendo liberarit 239 b
quis regiones in prouincias diſtribuerit primus 100 b
quo ornatu ſeu habitu mortui olim ſepelirentur 112 a
quõ Romani olim per uices abſque ſtipendio militarent 360 a
quorum piſcium garus Veneri reſiſtat 212 b
quorum uirorum filiæ ex publico dotatæ 189 a
quos magiſtratus ſimul aut eodẽ anno gerere non licuerit 182 a
quot cuiq; genij 312 b
quota Februarij die qui magni uiri nati 223 b
quotidianus diuerſarum gentiũ cibus quis 433
quoties & quando unus tantum conſul Romæ creatus 115 b
quoto ætatis anno cuiquam magiſtratum gerere licuerit ibid.
quoto anno fœminæ,quoto mares puberes fiant 98 a

R Litera,in quibus nominibus literam expulerit 14 a
ramus oleæ ſacræ alba lana coronatus, qua in re adhiberi ſolitus 158 a
rana cuius in annulo fuerit ſignũ 74 b
ranæ ubi non coaxent 295 b
ranarum & talparum exta qualia ferant omina 296 b.
randus quid 211 b
randuſculana porta quæ ibi.
raphaelis Volaterrani laus 322 a
raphanis qui per obſcœna plecti ſoleant 169 a
rarana cuius oppidi porta 212 a
raſo ſemper capite qui ſint 335 b
raſtrum aut uomerem furati,ubi capitale 119 b
ratæ leges Romanis quæ 340 b
ratio adminiſtrati muneris quomodo reddi ſolita 182
ratio uitæ quomodo ab unoquoque exigi ſolita 139 b
Re ad Sagram geſta certius,quid 167 b
receptitius ſeruus quis 164 a
receptui canendi ſignum quo inſtrumento fieri ſolitum 171 a
recuſare quid 207 b
redemptor cauſarum quis 208 a
redhibitioni in mercando quando locus ſit 305 b
rediculi dei templum ubi, cur ſic dictum 55 a
reducis Fortunæ ædes 20.a
referendi alicuius inter deos cæremoniæ olim quæ 313 b
regalia exta quæ 296.b
reges Aegypti morientes quam uulgo lugeri ſoleant 124 a
reges e ſacerdotibus ubi aliquando eligi conſuerint 64 b
reges externi q̃modo a magiſtratu Romano præirentur 44 a
reges quis curri ſuo præ ferocia iũgere ſolitus 320 a
reges quõ & ubi paſſim ſepeliri ſoliti 112.a
reges ubi & qua cauſa occludantur 293 a
regi Aegyptiorum menſura bibẽdi certa præſcripta 132 b
regi ſacrorum propriũ quid 165 b
regiæ olim quot ſeu quæ Romæ fuerint 122 a
regiæ Perſarum ubi potiſſimum eſſe ſolitæ 122 b
regiæ ſtirpis ubi nemo dominari ſinitur 229 b
regiarum aliquot apud diuerſas gentes aſſignatio 122 b
regibus appellatis à ſenatu q̃ turma præſidij & honoris cauſa daretur 357 a
regimẽ ciuitatis,quid p antiphraſin dictum 117 a
regina quæ dea dicta 314 b
regina Iuno quæ 315 a
regina ſacrorum quæ, & quod eius priuilegium 165 b
regionæ ubi regibus ipſis honoratiores 46 b
reginarum Aegytiacarum amictus qualis 277 a
regionum ab auguribus cælo notatarum nomina quæ 282 a
regis nomen qui ſacerdotes habuerint 64 b
regis ſacrorũ officiũ quod, & quis eã dignitatẽ primus adeptus 165 b
regium nomen quibus olim maxime inuiſum 46 b 229 b
regium nomen qui in Græcia primum adepti 229 b
regni inauguratio quomodo fieri ſolita 46 a
regum aliquorũ ſuperbia aut modeſtia quanta 81 b
regum capita quo inſigni ornarẽtur 82 a
regum diuerſorũ diademata ſeu inſignia 46

regum eligendorum diuerſis po/
pulis mores qui 229
regum reges, & maximi reges qui
habiti 46 b
rei non inſtar reorum in iudiciū
qui uenerint 120 b
reip. hoſtilia molientium pœna
olim quæ 118 b
relegare in inſulas quid 118
religio aquilæ militaris apud Ro
manos quanta 170a
rel quatores qui dicti 11 a
reliquiæ fulminis quomodo tra/
ctari ſolitæ 262 a
remuria quando agantur 222 b
remus & Romulus ubi aliti 332 a
renes cui deæ ſacri 82 b
reo, dicendi pro ſe horæ præſtitu
tæ quot 201 a
reo non cōparente capitis accer/
ſito, quid olim fieri ſolitū 121
reorum cognati ubi cum ipſis re
is plectantur 118
repio quid ſeu quō ſignificet 33
reperire unde cōpoſitum 33 a
repotia 58 a
repudij cauſa quæ, & quā ſubin/
de leues 188 b
repudium cum uxore quis Ro/
mæ primus fecerit 189a
repulſam ædilitatis paſſus, cōſu/
latū tamen adeptus quis 179
rerum oculis oblatarum auſpicia
qualia 265 a
reſpiciens Fortuna ubi templum
habuerit 29.a
reſpondendi de iure facultas un/
de dari ſolita 363.a
reſponſa prudentum ſæpe pro le
gibus habita fuiſſe ibid.
reſponſio principum per libellos
quō fieret, & a q cur uitata 364
reſurrectiōem mortuorum quis
philoſophus quaſi tranſennā
aduerterit 339 a
reticentia in uenditione quomo/
do mulctanda 328 a
reus quod præ accuſatore priuile
gium habere ſoleat 120 b
reus uoti quis 158 b
rex ſacrificulus ſeu ſacroꝝ quis &
cur creatus 165 b
Rhadamantus quid Aſſyrijs pri/
mus intulerit 105
rhamnenſis fortunæ templū 21
rhamnuſia dea quæ 236b
rhantumena porta quæ 211a
rhudiarum urbs ubi ſita, & cuius
patria 49 a
rhea dea quæ, & quo alio nomine
dicta 31 b
rheda quid 105 b
rhena inſula quæ 307 b
rheginis, ſi recte ſcriptum, natura
inſitum quid 205
rheginorum moneta qualis 209
rhinocerotem quis quibus in lu/
dis exhibuerit 348 b
rhodi ſtatuæ quot 205 a
rhaxanorū galeæ, thoraces & ſcu
ta unde fieri ſolitæ 31 b
Rica quid 336 a
ricinus quorum ueſtis 276 b
ridere quo potiſſimum inteſtino
fiat 296 b
ridica qui 66 a
ridicula uxorum ad tempus mu.
tuatio quæ 40 a
riſus Sardonius quid 269 a
riui ſeu aquæ ductus Romæ quot
333 a
Robigalia feſta unde & cur inſti-
tuta 324 a
robigo qn̄ ſacrificetur 324 a
robigus deus 29 q
roboreæ frondens quam Druidis
familiares 214 a
regi luſtratio q̄modo fieret 301 b
rogis amicorum qui ſeipſos inie/
cerint 126 a
rogo funerali inferri ſolita quæ
126 b
roma initio tribus tantum por/
tis contenta 210 a
roma quot ſemel menſibus qua
cauſa magiſtratus non habue/
rit 148 a
romani in q̄t ordines diuiſi 272 b
romani ludi qui, & quibus alijs no
minibus dicti 345 b
romanorum cautio in externo
milite aſſumendo quæ 30.a
romanorum impietas & crudeli
tas & ſtultitia ſacrificijs quam
ta 370.a
romanorum inſigniſſimæ uicto
riæ & clades quæ 367
romanorum quot millia in triū/
pho uno ſemel pileata ducta
320 b
romanula porta quæ 211.a
romilia tribus ex quibus inſtituta
25 a
romphi quid 66 a
Romula porta quæ 211.b
romuli abſtinentia a uino 132 a
rōuli ex uulturibus quod 262 b
romuli lituus qualis 282 a
romuli nomen cur non uſurpa-
rint reges ſeu imperatores Ro/
mani 4b
romuli nutrix quæ 41 a
romuli templum ubi, & an unq̄
apertum 23 b
romulus ſub quo rege præfectu
Romæ geſſerit 352 a
romulus & Remus quomodo ex-
poſiti & aliti 106 a
romulus poſt mortem quo nomi
ne dictus 313 b
romulus quo die mortuus 246 a
rorarij qui 8.a 355 a
roſcij hiſtorionis excellentia 15 a
roſtra quid, & ubi, unde ſic appel
lata 23.b
roſtratæ naui quot lumina Sci/
pio dederit 172 b
rotæ ubi & olim frequens noxio
rum pœna 119 b
ro(alias Rho)xani qui, & quomo/
do pugnare ſoliti 361 b
Rubedo faciei Syllanæ quid præ
ſe tulerit 83 a
rubere genas quid ibid.
ru(alias Ro)bigalibus quid ſolitū
offerri 137.a
rubra ueſtis apud Pœnos taberna
culo ducis protenſa, quid 171 b
rubris ſcuris uterentur 355 b
rudimenta tyronum 30 b
ruffuli tribuni qui 344 a
rullus unde dictus 24 b
ruminæ ſacris uinum inferre, qua
le ſit 137 b
rummales hoſtiæ quæ 135 b
ruſſates ueſtes militiæ gerere q/
bus gentibus peculiare 30
ruſtica uinalia quæ 324 b
ruſticæ tribus quid peculiare ha/
buerint 25 a
rutilius conſul quid primus inſti
tuerit 29 b
rulili (recte ſcriptū) tribuni qui
344 a

SAbates lacus cui tribui no/
men dederit 25 b
ſabatina tribus quando reli/
quis addita ibidem
ſabatus Aethiops quomodo ſon
tes plectere ſolitus 110 a
ſabba quoꝝ propheriſſæ 144 a
ſabina herba (ſi recte ſcriptum)
quàm in dedicationibus neceſ
ſaria 338 a
ſabinæ quando ſeu quibus ludis
raptæ 296
ſabinarum raptarum numerus
297 a
ſaça quiſà quo dies dictus 223b

ſacræ qui ſint, & quomodo pro ſponſa certent 46 b 39 b
ſacciperium quid ſit 58 a
ſacculariȷ qui 163 b
ſacea feſta quæ 90 a
ſacerdotes è philoſophis ubi eli. gi conſueuerint 64 b
ſacerdotes in Phrygia ꝙ mirè ſe peliri ſoliti 111 a
ſacerdotiȷ æſtimatio quæ 62 b
ſacerdotiȷs duobus eidem ſimul præeſſe licuiſſe 282
ſacerdos Romæ confeſſionem pœnitentis furis quomodo ꝓdere coactus 322
ſacerdotum capilli quibus tantum cultris tonderentur 335
ſacerdotum caſtitas apud ethnicos quanta 212
ſacerdotum comitia propria q̃ 176 b
ſacerdotum quorundam ꝙ ridiculus ſacrificandi mos 324 a
ſacra diȷs maximè grata quæ 160 a
ſacra è cœnaculis deſpicere quomodo uetaretur 253 b
ſacra ſine ſanguine, quorum deorum ſint 88
ſacramento militari non aſſcriptis, quid in bello uetitum 32
ſacrarum literarum ſcriptores apud Aegyptios qui 334 b
ſacratus homo & res ſacrata, ꝙ eſſent diſſimili priuilegio 338
ſacres qui dicti 135 b
ſacrificās, quo more circumagat ſe in orbem 213 a
ſacrificia abominanda & crudelia olim quæ 369
ſacrificia aliquot diuerſorum diuerſa 135 a
ſacrificio interdicere, ꝙ ea Gallis pœna 120 a
ſacrificuli quidā undè & cur electi 139
ſacriportus ubi 331 a
ſacris intereſſe aut præeſſe qui ꝓhibiti 341 b
ſacrorum ethnicorum quanta olim turpitudo & impietas 368 & deīn
ſacrorum faciendorum mos qs 213 a
ſacroſancti magiſtratus qui, & q non 179 b
ſacroſancti tribuni plebis quomodo 366 a
ſacroſanctum quomodo qd fieret 340 b
ſacrum à matronis tantum q̄d fieret 350 b
ſacrum in priuatis ędibus fieri ſolitum, quod 323 b
ſacrum quid 337 b
ſadraca cuius olim regia 122
ſaga quales ueſtes 278 b
ſagares quibus propriȷ 356 a
ſagaria quid 141 b
ſagitta 66 a
ſagittandi exercitium, & peritiſſimi qui 31 a
ſagittariorum arma uſus, peritia ac utilitas quæ 356 b
ſagittarius quorum nummis incuſſus 209 b
ſagittas in criſtam mitti ante regium tribunal, Perſis qd 30 b
ſaguntinorum ante ſui deletionē portentum quod 107
ſaitani quomodo reges ſuos ſepe lirent 111 b
ſale empta mancipia qui haberēt 154 b
ſalem qui cur primo apponerent 285 b
ſalentini qui ſint 49 a
ſalernitanis cur ciuitas adempta 194 a
ſaliaris ſacerdotiȷ dignitas & æſtimatio quanta 42 b
ſalinator quis cur cognominat⁹ 13 b
ſaliorum curia ubi 24 a
ſalſum haurire poculum, cuius eſſet pœna 289 a
ſaltandi in templis & circa aras mores qui 217
ſaltare apud quos olim in precio maximo eſſet 97 b
ſaltatio à Suetonio Troiæ nomine dicta, quæ 347 a
ſalutaris digitus quis 236
ſalutaris porta quæ 211 a
ſalutem precari in ſternutando 98 b
ſalutis ædes cui aggeri nomē dederit 333 b
ſalutis ædes ubi 211 a
ſambulos ubi, & quid illic miri accideret 74 b
ſameæ (ſi rectè ſcriptum) nauis figuram qui captiuis inurerent 278 b
ſamena quid 172 a
ſamiæ Iunonis templum, miraculorum ſeptem unū eſſe 310
ſamnites legioni pręcipuæ quod darent nomen 8 b
ſamnites quo ornatu ſeu colore militiæ uſi 30 a 31 b
ſamnites quot triumphorum occaſionem dederint 317 b
ſamnitum in elocandis nuptui filiabus mos quis 35 a
ſanam eſſe oportuiſſe uictimam 296 a
ſanctiones quomodo conſecrentur 340 a
ſanctior ſenatus quis & quibus eſſet 201
ſanctitatē antiquitate ſenſim augeri 340 a
ſandaliarius Apollo & uicus ubi & unde dictus 80
ſandalium quid ibidem
ſandonychem. (forte ſardonychem.) quis cur annulo incluſam gereret 8 b
ſandrocotti qui dicti 4 b
ſanguinis uictimarum tenuis ac craſſi omnia quæ 296 a
ſanitatis ſimulacro quid quæ offerre ſolitæ 273 b
ſanqualis an ex aquilarum genere ſit 161 b
ſapere & timere cui potiſſimum inteſtino aſſcribantur 296 b
ſapientium paucos in ſua patria ſepultos eſſe 316 a
ſappho poetria cuias 316 a
ſapphus imaginem qui nummis incuſſerint 209 b
ſappinia quorum præcipua tribus 26 a
ſardis cuius olim regionis metropolis 167 a
ſariphorus quid 336 b
ſariſſæ quid & quibus propriæ 356 a
ſariſſas utraq; manu torquere qs docuerit ibidem
ſarmatæ quo pugnæ genere potiſſimum ualerent 184 b
ſarmatarum tegmina in bellis q̃lia 358
ſarmenta ubi ſponte ſua ignem ſuper aras conciperent 216 b
ſarracum quid 105 b
ſatellitibus quot qui olim uel reges uel tyranni uſi 357
ſatorum familiæ Thebanæ proprium quid 84 b
ſatrapeis quæ regio diuiſa 100 b
ſatrapes in Cappadocia quid 228 b
ſaturio quomodo tubæ luſtrarentur 50 b
ſaturnalia qui olim ſeruarentur 90 a

ſaturni alæ ac oculi cur quatuor putati 105 a
ſaturni templa cur nuſq̃ in Aegypto intra urbes eſſent 55 b
ſaturnia porta unde dicta 210 a
ſaturnus & Ops qui q̃bus putati 312 b
ſatyrica ſcena quomodo fieret 270 a
ſatyrorum in quibus feſtis repręſentatio 349 a
ſauromatæ quid tantum dijs patrijs offerrent 136
Scæum quid ſonet 13 a
ſcæuola quo ludendi genere ſe oblectare ſolitus 155 a
ſcæuolæ nomen unde 13 a
ſcamander à q̃bus epotus 367 b
ſcaphium quid 131 a
ſcaptia unde dicta 25 a
ſcaptia urbs ubi ibidem
ſcarabæos ꝑ dijs cultos eſſe 368 b
ſcauri theatrum q̃ capax 234 b
ſcaurorum cognomen unde 132
ſcelerata caſtra q̃ dicta 59 b
ſcelerata porta quæ ibidem
ſceleratus campus ubi 211
ſcelere diuitias & honores poti⁹ q̃ uirtute adipiſci 342 b
ſcenarum in theatris diuerſitas q̃ 270 a
ſcenici ludi quando primum & cur facti 346 a
ſcenici q̃les olim Romæ, quales in Græcia habiti 130 b
ſcenophori Græcis qui 358 a
ſcepſis cuius regia 122 b
ſceptra diuerſorum regum qualia fuerint 46 b
ſceptra quãti apud Babylonios habita 47 a
ſchœnus quot ſtadia cõtineat 86
ſcillis, q̃tus urinator 87 b
ſcipio Aemylianus à quibus ueneno ſublatus 28 a
ſcipio quid ſit, & unde id cognominis quibuſdam datum 15 a
ſcipionis Aſiatici accuſatio & liberatio 27 a
ſcironi q ſacrificarent 157 b
ſcirophoria Athenis q̃d 351 a
ſcita ſuffragiorum qui & q̃ cuſtodirent 175 a
ſcolia (ſi recte ſcriptum) q̃d 285
ſcomborum regem uidere, omẽ quale 264 b
ſcommata in triumphantes torqueri ſolita quæ 321
ſcorpiones lætiferi ubi 79 a
ſcorta ex caſtris ubi & unde exacta 19 a
ſcribæ olim Romæ qui 51 b
ſcribarum apud Macedones dignitas q̃ta 52 a
ſcribendi ſeu literas ducendi modus q̃ diuerſus 105 b
ſcrofæ cognomen unde 15 a
ſcrupulus quot ſiliquas contineat 232 a
ſcurrarum uſus quis 288 b
ſcuta quibus darentur 355 a
ſcuti amiſſi pœna 71 a
ſcutis q̃tis & haſtis Aegyptij prę liarentur 361 a
ſcutis qui nullis in prælijs uterentur, ſed nudi pugnarent 355
ſcutorum diuerſitas q̃ta 355
ſcutulata ueſtis quorum inuentum 275 b
ſcutum amittens, q̃ olim execrabilis inter Germanos 213 a
ſcutum amittentis pœna 71 b
ſcythæ q̃ mirum caduceatorem Dareio miſerint 144 b
ſcytarum domos ſtabiles nullas eſſe 293 b
ſcytharum horribilis in ſepeliendis cadaueribus mos 111
ſcytharum in aduenas odium quod 195 b
ſcytharum uirtutes & uitia communia quæ 206 a
ſcythis maximum iuramentum quod 255 b
ſcytiſſare quid 285 a
Seculares ludi qui, & quoto quoque anno fierent 297 b
ſecularium ludorum autor cæremoniæ, celebritas & origo 298 a 348
ſeculum Gallis quid 161 b
ſecundarum menſarũ initia quæ & apparatus 284
ſecures etiam prætori extra urbẽ antelatas eſſe 41 a
ſecures faſcibus alligatæ, quid ſibi uoluerint 117 a
ſecures in urbe quibus tantum prælatæ 43 b
ſecuris quibus regibus loco ſceptri fuerit 47 a
ſecurim qui nummis incuterent 209 b
ſedendo aliorum opinioni accedere quomodo licuerit 201
ſedes ſingulæ ſingulis conuiuis ubi fuerint 284
ſedigiti qui nuncupati 13
ſegoregij quomõ filias ſuas nuptui locarent 39 a
ſeianus equus 269 a
ſeiſachtheia lex quæ, & quid ea uox ſonet 330 a
ſelecti dij qui 312
ſeleuci in annulo ſignum, quale 84 b
ſeleuco quid miro obtigit Pellæ 216 b
ſemel tãtum qui quotidie ueſcerentur 288 a
ſemidei qui dicti 75 a
ſemimares aut monſtroſi partus quomodo tractarentur 300 a
ſemiobolus 232 b
ſemiramidis contra uiros ꝓ uxoribus lex quæ 188 a
ſemiramis quomodo expoſita & alita 106
ſemis quid 2 a
ſemiuncia ex quot ſiliquis cõſtet 86 a
ſemodium quid faciat 86 a
ſemoni Sango quæ ædes dicatæ 332 b
ſemproniæ in maritum inuidia & ſcelus 27 b
ſempronius Muſca quo mœchũ affecerit ſupplicio 169 b
ſempronius q̃ dilexerit uxorem ſuam 27
ſempronius q̃ leui de cauſa uxorem repudiarit 127 b
ſenaculum (alibi ſenatulum) mulierum quis conſtituerit 202 a
ſenator à cenſore quomodo notaretur 139 a
ſenatores tyronum magiſtri à q̃ facti 19 a
ſenatores pauperes quomodo à quibuſdam imperatoribus habiti 202 b
ſenatores qui & à quibus fierent 198 b
ſenatores quomodo & à quibus domum ducerentur 203 a
ſenatores quot Romæ ſimul aliquando ad ferrum exhibiti 347 b
ſenatores ſub Iulio & Auguſto Cæſaribus quot 197 b
ſenatoris in theatro locus quis 269 b
ſenatoris officium quod 198
ſenatorum honos q̃tus ac deſpectus 199 a
ſenatum quibus diebus haberi non licuerit 177
ſenatus à Bruto quantum & quibus ampliatus 102 a
ſenatus autoritas quanta 158

ſenatus quoties per menſes ſingulos haberetur 203 a
ſenatusconſulta quõ uel ſupprimi uel publicari ſolita 201 a
ſenatusconſulti in fœneratores ipſa uerba 20 b
ſenectæ deæ ſacellum ubi 20 b
ſenem ſaltare quid 267 b
ſenes à quib⁹ apud Romanos militiæ aſſcripti 29 b
ſenio in talis quid 155 a
ſeniorũ apud Germanos reſpectus quis 20 b
ſenis decrepiti figura ad quid in triumphis ferretur 319 b
ſenones hominẽ publicẽ cæſum quomodo ſacrificarent 369 b
ſenonib⁹ urbem inuaſuris, quid miri Romæ factum 141 b
ſenonum conuentus ꝙ eſſet aliquando immanis 149
ſententiæ dicendæ ius non omnibus in ſenatu fuiſſe 199 a
ſententiæ in orbem ferendæ mos quis 266 b
ſententiam rogandi aut ferendi apud diuerſos mos quis 200 a
ſepeliendi mos olim quis aut ꝙ diuerſus 110 & deĩ
ſepelire uiuos cum mortuis amicitiæ cauſa, quibus uulgare 41
ſepelire in urbe aut domi aut iuxta templa, ubi licitum, uel uetitum 112 a
ſepeliri in urbibus, quæ leges qñ uetuerint 338 b
ſepeliri quos non deceret 339 b
ſepeliri ſine pompa qui ethnici uoluerint 124 b
ſepta quid loci eſſet 80 b
ſeptember cui deo ſacer 163 a
ſeptemmatrus 90 b 149 a
ſeptima cuiuſq; menſis dies cui olim ſacra 150 a
ſeptimiana porta quæ 211 b
ſeptimij unde dicti 245 b
ſeptimius Cæſar ꝙ tum uno digito ualuerit 136 a
ſeptimõtium ſacrum ſeu feſtum quomodo & ubi fieret 331 a
ſeptunx (corrige locum illum) quid 2 a
ſepulchra hoſtium an religioſa habenda 339 b
ſepulchra in parentando quo ornarentur 298 b
ſepulchra operoſa quæ gentes cur aſpernatæ 339
ſepulchrales canes qui, & ubi olim uulgo habiti 110 b
ſepulchrales coronæ quæ 251 b
ſepulchri licet diruti ſanctitatem in ipſo ſolo manere 340 a
ſepulchris fulmine tactis quid honoris haberetur 339 b
ſepulchris qui cibi quando inferrentur 138 a
ſepulchris ſingulis quot conderẽtur 339 a
ſepulchrorum ubi maior cura ꝙ domorum 293 b
ſepulchrum dirutum Hannibali quale omen 265 b
ſepulchrum Romæ in foro quis primus adeptus 338 b
ſepultura indigni Aegyptijs qui 339 b
ſepultura intra urbem, ubi pro honore daretur 110
ſepulturæ ubi extra, ubi intra urbes fuerint 112 a
ſepulturæ apud Aethiopes ꝙ fiant ſumptuoſẽ 339
ſepulturarum Græcis cura quæ 340 a
ſerapidi qui ſacrificetur 89 a
ſerapidis forma quæ 309 a
ſerapidis ſtatua ꝙ mire ac fabre facta 204 b
ſerapis & Iſis qui quibus habiti 112 b
ſerapis phana in Aegypto cur nõ niſi extra urbes fuerint 55
ſerapis quando Roma exactus 85 a
ſerapis quomodo pingeretur 204 a
ſereno tonuiſſe, quid 262 a
ſeres ꝙ uitent exteros 195 b
ſergiæ tribus nomen unde 262
ſergiorum origo quæ 142
ſerici panni uſus quando primũ emerſerit ibidem
ſeriphij quomodo plectant ſontes aut damnatos 119 b
ſero ſapere Phryges, quid 268
ſerpens quando latrarit 141 b
ſerpens ab ancilla enixus, quid prodigij attulerit 107 a
ſerpentem per impluuium deciſſe, omen quale 264 b
ſerpens auguria aliq̃t ibidem
ſerranæ familiæ proprium quid 32 b
ſerranæ fiſtulæ quales 213 b
ſerrani unde dicti 12 b
terrorẽ in cohortem unã qlis aliquando animaduerſio 71 b
ſeruare bouem Græcis qui dicerentur 151 b
ſerui adſcripti qui 152 b
ſerui iniuſte uincti, quo præter ſolitum modo relaxarentur 152 b
ſerui ꝙ rigide à Lycurgo puniti ibidem
ſerui quando primum militiæ aſſcripti 359
ſerui quomodo à dominis plecterentur 152 a
ſerui quomodo per furta liberi fierent 197 a
ſerui ubi cum dominis mortuis concremarentur 116 a
ſeruij Tullij in quo delubro quale ſimulacrum 20
ſeruij Tullij ꝙ prodigioſa conceptio 346 b
ſeruilia apud diuerſas gentes nomina quæ 154 a
ſeruilia cuius adultera, & cuius mater 303 a
ſeruil.⁹ cur falſo tribunus plebis putatus 6 a
ſeruis comã alere ubi uetitũ 278
ſeruis militibus quomodo Auguſtus uſus 359 a
ſeruis q̃ ueſtes uetitæ 278 b
ſeruitus leuior deditis ꝙ captis 154 b
ſeruitus ubi duriſſima, ubi rurſus nulla 152 a
ſeruius Tullius cui Fortunæ ſedẽ dicarit 19 b
ſerui⁹ Tullius ꝙ nefarie à filia ſua tractatus 59 b
ſeruorum apud diuerſos nomina propria quæ 154
ſeruorum dies feſtus qs 149 b
ſeruorũ ſpecies ꝙ diuerſæ 163 b
ſeruus cur triumphanti in curru aſſideret 310 b
ſeſamis arx ubi 332
ſeſoſtris (aut Seſoſtridis) trophæa ꝙ impudica 36 a
ſeſtertia modij quot 86 a
ſetæ hoſtiarum quæ primum inijcerentur igni 216 a
ſeu, cuiuſmodi ſit dictio 54 b
ſeueri Cæſaris quæ erga Chriſtũ & Abraam religio 338 b
ſeueri imperatoris quanta laboris patientia 31 a
ſeueri Septimij teſſera quæ 172 b
ſexagenarij an militiæ aſſcribendi 29 b
ſexagenarij ſenatoris priuilegiũ Romæ quod 199 a
ſexagenarijs ducere uxores, unde uetitũ, unde ve permiſſum 227 a

ſexatius 90 b. 149 a
ſexcenta millia modiorum frumenti quotidie Xerxis exercitui uix ſuffeciſſe 366 b
ſexcentorum hoīm capita qs aliquando uoluerit 158 b
ſexta Februarij q̄lis 223 b
ſextans quid 2 a
ſextarius 87 a
ſextarij itali unciæ quot 86 b
ſextarius Arabicus quid ibid.
ſexti prænomen unde 245 b
ſexticula quorum ueſtis 276
ſextilis cui deo dicatus 163 a
ſextricium quid dictum 117
ſextula quot pedum ſit 86 a
ſexuiri quando creati 145 b
ſexuum diuerſorum balnea diuerſa 225 b
ſcyæ (ſi recte ſcriptum) Fortunæ templum 20 a
Si(alias Sy)baritanæ aquæ potæ q̄les faciat capillos 280 a
ſibarum erga Herculem cultus quis 74 b
ſibilla quis aliquando cognominatus 15 a
ſibyllæ arcana euulgare, q̄ acriter olim uetitum 143 b
ſibyllæ imaginem qui nummis ſuis incuderent 309 b
ſibillarum aliquot nomina & patria quæ 144 ibidem
ſibyllarum nomen quot ſibi pręcipue uendicent ibidem
ſibyllina carmina quis q̄ ſtudioſe conquiri iuſſerit ibidem
ſicæ quibus peculiares 356 a
ſicinij in Craſſum ſcomma 268 b
ſicinius Dentatus quot ultra omnes donis honeſtatus 219 b
ſiculæ menſæ quæ 289 a
ſiculi quando & quomodo Cereri ac Proſerpinæ ſacra facerēt 351 a
ſiculorum deus quis 313 b
ſiculorum natura quæ 206
ſiculorum reges quibus cantibus ad ſomnum inuitentur 171 b
ſiculorum regum diadema 46 a
ſidera à quibus ut dij culta 358 b
ſigillaria quid 116
ſiginni (aliàs Syginni) qui & ubi 97 a
ſigiſmundi Fulginatis laus 304 a
ſigna aliq̄t quibus diuerſi reges in annulis uſi fuere 84 b
ſigna militaria hoſtium deuictorum quomodo in triumphis ferrentur 318
ſigna militaria ſeu uexilla ubi in pace reconderentur 53 b
ſignis q̄ diuerſis diuerſæ natiōes in bellis uſæ 170
ſignorum militarium ante prælium & in prælio locus quis ibid.
ſilenij deus quis 85 a
ſilentij indicendi ſignum qui militiæ fieret 171 a
ſilentium, quorum eſſet olim rudimentum primum 97 a
ſilicernium quid 127 b
ſilus quid ſignificet 13 a
ſimi naſi indicium 82 b
ſimi qui & unde dicti 13 a
ſimia ſenex non facile capitur, quid 268 a
ſimia ubi pro dea culta 89 a
ſimiæ in cuius deæ templo ſolennibus diebus ſaltarent 167 a
ſimonides quis accuias 316 a
ſimonidis inuentum quod 105 a
ſimulacra apud ethnicos q̄ uariè fierent 204 b
ſinciput expilare, quibus uenuſtum uideretur 277 b
ſinciput qui olim raderent, non occiput 279 a
ſindonibus qui quomodo pro chartis uſi 105 a
ſine patre quem eſſe, quomodo duabus tantum literis innueretur 245 b
ſingultus quo putarentur leuari 236 b
ſiniſtra ex uulturibus omnia q̄lia 263 a
ſiniſtram attigiſſe, quid 84 a
ſiniſtram capitis partem qui tantum raderent, non dextram 279 a
ſiniſtrum in prælijs qui dextro præferrent 184 b 185 a
ſino cum negatione quid ſignificet 7 a
ſinoris quid 252 b
ſinorix q̄ uafre ab ea cuius uirū occiderat, ultus 56 b
ſiphiſmus quid 97 b
ſiphones quid 294 a
ſiſachthia lex quæ 11 a
ſiſtro qui in bellis uterentur 171
ſiſtrum quid ſit 323 b
ſitula quid 175 a
ſituli qui dicti 215 a
Smerdis quid à fratre perpeſſus 164 b
ſmilacis hederæ cōtemptus quis 214 a
Societatis intimæ mira quędam iura 41
ſocratem iurare ſoliti qui 256 b
ſocrates p quid iuraret ibidem
ſocrates q̄ abſtinens eſſet & paruo contentus 134 a
ſocrates quid precandum docuerit 215 b
ſocrates quo ſe oblectare ſolitus ludo 155 b
ſocrates uxorem ſuam amico aliquandiu mutuatus 40 a
ſocratis ueſtitus, & uxores uno eodemq; tempore quot 278 a
ſocrū genero nequaq̄ apud Romanos copulari licuiſſe 38 a
ſodalitates Idææ matris quando inuentæ 42 a
ſodalitatū uariarū inuentio ibi.
ſogdianorum regia quæ 123 a
ſol à quibus olim maximè ueneratus 368 a
ſol & luna qui habiti 312 b
ſol quomodo pingeretur 404 b
ſol quorum ſignū militare 170
ſolatia quō diſtinguerentur 225
ſolaris annus quis 161 b
ſoleæ purpureæ quarum calcei 226 b
ſoleæ quid ibidem
ſolennia ſacra quæ 298 b
ſoli quod animal ſacrum 136 b
ſolibus duobus uiſis, quid ſolitū fieri 299 a
ſolidus integer quis 232 a
ſolis ac Spei templa ubi 80 a
ſolis q̄ ſint diuerſæ apud diuerſos effigies 204 b
ſolis templum Perſis quod 89 a
ſoliaurilia quæ & quomodo fierent 300 a
ſolon à quibus in exilium actus 151 b
ſolon cur parricidis pœnam nullam ſtatuerit 118 a
ſolon quomodo menſis ſit annū 161 b
ſolonis aduerſus adulteria remedium quale 169 a
ſolonis aliquot leges 40 a 86 a 135 b 169 b 189 a 165 a
ſolutioni quot dies pręſtituerentur 329 a
ſomnia plerunq; uana, q̄ 165 a
ſomnia quō & in q̄bus templis ad diuinandū caperent 368 a
ſomnia quō purgarentur 321 b
ſomnijs ad ſepulchra qui diuinare ſolerent 264 b
ſomniorum aliquot uerorū deſcriptio 16 b

ſomniorum ratio quæ 164
ſumno ubi ibi immolaret 308.a
ſumnum fugantia & concilian/
cia uina, quæ 308.b
ſontes in Aethiopia q̄ præter
morem uulgarem punirentur
119.a
ſophocles p̄ q̄d iuraret 256 a
ſophocles quem poetam quo in
certamine uicerit 350.a
ſoricis occentus quē deponere di
ctaturam coegerit 265 a
ſororum inceſtus apud quas gen
tes licitus 37 b
ſortes conuiuales Heliogabali q̄s
les 288 b
ſortes diuinatoriæ ubi & à q̄ pri/
mum ſitæ 21 a
ſortiendi de ordine dicendi per
literas mores g 200 a
ſortiendi inter athletas de colle/
ga & loco mos quis 185 a
ſortitio de loco ubi fieret 185 a
ſortitio tribunorum in iure dicū
do quō fieret 241. b
ſoſpitæ iunonis ædes ubi 313.b
ſoſſidis verſutiā quæ, & quomo/
do deprenſa ac plexa 108 a
ſocer vnde quis dictus 68 a
Spado 66.a
ſpartæ factiones quot & q̄ 173 b
ſpartane tribus p̄cipuæ quæ 27 a
ſpartani extra ne urbē an intra
cœmeteria habuerint 112.a
ſpartani reges mortui quō luge/
tur 124 a
ſpartanis ſingulis ſingulas tm̄ licu
iſſe uxores 38.b
ſpartanorum de claſſis p̄fecto in/
ſtitutum quod 4 a
ſpartanorū perfidia quāta 257 b
ſpartanorū quanta ad Thermopy
las uictoria 366 b
ſpartanorū ueſtes militares cuius
fuerint coloris 31 a
ſparus quibus proprius 356 a
ſpatæ Galatarū quales ibidē.
ſpecies aliquot luxus 134
ſpectaculis & veſtales, licet reli/
gioſas, interfuiſſe 261 a
ſpectaclis q̄ deditì Ro. 269. &
deiñ
ſpectaculorū primitiæ qui & vn/
de inciperent 226 a
ſpectare aut cœlū aut terrā quæ
hoſtiæ deberent 216 a
ſpectri apparitio 65
ſpectorū exempla aliquot 221.
ſpei tēpla Romæ quot & ubi 55 b
ſpeuſticius quid 284 b
ſphæræ ludus quis 156.a
ſphæriſterium quid ſit 142 a
ſphæromachia quid 156 a
ſphinctæ quid 220.b
ſphingis imago quibus fuerit mi
litare ſignum 170.
ſpicas ex ſegete carpere quis mili
tibus interdixerit 345 a
ſpiculis breuib9 qui gugnēt 361 a
ſpiræ vnde fiant 284 b
ſpirituū illuſiones non eſſe omni
no fabuloſas 221
ſpithama quid ſit 85 b
ſpithamæi quales conſtruerēt do
mos 293.b
ſplen quibus deficiat 87 a
ſplene laborātib9 quis rex olim
medetur 136 b
ſplenē pecoribus alicubi eſſe, ali/
cubi non eſſe 295 b
ſpleni q̄ uis tribuatur 296 b
ſpolia opima à quibus relata 21
ſpolijs hoſtilibus quō uel templa
uel priuatæ ædes ornarent 292 b
ſpōſa ubi ueſte uirili utatur 58 b
ſponſa vnde dicta 56.a
ſponſalium etymologia 56 a
ſponſalium dirimendorū ipſiſſi/
ma uerba quæ 189.a
ſponſam lugeri à uiro, quis nefas
arbitratus 128 a
ſponſiones à dijs quibuſdam q̄les
& cur exactæ 314 b
ſpōſus ac ſponſa oīs cur & qñ nō
ſuis appellarent noībus 56 a
ſportula ſalutantiū quæ 291 a
ſputij qui dicantur 145.a
Squamoſi tm̄ piſces quib9 cœnis
& cur inferrentur 127.b
Stabilinus quis deus 340 a
ſtadium quid 85.b 86.a
ſtagnis q̄ mortuos ut ſepulchro
immitant 111 b
ſtando ne an ſedendo ſententiæ
dicerentur 200.b
ſtanneos nummos qui percuſſe/
rint 209.a
ſtantes qui epulentur 285 b
ſtaſimon quid 217 b
ſtata ſacrificia quæ 298 b
ſtatano qui immolarent 95 b
ſtatanus quis deus 370.a
ſtatarij qui 358 a
ſtater quid ſeu quantum 86.b
ſtatij Romæ qui ferè dicti 154 a
ſtatio tribunorum in caſtris ubi
nam eſſe ſoleret 344 b
ſtationum caſtrenſiū diuerſa no/
mina quæ 17. b
ſtatiuæ feriæ quæ 249 a
ſtatius poeta quibus in ludis aut
uicerit, aut uictus ſit 350.a
ſtatoris Iouis templū ubi 332 a
ſtatuaria celebres qui 206 b
ſtatuarum diuerſis in locis multi
tudo olim quanta 205 a
ſtatura aliquot de ueſtitu 278.
ſtatumen quid 66 a
ſtela marina uulpino ſanguine
illita, ad quid magi uſi 58 a
ſtellatina tribus quando in urbē
recepta 25.b
ſtephanophori Græcis qui 336 a
ſtephephori qui 272 b
ſteſichorius in taxillis quid 155 a
ſteſichoro infanti quæ auis quale
tulerit augurium 263 a
ſtichus quale ſeu quorum olim
Romæ nomen 154 a
ſtigmata fœminis cur inurerent à
uiris 74 b
ſtillicidiorum lex quæ 327 a
ſtipem cogere quibus per quos
dies liceret 346 b
ſtipendia puerorum magiſtris pu
blice à quibus tributa 96 b
ſtipēdiariæ in Hiſpania ciuitates
quot 195.a
ſtipendium in dies ſingulos initio
quantum, ac deinceps quàm
& quoties uariatum 360
ſtipendiū qñ primum Ro. militi/
bus cœptum 360 a
ſtipes olim quales 232 b
ſtipis in populum ſpargendi mos
olim quis 92.a
ſtipite pforatià ſummo adimū,
ubi olim noxiorū pœna 121.a
ſtoici ubi philoſopharent ibidē.
ſtola longa quæ ueſtis 277.a
ſtolones qui dicti 12.b
ſtragula quid ſit 150.
ſtrenæ ſacellum ubi 80.b
ſtrictis ueſtibus uti, Germāis qui
ſignet 280.b
ſtrigoſiorem equū habentis mul
cta 71.a
ſtrobilus quid 97.b
ſtrophiū quid ueſtis fuerit 276 b
ſtruppi quid 299.a
ſtruthiocameli pennis qui quo/
modo militiæ uſi 31.b
ſtudia puerorū olim q̄lia 97.a
ſtudia quæ quibus poſt conuiuiū
peculiaria 288. 289
ſtudium ſiue inſania quorundam
erga equos, quantum 340. a
ſtulti ubi dijudicarent olim ſentē
tias ſapientum 200. b

ſtygia Proſerpina quæ 315 a
ſtygis in Arcadia qualis equa 257
ſua qualiacunq; ſint, proferre, honeſtius eſſe quã aliena 350.a
ſua cuiq; deo ac deæ ſacrificia & uictimæ 135.a
ſuadela quibus potiſsimum præeſſet 58 b
ſualis tribus quæ 26 b
ſuauiatio uxoris coram filia, quẽ ſenatu moueri 96 b
ſub corona & de lapide empti, q 146 b
ſub haſta publica uendere, quid ibidem.
ſub tecto qui nunquam religionis ergo degerent 212 b
ſubdici pontifici qui 63 a
ſubitariæ legiones quæ 173.a
ſublicij pontis cura cui olim Romæ incumberet 61 b
ſubſcriptores qui eſſent 120 b
ſubſtitutio pontificis qui fieret 62
ſubucula qualis ueſtis 273 b
ſubulcis omnibus ubi templa ingredi uetitum 213.a
ſuburrana tribus quando & à q̃ inſtituta 25 a
ſuccedendi ius inter matrem & filiã q̃ lex non admittat 330 b
ſucceſſio regni apud Aethiopes q̃ inſolita 328 b
ſucceſſus magnos ex magna calamitate qui olim adepti 106
ſuccuſſanus ager cui uico nomen dederit 80 b
ſudorem militarem q̃ probarit Cyrus 31 a
ſuetonij loc9 diſcuſſ9 1.b et deiñ
ſueui quõ capillũ gerant 279 b
ſufes uel ſuffes Carthaginenſib9 quis 113 a
ſuffecti tribuni qui 344.a
ſuffibulum qualis & quarum ueſtis 260 b
ſuffimine quo populus olim creditus purgari 301 b
ſuffitio qd expiatiõis eſſet 127 a
ſuffocare uictimam qui cur ſoliti 216 a
ſuffragandi ius quibus tñ ſenatoribus eſſet 199 a
ſuffragatoribus cur aliquando nũmi decreti 177 b
ſuffragia alia atq; alia diuerſis comitijs lata, quomodo ponderarentur 176 a
ſuffragia ferendi mos quis 200 a
ſuffragia in iudicio æqualia, pro reo facere 121 a
ſuffragia plebis ubi potiſsimum ualuerint, & ubi contra diuitum 176
ſuffragia quõ ferrentur 175 a
ſuffragij ius longe aliud fuiſſe atque ius ciuitatis 193 a
ſuibus qui ſemp abſtinerẽt 136 a
ſuillorũ familia vñ ſic dicta 12 b
ſuillum pecus primo oĩm ſacrificijs adhibitum 136 a
ſulfur cur luſtrationibus adhiberi ſolitum 300 b
ſulfuris in ſacris uſus quis 301 b
ſulpitij ſeruus ob proditum dominũ quõ plexus 153 a
ſulpitij tribunipl. lex q̃, & quomodo ab ipſo uiolata 10 b
ſulpitius flamen q̃ de cauſa ſacerdotio priuatus 334 b
ſulpitius quã leui de cauſa uxorẽ repudiarit 188 b
ſumanus quis, et quæ illi tonitrua tradita 262 a
ſummeniũ (rectius, ſummœniũ) quid 220.b
ſumptuariæ leges quando ſint ab rogatæ 134 b
ſupellex quid, & eius noĩe quæ res cõtineantur 28
ſuperbo Tarquinio quid ominis uultures attulerint 262 b
ſupercilia cui deæ ſacra 83 a
ſuperciliorum indicia 82 b
ſugorũ ara quõ fieret 213 b
ſuperorũ hoſtiæ quales ibidem.
ſuperſtites quõ una litera notarẽtur, & qua 119 a
ſuperſtitiones uariæ & impiæ inter ethnicos olim quæ 368 369
ſuguaganeæ aues quæ 262 b
ſupina cur quis corpora humari uoluerit 339 a
ſupparo quæ naues pro inſigni ſoleant uti 172 a
ſupplicationes apud Græcos quomodo fierent 300.a
ſupplicationes ob futiles cauſas decretæ cui & q̃ 299 b
ſupplicationes quãdo, cur, et quõ fierent 299.a
ſupplicia noxiorũ apud diuerſos q̃ diuerſa 117 & deiñ
ſupplicia vnde ſeu q̃re dicta 117 b
ſupplicĩũ geſtus apud diuerſos q̃ diuerſi 83.
ſupremũ Salue & Vale qñ olim diceretur 127.a
ſuras cur Romani inermes in p̃lijs ſeruarent 358 a
ſuror ultra crepidas, quid 268 a
ſuccinorũ dea quæ 314.b
Sybaris q̃rũ olim regia 121.b
ſybaritarũ in conuiuij illicebræ quæ 288.b
ſycophanta, nomen q̃ probroſum 235.a
ſyginnorũ uirgines quomodo nuptum locentur 39.b
ſylla q̃ legem à ſe latam, ipſe infregerit 339.a
ſylla quibus & dederit pro libito & ademerit ciuitatem Ro. 193
ſylla quid ſuæ felicitati deeſſe cõqueſtus 331 b
ſylla q̃t crearit ſenatores 198.a
ſyllabam etiam legis tranſgredi, ubi capitale 120.a
ſyllæ de Archelao trophæũ quale 35.b
ſyllæ in annulo ſignũ quod 84.b
ſyllarũ appellatio unde 15.a
ſyluæ in mari rubro 255.b
ſyluano quibus pro animalibus uota fierent, & quæ 159.a
ſyluano quid immolarẽt 136.b
ſyluij qui reges dicti 4.a
ſyndones (ſi recte ſcriptũ) quomodo mortuos ſepeliant 112 a
ſyngrapha quid 104.b
ſyntheſibus qui qñ uterent 280.a
ſyracuſanæ deliciæ quæ 289 a
ſyracuſani in quorũ fuerint clientela 292.b
ſyracuſani natura quales 206.a
ſyracuſanis Hercules q̃ charus et cultus 74.b
ſyri natura quales 205.b
ſyri q̃ impenſe coluerint Fortunam 21.a
ſyrma quorum ueſtis 276 b
ſyrmea quid 252.a
ſyrorum à quoto anno maſculi, à quoto fœmię tributũ darẽt 196.
ſyrorũ deus quis 313.b
ſyſſitia quid 285.b

T Litera quẽ aliqñ numerũ ſignificarit 22 b
T litera quid tribuniplebis uellent 6.b
T ſeu A p̃ſe poſita, quid in ſententijs ferendis ſignarint 119.a
Tabellæ in triumphis quales præferrentur 318.b
tabellaria lex quæ 175.a
tabellarum cerearum uſus olim quis eſſet 104.b
tabernaculorum caſtrenſiũ materia olim quæ 18.
tabulæ publicæ in cuiꝰ dei tẽplo

Romæ ſeruarentur 53 b
tabularum duodecim ſeueritas in filios q̃ta 326 b
taciti Cæſaris edictum pro domi nis contra ſeruos quod 153 a
taciturnitas in ſacris q̃ neceſſa/ ria 213 a
tacitus Cæſar cui menſi ſuum in' diderit nomen 163 a
tænarij quem deum præcipue co luerint 314 a
tagus q̃ celebre cuius regiõis flu men 167 a
talchearum in elocandis filiabus conſuetudo 39 b
talentum Atticum quot conſtet ſeſtertijs 133 a
tali aurei quorum ludus 159
talio qua in re liceat 330
talionis lex q̃ rigida 329 b
tamphiliana cuius domus Romæ dicta 333
tangere flamines quæ uetarentur 335 b
tantali aqua quã ſit Indis religio. ſa 243 a
tantum & quantum quomodo uſurpentur 325 a
tapyras mutuare quando uolũt uxores 40 a
tarantati qui 78 a
tarantula quid 78
taras cuius filius, & quorum nũ/ mis incuſſus 209 b
tarentina moneta qualis 209
tarentinorum præſul & ſumm⁹ patronus quis 143 a
tarentum quis locus in urbe Ro/ ma fuerit, & unde dictus 297 a
tarentum quorum philoſopho/ rum mater 48 b
tarpeia rupes, cuiuſmodi tortu/ ræ aut pœnæ locus 117 a
tarquinij quæ cuius olim regio/ nis ciuitas 166 b
tarquinij Superbi callidum & ty rannicum factum 107
tarquinio Priſco quod ex aqui/ la augurium captum 262 b
tarquinio Superbo quid prodi/ gij obuenerit antequam exu. laret 142 b
tarquiniorum ager quid Romæ poſtea factus 160 a
tauri quos cum regibus uiuos ſe peliant 41
tauri unde quidam cognomina/ ti 12 b
taurij ludi qui, & cur ſic dicti, uel inſtituti 346 b
taurina porta unde dicta 210
taurum qui cui immolent 136 b
taurus cui deæ ſacer 136 b
taxila quorum regia 122
taxiles qui reges uocati 4 b
taxillorum ludus qualis 155
taxillorũ impudentia impudica in uirgines egentes 38 b
taxillorum in condendis cadaue/ ribus humanis q̃ impius mos 110 b
telia Græcis quid 286 a
telluris templum ubi 80 a
temenitida cuius oppidi porta 212 a
temperantiæ ſummæ exempla 289 a
tempeſtati quid ſolitum immola ri 146 b
templa augurum quæ 182 a
templa etiam in caſtris apud eth nicos fieri ſolita 18 b
templa ſine tecto, quibus olim dijs fierent 88 b
templa ubi nulla 214 a
templum ab uno eodemq; bis inuentu impoſſibile, cuius & ubi 310 a
tempora conuocãdi ſenatus quæ 199 b
tempora Græci unde numerent 250 a
tempora prandendi & cœnandi olim quæ 187 b
tempora ſacrificijs maxime ido/ nea quæ 215 a
temporales horæ quæ 215 b
tenediæ mulieres quàm pulchri/ tudine nobiles 252 b
tenediorum deus quis 314 a
tenediorum in Achillem odium quantum 74 b
tenediorum in adulteros lex q̃ ſeuera 169 a
tenes(nõ Tenens) deus quis 314
tenes templum quibus adire ne/ fas 313 a
ter Olympia uincentis quantus olim fuerit honor 251 b
ter ſex in iactu taxillorum, quan ta uictoria 155 a
ter ſolum in uita lauare, ubi ſta/ tutum 228 a
terentina tribus incertæ originis 25 b
termini ſacrum quale & templũ 88 b
terræmotui qs deus præſit, igno/ rari 302 b
terræmotum Romæ nullum, ni ſi mali alicuius prænuncium, fuiſſe 302 a
terræ motus quomodo expiarẽ/ tur ibidem
terræ quale uotum uouerit ali/ quando Artaxerxes 158 b
teſqua, quorum locorum nomẽ 282 b
teſſeræ frumentariæ à quo in pc/ pulum ſparſæ 92 b
teſſera militaris, quale quid ſit, & q̃ diuerſe dari ſoleat 172 b
teſſeram in caſtris unde alij & alij peterent 344 b
teſticulis aliquando ſuſpenſus q̃ de cauſa quis 169 b
teſtamẽtaria ex duodecim tabu/ lis lex q̃ æqua 328 b
teſtamentum militare quomo/ do fieri ſolitum 177 a
teſtandi de bonis ratio apud ger manos nulla 328 b
teſtantium uetus mos 2 b
teſtatoribus qua lege nimium p/ miſſum 330 b
teſtatori Solonis lege quid per/ miſſum 328 b
teſtudines qui ut deos honora/ rint 368 b
teſtudinibus qui uulgo uictitent ut pane 133
teſtudinum in laminas ſectarum menſis quis primus Romæ u/ ſus 284 a
teſtudinũ putaminibus quæ ſen/ ſim ueſtiri cœpta 284 a
teſtudinum teſtis qui domos cõ/ ſtruant 293 b
teſtudo quorum nũmis incuſſa 209 b
tetracomus quid 97 b
tetrapolitani conuentus oppida
teucri qualibus utantur in bello criſtis 31 b
Thala & Capſa quid Iugurthæ fuerint 54 a
thalaſſio quid ſit 57 b
thales aſtrologus quis cuiaſue fu erit 316 a
thales quomodo annum diſtin/ xerit 161 b
thales quomodo mortuos ſæpe/ liri iuſſerit 110 b
thales ubi ſepulchrum habere uoluerit 70 a
thaletis cauillatio de non ducen da uxore 186 b
thargelion menſis qualis 223 b
theſiorum uina q̃ mutæ & diuer ſæ naturæ 308 b

theatra quibus rebus ꝗ profuſe ornarentur 270 b
theatrales ludi quales, & à quib⁹ ederentur 348 b
theatralium origo 349 a
theatris qui arcerentur 271
theatrorũ quanta cura apud Romanos & profuſio 269 b
theatrorum Romæ olim quanta multitudo ac celebritas 234
thebani quo uterentur aliquando ſigno militari 170 b
thebarum aer qualis 205 a
thebarum diuerſitas quæ 308 b
themiſtocles à Spartanis quali corona donatus 220 a
themiſtocles ex qua fuerit Athenienſium tribu 26 b
themiſtocli ꝗ leui de cauſa quidam prælati 98 a
themiſtocli uictoriam de Xerxe quæ auis præſignarit 263b
themiſtoclis dexteritas in uitanda contentione 184 b
themiſtoclis exilium 151 b
themiſtoclis ſepulchrum ubi & ꝗ inſigne 70 a
themites quis deus 314 b
themotheta 77 a
thenſa quale quid 106 a
theodori cuiuſdam inaudita conſtantia 48 b 49 a
theodori Cyrenæi ſuperſtitio & impietas quanta 368 b
theodorus Gaza quid aliquando monſtri in Peloponeſſo uiderit 129 a
theodoſius imperator q̃lia aliq̃n fecerit uota 156 b
theophanes quis ac ꝗtus orator 316 b
theophraſti laus, & ſententia de remedio uiperini morſus 78 a
theophraſto fructus diuitiarum maximus quis 351 a
theopompus à quo in quo ſacrificio mactatus 369b
theopompus quo in certamine palmam tulerit 350 a
theoxenion quid 252 a
therani quos defunctos lugeant aut non lugeant 128 a
theratiæ Veſtali quid à populo datum 259 b
thermæ olim Romę ꝗ multæ ac ſumptuoſæ 225 b
thermopylæ quorum uel clade uel uictoria illuſtres 366 b
therychia quid 131 b
theſauri diuerſorum regum ubi reconditi 54 a
theſauri publici diuerſarum nationũ ubi olim tuto habiti ibi.
theſaurus quid apud Meſſenios loci fuerit 117 a
theſei ſepulchrum quod habuerit priuilegium 153 b
theſeus quid Athenienſibus boni contulerit 4 b
theſmothetæ quales Athenis fuerint 147 a
theſſala fides quid 258 a
theſſali qua potiſſimum re præſtent 206 b
thetes qui dicti 154 a
thetidis pedes qui 82
theutones pro conis quo militię uſi 31 b
theutus quorum deus 313 b
thias cuius nomen 64 a
thoraces equorum apud Romanos olim quales 357 b
thorax regis Amaſis linteus ꝗ fuerit mirus 358 a
thraces quomodo mortuos efferrent 114 a
thracia in quot prouincias à Romanis partita 100 b
thracum deus quis 313 b
thracum in congaudendo mortuis, & congemendo recens natis conſuetudo quæ 92 b
thracum in Orpheum amor quãtus 74b
thracum ſapientes ꝗ mirè mori & ſepeliri ſoliti 111
thraſybuli Mileſii uafrum ac tyrannicum conſilium 107 b
thucydides cuius fuerit progeniei 26 b
thurij cui uento uota perſoluerint 157 b
thuriorum tribus quot 26 b
thus qui tributi nomine darent 233b
thuſcorum ciuitates excellentiores quæ & quot 166 b
thuſcorum origo quæ & etymologia 166 a
thya cuiuſmodi feſtum 310 a
thymele quid 130 a
thymelici qui ibidem
thynnos dijs immolari 136 b
thyra quid 294 b
Tiara quale regum diadema 46 a
tibareni qui & ubi 95 a
tiberij imperatoris lex de fœnore tollendo 11 a
tiberij præceptor quis 96 b
tiberij ſtatuæ ubi pro aſylo fuerint 153 b
tiberius ꝗ, ne per ſe iuraretur, reſtiterit 256
tiberius Cæſar ꝗ oderit Græciſmum 201 b
tiberius Gacchus unde & quomodo occiſus 27b
tiberius ꝗ gratos habuerit delatores 227 b
tiberius quàm legi cauillatiõem intulerit 153
tiberius quibus aſylis ius abrogatum reſtituerit 154 a
tibia in quorum funere uſurpari ſolita 124 b
tibia phrygia quàm uarium edere ſoleat ſonum 171 a
tibiæ ſacrorum unde fierent 213
tibiarum genera quàm diuerſa, & qui illis militiæ uti ſoleant 171
tibicines militiæ quando canerẽt 171 a
tibicines quomodo aliquando Roma expulſi, & eo reducti 148 b
tibicines quomodo uiperarum morſibus medeantur 78 a
tibicinum feſtus dies quis, & quã ridiculè tranſigi ſolitus 148 b
tibijs in bello uſi qui 171 a
tibijs qui præſtent 206 b
tibilineus deus quis 313 b
tibure fuiſſe ærarium populi Romani, & cur 53 b
tiburtes quo iure ciuitatem adepti 194 a
tigranes quomodo ſuum diadema ante pedes Pompeij proiecerit 46 a
tigranes quorum regum cognomentum 4 b
tigranes quot fuerint 5 a
tigrides in triumpho quis tulerit 318 b
tiliæ frondibus qui ominentur 264 b
timere à ſomno, quid portendat 165 a
timoleontis dies natalis, quibus & feſta & fauſta 224 b
timolus ſeu Tmolus quos & quales ex ſe fontes emittat 167 a
timor deus quis 20 b
timoris ſacellum qui ubi cur erexerint 365 a
timoris templa cur extra urbes fuerint 55 b
timothei tibicinis in docendo mos quis 64 a

timotheus ex furtunato q̃ infortunatus 20 b
timotheus quo cãtu Alexandrũ ueluti furentem ad arma concitare ſoleat 171 a
tinnitu aurium quid præſentiatur 84 a
tintinnabula & tympana militię qui uſurpent 170 b
titan quis dies cui dictus 224 a
titan quis quibus ſit deus 314 b
titiæ aues quæ 42 a
titienſis tribus quo alio nomine, & unde dicta 25 a
titij ſodales unde dicti 42 a
tituli unde dicti 245 a
titus unde dictum ibidem
tityus unde genitus 75 a
Toga Gabina quæ fuerit 22 a
toga qualis ſeu quorũ fuerit ueſtis 274 a
toga quando ſumeretur ab adoleſcentibus 274 a
togarum diuerſitas quanta 274 b
togis qui uterentur ſoli ibidem
tolgus cuius regia 122 b
tomyris quãta ſtrage Cyrum & Perſas occiderit 366 a
toparchijs quæ regio diuiſa 100
topiarij qui & unde dicti 163 b
tonando, quid ridiculi Thraces facere ſolerent 262 a
tondendi capilli mos quando introductus 279 a
tondendi in luctu mos quibus ſit ibidem
tonderi ubi & mulieribus & uiris peculiare 279 b
tonitrua diurna cui deo attribuerentur 262 a
tonitrua quæ q̃d portẽdant ibid.
tonitꝰ uim auertere quomodo Græci ſolerent ibidem
tormenta inaudita noxiorũ Romæ quando inoleuerint, & q̃lia 121 a
tormentorum in morti deſtinatos horribilia aliquot exẽpla ibidem
torquati cognomen unde 13 b
torquibus quibus Romani, quibus exteri donarentur 119 a
tortus aut uinctus, an unq̃ ciuitatem adipiſceretur 193 b
Trabea q̃ fuerit diuerſa 275 b
trabea quorum ueſtis 114 a
trabs in monte cum lapidibus cõcreta ubi 255 a
traduces quid 66 a
tragelinus, cuius apud quos ſit menſis nomen 163 a
tragica ſcena quomodo fieret 270 a
tragœdorum certamen ubi 350
tragœdorum inſigne quod 346 a
traiani apophthegma 231 b
traiani modeſtia, laus & prudentia 363 a
traiani pietas quanta 97 a
traianus ex Hiſpano imperator 195 a
traianus quas regiões in prouincias redegerit 101 a
tralliani quàm leuem in homicidas quoſdam pœnam ſtatuerint 119 b
tralliensium ſacerdotum honor quantus 63 b
transfugæ quomodo tractarentur, aut in acie locarentur 185
tranſfugarum pœna 71 a
tranſitorium forum quod 69 b
trapezæ quid 28 b
trapezophoræ quid ibidem
trapezũtius quid monſtri in mari uiderit 129 a
traſpodicei qui dicti 27 a
trauſorum mos in condolendo natis, & conlætando mortuis 92 b
trebatius q̃ fuerit doctus & excellens uir 364 a
trecentos ex ordine equeſtri iudices ſenatoribus quis adiecerit, quis rurſum ademerit 241
trecentos leones quis aliquando publice exhibuerit 348 b
trenalis Mineruæ ſimulacrum q̃le 204 b
tres liberos habentis, priuilegiũ quod 187 b
treſuiri inter ſacerdotes adſciti q̃ 145 b
treuiri quali cãtu ſeu ululatu prœlium incant 183 b
triarij qui 8 a 356 a
triarij quos ſequantur, & quales fuerint 184 a
triaſia cuius urbis porta 212 a
triatrus 90 b 149 a
triballi quomodo copias ſuas diuidere ſoleant 184 b
tribubus ſingulis augures præfectos fuiſſe 281 a
tribunatui militari qui qua cautione admitterentur 345 b
tribuni ærarij qui 241 a
tribuni conſulari poteſtate quando creati & quot 240 b
tribuni militares quot aliquando ſimul fuerint 241 a
tribuniplebis aduerſum quos nihil poſſent 241 b
tribuniplebis imperium extra urbem quouſq; ualeret 6 a
tribuniplebis initio quot 239 b
tribunipleb. mulctati qui 240 a
tribuniplebis officium 92 a
tribunipl q̃ñ primũ creati 5 b
tribuniplebis quando ſenatores effici cœperint 6 b
tribuniplebis quomodo, ſi delinquerent, caſtigarentur 365 b
tribuni qui dicti 7 b
tribunitia poteſtas q̃ grata Cæſaribus quibuſdã fuerit 240 b
tribunoplebis an & q̃ diu abeſſe urbi liceret 6 a
tribunoplebis intra curiã frequẽti ſenatui adeſſe illicitum 6 b
tribunorum militarium officia q̃ 29 b 344 345
tribunorumpl. an ulla fuerit cõtra dictatorem poteſtas 6 a
tribunorumple. poteſtas initio quæ, & ultra quot paſſus extra urbem non eſſet 240
tribunumpl. neminem, patre ſuperſtite, eſſe poſſe 6 a
tribunus militaris cui immediate ſubſit 9 a
tribunusplebis delinquens, quomodo & à q̃bus corrigeretur 240 a
tribus Athenarum quot 26 b
tribus Auguſto peculiariter addictæ quæ 25 b
tribus Hiberorum quot 26 a
tribus Indorum q̃t 27 a
tribus quæ olim dictæ 7 b
tribus quæq; in quot curias diuiſa 24 b
tribus Romanæ olim quot, & q̃ nomina earum 24 b
tribus Thuriorum quot & quæ 26 b
tributa comitia quæ 177 a
tributim ſeu uicatim quæ comitia fieri ſolita 177 a
tributo dando q̃s Romam liberarit 139 b
tricennalia uota 157 a
tricepſos Romæ quid 333 b
trichalca 232 b
tricliniorum millia quot uno die quis inſtructa habuerit 321 b
tridentem qui qua de cauſa numinis incutiant 209 b
triennales ludi qui 252 a
triens à q̃bus p deo cultus 253 b

triens in os ſepeliẽdi cur olim in. geri ſolitus 225 b
triens quid 2 a
trienti quæ ſigna incuſſa 209 b
trieteris quid 162 a
trigemina dea quæ 315 a
trigemina porta unde dicta 211
triginta aliquãdo dies continuos ludis tm̃ impenſos fuiſſe 349 a
triginta annorum caſtitas quib⁹ uirginibus præſcripta 259 b
triginta dies ad quid olim militi præſtituerentur 173 a
triginta iudices Aegyptijs quo. modo creari ſoliti 147 a
trigon quid loci ſit 142 a
trigonia porta unde dicta 210 a
trinundino leges ferri, quid 362 b
triobolus 232 b
triorches cuiuſmodi præbeat auſpicia, & quid ſit 263 a
triphili Iouis colũna aurea qualis 309 b
triplex apud Martialem forum, quid uelit 69 b
triplex Iunonis ſacrum ubi & q̃modo ſimul fiat 315 b
tripodes quid 28 b
tripudijs quomodo aut qualia fiant auſpicia 264 a
tripudium auium 47 b
triſmegiſti laus 64 b
tritæa cuius regionis urbs 166
triticum optimum quod 284 b
tritonis cuiuſdã ſeu hoĩs marini apparitio uera & facinus 129 b
triuertex Brutijs quid 332 a
triumphalis porta quæ 221 b
triumphandi cauſæ exiles abrogatæ 34 a
triumphandi cauſæ quibus in locis tractari ſolitæ 316 b 317 a
triumphandi leges 35 a
triumphãtes utrum ire in urbem pedibus, an uehi cõſueuerint ibidem
triumphanti ipſi proxime præferri ſolitum quid 318 b
triumphãti quis coronam ſupra caput ſuſtentaret 320 b
triumphanti ſenatus quid exhibere ſolitus 321 b
triumphantis ornatus quis 320 a
triumphare de ciue Romano qñ primum & cui permiſſum 35 a
triumphare procõſules quomodo & an potuerint 100 a
triumphi cæremoniæ ac pompa quæ 317 b 318 a
triumphi Græcorum qui 35
triumphi Romæ quot acti 317 b
triumphorum ab initio cauſæ quàm exiles 34 a
triumphos aliqñ à populo, non ſenatu, decretos fuiſſe 317 a
triumphum petenti quæ primũ factu neceſſaria 316 b
triumphus quibus etſi meritis q̃ de re negatus 34 b
triumuiri capitales qui, & cur ac quando creati 144 b
trogillorum porta, ubi 212 a
trogloditæ q̃p ridicule mortuos ſepelire ſoliti 211 b
troglodytæ quid uulgo bibant 132 a
troglodytarum abominandus in elocandis uirginibus mos 39 b
troglodytarum pernicitas quanta 87 b
troiam quid ſaltationis Suetonius uocarit 367 a
troianorũ in clypeis inſigne qđ 355 b
troianos aliquando aquilam geſtaſſe pro inſigni 170 a
tromentina tribus quando in urbem recepta 25 b
trophæa qui reges qua de cauſa, etſi meriti, non ponant 36 b
trophæa quibus ſtatuerentur & quo loco 35 b
trophæorum diuerſitas q̃pta 35 b
trophæum Fabij ad Rhodanum quale ibidem
trophæum quid ibidem
trophonij antrum egreſſi, quales ſemper eſſent 308
trophonij templum ac oraculũ ubi & quale 308
troſſuli qui dicti 356 b
trulla quid ſit 131 a
tryphon, cuius regis cognomen 5 a
Tuba à quo q̃lis inuenta, & quomodo primum fieri ſolita 171
tuba qbus fieret peculiare in bello ſignum 171 a
tubæ qua de cauſa quibus gentibus inhibitæ 171 b
tubarum luſtratio qualis 301 b
tubero quæ ſupellectilis appellatione comprehendat 28 a
tuberorum laus à frugalitate & modeſtia 133 b
tubuluſtria quid 301
tubuluſtrium quid 90 b
tubitanorum cognomentum unde 13 b
tudites quid ſint ibidem
tuiſtio (ſi recte ſcriptum) quorũ deus 313 b
tullianum quid loci fuerit 117 b
tulli Hoſtilij turmæ quæ 24 b
tulliolæ (credat qui uult) corpus ubi inuentum 112 b
tumultuaria manus quæ 173 a
tumultuarij milites qui 359 a
tunicæ regum in funere cremandorum quales 127 a
tunicã ſine manicis geſtare, Parthis quid 280 b
turcici belli portenta horribilia quæ 142 b
turdetani Hiſpanis qua ueneratione habiti 206 a
turma quadrata 8 a
turmæ immortalium apud Perſas quid 357 a
turmis quot populus Romanus aliquando diſtinctus 174 a
turpitudo nequiſſima in quibus olim feſtis exerceretur 349 b
tutanus quorum deus, & qui uota illi faciant 159 a
tutelaris magiſtratus quis, & unde creatus 76 a
tutor quis eſſe non poterat 329 a
tutores quomodo & ex quibus conſtituerentur 329 a
Tybarenorum quanta erga hoſtes iuſtitia 245 a
tybius quid nominis ſit 154 a
tychis deus quis 313 a
typhoni cuiuſmodi boues Aegyptij immolent 135 b
tyrannidis ſpecimen quoddam inſigne cuiuſmodi 353 b
tyrannorum aliquot faſtus inauditus 81 b
tyrannorum aliquot callida & tyrannica facta 107 b
tyrannorum; filij apud Græcos qui habiti 77 b
tyreos qs quibus ſit deus 314 b
tyriorum in conſultationibus mos 200 a
tyriorum ſacerdos quanto in honore fuerit 64 b
tyrones inter quos, & in q̃ aciei parte locarentur 183 a
tyrones qui 356 a
tyronum ætas quæ 29 a
tyrunculorum cuſtos ac magiſter 29 a
tyrrhenum mare, unde id nominis adeptum 166 a
tyrrhenus cuius filius, & cui regionum nomen dederit ibidem

VAcatio munerum quibus daretur 219 a
uacca à quibus & ubi pro dea coleretur 48 a 368 b
uacca pregnās à quibus inſtar puerperæ obſeruaretur 309 a
uaccæi q̃ pſequant fures 119 b
uacci prata 160 a
ualētia q̃ ſeu quorū dea 314 b
ualeria de puocatione lex q̃ 181
ualerianus Cæſar quàm miſeranda ſeruitute afflictatus 357 b
ualerianus qui appellarit ſummā legionem 8 b
ualeriorum etymologia 14 a
ualgorum cognomen unde 13 a
ualetudinis remedia quō & ubi ex diuinatione captarentur 309 b
ualla quātus grammaticus 325 a
ualli craſſitudo 18 b
uari unde quidam dicti 13 a
uarro q̃ nomine appellarit præcipuam legionem 8 b
uarronis de Bacchanalibus illuſtre apophthegma 349 a
uaſa quibus uina conuiuijs inferrentur, quæ 287 b
uaſa in conuiuijs uentri leuando idonea qui haberent 285 b
uaſorum cōclamatio, cuius eſſet indicium 18 b
uatiarum cognomen unde 13 a
uaticana porta quæ 211 b
uaticinandi mos inter ſibyllas olim quis 144 a
uaticinij ſedes cui inſit inteſtino 294 b
uatinij unde dicti 13 a
Vectigal furari, quibus ſumme capitale 119 b
uectigalia noua inſtituendi quibus ius eſſet 139 b
uectigalium nouorum ac ſordidorum inuentores qui 196 b
ueientes qui 21 b
ueiouis quis deus putatus 204 a
ueioni quid immolaretur 136 b
uelaturā (ſi recte ſcriptum) qui facere dicantur 141 b
uelites qui & unde dicti 356 b
uelū aut ſignū deponere in prelio nauali, quid innuat 172 b
uenalis quorum ſit ſanguis 347.b
uenas capitis qui quibus q̃ de cauſa iuuerent 94 b
uenationum ludi cui ſacri 345 b
uenatu qui præſtarent 206 b
uendendi captiuos aut res captas mos quis 146 b
uenditor emptori prædicere quæ
debeat, quæ non debeat 305
ueneficii in Perſide quam horribiliter occiderentur 120 a
uenenatas herbas plantare, cui regi p delectamēto fuerit 155 b
ueneno ſublati 28.a
uenerē à ſalijs noīari nefas 42.b
uenerem reprimentia quæ 211 b
ueneres quot 75 a
uenerū iuſiurandō quale 257.b
ueneri in Attide quam nefarie ſacrificaretur 74 a
ueneri quid ridiculi, ea tn̄ dignū, Romanæ matronę offerēt 149 b
ueneri quod aīal dicatum 136 b
ueneris Ericinæ & Caluæ ædicula & ara ubi 331 b
ueneris Hericinę (alias Erycinæ) templum extra urbē cur 55 a
ueneris effigies quam uariæ ac ridiculæ 204.b
uenereæ factiōi in Circēſibus quis imperator maxīe deditus 253 a
uenetorum deus quis 313 b
uenox quis cur appellatus 14 b
uēti à quibus ut dij culti 368 a
uentidij Baſſi fortuna ac uirtus quanta 317 b
uentidij triūphus qualis 311 a
uentis ubi & qñ, à quibus & cur aræ extructæ 157.b
uentrem leuare in conuiuijs ubi minime dedeceat 285 b
uenus genitrix, cuius aliquando fuerit teſſera 172 b
uenus in Lēno colli cur uetita 74 b
uenus in talis quid 155 a
uenus ubi pcipue culta 324 a
uer ſacrū quō uoueatur, & quid in ſe cōprehendat 157 a
uerba localia cū accuſatiuo quomodo conſtruantur 101
uerbenarius 244 a
uerberare quid ſit 250 b
uergobretus Heduis quid 228 b
ueronica cuius regina, & qui ſeipſam interfecerit 45 b
uerpus digitus quis 236 b
uerrem qui cui mactarent 139 b
uerruca quid ſit 14 b
uerrucoſus quis cognoīatus ibid.
uerſura ſeu uorſura uetita 11 a
uerticorda quæ dea, & cur ſic dicta 324.b 55 a
uertūnalia q̃ & qñ agerent 314 b
uertumni ædes ubi 79.b
ueruex ubi & cur idibus Ianuarij immolaretur 148. b
ueſparū examen quid portēdat 268.a
ueſpaſiani auaritia 196 b
ueſpaſiani dicacitas quanta 288 b
ueſpaſiani fœneratores edictum 11 b
ueſpaſianus q̄s regiones in prouincias redegerit 101.a
ueſpaſianus q̃ maxime tēpore affabilis eſſet 155 a
ueſp. noctis an dici pars 225 a
ueſpernæ quid 288 a
ueſta quid eſſe credita 259 a
ueſtæ quō aut q̃d libaret 147 b
ueſtæ tēplū q̃le, & q̃ adiret 259 a
ueſtales de ſcelere conuictæ, quō aut ubi occiderentur 261 a
ueſtales inceſti dānatæ quæ ibi.
ueſtales initio quæ & quot 259 a
ueſtales unde uel inſtitutæ, uel Romam tranſlatæ 258 b
ueſtali etiā faſces pferri, & à conſulibus uia cedi 260 a
ueſtalibus etiā lictores fuiſſe 44
ueſtalibus per quid tm̄ iurare licitum 260 b
ueſtalibus quoto religionis ſuæ anno licuerit nubere 260 a
ueſtalis, ignem Veſtæ extinguiſſentis, pœna 260 a
ueſtaliū honos ac dignitas q̃ ibi.
ueſtalium officium, cura ac religio quæ 259 b
ueſtes è regionibus ubi nomē habeant 276 a
ueſtes militares apud alios altæ atq; aliæ 30 a
ueſtes ſacrificantium quales 214
ueſtes ſenatoriæ quales 201 b
ueſtibula domorum quid 290 b
ueſtibularijs dijs qui quando ſacrificarent 301 b
ueſtibus qualibus Romani uſi
ueſtibus quot uti Solon permiſerit 277 a
ueſtimenta regum diuerſorum qualia 276 a
ueſtimentorum aliquot nomina quæ 276
ueſtitus auguris in augurio occupati, quis 252 a
ueſtitus Cæſarum aliquot, qualis 174 b
ueſtitus fœminis interdictus quis 276 a
ueſtitus uirilis ac muliebris diſcrimen olim quod 280
ueſtium furta quis tyrannus non puniret 327 b
ueſtium induendarum exuendarumve religio quæ 149 b

uetulonia cuius olim regionis ciuitas, & qd Ro. dederit. 166 b
ueturiæ tribus priuilegiũ 26 a
uexilla militaria diuerſarum gentium qualia 170 b
uexilla ſingula ſingulis turmis, manipulis, cohortibus fuiſſe. ib.
uexillum quot ex hoibus fiat. 8
Via propriè quid ſit 85 b
uiæ aliquot inſignes lapidib. ſtratæ extra romam 140 a
uiæ urbis romæ quæ 80
uiarum apud Indos purgatio, diſtinctio & cura 140
uiarũ romæ nomina, & celeberrimæ quæ 79 b
uiarum uerrẽdarũ cura ad quos magiſtratus ſpectarit 179 a
uias qui curarent 139. b
uiatores cui deo uota nuncupent & ſupplicent 159 a
uiatores regij qui 43 a
uicarij conſulum qui 76 b
uicarij prætorum qui 76 b
uicarius dilectoris quis ibid.
uicarius ſeruus quis 164 a
uicennalia uota 157 a
uiceſimarium aurum quod 45 b
uicorũ Romæ cognoĩa q̃ unũ 79
uicti, q̃ fuerint Athenis & Spartæ contempti 185 a
uictima una an duobus ſeu incertis dijs offerenda 138 a
uictimæ maiores quõ offerrent, & quomodo minores 137. b
uictimæ tempeſtiuæ que 135 b
uictimarij qui 216 a
uictimarũ carnes q̃ diuerſe à diuerſis torrentur 217 a
uictoria incruẽta à quibus maxime laudata 36 a
uictoria tacita quæ 186
uictoriæ ædes ubi 332
uictoriæ & clades Romanorum maximæ 367 b
uictoriarum & cladium maximarum catalogus 366
uictoriati quales nummi 306 b
uictorino quid olim publice honoris habitum 105
uictorum in Olympijs celebriũ catalogus 250
uictum, quo in certamine laudẽ uictoris ſcribere oporteret. 350
uiduæ cuius matrimonium non deuitandum 139 b
uiduæ intra quot a mariti morte dies nubere uetitum 128 a
uigeſima prima cuiuſq; menſis dies, qualis 223 b
uigeſimarum uectigal quis ſuſtulerit 295
uigiliæ noctis quot 225 a
uigiliæ quo cantu militiæ indicerentur 277 a
uigiliarum caſtrenſium uices qui herent 27 b
uigiliarum horæ quot 225
uigintiuiratus, qualis fuerit magiſtratus 146 a
uiminalis templa ac ædificia. 333
uimineos toros qui aureis commutarint 284 a
uina dijs libanda quæ 137
uinalia quæ & quotuplicia. 314
uinctis per quos dies uincula adimerentur 299
uinctũ in ſacris ubi nihil eſſe deceret, ubi cõtra oporteret 214
uincula fontiũ qui ſeruarẽt. 241
uindelicis de, quis quõ Romam ouans ingreſſus 343
uindiciæ ſecundum libertatẽ aut ſeruitutẽ quõ darentur 327
uindicta qualis uirgula, & unde ſic dicta 192 a
uini cõuiuis exhibendi ratio. 287
uini diluendi ratio Græcis. 285 a
uini puri aut diluti bibendi ceremoniæ 296
uini uſus quibus olim Romæ interdictus 132 a
uinibibæ mulieres quomodo romæ mulctatæ 132 a
uino cui deo ſacrum fiat 136
uino madenteis Græci quomodo perungant 285
uino qui uel abſtineant, uel parciſſime utantur 212
uino quorum magiſtratibus qua de cauſa abſtinendum 182
uinum optimum cuiate 254
uinum quibus in ſacrificijs litari aut nõ litari ſolitum 137
uiolentiæ phanum ubi 23
uiperæ ſolo halitu lœtales aut minus lœtales ubi 78 a
uir bonus quis habendus 306 a
uirga auguralis quæ 48 a
uirgilij præceptor quis 96
uirginem uiuam qui cui deæ macrarent 369 a
uirgines Spartanæ quomodo exercerentur 97 a
uirgines (hoc eſt innuptæ) ubi cõmunes 169 a
uirgines in Aegypto cur calceis non uterentur 277 a
uirgines in Mineruæ templo Athenis quales 258 b
uirgines nudis pedibus innoxiæ ſuper prunas ambulãtes, quæ. 300
uirgines pauperes q̃ impudice apud Taxilos uenum proſtituantur 38 b
uirgines proſtituere, quibus olim ſanctum opus 159
uirginis fortunæ templum 20
uirginum ac uiduarum in nuptijs adeundis diuerſitas 59 a
uirginum certamen apud Naſamones quale 252 b
uirginum fœditas apud nationes quaſdam quanta 39 a
uirginum ueſtes propriæ 276
uirgis qualibus quæ nationes in auſpicando utantur 264 a
uirgis qui cederentur 117
uirgulta quibus in aquis lapideſcant 255 b
uiri excellentes quomodo dij fierent 313 a
uiri in lectica uxoris priuilegium quale 278 b
uiri quibus in regionibus ſub ſine dominio uxorum 188 a
uiri ſeorſum a fœminis quibus in ſacris quomodo procederent. 299 b
uiri infantium recẽs natorum curam ubi habeãt, non puerpæ. 95
uiriati Luſitani arrogãtia & trophæa 36 a
uiridianus quis, ſeu quorũ deus. 314 b
uiridomarus quorum dux, & a quo uictus 21 b
uiridis color cui tempori dicatur. 253 a
uirilia adulteris ubi excæcarentur 169
uirilis fortunæ tẽplum a quibus frequentaretur 19
uiriplacæ ædes ubi 332 a
uiriplacæ ſacello quid potiſſimũ tractaretur 189 b
uiris inacceſſa ſacra 323 a
uiris per quem deum Romæ iurare uetitum 257 b
uirium plus quam ingenij qui habere dicti 206 a
uirtutes gentium diuerſarum naturales quæ 205
uirtutis ædes ubi 211 a
uiſcatæ Fortunæ templum 20 a
uiſceratio quid 258
uiſcerationes poſt funus exhiberi ſolitæ quæ 127 b
uiſcum qui pro deo colant. 205 b

uiſcus in quercu, quibus olim quã tum fuerit numen 368 b
uiſiones aliquot diuerſorum, quales habuerint ſucceſſus 164 b
uitellio pontifici quid ominoſi acciderit 618.a
uitellio quam mirum Viennæ obuenerit prodigium 107.a
uitellius precipuæ, legioni quod indiderit nomen 8.b
uitellius quanta aliquando cœna exceptus 286 b
uitellius recuſatum Cæſaris nomen reſumit 3 b
uitem aut centurionis mànum inter cædendũ pœna quæ 344.b
uites aliquas in Germania aurum proferre 190 b
uites quibus præferrentur a lictoribus in caſtris 344 b
uiria diuerſarum regionum naturalia quæ 205. 206
uitibus hedera ubi p̃feratur 214 a
uitibus qui cederẽtur 32.a 197. a 344.b
uitigineis columnis quot templũ ſuſtentaretur 310.a
uitiligatores (alibi uitilitigatores) qui dicti 208 a
uitilium folia contra quid remedio ſint 212 b
uitrea Fortuna 20 b
uitreæ Fortunæ ſimulacrum ubi per uices haberetur 20 b
uitro qui mortuos adſeruarent 111 b
uitruuij Vacci ædibus quid factum 332 b
uitruuius cuius baſilicæ architectus 69 a
uittæ quarum & quotuplices ſint 276 b
uittati cognomen unde 13 a
uittatus quis aliquando uulgo dictus 46 a
uitulæ quam fuerint laudatæ in ſacrificijs 135 b
uitulari quid 299 b
uitulina dea ubi coleretur 20 b
uitulus cæſus multos cruore inſpergens, Flaminio quid ominatus 265 a
uitulus ex forda boue cæſus, quãdo & pro quo offerretur 301 b
uiuæ ſepultæ veſtales quæ 261 a
uiui dijs aſſcripti, qui 313 a
uiui mortuos in funere cur ſequantur 125 a
uiuos defodere, ubi ſit pium ac familiare 159 b
uiuos mortuis tantum colligando, quis cruciare ſolitus 120 a
Vlios quis deus dictus 315 a
ulna quid 85 b
ulpiani honor & deſpectio quæ 363 b
ultimus triumphantium Cæſarũ quis 317 a
ulyſſes quæ animalia cui deo litare ſolitus 135 b
ulyſſis in clypeo inſigne q̃d 355 b
Vmbraculis uti quibus permiſſum 201 b
umbraculum a fronte protẽſum quæ geſtarent 277 b
umbrarum apparitiones non eſſe omnino fabuloſas 64 b
umbrarum diuiſo quæ 225 b
umbras adducere ad conuiuium, quid 283.b
umbricia cur quinquennali exilio mulctata 152 b
Vna tantum ueſte qui uterẽtur 277 a
uncia quot ſcrupulis conſtet 86 a
unciæ aſſis quot 2 a
unciæ pars quota, ſextula 80 a
undeuigeſimani qui 360 a
unguentarij a quibus & ubi aliq̃n abiecti 134 b
uniões in auribus ferre, quid & q̃ ſolerent 83 a 278 a
unius dei eſſe hoſtiam unã 213 b
unius imperium melius eſſe, quã uel paucorum 229 b
unius tm̃ uiri aut uxoris, quam quemve oporteret eſſe 335 a
ununguli ſues ubi 295 b
Vocatores principis qui 291 a
uoces ignominioſæ apud diuerſos quæ 235 b
uoconia lex quæ, quam dura in mulieres 342 a
uocum temere auditarum omina qualia 265 a
uolaterræ, cuius regionis urbs 166 b
uolones qui dicti 359 a
uolſciniæ tribus origo q̃lis 25 b
uolſinienſium dea quæ 314 b
uoltuna quorum olim dea 166 b
uolucres diuerſæ qualia ferrent auſpicia 263 a
uoluntarios milites quos qui nuncuparint 359 a
uolupiæ ſacellum ubi 211 b
uomere in conuiuijs receptum 285 b
uomerem (autor noſter utitur in genere neutro) furari ubi capitale 119 b
uopiſci qui & unde dicti 15 a
uota Aegyptiorũ p̱ pueris ægrotis qualia 158 a
uota aliquot mutua ſeu reciproca a quibus quomodo facta 158 b
uota quam diuerſa per diuerſos fieri ſolita 156. & deĩ
uoti faciendi aut exoluendi ratio ſeu modus quis 156 b
uotorum conceptio penes quos olim fuerit 62 a
uotorum concipiendorum cæremoniæ quæ 159 b
uotorum irreuocabilitas q̃ 157 a
uouẽdi, regibus Perſarum & Ponti cæremoniæ quæ 158 a
uox de mauſoleo audita, Neroni quid 265 b
uox in certa Gallos aduentare dicentis ubi olim audita 142 b
Vrania q̃ quibus habita dea 214 b
uraniæ quomodo Athenis ſacrificaretur 137.b
uranus quorum deus 313 b
urbano pretori quot tm̃ dies ubi abeſſe liceret 76 b
urbes Perſicæ quomodo diuidetentur 26 a
urbes, quomodo in triumpho ducerentur 318 a
urbinates quod ius ciuitatis adepti 194 a
urbium lũſtrandarũ quam uariæ & impiæ cæremoniæ 301 a
urinandi artifices ſummi olim habiti, qui 226 a
urinatores aliquot inſignes 87
urna cuius dimidium ſit 86 b
urnæ quot italicam & quot Atticam faciant amphoram 86
urnarium quæ menſa dicta 284
urnarium quid 28 b
urnariũ quot amphore faciãt. 86
urſa quem infantem aluiſſe ſaquletur 106
urſinis pellibus qui ſuper galeas aut loricas uſi 31
urſos centũ quis aliq̃n publice ad uenandum dederit 348 b
Vſura a quo Spartæ exterminata 11 a
uſuram odibiliorem q̃ furtũ quibuſdam gentibus fuiſſe. ibidẽ
uſusfructus legatio quõ iuxta maniliũ & ſceuolã intelligenda 15
Vt cæcitas nubes, quid 269 a
utica quorum aliq̃ regia 122
uticẽſiũ ſenatus, capitũ quot. 197

utraq; manu qui iacularentur 361 b
Vuam ex uineis legere quis militibus non conceſſerit 345 a
uulcani ædes cuius magiſtratus concilium eſſet 6.b
uulcani ædes cur diu in urbem nõ admiſſa 54 b
uulcani uxor q̃ putata 324 a
uulcano quid uoueri, & quomodo exolui ſoleat 158 a
uulcano quõ ſacrificaretur 137.a
uulcanus quorum pręcipuus deus 314 a
uulcanus ubi educatus & præcipue cultus 74.b
uulpem fœtam obuiã habere, qd 264.b
uulpes accenſis facibus, quibus in ludis currere coactæ 297 a
uulpina pelle qui p caſſide uſi 31 b
uulpis effigies Aegyptijs quid indicet 84 a
uulpiũ pellibus qui ſe tegãt 278 a
uulſinienſes quid aliquando fœditatis in filiabus ſuis paſſi 39 b
uulſiniũ cuius regiõis urbs 166 b
uultures cuiuſmodi aliquando auguria præſtiterint 262.263 a
uulturibus defunctos hoĩes obijcere, quibus gentibus familiare 110 b
uulturius in talorum ludo quid 155 a
uulturum alias in ueſtibulis habere, quid 292 b
uulua epulis quando & cur interdicta 134 b
Vxorem ſuam ad tempus alicui mutuare, ubi olim licuerit 40 a
uxorem pontificis quantę oporteret eſſe caſtitatis 63 a
uxores a uiris defleri, quis nefas putarit 128 a
uxores plures quando primum uni permiſſæ apud Romanos 38 a
uxores quæ & ubi marito mortuo cõmori ſolitæ 126 a
uxores ubi emantur 47 b
uxores ſint communes 169 a
uxori apũd Germanos, uiro mortuo, alteri nubere negatũ 189 a
uxori quæ contra uirum actio detur 188 a
uxoris ſororem, ſed mortuæ, Romanis ducere licuiſſe 38 a
uxoris repudiatæ deſiderio qui quantusq; uir aliqñ extabuerit 188 b
uxori nullam fuiſſe repudiandi uiri poteſtatem 188 b
uxoribus uim inferentes, qui olim habiti 187 b
uxorum dilecta ubi aut quomodo iudicarentur 188 b
uxorum imperio ubi ſubſint uiri 188 a
XAnthus hiſtoricus cuias 317 a
Xenachus a bibacitate q̃d cognomen adeptus 68 a
xenophanis acie in Aegyptios ſcomma 217 a
xenophanis de rerum principijs opinio quæ 254 a
xenophon quo ueſtitu uſus 278 a
xerxes quantum cladis ad Thermophus a paucis admodum Spartanis acceperit 366 b
xerxi neminẽ ſtatura aut forma p̃ſtitiſſe 229 a
xerxi quis qua de cauſa natalis fuerit dies 224 a
xerxis abominanda luſtrandi exercitus ratio quæ 301 a
xerxis impietas quanta 307 b
xeryis in Babylonios pœna quæ 164 b
Xyſtarchus quid 130 a
xyſtici qui dicti ibidẽ
ZIn ſortibus qualis habita litera 119 a
Zama cuius olim regia 122 b
zamolxis (alij Zamolſis) quorũ deus 313.b 369 b
zamolſis (alij Zamolxis) quorũ legiſlator 326 a
Zẽ, quem olim numerum ſignificaret 22 a
zeleucus Locrenſis quomodo adulteros puniret 169 a
zeleucus Locrenſis quam ſit auerſatus uinum 132 b
zeleucus quibus Locris quas ſcripſerit legis 326 a
zelotipia Parthorũ quanta 293 a
zeno cuius diſcipulus, & cuias 48 b
zeno quid in ueſtitu prohibuerit
zenobia a quo uicta 35 a
zenobia qualibus in triumpho cathenis uincta ueheretur. 321
zenobia regina imperatoris nomen adepta 42
zenocrates, alibi Xenocrates, quid bibendo meritus 287
zenocrates quis ac cuias 316
zenocrati quanta olim fides habita 258 a
zenodotiũ urbs a quo ſubacta 3 b
zenone cõſtantiorẽ eſſe quid, 168
zenones complures fuiſſe 49 b
zenonis conſtãtia aduerſus Phalarim 48 b
zenonis iuramentum quale 256 b
zenonis ridicula quædam opinio 169 b
zenonis ueſtitus quis 298
zephyrij Locri quid 326 a
zeroaſtes, ſi recte ſcriptum, quorum legiſlator 326 a
zeta quid loci ſit 246 b
zeteta quid 21 a
zeugma ubi, & quid Aſſyrijs aliquando fuerit 54 a
Zonam ſponſæ quis ſoluere con fuerit 56 a
Zopyri & Tarquinij facinus ſeu perſidia par, quæ 284 b
zymitæ quid 284 b

ALEXANDRI DE ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERVM LIBER PRIMVS.

Locus ex Tranquillo de teſtamento Cæſaris, in natali Iouiani Pontani inuicem diſcuſſus.

CAPVT ·I·

ACCERSEBAT PLERVNQVE NOS in hortos amœniſſimos, ubi ædiculas habebat Ioui/nus Põtanus, in noſtra Parthenope uir memoria quidē noſtra omnibus bonis artibus, atq; omī doctrina p̄ditus: cui præter ingenij manſuetudinem, quæ plurima in homine fuit, munditia uerborum & compoſitus ille ſermo, ad omnem ingenuitatem plurimum acceſſionis faciebant. Illoq; conueniebamus compluſculi, quibus bonarum artium ſtudia, eædemque diſciplinæ, atque non abſimilis diſcendi facultas erat. Detinebat demulcebatque nos uir ille fandi dulciſſimus egregia quadam & illuſtri oratione, ſermoneque per quam lepido & uenuſto, totos plerunq; dies: tanta in eo comitas, tantusq; lepos erat. Forte autem, cum natalis ſui diem annuum Decembrio menſe, ut ſolebat, cum amicis celebrare uult, euenit ut & nos una cum reliquis mihi coniunctiſſimis, primis ab eo tenebris acciti, apud eum conueniremus. Quo cum uenimus, benigne quidem & comiter accepti, ad ſocum conſedimus, feſtiuiſſimisque colloquijs noctis particulam cum mira ſuauitate traduximus. Cum interim Iouianum florenti quadam facundia, & ſermone quam caſtiſſimo de literarum diſciplinis diſſerentem, animo ſerio & aure attenta exciperemus: quo ſermone deſito, cum iam menſas & cœnam inſtrui iuberet, cæterisque nimis intempeſtiuum cœnandi tempus eſſe uideretur: Quin ergo, inquit, optimi iuuenes, dum cœna apparatur, dumque obſonia eſui matura fiunt, aliquid per hoc ocium legimus? Iuſſitque mox adferri ſibi Suetonij Tranquilli Cæſarum uitas. Aderat inibi adoleſcens tunc quiſpiam lætæ indolis, atq; à literarum cultu non abhorrentis: huic demandat, ut diui Iulij uitam, donec maturum cœnandi tempus foret, nec turbide, nec ambigue legat. Accipit ille cupidus & libens, atque diſerte admodum legere incipit: cum nos interea ea lectione demulſi, legentis uerba & compoſitam illam dicēdi breuitatem, ſumma cum attentione captaremus: cumq; ad calcem lectionis uentum foret, ancipiti ſententia & operta uerborum ſignificatione, de teſtamento Cæſaris, in hæc uerba ipſum loquutum offendimus: Sed nouiſſimo teſtamēto tres inſtituit hæredes, ſororum nepotes, C. Octauium ex dodrante, L. Pinarium, & Q. Pediū ex quadrante, reliquos in ima cera. C. Octauium etiam in familiā nomenq; adoptauit: plerosq; percuſſorum in tutoribus filij, ſi quis ſibi naſceretur, nominauit. D. Brutum etiā in ſecundis hæredibus. Populo hortos circa Tiberim publice & uiritim trecentos ſeſtertios legauit. Quibus perlectis, puerum ſubſiſtere Iouianus iubet, & ad Dentatum cõuerſus, iuuenem, qui, ut mihi uidebatur, in cognoſcēdis rebus lectione multa exercitus erat: Quid tu, inquit, Dentate ſentis de hoc quadrante & dodrante, in quibus hos hæredes ſcriptos autor hic memorat? Cumq; ille hæreditatis quotam eſſe partem aſſeueraret, in qua illos inſtitutos à Cæſare arbitraretur: Proba, inquit Iouianus, hæc & uera ſententia eſt, ſed inops admodum & ieiuna: plus ego deſidero. Et me intuitus, rogat, nũquid noſtro iure ciuili (in quo multum operæ per id temporis impendere uidebamur) aliquid de iſtiuſmodi partibus tradatur. Tum ego: Memini, inquam, traditum memoratumq; apud nõnullos ueteris diſciplinæ autores, præcipue apud noſtros iureconſultos fuiſſe, omnem hæreditatem, quantacunq; eſſet, ſi morientis ſupremo iudicio non eſſet

Iouianus Pontanus.

Hæreditas omnis in xij. partes diuiſa

diuiſa, tum ab ipſo iure in duodecim partes omne illud patrimonium partiri: quas qui/
As dem partes omnes in unum collatas, aſſem pleraque antiquitas dixit: ſingulas uero di/
ſiunctim diuiſas, uncias appellauit. Itaque ſi te hæredem in uncia inſtituero, in duode/
cim partes diuiſo prius toto aſſe, hoc eſt, omni patrimonio & fortunis meis: unica tan/
tum pars tibi inſtitutionis iure debebitur: cum uero te hæredem in aſſem effecero, ſoli/
dam hæreditatem & integrum patrimonium, nullis diminutis partibus trāſferri uolo.
Hæ autem duodecim unciæ, quæ aſſis appellatione continentur, propria nomina à ue/
Sextans. teribus iureconſultis, ſingulæ nactæ ſunt: nam præter unciam & aſſem ea pars, quæ ſe/
Quadrans. xtans appellatur, duas totius aſſis partes, hoc eſt, duas uncias habet, quadrās uero tres.
Cum ergo heic in quadrante hæredes inſtitutos L. Pinariū & Q. Pedium uideamus,
quin ex duodecim uncijs integro Cæſaris patrimonio diuiſo, tres tantum unciæ, hoc eſt
Triens. quarta totius hæreditatis pars, his duobus debeatur, in dubium nō uenit. Deinceps eſt
Quincunx. triens, id eſt, tertia pars totius aſſis: quatuor em̄ hæc cōtinet uncias, qncūx uero qnq;.
Semis. Semis autem dimidium illius habet, quod aſſe cōtinetur. quæ quidem pars, ſex uncias
As. Septunx. ex toto aſſe uendicauit: quippe cum totus as in duodecim uncias diuidatur, quod dimi
Bes. dium illius eſt, ſex uncias, id eſt, ſemiſſem efficiet. Septunx autem ſeptem conſequitur
Dodrans. uncias, bes octo, dodrans uero nouem. Cum igitur in dodrante(ut Trāquillus heic re
fert) C. Octauium Cæſar teſtamento hæredem fecerit, ex duodecim uncijs, in q̄s Cæ
ſaris hæreditas diuiſa fuit, heic in dodrante inſtitutus, nouem conſequetur. Reliqui ue/
ro duo, L. ſcilicet Pinarius & Q. Pedius, quadrantē, id eſt, tres uncias ex integro aſſe, &
quartam totius hæreditatis uendicabunt. Inter hos ergo & illū duodecim unciæ, & to
Dextans. ta Cæſaris hæreditas diuiſa fuit. Dextans autem decē ſignat uncias, deunx uero unde
Deunx. cim. Quod à Iuuenale non inſcite, ut arbitror, dictum eſt:
Iuuenalis locus Satyra. 1

Vnciolam Proculeius habet, ſed Gillo deuncem.

Totum enim aſſem diuiſit, cum duodecim uncijs alteri unicam, alteri undecim unci/
as patrimonij tribuit. Eſt quidem, inquit Iouianus, ita ut dicis, ſatisque de quadrāte &
dodrante, deq; uncia & aſſe, ut a iuris ſtudioſo explicatum accepimus: ſed unum illud
etiam me angit, in quo ancipitem cogitationem iam diu duxi, ſæpiusq; in hoc quæren
do fui: Nam cum tres hæredes inſtitutos autor hic dicat, plures poſtea nominauit, Ca
Ima cera. ium ſcilicet Octauium, Quintum Pedium, & Lucium Pinarium: demū adijcit: reli/
quos in ima cera, hoc eſt, ultima teſtamenti parte ſcriptos fuiſſe. Etenim ſi totus as in/
ter eos quos modo nominaſti, abſumptus eſt: quid reliqui ſit quod iſtis debeatur, non
equidem uideo: totus enim as, ut modo dixi, totam abſumit hæreditatem, & dodrās
cum nouem ſignet uncias, quadrans uero tres, duodecim uncias & totū efficiunt aſſem.
Neque eſt prætereà quod ex defuncti bonis amplius aſſe, hæredi ſcripto debeatur: Er/
go aut fruſtrabuntur peculio Cæſaris iſti reliq in ima cera adiecti, aut alia quædam hæ
Tranquilli laus. reditas obuenienda eſt, ut iſtis etiam ſatisfiat: quorum alterum ſi aſſeueras, profectò p/
peram & abſurde dixeris. Neque ego Tranquillum uel ſynceriſſimum ſcriptorem tam
incōſiderate loquutum arbitror, ut priuſquam oporteat aliquid in ſcribēdo addiderit:
ſiquidem tam circunciſus in explicandis adnotandisq; rebus fuit, ut arguta breuitate
pleraq; potius perſtrinxiſſe, quam aliquid plus iuſto addidiſſe uideatur. Tū ego, eſt in/
quam quod dubitetur: Neque abnuerim, quin locus hic perobſcurus forſan uideatur
pleriſq;: qui tamen, probabili ratione reddita, clarus & expoſitus fiet. Tres enim Cæ/
ſar teſtamento ſuo hæredes fecit, ex toto uidelicet aſſe. Siquidem dodrans & quadrans,
duodecim uncias & totum efficiunt aſſem. Et quod aſſe diſtributo, reliquns in ima cera
inſtituit, equidem denotat, non in noua quadam hæreditate hos admitendos fore, ſed
poſtquam in uniuerſum bona ſua inter hæredes partitus fuit: in ima cera illos qui in ſin
gulas partes iure legati admittendi fuerant, nominaſſe: quæ quidem legata, quanuis to
Legata. to aſſe diſtributo, non extra hæreditatem ſunt, ſed a ſcriptis hæredibus, atq; ipſo aſſe de
bentur. Etenim ſcriptus hæres, qui aſſem aſſequitur pro quantitate legatorum in q̄bus
Vetus teſtātium mos. inſtitutus eſt, legata quoq; diſtribuet. Vetus enim eſt teſtātiū mos, (quod ipſum apud
iurecōſultos lege ſancitur) ut primo teſtamēti capite, hæredis fiat inſtitutio, ſiue unus,
ſiue plures ſint, qui in uniuerſum bona ex defuncti uoluntate capiant: ſequenti capite &

in ima cera, ſecundi hæredes, legata, & reliqua teſtatoris uoluntas, & diſpoſitio ponantur: ſiue aliquos onere grauat, aut ſi quibus dari fieriq; oportere, teſtator pro ſua uoluntate arbitratus eſt: qui nõ hæredes, ſed legatarij dicti. Siquidem nõ bona in uniuerſum, ſed legata & res ſingulares capiunt. Idq; ex integro aſſe, atque ex toto patrimonio deducitur. Et hoc Tranquillum nunc dicere arbitror. Nam cũ primo capite teſtamenti Cæſar tres feciſſet hæredes ex aſſe, in ima cera & ultimo capite reliqua poſuiſſe, quæ aſſcriptis hæredibus debentur, Caiumque Octauium in familiam, nomenque adoptaſſe, ſecundos hæredes & tutores nominaſſe, populo hortos publice & uiritim trecentos ſextertios legaſſe. Quibus uerbis ultrocitroq; ad multam noctem habitis, animaduerſum eſt, obſonia iam præmarura & præcocta eſſe. Mox in aliud tempus dilatis ſermonibus, ad natalem Iouiani diem celebrandum, cuius cauſa ueneramus, ab ipſo admoniti diuertimus. Legatarij.

Qui reges uel principes apud uarias gentes cognomenta ex ſuo nomine poſteris reliquerint. Caput II.

NOn apud Romanos ſolum, ſed apud exteros quoque obſeruatum accepimus, ut ab eo qui de ſua republica bene meritus fuit, poſteri duces cognomenta accipere operæprecium ducerent. Nam de Romanis principibus nemo ambigit, quin a diuo Iulio & Octauio reliqui imperatores, Cæſares & Augu- Cæſares Au-
ſti, dicti cognominatique ſint. Credo equidem, quod deſiderio illorum poſt funera te- guſti.
nerentur, & tanquam in poſteris eadem indoles futuræ uirtutis eniteret, ita eodem ſibi nomine adoptato, ipſi quoque ad præclara facinora obeunda inuitarentur. Manſitq; ſequutis imperatoribus cognomeu Cæſaris & Auguſti. Quod non ipſis modo, ſed uxoribus, ſororibus & filiabus commune fuit. Siquidem Liuia poſtquam nupſit Octauio, Auguſtæ nomen tulit: & Agrippina, poſtquam Claudio cõiugata fuit. Senatus quoq; frequenti curia uxori ſororiq; Traiani, cognomen Auguſtarum dedit: & Vitellius matri, & Fauſtinæ uxori Antoninus: ſic Iuliani uxor & filia, Auguſtæ appellatæ ſunt: quibus hoc etiam honoris tributum eſt, ut illas quandoque ſacer ignis præiret: quem mox ſequuti Cæſares, pro maieſtate imperij, more Perſarum regum & Indorum, ſibi uendicarunt: tametſi Vitellius oblatum ſibi Cæſaris cognomẽ recuſarit, Auguſti uero diſtulerit: quod poſtea deploratis rebus, quum hoſtilibus armis premeretur, dimiſſum reuocauit, & Cæſarem ſe dici uoluit: donec poſt ſeriem annorum, haud longo interuallo, Romani principes Antonini cognomẽta ſumpſere. Nanq; à Pio Antonino, Antoninus Philoſophus, uir omni laude dignus: deinde Cõmodus, Caracalla, Geta, Heliogabalus, & alij ex Cæſaribus fama illuſtres, Antonini nomen ſibi adoptarũt: uoluitq; Seuerus imperator, ut Romani imperatores, ſicut Cæſaris, ſic in poſterum Antonini nomen ferrent, hoc ſuæ poſteritati longe clariſſimum fore arbitratus. Mox ſuccedẽti æuo, collapſa re militari, Ataulphus Gothorum rex, Roma debellata, eo ueſaniæ proceſſit, ut quemadmodum Cæſares, ſic in poſterum Romanos principes Ataulphos cognominari deſtinarit: à quo inſtituto ſicut à pluribus alijs, poſtea deſitum eſt. Nomẽ uero imperatoris, prætoribus olim magnarum laudum titulus fuit: quippe hoc honore uelut inſigni munere, milites ſummos duces honeſtabant: isq; præcipuus honos habebatur ſemper. Poſtea niſi illos, quorum ductu & auſpicio conflatum fuiſſet bellum, & ſub quibus decem hominum millia uno prælio cecidiſſent, aut ſaltem duo millia, quæ poſtea conſuetudo increbuit, uel denique mille occubuiſſent, aut præcipua uictoria potiti eſſent, nullos imperatoris nomine dignos putarunt. Propterea Marco Craſſo, quod urbem Zenodotium trans Euphratẽ, imbelli certamine & incructo Marte uicit, & ob id imperatoris nomen ſibi arrogauit, magnæ inuidiæ fuit, quod non multo negocio tãtũ nomen uendicaſſet. Pompeius, quod in Aphrica Domitium ſuperaſſet, quodq; ex uiginti millibus hoſtium, uix tria millia effugiſſent, toto conſpirante exercitu, imperatoris nomine fuit honeſtatus: qui licet ſe imperatorem ſalutari permiſerit, nunquã tamen epiſtolis aut chyrographis hoc nomẽ uſurpauit. Iulius Cæſar, C. Cæſaris pater, ꝙ Syl

Auguſtę mulieres. Ignis ſacer præcedebat. Antonini. Ataulphi. Imperator. Imperatores q uocati.

lanis temporibus,multa Samnitum & Lucanorum millia ad Eſerniam interfeciſſet,ab
exercitu imperator fuit appellatus. Mox diuus Cæſar,poſt pericula depulſa,prænomẽ
imperatoris ſibi arrogauit. Deinde Auguſtus,Tiberium & Claudium Druſum priui/
gnos hoc nomine nobilitauit. Bello quoq; Germanico fuſis fugatiſq; hoſtibus,Tiberio
Cæſari & Tito, expugnatis Hieroſolymis, miles uictor imperatoris nomen dedit, &
trophæum poſuit. Cicero quoq;, ꝙ Parthos ad Amanum profligaſſet, & Metellus ꝙ
Sertorium uiciſſet,imperatoris nomina tulere. Fertur tamen Curio ad Vticam,ꝙ eius
opera,cõductis commeatibus,omnium rerum copia abundaret exercitus, imperatoris
ſibi nomen aſciuiſſe. Et Scipio bello ciuili inter Pompeium & Cæſarem, ut pecuniam

Cæſares tãdem imperatoris nomẽ ſibi aſſumpſerunt,

à prouincialibus cogeret, ſe imperatorem dixiſſe. Demum Cæſares, ne in crimen inui
diam que inciderent,imperatoris nomen tanquam titulum mitẽ & honeſtiorem, abro
gato regis uocabulo, iterum & ſæpe deſumpſere. Quare Auguſtus ſemel & uicies fuit
imperator dictus, & ſequuti principes hoc cognomento perſæpe nobilitati ſunt. Quod
etiam apud Græcos fuit uſurpatum: quippe Phocion uigeſimum imperator dictus eſt:
Aratus decimum & ſeptimum imperatorem geſſit, Pelopidas ter & decies, Philipome

Achæorũ & Spartanorũ mos.

nes octauum: quem apud Achæos intra annum bis gerere non licebat, ſicut apud Spar
tanos bis eundem claſſis præfectum fieri lege uetabatur. Sola mulier Zenobia Palmy/

Zenobia.

renſium regina, quum orientis regnum tueretur, armata in uirili ueſte exercitui præfu
iſſe, & impreatoris nomen tuliſſe dicitur, cuius auſpicijs pleraque egregie geſta in ho/
ſtes fuere: ſed nõ ſolum Romanos, uerum eos qui Albæ regnarunt, qui ante Romulum
per annos trecentos fuere, idem obſeruaſſe proditum eſt. Cõſtat enim à Syluio Aſcanij
filio, qui ſecundus ab Aſcanio ſuſcepit Albæ regnum, reliquos Albanorum reges per
ordinem ſucceſſionis, Syluios cognominatos fuiſſe. Siquidem Aeneas Albanorum rex,

Sylui. Murani.

& Latinus, & Capys, & Capenus, & Tiberinus, ac reliqui deinceps, quandiu regnũ
Albæ ſtetit, Sylui cognomenta ab illo meruere. Sicut Latinis regibus à Murano, q in
Latio regnauit, Murani cognomen inditum ferũt. Quæ quidẽ res ancipitem mihi ani
mum ſæpe agit, cogitatioque ſubit, cur non exemplo Albanorum & Lati orum, idem
quod imperatoribus, etiam in regibus ueteres Romani factitarunt, ut à cõditore urbis
Romulo, reliqui poſt illum reges, felix fauſtum que nomen acciperent: cum præſer/
tim ipſe urbis conditor, bonis artibus partum firmatum que regnum, inter omnia ini/
mica infeſtaq; longe illud maius auctius ꝙ reliquerit. Sed hanc quæſtiunculam relin/
quamus, quibus huiuſcemodi indagare, ingeniũ abunde & negocium eſt. Parthos quo

Arſaces. Parthi.

que idem obſeruaſſe, ut regum cognomenta ferrent, multi prodidere. Etenim Arſaces
Scytha, uir fortis & ſtrenuus, quum premente inopia, latrocinijs obnoxiam iuuentam
ageret, coacta exulum manu, quos parthos nuncupant, deuicto Seleuco & Mandrago
ra, in regem Parthorum aſſumptus, illud ita inſtituit, formauitq;, ut diem uictoriæ tã/
quam natalem libertatis, multis poſt tempeſtatibus ſolẽnem celebrarint: qui poſt quã
fato functus eſt, tanto honori ipſius memoria fuit, ut celebre ad poſteros reges cogno/
men Arſacis ex ſuo nomine reliquerit. Nam & Parapatius, & Mithridates, & Pharna

Inceſtus Parthorum.

ces, & qui poſt illum regnarunt Parthorum reges, cognomen Arſacis ſibi poſteriſq; il/
luſtri titulo propagatũ adoptauerunt. Quorum poſteros parum legitime regnare dixe

Palibroti. Sandracocti Taxiles.

runt, niſi ex matris inceſto & filij cõcubitu editi forent. Quin etiã apud Indos hunc ali
quando morem inoleuiſſe accepimus. Nanque Indorum reges, alios Palibrotos, alios
Sandracoctos, nõnullos Taxiles, ſequente nomine in quemcunq; imperium tranſiret,
ob eximiam in bello uirtutem denominatos ferunt. Bithynos quoque ob prioris Ni/

Nicomedes.

comedis claritatem, qui militiæ et domi clarus fuit, Nicomedis cognomen regibus indi
diſſe putant. Sicut à Cecrope, qui Athenis regnauit primus, reges Athenienſium Ce

Cecropidæ.

cropidas nuncupari. Hic enim omnem multitudinem in oppida duodecim digeſtam,
partitus fuit, quam Theſeus obuiam eundo periculis, ne hoſtium præda forent, uelut

Philomenes Hellenes Tigranes.

unius corporis alumnos, in unam urbem poſtea ſociauit & coegit. Et Paphlagonum
Philomenes, Theſſalorum Hellenes ab Hellena, & Aſſyriorum reges Tigranes dicti,

cognominatiq; ſunt. Cum enim Seleucidarum imperium ab Alexandro ad ſeptuagin
ta ſupra ducentos annos prouectum fuerit, Tigranis cognomen à primo illo, qui Aſſy-
rijs præfuit ſummæ iuſtitiæ temperamento, poſteri deſumpſere, ita ut per ea tempo-
ra quatuor ſupra decem Tigranes reges denominati ferantur. Quin etiam à Neoptole
mo Achillis filio, qui Pyrrhus dictus eſt, reges Moloſſorum Pyrrhidæ, cum ea loca te Pyrrhidæ.
nuiſſent: & Ponti, Mithridatis nomina ſumpſere. Is enim cũ quo populus Romanus Mithridates
multiplex bellum geſſit, à primo Mithridate ſextus adnumeratur, quem Eupatorem
uocitarunt. Fuitq; literis proditum, reges Perſarum qui ſpadones in regnum aſciti fue
re, Bagoios nũcupari. Et in Meroe, quod Candaces præcipua mulier regnum tenuiſſet, Bagoij.
reginas in poſterum Candaces cognominari: eaq; obſeruatio cõſtans & perdiu manſit. Candaces.
Nec me præterit, Aegyptios quoq; reges eandem conſuetudinem uſurpaſſe, ut in ple-
raq; hiſtoria eſt. Siquidem cũ antea Pharaones dicerentur, Ptolemæus Lagus gregarij Pharaones.
militis filius, q Aegyptum armis ſibi uendicarat, poſt res cum Antigono compoſitas, Ptolemæi.
cum quo multiplici bello & immodica ſimultate conflictatus eſt, Aegypti regnũ quan
diu uixit, moribus & diſciplinis mirifice inſtruxit ornauitq;. Is igitur iã grandis natu,
morbo abſumptus eſt, magno de ſe, ut de tam bene merito principe deſiderio, relicto:
cuius memoriam Alexandrini tãta charitate proſequuti fuere, ut Philadelpho qui poſt
eum regnauit, & reliquis Aegypti regibus ab illius nomine, Ptolemæi cognomẽta in-
diderint. Nam & Euergetes, qui Philadelpho ſucceſſit, & Philopator qui Tryphon, &
Epiphanes, & Philomator, & alter Euergetes Phiton appellatus, & Lagus, & Auletes
Aegyptiorũ reges, ab illo Ptolemæi dicti cognominatiq; ſunt. Hic enim Philadelphus Ptolemæi
Stratonis diſcipulus fuit, omni doctrinæ genere clarus, qui cum uiribus attenuatis, in- Philadelphi
firma ualetudine laboraret, miro diſcendi ſtudio affectus, nobilem illam omnium ſer bibliotheca.
monibus celebratam bibliothecam, cõquiſitis undiq; exemplaribus, omniumq; lingua
rum uoluminibus conſtruxit, pulcherrimum ſane regiæ opulentiæ monimentum, quæ
ad primũ Alexãdrinũ durauit bellũ. Quẽ Philadelphũ, Philomatorẽ & Philopatorem
ob neces parentibus & germanis fratribus illatas, pantiphraſin & irriſionẽ uocitarunt: Prol. Philo-
ſicut Euergeten, ꝙ deorum ſimulacra à Cambyſe diſiecta reſtituerat, quaſi beneficum: mator & Phi
& Auleten defamatiſſimum, ꝙ ſuper cætera flagitia & dedecora, choraulam & tibias lopator un-
exerceret. Hunc enim Auleten ob ſimultatem Aegyptij regno exegere, qui Romam de dicti. Prol. Euer-
exul cum ueniſſet, à ſenatu populoq; Romano benigne exceptus, in Aegypti regnum getes.
ab Aul. Gabinio reductus, & reſtitutus fuit. Poſt quem Alexandrini Cleopatrã & Pto Pto. Auletes
lemæum puerum regno præfecere, ſed mota ſeditione, à factione alterius partis, Cleo- Prol. Aule-
patra in Syria exulauit, atq; ex illo Aegypti regnum penes puerum ſtetit. Hic eſt enĩ tes exul reſti
Ptolemæus ille puer, qui Pompeium Magnum ex Pharſalo fugientem, miniſtro Achil tutus ab Au.
la & Photino miſeranda nece affecit: ex indeq; Alexandrinorũ res, urgente fato, in peius Gabinio. Prol. puer.
magis ac magis ruere uiſæ ſunt: donec Auguſtus terra mariq; uictor, Actiaco prælio ſu
peratis Alexãdrinis, Antonioq; & Cleopatra, quã matrimonio ſibi deuinxerat, uictis
necatisq;, Aegyptum omnem ſtipendio ſuperimpoſito, prouinciam effecit, quam pri-
mus Romanorum Cornelius Gallus præſes adminiſtrauit. Tunc primum ſub præſidi
bus haberi cœpta eſt, atq; ex illo finis regum Aegyptiorum fuit.

Quæ poteſtas, quantumq; ius aduerſus reliquos magiſtratus, tribunis plebis Romæ fuerit. *Caput* III.

TRibunos plebis, quos plebe à patribus diſcedente, & ad ſacrum montem ſece-
dente, ſacroſanctos ſibi plebs creauit, nec iuri dicundo, nec poſtulatis ciuium Tribuni ple
noſcẽdis ſicut alios magiſtrat9, ſed ut auxilij latio aduerſus conſules eſſet, & il- bis quãdo-
los q inſolẽter in plebẽ inſultarẽt, utq; præſides libertatis cuſtodesq; forẽt, cre- creati primũ
atos accepimus. Ideo nec in ſella curuli ſedere, nec purpuratos incedere, nec lictorem
ut conſules prætoresq;, ſed uiatorẽ habere illos ſatis conſtat. Cauſa autem hæc eſt, ꝙ tri
bunus plebis, populi Romani magiſtratus non eſt: propterea cum conſulum, prætorũ, Tribun9 ple
& ædilium, reliquorumq; magiſtratuum, creato dictatore, iuriſdictio ceſſet, & conniue bis uiatorẽ
at, ſolos tribunos plebi, in poteſtate eſſe liquet. Ex reliquis præterea magiſtratibus, cũ habebat.
multi uocationem & cognitionem habeant, apud tribunos tantum prehenſionem eſſe Tribun. ple-
bis poteſtas.

abſq; uocatione, memoriæ datum eſt. Prehendere enim tribuno plebis licet, & in carcerem mittere, iure ſacroſanctæ poteſtatis, etiam conſulem, prætorẽ, cenſoremq;, M. Druſi exemplo, qui tribunus plebis, Philippum cõſulem, quia concionantem interpellarat, præcipitem egit in carcerem, ita ut non modica uis ſanguinis e naribus efflueret. Etiã ab iniuria quæ coram fieret inhibere, mulctamq; indicere cõſuli, dictatoriq; & reliquis magiſtratibus tribunus pro imperio poterat. Interceſſiones quoque aduerſus reliquorum potentiam magiſtratuum, apud tribunos plebis tantummodo ſunt. Contra uero dictatoris imperium, à quo non eſt prouocatio, tribunis intercedendi facultas non eſt, q̃uis pleriq; contra dictatoris iuſſum, tribuni interceſſionem ualuiſſe contendant. Q. Fabij exemplo, q cum magiſter equitum eſſet, & in eum, ꝙ contra uetitum pugnaſſet, L. Papyrius dictator animaduertere uellet, M. Fabius pater, qui ter conſul dictatorq; fuerat, tribunos plebis & populum appellauit, qui interceſſione ſua etſi precariam præſtitiſſent opem, reum tamen ſupplicio exemere. Ego autem cum id aliter compertum non habeam, tribunitiam poteſtatem ſemper dictatoris imperio ceſſiſſe auſim aſſeuerare: ab uno quoq; tribunorum ad reliquos tribunos prouocare licere, ipſoſq; intercedere poſſe, non eſt controuerſia. Neq; enim leuis eſt unius tribuni in prohibendo poteſtas. Siquidẽ uno aliquid fieri negãte, nihil cæteri, etiamſi plures numero ſint, decernere ualent. Id tamen lege cautum erat, ne ultra mille paſſus ab urbe ad tribunos prouocatio foret. Ideo ſiquid ſublata interceſſione tribunorũ, per populum agi uellent, extra urbem ultra mille paſſus comitijs indictis, & ſenatu euocato, decernebant. Tunc enim ſine imperio tribunus cenſebatur. Capitis etiam diem dicere dictatori uel conſulibus, poſt quã abiere magiſtratu, & reliquis magiſtratibus dum in honore ſunt, tribunorum poteſtatis eſt. Illud certe ſatis conſtat, neq; tribunum plebis diem integrum ab urbe abeſſe licere, ne auxilij latio cum opus fuerit, ciuibus deſit: ſicut Heduis in more fuit, ut qui ſummum gerit imperium, finibus excedere non poſſet. Neq; eum qui parentem ſuperſtitem habeat, tribunum plebis eſſe oportere. Propterea Seruilius, qui tribunatum geſſerat, falſo tribunus eſſe creditus eſt: ꝙ patrem quem obijſſe mortem opinio inualuerat, uiuere conſtabat. Quin & illud animaduertimus, tribunis quoties oportere uiſum fuit, habendi & diſſoluendi ſenatus, nonnunquam, ne cõſularia comitia fiant, intercedendi ius poteſtatemq; fuiſſe. Ipſis tamen cum frequens habetur ſenatus, intra limites curiæ adeſſe nõ licebat: ſed poſitis ante curiæ fores ſubſellijs, quæ ad populum pertinerent, ſenatuſconſulta excipere: quæ ſi probarent, T litera ſubſcribere ſolebant. Si autẽ minime rata eſſe uellent, poterat ſenatuſcõſultum per interceſſiones tribunitias impediri. Tametſi æuo poſteriore, tribunum frequenti curia, de his quæ ad populum pertinerent ſenatum ſæpe cõſuluiſſe, ibiq; ſubſellia habuiſſe, inter exempla inueniamus: donec Atinio plebiſcito tribuni plebis ſenatores effici meruere. Poſſe etiam plebem conſulere, & rogationes ad populum ferre, ac ſuper his leges promulgare, quæ plebiſcita dicta ſunt, tribunitiæ poteſtatis eſſe nemo dubitauit: quod quidem concilium in æde Vulcani frequentes habuere, ibiq; ſiqua turbulenta confuſio eſſet, in qua conſulto opus foret, plebeios aduocare, & concionem frequentiſſimo concilio habere, aſſueuerant. In quo templo canes pro æditUIS eſſe, & ſacrilegis tantum adlatrare, fama ferebat: ſicut apud Aetnã in Vulcani templo, canes lucum & templum aſſeruare dicunt: & in Daunia, Achaiæ Mineruæ delubro, atq; in Creta Dictææ matris æde canes enutriri traduntur: qui Græcis ſubblandiuntur, barbaros uero inſectantur. In ſinu quoq; Adriatico Diomedeæ aues Græcis mites, barbaris uero infeſtæ ſunt. Hoc etiam notatum eſt, tribuni plebis domum cuiuis patere, foreſq; illius per diem, perq; noctem recluſas eſſe oportere. Cuius rei cauſam quærentibus nobis, illud probabile uiſum, ꝙ congreſſus faciles ad ſe præbere, & neminem aditu arcere debet. Nam ſoli tribuno, noctu pariter & die cuiuis opem imploranti præſto eſſe, & ius auxilij ſui expedire, atq; à cuiuſq; magiſtratus nimia potentia plebẽ tueri fas eſt.

Tribuni in prohibendo poteſtas.

Canes in tẽplis pro æditUIS.

Diomedeæ aues.

Quid uerbum ſino, cum negandi aduerbio apud iureconſultos deſignet, & quam uim habeat in edictis.

Caput IIII.

ARguebat quiſpiam negligentiæ colonum ſuum, quem partiarium habebat, ꝙ cum fundum ſuburbanũ in agro Neapolitano, ut uetus illius regionis mos eſt, colendum locauiſſet, in lege locationis ita ſcriptum fuit: Vt colonus fundũ bene coleret, bene irrigaret, bene ſtercoraret, neue quempiã iniuſſu dñi in fundũ ingredi ſineret. Cum poſtea dominus poma, & fructus arborũ clã ſublatos, & ex his nihil ad iuſtam magnitudinem creſcere, quin furto ſubtractum foret, repperiſſet: coloni negligẽtiam incuriamq; acerbe atq; acriter apud iudices criminatus eſt: quantiq; ſua intereſſet, tanti litem extimari poſcebat. Cumq; colonus ſecundum locationis legẽ, ſe neminem admiſiſſe, aut in fundum ingredi ſiniſſe contenderet, cõtrà ſtabat fundi dominus, uehementiq; obiurgatione colonum inceſſebat, cum nõ modó non admittere quẽpiam, ſed etiam euigilare atq; attendere, ne quis ingrederetur, debuiſſet. Quibus iurgijs ad multam diem protractis, tandem ſecundum domini poſtulata iudices litem dedere, quantiq; domini intereſſet, tanti litem contra colonum extimarunt. Sed cum poſt immodicas altercationes ſedatæ res & compoſitæ uiderentur, amboq; & colonus & dominus diſceſſiſſent: percontatus ego ſum iudices, quibus rationibus adducti, contra colonum litem extimaſſent: nam pacto ſtetiſſe uidebatur, ſi neminem permiſſu ſuo in fundum ingredi ſiniſſet: atq; ideo ſecundum pacti legem, potius abſoluendus quàm cõdemnandus fuit. Tum ex his unus literis homo multis præditus, comprobata quæſtione: Verbum, inquit, ſino in conuentione poſitum, ſi cum negandi aduerbio ponatur, nõ ſolum hanc habet uim, ut quis contrà facientem prohibere debeat: ſed ut impenſe operã det, ne ob ſecordiam negligentiamq; ſecus fiat: quod niſi factum fuerit, culpa commiſſa eſt. debuit ergo colonus iuxta conuentionẽ deductam in chyrographo, non ſolũ ingredi uolentem prohiberet: ſed enixé dare operam, & fundum ita cuſtodire, ne quid ob ſecordiam furti damni ue dominus pateretur: quod quia molliter fecit atq; neglexit, iure mulctãdus fuit. Et ne (inquit) me hoc tãtum aſſeuerare putes, poterit apud te multum fidei feciſſe Alphenus iuris publici priuatiq; peritus, q de hac quæſtione, de qua tu modo quæris, conſultus, ita reſpondit: (tum ſibi libellum mirandæ uetuſtatis é ſinu depromit, corroſis iam & ſenio labentibus literis. In eo ita ſcriptũ fuit:) Redemptor ſyluam ne cædito, ne ue ſindito, né ue deurito, né ue quem findere, cædere, urere ſinito. Reſpondit Alphenus, locatorem potius id uideri uoluiſſe, ut redemptor non ſolum, ſi quem caſu uidiſſet ſyluã cædere, prohiberet: ſed ut curaret dare operam, ne quis cæderet. Quod cum legiſſemus, tum plane animaduertimus, grauiter ſimul & ueré litem æſtimatam, & iudicatam fuiſſe.

Sino cum negatione.

ff. loca. l. in lege locationis.

Ex quo militibus decuria, centuria, ordo, manipulus, uexillum, turma, cohors & legio, a Romanis ſcribi conſueuerint. Caput V.

IN antiquis annalibus illorum, qui in re militari docti Romani moris & iuris fuere interciſe ſcriptum inuenimus, militum ordines in acie inſtruẽda, alios minores, nõnullos maiores, deſcriptos fuiſſe: quo facilius cuius ordinis quiſq; miles, cuiuſque manipuli eſſet, & ſub q̊ duce militaret, dignoſci animaduertiq; poſſet. Ideo imperatores ſingulas centurias ex centum peditibus, decurias uero ex decem equitibus ſcribere ſolitauere: ut hac militũ deſcriptione diſtinctior acies, & inſtructior fieret. Ordo autem, minor centuria, maior decuria, ex ſexaginta militibus conſtat, cui præerat uexillarius, plerunq; centurio, aut ordinis ductor. Manipulus leuis ex uiginti militibus & turba ſcutatorum fit, Perſis ex uiginti quatuor, militesq; manipulares appellati. Huic etiam centurio præerat, quem manipularẽ uocitarunt. Manipulos uero quindecim ſuis interuallis diſtinctos, in prima acie uelut fortiſſimum robur plerunq; imperatores locarunt. Leuisq; manipulus dictus, ꝙ haſtis miles gæſisq;, non armis grauioribus muniretur. Turma quaſi terma, triginta equites, hoc eſt, tres decurias, & decuriones tres uetuſto more recipit, qui honore præſtant & ordine. Ex tribus enĩ cẽturijs, Ramenſi, Titienſi & Luceri, (q̃s à prima origine ad belli pacisq; munia Romulus inſtituerat) triginta equites ſingulis conficiendis turmis ſcribere ſolitus fuit, exq; ea lectione turmæ conſtitutæ. Sed turma ex equitibus, cẽturia fit ex peditibus. Has quoq; tribus ueteres nuncuparunt: & qui his præſunt, tribuni uocati. Primipilus ex tribus uexillis conſtat, qui

Centuria. Decuria. Ordo. Manipulus leuis. Turma.

Centuria. Tribus. Tribuni. Primipilus

centurionem habet,cui primipili nomen,q ordine primus erat :ſiquidem centurio pri
mus,& primipilus,ac primiordinis ductor, idem fuit:poſt quem ductor populariũ, in

Vexillum.

Romanis caſtris ſæpe meruit& ordines duxit. Vexillum ex cẽtum octogintatribus ho

Triarij.

minibus fit. Horum primum triarios habet ueteranos,&ſummæ uirtutis milites:ſecũ/

Rorarij.

dum rorarios,fiduciæ paulo minoris:tertium uero accenſos,qui minimi roboris,uel in

Accenſi.

fronte locati,primos congreſſus excipiebant:uel in poſtremam aciem reijciebantur.Co

Cohors milliaria.

hors alia milliaria:ea mille quingentos pedites, equites uero centum trigintaduos ha/
bet.Cuius generis cohortes, ꝙ ex lecto milite conſtabant:ad ſubdita belli, quo lapſam

Quingẽtaria cohors.

aciem repararent,ſeruare ſoliti ſunt. Aliæ quingentariæ, quas ex quingentis quinqua/
ginta peditibus, equitibus uero ſexagintaſex plerunq; deſcripſere. Ex quibus nonnul/

Conſulares.

læ conſulares, aliæ prætoriæ aliæ urbanæ, multæ legionariæ pleræq; auxiliares dictæ.

Prætoriæ.

Cuius generis cohortes numero decẽ,iuſtam efficiunt legionem. Tametſi cohortes qn/

vrbanæ.

quagenarias apud Latinos:Samnites & Hernicos,& apud Camertes ſexcentorũ mili

Legionariæ.

tũ quandoq; deſcriptas legamus,q̃s in centurias,cẽturias uero in cõtubernia,nonnun/

Auxiliares.

quam duces diuiſere,ut decem militibus uno tabernaculo degẽtibus præeſſet unus,qui

Legio.

contubernij caput foret, ipſaq; cohabitatio contubernium dicta. Cyrus tamen cõtu/

Quadragenariæ.

bernia pro numero centurionum diuiſiſſe fertur,ſingulisq; tabernaculis cẽtum milites
cohabitare iuſſiſſe,qui uno conuictu uiuerent,& ſub eodem centurione militarent. Ly

Turma quadrata.

curgus uero ad maximos conatus, turmã quadratam ex quinquaginta equitibus fecit,
quam onlaimõ uocitauit:qui etiam equites ac pedites in ſex tribus diuiſit,quarum quæ
libet tribunum militum,& quatuor præfectos manipulares habuit, quinquagenarios
octo,duces turmarum ſedecim. Ex q̃bus tribubus aliquando tres,nõnunquam ſex tur

Pitaneta cohors.

mæ pro neceſſitate conſtituebantur.Inter cæteras fuit Spartæ cohors Pitaneta, præci/
pui roboris,quæ ultimo diſcrimini,&ad extremos caſus ſeruabatur.Et tametſi centu/
riæ decuriæ,turmæ,cohortes,equitatus, pro uolũtate, proq; arbitrio ſæpe auctæ & im/
minutæ,nonnunquam duplicatæ fuerint:idem tamẽ nominis, quanuis mutato militũ
numero,ſortitæ fuere. Legio autẽ non uno ſemper eodemq; ex numero fit:ſed pro ro/
bore,proq; militari multitudine, modo maior ampliorq;, modo exilior eſſe conſueuit:
ſæpiusq; numero & genere uariauit. Romulo primũ regnãte, legio ex peditum tribus
millibus,equitibus uero trecẽtis fieri cœpta eſt:quã,ꝙ ex lectis militibus confecerat,le/
gionẽ appellari maluit. Aucta mox ciuitate aduentu Sabinorum,&creſcente imperio,
ſex millium peditum, equitũ ſexcentorũ legiones fieri cœptum, Plutarchus autor eſt:
cuius teſtimonio ampliſſimo moueret,niſi quod à C. Mario primum,cũ aduerſus Cim
bros moliretur arma,ſex milliũ & ducentorũ peditum,equitum uero trecentorũ deſcri
ptas fuiſſe,T. Liuius memorat.Scipio deinde,cui Aphricano fuit cognomen,cum in
Aphricam traijceret, duas Cannenſis exercitus legiones ita ſuppleuit,ut ſingulæ, ſex
millia & ducentos pedites,trecentos haberent equites. ſæpiusq; in deſcribendis legio/

In legionib9 deſcribẽdis uariatum.

nibus uariatum fuit,ut modo quatuor milliũ peditum,equitum uero trecentorũ legiões
fierent:modo quinque millia peditum,equites trecẽti,in ſingulas eſſent legiones. Qui/
bus Romani duces ob uarios euẽtus nomina indidere.Siquidem C. Cæſar, Martiã &

Legionum diuerſa nomina.

Alaudam præcipuas nuncupauit,decimam maximo in honore habuit:reliquas uero à
numero dixit. Nero ad Caſpias portas ducturus, ſex milliũ militum legionẽ fecit, quã
phalangem magni Alexandri appellauit. Otho præcipuæ legioni,auxiliatricis nomen

Legionis præcipuæ uariæ appellatiões

dedit: Vitellius,rapacis: Varro,uni uernaculæ:Pompeius, gemellæ, quód ex duabus
unam effecerat: Hadrianus Mineruiam,alij primigeniam,nonnulli claſſicam,plerique
Italicam,ſeptimam,Galbianam,geminã , Vindemiſſam:alij Claudianã uocitarunt:
Valerianus felicem,Samnites linteatam.Grecis uero Hipparchia ala fertur p̃cipua,

Græcorũ alæ

quæ ex quingẽtis duodecim conſtabat equitibus,& alia Agema:Macedonibus Ethe
rica. Apud Romanos Scriboniana & Singularium. Antiochus Gemeam,mille eq/

Gemea ala.

tum alam uocitauit. Inter q̃s ala Campanorũ ex quingentis fere equitibus multũ ante
iſſe fertur.illud plane conſtat,ueteres Romanorum perraro,& niſi contra maximos co

Iuſta legio.

natus plus quatuor legionũ exercitus ſcripſiſſe. Atque in iuſta legione centurias ſexa/
ginta,manipulos triginta,cohortes decẽ ponere conſueuiſſe. Quodq; iure militari præ

ter deſcriptos ſingulis legionibus milites, qui Romani uel latini nominis erant, ſemper auxiliares ex ſocijs ciuitatibus finitimis, aut externis, peregrinæ iuuentutis ſub diſcipli na & cultu Romano, & auctum uoluntarijs agmen iungi conſueuere. In quo id ſeruatum eſt, ne unquam amplior numerus auxiliariorum ex peregrinis copijs, ꝗ ciuium foret: tametſi à prima origine Romani ſemper ſuo milite, nullo externo adiuti militarint. Quodq; ſingulis quatuor legionibus, tribuni militum ſeni, ac deni præfecti, cẽturiones, decuriones, & legati præeſſe cõſueuere. Eſt quoq; illud animaduertere, lege militari ſancitum, ut miles ſubſit centurioni, centurio tribuno, tribunus præfecto caſtrorum, præfectus legato, legatus conſulis pareat imperio. Conſul autem & magiſter equitum, ſicut reliqui magiſtratus, dictatoris iuſſui & poteſtati ſubeſt. Claudius uero Cæſar militiam ita ordinauit, ut poſt cohortem, alam: poſt alam, tribunatũ legionis daret: quam militarem inſtitutionem à Lacedæmonijs fluxiſſe crediderim, à quibus reliqua Græcia armorum duces, uelut rei militaris expertiſſimos, petebat: quibus in more fuit, per gradus maiores duces, minoribus præeſſet & ne turbatis imperijs confunderentur, munia diſtincta mandare multis. Nam cum rex apud eos ſummum gerat imperium, poſt regẽ fuere duces: proxima dignitate tribuni, poſt tribunos, cẽturiones: deinceps decani. Ita ut cum gerendarum rerum cura & procuratio multis incumberet, in exercitu uix quiſpiam mediocri prudentia uir, ſine honore aut imperio foret.

Singulæ legioni capita Ordo magiſtratuũ in re militari

Militię ordo

Lacedæmoniorum duces rei militaris peritiſſimi.

Ex quibus cauſis dictator apud Romanos olim, & quare fieri conſueuit. *Caput* VI.

DIctatorem, à quo prouocare non licebat, quemq; ſummum Romæ imperium tenuiſſe certum eſt, non modo laborante repub. & trepidis in rebus, cum aut de communi libertate ageretur, metusq; de ſumma rerũ eſſet, quod ultimum erat conſilium: ſed ex uarijs euentis, diuerſisq; rerum cauſis creari ſolitũ accepimus. Nam & claui figendi, & ſenatus legendi, aut magiſtratus coercendi cauſa, nonnunꝗ quæſtionibus exercendis, plerunq; comitijs habendis, ſicut res tempusq; poſtulabant, etiam florente republica & procul à belli tumultu, creatum fuiſſe liquet. Conſtat enim ciuitate morbo laborante, cum uis peſtilentiæ & inſanabilis pernicies, tabesq; ciuitatis ita per omnium capita peruagata eſſet, ut nec ope diuina, nec humanis cõſilijs leuari poſſet, quotidieq; uarijs morbis corpora affecta caderent: ex ſeniorum memoria repetitum, peſtilentiam quondam fixo à dictatore clauo deceſſiſſe. Ideo C. Genutio, & L. Aemylio Mamerco cõſulibus, & ſæpe aliàs, cum graui morbo ciuitas affecta eſſet, ſenatus L. Manlium Imperioſum, dictatorẽ claui figendi cauſa dici iuſſit, qui dictator dictus, clauum panxit, isq; clauus dextro lateri ædis Iouis optimi maximi in capitolio fixus fuit. Poſt quem cum Romæ de ueneficijs quærerent, & aliquot matronæ damnatæ forent, eaq; res prodigij haberẽtur loco: ut mentes alienatæ, ſui compotes fierent, ſimili memoria ex annalibus repetita, claui figendi cauſa dictator creatus Cneus Quintilius fuit, qui fixo item clauo, cum eo piaculo ciuium mentes ſui compotes feciſſet, diſcordes que animos conciliaſſet, dictatura ſe abdicauit. Eos autem clauos fuiſſe æneos, notasq; numeri annorum quibus tunc tempora deſignabant, habuiſſe, id que à Vulſinijs emanaſſe ferunt, quibus in uſu erat, clauos indices numeri annorum, habere fixos in templo Nurciæ Hetruſcæ deæ. Comitiorum uero cauſa, ſi quando neuter conſulum bello abeſſe poterat, uel morbo, aut alia neceſſitate comitijs præeſſe nequirent, ſenatum abſentibus conſulibus dictatorem, qui comitijs præeſſet, dicere cenſuiſſe, ſæpe compertum eſt. Dicebat enim conſul dictatorem comitiorum cauſa in caſtris uel ubiubi terrarum erat, cum ipſe à bello auocari commodo reipublicæ non poſſet. Quæſtionibus quoque exercendis creari dictatorem, argumento eſt, quod Sp. Melio imperium populi Romani affectante, cum nullius imperio magiſtratus cogi poſſet, ſenatus ut nefarios ipſius conatus reprimeret, ut que clandeſtinas inſidias à capite & ceruicibus dimoueret, dictatorem creari exacta ætate Q. Cincinnatum uoluit: qui re explorata, ſumpto de reo ſupplicio, dictatura ſe abdicauit. Et cum occultas principum coniurationes, conciliá que clandeſtina, Capuæ fieri percrebuiſſet, ſenatum quæſtiones, ueri inquirendi cauſa, decreuiſſe, dictatorem que quæſtionibus exercendis dici cenſuiſſ

Dictatores cur crearentur

Claui figẽdi cauſa.

L. Manlius clauo fixo peſta ſedauit.

Cn. Quintilius fixo clauo mentes alienatas, ſui cõpotes fecit.

Comitiorũ cauſa.

Quæſtionũ exercendarũ cauſa.

Legēdi ſenatus gratia.

multi adnotarunt. Nec me præterit, legendi quoq; ſenatus, cum patres in demortuorū loco ſufficī, ordinemq; ſenatorium ſuppleri opus foret, ut eſſet qui nouos legeret ſenatores, quiq; ſenatum ſufficeret, plerunq; dictatorem fuiſſe.

Dictatores duo ſimul creati.

Quo tempore illud euenit, ut duo ſimul dictatores, quod nunquā antea factum, crearentur, Marcus ſcilicet Iunius, qui caſtris dictator tunc præerat, & M. Fàbius Buteo, qui ordinem ſenatorum, eo quod multi bello ceciderant, ſufficeret, legeretq;.

Ferias indicendi cauſa.

Quanquam & feriarum cauſa, cum terra ꝓdigia nunciarentur, propterea que feriæ indicendæ forent, ut eſſet qui ferias indiceret, quiq; ludis Romanis, aut quadrigis mittendis præeſſet.

Cōtumaciā cohibendi cauſa.

Nonnunqnam ut illorum contumaciam cohiberet, qui functis honoribus, magiſtratu abire uel ſenatus dicto parere nollent.

Prodēdi flaminis gratia

Interdum, qui flaminem proderet, dictatorem fuiſſe legimus: qui quidem magiſtratus non Romæ tantum, ſed & Albæ, & Lauini, & in toto feré Latio ſummus erat.

Dictatorq; creabatur, & quo tēpore & loco, & q̄diu.

Id quoq; non prætereundum, quód ſiue belli gerendi, ſiue cuiuſuis muneris exequendi cauſa, dictator dictus foret, niſi uirum conſularem, quiq; conſulatum antea geſſiſſet, & nocte ſilente, atque in agro Romano (is autem Italia terminabatur) dici licuiſſe: nec ultra ſex menſes ante Syllam, dictaturæ munus quempiam exercuiſſe, præter Furium Camillum,

Furius Camillus,

cui iam exacto ſemeſtri, cum cōſternata republica laborarent ancipiti metu, ne tumultus urbani fierent, neue urbe relicta, Romani Veios migrarent, ſenatus in annum dictaturam inuito prorogauit: atq; hic Camillus fuit, q uindex maieſtatis Romanæ, dictatura quinquies, triūpho quater potitus eſt. Conſulatum ueró nunq̄ attigit, tametſi lege ueteri de dictatore creando primū lata, id ſancitum fuerit, ut niſi cōſulares uiri, quiq; conſulatum antea geſſiſſent, nulli dictatores haberentur aut fierent.

Locus ex Terentij Phormione elucidatus, & uetus ſenatuſconſultum a Græcis ad Romanos deductum. Caput VII.

LEgebamus aliquando, dum pueri eſſemus, Terentij Phormionē, ubi adoleſcens filius, uirginis amore perditus, mentitus ſe proximū genere, puellā, abſente patre, uxorē duxerat, lege coactus. Demū reuerſus pater, ſeruū, cuius ſuaſu nuptias cōfecerat, ꝙ indotatā duxiſſet atq; ignobilē, iurgijs afficiebat, quū leui mercede inhoneſtas nuptias effugere, & filium ab ignominia redimere potuiſſet. Hoc erat ſi dotē uirgini dediſſet, ut dote cōtenta, aliū puella uirū quæreret, filium uero dimitteret: aut ſi pecunia deeſſet, mutuam ſumeret uel fœnore. Cui ſeruus in hæc uerba reſpōdit: Hui dixti pulchre, ſi quidem quiſquam crederet, Te uiuo. Quid ſibi uellet, quod uiuo patre, neminem filio crediturum pecuniam ſeruus reſpondebat, non ſatis tunc accepe ramus. Sed cum poſt aliquot dies, in eādem lectiōem, ut fit, incideremus, animaduertimus uetus olim ſenatuſconſultum fuiſſe,

Solonis lex.

quod primum à Solone ueteri lege ſancitum, inde ad noſtros deductum fuiſſe arbitror, quo cautum fuit, Patre uiuente, filio qui ſub patris iure eſt, credi pecuniam non licere: & qui credidiſſet, petitionem non habere: ne filius familias ære nexus alieno, ut creditum redderet, uel necem patri machinaretur, aut aliunde eam inhoneſtius quæreret. Sed cum ipſius ſenatuſconſulti uerba non haberemus, incidimus forte ad id temporis cum hæc dictaui, in pluſcula legum commentaria, quæ ex naufragio erepta, nauta quiſpiam Romam aduexerat: ea cum emendi ſtudio inſpiceremus, illud ipſum ſenatuſconſultū, quod diu impēſa opera quæſieramus, caſu inuenimus.

Senatuſconſultum in fœneratores.

Verba ueró ex eo ſenatuſconſulto hæc ſunt: Placere ne cui qui filio familias mutuam pecuniam dediſſet, etiam poſt mortem parētis, cuius in poteſtate fuiſſet, actio petitioq; daretur. Vt ſcirēt, qui peſſimo exemplo fœnerarent, nullius poſſe filij familias bonū nomen, inde expectata patris ſui morte, fieri, & infra.

Fœnus quo pacto paulatim abrogatum

Cum enim fœneratores magna licentia pro arbitrio fœnerarent, cautū fuit, primo duodecim tabulis de modo credendi, ne q̄s plus unciario fœnore fœneraret: mox tribunitia rogatione ad ſemiuncias fœnus redactus, deinde ad ſemiſſem, poſtea ad trientem: demum L. Genutius tribunus plebis tulit ad populum, ne ullo modo fœnerari liceret. Poſt aliæ quod uero tempus, Sulpitius trib. plebis, ut credēdi modum præfiniret, legem tulit,

Credebatur nō ultra duo millia drachmarum.

ne q̄s ordinis ſenatorij, ultra duo millia drachmarū æs alienū conflaret: qui poſtea decedens, cōtra legem à ſe latam, trecentas myriadas æris alieni conflaſſe inuentus eſt. Di

uus deinde Cæſar etiam certum modum credendi præfiniuit. Tiberius uero ut fœnus tolleretur omnino, diſpoſito per menſas millies ſextertio, cauit ut ſingulis facultas creditũ accipiendi fieret in triennium ſine uſuris, ſi debitor in duplum populo cauiſſet. Poſtremó pluribus plebiſcitis, non modó fœnus, ſed uetita uerſura fuit, cautumq; perpetuo ſenatuſconſulto, ne filio familias credere liceret. Cauſam ferunt fuiſſe, quód Cælius Plotius fœnerator T. Veturium nexum & addictum, ob reliquum fœnoris nõ redditi, ſtuprare uoluit, & uerbere affecit. Sicut de Papyrio traditur, qui Publium nexum ad libidinem perlicere coactus fuit, quæ cauſa traditur fuiſſe, ut nexi ſoluerẽtur, ne ue in poſterum quiſquam necteretur. in qua quidem re, adnotare ſuccurrit, apud iureconſultos, reliquatores dici, qui integrum æs alienũ cum fœnore non exoluiſſent, ſed partem æris alieni & fœnoris deberent. fuitq; Athenis magiſtratus cui Zeteta nomẽ, apud quem ſi quis integrum æs debitum non ſoluiſſet, conueniri lege poterat. Indis uero & Germanis fœnus ignotum fuit, & pleræq; gentes odio illud inexpiabili proſequutæ, adeo ut cum furem dupli, fœneratorem quadrupli damnarent. feruntq; Aegyptios & Athenĩẽſes, cum hæc contagio mali latius ſerperet, pluribus decretis cauiſſe, ne ob fœnus corpora adiudicari uel addici poſſent, né ue ſuper corporibus fœnerari fas foret, nec citra debitoris facultatem ſæuire, quæ lex Siſachthia & Chreocopia dicta: adeo ut Lycurgus é tota Sparta fœnus & uſuras exterminaſſe dicatur. cumq; omnis Aegyptus eſſet obruta fœnore, fuit lege ſancitum, ut ita demum mutuam pecuniam accipere liceret, ſi cadauer patris fœneratori daretur pignori, penes quem eſſet poteſtas paterni ſepulchri debitoris oppignorati. Inter cæteros fertur Agis Athenienſium dux adeó fœnus exoſum habuiſſe, ut omnium fœneratorum tabulas igne ſuppoſito in foro concremarit, q̃ igno nullum clarius lumen uidiſſe Ageſilaus dixit. laudaturq; Antoninus Pius & Alexander Seuerus, quód Romæ fœnus trientarium conſtituerint, cum nonnullos fœnoris cauſa agro paterno auitoq; exutos cõperiſſent: ſemiſſem uero induxerint, & abrogarint. Lucullus quoq; adeó fæneratorum licentiam cohibuit, ut omnem Aſiã fœnore demerſam liberarit: Sicut Cato q in fœnore coercẽde aſperior & durior, ex tota Sicilia fœneratores exegit, illamq; ære alieno obrutam, in priſtinum decus reſtituit. Hoc quidem ſenatuſconſultum iam longo abuſu obliteratum, diuus Claudius fœneratorum licentiam coercens, ne filijs familias pecuniam fœnori darent, ſeuero edicto ſeruati mandauit. Diuus deinde Veſpaſianus cum cenſuram ageret, ſaluti parentum & liberorum conſulens, illud denuó ex longo interuallo reuocauit. Non ergo inſcité ſeruus ille reſpondebat, neminem fore, qui uiuo patre, filio pecuniam crederet, cuius petitionem actionemq; lege & ſenatuſconſulto non haberet.

Cæl. Plotius fœnerator.

Reliquatores.

Fœnus exoſum.

Lex ſiſachthia & Chreocopia.

Agis.

Spero te amaturum fore, uel amadum fore, ueterum autoritatibus Latine dici licere, contra opinionem quorundam grammaticorum.

Caput VIII.

COmmentatiunculas ſuas nõ inuenuſtas adoleſcẽs quiſpiam ingenio & lingua præſtabili, dum poſteritati & gloriæ ſeruit, apud nonnullos eiuſdem diſciplinæ uiros lectitabat, nõ equidem, ut uidebatur, laudis indipiſcendæ gratia, ſed ut graui illorum iudicio ſubnixus, liberius conſultiuſq;, ſi quod in eis delictũ, ſi quodue mendum eſſet, caſtigaret, eorumque explorata ſentẽtia, nonnulla in uulgus emittebat, multa uel tolleba te medio, uel corrigebat. Aderat inibi familiaris meus quiſpiam, honeſti ordinis, Latinæ eloquentiæ & ueterum literarum non ignarus, qui cætera quidem minimé uiſus aſpernari, uno uerbo ſe offenſum dicebat, quod in poſterum nihil in eum ſcripturum fore, ille dixerat. Minus Latiné (inquit) dictum eſt, ſcripturũ fore, ſed aptius conuenientiuſq; dicendum fuit, ſcriptutum eſſe. Si quidem uerbum fore, cum tempus quod futurum eſt deſignet, cum participio in rus, uel in dus, quod pariter futurum tempus deſignat, minimé cõuenire: perindeq; haberi ac ſi dicas, ſcripturæ futurum eſſet, quæ oratio, ut probe noſti, nihil habet gratiæ uel dignitatis. Quoq; minus dubites, inquit ille, hoc ſenſerũt multi eruditi, quorum ſententiam, iudiciumq; minimé aſpernaberis. Statimq; ad nos attulit obſeruationes grammatici hominis nõ incurioſi, in quibus ad hanc ſentẽtiã ſcriptũ, definitumq; inuenimus: Foro cũ uim participij

Foro.

Laurentius Valla taxat 9 lib. 1. ca. 28.

habeat, cum nomine, non cum participio iungi oportere, ne duo ſimul participia cõfun/
dantur. Itaq; dicendum, ſpero te amatorem fore, uel amaturum eſſe: non autem amatu
rum fore, uel amandum fore: uenturum eſſe, non uenturũ fore. Et ita dici ſcribiq; opor/
tere, maximé cõtendebat. Quod cum legiſſemus, tenuit nos admiratio iſtius doctoris,
equidem diſerti & tamen inconſiderati, qui præcipiti ductus ſententia, tam aſſeuerate
contendere auderet, id quod longé ſecus à doctiſſimis ſæpe uſurpatum memineramus.
Siquidem T. Liuius facundiſſimus autor, ſecundi Punici belli octauo, & acturũ ſe, in/
quit, per populum aperté fore, ſi ſenatus aduerſaretur. Et alibi, libenter facturos fore, ut
ludi maximi fierent. Et rurſus, eó quoq; mittẽdos fore legatos, dixit. Et ſeptimo de Ma
cedonico, ſub pellibus habendos milites fore. Q. Curtius, ſeneſcendum fore tantum ter/
tarum uel ſine imperio obeunti. Quibus aſtipulatur Plinius naturalis hiſtoriæ ſecũdo,
Quid fore putandum eſt, inquiens? & pluribus exemplis quibus omnis hiſtoria referta
eſt, quæ trita & peruulgata in quæſtione minimé dubia referre non neceſſe habeo. Præ/
terq; ueterum autoritates, rationes adduci poſſent, quibus ita dici conuenire facile con/
tenderim, ex arbitratu eruditiſſimi uiri. Cum enim ſubſtantiuum olim uerbum fuerit
fuo, atq; eius infinitiuum fore, fuiſſe, futurum eſſe, &c. eiuſdemq; uerbi nonnulla tem/
pora retinuerimus, adeó ut forem antiquum, & eſſem recentius dicamus: quis prohi/
bet etiam fore atq; eſſe, ſimul cuſtodiri, perindeq; amaturum fore dici, quod amaturum
eſſe? Sed cum nos autoritatibus ueterum inniti debeamus, quibus hæc comperta fuere,
quæ pro ratione ſunt, fruſtra in re confeſſa & explorata, rationem & adminicula nõ ne/
ceſſaria inquirimus. Si qui tamen ſunt ita Latinæ linguæ curioſi, aut animo tam agreſti
& duro, quibus ueterum autoritas non ſatis ſit, poterunt ab his qui iſtiuſmodi res con/
quiſitius indagantur, quibusq; iſta conſectari curæ fuit, hæc atque ſimilia perſcrutari.

Pleraque ueterum Romanorum cognomenta, quibus de cauſis indita & denominata fuerint.

Caput IX.

VErum profectó eſt, id quod à multis traditur, ueteres illos non infimæ plebis
homines, quorum bona fortiq; opera populus Romanus uſus fuit, ex re ruſti
ca, in qua multum diuq; uerſati fuerant, clari nominis cognomẽta ſumpſiſſe.
Ex qua re coniectari licet, fortes illos atq; acri ingenio uiros, quicquid à rei/
Piſones. publicæ muneribus ocij & laxamenti habebant, id plerunq; in exercendis agris & colen
dis frugibus ponere conſueuiſſe. Neq; ſementes terræ iacere, neque uites amputare, aut
agros ſtercorare, uel irrigare faſtidio unquam duxiſſe: quæ nũc probro ducimus, dede/
corique & turpitudini damus. Eiuſmodi fuiſſe Piſones, ꝙ in pinſendo frumento longo
Cicerones. Lentuli. uſu fuerant exerciti, uel à piſo legumine: hi enim Calphurniorũ proſapia à Numa ori/
Fabij. ginem duxiſſe feruntur. Cicerones & Lentuli, alteri ob ciceres, alteri ob lentes eximié
Antonij. cultas, generoſum familiæ nomen inuenere. Fabios quoq; à ſatione fabarum ſunt qui au
Lactucini. tument denominatos: tametſi ab Hercule prognatos, & ab fouea dictos nonnulli ferũt.
Hortenſii. Sicut Antoniorum familia, quæ Romæ imperitauit, Antonem Herculis prognatum,
Stolones. autorem ſtirpis nuncupat. Lactucini, ꝙ lactucas colerent. & Hortenſij, quod hortorum
ſtudio tenerentur. Stolanes quoq; à pampinatione & cura arborum, ꝙ curarent ne fru
tices, quos ſtolones uocant, ad caudices arborum naſcerentur, nobilia cognomenta inue
Pilumni. nere: Ex qua familia Licinius ille Stolo, primus de plebe conſul, quia filiũ emãcipando,
Serrani. fraudem legi fecerat, qua uetabatur ultra quingenta agri iugera poſſidere, ſua lege da/
mnatus eſt. Pilumnos, ꝙ pilum conterendo frumento, idoneum commenti ſunt, dictos
accepimus. Et Serranos, ꝙ agros ſent, uel ꝙ ſerererẽti fuerat delatus honos. Cuius fa/
Suilli, Bubulci, Bupecij. miliæ proprium erat, fœminas nullo tẽpore linea ueſte uti: ſicut Cethegis, diſtincto ami
Caprarij. ctu & exerto brachio incedere: & Flaminijs, niſi ſacrorum cauſa é ſua domo ignem efferre
Porcij Quinij, Caprilij, ri. Suilli uero, Bubulci, Bupecij, Caprarij, & Porcij, Ouinij quoq;, Caprilij, Equitij, &
Equitij, Tauri. Tauri, à pecudibus & armentis cognomenta familiæ tulere, ex quibus claros illuſtresq;
Ex corporis uitio. uiros militiæ domiq; multos fuiſſe, fama uulgauit. Rurſus ex corporis uitio, aut mem/
Strabones, bri iactura magis q̃ honeſtamento, plúres dicti cognominatiq; ſunt, quos recenſere &
Pæti, Cæci. breui perſtringere, de quibus meminiſſe potuimus, non pigebit. Strabones, Pæti & Cæ
ci, ex oculorũ uitio cognomenta inuenere: tametſi pætos habere oculos, laudi plerunq;

datum ſit. ſunt enim ad laſciuiam proniores. Sicut Licinij & Limi, alteri quod paruis ocellis naſcerentur: alteri, ꝙ limis oculis intuerentur. Horatio illi qui Thuſcorum copias detinuit ſolus, ꝙ alterum in bello amiſit oculum, Coclitis nomē fuit: quanuis ꝙ eſſet unoculus, Cyclopem, mox lapſa conſuetudine, pro Cyclope, Coclitem appellatum ferant. A ſimis uero naribus uel repandis, Silos & Simos: à ſuperſilijs, Silones: à labiorum magnitudine, Chilones & Labeones: à naſo, Naſones: ab auribus mobilibus, Claccos: à capite Capitones, à fronte Frontones, dictos accepimus: ſicut à colore, Burros, Nigros, Ruffos, Aquilios. Rutilos. Dixere autem Silos, naribus ſurſum uerſus repandis: Silones uero, qui præminenti ſupercilio forent. Galbas quoq; à colore galbulæ auis credunt denominari. Eſt enim paſſeris genus luteis pennis, tametſi à galbeo indumēto aliq dictos aſſeuerent. Et Lappas, ab in culto capite: & Suras, à ſurarū neruoſitate: & Halas, à fœdo oris halitu: Coſſoſq;, ꝙ rugoſi corporis forent: ſunt enim uermes ſeu teredines, quos in uetuſtis lignis cum cariem cōtraxere, genitos inſpicimus. Sicut Aenobarbos ab æris ſimilimo capillo, multos dictos uolunt. C. Mutius uir clarus genere factiſq;, cum Porſennam gladio impeteret, ꝙ ſcribam pro rege obtruncarat, à clade dextræ manus, quam ſibi ad ignem deflagrauit, Scæuolæ nomen tulit. Inde cognomentum Scæuolæ multis Romæ factum eſt. Scæum enim Græce læuum deſignauit. Plautos etiam & Plotos, ꝙ ſupra modum pedibus planis eſſent. Plancis uero & Panſis, à uola pedū pariter id nominis fuit: cuius familiæ numeratur Numatius Plancus uir prætorius & conſulari, qui ſub diſciplina Ciceronis euaſit orator ſummus. Sic Valgi, Vari, Vatiæ, Vatinij & Scauri, ꝙ uarias haberent ſuras, aut crura pedum intorta, uel quod talis præminentioribus forent. In Scauris enim adnumerantur præcipuæ nobilitatis uiri: quorum familiam in Scauro Mamerco, q maieſtatis reus cauſam dixit, extinctam fuiſſe uolunt.

Scaurorū familia, quando extincta.

Ex Metellis uni, ꝙ frontē uitta ligatus ambularet, Vittato: alteri, ꝙ funebres ludos & uiſcerationem ſine mora exoluendos curauit, Celeri nomen datū: tertius, ꝙ à Furio tribuno patris reditū exorauit, Pius cognominatus eſt. Falconum, ꝙ pollices pedū introrſus curuatos, falconis inſtar haberet. Et Sedigiti, quod ſenis plerunq; digitis: & Tuditani, quod malleo ſimili capite naſcerentur, cognomē gētilitiæ ſtirpis inuenere. Tudites enim mallei, à tundendo dicti ſunt. Sic Malici & Bronci, alteri q̄d magnis malis & buccis tumidioribus eſſent: alteri, ꝙ ore ſine labijs naſcerentur. Capellas quoq;, à capilloꝝ hirſutie dictos uolunt. Et Ceneſtellas, a caluitie: Columellas, a proceritate: Aruinas, a pinguedine: Naſicas, ab adunco naſo: & Mammulas q̄ſi papilloſos, ab ipſa re denominatos ferunt. Leccæ quoq; inexhauſta libido, & obſcœnus amor, gentilitium nomē dedit. Quinetiā ex uarijs fortunæ caſibus multos clara nomina ſumpſiſſe inuenimus. Valerio tribuno militum, cū ad ſingulare certamen, à Gallo prouocatus deſcendiſſet, ꝙ pugnanti in galea coruus inſediſſet, Coruini nomē factū. Et T. Manlius, ꝙ præualidū hoſtem cominus trucidaſſet, induuiaſq; hoſti torquem detraxiſſet, Torquati nomē aſſumpſit. Druſo quoq; à duce Druſo pugna ſingulari uicto, clarum familiæ nomen datum. Rurſus Buteones dicti, ꝙ autori familiæ, cum claſſi præfectus à portu ſolueret, Buteo auis felici omine inſedit, quo augurio inſignem de hoſte uictoriam tulit. Ea enim triorches, ꝙ treis habeat teſtes, nuncupatur. Et Lænatos ꝙ eo ueſtis genere utebantur, quæ chlænæ dictæ. Quorum M. Popilius Lænas princeps familiæ fuit, qui cōſul & flamen, cum lænam indutus, ſacrum faceret, orto patrum & plebis tumultu, ut erat amictus, in forum proceſſit, magnificaq; oratione ſeditionem cōpreſſit, & rixam ſedauit. Liuio Salinatori, ꝙ in cēſura ex ſalaria annona nouū uectigal ſtatuiſſet, ſal cognomentū dedit. Ex Sabinis uero Claudios, ab autore Appio Clauſo gentis principe, qui cum multitudine clientum Romam commigrauit, deductos ferunt ex qua familia multi inſignes nobilitate & honoribus, contra furores tribunitios, pro patribus perpetui defenſores extitere. Huius generis Appius Caudex cognomento fuit, ꝙ primus claſſem extra Italiā duxerat, & nauali prælio pugnare docuerat. Dixere autem caudicem, lignorū aceruū compactum & conglutinatum, unde & codices. Ea autem Appiorum familia ab Appij corona, quam L. Appius in Achaia ludis Næmeis meruit, originem duxiſſe fertur, cui poſtea Neronis dixere nomen, quod Sabina lingua fortem deſignauit & ſtrenuum:

ex qua nonnulli patritij, alij plebeij: plebeia Marcellorum, patritia uero Pulchrorum fuit. Aurelios quoq; ex Sabinis, quod publice his Romæ locus datus foret, ubi Soli ſacra facerent, à Sole nuncupatos ferunt, proq; Auſelijs Aurelij dicti, ſicut Valeſii, Fuſii, & Papyſii quondam, nunc Valerij, Furij, & Papyrij, R primū litera inuenta. Is enim Claudius Centinianus, ſeu Centimanus fuit, qui librum in iure ciuili conſcripſit, & primus R literam Latinis dedit.

R literæ inuentor.

Papyrius, à pedum pernicitate, qua uictor omnium ſuæ ætatis æqualium fuit: Curſoris nomen accepit: alteri, ob loquendi tacendiq; in ætate p̄textata prudentiam, Prætextati nomen datum. Præter hos Cati, qui & Corculi, quod uſu & ſapientia præſtarent: nam catum Sabini acutum dixere. Et Curiones à curis, quibus macilentiores erant, denominati ſunt. Ex qua gente tres præcipui oratores, lumen totius ſenatus atq; imperij, fuere. Dentatos quoq;, quod ſolido oſſe uice dentium armarentur, dictos putant. Quo modo Pruſiæ regis Bithyniæ filius fuiſſe fertur. Quanquā pleriq; aliter ſentiant, autorem ſcilicet gentis, cum primum in lucem editus fuit, dente nato prodijſſe: ſicut de M. Curio, & M. Carbone traditur. Rurſus Clodij & Cluentij à Cloante, & Memmij à Mneſteo. à Sergeſto autem Sergij, ſicut à Naute Nautij, & Geganij à Gia, Troianis ducibus, q Aeneæ comites poſt euerſum Ilium, huc applicuere, illis progenitoribus gloriantur. fuitq; proprium Nautiorum familiæ, ut ſacerdotes Palladis fierent, & ſacra tractarent, quod princeps familiæ palladium Romam attuliſſe ferebatur. Sic Manilios à Manilia Thelegonij filia, quam Thuſculi genuit, & Cæcilios à Cæculo Præneſtis conditore. Et Lamios à Lamo, qui Formijs imperauit, & Calphurnios à Calpho Numæ regis filio, oriundos ferunt. Quatuor enim Numa filios genuit, qui omnes honeſtarum familiarum nomina dedere: Calphum, ex quo Calphurnios: Pomponem, unde Pomponios: à Pino autem Pinarios, & ex Mamerco Mamercos fluxiſſe putant. Calphurniorum familiam illuſtraſſe dicit L. Calphurnius Piſo Frugi, q tribunus plebis, repetundarum legē tulit primus, & promulgauit. Aemilia gens, Mamercum pythagoreum autorem ſuæ ſtirpis nuncupat: cui propter eximiam humanitatem, quodque animo eſſet æquiſſimo, cognomen Aemilos inditum ferunt, ſicut à ledore Lepidi, & Cicurij manſueti appellati. Scipio Naſica, à maioribus naribus, & ob morum temperantiam Corculum. Contra uero Trebonius, quod eſſet ingenio impotens, & moribus difficilimis, Aſper dictus eſt. Sic Cotæ ab ira & oris toruitate, quod acres forent & uehementes: & Inſani, quod natura intractabiles: atque Maſſæ, quaſi fures: & Lamiæ, quaſi uoraces, cognomenta inuenere. Fabius uero Maximus ex morum clementia, & quod nihil illo eſſet placidius, Ouiculæ: idem, quod Hannibalem mora fregit, Cunctatoris, & à Verruca in labijs, Verrucoſi nomen accepit. Eſt enim uerruca, præminens caro ſeu tuberculum. Alter, quoniam ſordidæ intemperantiæ foret, & profuſa largitione patrimonium prodegerat, Gurgitis. Sicut Nepotes, qui attritis facultatibus uino, alea & ſcortis, patrimonium exhauſere, appellati. Tertius, quod ſalutis æde pinxit, Pictoris. Alius Ambuſtus, cuius filia Licinio Stoloni nupſerat. Ex qua familia, quod nulli contigit, uno uelut tenore tres principes ſenatus fuere, Fabius ſcilicet Ambuſtus, Rutilianus, & Gurges, præcellenti ingenio uiri. Is autem Ambuſtus, quod adoleſcens ictus fulmine deflagrauit. idemque Pullus, poſtea Rullus nominatur. Fuit quoque Fabius cognomento Venox, qui cenſor cum Appio Claudio, ob inquiſitas aquæ uenas, Venocis nomen accepit. Et alter Rutilianus, cui primum ob uirtutem Maximi cognomen datum, qui magiſter equitum à Papyrio dictatore pene ſecuri percuſſus eſt. Duos enim Maximos populus Romanus præcipue cognominauit, Valerium, qui plebem patribus conciliauit, & hunc Rutilianum: poſt quem Pompeius, aſtipulante Sylla, Magni nomen accepit. Nec me præterit, Cæſones, quod cæſo matris utero in lucem prodijſſent, ſicut Cæſares, quod eſt Iuliorum familiæ cognomētum,

Cæſones.
Cæſares.

uel quod cum cæſarie naſcerentur, ſeu quod auus C. Cæſaris elephantem occiderat, q punica lingua cæſar dicitur, nomina inueniſſe: cuius familiæ proprium dicunt fuiſſe, ut ſacra Apollinis curæ habeāt, eiusque miniſtri fiant.

Sacra Apollini.
Iuli.

Iulos uero, à prima barbæ lanugine plerique dictos autumant: longom enim Græci primā in mento dixere lanuginē.

Agrippæ.

& Agrippas, quod contra naſcentium legem, pedibus prius ex utero emerſis, nati eſ-

ſent, quaſi ægre partos nuncupari, quod omen infelicitatis fuit:ſicut qui ex utero haud magno negocio & proniori partu effuſus foret,felix augurium affert. Et Vopiſcos,cum ex gemellis uno defuncto, alter ſuperuiueret: & Proculos, qui foris agente patre: ac Poſthumos,qui poſt patris obitum nati eſſent:& Cordum,qui ſero& poſtremus:atque Opiter,qui patre mortuo,auo uiuo editi forent,dictos exiſtimarunt. Cornelius qui Scipionum nomen propagauit, ꝙ patrem lumine orbum,pro baculo regeret,uelut haſtili nixum,Scipio fuit appellatus. EtCincinnatus, ꝙ eſſet capillo incompto:& Roſcius,ꝙ exactæ uirtutis & conſummatiſſimus foret. Cum enim Roſcius Gallus hiſtrio nulli ſecundus, ſupra omnem memoriam abſolutiſſime mimũ ageret,ſicut Pollus apud Græcos,ſi quem uirtute præcipuum & artibus præcellentẽ uidebant, Roſcium, hoc eſt, miræ & perfectæ probitatis nuncupabant. Sic Piſo,ꝙ in omni re commodus foret, utilis & fructuoſus, Frugi eſt cognominatus. Scrofæ uero & Aſinæ unde ſint cognomenta, uulgo proditum eſt:ſiquidem alter cum uades daret,aſinam onuſtam auro in forum duxit:alter ſuppoſita uxore puerpera,quam depeculatus fuerat,ſcrofam ſe nõ habere mentitus fuit:ſeu quod Varro tradit, qui primus genti nomen propagauit, cum quæſtor in Macedonia relictus foret in caſtris, hoſteſq; impreſſionem facerent, palam uociferatus eſt, celeriter ſe illos ut ſcrofa porcos diſiecturum, quod & fecit: unde nomen aſſequi meruit. Proditumq; memoriæ eſt, Cornelium Rufum, ꝙ ex præſcripto librorum Sibyllinorum ludos fecerat, Sibyllam primo, mox annis intercedentibus, Syllam appellatum, poſteris nomen propagaſſe. Et militem, ꝙ fronte coronatus, militaria geſſit facinora,Fronticij nomen dediſſe. Sed iam longius euecti ſumus, q̃ ſtatueramus. Itaque ne longius legentes fatigemus, neue pluribus moremur ſtudioſos, de his hactenus dixiſſe ſatis ſit. Hoc quoque non fuerit ab re meminiſſe, pleraq; cognomenta Romanis ex piſcibus fuiſſe indita. Nam Murænas & Oratas, uel quod piſcium eius generis uiuaria q̃ ampliſſima haberent magno fœnore, uel quod eo edulio præcipuo ueſcerẽtur, pleriq; dictos uolunt. Tametſi Murænam à neruoſo corpore, ſicut Neruam a fortitudine multi denominari dicant. Fœminaſq; Romanas duo tantũ nomina ferre, mares uero tria, ſæpius quatuor, prænomen, cognomen, agnomen & nomen, idq; nobilitatẽ generis monſtrare: quodq; rarenter mulieres prænominibus utebantur, mares uero frequentiſſime. Nanq; cognomen, & agnomen mulieri non dabatur. Quod nobis, cum frequenti lectione id obſeruaremus, ita eſſe propemodum uiſum fuit.

Sylla.

* fronde

Fronticius.

* Fronditij

Cognomina ex piſcibus.

Murænæ.

Oratæ.

Fœmiȩ duo. mares autẽ tria aut quatuor nomina habebãt.

Quare partus ancillæ, cuius uſusfructus legatus fructu non ſit, cum reliquorum animalium contra fuerit. Caput X.

INter contentiones forenſes quõdam ſumma diſſenſio fuit, An partus ancillæ, in qua uſusfruct9 legatus eſt, in fructu ſit habẽdus, ita ut in eo ſicut in ancilla uſusfructus maneat. Vetus quæſtio fuit inter conſultiſſimos uiros P. Scæuolã & M. Manilium, a quibus Brutus ſummæ autoritatis uir,q inter iuriſperitos multũ longeq; præſtitit, & M. Cicero iure meritoq; diſſentit. Verba Ciceronis de finibus bonorũ primo, ſi recenſere ea quis uellet, aſſcripſi: An partus ancillæ ſit in fructu habẽdus, diſſeritur inter principes ciuitatis P. Scæuolam & M. Maniliũ:ab hiſq; M. Brutus diſſentiet, quod & acutum genus eſt, & ad uſus ciuium nõ inutile: noſq; ea, eorumq; ſcripta, reliquaq; eiuſdem generis, & legimus libenter, & legemus: hæc quæ uitã continent oẽm, negligentur. Hactenus Cicero. Manilius & Scæuola, in fructu ancillæ partum eſſe dixere, ea de cauſa, quod ſicut in cæteris animantibus, quæ in manu mancipioq; ſunt, illorum fœtus in fructu eſt. Siquidem pecudum legato uſu fructu, ſoboles ex pecudibus poſtea natis ſuffecta, perinde accedit legato & in fructu habetur, ac ſi una cum pecore legata fuiſſet. Ita ancillæ legato uſufructu, pari exemplo partum ancillæ in fructu eſſe uoluere, plureſq; iuriconſulti in hanc ſententiam conceſſere, a quibus tamen Brutus grauis autor in primis, certioribus argumentis diſſentire haud immerito uiſus fuit: cuius ſentẽtia poſtea obtinuit. Non enim ſicut in ſobole pecudis pecus enatum, nexu obligatur, & in fructu eſt, ita ancillæ partum in fructu eſſe, aut in ius ditionemq; uenire cenſuit. Quippe pecore legato, ipſum pecus & ſobolem tanquam pari nexu obligatam accedere, & in fructu eſſe conſentiunt omnes. Sed in fructu hominis, homo, inquit, eſſe nõ

Ciceronis locus.

poteſt, permagniq; intereſſe an pecus ex pecore, uel homo ex ſerua naſcantur. Cum enī ex ſerua natus, ſui potens non ſit, nec alieni iuris aut dictionis fiat, ſed in ſeruitio & famulatu domino ita addictus, ut ſine domini iuſſu permiſſuue in ius alterius uenire, aut mancipio, nexuue obligari non poſſit, ideo ancillæ partus, in ius miniſteriumq; uſufructuarij nō uenit, ſed uelut mācipium domino addicitur. Quod in pecore enato ſecus dici conuenit. Siquidem pecus enatum, cum in manu & fructu ſit, una cum pecore legato tanquam adiectum perinde manet, ac ſi una legatum eſſet. Aptiſſime commodiſſimeq; Brutus, magno ut fuit ingenio, ab homine pecus ſeiunxit: ſed ſicut hoc peracri iudicio non inepte ab altero diſcreuit, & diuerſum arbitratus fuit: ita cauſam ego tam uariæ deciſionis, à ueteribus iureconſultis libenter quæſierim, Cur, areæ uſufructu legato, ſi in ea inſula erecta foret, ea poſtea demolita, in eademmet area mihi uſumfructum manere Paulus & Vlpianus cenſuerūt, non autem ecōtra: nanq; ædium uſufructu legato, illis demolitis, licet alteræ ſuffectæ ſint, in eis tamē mihi nullum manere uſumfructum, conſtans oīm opinio fuit. Et tametſi rationis huius dijudicandæ nō prompta animaduerſio foret, conſtitit tamen grande diſcrimen ſubeſſe, ꝙ demolitis ædibus, ſolū & area quæ prius fuit, manet, in qua mihi uſusfructus incolumis & certus eſt: ædibus uero demolitis, ǭuis alteris inibi ſuffectis, non eaſdem cenſeri conuenit. Ideo cum aliæ, non eædem dicantur, uſumfructum propterea non deberi, iure meritoq; putarunt.

Miracula de ſomnijs apud nonnullos cognita & comperta, & quæ ipſe expertus fuit.

Caput XI.

IVnianus Maius cōterraneus meus, uir bene literatus, in exquirendis, adnotādisq; uerborum & ſententiarum uiribus, multi ſtudij fuit: & præterquam quod in erudiendis iuuenculorum animis, imbuendisq; doctrina pueris caſtigatiſſimæ diſciplinæ: ſomniorum quoque omnis generis ita uerus coniector fuit, ut ipſius reſponſa diuina fere monita haberentur. Ad eum memini cum puer adhuc eſſem, & ad capiendum ingenij cultum frequens apud eum uentitarem, quotidie ſomniantium turbam, homines quæ celebri fama & multi nominis, de ſomnijs conſultum ueniſſe. Declarabat definiebatq; ille, nō breuiter aut ſubobſcure, ut pleriq;, ſed expoſite atq; aperte ænigmata ſomniorum, ſiue boni, ſiue mali prænunciat: ita apte, ut iudicium factū à ueridico diceres. Multi quoq; illius monitu, uitæ interitum, nonnunquā animi ægritudines uitarunt. Sed quod illi, interprete Iuniano, aſſequebantur, animaduerti quoſdam haud quaquā ſummæ nobilitatis, ſed homines tenuiſſimos & ſortis infimæ, abſq; ullo interprete aſſequutos, & ſomnio tantum præmonitos, imminētem cladem aut futurum exitium, & pleraq; incommoda uitaſſe. Veriſſimaq;, qualia futura uiderant, ſomnia extitiſſe: quod genus Græci horoma, hoc eſt, uiſionem dicūt. Nuper in Veſuuino meo familiaris meus quiſpiam fuit, homo alioqui exiguæ ſortis, obſcurus & egens, ſed tamen ſpectatæ fidei & exempli recti, qui ouium greges cuſtodire ſolitus, cum eſſet grauior annis, & ualetudine non bona, eam curam unico, quem habebat, filio delegerat. Accidit, dum procul à ſtabulo ipſe & filius ſub paruulo lare noctu decubarent, ouem quandam à lupo circunuentam, ſibi in ſomnijs obuerſari, illiusq; dentibus opprimi & lacerari uiſam: quo ſomnio expergefactus ſenior, filium qui una decubabat, excitauit, utq; ad gregem propere accederet, acclamauit: nanq; ouem, cuius etiam nomen referebat, à lupo circunuentam dilaniari dixit. Qui cum illuc excitatus pergeret, eandem, quam pater prædixerat ouē, à lupo lacerari atque opprimi inuenit, ueriſſimumq;, & quale pater prædixerat, in ſomnium expertus fuit. Matrona inſignis, multi & celebrati nominis, dum Neapoli degerē, referre mihi ſolita eſt, quācunq; in ſomnis imaginē uidiſſet, eandē ſibi poſtera luce repræſentari. Eaq; magnæ admiratiōi apud reliquas matronas fuit, quod ſæpius quæ ſibi die euentura erant, ſomnio monita, futura prædiceret. Sed ꝑ omnibus quæ notauerim, res eſt memoria & admiratione digna, quā ego nuper expertus ſum, & reprobaui. Iacebat in lectulo Marius alumnus & cliens meus, cuius ego ingeniū & animi indolem ſæpe demiratus ſum. Is cū per quietē matrē defunctā efferri, & funus apparari uidiſſet, grauiſſimos gemit9 & lugubres querelas, ǭuis ſomnio cōfuſus edebat: quē cū excitari iuſſiſſem, & cauſam tā luctuoſi gemit9 reqſiſſem,

retulit matrem uita functam, ſibi per quietem uiſam efferri, & funerari. Obſeruaui ego diem, & tēpus, quo ſpecies hæc obuerſata fuerat, notaui. Haud multo poſt, nuncius defunctæ matris ad me uenit: à quo cum diem requiſiſſem, conuenit, ipſo die quo mater ꝑ quietem efferri uiſa fuit, illam e uita exceſſiſſe. Quibus exemplis admonemur, ut eſſe ꝑſcita quieſcentis animi, & diuinationes, humanæq; mentis præſagium, quaſi uaticiniū futurorum diuinitus mortalibus datum per ſomnia, credamus.

Quæ forma caſtrorum, qualiſq; diſciplina olim fuit, & quot portæ in Romanis caſtris eſſe conſueuere. Caput XII.

QVibus caſtrametādi ſcientia, & idonea caſtris loca eligendi, nota & perſpecta cognitio fuit, cuius rei gloria Pyrrho Epirotæ præcipua fuiſſe traditur: quiq; militaris diſciplinæ præcepta diligenter exequuti ſunt, hoc annotaſſe literis accepimus, ut pro loci qualitate, ubi caſtra metanda forent, proq; anguſtia & laxitudine, aut militari multitudine, ita ſe duces caſtris capiendis inſinuent. Sed neque eadem figura & habitu, neq; eiſdem in locis ſemper caſtrametari oportere, recte arbitrati ſunt: Siquidem modo quadrata, modo trigona, plerunq; rotunda, ex diſciplina Lycurgi, qui ita caſtrametari docuit: nonnunꝗ lunata, & hemicycla caſtra habere: interdū planis & patentibus campis, nunc arduis & accliuis in locis, plerunq; dimiſſa ualle, nūc in colle edito, & ſummo iugo caſtra communire: Nonnūquam terræ ſitu difficili, & impedito ſaxis præruptiſſimis loco munito, ut ſi qua maior uis ingruat, milites in tuto ſint: & ſicut loci natura tēpusq; patitur, caſtra & munitiones extēdere: ut opportuna aquatio, ne ſiti & laſſitudine conficiantur: ut lignorum, ut pabuli copia ſit: ne cōmeatu, ne ue re frumentaria prohibeantur, haud paruum munimentum eſſe putauere.

Caſtrorum alię atq; aliæ figuræ.

Præcipue cauendum, ne collis aut iugum immineat, unde proſpectus caſtrorum, & ſubita incurſio fiat, neue ſylua dēſa, aut latens foſſa, uel ſinus occulti iaceant, unde latebræ hoſtium, & inſidiæ parari, aut tacito ſpeculatu pericula oriri poſſint.

Quid præcipue cauendū in caſtris locandis.

Portæ quoq; caſtrorū, ut pro amplitudine, pauciores potius, quam plures conſtruantur, eſſe tum facilius, tum etiam utilius, idq; percommodum fuiſſe & ſalutare. Tametſi in Romanis caſtris multiplices aliquādo portas nonnulli exemplis adnotarint: quod ideo ſeruatum eſt, ne quid eruptionem ſubitam in hoſtes demoretur, utq; omnibus portis effuſus equitatus, uno impetu in hoſtes diuerſi irrumpant. Sed tamē ubi ampliſſima erunt caſtra, & quanuis late fuſa, ibi quatuor ad ſummum portas cōſtitui cōuenire: minora uero & anguſta, duabus cōtenta eſſe debere, omnes ferme conſentiunt:

Portę caſtrorum.

Quare multiplices portæ in caſtris Romanis.

Quarum ſicut nomina diſtincta, ita diſſimilia fuere munia. Prima enim prætoria, quæ & quæſtoria dicta eſt: ſiquidem in Romanis caſtris, & prætorium ducis, & quæſtorium fuit, prout prætor, aut quæſtor caſtris & legionibus præerat: quæ uel orientem ſolem ſpectare, uel e conſpectu hoſtium dirigi conſueuit. Quod eo fit, ut ſi quando ad arma conclamatum foret, ſine tumultu extra caſtra cōtrahi multitudo, & explicari ordines, ſignaq; educi poſſint. Etenim ubi acie decernēdum erat, illinc cohortes educi, & copiæ admoueri ſolebant. Vbi etiam militum ſtadio compoſita, inſtructaq; ad ſubitos conatus eſſe debebat, cui etiam Principali nomē datū.

Diuerſis cāſtrorum portis, diuerſa nomina tributa.

Caſtrorū locus.

Statio Principalis.

Altera à tergo caſtrorum Decumana, eo quod ampla & patens: ex qua deſertores, & facinoroſi, in quos iure militari animaduertēdum erat, educuntur, & pœnis coercentur.

Decumana ſtatio.

Tertia principalis, ex qua principes, & ſummi duces uelut ex poſtico, ſi quando uſui foret, opem ſuis laborantibus ferre, ordines tendere, & milites educere conſueuerant. Via quoq; quæ ad portum ferebat, Principalis dicta eſt.

Via principalis.

Quarta poſt prætorium, Quintana dicitur: quippe per eam commeatus in caſtra conuehi, & rerum utenſilium copia uenalis exponi: inde etiam merces ad uſum militaris multitudinis, quæq; bello uſui forent, importari & exportari ſolita.

Statio Quintana.

Hoc quoq; inter exemepla relatū eſt, quod & Fabius Maximus, & pleriq; imperatores præcipiebant, exercitum itineribus, & locorum mutatione crebro fatigari, potius quam uno in loco in caſtris ſedere, eſſe cū tutius, tum ad diſciplinam militarem nobilius. Id quod Cyrum apud Xenophontem nouimus factitaſſe. Quanuis nonnulli, caſtrorum crebram mutationem præ ſe ferre turpem fugam, & exercitus alienationem, duxere.

Exercitus crebro exercendus.

Fuitq; præcepio militari obſeruatum, ut uigiliarum uices tubæ in caſtris per interualla ſignificent. Et ſi quādo hoſtes in conſpectu ſint, pro portis

Vigilæ in caſtris.

caſtrorum ſingulæ ſtationes, & expeditæ cohortes, diſpoſitis excubijs, inſtratis equis fre natiſq;, pro uallo excubēt, ut omnia militari cuſtodia uigilijſq; tuta firmaq; ſint, ne paratis inſidijs, & omni aditu præſepto, nudata cuſtodijs ſtationibuſq; caſtra, hoſtes adoriantur, & nec opinantes inuadant, cædibuſq; & rapinis pateant. Paulus uero Aemylius, ut attentius cuſtodiæ contra ſomnum repugnarent, nocturnas uigilias ſine armis fieri, & inermes milites uigilare iuſſit: quod multi poſtea duces exequi magno ſtudio curauerunt. Tametſi ueteri exemplo, ſtationes uigiliæque, diurna nocturnaque munia ab armatis in caſtris fierent: ita ut ferant militem, quia uallum non accinctus gladio, & aliū, quia pugione tantum accinctus foderet, capite luiſſe. Arma enim ueteres membra mi-

Arma militū membra.

litū duxere. Ferturq; Epaminundas, cum cuſtodias ſtationesque circuiret, ut diſciplinam exemplis ſtabiliret, ſopitum militem gladio transfixiſſe, afferens quod qualem inuenerat, talem reliquerat. Auguſtus quoque manipulares milites ſtatione deſerta, & centuriones morte mulctauit. Caius uero Cæſar, ut ad ſubitos conatus diſpoſita præſidia haberet, duas ſæpe legiones pro caſtris excubare iuſſit. Vtq; in diſponendis caſtris, tendentium ordines, & deſcripta ſuis quæq; partibus loca, ac iuſta itinerum interualla diſtincta ſint: utq; tribuni militum in principijs iura dent, indeq; milites ſignum petāt, ac in ſtationes & uigilias eant: etiam ut in prætorio imperatoris tabernaculum, quod auguſtale dicitur, tendant, ibiq; pro tribunali ſedere, claſſi cumq; apud eos cani, quotieſq; dimicandum foret, pugnæ ſignum ab his tribuni petere debant.

Animaduerſio in dormientes in ſtationibus.

Auguſtale tabernaculū.

Cyri uero tabernaculum apud Xenophontem hyeme pariter atque æſtu oriētem uerſus, aut in caſtrorum medio, quod locus munitiſſimus foret, ſtatui conſueuit. Ea enim regio ſummis ducibus dabatur. Alexandri Magni tabernaculū ſtatuæ circuncingebant: in quo traditur mirum, cum ad Oxum amnem ſtatueretur, fontem manantis olei ſcaturiſſe. Philippus autem pro uallo caſtrorum, nonnunquam in conſpectu maxime tumulo, tabernaculum fixit: quæ quidem ex corio & pellibus, modo ex faccis aut cilicijs pilis contextis conſtruebantur. Numidæ ex calamo & ſtramento, Nomades centonum inſtar tectoria intexebant, multi ex tabulis & cratibus. Fuitq; more nouitio ſeruatū, ut in principijs caſtrorum, aut iuxta tabernaculum ducis, templum uel ædiculam ſimili exemplo milites conſtruant, intra quam ſigna & aquilam uenerarentur & ſeruarent: unde cum opus eſſet, extra caſtra educi poſſent. Illud quoq; notatum, per exploratores centurioneſq;, Romanos duces prius explorato & præuiſo, locum caſtris ante capere conſueſſe: quotieſque motis caſtris loca mutanda forent, militari more uaſa prius conclamari, & colligi: utq; itineri ſarcinas aptent, admoneri: ne quid ignari imprudenteſq; præpropera feſtinatiōe prætermittant. Vallumq; caſtrorum ex ceſpite aggeſta humo, aut mole & aggere contra fluminum impetus: nonnunquam ducta ingenti foſſa, uel lapidum congeſtis molibus: plerunque arboribus obiectis, prout materia ſuppetebat, à tyronibus, præfecti caſtrorum iuſſu, communiri. Quæ quidem foſſa perſæpe fuit duodecim pedum, & ſi detur occaſio, latitudine quam ampliſſima, ne quis illam & munitiones tranſcenderet. Vallum uero tātæ craſſitudinis, quod nullo telo, nulloq; tormento traijci poſſit. Quæ quidem munimenta ſi quando hoſtis propinquus foret, firmis ſtationibus diſpoſitis, ut armati inermes & operi intentos tuerentur, fieri ſolebant. Germani tamen & Gallorum pleraq; gens, pro uallo diſpoſitos habebant currus mutuo nexu. Romani in magno diſcrimine, nouo munimenti genere, clitellas & coniectas ſarcinas pro aggere oppoſuere. Cæſar ad Mundam, cum materia deficeret, cæſorum hoſtium factis aggeribus & humanorum corporum ſtrue caſtra uallauit. Nicias uero dum ad Syracuſas ſedet, cum eſſet pro uallo pugnandum, incendio machinatum, quibus caſtra uallauerat, hoſtium uim propulſauit. Quodq; in caſtris Romanis poſtquam uallo foſſaq; communita ſunt, equo inſidētem militem, niſi cum acie dimicādum foret, haud facile perſpectū eſſe: neq; longius à tubæ auditu, niſi imperatoris aut tribuni iuſſu, militi extra munimenta abire licuiſſe: qui cōtra fecerat, in eū militaris animaduerſio erat. Idq; ideo cautum, ne uagi milites ſolutiore cura obambulantes, in hoſtili ſolo temere pgreſſi, cædibus eſſent & periculis obnoxij. Quodq; mulieres in caſtris intereſſe, aut cū militibus turpi cōſuetudine uerſari non decebat, Mulieres eñ caſtra ſeq apud maiore

Ducum ſummorū locus.

Tabernacula ex quibus apud diuerſas gentes.

Templum iuxta taberna culum ducis

Vaſa concla mari.

Vallum caſtrorum,

Vallum Romanorum.

Vallū ex humanis corporibus.

magnæ turpitudinis erat,& ſeueriſſimæ animaduerſionis. Quare Scipio Amylianus maximus imperator,& qui imperatorias artes callebat,bello Numãtino collapſam militiæ diſciplinam, & diſſolutum morem in omne licentiæ genus, eiectis multis millibus ſcortorum,reſtituiſſe fertur, ad opus que milites traduxiſſe, ſtanteſq; prandere coegiſſe,& cocti nihil ueſci. Metellus in Aphrica laſciuientem exercitum, & prauis moribus inſtitutum,correpta caſtrorum diſciplina,emendauit. Alexander quoq; Macedo,depulſis piſtoribus & cocis,ad prandia,itinera nocturna&ad cœnam,cibi uiniq; paucitatem ſe habere dixit. Quibus diſciplinis imbuti milites,in fide& officio manſere,læpiſſime que fuiſſe perſpectum, quod in quibus locis hoſtes caſtra metati fuerant, inibi Romani exercitus, eadem caſtra operibus ſepta habuere, tũc præcipue, quum hoſtiũ ueſtigijs inhærendo, illos haud facile aſſequi poterant. Quod ne fieret, ſalubri conſilio prouiſum fuit,ut abituri milites,uetera tabernacula& munitiones incedant,ne quando illa hoſtium receptus forent. Erat quoque uetus conſtitutum, ut quoties duo ſimul conſules prætoreſue contra hoſtes, duos conſulares exercitus, multas que legiones ducerent:quo facilius tantæ multitudini præeſſent,diuiſa caſtra,copias& præſidia haberent,& munia belli partirentur, ne confuſa imperia & decreta ambigua forent. Quod æuo ſuccedente,à Domitiano uetitum fuit.is enim geminari legionum caſtra prohibuit,ſub unius imperio & unius caſtris,ſatius regi milites arbitratus. Horũ caſtrorum formam in locis compluribus etiam nunc extare, ualliq; & foſſarum altitudines,& egregias munitiones firmo munimento relictas,nos recentiſſima memoria uidiſſe,& ſingulas portas adnotaſſe,quæ ſpecies illius ueteris inſtituti,magnum nobis documentum fuiſſe,libenter meminimus.

Alexãd apophthegma.

Abituri,tabernacula incendebant.

Domitianus geminari caſtra,ꝓhibuit.

Quot cognominibus Fortuna dea apud Romanos cognominata,& quibus templis donata fuerit.

Caput XIII.

INter numina pleraque quæ ueteres habuere,olim à Romanis Fortunam eximie cultam,ſcriptum in antiquitatibus& traditum eſt. Idq; ex eo cõiectari licet,quod plures illi ædes fuiſſe, ac diuerſis nominibus deam denominari, uulgo proditum eſt. Primus enim Ancus Martius Fortunam uirili cognomẽto dedicauit:ut uero plures certioreſq;,Seruius Tullius Paruæ Fortunæ ædem cõſecrauit primus. In qua æde ſignus ſua prætexta ornatum dedicaſſe, & longo tempore manſiſſe incorruptum, autores tradunt. Cauſam fuiſſe crediderim,quod tenuis ipſe& parui cultus,ut tum res erant,quodq; ex captiua natus,Fortunæ beneficio regnum aſſequutus foret,propterea templo illam ſacraſſe, proq; dea coluiſſe, tãquam gratiam meriti ferret: quam quidem ita cumulatiſſimè retulit,ut non una æde illam recepiſſe, aut conſecraſſe ſatis fuerit:Siquidem regnum aſſequutus,Fortis Fortunæ,Primigeniæ & Maſculæ, mox Proſperæ & Virilis Fortunæ templa eundem erexiſſe,fama uulgauit. Quod quidem Fortis Fortunæ templum, extra pomœrium fuiſſe in hortis à diuo Cæſare populo legatis iuxta Tiberim,mox Tiberij tempore dicatum: Primogeniæ uero in colle Quirinali autores memorant:quam ædem Domitius prætor urbanus poſtea dedicauit, licet alteram Primigeniæ ædiculam Publius Sempronius conſul ſecundo Punico bello uouiſſe, & uoti reus dedicaſſe feratur. Extatq; ueterum monumentis,eundem Seruium,Primigeniam & Obſequentem Fortunam in Capitolio ſacraſſe,illamq; præcipua religione coluiſſe. Proſperæ uero in foro boario fuit: Virilis autem Fortunæ templum extra urbem ad Tiberis ripam, in quod mulieres,quæ dabantur nuptui, frequentes uentitabant,& corpore inuelato ſingula mẽbra,ne quo morbo,uitioq; affectæ forent, aut labe aliqua tenerẽtur,detegebant. Aucto poſtea imperio,cum de Veientibus Caruilius cõſul treumphaſſet,ærisq; grauis trecenta nonaginta millia in ærariũ detuliſſet,de reliquo quod ex manubijs & omni præda exactum fuit, Fortis Fortunæ ædem, prope illam quæ à Seruio Tullio dicata fuerat,faciendã locaſſe, T. Liuius autor eſt. Cuius dies annua octauo calendas Iulias celebrat:quo tẽpore Haſdrubal perijt,& Maſiniſſa Siphacem bello uicit. Muliebris uero Fortunæ phanum Latina uia, IIII. ab urbe milliario,in quo loco Coriolan9 matris præcibus ſiue imperio adactus,ab urbis excidio temperauit, Romæ conſecratum dedicatũq;, haud ferme quiſquam eſt qui ignoret:cuius ſimulacrum non ſemel

Fortunã maſtula, Parua Fortuna.

Fortunæ diuerſa cognomina.

Fortunæ templum.

Muliebris.

humanam emiſiſſe uocem ferunt. Fuiſſe quoque Viſcatæ Fortunæ tẽplum, quod eius
illecebris multi capiantur, denominatæ: quinetiã Equeſtris, iuxta lapideum theatrum,
ad quod Q. Fuluius Flaccus ex Laciniæ Iunonis templo marmoreas tegulas detulit, q̃
mox ob religionem eodem relatæ fuere. Ac Bonæ, Reduci, Euelpidi, & Atropheæ, nec
non Conuertenti, Bene ſperanti, Propriæ, Virgini, & Seyæ Fortunæ templa, non uno
tempore conſtructa, multi aſſeuerãt. Tametſi Equeſtris Fortunæ ædem Romæ nullam
fuiſſe aliqui contendant, niſi apud Antium. Hanc ædẽ Fortunæ Seyæ, à Seruia Tullio
antea erectam ex phengite lapide, mirifico opere Nero princeps inſtaurauit, ita ut fori
bus opertis, diurna ibi lux uideretur: in qua Seruij Tullij ſimulacrum tecto uultu toga
ſuperiniecta, diu manſiſſe dicitur, quaſi ut lateret Fortunæ dedecus, q̃ ſerua natus im/
Conuertens fortuna. peritaret. Cõuertent autem Fortuna, quod homines ludificatur, quodq; per omnia hu
mana agitat, ac paruis momentis magnas facit mutationes, in eodemq; ueſtigio nunq̃
diu ſtat, dicta denominataq; eſt, q̃ à Græcis Tychi Efripos, quaſi æſtuans dicta. Legit
quoq; Fortuna Calua, quam ſub tecto nominare, religio non ſinit: & Fortuna Reſpici/
ens, cuius ædes iuxta tẽplum Iouis Victoris erat. & Fors Fortuna, quæ ædem trans Ti
berim habuit: & Fortuna Propria, cuius delubrum in Palatio eſt. & ad portã Collinã
fuiſſe tres Fortunas, de quarum nominibus ambigitur: ædem quoq; fortunæ intra por
tam Carmentalem, & malæ Fortunæ in Exquilijs, ubi ſacellum Larium fuit, ſub idem
tempus dedicatas inuenimus. Hanc, quæ intra portam Carmentalẽ ſita erat, quãdo/
que incendio abſumptam, triumuiri reficiendis ædibus à ſolo collapſam refecere: illam
uero quæ in Exquilijs, non ut opem ferret, ſed ne obeſſet, ſicut Febris phanum & plera/
que numina Romani perſanctè coluere. Eius uero ſimulacrum manu altera cũ cornu
Fortunæ ſimulacra diuerſa copiæ, altera gubernaculum geminum uerſans effingebatur. Nonnulli habitu fœmi/
neo furenti ſimilem, cæcam & exoculatam ſuper uolubile ſaxum effinxere, quod nullo
delectu opes ad malos & indignos conferat, quodq; uaga, inconſtans, & inſtabilis foret.
Quare Apelles Fortunam ſedentem effinxiſſe dicitur, eo q̃ nunquam ſtaret: ſed q̃s fo
uiſſet indulgẽter, mox de gradu deijceret. Aliqui ſine pedibus illam exculpſere, ſed ma/
nus & pennas tantum adhibuere: ut ſi manus porrigeret, pennas cõprehendere nõ ſi/
neret. Bupalus uero Fortunæ ſimulacrum feciſſe dicitur primus, polum habẽs in capi/
te, & altera manu cornu Amaltheæ. Alij uitreã, quod puncto temporis frangitur, ſta
Fortunæ ſimulacrũ in cubiculo imperatoris. tuere Fortunam. Cuius ſimulacrum ex auro fabrefactũ uelut ſacratiſſimũ in cubicu/
lo imperatoris poni, & poſt obitum in ſucceſſoris tabernaculum transferri, Spartianus
memorat. Fuitq; obſeruatum, illos qui Fortunam religioſe colerent, magnis ſæpe incre
Fortunæ cultores & deſpectores. mentis auctos: qui uero minimo cultu, aut deſpectui habuiſſent, pluribus incommodis
fuiſſe dehoneſtatos. Propterea Timotheus Cononis filius, quod Fortunæ ſucceſſus ſibi
adſcriberet, neque illi ut par erãt, gratiam ferret, licet magnus imperator, de gradu de/
iectus, & infelici pugna uictus, atque in exilium actus fuit. Galbæ quoque, qui Fortu/
nam Thuſculanam torque fraudarat, illumq; Capitolinæ Veneri dedicarat, in ſomnis
Fortuna queri uiſa eſt, quod ſe promiſſo fraudaſſet, breui ſe quoque erepturam quod de
Dij nocẽtes. deiat, interminata eſt, quod mox fuit ſua morte ſubſequutũ. Sed quod de Mala For/
tuna & Febri, idem de Poſtuerta & Proſa, quarum Romæ duæ aræ fuere, ac de Væioue,
Timore & Pallore, atq; Auerrunco & Robigo dijs, dictum accepimus. Siquidem hui
uſcemodi numina, ne quid obeſſent, neue aliquid afferrent incommodi, Romani per/
Væiouis tẽplum. ſanctè habuere, quos cane & oue placabant. Fuit enĩ Væiouis ædes inter Capitoliũ &
arcem inter duos lucos. Febris uero phanum triplex: unum in capite uici lõgi, alterum
Febris templa in palatio, tertium iuxta Mariana monumenta, cuius adhuc extare ueſtigia pleriq; aſ/
ferunt. Quæ numina à Græcis originem duxiſſe crediderim: quippe Athenienſes Cõ/
tumeliæ & Impudicitiæ aras ſacrarunt, ut à contumelijs & probris auerterent. Lacedæ
moni, Morti & Timori, atq; alijs affectibus templa dicarũt. Miſericordiæ quoque, Pu
Vitulina dea dori, Famæ & Appetitioni Athenis uiſuntur aræ. Romani Vitulinam deã, quod læ/
Hercules Conopius. titiæ præeſſet, magno cultu ſemper habuere. Etiam Paupertatis & Senectæ apud Ga/
des ſacella oſtenduntur. Et Oethei Herculem Conopium, ne prouinciam infeſtam cu
Apollo culicarius. licibus redderet, uenerati ſunt. Nã culices Oethei conopas uocant. Sicut de Apolline

Culiciario proditum eſt, qui in Attica colebatur, quòd infeſtos culices ex agris propulſaret: & Hippothonus Iupiter apud Erythræos, & Erythibius Apollo apud Rhodios habentur maximi. erythibam enim Rhodij rubiginem dicunt. Bœotij quoq; Apollini Pornopioni ſacra facere dicuntur, ne muribus prouinciam redderet obnoxiam. Apud eos enim mus, pornopios nuncupatur. Et tametſi Fortunæ præcipuum numen Romæ fuerit, non minus tamẽ apud alios culta celebrataq; eſt. Nam Feretano in oppido, & in Algido, atq; Antij, Equeſtris Fortunæ templum, & alterum Præneſte ſatis uetuſtum, & multa religione inclytum uiſebatur, ubi ſub imagine duarum ſororum colebatur, ex quo conſulentibus certa edi oracula putabant: ubi ſortes primum à Numerio Suffio ſitas fuiſſe, fama fert, ſicut Lyciæ fons ſortes antiquiſſimis characteribus, quibus futura prænoſcuntur, emittere traditur. In Eubœa quoq; Rhamnis urbs fuit, in qua Fortunæ tẽplum habebatur maximum, & multis cæremonijs ſacrum. Præ cæteris autẽ Syri Fortunam impenſius coluiſſe feruntur, cuius ſimulacrum ad Orontem ſummo ingenio & arte, ut Pauſanias ait, à Sicyonio Eutychide effictũ erat: ſicut Athenis in Prytanio ſimulacrum ἀγαθῆς τύχης, ſupra omnium ſeculorum memoriam inſigne colebatur.

Iupiter hippothonus. Apollo Erythibius & Pornopion. Fortunæ cultus apud exteros. Sortes. Rhamnenſes. Syri.

Quoties opima ſpolia, cæſis hoſtium ducibus, Romæ relata fuerint, & quoties Iani templum clauſum ſit, aliaq; ſcitu non indigna. Caput XIIII.

Opima ſpolia, quæ regibus ducibusq; hoſtium cæſis, Ioui Feretrio in Capitoliũ ferebantur, ter ſolum à Romanis ducibus, qui fortem ſtrenuamq; operam reipublicæ nauarunt, delata fuiſſe comperimus. Prima Romulus urbis autor & parens, de Acrone Cenimenſiũ duce, poſt raptas Sabinas detuliſſe fertur, quo tempore Iouis Feretrij templum dicauit. Fuere enim Cenimẽſes ex Sabinis, Latio propinqui, qui unà cum Cruſtuminis & Antemnatibus ob raptarum contumeliam, cõtra Romanos primi ſumpſere arma. Iouis uero Feretrij templum fuit in uertice Capitolini montis, exiguum ſane & anguſtum, ſed religione ſanctum, & propter uetuſtatẽ longe primum. Neque magno poſt interuallo Cornelius Coſſus dux ea tempeſtate inclytus, ſecunda detulit ſpolia de Larte Tolumnio, rege Veientum, quem acie uicit, & manu confecit. Veiẽtes enim gens Hetruſca fuere, cum quibus & Romanis multiplici bello, & prope aſſiduis cladibus de imperio ſæpe dimicatum eſt. Tertia Claudius Marcellus manu ſtrenuus & bonus imperator, de Viridomaro Gallorum duce, ſeu Brito mar to apud Claſtidium uicto, opima ſpolia reportauit. Cum Gallis eñ & Romanis ad internecionem, & ſæpe marte atrociſſimo diſſenſum eſt. ſed hi Inſubres fuere accolæ Alpium, qui poſt Senones arma contra Romanos tunc & ſæpe aliàs moliti ſunt. Feretrius uero Iupiter, uel à ferendo, ſeu feriendo dictus, quaſi ut ducem dux feriret, ſe propicio & iuuante effectum ſit. Ex cuius æde, ſi quando fœdus ferire, aut pacem Feciales inire uellent, ſicut ex Capitolina arce uerbenam & gramen cum terra euulſum, ita lituum & lapidem ſilicẽ, quo fœdus percuterent, ſumere mos erat. Opima uero, uel ab opibus ut ait Varro, uel ab inuicto opere, cum uictoribus tantum laudis acceſſerit, nomina ſumpſere: ſeu quod fidei propius eſt, opima ampla dici, ſicut opimam prædam, & opimum bouem dicimus. Hæc niſi duces, regesq;, quorum auſpicio res geruntur, ſuiſmet corporibus, dimicantes, hoſtium ducibus detraxerint, necemq; & exitium intulerint, haud quaquam opima dici uoluere. Fuere qui crederent, Ioui Feretrio ſpolia opima, prima trecentis aſſibus: ſecunda Marti, octoginta: tertia Quirino, aſſibus centum, ex commentarijs Numæ præmio cõſtituto, fuiſſe conſecrata. Sed admonuit me huius rei mentio, uenitq; mihi in mentem, id quod ueterum monumentis extat, ter quoque templum Iani, pacatis undiq; populis, ocioq; & pace cõpoſitis, quandiu Romana res ſtetit, clauſum fuiſſe. Ex qua re coniectari licet, Romanos à gerendis bellis & ſtrepitu armorum, parũ ocij & laxamenti habuiſſe: atq; ideo militari uſu aſſiduo, manu promptos, fortesq; bellatores euaſiſſe. Semel à Numa templũ Iani clauſum fuit, per id tempus quo Romæ regnauit, annis fere IIII. & XL: quo tempore Ianum ad infimũ Argileti indicẽ belli pacisq; conſecrauit, cum populus Romanus trãquillam pacẽ ageret, & à belli tumultu hoĩes ad deorum cultũ, curamq; reuocarẽt. Iterum poſt primũ Punicum bellũ, cũ ad Aegades inſulas nauali prælio cõtra Carthaginẽſes felici uictoria pugnatũ eſt, ab urbe

Prima ſpolia opima. Iouis Feretrij tẽplum. Secunda ſpolia opima. Tertia ſpolia opima. Feretrius Iupiter unde. Opima ſpolia unde dicta. Iani templũ quoties clauſum.

condita anno fere quinquageſimo, icto cū Carthaginenſibus fœdere à Luctatio, Mar/
Carthago uectigalis Popu. Roman. co Attilio & Tito Manlio conſulibus. Quo tempore diutino bello fractis animis, uecti
galis & ſtipēdiaria populo Romano Carthago facta eſt, ſed breui tempore: tertio impe
rante Cæſare Auguſto, poſt bellum Actiacum, Antonio & Cleopatra uictis profliga/
tisq; pace terra mariq; parta, cum tot diſſonas gentes nationesq; ſocietate & fœdere iun
xiſſet: & à ciuili diſſenſione, aſſiduisq; cladibus populus reſpiraſſe, & quietis imaginem
ſumpſiſſe uiſus foret. Qui tamen ter Ianum clauſiſſe dicitur poſt Actiacam uictoriam:
primo, quo tempore Auguſtus fuit conſalutatus: ſecūdo, poſt Cantabricam: tertio, cū
à cunctis orbis partibus res pace compoſuiſſet. Poſt quos Nero princeps, & deinde Ti/
Templa Iani. tus Cæſar, euerſa Hieroſolyma & bellis confectis, Iani templū clauſiſſe feruntur. Quod
quidem templum ad infimum Argilleti, medium circa forum, contra Capitolium fu/
it, forma quadrata, haud multæ amplitudinis. Siquidem cum Iani ſimulacrum & aram
tecto clauſiſſet, non multum ultra ſpatiȷ occupauit. Et ſicut duplici facie & bifrons effin
Iani tēpli binæ fores. gebatur, ſic binis utrinq; foribus munitum erat, ut alteris oriētem ſolē, alteris occiden/
tem proſpectaret. Ipſum deinde ad forum tranſitorium tranſlatum memorant: captisq;
Faleris, quatuor portarum fuiſſe extructum, quod Iani ſimulacrum cum frontibus q̄/
tuor, multo æuo uetuſtum, ibi erutum fuiſſe dicerent. Aliud quoque Iani templum ad
forum Olitorium cōſpicuum fuit: quod C. Duillius, qui triumphum naualem egit, pri
Belli ſuſcipiendi initium mus extruxiſſe fertur. Ad hoc templum, bellū ſuſcepturus conſul, frequenti ſenatu, pri
moribus patrum ac militibus comitatus, accedebat. Ipſe incinctus ritu Gabino, ſolēni
Toga Gabina. more fores templi recludebat. Is uero amictus, erat toga ſuper tergum ſic reiecta, ut la/
cinia reuocata hominē cingeret. Qui habitus ueſtitusq; ex eo ſumpſit ortum, quod Ga
bini cum operarentur ſacris, repentino hoſtium incurſu, ut erant incincti zonis, ab aris
ad prælium profecti, inſignem de hoſte tulere uictoriam. Quod compar fuit cum eo,
quod de Pauſania autores produnt, qui cum extra militum ſtationem ſacrum faceret,
Belli indicendi cęremonię. Lydos repente incurriſſe, & ſacrificiȷ apparatum diſieciſſe: ipſumq; & comites, ut erant
inermes, loris proſequutos Lydos fugaſſe: inde inſtitutum manſiſſe, ut Lacedæmoniȷ in
Iani ſimulacrum. ephebos flagris deſæuirent. Inde ē columella, quæ pro Bellonæ templo ſita erat, haſtam
Numerare geſtu manus conſul iaciebat: ſicq; acerrima bella & maxima pro aris focisq;, proq; imperio indicebat.
Eius uero ſimulacrum cū claui effingebatur & uirga: dextra, trecētenariȷ: ſiniſtra, ſexa
genariȷ q; notatiȷ numeri figuram, quot diebus annus terminabatur, manu ſignificās: q; p/
pe ueteres geſtu manus modo dextræ, nunc ſiniſtræ, & digitorum depreſſione, aut cir/
cunflexione, ſæpe annos dinumerarunt. Siquidem digitus minimo proximus compli/
catus, ſenarium oſtendit numerum: circulare digitos ſiniſtra, modo decē, nūc triginta:
palma porrecta. XL: ſuperiore uero digito depreſſo, LX ſignificari tradūt: Cētenariū
uero numerū de ſiniſtra transferri in dextram: & ȷȷſdem digitis quibus in læua, ſed non
eundem numerum deſignari. Aliusq; geſtus alios numeros figurauit. Nonnulli Ianū
ita effinxere, ut in dextra T notā haberet CCC. in ſiniſtra uero, ZE, LEX. denotarēt.
Cui etiam duodecim aras (quot menſibus annus claudebat) Romæ dicatas, Varro ſi
gnificat: ſicut in agro Lariſſæo iuxta Magneſiam, portus Achiuorū duodecim habuiſ
ſe aras: iuxta Ilium Lecti ara xȷȷ. dȷȷs dicata ferebatur. Dionyſius tyrānus iunior, ut no
tam dierū totius anni traderet, in Prytaneo Tarentino fixit cādelabrum: in quo tot ſuc
cendebantur lychni, quot anni dies erant. Perſici quoq; reges, trecentos ſexaginta quin
que iuuenes puniceis uelatos amiculis, pro numero dierum totius anni qui lateri aſta/
rent, promptos & expeditos habuere. Ipſe autem cum ſolennia exhibentur, in præfatio
Iani diuerſa nomina. ne ſacrorum, uariȷs nominatur nominibus. Nam & Geminus pater, Iunonius, Cōſiui
Iani triplex ſtatua ī foro Romano. us, Quirinus, Patutius, & Fluſius, pro mulriplici poteſtate dicebatur. Cuius in foro ſta
tua triplex fertur fuiſſe: ad unam conuenire creditores, ad alteram qui fœnus redderēt,
ad tertiam qui locarent. Sed præter Iani templum, quod pacatis undiq; populis claude
Romuli tēplum ſemp clauſum. batur, fuit Romuli templum in Quirinali, omni tempore clauſum, quod patefieri non
decebat: quaſi arcanū haberi uellent, an humo tectus, an inter diuos relatus fuerit. ta/
metſi Varro poſt Roſtra, Romuli ſepulchrum fuiſſe dicat: quod inter antiquiſſima ur/
bis monumenta adnumeratur. Ante cuius ædem, teſtāte Plinio, duæ myrti fuere: una

patritia, altera plebeia: quæ pro augmēto uel damno ſenatorij ordinis uel plebeij, modo fœcunde redundabant, nunc detrimento languebant. Apud Heleos Plutonis templū ſemel annis ſingulis aperitur, & quanuis patens, nulli ingredi fas erat. Corinthi quoq; Neceſſitatis & Violentiæ phanum fuiſſe ferunt, à cuius limine arcentur omnes. Contrà uero ædem Horæ perpetuo apertam Romani uoluere, illiusq; aditum patere omnibus. Cur autē indicem belli pacisq; Ianum potiſſimum ferāt, uariata memoria eſt. Sed tametſi in diuerſum autores trahāt, illa nobis ratio potior & præſtabilior uiſa, quod cū ſub præſide Iano temporum ratio uicesq; habeantur ideoq; & bifrōtem fingi, & taman ni principium, ꝙ finem Iano dicari cōuenerit. Sic temporum qualitas ſiue bellum, ſiue pax futura eſſet, ſub ipſius præſidio & tutela foret. Aptus, ut omnia hoſtilia eſſe, & cuncta bello ardere, uelut cōtra hoſtes profecto deo: clauſus uero, tranquilla pace uigere, & ab armorum ſtrepitu procul eſſe, deſignaret.

Plutonis tēplum
Neceſſitatis & Violentiæ templum.
Horæ tēplū.
Ianus cur & belli & pacis index.

Verbum liberorum & parentum, in edictis pretorum quos comprehendat, & an ad omnes in infinitum extendatur. Caput XV.

IN edicto prætoris de in ius uocando, ſcriptum eſt: Prætor ait, parētem, patronum, liberos, parentesq; patroni patronæve, in ius ſine permiſſu meo ne quis uocet. Quærebatur apud iuris ſtudioſos, qui tunc animo uacuo & ſoluto in foro conuenerant, cū prætor coerceat hoc edicto illo, qui ſe prius non adito, parentē aut patronnm, parentesve, aut liberos patroni, in forum uel iudicium traxerint: num is qui auum paternum, qui ſupra parentem eſt, uel qui nepotes patroni, aut pronepotes, qui inferiores ſunt, ſine permiſſu prætoris in iudicium uocarit, pariter in edictum committat, perinde que mulctandus & coercendus pœna ſit. Quod eſt dicere, nū parentis nomine, aut liberorum, ſuperiores ſupra patrem, aut inferiores ultra filios comprehendantur edicto. Anceps quæſtio fuit inter ueteres iurisperitos, & diu in utranq; partem agitata, plerisque arbitrantibus in conſularibus edictis, & tribunitijs rogationibus tanquā diuerſa dici, liberos, nepotesq;. Multis contra opinantibus, maximeq; antiquorum opinionē probantibus, qui cenſuerunt parentis nomen ad tritauum uſque extendi: liberos uero, ad trinepotes: ultra hos, poſteriores nuncupari: ex aſcendētibus uero, maiores. Nos poſtea cum in legum cōtrouerſijs uerſaremur, admodum eleganter in Caſſij commentarijs, in hanc ſententiam ſcriptum definitumq; inuenimus: Qui legē duodecim tabularum interpretatus, tam in ſenatuſconſultis quàm prætorum edictis nomen parentis ad ſuperiores, & liberorum ad inferiores ad utrunque ſexum, & in infinitum extēdit. Nec modo liberorum, ſed natorum nomē ad idem produci: liberosq; habere non eum dici ſolum, qui plures, ſed qui unicum habeat filium. In cuius ſententiam reliquorum iuriſperitorum opiniones poſtea conceſſere. Caius tamen Caligula quum nullum rapinis modum faceret, poſteros non ultra filios extēdi, nequiter cauillatus eſt. Lampridius uero in Alexandri uita à uulgi ſermone nō diuerſus: Parentis nomine non ſuperiores modo, ſed cognatos affinesq; comprehendi cenſuit. Ex quibus ſine controuerſia liquet, id de quo uerbis diſceptabatur, pari mulcta afficiendum, qui auum paternum, qui ſupra parentem eſt, uel patroni nepotes, qui inferiores ſunt, in forum uel iudicium traxerit: quàm qui parentem, aut patronum, uel patroni filios, inconſulto prætore in iudicium uocauerit.

Liberos habere q dicatur.

Quæ & quot curiæ Romæ fuerint, & uerbum curia ſine adiectione nominis, quam curiam deſignauit. Caput XVI.

DEambulabam aliquando Romæ cum Pomponio Læto, uiro literarum & locorum ueterum exequētiſſimo. Cumq; antiquitatis ſtudio ruinas urbis & ueterum monumēta quicquid uiſendum eſſet & memorabile, ſcrutaremur: in ruinis templi Pacis, grandioribus literis extantibus effractum ibi marmor legimus hac inſcriptione: IN CVRIA HOSTILIA. Quærebat à me Pōponius, ubinā curiam Hoſtiliam quondam fuiſſe crederem. Cumq; me arbitrari apud Roſtra Hoſtiliam curiam fuiſſe, ibique Tullum Hoſtilium regem curiam iuxta Roſtra conſtruxiſſe (autore Varrone) reſpondiſſem, Roſtra autem in foro eſſe Romano: ſiquidem ex roſtris nauium Antiatum, ſuggeſtum in foro extructū legimus: in quibus clarorū uiro/

rum imagines, q̃ reipublicæ nauarunt operam, ꝓ immortali gloria ſæpe ſtatui & coli ſolebant. Fuiſſeq; duorum generum curias: unum, in quo ſacerdotes res diuinas, ſacra, & cæremonias, cultusq; deorum curarẽt: alterum, ubi ſenatum de rebus publicis, & ad populum pertinentibus conſulerent. Quid tu inquit Pomponius, cum ſimpliciter curiam nulla cognominis adiectione apud autores legimus nominari, de qua intelligi oportere cẽſes? Statuam enim Porſennæ accepimus iuxta curiam fuiſſe: ſed de qua intelligi deceat, non ſane definitum eſt. Nam & Calabram curiam legimus iuxta Capitolium, quæ Caſæ Romuli fuit proxima, quã ſine calatione aperiri non licuiſſe ſcribit Varro. Et ueteres curias, ubi pontifices de ſacris ſacerdotiisq;, & religione deorum, deq; cæremoniis conſulebant. Et Pompeii curiam, in qua ſenatus frequens eſt haberi ſolitus: ibiq; Iulius Cæſar, idibus Martiis coniuratorum manibus oppreſſus interiit. Et aliã cognomento Pompilianã, nouitia denominatione: & diui Iulii, quæ Iulia dicta eſt: & Auguſti curiam, quam in comitio ipſum conſecraſſe memorant: in quibus templa per augures, ne prophana eſſent loca, ne ue edita ſenatuſconſulta irrita forent, inaugurata fuere. Et Geruſiam, quæ ſeniorum dicta, & Octauiæ, ſicut Leucadiam ac Saliorum: ſiquidem Salii propriã habuere curiam. Atq; omnes deniq; curias ſuis nominibus notatas, definitasq; uidemus. Sed quia nullo nominis cognomento frequenter curiam apud autores legimus, de qua intelligi conueniat, equidem dubito. Tamẽ ſi me opinio nõ fallit, inquit Pomponius, memini Aſconium Pædianum dicere: Roſtra ad comitium, propè iuncta curiæ fuiſſe: nulla propria denominatione exprimens curiam, licet alio tranſlata, & noua poſtmodum facta ſit. Ex hoc arbitror, inquit id quod neceſſario redundat, cũ in Roſtris olim curia Hoſtilia fuerit, ut Varro & autores tradunt: cum ſimplici nomine curiam abſque cognomento enunciari uidemus, antequam alio trãſlata foret, de Hoſtilia, quam ibi legimus fuiſſe, intelligi oportere. Ad hanc curiam ad dextram ſupra comitium græcoſtaſis erat, ſtatio legatorum exterarum gentium & nationum. Ad quam ſi iniuriam queſti uenirent, aut mandata haberent, accedẽtes præſtolabantur, & ſubſiſtebant. Athenis multiplices fuere curiæ, inter quas Cholargea præcipuæ nominationis, quod inde Pericles oriundus foret: & Phylaidarum, ex qua Piſiſtratus, & alia magiſtratuum curia, ubi iura dabãt, quod Prytanion dictum eſt. Megarenſes uero cũ eorum curiam, in qua Timalci tumulus fuit, inter mira & memoranda ducerent, tanquam quid uiſendum & mirificum, ꝓpter maximas ſubſtructiones, Marco Antonio oſtendiſſe dicuntur. Mox ſciſcitãtes quid de illa ſentiret, arbitrati miris illã laudibus eius teſtimonio celebrari, futilem & nullius penſi iudicauit. Cui haud abſimile eſt quod de Chiis proditur: qui cum ex Chio marmore uerſicoloribus maculis, urbis muros tanquã quid mirum Ciceroni oſtentarent: magis mirum fuiſſe, ſi ex Tiburtino marmore illos conſtruxiſſent, allegauit.

Curiæ duorũ generum.

Curia p ſe quid ſibi uelit.

Curiæ multiplices Athenis

Ciceronis dictum.

Quæ fuerint Romanarum tribuum nomina, & unde dictæ denominatæq; ſint: & quæ apud exteros celebrentur. Caput XVII.

TRibus Romanas, quas quinque & triginta fuiſſe conſtat, unde dictæ, quæ que ſingulis nomina fuerint, quia ſub obſcura quæſtio eſt, nec ſatis obuia, in Veſuuino meo, dum ruri agerem, indagare uiſum fuit. Romulum uobis conditorem, in tres tribus populum diuiſiſſe, Titienſem à Titio, Ramnẽſem à Romulo, & Lucerem à Lucumone: ſingulisq; illarum tribunos præfeciſſe, & quanque tribum in decem curias partitum eſſe, illisque curiones præpoſuiſſe, ita ut triginta eſſent curiæ, Dionyſius autor eſt. Rurſusq; ſingulas curias in decurias, præfectos illarum decuriones dixiſſe, ut in ſua quiſq; curia ſacra facerẽt, ſuamq; arã haberent: ubi Iuno Menſalis, quæ Quiritia dicta eſt, colebatur: feriasq; obſeruarent, ac ex raptarum nominibus decuriis nomina fuiſſe, multi aſſeuerant. Tullus uero Hoſtilius in honoribus & magiſtratibus dandis feciſſe dicitur turmas, ſicut erãt Athenis curiæ, quæ uice tribuũ rogarentur. Aucta mox ciuitate, & latius ꝓpagato imperio, tribus ſimul cõſtitutas & numero auctas, ut poſtremo quinque & triginta fuerint. Ac ex locis quibus duxere originem, aut a conditoribus, nomina tuliſſe autores tradunt: ita ut poſt pugnam cũ Latinis ad Regillum lacum, tunc primum trigintaunã tribus Romæ factas inueniamus. Aſcitis

Ro. popul. in treis tribus diuiſus,

Curiæ.

Decuriæ.

Decuriones

Iuno mẽſalis & quiritia.

deinde nouis ciuibus, ad quinq; & triginta illas propagaſſe facile crediderim. Romilia ergo tribus, quæ & Quirinalis dicta, quod à Romulo inſtituta, ex his quos in ciuitatem aſciuerat ex agro, quam de Veientibus ceperat, & ex Sabinis: & Titienſis ſiue Titia, à Tito Tatio, dictæ nominatæq; ſunt. Procedente mox tempore, quũ Tarquinius Priſcus tres adijcere tribus ueteribus uellet, augurio detentus eſt quo minus faceret. A Seruio Tullio poſt claſſes centuriasq; conſtitutas, Suburranam, Palatinã, Exquilinam, Collinam, quas urbanas appellauit, & à parte cœptæ urbis nominauit, additas fuiſſe memorant. In quas manumiſſos, ſi reipublicæ Romanæ participes eſſe uellent, ut unà cum ciuibus cenſerentur, diſtribuit. In has q̃tuor urbanas, Quintus Fabius Rullus omnẽ forenſem factionem poſtea excretam, cenſor coegit: quod adeo populo gratum dicunt fuiſſe, ut ex hoc Maximi nomen aſſequi meruerit. Proditum tamen memoriæ eſt, temporibus Syllæ, libertinos ex factione Carbonis, & bello ſociali Latinos populos in quinq; & triginta tribus diuiſos, ius ſuffragij habuiſſe. Lapſis inde tẽporibus, cũ Cn. Manlius tribun9 plebis, homo ſumma temeritate, perniciosiſſimas leges ferre uellet, ut libertinis in omnibus tribubus aſcribi & ſuffragari liceret: ita à Cn. Domitio prætore truci oratione confractus fuit, ut ſublata rogatione, turpiſſime deſtiterit. Demum Clodius tribunus plebis, dum infenſis animis patritios inſectatur, ut libertini q̃ in tribus ſolum tribubus ſuffragia ferebant, in urbanis quoque, quæ ingenuorum ſunt, ſuffragari poſſent, legem tulit & promulgauit: quod aliquãdiu manſit. Prætereq; has urbanas, reliquæ ruſticæ dictæ, à quibus tranſire ad urbanas, Romano ciui fuit probro datum. Eſt tamen literis proditum, Scipionem Naſicam, licet moribus ſpectatiſſimũ, à ruſticis tribubus ædilitatis repulſam tuliſſe, quod candidatus dũ obuias manus daret, & ſuffragia ambiret, ruſtico opere duratas manus illis obiectaret. Ab Appio uero Claudio, cum ex Sabinis magna clientum manu Romam commigraret, Claudiam tribum & Lemoniã à pago Lemonio, qui extra Capenã uia Latina fuit, dictas memorant. Sic Pontia, Cruſtuminia, & Scaptia ab oppidis, quorum ciues in urbem aſciti fuerant, dictæ nominatæque ſunt. Ea enim urbs Scaptia in agro Campano fuit, Cruſtuminiũ in Sabinis. Poſt uero incẽſam à Gallis urbem, cum Camilli opera ciuitas reſtituta foret, quatuor ex nouis ciuibus, qui in ciuitatem aſciti reant, tribus additæ ſunt, quas ex locis nominatas facile crediderim. Hæ fuere Stellatina, Sabatina, Tromentina, & Armenſis: quas etiã urbanas appellari audio. ſed hæc Scaptia, & Sabatina, quæ & Fabiana dicta eſt, peculiares quondam diuo Auguſto fuere: atq; ideo cum in campum deſcenderent, ne quid à quoquam deſiderarent, pluribus ab eo muneribus donatæ ſunt. Armenſis ſeu Narniẽſis, ea tribus fuit, in qua cum Liuius cẽſor nomen ferret, Claudius Nero, cum quo cenſuram frequẽtem iurgijs egit, quod non ſyncera fide ſecum redijſſet in gratiam: eundẽ Liuium equũ uendere iuſſit, reddens talionem: quippe Liuius citato nomine Claudij in Pollia tribu, ob ueterem ſimultatem prius equum uendere coegerat. Sabatinam uero, a lacu Sabatẽ nuncupatam uolunt. Papyria quoq;, Pupinia & Pupilla, ex ſuis progenitoribus uocantur. Quanuis Pupinam ab agro Pupino dictam, eſt non immerito exiſtimatũ. Metiam a Metio oppido claro & peruetuſto, cuius memoria intermortua eſt, quidam dici opinati ſunt. Hanc Metiam Marcus Liuius Salinator in cenſura cũ cæteras tribus ærarias feciſſet, quod ſe ut nocentem condemnaſſent, & poſtea conſulem cenſorem que feciſſent, ſolam mulcta exemit, & ſine noxa reliquit. Phalerinam & Ophentinam, Lucio Flacco & Lucio Plautio conſulibus additas tribus accepimus. Sed Ophentina ab Ophente fluuio dicta eſt. Sic Volſcinia, Terentina, & Faucia: quarum ſicut loca originis ob uetuſtatẽ interciderunt, ita nomina originũ abolita, memoria obliterata ſunt. Sed Fauciam pluribus cladibus inſignem, ſi quando in comitijs prima rogabat̃, uelut triſti omine infamem & deteſtabilem, omnes abominandam putaſſe, autores memorãt. Conſtat enim hanc Fauciam tempore captæ urbis, quo ad Alliam fœde pugnatũ eſt, & Caudinæ pacis, & ad Cremeram infelicis pugnæ, quo pericula & terrores reſpublica perpeſſa eſt maximos, primam rogatam fuiſſe. Ideo ſi quando rogatur prima, triſtitiam & calamitates, exitialeq; omẽ adferre credita eſt. Neq; ignoro Mentinam, Polliã, & Galeriam, haud lõge poſt additas tribus, cæteris adnumerari: quas ex locis nomina

Romilia tribus ſiue Quirinalis.
Suburrana. Palatina. Exquilina. Collina. Vrbanę tribus
Fabius unde Maximi cognomen adeptus.
In xxxv tribus Latinus pop. diuiſus
Libertini in urbanis ſuffragabãtur.
Tribus ruſticæ.
Scipio Naſica repulſam a ruſticis tribubus tulit.
Tribus Claudia & Lemonia.
Cruſtuminia
Scaptia.
Stellatina. Sabatina. Tromẽtina. Armenſis.
Armẽſis ſeu Narnienſis.
Sabatina. Papyria. Pupinia. Pupilla. Metia.
Phalerina. Ophentina. Volſcinia. Terentina. Faucia.
Faucia in comitijs primũ rogata exitiale omen afferebat.
Mentina. Pellia. Galeria.

ſumpſiſſe, haud dubie exiſtimarim. Hæc enim Pollia tribus fuit, quæ cum Flauiã rogationem de pœna Thuſculanis irroganda, quorum conſilio defectiones à populo Romano fiebant aſſidue, omnes tribus antiquaſſent, ſola uerberandos necandosque, eorumq; bona iure belli publicanda cenſuit: quod tam ægre Papyria tribus tulit, ut neminẽ ex Pollia candidatum, Papyria quæ Thuſculanis pronior erat, ad honores euehi paſſa fuerit. Quo autem tempore lex de ambitu à Caio Petilio lata eſt, Pomptinam & Publiciam, mox Autheſim & Velinam adiectas tribus fuiſſe conſtat. Hæc enim à Velia edito urbis loco, ſeu à Velino lacu, cuis incolæ in ciuitatem aſciti fuerant, denominata fertur. quanuis Velinam cũ Exquilina in urbem uno tempore aſcitas Liuius tradat. Sed Autheſis iuniorum plerunque fuit: cuius in dandis nominibus ſors prærogatiuæ plurimum ualuit. Præter quas fuere Anienſis, Aemylia, Sergia & Cornelia, ex claris Corneliorum & Aemyliorum familijs ductæ: quorum autores nomina familiarum dando tribubus, ad poſteros famam nominis tranſmiſere. Sed Anienſem, Marco Fuluio Pæto, & Tito Manlio Torquato conſulibus, tribum ueteribus additam inuenimus. In Aemylia autem, ut Formiani & Fundani: in Cornelia, ut Arpinates nomina ferrent, quãdoque rogatione promulgata cautum fuit. Præter quas erat prærogatiua iuniorum & ſeniorum, quibus Veturiæ & Galeriæ nomen. Nanque ex ipſis centurijs, facto iterum delectu ex iunioribus & ſenioribus, præſtantiores ætate & dignitate, in proprias centurias ſeligebant: quarum in ferendis ſuffragijs erat prærogatiua & primus honor. Hoc tamen dicere auſim, actores Atellanarũ hoc priuilegio datos: ne tribu, in qua aſcripti erant, à cẽſoribus amouerentur. Sicut Auguſtus hiſtriones immunes uerberum fecit, & ne flagellis cæderentur, edicto inhibuit. Quodq; ex quinque & triginta tribus in comitijs ſi quando rogarentur, quæ plures in eandem ſententiam irent, cæteris præualuiſſe: eamq; tribum, cuius in ferendis ſuffragijs prærogatiuæ fauor inclinauit, & quæ primo ſuffragabatur, cum ipſius autoritatem omnes tribus facile ſequantur, tantum roboris habuiſſe, ut pro quo candidato ſuffragium tulerit, eum aut ipſis comitijs, aut in proximum annum ad honores prouexerit. Illud quoque non eſt ab re dixiſſe, Athenis decem tribus, quarum ſuffragijs, pacis bellique temporibus reſpublica ſtetit, à regibus qui imperitarunt, nomina ſumpſiſſe: ſingulasque tribus in decem genera diſtinctas fuiſſe. Ex quatuor enim tribubus, in qua olim ciuitas diuiſa fuit, Cliſthenes decem effecit. Nanque à Cecrope, qui primus regnauit, tribus Cecropis dicta, ſicut Egis altera, tertia Erichthis, Pandionis, Athamantis, Antiochis, Leontis, (ex q̃ Themiſtocles fuit) Oenis, Eantis, Hippocoontis: quibus per ſubſequẽtes reges duæ additæ, Antigonis & Demetrias ab Antigono & Demetrio: qui ex ſuis nominibus, decem ueteribus illas adiecere. Hanc Eantidem ferunt, quum fortiter contra Mardonium & Perſas pugnaſſet, illosq; turpi fugaſſet fuga, ab Athenienſibus hoc proprium tuliſſe, ut ſoli illius tribules Spargiticis nymphis ſacrum uictoriæ faciant quotannis impẽſa publica. Poſt q̃s fuere, Alopecis, Athenonea, Pæanica, Decelẽſis, Specia, Acharnas, Agraleuta, Alimuſos (ex qua Thucydides) & Lacyas (unde Milciades) mox illis prioribus adiectæ, ex quibus iudices qui iura darent in foro, deligebantur. Eratq; conſtitutũ, ut niſi Cypriorum princeps, tribus Athenienſium nemo ſorte educeret. Thuriorum quoq; urbs in decem pariter tribus diuiſa fuit, quas ex gẽtibus quæ in ciuitatẽ aſcitæ fuerant, denominarunt. Siquidẽ ex Arcadibus, tres Arcadicæ: reliquæ uero, Bœotia, Amphictyonida, Dorida, Lyda, Athenaida, Euboida, & Neſyotis, noĩa tulere. Ferturq; idẽ Cliſthenes tribus Dorienſium, ne forent eædẽ Sicyonijs, quæ Argiuis, diuerſis noĩbus notauiſſe. Nã præter tribũ ſuã, cui Archæ nomẽ erat, reliquas ludibrio habitas, ex brutis appellauit. Quippe Hyatas, id eſt, ſuales, aliquib9 Oneatas, hoc eſt aſinales, reliq̃s Chœreatas, hoc eſt, porcales noĩa indidit: q̃bus mox aliud dixere nomẽ, hoc eſt, Hyleas, Pãphilos, Diamãtes, & Egyleas. Helei uero, cũ XII. trib9 forẽt, poſtea bello Arcadico parte agri amiſſa, in octo relapſi ſunt: rurſus reſtituto agro, eo uenere, ut X. fierent. Traditum quoq; eſt, Corinthios, poſtquam in unam ciuitatem aſciti fuere, in octo tribus diſtinctos fuiſſe, quarum noĩa prodita nõ ſunt. Et Pyrẽſes, inita cum Attalo ſocietate, de noua tribu Attalida X. ueteribus adijciẽda cõueniſſe, q̃d poſtea ſubſequutũ eſt. Spar/

Pomptina. Publicia. Velina. Anthefis. Anienſis. Aemylia. Sergia. Cornelia. Veturia. Galeria. Atellanarũ actorum priuilegium. Hiſtrionum priuilegium. Trib9 decẽ Athenienſiũ. Eantidis trib9 prærogatiuũ. Trib9 decẽ Thuriorum. Tribus duodecim Helei. Tribus octo Corinthiorum.

Tribus Spartiatarum.

Tribus Boiorum.

Curiæ urbiū Perſarum,

Tribus Hiberorum.

Trib9 Megarenſium.

Tribus Indorum.

tæ uero Aegida & Pitana præcipuæ tribus fuere, ex qua Menelaus oriundus fuit. Sicut apud Boios tribus Sappinia. Perſæ autem urbes in quatuor ſæpe curias diuiſere: unam pueri tenebāt, & qui erant ætate imbelli, ad primam uſque lanuginem: Alteram adoleſcentes primo flore ætatis, quibus ad militare munus ſatis erat uirium & roboris: Tertiam ætate matura uiri: Quartam ſenio affecti, q nullo impliciti negocio, militiæ muneribus uacabāt, uitamq; ocio exigebāt. Hiberos quoq; apud Albanos in quatuor genera diuiſos comperimus: unum ex optimatibus, ex quibus deliguntur reges, ſecūdum ex ſacerdotibus, tertium ex agricolis & militibus, quartum ex plebeijs & popularibus. De Megarenſibus uero traditum eſt, olim in quinque tribus oēm regionem diuiſiſſe, ut diſtinctio ordinis fieret: ex quibus alij Heraci, nonnulli Piraci, alij Megarenſes, plerique Traſpodicei, ultimi Cynoſurci dicti. Indi autem non per ætates & tempora, ſicut Perſæ, ſed per munera & artes ſingulos populos in ſeptem tribus partiti fuere: in philoſophos, agricolas, paſtores, artifices, milites, ephoros & conſiliarios: qui licet eſſent pauci, & ſeueriſſimis moribus aſtricti, tamen examuſſim facta regum penſitabant, & certa lege examinabant.

Hiſtoria de Scipione Aſiatico, & morte Aemyliani Scipionis, quæ incerto autore fuit. Caput XVIII.

Scipio Aſiaticus peculat9 accuſatus.

SCipio cognomento Aſiaticus, ſuperioris Aphricani frater, poſt ſuperatum Antiochum & Aſiam bello uictam, peculatus crimine accuſatus à tribunis plebis quandoque fuit: cumq; in carcerem duceretur, Tiberius Gracchus tribunus plebis (qui antea, quod de republica cum Aphricano diſſentiret, infenſus Corneliorum genti fuerat) interceſſit, eumq; ne in carcerem mitteretur inhibuit: cuius rei beneficio, amicitia inter eos conciliata & affinitas fuit.

Amor erga uxorem.

Siquidem ſolenni die, quum Ioui epulum in Capitolio libaretur, Corneliam filiam maturam uiro, ei deſponſam dedit: quam ille tam cupide dilexit, ut duobus anguibus deprehēſis in cubiculo, quum haruſpices reſpondiſſent, mare angue dimiſſo, fore ut Cornelia mortem obiret: fœmina autem, ſe occaſurū: maluerit Titus Sempronius marem potius extinguere, quam illa morte obita, ſupereſſe. Ex hac Cornelia Sempronius duodecim filios ſuſtulit: qui oēs mortem obiere immaturam. Ipſeq; haud multo poſt, duobus conſulatibus & triumphis pariter clarus, ac cenſuræ honore inſignis, moritur: ſuperſtitibus Tiberio & Caio Gracchis, ſummis oratoribus, præcellenti ingenio, & ſuorum temporum eloquentiſſimis: ac Sempronia filia, quos ex Cornelia genuerat. Sed Tiberius cum legem agrariam turbulentiſſimam, inuiſam patribus, cōtra ſenatus decreta tuliſſet, nouaſq; alias haud minus pernicioſas ferre contenderet, duce Scipione Naſica, concurſu hominum interficitur.

Tiberij Gracchi mors.

Caius uero Gracchus tribunus plebis, dum improbis concionibus rempublicā uexat, actaq; ſua tueri uult, neq; abrogari patitur, duce Opimio conſule, ſerui manu cæſus occubuit.

Semproniæ cum Scip. Aemyl. coniugium.

Sempronia autē Scipionis Aemiliani (cuius ſumma dignitas, magnæq; res geſtæ fuere, qui ob Carthaginem & Numantiam funditus euerſas, minor Aphricanus, & Numantinus cognominatus eſt) coniugium ſortita fuit: cum qua non modica ſimultate & pene diſſidio, quod eam ob morum prauitatem oſam haberet, aliq̄diu uixit: uenitq; in ſuſpicionē, ipſius necis, quæ fuit autore incerto, non minimam cauſam præbuiſſe. Quanquam de Caio Graccho, & Fuluio Flacco eius familiari, pariter ambigi dubitariq; uideamus.

Scipionis Aemyl. abſtinētia & frugalitas.

Hic enim Scipio, licet maximus imperator, tātæ fuiſſe traditur abſtinentiæ, ut annis quatuor et quinquaginta, quibus in humanis egit, nihil dicat emiſſe, nihil uendidiſſe, nihil ædificaſſe: atq; in tanta rerum affluentia & opibus, quibus Carthaginē & Numantiam deleuit funditus, haud plus tribus & triginta argēti libris, auri uero duabus, reliquiſſe.

Catonis de Scipione elogium.

Qui tribunus adhuc militum, dū ſtipendia faceret, magnum Catonis futuræ magnitudinis teſtimonium tulit. Siquidem interrogatus, qualis inter primores iuuenum uideretur Scipio: hunc ſolum ſapere, cæteros uero uelut umbras ferri reſpondit. Quod compar fuit cum Antigoni dicto de Pyrrho: quem magnum futurum uirū, ſi ſeneſceret: & Scipionis de Mario, quem proximum poſt ſe imperatorem, profeſſi ſuerunt.

Scipiōis apophthegma.

Is quoq; cum ab Appio Claudio cōpetitore in cenſura conuicijs iactaretur, quod ciuiū nomina ignoraret: curæ ſibi fuiſſe potius, ne à quoquā ignoraretur, q̄ multos no/

uiſſe reſpondit. Illud plane conſtitit, poſt Aemyliani necem, homines de Sempronia uxore, quoquo modo merita, nec minus de Cornelia ſocru tanquam eum ueneno inter ceperint, propalam loqui ſolitauiſſe: idque non incertis autoribus probari. Hæc nos de Gracchis, propter harum rerum rerũ ſtudioſos, quo facilius innoteſcerent nõ omitten da putauimus.

Quanta & quam uaria iuriſconſultorum opinio fuerit de ſupellectili, & quæ ſupellectilis no mine comprehendantur. Caput XIX.

Supellex.

QVid ſit ſupellex, quidue ſupellectilis nomine comprehẽdatur, uarie inter iu riſconſultos diſſenſum eſt, pugnantiaque ſtudia inter eos, opinionesq; fuere: alijs alias res ſupellectilis appellatione deſignãtibus: oẽs aute ita definiere, ut domeſticum patrisfamilias inſtrumentum rerum ad quotidianum uſum pa ratarum, ſuppellectilem eſſe dicãt. Quæ aũt res huiuſcemodi ſint quotidiani uſus, quas in ſuppellectili adnumerari cõueniat, ſentẽtiæ uariarũt, magnaq; inter eruditos, & p/ petua diſſenſio fuit. Pomponius uir, ut in illa quiſq; ætate, cõſultiſſimus: domeſticum patris familias inſtrumentum, quod neq; auro, argentoue facto, aut ueſti annumere/ tur, ſuppellectilem definiuit. Florẽtinus inter iuriſperitos autoritate non minori, præter hæc, animalia excepit: itaque equi, boues, gallinæ, anſeres, & cætera hoc genus, q̃ pe/ coꝝ numero habẽtur, quanuis in quotidiauo uſu forent, in ſuppellectili non haberi cẽ/ ſuit. Paulus autem iuris æque peritiſſimus, uaſa ænea uulgaria, quæ proprio ſunt loco ſita, capſasq; uel armaria, quibus ueſtes libriue continentur, & ſi quotidiani uſus cauſa parata, in ſuppellectili adnumerari negauit. Alphenus q Seruij Sulpitij diſcipulus fuit, illa quæ ad artificij aliquod genus ſeorſum pertinerẽt, & nomen ſui generis ſeparatum haberent, in ſuppellectili nõ haberi dixit: itaque pugillares & codices, tum fabrilia ar ma & militaria iuxta Alpheni ſententiam, in ſuppellectili non ſunt. Tubero negauit ea quæ in penu forent: præterea argentum, ueſtem, mundum muliebrem, & alia orna mẽta, inſtrumentũ agri uel domus, ſuppellectilis appellatione cõtineri: reliqua uero q̃ in quotidiano eſſent uſu, in ſuppellectili adnumerauit. Papinianus autem Scæuolæ diſci pulus, cui in aduocatione fiſci ſucceſſit, magnæ apud Seuerũ autoritatis, menſas argẽ/ teas uel eburneas, argenteosq; lectos, & argentea candelabra, legata ſuppellectile, debe ri dixit: argẽtum tamen eſcale uel potorium, in ſuppellectili eſſe, Modeſtinus negauit: fuitq; ſententia Labeonis, quæ deliciarum magis, quam uſus cauſa parantur, quæq; in eximio cultu forent, inter ſuppellectilia non cenſeri. Myrrhea uero quæ ueſcendi cauſa parata ſunt, licet in delicijs forent, in ſupellectili tamen adnumerari. Sed in hac quæſti uncula, quia uulgaris fere & protrita eſt, nimium immorari, nullum operæpreciũ fue/ rit. Illud certe dixiſſe haud piget, in ſupellectili cõtineri menſas, trapezophoras, delphi cas, ſubſellia, ſcamna, lectos etiam excultos gẽmis & auro, culcitras, ſtragula, & thora lia, quibus lecti thoriue inſternunt, nõ autem uehicula: nam illa inſtrumẽti uiatorij eſ ſe Florianus ait. Præterea pelues, quanuis argenteas, candelabra & craterẽ etiam argẽ teum, myrrhina, cryſtallina aut uitrea eſcaria, uel potoria, lucernam quoq; & trullam. Adde uaſa ænea uulgaria, quæ proprio non eſſent loco affixa, & ſi quid paratum foret quotidiani uſus cauſa, præter illa quæ modo excepta fuere. Ex quibus datur intelligi id, de quo diſſenſio erat, quid uerbo ſupellectilis dici comprehendique oporteat. Sed quia de eſcario argento & Delphicis mentio eſt, non omittendum, literis proditum eſſe, Del phica dici uaſa, quorum nulla mutata forma, uarius & multiplex uſus foret. nanque ita erant fabrefacta, ut duplici facie diuerſis uſibus inſeruirẽt: ſiquidem Delphi uaſa elabo/ ratæ artis habuere, ita ut poculorum uicem præſtarent, & clypeorum loco uſui eſſent. Trapezophoras uero, menſas fuiſſe ornatu magno, quæ effictis imaginibus ſuſtineban tur, quales hodie in uetuſtis marmoribus ſæpe uiſuntur: quippe mẽſarum ſpecies apud ueteres multifarias legimus, ſcilicet trapezas, quas magidas Græci uocant, & tripodes, & micotrapezas, in quibus modica parabatur cœna, & epidorpías, urnarium & cylibã tum, & alia menſarum genera, ſi cui illa proſequi libeat. Inter eſcarium uero argentum etiã aquæ manaria, id eſt, uaſa abluendis manibus accõmoda, quæ Latini gutturnia uo cant, Pomponius de auro & argento legato contineri putauit.

Margin notes: Põponi9 l. 1. ff. de ſupel. le gata. — Florẽtinus l. ij. eo. titul. — Paul9 l. 3. eo titul. — Alphen9 l. ſupellectil. eo. titul. — Tubero. l La beo in pa. eo titul. — Papinian9 l. Legata. eo. ti tul. — Modeſtinus l. cũ quidã. eo. Labeo. l. q ueſtem. eo. & l. ſequẽt. — l. de tapetis. eo. — Delphica ua ſa. — Trapezo- phoræ. — Micotra- pezæ — l in argẽto. ſi. ff. de au. & argẽ. leg.

In qua ætate milites apud Romanos legi conſueuere, & quæ fuerit diſciplina militaris, quodue iuſiurandum. Caput XX.

Tyronum et Rudiariorū ætas.

QVi de militari diſciplina libros poſteris reliquere, eos haud ſere quenquā minorem ſeptem & decem annis, aut ſex & quadraginta maiorem, militiæ & tyrocinio adſcribi uoluiſſe conſtat. idq; à Seruio Tullio uetere cēſione cautum fuiſſe primum, quod æuo ſubſequente à Caio Graccho lege ſacrata ſancitum fuit. Cauſa autem hæc eſt, quod citra eam ætatē aut ſuprà, uelut immaturos, aut præduros & effœtos, militiæ rudimentis minime idoneos putarunt. Ideo uetus conſtitutum erat, iuuenes niſi poſt pubertatem, & primo flore ætatis, dum per ætatem laborem militarem ferre poſſent, florentes uiribus, & eos ex urbana, ſæpius agreſti iuuentute ruſticis operibus duratos, militari ſacramento & muneri adigere, ſingulosq; militiæ per numerum in iuniorum tabulis adſcribere, qui Catalogi dicti: illosq; ex corporis habitudine, ſi apti militiæ, ſi lato pectore, ſi ceruice erecta, ſi fortis & ſtrenuus: quæ ſpecies, qualisque uigor, & quod robur uirium foret internoſcere, ut illorum forti fideliq; opera, reſpublica uti poſſit.

Catalogi. Habitudo corporis in militiam adſcribēdorū.

Nam nimis pinguem, deformem aut mancum, deſidem aut uecordem, tanquam minus utiles, militiæ non adſcribebant: quippe Cato Cenſorius pinguē militē, uelut reipublicæ incommodum, iure inceſſuit: cuius inter guttur & inguen, cuncta ſub uentris dominio forent. In qua ſemel adſcriptus, niſi propter demerita exautoratus foret, ipſo nolente, deleri nequibat. In quo id ſedulo cauebatur, ut primum militiæ uinculum putarent, ſacramenti religonem: ſecundū, ſingulorum amorem uelut inexplicabilem nexum, cum his qui unà mererent: tertium, deſerēdi nefas.

Militiæ uincula.

Quibus ad militiā admiſſis, primo anno cuſtos, ſub quo diſciplinam ediſcerent, & magiſter ſub cuius imperio tyrunculi acuerentur, publice dabatur, ne expertes operū militarium, arma tractarent.

Tyrūculorū cuſtos & magiſter.

Diuus uero Iulius equites Romanos, aut ſenatores armorū peritos, ſub quibus militiæ neſcij erudirentur, magiſtros dedit: quorum præceptis imbuti, perſtando & peruigilando, militare rudimentum deponerent, legesq; pugnandi & prælij normam ac dictata internoſcerent. Primusq; Publius Rutilius cōſul, collega Cnei Manlij, e ludo Cornelij Scauri doctoribus accerſitis, plagas uitandi & inferendi militibus præcepta dedit.

P. Rutilij prēcepta pugnādi.

Inde ne temere & ſine arte pugnarent, utq; tyrones ſub diſciplina eſſent, & militaribus imbuerētur præceptis, tribunis datum negocium fuit. Quos optimis diſciplinis inſtitutos, tandem militiæ adſcribebant.

Tributorū munus.

Apud Perſas uero magiſtri rei militaris, grādiori ætate fuere, nec citra annū quinquageſimū, ſub quibus parata inſtructaq; acie, parce primum & modice, mox exactiſſima cura militiam ediſcebant: apud quos iuuētus à uigeſimo ad L. annū militare cogitur: ultra uero armā tractare uetitum.

Magiſtri militiæ apud Perſas grandæui.

Siquidem lex militaris etiam Romanis à quinquageſimo anno militem non tangebat. Apud alios inoleuit mos, ut poſt annum quadrageſimum militiæ tyrocinio neminē adſcriberent: poſt quinquageſimum uero militare deſinerent, hisque uelut perfunctis militia, miſſio daretur. Quod Scytharum legibus cauebatur, ne hominem ſexagenarium militiæ admitterēt.

Aetas tyronum & rudiariorū apud diuerſos.

Aegyptijs in more fuit, ut Calaſiries, qui præcipui habentur milites à nullo doctore, ſed à patre ſolum militiæ præceptis erudirentur.

Calaſiries.

Phocion uero, ut Athenienſes nimis bellicoſos à belli furore, delectu acerbo cohiberet, quod libentes & cupidi appetebant, lecta iuuentute, etiam octogenarios, emeritis ſtipendijs, coegit dare nomina. Camillus contra Latinos & Volſcos magna mole dimicaturus, ſeniores quibus aliquid uiriū ſupereſſet, in ſua uerba iuratos cēturiauit.

Senes in militiam adſcripti.

Romani quoque bello Hetruſco, & ſæpe aliàs, ſeniorum cohortes, poſt emerita ſtipēdia: quin etiam libertinorum ad militiam exciuere. Et Marius magnæ partis milites, ſeniores, q multa ſtipēdia meruiſſent, & capite cenſos, ſacramento aſciuit. Quod Alexander Macedo feciſſe dicitur, ut ducturus cōtra Darium, ueteranos peritos belli, militiæ adſcriberet. Non ſic Conon, qui ut exercitum ſuppleret, Athenienſium pueros immaturos annis, quibus uires non ſuppetebāt, & ſenes legit.

Romani externum militē in caſtris non admittēbant.

Milites uero in caſtris, niſi Romanos ciues uel latini nominis, leuiū tamen armorū auxiliares externos, ſacramento Romani adigere ſolitauere. Cōtrà uero Cyri conſiliū fuit, non modo ex ciuibus ſuppleri milites, ſed uelut optimos equos e longinquo quæri oportere. Idem apud Alexandrinos uetuſto more ſeruatum eſt, ut nullos milites niſi

peregrinos militiæ ad mittāt. Proditumq; memoriæ eſt, in fœdere quod cum Romanis
& Antiocho ictum eſt, caueri, ne milites ſub ditione populi Romani conducere, aut uo
luntarios habere liceret. Inter auxilia tamē minor, in legionibus lōge maior numerus
adſcribi aſſueuit. Sed tamen legionariorum, & arma grauiora, & diſciplina fuit ſeue/
rior: auxiliariorum uero minor, nec tam exactæ diligentiæ: quibus in prœliū euntibus,

Aliæ atque aliæ ueſtes habituſq; militiā proficiſcētium.

præter ſagas togaſq; & rectam tunicam, album aut rubrum paludamentum, quo ſoci/
os ab hoſtibus internoſcerēt, publice dabatur. Aphris uero, Caunis, Numidis, Lacedæ
monijs, & Maſſagetis, in bellū profecturis, ruſſatas uel puniceas ferre ueſtes moris erat:
ut eo argumento uulnera & ſanguis effuſus nō innoteſcerent, confidētiuſq; & ſine pa/
uore dimicarent: id quod apud Perſas in uſu fuit. Nanque Artaxerxes ducturus con/
tra Cyrum, milites rubro ſagulo ornauit, Cyrus albo. Ageſilaus quoque ita copias in/
ſtruxit armis, ut omnia ærea punicea uiderent. Thraces pullas induti tunicas, in acies
prodeunt: contrà, Mybæ & Aethiopes candido amictu. Samnites diſcolori ueſte præ
liantur, nonnunquam candida. Boij & Inſubres auratis ſagulis, Galli uirgatis, cū tor/

Glaſtum.

que aureo, Brytāni glaſto infecti. Eſt enim fullonia herba, quæ atro colore inficit, & ho
minem decolorem facit. Geloni hoſtium cutibus ornati, quo truculētiores uiſu & aſpe
ctu formidabiliori eſſent. Aethiopes dimidiatum corpus minio, dimidiatum gypſo ſo

Imperatorū & ducū alij atq; alij ornatus in bello.

lent illinire. Fertur Caius Cæſar, ut in conflictu bellorum cunctis innoteſcere, ad pri
ma ſigna nouo colore amict9, & diuerſo armorū habitu inſignis prodijſſe. Et Lucullus
cum thorace ſquamoſo, & amictu purpureo præliari, Gylippus uero maximus impera
tor, ſordida ueſte & ſemilacera, ac cultu neglecto conſpicuus erat. Agis quoq; Lacedæ/
moniorum dux, à gregario milite nihil differebat: ſicut Ageſilaus, qui cultu corporis ul
li exultabat, exercitu autem ornato. Contra Alexandrum Macedonē, inſignem cum
regio habitu, tū Siculo amiculo & lineo thorace, duplicata ac ferrea caſſide, auro & gē/
mis arma honeſtabant. In quo illud traditur mirū, dum in India præliatur, concuſſis ar

Viſiones mōſtroſę i bello

mis, uiſum barbaris lumē infundere, & mōſtrum ante ſe agere. Quod compar fuit cum
Epizelo Athenienſi, q(ut tradit Herodotus) in pugna Marathonia dū ꝑliatur, uiſum
monſtrum, quod ante ſe cōſpiciebat occidere niſus, luminibus captus perpetuo māſit.

Lex de ueſtibus publice militibus dandis.

Etiā Tiberij equus in cōflictu belli, ore flāmas interdū emittere uiſebatur. Caius tamē
Gracchus legē tulit ad populū, de ueſtibus publice militibus dandis, ſine ſtipendiorū di
minutione. Inde inſtitutū, ut ſingulis militibus ſagæ togæq; in hybernis dentur. præua

In bellū profecturi.

luitq; mos, ut in bellū profecturi Romani milites, ſinguli in tabulis deſcribātur: illorū,
ut q ꝑlio ceciderāt, noīa reuerſis innoteſcerēt: utq; in delectu cōſcribendo, primus miles
bono omine tanq̄ inde fauſtum felixq; auſpicium futurum ſit, conſcribat. Id enim bo
ni ominis eſſe, & proſperos euētus facere putabant. Apud Perſas inualuit mos, ut profe
cturi in belū, in ciſtam ante regis tribunal ſinguli ſingulas ſagittas immitterēt, mox re
uerſi, quiſq; repeteret ſuam: ut ex remanentibus, illorū qui prælio cecidiſſent, numeꝝ in/
ternoſcerēt. Hi ergo in caſtris militiā edocti, hyeme pariter atq; æſtu diebus ſingulis ma
ne & poſt meridiē, locum tenere, ſigna ſequi, ordinem ſeruare, foſſam fodere, figere ual
lum, militari gradu incedere, & alia militaria facere quotidiano uſu ediſcebant. nā du
cibus, cēturionibus & tribunis, ꝑcipue curādum erat, in locis ubi ſtatiua habebāt, coge

Tyronū inſtitutio.

gere tyrones milites, cum primū merere cœpiſſent ſtipendia, ne ſine conſilio, ſine impe
rio in hoſtes tenderēt, p turmas hinc inde crebro cōcurrere, decurrere, clamare, locū te/
nere, imperium ſeruare, iuſſa exequi, ſeq; in orbem colligere, cuneum facere & phalan/
gem, ut ſequi ſigna, & pati tædium, æſtus ac uigilias aſſueſcerent, ne pulſi loco cederēt,
& in acie quiſq; agnoſceret ordines ſuos: ita ut uſu quotidiano non minus ipſi ſibi ꝑſcri
berēt qd facto opus foret, nec hoc inciāte ullo, nec imperāte, q̄ ab alijs ediſcerent. Quæ

Iphicrates.

diſciplina ꝑcipua Iphicrati traditur, ut ſine ducis opera milites ita inſtitueret conſiſtere
in acie, ut peritiſſime diſpoſiti uiderētur. Iactu quoq; diſci, curſu, ſaltu, iaculatiōe, & lu
cta inuicem cōtendere, mos erat. Nandi quoq; poſt ſolitas exercitationes iuuentutis Ro
manæ ſummum ſtudium in militari rudimento fuit, aliaq; opera iuſta militaria, q̄bus

Ad palū exerceri.

quaſi ſimulacris pugnæ, animos corporaq; tanq̄ ad uerum bellū acuebāt. Ad palū q̄/
que exerceri, aut iaculis & ſagittis ferire, nonnū quam fundis & lapidibus, diſciplinæ mi

litatis erat. Fuit enim palus cubitorum trium, quem tyrones ſcuto & clauo uelut hoſtem petere, in eumq; ictus & plagas inferre ſolebant. In quo id cauebatur in primis, ne dum ad palum ictus intendunt, ipſi hoſtium telis pateant: proinde oportebat animo eos & corpore intentos eſſe, non magis ad inferendos, ꝗ ad cauendos declinandosq; ictus: cui ludo Palaria nomen. Arcu quoq; & ſagittis plerunq; Cretenſibus & Cydonijs, exactiſſima cura milites inſtruebãtur, ſicut apud Græcos paleſtra. Cyri uero diſciplina fuit, ut milites ſemper opus facerent, & nunquam exercita iuuentus, niſi ſudore præuio, cibum ſumerẽt. Qui etiam neq; prandebat, neq; cœnabat unquam, niſi ſudaſſet prius, & militaria obiuiſſet munera. Ageſilaus quoq; in gymnaſio, ne ocio ſeneſcerẽt milites, exercitationis & uirtutis cuiuſq; præmia propoſuit, leuibusq; prædijs experiũdo aſſuefecit. Qui etiam Perſarum regum mos traditur, ut curſus & pugnæ dona militibus proponant. Alexander uero Macedo, ne ocio milites laſciuirent, certantibus uirtutis præmia Chiliarchas dedit. Præ cæteris Aurelianus Cæſar nullum reliquit uacuum diem, quin ſe pilo, ſagittis ac militaribus armis exerceret. Et Maximinus ſenior, quãuis grandis natu, campeſtrium exercitationum ſupra modum labores ſubijt. Antoninus quoq; Baſſianus Caracalla, præterꝗ ꝙ ſe cum militibus exercebat, iter ſemper onuſtus armis pedes fecit. Id quod de Seuero ſcriptum accepimus, ut hyeme ſæua & gelida, aperto capite per niuis & pruinas, per montes ſyluasq; curſitaret, in patientia laboris & uictus abſtinentia ſupra fidem aſſuetus. Quibus documẽtis redacto in diſciplinam milite, poſito rudimento, & continuo uſu firmato, legiones conſcribebant. Præterq; milites peregrinæ militiæ, inter auxilia Cretenſes ſæpe militaſſe accepimus. Hi enim terreſtri naualiq; prælio, ad inſidias, furta & rapinas, populando aſſueti: excurſiones maximas facere promptiſſimi ſunt, in prælio uero ſegnes: Cydones uero fortiſſimi, ſicut Homerus inquit, illorumq; arcus caprinis pellibus ornari pleriq; literis adnotarunt. Idq; à Iuuenale uerſibus mundis ſignificari crediderim, dum inquit:

Sagittãdi exercitium.
Cyri diſciplina militaris.
Perſarum regum mos.
Cretẽſes milites ſæpe inter auxilia Romanorũ.
Cydones.

> Tu fruere ſcabie mali, quod in aggere rodit,
> Qui tegitur parma & galea: metuensq; flagelli,
> Diſcit ab hirſuta iaculum torquere capella.

Iuuenalis locus.

Notat enim illa ueteris diſciplinæ rudimenta, quibus tyro miles in emittendis iaculis apud ſuum centurionem inſtrui ſolebat. Quinetiam Romanæ militiæ fuit, leuis armaturæ milites atq; equites, loricas & galeas urſinis pellibus tectas, quo truculentiores uiſu forent, in aciem deferre: ſicut Græcorum ueteres, pelles fluuiatilis canis pro capitis tegmento uice galeæ detulere: equinasq; iubas, & caudas in galeis, aut pennas ſtruthiocameli, nonnunquam leonis pellem pro conis apud Romanos fuiſſe cõſtat more Aethiopum, qui pelles equorum capitum cum ipſis auribus & iubis deferentes, nõnunquam pardorũ pellibus leonumq; amicti, acies ſubeũt & præliantur. Thracibus in more fuit, è pelle uulpina caſſides ferre, ſicut Albanis & Hiberis cũ ferinis galeis pugnare. Rhoxani non modo galeis, ſed thoracibus & ſcutis ex crudis boum corijs uti ſolebant. Apud Græcos autem, Homeri teſtimonio, equinæ iubæ pro criſtis fuere. Pyrrho & Philippo hircina cornua, Hammonijs arietis caput, Achæis pẽnæ uarijs diſtinctæ coloribꝰ. Alij rubras criſtas ſupra caſſidem deferebant. Cimbri & Theutones horrẽtium hiatibus animaliũ contexere galeas. Abradatæ Perſarũ duci conus hyacinthinus erat. Cyrus caſſidibus æneis & conis albis milites ornauit. Cares gallos gallinaceos pro conis habent. Alexandri caſſidem criſtata iuba & pennæ candidiſſimæ circuncingebant. Nonnunꝗ inſigne fuit Epiporpoma. Galli non modo ſcuta, ſed corallio ornabant galeas. Galatæ partim cornua, partim quadrupedum habuere effigies. Samnites cũ pinnis muralibus digladiãtur, in prælio uero criſtatis galeis: ſicut Luſitani, & Sacæ Scythica gens, ꝗbus neruatis criſtatisq; galeis pugnare in uſu eſt. Teucri, Myſi, & Thraces, ſup æneas galeas bouis aures & cornua apponunt. Inter cæteros Conidus centurio, bello contra Myſos fertur miraculo fuiſſe, quod poculum ſupra caſſidem, modo ſuſcitans flammã, modo remittens deferebat. Eratq; Romanæ militiæ uetus conſtitutum, ne miles ſinè cõmeatu ab ſignis abeat, ne ue pſidio decedat, ne ue locũ relinquat, aut è caſtris effugiat, neu diſcedat longius: ſed explorato, & ſub ſignis atq; ſubſidijs poſitis non modo in acies p/

Galearum & loricarum inſignia apud diuerſas gentes.
Militię Romanę uetus cõſtitutum.

deat,ſed lignatum&pabulatum uadat:omnia deniq; uelut ſi coram hoſte,cauta præuiſaq; ſint. Vtq; milites die ſimul ac noctu, iuxta parati,inſtructiq; ad nutũ,imperiumq; præſto ſint:qui cõtra fecerat, aut ignominia notaq; afficiebatur, aut ſeuera correptione capite luebat:tametſi nõnulli delicta eiuſmodi lenius uindicarint. Nanq; Aemylianus Scipio,licet grauiſſimus exactor diſciplinæ, quẽ militem extra ordinem deprehenderat,fuſtuario plectebat,eumq; uulgato ad rem militarem exemplo,ſi Romanus ciuis eſſet,uitibus:ſi uero externus,fuſtibus cædebat. Eſt quoq; lege militari ſancitum,ne lixæ permiſti cum equitibus uagentur:né ue frumentum publicé datum,miles uendat:aut prædas pecorum, uel mancipiorum uino commutet:né ue gregarius miles, in acie uel caſtris ſeruum aut iumentum habeat:neu quis,ubi tribunus militũ fuiſſet, poſtea ordinũ ductor eſſet:nec qui ordines duxiſſet,miles poſtea fieret. Vtq; milites manipulares, qui ſub diſciplina militant,ſemper cincti caligatiq; ſint:quæ quidem caligæ multiplicibus clauis munitæ erant. diſcinctos enim,uelut ignauos& militiæ minime aptos putarunt:præcinctos uero fortes & ſtrenuos. Quare Macedonũ lex erat militaris,ut qui miles hoſtem non occidiſſet,non militari cingulo, ſed capiſtro cingeretur:quod apud Carthaginenſes ſeruatũ legimus,ut diſcinctos,poſtremos homines ducerẽt:tametſi Aphrorum peculiaris feratur mos,fluxa tunica&diſcinctos incedere. Quinetiam ut in expeditionem ituri milites,arma & uallum,nec non utrem,follem,ſcutum,gladium,tum ſiqd ad uſum uelint,interdum plus dimidiati menſis cibaria,abſq; ſeruorum aut iumentorũ miniſterio humeris ferant,antiqui moris & exẽpli fuiſſe. Illud quoq; animaduertimus, nemini in Romana militia extra ordinem,etiam in prouocantem, contra imperiũ pugnare licuiſſe:idem Macedonibus, quibus iniuſſu ducis, aut arma capere, aut in ordines ire uetabatur. Quodq;,niſi militari ſacramento miles adſcriptus foret, hoſtẽ gladio petere,aut militare minime fas erat: perindeq; in eum militaris animaduerſio fuit, qui hoſtem militiæ ſacramento non adſcriptus occideret,aut qui claſſico reuocatus,tardius pareret,q̃ qui ciuem aut ſociũ iniuria occidiſſet. Ideo laudaſſe Cyrus dicitur militem,q cum hoſtem interfecturus,gladium eduxiſſet,claſſico receptui audito,ictus cohibuit& hoſtem dimiſit. Sed prius ſua ſponte decuriati equites,cẽturiati pedites,ſacramẽta mutuo præſtabant. Paulo deinde Aemylio, & Terentio Varrone cõſulibus,tunc primũ, quod nunquam antea factum, p tribunos militum à uoluntario ſacramento, ad legitimum iuſiurandum milites adacti fuere. Quod quidẽ imperator præſtare tenebatur primus,ſuo mox ordine ſubſequebantur legati,deinde tribuni,deinde centuriones,poſtea decuriones,mox præfecti caſtrorum,demũ milites:quod ſingulis annis,Calendis Ianuarijs denuo præſtabatur. Iurabant enim p deos ſolenne iuſiurandũ: poſtea in acta principum,ſe iuſſu conſulum conuenturos,neq; é caſtris,eorum iniuſſu,quæſitis occaſionibus abituros,non fugæ formidinis ue cauſa extra ordinem receſſuros,niſi teli ſumendi, uel hoſtis feriendi,aut ciuis ſeruandi cauſa. Neq; in exercitu propé ue decem paſſuum millia,pluris argentei nummi furtum facturos: extraq; haſtam,ligna,pabulum,utrẽ, follem:ſiquid,quod pluris eſſet, nacti fuiſſent,id omne ad conſules delaturos,aut dominis reddituros. Nonnunquam alio ſacramento milites adactos comperimus: tunc cũ ingens ſubeunda dimicatio foret,& in extremum diſcrimen res uenit. Vt niſi uictis,debellatis,fuſisq; hoſtibus uictores forent,ſe ad caſtra nunquam redituros iurarent. Tum illud notatum eſt,quod ſi ab uniuerſo exercitu iuſiurandum conſuli præſtandum eſſet, ſatis fuiſſe,ſi centurio uel tribunus exercitus nomine,conceptis uerbis,ſublimi uoce iuraret,omnisq; multitudo & ſinguli milites,communi conſpiratione &conſenſu,in eadem uerba ſilentio in ſe quiſq; iuret. Hocq; iuſiurandum,ac ſi concepta uerba ſinguli expreſſiſſent,perinde tenere,atq; ſanctũ & illibatum haberi. Apud Lacedæmonios uero milites hoc etiam iuramentum præſtare ſoliti ſunt,eoſdem cum imperatore amicos,inimicosq;,habituros,utq; bonorũ malorumq; firma cõſenſio inter eos & fœderatio eſſet. Neq; omittendum quod de Athenienſibus memoriæ proditum eſt,qui cum propter quotidianas contentiones,&uiolatum ius gentium,infenſi Megarenſibus&animo hoſtili eſſent:quoties milites ſolito militari ſacramento adigebant,hoc etiam iuſiurandũ illos ſubire coegiſſet,ſe intra militiæ tempus quotannis quoquo modo poſſent, Mega-

Scipiõis animaduerſio in milites extra ordinẽ deprehenſos.

Diſcincti.

Macedonũ lex militaris

Aphri diſcincti Sua quiſq; onera ferebãt Pugnare extra ordinem iniuſſu ducis non licebat. Sacramẽto militari nõ adſcriptis hoſtẽ ferire, aut militare, fas nõ erat.

Iuramentũ legitimũ militare.

Iuramẽti militaris forma

Fortiter.

Lacedæmonij Athenienſiũ militũ in Megarẽſes conſuetũ iuramentum.

renſium agros fineſq; infeſto exercitu inuaſuros,& peruaſtatis agris,nihil intactū reli/
cturos,atq; in eos omni clade belli graſſaturos.

Diſſenſio inter duos ludi profeſſores,ſuper uerbo,inuenio & reperio,contra obſeruationes grammatici cuiuſpiam. Caput XXI.

AMbulabamus in littore,dum Neapoli eſſemus,æſtiuo anni tempore,cum iam
aduesperaſſet,ego & Iunius Antonius, & pleriq; ſtudioſi paribus diſciplinis
dediti,qui illuc ociandi cauſa aduenerant. Cumq; duos ludi literarij profeſſo/
res,ſuper uerbo reperio & inuenio graui contentione inter ſe iurgantes diſce/
ptanteſq; uideremus,libuit eorū diſceptationi intereſſe. Atq; ex his alter,cum inuenire
diceret eſſe,impenſo labore rem diu quæſitam aſſequi:reperire uero,rem nō quæſitam,
ſed forte oblatam,nanciſci,idq; Ouidij autoritate, qui in ſuo maiori carmine,dum Ina
chum natam Io quærentem facit,poſt longos & irritos labores,his uerbis illam affatur:
Tu nō inuēta,reperta es. Quos ipſe uerſus ſic explicabat,ut diceret, te ego cū diu quæ/
ſierim,non inueni,ſed caſu oblatam comperi. Ouidium ergo de ſignificatu uerbi,cōtra
illum dijudicare aſſerebat,qui uerbum reperio caſus facit,non operæ. Quoq; minus du
bites,(inquit ille)habes Latinæ linguæ doctorem non ignobilem:nec mora,commen/
tatiunculas quaſdam grammatici hominis nō incurioſi, quas ſecū adduxerat, é ſinu to
gæ depromit,in quibus ita ſcriptum erat: Excogitare cōſilij eſt, reperire uero fortunæ.
Vnde Ouidius, Tu non inuenta,reperta es. Hæc cum ille & pleraq; legiſſet, reclama/
bat alter,doctorem iſtum,nec uerba,nec mentem Ouidij intelligere quiſſe,labiq; erro/
re manifeſto. Siquidem reperire,eſt cum labore aliquid quæſitum aſſequi,deductum ex
re & pario. parere enim eſt cum labore quærere,unde pecunia parta cum labore quæſi/
ta dicitur,imo eundem Ouidium,quem in medium ille adduxerat,eodem uerſu ſigni/
ficantius contra demonſtrare: Tu non inuenta,ſed reperta es,inquit,quaſi,ego te nō ca
ſu & fortuna nactus ſum,ſed ſtudio & labore quæſitam,repperi. Quod & alio uerſu eū/
dem exploratius ſignificare aiebat: Examinanſq; artus primo,mox oſſa requirēs, Rep
perit oſſa tamen. Præterq; hanc Ouidij autoritatem,idem apud autores probatiſſimos
uſu continuo obſeruari. Q. Curtius: Quippe Euphrates, inquit, altum limum uehit,
quo penitus egeſto, uix ſufficiendo operi firmo reperiunt ſolum. Et idem: Quia duces
aſſeruati profugerant,miſit qui conquirerent,nec reperti. Suetonius in Cæſare: Idque
eo ſtudioſius facerent,quod aliquantum uaſculorum operis antiqui ſcrutantes,reperie/
bant. Vides,inquit ille,reperire eſſe operæ & conſilij,nō autem fortunæ? Atq; alter cū
contra tenderet,& uoce immodica obſtreperet,eadem ſæpius & quædam nugalia repe
tendo,cupidus ego iſtius doctoris mentem plane perſpicere,accipio libellum à manibus
magiſtri,atq; in eo lego pleraq; nimium audacis doctrinæ & cōfidentis. Nanq; eo pro/
ceſſit,ut ſingulos ferme ueterum probatiſſimos, quorum ueſtigijs nobis inniti operæ/
precium eſt,à præſcripta à ſe lege & dicendi norma diſſidentes taxare non fuit ueritus.
Præter quæ,in eo admiratus ſum,offendo & nanciſcor feré idē eſſe quod reperio,quod
procul à uero eſſe aperte liquet. Etenim ſi reperire eſt,aliquid impenſo ſtudio inueni/
re,ut eſt modo oſtenſum:nemo feré quiſquam id in uerbo nanciſcor,& offendo,inueni
et. Siquidem uerba hæc haud dubie ſub caſu & fortuna ſunt. Præterea qui rem exquiſi/
tius penſabit,inueniet nanciſci id frequētius notare,rem ſcilicet forte oblatam,data oc/
caſione aſſequi & habere. T. Liuius tertio ab urbe cōdita: Pacuuius,inquit,Calanus ma
lis artibus nactus opes. Idem,caſtris ponendis diſperſos nactus. Cæſar idoneam tempe
ſtatem nactus dixit,id eſt,aſſequutus. Id quod,Feſto Pompeio autore,ſcientiſſime pro/
batur:qui uerbo nanciſcor,ſignificatum aſſequendi potius,quàm inueniendi in ſuis cō
mentarijs tribuit:& pleriſq; ueterum autoritatibus,in quibus ſi nanciſci inuenire dixe
ris,profecto abſurde & imperite loqueris. Hæc & pleraq; in eo cum legiſſem, cum me
iam tæderet,librum reſtituo,atq; illos inuicem altercantes diſceptanteſq; relinquo.

Laurentium Vallā notat Elegantiarū ſuarū lib.5. cap.2.

Reperio unde.

Offendo, & nanciſcor.

Ex quibus uictorijs olim conſules,& deinde ſequuti duces,triumphare conſueuerint. Caput XXII.

VEteres Romanos olim non ex quibuſcunq; uictorĳs triumphare cõſueuiſſe, ſed cum bellorum & uictoriarum cauſæ eo munere dignæ uiderentur, triumphos egiſſe accepimus. Cauſæ uero triumphorum licet à prima origine exiles fuerint atq; tenues, quippe q̃ exiguis uiribus & parua manu rẽ agebant: poſtea, aucto dilatoq; imperio, maiores certioresq; fuere, ut ad triũphi munus quiſquã aſpiraret. Cum Veientes olim Tarquinienſesq;, p Tarquinĳs cõtra Romanos mouiſſent arma, & uelut æquo marte utrinq; pugnatum foret, ꝙ uno plus Hetruſcorum in acie cecidiſſet, nec hoſtium quiſquam poſtera die in cõſpectu erat, digna res triumpho uiſa fuit. Itaq; Valerius conſul, quanuis collega morte ſublato, de Veientibus Tarquinienſibusq; triumphũ egit. Et P. Valerius, & T. Lucretius conſules cum infeſto exercitu in agrum Sabinum profecti, primo uaſtatione, mox prælio ita hoſtium opes afflixiſſent, ut nihil inde rebellionis timeri poſſet, triumphantes urbem iniere. Quinetiam ex deditis & non captis urbibus, aut hoſtibus fuſis & auerſis, ſtante dictatore, à conſulibus ſæpe triumphatum eſt. De Priuerno & Pometia, deq; Sabinis & Samnitibus, etſi non ui captis, ſed in deditionem acceptis, triumphare licuit: propterq; auerſos & palatos hoſtes, Claudius Petilius conſul, dictatore Q. Seruilio Hala, de Tiburtibus & Gallis triumphauit. Et Cornelius & Bebius cõſules, ꝙ Ligures Apuanos non expectantes bellum, in deditionem acceperunt, & ad duodecim millia in alias terras traduxerunt, de Liguribus uelut acie uictis triumpharunt. Procedente mox tempore, cum propagato imperio, cum hoſtibus ualidioribus, magnis utrinq; uiribus bella agerentur, cautũ fuit, ne cui triumphum, niſi quinq; hoſtium millia cecidiſſet, & iuſta acie magnas copias fudiſſet, decernere liceret. Cuius rei fidem apud quæſtores, ut quid laboris exhauſtum, q̃d ue cædis noſcerẽt, ampliſſimo teſtimonio facere oportebat. Idque non ab re uiſum. Erat enim triumphus ingens honorum cumulus, quem multi duxerunt maximum uitæ bonum, quo niſi magnis conatibus deuictis perduellibus, uictores bello duces honeſtabant. Vtq; niſi pro aucto imperio, non pro recuperatis his, quæ bello amiſſa erãt, triumphus cuiquam decerneretur. Quinetiam niſi ſuo ductu & auſpicio, ac in ſua & non aliena prouincia, eaq; pacata, & nullo manente bello, imperatores hoſtes profligaſſent & uiciſſent, triũphare nemini licuit. Ideo, Liuio & Nerone conſulibus deuicto ad Metaurum Haſdrubale, Liuius, q in ſua prouincia rem geſſerat, de Haſdrubale & Pœnis iuſtiſſime triumphauit: Nero autem, qui potior uictoriæ cauſa fuit, ꝙ in aliena ꝓuincia ſuppetias collegæ dederat, ouans in urbem uectus eſt. Exq; duobus conſulibus eandem prouinciam ſortitis, contraq; eoſdem militãtibus, uni triumphum decretum, ꝙ hoſtes fuſius egerat, eiusq; ductu & auſpicio parta uictoria fuerat, alteri negatum legimus. L. Valerio Potito & M. Manlio conſulibus, ꝙ cõtra Aequos in Algido ꝓſpere rem egiſſent, Valerio triumphus, ꝙ perſeuerantior in hoſte perſequendo, inſtando, urgendoq; fuerat: Manlio uero, ut ouans urbẽ iniret, à ſenatu datũ eſt. Fuitq; animaduerſum, ꝙ tametſi uictis, fuſis, fugatiſq; hoſtibus tres triumpho dignas imperatores geſſiſſent: ſi tamen neq; dictator, neq; cõſul aut prætor exercitui præfuiſſent, neq; legitimũ haberent magiſtratum, cuius ductu & imperio uicti eſſent & profligati, triũphare nemini fas erat. Propterea L. Cornelio Lentulo, magnis rebus geſtis, negatus triumphus fuit: ꝙ proconſul Hiſpaniam prouinciam, non conſul obtinuiſſet. Tametſi Scipionem proconſulem, & cui ſæpe prorogatũ imperium fuerat, de Hannibale & Pœnis: & Cn. Manlium de Gallogræcis, Paulumq; Aemyliũ de Ingaunis Liguribus, & Pompeiũ Magnum de Sertorio, proconſules egiſſe triumphos legamus. Perraro enim alicui triumphare permiſſum fuit, qui ſine legitima magiſtratu, & ſine iuſto imperio rẽ geſſiſſet: præter Pompeium Magnum, qui tametſi in ſenatum per ætatem admiſſus non fuiſſet, eques Romanus adhuc, id quod contigit nulli, deuicto in Aphrica Domitio, triũphauit: cui hoc ferũt præcipuum contigiſſe, quod è tribus orbis partibus, ſpecioſos egerit triumphos: ſicut Camillo, qui treis triumphos unà egit, triplici uictoria ouans. Sed nec eum qui magnis perpeſſis cladibus, & nimiũ cruenta uictoria eſſet potitus, tanquã lugubri, & parui compendĳ, ꝙ multis funeribus, non multis commodis, rempublicam affeciſſet. Propterea Valerio conſuli, uictori cõtra Gallos, ob cladem exercitus, nega/

Cauſæ triũphorũ a prima origine exiles.

Triumphorũ cauſæ exiles abrogatę

Triumphus quib9 admittebatur.

Pomp. Mag eques adhuc triũphauit.

Camill9 tres triumphos una agit.

tus triumphus fuit: cum magis dolor ciuibus amiſſis, q̃ uictoria hoſtibus fuſis præua/luiſſet. Nec eum qui exercitus Romam nõ deportaſſet, niſi perdomitam pacatamq; p̲/uinciam ſucceſſori dediſſet, more maiorum. Eſt tamẽ memoriæ proditum, nonnunquã ſtantibus conſulibus prætorẽ qui in ſua prouincia res geſſerat, hoſtesq; fuderat, etiam ſine conſulibus triũphaſſe: duosq; conſules de eiſdẽ hoſtibus parta uictoria, triumphã/tes urbem iniſſe. Neq; negauerim, non ſemel, ſed pluries in eodem magiſtratu, & cõtra eoſdem hoſtes, propter res fœliciter geſtas, magnis ſæpe ducibus triũphare permiſſum: quodq; a principio urbis, non curru triumphali, nec equo uehi triumphantes, ſed pedibus incedere aſſueuerant. Poſtea equo uecti, demum curru quadrĳugo triumpharunt. Tametſi Romulum de Acrone Ceninẽſium duce, curru quatuor equorũ triumphaſſe, Dionyſius aſſeuerat. ac ex duobus imperatoribus in magiſtratu poſitis, illi qui in ſupremo gradu eſt, ſoli triumphare permiſſum. Ideo conſul cum dictatore, aut prætore nõ triumphat, ne minor poteſtas maiori æquata uideatur, ueue auſpicia, quæ maioris magiſtratus ſunt, cum minoribus confundantur, licet dictatorem & magiſtrum equitũ unà triumphaſſe ſæpe legamus. Illud deniq; ex annalibus cõſtat, Romanum ciuem, quãuis reipub. pernicioſum & infeſtum, ſi bello uictus foret, in triumpho deferri non licuiſſe: quodq; ſi contra pyratas, ſeruos, aut fugitiuos, uel aliud genus hominum Romano nomine indignum, bellatum foret, tanquam belli cauſa erubeſcenda, quanuis parta uictoria, aut hoſtibus fuſis, auerſisq;, nemini triũphare licere. Contra uero ciues bello uictos, quia lugubris uictoria eſt, ipſeq; dux minime imperator cenſetur, licet bene gerẽdæ rei occaſione data: neq; ouare, aut triumphare, uel ſupplicationes cuiquam decernere, dum reſpub. ſtetit, unquam permiſſum fuit, niſi poſt aliquos ætates, cũ Aurelianus Auguſtus de Tetrico uiro ſenatorio (quem in oriente uicerat) & Zenobia muliere triumphauit. Apud Græcos uero ſeruatum diu eſt, ut qui imperator hoſtẽ fugaſſet, tropħæo donaretur: qui occidiſſet, aut funditus euertiſſet, triumpho, uel encomio & peplo. Fuiſſe autem peplum uelum, in quo qui facinora geſſerant fortia, ſingula egregie geſta, atque acerrima prælia, & maxima effingere, illudq; pro immortali memoria exponere palam, & templis dicare aſſueuerant, ſcriptores produnt: in q̃ deorum imagines, ſæpe clariſſimorum uirorum geſta effingebant. Quare Athenienſes, Antigoni & Demetrĳ imagines cum Ioue & Pallade effinxere in peplo. Nonnulli peplum eximĳ candoris ueſtem ſine manicis, aureis diſtinctã clauis, fuiſſe autumant: quã quinto quoq; anno apud Hylen, mulieres ſex & decem Iunoni contexebãt. Encomion uero carmen in uictoris laudem editum ad immortalitatem, quo ipſius res geſtæ magnificæ, illuſtri præconio canebantur, quod Epinicion uocant: trophæum uero monumentũ dixere, nunc marmoreum, modo æneum, cũm inſcriptione & titulis æuo perpetuo duraturis. Nonnunquam, ſi materia non ſuppetebat, lapides in ingentem cumulum aggerendo, uel inſignem arborem exciſis ramis, ibiq; hoſtium ſpolia ſtatuendo, in memoriam poſteritatis, bonis & fortibus uiris pro trophæis erigebant. Tametſi qui primi Græcis æneum aut lapideũ ſtatuére trophæum, non magnopere probati fuerint, q̲ regum tantũ nomina illis inſcriberẽt, nec militũ operã aut fortitudinem, quibus uictoria parta fuerat, annotárent. Fuitq; moris in locis quibuscũ hoſtibus decertaſſent & uiciſſent, aut aliqua inſigni clade affeciſſent, ibi uictores duces pro monumento laudis cum ampla inſcriptione trophæũ ponere, & fortium factorum poſteris dare memoriam. Quare Pericles nouies pro patria uictor trophæum poſuit: & aliud Ageſilaus inter Anthracẽ Nartheriumq; erexit. Lacones, q̲ Perſas parua manu uiciſſent, porticũ Perſicã de manubĳs trophæi loco extruxere. Idem contigit Fabio Aemyliano, qui ad Rhodanum deuictis Gallis, ex cãdido lapide uelut monumentum magnæ laudis trophæum tulit. Sylla contra Archelaum potitus uictoria, fixit ſtemma, in quo Martem, Victoriam, & Venerẽ, ſe uenuſtum inſcripſit. Marius uero de Iugurtha & Cimbris duplici eſt trophæo donatus. Metellus autem deuicto Sertorio, aureum ſibi poni iuſſit. Quod & Flaminius de torquibus Gallorum aureum ſtatuit, cum elogĳs monumẽtorum cladis illatæ. Claudius quoq; deuictis Boĳs, ex torquibus Gallorum unum magni põderis in Capitolio donum poſuit, index uictoriæ & triumphi. Sicut Octauius, q ex auro roſtratæ colũnæ in foro trophæũ fixit.

Triumphantes initio urbis pedibus incedebant.

Ro. ciuẽ in triumphum ducere non licebat.

Græcorum triumphi.

Peplum.

Encomion.

Epinicion.

Trophæum.

Trophæa quibus ſtatuerẽtur & q̃ loco.

Trophæa diuerſa uariarũ gentiũ, ex diuerſis cauſis.

Germanicus uero deuictis nationibus inter Rhenum & Albim, congeriem marmorum, ſtructis molibus, Tiberio ſacrauit. Proditumq; memoriæ eſt, Artemiſiā, deuicta Rhodo, trophæi loco, duas ſtatuiſſe imagines æneas, unam Rhodiæ ciuitatis, alteram illi ſtigmata inurētem pro æterna memoria dedecoris, ignominiæq; acceptæ. Mirumq; prodi de Numenio Antiochi duce, qui cum in Arabia, æſtuante uadoſo & reciproco mari, prælio nauali contra Perſas uictor fuiſſet: mox æſtu reuerſo, pedeſtri certamine ibidem uictor, gemina trophæa Ioui & Neptuno poſuit. Sicut de Neoptolemo Mithridatis duce tradit, circa Mæotim æſtate nauali pugna, hyeme uero equeſtri, glacie cōcreto mari, ijſdem in locis uictoriam tuliſſe. Conuenitq; inter peritos rei militaris, quod tametſi duces fœliciter rem geſſiſſent, & inſigni uictoria potiti eſſent, ſi tamen precario ab hoſte aliquid petijſſent, nec trophæo donarentur, nec encomio. Viriatus autē Luſitanus hāc temeritatis laudē tulit, ut potitus uictoria contra Romanos, trabeas & conſulares faſces triumphi loco in montibus figeret. Sic Pompeius, deuictis Hiſpanis & Alpinis gentibus, trophæa in Pyrenæis iugis, q̄ in Hiſpaniam iter eſt, excitauit. Et Domitius Aenobarbus, ac Fabius Maximus cōtra Allobroges, turres, fixis hoſtilib9 armis, erexere. Inter cæteros memoriæ proditur Seſoſtris Aegypti rex, ſi cum hoſtibus, qui magno certamine dimicaſſent, & præſenti animo reſtitiſſent, rem geſſiſſet: ibi trophæum cum coleis & uirili membro erigere: ſi uerò remiſſo & languido animo, per ignauiam ſegniter uicti, aut nullo negocio pulſi eſſent, contra eos muliebri genitali conſtituto, tāquam in deſides & ignauos, trophæum ponere conſueuiſſe. Apud Lacedæmonios uero, contra. Nam q dux fortiter dimicaſſet, & cruento Marte, magnaq; hoſtium clade uiciſſet, trophæi loco, gallum dijs immolabat: qui uero deditione & pacto, nec nimium cruenta uictoria potitus, belli mala uitaſſet, bouem. ut ſignarēt, magis decere imperatorem (iuxta Periclis ſententiam) conſilio & aſtu, q̄ gladio aut multo ſanguine fuſo, uictoria potiri. Neq; prætereundum, quod tametſi ponendi trophæa, rebus proſpere geſtis, apud Græcos frequens uſus foret: regibus tamen Macedonum fuiſſe uetitum, ne illa erigerēt: ꝗppe cum Caranus, deuicto Ciſſeo rege, trophæū poſuiſſet: noctu ueniens leo, illud euertit & diſiecit: inde uelut fœdi oſtenti maliq; ominis, uetitum eſt, ne in poſterū reges Macedonum quæſitis uictorijs trophæa ponerent.

Qui precario ab hoſtibus aliquid petijſſent

Seſoſtris trophæum.

Lacedæmonij uictoriā incruentā laudabant.

Periclis ſententia.

Macedonib9 trophæū erigere uetitū.

Diſceptatio Franciſci Philelphi cum grammatico, an Cicero aliquando ludum aperuerit.

Caput XXIII

FRanciſcus Philelphus, ætatis ſuæ homo doctus & fortunatus, inter ſui æui poetas famam in carmine primum auſpicatus eſt: à principibusq;, qui eo tempore floruerunt, magnis honoribus, & re familiari auctus, & honeſtatus fuit. Cuius uitia ineuntis adoleſcentiæ, poſt quam deferbuere cupiditates, cū iam ætate matura ſeneſceret, magnis poſtea uirtutibus emendauit. Is cum æuo ingraueſcente celebris famæ haberetur, & optimatum rogatu accerſituq; Romam aduentaſſet: experiri, credo, uolens quantum dicendo ualeret, Tuſculanas quæſtiones Ciceronis publice in ſcholis legere aggreſſus eſt. Ad eum quotidie concurſus ſtudioſorum iuuenum, & clari nominis profeſſorum frequens fiebat. Ipſeq; inter legendum firma etiam tunc uoce & latere, nouis & exquiſitis eloquentiæ generibus præceptisque diſcipulos imbuebat, exploratoq; iudicio ſingula dicendi genera, & philoſophorum ſcita multo cum nitore & cultu penſitabat & rimabatur. Eum ego adoleſcentulus ſenem, inter cæteros coæuos meos colui & obſeruaui: cumq; ad eum nos quoq; uentitaremus, memini ipſum inter legendum dicere, Ciceronem cum eiuſmodi quæſtiones ſcriberet, conuentum ſuæ ætatis ſtudioſorum habuiſſe, ludumq; literarium quaſi aperuiſſe, & pleraque hoc genus ſatis ſcite & eleganter, ut mos ingeniumque eius fuit non ſine multo ornatu in ſcholis recenſere. Cumq; peroraſſet, & à lectione, ut fit, diſcipuli apud eum ſe colligerent & fabularentur, ipſeq; illa eadem ſæpius repeteret: animaduerti quempiam grammaticum florentis facundiæ, cuius nomen libens prætereo, eius doctrinæ æmulum, qui ipſum perniciali odio proſequebatur, ſæpeq; apud ſtudioſos illum in inuidiā crimenq; uocabat, ſingulaq; non modo dicta factaq;, ſed uerba & nutus obſeruabat, contradicere: quæq; ille dixerat, uera eſſe pernegare, neq; apud autores inueniri, Ciceronē ludum aperuiſſe,

Ludus Ciceronis.

aut ſcholas ſtudioſorum habuiſſe, aſſeuerare. Cumq; Philelphus, mitis ut erat & placi/dus, non rhetorū ſcholas, in quas homines paſſim uentitarent, ſed tamen aliquos præ/ſtantis ingenij uiros, ſtudioſos diſciplinarum Ciceronem edocuiſſe, & quaſi ludū aperu iſſe diceret: idq; teſtimonio probari illius ad Pætū epiſtola, qua ſe Dionyſium ſuperio/rem imitari dicit, q cū Syracuſis expulſus, Athenas commigraſſet, ludū inibi aperuit: ſe pariter habere diſcipulos aſſeuerauit. Hæc & pleraq; cū ille diceret, contraq; eum al ter inſectaretur, & iam non contentione, ſed clamoribus & prope dimicatione remage rēt, nec res ſiſti uideretur poſſe: excandeſcens Philelphus, tātà indignatione exarſit, ut illum indoctiſſimum omnium indoctorum uocitaret. Tandem communi diſcipulorū amicorumq; intercurſu, deſita ira & ardore illo animorū, compoſitá controuerſia, & lis dirempta eſt. Sed cum poſtea in ipſius Ciceronis multiplici lectione uerſaremur, inue/nimus id ab eo apertius ſignificari. Nanq; ad Volumnium Caſſium ſcribēs, Caſſium & Dolabellam ſuis auribus frui aſſeuerat. Ad Pætū quoq;, Veniunt qui me audiūt, quaſi doctum hominem, quia paulo ſum q̄ illi doctior. Et ad Papyrium Pætū: Hircium ego habeo, inquit, & Dolabellam, dicendi diſcipulos, cœnandi magiſtros: puto te audiſſe il los apud me declamitare. Vatinius quoq; ad Ciceronem de Catillo inquit: Defenditur à Q. Voluſio tuo diſcipulo. Quod & M. Fabius de Cælio & Panſa teſtatus: Qui omnes à primo ætatis gradu, Ciceronem in diſciplinis bonarum artium ſectati fuere. Sed quod de Cicerone, idem nimirum de Socrate, Platone, & Ariſtotele, alijſq; doctiſſimis uiris, qui ſcientia præcelluere, accepimus: qui bonis diſciplinis iuuenum animos imbuendo, æternam ſibi gloriam peperere, ſuiſq; diſſertationibus & documentis diuerſarum opi/nionum ſectas inuenere. Ante oēs Pythagoras Samius iuuenū æmulantiū ſtudia, ſcho laſq; ſophiſtarū in Italia habuiſſe fertur: pluresq; diſcipulos reliquiſſe magnæ & exper/tæ uirtutis. Sic Thebanū Epaminundā Lyſias Pythagoreus, Ariſtoteles Theophraſtū, & Syracuſanū Dionyſium Plato erudiuit. Perraròq; eximius aliquis ingenio & doctri na inuentus eſt uir, cuius nō aliqua monumēta ſtudiorū mādata literis, aut aliq diſcipu li ſapiētiæ pceptis aucti & imbuti, uelut hæreditaria munera, poſteritati relicti fuerint.

In quo gradu cognationis apud pleraſq; gentes matrimonia licuerint, & quam diuerſi mores in contrahendis nuptijs fuerint. Caput XXIIII.

INter omneis conſtare uideo, licuiſſe quondam paſſim & nullo delectu aut modo, ueteres coniugijs affinium cognatorumque copulari: quod tamen non æque apud omnes ſeruatū eſt. Nam etſi apud nonnullas Indorū gentes, Arabas, Perſas, Mauroſq;, qui iuxta Bactrianos ſunt, ac magos & Babylonios, quorū hoc inſtitutū fuit, cum quibus Chryſippus ſentire uiſus eſt, filios matres ducere uxores, & cum parenti/bus ſtupro coire, atq; ex eis ſobolem gignere paſſim licuerit, idq; inter eos coniugium nullis fuerit legibus uetitum: tamen apud reliquas ubiq; gentes, tam immane ſcelus, le ge & moribus ſub graui documento interdictum fuit: nefas ſcilicet exiſtimantes, filios cum matribus turpi amore commiſceri, ferarum ritu: quod dictu audituq; fœdum & pudendum eſt. Aegyptij uero ſororum amoribus coniugijſq; implicari, & cum his paſ ſim matrimonia inire ſolitauere. Quippe Ptolemæus, ut ſororis quam miro amore de/peribat, coniugium ſortiretur, & ſuam libidinē expleret, paſſim id licere permiſit. Itaq; ut dirum facinus & notam turpitudinis nefariæ, uelamento matrimonij obnubilaret, omnibus id permitti uoluit. Id quod Perſis quoq; licuit. Nam Cambyſes duas ſorores cum deſiderium ferre non poſſet, & Daræus Satyram ijſdem genitam parentibus cōnu bio ſibi deuinxere. Idem Epirotæ & Macedones: ſiquidem & Ptolemæus Ceraunicus Arſinoen duxit, & Olympias Pyrrhi filia, fratris coniugio potita fuit. Contra uero oīs fere Græcia, qui inter priuatas neceſſitudines cum ſororibus commiſceri interdictū ha buere: nefandumq; putauere eodem parente genitos, inuicem inceſtis nuptijs detineri. Tametſi Athenięſibus germanas ducere uxores, crimini datum non fuerit: quippe Cymon Elpenicē duxit: & ex illo trāditum, impune cum ſororibus cōiugari. Perſis quoq; legitimum fuit, neq; pudendū uiſum eſt, non modo ſororibus, ſed & filiabus commiſce ri. Nanq; Artaxerxes Athoſim atq; Meſtrim filias, iuſtæ uxoris loco habuit: & alij impu ne id factitarunt, quod Græci & pleraq; gens improbum nefandumq; extimarunt. Præ

Babylonij.

Aegyptij.

Perſæ.

Epirotæ.
Macedones.
Græci.

Athenięſes.

Perſæ.

D

Leſbij.
Romani.

omnibus uero Leſbij fœdiſſimæ Veneris fuiſſe traduntur, apud quos nihil ſynceri erat aut incontaminati: adeo ut ne capiti quidem parcerent, & omni fœda libidine ſe inquinarent. Apud Romanos uero tam informia coniugia, lege & moribus interdicta fuere: apud quos licet cũ affinibus, cum quibus ſumma erat neceſſitudo, coniugalẽ inire copulam eſſet lege uetitum, ea de cauſa, ut nouos affines agnationibus familiarum, multaſq; propinquitates & clientelas mutuis affinitatibus ſibi aſciſcerent cognationis iure: tamẽ cum ſobrinis aut defunctæ uxoris ſorore, uel mortui fratris uxore copulari non uetabatur. Cæcilius enim Metellus, uxore defuncta illius ſororem deſponſam tulit. Et Brutus Porciã ſobrinam, nulla prohibente lege, deſponſauit. L. quoq; Craſſus ex defuncti fratris uxore filios eduxit, & propagauit.

Fratris filiam ducere licebat Romanis et Græcis.

Ex deſcendentibus uero ad neptes uſq; cõiugia Romani uetuere, id quod etiam plebiſcito cautum fuit. Sed fratris filiã ducere uxorẽ, licet antea lege uetaretur, ſubſequutis inde temporibus, paſſim id licere principes uoluere: poſtquam Claudius Cæſar rem deſuetam uſurpauit, ut Agrippinam, cuius amore deperibat, ſibi uxorem deſponſaret. Idem apud Græcos licuiſſe comperimus. Nanque Alexandrides ſororis filiam ſponſam duxit: ex qua Doryeum, Leonidẽ, & Cleombrotum genuit: quod ſuccedenti æuo à Nerua fuit ſeuera cõſtitutione inhibitum.

Nouercã ducere, ſobrini filiã ducere.

Proditus tamen memoriæ eſt Antoninus Caracalla, præter inſtituta maiorum, nouercam Iuliã uxorẽ duxiſſe, nuptiaſq; inceſto primus polluiſſe: cauſatus principi, quodcunq; liberet, impune licere. Et licet ſocrus genero copulari nullis auſpicijs poſſet, ſobrini tamẽ filiã uxorem ducere nullæ leges uetuere. Scipio enim Naſica Africani maiorem filiam nullo prohibente iure, ſibi deſponſauit: quod alij frequentes factitarũt. Procedẽte mox tempore, Valentinianus Cæſar, ut ſoboles paſſim ꝓpagaret, gẽteſq; affatim redundarent, duas ſimul uxores ducere licere, duobuſq; impune cõiugijs commiſceri lege ſacrata ſanciuit:

Vxores quot quiſq; uoluit ducebat.

quam legem Iulius Cæſar decreuiſſe dicitur, ut liberorũ quærendorũ cauſa, quot uellet quiſq; uxores ducere, facultas foret. Id quod apud Siculos & Athenienſes in uſu fuiſſe quandoq; inuenimus. Siquidem Dionyſius uno ſimul tempore cum Doride Locrenſi & Ariſtomacha Syracuſana nuptias celebrauit. Et Demetrius Antigoni filius,

Demetrij libido.

atq; Euripides poeta duobus ſimul cõiugijs nihil ueriti ſunt copulari. Socratem quoq; tradunt, ſimul Xantippen & Myrtonẽ Ariſtidis neptem habuiſſe uxores. Ipſe uero Demetrius tam inexhauſtæ libidinis fuiſſe fertur, ut poſtpoſitis armis & omni apparatu belli contra Megarenſes, Lamiæ proſtitutæ amore accenſus, inſeruiret. Vt haud immerito Lyſimacho oſtentanti uulnera, quæ cũ leone miræ magnitudinis pugnans, paſſus fuerat: ipſius legati reſpondiſſe ferãtur, quaſi alludentes, Demetrium quoq; meretricis Lamiæ in collo notas, & uulnera dentibus inflicta, exhibere potuiſſe. Proditũ uero memoriæ eſt, Athenienſes, ut exhauſtam iuuentutem belli cladibus repararent, decreto cauiſſe, ut urbanam ciues ducerent, & ex altera liberos tollere non uetarẽtur. Apud Spartanos duas ſimul duxiſſe, crimini fuiſſe datũ ſatis conſtat (licet aliqui contra uetitũ peſſimo id exemplo factitarint) Lycurgi lege, q̃ binas uxores unas ædes incolere, atq; eadem domo habitare nõ permiſit. Brachmanes, Numidæ, & Mauri, pro modo facultatũ uxores habent. Itaq; multis denas, pleriſq; uigenas habere permiſſum eſt. Reges quoq; Perſarum & Aſſyriorum, plures, quibus ciuitates pro redimiculis & muliebri mundo

Rit9 diuerſi in contrahẽdis nuptijs.

largiuntur, habent uxores. Sed ſicut apud diuerſas gẽtes, nationeſq; diſpares gradus affinitatis cognationiſq;, quibus cũ iungerẽtur, definiti fuere: ita mores obſcœnos & ſordidos ritus, ac fœda quædã ſolennia in contrahendis nuptijs, pleræq; gentes diſpari obſeruarunt modo. Quippe Thraces mulieres nupturæ, non parentum arbitratu, ſed præmijs nubunt. Virgines enim quæ forma præcellebant, à uiris precio exhibito, & certa ſubtaxata pecuniarũ ſumma, emebantur. Contra uero, deformes & minus decoræ, precijs mercabuntur uiros quibus nuberent. Babylonijs & Aſſyrijs peculiare fuit, nubiles uirgines ad forum in unum cogere: circunſtanteq; uirorum turba, per præconem ſingulas auctionari: ut quæ complacita foret, precio exhibito, aut datis uadibus, ſpõſa duceretur. Apud Taxilos, Brachmaneſq; ſi qua propter inopiam uirum nanciſci nõ poſſet, in forũ uirgo producebatur: & claſſico euocata turba, pudibũdiſq; oſtenſis & reuelatis, cui complacita erat, nuptui dabat. Bœotijs & Locris nihil erat in ſpõſalibus firmũ, niſi

ſpõſus & ſponſa in ara Eucliæ uirgini dicata, prius libarent: haud aliter, niſi more ſolenni antea libaſſent, matrimonium eſſe rati. Qui mos Romæ quãdoq; inualuit: ſiquidem olim nuptura, in ſinu Futini dei ſedere cogebatur. At apud Indos, niſi nubẽtes unguẽto quod ex arboribus Phaſis fluminis diſtillat, delibuti forent: neq; matrimonium, neq; cognationis iura legitime cõtrahi putarũt. Sicut Athenienſib9 nulla dabatur nuptui, ni prius Dianæ ſacra obiſſet. Nam ueſtem induebat, cui crocoton dixere nomen: neque initiari poterat decenn o maior, uel qninquennio minor. Samnitũ inſtitutio talis erat, non cuius homini nuptui locare filias, ſed decem deligebantur quotannis uirgines ex omni turba: quæ totidem magnæ indolis iuuenibus darentur, compare uoluntate, ut ſi à ſuſcepta uitæ inſtitutione, aut à bono honeſtoq; decederent, per ignominiam illi, uirgo adimeretur, alteriq; locaretur. Proditum quoq; memoriæ eſt, Phœnices uirgines in luſtris & lupanari uulgo quæſtũ facere in phano Veneris in oppido Sica: exq; eo quæſtu meretricio dotem parare, & ita uirum nanciſci: de reliquo uero, donum Veneri exhibere. Quod apud Cyprios uſurpatum fuit. Nam uirgines nupturæ, ad litora deſcendere, & cum hoſpitibus commiſceri, uulgatoq; corpore quæſtum facere ſolebant, donec dotes, quibus uirum nanciſcerẽtur, ſibi compararent. Harmenijs lex eſt, ut uirgines in phano uetuſtiſſimo & ſanctiſſimo Anetidis deæ proſtituantur: ubi ipſius ſtatua ex ſolido auro ſita erat, quam Antonius expilauit: quibus emeritis, cuiuſuis præcipui hominis coniugium ſortiri fas erat, nẽ ine abnuente, aut tale coniugium detrectante. Indi uero maximum decus arbitrati ſunt, ſi qua uirgo elegãti munere, aut inſigni dono priſcæ artis digna foret. Quibus in more fuit, ut parẽtes nubiles filias in cœtu præſtantiſſimorum iuuenum producant: exq; illis uirum ſibi deligat, qui fortitudine, curſu, pugna, aut ſpecie corporis cæteris anteſtaret, nullaq; dote exhibita, quem ſibi illa uirum delegerat, ſponſum adducebat: quippe cum non genere aut nobilitate, ſed libenter cum uiris inſigni corporis forma iungantur, ut ſpecies manaret ad poſteros. Quod & Cathæorum dicunt proprium fuiſſe, ut ſponſa ſibi uirum deligat: ſed ut eo fœdere iungatur, ut uiro defuncto, eadem pyra oppetere cogatur. Segoregiorũ uetus erat mos, ut paratis inſtructisq; menſis, inter epulas uirgo introducatur: & cui ex conuiuis aquam dederat, eum ſibi uirũ delegiſſe uidebatur. Sicut apud Talcheas Libycam gẽtem, ubi multi unam ex petunt: apud futurũ ſocerum inſtructis epulis, coram ſponſa ſcommata iactitant, fabellas & iocos: cuiq; arridet mulier, illum ſibi delegiſſe cenſetur. Nonnunq̃ poſita uirgine, in uictoris præmiũ decernebant. Indi luctatione & pugnis, uictorq; præmium ſpõſam abducebat. Idẽ apud Sacas extimas Scythiæ gentes: nanq; hi ſolebant pro ſpõſa cũ riuali pugnis decernere, uictusq; uelut deformatus ignominia, pudibundus & mœrens, in latebra degere, & alterius aſpectũ lucemq; uitare. Circa Mæotim gens eſt, Laxamatas uocant, apud quos uirgo niſi quæ hoſtem confeciſſet, nuptui dabatur nulli. Et ex Carmanis uxorẽ ducebat nemo, niſi, q̃ hoſtis caput ad regem detuliſſet. Apud Syginnos Perſicam gentem, mulier aurigandi perita, quemcunq; uult uirũ ducere, ius habet. Troglodytæ uero, fœminas uiris deſpõſas, primis noctibus cognati affineſq; producũt, illaſq; promiſcuis adulterijs patere ſinunt, poſtea perpetuæ pudicitiæ adſcriptæ, ſeueriſſimis pœnis, uel minima conrectatione, ſi deliquiſſent, coercebantur. Quem morem Gymneſiarum incolis, Balearibus, & Lydis inualuiſſe legimus. Tradunt quidam Andrimachidis in Aphrica populis, uſum multa ſecula uiguiſſe, ut uirgines nupturas regi in primis offerant, ut illarũ pudicitiam ante ſolennia nuptiarũ delibaret. Quod à Volſinienſibus quandoq; ſeruatũ legimus, ut ſeruili preſſi dominatu, ingenuas filias ſeruis delibandas darent. Ebulibus uero inſulis rex imperare dicit, q̃ ſine ſpe coniugij, in quã cunq; commotus fuerit, uſuariam capit. Apud Aethiopes pleraq; gens ſolennes nuptias non nouit, quia paſſim & indiſcreto concubitu miſcentur. Garamantes quoq; nuptias non nouere, ſed ferarũ ritu paſſim in Venerem ruere licebat. Quod quidem à barbaris frequens uſurpatũ eſt, qui turpi coitu ſe immiſcentes, expertes thori genialis fuere. Inter quos Lymirini populi tradũtur, uulgato cõcubitu, connubia habere promiſcua, filioſq; editos poſt quinquennium in unũ coactos, ſuũ quenq; ſimilem agnoſcere, & pro filio educere. Neq; omiſerim quod traditum eſt, apud Perſas Medoſq;, reges q̃ plures

Athenienſes. Crocoton. Samnites. Cathei. Segoregij. Talcheæ. Indi. Sacæ. Laxamatæ. Gymneſiæ. Baleares. Lydi. Andrimachidæ. Reges Perſarũ, & Medorum.

habere uxores, mulieres uero q̃ pluribus nubere: quæ autem paucioribus quinq; uiris nupſiſſet, agreſtis habebatur & ſordida. Thraces quoq; honori ducunt multiplici coniugio & numero uxorem gloriari: ſicut Germani, qui licet ſingulis uxoribus contenti ſint, nobiliores tamen plures habere uxores pro decore familiæ & maieſtate putant. Apud Arabas, Nabathæos & Britannos, in uſu fuit, ut cõſanguinibus, cognatisq; omnibus una uxor ſit, ad quam per uices quiſq; ſuo ordine admittitur: ingreſſurusq; ad eã, baculum pro foribus ponit: alterius uero congreſſum pro adulterio luit. Ac ne nimiũ multa complectar, neue ulterius barbaros ritus moresq; recenſeam, de his hactenus dixiſſe abunde fuerit. Illud utiq; uerum eſt, quod à Græcis & Romanis pariter factitatũ

Græci&Romani uxorẽ alijs uſuariã dabant.

nouimus, ut uxorẽ quam quis duxiſſet, etiam ſublatis liberis alij dare uſuariam, ex qua liberi gignantur, mox illam uendicare legibus & moribus permiſſum fuiſſe. Sic Cato Martiam uxorẽ amico dedit, & Socrates Xantippen. Atq; alij id ſæpe factitarunt, quẽ morem apud Lacedæmonios Lycurgi lege, Tapyrasq;, & pleraſq; gentes inualuiſſe, documenta ſunt: qua cauetur, ut ad ſenioris uxorem, iuuenis florẽti ætate, tollendæ prolis

Solonis lex.

cauſa, admittatur: legibus uero Solonis ſancitur, ut orbæ puellæ qui ſunt genere proximi, nubant: utq; ſi maritus ad rationẽ uenereã minus potens foret, mariti propinquus illius uxorem nanciſcatur. Quare Attalus Aſiæ rex, cum falſus rumor inuaſiſſet, Eumenem fratrem morte ſublatum fuiſſe, protinus illius coniugem unà cum regno ſibi uendicauit: deinde Eumene ſuperſtite, uxorem illi ſimul & regnum reſtituit.

Quid ſit artemon apud iureconſultos: & quod dicatur plumbum in ripa poſitum, de quo ambigitur apud multos. Caput XXV.

l. malum ff. de uerbo ſignificatio.

MAlum, nauis eſſe partem, licet pleræq; naues ſine malo ſint: artemonem uero non eſſe nauis partem, Iabolenus ex autoritate Labeonis, in primis magni & docti uiri, de uerborum ſignificatione notauit. Quæſiui ego à iureconſulto maximo temporũ noſtrorũ, claro in iudicijs & foro, q̃d eſſet artemon, q̃ q̃ſi additamentum, non pars nauis à iureconſulto cenſeretur: cumq; ille ex opinione interpretis, artemonem gubernaculum, ſeu clauum nauis diceret eſſe: rurſus quæſiui ab eo rationem tam uariæ deciſionis, cur malus nauis pars ſit, cum pleræq; naues ſine malo ſint: gubernaculum uero pars nauis cenſeri nõ debeat, cũ extorto gubernaculo, nauis haud dubie fluitaret, & incommoda fieret, arbitriumq; moderãdi deperiret. Quippe ſicut gubernaculum, ſic malus naui facile demi & addi, figiq; & refigi poteſt: plusq; operæ & negocij gubernaculum naui, quam malus præſtet. Cumq; ille ſubdubitare aliquandiu

Alciat⁹ artemonẽ aliter definit. Vide ei⁹ cõment. I tit. de uerb. ſignifi. l. malũ.

Artemon q̃d uere ſignificet.

uiſus, non facile obiecta dilueret: tandem dixi, à noſtris interpretibus pleraq; minus cõmode & uere definiri: ob quæ non ſolum imperiti legum & rudes, ſed & docti in diſſonos ſenſus dilabuntur: multiplicíq; affecti errore, ueros, ſignificatus non plane percipiunt. Non enim gubernaculum nauis artemon fuit, ut falſo illi opinati ſunt: quippe gubernaculum nõ eſſe nauis partem dicere, eſt improbiſſimæ inſipientiæ: ſed artemon trocleæ genus tractorium eſt, quod epaton Græci uocant, quo fune ductorio per orbiculos traiecto, & acto in gyrum, ut noſtri moris eſt, facili ductu importãtur onera uel exportantur: uulgoq;, quantum coniectura aſſequimur, arganum dicitur. Is autem artemon, nauis pars non erat: cũ non nauigationi, ſed oneri inferendo machina commode cõſtructa fuerit. Iterum idem Iabolenus plumbum, quod pro tegulis tecto appoſitum foret, ædium partem eſſe, ex autoritate eiuſdem Labeonis aſſeuerat. Quod uero in ripa tegendi cauſa locaretur, contra eſſe dixit: quo fit, ut uendita domo uel legata, plumbũ quod eſſet in ripa, uenditioni aut legato non accedat. Quid eſſet plumbũ in ripa, ſæpe à iuris profeſſoribus quæſiui. Et tametſi nõnulli inani opinione ferãtur, ipſeq; legũ interpres alioq facundiſſimus, ingenue ſe id ignorare fateatur: animaduerti tandẽ plumbum quod eſſet in ripa, tegẽdi cauſa illud dici cõuenire, quod tecto deſtinatũ, necdũ appoſitũ,

Plumbum in ripa poſitũ.

aliquo in loco relictũ, donec tecto apponeretũ cõmẽdatũue fuiſſet: eſſeq; in ripa id commode dici, q̃d parieti inhærẽs erectũ, ita ſubſidet, ne humi iaceat penit⁹, unde uulgo arripare dicũt. Id aũt plũbi q̃d ita hæſit, & ſubſidet, in ripa eſſe dictũ eſt. Fuit ergo opinio Labeonis, q̃ tãetſi tegulæ plũbeæ quæ in tecto ſitæ erãt, ædificij pars forent: illas tñ quæ ſe/

poſitæ muro adhæſerant, ut paulopoſt apponerentur, ædificij partem non eſſe, licet ad
eũ uſum deſtinatæ, ut pro tegulis tecto inſeruirent. Itaq; legata domo aut uendita, plũ/
bum quod in ripa ita ſitum erat, uenditioni aut legato non accedere, legitime putauũt.

Quod eſſet collegium fratrum Arualium Romæ inſtitutum, quiue Salij ſacerdotes, & quot ſocietatum genera fuerunt. Caput XXVI.

PRimum ſacerdotum Romæ collegium, fratrum Arualium fuiſſe multi aſſe/ Primũ collegium Romanum
runt. Hoc enim ſacrum à principio originũ, Romulus inſtituit primus. Nam
cum legibus armisq; urbẽ muniuiſſet, ne religio in bene inſtituta ciuitate de/
eſſet, undecim fratres Aruales conſtituit ſacerdotes, ſeq; duodecimũ. Fratresq;
ideo appellauit, quaſi mutua charitate & fœdere nexi forent. Refert tamen Maſſurius Fratres Aruales cur dicti. Romuli nutrix.
Sabinus, Accam Larentiam Romuli nutricem, duodecim eduxiſſe filios, & cum unũ
fato amiſiſſet, in defuncti locum Romulum aſciuiſſe: ipſumq; & cæteros Aruales appel
laſſe fratres, quod ſocij eſſent & fere pares, agreſti & paſtoritia ſodalitate coniuncti. Horũ
inſigne fuit, ſpicea corona alba, infula alligata, quam, dum operantur ſacris, ſingulos ge
ſtare ſolenni more decebat: quo inſigni ab Acca Larentia donati primum fuere: isq; ho
nor perennis illis perpetuo manſit, ita ut nullo ſucceſſu uel caſu, tanta ſocietas niſi uita
finiretur: tantæq; fuit amplitudinis, ut etiam ab hoſtibus captos, & in extrema fortuna,
aut exules, quanuis nullo poſtliminio redẽptos, honor hic comitaretur. Apud Aquita Solduni.
nos uero Solduni dicti ſunt, quorum ſocietas erat, ut iiſdem uitæ commodis, opibusq;
promiſcuo uſu fruantur: ſi quid autem aduerſi contingeret, eoſdem caſus, eandemque
fortunam, ac etiam uitæ interitum, una ſubire cogerentur. Quod ab Aegyptijs uſurpa
tũ legimus, qbus amicitiæ genus & ſodalitiũ fuit, cui nomen Synapothyſconton, quaſi
commorientium, qua nulla ſanctior firmiorq; fuit: quo genere Antonius & Cleopa/
tra, cui plus nimio ſe addixit, mutuo affectu deuincti fuere, hac lege copulati, ut ſi fatale
quippiam aut diri caſus alteri contigiſſet, alter tanquam pœnæ ſocius, eundem fortunæ
exitum eſſet laturus, ſocijq; & comites eſſent fortunarum & calamitatum. Apud Hun
nos tale fœdus inexplicabili nexu contrahebatur, ut uiginti uiri generoſi ſpiritus, eiſdẽ Hunnorũ fœdus.
ſacris initiati, una comites eſſent conſiliorum & uoluntatum: eo uinculo, ut in conuictu
frequenti & contubernio maneant, & ne punctum quidẽ temporis uacuũ relinquant:
proſperaq; & incommoda mutuis officijs ferant ad ſupremum diem: morte autem obi/
ta, ſuperſtites defunctum efferant & comitentur. Hiberorum uero mos fuit, ut amici
in familiaria iura aſſueti, principi ſe deuoueant, uitæ mortiſq; ultores: quiq; ita in co/ Hiberi.
horte amicorum deuoti erant, omnium conſiliorum ſecretorumq; participes fiant, & ſi
quid timendum accidiſſet, omnes caſus & fortunæ minas, atq; una mortem oppetere
cogantur. Qui mos Cantabris fuiſſe traditur, ut pro amicis & fœderatis, ſociali fide ſe Candabri.
immolare atq; interire non dubitarent, inſigni teſtimonio mutuæ charitatis & perpe/
tui amoris. Ex Socianis quoq; Gallorum gente, ſexcenti ex primoribus, Solduni uoca/
ti, una cum rege uiuunt & commoriuntur: nefas putantes, ſuperſtitem principi ſuo eſſe.
Apud alios uero intimi familiares, qui manus, mens, lingua, & oculus, atq; aures princi
pis uocantur: in eodem cultu & conuictu ſunt, rei nullius ignari, & amici principis, qui
arcana conſilia & abditos ſenſus ſoli cognouerunt. Ab Aethiopibus ſeruatũ eſt, ut fa Aethiopes.
miliares in regis ſocietate per omne obſequium inſinuati, una cũ rege ad ſupremos an/
nos uiuant, conſociati & fœderati, qui ſummum inter amicos locũ tenent, & ſi qua cor
poris parte rex mancus fieret, eodem membro ſe deforment, eoq; morte ſublato, ſponte
intereant. Tauris apud Scythas cum regibus præcipue gratos, & qui magno in honore Tauri.
fuiſſent, ex amicis ſepelire in uſu fuit: cui rex tanquam pignus amoris aurem abſcinde/
re ſolebat. Apud Græcos uſurpatum eſt, ut cum aliqui inexplicabili nexu copulantur,
uno pallio inuicem ſe operiant, & morte obita eodem tumulentur: quo ſignificabant, Græci.
duo ſimul corpora concordibus animis & una mente teneri. Priſcis autẽ Longobardis
maximum fuit amoris uinculum, apud aliquem ponere barbam. Is enim intimo fœde Longobardi
re aſtrictus erat, apud quem lanuginem quiſpiam depoſuiſſet. Sicut apud Perſas dona Perſæ.
ri anulo à rege, fœdus inexplicabile & ſummi amoris uinculum putabatur. Huic ergo
Larentiæ quæ Flauia dicta eſt, menſe Aprili ſolennes dies & ſacra ab Anco inſtituta, Ro

Larentalia. mani aſſidue celebrant: quæ Larentalia dicta ſunt, & decimo calendas Ianuarias, quie
es Ioui feriatus erat. Cui Martis flamen, plerunque pontifices in Velabro, ubi Larētiæ
ara & ſtatua erat, ſacrum anniuerſarium facere, ad eiusq; ſepulchrum Decembri menſe
conuenire frequentes, & dare inferias ſolebant, ꝙ populum Romanum decedens hære
dem fecerat. Cuius rei cauſa, eius dies inter faſtos relatus fuit. Stataq; die flamen Quiri
nalis illi quotannis ſacrum facit. Huius poſtea exemplo inter Romulum & Tatiū ini
ta ſocietate, retinendis Sabinorū ſacris, ſodales Titij à T. Tatio, uel à titijs auibus, quas
obſeruāt augures, denominati ſunt. Poſt quæ, ſodalitates, ſacris Idæis magnæ matris re
ceptis, Romæ ſub idē tempus inuentæ, ueluti publica munera habita ſunt, ſicut ſub Ti
Sodales auguſtales. berio Auguſtales, qui numero quinq; & uiginti ex primoribus urbis, ſorte ducebātur:
quos Tiberius Iuliæ genti ſacrauit. Et Antonini tēporibus Antoniniani ſodales, mox
Sodales Antoniniani. Eluiani, & Aureliani, & demum Fauſtidianæ puellæ ad imaginē antiquitatis nuncu
patæ, qui in principis comitatu, inexplicabili fœdere uincti erant, & poſt funera, illi fla
mines & ſacerdores conſecrati. Sed cum à Romulo hoc ſacerdotium primum inſtitu/
tum ferant, quin reliqua ſacra Numa ſummus religionum cultor obiuerit, nulla cōtro
uerſia eſt. Nam & pontifices, flamines, ſalios, atq; augures ab ipſo inuentos tradunt. Fu
Salij. ere enim ſalij Martis ſacerdotes numero duodecim ex patritijs, liberi & ciues, & qui neu
tro parente orbati eſſent, à Numa ſeu Tullo Hoſtilio bello cōtra Fidenates (ut Liuius au
tor eſt) uoti cauſa nūcupati: qui poſtea numerum ſaliorum duplicaſſe fertur, ita ut qua
tuor & uiginti, belli pacisq; temporibus collegio cooptarentur: cuius ſacri cauſa hæc &
origo fertur: Cum enim regnante Numa, morbo & afflatu noxio ciuitas affecta eſſet,
eaque lues nullis ſacrificijs aut piaculis ſedari uideretur poſſe, peltam æneam e cæ
lo, in qua Romanorum fata ſita erant, in manus Numæ decidiſſe ferunt. In qua cum
Pelta cęlitus delapſa. urbis ſalutem ſitam crederent, ne inuentu facilis, & ob id furto expoſita eſſet, alias un/
decim elaboratæ artis eadem faciē menſuraque à Mamutio fabro, ne dinoſci poſſet, con
ſtructas dicunt fuiſſe, illasque in Martis ſacrario aſſeruaſſe, illarumq; cuſtodes, ſalios uo
Inſigne ſaliorum. caſſe: quorum princeps præſul, alter uates, alius magiſter, qui præſidebant, dicti. Illo/
rumq; inſigne tunica erat punicea, & æneum in pectore tegmen, quod ſupra tunicam
Tripudia ſaliorū & carmina. uerſicolorem induebant: tum balthei, & æneæ galeæ: quibus ornati Martio menſe, cum
tripudijs ad tibiam, ſolenniq; ſaltatu cæleſtia ancylia eiuſmodi ferentes, culti ornatique
prodibant: ipſiq; gladiolis illa percutientes, cum greſſu & gradu compoſito, pulſu pe/
dum ad ſonum uocis modulato, per Capitolium & forum, perque urbem incedebant.
Inq; eo tripudio Mamutium fabrum, qui tam exacte illa molitus eſſet, in nominis me/
moriam ſempiternam, ac pennatas impennatasq; agnas pro ſpicis & ariſtis, & Luceciū
Iouem, Ianumq; deorum deum, aliosq; deos, excepta Venere, quam in carminibus ſalia
Venerem in carminibus ſaliarib9 nominare nefas erat, ribus nominare nefas erat uerbis ſubobſcuris, Marti conſecratis, quæ nec mutare lice/
bat, ritu priſcæ religionis, in fine carminum referebant. Poſt aliquot uero ætates, impe
ratorum nomina ſuis carminibus ſalios adnotare conſtitutum fuit, ut illorum quoque
memoriam ſempiternæ gloriæ mandarent. Quare Germanici nomen ſaliari carmine,
& mox aliorum principum, intercurſu temporum celebrata fuere, quo tempore flami/
nica dialis uxor capillum pectere, antequam ancylia conderentur, uetabatur: quorū ſa
Saliorum Sacra & feſti dies ſumptuoſi Sacerdotij Saliorū dignitas. cra & feſtos dies cœnis ſumptuoſis, & comeſſationibus cum cantu & ſymphonia opipa
re celebrare ſoliti ſunt: in quibus futiles coronas & alia conuiuijs oblectamenta adhibe
bant. Hique dies religioſi & ſacri manſere in poſterum. Quod ſacerdotium quanti fu/
erit, licet æſtimare, quod niſi ex patritijs ad hunc honorem admittebatur nemo: & ni/
ſi liber & ciuis, patrimus & matrimus foret. Quodque Appius Claudius triumpha/
lis, Scipio Aphricanus, & L. Bibaculus inter ſalios eſſe, & hæc ſacra attrectare, gloriæ
duxere. Et Titus Veſpaſianus, quod numero ſaliorum fuiſſet cooptatus, gratias egit.
Antoninus quoque philoſophus, natus octo annos, ab Adriano Cæſare inter ſalios ad
numerari, laudi duxit, uelut magni ſplendoris munus ferret. Eratq; conſtitutū, ut qui
cōſulatum aut præturam, aliumue magiſtratū gereret, ancylia ferre, & inter ſalios eſſe
cogi nequiret. Præter quæ, etiam apud Larinates, ſalios Martis ſacerdotes fuiſſe: & in ſa
cris Herculis ad magnam aram, ſalios ſacrorum miniſtros cum cantu pſallere cōſueſſe

comperimus. Et tametſi Martio menſe ancylia deprompta é Martis ſacrario proditēt,
ſi quando tamen gentibus nationibusq́; iuſtum piumq́; bellum per feciales indicebat,
ancylia in eodē ſacrario, aut in curia ſaliorū cōmouere, moris erat: quaſi eo motu Mar/
tem é ſua ſede excitū, eoq́; propicio & uolente, arma expediri, religiones cōſcribi, exerci
tus apparari, atq́; om̄ia hoſtilia eſſe deſignarent: qui dies religioſi & infames habiti ſunt,
q̄bus antequam cōderentur, ſpōſalia inire, peregré proficiſci, aut pacis fœdera tractare,
uel aliquid publicæ priuatæue rei inceptare, uelut mali auſpicij, triſtisq́; maneret exit9,
ominoſum fuit.

Belli indictio.

*Quot lictores apparitoresq́; habebat dictator, quot conſules aut pretores, quæ-
ſtoresue, quiue ſecures habebant, & qui non.*

Caput XXVII

QVod Romul9 parto regno, cum ſella curuli trabeaq́;, & reliquo ornatu ſe au
guſtiorem feciſſet, tum maxime duodecim lictoribus inſignem fecerit, qui fa
ſces ſecuresq́; uelut inſignia maieſtatis præferrēt, à multis eſt memoriæ man
datum. Nonnulli Tullum Hoſtilium Romanum regem, primo purpuratū
cum lictoribus & faſcibus in publicum prodijſſe ferunt. Sed perpendimus non lícto/
res modo cum faſcibus & ſecuribus, ſed apparitores quoque regem præire conſueſſe.
Fuere enim apparitores miniſtri regij, q̄ aſtabant lateri, & corporis ſtipatores erant: ut
ſi quando opus eſſet, ad imperium nutumq́; regis præſto forent. Præter quos fuere ui/
atores in regio comitatu, qui quoties ſenatus cogendus eſſet, ex agris ſenatores aduoca
rent, contumacesq́; citarent & arriperent. Quippe cum priſcis temporibus proceres ci
uitatis morarentur in agris, ſi quando cōſilium publicum cogendum erat, à uillis accer
ſebantur in ſenatum: ex quo qui eos euocabant, uiatores dicti, quiq́; ex uiatoribus ligan
di cædendiq́; ius habebant, lictores nominati ſunt: quibus iuſſu regis delinquentes uin
cire nudatosq́; uirgis cædere, & ſi crimen expoſceret, ſecuri percutere negocium erat.
Ideo lora in ſinu geſtantes, regi apparebant: quibusq́; mandatum erat, facinoroſis & de
linquentibus crura & manus ligabant, ut poſt uerbera nouiſſimo exēplo afficerent. Præ
ter quos fuit accenſus & præco, qui dicto conſulis alteriusue magiſtratus ad imperium
nutumq́; præſto eſſent. Accenſus, ut ad concionem: præco, ut ad comitia quirites aduo
caret. Quod munus ut eſſet expeditius, libertis dari conſueuit, ſicut miniſtrorum & ap
paritorum, Brutiarijs, coactis ſeruilia exhibere, pro eo quod bello Punico ſecundo poſt
cladem Cannenſem, ad Hannibalē defeciſſent primi. Sed cum poſt exactos reges, coſs.
creatis, omnia inſignia quæ apud reges erant, populus cōſulibus conceſſa uoluerit, Bru
tus & Valerius Publicola, qui aſſertores & uindices Romanæ maieſtatis fuere, cum ſta
tuiſſent non formidoloſum & ferum, ſed mitem & plebi percharum efficere conſulatū,
utq́; offenſionem & inuidiam uitarent, in publicum prodeuntes, cum eiſdem quibus re
ges inſignijs, ſecures à faſcibus dimouerunt: & cum ſolis faſcibus ad populum conciona
ti ſunt. Inde manſit in poſterum, ut cum duodecim faſcibus, totidem lictores ſine ſecuri
bus conſuli præirent. Hæc enim fuere inſignia ſummi honoris & imperij conſularis. Il
lis ergo magiſtratibus ſecures cum faſcibus in urbe præferebantur, qui ſine prouocatio
ne ſummam imperij tenebāt: ut dictatori, & decemuiris, à quibus ad maius tribunal p
uocatio non erat. Dictatori ergo pro honore ſummi imperij, quod plus iuris & maie/
ſtatis haberet, quatuor & uiginti lictores cum faſcibus & ſecuribus, uiatoresq́; & appa
ritores, qui ſummouerent turbas, præibant: conſulibus in urbe duodecim lictores cum
faſcibus tantum, demptis ſecuribus: foris uero, ut in decreta ſibi prouincia, aut quū ca
ſtris & legionibus præeſſent, faſces cum ſecuribus, unaque lictores apparitoresq́; præ-
cedebāt. Idque ideo cautum, ut prouinciam pernicioſis hominibus purgare, illorumq́;
audaciæ & temeritati obuiam ire, flagitiaq́; & dedecora pœnis & damno mulctare ua
lerent. In urbe enim conſuli cum ſecuribus eſſe ius non erat: quippe ſuprema poteſtas,
& ius de nece ciuis conſuli intra pomœrium nō datur. Obſeruatumq́; fuit, ut inter con
ſulem & proximum lictorem, nemini officij cauſa niſi cōſulis filio aditus eſſet: prætori á
uero in urbe non duodecim ut conſuli, ſed ſex tantūmodo lictores apparere ſolēt: ex i à

Lictores. Apparitores Viatores.

Lictoris munus.

Secures abiectę poſt exactos reges.

Secures cū faſcibus q̄bus prēferebātur poſt exactos reges.

Conſulibus q̄t lictores

Ius necis intra pomœria conſuli non dabatur.

Prętori in urbe quot lictores.

Tribuni plebis uiator & apparitor.

uero urbem, aliquando cum ſecuribus apparuiſſe inuenimus. Paulo tamē Aemylio in prætura priuilegio honoris duodecim ſecures apparuiſſe ferunt, ut conſularem maie/ſtatem in prouincia præ ſe ferret. Tribuni autem plebis ſolum uiatorē, apparitoremq; à prima origine ſine lictore habuere: q etiam libertini erāt, quippe cum Tiberius Gracchus in tribunatu libertis apparitoribus primus uſus fuiſſe dicatur. Poſtea uero quàm prouincias ſortiri cœpe, & illis cum imperio pēſſe, etiā lictores habēdi tribuno facultas data eſt. Quæſtores uero, ædiles, duumuiri, & minores magiſtratus, qui prehēſionem & uocationem non habebant, in urbe nec lictore utebantur, nec uiatore: tametſi prætorē duodecim ſecures cum facibus: & quæſtorem, lictorem & faſces quādoque habuiſſe legamus: quod in prouincijs, quas ſortiti prætores quæſtoresq; fuerant, non autem intra pomœrium id licuiſſe apparet. Extra urbem enim his uti faſcibus & lictoribus interdū cum ſecuribus, licebāt, ut ſceleris & perfidiæ pœnas à facinoroſis expeterēt: in urbe ue/

Quæſtor parricꝰ.q & parricidius.

ro minime, niſi quæſtores parricidi forent, quibus pro imperio & maieſtate cum crimina uindicarent, in urbe lictores cū ſecuribus ſæpe prælati ſunt. Marcus tamē Liuius Druſus dum quæſtor Aſiam obtineret, nullo lictore aut alio inſigni honorū uti uoluit, ne qd ſeipſo inſignius prouincia haberet. His ergo quorū erat maius imperium, & maxima auſpicia, quiq; cum adeunt magiſtratus, Veſtæ & penatibns rem diuinam faciunt, ut dictatori, conſuli & prætori, paſſim lictores cū faſcibus in urbe habere licuit. dictatori etiam cum ſecuribus. cæteris uero qui minima auſpicia habebant, lictore uti non licuit, niſi quæſtori parrico, ut percenſuimus. Fuitq; uetus conſtitutum, ut præfecti prouinci/arum & præſides, ſenatoribus ex claris maioribus & inclytæ familiæ, peregre agenti/bus, quo conſpectior dignitas & honoratior foret, plerunque in prouincia lictores cum

Lictores cū bacillis.

Regibus externi præſes cum lictoribus et faſcibꝰ præibat.

Lictores cū uirgis laureatis.

bacillis darent: utq; ſi reges externi aut fœderati in prouincias populi Romani uenirēt, magiſtratus Romanus aut præſes illi cum lictoribus & facibus præiret. Mario enim prætore Aſiam obtinente, & in eam profecto Mithridate, ſemper cum faſcibus Marius præceſſit Mithridatem. Qui quidem lictores non his modo magiſtratibus, ſed & ueſta/libus, & ſacerdotibus, mox Cæſaribus & ſummis imperatoribus cum uirgis laureatis, et Auguſtis mulieribus pro muliebri faſtigio præceſſere. Quare Agrippinæ matri Neronis, perpetuo ſenatuſconſulto lictores duo tributi fuere, & flaminium claudiale. Cōtrà Tiberius Druſillæ matri decerni lictorem minime paſſus fuit, licet Auguſtus illā in familiam nomenq; Auguſtæ teſtamento aſciuiſſet. Illud quoque obſeruatum eſt, ut cum

Lictores fores uirga percutiebant.

lictores iuſſu conſulum, aliquem è domo euocarent, fores ædium uirga percuterēt, qua/ſi eo ſigno publicam adeſſe perſonam innoteſceret. Si cui tamen ob claritatem dignitatemq; deferebant, uirga fores percuti uetabant. Cum enī Pompeius Magnus Poſſidonij domum ſummi ſapientiæ profeſſoris eſſet ingreſſurus, fores uirga percuti uetuit, & faſces ſummiſit. Et ſi quando dictatori, conſuli, aut prætori præirent pro imperij maie/ſtate, obuium quenq; ſemita cedere, denudare caput, & obſequij honoriſq; cauſa, equo

Athenienſes lixas & uirgas loco lictorum habebant.

deſcendere iuberent obuiamq; turbā uirga ſubſiſterent, & ſummouerent. Apud Athenienſes & omnem fere Græciam, ut diſcrimen perſonarum notaretur, magiſtratus non lictores, ſed lixas ſimul & uirgas habuerunt uice lictorum, quos liturgus nuncupār. Fertur uero Germanicus, Athenienſes ſocios & fœderatos, uno lictore uelut præcipuo munere donaſſe. Neq; prætereūdum, in occurſu maioris magiſtratus, minores ſummittere faſces conſueuiſſe: ut ſignarent honori deferre & imperio parere. Quare Valerius Pu/blicola in ſuſpicionem affectati regni adductus, dum cōcionatur, faſces populo ſummiſit: ſcilicet populi quàm conſulis maieſtatem & iura, potiora arbitratus. Lictoreſq; cum faſcibus ſæpe paludatos, cōſuli etiam paludato in prouinciam profecturo præire ſolere: quæ quidem paludamenta tunc ſumebant, cum in expeditionem aut decretam ſibi prouinciam conſul iturus eſſet. Paulo tamen Aemylio prætori in Hiberiam profecturo, album paludamentū, ac lictores miniſtroſq; albatos cum modico comitatu tributos comperimus. Sine autem lictoribus proficiſci in prouinciam, aut cōſulibus profectis, licto/res in urbe manſiſſe, religioni eſt & prodigij loco habitum. Fuit quoque receptus mos, ut quoties inſigni uictoria cōſules potiti eſſent, ob res proſpere geſtas, laureatis faſcibus prælatis incederēt, literaſq; laureatas Romam mitti, aut nuncioſcum iaculis laureatis

aduenire, nauemq; laureatam aut uittatam, felicis uictoriæ nuncium eſſe ac læta & magna ſignificare tunc, quū depulſis & diſſipatis copijs, hoſtes uicti eſſent & profligati, animaduerſum eſt. Victo enim Mithridate, & fugato duplici p̄lio, lauro ornatam nauem, & bellico apparatu inſtructam, ut in uictoria mos erat, Lucullus Romā miſiſſe dicitur. Ipſis uero nuncijs tabellarijs, Græci Pterophorus dixere nomē, quoniam erectas pinnulas geſtarent, quod Aelius Verus feciſſe dicitur, ut curſoribus alas pennatas imponeret, illoſq; uentorū nominibus appellaret: quandoque phanionas & grāmatophorus, Perſæ angarus & aſtandes. Proditumq; memoriæ eſt, columbas tabellariorū uice apud maiores ſæpe fungi ſolitas: quippe Cæcina Volaterranus hirundines uictoriæ nuncias habuit. Cyrus uero per interualla locorū tabellarios ita diſpoſuit, ut fatigatis recentes, & nocturni diurnis ſuccederēt: adeo ut uolantes grues ſuperarent. Quod & Xerxes feciſſe dicitur, ut curſores inuicem ſuccedentes haberet diſpoſitos, quos neq; imber, neq; noxa à curſu dimoueret. Inter alios Marrhes Aegypti rex proditur cornicem habuiſſe, cui curſoris uice literas perferendas dabat. Nec ab re fuerit meminiſſe, ex uiridi lauro faſcium Luculli, Pōpeij faſces languentibus folijs lictores exornare, cōceſſa mox uictoriæ omen feciſſe. Sicut Superbus Tarquinius, ne ſuum ducem Latini agnoſcerent, neue diſcreta inſignia haberent, ex Latinis Romaniſq; faſcibus, manipulos miſcuit, ſinguloſq; ex binis fecit. Ipſe tamē Pompeius, licet ſe imperatorem ſiuerit appellari, nunq̄ tamē in faſcibus inſignia laureæ coronæ detuliſſe legitur: quo exēplo arguitur, impatorum faſcibus laureas apponi cōſueſſe, quo iuſtū imperiū & legitimus triūphus notaret. Apud Græcos uero uetuſto more receptū eſt, ut ſi quid fauſte & feliciter nuncij afferrent, coronati aduentarent: ipſiq; ciues felici accepto nuncio, in communis ſignum lætitiæ coronati incederent, ouantes gratanteſq;. Carthaginenſes, rebus feliciter geſtis, præcipuum lætitiæ genus habent, uictimas cædere, ludos celebrare, munera mittere. Quodq; faſcibus, quos præferebant lictores, betullas uirgas maximé commodas duxere. Itaq; ex illarum uirgis, tum propter candorem, tum propter tenuitatem publicos faſces, qui magiſtratibus præirēt, effecere. Atq; illud animaduerſum eſt, quod tametſi ad reliquas prouincias præſides & magiſtratus cum lictore & faſcibus irent: tamen Alexādriam conſulares faſces accedere, aut urbem inire uetabatur: quod diuinis carminibus & uaticinio prædictum eſſet, tunc demum Aegyptum fore liberam, cum ad eam Romani faſces aduentarent. Tametſi Romani magiſtratus libere & fœderata oppida, uelut ſociali fide copulata, plerunq; ſine lictore aut faſcibus adirent.

Tabellariorū diuerſa noīa.

Columbarū & hirundinū ars.

Grecorum mos audito fauſto nūcio.

betullæ uirgæ

Alexādriam faſces nō ingrediebātur.

Quod regium diadema tam apud Romanos, quam apud exteras nationes genteſq; fuerit, & quæ inſignia. *Caput* XXVIII.

APud Paulum Corteſium uirum doctum, & mihi perfamiliarē, legebatur Luculli uita ex Plutarcho: in qua expeditionem & prælia cōtra Mithridatē à Sylla primum, mox à Lucullo ſuſcepta, multa cum facundia uerborū refert, cū q̄ multiplex, uariū & inexpiabile bellū fuit: quoq; modo fuſus & profligatus, quū de cōſciſcenda morte cogitaret, repentinæ incurſionis metu, ac ſubito malo perterritus, eunuchum é cubiculo ad ſororem, & duas uxores, Monymam & Veronicam, ut in tanto diſcrimine ne cunctarentur ſibi uel honeſta morte conſulere, ante quàm uictor hoſtis adueniret, miſiſſe dicit: & dum alij alio lœto abſumerentur, illarum alteram animo conſternatam, diademate detracto, quod capite geſtabat, & collo circundato, ſuſpendio uitam finire uoluiſſe: alteram ueneno mortem ſibi conſciuiſſe, & qualia in magnis diſcriminibus, & ſummæ fortunæ caſibus euenire ſolent, in eandem ſentētiam multa commodiſſime aptiſſimeque enarrat. Atque hæc cum legerentur, quidam uir curioſus & haud illiteratus, qui unà aderat, quonam modo potuiſſet quiſpiam diademate, quod capite geſtaretur, ſuſpendio uitam finire demirabatur: quippe diadema regiū ex auro gemmiſq; conſtare dicebat, neq; illo efficere potuiſſe quenquam, ut laqueo deperiret. Quæ cum dixiſſet, multiq; idem ſentirent, dixi aliud fuiſſe ſententiæ, & opinionis meæ: diademaq; regiū tam Romanis, q̄ exteris gentibus, candidam faſciā eſſe reſpondi: quod inſigne à Libero patre inuentū Plinius notauit: ideo crimini datū Pōpeio fuiſſe, quod hulceris uelandi cauſa, crus faſcia circuncingeret, tanquā regiū ſibi diadema uen

Diadema qd. Pōpeius taxatus.

dicaret,nihilq; referre, qua in parte geſtaretur, illi obiectum eſſe:tametſi ferantur uete
Metellus taxatus. res, quod caligis non uterentur,crura faſcijs alligaſſe,femoraliaq; & tibialia habuiſſe.
Et Lucius Metellus,quod hulceris cauſa frontem faſcia circundediſſet, Vittati ſeu Di
ademati cognomen tuliſſe. Tigranes quoque Armenius candidam faſciam inſigne regi
um ante Pōpeij pedes abieciſſe dicitur,uelut dominationi cederet,& omni publico mu
nere ſe abdicaret. Quin Alexander memoratur,cum deſiliens equo,caſu Lyſimachum
uulneraſſet,medendi uulneris cauſa,diadema ſibi detraxiſſe,(nam candida faſcia erat)
illoq; Lyſimachi uulnus alligaſſe. Quod omen illum futurum regem deſignauit, ſicut
euētus docuit. Idq; apud autores aſſiduis exemplis patere. Medis uero,Perſis,& Arme
nijs regibus,cidaris cum cerulea faſcia albo diſtincta, uel tiara, amictusque purpureus
quadrangulari figura. Interdum candys,quod Perſarum Lydorumq; inſigne regium
Regni inauguratio. erat, pro diademate fuit. Quos quidem reges antequam ſceptra inirent, ſacris initiari
oportebat:qui modus erat,ut ueſtem quam geſtauit Cyrus,primum induerent,mox te
Sacrorū Iſidis inauguratio. rebinthum & caricas guſtarent,poculumq; lactis ebiberent:ſicut initiatos ſacris Iſidis,
fores ædis apire,arcanosq; libros euoluere,aqua ablui,ad ſacraria deduci,duodecimq;
ſtolis primo, mox ipſius deæ picta ueſte indui decebat. Quæ quidem tiara pileꝰ erat, ex
qua redimicula quibus maxillæ uelantur,defluebant,qua Phryges in ſolennibus ute/
bantur ſæpe. Quod quidem diadema Armeniorum reges niſi à Romanis,aſſumere nō
poterant. Nanque experimento cognitum erat, barbaros malle Roma petere reges, q̄
habere. Perſici reges obſeruarunt ex myrrha & labizo odorata,capiti inſigne regiū fer
re,pallamq; picturatam & auro diſtinctam induere. Numidis regibus ſceptrum in ſi/
niſtra,& candida in fronte uitta,inſigne eſt regale habitum. Macedonum regum chla
mys,chauſia,& crepida,ac diadema: Aſſyriorum uero,tiara diademate obuoluta & tu
nica purpurea,& partim alba,quam niſi rex induere nemo poterat. Sardis quoque cur
ru uehi,& rectam ferre tiaram,ſolis regibus dabatur. Apud Siculos, purpurea ueſtis,
argenteus baculus,& purpura gemmis extructa cum diademate. Phœnicibus,Syris &
Cilicibus,chlamys cum crepidibus,& candicans diadema. Aegyptijs autem regibus,
nunc leonis,nunc tauri,aut draconis effictī imaginem, aut ignem, arboremue effictā
Reginarum honos apud Aegyptios. ſupra caput ferre,principatus & regij dominatus inſignia fuere. Tametſi regni cura &
procuratio illis penes regias uxores fuerit,quibus plus quàm regi honoris, obſequijque
tributum eſt. Nonnunquam diadema aſpidis imagine diſtinctum, Aegyptiorū regnū
ſpectatiſſimum inſigne fuit. Parthis duplex diadema, ampliſſimum decus regium di/
cunt eſſe,quippe quorum reges magni,& regum reges habebantur:ſicut Phrygum re/
Phrygū reges maximi ges adeo proceſſere,ut regum maximi nomina ferrent. Darij diadema fuit purpureum
Darij & Alexādri diademata. albo diſtinctum: quod mox Alexander uſurpauit ferre. Syrij quoq; ſtolā & ſceptrum
pro regio diademate habuerunt. Apud prius uero ſeculum reges tenuiſſe haſtas, quas
Sceptrum ſirpus latior loco diadematis. ſceptra nuncupant,pro maieſtate,proq; diademate fuiſſe proditum eſt. Ferunt milites
in exercitu Pharnacis, tumultuaria coacta manu,latiorē illi ſirpum,dum ipſum in re
gem aſſumunt,pro diademate dediſſe. Sicut Amaſi,dum concionatur, pro regali orna
mento galea data eſt. Bataui & Germani,regē quem delegere,attollere humeris,& ſcu
to exceptum ſub collare per uices pro regio faſtigio obſeruarunt. Romanis autem regi/
bus diadema,trabea & purpureus amictus,non quadrangularis,ſed ſemicircularis,inſi
gnia regij dominatus fuere. Sequutosq; poſtea Cæſares,diademate minime uſos com/
Regis nomē Ro intolerabile. perimus:imo omne decus regium,ut inuidioſum,deuitaſſe. quippe nomen regium ali
bi magnum,Romæ uero intolerabile fuit. Frequens enim apud eos laurea capitis deco
rum,& diſtincta radijs corona,ac purpurea chlamys,inſignia imp̄ij fuere. tametſi poſt
temporum interualla ex Cæſaribus Aurelianum Cæſarem,præter mores inſtitutaque
maiorum,diadema uſurpaſſe,eoq; inſigni primum uſum fuiſſe legamus. Demum eo
Ignis ſacer. ueſaniæ proceſſum fuit,ut ſequuti Cæſares,ſacrum ignem, qui tantum regibus Perſarum
mos erat, uelut imaginem imperij ſibi præferri ſinerent, eoq; præcipuo inſigni & ſingu
Clearchi faſtus. lari ornatu uterentur. Fertur Clearchus Heracleenſium tyrannus,cū effluxe fluerent
opes,eo proceſſiſſe, ut ſucceſſu cōtinuæ felicitatis, ſupra ſpem humanā inſolens, ſe Iouis
filiū diceret:ſuperq; cætera flagitia & dedecora,auream aquilā ſibi præferri ſineret:pur

pureamq; ueſtem, auream coronam, & cothurnos excellenti cultu inſtar tragicorum regum, pro inſigni haberet, hanc regalem exiſtimans palmã, uelut eoornatu, argumenta ſui generis, non ambigua fide demonſtraret: & Antigonus, quo Liberum patrem referret, inſolenti dominatu eo uanitatis exceſſiſſe, ut hederam capiti ſuo pro diademate, pro ſceptro thyrſum geſtaret. Indi uero reges pro regio ornatu habent, ut cũ foras prodeunt, aurea mitra pluribus gemmis diſtincta, & ſindone amicti, tympaniſq; & tintinabulis præcedentibus, conſpicui fiant. Quod autem de cidari diximus, non abnuerim illam ab tiara haud multum abeſſe, ſed ſpecie ferè pari, neq; inuenuſta fuiſſe. Præter quæ fuere capitis inſignia Athenienſibus, quod crobylũ uocant, Cyprijs quod cordilen, Perſis nidarion, Aegyptijs faſciolum nõ regium, ſed clarorum uirorum & principum. De regali autem ſceptro illud memoriæ proditum eſt, externorum regum ſceptra in ſummo ciconiam, in imo hippopotamum habere effictum: quo argumento regem iuſtitiæ obſequi oportere, atq; feritatem & indomitas libidines, ne ita deſæuiat, emollire ſignificabant: quod ciconia ſummæ pietatis hippopotamus uiolentiſſimũ animal foret. Lydiæ uero reges ſceptri loco ſecurim habuiſſe feruntur, ſicut Labradeus Iupiter in Caria pro ſceptro & fulmine ſecurim ferebat. Romanis uero regibus lituus cuſpide incurua, qui etiam uirga auguralis erat, ſcepti i loco eſt habitus. Tarquinio Priſco ſceptrum fuit eburneum, in ſummo aquilæ figuram habens, & corona aurea, quam uſq; ad extremũ tulit. Indis autẽ, niſi ex ebeno ſceptra ſumere nõ licebant. Quorum reges cum iura dabant, aut exteros legatos admittebant, tunc capillum pectere, atq; ornari ſolebant eximie. Babylonij uero tanto ſtudio ſceptra proſequuti ſunt, ut extra domum ſine ſceptro prodire, aut conſpici nefas ducerent: in quibus diuerſas effictas ſpecies figuraſq; habebant, quippe mali, roſæ uel lilij, aut aquilæ, alteriusue auis in ſummo inſignia ferebant. Hoc diadema apud exteros hodie uidemus in uſu frequens, ut imaginem præ ſe ferant antiquitatis. nam candida faſcia uelut regio inſigni caput obuoluti, regalẽ præ ſe ferũt maieſtatem. Non ergo mirum, ubi in ſumma deſperatione & diffidentia, Mithridatis uxor nihil prolatandũ rata, cum mortem oppeteret, ſi arrepto diademate & inſigni regio, quæ faſcia erat, eodem collo alligato, uitam finire uoluiſſet.

Antigoni inſolentia. *Cidaris & tiaræ affinitas.* *Ciconia & Hippopotamus inſigne regum externorum. Securis Iouis* *Aqla in ſummo ſceptri.* *Figuræ aliæ atq; aliæ in ſceptris.*

Quæ fuerint auſpicia, quæ e pullis emiſſis e cauea captarentur, & quæ ſecundos euentus, quæue infortunia afferunt. Caput XXIX.

INter auſpicia quæ ueteres maxima cura cultuq; obſeruarunt, annotauere annales, non paruæ æſtimatiõis fuiſſe pullos, quibus é cauea emiſſis puls dabatur. Et tametſi antiquo augurum decreto, omnis auis tripudiũ facere poſſit, tamen inter eas præcipui fuere pulli Melici & Chalcidici: quibus tantũ honoris tributũ eſt, tantumq; fabuloſa uetuſtas religionis adſcripſit, ut niſi his præmonentibus, comitia non haberẽt: nullos ad honores proueherent: nulli prouincias demãdarent: nõ ſenatum conſulerent: non bella uel paces inirent: nihil denique domi foriſque agerent, quod ab his non prædictum uelut deorũ monitu, magna cura penſitarent. Hæ enim quaſi internunciæ Iouis & interpretes, futura præmonere dicebantur, quibus pullarius præerat: quotieſque de promouendo negocio, aut re exequenda pullos conſultum ibat, imperato de more ſilentio, pultem illic ante caueam aut offam obijciebat: erat q; tẽpus conſulendi ſummo mane & primo diluculo. Quod ſi oblata eſca, é cauea pulli nõ exirent, aut ſero progreſſi, eſcam non attingerent, retrouecederent, uel occinerent, aut non ueſcerẽtur, ſeu planctu alarũ alimenta refugerent, aut euolarent penitus, omen magni terroris & ſolicitudinis, triſtiſſimoſq; euentus adnotabant. Tunc em̃ pullarius quaſi monitu fatorũ, exitus animo præſumens, diem prælij aut rei exequendæ tempus diffundebat. Quod niſi paritũ fuiſſet, extremũ exitium & perniciẽ plerunq; attulere. Tiberio Graccho, qua die in turba cæſus occubuit, pulli non addixere, ſed emiſſi é cauea, retro ceſſere euentu triſtiſſimo, qui mox conſequutus eſt. Et Claudius Pulcher moriturus aduerſus hoſtes, nõ paſcentibus in auſpicando pullis, per contemptum religionis inito nauali prælio, terribili ſtrage cum omni claſſe profligatus pœnas dedit inſignes. Sunt tamẽ exempla, deluſam religionẽ, & contẽpta auſpicia, felices euẽtus & ſucceſſus plerunq; habuiſſe fortunatos. Papyrius em̃ Curſor, cum à pullario admoneretur, ne cũ Samnitibus prælio decerneret,

Rit9 auſpicij capiẽdi á pullis. *Signa mali ominis.*

Indicia boni ominis.

pullis nō addicentibus, feliciter dimicauit. Et Flaminius conſul moturus aduerſus hoſtes, contemptis auſpicijs, fortiter pugnauit & uicit. Si autem pulli è cauea egreſſi, obiectam pultem, aut offam uolenti animo depaſti eſſent, ita ut illis ueſcentibus fruſtum ab ore decideret, & terram pauiret, quod tripudium faceret ſoliſtimum t rem haud dubié fortunari & auſpicia ſecunda eſſe, lætosq; ſucceſſus & ſpem mirificā præſignarunt. Sed quod de pullis apud Romanos proditū eſt, idem in Lycia in Apollinis fonte, & in Medorum lacu ad Neptuni aquas Lymiræ piſces facere tradunt, ubi à conſulentibus euocati, ad auitum ueniunt: qui ſi obiectas carnes diriperent & paſcerentur, felicia portendere, & præſens auſpicium facere, imperiumq; breui futurum interpretabant. Contrà ſi caudis abegiſſent, aut aſpernati cibum refugiſſent, tunc luctus graues & dira ac peſtifera augurati fuere. In Epiro quoq; in templo Apollinis draco colebatur: & in Aegypto Apis bos in phano antiquiſſimo & ſanctiſſimo, intra ſepta magnæ religionis, in quibus coniectura diuinæ mētis, & prædictiones futurorum putabant. Sicut in Memphi uacca, & in Heliopoli Mneus bos, atq; in Arſinoe crocodilus. Hisq; porrectam eſcam accipiētibus aut auerſantibus, felicia auguria & exitus fortunati, nonnūquam magna infortunia & repētinum incommodum prædici & præmonſtrari. Fuitq; obſeruatum in omni augurum reſponſo, ut ſi pullarius, ſeu quiuis augur qui auſpicatur, cuiq; monita deorū prædicere, & de augurio reſpondere, ac portēta interpretari curæ fuit, tacitum ferret, quod dij uulgari noluiſſent: haud aliter contraheretur nefas, quàm ſi occulēda diuulgaret, & abdita palàm faceret. Si uero augurio fallaci mentiri auſus fuiſſet, ſiniſtrumque pro dextro, uel quod prodigij foret, contrà denunciaſſet: non id illi qui de auſpicio cōſulit, ſed in ipſius pullarij uel auguris caput, qui tam improbe mentiri auſus eſſet, quicquid fuiſſet infortunij, reciſurum.

Auſpicia ex piſcibus.

Alia ex alijs animantib9 auſpicia.

Augures in religionē delinquentes.

Pythagoras, Parmēnides & Zeno philoſophi, tum Ennius, Pacuuius, Accius & Neuius poetæ, unde originem duxere. Caput XXX.

QVod de Pythagora Samio ueteribus monumentis memoriæ & literis proditum eſt, his etiam Genialibus adijcere nō dubitaui. Siquidem hic Samo relicta, ex patrio & natali ſolo, primo in Aegyptum, mox Babyloniam ad Perſarum magos, contemplandosq; ſiderum motus, orginemque mundi ſpectandam, profectus eſt. Inde Cretā Lacedæmonemq;, ad cognoſcendas Minois & Lycurgi inclytas ea tempeſtate leges, contendit: quibus inſtructus, tanquam ex mercatura bonarum artium Metapontum & Crotonem uenit: ubi ſuis monitis præceptisque tantum proceſſit, ut populum in uitia lapſum, ad frugales mores modeſtiamq; reuocarit. Ibique Archytam primo & Epicharmum, mox Philolaum & Alcmeonem, deinde Zenonem, Parmenidem, ac Lyſiam ſuæ diſciplinæ ſectatores habuit: qui eius monitis doctrinaq; imbuti, diuina mente & conſilio uiri euaſere, lumenq; & ornamentū ſuæ reipublicæ fuere. Sed Archytas & Lyſias ex Tarento, Alcmeon & Philolaus Crotoniatæ, ubi quondam magna Græcia fuit. Parmenides uero & Zeno ex Elea Lucaniæ urbe, quæ poſt Silarim iuxta ſinum Poſſidoniatem ſita eſt, oriundi fuere. Eam pleriq; Eleam dixere, alij Ileam, quæ à Phocēſibus colonia deducta fertur. Hic enim ille Zeno fuit dialecticæ primus inuentor: cuius pleraq; extāt egregie dicta factaq;, qui Pythagoræ præceptis imbutus, cum Phalaridi tyranno homini ſæuo & ſanguinario, ob crudelem dominatum necem machinaretur, ut ciues ab impotenti ſeruitio tolleret, & arcano conſilio detecto, captus ab eo in omnes cruciatus laceraretur acerbisquæſtionibus, quod conſcios coniurationis non detegeret, nullis terroribus adduci potuit, ut affines culpæ & conſcios facinoris palam faceret: ſed uultu interrito & quadā ſublimi conſtantia, ea præſentia animi fuit, ut ſingulos tyranno intimos familiares, quanquam inſontes, coniurationis capita eſſe diceret: quibus ſublatis, multitudinem ſæuientem magnifica oratione ita impulit, ut facto impetu, lapidibus eum obruerint. Sed quod de Zenone, idem de Theodoro, qui in Hieronymum Hieronis filium, iuuenem omnibus flagitijs coinquinatum propter turpitudinem ſordesq; uitæ coniurauerat, ſcriptū accepimus. Is enim quum tormentis per omnia exēpla cruciaretur, quæ fortiſſimi cuiuſq; patientiam uincerent, ea fuit conſtantia animi, adeoq; fortis & magnus, ut omnes ſocios facinoris ſup/

Pythagoræ diſcipuli.

Zenonis conſtantia.

Theodori cōſtantia.

primeret: tyranni uero alumnos & familiares, uelut ſceleris miniſtros & eodem crimi/ne pollutos, per carnifices & tortores ad ſupplicium tradi fecerit. Leæna quoque quan/uis mulier, cū per omnes cruciatus uexaretur à tyrannis, nunquā adduci potuit, ut con ſilia Harmodij & Ariſtogitonis tyrannicidarum detegeret. Ob quod meritum ſimula crum illi Athenienſes erexere leænam æneam, cui ob taciturnitatē linguam addi ueti erūt. ſicut Beroſo aſtronomo, ob uera quæ prædixerat uaticinia, in gymnaſio ſtatuā lin gua aurata effinxere. Cui non abſimilis Epicharis libertina fertur, quā in coniuratione Piſoniana, iuſſu Neronis per omnia fœda exempla cruciatam, non uerbera, non ingnes, non torquentium ira peruincere potuit, ut ſe conſciam fateretur. Fuit quoque alter Ze no philoſophus inſignis, & alij nominis eiuſdem fama illuſtres. Sed quia Tarenti men tio & Ileæ facta eſt, admoneor etiam Rhudiarum in Appulis ſitæ urbis, quæ multi no/minis & famæ nō minoris habitæ ſunt. Ex his enim Ennius poeta oriundus fuit: tamet ſi ex Tarento ortum nonnulli credant. Ea enim urbs à Tarēto haud multum diſtans, citra Brunduſium in mediterraneo ſita eſt, ubi Lupiæ & Salapia oppida fuere. Salen/tini autem hi ſunt, qui extimam oram Italiæ, & Cherſoneſſum circa Iapygiam inco/lunt, qui Meſappij, Calabri, Iapyges, Peceucij, & Appuli communi nomine appel/lantur. Fuit ijſdem temporibus Pacuuius tragœdiarum ſcriptor, Brunduſij in agro Sa lentino Ennij ſorore genitus, & Accius tragicus libertinis parentibus, haud multum ætate diſtantes: ſimul & Neuius poeta, qui ex Canpania, ut frequens opinio eſt, ori/ginem ſibi uendicauit.

Leænę conſtantia.

Epicharis libertina.

LIBRI I. GENIALIVM DIERVM, FINIS.

ALEXANDRI
DE ALEXANDRO IVRISPE RITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERVM LIBER SECVNDVS.

Locus ex Propertio, ab Accio Syncero Neapolitano in conuiuio familiari commode emendatus.

CAPVT I.

SAturnalibus cum ego et familiares mei conpluſculi, ſub idem tem pus Neapoli conueniremus: cunq; à forenſibus negocijs feriarum cauſa aliquando quies foret: ad Accium Syncerū, uirum ingenij cultu & facundia ſingulari, cum quo mihi peruetus cōſuetudo fuit à puero, nonnunquam uentitabamus: cum eoq; uel honeſtis deam bulatiunculis, uel ſermonibus lepidiſſimis, id q̄d erat temporis, ad multam ſæpe diem conferebamus, quotidianoq; eius congreſſu & aſſiduo comitatu perfruebamur. Accipiebatq; nos homo ille ſuauitate inſigni plerūq; nouo epigranmate, aut elegia, uerſibus mundis & graphice factis, multo cum nitore & cultu. nonnunquam feſtiuiſſimis epulis & lætiore conuictu, cœnaq; non uulgari nec protrita, ſed aut ueteris cucurbitæ ferculo cum lactucæ thyrſo minutim cæſo, & acino uuæ paſſæ inſperſo: aut olentibus pomis, anni frigore ſeruatis, & ficu ſicca ſinueſſana cum roſaceo ex petrino ſuo, quæ ipſe appellabat petrinia. Velut fuit illa die, cum mihi & pleriſque doctis uiris cœna exhibita, Sanazario ex Aethiopia bonæ frugis liberto, ſcitiſſimo adoleſcenti, quem libertate & gentili cognomento donauerat, liberalibusque diſciplinis inſtruxerat, ita ut cuiuis ingenuo non impar uideretur, demandauit ut Pro pertij elegias à ſe pluribus in locis caſtigatas, ſummiſſim leniterque cantaret: Quod cum ille cupide faceret, uerſusque ad tibiam modulis dulciſſimis, ſcita & canora uoce canere inceptaret: nosque & proferentis uerba, & concentum, numerosque admodum ſuaues, ſumma cum uoluptate captaremus: & iam millibus modulatis uerſibus, uen/tum eſſet ubi Cynthiam Baijs demorantem, diu abfuiſſe conqueritur his uerbis:

Accius Syncerus.

Ecquid te medijs ceſſantem Cynthia Baijs,
Qua iacet Herculeis ſemita littoribus:
Et modo Theſproti mutantem ſubdita regno
Proxima Miſenis æquora nobilibus?

Propertij locus diſcuſſus

Accius carminibus pauſam fieri iuſſit, & ad me conuerſus: Quid tu, inquit, qui orbis ſitum tamdiu legēdo perſcrutaris, Miſenum aut Baias cū Theſproti regno conmune habere uidiſti? Nunquid in memoriam uenit, Theſprotiū agrū in Epiro iuxta Chaones & Acarnanes, aut (ſicus Herodorus ait) Ambracijs & Leucadijs proximū lōge à Cuma no abeſſe? Quiq enim iſto in loco hic poeta ſenſerit, qui regno Theſproti æquora Miſeno proxima ſubdita eſſe dixit, quū tanto maris terrarumq; receſſu diſcreta ſint, non eqdem intelligo. Neq; enim Theſprotios in Cumanū ueniſſe, aut in Italiam colonias deduxiſſe, uel armis nouas ſedes cōquiſiſſe, unquam, quod meminerim, legi: niſi tu forte, qui meliore memoria es, aliter ſentis. Cumq; me id arbitrari reſpondiſſem, quod pleriq; ſtudioſi ſenſere, ut poeta loci confinio & quaſi commercio ductus, cum ex Chalcide & Eubœa profecti, multū in ora maris poſſent, lateq; fines propagaſſent, illosq; Cumanū tenuiſſe, & illuc colonias deduxiſſe, autores tradant: ſiquidē Hypocles Cumeus, & Megaſthenes Chalcidēſis, multo emēſo mari, huc colonias deduxere, moniti oraculo, quippe cum nullam coloniam ſine conſilio deorum Græci tranſmitterent: uel ut multi ferunt, duce Parthenope Eumeli filia, quæ ſolum Neapolitanū delegit, columbæ auguri um ſequuta: in cuius rei monumētum, Apollini ſtatuam Neapolitani erexere, columba humero inſidente, quam ipſa inſpicere & adorare uidebatur: Theſprotiumq; agrum ab Eubœa haud multum diſtare certū ſit, quaſi ad hoc alludens poeta, ſubdita regno Theſproti æquora Miſeno proxima affirmarit: ſcilicet quia ex Chalcide Theſprotis proxima & Cumeis profecti, agum Miſeno finitimum, hoc eſt, ipſas Cumas tenuernut, propterea ea loca ſubdita uidiri: ſolereque non ignobiles poetas loca & receſſus circunſcribere, illaq; non expoſite & aperte, ſed quaſi per tegmenta & figuras obliquis orationibus denotare: idq; ſenſiſſe doctos uiros, itaq; uerſus interpretatos fuiſſe dixi: Nunq̄, inquit Accius, quod ego ſcio, tam hiſpida & agreſti aure Propertius fuit, ut cum Chalcidem aut Cumeos dicere contenderet, Theſprotiū agrum quaſi finitimū illorū loco nuncuparit, quum p̄ſertim nulla ſocietas aut cummunio cū Theſprotijs agro Cumano fuerit: conſtetq;, ſi omnes ſinus, promontoria, litora, inſulas, & urbes maritimas, ac maria uaſta, & terræ infuſa ex om̄i antiquitate percenſere uelis, Theſprotios magno litorum flexu & multiplici ſinu, longe à Chalcide Eubœæ & Cumeis abeſſe: nec ita finitimos, ut forſan arbitraris. Neq; ego huius poetæ præſtantis ingenij uim, hos nitidiſſimos & mundiſſimos uerſus optime editos, tam abſtruſo & recondito ſignificatu uerborum conculcaſſe putarim. Etenim ſi Chalcidenſes & Heretrienſes ex Eubœa, claſſe huc aduectos Cumas cōdidiſſe, & pulcherrimam Campaniæ oram, ac loca Miſeno proxima tenuiſſe fama fert, ſicut Iapygiam Phaliſcos, Nolam & Abellam tenuere cur loca Miſeno finitima, potius Theſprotijs q̄ Chalcidēſibus, q̄ Heretriēſibus ſubdita dixerit, equidē ignoro: cum & hi ueri incolæ ſint, & longe aptius conuenientiusq; fuit, iſtos, q̄ illos, cū qbus nullū erat cōmercium, noīaſſe. Verū, inqt Accius, ſi uerſus iſtos bene pēſitare, & uerba ac ſenſus aure attenta rimari uolumus, nō Theſproti, ut cōmunis error habet, ſed Prochytæ à poeta ſcriptū fuiſſe facile cōtenderim. Idq; ita eſſe, in quoduis pignus uocarim, non aliter ſcriptum carmē ab eo editumue fuiſſe. Sed hic error ita aliquibus inſedit penitus, ut diuelli haud facilie queat. Quod tamen ita eſſe, inclinat animus probabili argumento. Cum Prochytam & Pithecuſas à continenre æſtu marino euulſas, quandoq; circunfluū mare inſulas feciſſe, liqdo conſtet, ſicut Capreas, Leucoſiā, Syrenes, & Oenotri aſſſeu ꝙ multi tradūt, Inarimen montē fuiſſe, q motu terræ diſcluſus à contienne, Prochytā fecit inſulā, anguſto freto interfluente, quæ Græcis ab effuſione dicta eſt. Ipſamq; & Pithecuſas diſcluſas montis partes, proximas Cumanorum finibus tanq̄ moles obiectas ante agrum Cumanum & Miſenum exiſtere, antiqua monumenta annaliū prodidere: quod & nunc uidere licet. Subdita ergo Prochytæ regno Miſeni proxima æquora poetam dixiſſe crediderim, cum ipſa litora facilitati ductu apta & cohærētia ſint, quippe cū ante ipſam paruo freto diſtincta iaceāt: ꝓpterea ſubdita uideri poti9, q̄ Theſpro/

Apollinis ſtatua Neapoli erecta.

Prochyta inſula.

tios, cum quibus nullum commercium fuit, extimos & remotiſſimos intellexiſſe. Inſulas quoq; regna nuncupari, Virgilij teſtimonio probatum eſt ſeptimo Aeneidos, dum inquit: Fertur Theleboum Capreas dum regna teneret. Huiusq; erroris illud quoque ſpecimen eſt, quod alio in loco communi opinione, pudendo errore receptum erat, nauitam hunc poetam fuiſſe: quod quidem ita fuit in confeſſo, ut in eius uitæ commentarijs pleriq; id pro certo poſteris tradere non dubitarint, ut altero uerſiculo cõſtare uidebatur. Et quanuis nauita diues eram: quo imperitius dici profecto nihil potuit, cum neque hoc uſquam gentium tradatur, ut elegantiſſimus poeta & honeſtiſſimus, uitæ genus poetarum ſtudijs piaculare & portentoſum, nautæ munus concupiuerit. Et portẽti ac prodigij ſimile eſt, hæc commẽta in tanti ingenij uiro opinari. Sed quod à uero minime abeſt, mendum etiam in hoc uerſiculo facile, inquit, oſtendimus: ſiquidem ubi legebatur perperam, quanuis nauita diues eram, nõ ita diues eram, dicendum fuit. Huius quoq; rei haud improbabile documentum uideri, quod Iouianus Pontanus uir multæ eruditionis, antiquiſſimo firmmabat teſtimonio, Propertij elegias patrum noſtrorũ ætate, & ſe adoleſcentulo primum in lucem prodijſſe, cũ antea inſcitia temporũ incompertæ forent & incognitæ: opusq; obliteratum & longiſſimo æuo abſumptum, corroſis & labentibus literis in cella uinaria ſubdolijs inuentũ apparuiſſe, & cũ libelli uetuſtate, uerbis & nominibus abſumptis longo ſitu & ſenio, quod in diuturna obſcuritate latuerant, ueram lectionẽ aſſequi nequirent, effectum ut mendoſi inde codices prodirent: paulatimq; diſcuti errores, & corrigi cœpti ſunt: nec tamẽ effici quiſſe, ut poſteris omnino integri inoffenſiq; darentur. Ad hunc modum Accius Syncerus noſter, ſcite admodum apud compluſculos qui aderamus, ſermocinabatur, itaq; mendaces libellos deprehendebat, erroresq; dijudicabat, ac perpenſo iudicio uitia rimabatur.

Inſulę regna ſubinde nũcupantur.

Propertius falſo nautã fuiſſe exiſtimatus.

Propertij elegię quãdo & ubi repertę.

Qui quæſtores Romæ, quotq; fuerint, qualisq; poteſtas & munus erat, aut iuriſdictio.

Caput II.

L. 1. ff. de offi. quæſt.

Quæſtorũ origo.

ORigo quæſtorum antiquiſſima eſt, ut Pomponius & Gratianus ſcribũt: quippe à conditore urbis Romulo, deinde Numa Pompilio, ut nonnulli putant: ut uero plures certioresq;, à Tullo Hoſtilio quæſturam primo inuẽtam fuiſſe autumãt. Sed ſicut hoc incertis autoribus traditur, ita exploratum eſt, Valeriũ Publicolam, qui cum Bruto conſul fuit, cum Saturni ædem & ærarium cõdidiſſet, duos quæſtores qui publicæ pecuniæ præeſſent, ſuffragijs populi creari uoluiſſe. Fuere autem hi, P. Veturius & M. Minutius, q primi ex patribus quæſturæ munꝰ curiatis comitijs cepere. Quæ res quum bene & proſpere reipublicæ ceſſiſſet, & plebs cum patribus tumultuata, quæſturæ ſe participem fore contenderet, eo deducta eſt, ut ex duobus quatuor quæſtores fierent: duo, qui urbanis negocijs & ærario præeſſent: duo, qui conſulibus ad belli miniſteria præſto forent: liberumq; eſſet, ut hi poſſent populi ſuffragio ex plebe uel patribus creari: quo tempore tanto certamine in quæſturam plebs inualit, ut ex q̃tuor uix uni patritio, Fabio ſcilicet Ambuſto, locus relictus foret. Interiecto deinde tempore, quo Picẽtes aſſiduis cladibus fatigati, in populi Romani ſocietatem aſciti ſunt, quæſtorum numerus auctus fertur, ut ſeni crearentur. Coniectari licet, quod auctis populi Romani uectigalibus, & quæſtu huberrimo ex prouincijs prouenientе, illorum numerum qui id munus exequerentur, quibusq; curatio hæc demandaretur, augeri oportuiſſe: donec Syllana lege intercurſu temporum, ultra uiginti excreuiſſe dicuntur. Quid autem quæſtorio muneri conueniat, ſeparatim & interciſe autores tradunt. Nam conſules prætoresq; in prouincias profecturi, ſingulos quæſtores, quorum curæ captiua præda, & quicquid auri argentiq; inde adueniret, appenſum adnumeratumq; demandaretur, apud ſe habebant. Quorũ munus erat, uectigalia populi Romani in prouincia exigere, ſtipendia præbere militibus, ſingulaq; accepta expenſaq; rationibus inferre: mulctas quoque pecuniarias, tam Romæ quam in prouincijs exigere, & in publicas tabulas notare: omniumq; rerum pecuniarumq; notas, & illuſtres rationes dare: illasq; confectas & conſolidatas, abſolutasq; per ſuos ſcribas in ærarium deponere. quos quidem ſcribas maximæ probitatis, ne qd fraudi doliue admitteretur, huic muneri adſcribebãt. tametſi ſcribæ officium Romanis mercenarium fuerit, nec magni teſtimonij

Primũ bini quęſtores creati.

deinde quatuor.

Mox ſeni.

Tandẽ ultra uiginti.

Quæſtorũ officium.

Scribæ quæſtorum.

aut precij: Macedonibus cõtrà, apud q̃s niſi uiri expertæ uirtutis, magniſq; rebus ge ſtis, & pro cumulo magnæ gloriæ admittebantur. Siquidẽ Eumenes Cardianus ſcriba Philippi regis fuit: & alij uiri illuſtres, hoc munere uelut amplo honore honeſtati fuere. Cato uero in quæſtura miniſtors & ſcribas rationibus obnoxios, grauiter increpitos, quod parũ integra fide æra pſoluiſſent, fœdũ in modũ uexaſſe, & magiſtratu deieciſſe dicitur: q tam accurate quæſturã geſſit, ut unus ex quæſtoribus quotidie ad ærariũ ueniret primus, & rationibus cõfectis recederet poſtremus. Hos eñ quæſtores à principio cõſules deligebãt, nonnunq̃ ſorte ductos accipe coacti ſunt: donec eum quoq; honorem populus ſuffragijs tribunitijs, q̃bus libitũ eſt demãdauit. In qua re id obſeruari meminimus, ut anteq̃ cõſul prouincia decederet, quæſtori magiſtratu abeſſe nõ liceret. Alij uero quæſtores dicti, q prouincias decreto ſenatus ſortiebãtur: qui etiam ius dicere, lictores habere, & munera belli obire, ac magiſtratus inſignia in prouincia ferre poterant: q̃bus & mandata imperia, & exercitus commiſſos, illorumq; ductu & auſpicio egregie bella geſta, prouincias adminiſtratas & perdomitas, hoſtes uictos & profligatos, atque exercitus fuſos & multiplici clade affectos legimus. Præter quos urbani quæſtores fuere: qui etſi nullo imperio fungerẽtur, quippe qui nec uocationem, nec prehenſionem haberent, nec ſella curuli ut pleriq; magiſtratus, neq; lictoribus aut uiatoribus inſignes forent, & apud prætorẽ poſſent à priuato in ius uocari: negocioſa tamen & plena ſolicitudinis adminiſtratio fuit. Nam & ærarij, & uectigaliũ populi Romæ curam geſſere: tum ſi quid pecuniarum publice uel priuatim erogari, uel in ærarium condi deberet, quæſtorum curæ demandabatur. cumq; exercitus ſcribi, & in campum legiones educi oporteret, ſigna militaria à quæſtoribus ex ærario promebantur: eaq; ad conſules in expeditionem ituros mittebantur. Quinetiã regibus & legatis ex ultimis oris terrarum Romam profectis, publicum hoſpitium & munera, quæ laucia dicta ſunt, ſæpe commeatus large & hoſpitaliter, & ueſtimenta per quæſtorem urbanum publico nomine præſtabantur: ipſiſq; ac comitibus, ne quid rerum deeſſet, urbani quæſtoris curæ mãdabatur. Qui tamen non omnium gentium legatis hæc munera præbere ſolitauerunt. nam ſi quæ incognitæ legationes aduentarent, anteq̃ admitterẽtur, exploratores minoresq; magiſtratus profecte obuiam, qui & quæ petentes uenirent, in primis ingrebant: inq; æde Apollinis extra urbem ſenatu euocato, poſtulata noſcebant: quos, ſi uidebatur, admitti iubebant. Et ſi ſocij eſſent fœderati, aut bene de republica meriti, quo honoratius exciperentur, his obuiam prodire, illoſq; liberali & largo uiatico, ac comi hoſpitio iuuare, benigne inuitàre, comitatuq; & copia rerũ omnium cumulare, nõnunquam apparatis excipere epulis per oppida, perq; municipia ſolebant. Sed quum lapſis poſt temporibus, propagato late imperio, legati ſociorum ab exteris & ultimis gentibus, urbem quotidie adirent: quum uix tot commeatib9 populus ſufficeret, cautum fuit, ut ſublato ſumptu & uiatico, legati regum, municipiorũ & coloniarum, undecũq; Romam profecti, ædẽ Saturni petant in primis, ibiq; apud præfectos ærarij nomina dare & literis aſſcribi debeant: ut quum commodum foret, noſcendis ſingulorũ poſtulatis ſenatus detur: & poſt mandata, ſingulis in prouincias profecturis conſulatur. Quinetiam abſentibus conſulibus comitia quæſtorem urbanum habere poſſe, non eſt controuerſia. Præter hos fuiſſe quæſtores parricos, qui & parricidij dicti ſunt, apud multos comperimus: tantæ dignationis, ut capitis reos agere, & maieſtatis poſtulare, diemq; perduellionis ad populũ dicere, capitales res quærere & de ſontibus quæſtiones habere poſſent. A quæſtoribus Cæſone Fabio, & Lucio Valerio dies dicta perduellionis Caſſio fuit. Et ab Aulo Cornelio & Seruilio quæſtoribus M. Volſio, q falſus haud dubie teſtis in Cæſonẽ fuerat, diem dictam accepimus: qui poſtea ſeuera correctione damnati, ſuorum facinorum pœnas dedere. Hos etiam lictorem & uiatorem habere, & ius dicere liquet: qui & quæſitores dicti: quam iuriſdictionem triumuiri capitales poſtea ſibi uendicarunt. Quos quidem parricos Syllæ temporibus ad uiginti numerum propagatos, ut de ſontibus pœnas exigerẽt, autores memorant. Per quos ius quotidie dici & ſenatum ſuppleri uoluit. Eſt quoq; illud animaduertere, q̃d licet quæſtura ex minoribus magiſtratibus in urbe foret, eius tamẽ dignationis erat, ut quiſq; egregi9 & bonæ indolis adoleſcẽs, ex il/

Cato in ſcribas infideles

Quæſtores a q̃bus eligebantur.

Quæſtores urbani.

Quæſtorũ urbanorum munus.

Quæſtores parrici ſiue parricidij.

Quæſtores parrici ad numerum uigenariũ.

Quæſtura prim9 gradus honoris.

la gradum ad reliquos honores faceret. nanq; hinc aditum reliquis adeundis magiſtratibus auſpicabātur: ſiquidem primis experimentis, quæſturæ initiati, qui nullis ante honoribus uſi erant, inculpatæ uitæ teſtimonio, ad ædilitatem, mox præturam, & demū conſulatum, euehebantur. Quinetiam tanto honori quæſtura fuit olim, ut uiri conſulares, magniſq; honoribus functi, illam gerere indecorū non putarent. Cum Marco Valerio Voleſi nepote, Titus Quintius Capitolinus, qui ter conſul antea fuerat, quiq; ampliſſimis magiſtratibus inſignis erat, quæſturam gerere non dubitauit. Cato quoq; triumphalis ſenex, quæſturam ita geſſit, ut conſularis poteſtas quæſtorio muneri adiuncta uideretur. Quod & lege Pompeia cautum fuit, ut deinceps quæſtores niſi uiri conſulares ſuffragio populi crearentur. Fuitq; inde ſeruatum in exercitu, cum pro re conſilium capiendum erat, uel acie duces congredi parant, ut quæſtores una cum legatis & ſenatorij ordinis militibus, tribunis militaribus, & primorum ordinum centurionibus, concilio aduocētur. Cumq; antea quæſtores deſignati, gladiatoria munera exhiberēt, quod illis erat hoc munus à principibus datum, poſtea Neronis tempore ſenatuſconſulto cautum fuit, ne deinceps quæſtores exhibendi gladiatores ad ferrum, neceſſitate polluerentur. Nec præterierim quæſtores principis candidatos ultra præſcriptos, cæteris adnumerari: quorum munus erat, acta ſenatus & principis perſcribere: orationes imperatorum, & libellos ad ſenatum miſſos cum poſtulatis recitare & mandare literis: dictandiſq; epiſtolis & legendis aſſidue uacare. Quare orationes principum, ſenatuſq; edicta, ac militum conciones, per quæſtores ſæpe perſcripta, lecta, & audita fuiſſe legimus. Tametſi Nero princeps miſſas ad ſenatum orationes, præterito quæſtoris officio, per conſules recitaſſe pro concione: & Veſpaſianus, orationes in ſenatu quæſtoris uice, frequenti curia retuliſſe dicatur. Sed cum quæſtura annuus magiſtratus foret (quippe finito anno, ex legis præſcripto, reditus qnæſtori permittebatur) quoſdam tamen prorogato imperio, continuo triennio ærarij curam, & quæſturæ munus geſſiſſe comperimus: donec lapſis temporibus, deſito quæſtoris officio, cura ærarij à quæſtoribus urbanis ad prætorios prætoreſq;, ac præfectos ærarij, lege promulgata ab Auguſto tranſlata fuit. Is enim ex numero ſenatorum præfectos ærarij delegit primus: deinde ſorte ducti fuere ex numero prætorum: quam Claudius Cæſar à præfectis ad quæſtores rurſus deuolui iuſſit. Deinde Nero curam tabularum publicarum à quæſtoribus ad præfectos transferri uoluit: duoec ad Veſpaſiani tempora peruentum eſt, quibus rurſus à prætoribus cura ærarij gerebatur. Apud Athenienſes uero ampliſſimus magiſtratus quæſtura fuit: quam cum gereret Periander, grauiſſimam contraxit offenſam, quod parcius frumentum populo impartiret, proptereaq; accuſatus, & à plebe pro concione lapidibus obrutus fuit. Cur autem in æde Saturni ærariū eſſe uoluerint, licet uaria opinio diſſentiat, illorum ſententiæ accedo magis, qui cenſuerunt id quod nonnulli tradunt, & ad fidem pronius eſt, Valerum Publicolam, qui Saturni ædem conſtruxit, loci opportunitate ductum, quum omni aditu perſepto, undique præruptus & ab acceſſu munitus locus foret, eandem Saturni ædem æris publici, legumque & ſenatuſconſultorum, tabularumque publicarum, & ſignorum militarium ſacrariū eſſe uoluiſſe. Præter quod Saturni æraium, Nemis quoque & Tibure, ſacrarum pecuniarum theſauros ad incertos belli euentus, ſi externa uis ingrueret, longo tēpore ſeruari accepimus. Illud quoq; non ab re fuerit meminiſſe, in eadem Saturni æde fuiſſe ſanctius ærarium intentioris curæ: in quo aurum uiceſimarium, quod ex uiceſimis exigebatur, ad ultimas caſus & in extrema fortuna populi Romani ſeruabatur: quod incenſimarium, ab alij cimiliarchium dictum eſt. Ex quo C. Cæſar primo ingreſſu ciuilis belli, laterum aureorum ſex & uiginti millia: percuſſæ uero monetæ, pōdo trecenta millia, quod erat tot triumphis partum congeſtumq;, & laſerpitij pondo centū & undecim protuliſſe fertur. Poſt quæ legimus ærarium militare cum uectigalibus nouis ab Auguſto editum, unde prompta pecunia ſtipendijs ſufficeret. Aedem uero Saturni in faucibus Capitolij fuiſſe conſtat, qui mons Saturnius dictus, ubi Carmentis phanum, à quo Carmentali portæ nomen datum, ibi quoque Saturnia porta, quæ Pandana, eo quod ſemper pateret, dicta eſt: in qua æde ſenacu um fuiſſe autores memorant. Apud Græcos illud fuit notatū, Myniam Chryſæ

Quæſturæ honos & dignitas.

Lex Ponpeia de quæſturę munere.

Quæſtores initio gladiatoria munera exhibebāt

Quæſtores principis cādidati & q̄d illorum munus

Quæſtura apud Athenienſes.

Nemis & Tibure etiam fuit ærarium

Staturni ędes ubi ſita,

filium, qui Mynijs imperitauit, cōdendis pecunijs theſauri locum muniuiſſe primum. Tum ſi quando conſpirante Græcia, communi conſilio bellum gerēdum foret, in Delo inſula, quam ſedem bello delegerant, collatas pecunias ad belli opus tanquam ærarium deponere conſueſſe: idq; quantum opinione auguror, ideo uiſum, quod difficilis aditu, & arcis in modum munitiſſimus locus foret. Cœtus quoq; & belli conſilia, in eiuſdem inſulæ templo, nonnunq̄ apud Olympia habebant: deq; rebus maximis de cōcilij ſententia decernebāt. Athenienſes uero Delphis theſauros omni ætate intactos habuerūt. Lacedæmonij pecunias publicas in theſauris nō coēgere: ueriti, ne uiolētiores cuſtodes nacti, illas expilarent. Macedones in oppido Quinda iuxta Tharſum, omnem gazā & pecuniā ad belli opus deponebant. Syracuſani in Labdalo caſtello munito, Aſſyrij aūt Suſis. Cambyſis ærariū, oppidum Gaza in Palæſtina fuit. Nam Perſæ gazam ærariū uocant. Deiotari uero in Peio Phrygiæ, Lyſimachi theſaurus Pergami ſeruabatur: aliquando in Cetirizi promontorio. Ingurthæ in Thala & Capſa Numidiæ. Perſarū reges barbaras opulentias in mōtibus ponunt. Hebræi in Thrace & Tauro Hiericuntis: nam ſacrum theſaurū, corbanam uocāt. Tigranis in Bambinſa & Olena, Mithridatis in Petra Armeniæ. Babyloniorum autem regum in Zeugma urbe iuxta Euphratem, uel ut arce tutiſſima, tributorum theſaurus & ærarium eſſe conſueuit.

Delus belli ſedes.

Atheniēſiū theſauri, Lacedæmoniorum, Macedonum, Syracuſanorū Aſſyriorum Cambyſis.

Perſarū regum, Hebræorum, Tigranis, Mithridatis, Babyloniorum

Quid reſponderit ſuper controuerſo iure teſtamenti, in quo fundus ſeu ædes filiæ legatæ fuerant.

Caput III.

APud tribunalia iudicum, cum in foro & iudicijs uerſaremur, ibiq; aſſideremus ut poſtulata cognoſcerem, teſtamētum exhibitū eſt in hæc uerba: T. Sempronium filium honeſtiſſimū, ex aſſe mihi hæredem uolo: Septiciæ uero filiæ meæ impuberi, cū uiri potens erit, fundū ſuburbanū ſeu ædes meas, quæ in uia lata ſunt, lego, ut hac dote cōtenta, Aelio Cāpano nubat. Cumq; filia potens uiri, dotē ſibi à Sempronio apud iudices dari poſtularet & lege ageret, tamq; ad fundum ſuburbanum, q̄ ædes admitti peteret ex legato, ideoq; ad iudices conſciſcendæ litis gratia uenitſet, Sempronius cōtra renitens reclamabat, & Septiciæ alterum tantū deberi ex teſtamento, ut ſiue ad fundum, ſiue ad ædes admiſſa fuiſſet, amplius ex legato peti non poſſe aiebat: cum teſtamēti uerba nō utrunq; dari, ſed ad alterum admitti deſignarēt, illamq; ſi alterū fuiſſet aſſequuta, ad aliud iure legati admitti non decere. Cumq; ad multam diem iurgijs clamoribusq; obſtreperent, & infinita cōtentio, atq; inexplicabilis difficultas patronorum eſſet: tandem poſt immodicas altercationes, conſultus ego à iudicibus ſuper hoc iure controuerſo quid ſentirem, teſtamentum & tabulas mihi exhiberi iuſſi: quo prolato, cum poſtulata cognouiſſem, diſcuſſo iure quod in controuerſiam uenit, & teſtamenti uerbis mature penſitatis: utrunq; Septiciæ deberi, & tam ad ſuburbanū fundum quam ædes, iure legati admitti poſſe reſpondi. Quippe cum parentis arbitriū tam ſuper fundo quam domo Septiciæ conſuluiſſe appareat, & hoc ex teſtamenti uerbis liquere. dictio enim ſeu, ultimæ diſpoſitioni appoſita, in qua omne momentum rei eſt, & teſtatoris uoluntas apparuit, non diſiunctiua, ſed coaugmentatiua eſt: illamq; copulare uerius q̄ diſiungere, propterea utrunq; ſimul comprehēdere dixi. Et hoc habere rationem explicatam ex perpetua legis diſpoſitione, quam Paulus iureconſultus libro iuris ciuilis tertio de legatis aptiſſime proſequutus fuit: qui de hac controuerſia conſultus, ita reſpondit: uerba Pauli ex eo libro hæc ſunt: Vxori meæ mundū, ornamenta, ſeu quæ ei9 cauſa paraui, do, lego, placuit oīa deberi: hoc em̄ uerbū ſeu, ampliādi legati cauſa poſitum eſt. Quibus perlectis, iudices ſecūdum ipſius poſtulata Septiciæ litem dedere.

Dictio ſeu, ultimæ diſpoſitioni appoſita.

Quæ deorum ædes extra urbis pomœrium ſitæ fuerint, & ex his quæ in urbem poſtea receptæ.

Caput IIII.

QVod ædes Vulcani à Romulo primum extra pomœrium conſtructa, in urbem diu admiſſa nō fuit, cauſam hanc ferunt fuiſſe, ut is deus procul incendia arceret: neue confinio & quaſi contagio, urbi quæ incendijs expoſita erat, diſcrimini aut noxæ foret. quos enim deos ui ſua ueteres obeſſe ſunt arbitrati, in urbē diutius nō admiſere. Hac de cauſa ædē Bellonæ & Martis extra Capenā, quarto ab urbe miliario conſtructā ferunt, ut à ciuiū mentibus inteſtinas clades, ardorēq; conſe

Aedes Vulcani cur diu in urbē nō admiſſa.

Aedes Bellonæ et Martis

rendæ manus, à ciuili cruore ad hoſtiles pugnas auocarēt, utq; domi iugi cōcordia gerē uiuerent, illos ueluti fomenta præliorum intra urbem eſſe noluere. In hac æde Bellonæ ſummis ducibus, qui fortem ſtrenuamq; operā reip. nauarunt, poſt res geſtas magnifi/ce, ſenatus ſæpe dari, ibiq; de triumphis, deq; uictoria cōſuli mos erat. Martis uero ædē, qui gradius dicitur, Appia uia quindecim ſtadijs ab urbe: & alterā Quirini cognomento, quaſi ſedati & tanquilli intra pomœrium fuiſſe, multi meminerunt. Sic Veneris Hericinæ templum extra portam Collinam magna mole conſtructum ferūt, cum porticu inſigni, quod deuicta Sicilia, Marcellus fundaſſe dicit, ne libido inualeſceret. Vtq; luxuria matribus familias abeſſet procul, ideo ab urbe ſemotum extra pomœrium locaue/re. Ad hanc ædē ſi quando circus maximus Tiberis alluuione inundaret, ludos Apol/linares ſæpe celebratos comperimus: in quam uirgines ætate adoleſcente Veneri pupas uelut puerilia rudimenta offerre tradūt. In ea quoq; intercurſu temporū, Veneris Verticordæ ſimulacrum, quod homines ab effuſa libidine auerteret, dedicatū fuit. Sed quæ fuerint ædes deorū extra urbis mœnia, præcipuæ traduntur Iouis & Fauni, atq; Aeſculapij phanum in inſula Tiberis, quam ab Epidauro aduectus, ſedem ſibi delegerat, cū ægra ualetudine urbs oppreſſa, & late uis morbi peruagata foret: ſeu φ feruente morbo foris habitare ſalubrius ducerent. Næniæ quoque ſacellum, φ cantu querelo funeribus præeſſet, pari exemplo ab urbe ſemotum extra portam Viminalē ſtatuerunt: ſicut phanum Quietis uia Lauicana, & Rediculi extra portā Capenā, quod ſecundo Punico bello conſtructum fuiſſe conſtat. Cum eīn Hannibal urbem oppugnaturus, inter Aniené & mœnia Romana caſtrametatus foret, φ nulla bene gerendæ rei occaſione data, & ſpe urbis potiundæ abſciſſa, fatum urbis & propicij dij illius mentem ab oppugnanda urbe auertiſſent, & inde parum feliciter rediſſet, Rediculo deo phanum ibi conſtructum fe/runt: dictumq; eſt Rediculi, φ uiſis quibuſdam & oſtentis inde deterritus, nullo edito negocio redierit. Vltra quod campum Rediculi extra Appiam ad ſecundum lapidem fuiſſe dicunt, in q̄ Hannibal caſtrametatus fuerat. Aedem quoq; Apollinis extra portam Carmētalem ſicut ædem Honoris cum ara, quam Q. Maximus dedicauit, & colla pſam M. Marcellus reſtituit: atq; Herculis templum diu manſiſſe extra Collinā pleriq; aſſerūt. Sed hæc Apollinis ædes, intra forū olitorium & circum Flaminium fuit. Nanq; in altera extra pomœrium, legatis exterarū gentium, anteq̄ admitterentur, ſenatus dari cōſueuit. Templum quoq; muliebris Fortunæ, latina uia, quarto ab urbe miliario ad foſſas Cluilias, φ inde Coriolanū urbi excidium minitantē, maternæ preces auocaue/re, quodq; mulier urbi laborāti præſidio fuit, & Virilis ac fortis Fortunæ templa iuxta Tiberim pariter extra pomœrium fuiſſe liquet: in quo muliebris Fortunæ templo, ſo/las mulieres litare, aut ſacrificio admitti ſeruatum eſt. Aedes præterea Spei extra portā Carmentalē fuit, & altera in foro olitorio. Hanc ædē extra Carmentalē ſecundo Punico bello incendio deflagraſſe à triumuiris poſtea reſtitutam: illam uero in foro olitorio, ſub idem tempus fulmine ictam fuiſſe, quo tēpore Hannibale Italiam peruaſtāte, reſp. inteſtino malo laborabat, & cuncta bello ardebant, multi prodidere. Quæ res uaſtitatē Italiæ, & imminens excidium, quo terra mariq; imperium agebatur & fluctuabat, haud dubié deſignauit. Apud Athenas uero Cynoſarges Herculis templum, gymnaſium & lucus, extra urbis mœnia uiſebatur. Apud alios Timorem, Pallorem, Paupertatem, & Senectam tāquam noxia numina, procul à ciuitate arcuere, niſi quod Spartæ Timoris templum, iuxta eorum tribunal ephori locarūt, cum rempub. nulla re magis quàm metu corrigi putarent. Alij Aeſculapij templa extra urbis mœnia ſtatuere, quod foris degere ſalubrius ducerent. Ab Aegyptijs autem perpetua conſtitutione ſeruatum eſt, ut nunquam Saturni templa aut Serapis intra oppida admittāt: ſed uelut peruigiles & excubitores deos, extra pomœrium & in ſuburbijs ſedes habere ſinant, tāquam illorum numine & fauore ualidis ſepti præſidijs forent: proq; aris focisq; & deorum templis, ac ſolo in quo nati eſſent, excubarent: illorumq; miniſterio & opera, ab hoſtili incurſu & clandeſtinis inſidijs ſe tutos adnotarent.

Veneris Hericinæ.

Ludi Apollinares.

Pupę Veneri offerebātur

Quietis et Rediculi phanum

Campus Rediculi

Aedes Apollinis.

Herculis tēplum,

Fortunę muliebris.

Virilis et fortis fortunæ templum.

Spei ædes.

Atheniēſiū tēpla extra mœnia.

Quæ ſolennes cæremoniæ more Romano in ſponſalibus olim & nuptijs eſſe conſueuere, & quæ apud exteros. Caput V.

NVptiarum ſolẽnes cæremonias, quæ ritu Romano in ſponſalibus adhiberi ſolent, quas noſtri maiores feſto coniugij die ſeruare conſueuiſſent, quasq; uetuſto more prætermittere non licebat, has ferme accepimus. Vbi enim uirgo neceſſitudinis cauſa, futuro uiro ſpondebatur: ipſo ſponſaliorũ die, ſignatoribus & auſpicibus duobus nuptias caſtas & legitimas auſpicabantur noctu, nonnunquam die luce prima: in quo id cauebatur iu primis, ne motus cæli aut terræ fieret, neue turbatiore cælo & die inquieto fœdus inirẽt. Hæc enim præcipue nuptijs aduerſari putabant. Auſpicatiſſimum uero ſignum eſſe cornicem, maximæq; fidei & inuiolati fœderis indicium facere. Ea enim cornicum ſocietas eſt, ut ex duabus socijs altera extincta, uidua altera perpetuo maneat: quod de lyncibus proditur, ut poſt amiſſam coniugẽ, alij non iungantur. Qui tum pro marito auſpicabatur, auſpex, idemq; paranymphus: qui pro uxore, pronuba dicebatur. Tunc qui ſponſam ducturus erat, illam ſibi in coniugẽ dari ſolenni ſtipulatione poſtulabat: qui uero daturus, illi uxorem futuram ſpondebar. Qua de cauſa mulier, ſponſa: (autore Seruio Sulpitio) & ipſa conuentio, ſponſalia dicta ſunt. In qua ſponſione, nec propria nomina ſponſi ſponſæuè exprimere fas erat: ſed uir Caius, uirgo uero Caia dicebat. Caſtum Caiæ Cæciliæ cõiugium, quæ Tanaquil dicta, Tarquinium Priſcum cõiugem ſortita fuit, felici nomine uſurpantes. Idq; ſacrificio perfecto, & conſulto deorum numine, primo diluculo & matutino. Siquidem prima & ſecunda hora ſponſalibus olim & nuptijs dabatur. Nonnunquam per coemptionem nuptias trahebãt, ita ut mulier, an ei materfamilias eſſe uellet, à uiro inuicemq; uir, an ei paterfamilias eſſet futurus, à muliere rogaret: quo genere ſponſaliorũ, uir & uxor inuicem in bonis & fortunis omnibus ſuccedebãt. Mulierq; in mariti familiam ut filia, & ſui hæredis loco admittebatur. Quippe cum tribus modis contraherentur nuptiæ, uſu, coemptione, & confartatione: per coemptionem uxor in uiri familiam tranſit, quare materfamilias dicta, quæ in mariti manu & mancipio ſit: uſu uero & cõfartatione minime, quæ quidem confartatio ſolis pontificibus dabatur. Tametſi fortitione nõnunq̃ uxores ductas, & ſponſalia inita inueniamus. Stipulatione ergo facta & ſpõſione ſequuta, ignem & aquam in limine appoſitam, uterq; tangere iubebatur, qua etiam noua nupta aſpergitur: quaſi eo fœdere inexplicabili uinculo, & mutuo nexu forent copulati. Hæc enim elementa ſunt primæ naturæ, quibus uita uictusq; communis conſtat, & quibus qui extorres ab hominum cœtu futuri ſunt, interdici legibus ſolet. Apud Græcos uero & Macedones panem gladio diuiſum, ſponſum & ſponſam cum ineunt ſponſalia, guſtare ſolenne fuit. Apud Galatas, ut ex eodẽ poculo uir & uxor bibant. Quare Camma Galata cum uiri mortem illatam à Sinorige ulciſci uellet, diſſimulato dolore, ſponſalia cum eo inire finxit, uenenatumq; poculum illi propinauit: quo hauſto, Sinorix & ipſa læta ꝙ ulta uirum eſſet, mortem obiuere. Coijs autem in more fuit, ut ſponſi cũ ineunt ſponſalia, muliebri ueſte induantur. Romulus quoq; in cõmunione panis & aquæ, matrimonij fœdus iniſſe traditur. Ab alijs eſt uſurpatum, ut uitta purpurea candido diſtincta, aut ueſte uerſicolori, ſicut apud Latinos uſus erat, noua nupta ſponſusq; amiciãtur, aut iugum pariter ſubeant: quare Iuno iugalis dicta, quaſi æquiſſimo iure, & concordibus animis inuicem necterentur, ſocietasq; & communicatio uitæ coita foret. Vel caput obnubãt, ut ueteribus mos erat, unde nuptiæ. Perſæ autem & Aſſyrij, accepta inuicemq; data dextra, fœdus matrimonij incũt. Nihil eñ apud illos fide antiquius erat. Apud Hetruſco, in coniuctione nuptiali, uiri ſublimes porcam immolant, quaſi dijs teſtibus, illud bene ceſſurum & futurum inuiolabile. Quod quidem dirimere non licebat, niſi diuortio, morte, captiuitate, uel ſeruitute. Dona uero & munuſcula uirum ab uxore, uel contra accipere, legibus erat & ſcripto iure uetitum: nefas exiſtimantes, quos legitimus amor coniunxiſſet, donis uideri potius allici quã coniugali amore conciliari. Annulus tamen ſponſæ dono mittebatur à uiro, qui pronubus dictus: is enim erat ferreus, & ſine gemma, priſca uidelicet ſecula & antiqui uictus parcimoniam, ac frugales mores deſignans. Germanorum fertur mos non improbandus, ut ſpouſus complacitæ mulieri, quam ducere animo deſtinauit, dotem det: qua exhibita, frenatum equũ & boues, ſcutum, gladium, & arma tanquam pignus amoris uxori mittat. Cum uero ſpõſa

Margin notes: Cæremoniæ nuptiarum. — Prima & ſecunda hora ſponſalibus accommodæ. — Nuptiæ trib9 modis cõtrahebantur. — Cæremoniæ. — Dona uxori dare prohibitum. — Annulus ꝓ nubus. — Germani.

ad uirum ire parat,in ipſo nuptiarum celebri officio ſeruatum eſt,ut rectam tunicam & puram togā ueſtiat,uerbenaq;,quæ Veneri dicata eſt,& floribus herbiſq; à ſe lectis co/rollam texat,eamq; ſub amiculo deferat.Id quod Locrenſibus in uſu erat,ut matronæ ex lectis floribus nectant coronas.Nam empta geſtare ſerta,uitio dabatur.In Bœotia uſurpatum eſt,ut ſponſam obtegentes,aſparago coronent:apud Græcos autem ſiſymbrio, caputq; haſta gladiatoris,quæ in corpore mortui ſteriſſet (quæ celibaris dicta eſt) co/mat,ac frontem & comam diſcriminet.Opinari licet,quaſi fortes ea de cauſa uiros ſe genitura ominetur:aut quod ſponſi diſciplinæ ſe ſubditā fateatur. Debere enim uxores ſub uiri diſciplina eſſe & corrigi,ſeueriſſimis exemplis ueteres uoluere. Flammeo etiam caput uelabat,pudoris cauſa,quod lutei coloris erat,quo matronæ ſpectatæ pudicitiæ tegebantur.Quodq; eo flaminica utebatur,cui diuertere à uiro non licet,ideo ſine diſ/ſidio matrimonium fore opinati ſunt.Id tamen apud Spartanos in more fuit,ut uirgi/nes innuptæ,& quæ nullo coniugij fœdere iunctæ eſſent,facie inuelata & aperta:nuptæ uero,niſi uelata parte oris,& aperto capite,fores prodirent.Chelidonijs quoq; mulie/res quæ ſe alienis uiris collocaſſent,dimidium faciei inuelare ius erat,ultra reuelare ue/titum.Seq; cingulo cingebat ex lana ouis contexto,quod Herculaneo nodo uinctū, nemini niſi in geniali thoro,& dum ſacrum nuptiale fit,ſoluere permittitur,ominis cauſa ſcilicet,ut in ſobole gignenda,educendiſq; liberis ſicut Hercules,fœcundus foret,eo argumento,ꝙ illum eximiæ fœcūditatis(quippe qui ſeptuaginta ex ſe liberos reliquit) *Zonę ſolutio* fuiſſe dicunt.Zona quoq; nouā nuptam circūcingi,quæ nuptiarū die à uiro ſoluebat, nonnulli ferunt.Mox nuptiali mundo cōpta,in pelle lanata ſedere iubebatur,eiq; pellem ſub pedibus ſtrauere,ſane uetuſtum morē,quo pellibus ueteres uſi ſunt,ſignifican/tes. Luſitanis uero in roſeis tantum ornamentis ſponſas locare permittitur, quibus oēs *Luſitani.* utuntur pariter,alterius generis non licuit.Cumq; ad uirū profectura,noua nupta egre *Cæremonię dum ſponſa ad uirū proficiſceretur* di uult, ipſum limen tranſcendere ſua ſponte, aut ueſtibulū tangere nō ſinunt:ſed q̄ſi raptam,& inuitam è gremio & ſinu matris,tranſcēdere limina uolunt,uidelicet niſi coacta,ſuos relictura,aut proprios lares exitura nō fuiſſet:uel quia ubi delibandus flos maritalis erat,inuitam ingredi uideri uolunt.Ipſa uero domum egreſſa,præcedente tibicine,& eo qui canit hymenæum,officio frequenti affinium ſtipata,colum comptam ſecū defert,& fuſum cum ſtamine:duo uero patrimi,& matrimi pueri,eam tenentes deſe/runt:tertius uero anteit,qui facem accenſam præfert,ex pino alba,qua prælucente,ad uirum nupta deducitur.Apud Græcos uero(ut Pauſanias ait)media locatur in nuptiali curru,ſponſo & neceſſario affini iuxta comitante, quem parochū uocant:cuius axē pro foribus incendebant,ut ſignarent illam ibi perpetuo manſuram,neq; ulla tempeſtate inde receſſuram.Quod ſi curru ſponſa non ſubuehitur,ſed pedibus mariti domū peteret,Chamæpus dicebatur.Apud Rhodios noua nupta per præconē in mariti domū aduocatur,& eo proclamante,in thalamū admittitur. Eam uero facem, ideo accēſam *Noctu inibāt coniugia.* ferunt,quia niſi ſub noctem, & in tenebris priſcis ſeculis inire, coniugium non licebat: Alio deinceps far toſtum præferente,ſcilicet quia nihil confarrationis fœdere in ſpon/ſalibus religioſius fuit.Ideo in dirimēdis nuptijs,et ſi quādo uir ab uxore diuertere con *Confarratio.* tēdit,diffarrationem fieri accepimus. Eandem uero facem ſub lecto uiri poſuiſſe, aut in *Diffarratio.* ſepulchro comburendam curaſſe,fœdum erat auſpicium & omen exitiale, maximaq; facere infortunia creditum.Fuit quoq; Græcorum mos,ut cum ſponſa ad uiri domum traducitur,puer ſpinis & glande querna obſitus caniſtrum panibus onuſtum deferat, *Græci.* ſponſæq; p̄cedēs paſſim clamitet,ephygon cacon,euron aminon,ꝙ eſt dicere,effugi malum,inueni bonum,quaſi poſt frugales mores,re & honoribus auctior ſit. *Nuces ſpargebantur.* Dumq; ad uirum uadit,intranti domum nuces iuglādes flagitant,eaſq; pueris iaciunt & paſſim feliciter dicūt,Thalaſſiumq; modulatis carminibus clamitāt,ſicut Græci hymin o hymenæ o hymin,qui felices coniugio fuere,quem morem inoleuiſſe opinati ſunt,q̄ſi felicē,ut Thalaſſium,cui Sabina uirgo honeſtæ formæ in raptu contigit,ſponſum futurum ominent,dignamq; eſſe quæ Thalaſſio uiro admodū fortunato nubat,his uocibus ſignificari. Varro tn̄ perhibet,ſignū lanificij eſſe thalaſſionē,quē ueteres quaſillū ſeu calathū la/nificijs aptū nūcuparūt. *Nuces q̄re* Nuces uero ſpargūt,uel q̄a iactu tripudiū excitāt,uel ꝙ gemi

no protectæ operimento, fœtus, ſuos multipliciter muniunt, ſimilia in ſextibus nouæ
ſpargebantur. nuptæ augurati. Athenis uero inualuit uſus, ut ſponſi caput caricis & palmarum fructi
bus, legumine & colybijs inſpergant: quod & ſeruis nouitijs, cum primum dominorū
ædes introiſſent, fieri uſurpatū eſt. Sponſus uero illam domi operiens, in qua ſedes erat
Ianuæ ſpōſę ornatus. coniugij futura, paratu magno ianuā lana cingit & coronat: multaq; lauro exornat, pa
Magorum cōmentum. ſteſq; uittis laneis primum à noua nupta attingi & ornari, oleoq; & adipe ſuillo uel lu/
pino inungi iubet: ne quid pernicioſæ peſtis in domum irrepat, quod magorum com/
mentum fuiſſe dicunt, ut felle nigri canis ſuffitas domos, & geniale ſub limine defoſ/
ſum habeant, contra mala medicamenta & amatoria maleficia maxime proficere arbi
trati. In foribus uero uillarum, lupi roſtrum, ne quid deperiret, neue mala faſcinatio in
domum irreperet. Alij ſtellam marinam uulpino ſanguine illitam, ne quid periculoſo
ret aut noxæ, defixere. Ipſa autem cum uiro congreſſa primum, treis ferebat aſſes, ex q/
Cum uiro congreſſa. bus unum uiro dabat, uelut imaginaria emptione ſibi ſpōſum præcio quæſuerit: alter
quem in pede haberet, in foco larium ponebat, quem accenſum, pluribus ornabant co/
ronis: tertium, quem in ſacciperio, in compito uicinali paulo poſt reſignabat. Dixere au
tem ueteres ſacciperium, maiorem crumenam, & nummorum receptaculum. Ac epu
lis inſtructis, ut porcum mactarent ſponſaliorum die, deducto ex Hetruria more. Vtq;
Sponſi obſonia. ſponſo bulbi cum nucleis pineis, erucæ ſucco, & pipere in nuptiali cœna deniq; obſo/
nia, ſeruatum eſt. Plerique papaueris ſuccum, lacte & melle dilutū exhibuere. Apud Per
ſas, niſi adeſo malo aut cameli medulla, ingredi ad nouam nuptam nō licebat, neq; alio
ueſci cibo illa die fas erat. Babylonijs uir & uxor non miſcentur niſi thymiamate præ/
Solonis inſtitutum. guſtato. Solon uero niſi malo Cydonio epulis adhibito, uiri thalamum ſponſam ingre
di uetuit. Repotia autem poſtridie nuptias, apud nouum maritum propiores affines læ
tiore cōuictu percolebant, qua die noua nupta in uiri domum libertatem auſpicari, &
dominam agere ſimul & rem diuinam facere aſſuerat, quo tempore clauem ſponſæ da/
ri ad ſignādum partus facilitatem, in more fuit. In cœnis uero nuptialibus Naucratita
rum obſeruatum eſt, ne quis ouum aut mellita inferret. Apud Carthaginenſes ut thyn
norum conciſis carnibus ueſcantur. Et in Lepta Libyæ, ut poſtridie nuptias ollā ſpon
ſa ad ſponſi matrem petitum mittat, quam illa aſperius abneget, eo exemplo iurgiorum
auſpicium augurati. Apud Græcos, ut poſtera die à nuptijs, pater mittat ſponſæ nupti/
ale munus, q̄ Epaulia dora uocitabant. Nanq; ingenuus puer, ſpecie liberali, candida
amictus toga, cum ardenti face præibat: lōgo mox ordine ſuccedebant, qui mundū mu
liebrem, deinde qui aurum & gemmas, deinde qui uaſa & pelues: qui pectines & alaba/
ſtros, qui ſandalia, & demum reliquā ſupellectilem ferebant. Parcius tamen apud Athe
Athenięſes frugaliores. nienſes. Nam Solon treis modo ueſtes, & quædam modici præcij uaſa non elaboratæ ar
tis, ſponſam ad uirum ferre iuſſit. Præter quæ fuere dona, quæ domeſtici conferebāt &
amici, cum primū ſponſa reuelata facie uiſendam ſe præberet, Anacalyptiria dicta. Ro
mani obſeruarunt, ut nuptialia munera ſoceri generis nō mittāt, quod erat lege uetitū:
ſed uas artis eximiæ, quod camillum dicunt, ubi mundus & iocalia uxoris erant, operti
Lectus genialis. in nuptijs ferāt. Genialis præterea lectus, duabus culcitris in Genij honorem parabatur
eximie, ad quē noua nupta quinq; facibus noctu admittebatur: quas ab ædilibus accē/
di, & ex ſpino arbore fieri erat auſpicatiſſimum, & fortunati euentus, cum ex hac arbo
re in raptu Sabinarum paſtores faces accendiſſe ferant. Spartanis Lycurgi lege, ſpon/
ſam raſis crinibus in ueſte uirili, pronuba patente cubiculo conſtituit ſolam, cui ſpōſus
Zonę ſolutio exoluens zonam, in tenebris primos congreſſus cepit. Quas quidem faces pronubæ, &
quæ uni ſemel nupſerant, ante congreſſus coniugales nouæ nuptæ deferebant. Græcis
uero nubentium matribus, tenere faces in nuptijs negociū datur, quod Daduchin dixe
re. Simulq; carmina & Feſcēninos uerſus, atq; ſacrum hymnum, quem epithalamiū uo
cant, decantare, atq; in his quinq; deos precari ſolebant, ut nouæ nuptæ uolentes & p/
picij adeſſent, prolemq; ſecundarent, Iouem adultum, Iunonem adultam, Venerē, Di/
Dij coniugij præſides anam, & Suadelam. Nanq; hæc numina coniugijs præeſſe putabant: quas etiam pronu
Feſcennini uerſus. bas nouam nuptam ad uirum comitari, & domū deducere nōnulli tradunt. Dixere au
tē Feſcenninos à Feſcennio Campaniæ uel Sabinorum, ubi carmina nuptialia inuēta,

& poſteris memoriæ data ſunt primum: ea quidem fuerunt procacia, & laſciua licentia coniugali, in nuptijs decantari ſolita per ludum iocumq́;, amores, gratias, & miſtos leporibus luſus continentia: quos Auguſtus in Pollionem ſcripſiſſe, eumq́; mordaciter taxaſſe fertur: quibus quod non reſponderet, increpatus Pollio, ſe non facile dixit in eũ ſcribere, qui poſſet proſcribere. Græcis uero, amœbæum carmen in nuptijs modulatis uocibus canere, ſolenne fuit: quod feſto nuptiarum die Thetidis & Pelei, deos decãtaſſe ferunt. Plato in Gorgia cantilenã in conuiuijs decãtari prodidit hoc tenore. Formoſum eſſe & diuitem, ac bene ualere, ſummum extimari bonum. Athenis uero incõditũ carmen canebatur: Bonos ama, timidos repelle, ſciens timidorum paruam eſſe gratiam. Illud autẽ non præterierim, nuptias legitimas illas haberi, quæ inter Romanos ciues, aut cum eo cui princeps populuſue ciuitatem aut connubia dediſſet, contrahuntur: quo iure nati liberi, in familia & poteſtate ſunt: cum impare uero, aut ſi Romanus cũ peregrina, uel Latini nominis muliere, aut ſerua uel barbara iungeretur, nullum fuiſſe ius nuptiarum neceſſitudinisq́;. itaq; nati liberi, ſub patris iure aut familia nõ erant, ſed matrẽ ſequebantur: tametſi tradatur in Græcia & Apulia & Carthagine, ſeruiles ſæpe nuptias curari. Quod quidem connubium ut manaret ad poſteros, ſocijs & bene meritis ac finitimis, nonnunquam externis dare ſolitauerũt. Siquidem Campanis ut Romanas ducere liceret uxores, natiq; liberi ut iuſti hæredes forẽt, fuit olim pro magno munere datum: ſicut Alatrinati, Verulano, & Ferentinati. Neq; enim cum Romano & peregrino connubium eſſe cenſuere. Nanq; impares nuptiæ, aut ſine teſtibus, ac patre nõ iubente, legitimæ non ſunt. Idq; ſenatuſconſulto Romæ cautũ fuit, ut ſi Romanis Latinas uxores ducere contigiſſet, aut Latinis Romanas, ſui eſſent iuris & arbitrij, ſiue Romæ degere, uel in patriam redire uellent: atq; innuptæ puellæ ut matrẽ ſequantur. Quodq; uirgines publicis feſtis non dabant nuptui, uiduas uero nubere fas erat. Ac menſe Maio, quo Lemuria, ut occiſi Remi umbra placaretur, inſtituta ſunt. Et dũ Feralia, ſeu parẽtalia fiunt, ac diebus impuris, & quibus ancylia in templo Martis nondum condita ſunt, uel feſtis diebus & menſe Iunio, niſi poſt Idus, quenquam nuptijs copulari religioſum erat. Quinetiam animaduerſum eſt, poſtera die a Nonis, Idibus, uel calendis, uxorem ſponſamue ducere Romanis non licere: ſed eos dies uelut triſti omine infames & deteſtabiles cenſeri: quoniam hi dies atri decreto pontificum habentur: quibus legiones educere, aut acies cum hoſtes committere, uel quicquã publicæ rei agere, religio non ſinit. Perſis uero nuptias contrahere, aut maritale coniugium inire initio uerni æquinoctij tantummodo permittitur: reliquo anni tempore non licet.

Auguſti in Pollionẽ Feſcennini uerſus.

Cantilena in conuiuijs.

Nuptiæ legitimæ.

Nuptijs quãdo copulari fas erat.

Lemuria,

Dies atri.

Immane exemplum Tulliæ, ſupra corpus patris ambulantis, & filij Eucratidis idẽ facinus admittentis. Caput VI.

DE Tullia Seruij Tullij filia, nequiſſima fœmina, quæ Tarquinio Superbo nupta fuit, inhumanæ crudelitatis memorandum facinus, & poſt homines natos inauditum accepimus. Cum enim furijs eiꝰ Tarquinius æque ferox agitatus, regni cupiditate improba, Seruium Tullium ſocerum, ut ipſe regno potiretur, interficiendum curaſſet, præteruehens ipſa carpento infeſtis furijs agitata, & muliebri ſpiritu inflata, ſupra patris defuncti corpus, uulneribus & plagis affecti & cruentati, incedere nõ dubitauit. Ob cuius inhumanũ ſcelus & rei fœditatem, loco tanquã nefario & conſcelerato, Scelerati nomen factũ. Sane deteſtabile facinus nominis diritate execrantes. Fuerat enim Cyprio nomẽ uico in quo hæc geſta ſunt, poſtea Sceleratus dictus: Cypriusq; nuncupatus, ꝙ cum locũ eum Sabini inſediſſent, boni ominis cauſa, Cyprium, hoc eſt, bonũ appellarũt. Scelerata quoq; porta, quæ Carmentalis olim fuit, ſubinde dicta eſt. Cum enĩ CCC. & VI. Fabij uno agmine inde egreſſi, contra Veientes ad Cremerã acriter dimicãtes, ad unũ procubuiſſent, portæ unde egreſſi ſunt, Sceleratæ nomẽ indidere: ſcilicet memoria deteſtandi facinoris, indignitatẽ rei poſteris relinquẽtes. Caſtra quoq; in quibus Claudij pater Druſus graui morbo afflictus, & triſti fato ſublatus fuit, qa intẽpeſtiua morte præuẽtus, acerbo funere deceſſit, Scelerata etiã dixere: quanta eũ charitate milites pſequuti fuerint, turpi cõuicio & infando nõie ſignificãtes. Fuit q̃q; Sceleratus cãpus iuxta Collinã portã: in quo ueſtales inceſti dãnatæ, uiuæ defodi

Sceleratꝰ uicus.

Scelerata porta.

Scelerata caſtra.

Sceleratus campus,

conſueuere. Sed quod de Tullia eſt modo dictum, haud abſimile facinus in Eucratidẽ, qui Bactris imperitauit, admiſſum accepimus: ſiquidem cum Demetrij ingentes copias parua manu fudiſſet, Indiamq; exterminato hoſte, magno conſilio ſubegiſſet: dũ Bactra peteret, à filio impuro & flagitioſo, quem ſocium regno aſciuerat, ut ſolus potiretur regno, imprudens ex inſidijs occupatur, turpiq; nece in uia trucidatur: q patris cæde non contentus, pari ſcelere & audacia, per corpus uulneribus affecti currum agere, & ſanguine inſperſus paterno, inſepultum abijcere nõ dubitauit, auſus facinus quod in nulla unquam Scythia tyrãnus admiſit. Tantis ſceleribus mortales ueſana regni cupido cepit, ut effrenato furore cæci, ad cædẽ & cruorẽ agantur præcipites. Fuere aũt Bactriani iuxta Sogdianos & Hyrcanos, horridis ingenijs haud procul ab Scytharũ gente: quippe Tanais ab Scythis illos diuidebat, bellicoſiſſimi & rapto uiuere aſſueti.

Eucratis.

Bactriani.

Tria errata interpretis epiſtolarum familiarium Ciceronis commode explanantur.

Caput VII.

TRibus erratis lapſum offendimus uirum ſané eruditum, epiſtolarum familiarium Ciceronis interpretem non infacundum, cuius ſcripta uulgo innotuere. Primo illa ad M. Cælium epiſtola, in qua uerba ſunt Ciceronis: Oppugnaui quinq; & uiginti diebus, aggeribus, uineis, turribus, oppidũ Pindeniſſum munitiſſimũ, tantis operibus, ut mihi ad ſummam gloriam nihil deſit niſi nomen oppidi. Quid ſibi Cicero uellet his uerbis, non ſatis aſſequi uidebatur: cum nomen oppidi nihil cenſeret aliud, q̃ ipſum oppidum. ac ſi diceret, ad ſummam mihi gloriam nihil deeſt, niſi ut oppidum quod oppugnare adortus ſum, deniq; expugnem. Quod tamen lõge abeſſe à uero intellectu apparet. Quid quæſo nomen oppidi cum ipſo oppido commune habuit? aut quid tam inſolens, aut à Ciceronis facundia tantũ abeſſe potuit, q̃ uerba plane expoſita, poetico ſenſu & quaſi figuris circunſcribere, aut coloribus infucare? Quod tamen aliter intelligi oportere ex contextu uerborũ liquere arbitror. Cum enim ex oppidis ut expugnatis, imperatores plerunq; nomina ferrent, quippe cũ ex Coriolis Martius Coriolanus, & ex Fidenis Sergius Fidenas, atq; ex Creta uicta Metellus Creticus dicti ſint: quæ ſibi cognomenta in teſtimoniũ maximæ & expertæ uirtutis, rerumq; geſtarum gloriæ adoptarunt: ſic Cicero cum ſpem haud dubiam potiũdi haberet oppidi, nihil deeſſe ad ſummam gloriam niſi nomen oppidi, & cognomentũ ex Pindeniſſo aſſeuerat: uidelicet ſicut Aphricani, Numantini, & Cretici illi nomina tulere, ſic ex Pindeniſſo ipſe cognomentum ferat. Rurſus alia ad eundem Cælium epiſtola, his utitur uerbis: Mea uero officia ei nõ defuiſſe tu es teſtis, quoniã, ut opinor, comicus accidit Phannia. Quod ille in Terentiano Phannia non poſſe accommodari aiebat: ſed alium quendam fuiſſe Phanniam, de quo ſentiret Cicero, qui in notitiam nomenq; non uenit. Quæ uerba ſi penſitare quis uolet, atq; ingenij acie non obtuſa rimari, etiam ad Terentianum Phanniam ſaluo ſenſu accommodabit. Cum em̃ Phannia ille Terentianus, Chremetis frater fuerit, & Crito Andrius inopino aduentu opportuné introducatur aduenisset quo ſignificante de Phannia Chremetis fratre & filia Glycerio, in notitiã uenit, ipſamq; filiam ſibi eſſe compertum habuit: pariter Cicero per opportune comicum Phanniam adueniſſe dicit, hoc eſt, aliquid ſecreti conſilij, quod nondum emerſerat, prodijſſe in lucem: q̃ ſicut in Phannia Terentiano Glyceriũ Chremetis filia, & Phanniæ neptis apparuit: ſic ipſius opera opportuné ſit intellectum, Ciceronis officia illi non defuiſſe, & ſe de Appio benemeritum ſignificari. Tertio ad eundem Cælium Ciceronis uerba ſunt: Vtor ætatis uitio, uelim ita ſit: ſed tamen togam prætextam texi apio, puto te audiſſe. Quid uerba ſignarent, haud perſpicué capere uiſus fuit. Dicebat enim his uerbis id notari, quaſi meam togam mœrore circundedi, cum apium amarũ eſſe conſtet, q̃ animo afflicto & iacenti eſſet. Id tamen aliter intelligi cõuenire qui ſenſum eruere uolet, haud dubie animaduerterit. Cum enim apium funeralis herba fuerit, exq; apij corona defunctorũ tumulos ornari, atq; in ludis funebribus apio coronari uictores proditum ſit, merito, inquit, cum tot calamitatibus reſpub. opprimatur, ob immodicas ſimultates & ingruentia bella, cum in atrociſſimos fluctus reipu. inciderim, ipſiq; cadenti nihil opis afferre ualeam: meam, inquit, togam prætextam, quæ magiſtratum decet, texi apio, hoc

Ciceronis locus.

Alius locus Ciceronis.

Ciceronis locus alius.

Apium funeralis herba.

eſt, funeret quaſi eo indignationis uenerit, ut cum ulterius labentem rempub. ferre nequeat, deq; illius interitu crucietur & ſolicitus ſit, ſibi iam in extremo uitæ curriculo mortem propoſuerit, quam pro repub. libenter ſubiturus fuit: quod eſt dicere, ſi reſpu. morietur, ſe nolle uiuere. Sicut Aſinius Pollio ad Ciceronem: Nam nec reip. deeſſe uolo, nec ſupereſſe inquit. Ideo togam prætextam, quæ prætoria & cōſularis eſt, apio, hoc eſt, funere texuerit, quod etiam Græco eſt prouerbio uſurpatum, ut in mala ualetudine & rebus accīſis & deploratis, apio opus eſſe dicant. Quos intellectus, qui rem aſſequi uolet, ex uerborum contextu plane redundare perſpiciet.

Quot Romæ pontifices, quodue officium, & quæ fuerint inſignia, quibusq; legibus maximus pontifex aſtrictus erat, & quid apud exteros.

Caput VIII.

NOn ſordidum neq; obſcurum apud ueteres olim nomen pontificū fuiſſe traditur. Nam quum inter ſacerdotia à Numa inſtituta, ipſe ſe pontificē in primis: ut uero alij, Martiū M. filium ex patribus legiſſet, poſtea interiectis temporibus, collegium ponificum ad quatuor, mox à tribunis plebis rogatione promulgata, ad octo auctum fuit. manſitq; hic numerus longo æuo inuiolatus, donec Sylla ad quīdecim collegium ampliauit. Inter quos maximus pōtifex, genere & dignitate præcipuus erat, & aliorum longe princeps. Horum igitur fuit, religiones & cæremonias publicas priuatasq;, ſacra & res diuinas ſanctiſſime tueri & interpretari, illaq; omnia excripta ſignataq; habere, ut q̄bus aris, quibus dijs, quibusq; hoſtijs, quibus diebus, & ad quæ templa ſacra fierent, perſpectum haberent, ne qui Romana ſacra negligerent, peregrinosq; ritus aſciſcerēt, aut deorum cæremonias turbarent. Ad quos tādē cæleſtium deorum ſacrificijs, q̄ de funeribus, iuſtisq; exhibendis, placandisq; manibus, ac ſupernis infernisq; dijs: de ſepulchris & uotis, rite exoluendis, de ferijs, de religione, pietate, ſanctitate, cæremonijs deorum, deq; fide & iureiurādo, ſacrificijsq; ſolennibus, plebs quoties uidebatur, tanq̄ ad antiſtitem deorū immortalium, cæremoniarum & ſacrorum conſultum, ibat. Ipſeq; maximus pontifex precationes, ſupplicationesq; deorū, cum pontificali carmine præire, comitia habere, diesq; feriatos indicere, quo quiſq; deus ritu, quoue die colatur, quibusq; precibus aduocetur, & quid quaq; die operis fieri, uel non fieri publicis ferijs conueniret, edocebas. Eundemq; pontificem maximnm, ſingulorum annorum res geſtas & memoratu dignas, diurnis actis mandare literis, illasq; non ſolum monumentis tradere, ſed in albo proponere & referre, ut populo excribendi poteſtas fieret, ſolitum eſſe traditum eſt. Quod album non apud pōtifices modo, ſed penes ſenatores, iudices, prætores, decuriones, ac citharœdos, & cēturias fuiſſe conſtat. Deniq; apud Cæſares & omnes magiſtratus, qui coercitionem habebant, album fuiſſe apparet: in quo ſingula conſtituta decreta, & mandata publice edita proponebant. Quare Alexandrum Seuerum imperatorem, illorum quibus magiſtratus delegabat, nomina in albo proponere accepimus, ut uitia uirtutesq; innoteſcerent: & quo quiſq; honore dignus foret, populi iudicio exploraret. Ac nō ſolum reſpub. ſacra, cæremoniasq; curare, ſed de rebus quæ ad religionem pertinent, iudicia ferre; contumaciæq; minorum magiſtratuum uindex eſſe, ſacrificantes obſeruare, piaculaq; iræ deum cōquirere, ne ſecus q̄ præſcriptum eſſet, ſacra fierēt, neue incerta auſpicia, aut turbatæ religiones aduerſus mores inſtitutaq; maiorum obſeruarent. Vtq; ſuper impetranda uenia uenerandisq; dijs iuſta ſolennia exhibeant, cauere debebat. Tū religionis arcana, & diuinas traditiones cognoſcere, & ſiquid religioni minus uere adſcriptum eſſet, religione liberare, aut numinibus obligare: de ueſtalium capite decernere, & ferre ſententiā, quæ ſacra quæue prophana eſſent dijudicare, neue quis praua religione populum alligaret, maximi pontificis officium & munus erat. In quo fuit obſeruatum, ut nunq̄ infauſta die & ominoſa, collegium conſulat, q̄ dirum furet & auſpicij mali. Quare Vitellio principi, quod pontificatum maximum adeptus, decimoquinto calendas Auguſti, die cladibus inſigni, collegium conſuluerat, magno exitio fuit. Tum ſi pons ſublicius collaberetur, illum reficere, unde illis nomē factum. Is enim ligneus erat, & nullo ære aut ferro compactus, quē ſacrum illi æſtimarūt: ita ut in aliqua parte labantem, niſi cæſa uictima & ſacrificio pſe

Pōtificij collegij numerus diuerſus.

Pontificis maximi munus.

Album.

Pōtifices unde dicti.

cto, reficere nō liceret:diuq; Romæ lignei pontes fuere, donec poſt interualla tempoꝝ ab Aemylio quæſtore lapideus conſtructus fuit. Vota etiā ſolennia, quibus uerbis concipi, quibusq; pecunijs exolui deberent, pontificum decretis cauebatur, illorumq; arbitratu, uel exoluebantur, aut non rite emiſſa denuo concipiebantur. Quod ſi quis ſui iuris atrogandus foret, quæ cauſa adoptionis, quæ ratio generis, quæ dignitas, quæue eſſent ſacra, apud pontifices lege quærebatur, quæ lex curiata dicta eſt. Idq; ideo cautum,

Lex curiata.

ne qua calumnia, ſeu quis dolus compoſitus, in arrogādo ſui iuris homine adhiberetur: ita ut adoptiones contra ius pontificum factæ, aut ſine collegij decreto, nullæ & pro irritis forent. Et quanuis proprium ſacerdotis eſſet, nec imperia, nec magiſtratus gerere, nec equo uehi, aut trinoctio ab urbe abeſſe: poterat tamē idem conſul uel cenſor eſſe & pontifex, pariter religioni & reipub. præeſſe, ab urbe trinoctio abeſſe, equo uehi uel pedibus ire. Craſſus Licinius pontificatum maximum & conſulatum, mox cenſurā præturamque ſimul geſſiſſe, & Liuius pontifex pro prætore ordinibus præfuiſſe traditur.

Conſul et cēſor poterāt & ſimul eſſe pontifices.

Ipſum tamen qui ſimul conſul foret & pontifex, ne reipub. aut ſacrorum deſeratur cura, neue longius ablegaretur, extra Italiam ſortiri prouinciam non decebat ex ſenatus decreto, poſtquam idem Craſſus prætor & pōtifex, cui belli ſumma cōmiſſa erat, quod nunquam antea factū, ſortitus Aſiam, ab Ariſtonico Attali fratre prælio uictus, occubuit. Donec poſt interualla temporum, extra Italiam ſortiri prouincias cœpere. In tantumq; honoris culmen pontificatus & eo excellentiæ creuit, ut Cn. Cornelio prætori, quod quum M. Aemylio Lepido pontifici maximo conuicium feciſſet, mulcta dicta fuerit, ipſumq; regiæ dignitati proximum crederent. Nam & lictor apparebat, & curuli regia ſella, ac lectica inſignis erat, quā ante ueſtibulum conſpicuam habere aſſuerat: ad cuius fores pro ſplendore dignitatis, uiridis laurus affixa uidebat. Cumq; cæteri honoribus functi, rationem adminiſtrati muneris reddere cogerentur, pontifex tamē maximus pro maieſtate, geſti honoris rationem date minime cogi poterat: ipſiq; pro imperio & poteſtate, quoq; plus dignitatis ferret, cum galero eſſe & carpento, ut reliquis ſacerdotibus ingredi licebat. Quippe pontifici proprium inſigne, erat galerus, ſicut lituus auguribus, paludamētum imperatoribus, diadema regibus. Et quum in capitoliū nulli fas foret carpento uehi, ſolis pontificibus ſacerdotibusq; Tarpeium aſcendere carpento licuit. Ad eumq; ſi qui noxij confugiſſent, ea die à pœna immunes erāt. Ideo non uulgares, neque obſcuros, ſed qui nobilitate generis & multo ſplendore illuſtres forent, quiq; autoritate & opibus anteirent cæteris, ad pontificatum admiſere. Diuq; Romæ pontifex, qui antea curuli ſella non ſediſſet, nemo creatus fuit: donec lapſis temporibus, etiam qui nullos curules geſſerant magiſtratus, ad pontificatum admiſere. Primus em̄ T. Coruncanus ex plebe homo, pontificatum maximum meruit, quo tempore M. Atilius Regulus, primo Punico bello graui ſupplicio excruciatus, pœnas dedit. Et deinde M. Druſus, quod antea contigit nulli, tribunus plebis ſimul & pontifex creari meruit. Poſtea ex plebe & patribus, nullo delectu aut diſcrimine admitti cœpere. Cumque ad collegium pontificū pertineret, in demortui locum alium cooptare, Cn. tamen Domitius Tr. pl. offenſus collegio, quod ſe in numero pontificū non cooptaſſent, ius ſubrogandorum pontificum ſacerdotumq; a collegijs ad populum trāſtuliſſe fertur. Ipſeq; pontifex maximus primus populi ſuffragio, alijq; deinceps creari cœpere. Sunt uero qui credant, Licinium Craſſum de cooptatione collegiorū ad populi beneficiū transferenda, legem tuliſſe primum. Inde comitia à populo pōtificibus creandis ſæpe indicta fuere. Id tamen in admittendo pontifice ſedulo cauebatur, ne quē eligerent, qui cuiquā ex collegio inimicus foret, hiq; per collegium admiſſi capi dicebantur. Atq; licet uetus fuerit conſtitutum, in demortui pontificis locū alium nominari, ſi tn̄ exacto anno, pontifex mortē obijſſet, in eius locū alterius nominatio non erat, licet alter ſuffici cooptariq; oporteret. Tunc em̄ pōtificis nominationē fieri neceſſe putarūt, quū nondū exacto anno, mortē obijſſe conſtaret, poſtea uero nō licebat. In locū em̄ T. Octacilij Craſſi pōtificis maximi, ꝗ exacto anno mortuus fuerat, alteri9 nominatio nō fuit. Tametſi in locū uiuētis pontificis aliū ſubſtitutū legamus. Claudius uero Cæſar tāti ſacerdotium fecit, ut in cooptandis ſacerdotibus neminē niſi iuratus nominaret. Eſt tn̄ memoriæ proditū,

Culmen honoris pōtificij.

Pontificis inſigne.

Qui pontifices crearentur initio.

Cautio in ad mittēdo pōtifice.

Pōtificis nominatio quādo fiebat.

ut ſi quid ad religionem pertinens inter pontifices diſcreparet, uariatis ſententijs, ubi
aliud alij ſentiunt, id ſatis fuiſſe crederent, ſtabiliq; ſententia eſſet ratum, quod tres pon
tifices communi decreto ſtatuiſſent. Et licet à collationibus multi ferant ſacerdotes im
munes, ſunt tamen exempla, pontifices & ſacerdotes pecuniam per bellum conferri ſoli
tam in ſtipendium contuliſſe, illamq; quæſtores ſæpe exegiſſe, fruſtraq; pontifices tribu
nos appellaſſe, quum ſe ob ſacerdotium immunes dicerēt. Sed præter hoc qui collegio
cooptabantur, fuere pontifices minores. Nam ſcribæ pontificum, qui faſtos & cōmen
tarios habebant, fidelem cuſtodiam rerum geſtarum, qui annales maximi dicebātur,
quiq; illis miniſtri aderant, ꝙ omnis æui geſta mandabant literis, minores pontifices di
cti ſunt: à quibus in curia Calabra Iunoni ſingulis calēd. ſacra fiunt, nouamq; lunā ob
ſeruare, & quot dies à calend. ad Nonas ſupereſſent, referre ſolent, ut populo cauſas fe/
riarum à rege ſacrorum recipiendi facultas foret. Ad quorum collegium etiam inter/
pretandi iuris, & an poſſet lege agi, quæq; cōpeteret actio in iudicijs, declarandi ius ſpe
ctauit & pertinuit. Quippe ius ciuile inter ſacra cæremoniasq; multa ſecula abditū, ſo/
lis pontificibus patebat. Ex his quoq; minoribus diſtinctio gradus fiebat. Nam qui pri
mus collegio aſcitus erat, maximus: ꝗ uero ultimus, minimus dicebatur pōtifex. Illud
quoq; uerum eſt, ſolos pontifices nouo more, coniugalem copulam ſacro confarrationis
iure inire ſolitos: quippe quum matrimonia apud maiores tribus modis fierēt, uſu, co/
emptione, & confarratione, confarrationem ſolis pontificibus dederunt, quum alijs mo
dis per cæteros cōtrahantur. Animaduerſum quoq; eſt, pontificis uxorem, ſingularis
exempli & magni documēti eſſe oportere, ut ſicut ab omni noxa & libidine ipſe mun/
dus erat, ita uxor caſta & innocēs maneat. Quodq; pōtifici maximo cadauer uidere ne
fas fuit, ne quid triſte aut lugubre oculis acciperet, multo magis ſi hominem inſepultū
reliquiſſet. Si tamen in occurſum cadaueris imprudens incidiſſet, interpoſito uelamen
to, ne uiſum offenderet, ſaluis cæremonijs prodire poterat, cui etiam per liberos iurare
non licebat, per deos autem permiſſum fuit. Quodq; ex octo pontificibus, pontifex ma/
ximus reliquis præeſt & prope dominatur. cui rex ſacrorum, augures, & omnes flami/
nes, ac ueſtales uirgines parent, quibus mulctam indicere, & pœnam irrogare poterat,
cuius arbitratu publica & priuata ſacra gerebātur, ueſtalesq; uirgines ad ſacri & æterni
ignis cuſtodiam, qui in penetralibus Veſtæ colebatur, eligebantur, ipſiusq; curæ cuſto
diæq; mandabantur. Atq; ex decreto pōtificum enunciata prodigia ſæpius procurata
fuere, licet augurum proprium munus foret. Nanq; augures auſpicijs, pontifices uero
ſacris præfuere. Cum enim C. Seruilius pontifex maximus L. Cornelium Dolabellā
inaugurare uellet, nec ſe magiſtratu abdicaret, & propterea comitijs indictis, illum po
puli iuſſu cogeret, quia fœda tempeſtate comitia turbata fuere, religio fuit ex illo pon/
tificibus inaugurādi, indeq; inaugurare deſiere. Neq; ſolū ab omni ſanguine puras ma
nus pontificem ſeruare decuit, ſed ne participem quidem, aut conſcium alicuius necis fi
eri. Eundemq; duplici ſacerdotio functum ſæpe animaduerſum eſſe: ſiquidem Q. Fabi
us Maximus, & pontificatum & auguratum una geſſit: alijq; utriq; ſimul ſacerdotio ꝑ
fuere. Ex Cæſaribus uero C. Cæſar auguratum ſimul & pontificatum, Galba autē ſa
cerdotium triplex geſſiſſe dicitur: id quod à regibus Spartanorum uſurpatū fuit. Nam
quum primum in eam aſſumpti ſunt dignitatem priuilegio honoris præcipui, Iouis cæ
leſtis & Lacedæmonij ſacerdotio funguntur: quibus ex omni ſcrofarum fœtu porcus de
bebatur, ut ſi dijs immolare uellent, nūquam uictima deeſſet. Eſt quoq; literis proditū,
apud Græcos unum uirum aut fœminā nonnunꝗ ſacris præfuiſſe: apud Opuntios du
os, quorum alter deorum, alter dæmonum ſacrificia curat. Indis uero ſolis ſacerdotes
numero diuerſi ſunt, & nunc plures, nunc pauciores cooptātur. Aegyptijs plures, qui
eaſdem traditiones atq; auita & paterna ſacerdotia & imperia filijs tradunt, qui poſt re
gem ſecundi ſunt. Apud alios aūt pontifices diuerſo iure & nomine cenſenť. Nam Græ
ci pontificem ſummum, archieroſynem uocant, ad quem ius & moderatio ſacrorū per
tinet. Babylonij Chaldæum Iſidis ſacerdotē grāmatheam, aliū mithrā, Sicyonij char/
nium, quorum collegiū, paſtophoꝝ nuncupanr. Delphis quinq; pontifices per oēm ui/
tam ſacri erant, qui oſii dicti, quorum primus qui hoſtiam immolabar, oſiter: qui uero

Pontifices & ſacerdotes collectionibus pecuniarijs cōtribuebāt

Pōtifices minores.

Pōtificū minorū mun9,

Pontifex minimus.

Quæ pōtifici uidere nefas.

Pōtificū iuramentum.

Pōtif. max. qb9 præerat.

Per pōtifice enunciata ꝓdigia.

Pōtifex a ſāguine pur9.

Pontifex et augur ſimul

Sacerdotiū triplex.

Porcus ex ſcrofarū fœtu ſacerdotibus debebatur.

edebat oraculum, aphetor nũcupati ſunt: q una cũ prophetis ſacra obibant, diuinasq; prædictiones & cæremonias, & quo cultu, quibusq; exẽplis fierent ſacra, prædicebant. Apud Athenieſes Daduchus maximus erat ſacerdos Herculis ſtephanophorus, Palladis Eteobutades, à Bute propagati, ex qua familia longo tempore ſacerdotio præfuere: ſicut Buzigia familia à Buzige heroe, qui Athenis diu ſacerdotiũ tenuit. Et poſteri ex Cirta & Myrta in Paphiæ Veneris templo ſacris cæremonijs præfuere. Quod de Veientana Iunone proditur, quam niſi certi generis ſacerdos attrectare nemo poterat. Clazomenis Palladis ſacerdos, Iſichias: Bacchi uero, Thias nomẽ habet. Poliei Iouis ſacerdos, Buphonus: in Troezene, Hippolytus nuncupat. Apud Cretenſes matris magnæ ſacerdos, Meliſſa: Epheſiæ Dianæ, Megalobizus, q eunuchus erat. Alexandrinorum atq; Athenienſium Phæcaſii, quibus cãdida ſolum ferre calceamẽta licet: ex quibus antiſtes ſacrorum purpuram induit. Dodonei uero oraculi pontifices, pedibus ſemper illotis erant, qui tanquam ſacroſancti ſuper nudã humum cubare coguntur. Iſiaci, linea ſtola amicti ſunt, capite raſo, calceis papyraceis, ſiſtrum tenentes, aut ramum abſynthij marini, uel nuces pineas & anubim ſupra caput deferentes. Sicut Indi uates tãquam religioſum, corallium ferebant. Et Cybelis ſacerdotes flagrum, & matrem deum colentes iuxta Sueuos, formas aprum, quo inſigni ab hoſtibus tuti ſunt: Pãthei ſacerdotes, oĩm duces fiunt, quibus cauſarum iudicia & publicarum rerum arbitria tribuuntur. Apud Hebræos pontifex feſtis diebus mitram geſtat, cum nebride auro diſtincta, aut tunicã talarem, & cothurnos cum tintinnabulis, quẽ maieſtate decorum, tanti Alexander fecit, ut uenerabundus ueniẽti occurreret, & uelut ſanctiſſimum numẽ adoraret. Fuitq; animaduerſum, Bellonæ, Cybelis, & Iſidis ſacerdotes eadẽ ſacra obire, ijſdem pro cæremonijs teneri. Sed Cybelis ſacerdos uarijs coloribus fucatus, & faciem pigmento delitus, oculoq; obunctus, cum mitella & crocoto, lineo calceamento, ante ſimulacrũ deæ incedebat, cui erat proprium, cum tinnitu cymbalorum & ſonitu tympanorum ſacrũ facere. Arabũ uero pontifices lineas ueſtes induunt, mitras geſtant cũ ſandalio. Apud Pedaſios Palladis ſacerdos ſacram barbam nutrire cogitur, neq; eraſã incedere fas erat. Albanis cæremoniarum antiſtes ea fulgebat dignitate, ut poſt regem haberetur ſecundus. In Aritia Artemiſiæ Dianæ ſacerdos rex uocat. Idem in Cappadocia Bellonæ phanum obtinuit: & in Comanis Põtificis tãtæ dignationis erãt, ut annis ſingulis bis diadema geſtaret. In Zela quoq; tãti imperij fuit, ut ſuprema fulgeret dignitate. Traditumq; eſt, in Meroe Iouis ſacerdotes adeo ſuperſtitione impleſſe animos, ut nõnunquam miſſo nuncio, necem regi Aethiopiæ demandarent, nullo detrectante, aut mandatum iuſſio nemue abnegante: donec ad Erganem regem peruentum eſt, qui omnes occidit, & ſacerdotiũ ſuſtulit. Apud Germanos nulli uerberare, aut uincere, uel animaduertere niſi ſacerdoti permiſſum. Narualis iuxta Sueuos præſidet põtifex, qui muliebri ornatu ingreditur ſemper. Fuitq; memoriæ proditum, Trallibus regiam regibus deſtinatam, illi quoq; qui ſummum gerebat ſacerdotium, priuilegio honoris dari. Sicut in Tyro Herculis ſacerdos, qui cum infula & purpura incedit, poſt regem proxima dignitate fungitur. Apud Aegyptios qui ſacra miniſtrant ſacerdotes, capite raſi ſunt, quum apud alios comati incedant: à quibus eſt uſurpatum, ex philoſophis ſacerdotes, & ex ſacerdotibus probatiſſimum in regem eligere. Vnde Mercurius Triſmegiſtus, id eſt, ter maximus, nomen tulit, quod philoſophus maximus, ſacerdos & rex maximus eſſet. Apud Phœnices ſolis ſacerdos, ueſte auro & purpura uaria manuleata, ad imos pedes fluxa incedebat, & tãquam ſplendoris ſignum, & ampliſſimi honoris prærogatiuam, coronam ex auro gemmiſq; ferebat.

Iſiaci. Indi uates. Cybelis Sacerdotes. Panthei. Pontifex apud Hebræos. Cyb. ſacerd. ornatus. Arabum Põtifices Palladis ſacerdos. Sacerdotũ dignitas. Sacerdotes Iouis in Meroe. Sacerd. apud Germanos. Põt. apud Naruales Trallium mos. Sacerd. Herculis in Tyro. Aegyp. ſacer. Mercur. triſmegiſtus unde.

Mira exempla a compluribus experta de umbrarum figuris & falſis imaginibus, & quæ ipſe didicit atq; expertus fuit. Caput IX.

PRofecto rem mirificam, & dictu æſtimatuq; admirabilem, de umbrarum figuris & falſis imaginibus, quæ homines uaria ſpecie & aſpectu uano plerunq; illudunt, familiaris meus quiſpiam modo mihi enarrauit: quod equidem fabuloſum aut commentitiũ uideri poſſet, niſi grauioris eſſet ingenij & præſtabilis homo doctrinæ: ipſiusq; uirtutis & nõ ambiguæ fidei pleriſq; in rebus multa & magna

documēta forent. Refert enim, ꝙ Romæ quondam ipſius amicus diutino & graui morbo ægrotabat, cum quo coniunctiſſime uixerat: & quia corpore inualido affectoq; eſſet, ualetudineq; minus proſpera uteretur, uiſum eſt ad illa apparatiſſima balnea quæ Cumis ſunt, uegetandi corporis & animi leuandi cauſa proficiſci: cum fere conſtet, homines ex ancipiti morbo, locorum mutatione & ſereniore cælo plerunq; leuari. Hi ergo cum fidis aliquot comitibus Cumas quū iter intenderent, & aliquantulum uiæ emenſi forent, æger quum eſſet & uita & ſpe tenui, ui morbi coaleſcente & labore uiæ, in hoſpitium in quod forte diuerterant, ſuum obijt diem. Is ergo amicus qui una acceſſerat, quātum prouideri hominis diligētia potuit, pro loco funere ſatis amplo illum efferri, rem diuinā fieri, atq; in honorato urbis loco ſepulchro condi curauit: ibiq; cum mœſtos aliquot habuiſſet dies, curatis rebus omnibus, ipſe & comites Romam, unde digreſſi fuerant, reuerti cœpere. Sed cum aliquantum uiæ remenſi eſſent, & nocte appetēte in unū quod uiæ proximum fuit hoſpitium diuertiſſent, ibi ſe animo & corpore fatigatū quieti dediſſe. Cumq; ſolus degeret, & adhuc uigilans foret, fert repente amici nuper defuncti imaginem ſummo pallore & macie, ac eo ferme habitu oris, quali illum cū ægrotaret dimiſerat, ad ſe acceſſiſſe: quem cum fuiſſet intuitus, & præ timore, nec animo, nec mente ſatis conſtaret, quis nam eſſet, interrogauit. Ille autem cum nihil reſpōdiſſet, exutis, ut uidebatur, ueſtibus, in eodem quo ipſe iacebat lectulo, ſe collocauit, ac prope acceſſit, quaſi eum amplexibus petiturus foret. Alter uero cum prope iam metu exanimis uideretur, ad lectuli ſpondam ſeceſſit, illumq; prope accedentem abegit: qui cum ſe abigi expelliq; uidiſſet, fert in eum toruo & minus familiari uultu inſpexiſſe, reſumptisque mox ueſtibus illum e lectulo ſurrexiſſe, cinctumq; & calceatum inde abeuntem nunquā apparuiſſe. Quo timore familiaris ille percitus, ſubita ui morbi correptus, ac prope ad internecionem grauiſſima ualetudine oppreſſus fuit. Ferebat etiam, dum in lectulo cū illo luctaretur, nudum illius pedem uſq; adeo gelidum ac rigentem attrectaſſe, ut nulla glacies illius frigori comparari potuerit. Equidem memorabile hoc, & cuiuis mirū uideri poſſet, niſi peruulgata res eſſet, ædes quaſdam Romæ euidētiſſimis oſtentis ita infames, ut nemo illas incolere auſus fuerit, quin uarijs umbrarū illuſionibus & tetris imaginibus, noctibus fere ſingulis inquietetur. Grodianus amicus meus ſpectatæ fidei homo, mihi retulit cum Aretium ipſe & familiaris ſuus iter una intenderēt, & a ſemita, ut fit, longe deuiaſſent, loco infami & deuio, ubi ne ueſtigium quidem apparebat humanū, per ardua & prope inuia diuerſis tramitibus aberrare cœpiſſe. Ibiq; cū nec oppida aut uicos, neq; aliquid culti uiderent, ſed nemora tantum ſaltusq; inuios & inacceſſos, oīaq; uaſta, muta, & deſerta ab humano cultu peragrarent, in q̄bus ipſa ſolitudo terrebat animos: uergente iam ad occaſum die, feſſos labore ac uia conſediſſe. Cumq; hominis uocē audire procul uiſi fuiſſent, ad illā propius acceſſiſſe, homines obuios, quos de uia interrogarent, dari ſibi arbitrati. Nec mora, in proximo iugo trium hominum imagines immanes & formidabiles ultra humanum modum, nigris & demiſſis tunicis, in ueſte lugubri funeſtaq;, barba capilloq; ſummiſſo, horribili facie conſpexiſſe: qui quū uoce geſtuq; ad ſe, ipſos aduocarēt, ac iam prope eſſet ut illuc accederent, illos interim ingenti mole corporis longe humana maiores apparuiſſe. Atq; alium ſpecie non abſimili nudū & nullo amictum ueſtitu, mirificos edētem ſaltus geſtusq; indecoros conſpexiſſe. Quo timore conſternati, propere fugam cepere: uiamq; arduam & præcipitē emenſi, uix ruſtici cuiuſpiam uile hoſpitium ubi reciperētur, inuenere. Sed quod ego certum habeo, & ſatis certa probatione tradiderim, profecto haud minus eſt. Cum Romæ ægra ualetudine oppreſſus forem, iaceremq; in lectulo, ſpeciem mulieris eleganti forma mihi plane uigilanti obuerſatam fuiſſe, quam cum inſpicerem, diu cogitabundus & tacitus fui, reputans nunquid ego falſa imagine captus, aliter atq; res eſſet aſpicerem. Cumq; meos ſenſus uigere, & figuram illam nuſquam a me dilabi uiderem, quæ nam illa eſſet interrogaui: quæ tum ſubridens, & ea quæ acceperat uerba reſpondens, quaſi me plane derideret, cum diu me fuiſſet intuita, diſceſſit.

Quæ ſint pedamenta apud iureconſultos, cuiusue generis, & quid bupreſtis, & pityocampa.
Caput X.

Lex uti ff. de ſeruitut. ruſtic. prædio.

CVm in legum commentarijs uerſaremur, & ruſticorum prædiorum ſeruitutes ſcrutaremur, inuenimus Vlpianũ ex Neratij ſententia cenſuiſſe, ruſticã ſeruitutem poſſe conſtitui, ut pedamenta ad uineã fulciendã, ex uicini prædio mihi ſumere liceat. Quæſiui ego à iureconſulto, qui omiſſa modeſtia, multa ſibi inepte arrogabat, quid pedamenta eſſent, quibus ſumendis ex alieno, ſeruitus conſtitui poterat. Atq; ille in re uulgari, cum diu cogitabundus hæſitaſſet, haud multo poſt, neſcio quæ inuolucra uerborum, & falſarum opinionum ineptias, ambiguos magis q̃ ueros ſenſus denotantia profudit, quibus nihil ueri animaduerti cognoſcique potuit. Et tametſi pedamen munimen eſſe & palum, quo uitis caduca fulcitur, neminem fallit, unde pedatio dicta: tamẽ id triplicis generis fuiſſe animaduertimus. Nam & pedamen, & ridicã, & ſtatumen eiuſmodi fulcimenta nuncupari, Cato aſſeuerat, Græce charax: quare pedamento fultæ uites, characatæ dictæ. Sed pedamẽ quodlibet fulcimen eſſe cui uitis inhæret, ridicam ex querna arbore, aut ex iunipero, olea, uel cupreſſu plerunq; fieri: tametſi nullo diſcrimine ex his quoq; componi pedamen opinio fuerit, ſtatumẽ e palis & pertica: quod uero ex arundinibus pedamẽtum fit, arundinetum. Quod autem natiuum ex arboribus in arbores traductis uitibus nonnulli traduces, quidã rumphos, pleriq; arbuſta dixere, q̃s in trãſpadana Italia ex cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, & quercu frequenter arbuſtari tradunt. Quare multi in eadem atq; in Campano agro hasce plantaria inſtituunt: quæ ſi recto ordine digeſta fuerint per æqua interualla quaq; uerſum, in quincuncem metata dicũtur. Interq; uites ſimplici iugo porrectum ordinẽ, cantherium: tranſuerſamq; haſtã inter pedamenta, qua uitis innititur, Cato & Varro iugum, quadruplex uero iugum, a cauis ædiũ compluuium, unde compluuiatas uites dixere: palmitem uero pluribus annis duratum, & quaſi emeritum, draconem: qui in biſulco medius inter duo naſcitur, focaneum: qui uero per tabulata ſcandit ad ſuperiora, emiſſarius dictus eſt: ſuperior pars malleoli, ſagitta: ſurculum autem qui nihil affert fructus, appellant ſpadonem, quaſi ſterilem. Ea uero iuga in agro bene culto, plano, & minus uentoſo, altiora: in arido & gracili, ac uentis expoſito, humiliora fieri oportere Plinius notauit. Tametſi cãtherium equũ dici, cui teſtes adempti ſunt, nem: uẽ præterit: ſicut uerres caſtrati, maiales fiunt, & galli, capi. Ex quo licet intelligere, ut ex tuo fundo pedamenta ad uineam fulciendam mihi ſumere liceat, poſſe conſtitui ſeruitutem. Cenſuitq; Paulus iureconſultus, q̃ tametſi ex tuo fundo pedamenta ſumere licere, in fructu ſit, tamen hoc ius capiendi, apud legum peritos ſeruitutem, nõ uſumfructũ, putari. Rurſus alium celebri fama iura Romæ profitẽtem, in auditorio profeſſorum interrogaui, quid eſſet quod Vlpianus legem Corneliam de ſicarijs interpretatus ſcripſit, pigmentarios ſi cui temere dederint pityocampas aut bupreſtim, legis Corneliæ de ueneficijs ſanctione teneri. Quid eſſent pityocãpæ, & quid bupreſtis, ut me doceret, quæſiui. Cumq; ille portenta uerborum longe a fide deuia effudiſſet, quæ quum pudẽdi ſint erroris, referre non neceſſe habeo: paulo poſt dicti pertæſus, ſe hoc ignorare ingenue aſſeuerauit. Nos autẽ perſcrutati uerbi ſignificatũ, animaduertimus pityocampas erucas eſſe, ſeu teredines uirulentas, uiru exitiali, quæ in pini ſæpe naſcũtur arboribus, unde illis nomẽ factum. Nam pitys pinus eſt, campi erucæ: quippe erucas Græci cãpas dicunt, ueneni præſentiſſimi. Bupreſtis uero animal inuentu rarum in Italia, ſimillimum ſcarabæo, qui inter herbas fallit ſæpe boues: quo deuorato, ita concitantur rabie, ut actæ in furorem, terrorem afferant, pauloq; poſt rumpantur, ex quo perniciale uitus confici dicũt, quod fœdiſſime uexat: contra cuius exitium præſentaneo remedio Græci ſuccurri prodidere, & Plinius autor eſt. Qui ergo tanti facinoris conſcius, uel bupreſtim, uel pityocampas, aut monſtrifici quid ueneni ad necem properãdam dederit, eum iudicio capitali & pœna legis Corneliæ teneri, iura & leges uoluere.

Pedatio.

Pedamen. Ridica.

Cantherius. Iugum.

l. eiuſdem parag. aliũ. ff. ad leg Cornel. de Sicar.

Pityocampæ

Bupreſtis.

Qui Romani duces ex oppidis & prouincijs ui ſubactis cognomenta deſumpſere, & de Scipionum familia, & quid apud exteros. Caput XI.

Coriolanus.

COnſueuiſſe Romanos ex oppidis uel prouincijs captis aut ui ſubactis plerunq; cognomenta ferre, memoriæ datum eſt. Martium Coriolanum, q̃ fortẽ ſtrenuamq; operam reipub. nauaſſet, capto Volſcorum oppido Coriolis, Corio/

Iani nomen ſumpſiſſe ferūt:& Sergium Fidenatis,ex bello quod ad Fidenas geſſit. Ex
tribus uero Metellis,unus,deuicto Iugurtha & ui ſubacta Numidia,Numidici:alter Q.
Cæcilius,L.Metelli filiꝰ,ex Macedonia,Macedonici:tertius ex Creta,Cretici cogno
menta ſumpſere. Fuit quoq; Metellus Balearicus,ex deuictis Balearibꝰ cognominatus,
Sed Numidicus,L.Luculli auunculus fuit:Macedonici, Metellū Balearicum pleriq;
filium,nonnulli fratrem dicunt. Creticum uero,& alium Dalmaticum,eiuſdem Mace
donici filios fuiſſe nulla cōtrouerſia eſt. L.quoq; Mūmius deleta Achaia & Corintho, Achaicus.
Achaici cognomen tulit. Sed Corinthi ſuperatæ,prima laus Macedonici fuit. Is enim
omnem Achaiam ita bello afflixit, ut rebus abſciſſis Mummius ſuperueniens,leui cer
tamine expugnatam Corinthum uictoriæ ſuæ adſcripſerit. Meſſana quoq; in Sicilia,&
Iſauria in Cilicia bello domitæ,M.Valerio & P. Seruilio,Meſſalæ & Iſaurici cogno/ Meſſala.
menta dedere. Is enim Seruilius uir acer fuit & ſtrenuus, qui in Ciliciam cum imperio Iſauricus.
profectus,illā collatis ſignis,ui atq; armis domuit:Lyciæq; urbes clariſſimas iuſto præ/
lio uicit. Iſauros primum bello aggreſſus,imperio adegit. Victor deniq; triumphū ex
hoſtibus,& Iſaurici cognomē reportauit. Ex Allobrogibus quoq; Fabius Allobrox,&
ex Caucis Germanica gente Gabinus ſecundus Caucius,atque ex Callecis Brutus co
gnomento Callecus,& ex Getulis Coſſus Getulici nomina ſumpſere. Calleci enim ulte
rioris Hiſpaniæ populi ſunt,duri & agreſtes,qui extima & mōtana inculta ac difficiles
ſaltus & impeditos ad Oceanum incolūt. Ideo bellaciſſimi & ſubactu difficilimi fuere.
Fertur tamen Q.Turnius,qui Garamantes ultra Aethiopes horridos & incultos bello
uicit,ob modeſtiam & uitandæ inuidiæ cauſa,Garamantici cognomēto abſtinuiſſe. Sci
pionem præterea Aphricanum,qui dux fatalis contra Hannibalē fuit, Aphrica ſupe Scipionū familia.
rata & Carthaginenſibus bello uictis,Aphricani cognomen tuliſſe:& alterum ex deui Aphricanꝰ.
cto Antiocho & Aſia ſubacta,Aſiaticum cognominatū inuenimus. Sed hic Aſiaticus Aſiaticus.
frater Aphricani fuit,quorū alter P.Scipio,nomine à ſe uictæ gentis Aphricanus:alter
L.Scipio frater,Aſiaticus dictus eſt,qui conſul aduerſus Antiochū primus Romano/
rum in Aſiam ſigna intulit:cū eoq; conſule Aphricanus frater legatum ſe gerens,pari
ter profectus eſt:illiusq; ductu & auſpicio pleraq; egregié geſta in hoſtes fuere. Victo
deinde Antiocho & pace Eumeni conceſſa,ob Aſiā uictam Aſiatici cognomen repor
tauit. His enim duobus fratribꝰ,Aphricano ſcilicet & Aſiatico,pater fuit P.Scipio ex
Corneliorum gente, cum q̄ primū Hannibal Pœnus ſigna in Italiam contulit: cuius
fuit Cn. Scipio frater,ſummi ambo imperatores,uiri ornatiſſimi,qui paucorū dierū in/
teruallo in Hiſpania cæſi occubuere. Sed ex Publio hi duo quos dixi,Scipiões,Aphri
canus ſcilicet & Aſiaticus,filij extitere:ex Cn. autem P.Cornelius Naſica ortus fuit,q
unus uir optimus à ſenatu iudicatus,matrē Cybelē ex Peſſinunte ſuſcepit,Tiberiumq;
Gracchum ſeditiones in urbe molientem interemit. Fuit quoq; & alius Scipio cogno/
mento Aemylianus,prioris Aphricani nepos adoptiuus,q ob Aphricam & Numan
tiam bello domitas,minor Aphricanus & Numātius appellatus eſt. Sed hic Aemylia Aphricanus minor & Numantinus.
nus quem dico,minime ex Corneliorum gente propagatur,ſed adoptiuus in nomen &
familiam uenit. Siquidem cum Scipio maior Aphricanus filiū haberet natura admo
dum,tenui & imbelli,unde & ualetudinarius uocatus,quod non ea uis animi foret,ui/
gorque,nullosq; liberos ſuſtuliſſet, ne decederet ſine liberis,hunc Aemylianum Lucij
Pauli filium, ut multi credunt,ex filia nepotem, in familiam nomenque adoptauit.
Fuerat enim Scipioni Aphricano uxor filia Pauli Aemylij,qui conſul ad Cannas ne
tantæ cladi ſupereſſet,in conflictu belli cæſus occubuit,ex qua unicum filium tulit, fi/
lias uero duas,quarū altera Scipioni Naſicæ,altera Tiberio Graccho nuptæ fuere. Ae
mylio uero Paulo quatuor filij extitere:duo in adoptionē alterius familiæ dati, Scipio
uidelicet & Fabius,duo in poteſtate retenti,quos ex altera coniuge ſuſtulerat. Horum
alter, quinque diebus ante triumphum, quem ſpecioſiſſimum de rege Perſe & omni
Macedonia habuit:alter tertia poſt triumphū die, adhuc impuberes morrē obiere im
maturā. Hic ergo Aemylianus ex reliquis Pauli Aemilij filijs iunior fuit,gloria milita
ri illuſtris,q Aphricani nepos adoptiuus,auitæ uirtutis memor,prouocatorem barbarū
tribunus adhuc militū occidit. Cū patre aduerſus Perſen acriter pugnans,egregia faci

nora geſſit. In Aphricam deinde cum exercitu profectus, tertiũ Punicum bellum confe
cit, Carthaginem & Numantiam funditus euertit. parta deinde uictoria, & rebus cõfe
ctis, cognomentum Numãtino & minori Aphricano inditum fuit. Horum poſtea ex/
empla ſequuti Cæſares, ex prouincijs quas ui & armis ſubegere, illuſtria cognomenta
Cæſares ex prouincijs a ſeſe ſubactis cognominati. ob immortalem gloriam tulerunt: ſæpe populi decreto, nonnunquam acclamatione ſe/
natus Siquidem Seuerus imperator, & reliqui poſt eum Cæſares, ex Arabia, Adiabe/
na, Parthia, Armenia & Germania, alijsq; bello domitis gentibus nationibusq;, quas
ſuo ductu & auſpicio conquiſiuere, Arabici, Adiabenici, Parthici, Armenici & Germa
nici, ſicut Sarmatici, Aphrici, diuerſis titulis cognomenta cepere. Fertur tamẽ Valeri/
ano Cæſari, quod promptus ad arma & bellicoſior eſſet, milites militari ſtudio manu
Carpicus. ad ferrum nomen indidiſſe: qui poſtea in imperio delatum Carpici cognomentum refu
tauit. Alexander uero Seuerus imperator, licet imperatoris, patris patriæ, & Magni co
gnomenta renuerit, aſſerens magnis rebus geſtis ea ſibi nomina parare oporteret: tamen
Azauenicus ob deletos Azauenos, Azauenici cognomen ſumere non dubitauit. Traianus aũt con
tra Parthos uictor, Parthici appellationem nõ accepit. Cui cum multi deferrentur ho
nores, reliqs poſthabitis, ſola Optimi agnominatiõe gauiſus fuit. Cõmodus uero eo ue/
cordiæ proceſſit, ut pro Cõmodo, Hercules & Iouis filius dici maluerit, quod ſibi poſt/
Cõmodi uecordia. ea in inuidiam perniciemque ceſſit. Apud Græcos non ab oppidis & prouincijs, ſed
Externa. à rebus geſtis magnificé, Soter & Callyneos dicti: à forma & ſpecie corporis, Phyſtos
Græci. & Cyrippus: ab excellentia crurum, Eucnemos: à uirtute, Euergetes & Philadelphus:
Ab habitu, à fortunæ felicitate, Eudæmos: à multiplici uictoria, Nicanor: ab urbium expugnatio/
fortuna, & rebus geſtis. ne, Polycrates: à fortitudine, Ache. ſites, aut Aquilæ uel fulminis nomina fuere: quare
Pyrrho ab Epirotis Aquilæ nomen inditum, à multiplici doctrina, Polyhiſtor, ab opti
mo conſilio, Ariſtobulos dicti. Quibuſdam regibus liuor & uitium, nõnunquam igna
uia & nequitia cognomentum dedit: quippe Antiocho regi Macedoniæ, quod multa
Auitijs. promitteret, parum efficeret, Doſo: Ptolemæo, Lamyro ob uitæ turpitudinem nomen
fuit. Antigonus quoq; à rapacitate Hierax, & à genuum magnitudine Gonatus. Alij
à uerborum obſcuritate, Scotini, & ab amentia Choalcmi, atque ob fictos mores La/
coniſtæ notã nominis tuleret ſicut Xenarch9 Rhodius à bibacitate, Metretes: & Athe
niẽſis Dotinus, Chone, hoc eſt, infundibulum, quod illo appoſito affatim hauriret. De/
mochares uero ob procacem linguam, Paraſyades: & Demoſthenes, ob morum ſerita
tem, Arges ſerpentis nomine appellati ſunt. Inter quos Varro ſophiſtæ à forma naſici/
coniæ comparis, Pelargus nomen factum. Nonnullis uero ob claritudinẽ, Lychnidi/
xere nomen, ſicut Artaxerxi Mnemoni, quod memoria ualeret. Pericles ſummus ora/
tor ob dicendi elegantiã & ſermonis magnitudinem, Olympius: Dion, Chryſoſtomos:
Phocion, ob frugalitatem, Chreſtus ſeu bonus: Cleomens & Ptolemæus, Benefactor
nuncupati. Ariſtides ob morum ſanctitatẽ, Iuſti, Callimachus propter ſtudium miræ
artis, Calotechnos, ſicut alter ob artis calumniam Cacotechos ſumpſere nomen. Alcæ
us tamẽ Pittacum Saropodam, ꝙ latos haberet pedes, cognoĩauit. Antiochus uero Sy
riæ rex, elatus ſupra modum hominis, cum uanum titulum uendicaret, cognomẽto De
us dici uoluit: ſicut apud Romanos Domitianus, & Caius princeps, qui optimum ma
ximum, & Latialem Iouem ſe dici iuſſit. Proditus tamen eſt Mariccus quidam é plebe
Boiorum, cum dei nomẽ ſibi arrogaſſet, & non ſpernendam manum perditiſſimorum
aſciuiſſet, ꝗs ingentibus promiſſis corruperat, ita ut in Romanos ferret arma, poſtea ca
ptus & occiſus, falſi inditi nominis grauiſſimas pœnas dediſſe. Sicut Seluus ignotus
homo, qui ſe Aetnæ filium mentitus erat, quũ loca circa Aetnam cum perditiſſimis &
facinoroſis prædaretur, à Romanis captus, in ludo gladiatorio ictibus beſtiarum occi/
ſus fuit. Cui haud abſimile eſt quod de Euno Syro proditur, qui quum nuce iuglande
in os incluſa ignem euomeret, ſimulans ſe deæ Syriæ numine afflatum, apud ſeruos &
infimam plebem diuinus habitus, primo duo hominum milia in Sicilia ſpe rapinarũ
aſciuit, mox effractis carceribus ad ſexaginta millia coegit, Manliumq; & Lentulũ p̃/
tores iuſto prælio uicit & profligauit. Deniq; à Romanis coercitus, poſt multiplices
clades ſuæ temeritatis meritas pœnas dedit.

Quid ſit triplex forum, de quo in Martiali fit mentio: quæve fora olim Romæ fuerint, quæve apud exteros præcipua. Caput XII.

DOmitium Calderinum uirum diſertū & ſtudioſum, uidimus aliquando dū Romæ ageret. interpretabatur tunc Martialis epigrāmata, in qbus hos uerſus meminimus legiſſe:

Cauſas, inquis, agam Cicerone diſertius ipſo,
Atq; erit in triplici par mihi nemo foro.

Martialis locus a Domitio deprauatus.

Quos ille in ſcholis cum ſuis ſectatoribus ſic definiebat, ut tria fora Romæ eſſe diceret, in quibus iudicia redderentur, Latinum ſcilicet, Romanum, & uetus: quod in commētarijs à ſe editis referre non dubitauit. Sed quum legiſſemus fora multiplicia Romæ, in quibus forenſia negocia & iudicia actitarentur, Romanumq; forum, Latinum quoq; & uetus dici, tenuit nos admiratio, quod uir ille ingenio alioqui exculto, ſtrictum & inexploraté rem non prætereundam, pertranſierit.

Forū Romanum.

Nam & Romanum forum in comitio legimus inter Capitolium & Palatium, ubi Roſtra, ædes Saturni, Caſtoris & Pollucis templa fuere, quod Latium forū dictum eſt. In quo Romani magiſtratus, finito honoris tempore, imperij inſignia dimittere aſſuerant: ad quod populus frequens conueniebat, ſicut ad comitium ſenatores.

Comitium. Baſilica opima. Iulia, Porcia.

ibiq; Pauli baſilica mille & quingentis talentis laxata, quæ mox Fuluiæ dicata fuit, licet aliam Opimam in qua ſenaculum erat, quod in ea ſeniores aſſidebant: & aliam, Iuliam, cuius conſtruendæ præfectus Vitruuius fuit: et aliā Porciam, quam Cato Cenſorius magna mole conſtruxit, baſilicas fuiſſe legamus.

Forū Cæſaris

Alterum uero Cæſaris forum dictum eſt, ubi Veneris templum ab eo extructum ferunt.

Forū Auguſti. Forū uetꝰ Forū boariū. Forū olitorium.

Et Auguſti forum, quod cum æde Martis ultoris Auguſtus ſua impenſa inſtruxit, ornauitq;. Vetus quoq; forum boarium legimus, in quo ædes Herculis rotundo, matris Matutæ, & Pudicitiæ patritiæ ſacella. Ibi etiam bos ex ære Æginetico fabrefactus. Quintum fuit olitorium, iuxta quod ædes Spei & Pietatis, quā Marcus Acilius Glabrio duumuir dedicauit, Iunonis Matutæ & Fauni templa fuere: ubi lactariam columnā fuiſſe Pompeius memorat, in qua infantes lacte alendos deponebant.

Columna lactaria. Forū Cupedinis.

Forum quoq; Cupedinis, macellum appellari, quod cupedinarium dicunt, cuius generis in Theſſalia & omni Græcia frequentia fuere. Prætereà piſcarium & forum Neruæ, cui Tranſitorio nomen erat, piſtorium in Auentino, & Vlpium, & Palladium. Sed piſcarium iunctum boario dicunt fuiſſe ſecundum Tiberim, iuxta Iani templum ad Ianiculum, quod quidā Iunonium uocant, ſicut fora publica iuxta Veneris phanū: & alia, ut Traiani, ubi columna integra mirabili ſtructura hodie ſupereſt, iuxtaq; forum Neruæ & forum ſuarium, à ſequutis principibus, præcipuis operibus ornata.

Forū uetus.

De foro autem ueteri, quod in eo cauſæ actitarētur, quātum commemini, nec reperitur quicquam, nec traditur, niſi unū ideq;, Romanū, uetus, & Latinum forum dicant fuiſſe.

Quid per triplex forum apud Martialem intelligendum.

Sed quod nos ſentimus, quodq; probabilius putamus de triplici foro, profectò ſic eſt: Primum forum Romanum, iuxta cōmitium fuiſſe, in quo de iure controuerſo reſponderi ſolebat: ipſumque Cato Cenſorius, ne populus litibus aſſueſceret, acutis lapidibus ſternendum putauit: quem poſtea Marcellus Octauia Auguſti ſorore genitus, quo ſalubrius diſceptantes operam forēſi labori darent, uelis inumbrauit. Cōſtatq; Iulium Cæſarem, cum ius quotidie ſeueriſſime diceret, alterum de manubijs unà cum æde Veneris genitricis magnifica impēſa & profuſis ſumptibus conſtruxiſſe, cuius aream ſupra ſextertium millies, & immenſo cōſtitiſſe autores tradunt: ipſumq; ſuo nomine impoſito, Cæſaris appellaſſe, in quo iudicia etiam reddebantur. Tertium diuus Auguſtus inter publica opera præcipue forum cum æde Martis coſtruxiſſe fertur, cum porticu duplici, ubi Apollo eboreus uidebatur: forique extruendi cauſam fuiſſe, hominum iudiciorumque multitudinem, quæ uidebatur, (ut Tranquilli uerbis utar) non ſufficientibus duobus foris, tertio indigere, quod Auguſti nuncupatur. Ex quibus ſine cōtrouerſia liquet, triplex de quo quærimus forum, de Romano, déque Cæſaris & Auguſti foro, in quibus lites actitari, & iudicia reddi conſuetant, non de alijs intelligi oportere.

Fora apud exteros.

Succurrit tamen in hac re notare, Spartæ forum, Clarium uocari: apud Iones, Panium, Argis gymnaſium, quod Cyllarauium dixere: Athenis aliud quod Ptolemæū, & apud Samios & Alexādrinos duo fora, Laruanun/

cupari. Athenis quoq; Diphilum & Ceramicum, atq; Helieum, quod erat omniũ maximum, & Delphinium, & Palladium pro foris fuiſſe, aliaq; ignobiliora, ut Parabiſton maius, quaſi abſconditum, & Trigonum. Fuit quoq; Parabiſton maius, in q̃ undecim conſidebant iudices: & aliud forum, ubi Olæ ara quam præcipue Athenienſes colunt, & Batrachium, & aliud Puniceũ à coloribus: & in Theſſalia Liberũ, atq; in Pyræo Hippodomia, & Capuæ Albanum. Celebratur inter cætera Argiuũ forum ſepulchro Donabi, qui inſigni prudentia & aſtu præcedentes reges anteiſſe fertur: in quo lupus æreus cum tauro pugnãs, fatum Pyrrho regi prædixere: & Magnetum ſepulchro Themiſtoclis: ſicut forum Antiochiæ, Germanici funere inſigne fuit: & Megarẽſium, ſepulchro Corœbi: in quo mirum proditur, ut oleaſter longo æuo ſuſpenſa diu arma intra corticẽ admiſerit: mox inciſa, ocreas & galeas peperit. Et Celenarum, ubi Marſyæ pellis detracta ab Apolline, appenſa uidebat. Mirumq; prodide Ariciæ foro, ingẽti chaſmate in profundum hauſto, magno & exitiali portento calamitatis futuræ. Tradunt Thaletem in loco Mileſij agri uili & contempto ſepeliri uoluiſſe, prædiuinans animo, in illo Mileſiorum forum celebre quandoq; futurum. Apud Perſas uero fora duplicia fuere: unũ, quod Liberum uocant, in quo honorati & præcipuæ nobilitatis uiri principem locum tenebant, ubi regia erat: alterum, in quo mercenarij & negociatores, aliaq; humilis turba diuertebant. Capuæ quoq; fora diſtincta fuere: alia plebeiorum, quum plebs à patribus diſſentiret: alia nobilium. In quibus enim nobiles erãt, ne eſſent in contubernio ſordidiſſimorum, ad illa infimo ordini accedere non licebat.

[Margin: Olæ ara. — Donabi ſepulchrum. — Themiſtoclis ſepulchr. — Antiochi ſepulchrum. — Corœbi ſepulchrum. — Oleaſter peperit. — Thaletis ſepulchrum. — Fora duplicia apud Perſas. — Fora Capuæ.]

Quæ mulctæ militares maiores, & quæ minores militibus, & ob quæ delicta inferri ſolebant. Caput XIII.

MVlctæ militares nonnullæ maiores, quæ capitis ſupplicio luebantur, pleræque minores, prout grauiter aut leuiter delictũ eſſet, facinoroſis & delinquentibus militibus, neceſſario ad rẽ militarem exemplo, à ducibus inferri ſolitæ ſunt: q̃bus ſanciuerunt militaris imperij diſciplinã, ut ignauus & cõtumax miles, prout ſegnis, negligens q;, aut affinis culpæ fuiſſet, ita acri & ſeuero iudicio uel leniori pœna notaretur. Nam deſertores, ſeditioſos & fugitiuos, aut ſi loco, ſtatione uel præſidio ceſſiſſent, tergã ue dediſſent, aut e caſtris effugiſſent, tanquã peſſimo facinore aſtrictos, capitali pœna plectere ſolebant. Nonnunquam ubi multitudo obnoxia foret autores turbarum ad palum deligare, aut ſecuri percutere: reliquæ uero multitudinis decimum quenque ſorte ductum ad ſupplicium petere, peruulgata pœna fuit. Cæſar uero quum conniueret in cæteris, ſeditioſorum & deſertorum acerrimus inquiſitor, & punitor dicitur fuiſſe maximus. Traditur Alexander Macedo quendam caſtelli cuſtodiæ p̃poſitum, ob deſertam ſtationem nece inulctauiſſe, alterum deſciſcentem ſagitta cõfixiſſe. Appius tamen Claudius humanius agẽs, ex his quos loco ceſſiſſe nouerat, decimum quenque in conſpectu exercitus fuſte percuti iuſſit. Iuba rex aſperior & durior, deſertores qui loco amiſſo in caſtra aufugerãt, cruce afflixit. Inter cæteros Aufidius Caſſius memoriæ proditur, nouo exẽplo multis deſertoribus manus detruncaſſe & pedes, aſſerens maiori diſciplinæ fore, miſerabiliter criminoſum uiuere, quàm occidere. Seuerus autem imperator, exactor alioqui grauis, urbanas cohortes, quod neci Pertinacis conſenſerant, ſatis habuit, militaribus inſignibus exutos, nudos deſtituere & dimittere. Antiq tamen moris erat, ut qui aciem reliquiſſent, aut infrequentes ad ſigna cõuenirent, fuſtuario plecterentur. Præſidio uero deceſſiſſe, ſemper capitale fuit. Si quæ uero cohortes ſigna fœde amiſiſſent, niſi noxam cuius arguebantur, purgaſſent, in eas more maiorum quandoque capitali ſupplicio, plerunq; leuiori pœna ſæuitum eſt. Quare pro frumento hordeum dare, uel extra uallum ſine tentorijs relinquere, nõnunquam milites in prima acie inducere, aut diſtrictis gladijs diſcinctos deſtituere, uarijs q; ignominijs afficere ſolebant: ut his contumelijs coerciti intentius mandata exequerẽtur, deincepsq; ad ſubeunda pericula paratiores forẽt. Eos uero qui pugnam detrectaſſent, aut ſeceſſionem feciſſent, quiq; erant fugæ & pauoris inſimulati, quiq; ſegnes & cunctabundi arma cepiſſent, leuiſſima nota erat iureiurando adigere, non aliter quàm ſtantes quoad ſtipendia facerent, cibum potumq; capturos, aut traditio pugillarium, quos taciti ſtatim legerent:

[Margin: Facit ad hoc cap. l. nõ oĩs ff de re mili. — Capitalia crimina militũ — Punitio ubi multitudo peccaſſet. — Cæſar. — Auidius Caſſius. — Antiq moris punitiones]

quæ leuior cenſebatur nota. Auguſtus tamen decimam legionem contumacius parentem, cum ignominia totã dimiſit. Ob minora uero & leuioris noxæ crimina, uel locum & ordinem in acie mutare, uel ſtipendium anni differre militibus, neque his æra procedere, qui ære deruti dicebãtur, aut in politia uel in frequentia notare, uel citra commoda ſtipendiorum exautorare, uel locum in quo tenderent in caſtris, adimere: illosq; ſine pellibus tabernacula habere, ut humi & ſub diuo accubarent, uel ne in oppidis hybernarent, inhibere ſolebant.

Minorũ criminum punitio.

Aere diruti.

In politia autem & in frequentia notabãtur hi, qui rudibus & parum nitidis armis, uel ſtrigoſiori equo & macie affecto utebantur, quique prædicto ad pugnam die, occaſionibus quæſitis, contumacius parent: quæ mora excuſabat, ſi funeris paterni uel ſacrificij gentilis, auſpicijue, aut morbi ſontici, uel feriarum cauſa, ad conſtitutam diem nõ adeſſent.

Notati in politia.

Qui uero arma alienaſſet, aut illa amiſiſſet, propter inertiæ turpitudinem æquè ac deſertor morte luebat. Apud Græcos uero, militari erat iure cautum, ut qui miles ſcutum in acie amiſiſſet, capite lueret: qui uero gladium, leuiori pœna notaretur: quia maioris diſciplinæ, ſe ab hoſte tueri & præſtare incolumem, quàm cum ſua pernicie hoſtem perdere, ſemper ſummi duces putauere. Quod Scipionis Aemyliani uerbum fuit, malle ſe ciuem ſeruare, quàm multos hoſtes perdere. Quare Lacedæmonij Archilochum poetam urbe exegere, quod carmen ſcripſerat, in quo ſuadere uiſus fuit, ſatius eſſe arma, quàm uitam in acie amittere. Germanis quoq; qui ſcutum amiſiſſet in bello, à publico cõcilio & ſacris arcebatur.

Archilochus a Lacedæmonijs eiectus.

Germani.

In transfugas uero uelut maiori crimine obnoxios, & patriæ ac ciuium proditores, capitali pœna plerunque ſæuitum eſt. Hi enĩ ſemp̃ uenia indigni fuere, ſicut proditionis inſimulati. Quanuis Q. Fabius Maximus illorum qui contra religionem iuriſiurandi, ad hoſtes transfugerant, dextras amputari mãdauit, hoc animaduerſionis metu ſub diſciplina & in officio fore arbitratus.

F. Maximus

A Publio tamen Scipione in perfugas & fugitiuos fuit acerbe cõſultum. Siquidem ex Romanis qui rupto imperio ad hoſtes transfugerant, in crucem efferri: nominis uero Latini, ſecuri percuti iuſſit. Poſterior Aphricanus transfugas beſtijs obiecit, Paulus Aemylius elephantis. Germani arboribus ſuſpendunt, ignauos & imbelles palude mergunt.

P. Scipio.

Qui uero captiui in hoſtium poteſtate ſua deſidia ueniſſent, his arma & ordo militandi mutatus fuit, ut equites in peditũ, pedites in funditorum alas tranſcriberent: utq; locũ extra caſtra aſſignatum, uallo & foſſa non communirent. Quare Domitius Corbulo à Nerone in Armeniam miſſus, duas alas & tres cohortes, quę hoſti ceſſerant extra uallũ ſine munimento tendere iuſſit. Artaxerxes Medum qui trãsfugerat, & rurſus rebellarat, pro inſigni ignominia iuſſit ſcortum capite circunferre nudum. Qui etiam ſummis ducibus ſiquid deliquiſſent, ignominiæ loco detractas ueſtes flagellari, & pro capite depilando tiarã depilari iuſſit.

T. Veſpaſianus

Titus Veſpaſianus tam ſeueræ diſciplinæ fuit, ut militem ab hoſtibus captum, qui ſolutis uinclis ad caſtra refugerat, ultra militare nõ ſiuerit, nec illi arma crediderit, quod uiuus ab hoſtibus capi permiſerit.

Sertorius.

Sertorius uero, ut diſciplinam exemplis ſtabiliret, cohortem propter obſcœnitatem morum & immodicas rapinas, ad unũ interfecit.

Daci.

Daci cũ male pugnaſſent, hac fuere ignominia notati, ut cubantes capita loco pedum ponere, & miniſteria uxoribus præbere cogerentur.

Xerxes.

Xerxes quoq; ut Babylonios, quorum ductu defectiones ad hoſtes fiebant aſſidue, reprimeret, cauit edicto uti arma ne ferrent, ſed cauponæ indulgerent, tibijs pſallerent, & ſcorta alerẽt. Sicut Leontini, ne res nouas molirent, à Phalaride cõuiuijs & uinolẽtiæ relicti ſunt.

Lydius ornatus.

Cyrus quoque Lydis ſuperatis, cum eſſent infidi & damnoſi, imperaſſe fertur, ut dimiſſis armis, iocis & nequitiæ uacarent, talaresq; tunicas ferrẽt. Ideo Lydius ornatus, mollis & parum uirilis habitus: quod de Ariſtodemo tyranno proditur, qui optimatum filios, ne quid contra ſe moliri poſſent, calamiſtratos incedere, & tortis crinibus ornari, talares pictas que tunicas induere iuſſit.

Cato.

Cato autem in Hiſpania cõtra continuas defectiones ſalubri remedio prouidit, ne deſciſcerent, ut oppidorum mœnia ſub idem tempus dirui iuberet.

Genutius cõſul.

Seuerius Romani: nam legionem licentia corruptam, quod Rhegiũ in cuius præſidio erant, occupaſſent, Genutius conſul millia hominum quatuor exautorauit totam, & in foro percuſſit. Sæpius uero exilium, ut relegati & capite minuti procul à lare ſeneſcerent, & ita ignominiam finirent, ignauis & cõtumacibus datum com/

gitij, labem aboleuiſſent, tunc demum uno atq; altero felici prælio priori culpa corre/cta, & obliterata memoria dedecoris, noxa atq; ignominia ſoluti, & in eo quo prius erāt gradu reſtituti, priſtinam dignitatem & honoris gradū, quibus antea functi erant, quādoq; reciperent. Notatumq; & illud eſt, perraro bis delictum imperatores uenia dignū putaſſe:quia iuxta uerbum Lamachi ſummi ducis, nō eſt in bello bis errare, ubi ſi quid offenditur perperam temeritate uel inſcitia, emēdari non poteſt. Paruaq; in bello offenſa, magnarum ſæpe rerum momenta facit. Lamachi dictum.

Quæ ſolennia in Herculis ſacro ad aram maximam ſeruabantur, & quæ apud exteros, quæ ve aræ Herculis Romæ fuerint. Caput XIIII.

POſt urbem conditam Romulum urbis autorē ſacra Græco Herculi, ara illi erecta, quæ maxima dicta eſt, (ut ab Euandro cōſtituta erant) feciſſe, eaq; poſteris manſiſſe, literis proditum eſt. Quæ ara ante Romulum religioſiſſima fuiſſe traditur, eamq; ipſum Herculem Ioui inuentori, ſi amiſſas boues repperiſſet, dedicaſſe fama uulgauit. Hoc enim ſacrum Euander inſtituit primus poſt Marathonios, q primi diuinos honores Herculi dedere: Potitijs & Pinarijs, qui ex clariſſimis familijs ea loca incolebāt, ad ſacrum adhibitis. Traditumq; memoriæ eſt, Potitios ſacris præſto fuiſſe: & propiciato deo, extis ſolennibus depaſtos: Pinarios uero, extis adeſis, ad reliquam dapem ueniſſe. Inde inſtitutum manſiſſe, ne extis ſolennibus ueſcerentur in poſterum. ipſique Potitij, eorum que poſteri, ab Euandro edocti, multis poſt tempeſtatibus antiſtites templi, ſacris & cæremonijs præfuere: donec ſublata Potitia gente, ſeruis publicis tradita ſunt. Appius enim Claudius cenſor, ſublato Potitiorum genere, cui ad arā maximam familiare id ſacerdotiū fuit, ſeruis quos docuerat, ſacra delegauit. In quo id traditur mirum, ut triginta puberes, qui reliqui Potitiæ familiæ manſerant, cum omni ſtirpe intra annū extincti fuerint. Ipſeq; Appius huius autor facinoris, ob hoc admiſſum in extremum uitæ exitium pene lapſus ſit: & ſiue caſu, ſiue conſilio deorum immortalium, luminibus orbatus, calamitoſam uitam egerit. Fuit autem hæc ara in Capitolij faucibus, iuxta Carmentalem portam & forum boarium. In qua proprium erat, ut iuuencus indomitus ſua Herculi uictima mactaretur: cui & Fauno, uiam profecturi, ſacrum facerent. In qua propria quædam huic aræ debita ſolēnia, præter aliorum inſtituta mā ſere, quæ præterire non erat fas. Siquidem in ea prætor, aut pontifex qui rem diuinam facit, ſola lauro nec alia coronatur fronde. Cumque mulieribus adeſſe ſacris & rem diuinam facere omnibus fere liceat, Herculis tamen ſacrificio adeſſe, uel exta tangere aut ueſci, aræue admouere manus, aut ſolennia uidere, religio non ſinebat. Et quum in ſacrificijs deorum, qui rem diuinam facit, capite operto numina adire, adorantesque ueſte ad caput obducta ſacris intereſſe debeāt: apud aram Herculis maximam, dum ſacra fiunt, dumque litatur, omnes capite aperto & inuelatos eſſe decet. In qua præter aliorum morem, nec lectiſternium fieri, nec puluinar ſuſcipi poterat: in quibus quoque ſacris ſeruatum legitur, ut ſedentes epulis ueſcantur ſolennibus, quum in cæteris ſtantes & ſaltabundi ueſci ſoleant. Cumq; in omni precatione qui uota effundit ſacerdos, Veſtam & Ianum, aliosque deos præſcriptis uerbis, & compoſito carmine aduocare ſoleat: illos tamen qui ad aram maximam ſacrum faciunt, alium quam Herculem deum aduocare non decebat: quippe cum in Herculis templum deorum nemo admittatur, neque alterius dei aram effigiemue, ſicut in cæteris phanis uidere fas eſt, ita more traditio, ut mane ſimul & ueſpere ad aram maximam ſacrum fiat, quum in cæteris matutinū tantummodo tempus hoſtijs immolandis dicatum ſit. Fuitque obſeruatum, ut ab eiuſmodi ſacris nedum ſerui & liberti, ſed & canis arceatur, ſicut ab arce Atheniēſium, ubi Mineruæ, & à Delo ubi Dianæ templum fuit, arcebatur, quod impurum & procax animal eſſet. Neque fas uiſum, ſacra Herculis qui libertatem impartiuit, quique ex ſeruitute gentes exemit, niſi liberos attrectare. Quod Plateenſibus in uſu erat, ut dum manibus illorum qui pro Græciæ libertate ceciderant, parentant, & ſupremum exhibent officium, mancipia procul arceant. Cuius exemplo Coi rem diuinā Iunoni exhibentes, à ſolenni epulo ſeruos abegere. Traditū uero eſt, Rhodi, Lindi incolas nouo ritu Herculi immolare: nam maledictis ludubrijsq; uerborū Herculi litant iunctis bobus. Sigd ue

Margin notes: Ara maxima Herculis. — Iupiter inuētor. — App. Claudij facinus. — Aræ Herculeæ locus. — Sacrificium. — Cęremōię ſolennes in ara maxīa Herculis obſeruari ſolitæ. De hoc ca. 19 huius lib. — Canis ſacris eiectus. — Plateēſes in parētationibus mācipia arcebant. — Lindorū ſacra maledica

to honeſti probiq; in ſacrificio prolatum dictumue fuiſſet, tanq̃ ominoſum ſpretæ reli gionis crimẽ erat. Idẽ in ſacris Eleuſinis, quæ magna dicta ſunt, factitatũ comperimus, in quibus mulieres mutuis probris conuicijsq; ſe inceſſere, & maledictis ſolent conuici ari. Et in feſto quod Lenæum Athenienſes uocant, fœda cõuicia per riſum & iocum in uicem poetæ iactitant, & contumelijs ſe laceſſunt. Apud Coos autem ſacerdos mulie/ bri ueſte amictus, & mitra caput ornatus, Herculi ſacrum facit, & uictimã cædit: ſicut in Attide uiri ornatu muliebri, mulieres uirili, Veneri rem diuinã faciunt. Cui ꝑſimi le eſt, quod in Mutinini ſacello, mulieres togis prætextatis uelatæ, Romæ ſacrificãt. nõ nulli coturnice, ut Phœnices: plerique humana uictima, ut Carthaginẽſes, Herculi litãt. In Pãtheo quoq; ſtatis diebus in ſacris Herculis mactabatur homo, fœdo facinore & ꝑ niciali exẽplo.. Fuitq; literis proditum, ab ignauis uota Herculi & preces effuſas nõ ex audiri, quod ſoli ſtrenuo & pugili proſperos ſucceſſus faceret, & ꝓpicius foret. Sed præter hanc aram fuit alia Victoris Herculis in foro boario, qui triumphalis dictus eſt, cuius ſtatua ab Euãdro ſacrata triumphi die, habitu triumphali ornabatꝛ. Alia ad cir cum maximum Cereris, & Herculis qui cuſtos cognominatur, à Sylla ex prædicto Si byllinorum carminum, ut multi autumant, erecta & conſtructa. Templũ quoq; Her/ culi iuxta Tiberim mirabili ſtructura olim fuiſſe legimus, in quo ex decimis ſacrum fit; ubi duæ aræ, ex quarum altera mulieres deguſtare, ex altera uiros tãtum ueſci fas erat. Ad portam quoq; trigeminam Hercules Victoris cognomento fuit, atq; in eodem boa rio foro ædes Herculi rotunda præcipuæ admirationis, ad quam nec canes, nec muſcas ingredi opinio eſt, ſicut Achillis ædem ante Boryſthenẽ nulla ales ingreditur. Fuit præ terea Hercules cognomento Oliuarius, & Hercules Cubans. Fuiſſeq; Herculi & mu/ ſis communem aram in circo Flaminio, à Fuluio Nobiliore ex cenſoria pecunia conſtru ctam, mox à Martio Philippo Auguſti tẽpore ſacratam fama uulgauit. Sed præter hæc templa, quæ in ſumma religione & cultu maximo fuere, fuit Hercules Conopios apud Oetheos, ab Erythræis Hippotonos, à Celtis Ogmyos, ab alijs Alexicacos, quaſi depul ſor malorum cognominatus. Feruntq; templum Iolao nepoti ab Hercule cõſtructum, tantæ maieſtatis incolis fuiſſe, ut ſi à ſolitis deficerent ſacris, muti euaderent: rurſus ſi ſa/ cra ſe perfecturos uouerent, in priſtinam reſtitui ſanitatem. Præcipuæ uero admiratio nis apud Perſas colitur Hercules in monte, cui nomen Sambulos, qui per quietem ſacer dotes monere dicitur, ut equos uenatui ſiſtant ornatos: qui quum per nemora & ſaltus diu uagati fuerint, nullo rectore, nocte redeunt ad ſtabula uacuis pharetris: mox omnes ſaltus feris confoſſis conſtratos reperiunt, ita ut multo uenatu incolæ ditentur. Apud Athenas uero Cynoſarges templũ Herculis, Gymnaſium & Lucus, maximi nominis erant, quæ Philippus impotenti ira deuaſtauit, & incendit. Hoc etiã licet animaduertẽ re, ab Ilienſibus Herculi ſacra celebrari uetitum, quod Ilium Hercules olim depopula/ tus eſſet, eum propterea odio proſequuti perniciali. Sicut apud Thraces, mulieres tan/ to flagrarũt odio, quod Orpheum diſcerptum à mulieribus dicerent, ut uiri uxoribus ſtigmata inurerent, in Orphei ultionẽ. Et Lemnij cum Vulcanum colant, quod apud eos enutritus foret, Venerem quod Marti ſe miſcuiſſet, uelut adulteram adeo contem/ pſerunt, ut nemo illi ſacrum faceret. Tenedij quoq; Achillem, quod Tenedum deuaſtaſ ſet, ita infenſum habuere, ut ſupplicio afficeretur, ſi quis reſtituto templo, Achillem no minaſſet. Contrà uero Syracuſanis Herculem promptum numen, & maximi cultus fu iſſe, quod ope Proſerpinæ Cerberũ ex inferis eduxiſſe dicerent. Caucaſii etiam produn tur Herculem ſummis percolere honoribus, quod Prometheum uinclis exoluiſſet: Io/ ui & Mineruæ infenſi, pleni perſuaſionis, tanquam Prometheo ſatisfaciant, quod igni/ feris ſagittis aquilas & illorum nidos incendant, fœtusque euaſtent & depopulentur. Ferunt Sibas circa Indum, adeo Herculem uelut gẽtis autorem coluiſſe, ut pellibus ami cirentur ut Hercules, clauas gererent, illasque bobus & equis inurerent. Sicut Tyrij & Gaditani, Herculẽ magni numinis inſtar habuere. Fuitq; memoriæ proditum, Hercu lem non unum fuiſſe, ſed plures. Nam præter Tyrinthiũ, etiam Argiuum, Thebanũ, Lib[illegible], Cretẽſem & Aegyptium legimus. Deniq; Varro Hercules tres & quadragin [illegible] trecentos enumerat. Cicero ſex fuiſſe dicit. Græci uero Orpheos quinq; ſe/

Sacra Eleuſi na & Lenæa, maledica.

Veneris ſa- crũ in Atti- de.

Sacra alia & diuerſa Her culis.

Ara uictoris Herculis.

Ara Hercu- lis cuſtodis.

Herculis tẽ- plum.

Herculis æ- des rotũda.

Aedes Achil lis.

Hercules oli uarius & cu- bans.

Herculis & muſarũ ara communis.

Hercu. cul- tus apud Per ſas.

Apud Athe- nienſes.

Her Ilienſib. inuiſus.

Mulieres apud Thraces odioſæ uiris Sic Venus a- pud Lẽnios, Et Achilles apud Tenedi os.

Hercules plures.

[illegible] 300.

Orphei 5.

cere,& Veneres quatuor. Sicut enim præſtantiſſimos & ſumma prudentia uiros, Iouis filios, ut Aeacum & Minoa, & ſemideos qui à Ioue genus ducunt: ferociſſimos, Neptuni tanquam e mari genitos, ut Cyclopes & Læſtrigones: monſtroſos uero & ignobiles, e terra editos uetuſtas nuncupauit, ut Titium & Antæum: ita omnes qui uario & ſolerti ingenio, fortiſſimum aliquod facinus geſſere, uel periculis ſubleuandis hominibus profuere, aut alicuius ingenuæ artis autor uel princeps foret, à maioribus Herculis nomina tulere. Sed quod de Libyco Hercule dictum eſt, meminiſſe oportet, quod hic Libycus, Aegyptius nuncupatur, qui Nilo natus, Phrygias literas primus inueniſſe & per manus poſteris dediſſe traditur. Veneres quatuor Iouis filij. Neptuni. Monſtroſi. Hercules appellati. Hercules Libycus.

Quo tempore primum pretores creari cœpere, & quod ius, queve illorum poteſtas fuerit.
Caput XV.

PRoditum memoriæ eſt, ab ortu urbis, ad annum fere trecenteſimum & nonageſiumum, prætorē qui ius in urbe diceret, nullum Romæ extitiſſe. Fuerat enim hoc conſulis munus, & illorum qui in ſummo erant magiſtratu, ſuper iure controuerſo reſpondere. Sed quia à iure dicundo, ingruēte bellorū tumultu, perſæpe eos auocari oportebat, prætore ac proprio magiſtratu, qui ius in urbe diceret, opus eſſe uiſum fuit. Igitur quo tempore tribuni militum conſulari poteſtate eſſe deſiere, quum iam de conſulibus ex plebe creandis magnis contentionibus agitari cœptum eſſet, eaq; res inuiſa patribus infamisq; haberetur, neq; aliter ſedari uideretur poſſe: tum primum leniendæ multitudinis cauſa, ut cōſul etiam de plebe fieret, à patribus eſt impetratum, inuicemque ipſa plebs ut prætor unus ex patribus crearetur, qui ius in urbe redderet, haud dubie aſſenſit. Fuit eñ is Spurius Furius Marci filius primum prætor ex patribus, eique ut aliquibus honoris inſignijs conſpicuus foret, curulem ſellam ut conſuli dictatoriq;, & eadē auſpicia eſſe uoluere. Nec diu apud patritios honos iſte mãſit. Nanq; haud diu poſt, Quintus Publius Philo primus de plebe, auerſante ſenatu, prætor factus eſt: cōmunicataq; tam prætura, quam conſulatus cum plebe fuit. Sed cum prætores magis ex uſu reipublicæ uiderentur, ita breui illorum numerus auctus fertur, profecto ut mirum ſit, quam facile coaluerint. Quippe latius propagato & aucto imperio, quo tempore Attilius Calatinus primo Punico bello dictator extra Italiam duxit exercitum, cum obire tantum munus ſolus non poſſet, duo prætores creati, exq; his alter urbanã, alter peregrinã iuriſdictionē ſortiti fuere. Et quia plerunq; uſu ueniebat, ut urgentibus hinc inde hoſtibus, & multiplici bello ingruēte, ferro & armis decernendum foret, prætores ſicut conſules prouincias ſortiri, hisq; & exercitibus cum imperio præeſſe cœpere, ibiq; non ſolum ius dicendo, ſed armis imperitando imperium exercuere. Ipſis enim licet ad ius dicendum creatis, non tamen à belli cura uacatio dabat. Qui tametſi in imperio eſſent, iura tamen prouinciæ ſine decreto ſenatus, aut populi iuſſu mutare nō poterant. Neq; diu poſt, primo Punico exacto bello, cum Galli trãſalpini in Italiam irrūperet, quatuor prætores creati lege Bebia fuere: quæ iubebat, à ternis ad quaternos creari licere. Manſitq; hic numerus ad primum fere Macedonicum bellum, quibus & belli ſumma commiſſa fuit, illorumq; auſpicijs egregie res geſtæ plerunque ſunt. Tunc quoque additis prouincijs, & magno incremento rebus auctis, cum M. Cato Sardiniã obtineret. Siciliaq; & Hiſpania imperio accreuiſſent, magisq; indies p̄tores ex uſu forent, illorum numerus auctus fertur, ut ſeni crearentur. Poſt tenporum uero curricula quibus Cornelius Sylla rempublicam in dominationem uertit, cum plures de parricidijs, de ſicarijs, de falſis leges tuliſſet, ut eſſent qui eas tuerentur, quatuor qui de criminibus inquirerent, ueteri numero adiecere, ita ut decē crearētur. mox Iulius Cæſar numerū ampliauit, nã præter hos annonæ & rei frumentariæ præfecit duos, ad inuehendos commeatus, qui frumentarij ſeu Cereales dicti: quibus ut ne quid commeatus frumentiq; urbi deeſſet, præuidere præcauereq; negociū erat. Et mox alios, qui ærarij curē agerēt, adiecit. Diuus deinde Auguſtus ſedecim expleuit numerum, tametſi p̄turæ cãdidatos duodecim ab Auguſto editos, autores ſint: quem numerum non exceſſurū Tiberius iureiurando firmauit. Demum diuus Claudius alios conſtituit, qui deficientium uoluntates tuerentur, & de fidei commiſſis ius dicerent, quos fidei commiſſarios uocauit: quo

Sp. Furius primus prætor. Prætorū numerus auctus. Prętor urbanus & peregrinus. Prætores prouincias ſortiti. Prętores iiij. Lex Bebia. Prętores vi. Prætores x. Prętores xij. Prętores xvi Præturæ cãdidati xij.

Prætores de di & octo.

tempore ad decem & octo prætores, quod nunquam antea factum, excreuit numerus.
Et quum pupillis tutores à conſulibus ante poſcerentur, Marcus Antoninus Philoſo
phus, omni doctrina homo eruditus, cuius pleraq; extant egregia facinora militaria, ut
diligenti diſquiſitione tutores pupillis darentur, proprio magiſtratui eam curã deman

Magiſtrat9 tutelaris.

dauit, qui tutelaris dictus eſt. Denique nullo præfinito numero tot fuere, quot expedire
reipublicæ uiſi ſunt: quod lege prætoria cauebatur, cuius uerba ſubieci: IVRIS diſce/
ptator q priuata iudicet, iudicariue iubeat, prætor eſto: iuris ciuilis cuſtos eſto: huic po
teſtati parento: quotcũq; ſenatus creuerit, populusq; iuſſerit, tot ſunto. & infra. Quam

Prætorum in iure dicũ do iuriſdictio q̃ lata fuerit

lata autem in iure dicundo prætorum iuriſdictio fuerit, multis documentis oſtenditur.
Nam & bonorum poſſeſſionem dare, & ad defuncti bona hæredem admittere: nõnunq̃
ius conſtituere, & uetus abrogare poterat: ſeruos manumittere, iudices delegare, tuto/
res pupillis minime inuiſos conſtituere, dolo uel metu lapſis, aut ui deiectis ſubuenire,
de fide, deque iureiurando: tutelæ, mandati, pro ſocio, fiduciæ: deq; empto, uendito,
locato, conducto ius dicere, ſuæ cognitionis erat. Læſos quoque immatura ætate uel ſe
xu, in integrũ reſtituere: edicta proponere, legem ad populũ ferre: neue probitas aut in
nocẽtia fraudi cuiquã eſſet, cauere debebat.

Idq; in tabulis dealbatis, quæ albũ prætoris dicebantur. In auth. de litigioſis. Iubemus col. 8. quorſum etiam ſpectat locus, ſi quis album prętoris corrupiſſet &c. Hæc Iac. Omphalius.

Quinetiam ferias concipere, ludis præeſſe, quadrigis emittendis ſignum dare, aquædu
ctuum curam gerere, ædem dedicare, de geſtis cuiuſq; magiſtratus diſquerere, duum/
uiros & decemuiros creare, bonis interdicere: quæq; ad diſciplinam publicam pertine/
rent, curare & proſpicere: tum criminoſos reos facere, officij prætoris erat. Rei autem
criminis fiebãt, ut accuſator criminoſum in ius ducat, & apud prætorem reum agat, his

Rei criminis q̃modo fiebant.

uerbis: Aio te prouinciam depeculatũ fuiſſe, aut crimẽ aliquod admiſiſſe. Tunc ſi reus
tacuiſſet, tanq̃ in conuictum lis dabat: ſi uero eſſet inficiatus, inquirẽdo crimini præfixo
die, à prætore accuſatio conſtituebatur, & tunc in reum, ut noxam cuius arguebat, di/

Prętoris poteſtas abſentibus conſulibus.

lueret, lege agebatur. Deniq; illud receptũ eſt, abſentibus conſulibus & in prouinciam
profectis, habendi ſenatus prætori Romæ ius fuiſſe, comitijsq; præſidẽdi, de rebus quæ
ad rempublicam pertinent, conſultandi, urbi præeſſendi, atq; idem fere iuris quod con

Prætor etiã minoribus magiſtratibus iusdicebat.

ſules habere, nulla controuerſia eſt. Nec me præterit, memoriæ datum eſſe, non modo
ſuper priuatorum cauſis, ſed inferiorum quoq; magiſtratuum, uidelicet quæſtorum &
ædilium, prætori more priſco ius dicere licere. Itaq; tam plebeos & humiles, q̃ ædiles
& quæſtores, reliquosq; magiſtratus, qui nec uocationẽ, nec prehẽſionem habent, apud
prætorem in ius uocare cuiuis poteſtas eſt: quos in uincla duci iubere, pro imperio & po
teſtate & legitimis pœnis afficere poterat. Fertur quoq; Octauius Auguſtus hoc mu/
nus prætori urbano dediſſe, ut popularium litigatorum appellationes cognoſceret, pro

Prętores de gradu deiecti

uincialium uero cognitionem conſularibus uiris ipſe delegaret. Si tamen ipſi præto/
res praue quid deliquiſſent, ex conſulto ſenatus nonnunq̃ prætura deiecti fuere. Nam
& P. Lẽtulus prætor & alij magnis criminibus circũuenti, abdicato magiſtratu, de gra

Ordo magiſtratuũ Ro.

du exturbati, male adminiſtrati muneris pœnas dedere. Moris præterea fuit, ut ſicut di
ctatores magiſtros equitum, conſules ſub ſe legatos habebant, qui eorum uices gerere,
& quoties oporteret, munia obire poſſent: ſic prætores quæſtorum ope niterẽtur. Itaq;

Quęſtores p̃torũ uicarij

prætores quæſtoribus parentis affectu, & coniunctiſſimorum loco eſſe, uetuſti iuris fu/
it. Tametſi prætores ſicut conſules non modo quæſtorem, ſed legatum unum pluresue
in prouincia habuiſſe, ipſiſq; quoties abeſſent, legionũ & exercitus curam demandaſſe,
compertum ſit. Illud quoq; nõ ab re fuerit meminiſſe, prætorem urbanum plus decem

Prętori urbano pl9 decẽ diebus urbi abeſſe non licebat. Lictores prætoris.

continuis diebus Roma abeſſe non licere: ipſiſq; nõ duodecim, ſicut conſuli, ſed ut infe
rior magiſtratus notaret, ſex tantummodo lictores cũ faſcibus Romæ: in prouinciaue
ro ſibi decreta pro maieſtate imperij, etiam cum ſecuribus præire. Paulum tamẽ Aemy
lium cum prætor in Hiberos duceret, cũ duodecim lictoribus præturã geſſiſſe autores
tradunt. Credo equidẽ, ut dignitas conſularis adiũcta prætoriæ uideret, utq; plus maie
ſtatis ineſſet, ideo duodecim lictores p̃ter p̃ſcriptũ, Aemyliũ in prouincia habere ſenatũ

Toga pretexta prætorum.

uoluiſſe. Fuitq; aĩaduerſum, prætorio uiro & q fuiſſet prætura functus, toga p̃texta uti
licere: eundẽq; Aemyliũ non in purpura modo prætexta, ſed trabea cãdida & miniſtris

dealbatis,atque in equo albo præturam geſſiſſe. Neque præterierim, nomen prætoris et munus non Romæ tantum,ſed apud Latinos populos & Siculós,atque in Samnio,& Campanos,exteraſq; gentes præcipuum fuiſſe. Nanq; Aegyptijs loco cẽſoris erat, cui portoria exigendi munus impendebat. Achæis bini prætores longo tempore imperitarũt,mox unũ accepere. Apud Macedones,Sagũtinos & Syracuſãos,domi foriſq; iura dabant:in quo magiſtratu cũ eſſet Dionyſius,gradum ad tyrannidẽ fecit. Apud Thebanos ſummã imperij tenebant,ſicut fuit Epaminundas:& niſi præſente eo, magiſtratus eligi nequibant. Sardiũ prætor de bellis conſultabát,&fœdera inibat. Aetolis cum de bello aut quouis negocio ſenatum conſuluiſſet, dicendæ ſententiæ ius non habebat. Epirotis& Athenienſibus prætor,Themotheta,& belli dux,ſingulis annis ſortito creabantur. Is autem ſiquando bella mouenda, & armis decernendum foret,militum delectus habere,legioneſq; & turmas conſcribere ſolebat, quam præturam Nicias cum Pericle aliquando geſſiſſe fertur. Nonnunquam Athenienſes decem prætores militiæ præfecere,qui per uices caſtris & legionibus imperitarunt. In quo magiſtratu cũ eſſet Ariſtides,Milciadi ceſſit,ne in pugna Marathonia aduerſus Datym Darij præfectũ,in diſſidium ueniret,quum multitudine prætorum,patriæ diſcrimen impenderet.

Prætoris dignitas apud exteras gentes.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando delicta non conſummata, ac ſi perfecta fuiſſent,puniri debeant. Caput XVI.

CVM Ciceronis orationem,quam pro Milone magna cura & ſummo ingenio elaboratam, in ſenatu dixit multo cum uerborum pondere & nitore, quandoque legeremus:in qua ad exaggerandam inuidiam,Clodij ſeruũ in æde Caſtoris,cũ ſica,ut Pompeũ trucidaret,deprehẽſum dicit,in hæc uerba ipſũ loquutum offendimus: Niſi quia res perfecta non eſt, ideo punienda non fuit:quaſi exitus rerum,non hominum conſilia,legibus uindicentur. Minus dolendum fuit, re non perfecta:ſed tamen puniendũ certe nihilominus. Hactenus Cicero. An ſemper, inq; omni negocio, praua hominum conſilia, quæ exitum ſortita non ſunt, perinde legibus uindicanda ſint,ac ſi cogitatum facinus eſſet admiſſum,in congreſſu æqualium tunc me præſente quærebatur. Vt ſi quis cum telo hominis occidendi cauſa deprehenſus,ipſum nõ occiderit:uel qui uenenum parauit, hominem non necauerit:an tãquam necem intulerit,perinde mulctandus & coercendus pœna ſit. Rurſus, ſi extra cogitationis fines peccatum non exceſſit, ut quia mente conſcelerata quis agitat facinus, illudq; adhuc opere nõ inceptauit, neq; actu exequutus eſt, an nihilominus pati ſupplicio afficiẽdus fuerit. Et quantum intelligi ex ueterum monumentis dabatur,diſtingui oportere putant: ut ſi homo magnum aliquod ſcelus, aut extremũ facinus patrare inceptat, ut quia deorũ templa funeſtis facibus incendere,phana depeculari,ſacra porphanare, patriam,parentes,Lares,ſocoſq; hoſtibus prodere,necem parenti aut principi parat,aut eiuſmodi damnata crimina,in qbus magna calamitas,aut fœdum exitium futurum eſt, proculdubio leges inceptũ facinus, ac ſi conſummatum eſſet, puniri uoluerũt:nec ſolum autores ſceleris, ſed facinoris conſcios. Nõ enim ſecus cenſuere eum qui tam atrox dirumue facinus moliri auſus fuit,quiq; ad tæm exitiale ſcelus animũ induxit,perinde affici oportere,ac ſi illud opere cõſummaſſet. Idq; exemplis patere, quod lex Iulia in mœchos animaduertit,ac fures & proditores æque punit, qui adulterium furtumue patrarunt, q̃ qui id inceptarunt,etſi crimen non perfecerunt. Ideo Græcis lege cauetur, ut tyrannorũ filij uelut facinoris conſcij,pareutũ crimina luant,&haud ſecus morte exilioq; mulctentur, fœdaq; in eos exẽpla iræ inuidiæq; exerceantur. tametſi Romana lege caueatur ſecus,quod in leuioris noxæ criminibus,& ubi non eſt tanta ſceleris magnitudo, aliter ſtatutũ eſt. Tunc enim delinquentes peccato nondũ abſoluto, nõ uſq; adeo criminibus obnoxij fiunt,nec ſceleri ita ſe obligant,ac ſi opere exequutum eſſet. Sed prætoris arbitratu pœna modo maiore, modo minore, pro noxa, & quoad uſq; ad facinus progreſſum fuerit,puniri oportet:ut nec à pœna immunes fiant, nec tam ſeuera legum diſciplina, q̃ qui effecere,puniantur. Idq; Ciceronem ſentire nunc arbitrari,quõ legibus hoim conſilia,non euẽta rerum,uindicari dicit:ut quia immaniſſimo reatu obnoxius fuit,qui cum ſica Pompeij trucidandi cauſa deprenſus fuerat, in quo totius reip. ſalus & maieſtas im

Græcorum lex.

perij piclitabatur, haud dubie pœna deteſtabili dignus erat, tametſi illud non conſum maſſet, tanq̃ eo caſu foret, quo hoĩm cõſilia incepta, ac ſi exitũ ſortita fuiſſent, pœna co ercenť. Non ſic autẽ, ubi cogitationis fines crimen non exceſſit. Tunc eñ cogitato, nec dum incepto facinore, quia intra cordis arcanum facinus retinetur, neq; ſatis apparet ne quitia, quoad uſq; deducta eſt, etſi Deo obnoxius fiat, qui ſcelus, q̃uis minimum, animo p̃ſumit: tamẽ crimẽ cõceptum aut cogitatũ facinus, legibus pœnã nõ mereť: q̃ppe uo luntates (ut Cato inquit) neq; legibus, neq; pœnis fiunt obnoxiæ. Huc p̃tinet illud Iu uenalis: Nam ſcelus intra ſe tacitus qui cogitat ullum, Facti crimen habet: ſcilicet Deo obnoxium inuiſumq; fieri, qui læſa conſcientia, infandum facinus animo agitauit.

Iuuenalis.

Quod Theophraſtus ſenſit, quibuſdam uiperarum morſibus tibicines mederi, probatum experimentum. *Caput* XVII.

THeophraſtus philoſophus præſtabili uir ſapiẽtia, Academiæ poſt Ariſtotelem ſucceſſor, in rebus phyſicis & mathematicis magna doctrina & æſtimatiõe fu it. eum literis mãdaſſe accepimus, quibuſdam uiperarum morſibus, cantus ti biarum aut fidicinum, atq; alia organa artis muſicæ modulate adhibita, aptiſ ſime mederi. quod & Aſclepiades medicus literis prodidit, qui phreneticos mente im/ minuta & ualetudine animi affectos, nulla re magis quam ſymphonia & uocum cõcen tu ac modulis reſipiſcere, & ſanitati reſtitui cenſuit. Fertur quoque Iſmenias Thebanus plures Bœotiorum iſchiadicos, & coxendicum dolore laborantes, incentione tibiæ bo næ ualetudini reſtituiſſe. Tanta hominis naturæ cum harmonia cõſenſio eſt. Quod cũ credi uix poſſet, nupeř id nobis quum caſu ad id incideremus, pro explorato & comper to fuit. Siquidem tarantula, id eſt, phalangio percuſſos, quos uulgo tarantatos dicunt, haud aliter ex ancipiti morbo cõualeſcere uidimus, quam ſi tibicen uel citharista iuxta eos diuerſos modulos incinat, ut pro ueneni qualitate, ita harmonia & audiendi illece/ bra capti, uenenum illud uel ex intimo corpore dilapſum effundant, aut ſenſim per ue/ nas diffuſum dilabať. Tarantula enim aranei genus eſt, dirũ animal, tactu peſtilẽs. eã ſi caſu ſpectes, futilem & ſine noxa putabis. & ſane reliquo anni tempore minime perni cioſa aut exitialis, uix aliquid neruorũ aut uitium ad nocendum habet. Cum uero æſtu anni flagrantiſſimo, aſſiduo ſole Apuliæ campos, ubi peculiare hoc malum exiſtit, tor/ reri certum eſt, tum maxime ſeu afflatu noxio, ſeu æſtu accenſa, morſu uirulento peſti/ feram perniciem affert: cui tanta malo uis eſt, ut quemcunq; morſu percuſſerit, niſi cele ri remedio ſuccurratur, aut ſtupor exitialis primo, deinde certa nox ſubſequatur neceſ ſe eſt: aut ſi qui forte uitæ damnum euaſerint, ueluti abalienati mente & ſemiuiui, con/ tinuo ſtupore & hebeti ſenſu oculorum auriumq; affecti, uitam miſerabilem ægerrime ducant. Huic peſti & tam præſenti malo, quantum prouideri humana diligentia ua/ luit, unum hoc ſalubri remedio eſſe compertum eſt, ſi protinus tibicen aut citharista ua rios concinat modos: tunc eñ morbo eiuſmodi percuſſus, q moribũdus, & ſermonis & oculorũ ſenſus amiſerat, quiq; nec ingredi, nec fari, neq; aliquo ſenſu frui ualuerat, mox ubi tibiam aut citharam admotam propius audit, illo miti ſono & cõcentu captus & de mulſus, uelut e graui ſomno excitus, oculos attollit parumper, mox ſe in pedes erigit, ac ſeſe recipiens, paulatim pro modulo & pulſu ſonorum, ſeruata pſallendi lege ingre ditur: tunc enim in augeſcẽte ſono, quaſi permulſis animis & cõfirmatis, exultabundus maximo niſu atq; impetu, in ſalt9 geſtuſq;, nec indecoros, neq; à pulſu citharæ diſſonos erumpit: ita ut etiam rudes & ignaui, pſallendi modos docti in ludo uideantur. Memo/ ria repeto, dum per loca illa diutino ſitu ſqualida, ardore ſolis feruentia cum aliquot comitibus iter intenderẽ, undiq; oppidaq; uicos, alia tympanis, nonnulla fiſtulis pleraq; tibicine circunſonantia adiſſe: cuius rei cauſam quærẽtibus nobis relatum eſt, tarãtulæ morbo affectos undiq; per oppida curari. Cũq; eius rei gratia in pagũ quẽdam diuerte remus, inuenimus adoleſcentẽ morbo eiuſmodi affectũ, q uelut repẽtino furore ictus & mẽte abalienat9, corporis motu nõ indecore & manuũ pedũq; geſtib9 ad tympanũ pſal lebat non incõcinniter, utq; uehemẽtius modos acciperet, quaſi illo pulſu demulceri ani mus & leniri dolor uidereť, ſenſim & placide aures tympano admouere, mox caput, ma nus et pedes crebro motu cõcutere, et demũ in ſaltũ ſe attolere uidebamus. Quæ res quũ

Phrenetici uocũ cõcentu reſipiſcũt

ludo & riſu prorſus digna uiſa foret, interim is qui tympanũ pulſabat, ſonitu parũmper intermiſſo, pauſam fecit. Atq; illum morbo effectum, ubi præcentio illa quieuit, uelut attonitum, ſtupentiq; ſimilem, repento animo linqui, & omni ſenſu deſtitui cernimus. Rurſus reſumpto tympano, ubi primum modulos audiuit, priſtinas illum uires reſumere, & acrius in choreas inſurgere ſpectabamus. Creditum eſt, quod à uero non abhorret, uim illam ueneni uirulento morſu & ſanie conceptam, harmonia & uocum concentu, per totum corpus diffundi, atq; inde fato neſcio quo, dilabi & exinaniri. Ideo illos qui morbo eiuſmodi laborarunt, ſiquid reliquiarum reſiduum fuit, quod penitus curatum non ſit, ſi quando ſono extrinſecus uel cõcentu illorũ aures affici contigerit, ueluti mento conſternatos, toto corpore & animo concuti, ac manibus pedibusq; geſtire compertum, eſt, donec uis illa tabifica penitus extincta fuerit. Nos etiã quædam aranearũ genera & ſcorpionũ, præcipué apud Albanos & Hiberos gigni, literis mandatum legimus, lœtiferi morſus, quibus affectos homines tam dira inficiunt tabe, ut quoſdã ridendo, nonnullos flendo, alios diuerſo animorum habitu, mortem oppetere compellant. Illud tamen proditũ memoriæ eſt: in Arabia uiperas minus eſſe lœtales, nec morſus lœtiferi, quod odoratis depaſtæ uirulentæ non ſunt. In Phœnicia uero & omni Aphricæ tractu, truculentiores, & uel ſolo halitu afferre necẽ: & in Syria angues ne laceſſitos quidẽ, Syros attingere: in peregrinos autẽ, ictu pernicialiiras acuere. Contra uero, in Altenio Catiæ mõte ſcorpiones aduenis innocuos eſſe: incolis uero, perniciosos & infeſtos.

Araneæ & ſcorpiões apud Albanos & Hiberos. Viperæ in Arabia. In Phœnicia & Aphricæ tractu. In Syria. In Altenio monte.

Qui uici, uiæ, uel cliui præcipue Romæ fuerint, & unde nomina originis ſumpſerint.

Caput XVIIII.

ADuertti ſæpe animum, ſicut fora, ita & uicos urbis præcipuos, partim à conditoribus, nonnunquam ex uarijs euẽtis nomina ſumpſiſſe: plerunq; qui loca urbis incoluere, ad poſteros denominatiões ex ſuis nominibus tranſmiſere. Thuſcum uicum ideo dictum ferũt, quod quum Proſenna rex urbi caſtra admouiſſet hoſtiliter, & repẽtinas incurſiones faceret, neq; ut admitteretur efficere quiſſet, re infecta inde diſcedens, contra Aricinos admouit copias: unoq; prælio fuſi Hetruſci, laſſitudine & uulneribus ſaucij Romam petiere: ubi maiore cura habiti & culti in calamitate, amore urbis locum quem incolerent petiere, quibus in urbe datus eſt, quem Tuſcum uicum appellarunt. Sunt qui credant, Cælium Iubenium Hetruſcum bello egregium, cum expedita manu Romulo contra Latinos præſidio ueniſſe: cumq; in monte Cælio loca editiora tenuiſſet, poſt Cælij obitum, nequid moliri poſſent, in æqua deducti, infima urbis coluiſſe, à quibus Tuſco uico, ut ait Tarro, nomen datũ. Ea autem fuere inter Capitolium & palatium loca iuxta comitium ſtadiorum ferme quatuor, prope Velabrum, quantum à foro ad circum maximum latitudinis eſt. Ex uico enim Thuſco & Velabro per boarium forum in cliuum publicum flectebatur, atq; in ædem Iunonis reginæ, ibiq; ædem Vertũni fuiſſe autores tradunt, qui deus inſtar magni numinis apud Thuſcos, & multo in honore fuit. In capite enim uici Thuſci, inter circum maximũ & Auentinum, Argiletum & ſepulchrum Argi uiſebatur. Patritij autem uici nomẽ dictum accepimus, quod regnante Seruio Tullio, quum timor inceſſiſſet patres, ne quid Romana nobilitas molliretur, locus in urbe ſemotus, quem incolerent, datus fuit, quem patritium, quod ea loca patritij tenerent uocatum ferunt. Præter quem fuit angiportus patritius ad ædem Dianæ: ad quam uiros ingredi religio non ſinit. Cyprium uero dictum autumant, quod quum Sabini locum inſediſſent, boni ominis cauſa Cypriũ, hoc eſt, bonum nũcuparunt, cui poſtea propter Tulliæ inhumanum ſcelus, quod in infando facinore carpentum ſupra defuncti patris corpus egerat, Scelerati dixere nomen. Et ſummo enim Cyprio uico eunti dextra in Vrbicum flectebatur: inde ad Exquilias iter erat. Sic uicus Aphricus, quod in eo ex Aphrica diuertebant hoſpites, quiq; obſides dati erant, denominari cœpit. Et Fregellæ, quod ea loca Fregeæ ciuitatis hoſpites incolerẽt. Iugarium uero dixere ab ara Iunonis iugæ, quæ præcipuo ibi honore colebatur. Iunonem enim iugã uocant, quod iungere matrimonia & nuptijs præeſſe putarunt. Hũc iugarium in infimo Capitolini montis prope Aequimelium & templũ Fortunæ fuiſſe, iuxta ædes matris magnæ, indubia argumẽta ſunt: quibus in locis etiã Opis & Mineruæ

Thuſcus uicus. Aedes Iunonis & Vertumni. Argiletũ. Vicus patricius. Angiportus patricius. Cyprius uicus. De hoc cap. VI. huius libr. Vicus Vrbicus Vicus Aphricus. Vicus Fregellæ. Vicus iugarius

ædes erant. Sobrium autem uicum, uel ꝙ nulla ibi caupona foret, aut uinaria officina:
Vicus ſobrius
uel quia lacte non uino Mercurio litabatur, nomen uendicaſſe Pompeius autor eſt. Vi
Lōgus uicus
cus uero longus, ſicut uia lata à latitudine, ſic à longitudine nomen fecit. In eo enim Fe
Febris phanū. Ara pudicitię plebeiæ & patritiæ.
bris phanum, & ara Pudicitiæ plæbeiæ, quam Virginia Auli filia nupta plebeio, tēplo
ſacrauit, eſſe tradūtur. Nanq; aliam patritiæ Pudicitiæ ad ædem Herculis rotundā in
foro boario fuiſſe uulgatiſſimum eſt. Cuius Pudicitiæ ſignum præterquam ab ea quæ
uni nupſiſſet, caſtiſſima matrona attingi, aut in æde litari nulli ꝑmiſſum fuit. In uia ue
ro lata, lacus Ganymedis, Solisq; & Spei, ac Fortunæ tēpla in magno fuere cultu. Præ/
Via lata. Cliuus Capitolinus.
ter quos erat cliuus Capitolinus, ex quo ad æqua urbis ex Capitolio deſcēſus patuit, iu/
xta quem Saturni & Concordiæ templa, haud longè ab æde Iunonis monetæ: & alter
Publicus ſeu Publicius à Publicijs ædilibus, qui locū ſtatuerunt, uel ꝙ publica impen/
Cliuus publicius.
ſa conſtratus foret, ſicut uia publica, ſita apparent. Perq; hunc cliuū publicum ad Vela
brum, & boarium ac piſcarium forum ex Capitolio atq; arce deſcenſum patuiſſe, & in/
de in Exquilias iter eſſe tradunt. Nam cliuum urbicum, iuxta quē Seruius Tullius ha
bitauit, & publicum uicum, ad quem lacus Fagutalis, Fagutalq; Iouis ſacellum, in quo
fagus arbor ſacra uiſebatur, pariter in Exquilijs fuiſſe proditum eſt. Fuit quoq; cliuus
proximus non incelebris, ad quem florales ludi celebrati plerunq; ſunt, & uicus Coſco
nius & Hiſtrius, qui ut multi autumant, à conditoribus nomen uendicarunt. In hoc ui
Vicus Coſconius.
co Hiſtrio, ſecundo Punico bello aquarum magnam uim erupiſſe, T. Liuius memorat.
Vicus ſandaliarius.
Legimus quoq; Sandaliarium uicum ab Apolline Sandaliario, cuius effigiem ornatā
ſandalio, quod eſt calceamenti genus, in quarta urbis regione autores ponūt. Sicut in
ſexta regione malum punicum fuiſſe memorant, & ad Capita bubula, ad Pirum & Sca
las anularias. Sed quod de uicis, idē de uijs dictum accepimus. Nam Carinas à Cerio/
ne dictas Verro ſignificat, iuxta quas templum Telluris & Pompeij domus. Hæ enim
& Suburra celebres & primæ uiarum habitæ. Hanc uero ab agro Succuſſano, uel ꝙ
ſub muro Carinarum foret, denominari tradunt. Poſt quas uia ſacra non minoris cele/
britatis & famæ adnominatur: ſiquidem per eam frequens in Capitolium iter erat, per
quam triumphalis pompa, captiua præda, & hoſtium ſpolia, ſubactis gentibus & nati/
onibus domitis, ſolenni apparatu triumphi dei procedebant: eamq; ſacram nuncupari,
ꝙ inter Romulum & Tatium ictum in ea fœdus fuiſſe tradunt. Quanuis in comitio in/
ter Romanos & Sabinos percuſſum fœdus, atq; ideo à conuentu comitium ueteres ap
pellaſſe contendant. Nonnulli ꝙ per eam ſacra in arcem quotquot mēſibus deferri in/
deq; augures captare auguria ſolerent, dici opinati ſunt. Cuius cognomēti etiā Athe/
nis uiā fuiſſe legimus, ꝙ Eleuſina ſacra in ea peragerent. Et alia Mylaſæ in Caria eiuſdē
Via ſacra apud Athenienſes, et Mylaſas.
nominis proditur, ab urbe ad Iouis templum ſtadijs ſexaginta, per quā ſacrorum pom/
pa ferebatur. Inter uicos autem Athenis præcipuæ dignationis Melita, ubi Phocionis
ædes erat, & Achæis Colonides memorantur. Hæc quidem ſacra Romæ à Carinis ori
tur, & ab Streniæ ſacello, ubi ſtatua Cloeliæ uirginis inſidens equo, ibiq; ad ædes Lari/
um, & demum ad Scauri ædes procedebant, ubi templum Cluacinæ Veneris ſitū me/
morant fuiſſe, ꝙ inibi Sabinæ mulieres infeſtas acies, & uſq; accenſum præliū inter Ro/
Calphurnius fornix. Via fornicana. Via Exqlina. Via Cęlimontana.
manos Sabinosq; diremiſſent. Cluere enim antiq pugnare dixerunt. In ea quoq; regia
fuit, ubi Ancus Martius primo, & poſt aliquot tempeſtates, Iulius Cæſar habitaſſe fer/
tur. Ibiq; Fabius fornix arcus marmoreus à Fabio cenſore extructus, q quōdam deui
ctis Allobrogibus triūphauit: & haud procul Calphurnius fornix, apud quē C. Grac
chus fragmēto ſubſellij ictus occubuit. Præter quas fuit uia fornicata in campo, ubi fla
minia & ſepta fuere. Exquilinam uero & Cælimontanā, ꝙ in Cælium & Exquilinum
montem ferrent, denominari ferè uulgatiſſimū eſt. Septa uero, frequentia fuere in Mar
tio cāpo loca, quibus olim Ouilia nomen, tabulatis cincta. Aeuo mox ſuccedēte, ſum
ptu magnifico & excellenti cultu marmorea facta, quæ excelſas porticus & ingentes
ambulationes accepere: in quibus populus ad comitia frequens conuenire, & de dandis
honoribus, deq; repub. decernere ſolebant, ibiq; res cenſu & extimatione dignæ, & quæ
magno parantur, uenales exponi. De noua autem uia, ꝙ ſupra ædē Veſtæ, iuncta Ro
Via noua.
mano foro & Velabro fuerit, quodq; ex Velabro ad eam iter eſſet, ibiq; ante aduentū

Gallorum, Gallos primum aduentare auditum ſit. Propterea q_3 Aij delaram, & Allo/quutionis templum illic à Furio Camillo extructum diu manſiſſe, à multis ſcriptum & memoratum eſt.

Aij ara. Allocutionis templum.

In quibus membris in homine inſit religio quædam, propter quam illa ſancte coli debant & obſeruari. Caput XIX.

QVibuſdam membris in homine religionem ineſſe, ea q_3 ſancte obſeruari & coli decere, multi arbitrati ſunt. Siquidem in capite hominis tanquam in arce, ubi mēs & ſedes animæ creditur eſſe, quæ pars longe ſanctiſſima homini eſt, quod inde originem ſumunt ſenſus & nerui, religio & quoddam numen in eſſe fertur. Ideo ſi quem reuerebantur ueteres, aut honore dignum putabant, ad omnē occurſum caput reuelare & aſſurgere, ac de uia decedere ſolebant, ſcilicet exiſtimantes, nudo & aperto capite in exhibendis honoribus eſſe oportere, ueluti omnia noſtra pate/faciamus: credo etiam ualetudinis cauſa, ut Varro ſignificat, quod ad fidē proxime accedit. detecta enim capita, contra uim algoris caloriſue haud dubie firmiora eſſe, & ad ualetudinem mire proficere multi cenſuere. Ideo Aegyptij, quod detecto ſunt capite, habentur firmiores: Perſæ uero, quod cum mitra & pileo, debiliores, adeo ut leui ictu offendātur capita. Hinc Hannibal, diuus Iulius, & alij ſummi duces, detecto ſemper capite, ſeu ſol, ſeu imber eſſet, uelut contra frigora tempeſtates q_3 obdurato, inceſſere. Maſiniſſa quoque Numidiæ rex, nullo frigore aut imbri adduci potuit, ut caput tegeret. Quod de Hadriano & Seuero principe traditur, tantæ firmitatis fuiſſe, ut hyeme ſæua & gelida per niues & frigora aperto capite inceſſerit ſemper. In quo quidem id longe præſtantiſſimum fuit, ſuis nominibus quenq; uenerari & ſalutare, ſalutantibusq; red/dere ſalutem. Ideo nomēclatorem, qui nomina ſuggereret, iuxta ueteres habuere. Si autem nomen non ſuccurreret, illum honoris cauſa dominum appellabant. Græci uero nō proprio, ſed officij nomine aut muneris quod gerebat, ſalutare, religioſius putarunt. Defunctis uero corpus exanime, aut urnā tangere, uenerationis ſignū erat. Si qui tamē præcipua dignitate & honoribus fulgerent, illos proprijs ſalutare nominibus, haud de/corum uidebaẗ. Fertur tamen Alexander Macedo poſtq̄, profligato Dareo, Magnus eſt cognominatus, nulli niſi Antipatro & Phocioni literis dediſſe ſalutem. Et Demetri/us præter ſe & Antigonū patrem, regē nec nominaſſe quenq̄, nec ſalutaſſe. Nero quoq; Cæſar nedum ſalute, ſed ne reſalutatione quidē aliquem impartiuit. Craſſus contra: nā infimi ordinis ſingulos proprijs nominibus reſalutauit. Reges Numidarum pro maie/ſtate habent, nulli mortalium impartiri oſculum, nec ſalutē. Pyrrhus uero in ſalutatio/ne literarum, adulterinas Lyſimachi literas deprehēdit: nam quū Ptolemæus Pyrrhū epiſtolis filium ſalutaret, in adulterinis quas Ptolemæi nomine Lyſimachus deſtinarat, regē nuncupauit. Tigranes aūt, quod à Lucullo non rex regū ſalutaret, quaſi coarguēs imperitiam ſuā, ipſum pari modo retaxauit. Nanq; ad eū ut imperatorē ſcribere con/tumaci epiſtola recuſauit. Cui haud abſimile eſt, quod Menecrates Iupiter cognominatus, cū literas ab Ageſilao hoc tenore accepiſſet, Menecrati rex Ageſilaus felicitatē, q̄ſi conuicio affectus foret, reſcripſit, Menecrates rex Ageſilao ſanitatē. Dareo quoq;, quū ſe regē aſcripſiſſet, neq; idē nominis Alexandro impartiſſet, Alexander reſcripſit, ut de cætero meminiſſet ſe nō tantū regi, ſed & ſuo ſcribere. Caſſander uero quū omnibus li/bellis & epiſtolis rex ſalutaretur, tantæ moderationis fuit, ut nunq̄ ſibi regium uſurpa/rit nomē: ſicut Porus Indorꝝ rex ab Alexandro uictus, in poſterꝝ nunq̄ ſe regem appellari ſuſtinuit. Contra Perſes Philippi filius, quū rebus deploratis & euerſo regno ſupplex ad conſulē ſcriberet, tanq̄ in altiore faſtigio poſitus, ſe regē aſcribere nō dubitauit. In/ter cæteros proditur Hannibal eo inſolentiæ proceſſiſſe poſt uictoriā ad Cannas, ut nulli ciuiū ſuorꝝ niſi ꝑ interpretē, reſpōſum aut ſalutē dederit. Et Pallas Claudij libertus, eius proteruiæ fuiſſe ut nō modo nulli miniſtrorꝝ ſalutē impartiuerit, ſed ne uocem qui/dem cū familiari cōmunicarit. Fertur tn̄ Sapor Perſarꝝ rex, quum ad Conſtantiū ſcriberet imperatorem, Solis & Lunæ ſe fratrem dixiſſe. Et Artaxerxes quū minacibus literis urbium excidia, uaſtatiōes agrorum, cædes & incēdia Lacedæmonijs intermina/

Religio in capite.

Capite reuelato aſſurgere & de uia decedere.

Capite aperto eſſe ſalubre.

Suo nomine ſalutare.

Defunctorū corp9 aut urnā tangere. Salutatiōes

Hannibal.

demiſſa,maleuolos:nam ſi quē faſtidimus,truci ſupercilio deſignamus. Ideo Romanæ mulieres ſupercilia Lucinæ conſecrarunt,quia inde lux ad oculos fluit. In genis aūt eſt ſedes pudoris. *Ex genis.* Has enim quū pudet,primū rubore ſuffundi uidemus,pudibundumque animum ex illis penſitamus. Quare in pueris rubere genas,& ingenuo pudore affici,ꝓbitatis ſignum eſt:in his enim pudor,integritas,& uirtus oſtenditur. In quo proditum memoriæ fuit,populum Romanum tantū pudori tribuiſſe,ut Philippo regi Macedoniæ pluribus criminibus impetito, nihil æqué profuerit, ꝙ Demetrij filij pudor,in ſenatu obiecta minimé diluere ualentes. Domitiano uero Cæſari crebra oris confuſio pro modeſtia putabatur,quum eſſet ſumma immanitas. Ideo qui pudorem abiecere, ꝑfricuiſſe faciem dicti. contra in auriculis rubor:nam læſæ conſcientiæ & admiſſæ turpitudinis ſignum eſt. *Ex auriculis.* Magnas tamen auriculas,ſtultum deſignare uoluerunt & loquacem: mediocres uero,mores optimos præmōſtrare. In auribus mulieres binos ternosq; uniones aut elenchos ferré,nobilitatis ſignum fuit:ſicut in Oriente uiri geſtare aurū. Sylla tamen tunc maxime truculentus fuiſſe dicitur,& aſpectu minaci,quum eius faciē rubor infeſtaret. *Platonis ex coloribꝰ phyſiognomia.* Plato uero homines rubicundos,dixit animoſos:nigriores,uiriles:albos, deo deuotos:mellei coloris & decoloris uultus,nimium amatores. Tametſi cōmuni feratur adagio,iracūdiſſimos eſſe flauos rubentesq;. In pectore aūt ſedē eſſe conſilij,ea ꝓpter prætextatis bullam pēdere pro pectore, ꝙ ubi ſedes erat conſilij, ibi cordis inſigne maneret,multi prodidere. *Pectus ſedes conſilij.* Hominis præterea genibus quandam eſſe religionem & pietatē nouimus. *Genua.* Etenim ſupplicantes,& qui pie exorare aliquid uolunt,deoꝝ hoīmq; genua amplectuntur,manus apprehēdunt, ad genua procumbūt,illaq; tanꝙ ſacra ſuppliciter uenerant & colunt,in his numen & ſedē miſerationis eſſe arbitrati. *Supplicū geſtus apud diuerſos.* Quanuis apud Græcoꝝ antiquiſſimos,in ſupplicando mentū attingi,& altera manu genua apprehendere, aut oleæ ramū uelamēta ſupplicū offerre, uſurpatū ſit. *Mētum attingere.* Et apud Moloſſos cū regis prole ad ſacrariū confugiſſe,eumq; ſedentē erexiſſe:Spartanis,cruda exta in manus obtuliſſe:Perſis, ꝑ Solis iubar obteſtari, uel manu ignem excipere,& ſi uoto caderet, ſe in aquā iniectuꝝ interminari:apud Scythas & Latinos populos ſupplicē in Lare ſedere tacitū,abiurationis & maximū ſupplicādi genus notabat:ſicut Græcis,humi inter cineres conſidere ad ignē. Eratq; Macedonū mos,ſi quid ſuppliciter expoſceret,ſeminudos, & interiori tm̄ amictos tunica,obteſtari:quod à Romanis quoq; uſurpatū meminimus, ut nudo pectore & deiecta toga ab humeris,deprecētur genu nixi,nōnunꝙ humi deiecti,quæ infima obteſtatio putabat. Siculoꝝ uero & Græcoꝝ inualuit mos, ſqualida ueſte,capillo & barba ꝓmiſſa,illuuie & ſqualore obſitos ad miſerationē adducere:pedibus quoq; obuolui,& humū uerrere crinibus,aut paſſis protenſiſq; manibus obteſtari,ꝓcipuū ſupplicandi genus fuiſſe multi prodiderūt. Sicut manus in cælū tendere, à dijs opē expoſci,uel puluerē crinibus ſpargere,intimū doloris ſignū notabatur. Eſt quoq; in dextris religio:eam porrigimus, ſi quid data fide futuꝝ pollicemur:in ipſa em̄ fidem ſacratā Numa Pompilius uoluit,ſacrumq; Fidei inſtituit,ad quod flamines curru arcuato,manu ad digitos inuoluta,ſolenni pōpa uehi iuſſit, magno argumēto illā in dextris ſanctā ſacratamq;,& propterea minimé uiolandā ratus. *Dextræ religio.* Apud Perſas quoq;,ſi qd firmū illibatumq; uolebant, illud dextræ & fidei pignore ſanciebāt : itaq; nihil apud eos fide antiquus fuit. Ad dextrā uero locari, ꝑcipue apud Aegyptios,magnus eſt honos habitus:in medio uero,maximus. *Ad dextrā locari.* Quod æq; apud Romanos ſeruatū eſt. Idē apud Aphros Numidasq;. Etiā in dextra magnā uiro ineſſe autoritatē maieſtatemq;, hoc argumēto notari,quū tumultuantem multitudinē dextra compeſcimus, aut indicere ſilentiū, pacēmq; manu portenta afferre ſignificamus. *Dextræ autoritas.* Inde nos principum ſtatuas pedeſtres equeſtresq;,ad hoc æui dextra porrecta inſpicimus. Marius quoq; quum in Romanos maxima clade ſæuiret,quos ſeruare uoluit,dextra porrecta,aut ſalute data, incolumes fecit. Refert tamen Xenophon, Cyrum ſingulari prudentia uiros adhibitos cōuiuas, ꝙ honoratius exciperētur,in ſiniſtra locare ſolitum,eamq; partē uelut cordi affinem,digniorē duxiſſe. *Ad ſiniſtrā locabat Cyrus.* Legimus quoq; uictrices dextras imperatoꝝ,ob fortia facinora milites deoſculari,apud Romanos patrij moris fuiſſe:pedes uero nunꝙ, niſi quod de Maximino prodit tantæ perfidiæ regnaſſe,ut in ſalutationibus ſibi pedes oſculari ſineret. Tametſi *Manuū deoſculatio.* *Pedū oſculatio.*

Iulius Cæſar Pompeio Pœno agēti gratias, pedem cum ſocculo aurato oſculandū de/diſſe legatur. Fuitq; apud Lingones ſeruatum, ut dextræ effigies hoſpitij ſymbolum ferret, & incolumitatis teſſaram. Siniſtram uero attigiſſe, ominoſum erat, & infortunij loco habitum. In ima uero aure memoriæ ſedes locabatur: ideo ſi quē facti alicuius admonebant, aut atteſtari in iudicio uolebant, imam aurem ueteres tangebant: propterea tinnitu ferunt aurium, abſentium de nobis ſermones præſentiri. Quare Aegyptij qui per notas & figuras ſenſus effingunt, ſi quem memorem ſignificabant, leporem aut uulpem auritis auribus, ꝙ ſummi eſſent auditus & inſignis memoriæ, effingebāt: ſi uero malū, crocodilum: ſi uelocem, accipitrē: ſi inuidum, anguillam, ꝙ cum piſcibus eſſet inſocia/bilis: ſi iuſtum, oculum: ſi liberalem, dextrā manum digitis paſſis: ſi auarum, ijſdem compreſſis marmori inſculpebant. Etiam quum ueniam ſermonis à dijs poſcimus, proximo à minimo digito ſecus aurem locū Nemeſeos tangere, & os obſignare ſolemus: in eo uenam quādam tenuiſſimam uſq; ad ima cordis penetrantē, peruagata opinione arbitrati. Ideo in ſponſalibus & ſolenni die nuptiarum, digitum minimo proximū annulo ex/colebant, & uelut pignus amoris præcipuū ducebant, ut is in ſummo honore foret, quo duce mutuus amor uſq; ad cordis ima penetraret. Sed meminiſſe par eſt, hūc annulum nuptialem, non ex auro, ſed ferro ueteres coniugibus dono dare conſueſſe: quē quidem prior ætas in ſiniſtra ferebat, crediderim, ne uſu attereretur, quod erat proprium nuptialis annuli: reliquos uero, ſiue ex ferro, ſiue auro, quacūq; manu deferre licuiſſe, eiſq; ueteres nō ornatus, ſed ſignandi cauſa uſos fuiſſe, populumq; Romanū ſine hoc inſigni lōgo tempore ſtetiſſe: ſolitumq; primo legatis ad exteras gentes profecturis, annulum au/reum uelut inſigne munus dari: hiq; foris aureo, domi ferreo utebantur. Poſtea iudici/bus & equeſtri ordini hiſq; quibus & auo paterno ſeſtertia CCCC. cenſus fuiſſet, fer/reos primum annulos, deinde aureos dari cœptū: quo inſigni equeſter ordo à ſenatorio diſcretus noſcebatur. Idemq; Lacedæmonijs in uſu fuit, quibus ferrei annuli frequentes fuere. Moriſq; fuit aureos annulos in luctu & funeribus, funeſtiſq; caſibus reipub. de/poni, & ferreos ſumi. Scilicet arbitrati ſine auro in luctu eſſe oportere, in quibus impe/ratorum & principum, aliorumq; quos colebāt & præcipuo honore proſequebantur, aut maiorum imagines effictas exculptaſq; habebant. Primi enim, ſaxi fragmētū ferro incluſum gemmæ loco geſtaſſe feruntur: ſuperior Aphricanus ſandonycem, quod ſola gemmarum ceram non auferret, Polycratis annulo celebratam. Lentulus aui figurā, Aphricani fili9 patris effigiē inſculpſit annulo. Auguſt9 Octauius ſphingis, mox imagine Magni Alexandri, nōnulli Harpocrate & Aegyptijs dijs uſi ſunt. Notaq; eſt Pyrrhi gemma, in qua Apollo & Muſæ cum ſuis inſignijs non efficta, ſed natiua ſpecie ui/ſebantur. Et annulus Syllæ, in qua traditus Iugurtha inſculptus erat. Celebratur quoq; rana Mecœnatis, & enſifer leo Magni Pompeij in gemma, & Seleuci annulus fatalis, in quo ancora efficta uiſebat, cuius imago in femore poſteris familiæ natiua apparuit: ſic/ut Thebis habere lanceā genitiuis notis Satoꝝ nomini & familiæ datū erat. Inter quos fertur in brachio Dacoꝝ, notam originis quarto quoq; partu regenerari. Et Auguſtus corpore maculoſo in modum & ordinem cæleſtis urſæ notas habuiſſe. Præ cæteris aūt magnis effert laudib9 Nonij ſenatoris annulus gēma XX. millibus ſextertijs taxata, propter quē ab Antonio pſcriptus fuit. Proditumq; memoriæ eſt, Macrianoꝝ famili/am hoc habuiſſe propriū, ut Magni Alexādri imagines tā uiri ꝙ̄ fœminæ in annulis de/ferant, & reliq̄ ſuppellectile efficta s. Ipſe tn̄, deuicto Dario, quas deſtinabat in Aſiam literas, Darij annulo imprimebat: quas uero in Europam, ſuo. Quibuſdā uero Epicuri imagines non annulis modo, ſed & poculis habere, magnæ curæ fuit, hoc fauſti ominis generi & nomini ſuo eſſe arbitrati. Claudij uero Cæſaris principatu compertum eſt, nō gemma ſignare, ſed auro: quod uiolare ſignis gemmas nefas ducerent. Quomodo Commodus imperator ſigno Amazoniæ ſignaſſe dicitur, donec ſequutis tēporibus paſſim id inſigne appeti cœpit, annulorumq; frequens uſus fuit & promiſcuus, ita ut Romani milites ſine delectu, & demum libertinæ conditionis homines, quin etiam fœminæ & extrema mancipia, quod antea nō licuit, annulorum aureorum iure donarentur. Qui enim libertus eo munere donatus erat, uelut ingenuus cēſebat̃ uiuē, ita ut haud ſecus

Memoriæ ſedes in ima aure.

Digit9 a minimo proximus.

Annulus nuptialis.

Annulos qui initio geſtabant.

Gemmaꝝ uſus in annulis unde.

Nonij ſenatoris annulus.

Epicuri imago in annulis.

Annulo au reo donare do

q̄ quiuis liber, magiſtratus & honores gerere, & reliqua ingenuorum munia obire poſſet: morte aūt obita, hæreditatis & bonorum partē, ut quilibet libertus & ſeruitute exēptus, patrono dare cogebatur. Eratq; conſtitutū, ut q libertus annulo donaretur, exploſo ueteri nomine, equeſtre aſſumeret. Apud Perſas uero donari annulo à rege, amicitiæ ſignū erat, eo argumento illos intimam ſodalitatem, & uinculum maximi fœderis admittere ſignificantes. Athenienſibus autem, etiam ſeruis nequiſſimis ferreo annulo ſignare permittitur: ſicur Babylonijs, qui annulo ſignatorio utuntur omnes. Apud Cattos licet fortiſſimus quiſq; annulum ferret, ignominiæ hoc ducebatur loco, tanq̄ uinculo nexus foret, niſi aliqua hoſtili cæde eo ſe exoluiſſet. Carthaginenſes pro numero expeditionum milites donabant annulis pluribus. Nec fuerit alienum meminiſſe, Heliogabalū ſingulis diebus nouos uariaſſe annulos, eundemq; nunq̄ bis induiſſe. Atq; Apollonium Thyanæum annulos ab Iarcha dono datos, inſtar numinis habuiſſe, ita ut ſingulis diebus per uices uariatis, maximorum ſecretorum particeps fieret. Sed quia de Harpocrate mentio facta eſt, non omittendum, hunc deum inter numina Aegyptiorum reputari, qui ex Iſi & Oſiride natus, quoniā præmaturo partu editus erat, tanq̄ mutus & elinguis, præſul ſilentij, & taciturnitatis habitus eſt: ideo digito obſignante ora effingebatur. Fuitq; animaduerſum, hūc Harpocratē, Serapidē, & Iſim, Piſone & Gabinio conſulibus, quū reliquos in capitolium admiſiſſent deos, euerſis illorum aris Romanos exegiſſe, illosq; diuinis coli honoribus uetuiſſe: ſæpeq; actum in ſenatu fuiſſe, de Aegyptiorum & Iudæorum ſacris cæremonijsq; urbe pellendis, quod turpium religionum & nouarum ſuperſtitionum cauſa & ſeminarium forent. Athenienſes uero Serapidem à Ptolemæo acceptum, non ſolum in urbem introduxere, ſed magnis percoluere honoribus, cuius templa in Memphi uetuſtiſſima uiſuntur, ad quæ nec peregrino, nec ſacerdoti, prius quam Apim ſepeliſſent, ingredi fas erat.

natus libertus habebatur ingenuus, ac nomē mutabat

Apud Perſas a rege donari annulo.

Heliogabali in annulorū uſu, luxus.

Quibus finibus, quaq; menſura iter, actus, aut uia conſtent, & quid pes, cubitus, palmus, iugum, dipletrum ſtadiumue ſit. Caput XX.

PRædiorum ruſticorum ſeruitutes apud iurecōſultos, qui iura finium, poſſeſſionum, aquarum, itinerumq; notauerunt, has eſſe nouimus: Iter, Actū, Viam, & Aquæductū. Iter eſſe conſtitit, ius eundi per fundum alienū hominis tm̄: Actum, hominis & iumenti: Viā uero, hominis, iumēti & uehiculi. Sed q̄ mēſura, quaq; finitione iter, actus, aut uia conſtet, nec expoſite, nec ſatis aperte illorum documentis traditur. Quum uero in nonnullorum autorum lectione uerſaremur, qui hæc compertius tradiderunt: inuenimus lege duodecim tabularum, uiam in porrecto, octo: in anfractu, pedum ſexdecim conſtitui: illiusq; dimidium, hoc eſt, pedes quatuor, actui tribui debere: ſiquidem actus latitudinis pedum quatuor, longitudinis pedum uiginti ſupra centum definitus eſt: iter uero, dimidium quod actus, hoc eſt, pedes duos tm̄ latitudinis habet. etenī quum palmus ex quatuor digitis conſtet, prout Sidonius & alij metiti fuere: isq; quater multiplicatus, pedem efficiat, ex quatuor palmis, hoc eſt, digitis ſedecim, pedem conſtare nemo dubitauit. Nonnulli licham quatuor digitorum, palmum uero (qui ſpitham dicitur) duodecim effecerunt. Eſt autem ſpithama, menſura manus expanſæ à magno digito ad minimū, quantum protenditur palma. Sed ſi pollicem tantum explices & indicem, lichas nuncupatur. Maior uero ſpithama in duodecim partes diuiſa, duos efficit pedes & quadrantem. Paſſum uero nonnulli quinq;, alij ſex pedum, ſiue quatuor cubitorum deſcripſere. Pes autem cum dimidio, cubitū facit: illum nanq; ex ſex palmis, hoc eſt, quatuor & uiginti digitis confici. Aegyptiumq; cubitum Samio parem eſſe, cōſentiunt omnes. Regius uero cubitus, q̄ communis, tribus digitis habetur maior. Si autē ambas explices manus, & in longū protrahas à pectore lineā deducta, ulna dicit. Rurſus qui menſuras & interualla ſcrutati ſunt, duos actus quadratos, iugerum efficere uolunt. Iugerum enim dixerunt, quod iugo boum una die exarari poſſet: q iugeri modus in longitudinem. XL. & CC. pedibus: in latitudine uero, cētum uiginti definit. Actus uero quadratus ita præfinitus eſt, ut ex quoquo latere pedes centū uiginti efficiat. Hunc nonnulli pletrum, nam duo pletra ſingulis iugeribus tributa ſunt: duo iugera, dipletrū: dipletrumq;, ſtadij tertiam partem eſſe, atque ex ſex iugeribus ſtadium effici uoluerūt.

Lichas.
Palma.
Lichas.
Spitham. maior.
Paſſus.
Pes.
Cubitus.
Cubitus Aegyptius.
Cub. regius
Vlna.

H

ſo ſit, eaq; nec definiri, nec explicari ſatis ualeat: tamen ſextariũ minoris menſuræ fu Sextarius.
iſſe, argumento eſt, ꝙ Hannibalem Italia pulſum, poſt acciſas Carthaginenſium res, tã
tæ abſtinentiæ dicunt fuiſſe, ut nunquam ſextario uini indulſerit. parciſſimo enim uini
poculo contentus erat. Et quia ſingulas menſurarum ſpecies exequi longum eſſet, ne
pluribus morer, de his hactenus dixiſſe abunde fuerit. Illud tamẽ annotare ſuccurrit, ꝙ Schœnus.
licet ſchœnum ex duobus & uiginti ſtadijs, nõnulli ex triginta, uaria opinione, cõſtare
dicant: & Herodotus ſchœnum ſexaginta ſtadiorũ ſcribat, & ex dimidio paraſangã:
tamẽ ex ſtadijs quadraginta, hoc eſt, paſſibus quinq; millibus, ſchœnum uerũ confici,
communi opinione, quæ longe præſtantior fuit, receptum eſt.

Miraculum de homine, qui plus in mari ꝙ in terris degebat, maximaq; æquora uelociſsime tranabat. Caput XXI.

QVi ſiderum motus, ſtatusq; & interualla ac certos cõſtitutosq; curſus & recur
ſus, illorumq; uires & qualitates, mẽſurasq; ſolis ac terræ animo metati ſunt:
inter quos apud Græcos Beroſus, Eudoxus Gnidius, Ariſtoteles, & Empedo
cles: apud noſtros, Aratus, Iulius Firmic9, M. Manilius, & alij clari ſapiẽtiæ
autores, quos fama uulgauit, periti cæleſtium, qui diuinas prædictiones, decreta ſtella/
rũ, ac uim fati, poteſtatemq; ſubtili inquiſitione collegere, hoc inter cætera adnotarunt:
illos qui ſup delphini ſidere in lucem editi fuiſſent, petaminarios eſſe, hoc eſt, præcipua Nati ſub delphino.
pedum pernicitate ualere: prorſus ut admirabile uideatur, quam pernici curſu, & ꝙ uo/
lucri meatu magna ſpatia terrarum breui interuallo emenſi fuerint. Quanuis plerique
phyſici rerum non ignari, ꝙ his ſplen deficiat, propterea curſu ualere contẽdant. Con
ſtat enim, quanto minor in corporibus ſplen foret, tanto perniciores homines eſſe. Hinc
Ladas ille curſor apud autores tantopere celebratus, memoria dignus fuit: qui longum
itineris ſpatium curſu tam citatiſſimo emenſus eſt, ut nulla pedum ueſtigia extarent, ita
ut ſæpe uiſum falleret. Quod uerum falſumue fuerit, nonnullis ambiguum eſt. Philo/
nides quoq; Alexandri Magni curſor, q Imerodromos dictus eſt, pernici curſu ualuiſſe
fertur: cui adnumeratus eſt Laſthenes Thebanus pernicitatis eximiæ, ita ut ab Choro
mo Thebas uſq; cum equo curſore contenderit, & uictor fuerit. Inter quæ nimis; maio
ri miraculo uiſum eſt, quod Plinius notauit, annos nouem genitum puerum, à meridie Pueri nouẽ
ad ueſperam quinq; & ſeptuaginta paſſuũ millia præcipiti celeritate confeciſſe. Quod annorũ mi-
pene à fide deuium & dictu mirabile, quãtum uix credi diciq; poſſit, pleriſq; uiſum eſt. raculoſa celeritas.
Inter cæteros produntur Marſi populi, ſingulari ſidere ſeu fato geniti, ut præcipuã pe/
cum leuitate cæteris præſtẽt, ingentiaq; ſpatia uix credibili celeritate peragerent. Tra
dunt quoq; Troglodytas & extimos Aethiopes natiua quadam pernicitate tantum ua
luiſſe, ut fugaciſſimas feras rapido curſu aſſequi nõ dubitarent. Eos quoq; qui ſub piſcis
aſtro, certo curſu ſtationibusq; ſideribus conſtitutis, editi eſſent, nando plurimum ualu Nati ſub piſcibus.
iſſe, & præcipuos natatu nonnulli tradũt. In his quoq; lienis defectus multum profuiſſe
creditur. nam quibus deeſſet lyen, natatu plurimum ualere cõtendunt. Horum præci
pui ſunt Ichthyophagi Troglodytis proximi, ceu maris beluæ, immenſos tractus nata
tu peragrantes. Inter quos Scillis quidam Sicyonius proditur apud Græcos, omnium
ea tempeſtate maximus urinator, qui ex Aphetis Artemiſium uſq;, octoginta fere ſta
dia natatu breui ſpatio peregit. Noſtra uero ætate nonnulli extitere memorãdi & mul
ti nominis, qui nando ingens maris interuallũ & maxima æquora emenſi fuere. Ex omni
bus autem quos noſtra uidit ætas, recentiore memoria, nouimus quempiam haud ſane
ingenitæ nobilitatis, ſed extremæ ſortis hominem, qui nauticam operam exigua ſtipe
locare ſolitus, ſæpiſſime piſcatu uictum quæritabat, qui ab Enaria (quæ inter Pithecu/
ſas e conſpectu Neapolis inſula ſita eſt) Prochytam uſq;, quod intermedij pelagi eſt ſta
diorum ferme quinquaginta, naufrago nonnunquam & fluctuante pelago, ac tempore
anni difficilimo, eadem die nando meaſſe, & nonnunquam remeaſſe inuentus eſt. Quod
quum uix credibile uideretur, eundum pluribus ad ſpectaculum effuſis, quo res teſtati/
or eſſet, promptiſſimum ſui periculum feciſſe: & quum in Enaria ſe præcipitem in ma/
re dediſſet, lembum poſt ſequentem longius ipſum nantem obſeruaſſe: donec terræ ap

pulſus, ad Prochytam incolumis elapſus eſt. Sed ſuper omnia quæ poſt hominum memoriam, unquam audita, quæq; ab autoribus prodita ſunt, q̃d à Iouiano Pontano relatū audiuimus, dictum mirabile, & ſupra om̃e miraculum fuit: ſiquidem patrum noſtrorū memoria, Catanæ homo fuiſſe traditur, cui nomen Colan inditum ferunt, cognomento piſcis, ſingulari fato ſeu fortuna genitus, qui plus in aquis degere quam in terris uictitare ſolebat, eumq; diebus ſingulis mare & aquas petere neceſſum habuiſſe: ibiq; naturæ ui & neceſſitate coactum diutius degere cõſueſſe: alioqui dicebat fore, ut ſi ab aquis abeſſet diu, quaſi reſpirare, & ducere uitam nequiret, idq; ſui exitij mox cauſam fore aſſeueraret. Quod illi quo fato aut ſidere euenerit, in ambiguo pleriq; omnes reliquere, eum [illegible] tantum nando profeciſſe, ut haud ſecus q̃ marina belua, maxima pelagi interualla, ſ[illegible]tiaq; immẽſa quingentoꝝ & ultra ſtadiorū, fœda tẽpeſtate & reluctãtibus aquis, excellenti ui & uelocitate, natatu peragraret. Notumq; & illud eſt, dictu mirabile, quũ m[illegible]dio curſu naues plenis uelis per æquora ferrentur, uiolentiſſimis interdū tempeſtatib[illegible]s, per uaſtum & apertum mare, interq; agitationes fluctuũ & turbines, huic natanti ſ[illegible] uiam fuiſſe: ipſumq; nantem ab undis nautas ſuis nominibus aduocare ſolitum: et qui [illegible]nibus notus erat, nautas ſubitæ rei miraculo percitos, lætiſſimis animis illum in [illegible]aui excipientes, unde ueniret, quoue iter inſideret, & quantũ pelagi nando emenſu[illegible] ferret, quantasq; tempeſtates tulerit, ſciſcitare conſueſſe, ipſumq; Colan ſingulis oĩa ſig[illegible]ificaſſe: mox cum ſocijs in naui pranſum aut potum, poſtquam acquieuiſſet, mãdata [illegible] ſuos, quid illis dici referriq; uellent, & quid faciundum arbitrarẽtur, à ſingulis acce[illegible] nudumq; ut erat, e naui medio iam pelago curſum tenente, ſe præcipitem in mare dediſſe: mox Caietam, modo in Salentina, Brutia & Lucana littora, modo in Siculos fines, & natale ſolum, ad quod frequens ueutitabat, incolumem nando perueniſſe: mandata quæ à nautis acceperat, ſingulis neceſſarijs & affinibus ſignificaſſe. Idq; non ſemel facere conſueſſe, donec feſto annuo ſolenniq; die in Siculo freto effuſa multitudine ad ſpectaculum, in portu Meſſanæ, ut aiunt, experiri credo uolẽs, quantũ præ cæteris uri nando ualeret: dum pateram auream mũnus natãtibus tũc à rege in mare deiectam, ab imo [illegible]ripere conatur, quum ſe in mare merſiſſet, dum illius ſtudio profunda exquirit ua d[illegible], diu expectatus, ab imo maris fundo, in quod ſe deiecerat, nunquam emerſit, neque poſtea inuentus apparuit. Creditur in concauas illius pelagi cauernas, quibus totus ille ſinus refert9 eſt, incidiſſet ipſumq; in imas uoragines uorticib9 rapidis ſemel delapſum, quum ſe recipere uellet, & ad ſuperiora niti, reuerti nequiſſe: cumq; diutius reluctatus, reſpirare nequiret, inter occurſantes ſcopulos undiq; inundantibus aquis oppreſſum, uitam interiſſe.

In quibus deorum ſacrificijs, uictimas aut hoſtias antiquo more cædere non licebat.

Caput XXII.

IN deorum ſacrificijs ſeruatum eſt, ut non omnibus dijs uictimas aut hoſtias cæderent. Nam in quibuſdam ſacris cæde uictimarũ abſtinetur. Siquidem in Termini ſacro nihil animatum ſacrificari olim mos habuit, quia eum deum ueluti pacis cuſtodem, à cæde immunẽ eſſe uoluere. Primus enim Numa Pompilius Terminũ & Fidem templo ſacrauit, incruentumq; ſacrum inſtituit, ac lege ſanxit, ut qui Terminũ exaraſſet, ipſe & boues deo ſacrificerent. Libo ergo, & farina, ac fruge, & mola ſalſa, ut fere omnia Numæ ſacra fuere, Termino apud priſcos litabatur ſub diuo. Fuit enim Numæ inſtitutum, ut ſiue farina quæ horna eſſet, id eſt, huius anni, ſacrum nullum fieret. Apud prius uero ſeculum, herbas aut fructus manu excerptos, pro holocauſto dijs cõſecrabant: illarumq; exhalatione & fumo ſuperis litabant. Quo exẽplo Pythagoras nihil animatum dijs immolandum cenſuit: ſed uſq; ad farinam & mel, terræq; fructus & flores offerendum. Quod etiam Lycurgum feciſſe legimus, qui tenuiſſima & nullo paratu Lacedæmonijs ſacrificia inſtituit, ex herbis & his quæ parabilia in promptu ſunt, ne quando difficultate parãdi omitterentur ſacra. Nullaq; ficta apud eũ uel picta imago fuit, quippe hominũ aut animalium ſpecies dijs tribui uetuit. Templum uero in quo colebatur, deſuper patens foramen habuit, quia nefas duxerũt, Terminum deũ pacis & iuſtitiæ cuſtodẽ, ſub tecto conſpici. Sic Ioui, Soli, Lunæ & Diofidio, in aperto mũdo tem

Colan urinator.

Sacra ſine cæde.
Termini ſacrum incruẽtum.
Numæ inſtitutum.
Farina horna
Sacra ex herbis apud ſeculum pri9.
Lycurgi ſacra frugalia
Imagines a Lycurgo ꝓhibitæ.
Termini tẽplum apertũ

pla hypetra & ſub diuo ueteres extruxere. Quod à Græcis ſæpe factitatum nouimus, ut Templũ Io-
his dijs hypetra templa cõſtituant, ſicut ædes Iouis Puluerij in Attica ſemper ſine tecto uis puluerij.
erigebatur. Græci uero Mineruæ in ſumma parte ædium ſine uictima ſacrificant, Ae Mineruæ &
ſculapio in mõtibus. Apud Perſas nulla dicabantur templa dijs, quia cum Solem præci Aeſcul. ſa-
puum numen & deorum maximum colant, mundum uniuerſum illi templum eſſe di/ cra. Apud
xerũt. A Bithynis uſurpatum legimus, ut adoraturi, montiũ cacumina conſcẽdant, & Perſas nulla templa.
ſine templis Iouem Pappam ſalutent, ſicut Scythæ Papeum. quæ etiam Diogenis opi/ Iupiter pappa.
nio fuit, qui mundum phanum dei ſanctiſſimum exiſtimauit. Aegyptijs uero, licet tẽ Deorũ ima
pla marmore & auro eſſent elaborata, luxu ingenti & mira arte, tamen deorum imago gies ridiculę
erat deridicula. Nam Simia, Ibis, uel Crocodilus, aut aliæ id genus peſtes magorum apud Aegy
& Aegyptiorum protenta, pro dijs colebantur. Fuere autem Termini & Fidei templa ptios.
iuxta ædem Iouis optimi maximi, in Capitolio primum à Numa conſtructa, cui ſacrũ
feſtis Terminalibus in agris, ſexto ab urbe miliario ſub patẽti cælo fieri ſolebat: cui fe Feſta Termi
ſti nomẽ, in quibus ex lapide ſilice uel molari, nõnunquam ex truncis oleagineis ſacrifi nalia.
calibus Terminus erigebatur. Aegyptiorum quoq; erat iſte mos, non pecudibus & ſan Aegyptiorũ
guine uictimarum, ſed precibus & thure placare deos. Ideo Serapin nõ cæde animaliũ, ſacra incru
ſed uerbenis, coroniſq; & panificijs placabant. Quod Numã Pythagoræa præcepta ſe enta.
quentem, in ſuis ſacris inſtituiſſe nõ ab re fuit: quamuis procedente tempore agnam aut
ſuem, intermiſſo more priſco, in ſacris Terminalibus cædi ſeruatum ſit. Palilibus quoq;
interiori cura cuſtoditur, ne qua mactetur hoſtia: ꝙ eum diem qui patriæ natalis erat, à
cæde & ſanguine decet eſſe purum. Fuit enim is dies XII. calend. Maij, quo fauſto & fe
lici omine urbis fundamenta iacta ſunt primum, quo die mos erat ouilia purgare, tranſi
lire flammas, ſapa & milio ſacrum facere, Geniales dies agere, cœnas apparare, à litibus
abſtinere: quæ proſperos ſucceſſus decernebant. Deum uero, in cuius tutela urbs foret, Deum urbis
nec nominare, nec quærere licebat: cumq; nominaſſe, aut quæſiuiſſe, noxæ futurũ erat. nominare
Ideo Valerius Soranus mortis ſupplicio pœnas dedit, quod numinis nomen, in cuius p̃ nefas.
ſidio urbs eſſet, efferre in publicum auſus fuiſſet. Idq; ideo cautum, ne euocationes, quæ
ab hoſtibus ad placandos deos qui urbibus præſunt, fieri ſolent, contra deos præſides ur
bis Romæ fierent. Feſta tamen Palilia etiã ante urbem cõditam, à paſtoribus qui pro/
xima urbis incolebant, celebrari ſolita, inuẽnimus. Pales enim dea pabuli & paſtorũ eſt,
quam pleriq; Veſtam, alij matrem deum nuncupant, cui pro partu & prouentu pecorũ,
lacte & libo ſine uictima litabatur, eiq; Palilia dicauere, qua die urbem à Romulo con
ditam fuiſſe tradunt. Nec ſolum urbis natalem, ſed ſingulorũ dies natalicios, pulte, fri/ Natalicia fe
tillo, mero, libis, floribus & thure, ſacra Genio, ſine animali hoſtia, læti libenteſq; conce ſta.
lebrarunt: quibus deibus effudiſſe cruorem aut animal mactaſſe, mali portẽti erat & fœ
di auſpicij, nanq; erant hilaritatis & lætitiæ pleni dies. Terræ quoq; ſacrum fieri nõ ui/ Terrę ſacrũ.
ctima, ſed frugibus, floribus & lacte, pleriq; decere putant. Etiam ſolenne Fidei ſacrũ, Fidei ſacrũ.
ſine cæde & ſanguine uictimarum idẽ Numa inſtituit, eiq; albo panno uelatos ſacra fa
cere, & ad id ſacrum flamines curru arcuato, manu ad digitos inuoluta uehi iuſſit, ſolen
ni pompa, magno argumẽto, quo fidem tutandam & in dextris ſacratã ſanctamq; oſten
derent: idq; propterea aſſerunt, quod dextra iuncta, denariũ numerũ qui ſacratiſſimus
eſt, efficiat. Suffimenta quoq; ex faba milioq; aſperſa mulſo dijs offerri abſque uictima,
quo tempore uuæ calente prælo premuntur, ſæpe notatum eſt. Et Carnæ deæ, quæ ui
ſceribus humanis præeſſe, & uitalia fouere credebatur, ſacrum à Bruto inſtitutum po/
ſteri ſeruauerunt, ut pulte fabacea & lardo, abſque uictima ſacrificetur: hic enim quum
excors putaretur, latentem animum nimiũ diu recõditum, ſuo tempore detexit. Quas
quidem fabas, niſi poſt Iulias calend. adultæ forent, ſacris adhibere non licebat: uires nan
que corporis his maxime augeri confirmariq; opinati. Quam deam in mõte Cælio ſe/
dem habere, illiq; calend. Iulij ſacrum fieri uoluere. Saturno quoq; & Maniæ humanis
uictimis, quod licuit antea, poſtea admonitu Herculis, animali hoſtia ſacrificari deſitũ Cerei in Sa-
eſt: ideo ad aram Saturni accẽſis luminibus ſacrum fieri cœpit, unde cereis miſſitandis turnalibus
in Saturnalibus mos inoleuit, ꝙ apud Cyrenenſes aliter ſeruabatur. Nam Saturno rem miſſi.
diuinam facturi, ficis ornantur: placentaſq; miſſitant, ꝙ mellis repertorem eſſe ducerẽt;

Maniæ uero, quæ mater Larium fuit, in compitalibus à Bruto inſtitutis, ut omnis anti
quitas fabulata eſt, non humana uictima ut olim, (nam pro familiæ incolumitate antea
pueros mactabant) ſed aliorum & papauerum capitibus ſupplicari cœptum fuit: in q
bus ſacris ſerui intereſſe, & exæquato omnium iure, ſublato diſcrimine liber an ſeruus
eſſet, ut in Saturnalibus, una cum liberis ſacrificia in compitis facere, & comeſſari, ac
Serui in Saturnalibus. largiori potui indulgere aſſuerant, ut hac comitate obſtricti, in dominorũ obſequijs pa/
ratiores forent, odiaq; inuicẽ offenſionesq; dimitterent. Quippe feſtis Saturni diebus,
ſeruos ingenuorum miniſteria occupare, pileos ſumere, & à liberis nullo diſcrimine dif
ferre, ſtipesq; inuicem dare, & munera miſſitare, ſeruatum eſt. Regna quoq; ſortiri in
ter æquales, & tanquam reges imperitare, magiſtratus purpuram induere, reliquos in
ueſte candida diem concelebrare. Qui etiam mos cum Græcis & exteris communis fu
Sacea feſta. it. Nanque apud Babylonios, Sacea appellantur feſta, quibus quinq; dies ſerui dominis
Peloria. imperitabant: ex qbus unus, ſtola ſumpta, dominabatur. Apud Theſſalos Peloria, Cre
Hermea. tẽſes Hermea, anniuerſarios dies feſtos habent, quibus exæquato iure, ſerui dominique
Panagyra. ſocij & pene pares, communi libertate fruuntur. Sicut Trœzenis panagyra, in quibus
Thebanorũ ſerui cũ dominis pari exemplo uiuunt. Thebanis uero ludi muſici Saturno dicati erãt
Saturnalia. Saturnaliorum loco. Ideo in compitalibus manet cõſtitutum, ne humano ſanguine ſa/
cra polluerent, utq; pilas & effigies uiriles & muliebres ex lana in compitis ſuſpende/
rent. Laribusq; tot pilas, quot eſſent ſeruorum capita, & tot effigies quot eſſent liberi,
noctu pro uictimis darẽt: ut ſi quod periculum familiæ immineret, aut triſte fatum, hoc
ſacrificij genere expiarent. Sicut mẽſe Maio, quum prius de ponte ſublicio in Tiberim
homines mitterent, qua de cauſa flaminicam triſtem eſſe, & animo afflicto cõuenit, quæ
nec eo menſe lauat, nec aliquo cultu utitur: poſtea ab Hercule admonitas, nõ homines,
ſed hominum effigies ueſtales abijcere cœpiſſe, quæ triginta numero fuere. Caſta quo/
q; mola & ſale tuſo, & in ollam fictilem cum aqua immiſſo, eædem uirgines ſine uicti/
ma ſacrum facere ſolebant, cæteri farre & uino. in quibus ſacris aſellum panibus coro/
natum adhibuere. Lari quoque familiari Calendis, Idibus, & Nonis, corona in foco in
Laris. dita, pro aris focisq;. proq; familia non ſanguine uictimarum ſupplicatur. Quæ quidem
ſacra ex hordeacea pulte, libo, farre, uino & thure, cum ſale & ſalino ſunt fieri ſolita: cui
etiam particulas cœnarum & ſingulorum fructuum primitias ſacrarũt. Ignem enim fa
miliarem fauilla & cineribus excitatũ, ſanctiſſimis cæremonijs taciti adorabant. Fuitq;
antiquorum mos, ut profecturi uiam, ſimulacrum dei, tanquã Larem familiarẽ & For
tunæ comitem ſecum ferant, cui feſtis diebus thure & melle uota effunderent & ſuppli
Mineruæ. carent. Etiã in Quinquatrijs Mineruæ, prima dies ſine uictima aut cæde fuit, ꝙ illa in
lucem primum editam fuiſſe putant: quinquatrumq; ideo dixere, ꝙ diem quintũ poſt
Idus, feſtum haberent, ſicut Triatrum, Sexatrum, Septemmatrum, & Decemmatrũ.
Quidam, ꝙ quum quinq; diebus operarentur ſacris, & reliquis omnibus uictimas cæ/
derent, atq; exertis enſibus pugnas committerent & digladiarentur: prima die uelut pa
Tubuluſtriũ cata & feſta, à uictimarum cæde abſtinerent. Vltima uero Tubuluſtriũ dicta, qua in
Iani. atrio Saturio tubæ luſtrabantur agna. Iano quoq; libo & placẽta, ac mola ſalſa, nõnun
Cereris. quam thure & mero: Cereri autem lacte, uino & melle, ſine uictima ſæpe litatum eſt.
Hoc quoq; adnotare non pigebit, quod quũ in reliquis ſacris qui rem diuinam facit, ue/
Caput in ſacris uelare. teri inſtituto, capite uelato immolet, & adorãtes ueſtem ad aures uſq; attollant, ut ſe hu
miliore exhibeant dijs, uel ne quid inter ſacrificandum triſte auribus aut oculis accipi
ant: Saturno tamẽ ſacra facientes, uelut ueritatis cultori, capite aperto immolant & in
Sacrificia capite aperto. Honoris & Opis. uelato. Honori quoque & Opi ex uetere inſtituto dum ſacrum fit, ſemper aperto capi/
te & ſine uelamento ſunt. Apud arã quoque Herculis maximam, omnes aperto capite
ſupplicare uetuſto more ſeruatum eſt: uel quia ipſius dei, qui capite operto eſt, habitum
imitari non liceat: uel quod magis adducor ut credam, ut ante Aeneam, qui ritum ue/
landi capitis inuenit primus, arã maximam fuiſſe, uetuſtiſſimasq; illius cæremonias ſi/
gnarent.

Nunquid quod lege Falcidia cautum eſt, de quarta bonorum heredi debita, poſſit uolunta te teſtatoris comminui uel tolli. Caput XXIII.

VErba legis Falcidiæ, quibus modus legatorum præfinitus eſt, hæc fuere: Qui
cunq; ciuis Romanus poſt hanc legem rogatam, teſtamẽtum faciet: is quan
tum cuiq; ciui Romano pecuniã iure publico dare, legare uolet, ius poteſtasq;
eſto. Dum ita detur legatũ, ne minus quàm quartam partẽ hæreditatis eo te/
ſtamento hæredes capiant: eis quibus ita datum, legatumue erit, eam pecuniam ſine
fraude ſua capere liceto: Isq; hæres qui eam pecuniã dare iuſſus, damnatus erit, eam pe/
cuniam debeto dare, quã damnatus eſt. & infra. Cum ea legis uerba in conuentu iuriſ/
peritorum legerentur, præſente me, quærebatur, nunquid quod hac lege ſancitum eſt,
ut non minus quarta hæreditatis parte, teſtamento hæres capiat, poſſit uoluntate teſtan
tis ita comminui uel tolli, ut ſi omne patrimonium & totum aſſem legatis diſtribui iuſ/
ſerit, ita ut nihil aut minus quarta parte ſcriptus hæres ex bonis capiat, an id contra le/
gem factum, ius ratumq; foret. Cumq; nonnulli egregié patronorum cenſerẽt ex Scæ
uolæ ſententia, licere cuiuis non inſano, præter legum ſolennitatem, ita ut uolet teſtari,
ſi modo id uellet haberi legitime factum, palamq; id antea teſtatus eſſet, plurimumque
in eo momenti fore: quippe quum ipſa decedentis uoluntas, lex plane cenſeatur: & hoc
Pomponium iure conſultum, hanc legem interpretatum, cẽſuiſſe, contenderent: decer
nentem teſtatoris uoluntatem, qualiſcunq; foret, ad omnem ſucceſſionis ſpeciem exten
di oportere: multiq; in eius ſententiam irent, & uelut cunctis obuium id palam fateren
tur, nos contrà ſentire uiſi fuimus. Nam Papiniani reſponſa relegentes, hoc ipſum im/
probaſſe animaduertimus, atque reſpondiſſe in hæc uerba: Priuatorum pactionibus, le
gi refragari non decere. Itaque trienti quæ per legem ex defuncti bonis debetur, neque
per teſtatorem extimationẽ minui, neq; ius quod debetur, auferri poſſe: ne uidelicet te/
ſtator ſcriptos hæredes aditione ludificatus foret. Quæ ſententia quum diu nobis inſe/
diſſet, tamen refutari & dilui potuit: quippe cum in eandem lectionem, ut fit, incidere/
mus, animaduertimus minus probabili, nec uero iudicio, ſed falſa nos duci opinione, no
uiſſimoq; iure multis poſt ſeculis edito, contra priſcorum decreta, ſecus cautum fuiſſe:
atque abrogata Papiniani ſententia, ex placito principum lege edita ſancitum eſſe, ut ſi Auth. ſed cũ
teſtator trientem dari hæredi inhibeat, totumq; aſſem legatis abſumi uolet, ut pro uo/ teſtator. C.
luntate de bonis diſponere, illaq; ſicut libitum eſt, & quantam partem uolet, cuiuis lega ad leg. falcid.
re ius poteſtasq; foret, liberum eſſet hæredi ſcripto, ſi nimiũ tenuiter ſibi cõſultum eſſet,
minusq; commodi tot legatis diſtribuendis, hæreditatem allaturam putaret, aditione
abſtinere, & ius ſuccedẽdi abnuere. In quam ſententiam, quæ notior & probabilior fuit,
nouiſſimæ iuriſconſultorum opiniones poſtea conceſſere.

*Loci ex Iuuenale parum ab interpretibus diligenter habiti contra nonnullorum opinionem ex-
planantur. Caput XXIIII.*

DEſeſſus ego à forenſium cauſarum contentione & iudiciorũ ſtrepitu, aliquan
do uacuus cura & labore, ad hæc mitiora ſtudia noſtratia, uelut in aliquod op
portunum diuerſorium, me recipiebam: & quoſcunq; aut ueteres, aut noſtri
æui libellos nactus eram, in his legendis perſcrutandisque, aut uerborum &
ſententiam uiribus penſitandis, exercebar. Cumq;, ut fit, in cuiuſpiam non equidẽ in/
docti, nec ſpernendi autoris cõmentarios ſuper Iuuenalis ſatyris, quos nuper ediderat,
& poſteritati tradendos curauerat, forte incidiſſem, ſup his uerſibus Septimæ: Rara ta
men merces, quæ cognitione tribuni Non egeat: in hanc ſententiam ipſum loquutum
offendimus, ut diceret, apud tribunos plebis agi neceſſe fore, & poſt impenſos labores
erudiẽdis pueris ludi magiſtrum in iudicio experiri oportere, ut mercedem laboris &
impenſæ doctrinæ aſſequatur: idq; Iuuenalem in fine ſatyræ apertius ſentire dum in/
quit: Et cum ſe uerterit annus, Accipe uictori populus quod poſtulat aurum: tanquã Iuue. loc9 in
poſt lites iudicio à tribuno plebis diffinitas, tandem populus aurum quod petebatur, ui fine Satyrę
ctori magiſtro & mercedem tradi poſtularet. Qui ſenſus etſi à multis mira perſuaſione ſeptimæ.
receptus, quam abſonus ſit, quamq; pudendo errore coarguat imperitiã interpretis, ne
mo mediocris ſolertiæ uir ignorarit. Vbi eñ, quæſo, apud autores cõpertũ fuit, tribunũ
plebis, iuris cognitionẽ aut in ius uocatiõem, apud ſuũ tribunal Romæ habuiſſe, ita ut
an ſtipendiũ magiſtro debeat, ſuæ cognitiõis & arbitrij fuerit? Nõ eñ ut de cõtrouerſo

iure cognoſceret, aut ſuper eo diiudicaret: ſed ut à maiorum magiſtratuum iniuria tenu
em plebem defenderet in re præſenti, tribunitiam poteſtatem inuentam ueteres uolu/
iſſe. Prehendere enim licebat tribuno, & in carcerem mittere: nõ autem ſuper contione r
ſo iure diiudicare, quod omnes annales & omnia monumenta uetuſtatis pcalluere. Præ
terea quid imperitius dici potuit, aut tam præpoſterum, quàm ut in exactione uilis ſti/
pendii populus, tãquam ſi plebs aut plebiſcitum aliquod rogaretur, intereſſe debeat, ita
ut rogatione promulgata, an ſtipendium magiſtro debeatur, decernat? Sed quod eſt ue/
ro propius, quodq; ab autoris ſenſu non abſonum putamus, profiteor eſſe, ut poeta nõ
de tribuno plebis, qui iuris non habet cognitionem, ſed de tribuno ærario, apud quem
Trib. ærarij. leuiores expẽduntur cauſæ, intellexiſſe credatur. Etenim liquere arbitror, leues & num
marios iudices, tribunos fuiſſe ærarios, cauſarumq; cognitionem habuiſſe in minimis:
quippe ab Aurelio tribuno plebis rogatione promulgata, iudicia in tres ordines diuiſa
fuere: ſenatores, equeſtrem ordinem, & tribunos ærarios, quorũ cognitio in minoribus
fuit cauſis: ideo in ſubſellijs, non pro tribunali ius dicebãt. Raram dicit ergo mercedẽ,
quæ cognitione non egeat tribuni, non plebis, apud quem nulla erit iuris cognitio: ſed
ærarij, qui de minoribus cauſis ius reddebat, intellexiſſe probabile eſt: quod & nos ſen/
tire ſalua fide poſſum9. Rurſus quod dicit in fine Satyræ, Accipe uictori populus quod
poſtulat aurum: neq; de rogatione populi aut ſcito plebis, quod illi aſſeuerant, intelligi
arbitramus, ſed ueruſtum potius morem præſignari, qui apud Romanos in ſacris certa
minibus inoleuit frequens. Fuit enim antiqui moris, ut qui in theatro præſtabãt mune
Stipis ſparſio in populum. re, multitudini effuſæ ad ſpectaculum ſtipem ſpargerent, uictoresq; certaminũ & mul
tarum palmarum, gladiatores ære collato & ſtipe donarent. Quin etiam non ludiones
modo, ſed elephantos & eos qui in certaminibus fortiter quid aut dignum laude geſſiſ/
ſent, à populo collatione ſtipis & aſſibus donari legimus. Conſtatq; populũ Romanum
Spurio Poſthumio & Quinto Martio cõſulibus, primum ſtipem in ludis ſpargere cœ
piſſe. Nam drachma grandinis in morẽ, atque odorati imbres inſtar pluuiæ, & alia miſ
ſilia effuſe ſpargebantur. Quod ſequuti Cæſares, opulẽtius uberiusq; ad leniendã mul
Cæſa. in pop. pecunias ſparſerunt. titudinem factitarunt. Siquidem C. Cæſar nummos non mediocris ſummæ effudit in
populum. Nero teſſeras frumentarias, aurum, argẽtum, gemmas, margaritas, naues, in/
ſulas, agros, ueſtes, tabulas pictas, mancipia & iumenta miſſilia dedit. Domitianus cũ
omne genus rerum in theatro ſparſiſſet, & pars maior inter popularia decidiſſet: ne in/
donati abirent ſenatorius & equeſter ordo, per ſingulos cuneos quinquagenas teſſaras
pronunciauit. Heliogabalus uero aurea & argẽtea pocula, ac ueſtes magnicenſus in ple
bem ſparſit munuſcula. Multi quoq; ex theatro miſſas è ſinu columbas fecere, quæ cum
Scipio infamia notat9. per caueam diu uolaſſent, reuertebantur ad dominos. Fertur tamen Scipio infamiæ no
tam ſubiiſſe, quod pecuniam in populum ludis publicis ieciſſet, uelut iſtis muneribus
auram popularem aucupáretur. Quæ quidem cum in diripiẽtium manus mittebãtur,
non ſine diſcrimine & rixa in concurſatione & tumultu aſſequi poterant. Itaq; optimus
quiſq; cum primum miſſilia induci uiderẽt, ne quid diſcriminis in conflictu turbæ eliſi
paterentur, è ludis excedebant, quæq; apud autores monumẽtis teſtata clariſſimis com
perta ſunt. Poſt euerſum ergo annũ, & edocendis pueris labores impenſos, Accipe, poe
ta inquit, mercedem, qualem uictori in ludis populus poſtulare ſolet: ac ſi dicat, uilem
aſſem & nimis tenuem mercedem, qualis eſt ſtips exigua, quæ à populo in ludis poſtu/
latur, cum ære collato uictor à plebe donatur, conſequeris. Quod nos quantum ingenij
captu aſſequi poſſumus, lectioni magis conuenire, & uero ſenſui congruere putamus.

Variæ apud diuerſas gentes puerorum inſtitutiones, & infantibus Romanis quæ documenta fue-
rint. Caput XXV.

QVàm uarie apud nationes exteras & gentes ultimas, pueri poſtquam in lucem
editi eſſent, educarentur, quæq; inſtitutio fuerit, à nonnullis literis memoriæ
proditum eſt. Siquidem apud Thraces Trauſoſq; ac Ceſias & Cauſianos, aſ/
ſuetum erat, ut puero in lucem edito circundati cognati affineſq;, puerum la
mentent ur, & afflicti iaceant, ac recenſentes calamitates & uitæ incommoda, cui tantũ
reſtet malorum, q̃ mox ille paſſurus aduenit, pectora plangãt. Iidem in funere exultan/

tes iubilant, ſcilicet cui defuncto omnibus incommodis & infortuniis, quæ uita fert, ex hac luce & imminentibus malis, atq; omni ſæuitia Fortunæ tandem excedere datũ ſit. Quod ab Indis quoque ſeruari meminimus. Nam Gymnoſophiſtæ & Brachmanes, caſte & pie uiuentibus mortis diem, natalem, uitæ ducebãt. Spartanos Licurgi legibus inſtitutos, infantes primum editos, ut labore firmentur, rigidiſſima aqua fouere, nudosq; in patientia laboris enutrire, nihilq; ſomni cauſa ſternere, proditum eſt. Necnon cibi potionisque modo præfinito, cum æqualibus in ſobrio conuictu, inque eodem ſodali/tio & ſocietate ſtudiorum, humili cultu educare duraque & horrida diſciplina ſeue/riſſimis moribus aſſuefacere, ne qua uitia mentem adhuc rudem inficerent, néue moribus incompoſiti euaderent illis magnæ curæ fuit. Quare prouerbio increbuit, ſolas Lacænas uiros parere. Quod à Cretenſibus & Germanis uſurpatum fuit ut pueri ab ine/unte adoleſcentia calores & frigora pati aſſueſcerent, utq; uilibus tecti amiculis, hyeme pariter atq; æſtu eodem cultu incederent: & poſtquam ſatis uirium aſſequuti uideban/tur, ut militiæ per ætatẽ patientes forent, nõ in munditiis, ne langueret animus, ſed in laborioſis exercitationibus, currendo, algendo, æſtuando, famẽ ſitimq; tolerãdo, arduasq; & perdifficiles uias peragrando, exercerẽt ac pugnæ ſimulacris, in qbus uerbera & plagas dare & accipere cogebant. Quinetiam fuit Lacedæmoniorum mos ſolennis, ut agreſtes quos Ilotas uocant, q̃ maxime poſſent uino ingurgitent, ad potumq; & crapulam appellent, illosq; uino madidos & diſtentos, in cœtum adoleſcẽtium iuuenum introducant, ut iuxta Anacharſis & Platonis conſilium, temulentiæ turpitudinẽ intuentes, q̃ſi pertæſi ignauiam, à uino & luxu prõptius abſtinerẽt: ac tam tetri aſpectus, tantiq; dedecoris non ſolum pigeret, ſed puderet. Tantaq; diſciplina fuit, ut iuuenũ corpora ne laſciuirent, ſtatis diebus apud ephoros exhiberent, nudosq; inſpicerent, ut ſi qd inſolitæ pinguedinis contraxiſſent, parſimonia & uictus abſtinentia emendarent. Ad aram uero ſic uerbere afficiebantur, ut pleriſq; ſanguis manaret ad necem. Apud Gallos quoq; & Iberos zonæ menſuram habent magiſtratus, quam ſi capere non poſſet mulier ſucci plena, aut puer obeſus, magno afficitur probro. Quib9 amatores, imitatoresq; uirtutũ & adoleſcentiũ bonæ indolis permiſſi fuere, ut laudati & donati, facilius ad res magnas & magno uiro dignas ſe accingerent: qui etiam Cretenſium fuit mos, quibus nõ fuiſſe ama/tos iuuenes, eſt ignominiæ datũ: ex qbus amantem philatora dixere, amatum uero clænon. Quorum exemplo Lucani, liberos à prima infantia ſine ueſte aut miniſterio ſeruili, in duritie & parſimonia educabant in ſyluis, qbus p̃da uenatica erat cibus, potus uero fontiũ aliquot. Colchis, Aethiopib9 & Troglodytis atq; Aegyptiis, Syris & Phœnicib9 pudenda editorũ infantiũ circũcidere in uſu erat, hoc nõ mediocriter uitæ cõmodis cõducere arbitrati, quo commento labes corporum & eluuiones dilui putabant, ſeu quod multi putãt, ut diuerſitate noti fierẽt, uelut omẽ arcanũ & pudendũ facinus inuelatũ fieri oſtenderent. In Arabia gens eſt, Creophagos uocant, qbus nedũ uiri, ſed mulieres Iudaicè excindi ſolebãt: ſicut de Andramite Lydorũ rege, qui primus eunuchas fecit mulieres, ſermo proditus eſt: quo exẽplo in Aegypto aliquãdo mulieres excindebãtur. Arcades uero pueri, tum Lacedæmonii & Thraces, quanq̃ ferũ genus, a teneris inſueſcunt inter prima rudimẽta in modulis & cãtibus uerſari, muſicasq; artes & uocũ concentus diſcere ad annũ XXX. uelut hoc ampliſſimũ iuuẽtuti munus darẽt: q nõ didiciſſet, rudis & ignauus, atq; infamiæ nota inuſtus putabat. Græci uero adoleſcentes, muſicæ et poeticæ, liberalibusq; potius uacabant diſciplinis: in qbus excellere pulchrũ putabãt. In his em̃ tribus artibus, quas liberales uocant, literis palæſtra & muſica, plus operæ & ſtudii cõterebant. Nec minore ſtudio primæ adoleſcẽtiæ iuuenes imbuebant, ut præter literas & gymnaſticas diſciplinas, iuxta Ariſtotelis præceptũ, quo ad reliqua munia firmiores eſſent, etiã natare diſcerent. Et tametſi canendi ad tibiã ars, libero hoĩe indigna prius uiſa foret, ad eamq; ſola mancipia admitterẽtur: æuo mox ſuccedẽte, tanti fuit honoris ut ad illam niſi liber & ingenuus admitteretur nemo. Sicut pingendi ars primum Sicyonæ, mox per omnẽ Græciam tanti fuit ſtudii, ut pueros ingenuos picturam tanq̃ præcipuam liberalium artium, in primis edocerẽt magiſtri, perpetuo interdicto, ne ad illam mãcipia admitterentur: indoctus que & omnium poſtremus habebatur, quiſquis

Prouerbiũ.

Cretenſes & Germani.

Andramis Lydorũ rex caſtrauit mulieres.

Artes liberales.

Gymnaſtice diſciplinæ,

Natare.

Canere ad tibiam.

Pingẽdi ars.

Muſica. huius artis neſcius aut expers foret. Platonis quoq; inſtitutum erat, ut iuuẽtus muſicæ
diſciplinis inter primas artes inſtruatur, ut grauiora ſtudia honeſta uoluptate lenirent.
Id quod Pithagoras cenſuit, qui repentinos motus animi & mentis perturbationes, nul
la re magis quàm uocum concentu mulceri putauit. Cuius tãto ſtudio Græci affecti fu
Ad myrtũ canere. ere, ut etiam ad myrtũ canerẽt, cantorq; cantorẽ, myrto tradito, inuitaret, quod poſtea
Timotheus tibicen. prouerbio increbuit. In qua Timotheus tibicen multum floruiſſe prodit, qui duplicẽ
mercedẽ exigebat ab his, quos ab aliis magiſtris male inſtitutos acciperet, quod hi pri
us dedocendi quam erudiendi erant: à rudibus uero & ignaris, ſimplicẽ. Pœnorum ue/
ro mos patri9 erat, editorum infantium uenas capitis lana ſuccida inurere, defluenteq;
pituitam hoc modo ſiſtere, quod ſalutare experti aduerſus morbos, hoc tanquam pecu
liari remedio ſe muniuere. Aethiopes quoq; ab ipſo natali die, editos infantes in fronte
inurunt, & ſtigmate notant, quo capitis & oculorum humor exiccetur. Quinetiã in Hy
bernia, quæ in penitiſſimo Oceano extra terras inſula ſita eſt, cultu indomito & fero,
pueri ita aliti educatiq; ſunt, ut inter arma & cædes uerſentur aſſidue, matreſq; natura
immites, ingenio barbaro, primos cibos edito infanti gladio admouere ferãtur. Tenet fa
ma, apud Baleares matres infantes pueros ab ipſis uitæ incunabulis his diſciplinis aſſue
facere, ut niſi oblatũ cibũ baculo aut funda petierint prius, cibo ueſci prohibeant. Quẽ
uſum uetuſtiſſimũ apud Cadurcos, Acarnanes, atq; Aethiopes inualuiſſe legimus, ut
ſaxa ingentia fundis intorquere, aut ſagittas & iacula ingẽtis ponderis uibrare à teneris
ediſcant. Idoneos autores habeo, Aegyptios impuberes filios apud ſe alitos & educatos,
his diſciplinis exercere, ut niſi centum octoginta ſtadia prius confecerint curſu, ueſci ci
bo nullo modo ſinerent: quos à pueritia & primis annis, nudis pedibus ingredi iubebãt,
ne delicatior cultus corpora emolliret, eneruaretq;. Indi & Brachmanes edito infanti
curatorem & uitæ magiſtrum cuſtodemq; adhibẽt, ut ſub legibus & magiſtratibus, bo
nis diſciplinis formatus, ſalutaribus exemplis erudiatur. Apud quos infans in lucẽ edi
tus, poſt menſes duos in mediũ producitur: & cuius indolis & formæ ſit, publico conci/
lio decernit: ut ex faciei & corporis ſpecie, ſi pace uel bello bonus, & an uita ſit uel mor
te dignus, iudicetur. Et ſi cuius indoles probaretur, bonis ille formabatur doctrinis: q
uero minus, morte afficiebatur. Id quod apud Spartanos erat Lycurgi lege ſancitũ, ut
ſpecioſus puer & forma liberali, publice educari: mãcus uero & deformis, in loca uaſta
Romulus. & ꝑrupta exponi, uel in ultimas terrarũ oras ablegari deberet. Idem legibus Romuli à
primo ortu urbis conſtitutum ferunt, ut ſi mancum quid editum, aut monſtrificum fu
iſſet, ſtatim à partu in flumen aut mare exponatur. Produnt Aethiopes editos pueros,
quum paulum proceſſere, ſuper aues quas diuerſi generis educant, ſublimes imponere,
eoſq; cuius ſpei futuri ſint, piculo internoſcere: nam ſi uolãtes intrepidi manẽt, uelut ge
neroſos & ſe dignos, magna educãt cura: ſi uero cõſternantur animo, & trepidi pauẽt,
Pſylli. tanq̃ degeneres in loca deſerta exponũt & abiiciũt. Quod de Pſyllis quoq; proditũ eſt,
qui partus obiiciendo ſerpentibus, ſi illæſi manent, an ſuæ originis ſint, experimẽto in/
ternoſcunt. Nonnullæ Indorũ gentes pueris adoleſcentibus, etiam ſi magnæ fortunæ &
Cretenſes. amplis opibus forent, pro ſeruis utebantur: ut eam ſortem experti, quantum decus liber
tatis foret, agnoſcerent. Quod cum Cretenſibus & Laconibus commune aſſeuerant fu
iſſe, ut ingenuos filios ſeruilia exhibere cogerent. Phrygibus uero familiare fuit, propri
os uendere filios in eximio ætatis flore, & ſeruilem in modum educare. Nabathæis quo
que adoleſcentes ingenuos ſeruilia præſtare officia cõſanguineis, aſſidua exempla ſunt.
Perſæ autẽ editum infantem, ante ſeptenniũ in conſpectu parentũ nõ adducunt. Alii,
Galli niſi poſt pubertatem filios à parentibus cõſpici non ſinũt: qui mos apud Heduos, pluri
Germani. maſq; Gallorum & Germanorum gentes frequens fuiſſe traditur. Quod ita inſtitutum
non ab re fuit: ſcilicet, ut ſi quid graui9 accidiſſet, aut ſi q̃ calamitas & aduerſi caſus pu
ero euenturi forent, illos parentes qui ipſorum conſpectu tam diu caruerunt, facilius fe
rant. Eoſdemq; Perſæ apud ſe educatos tam ſanctis moribus imbuebant, ut illorũ diſci
plinæ nihil addi uideretur poſſe: ſiquidem per omnes ætatis gradus hæc illis rudimenta
fuere: iuſtitiam colere, & æquũ ab iniquo dinoſcere: tum iaculari, equitare, arcu & cur/
ſu cõtendere, & præcipue uera loqui. Cibus uero tam frugalis & modeſtus, aduerſus ra

mem & ſitim tantūmodo paratus,ut iuuentus naſturtio, pane,aqua & ſale uelut exq/
ſitis & ualde obſonijs uеſceretur. Tantique pudoris fuere,ut pro lege ſeruarēt, ne in pu
blico aut ſpuerent,aut naſum emungerent:ne ue in conſpectū parentum,niſi iuſſi con
ſiderent. Et quum natalem diem feſtum ſinguli & præcipuum habeant, illis tamē etiā
indulgentiſſimi parentes uino abſtinere uelut immani ſcelere præcipiebant. Vtq; nul
lis errorum maculis notarentur,nudos conſpici uiros, nec fas,nec ius eſſe dicebat. Itaq;
nudum conſpicere hominem,acſi immane ſcelus admiſſum foret,capite luebatur. Scy/
this uero à patribus traditur mos non improbandus,ut iuuenes ephebos plurimos ſibi
amicos compararé,uelut firmiſſima uitæ præſidia iuberent. Is enim habebatur affluēs
& beatus, qui pluribus familiaritatibus fultus foret,pro certo arbitrati,in rebus deplo/
ratis & afflictis,nulli unquam ſatis fuiſſe amicorum. Romanis uero præualuit uſus,ut
quæ uterum ferunt,antequam edatur partus, Poſtuertæ & Proſæ,quibus duæ aræ dica
tæ erant,ne partus peruerſi fierent, neue fœtus præpoſtere exiret,immolarent. Ege/
riæq; nymphæ,& Fluoniæ Iunoni ſacra facerēt:quia putabant illarum ope cōceptum
egerere,& fluorem ſanguinis cohibere. Cuius rei cauſa apud Tibarenos inoleuit mos,
ut mariti poſt uxoris puerperium,capite obuoluto tanquam ipſi enixi fuiſſent,in lectu
lo decumbant,ea accubatione uxoris labores & uētris profluuia cohiberi arbitrati. Fue
re autem Tibareni iuxta Cappadoces,qui in riſu & iocis atq; indulgentia fortunæ uer/
ſari ſolebant. Idem Thracibus & Scythis,Cantabris & Celtiberis proprium,ut puerpe
ræ uiris ipſarum uice decumbentibus miniſtrēt & famulētur. Apud Athenienſes præ
cipuum edulium puerperæ braſſica dabatur,uelut parturienti commodiſſimum, mox
ſtolis initiatorum infantem obuoluere, ad ualatudinē mire proficere putantes. In Cyr
no mulier puerpera editæ prolis nullam curā gerit:ſed uix domi abditus, infantilis edu
cationis curam atq; onus fert. In Liguria quoque & Illyrico mulieres tam patientes la/
borum ſunt, ut poſt puerperium minime decumbant:prægnantesq; inter opus enixas
puetos domum referre tradunt:quos non peperiſſe, ſed inueniſſe credas. Cumq; infans
editus primam lucē hauſiſſet, Romanis erat in uſu,ut ab obſtetrice exceptus,humi ſter
neretur,quaſi diuinationem futuri exitus inde auſpicati:lectoq; Pilumno & Picumno
in ædibus parato,ita augurabantur,ut his præſidibus dijs, uitalis foret: neue Siluanus
in domum irrepere ualeat, quem uexare pueros opinio erat, ad fores ædium tres uiros,
qui peruigiles domum circuirent,aduocabant, quorum primus limen ſecuri, alter pilo
feriebat, tertius uero ſcopis euerrebat: mox nomen & tempus editorum filiorum apud
præfectos ærarij publicis actis teſtarent & ſcriberēt. Quæ quidem in Saturni æde tanꝗ
publica monumenta ſeruare proditū eſt, Deinde cum cibo & potu eum initiarent, Edu
ſæ & Potinæ ſacra facerent. Eodemq; Adoleſcentæ Maiæ,ꝗ fatua dicta eſt,ac Statano
& Fabulino more patrio immolarēt. Fuitq; receptus mos,ut in teſtudineis alueis, aut
ex tergore marinarum teſtudinum factis, calda pueros abluerent, mox oleo & butyro
perungerent. Spartani quandoque mero abluebant,quod uino admoto, reſolui ægritu
dines putarent. Nonnulli ſale & aqua. Galli prægelido amne, ut à teneris calores & fri
gora pati ediſcerent. Idē Thraces,Scythæq;. Fert tamen Cato Cenſorius tā accurate
procurādis liberis ſtuduiſſe,ut niſi ſe ſpectante nunꝗ infantem ablui,aut uelamētis ob/
uolui ſiuerit: neue pueri recens editi é cunis forte deciderēt,& terra corpuſcula affligerent,
culcitras iuxta cunas undiq; ſternerēt, ut inde excepti innoxij fierēt. Maribusq;
nono die poſtꝗ in lucē editi fuiſſent,fœminis uero octauo,noīa imponerēt,nōnunꝗ ſep
timo,q dies luſtricus nomē habet. Quod teſte Ariſtotele ideo cautū,ꝙ ante ſeptimū plu
ribus infans caſib9 expoſitus manet. Ab Athenīēſibus uero & omi fere Græcia, decima
à natali die infanti nomē indere ſeruatū eſt. Apud Troglodytas fuit patrij moris,ut nō
hominum,ſed arietis,pecoris aut ouis imponant infanti nomina,ꝙ bruta,quorū ope ui
ctitabant,ſuos genitores ducerēt. Atlātes uero Aphricæ populi,nulla infantib9 inde/
re noīa cōſueuere:ſed uelut bruta anonymi fuere. Diuus aūt Antonin9 philoſophus,na
tos liberos apud pſectos ærarij pfiteri, et tertio die à partu noīa ferre iuſſit. Nono uero
die noīa infantib9 indere,antiq moris fuiſſe,illud exēplo eſt,ꝙ Nundina dea apud Ro
manos magnæ religiōis erat:ipſumq; infantem editū, in gremio & ſinu matris ac ipſi/

Vini abſtinē tia. Nudum uidiſſe homi nē, capitale.

Tibarenorū maritorum mos.

Romanorū mos & cerę- moniæ poſt editū infan- tem. Syluanus pueris infeſtus.

Quoto die infanti no- men dabant Romani Dies luſtric9

Matres ipſæ nutrices ſu orū infantū.

us lacte educari potius q̃ apud coeptas nutrices ali permitterent, cum ingenuitas à ma
Laconicę nutrices. tre ſola, non patre proficiſcatur: aut ſi permiſiſſent, magna cura præcipuas illi nutrices
Laconicas, uelut educetionis magiſtras, admouerent: cum propter lactis & educatiõis
Germani. uitia ſæpe infantes degeneraſſe compertum ſit. Quod æquè Germanis eſt habitum ne/
Græci. fas, apud quos mater filium ſuo lacte alit, nec nutrici educandum delegare licet. Græco
Romani pueros bulla donabãt & prętexta. rum uero inualuit mos, ut quinto die à partu, mulieres comites puerperij, manus ablu/
ant, & puerum Laribus circunferant, polyposq; & ſepias munuſcula à cognatis ferant,
deinde cum puer paululum proceſſiſſet, prætexta illum donabant Romani & bulla: ea
enim erat aurea, inſigne nobilitatis, figuram cordis habens: ut ſignarent, eam ætatẽ al/
Bulla qualis & quorum inſigne. terius conſilio regendam, qua primum à Priſco Tarquinio donatum eius filium tra/
dunt, quem in prætextæ annis hoſtem dicunt occidiſſe. Hac Romani pueri honeſte ge
niti & liberaliter educati patritij, aut illorum qui equo meruiſſent filij, poſtea uſi fuere.
Lorum quorum inſigne fuerit. Lorum uero erat inſigne libertorum, plebeiorum & pauperum. Propius uero eſt, quod
fœdere icto cum Sabinis & Tatio, cautum fuit, ut bulla prætextaq; per eas tẽpeſtates
Sabinorum ornatu, raptarũ filij uterentur. Fuitq; antiqui moris, ut parentes bonis exẽ
Exempla parẽtum corã pueris. plis artibusq; honeſtiſſimis liberos educerent, plerunq; apud patruos, ne nimia paren/
tũ indulgentia laſciuirent. Maximaq; dabatur opera, ne quid inſolens aut ꝑniciosum,
ne ue quicq̃ quod minus eſſet decorum, coram infante pater faceret aut diceret: ne ue
uir mali exempli, qui ſeruilibus uitijs imbueret animos, in conuictu eſſet: magni enim
intereſt, quos quiſq; audiat domi, quibus cum loquatur puer. Quare Cato cenſor tanti
exempli fuit, ut Manlium ſenatu mouerit, quod interdiu præſente filia, uxorem ſuaui/
aſſet: aſſerẽs ſe nunquã niſi cum tonaret, à ſua complexum. Et Hieron Epicharmum co
micum mulctaſſe & pœna affeciſſe dicitur, quod coram filia laſciuos edidiſſet uerſus.
Magiſtri & cõſortia puerorum. Tum ut ſocij conſiliorum, magiſtriq; & comites puero probatiſſimi darentur, qui acue
rent iuuentutẽ ad ſtudia & bonas artes. Nam prauis impulſoribus multos degeneraſ/
ſe compertum eſt. Quod etiam à Græcis ſummo ſtudio ſeruatum meminimus, ut dum
puerilis ætas prona eſſet ad uitia, magiſtros adhiberent probatiſſimos, magnæ & exper
tæ uirtutis, quorum cõuictu & domeſticis diſciplinis exemplisq; formarent. Sic Achil
les Chirona & Phœnicẽ Agamemnon Neſtorem, Hector Polydamãta, Telemachus
Menelaum, Alexãder Ariſtotelẽ, Antigonus Zenonem: atq; alij uitæ magiſtros habu
ere non pœnitendos, ſicut Auguſtus Apollodorũ Pergamenum, Tiberius Theodorũ
Gadareum, Homerus Prognopidem, Virgilius Silonem, Cicero Diodorum, qui illos
egregijs artibus inſtructos, ad bonam frugem prouexere: quorum doctrina, integrita/
Carbiliꝰ primꝰ ludi magiſter Romę te & fide, magni poſtea uiri euaſere. Primus enim Carbilius proditur, qui iuuẽtuti Ro
mæ ludum aperuit: eius Carbilij libertus, qui uxorem repudiauit primus. Cato uero
Cenſorius tam ſanctè filium edocuit, ut non alium quæſiuerit magiſtrum: ſed ſeipſum,
quia pater erat, filijs exhibuerit præceptorem. Auguſtus quoque Octauius, Caium &
Lucium, quos ſibi filios aſciuerat, non alterius, ſed ſua ipſius doctrina imbuit, itaq; lite
ras & natare illos ſcientiſſimè docuit. Vtq; in ludum literariũ non ſolum ingenui pue
Virgines ludum literarum adibant. ri, ſed & uirgines nondum adultæ, literis & bonis diſciplinis formandæ uentitarent. Eli
gebaturq; aliqua matrona inſignis, ſpectatæ uirtutis, toto generi propinqua, aut uir gra
uiſſimæ diſciplinæ, cuius ſanctitate & moribus, tota familia & infantilis cognatio, bona
rum artiũ cupiens imbueretur. Apud eumq; in domo honeſtiſſima Hetruſcas primũ
literas, mox Græcas, & haud multo poſt circunſcriptas ſententias, q̃s chrias Græci uo
Quo inſtrumẽto uapularũt negligentiores. cant, ediſcebat: deinde ſtudia liberalia & animi cultũ. A quibus ſi quid eſſet offenſum,
prætextati anguillarũ tergore, pueri ferula, à parentibus uero leuioribus flagris uel pla/
gis, aut puerili uerbere plectebantur: quibus exciti diſciplinis, ad uirtutem uegetabãt
Stipẽdia profeſſoribus conſtituta. animos corporaq;. Quod apud Thurios & omnem fere Græciam lege cauebatur, ut pu
eris cum primum adoleſcerent, magiſtros ſtudiorum, doctos ætate & uſu, in primo ty/
rocinio publica impenſa præficerent. utq; plures unius curæ & diſciplinæ mandaren/
tur, qui magiſter eſſet & comes, ſicut de Thuſcis & Maſſilienſibus traditur. Idem apud
Iberos Sertorius fecit ut magiſtris ſcientiſſimis, qui artes docerẽt liberales, ingenuosque
educarent, ſtipendium de publico daret. Alexander Macedo multis millibus pueroꝝ

ex Perſide magiſtros dedit, qui Græca inſtituta, mores, militaremq́ue diſciplinam præciperent. Quod de Veſpaſiano proditũ eſt, ut Græcis Latiniſq́ue rhetoribus annua centena daret: & de Antonino Pio, qui rhetoribus per omnes prouincias annua ſalaria cõſtituit. Traianus quoq́ue adoleſcentes ad quinq́ue millia bonæ indolis, ex omni imperio ſelectos, publice ali, & parẽtis affectu paribus diſciplinis erudiri curauit, ex præcepto Lycurgi, qui ingenuis adoleſcentibus uirum præeſſe uoluit peritum ac uigilantem, ex his qui ſummi eliguntur magiſtratus, quem pædonomum nuncupauit. Perſarum uero pueri non literas quemadmodum conſuetudo fert, ſed iuſtum ab iniquo ſecernere, & qua pœna improbus homo dignus, qui pace uel bello bonus, & quæ ſit turpis & honeſti diſtinctio, in ſcholis ediſcebant. Aegyptij geometriam & arithmeticam: puerum uero regium magicas artes edocebãt in primis, tanquam ſtudia ſanctiora. Ea enim erat diuinorum ſcientia, qua imbui regum filios uoluere, quoniam ad magnæ fortunæ cultũ ingenia excitaret. Qui mos Perſarum regum frequens fuit, ut magicis artibus imbuerẽtur. Spartanæ uero uirgines nõdum adultæ, in diſcorum iactu, curſibus & palæſtra exercentur omnes nudæ, quod ſtudium à Laconibus, qui ſummi palæſtritæ fuerunt, excolebatur in primis: id quod Plato non improbauit, cenſuitq́ue ut nõ modo puellæ, ſed & anus luctarentur cum uiris, ut patientes laborum, facile res arduas ſubirent: quorum ſtudio in poſterũ adeo affecti ſunt, ut gymnaſia & palæſtras, quibus tota Græcia dedita erat, ita occupaſſe animos tradãt, ut pro fortibus militibus ſe bonos palæſtritas & athletas dici potius exoptarint. Apud Pythagoræos, diſcipuli licet diſciplinis imbuãtur bonis, illis tamen annis quinque obſtinato ſilentio tacẽdum erat: quippe primum rudimentũ erat tacere & meditari. Cretenſium pueros cogebant magiſtri in primis leges, mox deorum hymnos, atq́ue egregia ducum facta modulatis uocibus mandare memoriæ. Apud Siginnos, qui Perſice uiuunt, quadrigas agitare, erat puellare ſtudiũ. Nondum enim adulta uirgo, quadrigas flectere & circumagere magna facilitate callebat: quibus hoc erat priuilegio datum, ut quem uellet ex iuuentute in uirum deligere, liceret. Tanta porro Romanæ uerecũdiæ obſeruatio & morum exempla fuere, ut nec pater cum filio pubere, nec ſocer cum genero lauaret: nudoſq́ue conſpicere parentes, ducerent nefas. Hoc tamen ad memoriam inſigne eſt, quod quanuis pueri tam caſtigatæ diſciplinæ forent, ut omnis eſſet uita plena grauitatis: calculum tamen ediſcere, & computationibus dare operam, in uſu fuit Romæ non improbando, tanquam inde redundaret ingenij ratio exactiſſima. In quo id fuit animaduerſum, ſolos Thraces ad quatuor uſque numerare didiciſſe, Græcos & barbaros ad decem. Albani uero ultra centum computare non nouerũt. Mirumq́ue prodi, Meletidem adeo uecordem fuiſſe, ut uix toto ingenij captu ad quinq́ue numerare diſceret. Veteres uero Romanorum ultra centum millia numerare neſciuiſſe, multi aſſeuerant. Tum ſaltationis genera & motus Ionicos Romanam iuuentutem ediſcere, quandoq́ue in uſu fuiſſe. Siquidem Iones pſallendi normam & molles ſaltus primi inueniſſe traduntur. Itaque ingenuos pueros, etiam ſenatorum filios ſchola egreſſos, ad ludum ſaltatorium frequentes commeare, & cum crotalis neruorumque & tibiarum cantibus ad numerum certo motu pſallere, antiquæ diſciplinæ fuit. Quod apud Græcos, Perſas, atq́ue Indos dignum laude & exquiſitæ artis fuiſſe, Homero teſte probatur, qui inter cætera ludicra liberalia, ſaltationẽ ponit. Quippe ſaltare habẽt Perſæ, & equitare præcipuum. Lacedæmonij quoq́ue ſaltationem tanq̃ ad bella utilem, ut greſſu compoſito incederent, inter quotidianas diſciplinas habuere. Et ut concinna fieret motio in congrediendis hoſtibus, pueri nudi ſaltare didicerunt. Quare Epaminundas, & ſaltaſſe & cantaſſe dicitur probe. quas etiã per genera & modos diſtinxere: ut podiſmus, & ſiphiſmus modus, comus & tetracomus in hoſtium congreſſu fierent. Aſcoliaſmus uero Baccho dicatus erat, ubi in theatro ſup utres obunctos uno pede ſaltãt: Colabriſmus, Phalicus, Bactriaſmus, Strobilus, Apocinus, & Apoſiſis, aliaq́ue ſaltationũ genera, diuerſo quæq́ue geſtu & modo erant in quotidiano magis uſu frequentia. Ea tamẽ ſaltatio nõ ubiq́ue & paſſim, ſed in tẽpeſtiuo cõuiuio deliciarum cauſa ſi quãdo præſtabat, laudi fuit. Quippe cantus & ſaltatio, Homero teſte, cõuiuij appẽdices ſunt, modeſtá tñ, nõ impudẽs, qualis fuit Hippoclidis, qui apud Cliſthenẽ futurum ſocerũ, dũ intempeſtiue ſaltat &

Regum pueri apud Aegyptios. Magica ars. Reges Perſarum. Spartanæ uirgines. Gymnaſia, palæſtræ. Pithagoræorum diſcipulorũ ſilentiũ. Romanorũ pudor. Arithmetica diſcebãt pueri Romani & quare. Thracũ numerus. Meletidis ſtupiditas. Ludus ſaltatorius. Epaminundas Modi & ſaltandi genera. Hippoclidis de ſaltatio.

geſticulatur,illũ deſaltaſte matrimoniũ Cliſthenes dixit. Appius quoq; Claudius ui triumphalis, & Gabinius, M. Cæcilius & Licinius Craſſus optime ſaltare gloriæ duxerunt: ſicut fidibus ſonare. Diſcebant enim fidibus antiq; apud magiſtros & artifices. nã Decius Sylla optime cantaſſe dicitur, & Cato Cenſorius ſimpliciter cantare, non ſeruile duxit opus. In tantumq; honoris culmẽ apud ueteres muſica proceſſit, ut illam ſacris & publicis cæremonijs adhiberent, cum in deorum puluinaribus & epulis magiſtratuum fides pcinerent. Et apud Græcos ijdem muſici uates & ſapientes erant. Apud quos poſt cœnã circunferebatur lyra, quam cum recuſaſſet Themiſtocles, eſt indoctior habitus, Cimonq; & Epaminundas, q fidibus ſcirent, antelati fuere. Canebant enĩ ueteres ad tibiam clarorum uirorũ laudes & uirtutes, tametſi principibus hoc fuerit probrodatum. Quare uerbũ Philippi fertur in Alexandrũ, debere ipſum pudere, q tam pulchre caneret. Et Pyrrhus, an Caphias uel Python melior muſic9 uideretur, interrogatus, Polyperconta meliorem ducem reſpondiſſe fertur. Scipio tamẽ Aemilianus Romanæ iuuentuti, q in ludum hiſtrionum ingenui pueri uenitẽt, & cum ſambuco & pſalterio canerent & pſallerent: & Cicero Gabinio conſulari ſtudium ſaltãdi, ut probrum obiectauit. Domitianus quoq; in cenſura ciuem Romanũ ſenatu mouit, quod choreis plus nimio indulgeret. Id quod Aegyptijs ſeuera fuit lege inhibitum, apud quos pueri nec palæſtræ uacant, nec muſicæ. Quod de Alcibiade proditur, qui muſicam tanquam ingenuo indignam, odio proſequutus fuit. Contra Pythagoræi: nam tanti muſicã fecere, ut exitarentur ad lyram, & quietem capturi, ſono inuitarentur. Inter puerilia uero rudimenta, haſtilia iacere, ſudem torquere, equum agitare, arma tractare, Romanæ iuuentutis peculiare fuit. Cur autẽ citius fœminis, ſerius uero maſculis inderent nomina, credo propterea uiſum, quia fœmina ſcito pubertatem aſſequi compertum eſt. Ideo ueteri lege cauetur, ut mulieres duodecimo, mares uero quartodecimo anno ætatis, pubertatem aſſequi cenſerẽtur. Eo enim tẽpore iura publica maſculis puberratẽ definiere.

Fidib9 diſcebãt ueteres. *Muſicæ honos.* *Lyra poſt cœnam.* *Muſica uitu perata a quibus.* *Muſica laudata.* *Exercitamẽta puerorũ.* *Fœminis cur citius quam maſculis inderenrur nomina.*

An inter auguria ſternutamenta ſunt & offenſiones pedum, & quæ illorum prædictio fuerit. *Caput* XXVI.

ESſe inter auguria ſternutamẽta & offenſiones pedum, in naturali hiſtoria Plinius notauit, quæ ſymbola dicta ſunt. Pleriq; contra: nam ſternutamenta non facere auſpicium cenſent: ſed quũ captatis augurijs ſuperueniunt, illa rata facere, ſiue boni prænuncia ſint, ſiue mali. Qualiaq; prædicta, præuiſaq; fuerant, affirmare & probare ſermonis ueritatem, putauerũt, Homeri exemplo, qui Penelope malum procis futurum ab Vlyſſe referente, Telemachum facit ſternutaſſe. Et Xenophonte ad milites cõcionante, ſub idem tempus ſternutãs quidam, omen fecit filiciſſimum, ita ut totius dux militiæ crearetur. Themiſtole nero ad aras ſacrificãte, à dextera ſternutans homo, augurium fecit, quo præcipui captiui immolarentur. Hippiæ quoq; dum ſternutat excuſſus dẽs, magnũ augurium fecit calamitatis futuræ. Inde apud ueteres incuſſa fuit religio, in ſternutamentis bonum omen & ſalutem precari, quod Tiberium Cæſarem mirifice exegiſſe dicũr, ut ſi quid infandi diriq; immineat, ea precatione & ſalute auertatur. Ariſtoteles autẽ, quod e capite hominis tanquam ex arce ducunt originem, quæ pars diuina & ſanctior homini eſt, propterea prodeuntem inde ſpiritum, tanq̃ ſignum augurale & diuinum numen, nos uenerari decere cẽſuit. Ea quidem apud eos q iſta peruestigare adorti ſunt, miræ obſeruatiõis fuere. nã ſi eſſent matutina, nefanda ominari, & rei inceptandæ irritos conatus facere: facere: ſi uero meridiana, firmi auſpicij eſſe, præcipue à dextris arbitrati ſunt. Sæpe tamen ſymbolum ueritatis, & prognoſticum liberationis facere ab inſidiarũ metu, uoluere. Fuitq; animaduerſum, inter epulas medio accubitu, ſternutamento reuocari ferculũ: ſi nõ poſtea guſtetur aliquid, inter dira & certiſſimo exitio haberi. Sed tametſi de ſternutamento uariata opinio ſit, offenſiones tamẽ pedũ infauſti ſemp ominis fuiſſe, ac portenti & pdigij mali, uulgo proditũ eſt. C. Gracchus qua die ciuili ſeditione oppreſſus fuit, domo egrediẽs, ita pede limẽ offendit, ut non parua uis ſanguinis efflueret. Neroni quoq; in expeditionẽ Alexãdriam profectuio, lacinia ſurgenti adhæſit. Craſſi etiã filius cõtra Parthos proditurus in aciẽ, ita pedẽ offendit, ut humi proſtratus concideret: quos omnes uehementi diſcrimine & immaui ſita/

Salutem precari in ſternutamentis *Obſeruatio ominis ex ſternutatiõe* *Omen ex pedũ offenſiõe.*

ge oppreſſos, atq; indigniſſimam fortunam expertos ſatis conſtat. Patentq; abunde exempla, quæ ſingula exequi longum eſſet. Illud tamen annotare ſuccurrit, adeo Romanos olim in magnis minimisq; rebus auſpiciorum euentus, atq; omnia obſeruare ſolitos, ut ab inceptandis proſequendisq; negocijs leui ſuſpicione auguriorum, uelut triſtia portenderent. & magna infortunia facerent, auocarentur. Nec modo auſpicia, ſed ſacrificia, ludosq; ſolennes ita obſeruarunt, ut ob minimas ſæpe cauſas illos inſtaurarent & reficerent. Sacrorum uero cæremonias tam ſancte coluerunt, ut ex leui offenſione idem ſacrificium trigeſies inſtauratum, & denuo ac ſæpius procuratum fuerit.

Quæ poteſtas proconſulis foret, quiue erant proconſules, & an idem iuris quod conſules haberent.
Caput XXVII.

QVoties inſtantibus curis mihi animus laxatus fuit, ſæpenumero quæſiui quæ poteſtas proconſulum foret, illorum quibus finito conſulatu, prorogatum eſſet imperium. Et dum quæro, ab autoribus traditum memoratumque inueni, quod ubi finito magiſtratu annuo, non expediret conſulem prouincia decedere: illi, ne ſine honore eſſet, imperium ſæpe prorogari, ut eam prouinciam proconſul, non ut conſul adminiſtraret. Continuabat prorogabatq; illi ſenatus imperium, nõ nunquam populus ſine ſenatu, ex autoritate tribunorum plebis. Nam ſi in decernenda prouincia ſenatus auerſaretur, tribunus ad populum ferebat, plebsq; ſciebat, & ex ſcitu plebis & ſuffragatione populi procõſulatum decernebat: idque quod à populo ſcitum erat, ratum firmumque manebat. His ergo à populo uel ſenatu prorogabatur ſæpe imperium ad ſex mẽſes, modo ad annũ, aut donec debellati hoſtes, uel reuocatati à ſenatu forent, prout ex republica eſſe uidebatur. Publius enim Philo conſul narratur primus, cui prorogatum imperium fuiſſet, & ex eo proconſulare officium cœpit pro munere dari. Scipioni deinde Aphricano in Aphricam profecto, ne finito conſulatu, incommodo reipublicæ prouincia decederet, imperium conſulare, donec debellatum eſſet, prorogatum fuit. Nonnunquam ſtantibus cõſulibus, ſi qui in prouincia tumultus, aut motus orirentur, pluresq; prouinciæ oporteret præeſſe: nouos proconſules ſenatus, nunc iiſdem, nunc alijs decretis prouincijs creauit, ipſisq; plerunq; legiones & exercitus commiſit & mãdauit, poteratq; nõ modo cõſuli, ſed prætori, pcõſulare munus dari: ſicut exemplis pluribus extat. Sempronio eñ Graccho, & Quinto Fabio Maximo conſulibus, quum Hannibal Italiam omni clade belli peruaſtaſſet, Claudius Marcellus ex prætore proconſul deſignatus, uires Hannibalis multis prælijs ita fregit & comminuit, ut facile uinci poſſe documentum daret. Quin & illud animaduerſum eſt, eaſdem legiones atq; exercitus, quibus antea conſules præfuiſſent, ipſis procoſulibus prorogato imperio demandari, uel nouos comparari contra repentinos motus, quibus hoſtibus obuiam ire & magnis opibus rem gerere poſſent. Habebatq; procõſul proconſulatus inſignia eadem quæ & conſulatus. Nam & lictores, faſces, ſecures, prætextam, curulem qua ſellam in prouincia ſibi decreta uelut couſul retinebat, quibus inſignijs, p imperij maieſtate, proq; ſplendore dignitatis conſpicuus erat: niſi eam adires prouinciam, in qua cõſul præſens foret, ante prouincia decedens, Romam aduentaret. Tunc enim finito honore, ſene imperio aut inſignijs erat. proconſuli eñ portam Romæ ingreſſo, minuebatur honor, priuatusq; & ſine imperio cenſebatur. Neque enim proconſulem habere imperium, ubi unà eſſet cõſul, cõſentaneum erat, niſi par illi imperium delegatum fuiſſet. Tunc enim & cõſularia ornamenta, & poteſtas utriq; erat par. Hoc tñ intererat, quod proconſules aut proprætores auſpicia non habebant quippe inauſpicati erant, quum cõſules prætoresq; auſpicia haberent maxima. Si tamen conſul in prouinciam ueniret, in q̃ proconſul degeret: ipſe ſine lictoribus & faſcibus conſuli obuiam ire, & uelut priuatus equo deſcendere, & obſequium præbere debebat. Quod uero æquatum imperium proconſuli una cum conſule fuerit, pluribus patet exemplis. Nam & cum T. Claudio cõſule, q Aphricam prouinciam ſortitus erat, P. Cornelij Scipionis, qui illam procõſul adminiſtrabat, æquatum imperium fuit. Et quũ urbs ab Hannibale admotis hoſtiliter legionibus premeretur, metusq; de ſumma rerum eſſet, Q. Fulnium proconſulem Capua profectum, ne ei minueretur imperium, quod urbem iniſſet, exequato cũ conſulibus imperio, ubi

Proconſul.

Proconſulis inſignia.

Procõſul & pprętor auſpicia nõ habebant.

Aequatũ imperiũ procõſuli cum cõſule.

Procõſulum poteſtas in urbe cõſulibus abſentibus. Proconſulũ triumphus.

præfuiſſe legimus. In urbem tamen reuerſus proconſul, poterat abſentibus conſulibus eorum uices gerere, utbi præeſſe, ſenatum habere, comitia futuris conſulibus indicere: & ſi in prouincia ſibi decreta quid triumpho dignum geſſerat, etiam de uictis hoſtibus triumphare. P. Philo proconſul, & cui prorogatũ imperium ſæpe fuit, Græcis in Campania debellatis, qui rupto imperio deſciuerant, de Palæpolitanis ſimul & Græcis triumphum egit. Et Seruilius proconſul de Cilicibus & Iſauris, ꝙ indomita ingenia debellaſſet, triumphaſſe fertur: tametſi proconſulem nõ gerere magiſtratum legitimum, & ideo triumphare minime poſſe, pleriq; aſſeuerent. Fuit tamen animaduerſum, pro/

Proconſul ſine ꝓuīcia. Faſces proconſulũ ſex tantum.

conſulem ſine prouincia nonnunquam, ut milites in officio haberet & obſequentes imperio, à ſenatu creatum, exercitui præfuiſſe. Qui etiam legatum & quæſtorem, quorum conſilio niti, quibusq; adiutoribus & miniſtris tam in adminiſtranda prouincia, ꝙ gerẽdo bello uti poſſet, ſicut conſul habebat. Illud etiam non præterierim, proconſuli ſex tantummodo faſcium inſignia præire, apud nonnullos ſcriptis mãdatum fuiſſe, licet alij duodecim faſces, lictoresq;, & eadem inſignia honorũ proconſuli ſicut conſuli apparere argumentis aſſeuerent. Quæ quidem inſignia ſtatim atq; urbem ingreſſus eſt, procõſul accipit: contentioſam uero iuriſdictionem, niſi in decreta prouincia non exercet: uoluntariam autem, ubiq;: quippe manumitti apud eos tam liberi quam ſerui ubiq; poſſunt:

Conſul in ꝗ a procõſule differat.

apud legatum uero proconſulis, non poſſunt. Hoc tamen intereſt, quod proconſul in decreta ſtatutaque ſibi prouincia ius tantum dicit: conſul uero, etiam extra prouinciam & ubique dicit: quodq; ante ſucceſſoris aduentum, legatũ dimittere non decebat proconſulem. Id enim lege Iulia repetundarum uetabatur. Fuitque memoriæ proditum, non conſulibus modo prorogato imperio ultra tempus finiti honoris, proconſularem iuriſdictionem fuiſſe: ſed & conſulem deſignatum, ante conſulatum proconſulare imperium geſſiſſe. Siquidem Nero Cæſar & alij deſignati conſules ante initum honorem ſæpe proconſulare imperium geſſere. Et prætores prætura functi, & quæſtores poſt quæſturæ munus ex ſenatus decreto prouinciæ præfuere ultra præſcriptum, qui non prætores, aut quæſtores, ſed proprætores proquæſtoresq; dicti nominatique ſunt. Eundemq;

Proprętores Proquęſtores Prouincię ꝓcõſulares, cõſulares, pręſidiales, & prętoriæ.

proprætorem & conſulis legatum fuiſſe ſimul: quæſtoremque conſulis, pro prætore prouinciæ præfuiſſe, ibique inſignia prætoria, aut quæſtoria habuiſſe, multiplici exemplo probatum eſt. Illud quoque admonitu non inutile duxerim, quaſdam prouincias proconſulares fuiſſe, ad quas ſoli mittebantur proconſules: quaſdam conſulares, nonnullas præſidiales, pleraſque prætorias, quibus conſules, præſides, prætoresque præfecti erant. Nã Carthago proconſularis erat prouincia. Numidia, Libya, & Aſia citra Taurum, & Cyrenæ, cõſulares. Tripolis, & utraq; Mauritania, atq;. Aegyptus, ſub præſidibus fuere. Cyprus, Iberia, Sardinia, Sicilia, Illyrius, Achaia, Creta, & Bithynia, prætoriæ. Sardiniam & Corſicam, olim prætorias, poſtea ſub præſidibus fuiſſe cõperimus. Soli uero Maſſilienſes & Nemauſenſes ab onere prouincialis prætoriæ ferũtur immunes.

Hiſpaniæ prouinciæ.

Cumq; omnis Hiſpania in ſex prouincias diuidatur, ex his Bæthica & Luſitania cõſulares fuerunt, reliquæ ſub præſidib9. Ea uero in quatuor conuentus diuiſa fuit, in ꝗbus dabãtur iura: Gaditanum, Cordubẽſem, Actiſatanũ, & Hiſpalenſem. Luſitania uero in Emericenſem, Pacenſem, & Scalobitanũ. Norici & Pannonij in quatuor prouincias, Valeriã, Suauiam, Dalmaticã, & Meſiam. Cappadocia in decem præturas, poſtea in ſatrapeas diuiſa fuit. Armeniæ magna pars in duodecĩ gubernationes. Chatramotitæ qui iuxta ſinũ Arabicũ incolũt, in quatuor monades. Paphlagonia in tetrarchias, Myſia in adminiſtrationes, Aegypt9 in p̃fecturas & regiones, Syria in toparchias, Thracia in ſtratageas, Troas in nouẽ principatus: Indi in ſex quinterniones, ſingulas præfecturas diuiſere. Nonnulli in ſatrapeas, ſicut Laodiceã. Alij in ethnarchias, multi in trib9, pleriq; in claſſes aut centurias partiti fuere. Gallia, Aquitania, & Britannia, prouinciæ decem & octo numerantur, ad quas præſides mittebantur, quas Cæſar in prouinciæ formam redegit primus. Macedonia ſeptẽ prouincias habuit, totidem Illyricus, Thracia ſex. Auguſtus Galliam & Aegyptum, Claudius Cappadociam, Cæſar Archelao uita functo, maiorẽ Cappadociã Romanoꝝ ꝓuincias fecit. Prodit tñ Cia .ares, primus Aſiæ populos in prouincias diſtribuiſſe, & in ſuum quenq; ordinem diſtinxiſſe, haſtatos, ſa/

gittarios,& equites. Nero Cæſar pontum Polemoniacum & alpes Coctias, Polemone
rege uita functo, prouincias fecit: & nationes alpium maritimas in ius Latij tranſtulit.
Fertur uero de Cappadocia mirum, quod cum liberi eſſent, libertatem à Romanis de/
precati ſunt: aſſerentes illam ſe ferre non poſſe, & ſub regibus eſſe maluere. Veſpaſia/
nus Achaiam, Lyciam, Thraciam, Ciliciam, Comagenē, Rhodum, Byzantiū, & Sa
mum libertate adempta, prouincias fecit: Traianus Daciam, Meſopotamiā, Aſſyriam,
Arabiam, & Armeniā. Fuitq; hæc dignitas apud Romanos in uſu frequēs, maximiq;
ſplendoris: donec temporis interuallo, poſt Hadrianum imperatorem, & ordo & honor
proconſularis deſiere. Siquidem M. Antoninus imperator, prouincias ex proconſulari
bus, conſulares aut prætorias pro belli neceſſitate fecit: ipſe Auguſtus, pacatas imperij
prouincias & ab hoſtili tumultu ocioſas, populo Romano regendas dedit, ſibiq; tumul
tuantes & operoſas, aut hoſtium incurſiōibus inquietas deſumpſit: ad quas modo pro/
conſules, præſides aut præfectos cum imperio, modo præſidia & exercitus, nonnunquā
legiōes & auxilia deſtinauit. Tiberius quoq; Achaiam & Macedoniam onera deprecā
tes, proconſulari imperio exemit, ſibiq; illas regendas aſciuit.

Cappadoces libertatem deprecati.

Proconſulū dignitas quā do deſiit.

Licere uti accuſatiuo caſu nonnunquam in uerbis localibus, contra regulas grammaticorum.
Caput XXVIII.

ADhibitus ſum in concilium, magis quam in concilio: & in cauſam deſcendi po
tius, quam in cauſa, dici cum frequentius tum ornatius, ſæpenumero uidemus:
fuitq; hic ſermo ueteribus non frequens modo, ſed concinnus & elegās. Titus
Liuius de Macedonico bello: Si ex q̃ traiecimus in Græciam, adhibitus eſſem
in concilium. Idem: Si ſemel, inquit, in cauſam deſcenderit, nihil integrū futurum ſit,
Et alibi: In euentum eius urbis poſitum, ſperni ab uniuerſa gente Theſſalorū, aut time
ri. Et rurſus: In quæ cōſilium dedi. Et de Macedonico octauo: In ædem Herculis ſignū
ipſius dei poſitum, & ſeiuges equi. Quem dicendi modum habuiſſe proprium & perpe
tuum auſim contendere. Quinetiā illud animaduertimus, uerbis localibus per accuſan
di caſum, eundem frequenter uſum: contraq; grammaticas regulas nouo exemplo mul
ta uſurpaſſe, ubi minime cōuenire putaretur, quæ oratio à regula Latinitatis pcul ab
eſſe uiſa eſt: ſed tamē recte & probabiliter dici, in eaq; magnum fuiſſe orationis ornatū,
cuiuis patere poteſt. quippe de Macedonico bello: Lucius Cornelius conſul, inquit, re/
licto ad exercitum Claudio legato, Romam uenit. Idem: Quæ pro Chalcidenſibus ad
Euripi fretum dicta erant. Cæſar commentario quinto: Allobroges, inquit, crebro ad
Rhodanum diſpoſitis præſidijs. Cicero ad Catonem: Cum ad Cibiſtra quinque dies eſ
ſem commoratus. & pleraque quæ frequenti lectione obuia ſunt, ex quibus ſatis exem/
plorum colligi poteſt: cum in exercitu, in caſtris, in Cibiſtris, grammatici omēs dicen/
dum conſentirent. Quod tamen non ineleganter dici ſæpenumero uidemus. Nam præ
ter euphoniæ ſonum, qui aptior conuenientiorq; fuit, cum præpoſitionem ad, accuſan
di caſui adijcimus, eius eam uirtutemque animaduertimus, ut prope locum rem agi,
certiſſima obſeruatione deſignet, ut proximis modo autoritatibus oſtenſum eſt. Quod
enim Cæſar ad Rhodanum diſpoſita præſidia habuit, aut Cicero ad Cibiſtra fuit com
moratus, uel quod T. Liuius ad exercitum dicit legatū reliquiſſe: id ſignat, iuxta Rho
danum, exercitum, uel Cibiſtra: uel per ſolœciſmi modum dici grammatici uolunt, &
in primis Diomedes, ut e cælo deſcendere in terris. Aut quandam magis intentionem,
ac uim, & penitus atq; alte fuiſſe penetratum in rem, de qua agimus, exprimere conten
dimus, & tunc in præpoſitio, accuſatiuo appoſita, expreſſius id ſignificauit, ut ſuperiore
exordio & primis probatorum autoritatibus percenſuimus. Huius rei admonuit me li
ber obſeruationum grammatici cuiuſpiam, quæ in manus meas uenere, in qbus ita ſcri
ptum legimus: In marmore inciſæ ſunt literæ, in gemma, in lapide, in ligno; non in mar
mor, gēmam, lapidem, uel lignum: cōtrà uero, in æs inciſas literas dicimus, non in ære/
cum longe ſecus contra iſtius grammatici opinionem, crebro apud autores uſurpatum
inueniamus. Nam in lapide uel ligno, aut lapidem uel lignum, & in ære uel in æs inci/
ſas literas paſſim dici licere, pluſculis exemplis apparet. Maioremq; uim per accuſandi
caſum exprimi, & penitus atq; alte fuiſſe penetratū, demōſtrari. Plinius iunior ad Tra

Verba localia cum accuſatiuo

Laurentius Valla tax a 19 lib. 3 ca. 18.

ſanum: Quæ, uos, inquit, patres conſcripti, ne qua intercipet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære cenſuiſtis: Plinius item naturalis hiſtoriæ quarto & trigeſimo: Vſus, inquit, æris ad perpetuitatem monumẽtorum iampridem tranſlatus eſt tabulis æneis, in quibus publicæ conſtitutiones incidantur. Cicero quoq; actione ſexta in Verrem: Id non modo tunc ſcripſerunt, inquit, uerum etiam in ære inciſum nobis reliquerunt. Ex quibus apparet, per accuſandi & auferendi caſum, in marmor & in æs, ac in marmore & ære inciſas eſſe literas, Latine dici licere. Sed quum accuſandi caſum ponimus, uideri expreſſius atque altius rem fixam deſignari: quum uero ablatiuo utimur, leuiter & in ſuperficie, & non penetrari funditus, ſignificari.

Equeſtris ordo quando primum cœptus fuit, quæq; ipſius ordinis poteſtas & officium atq; inſignia fuerint. Caput XXIX.

Recte & condigne quidam extimauerunt, quum duo ordines, plebis ſcilicet & ſenatorius, Romæ à principio editi fuiſſent: equeſtrem ordinem, qui medium teneret locum, poſtea adijci cœptum eſſe: quibus purpura, ut patritijs & ſenatorijs, uti nõ licebat: ius tamen annulorũ aureorũ, quo inſigni à plebe ſecernebantur, & medius ordo notabatur, publice tributum ferunt. Quod quidem ius nõ equitibus modo, tanquam bellicæ uirtutis inſigne, ſed & ſenatoribus & militiæ primoribus datum fuit. Is tamen ordo etſi ſenatorio minor, magnæ tamen amplitudinis uigorisq; habitus eſt: quippe erat auctus ampliſſimis honoribus, & ſenatorio pene par. Nam cum à principio originum, electo Tarquinio & depulſo metu regio, in libertatẽ ſe urbs uendicaſſet, Brutus primus ex equeſtri ordine ſenatum ſuppleuit, trecentosq; delegit ſenatores, quorum conſilio & autoritate niterentur. Lapſis deinde temporibus, Caius Gracchus Tiberij frater, & haud multo poſt Liuius Druſus tribunus plebis, huberiori compendio eum aliquando ordinem cum ſenatorio confundere decreuerunt: utq; plus dignitatis ferret, ut in ſenatum uenire, & ſententiam dicere liceret, lege ſacrata, deinde plebiſcito ſanxerunt. Quibus etiam equitibus tributum eſt, ut tametſi à cẽſoribus in ſenatum allecti non eſſent, pro eo tamen quod magiſtratus & honores geſſerant, in ſenatũ uenire, & ſuffragari, ac ſententiæ ius habere poſſent, qui ſunt pedarij appellati. Quinetiam equites ſupra ſenatores extulerunt, & uelut longe principes plerunq; antelati ſunt. Ne ue iudicia quæ penes ſenatores erant, illius tantum ordinis forent, idẽ M. Liuius, ut æqua parte penes ſenatum & equeſtrem ordinem diuiderentur, legem promulgaſſe fertur: quæ diu ſancta & incorrupta manſit: quæ res magnarum ſæpe diſſenſionum & dimicationis pernicioſæ cauſa & ſeminarium fuit. Ipſæq; decuriæ iudicum, quæ ex ordine equeſtri deligebantur, mox pluribus diſcretæ nominibus fuere. Quippe alij tribuni æris, alij ſelecti, nonnulli appellati ſunt iudices: quibus poſtea nõgenti additi, ab omnibus ſecreti: quibus ſcita ſuffragiorum in comitijs cuſtodire negocium erat, qui tametſi iudicum, non equitum nomina ferrent, tamen equeſtris fuiſſe ordinis, & inter equites adnumerari, haud dubium eſt. Nanq; & annulo ut equites utebantur, & eadem habebant honoris inſignia, ijſdeq; fungebantur muneribus. Ad quos aliquem ex nouis ciuibus, & cui haud multo tempore ciuitas data eſſet, admitti non decebat, quia nefas duxere ciuem nouitium inter equites adnumerari. Tametſi Hannibalis tempore, quo Italiam omni clade belli peruaſtabat, ius annulorum aureorum fuiſſe promiſcui uſus Plinius aſſeueret. Hic etiã ordo quandoq; diuiſus in plures ſpecies fuit, nominibus uarijs, ex quibus qui ampliori prærogatiua illuſtres erant, petræ cognomentum tulere, plerique Fabiani, alijq; alio nomine cẽſi. Deniq; Nero Cæſar ordinem Auguſtanorum equitum inſtituit primus, reliquis per eum ordinibus offenſis, & fere deſtitutis. quoque plus dignitatis ferrent, ſeruatum eſt, ut multæ prouinciæ per ſolos equites Romanos præſidum loco regerẽtur. Nam & Cappadociæ, & Aegypto, & alijs pluribus diu equites Romani præfuere. Inter quas Aegyptus hoc proprium tulit & peculiare, ut ad eam nemo ſenatorij, ſed equeſtris tãtum ordinis præſes accederet: quorum decreta diuus Auguſtus perinde haberi iuſſit, ac ſi Romæ magiſtratus, aut reges, cõſules, prætoresue, illa cenſuiſſent. Cũq; imperatores ius populo dicerẽt, fuit cõſtitutũ, ut equites cũ ſenatoribus una dijudicandis cauſis cõſilio adeſſent, ita ut eorum arbitratu iura & controuerſias diffini

Ius annulorum quibus initio conceſſum. Amplitudo ordinis equeſtris. Senatus ex eqſtri ordine a Bruto ſuppletus.

Senatores pedarij. Equites antelati ſenatoribus

Decuriæ iudicum uarijs modis nominatæ.

Ius annulorum promiſcuũ

Equeſter ordo diuiſus.

rent. Tantiq; ſplendoris fuere, ut præfecturam prætorij ampliſſimum munus continua ſerie ad Titum uſq; ab ordine equeſtri adminiſtratam legamus: quinetiam res Cæſarũ & negocia procurare, iam diu equeſtris nobilitas cenſebatur. Et quũ defluxis moribus, equites Romani magno abuſu pantomimis aggregarentur, illorumq; latera cingerẽt, Tiberius Cæſar equeſtrem ſplendorem illorum contagio pollui arbitratus, ne equites Romani prodeuntes eorũ latera tegerent, edicto uetuit. Tametſi legamus Auguſti tẽpore equites Romanos ad ſcenicas operas prodijſſe, & Neronem equites, ut operas arenæ promitterent, præmijs donisq; adegiſſe. Contrà uero Caligulam nam equeſtrẽ ordinem, ut ſcenæ deuotum, aſſidue proſcidit & conuicijs affecit. Cœpitq; mox in ſenatusconſultis poſt populum Romanũ equeſter ordo adijci, ita ut ſenatus populusq; Romanus & equeſter ordo publica decreta edictaq; teſtarẽtur. Eoq; dignationis ordo pceſſit, ut Mecœnas equeſtri gradu uelut ampliſſimo faſtigio contentus, ad ſenatorium tranſire nõ curarit. Cui poſtea ſequuti Cæſares, laticlauum, diſtinctum tamen à ſenatorio, uelut honoris ornamentum tradidere. Cautumq; fuit, ne quis huic ordini aſciſceretur, neue ius annulorum aureorum daretur, niſi ipſe ingenuus, pater & auus ingenui forent, cuiq; ſeſtertia quadringenta, quod peculium equeſtre habitum eſt, cenſus fuiſſet, quod etiam Tiberij edicto cauebatur. Fuere qui crederent, auri ornamẽta fœminis medium quandoq; ordinẽ feciſſe, ſtolasq; à plebeijs diuiſiſſe, ut ſicut annulus equitibus, ita auri cult9 fœminis medium ordinẽ deſignaret. Apud Romanos uero flos ordinis equeſtris Fabius Rutilianus inter ornatiſſimos fuiſſe proditur, qui magiſter equitum cũ Papyrio Curſore aduerſus Samnites militauit. Quo tempore, perpetuo ſenatuſconſulto cautum fuit, ne cui pater, auus, aut maritus, eques Romanus fuiſſet, quæſtum ſui corporis faceret, aut indignis artibus ſe pollueret. Et tametſi publicani antea huic ordini aſciti eſſent (ſiquidem principes equeſtris ordinis olim publicani fuere: flosq; equitum Romanorum, publicanorum ordine continebatur) poſtea deprauatis moribus, paulatim mancipes & ſcribæ pro concione ab imperatoribus, uelut præcipuo munere, aureis annulis donari cœpere. Deinde libertinos hoc iure donari, & ordini aduocari cœptũ. Fuere enim mancipes, qui prærogatiuam inter publicanos habebant. Qui uero uectigalia redimebant, publicani dicti. Demũ uiliſſima mancipia, ſeruitute exempta, in hunc ordinem aſciſcere, & equeſtri dignitate ac prætorijs ornamentis honeſtare, uſus inualuit. In qua re ſeruatũ eſt, ut ſublatis exploſisq; ueteribus nominibus, quos ad equeſtrẽ ſplendorem aduocabant, ingenuorum ueterumq; Romanorũ nominibus nuncuparent, ne quid nota nominis obſoleti, collato honori officeret. Apud Chalcidenſes uero tanta ratio peculij habita eſt, ut qui eſſent locupletes, equitum nomina ferrent. Cretenſes quoq; equitum ordinem, & uetuſtate & dignitate longe præcipuum, in magno precio habuere. Achæis equeſter honor, uelut præcipuo ſemper munere præcelluit, ſicut Germanis qui Bataui dicuntur. Et Capuæ equitibus plerunq; eſt honos habitus, qbus ciuitas data eſt, ꝙ bello Latino à Romanis non deſciuiſſent. Maximæ uero celebritatis apud Gaditanos hic ordo fuiſſe traditur. Siquidem una cenſu quadringenti Gaditani bello egregij, huius ordinis cenſi traduntur. Qui etiam numerus in equeſtri dignitate Patauij fuiſſe proditus eſt. Illud tamen præcipiendum non negauerim, non cuicunq; militi annulos aureos paſſim deferre licuiſſe: quia niſi ex primoribus militum, aut re magna & extimatione forẽt, aut præfectus, centurio, decurio aut tribunus, exercitui præeſſent: uel à principe aut prætore aureo annulo donati fuiſſent, illis impune uti nõ licebat. Ferreo enim militibus paſſim uti permittitur. Quem morem Perſæ uſurparũt, quibus neq; aurũ zonamue, aut monile, neq; annulum niſi regis munere collatũ, deferre licet. Poſt temporum uero interualla nõ modo annuli aurei, ſed diuerſi generis munera uelut ampla precia, militibus dari cœpere. Quippe Aurelianus imperator gregarijs militib9, ut per omne tempus militiæ fibulas haberent aureas, priuilegium dedit. Seuerus ultra aureos annulos, etiã domeſticas concubinas largitus fuit, qbus delinimẽtis militũ animos emolliuit, & eneruauit. Apud Macedones chlamys & apex aureus munera regia fuere. Sertorius pictas chlamydes militi dona impartiuit, Alexander Macedo uſum Perſicæ ſtolæ. Vetuſto tñ more in Romanis legionib9 ſolis tribunis aureas fibulas habere: gre/

Equites degenerarunt.

Fœminis auri ornamenta quod equitibus annuli.

nominis mutatio.

Quib9 militib9 annulos aureos geſtare cõceſſum

Macedonũ regum munera.

Fibulę aureę

gario uero, aut manipulari, balteos aut phaleras argento decoras ferre permittitur. Fer
Iulij prodigalitas. turq; Iulius Cæſar milites tam cultos habuiſſe, ut etiam auro & argento politis armis
ornaret. Tametſi Brutus in Philippis, tribunis fibulas aureas ut probrū obiectauit. Nō
Bruti, Spartaci, Fabricij & Peſcennij frugalitas. ſic Spartacus, qui dum contra Romanos molitur arma, omnē auri argentiq; uſum mi
liti interdixit. Præ cæteris Fabricius cenſor tantæ abſtinentiæ, & tam caſtigatæ diſci/
plinæ fuit, ut ſummos duces plusq̃ pateram & ſalinum ex argento in caſtris habere, edi
cto inhibuerit: & Peſcennius Niger tantæ ſeueritatis, ut ſummoto omni argento, in ua
Antiochi luxus. ſis ligneis milites ueſci iuſſerit. Contra uero de Antiocho proditum eſt, qui tam prodi
gæ luxuriæ exercitum duxit, ut præter frena & monilia, phaleras & armillas atq; ephip
pia, galeas & arma, etiam clauos aureos crepidis ſubiectos, & argentea uaſa ad ſpurciſſi
mos uſus, reliquamq; ſupellectilem ex argento auroq; intertextam, militibus ferre per/
miſerit.

Quid ſit charta opiſthographa apud iureconſultos, de qua Vlpianus mentionem fecit, & quot chartarum genera fuerint, & quid ciſiarius apud eundem Vlpianum.

Caput XXX.

QVidam inter cauſidicos patronus diſertiſſimus, & in literis non poſtremi no/
minis, adiuit me, atq; alterum cum quo in foro deambulabam, iuriſperitū nō
paruæ extimationis uirum, natura triſti admodum & recondita, cuius nomē
libēs prætereo, ne quem uideat inceſſere: & petijt ab eo edoceri, quid ſibi uel/
let Vlpianus de bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas, ubi inquit chartæ appellatio/
nem etiam ad nouam chartā referri, ad deletitiam: & proinde ſi in opiſthographo quiſpi
am teſtatus ſit, poſſe hinc peti bonorū poſſeſſionem. Quid eſſet opiſthographum, ſigni
ficari ſibi poſtulabat. Cumq; ille reſpondere cūctaretur, & incertus animo fluctuaret,
putare ſe nihilominus dixit, ex interpretis autoritate, opiſthographam dici chartam, in
qua deſcriptæ impenſæ ad calculos referuntur, una cum tributis & debitis: afferēs quan
dam uerbi deriuationem derediculam, & alia nugalia, quæ quum ſint perſpicuæ falſita
tis, referre nō neceſſe habeo. Nec multo poſt, quæſtione depoſita, quum ad alios ſermo/
Opiſthographum. nes diuertiſſet, quaſi tacita cōfeſſione uictus, nō ſine pudore digreſſus eſt. Quo digreſſo,
quid ego ſentirem de opiſthographo, petijt à me ille ſerio explanari. Dixi ego ſatis li/
quere, uerbi originem è Græco deductam, & quantum aſſequi poteram, opiſthographā
dici chartam, quæ utraq; facie & diuerſo latere ſcripturæ admouebatur, hoc eſt, intus &
à tergo: quæ plerunq; non ſpecie libelli erat, ſed uoluminis inſtar torquebatur, quo mo/
re priſci ſcripta edidiſſe feruntur, deductum nomen apo tu opiſthen, quod poſt & retro
ſignificat, & graphi, quod eſt ſcriptura. Qui igitur tam à facie q̃ à tergo ſcripta exara/
bant, in opiſthographo ſcripſiſſe ferebantur. Plinius iunior: Electorum cōmentarios
centū ſexaginta mihi reliquit opiſthographos, hoc eſt, etiam à tergo ſcriptos, unde mor
Opiſthocomæ. bum opiſthotonicum dici uolunt illorum, qui ceruicem retro flexam habuere: ſicut opi
ſthocomæ, qui comas retro ferre conſueuere, qualis Hectoris coma dicitur fuiſſe. Fuere
Chartarū genera. enim apud ueteres chartarum diuerſa genera. Nam & ſyngrapha, & opiſtographa ede
Syngrapha bantur ſcripta. Syngrapha enim uno, opiſthographa utroq; exarant latere. Quod ue/
Holographū. Chirographum. ro teſtatoris manu ſcriptum erat, holographum: quod priuatim, chirographum: quod
autem quiſq; ſua manu ſcripſit, autographum. Præter quæ fuit hieratica ex biblo in Ae
Autographū Hieratica papyrus. Liber. L. librorū ff de lega. 3. gypto frequens, ſacris tantum uoluminibus dicata. Hæ fuere à principio ex cortice pla
tani, fraxini, aceris, populi albæ: item fagi & ulmi, aut (ſicut Vlpianus cenſuit) ex tilia,
philyra, & papyro. Liber enim, interior pars eſt corticis quæ ligno cohæret, in quo ante
uſum chartarum exarabantur ſcripta, uel in palmarū folijs, ut Plinius notat. Fuitq; an
tiquiſſimi moris, publica monumenta plumbeis uoluminibus, priuata autē linteis de/
ſcribi: in quibus nonnunquam publica. In papyro autem perraro publica, frequentius
priuata edebantur. Is enim in paluſtribus Aegypti frequens erat, qui intextus farina
glutinabatur. Erant quoque tabellæ cera illitæ, in quibus monumenta literis nonnun
quam mandari legimus, aliquando duplices, plerunque triplices, aut quintuplices co/
lore diuerſæ. Nam & luteæ erant, uirides, croceæ, purpureæ. In triplicibus epiſtolas, in
quincuplicibus honores & magiſtratus: in duplicibus, ſi quid eſſet arcanum & ſubticen

dum, interioresq; animi notas magis adnotabãt. Philyram uero corticẽ eſſe tiliæ Græci aſſeuerant, in qua notas uerborum & ſenſa mandari literis ſæpe proditum eſt. Poſt quas chartæ hœdinæ (quas pergamenas uocãt) fuere, Pergami urbe Troadis primum inuentæ: ubi quum Attalus & Eumenes imperitarent, nobilem illam omnium ſermõe celebratam bibliothecam conquiſitis undiq; exemplaribus, hœdinis chartis cõſtruxiſſe feruntur. Nam aliam Ptolemæus Philadelphus, plus ducentorum millium uoluminum, in Alexandria diſpoſuit. Quam M. Antonium Cleopatræ largitũ fuiſſe, nõnulli ad primum duraſſe bellum cum Auguſto, aſſeuerãt: quæ mox incendio abſumpta fuit. Romæ autẽ Aſinius Pollio uatum libris cõſeruandis bibliothecam dicauit primus: in qua M. Varronis imaginem adhuc uiuẽtis, pro cumulo magnæ gloriæ poſuiſſe fertur: ſicut Victorino ob doctrinæ magnitudinẽ, uiuenti ſtatuã popul9 in foro poſuit. Apud Athenas Piſiſtratus illius exemplo bibliothecã fecit. Meminitq; Herodotus, priſca cõſuetudine, hœdinas pelles biblos nuncupaſſe ueteres, quod aliquãdo biblorum inopia eiuſmodi pelles ſcripturæ admouerẽt. Brachmanes literas nõ ceris, nec libris, ſed in ſindonib9 fullatis colorib9 effinxere. Babylonij uero coctilib9 laterculis mores, leges, atq; inſtituta tradidere. Quare Cleantes quod à Zenone audierat, in tegula oſſe adnotauit. Phœnices animaliũ figuras literatũ loco inſcalpebãt lapidibus. Ab his em̃ profectus Cadmus, literas Græciæ intulit, quæ eædem manſere ſemper & cũ literis ſermo, licet Pelaſgica lingua ſæpe mutata & abſciſſa fuerit. Sicut Aſſyrijs Rhadamãth9, Aegyptijs Mẽnon & Anubis, Phrygib9 Hercules, Latinis uero Carmẽta & Pelaſgi, aut ab Corinthio Demaratho profecti, uel (ut putãt alij) Simonides & Beroſus primos characteres edidere. Quanuis Aegyptios per animalium figuras primum ſenſus mẽtis effinxiſſe, & antiquiſſima monumenta mandaſſe literis, nõnulli ferãt. Alij Aſſyrios, qui notas literarũ docuerint, arbitrãtur primos. Nõnulli Ionum characteres à primis originibus editos, omnis uetuſtatis nuncios fuiſſe putant: ſicut Pherecydẽ Syrũ proſam orationem inueniſſe. Proditumq; memoriæ eſt, Aegyptios literas habuiſſe uſitatiſſimas, quas ſinguli diſcunt: quas uero diſcunt ſacras, interiores & reconditas, ſoli ſacerdotes norunt à parentibus traditas, qui etiam ex omni æternitate rerum geſtarũ ſenſa effinxere. Atq; Aethiopes perplexo ſcripturæ genere uſos, ut non ex lateribus digeſtis ordinibus, (ut mos cõmunis habet) ſed à ſummo ad imum literarum ductus exararent, quod tepocon Græci appellant, q cum ſeptẽ characteres habeãt, illorum ſinguli quatuor recipiunt ſignificatu. Atq; Aegyptios à dextra in ſiniſtrã, contra Græcorum morem, ductus diſponere. Atq; Indos abſq; uſu literarum, omnis æui res geſtas & memoratu dignas Pythagorismore, memoria tenuiſſe: illasque à parẽtibrs traditas per manus poſteris dediſſe: qui tamen haud multo poſt in ſindonibus ſcribere inceptarunt, totasq; paginas monumentis rerum geſtarum impleuerunt. Fuitq; apud Carthaginenſes uetus conſtitutum, ne quis Græcas literas aut idioma ediſceret, cum arcana illorũ conſilia & abditos ſenſus linguæ cõmercio & per occulta colloquia Dionyſio prodita intelligerent. Romanis quoq; per ſigna, ac paruas breuesq; notas, multarum literarũ ſenſu colligere per notarios uſus inualuit, adeo ut quis citato ſermone, editas in foro orationes per notas facile actuarij exciperent ac ſenſa & uerba intelligerent. Quinetiam Romani principes lectores apud ſe habebant, quos anagnoſtas dixere, cum ipſi occupati, lectioni uacare non ualerent: quin etiã uſum Latini ſermonis nonnullis colonijs pro munere impartiuerunt. Quippe Cumanis à populo Rom. tributũ fuit, ut publice Latine loqui liceret, utq; præconibus Latine uendendi, auctionãdiq; facultas foret. Rurſus quæſiuit ſibi explanari, qui eſſet ciſiarius, de quo apud Vlpianum & legũm peritos frequens mentio fit. Dixi ego ciſiarium dici, qui uehiculum duceret, & quaſi aurigaret. Ciſiũ em̃ uehiculi genus eſſe, aperte liquet. Cicero in Antonium ſecunda Philippica: Inde ciſio celeriter ad urbem uenit, capite inuoluto. Etenim uehiculorum curruũq; diuerſa fuiſſe genera, nõ una facie, apud autores legimus. Nam & eſſedum & petoritum, ciſium, carruca, carpentũ, pilentũ, arcera, plauſtrum, rheda & ſarracum, epirediõ, quod barbarũ eſt, carri, couinum & arcirma, licet diuerſi generis, omnes tamẽ uehiculorum numero fuere. Petoritum enim gallicum fuit, rotarum quatuor. Pilentum ueneti coloris, quo matronæ uectabãtur caſtæ,

Philyra. Chartę hœdinæ. Attali & Eumenis bibliotheca. Ptole. bibliotheca. Aſinij Pollionis bibliotheca.

Literarum inuentores.

AEgyptij animaliũ figuris ſenſa exprimebant. Pherecydes proſę inuentor. Aegyptijs duo genera literarum.

Carth. Græcas literas diſcere prohibitum.

Lectores apud Romanos. Latini ſermonis uſus pro munere datus.

Vlpianus loco præſcripto.

quas poſtea baſternas dixere,couinum Britannorum,eſſeda Belgarum,thenſa deorum ex argento,carrucæ Germanorum & Gallorum,arcera infirmorũ: erat enim plauſtrũ tectum undiq;. Eas quidem carrucas etiam in Italia frequẽtes fuiſſe comperimus:quippe Nero Cæſar, nunquã minus mille carrucis iter feciſſe proditur, longo ſemper agmine impedimentorum incedente. Cenſuitq; iure conſultus titulo locati, quod ſi ciſiarius,dum præterire contendit cæterus,ciſium euertit,& ſeruum quaſſauit uel occidit,culpa non liberari,ſed in eum ex locato ius dari & agi licere.

Solere magnos ſucceſſus ex infima fortuna,& futuras calamitates plerunq; ſignis premonſtrari. Caput XXXI.

Fabuloſæ antiquorum hiſtoriæ.

Romulus & Remus a lupa nutriri.

Cyrus a cane.

Hiero ab apibus.

Semiramis ab auibus.

VT omnis antiquitas fabuloſa eſt,his qui in magnis diſcriminibus poſiti,admirabiles exitus habuere,aut ex inopi calamitoſaq; fortuna, regium faſtigiũ & imperia quæſiuere,quo res admirabilior uideretur, commenta miraculi non ſemel affinxit,ut qui ex grauibus periculis poſtea erepti forent, maieſtate & cura numinum,non caſu aut fortuna ſeruati uiderentur. Romulum & Remũ ex Rhea Syluia & Marte genitos cum exponi in profluentem Amulius iuſſiſſet,à lupa diſtentis huberibus alitos pleriq; omẽs tradiderunt. Quod commentum fabulæ ab exteris noſtri mutuati ſunt. Nam Cyro Perſarum regi,cuius late imperium ualuit,cum ab Aſtyage expoſitus & pulſus infans foret, canẽ lubera præbentẽ, illũq; à feris defendẽtem paſtor gregis inueniſſe traditur:quæ res futuram ipſius magnitudinem haud dubie protendere uiſa eſt. Nec uana prædictio fuit:quippe qui rerum geſtarũ magnitudine paruo imperij ſpatio omnes reges anteceſſerit. Hieronem Syracuſanũ,quod ex ancilla editus fuerat,in ſyluis expoſitũ apes congeſto in os melle aliquandiu aluere: qui mox omnes aſperitates ſuperuadens,tantum ingenio & uirtute ualuit,ut ob multa rei militaris facinora,regnum Syracuſis,& omnia ornamenta uirtutum paulo poſt aſſequutus ſit. Hic eſt enim ille Hiero,qui præcipua & conſtanti fide rem Romanam iuuit:unoq; tenore amicus populi Romani & fidiſſimus cultor perpetuo manſit. Pari exemplo traditur Semiramis circa Syriæ ſtagnum infans expoſita,ab auibus diu alita & educata,magno præſagio futuræ felicitatis,quæ mox ſublata à paſtoribus,poſt uarios caſus, regia coniunx fieri,& late imperitare meruit. Midæ quoq; regi Phrygiæ quum obdormiſceret, formicæ,quæ tritici grana in os congeſſere, diuitias & opes immodicas illi futuras euidentiſſimis oſtẽtis adnotarunt.

Habis a cerua

Telephus.

Pelias ab equa.

Paris ab urſa Aegiſthus a capra.

Habis Tarteſſiorum rex, magnis difficultatibus infans agitatus,tandẽ inter feras à cerua alitus,& haud multo poſt laqueo captus,poſt ſubactas gentes & domitas,ſæuientes fortunæ minas experiri deſijt:qui deinde regnum aſſequutus, documenta egregij principis dedit ſummoq; iuſtitiæ temperamẽto illis gentibus præfuit. Quod commentum de Telepho Herculis filio,qui aui iuſſu in ſyluis expoſitus fuerat,ueteres prodidere. Sicut Peliam ab equa, Paridem ab urſa, Aegiſthum à capra,enutritos fabulati ſunt. Adeo ex grauibus periculis ereptis, futuræ ſigna felicitatis quãdoque fuere prænuncia. Rurſus Sandrocotto,qui haud multo poſt Indorum rex fuit,quũ Alexandro inuiſus infeſtusq;, ſæuitiã fugiens, per uaſtas ſolitudines curis & inſomnijs fatigatus,languente corpore iaceret afflictus, ſolusque obdormiſceret, leo horribilis & pertimeſcendus ſudorem dormienti deterſit lingua: quod oſtentũ ex omni ſæuitia fortunæ illum emerſurum, & mox imperij præpotẽtem deſignauit. Sicut Gordium dum conductis bobus agrum coleret,aues omnis generis circunuolantes,illum ex infima fortuna ad ſummum honoris culmen proceſſurum oſtenderunt. Mitto Lyſimachũ & alios quos referre multum operæ eſſet, qui ſæuientes fortunæ minas & miſerabiles caſus, ac uim fati,poteſtatemq; mira uirtute ſuperarũt. Sed ſicut poſt calamitates magnis p̃ſagijs multi felices euentus ſortiti fuere, ita ancipitem fortunam, & infandas ſtrages ac præſens excidium ueluti magna ſortis humanæ documẽta, nonnullis præmonſtrare fata uoluerunt. Quo tempore Crœſus Lydorum rex à Cyro ſubactus, regno pulſus fuit,

Portẽta infelicitatis futuræ.

ſemeſtris filius in crepundijs articulate loquutus fertur, magno oſtento & pernicioſo. Xerxe expeditionem in Græciam parante,equa leporẽ enixa,& mula quæ incertæ naturæ partum edidit,cruenta bella ſtragesq;,& memorãdum illud excidium, quæ poſtea præcipitantibus fatis ſequuta ſunt, præmonſtrarunt. Saganti quoq;, quo tempore

Hannibalis excidium paſſa eſt, inter magna & aſſidua mõſtra, ſatis conſtat, infantem é matris utero pené editum, in ipſum matris aluum reuertiſſe. Quod prodigium, quaſi diuinatio futuri eſſet, teterrimũ bellum & fatale excidium, ac imminens fatum, quo ad interneciõem funditus euerſa eſt, haud dubie oſtendit. Eſt quoque in exemplis, exciſos panes Syllæ temporibus, manantis ſanguinis guttas fudiſſe, canesq; & alia id genus animalia rugitu miſerabili lugubres uoces dediſſe, bellum ciuile & inteſtinas clades, tantumq; cædis, quantum poſtea effuſum eſt, denotaſſe. Inter quæ ancilla quæ ſerpentẽ enixa eſt, Marſicum portendiſſe bellum dicitur. Multaq; eiuſmodi in medium afferri poſſent, ut taceam Tarquinium, alioſq; innumerabiles, ac mille protẽta, q̃bus maxima & cruenta bella, ac inuidentis fortunæ caſus, euentusq; triſtiſſimi uarijs prodigijs prædictionibusq; præſcita fuere. Ita profecto eſt, ut quæ futura quandoq; ſunt, multis ſignis quaſi multo anté præuiſa, monitu impulſuq; dei declarentur. Et quod fatis debetur, ſiue anceps malum, & aliqua temporis atrocitas, ſiue certa ſpes & indubia ſalus futura ſit, nobis portentis ſignisq; denuncietur: quibus fata imminentia & tẽpeſtates ſedulo uitari poſſunt & caueri. Sed quod de Gordio legimus, cui aues circũuolantes auſpicium fecere, id nimirum Vitellio principi exitio fuit. Nam Viennæ pro tribunali ſedẽti, ſupra caput & humeros reſidens gallinaceus, tantumq; fœdarum auium ſuperuolaſſe, ut tenebras pené afferrent, præſens periculum & futuras calamitates quibus ad internecionem dijs hominibusq; infenſus redditus eſt, non cæca exiſtimatione præmonſtrauit.

Par exemplum Tarquinij Superbi & Thraſybuli Mileſiorum tyranni. ac Sexti Tarquinij & Zopyri Aſſyrij. Caput XXXII.

QVod de Tarquinio Superbo ſcriptum legimus aliquando, qui odio inexpiabili dijs hominibusq; infenſus, regno pulſus fuit, quũ Gabios olim opprimere uellet dolis, quia nuncius filij dubiæ fidei uidebatur, ne ſecreta ſui conſilij panderet, in hortos quibus deambulabat, illũ adduxiſſe. Et quũ nihil reſponderet, ſumma papauerum capita baculo decuſſiſſe, quo ænigmate q̃d uellet pater, filius intellexit. Idẽ de Thraſybulo Mileſiorũ tyranno, nõ mitioris perfidiæ ſcriptum accepimus. Quũ enim à Periandro Corinthio nuncio cõſultus foret, q̃d ſibi agẽdum putaret, ut omni ſuſpicione procul & metu uacuus imperitaret, quaſi elinguis foret, nihil aliud retuliſſe fertur, præter q̃ ꝙ nuncium Periãdri haud exploratæ fidei uirum, in ſegetem meſſi maturam adduxit, ſummasq; frumẽti ariſtas baculo decuſſit, nullo uerbo reddito, eodem nuncio anxié proſequente, & q̃d uellet Periandro referri expectante. Quo facto intellexit ſagacis uir ingenij, ut ſi ciuibus dominari & tyrannide potiri cuperet, principes ciuitatis & ſumma capita rerum, quibuſcunq; modis poſſet, é medio tolleret, tacitisq; ambagibus ſublatis potentioribus, illum regno potiturum, depulſo metu, affirmauit. Atq; hic Periander fuit, qui tyrannos, ſi diuitibus dominari cuperent, amore potiꝰ ciuium & charitate, quàm armis ſtiparentur, monuit & ſuaſit. Nõ eñi parua dixit munimenta, beneficentiam & ſtudia hominum ad perpetuitatem. Sed in hoc ſtratagemate, quod de Sexto Tarq̃nio legitur, cuius fœda uitia, & fœdiores libidines fuere, ꝙ odio & diſſidio patris ſimulato, ob ſuorũ morũ difficultatem, ſuperbumq; ac immodicũ imperiũ, fugã feciſſet, Gabiosq; infeſtam Tarquinio gentẽ petijſſet, ab illisq; exercitui præfectus fuiſſet, uno atq; altero prælio proſpere rem egiſſet: tunc demũ creditam ſibi uniuerſam rem Gabinã, ſublatis de medio primoribus patrũ, haud difficulter nec magno certamine in manus Tarquinij tradidiſſe. Haud abſimile factũ, ſed pari exẽplo, eiſdemq; cõfictis dolis, rẽ geſtã apud Perſas inuenimũ. Nanq; Aſſyrij quũ à Dario deſciuiſſent, Babyloniamq; urbẽ præualidã occupaſſent, difficilisq; expugnatio foret: in magna reꝝ difficultate Zopyrus quidã ex optimatibꝰ, homo callidus & ueterator, ex omni barbarie ad omne facinus prõptiſſimus, animo inuerecũdo & aſtu barbarico, truncis auribꝰ & naſo, lacero corpore, & facie deformata fœdum in modũ, ſingulare genus fraudis cõmentus fuit. Quippe ſimulans ſe à Dareo tã fœdé cæſum, quũ illo oris dehoneſtamento conſpicuus foret, Aſſyrios & Babyloniã petijt, aſſerens ſibi nullum niſi apud Darij hoſtes recceptũ tutum putaſſe. Inde ab Aſſyrijs benigné exceptũ, turmis equitũ præfectum dicunt

Imperiũ ſtabile.

Tarq̃nij iunioris techna.

Zopyri facinus.

fuiſſe, uno atq; altero prælio contra Darium proſpere rem geſſiſſe, & cum ex compoſito uictor fuiſſet, tũc poſtquam dux totius militiæ conſtitutus fuit, uniuerſum ſibi creditum exercitum, ipſamq; Babyloniam ualido præſidio munitã, in Darij manus haud multo negocio dediſſe. Piſiſtratus quoque memoratur callido aſtu & uafro ingenio, ut Athenarum dominio potiretur, lacero & deformato corpore, pluribus ſibi illatis uulneribus & plagis, in forum prodijſſe, & clamore querulo, magniſq; fletibus incẽſam multitudinem aduocaſſe, ea ſibi uulnera ab inimicis illata palam uociferatus: & cum cuſtodes corporis, manus iuuenum audaciſſimorũ accepiſſet, tyrannidem Athenis magno ſcelere & perfidia inuaſiſſe. Neq; abſimili exemplo Dionyſium, qui Syracuſas flagitioſius occupauit, pari audacia & aſtu idem factitaſſe accepimus. Nanq; doloſis conſilijs ſe multorum inſidijs appeti aſſeuerans, prope cõcionantis in modum per infimas obteſtationes apud populum, peruicit, ut ſexcentos circa latera armatos ſumeret: quo agmine ſtipatus graui & ſuperbo dominatu patriam occupauit. Adeo pernicioſis exemplis & ueſana cupidine mouentur homines, ut quod uirtute nequeunt, callido aſtu & malo ſacinore aſſequant. Proditur memoriæ iuuenis inter cæteros non ignaui ſpiritus, ex optimatibus quos Ariſtodemus tyrannus extorres fecerat, hoc conſilio uſus, ut patriam ab impotenti ſeruitute liberaret. Nã corpore plagis afflicto, ut fides haberetur, ad Ariſtodemũ uenit: & quos fidiſſimos habebat, exciuit, illosq; in ſaltus inuios & inacceſſos ubi diſpoſitæ erãt inſidiæ, adduxit, quibus debellatis & tyranno occiſo, Cumas ſeruili iugo liberauit. Soſſis uero Syracuſanus, homo uerſuti ingenij, nouandi res occaſionem nactus, quũ ſimilibus dolis ſanguine fœdatus & ueſte lacera, lamẽtabili uoce cõtra Dionem multitudinem exciret, cõſilio parum celato, poſtquam * dilicuit fraus, tanquã molitor nouarum rerum & uulgi turbator, Athenis iudicium ſubijt, & inteſtinæ fraudis pœnas luit.

Piſiſtrati dolus.

Dionyſij in occupanda tyrannide ars.

Soſſis.

LIBRI II. GENIALIVM DIERVM, FINIS.

ALEXANDRI DE ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERVM LIBER TERTIVS.

Quid dicatur idem apud philoſophos, & quid idem à iureconſultis, diſcuſſum cum Hermolao in conuiuio familiari. Caput I.

HErmolaus Barbarus amicus meus ſummus, perquam fuit literis homo ornatiſſimus, boniſque diſciplinis & ingenuis artibus excultus, ac præter ingenij amœnitatem, quæ plurima in homine fuit, doctrina quoque curioſa & eleganti. Ad eum quotidie, dum Romæ ageret, complures uiri bene literati, atque in ſtudijs doctrinarum magiſtri, ſapientiæque doctores facundiſſimi, exercendi animi cauſa frequentes uentitabant. Accipiebatque ſingulos ille, aut noua lectione autoris non uulgaris, nonnunquam quæſtiunculis ex philoſophia minime procacibus & petulantibus, ſed placidis & ingenioſis, ac pro æſtimatu cuiuſque feſtiua quadam argutia animum laceſſentibus: ita ut ipſius conſuetudine & ſermone quotidiano, ſemper quiſque doctior & lepidior fieret. Forte uero cum feſta ſolennique die ad cœnam ab eo inuitati, nonnulli ex noſtratibus boni adoleſcentes ſtudia humanitatis profeſſi, & nos unà tranſactis negocijs conueniremus, excepit nos ille cœnula admodum lauta & frugi, nõ prodigis epulis & paratu magno, ſed parco, breui & parabili cibo, & ut tenui conuictu, ita ſumma uoluptate comitateq; mutuos ipſe ſermones miſtos conuiualibus iocis, in longum protrahebat. Cumq;

inter cœnandum, ſicut ſolebat in conuiuio familiari, iuuenis quiſpiam lętæ indolis, &
haud illiteratus, Theſei res geſtas nupere Plutarcho in latinum uerſas, ſcite admodum
& uenuſte lectitaret, quoq; pacto in Cretam delatus, Labyrinthi errores & Minotauri
monſtra ſuperarit, reuerſoq; ut Athenīēſes ob res ſortiter geſtas, dies feſtos dedicarint:
& alia permulta, ut ingenium facundiaq; eius fuit in extollendis uendicandisq; Græco
rum rebus, plusquam ſatis eſt, profuſi. Hoc quoq; legebat, nauim qua in Cretam Theſe
us delatus fuerat, ad Demetrij Phalerei tempora Athenis ſeruatā cuſtodiri. Et quia lon
go æuo abſumpta materia fuit, lignis antiquioribus detractis, nouisq; coaptatis, diu mā
ſiſſe. Eaq; cum eadem Theſei nauis diceretur, apud philoſophos aliosq; phyſicæ ſtudio
ſos, an eadem eſſet nauis, an uero altera, ancipitem quæſtionem incidiſſe: Cumq; hæc &
pleraq; ex Plutarho in hāc ſententiam ille legiſſet: Moroſa, inquit Hermolaus, & quæ
nihil habeat controuerſiæ, quæſtio hæc inter philoſophos agitari cœpta fuit. Cui enim
non explicatum eſt, ubi materia non eadem ſubeſt, quæ prius erat, & ſi loco illius alte/
ra ſuffecta ſit, minime eandem rem dici oportere? Cōſtat enim, nauim quæ demptis ta
bulatis & tignis, ex noua materia coaptata eſt, non eandem eſſe. Siquidem cum quid
idem eſſe dico, illud ita demum eſſe idem putandum eſt, ſi nihil ei additū detractumue
ſit. Nauis ergo quæ ueteri dempta, & noua coaptata materia, facta eſt, quia nō eadē ma
teria nunc eſt quæ olim fuit, eadem omnimo dicenda non eſt. Cumq; me, q una aderā,
quid de iſtiuſmodi re iudicij haberem, potiſſime interrogaret: reſpondi meminiſſe me
in complurium iuriſconſultorum libris ſecus longe atq; ipſe cenſeret, ſcriptum legiſſe,
quos omnes contrà ſentire atq; iſti opinione aduerſari haud dubiū fuit. Nanq; Alphe l. mortuo. ff.
nus iuris ciuilis & ueterum literarum impenſe doctus, haud immerito exiſtimauit, ubi de iudicijs &
iudicium coram uno pluribusue agitari cœptū fuit: ſi illis fato perfunctis alij ſuffecti eſt textus
ſint, idem iudicium cenſeri: et populum eundem eſſe qui nunc eſt, & qui ab hinc centū Pauli.
annis fuit. Nauim quoq;, quæ mutata ueteri materia, noua ſuffecta eſt, nō aliā, ſed eā/
dem decere exiſtimari. Quod ſi aliter dicimus, utiq; foret, ut nos qui immutamur quo/
tidie, ijdem non eſſemus, qui ab hinc anno fuiſſemus. Quin etiam, ſi longius euagari li/
bet, inueniemus Vlpianum magna uirū autoritate, qui ob excellentem doctrinā, Au
relij Alexandri impatoris ſacri ſcriniorū magiſter fuit, & Pompeium pariter iuris ſcien l. grege. & l.
tem & peritum, literis prodidiſſe: Si grex mihi teſtamēto legatus eſſet, isq; adeo immu ſi grege. ff.
tatus eſt, ut ne ouis quidem quæ ſcripti legati tempore fuit, hodie ſuperſit: ſed omnis ex de lega. 1.
ſobole poſtea nata ſuffectus ſit, eundē gregē dici, atq; ideo legatum teſtamento deberi,
quia cum quid loco alterius ſufficitur, idē exiſtimari haud dubium eſt. Atq; hoc, inquā,
apud ueteres iuriſperitos ita in cōfeſſo fuit, ut exploratius nihil eſſe poſſit. Cumq; Her
molaus me fuiſſet intuitus, ueluti fateretur quod aſſerebam: Eſſe, inquit, arbitror ut
dicis, etſi mihi hæc ſententia omnino non probetur, cui proſus non accedo: & cum iſta
ſit ueterum iuriſperitorum opinio, ut modo dixti, aliquid obniti non auderem, ſi peni/
tus uera foret. Nam quod aſſeueras Vlpianum & iureconſultos ſentire, facilis eſt & ex
pedita diſtinctio, id quod aſſerunt cenſeri in caſibus per te modo explicatis, non tamen
ut in omni re, omniq; negocio idem ſtatuendum cenſeam. Nam ſi altius rem intueri uo
lumus: profecto referre arbitror, cum quid idem eſſe dicimus, an illud eiuſdē ſubſtantiæ
& formæ, an uero alterius dicamus. Formam uero a ſubſtantia abeſſe nō ignoras, quas
a ueſtris iureconſultis materiam & ſpeciem appellari audio, quam Ariſtoteles ydos
nuncupat, Plato ydeam: nonnulli materiam, pleriq; cauſam & formā. Cū ergo aliqd
idem eſſe dico, hoc apud phyſicos ita receptū eſt, quod eſt uero propius, tunc demum il
lud idem dici oportere, ſi eadem materia ſubeſt quæ prius fuit, & forma ſeu ſpecies im/
mutata nō eſt: idq; poſſe internoſci, quod mutatio formæ uel ſubſtātiæ diuerſam, nō ean
dem rē facit. Nauis ergo quæ tignis detractis ex alia materia coaptata eſt, & grex noua
ſobole ſuffectus, ſic populus & alia hoc genus, qa materia ſeu mauis ſubſtātia nō eadē eſt,
quæ olim fuit: quippe qa illa dempta, alia ſuffecta eſt: licet forma uel ſpecies nauis, gre
gis, populi, eadē ſubſit, eandē rē nō eſſe haud dubie efficit quū diuerſa materia uel for/
ma diſſimilē rem, non eandē efficiat: alioq dicendū foret, eaſdem nunc Athenas eſſe quæ
quondam fuere, eandē Carthaginē, eandem deniq; Romā, urbes præualidas olim & po

pulos præpotẽtes; nunc (ut uides) ita incẽdijs & ruinis deformatas, uaſtas, & inſtequẽtes, ut illarum uix memoria aut ueſtigiũ extet. Veſtri uero iurecõſulti rem aliter intuẽtes, licet materia rei mutata, ſi altera illius loco ſuffecta ſit, dummodo eadẽ ſpecies maneat, eandẽ rem dici putãt: credo quia nihil offitcit aut repugnat, quare illud ex conſtitutione iuris idẽ cenſeri non debeat. Etenim ſi in demortui loco ſuffectus eſt iudex, uel ſi teſtamento quiſpiam gregẽ legauit, ſeu quid aliud arbitrare, licet quod prius erat, mutatum ſit, & aliud illius loco ſuffectũ: quia non propterea mutata teſtantis uoluntas probatur, ex qua iuris cõſtitutio pẽdet, eandẽ rem cenſeri proculdubio facit. Vbi enim ratio legis ineſt, ibi idẽ eſſe iudicium, bonũ & æquum eſt. Quod apud phyſicos, qui rem acutius intuẽtur, & magis hæc ad uiuũ reſecãt, cum ſint rerũ ſcientiſſimi & artiũ periti, nõ ita receptũ eſt. Leges enim quod probabile eſt, quantumq; æquitas & ius ſuadet, ſequuntur: phyſici uero, quantũ ueritas & ratio neceſſario conuincit, efficiunt. Ex hoc igitur effici cogiq; poteſt id, de quo diſceptabatur, nauim quæ mutata ueteri materia, ex altera coaptata eſt, quia non eadẽ ſubſtantia ſubeſt quæ pridẽ fuit, licet ueſtri iuriſconſulti aliter ſentiant, tamẽ ſecundum phſicas rationes eandẽ non eſſe, nec cẽſeri: quia mutata materia uel ſubſtãtia, diuerſam, ut dixi, non eandẽ rem facit. Hæc Hermolaus admodũ facundo, ut erat ingenio, multaq; cum elegãtia uerborũ, apud cõpluſculos qui aderamus, dum cœnulam nobis daret, ſcite ſubtiliterq; diſſerebat.

Gentium diuerſarum mores in condendis humandisq; corporibus defunctorum, & qui Romanorum uſus fuerit. *Caput* II.

Romani initio humi cõdebãt, nõ cremabant corpora.

ROmanos olim ab ortu urbis, defuncta corpoa humi condere, neque cremare conſueuiſſe, illud argumẽto eſt, quod Numæ Pompilij corpus in arca lapidea poſt multa ſecula à Cneo Terentio in Ianiculo inuentũ, uetuſtiſſimi autores tradunt. Poſtea quũ longinquis bellis defunctos erui cognouiſſent, ut igni cremarent, decreto ſanxerunt. Primus ex patritijs Cornelius Sylla tradit, q decedẽs igni ſe cremari uoluit, ueritus talionẽ. nam ipſe corpus Marij & eruta oſſa ſubuertit, & in Anienem miſit. Inde manſit diu defunctos cremandi conſuetudo: à qua ſequutis tẽporibus dum Antonini Cæſares imperitarent, deſitum fuit. Tunc enim illo more abrogato, denuo corpora hnmmi condere cœpere, ex inſtituto Thaletis, qui cum omnia ex aquis cõſtare dicat, defunctos terræ mãdare iuſſit, ut humore diſſoluãtur. Heraclitus uero igni, tanquam ad originem ſuam reuertantur, quippe cum omnia ex igne conſtare diceret.

Cornelius Sylla prim9 cremat9 Romæ.

Thaletis mos ſepeliendi

Carthaginẽſium.

Carthaginenſes uero cum prius terra obruerent fato defunctos, poſtea à Dario admoniti, mutato conſilio, ingi tradidere. Apud Syros & Aegyptios condendi & non cremandi corpora, medicataq; cadauera aſſeruandi in loculis, uetuſtum morem inualuiſſe accepimus. Coediebant enim cadauera myrrha, aloe, cedro, melle, ſale, cera, bitumine & reſina, odoribus & unguẽtis delibuta. Ex ſucco enim cedri exanimum corpus ſeruari, ſic ut uiuentia corrumpi, haud dubie perſpectum eſt. Sudore quoq; ligni tedæ conciſæ & furnis adactæ, apud eoſdem mortuos delibutos, ſeruari prodiderunt, ita lineamentis integris, ut uiui apparerẽt: quod ab exteris regibus uſurpatum accepimus, ut eorum corpora non cremarent, ſed differta odoribus tumulo inferrent, aut humi conderent. In tãtumq; odores ad defuuctos ptinere creditum eſt, ut quanuis cremarent, unguẽta tamẽ & odores flãmæ inijcerent.

Syrorum & Aegyptiorum Condita corpora.

Pythagoreorum ſepeliendi mos.

Pythagoræi non unguentis, ſed folijs populi, myrti, & aloes ſtipati, humi mandabantur, ſicut M. Cato condi & humari uoluit. Lycurgũ legimus, nihil cum mortuo ſepeliri mandaſſe, ſed puniceo amictu uelatum, & oleæ fronde circundatum, terræ mandari uoluiſſe. Albanis pecuniam cum mortuis ſepelire in loculis mos erat. Taxilis, Brachmanis, & Iberis, uulturib9 defuncta corpora obijcere. Barchæis quæ apud Colchos & Iberos gens eſt, agnatos morbo extinctos, uelut ignauos & degeneres, igni tradere: in bello autem abſumptos, tanquam fortes & ſtrenuos, obijcere uulturibus. Parthi & magi procul à noſtro orbe ſiti, honeſtiſſimã ſepulturã uulgo auium aut canũ laniatus putauere, nudaq; tantũ oſſa quæ ſupererant, terræ mãdare aſſuerãt. Sicut apud Hyrcanos, quorũ horrida & inculta uita eſt, aliasq; gẽtes indomitas canes pro ſepulchro fuere, q ſepulchrales dicti. Hos aſſuẽti cibo nutriebãt, & ſuos quiſq; canes parabat in uita, à quibus mortuus laceraret, atq; hoc eximiũ & ſolẽne putabat fun9. Perſæ ſa

Lycurgi ſententia de ſepultura.

Canes ſepulchrales.

to defunctos,cera circunlitos,ut maxime diuturni eſſent, domi condebant. Aſſyrÿ in
melle,regum uero in paludibus. Humi uero tradere,aut igne cremare,capitale fuit. Eſ
ſedonum traditur mos,ut parentum funera cantibus proſequantur,mox cœtibus pro/
pinquorũ aduocatis,quod dictu audituq; fœdum eſt,ipſis cadaueribus immiſtis ouillis
carnibus ueſcãtur. Id quod ab Indis & Maſſagetis uſurpatum ferunt, quorum prodigi
oſa immanisq; natura eſt:nam ſenio confectos in fruſta cædere, illorumq; carnibus im/
miſtis pecudibus ueſci aſſueuere. Id quoq; apud Derbices Perſicam gẽtem, & cum Hy
bernis efferatis hominibus cõmune fuit, ut parentes & aſſines qui ſuccubuere, comeſſe
pietatis maximæq; honeſtatis munus putarẽt:quod Chryſippus philoſophus probauit,
& literis prodere nõ dubitauit. Fuitq; proditum,eoſdẽ Derbices in more habuiſſe, ui/
ros etiã progreſſos ætate, more hoſtiarum immolare ad aras, mulieres uero ſeneſcentes
præfocare. Tradunt Hyperboreos illos penitiſſimos,qui in extimo orbis tractu ſiti ſunt,
homines rigentis barbariæ, & omni humano generi inſociales, eos qui longo æuo uixe
runt,poſt epulas & familiare conuiuium ſertis redimitos, ex rupe abrupta in mare da/
re præcipites:quæ lex in Coo inſula ad Helleſpontum fuiſſe tradit, ut ſupra LX. annos
nati, aconito uitam finire cogantur,ne ipſi deſides & ignaui, fortium uirorũ cibaria ab/
ſumerent, locumq; & partes aliorũ occuparent. Quod de Caſpÿs quoq; memoriæ pro

Lex in Coo, de morte irroganda ſenibus.

ditum eſt:nam filÿ parẽtes ſeptuagenarios domi clauſos, aut in loca inculta & deſerta,
intimasq; ſolitudines expoſitos, uel fame enectos, ſiti & inopia conficere, celebre funus
putarunt. In Scythia gens eſt,quæ parẽtum cadauera inter niues & glaciem truncis affi
xa arboribus detineant,illa terræ mandare,pro ſcelere proq; flagitio arbitrati. In Phry
gia mortuos ſacerdotes non deſodiunt, ſed ſuper lapidibus decem cubitis erectos, ſubli
mes conſtituunt:ſicut Maſamones,qui ſedentes mortuos ſtatuebant. Thraces quoq; fa
ma eſt & Indos ætate confectos, illos præcipue quibus ſtudiũ ſapientiæ fuit, incenſis ro
gis mortem oppetere,& ſine aliquo funerum apparatu,lætos ſe in flammas inÿcere,non
refugere nec formidare. Alios inibi homines in alio tractu orbis intõſos & incultos, ul
tra Arabes & Aethiopes, parentes & ſibi coniunctiſſimos in litoribus, ita ut fluctibus
operiantur,ſepelire. Ipſosq; Aethiopes ad certos annos uitam producere,qua exacta, di
uerſo quiſq; fungatur fato, exanimaq; corpora uel in flumen deÿcere, uel uitro operta,
ita ut integra ſpectẽtur,& poſteris ſpectaculo ſint, aſſeruare. Pæones in ſtagna, Ichthy
ophagi in mare defunctos abÿciunt. Troglodytæ paliuri uirgis, mortui ceruicem cũ
pedibus alligantes, efferũt:deinde cadaueri lapides aggerẽtes,cornu capræ inibi riden/
tes apponũt, hoc pro exequiali pompa, proq; funere exiſtimantes. Quod à Gymneſi/
arum incolis uſurpatũ legimus, ut inciſa & deſecta cadauera in urnam imponant, de
ſuperque ingentia ſaxa accumulent. Arabum uero mos proditus eſt,ut regum & ſum
morum ducum elata cadauera,in loca terra & inculta ſtercore obruant, ac cœno & fi/
mo aggeſto,terræ imponant. Panebÿ, ſi quando rex moritur, corpus quidẽ deſodiunt,
caput uero auratũ in templo auguſtiſſimo conſecrãt dicantq;. Sicut Saitanis reges qui
imperitarunt,intra ſepta templi ſepelire aſſuetum erat,hoc ſepulturæ genus optimum,
& pietatis ultimum officium æſtimantes. Lotophagis nulla ſepulchrorũ habetur cura,
ſed defuncto in mare deÿciunt, parũ referre arbitrati, igni,terra, uel aqua diſſoluant.
Apud Athenienſes et omnem fere Græciam corpora non cremare,ſed terræ condere,&
ſepelire cum funebri ueſte, Phrygibus uero igni imponere, antiqſſimus mos fuiſſe pro
ditur. Sed in humandis corporibus Athenienſes orientem uerſus, Megarẽſes & Phœ
nices,ad occidentẽ uertere ſolebant. Aphri uero ut Græci ſepeliunt. Maxima aũt ſepe
liendorũ cadauerum cura Athenienſibus fuiſſe fert, præcipue bello peremptorũ, ita ut
qui illos inhumatos relinquerẽt, quouis ſupplicio dignos putarẽt. Idcirco ſummos du
ces qui cæſos nauali pugna in mare deiecerant, grauibus pœnis & capitis ſupplicio affi
cere:quibus cum peremptorũ corpora aſſequi nequirent, illorũ oſſa & diſiecta membra
paſſim ſtrata exquirere,& humo tegere, defunctosq; in acie,tumulo publice extructo,qt
annis pro concione laudare, magnæ curæ fuit:adeo ut Nicias cũ exercitu iter faciẽs,ne
duorũ militũ inhumata cadauera relinqueret,totũ ſubſiſtere agmẽ,donec humarent,iuſ
ſerit. Et Cimon Milciadis filius,ut pater ſepulchro conderet, captiuũ ſe præbere nõ du

Athenienſiũ in ſepeliẽdis corporibus cura.

bitauit. Traditum quoq; eſt, Cares morte ſublatos milites, armatos ſepelire: & Syndo nes tot piſces in ſepulchris mittere, quot hoſtes confeciſſet qui humaretur. Sicut Iberi pro hoſtium interfectorum numero tot obeliſcos apponunt, hoc inſigne teſtimoniū uirtutis & expertiſſimum decus arbitrati. Condebant enim priſci corpora uel arcis lapideis, uel fictilibus cum funebri tunica: quia nudū iacere cadauer, pro flagitio erat. Reges uero externis differtos odoribus, in montibus ſepeliunt: unde deductum, ut illorum ſepulchris pyramides apponant aut columnas. Romani uero in domibus quas ſinguli incolebant, dolijs aut uaſculis, qua ex cauſa lares, quos domeſticos uocant deos, colere cœperunt. Poſtea lege duodecim tabularum, ne in urbe ſepelirētur, neue urerētur, graui fuit documēto ſancitum, cuius uerba ſunt: In urbe ne ſepelito, neue urito. Cineres tamē eius qui triumphaſſet, aut imperatoris qui hoſtes bello domuiſſet, uel armis remp. auxiſſet, in urbē ferre licebat: quibus hoc honoris cauſa, ut in foro conderentur, tributū eſt. licet apud Spartanos ſecus lōge ſeruatum ſit, Lycurgi lege, quibus & in urbe, & ſecus deorum tēpla ſepelire pmiſſum. Nō ſic Athenis: nam in campo extra urbē tumulus erat, in quo columnæ extabāt, in quibus defunctorum nomina p ſingulas tribus, qui illic cōditi erant, continebantur. Corinthi quoq; extra urbē maximorum uirorum monumēta fuere. Inter quæ Diogenis Synopenſis, quem canem Græci cognominarunt, ſepulchrum uiſebatur. Reliqui uero in agris quiſq; ſuis, aut in fundo ſuburbano, ſeu auito & patrio ſolo ex ſenatuſcōſulto Cneo Duillio cōſule, Romæ humari cōſueuere. In quibus ſepeliēdi licet toto generi & familiæ ius eſſet à principio, poſtea ut in familiam ius ſepulchri non deſcenderet, recētiore cura prouiſum fuit. Frequentius in Flaminia aut Latina uia, ac ſuburbijs & anfractibus uiarū, Romanorum gentilitia ſepulchra fuere. Ibiq; Calatini, Scipiones, Seruilij, & Metelli, aliorumq; honeſtiſſimæ familiæ cōdebantur: ad quæ uaſa figulini operis, nonnunquam arma militaria, enſeſq; & libellos, aliaq; quæ defuncto cordi in uita fuerant, quorumq; efficaci ſtudio tenebatur, ferre, & eodem ſepulchro tegere aſſuerant, ut ea quæ uiui dilexerant, una conderentur. Memini dum Romæ agerem, in uetuſtis ſepulchris, quæ in uia Appia plurima uiſuntur, inter ædificia hortoſq;, interq; coagmenta lapidum, erutum cadauer fuiſſe, multo æuo uetuſtum, adoleſcentulæ mulieris facie, capillo, oculis, naribus, & reliquis lineamentis prorſus integris & incorruptis: niſi quod ueſtigia liquaminum & unguentorum quibus delibutum fuerat, apparebant: recenti ſpecie, inſcriptione nulla, qua nomen defunctæ innoteſceret. Pomponius tamen uir, ut in ea ætate, ueterum literarum impenſe doctus, Tulliolam Marci Tullij Ciceronis filiam, de cuius obitu ad Seruium Sulpitium ſunt epiſtolæ, aut Priſcillā Abaſcantij, de qua Sylua Papinij extat, fuiſſe augurabatur. Id quibus argumentis aſſeueraret, cum nulla inſcriptionis ueſtigia extarent, prorſus neſcimus.

Corpora q̄ condebātur

Lex de mortuis in urbe non ſepeliēdis.

Tulliolę corpus inuentū.

Conſularia comitia per quos fiebant, quæue poteſtas conſulis, quantumq; ius & quæ dignitas foret. Caput III.

COmitia conſularia nouis conſulibus creandis, non modo per conſules haberi, ſed per interregem, nonnunqum abſentibus conſulibus, alterū conſulem, cuius erat ſors, ut comitijs præeſſet, ex prouincia euocari, aut ſi morbo uel neceſſitate impediti, commodo reipublicæ auocari nō poſſent, dictatorē dici, q comitijs præeſſet, ſæpe reſcriptum eſt. Dicebat enim dictator conſulē ex patrum decreto, non nunquam ex opinione ſua, illum cui militares & ciuiles artes, ac imperatoria conſilia forent, quiq; e republica magis eſſe uidebatur. Tametſi dictatorem comitiorum cauſa, aliquando ſe conſulem creaſſe, & in magiſtratu fuiſſe legamus, qui comitijs habitis, dictatura ſe abdicabat. Eadem uero comitia cōſularia, non ſolum cum utrunq; conſulē fieri, ſed cum altero defuncto collegā cooptari oporteret, ſæpe indici haud dubiū eſt. Ipſiſq; comitijs plebē intereſſe ac cēturias & tribus in campū aduocari frequenter inuenimus, quanuis ſine plebe per patres clienteſq; patrū plerunq; habita legamus. In quibus etiā abſentes nō modo patritios, ſed plebeios cōſules nominari licuit. Tametſi æuo ſuccedēte ex lōgo interuallo nobilitas adeo conſulatū inuaſit, ut ſoli patritij penes quos maximæ diuitiæ fuere, eiecta plebe, ad conſulatū aſſumerētur. Adeoq; plebs obnoxios ſummiſit animos, ut nulli plebeio ad capeſſendos conſulatus, & intermiſſum honorem uendicā

Comitia conſularis per q̄s fiebant

Conſul ſe dictatorē creauit.

Nobilium cōſulatus ambitio atque inuaſio.

dum animus fuerit, à qua impotentia nobilitatis poſt aliquot annos, urgente belli diſcrimine, patritiꝗ deſiuere, tũc quum perculſa nobilitate, Caius Marius nouus homo bello Iugurthino conſul factus, plebi Romanæ intermiſſum diu cõſulatũ reſtituit. Et tamet ſi niſi quæſturam, ædilitatem, & præturam per gradus antea geſſiſſent, ad conſulatũ nulli admitterentur: plerunque tamen eos qui nullos antea curules geſſerant magiſtratus, quibusq; mandatus honor non fuiſſet, cõſules creatos inuenimus. Caius Claudius Cẽto comitiorum cauſa dictator dictus, Publium Seruilium Quinti filium Galbam, q nullum antea honorem geſſerat, conſulem creauit. Et Pompeius Magnus ex ſenatuſcõſulto legibus ſolutus, priuſquam alicui magiſtratui præfuiſſet, conſul factus eſt. Quorum nomina, poſtquam comitiis relati erant conſules, in faſtis & annalibus (unde tẽpora & annos Romani deſignabãt,) in primis annotare ſoliti ſunt, ex qbus turpiſſimorũ cõſulũ propter flagitia & dedecora ſæpe nomina inducebantur: id quod actis teſtabatur. Is uero qui conſul dictus deſignatusque fuerat, antequam magiſtratum iniret, collegam ſibi ſæpe nominabat, quod e re publica uidebatur: ut poſitis ſimultatibus, una mẽte, conſilio ac uirtute, nec fœdo certamine & per diſſidium, quod praua ambitio ſolet, reſpublica agereur, utq; ex uoluntate ſua conſul quem maxime appeteret, collegam haberet, nõ/nunquam ſenatus collegam dixit. Sæpius uero ipſis comitiis duo fuere creati conſules communi ſtudio uotoque. Erant ergo Romæ bini conſules poteſtate pari, ſicut apud Iberos bini deliguntur reges: alter qui iura daret, alter qui populis præeſſet. & Carthaginenſibus duo annui reges præfuere, qui Suffetes dicti. Aliquando iudicum ordo præfuit, qui rerum & perſonarum ius habebãt. Et Lacedæmoniis bini præfecti, mox bini reges nomine magis quam imperio, ex Procli & Heriſtenis familia primo, poſtea ex Eurithionis & Agidis: demum ex Heraclidarum genere, pari iure & imperio non diſſimili imperitarunt, tametſi Lycurgus reipublicæ curam per ordines diuiſerit: quod apud Achæos ſimile accepimus, ut binos prætores annuos ſibi præficerent, qui publicas res ſimul & iudicia curarent: aliquando decẽ, quos dimiurgus uocabant. Athenienſes uero poſt eiectos triginta tyrãnos, qui plures q̃ mille quingentos ciues indẽnatos necauerũt, neque ſinebant cognatos funeribus adeſſe: decem qui præeſſent, per Thraſybulum accepere: mox ipſis à Pauſania eiectis, Prytanes numero quinquaginta præfuere: quæ pars decima ſenatus erat, quorum numerus quingẽtorum fuit. In quo obſeruatum eſt, ut nemo ex genere Athamantis natu maximus, prytanes fieret: qui etiam Rhodi ſummus erat magiſtratus. Apud Chaones autẽ annui magiſtratꝰ ex primoribus ciuiũ deligunt. Armeniorum megiſtanes, Cretenſiũ coſmi dicti ſunt: ſicut Perſarum, magi & caramãges, qui loco prætoris erant. Bœotiis undecim ſummæ rerum præerant, qui pacis belliq; temporibus ius dicebant. Qui quidem conſules, etſi pari honore eſſent, non tamen ſimul inſignia conſulatus aut imperium habebant. Nam poſt quam Iunius Brutus, eiecto Tarquinio & regibus exterminatis, cum Collatino conſul creatus eſt, licet omnia iura & inſignia quæ apud reges erant, populus conſulibus conceſſa uoluerit: tamẽ ne duplicatus terror uideretur, ſi apud utrunque conſules faſces uideret, cautum fuit ut apud alterum, eum uidelicet qui imperium haberet, faſces eſſent. Ideo alternis menſibus, modo ad unum, modo ad alterum cõſulem faſces tranſire uoluere. Idemq; ſequutis temporibus, dum imperiũ & reſpublica ſtetit, ſeruatũ eſt. Sed tamẽ quo mẽſe, faſces nõ habebat, accenſus apparebat conſuli, lictores uero ſequebant: quod intermiſſum diu, poſtea Cæſar reuocauit denuo. Et quanuis cõſuli antiquiori faſces darentur prius, ueluti canitiem & annos uenerantes: poſtea lege Iulia cautum fuit, ut ei qui plures liberos quam collega haberet: aut ſi numero pares eſſent, qui maritus foret præferretur: aut ſi omnia eſſent paria, antiquior faſces acciperet: eos tamen qui ſecundum gererent conſulatum, alteri nonuum ineunti, præferri haud dubiũ eſt. Erant ergo conſulatus inſignia duodecim faſces, lictores totidem, purpurea prætexta, curuliſque ſella. Quin etiam eum qui antea cõſul fuiſſet, iterum & ſæpius conſulem creari: & qui dictaturam geſſiſſet, in conſulẽ aſſumi poſſe, nemo dubitauit. Quintus tamen Fabius Maximus legem tulit ad populum, ne intra annos decem eundem conſulem refici liceret, quam legem conſenſu tacito abrogatam, Sylla iterum promulgauit. Creatis ergo conſulibus prouinciæ nomi

Cõſulatꝰ ad plebem reuolutio.

Collega cõſulis.

Cõſules bini apud Romanos.

Faſces uiciſſim apud alterũ duntaxat conſulem.

Vtri prius darẽtur faſces

Cõſulatus inſignia.

Lex a Fabio lata.

Prouinciarū ſortitio inter conſules.

Lex curiata.

nabantur, ut eas uel ipſi inter ſe cōpararent, ſortirenturue: quos ire ad bellū, quos præeſſe exercitibus oporteret: uel ſi in deligendis prouincijs non conueniret, extra ſortē ſenatus decerneret. Quod lege curiata cauebatur, ut ſenatus contra legem curiatam ſine ſorte prouincias deſignaret: aut ſi ſenatus aueſaretur, per populū agi poterat, ut extra ordinem cōſuli prouincia daretur: tametſi utrunq; conſulē in eādem prouinciam cum exercitu profectum quandoq; legamus. Optionem tamen deligendæ prouinciæ extra ordinem collegæ dari, aut ſuam ſortem permutare cum collega abſq; decreto ſenatus, antiquo more non licebat. Ad quas profecturi conſules, ſi cæſis hoſtijs & ſacrificio perfecto, non facile litarent, ſæpe diffuſo tempore ire ſuperſeſſum eſt. Inter quas fuere minores prouinciæ, pauci momenti & fere defamatiſſimæ, ut ſyluarum colliumq; ne conpingendis nauibus materia deeſſet, & frequens ad omne genus operum materia ſuppeteret. Conſules uero nominatos, ab ipſo inito magiſtratu legiones cum collega partiri,

a creatione q agerent.

ac Iouis optim. maxi. templum adire, ſenatū habere, eumq; de prouincijs, deq; omni ſtatu reipub. conſulere, Latinas ferias indicere, Iunoniq; Soſpitæ, & Ioui Latiali ſolenne ſacrum in Albano facere: in qua carnem Latinis populis diuidere mos erat, ſæpe perſpectū eſt. Indeq; auſpicato ad uota nūcupanda in Capitolium ire. uotisq; nuncupatis, paludatos uel trabeatos in ueſte regia, proſequentibus primoribus patrum, in prouincias quiſque ſuas proficiſci: & prius quam ad hoſtes ducerent legiones, ad populum concionari de prouincijs, de adminiſtratione belli, & quam ſpem de ſe polliceri poſſint, referre ſolitos inuenimus.

Paludamētū & trabea ueſtes conſulares.

Ex omnibus quoq; magiſtratibus ſolos cōſules, dictatores, prætoresq;, conſularibus auſpicijs creatos, antequam adeant magiſtratus, Lauini Veſtæ & penatibus rem diuinam facere tradunt. Quibus in bellum profecturis, militaris ſupelex conſulari maieſtate digna, ſcribæ, librarij, præcones, apparitores, muli & tabernacula publice dabantur. Quæ quidem paludamenta mox ſequuti Cæſares ſibi deſumpſere.

Conſules, dictatores & prætores in bellum profecturi.

Diuus uero Auguſtus proconſulibus profecturis in prouincias, pro mulis & tabernaculis, certam pecuniam ſubtaxari iuſſit. Alexander uero Seuerus ituris præſidibus in prouincias, mulos, equos, ueſtes & coquos publice dabat: in quadruplum illa reddituris, depoſita adminiſtratione, ubi male ſe geſſiſſent. Athenienſes uero duces in bellū prodituri, ſertum ex olea ſacra ſumere, & uas aquæ ferre iubebantur. Erat igitur conſulis officium, domi foriſq;, ac belli paciſq; temporibus toti reipub. conſulere, inque cuſtodienda regendaq; republica totis incumbere uiribus, omni denique ſtudio, conſilio, fide, grauitate, & robore animi, pro commodis reipub. pugnare. Itaq; in exercitu ſi quæ obeundæ eſſent expeditiones, legionibus præerant, & ſummi imperatoris officio fungebātur. Et in urbe tam de prouincijs quam de magiſtratibus, de fœdere, pactionibus, gerendisq; bellis, militibus ſcribendis, comparandisue: deq; ſtatu, dignitate, commodisq; reipub. de communi ſalute ciuium, & ſpe bonorum, deq; legatorum poſtulatis, ſenatū conſulere debebat: deque omnibus his ſingulorum ſententias rogare. Sed citra ſenatus aut populi autoritatem, ſoli decernere non licebat. Ipſorum tamen conſilio, magiſtratu amouere poterat, & de gradu deijcere etiam prætorem, cenſoremque: uel aqua & igni interdicere, aut exulem eſſe iubere, bella ſuſcipere, ſupremum ius habere. Quod lege magiſtrali cauebatur in hæc uerba: Conſules regio præſunto imperio, hisq; præeūto, iudicando, conſulendo, prætores, iudices apparento, militiæ ſummum ius habento, nemini parento, iuſſa his populi ſuprema lex eſto, eundemque magiſtratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito, ciuitatem annali lege ſeruāto, duella iuſta iuſte gerunto, ſocijs parento, ſe & ſeruos continento, populiq; ſui gloriam augento, domum cum laude redeunto. & infra.

Conſulū poteſtas.

Nonnunquam ſine conſulto ſenatus, conſul magiſtratu amouiſſe cōpertum eſt: ſiquidem Flaccus conſul Thermum prætorem, inconſulto ſenatu, honore priuauit & faſcibus. Diem quoq; dicere tribuno plebis & reliquis magiſtratibus pro imperio poterat. Eundemq; ab omnibus magiſtratibus comitia tum & concionem habere, deq; conſilio ſenatuſconſultum facere, & ne fierent inhibere, atq; ſi e republica uidebatur, dictatorē dicere poſſe, nulla controuerſia eſt. Cumq; honorum finis ſit conſulatus, totiusq; imperij maieſtatē gerat, legatis undecunq; in curiam admiſſis, ſolus ex autoritate ſenatus reſponſa dabat, legemq; ad populum ferebat. Is tamen quū de capite ci/

uis agebatur, pœnam, capitalemue noxam inferendi ius non habebat, lege edita qua ca
uebatur, ut à conſulibus (ne per omnia regiam poteſtatē ſibi uendicarēt) impuné prouo
catio eſſet, neue in caput ciuis Romani, niſi populi iuſſu, animaduertere poſſent. Tunc
enim qui noxæ capitis reus, ſceleris coarguitur, ad populum produci debebat, & dicta

Conſulū de capite ciuis. nullum ius.

cauſa, ex populi iudicio de capite ciuis cognitio dabatur. Nam ſoli dictatori & populo,
ius de nece ciuium datum eſt. Tametſi legamus Opimium cōſulem, cōtra inſtituta ma
iorum, primum dictatoriam ſibi uim uſurpaſſe, Caiumq; Gracchum & Fuluium Flac
cum aliosq; ciues, abſq; populi iudicio necaſſe. Si tn̄ conſuli ſenatus permitteret (quod
in ſummis reipublicæ caſib9, & magna mole periculorum fiebat) ut caueretur, ne quid
reſpublica detrimenti caperet, tunc de nece ciuium decernendi, illosq; omnibus modis
coercendi, belli gerendi, domi foriſque ſummum imperium habendi ius dari cenſeba/
tur: ipſi tamen conſuli Romanum ciuem, etiam ſenatorem, in carcerem duci iubere, &
mulctam irrogare, facultas erat. Quod ſi quis parū iuſto iudicio mulctam irrogatam,
aut indigno iniuriam factam querebatur, alterius conſulis opem implorare, ad eumque
prouocare licebat: ipſiq; collegæ intercedendi, inhibendiq; ne quid ſecus fieret, ius erat
atq; poteſtas. Quod ſi quæ cauſæ prætoriam excederent cognitionē, de his quoq; apud
conſulem iudicium eſſe perſpicuum eſt. Et quanuis tanta poteſtas conſuli foret, eoq; ex
cellentiæ & felicitatis creuerit, ut totius reipublicæ & imperij ſummam gereret: ſi quid
tamen impotenti animo contra rempublicam molitus fuiſſet, poterat ei ante tempus fi/
niti honoris conſulatus abrogari, & de gradu deijci, ſicut multis exemplis perſpicuum

Cōſules in ordinē redacti atq; de gradu deiecti.

extat. Q. Cincinnatus dictator, L. Minutium cōſulatu abire iuſſit, & imperiū illi abro
gauit, quod eius ignauia caſtra hoſtes obſederant, & pené expugnarāt. Fuitq; literis me
moriæ proditum, quod in prouinciam profectus conſul cum exercitu, inde decedere,
aut præſidium dimittere, uel in aliam prouinciā ducere iniuſſu ſenatus minimé poterat,
idq; lege Iulia ſup graui documento uetabatur, ne conſul ſua ſponte bella gerere, aut in
regionem prouinciamq; ſibi non decretam, ſine autoritate patrum & iuſſu populi acce
dere liceret. Quod tamen apud Spartanos reges ſecus fuiſſe cōſtat. Illis eīm in quācunq;
prouinciam, regnumue, ſuo arbitratu bellum gerere, copiaſque deducere permittitur,

Spartanorū reges.

etiam ſine conſulto ſenatus. Hoc quoq; memoriæ datum eſt, poſt binos cōſules, quos ab
initio exactis regibus continua ſerie creatos nouimus, ſemel apud unum imperium cō
ſulare ſtetiſſe, tunc cum urgente diſſidio Pompeij & Cæſaris, ſenatus ne quid reſpubli
ca detrimenti caperet, unicum cōſulem Cneum Pompeium dicere coactus fuit. Iterū

Penes unum cōſulem imperium conſulare.

Syllæ temporibus, Cinna interempto, ſolus Carbo geſſit conſulatum. Quinetiam il/
lud proditum eſt, conſulem initio creatum, ne magiſtratū iniret, præter quam religiōe,
etiā ſenatuſconſulto uetari: & ſi iniſſet, ui atq; imperio ſe cōſulatu abdicare, donec alter
rite ſuffectus eſſet, iubebatur: quodq; cōſul abiturus magiſtratum, peracto honoris tem
pore, concionatus ad populum, ſolenniſſimū iuſiurandum ſe in magiſtratu contra leges
nihil egiſſe, & quantum ratione prouideri potuit, ex ſui animi ſentētia nihil deliquiſſe,
conceptis uerbis, publicé præſtabat. Quod quidem ne quid præpoſteré dicatur, aliquo

Iuſiurandū cōſulis quū magiſtratu defūgeretur

præeunte ſæpe exhibebatur. concioneq; dimiſſa, cum ingenti comitatu & gratulatiōe
ciuium ſtipatus, patrum frequentia domū deducebatur. Illud quoq; nō omittendum,
ꝙ licet imperium cōſulare annuum eſſet, nulliq; niſi exacto quadrageſimo & tertio æta
tis anno, conſulatum capere antea licuerit: pluribus tamen citra eam ætatem, ſi quod di

Aetas conſulum.

gnum operæpreciū reipublicæ præſtitiſſent, conſulatū gerere ꝑmiſſum fuit. Nā & Va
lerium Coruinum in tertio & uigeſimo ætatis anno, ante legitimum tempus ad conſu
latū ꝓmotum legimus: & Mario iuniori, Scipioni Aphricano, Pōpeio Magno, & Octa
uio Auguſto, alijsq; ducibus, ob ſingularem rei militaris diſciplinā, & ob candorē inge
nij ante tempus, conſulatus, aliosq; honores delatos comperimus. Neq; eīm ætatis ma/
gnam habebāt rationem Romani, quo minus ſuffragantibus meritis, dictaturas & con
ſulatus, aliosq; honores meritis ciuibus demandarent. Quos eīm ampliſſimis ornamētis
dignos putarunt, ſatis annorum & ætatis habere duxerunt: tametſi L. Iulius tribunus
plebis, Q. Fuluio Flacco & Manlio Acidino conſulibus rogationē ad populū tulerit, q̄
declarauit, qui & quibus annis nati, quenq; magiſtratum peterēt caperentq;. Fuit præ/

Notādū hoc

tercaliteris proditum, eos qui ſuo anno conſulatum peterent, perraro ſine repulſa ad pꝛæ/
Cōſulare imperium prorogatum. ſcriptos honores admiſſos. Qui uero ſerius q̃ per ætatē liceret, ſine repulſa plerunq; ad conſulatum promotos. Conſulibusq; in prouinciam profectis, & cū hoſtibus bella ge/ rentibus, etiam ultra annum & donec debellatum cū hoſtibus, aut à ſenatu reuocati fo rent, imperium ſæpe prorogari. quos tamen non eſſe conſules, ſed uelut perfunctos ma/ giſtratu, proconſules nominari. Ipſosq; interim faſces & lictores habere, quoad ſibi pꝛo/ conſulare duraret imperium, ſatis compertum & cognitum eſt.

Quæ ſint Sigillaria, uerbum ſæpius repetitum apud Scæuolam iureconſultum, tertio de legatis.

Caput IIII.

VErba Scæuolæ iureconſulti libro iuris ciuilis reſponſorū tertio de legatis, hæc fuere: Paterfamilias ita legauit, lances numero duas leues, q̃s de Sigillaribus emam, dari uolo. Is de Sigillaribus leues quidem non emerat: lances autem emptas habebat, & dictauerat teſtamentū ante triduum q̃ moreret. Quæſi/ tum eſt, an hæ lances quas emptas de Sigillaribus habuit, legato cederent, quum nullas alias de Sigillaribus emerit, nec legauerit. Reſpondi ſecundum ea quæ proponerentur, deberi eas quas de Sigillaribus emiſſet. Hactenus Scæuola. Quæſiui ego à uiro do/ cto, multi nominis inter cauſidicos, quid eſſet dicere, lances quas de Sigillaribus emam, dari uolo: isque de Sigillaribus leues quidem non emerat, ac ſæpius repetitum nomen de Sigillaribus quid deſignaret. Atque ille quum Sigillaria, uaſa eſſe diceret ad uſum neſcio quem præparata, informia & impolita, & quædā nugalia ex autoritate interpre/ tis, demum poſt multa deblacterata uerba, quum ſe quoq; in contextu uerborum, & eru endo ſenſu abſtruſo dubitare diceret, haud multo poſt nactus neſcio quam occaſionem, & cauſatus ſibi negocium eſſe, non aliter explicato dubio quod quærebam, diſceſſit atq; abijt. Cuius illecebra admoneor, ut peſſime cum his actum magnopere cenſeam, q pꝛæ termiſſo Latinæ linguæ nitore & cultu uerborum, ſe protinus ad legū interpretamen/ ta præcipites tradunt, magno errore nimis properæ feſtinationis. Siquidem hoc primū docendi ſunt, quonam modo uim ac ſenſa uerborum, & iuriſconſultorum mentem pla/ ne percipiant, ut ſiquid in controuerſiam uenit, non præpoſteros ſenſus, ſed proprios aſ/ ſequantur ſignificatus. Sigillaria enim uicum eſſe Romæ celebrem, ubi uenum res ue/
Sigillaria. nales exponebātur, ibiq; uaſa præcipua, ſignaq; ex quiſitæ artis ex ære argentoq; fabre fieri ſolebant, unde nomen factum loco, notum feré & peruulgatum eſt. Suetonius in Claudio: Eſſedum argenteū, inquit, ſumptuoſe fabrefactum, & uenale ad Sigllaria re/ dimi, concidiq; coram imperauit. Idem in Nerone: Sporum Romæ circa Sigillaria co/ mitatus eſt. Aulus Gellius. Noctiū Atticarū: Apud Sigillaria forte in libraria ego & L. Paulus conſedebamus: & pleraq; eo pertinentia exempla, ne exequar ſingula, q̃ oi/
Dies Sigillariorum. um ſermonibus celebrata ſunt. Huc pertinet quod dies Sigillariorū Saturnalibus ad/ iectos legimus, quibus imagunculæ & ſimulacra uenalia in Sigillaribus proponeban/ tur: quæ pro ſuis capitibus in ſacellū Ditis Romani deferebant. Fuit ergo Scæuolæ opi nio, teſtatorem qui lances quas leues de Sigillaribus ſe empturum promiſerat, legaſſet, & morte præuentus, non emiſſet, ſed emptas de Sigillaribus antea habuiſſet, licet leues ſe empturum promiſiſſet: tamen ne teſtatoris uoluntas irrita fiat, illas quas de Sigillari/ bus prius emiſſet, qualeſcunq; forent, legato accedere uoluiſſe.

Quæ delictorum pœnæ maiorum criminum apud diuerſas gentes, more & legibus fuerint con- ſtitutæ, & quæ minorum. *Caput* V.

Duplex puniendi peccati cauſa. PLato in Gorgia & philoſophi pleriq; non ignobiles, duplicem puniendis pecca tis putant eſſe cauſam, unam commonitionis, alteram animaduerſionis. Com monitio delinquentis cauſa fit, quum ei qui peccauit, uel pecunia, uel leui coer citione mulcta dicta eſt, quod eo fit, ut deinceps qui deliquit, ad bene honeſteq; uiuendū promptior & emendatior fiat. Ea pœna per leges inferri ſolet, quū leuiter deli/ ctum fuit. Vt ſi iudici aliquid præcipienti cōtumacius paritum eſt, uel ſi prætoris dicto quis audiens non fuit. Animaduerſio uero, nō ipſius qui pœna afficitur, ſed reliquorum qui ſuperſunt, gratia adhibetur: ut metu pœnæ ne ſimili exemplo fiant, reliqui eadem noxa deterreantur. Nam delictū, quo impunitius, eo effrenatius fit: quia niſi fuerit uin/

dicatum in noxios, propoſita impunitatis ſpes mortaliū animos criminibus inuitat. Ea animaduerſio infertur in ultros facinoroſos, & magnis criminibus obnoxios, ut in reos ſacrilegij, maieſtatis, parricidij, peculatus, aliosq; nefarios & cōſceleratos, q̄ propter aliquod inauditū facinus, pœnas ſceleꝝ iure & lege perſoluunt. Hinc eſt quod pro exceſſu, pœnæ à legibus conſtitutæ ſunt: aliæ bonorū, aliæ relegationis, nōnullæ membrorū, pleræq; capitales: ut pro criminis qualitate, legum iudiciorumq; pœnis coercerētur, aliquando exquiſitis tormentoꝝ ſupplicijs in alijs publicé ſæuitū eſt. Etenim q̄ in deum aut principē, parentes aut patriam delinquit, ut qui patrios Lares focosq;, & deos penates, quiq; deorum delubra, ſepulchra maioꝝ prodere, phana peculari, parentes occidere non uerentur: non uulgari pœna, ſed nouis exemploꝝ modis afficiendos, iura diuina & humana uoluere, poſteris documēto futuros, ut qui ita affectos uiderint, ne ipſi pari crimine obnoxij fiant, deterreantur. Indicant hoc Romanorum ſecures faſcibus alligatæ: quippe qui leuiter peccātes, flagris & fuſtibus: qui uero grauius deliquere, capitali pœna plectere ſoleant. Hæc enim Romanis peruulgata pœna fuit, ut leuiter delinquētes, nudatos uirgis cæderent, aut in latomias darent, q̄ locus erat cuſtodiæ deſtinatus, iuxta Tullianum & forum Piſcarium, à Tarquinio Superbo primum inſtitutæ. Vel ſi grauioribus criminibus obnoxij, capitalia auſi fuiſſent, tergo & capite luerent, uel de ſaxo & robore deijcerent: erat enim rupes uaſta in Tarpeio foro ſuperſtans: aut ſi ita eſſent nefarij & conſcelerati, reſoluto plumbo necarent, uel unco tractos in ſcalas Gemonias darent præcipites, exemplo Theſſalorum, quibus locus ſupplicio deſtinatus erat, cui nomen corui, ex quo noxij agebantur in præceps, unde frequens illud apud Ariſtophanē, Es coracas. Perſis uero carcer fuit nomine Lethes, & domiciliū cineribꝰ refertū, ad q̄ niſi moriturus accedat nemo. Syracuſis quoq; latomiæ, opus ex ſolido ſaxo in mirandā altitudinē depreſſum, & omni aditu obſepto munitiſſimū. Apud Meſſenios carcer Theſaurus nomine, locus ſub terra quadrato ſaxo, in quo Philopœmenes necatus fertur, tā immanis fuit & ſæuus, ut neq; uentū, neq; aurā acciperet. Romæ barathrum dixere noxiorū cuſtodiā. Athenienſes ſæuiſſimum carcerem, Domū nūcuparunt, ſicut tributoꝝ exactionem ciuitatis regimen, miti nomine indignitatem rei temperantes: quo exēplo Appius decemuir, carcerē quē cōſtituit, domiciliū plebis nūcupauit: alij promptuariā cellā, nonnulli publicū hoſpitiū dixerunt. Spartæ Decas erat locus in carcere ad pœnā ædificatus, ubi damnatos mortē oppetere cogebāt. Et ſpelūca quā Ceadas uocarūt, qua ſi paſſionem & lachrymas, tetræ caliginis & diri aſpectꝰ, ſicut apud Romanos Tullianū, Carthaginenſibus uero Ancon teterrimum fuit domiciliū, & apud Cyprios Ceramō. Sicut Aethiopibus Macrobijs Heliotrapeza noxiorum locus erat. Fuere autem ſcalæ Gemoniæ in Auentino, iuxta templū Iunonis Reginæ, quod Veijs captis Camillus dedicauit. Vnde autem damnatos ſupplicijs afficiebant, Sextricium uocarūt. præter q̄s Latomias. Albæ quoq; cuſtodiri noxios tanq̄ loco munitiſſimo ſæpe notatū eſt. Et q̄uis à principio originum ſeueriſſimum de Metio Suffetio ſumptum ſupplicium legamus, qui quadrigis diſtentus, in diuerſa diſcerptus fuit, tamē illud, uelut immite præterq; legū humanitatem, in exemplum deductū non eſt. Quinetiam mulctæ pecuniariæ certꝰ fuit modus præfinitus, quē tranſcendere minime fas erat: quippe de mulctaꝝ æſtimatione, tam conſulibus q̄ tribunis plebis, ſæpe ſenatuſcōſulto, ſæpe populi rogatione cautum fuit, q̄bus maxima erat mulcta triū milliū & uiginti aſſium, q̄a plus triginta bobꝰ & duabus ouibus quēpiam mulctari nō decebat, æſtimabaturq; bos cētuſſibus, ouis uero decuſſibꝰ: minima uero, oue taxabat una. Sæpius uero Romani reges, homicidij cōſcios, arietis dāno mulctabāt, quā in ſacrificijs deoꝝ expēdere cōſueuere. Siquidē priſca paupertas ex noxioꝝ bonis ſacra dijs exhibuiſſe fert: quare ſubplicia dicta, cautumq; fuit, ne q̄s mulctā indicēdo, bouē prius q̄ ouē nominaret, ut innoteſceret, Romanis mitiores ſemp placuiſſe pœnas. Apud Athenienſes uero ſeruatū inuenimꝰ, ut mulctas in arā Iouis Seruatoris dedicarēt: quam ſemel illatā remittere nō decebat, licet pœnas iure debitas, pecunia redimere fas foret, Platonis exemplo, qui ſingulis delictis denariam mulctā cōſtituit: ut pro criminis exceſſu decuplū penè pēderet. Germanis quoq; homicidiū certo pecoꝝ numero luebat: leuiora uero crimina, pecoris uel equi dāno. In metallū uel

Rupes in foro Tarpeio.

Mulctę pecuniariæ ſumma apud Romanos.

Homicidij mulcta.

Mulcta apud Athenienſes. Platonis de mulcta conſtitutū.
[illegible]

ad inſulas in perpetuum, uel præfinito relegare, aut aqua & igni interdicere, ſeu ad beſtias damnare, frequens etiam Romanis pœna fuit.

Aqua & igni interdicere quid. Beſtijs obiecti

Illis enim aqua & igni interdicebat, quibus commercium ſocietasq; hominum, ne quis eos urbe, menſa, tecto, aut lare reciperet, uetabatur. Ad beſtias dānabant nequiſſimi ſerui, aut hoſtes infeſtiſſimi, plerunq; homines pernicioſi & immanes, qui ob multiplicia crimina defectiōesq;, indigni uenia fuere: quibus in theatro ut cum immaniſſimis beluis depugnarēt, negocium datum eſt. qui beſtiarij dicti.

Ad aurifodinas & lapidicinas condemnati.

Nōnunquā ob crimen damnatos, auro effodiendo aut lapidicinis ueteres deſtinarunt, ut uincti opus facerent perpetuo, uel præfinito. Illi uero qui flagitijs uel tam efferis moribus cooperti fuere, quiq; eam capitalem noxam auſi, ut his legū uulgaris pœna non ſatis foret, uel ad beſtias damnabant, uel exquiſitis tormentorum ſupplicijs, & ultimis cruciatibus puniebantur.

Parricidium commiſſum Rom.

M. Malcolus, matre interempta, Romanorum primus parricidij damnatus, inſutus culeo, in mare præcipitatus fuit. L. deinde Hoſtius poſt ſecundum Punicum bellum, parricidij inſimulatus, pari ſupplicio necatus & concruciatus, pœnas dedit. Manſitq; hæc pœna in parricidas ad hæc tēpora. culeo enim gallus gallinaceus, ſimia, & uipera cum homine inſuitur, & in flumen uel mare detruditur: ut in rixa infenſorum animalium & fœda laceratione corporis, ob tanti ſceleris immanitatē diro cruciatus uulnere interimatur: utq; ab omni elemento repudiatum cadauer, irrequieto labore & perpetuis fluctibus agitetur. Aegyptij adeo parricidas inſectati ſunt, ut eos per ſingula membra acutis calamis impeterent, mox minutiſſimis ictibus cō ſauciatos, ſuper ſpinarum aceruos conburerent.

Vbi pater filium occidiſſet

Si uero pater filium occidiſſet, ut continuo triduo circa defuncti corpus genitor aſſiduus filij ſpectator eſſet, ſanciuerunt: nulla iuſtiore pœna, ꝗ̄ facinoris cōſcientia ipſum puniri arbitrati. Luſitani parricidas finibus eiectos ſaxis opprimunt. Perſæ patris occiſorem, notum putant. Iulius uero Cæſar præter præſcriptas legibus pœnas, parricidas bonorū omnium damno mulctauit. Solon & Romulus nullam in parricidas ſtatuere pœnam, ꝙ neminē tam nefarium & cō ſceleratum æſtimarunt, qui tantū facinoris admitteret. Apud Græcos pœna in ſacrilegos ſtatuta fuit ſeueriſſima, ut præcipitati, uel immerſi, aut combuſti, pœnas darēt. Macedones uero parricidas & maieſtatis reos, qui in principem aliquid moliti eſſent, obruunt ſaxis: nec modo facinoris reos, ſed omnium ſunt deuota capita, qui illos quouis gradu contigiſſent.

Qui in rempub. hoſtilia moliti eſſent

Quod ſi quis in rēpub. hoſtilia molitus eſſet, uetus erat mos, ut furca ceruici inſerta, nudum per cōpita & uicos ducerent, uirgisq; ad necem cæderent: mox de ſaxo præcipitem agerent, aut unco tractum in Gemonias deijcerent. Apud exteros aūt in animaduertēdis facinoribus diſpares mores ritusq; fuere. Nam quos Areopagitæ capitis agebant, tacentes ipſi & nulla truci oratione aut efferati odio ſententijs afficiebant. ipſisq; litium controuerſias noctu & obſcura luce, nunquā die iudicabant, ut procul ab omni affectu, qui animos in diuerſum agit, tātummodo facta cognoſcerēt, perſonas nō uiderent. Quare Thebani ut incorruptā iuſtitiam ſignarent, nec uariari gratia, iudicū imagines ſine manibus: principis uero, ſine oculis in foro propoſuere: ut ſignis oſtenderent, iudices affectibus capi non oportere. Cauſaq; definita, dānatos undecim uiris pœnis afficiendos tradebant: quibus publica pœna frequens, cicuta erat aut uenenū. Is uero Areopagus, Athenis uicus cum templo Martis, in quo primum capitis iudiciū latum fuiſſe dicitur. Apud quos fuit lege cautum, ut qui cauſam dicit, nec proemio utatur, nec ad miſerationem, aut inuidiam adducat: quippe mouere affectus per præconē prohibebatur orator, ne cui plus in miſericordia ꝗ̄ in cauſa ſpei eſſet. Bithynis è conſpectu Solis tribunal erat, ꝙ illum tanquam ſacroſanctum, cauſa dijudicādæ præeſſe dicerent. Apud Babylonios ubi reges iura dabant, quatuor aues è tecti culmine pendere dicunt: quæ fortunæ uarietatem, & ne ſe ſupra hominem efferret, admonerēt. Cambyſes uero in ſede ubi iudex per ſordes iniuſte iudicarat, ipſius detractum corium in lora concidit, & tribunal ornauit. Fertur Dareus Sandocem Aeolidis præfectum, ꝙ pecunia corruptus iniuſte iudicarat, cruce affeciſſe.

Animaduerſio in corruptos iudices

Nero quoq; edicto cauit, ne patroni cauſarum mercede aut muneribus patrocinijs adeſſent. Tanti q; Areopagus fuit, ut heroas & ſemideos illud in iudicium aduocatos dicerent, & Piſiſtratus in eo iudicium ſubire non dubitarit. Qui poſt aliquot ætates quum propter continuas clades & belli mala fere deſtitu/

tus eſſet, Cimon Athenienſis in priſtinum illum ſplẽdorem lucemq; reſtituit. Lacedæmonij quoq;, quos mortis ſupplicio dignos putarunt, noctu, non die plectere conſueuerunt. cauſas uero iudices occluſi, neminem uidentes, ex clamore concionis iudicabant. Quod æque apud Romanos fere comperimus, quibus ante horam decimam de abſente iudicare ius nõ erat. neq; intra trigeſimum diem ſortiri dicam, quod lege Rupilia uetabatur. Tametſi noctu ſumere ſupplicium de nocente non liceret, quia nota eſſe ſupplicia ad aliorum emẽdationem publice cenſuere. Macedonibus ſaxis opprimere delinquentem, antiqui moris erat. Apud Memphitas homicidij reus, ab oppidis & cõmercio hominum exterminabatur: donec à Gymnoſophiſtis expiatus, in patrium ſolum & Lares proprios reſtitui merebatur. In Meroë uero ſi quid rex deliquit, nulla afficitur pœna, ſed cunctis auerſantibus, & quotidianum congreſſum negantibus, mœrore & tabe conficitur. Aegyptijs fuit in more, ut hi de quibus ſumendum erat ſupplicium, ceruices fune innexas tenerent & frenata ora, ut eo inſigni pœnas luituri notarentur: pridieq; quàm darẽtur neci, munuſcula & cœnam ex regis menſa acciperent. Quem uſum Cæſarum temporibus inualuiſſe legimus, ut quos morte afficere uolebãt, illis exquiſita obſonia & partem cœnæ mitterent: ſi uero indicta cauſa ſupplicium ſumendum foret, tradito libello, ſupplicium cædemq; demandarent, ut hoc imperatæ necis prætextus & ſignũ foret. Aethiopum traditur mos, ut delinquentes aureis catenis uinciant: & quos morti deſtinaſſent, per lictorem ſignũ mortis illis rex mitteret: ipſiq; accepto ſigno, protinus mortem ſibi conſciſcerẽt eo genere lethi, quod quiſq; delegerat. Quod apud Romanos quãdoq; inoleuit, ut in capitis iudicio, per θ ſeu χ in urnam coniectas literas, ſignum mortis & capitis ſupplicio afficiendum notarent: per τ & α, abſolutionis: per λ uero & φ prolationis & diem diffundi, quum parum ſibi liquere de cauſa ſignificarent, quæ ampliatiõis tabella dicta eſt. Z quoq; in ſortibus inauſpicata fuit & mali euentus. Nõnulli in nomẽclatura militum per τ ſuperſtites, per θ defunctos in acie tribunos annotare prodiderũt. Alij calculo cretæ, abſolutionis: carbone uero, condemnationis ſymbolũ indicarunt: tametſi iudices Romæ per tabellas plerunq; ferre iudicia inueniamus, quæ ſemel definita reuocare non licebat. Apud Græcos autem, alba faba in ſortibus auſpicata fuit & boni euentus: nigra uero, mali. Luſitani deſtinatos neci lapidibus obruũt. Nõnullæ circa Caucaſum gentes, etiam pro criminibus maximis, nullum morte afficiunt, ſed exilio mulctãt, urbeq; & agro exterminant: quod in Seripho inſula fieri adnotatum eſt. Apud Indos qui maximi criminis reus agitur, hanc luit noxã, ut à rege tonderi iubeatur, qua pœna nulla inſignior fuit: ſicut Hebræis uino abſtinere, maxima cenſebatur mulcta. fuitq; Athenienſibus quandoq; lege ſancitum, ut qui maximi criminis reus agitur, ſi fateretur admiſſum, impunitate donaretur. Atq; Trallianis, ut qui Minyam aut Lelegẽ occidiſſet, ſi leguminis modium defuncti cognatis exoluiſſet, è cæde expiatus foret. Alij pro leui exceſſu mortis pœnam inferebant. Quare occidiſſe ciconiam in Theſſalia, aut ibim, uel accipitrẽ in Aegypto, capitale fuit. In Cyrenaica lex erat, ut deſertoris pœna teneretur, qui ingentem uim locuſtarum, aut earum fœtus non debellaret. Nam plerunq; illarum tãta exoritur, uis, ut quicquid herbidum eſt, abſumãt. Vaccæis quoq; ſi quis uel minimũ ex alterius agro eripuiſſet, capite luebat: ſicut Phrygibus raſtrum aut uomer ſubtrahere. Et Indis qui uectigal furatus eſſet, capite plectebatur. Derbices quoq; Perſarũ gens, in rebus diiudicandis adeo ſeueriſſimi fuere, ut pro minimis ſæpe cauſis iugularẽt: apud quos fœda ſupplicia & inhumana delinquẽtibus ſunt dari ſolita, præſertim ſupplicij genus quod diſphendomena uocant, ut proceris curuatis erboribus, & crimnoſo in deflexis cacuminibus alligato, illis repente laxatis, lacerum corpus in diuerſa diſtraherent. Aliudq; non minus calamitoſum & ultimũ humanorum, ut duabus ſcaphis fabrefactis, ibiq; homine occluſo, ita ut manus & caput extarent, tetro odore, & immunda tabe, ac longo cruciatu hominem conficerent. Apud Græcos quoq; in noxios ſæpe fœde ſæuitum eſt. Nam ignis & rota, nouiſſima fuere exempla, & frequens ſupplicium noxiorum: leges etiam Draconis tam ſeueræ diſciplinæ fuere, ut pro leuiſſimis cauſis, mortis pœnam inferrent. Quare uerbum Demadis proditur, Draconem non atramento ſcripſiſſe legem Lacedæmonijs, ſed ſanguine: qua ſeueritate tantũ contraxit inuidiæ, ut in theatro

Lacedæmonij noctu ſontes plectebant.

Romæ cõſtitutum.

Supplicio afficiendi apud Aegyptios.

Mortis, abſolutiõis, & ampliatiõis ſymbola, per literas. Z in ſortibus.

Per cretã & carbonem.

Ob leue crimen capitis ſupplicium.

Leges Draconis ſęuiſſimę

apud Aeginam, populari tumultu omnium conſpiratione iniectu multæ ueſtis, præ/
ſocaretur. Athenienſes quoque olim damnabant reos, non ſi totam ſimul legem, ſed
uel ſi unam ſyllabam trangreſſi fuiſſent. Neque prætereundum, quod quidam Aethi/
opum rex feciſſe proditur, ut delinquentium crimina non mortis pœna, ſed naſi mu/
tilatione puniret, ut eam oris turpitudinem ueriti, circunſpectius à criminibus abſti/
nerent. Inter cæteros proditus eſt Perſarum rex quidam, qui quum ciuili tumultu,
fœdo eſſet conuicio iactatus, adeo exarſit, ut totius populi nares recinderet. Apud
Druidas uero & Cercetes Galliarum populos, ſacrificio interdicere, grauiſſima pœna
notabatur: eos enim quibus ita interdictum erat, inter impios cõſceleratosq; habebant.
Ferturq; in elephantina Aethiopia ſacrilegos hac pœna mulctari, ut ophiuſam herbã
Ophiuſa herba. bibere cogantur, qua pota, ita terroribus & falſis imaginibus afficiebantur, ut mortem
ſibi conſciſcerent. Et in Perſide ueneficos plecti, ut in amplo lapide caput impingerēt,
Veneficii in Perſide. rurſusq; alio ſuperinducto illud effringerent. Apud quos fama eſt, delinquētes ante re/
giam expectare iudicium, ibiq; pro criminis exceſſu ſupplicium pati. Neq; prætermit/
tendus Sabatus Aethiops, qui criminis reos non morte, ſed uinctos compedibus operi
delegando plectebat: aut Mezentius, qui uiuũ corpus putido cadaueri colligando, im
maniſſimo cruciatu necabat homines. Apud priſcos uero Romanorum, ubi quis noxi
um & exitiale crimen admiſiſſet, niſi die ad populum dicta, & reo de crimine accuſato
& conuicto, dieq; cõſtituta cauſæ dictionis, cauſaq; populi iudicio probata legitimæ, ſup
Diem dicere alijs quibus conceſſum. plicium capitis de Romano ciue ſumere nõ licebat. Dicebatur enim dies ad populum,
à magiſtratibus aut à tribunis plebis, quibus ius dicendi diē data facultas fuit. nonnũ/
quam à priuatis. Siquidem Lucullus quum nullum magiſtratum geſſiſſet antea, Ser/
uilio auguri peculat⁹ diem dixit: & M. Cotta, uirili toga ſumpta, Cn. Carbonem reũ
poſtulauit. Eoq; producto ad populum, accuſatoribus teſtibusq; adductis, ſi noxæ capi
Reorum ſordes. tali & uero crimini locus erat, de reo ſupplicium ſumebatur iudicio populi. In qua re
mos erat, tam ipſi reus qui capitis accerſitur, quum ad populum producitur ad iudi/
cij diem, ꝙ amici & neceſſarij, quiq; proximi aderant, prius ꝙ in ſuffragijs tribus irent,
ſqualida obſoletaq; ueſte, flentes & ſordidati, barbam capillumq; ſummitiant, & pœnã
deprecentur, ut eo ſqualore & habitu deformi, populum ad miſerationem pietatemq;
adducerent. Legimus in iudicio M. Manlij, quum cauſam ad populum diceret, ne cõ
iunctos quidem ſanguine, in capitis dimicatione & dubijs reb⁹ ueſtem mutaſſe. Et inter
clara nomina reorũ, Appium Claudium, quum à tribunis plebis dicta illi dies eſſet, nõ
modo facie reorum non fuiſſe, ſed tanto ſpiritu & tam contumaci uultu cauſam egiſſe,
ut manēte ferocia animi, tribunos perterrefaceret. Contrà uero, quum in exilium Cice
ro ageretur, præter ſenatum uniuerſum, ultra uiginti millia hominum ſordidas ueſtes
Cicero reus. & fœdum corporis habitum induiſſe, ut ob illius calamitatem ſe quoque funeſtos & in
ignauo dolore eſſe oſtenderent. Fertur tamen Scipio Aemylianus, quum eſſet ſibi dies
dicta ad populum à Claudio Aſellio tribuno pl. & reus cauſam diceret, in diſcrimine
mortis præter reorum morem, barbam raſitauiſſe, & nitida ueſte fuiſſe: & Cato Cenſo
rius ampliſſimum innocentiæ teſtimonium tuliſſe, ꝙ ab inimicis quinquagies criminis
poſtulatus, in foro cauſam dixit, & iudicũ uotis abſolutus ſemper. Sicut Ariſtophon/
tes Athenis nonagies & quinquies cauſam dixit, & uictor fuit. Herodes uero quũ apud
•Hircamim accuſaretur, ad cauſam dicendam purpuratus, & armatorum ſeptus præſi
•Hyrcanũ dio in forũ uenit, & iudicium euaſit. Primumq; populi Romani iudicium poſt exactos
reges de Martio Coriolano fuiſſe traditur, & C. Galba, qui quum in collegio ſacerdo/
tum eſſet, iudicio populi cõdemnatus fuit. Inde ut iudicio populi de capite Romani ci/
uis decerneretur, conſuetudo manſit. Quinetiam nõ ſolum de ciuis Romani capitte, ſed
nec de bonis, niſi ex decreto ſenatus & populi placito, aut eorum qui ius dicunt, omni/
bus ſententijs ſtatutum fuiſſet, decerni lege nihil poterat. Ipſi tamen qui reus agebatur,
Reus præmonitus. ne imparatus & inſciens accederet ad cauſam, cuncta quæ ab accuſatore mouenda erãt,
per cuſtodem debent innoteſcere & ſignificari, ut diluendi criminis & obiecta purgãdi
facultas foret. Accuſatori uero ſubſcriptores aderant, qui ea quæ accuſationi conferrēt,
ſummiſſius ſuggerebãt & præibant. Reo quoq; laudatio iudicialis ſeruabatur, ut ſi cri/

men obiectum dilueret, aut merita præualerent, amici ad miſerationem populum fle/cterent & circumagerent. Quod deinde Pompeius lege lata fieri uetuit, laudationesq́; ſolitas pro reis uſurpari, prohibuit: qui quum Numantium Plancum in iudicio laudaturus poſtea acceſſiſſet, Cato qui iudex aderat, aures manibus obſeraſſe fertur, dicẽs laudationem quam lege a ſe lata fieri prohibuerat, lege auerſante audire nolle, ꝙ legũ ipſe lator & euerſor eſſet. Lacedæmonijs quoq; Lycurgi lege cauetur, ut niſi in cõuictum & prætoris iudicio condemnatum, nulli pœna noxæ merita inferatur. Quam legem Ageſilaus cum de reo omnium nequiſſimo ſumendum ſupplicium foret, ꝙ in patriam coniurarat, abrogauit, ne diu negocium diſcutiendo, pœnã iure debitam fruſtraretur. Fuitq; conſtitutum, ut æqualibus uotis ſuper uindicando facinore in diuerſa trahentibus, pro reo iudicium ſtaret, quod uidebatur æquiſſimum, id quod ſæpe ab Athenienſibus factitatum eſt. Nam quum de extinguẽdis Mitylenis ſuffragatores paribꝰ uotis diſſentirent, Diodoti ſententia peruicit, quia lenior. Et quanuis ueteribus Romanorum mitiſſimas placuiſſe pœnas legamus, lapſis poſtea temporibus, à principibus quos nulla ſatietas pœnarum cepit, multa iræ atq; inuidiæ fœda exempla edita inueniũtur, ultimisq́; cruciatibus & crudelibus ſupplicijs ſæpe in noxios uindicatum. Nam & tunica fomentis igneis illita, ad palum deligati adurebant, uel grandi ſtipite à ſummo ad imum adigebantur, ut igne accenſo, crudeli cruciatu excarnificati interirent: præterq; equuleos, fidiculas, ergaſtula & cruces, circundatosq́; corporibus ignes, lacerationes membrorum & incurſus beſtiarum, aliosq; enectos ueneno & fame, & dictu fœdiora exempla, quæ exequi longum eſſet. Conſpectius ſumptum fuiſſe ſupplicium de regibus autores memorant: nanq; Antigonum Iudæorum regem Antonius, indicta cauſa, quod ante id tempus nulli regum contigit, ſecuri percuſſit. et Agrippa Bogum Mauruſiorum regẽ, Antonij partes ſequutum, ſupplicio affecit. Fuitq; propterea, magiſtratus apud Cumæos, quem Phylactum uocant, cuius erat munus, in frequentem ſenatum uenire, regesq́; manu apprehenſos, de quorum iudicio agebatur, detinere: donec de illorũ præmio aut pœna patrum decreto ſtatueretur. Quod ſi is qui reus agitur, & capitis accerſitur, prædicta die in iudicium nõ uenit, uel domo abeſt, mos Romanus erat, ut ante fores ædium nomenclator tuba illum ad cauſam dicendam quatuor diffinitis in locis citaret, neq; ante fas erat in eum capitis iudicium dari: aut de noxio ſupplicium ſumi, ꝗ diſcuſſa cauſa, crimine probato, & reo conuicto, ne inauditi & indefenſi perirent. Iudices uero, qui pro exceſſu criminis litem daturi erant, conceptis uerbis ſe nihil habere, nihil precibus dare, ſolenniſſimum iuſiurandum præſtare cogebantur, quod mox deprauatis iudicijs, fieri deſitum eſt. Hoc quidem iuſiurandũ apud Aegyptios ſanctius præſtabatur, in hæc uerba: Vt ne regis quidem minæ, aut iuſſa, à recto bonoq; illos deducerent, aut tranſuerſos agerent. Apud Athenienſes iuſiurandum iudices præſtant, ſe ſecundum leges ſententiam daturos, & cauſam diffinituros. Iudicium uero de nocente ſic fiebat, ut prætor tribunal in primis aſcenderet, noxio poſt terga ligarentur manus, miſſo præconio ſilentium fieret, legitima deinde prætoris proferrentur uerba: claſſicũ ad ſpectaculum poſtea canerẽt, ſuppliciumq; de noxio ſumerent. Quod plerunq; nõ ſtatim ſumebatur: quippe ſenatuſconſulto Tiberij tempore, & per alias conſtitutiones actum fuit, ut damnatorum pœna in decimum ſemper differretur diem.

Vbi ad æquarẽt ſuffragia, reus abſoluebatur.

Romanorũ ſupplicia crudelia.

Suppliciũ de regibus ſumptum.

Reus nõ cõparẽs in iudicio.

Iudicũ iuramẽtum ſolẽne ante ſentẽtiam deſinitiuam.

Iudiciũ de nocẽte ꝗ pacto fiebat.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatur, & quæ regiæ, quæq́; atria Romæ fuerint. Caput VI.

CVm Romæ in gymnaſium literarium, quo plerīq; eruditorum conuenerant, nos quoq; laxandi animi cauſa quandoq; uentitaremus: doctor ibi quiſpiam, Tullianæ lectionis, ut ipſe aiebat, profeſſor, ingenio alioq exculto, ſed ſuæ laudis plus ꝗ ſatis eſſet uẽdicator, multo auditore circũdatus, Ciceronis orationẽ quã pro Milone inſcripſit, magno ingenio elaboratã, publice apud cõpluſculos lectitabat: eiusq; diſpoſitionem & conſtitutionem, communesq; locos, ſingulasq; partes & colores, aliaq; oratoriæ artis documenta, diſciplinasq; rhetorum, per numeros nouis & exquiſitis modis, ex intimo artificio adnotabat. Cumq; uerba ex ea lectione perceſeret, quibus Cicero, quantum poteſt maxime Clodium in inuidiã crimenq; adducit, eumq;

inſeſta oratione inſectatur, his uerbis: Hæc ſica longo interuallo conuerſa rurſus in me eſt: nuper me quidẽ, ut ſcitis, ad regiam pene cõfecit. Sic ipſe explicabat, ut diceret, hãc regiam fuiſſe in colle Quirinali ubi Numã Pompiliũ habitaſſe autores tradunt, quodq; in eo ſedem habuerat. Ideo regiam & atrium Numæ ibi fuit, & de hac Ciceronẽ intelligere aſſerebat. Atq; hæc & pleraq; in hanc ſentẽtiam quum ille dixiſſet, tenuit nos ad/miratio iſtius doctoris, tam inconſiderate & perperam loquentis, id quod errore manifeſto procul à uero eſſe liquido conſtat: ſiquidem non ubicumq; Romani reges belli paciſq; temporibus habitarunt, illic regias aut atria cõſtruxerũt. Tullus Hoſtilius primo in Velia, mox in Exquilijs ædes habuit: & Tarquinius Priſcus ſupra Nouã uiam: Seruius Tullius etiam Exquilias incoluit: & tamen nullas ijſdem in locis regias habuiſſe ſerũtur. ſex enim aut ad ſummum ſeptem Romæ fuiſſe regias, comqertũ habemus: unã ad ædem Veſtæ iuxta forum, quam Numa incoluit, ibiq; atrium regium fuit: eamq; regiam longo tempore præcipuam fuiſſe quum religione, tum antiquitate, multi prodi/derunt: quæ poſtea incendio Neronis una cum æde Veſtæ deflagrauit. Alteram in Cæ/

Cicero explicatus.

lio monte, ubi Tullus Hoſtilius, quo frequentius incoleretur, regiam ædificauit. Tertiã in Sacra uia, qua Ancus Martius ſedem habuiſſe fertur: de qua Ciceronem nunc intelligere Aſconius ſentit: quippe inter ſeruos Hipſei & Milonis pugnã inibi commiſſam, & Ciceronem opera Clodij uitæ periculum adiſſe tradunt: quanuis Acron perperam

Acronis error.

aliter ſentire uiſus ſit. Aliamq; in Pompeij theatro, quod in campo fuit, fuiſſe memorãt: iuxta theatra enim regias ſitas perſæpe inuenimus, ſicut Marcelli theatrum quod regiã habuit, ad quã quatuor columnas magnitudinis miræ ex theatro Scauri tranſlatas Plinius notauit: & Pauli regiam ad Curtium lacum, & aliam in Sacrario. Fuit enim thea/trum Marcelli ab Auguſto, ſed alieno nomine, conditum, quo tempore à M. Agrippa plura & egregia Romæ conſtructa fuere. Hic enim fuit ille Marcellus Auguſti nepos, ex Octauia ſorore & Marcello genitus: cui filiam Auguſtus paucis ante diebus quam morte ſublatus eſſet, deſponſauit. Neque aſſentior his, qui atrium in colle Quirinali una

Atrium libertatis.

cum regia conditum fuiſſe dicunt: ſiquidem omnes ab Aſinio Pollione atrium libertatis in primis conſtructum uolunt, quod in templo Libertatis, cõſpicuæ magnitudinis erat. Poſtea interiecto tempore, Gracchorum pater in Auentino ex mulctaticia pecunia il/lud amplius erexit: in quo bibliotheca Græca Latinaq; uiſebatur: quod intercurſu tẽ/

Atria quod genus ędificiorum.

porum pene collapſum Sex. Helius Pætus, & C. Cornelius cenſores reſtaurarunt. Ea quidem atria ædificij genus fuere, continens mediam aream, in quam ex omni tecto pluuia recipitur, columnis quadrifariam per ſingulos angulos diſpoſitis, & epiſtylijs. Fuit quoq; atrium publicum in Capitolio, & atrium Scauri, in quo maximæ columnæ ex/præruptiſſimis ſaxis collocatæ feruntur: & aliud Pompeij, quæ poſtea ipſius curia facta eſt. Legimus quoq; atrium regium iuxta forum piſcarium: & duo atria, Meuium & Titium: quæ Porcius Cato in Latomijs fecit. Et atrium Veſtæ: & Saturium, in quo ſacrorum tubæ agna luſtrabantur. In colle uero Quirinali, quod regia aut atrium fuerit, nec traditur quicquam, nec inuenitur. Neq; omittendum, plures regias uelut regalis opulẽ

Regię apud exteras gẽtes

tiæ monumenta, apud pleraſq; gentes laudibus celebrari: nam Cirtha & Vtica, Maſſæſylıorum regum regiæ fuere: ſicut Sybaris Colchorum, Libs Antæi: Ioliubæ & Za/ma, Pergami Eumenis, Cynaræ Byblus, Gnoſos Minois Deiotari Blutium, Halicarnaſſus Cariæ principium, Eleuſa Archelai, Napatia Cãdacis, regiæ fuere: Darij uero regia fert Sadracæ in Aſſyria. Parthorũ Suſa, ubi hiemẽ agũt: Ecbatana & Perſæpolis, ubi æſtatem: quam Alexander iniectis facibus incẽdit. Indorum regum Taxila. In Aegipto Abydus. Tigranis Artaxata olim Medorũ, nũc Parthorũ. Mnemonis regia Suſis, At/

Perſarum regię in montibus.

tali Trallibus, & Sardis Crœſi regia uiſebat, q̃ Geruſiam fecere. Cyri aũt regia Baby/lon fuit, quã Suſis anteferre ſtatuerat. Tametſi Perſarũ mos foret, in montibus regias facere, in q̃bus theſauros & antiquiſſimas gazas congerebãt: ut illas uelut ampliſſimũ uirtutũ monumentum poſteris relinquerent. Mithridatis autem erat Gabijs, & Oenotriorum regum Pondoſiæ: Macedonum Demetrias, Ilion Priami, Scepſis Aeneæ, Iolgus Pyrrhi. Alexandria uero tres habuit regias, unã Lochiã promontorium, alterã Timo

nium appellauit Antonius. Muſeum quoq; pars regiarũ erat. Etiam in Antiochia Aſſyriorum regum regia ferebatur: ſicut Sogdianæ gentis in Maracanda: Sami, Polycratis. Alexander autem Macedo præcipue Arabiam, quam ſedem imperio delegerat, totius imperij regiam deſtinauit.

Quo apparatu, quibusq; cæremonijs apud ueteres defuncta corpora igni tradebantur, qualisq; pompa exequiarum foret. Caput VII.

QVo ritu, quibusq; cæremonijs defuncta corpora efferri cõſueuiſſent, qualisq; funerum apparatus & exequiarum pompa fuerit, à multis ſæpe autoribus interciſe perſcriptum eſt. In primis obſeruatum fuit, ut proximus ſanguine, moriẽtis corpus, dum trahit animam, amplexus, exhalantis ſpiritum oſculo exciperet, flatumq; hauriret: mox decedentis oculos & ora clauderet, uſq; ab Homeri temporibus uſitatum: nefas exiſtimantes, à uiuentibus decedentiũ oculos ſpectari, tametſi lege Meuia (ut Varro ſignificat) ne filij parentibus oculos ſigillarent, cautũ fuerit. Naſamones uero præcipue curant, ut morituros, quum agere incipiunt animam, ſedentes conſtituant, ne cubantes ſpiritum exhalent. Poſt quæ defuncti corpus per interualla cõclamatum, propiores affines calda abluere, deinde ungentis ungere, candidoq; amictu induere, ac diebus ſeptem ſeruare ſolebant, ara conſtituta, ubi odores incenderent, quæ acerra dicta eſt. Græcis uero ſeptemdecim diebus corpora antequam cremarentur, totidemq; noctibus ſeruare mos erat. Qui quidẽ amictus nõ ex lana, ſed lino intexebatur, Aegyptiorum exemplo, apud quos laneæ ueſtes, nec cum cadauere ſepeliuntur, neq; in ædes deorum importantur. Id quoq; à Græcis uſurpatum fuit, ut ueſte alba cadauer coroniſq; ornarent, & pæana canentes, ſepulchro inferrent. Die uero octauo per præconẽ indicto funere, ne fraudaretur ſolenni honore ſupremi dies, ut homines ad honeſtãdas exequias cõuenirẽt, his uerbis, OLLVS lœto datus eſt, ꝓclamabat. Apud Spartanos erat conſtitutum, ut rege defuncto, equites obitum regis enunciantes curſitent, fœminæq; crinibus paſſis & libero conqueſtu, tinnitu ollas pulſent æneas, quibus nec nocte, nec die quies. Tunc audito regis obitu, in oẽm formam luctus concedi permiſſum erat: mulieresq; proxima affinitate, in ueſte cãdida & capite aperto, ritu Romano eiulãtes, funus celebrare. Filij uero tecto capite, in ueſte pulla parentes efferre conſueuere. Apud Græcos fœminæ uiriq; in candida ueſte cum coronis, ampliſſimi uiri exequias proſequuntur, & uelut in publico luctu complorant promiſcue. Quod fuit in more Syracuſanis, qui candido amictu uelati, & fronde coronati, Timoleonem extulere, cui perpetuos honores atq; in foro ſepulchrum decreuere: ſicut Sicyonij Aratum in ueſte alba & coronis ſepulchro intulere. Argiui quoq; in luctu albas ueſtes aqua ablutas induunt, & in candido amictu funus comitantur. Aegyptij atq; Aſſyrij funera obſiti ſqualore & ſordibus, ac cœno obliti, capillũ ſummittentes, & barba detonſa: Mileſii uero, eraſis capitibus, plangere conſueuerunt: qui mos apud barbaros inoleuit frequens, ut in funere & caſibus auerſis, iuuenes tonderent comam, barbam ipſi ponerẽt, & uxorũ capita deglabrarẽt. Perſæ quoq; detonſis coniugibus & liberis, lacera ueſte, lugubri ululatu, corpora efferebant: qui etiam in funere clarorum uirorum ſeipſos, equos, & iumenta tondebant. Apud Græcos conuenit, in luctu uiros comas alere, barbam capillumq; ſummittere, mulieres uero tonſis crinibus eſſe: quẽ morem à Romanis uſurpatum legimus, ut ſorores, defunctis fratribus, & matris filijs orbatæ, in acerbo funeris luctu, cum flebili uociferatione, detonſos crines corpori imponerent, qui mos antiquiſſimus uſq; ab Homero traditur: apud quem Patrocli cadauer opertum amicorum capillis ſuperiectis fuit: & Achilles flauam comam in defuncti Patrocli funere, manibus ſecuit. Quippe ea lugẽti aptiſſima putantur, quæ indecora nec uſitata ſunt. Cuius rei cauſa, in Lycia affines & propinqui in funere muliebres ueſtea induunt, ut eam ueſtitus deformitatem pertæſi, citius à lachrymis abſtineant. Macedonibus aſſuetum erat, ut crines tõſi, defunctos lugeant. Nanq; Archelaus Macedoniæ rex, Euripidem tragicũ intimum familiarẽ, crinem tonſus luxit. In quo facetiſſimum illud Bionis proditur, perinde lugẽtes capillum euellere, quaſi caluitij mœror leuaretur. Carthaginenſes in luctu comas & ora lacerãt, & hubera plangũt. Idem Græcis in uſu fuit, ut in luctu capillũ manu diſcindant, & co

Spartanorũ ritus, rege defuncto.

Filij parentes efferebãt

Alba ueſtis lugubris apud quos.

Luctus indicia comæ tonſio & barbæ.

Græcorũ & Romanorũ mos.

mam uellant, utq; defuncti uxor in fletu oculos corrumpat, quaſi hoc munus morientis foret. Aegyptijs quoq; tradit mos, ut in obitu regis ſinguli capita luto deturpent, & nudatis mammillis mulieres, utriq; pectora plangant: atq; in deformi illuuie, ſeptuaginta duos dies cibis animantium, uino & omni paratu abſtineant: ac recenſentes regis uirtutes, crebris eiulatibus luctum renouent. Si uero feles moriatur, in luctus & mœroris ſignũ, ſola ſupercilia eradant. Apud Lacedæmonios obitu regis enũciato, Spartiatæ ſerui & mulieres, ingenti coacta manu, laceratis crinibus, abſciſſa ueſte, cũ uocibus & ululatu frontes manu plangunt, & capite conuerberato, interitũ miſerãtes eum fuiſſe optimum regum, uoce ſignificant: quem morte ſublatum, omni genere honorum uelut diuinum cumulari Lycurgus lege ſanxit. Ideo præualuit mos, regum & optimatum in funebri põpa, ubi dolore inteſtino premuntur, ut decoris immemores, cinere caput aſpergant, faciem deturpent, tunicam diſcindant, humi iaceant, comam uellant. Contra uero Thraces: nam defunctos cum cantu & luxu, laſciuaq; geſticulatione, patrium carmẽ canentes, efferre ſoliti ſunt. Maſſilienſes quoq; nullo dolori indulgentes, funera cũ neceſſarijs adiecto conuiuio celebrant. Cimbri & Celtiberi, ſiqui in acie mortẽ oppetunt, gaudio exultant: ſi autem morbo affecti decedunt, in ſqualore & luctu ſunt. Pellibus

Qui magiſtratus aut honores geſſerant.

quoq; ueſtiri Romanos diebus luctus, & qui funus facerent, cuiusq; cura & procuratio funeris erat, prætextam pullam induere, apud multos inuenio. Solitos etiam illorum corpora qui magiſtratus & honores geſſerant, in prætexta purpura, togaq; conſulari uel ſenatoria, uirosq; triumphales in tunica Iouis, plebeiorum uero in toga plebeia

Ritus efferẽdi funus.

aut pallio efferre, & cum eiſdem illa cremare ſæpe compertum eſt. Lecto igitur conſtrato purpura aut linteis ſplendentibus, & in eo defuncti corpore locato: poſt ultimam conclamationem, tibicine præcedente qui næniam funebrem, qua laudes defuncti & facta recenſebat, tũ pudorem, integritatem & fidem, non ſaltabũdus, ut olim, ſed ſtans Phrygio modulo caneret, funus procedebat. Is enim modus erat ad mœrorem accommodatior, quod ideo inſtitutum ferunt, quaſi in illas æternas amœnitates, ac in ſedes & cõcilia piorum poſt funera recepti uideantur: tametſi multi hoc funeris ſolenne, & oẽm

Qui funeris pompam cõtempſerint.

apparatum prætermitti iuſſerint. Quippe M. Aemylius Lepidus princeps ſenatus decedens, præcepit filijs, ut ſine linteis, ſine purpura & tibicine funus ſibi facerent. Et Atticus Pomponius, multiq; clari uiri ſine pompa funeris efferri uoluere. Præficasq; quæ luctui præeſſent, aduocare, uel prætio cõducere ſolebant, quæ cantu & funebri carmine lamentarentur, uitamq; & præclara geſta, ſummasq; uirtutes non ſine miſeratione laudarent. Nonnunquã mimos qui perſonas effingerent, ac facta dictaq; repræſentarent, adhibebant. Quas quidem nænias Græcis in luctu ſæpe decantari inuenimus, qui apio coronati, defuncti laudes recenſere carmine, quod Ialemon uocant, & res memoratu dignas, claro præconio celebrare aſſuerant. Senatoribus uero & patritijs, atque ſummis ducibus, tuba: minoribus & plebeijs, exequiali tibia canebant ſiticines. Quam tibiam non in funeribus modo, ſed in ſacris, in ludis, & conuiuijs adhibebant. Imperatoribus etiam pluribus tubis mœſtũ clangentibus, quod a Caribus & Phœnicibus deductũ autumant, qui in funebri pompa breuibus tibijs lugubre canentibus, uti conſueuere. De

Feretrũ qui ferebant.

Imperatorũ & conſulari um uirorũ feretrum a quibus ferebatur

ferendi uero feretrum, propinquioribus uirilis ſexus dabatur munus. Itaq; filij parentes, & fratres ſorores elatas funere deferebant: nonnunquam ſerui libertate donati, plęrunq; ſenatorij, prætorij & conſulares, quiq; ampliſſimis honoribus functi erant, imperatorum & conſularium uirorum feretrum detulere. Quare Pauli Aemylij, qui de Macedonia triumphauit, legati Macedonum: & Syllæ dictatoris feretrum, ſenatores & ſacræ uirgines extulerunt. Et Metello filij tres conſulares, duo triumphales, unus cenſorius, & alter prætor lectum ſubiere. Dumq; effertur, inſignia honorum quos geſſiſſet,

Pompa funebris.

ut faſces, ſecures, lictores, armaq; & dona militaria, coronasq; omnis generis quas in uita meruiſſet, uexilla, atq; urbium dona & legionũ, ſpoliaq; hoſtium, ac munera quæ quis daturus erat, expreſſosq; cera uultus, & decora maiorum totiusq; familiæ longo ordine ſimulacra, & gentile ſtemma præferebant ab ultima origine, quanto cum poterant apparatu. Quare C. Cæſar in amitæ funere, Marij ſtatuas pro decore familiæ detuliſſe fertur. Et Tiberius in Druſi funere originem Iuliæ gentis, Aeneam, omnesque

Albanorum reges, Romulum & Appium Clauſum, cæteraſq; Appiorum effigies lon
go ordine produxit. Ferunt quoq; Iuniam, quæ Caſſio nupta fuit, uiginti clariſſimarum
familiarum imagines, uelut indicium ſplendoris & uetuſtatis familiæ, in funere præceſ
ſiſſe: inter quos Manlios & Quintios, Caſſiumq; & Brutum. Nonnunquam, ut ampli
ore efferrentur funere, plures defuncto ſtrauere lectos, qui inſtrati in pompa funeris an/
teibant: ſicut de Sylla, cui ſex millia, & Marcello, cui ſexcẽtos prælatos legimus. Tũ ſi
qui ab eo ſerui manumiſſi & libertate donati fuerant, illi præcipue, qui fide inſignes à
domino cogniti fo. ent, herilem interitum miſerantes, pleni lachrymarum, elatum cor/
pus præcedebãt pileati, aut alba lana capitibus uelatis: qui quãto plures erant, tanto plus
nominis laudiſq; dedere, q̃ familiam totã decedens dominus, tantis muneribus cumu/
laſſet, ac libertatis precio affeciſſet. Nonnunquam illos q raſis capitibus triumphantis
currum fuerant proſequuti, eiuſdem defuncti corpus pileatos in pompa funeris præceſ
ſiſſe inuenimus. Q. Terẽtium Culleonem, quem Scipio Aphricanus ſeruitio exemerat,
quiq; triumphantis currum capite raſo fuerat proſequutus, eiuſdem elatum corpus pi/
leatum præiſſe memorant: poſt ſequente proximiorum affinium & amicorum turba, lu
gẽtis habitu, capillo demiſſo, in ueſte pulla aut cerulea, ut Cato ſignificat. Quum enim
adoleſcentis funus facerent, ceruleum frequentes induebant. Apud exteros uero phæus
color ſumebatur in luctu. Nanq; Antioch9, audito fratris obitu, purpura depoſita, phæ
um induit, qui inter album & nigrũ fuiſſe color traditur. Nonnunquam ſenatu uniuer
ſo & magiſtratibus cum uexillis, interdum equitum turmis, ſi quando regum aut impe
ratorum funus efferrent, comitantibus. Funeris enim hæc lex erat, ut, præcedente pom
pa funebri, uiui ſequantur, tanquam haud multo poſt morituri. Interim lectulo pleriq;
flores & corollas iacere, nonnulli unguenta & odores, alij dona cumulare. Idq; noctu &
obſcura luce, ideo ardentes faces adhibebant. Nam die funus efferri ẽ, uetuſto more nõ li
cuit: quod Demetrius rex cauit edicto, ut ante lucem uel poſt crepuſculum efferantur
corpora: die uero nõ liceret. Sæpe tamen imperatoris aut ducis, qui occubuiſſet in acie,
funus milites quantum poterãt militaribus ſtudijs celebrarunt. Ea pompa fuit, ut ar/
matæ inſtructæq; legiones in turmas & centurias cum uexillis militaribus inuerſis, aut
abiectis militiæ inſignibus, defunctum comitentur: phalerasq; equis detrahant, enſium
mucrones & lancearum cuſpides humi deiectos ferant, & rogum luſtrẽt. Id quod apud
Græcos etiam ſeruari meminimus. Rogo igitur extructo, & pyra cupreſſo circũdata,
propter grauem cremati corporis nidorem, ne tetro odore abigerentur proximantes,
ac deſuper defuncto corpore locato, illius oculos antequam crematetur patefacere, &
cælo oſtendere mos erat. Apud alios trientem in os defuncti, tanquam naulum, impone
ret quem apud inferos dari proportorio opinio fuit & uana ſuperſtitione creditum:
quod apud Hermionenſes uetabatur, quia pronus inde ad inferos deſcenſus erat, quaſi
naulo non indigerent obituri: ſicut circa exitum Syrtium fuit Lethes amnis, & in Epi
ro atq; Heraclea pontica Acheruſius ſpecus, quẽ uſq; ad inferna patere dixerunt, & con
tra Laodiceam os Plutonium, in quo omne animatum moritur, & in Tænaro Laconiæ
inferni oſtia, & ſpelunca per quam Cerberum eductum & furiarum templum eſſe fere
batur. Gallis uero mutuã inuicem pecuniam dare, quam apud inferos poſt obitum
redderent, in uſu erat. Præfica aſſiſtente, & lamentabili carmine populum rogo circun
datum ad comploratiònes & lachrymas prouocante, populo etiam largis fletibus, & pa
ri comploratione reſpondente. In quo luctu quædam ad miſerationem canebantur car
mina, & uerſus ad tibiam cum laudibus & lachrymis pietatẽ, humanitatemq;, & defun
cti interitum miſerantes. Eam uero pyram pro dignitate & honoribus, quibus in uita
functus erat, & prout ampliſſimos magiſtratus & imperia geſſerat, modo maiorẽ, mo/
do minorem extruxere. Fuitq; lege duodecim tabularum cautum, ne de lignis politis
extrueretur: donec per functum miniſtros, qui pollinctores dicti ſunt, corpus igne ſup/
poſito cremabatur. In qua extruenda id ſeruatum eſt, ut præter arida ligna, papyꝝ quo
que, quo facilius crementur, nonnunquam crocum & uinum affatim apponant. Ger/
manis ſtruem rogi nec ueſte, nec odoribus cumulare licet, ſed ſua cuique arma, & ſuus
equus adijcitur rogo. Corpora uero clariſſimorum uirorum, niſi ex lectiſſimis lignis

Lecti defuncto ſtrati.

Liberti in funere herili.

Veſtiũ lugubrium color

Apud exteros.

Phæus color.

Lex funeralis.

Interdiu nõ efferebant mortuum.

Cremãdi corpora mos & cæremoniæ.

Os Plutonicum.

Inferni oſtia

Pyra apud Germanos.

certi generis, concremari ſine ullo funeris ſolenni permittitur. Dumq; igne accẽſo cor/pus ardebat, pro dignitate, proq; opibus, quibus quiſq; potens erat, ita amici & affines, quique coniunctiſſimi aderant, quæ chara habebãt & præcipui cultus, cum gemitu & queſtu miſerabili, in luctus & grauiſſimi doloris ſignum, ignibus iaciebant. Itaq; multi ueſtes triumphales, enſesq; & balteos, nonnulli arma militaria: mulieres uero, ne ſtudio uincerentur, ornamenta ſua, armillas, zonas, mundumq; muliebrẽ, uittasq; uirginalis

Odoramenta igni iniecta.

comæ, alij retortos cincinnos & torques, ac bullas prætextasq; liberorum flammæ indiderent: thuraq; unguenta & odores omnium generum, quos lancibus ferebãt. Quare multos copia odorum ad pyram exanimatos, & præter infinita odoramenta, in funere Syllæ, ſtatuam iuſtæ magnitudinis ex odoribus abſumptã comperimus. Quæq; defuncto chariſſima, & cordi fuiſſe arbitrabantur in uita, quarumq; rerum mirum & efficax ſtudium fuerat, ut ſcuta, gladios & arma, canes, dilectos equos, luſcinias, auesq; ad eundem rogum trucidatos, ut una cũ defuncto cremarentur, igni tradebant: pleriq; uero ſeipſos. Vnde exemplis palam factum nouimus, multos accenſis dominorum rogis, doloris im

Amici ſe in rogũ conijcientes.

patiẽtes, uel uiolentas ſibi manus intuliſſe, aut igni pariter abſumptos eſſe. Quod etiam de canibus qui charitate dominorum in flammas ſe iniecere, memoriæ proditũ eſt. Nã Hieronis & Lyſimachi canes, accenſis rogis dominorum, in flammas ſe iniceciſſe, & uno incendio arſiſſe tradunt. Qui etiam erat Græcorum & Aethiopum præcipuus mos, ut

Comæ rogo iniectæ.

comas ad rogum diſſecent, corporique & igni imponant: boues & pecora, equosq; & canes in ignem mittant, uinumque & oleum fundant. Vtque rege morte ſublato, familiares, & qui cum eo coniunctiſſime uixerã, charitate principis uim uitæ ſibi ad rogum afferant, una quæ morte intereant. Indorum peruulgata hiſtoria eſt, ut uiro defuncto, quæ chariſſima coniunx in uita fuerat, eodẽ igne abſumatur, unaq; cõcremetur. Thracibus & Getis erat iſte mos, ut uiro defuncto, præcipue dilecta coniunx, maximo cultu ornata, ad tumulum duci, & à propinquiore mactari, eodemq; tumulo humari debeat. Gallis uero, ut ſerui clientesq; cum dominis patroniſue una crementur uiuentes, ea/demque pyra intereant. Gerri Scythica gens, defuncto rege, in tumulo ubi cadauer odoribus delibutum erat, præcipuam cõcubinarum, pincernam, coquum, agaſonem, ac miniſtrum, una tumulare, equosq; & L. ex miniſtris ad rogum præfocare aſſuerãt. Græcis uero uſurpatur, ut imperatore ac duce fato perfunctis, funus efferatur ſolẽni pom/pa & apparatu regio: captiuique & milites circa rogum digladientur, ouesq; & boues mactentur. Vtq; in omnem formam luctus concedatur, equi utriq; tondeãtur, propugnacula e mœnibus diruantur, templa lapidentur, aræ ſubuertantur, Lares abijciant, partus exponãtur, cibo abſtineant, ignis extinguatur, atq; in pompa funeris, magiſtratus, ſacerdotes, pueri atque iuuenes cum trophæis, coroniſq;, & armis militaribus fu/

Ad rogũ ad ferri ſcuta.

nus proſequantur. Cœnas quoq; ferales apparari & crateres lacte, uino & ſanguine, nec non mella & crocum ad rogum inferri ſolita inuenimus, ut una cum defuncto crementur. Fuitq; moris Galatarum, ut defuncti familiares & affines, inſcriptas epiſtolas ad rogum conijciant, uelut apud inferos mortui illas mox lecturi forent. Funebremq; lauda

Funebris laudatio.

tionem, optimates & grandes natu, aut proximi neceſſarij in honore poſiti, de laudibus defuncti habere, ac ſolenni laudatione illius facta dictaq;, & totius uitæ curſum, maio/rumque laudes recenſere aſſuerant. Primus enim Valerius Publicola, mortuo Bru/

Valerius Publicola primꝰ oratione funebri uſus

to, ſupremas ipſius laudes accurata oratione proſequutus fuit. Inde inſtitutum, ut clarorum uirorum in funeribus ſolennis laudatio eſſet. Nã & Appij decemuiri defuncti laudationem ſequutis tẽporibus plebs æquis auribus audiuit. Et Scipionẽ in funere ſupremo, ut hominem diuinũ, Maximus cõmẽdauit. Fuitque in uſu apud Aegyptios, rege defuncto, anteq̃ iuſta dentur, per ſacerdotem qui proximam tenebat dignitatem, omnẽ uitæ ſeriem, & ipſius dicta factaque, & an fuerit fortiſſime præliatus, an uero ſegnis & deſes, ex alto ſuggeſtu in maximo omnium conuentu perlegi & recenſeri: & ſi uitia præ/ualebãt, honore funeris priuari, atque inſepultũ cadauer abijci. Si uero uirtutes præcellerẽt, omni honore cumulari, unguẽtis deliniri, & laudibꝰ celebrari. Reliq̃s uero cuiuſque ſortis homines, ita laudari, ut ſine ulla opũ fortunarumue mẽtione, ſolam religionẽ, iuſtitiã, pietatẽque cõmendarẽt. Apud Indos uero multa ſecula uiguit mos, ut quũ morit

quiſpiam, pro foribus domus, magiſtratus cui hoc munus impendebat, anteactam uitã moreſq; deſcribat, ut uitia laudeſq; innoteſcãt omnibus, & palàm fiant. Ferturq; Fabiꝰ Maximus præ cæteris unus, qui in funere filij inteſtino dolore affectus, oratione nõ infracta ad populum ipſius laudes magno ſpiritu diſſeruit. Quod à Græcis ſimile quodam accepimus, ut defuncti laudes ſolenni oratione, & longo petito proœmio, proſequantur. Proditurq; primus Periclem fuiſſe, qui carmine & laudibus eos qui in bello Peloponeſiaco pro patria occubuerãt, proſequutus fuit. Alij uero Solonem Græcis funebrem orationem primum inueniſſe ferunt. Et quãuis à principio uirorum tantũ geſta, nec mulieres laudare conſueſſent: quia tamen Camilli tempore collatum aurum, ut ſe populus Romanus à Gallis redimeret, dederunt: cautum fuit, ut in earũ funeribus, ſicut in uirorum, ſolennis laudatio eſſet. Nono uero die reliquias defuncti & cremati cineres, mater, ſoror & propinqui, affineſque nigra in ueſte & effuſis comis, aut pontifices & ſacerdotes, nonnunquam primores patrum perfuncti honoribus, tunicati & diſcincti, lotis manibus & nudis pedibus, oſſa à cinere ſeparare & colligere, eaq; lacte & uino lauare, & deos manes aduocare: Græci uino & unguento inſpergere ſolebant, cumque odoribus effuſi in lachrymas, in urna condere, & linteo uentilare. Fuitque ſeruatum apud Indos & Aegyptios, regum funebres tunicas, quo cineres cremati à reliqua fauilla diſtincti iaceant, ex licio, quod igni non abſumitur, conficere, eaſq; ad rogum defunctum corpus induere. Quippe in Caryſto lapis naſcebatur, qui uelut lana intextus, nullo igne adurebatur. Tunc poſtquam defuncto cõclamato, & nomine deplorato, ſatis lachrymarum luctuſq; fuerat, ipſiq; ter aqua aſperſi & luſtrati erant: omni munere abſoluto, ſupremum Salue & Vale, tanquam nunquam eos uiſuri ultra, conclamabant: & à præfica feralibus officijs iuſtiſq; perſolutis, poſt lamenta & conclamationes, ILICET dicebatur, qua uoce miſſum populum faciebat. Quiq; funus proſequuti, quiq; comites fuerant, uelut ſupremo functi officio, ad proprios lares reuerſi, aqua aſperſi, ignem ſupergradiebantur, hoc ſe piaculo ex funere expiari arbitrati, quod expiationis genus ſuffitionem dixere: cuius rei cauſa ferias ſæpe indixerunt, quæ Denicales dictæ. Græci uero aqua luſtrantur pura, eademq; expurgantur, in q̃ torrẽ ex altari extinxiſſent prius. Scythæ poſt funus amicos excipientes, epulum præbebant cadauer comitantibus. Peracto igitur funere, ubi à luctu quieuit animus, uiſcerationem & ludos funebres, plerunq; gladiatorios muneraq;, Græcis gymnica certamina & equeſtria in defuncti memoriã populo dari ſeruatum eſt: nonnunq̃ nauium curſus & naumachiam. In qua uiſceratiõe fuit inſtitutum, ut om̃ia carius uenirent: quare ad pollinctum emere, ſermo percrebuit. Ferturq; Numæ edictum, ne piſces qui ſquamoſi non eſſent, ad pollinctum emere fas foret: ſcilicet ne nimis magno in funeralibus cœnis mercarẽtur obſonia, quã cœnã pollincturã dixere: In qua, etſi nihil deeſſet, om̃iaq; affatim ſuppeterẽt, lætari tamẽ minime decebat. Fuitq; inſtitutũ, ut per uini cibiq; lenimen, defuncti deſideriũ leuaretur. Præterquam erat cœna exequialis, quæ ſenibus & his qui multum ætate proceſſerant, dabatur: In qua pranſi, diſcedẽtes poſt ſupremum officium, alter alteri ualedicebat: quam Silicernium uocant. Athenis per funeri præfectos epulũ apud defuncti maxime neceſſariũ dari conſueuit. Argiuorũ uero inſtitutum fuit, ut defuncti affines, ſtatim ab exceſſu Apollini ſacrificẽt, & trigeſimo poſt die Mercurio, Apollinisq; ſacerdoti hordeũ dent, ignẽq; extinguant, & rurſus accendant, carneſq; uictimarũ percoquãt, quibus poſtea ueſcuntur. Eos quidem ludos apparatu magnifico, continuis IX. diebus, in hisq; gladiatorũ paria, q uenalem ſanguinẽ habebãt, Romani exhibuere: ad q̃s intromitti matronas nefas habitum. Idque adeo uſu & moribus interdictũ fuit, ut P. Semproniũ uxori, quod ludis funebribꝰ interfuiſſet, repudiũ dederit. Domi quoque & in loco celebri, defuncti imagines in memoriã poſteritatis, plerũque cereas, aut marmoreas, uel æneas: colũnas quoque cũ trophæis & titulis, ac magnificẽtiſſimis decretis, publico concilio erigere & res geſtas monumẽtis inſcalpere, leuandi deſiderij cauſa, antiq̃ more ſeruatum eſt. Quas etiam iniuria cæſis ciuibus ſempiterno æuo duraturas, publico decreto erexerũt, ut gratiã benemeritis ferrẽt. Apud Lacedæmonios, his q in re militari facinora geſſerãt fortia, ſtatuas & colũnas pariẽ cũ elogijs poſt obitũ dedere. Rege uero defuncto, ipſius ſimulacrũ,

Laudatio funebris apud Græcos.

Mulieres etiã in funere laudatæ.

Cineres colligendi mos.

Luſtratio poſt iuſta funeris abſoluta.

Imagines & columnæ in memoriã defuncti erectæ.

ita ut uiuus appareret, in toro purpura & auro inſtrato effinxere. Tempus uero luctus,
Tēpus luctus & qua ætate defūcti indeflet ierant, aut contra.
ut erat à Numa cōſtitutum, poſteri ſeruauere: qui puerum trimo minorem, nec lugeri, nec plangi uoluit. Id quod in Thera una ex Cycladibus ſeruatum legimus: in q̃ pueri citra ſeptennium, aut homines ultra quinquageſimum annum indefleti fuere: quod illi rapti immaturo funere, uix primum uitæ limē attigiſſent, iſti autem ſatis diu uixiſſent. Neq; ultra menſes decem, filios parentum, aut uxores uirorum mortem deflere ſtatuit. Quod lugēdi tempus, patri & filio, æquè fratri & ſorori commune eſſe uoluit: ultra uero non licuit, ne luctu indeſeſſo & lachrymis nunquam deſinentibus domus & familia funeſtarentur: itaq; poſt annum parentes filiorum, & fratres ſororum funera deflere uetuit: ab eo enim tempore lamentis parcere iuſſum eſt. Tametſi nullum lugendi tempus uiris legitimum fuiſſe nōnulli credant, annumq; fœminis tantum præfinitū ad deplorandum: maſculis non item, infra quem alteri nubere non licebat, & concepto necdum edito partu, uetabant. Marcus tamen Antoninus Philoſophus, ne ultra quinq; dies lu

Qui nō luxerint filios uita defunctos

gerent Romani filium ſibi morte ſublatum, ſummæ ſpei adoleſcentē, edicto inhibuit. Quintus uero Maximus filio cōſulari, & Lucius Paulus duobus paucis diebus amiſſis, & Marcus Cato, mortuo prætore deſignato filio, non luxerunt. Marcus quoq; Bibul9 conſul, quum toto cōſulatu domi delituiſſet, quo die de obitu duorum filiorum certior fuit, in ſenatum uenit, & munus conſulare obiuit. Quod de Anaxagora & Xenophōte traditur, & Aſinio Pollione, qui quo die filiū amiſit, in conuiuio luxit. Contrà Pericles,

Periclis luct9 de filio.

quum animo infracto ſemper fuiſſet, amiſſo Paralo filio, magnitudine doloris uict9, lachrymas uberes dedit, & eiulatus nunquā deſinentes. Filios uero minores decennio, tot menſibus q̃t annis uixiſſent, à parentibus lugeri ſtatuit. Sed nec uxores à uiris, nec

Luctus tēpore ornat9 omnis abijciebatur.

ſponſas lugeri fas putauit. Tempore uero luctus, matronæ purpuram aurumq; deponunt, atrasq; ueſtes induunt, & in pellibus degunt: nec illa reſumere, donec eluxerunt, licet. Viri aūt ſenatorij laticlauum & annulos aureos exuūtes, pullas ueſtes ſumunt: barbam capillumq; ſummittūt. Piceas quoq; & cupreſſos, ueluti ferales arbores & Diti ſacras, in lugubri domo Patritiorū, amiſſis fratribus, liberis & propinquis, apponere mos erat. Græcis uero funeſti & q exequias duxiſſent, ut lapide leſbio extructas domos incolant, q̄ ſubtriſti eſſet aſpectu. Athenienſibus Solon flebiles lamentationes, & cætera dolorem teſtantia, uelut inania & nihil uitæ proficientia, ſuſtulit. Lycurgus uero Lacedæmonijs XI. dierū ſpatio luctū terminauit. Quod à Thracibus & Maſſilienſibus uſurpatum legimus: q quotidianas lachrymas & funeſta omnia, ac ſordes lugubres in funere inhibuere. Luctus aūt & mœror patrius intra lugendi tempora ob plurimas minuitur cauſas: ut ſi liberi naſcerent, ſi pater aut filius, frat aut uir, ab hoſtib9 capti reuertiſſent: aut cum propior affinis, q̃ q lugeret, dominatus foret: uel ſi puella dabatur nuptui. Publicus uero, ſi luſtrum fieret, aut uota ſoluerētur, uel ſacra Cereris inſtarent. His enīca

Notandum hoc.

ſibus, domum aut familiam in ſqualore & ſordibus eſſe non decebat. Hoc quoq; notare contentus ſum, neq; puerū minorem ſeptennio, priuſq̃ omnes geniti dentes forent: neq; fulmine ictos, qui uita functi eſſent, rogis imponere, aut corpora cremare: neq; hominē uita ſublatum, ferijs publicis efferre licuiſſe. Quodq; quoties plura cadauera & aceruata corpora urerent, aut incendi curarēt, ſolitos eſſe funerum miniſtros, denis uirorum corporibus ſingula muliebria adijcere, ut unius adiumento cætera facilius deflagrarent.

Miraculum Tritonum & Nereidum, quæ uarijs in locis tempeſtate noſtra comperta fuere.
Caput VIII.

TRitonem & Nereidas, hominesq; mari genitos, quos marinos appellāt, præterquam q̄ apud Pliniū naturalis hiſtoriæ nono legeram9, noſtra quoq; tempeſtate conſpicuos fuiſſe, multa documenta ſunt. In memoria mihi eſt, cū adoleſcentulus ego in porticu noſtra Portanouenſi Neapoli quādoq; diuerterem, Draconettum Bonifacium Neopolitanum, patritiæ gētis & inclytæ familiæ uirum, ut in homine militari, facundiæ florentis, & multarum rerum cognitione clarum: tunc ſe/

Homo marinus.

necta uenerabilem, & debilitate pedum inualidum, in conuentu maximo, præſente atq; audiēte me, referre ſolitum fuiſſe, ſe dum in Hiſpania militaret, marinum hominem uultu & corpore prorſus humano, abſoluta ſimilitudine pubetenus: poſtremis uero in piſcē

deſinentibus uidiſſe, in melle ex ultima Mauritania & Oceani finibus ad regulos, ſub q/
bus ſtipēdia faciebat, & honeſtum ordinem duxerat, pro monſtro allatum. Fuiſſe autē
facie hominis uetuſti, capillo & barba hiſpido atq; hirto, colore ceruleo, ſtatura proce/
ra & maiore humana. Alis quoque tenui cartilagine, quibus marinos fluctus ſecabat, &
mēbrana paſſim inter lucēte munitum. Et hanc rem non ſibi tantū, ſed plериſq; ſummæ
nobilitatis uiris, notam & conſpicuam fuiſſe, dicere. Sed ne quis hoc uanū aut commen Nereis a Theodoro Gaza uiſa.
titiū fortaſſe putet, Theodorus Gaza uir Græca facundia clarus, & phyloſophiæ præ/
ceptis imbutus egregie, apud Iouianum Pontanum, ad quem frequens uentitabat, com
pluresq; noſtrates ſenē admodum & luculenter ratiocinabatur, ſe dum in Peloponeſſo
ageret, & fœda maris tempeſtate oborta, duriſſimo tempore anni, nonnulla piſciū mon
ſtra procellæ ad litus illiſiſſent, inter cætera uidiſſe Nereidem in littore, fluctibus expo/
ſitam, uiuentem iam & ſpirantē, uultu haud abſimili humano, facie quoq; decora, neq;
inuenuſta ſpecie, corpore ſquamis hirto ad pubem uſq;, niſi quod cætera in locuſtæ cau/
dam deſinebant: ad quam propere uiſendam cum frequens concurſus fieret, ipſeque &
nonnulli é propinquis oppidis uicini affinesq;, eo ſe contuliſſent, illam frequenti turba
circundatam, mœſtam & animo conſternatam, ut ex uultu coniectari erat, in littore ia
centem, crebroq; ſuſpirio fatigatam conſpexiſſe: mox cum à tam frequenti corona in/
ſpiceretur, ſeq; in ſicco deſtitutam uideret, præ dolore gemitus ſpirantes & lachrymas
uberes dediſſe: cuius miſericordia motus ipſe, ut erat mitis placidusq;, cum turbam de
cedere de uia iuſſiſſet, ipſam interim *brachiis & cauda, quo maxime modo poterat, hu
mi reptantem paulatim ad aquas perueniſſe. Cumq; ſe præcipitem magno nixu in ma *bran
re dediſſet, ingenti impetu fluctus ſecare cœpiſſe, momētoq; temporis elapſam ex ocu/
lis, nuſquā apparuiſſe. Georgius quoq; Trapezuntius uir multi nominis & magnæ eru
ditionis, aperta profeſſione referebat amicis, ſe cum haud procul à littore in fonte quo/ Geor. Trapezuntius.
dam ſpatiaretur, puellam conſpexiſſe eleganti forma undis extantem pubetenus, & qua
ſi laſciuiret, ſubinde emergentem ſummergentemq; ſe, quoadusq; ſe conſpectam intel/
ligens, haud amplius apparuit. Sed ſuper oīa in noſtro æuo haud abſimile factum ac
cepimus in Epiro, profecto exemplum inter pauca memorabile, quod nōnulli proden
dum poſteris putarunt & actis quoq; publicis teſtatum eſt: ad fontem iugis aquæ, ad
quem mulieres ex oppidulo aquatum uentitabāt, Tritonem ſeu marinum hominem é Triton.
ſpelunca, quam forte ibi nactus fuerat, obſeruare ſolitum, ſi quando ſolam ad aquas ac/
cedētem, aut per littus obambulantem mulierem uideret, ipſum ex undis & ſpelunca le
ni greſſu tacitisq; ueſtigiis deſilire, & à tergo accedere, ac ui compreſſam mulierē ex in/
ſidiis adoriri, & ad mare concubitus cauſa arripere, arreptamq; ſub undis deferre cōſue
uiſſe. Quod cū apud loci incolas percrebuiſſet, diligentius marinū monſtrū obſeruaſſe, &
cum diutule laqueos illi intēdiſſent, haud multo poſt dolo captū, & laqueis uinctū ce/
piſſe: cumq; cibo abſtineret, extra aquas diutius uiuere neqiſſe, ſqualoreq; tandē & tædio
ad extremam tabem ueniſſe. Tenet fama, Venereos eos & flagrantiſſime mulierū ama/
ſios eſſe: propterea oppidi incolas edicto inhibuiſſe, ne qua deinceps ad fontem mulier,
niſi uiris comitata, accederet. Hæc nos & eiuſmodi ab his q diuerſa maria penetrarant,
& eadē monſtra placidis aqs colludētia uidiſſent, & in occurſum nautis, exertis capiti/
bus ab undis occurriſſe, & uoces audiſſe referebant, plerunq; accepimus.

Qui xyſtici, quiue thymelici apud iureconſultos dicti ſint, quodue officium, & quid nomina deſi gnarint. Item qui intelligantur per aquæ aſperſores in ſacris certaminibus apud iuriſconſultum, & quid pancratiaſtes & pancratium. Caput IX.

CVM Iohanne Platina uiro docto & antiquitatum ſtudioſo, pro familiari con
ſuetudine ſæpe deambulabamus, & omnes antiquitates, ueterumq; monumē Ich. Platina.
ta atq; ruinas urbis explorabamus. Dūq; in ueteri ſepulchro inter ſemiruta ue
ſtigia in Quirinali, literis mirādæ uetuſtatis ſitu & ſenio obliteratis, epitaphi
um legeremus inſcalptum his uerbis: L. THENODORVS XYSTICVS,
PARIDI THYMELICO BENE MERENTI FECIT. Quærebat
Platina, qui xyſtici eſſent, quiue thymelici, nunquid artis nomina uel cognomenta ſo/
rent, Cumq; meminiſſe me apud autores, qui xyſtici dicerētur legiſſe, quodq; in xyſtis

uelut in gymnaſijs nudi exercebantur, athletas xyſticos dici reſpõdiſſem: xyſtos autẽ
longas fuiſſe porticus ampla latitudine, & gymnaſium ubi ambulatiões eſſent, & arbo
res plerunq; digeſtæ: in quibus athletæ hybernis ſæpe tẽporibus luctabãtur: quas Græ/
Cy
ci hypæthras ſeu paradromidas dicunt, inſtar illorũ quæ in Attica fuere gymnaſia: quæ
Gymnaſia tria in Attica
tria uel maxime memorantur, Lycæum, Gymnoſarges, & Academia: qui aũt thyme
lici eſſent, mihi non ſuccurrere, neq; in mentem uenire aſſeuerarem: tum Platina quaſi
admirans, ait, nunquid noſtro ciuili iure aliquam de thymelicis mentionem fieri adno
taſſem. Nam de xyſticis ſatis ſibi liquere, pugiles fuiſſe, uel ex eo quod in xyſtis & lon/
gis porticibus exercebantur: uel quod haſtis decernerent, à Græco uerbo xyſtos quod eſt
haſta: quare xyſticos ludiones, quod haſtis depugnarent uelut gladiatores, & xyſtar/
chum qui gymnaſio præeſſet, nũcuparunt: thymelicos uero, eiuſdem generis pugiones
ſeu hiſtriones fuiſſe ſe arbitrari. Siquidem Græci hiſtrioniã, thymelim nuncupant:
thymeli enim, ſcenam dixerunt: thymelicus, ſcenicos & hiſtriões: & niſi quid ſe fallat, de
Athletarũ & hiſtrionum ſpecies uariæ
his apud iureconſultos in edictis prætorum mẽtionem fieri aiebat. Fuere, inquit, athle
tarum & hiſtrionum ſpecies multifariã: nam & gladiatores, & pugiles, & thymelici,
& pancratiaſtes, xyſtici, pantomimi, palæſtritæ, & arenarij, ſicut Thraces mirmillo/
nes, ſequutores & retiarij: omnes athletarum, hiſtrionum, & comœdorum numero ha
bentur: licet pãtomimos à Domitiano ſublatos, mox à Nerua reſtitutos, demũ à Traia
no eiectos: hiſtriõesq; à Tiberio, & deinde Nerone, ob plurima flãgitia Italia pulſos le/
gamus. thymelicum uero choragium, apparatum eſſe ſcenarũ & hiſtrionum, quos oẽs
inter artifices adnumerari, neminem fugit. Et pleraq; hoc genus memoriter & expedi
te, ut ſuus mos erat, ueterum teſtimonijs exẽplisq; referebat. Cum uero nos hac admo/
nitione attentiores facti, in legum commentarijs uerſaremur, deprehendimus apud Vl
pianum titulo de infamibus, thymelicorum, xyſticorum & athletarum, quod tunc nõ
commemineramus, mẽtionem haud dubiam fieri: thymelicosq; & xyſticos inter athle
tas, & eos qui in theatrũ prodirent ad edendas in ſcena operas adnumerari, id quod Pla
tina fuerat præclare arbitratus: conſuiſſeq; iureconſultos, quod pugnãdi cauſa in arenã
prodirent, & ludicram facerent, non propterea infamiæ crimen aut notam incurrere.
Ciceronis locus.
Cuius uerbis admoneor, ut uerum eſſe cenſeam, quod apud Ciceronem refert Aemyli
Scenici infames apud Romanos.
anus, artem ludicram & ſcenas quandoq; Romanos probro duxiſſe, genusq; hoc homi
num tanquã ſcurras improbiſſimos tribu amouere uoluiſſe. Quare ſub Tiberio, in ope
ra ſcenæ prodijſſe, famoſa nota cenſebatur. Quod etiam ſenatuſconſulto fuit uetitum,
cautumq; ſeuerè, ne equites Romani ludo & arena polluerentur. Tametſi feratur Augu
ſtus athletis conſeruaſſe priuilegia & ampliaſſe, coercitionemq; in hiſtriones magiſtra/
Scenicorum honos apud Græcos.
tibus inhibuiſſe, ita ut in eos animaduerſionem non haberent. Græcis uero prodijſſe in
ſcena, inter athletas honori fuit, nec probro datum eſt: quippe cum Plato ſummus fuiſ/
ſet athleta, poſt multiplices uictorias ſe phyloſophiæ dedit. Verba uero Vlpiani ex re/
ſponſis Sabini & Caſſij hæc fuere: Athletas omnino artem ludicram non facere: uirtu/
tis enim gratia hoc facere. & utile uidetur, ut neq; thymelici, neq; xyſtici, neq; agitato/
res, neq; qui aquam equis ſpargunt, cæteraq; eorum miniſteria qui certaminibus ꝑſunt
ſacris aut deſeruiunt, ignominioſi. Ex quibus liquet, thymelicos & xyſticos à iurecõſul
to inter athletas adnumerari. Sed quia de pancratiaſte & his qui in ſacris certaminibꝰ
Qui in ſacris certaminibus aquã aſpergerent
aquam equis ſpargunt, mentio fit, qui fuerint hi, & an inter ludiones recepti, adhuc am
bigi dubitariq; potuit: cum præſertim nullam de his qui aquã in certaminibus ſpargũt,
mẽtionem fieri apud ueteres, quod meminerim, ſciam: niſi eos dicamus fuiſſe, qui in ſta
dio diſpoſiti, equis ſpõte currẽtibus, quo uelocius metam contingerẽt, aquam per uices
ſpargere, itaq; illos ad curſum impellere ſolerẽt. Pancratiaſten uero, eum dici uolunt, q
luctator ſimul & pugil foret: quippe cum alij pugiles, alij luctatores forent, is qui utro/
q; teneretur ſtudio, pugna ſcilicet & lucta, pancratiaſticus nuncupatur: & ubi exercen
tur, pancratium. Cenſuitq; Vlpianus ad legem Aquiliam, illum qui, dum exercet in
colluctatione uel pancratio, aut pugilatu aliquem oppreſſit uel occidit, Aquilia teneri.
Verba uero Vlpiani ex ea lege, hæc ſunt: Si quis in colluctatione, uel pancratio, aut pu
gilatu, dum exercentur, alius alium occiderit, Aquilia tenetur.

Locus ex Iuuenale de trulla, quid deſignet, ex autoritate iuriſconſultorum & aliorum teſtimonio explanatur. Caput X.

Trullæ.

TRullas pocula eſſe & uaſa potoria cenſeri, haud immerito pleriq; exiſtima/
runt. Idq; quod à Iuuenale dictum eſt de trulla, de quo apud eruditos contro
uerſia eſt: nõ id credi decere, quod uulgo putarunt: ut de uaſe in quo alui pro
luuies effunditur, intelligatur, cum id aliud ſortitũ nomen ſit, & à doctiſſimis
ſcaphium & laſanum dicatur, ueroq; autoris ſenſui non ſatis conueniat: ſed de uaſe po/
tui parato, intelligi oportere conſtat, illudq; quàm ſynceriſſime à poeta dictum fuiſſe: Loc9 Iuuenalis Satyra 5.

Laudare paratus,
Si bene ructauit, ſi rectum minxit amicus,
Si trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

In quo illum ſignificare haud dubie putamus, qui poſtq̃ calicem exhauſit, in ipſo fundo
ructuant ſibilo crepitum facere more deteſtabili non fuit ueritus, ubi idem crimen bis
arguere ſatyricæ dignitatis fuit. Vel de eo, qui poſtq̃ uini calicẽ hauſit, id quod reman
ſit, ita elicit in pauimento, ut reſonaret. Quod inſolentiſſimi animi, audacis & petulan
tis; nimiæq; ſecuritatis fuiſſe liquet: quem abuſum apud cõpotores & helluones impu/
ros, q ſcortis uinoq; madidi & epulis diſtenti erãt, Græcis inualuiſſe multi adnotarunt:
ita ut ludus inde conuiualis foret, quẽ cottabiſin appellarunt, cum reſiduum potum in
æneas phialas iactarẽt: qui ſi ſonantior creperet, ſe ab amica redamari, & mutuo affectu
teneri putabant. Quod eſſe probabile, & ab autoris ſenſu non alienum, ex contextu uer
borũ liquere putamus. Id uero quod de trulla diximus, inter pocula cenſeri, ſcitè admo
dum à Scæuola libro iij. de legatis definitũ eſt in hæc uerba: Seiæ dulciſſimæ poculum
aureum quod elegerit, fidei hæredũ commiſſo ut darent: quæro cum in hæreditate non
ſint niſi trullæ, ſcyphi modioli phialæ, an Seia de his ſpeciebus eligere poſſit. Reſpõdi,
cum oĩa potui parata, pocula dicanſ, poſſe. Plinius ſeptimo & trigeſimo hiſtoriæ natu/
ralis: Titus Petronius, inquit, uir conſularis, inuidia Neronis, myrrinã trullam CCC.
ſeſtertijs emptã fregit, ut menſam eius exhæredaret. Cicero in Verrẽ VI. actione: Erat,
inqt, uas uinariũ ex una gẽma prægrandi, trulla excauata. Horatius quoq; in ſatyris:

Qui Veientanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus trulla, uappamq; profeſtis.

Ex quibus licet æſtimare, trullam inter pocula & uaſa potui deſtinata cenſeri: ſicut ſcy
phus, modiolus & phiala, & quã Varro dixit depeſtam. tametſi ſcyphum Herculis, cã
tharum Liberi poculum legamus: quo Marius poſt Cimbricam uictoriam, potaſſe aſſi Grammaticũ poculum.
dua dicitur. Fuit quoq; heracleum, Herculis poculum, ſicut neſtorida, quo Neſtor ute
batur: & grammaticum Homeri carmine celebratum: quæ in Dianæ templo affixa Ca
puæ uiſebanſ. Notatumq; fuit, inter ſcyphos, Bœotios palmam tuliſſe, q Heracleotici Heracleotici ſcyphi.
dicti, & Alexandrinas cucurbitas, cum exaruerint, ad uſum uaſorum præcipuas fuiſſe. Cucurbitæ
Fertur L. Craſſus orator duos habuiſſe cyathos Mẽtoris manu, C. ſeſtertijs emptos, q Alexãdrinæ.
bus ob pudorem uunq̃ uſus fuit. Et Cornelius Macrus in ſacris propinare electrina pa
tera, quæ in medio Alexandri uultum, in circuitu uero breuibus ſignis omnem hiſtori
am & bella continebat. Præter quæ uinarí uaſa à Greciſcelebrantur, croſſus, bicus ga
ſter, gaſterium, bicarium, cypellum, amphicypellum, cyphela, & quod hodie ſeruat no
men baucalium diuerſorum generum: & cybium nauis inſtar: propterea dactylotum,
ex proiecturis digitorum nũcupatum, gyala, dynos, cyborium, cotyle, encotyle, cadus,
& cadyſcus & theryclia non incelebres, quibus Dionyſius libaſſe fertur. Id autem quod
populari ſermone de trulla ſecus dictum eſt, ab eruditis haud immerito perperam iudi
cari. Succurrit tamẽ in hac re notare, Quod Pomponius iureconſultus de auro & argen
to legato memoriæ prodidit, legatis uaſis etiam ſcutellas & promulſidaria contineri: in
quo animaduertimus, promulſidaria, uaſa quibus mulſum contineſ, nuncupari. Et li
cet Græci inomeli & Melicraton mulſum uocent, Vlpianus tamen de uino & oleo lega
to, uini appellatione putat mulſum non contineri, inomeli uero contineri.

Exempla frugalitatis priſcorum, & quam parco uictu contenti fuerint, & quando luxus primum urbem inuaſerit. Caput XI.

Vini uſus mulierib9 interdictus.

PRiſcæ frugalitatis & abſtinentiæ, qua ueteres uſi fuere, multa & magna nobis documenta ſunt. Siquidem & uini uſus adeo mulieribus interdictus fuit, ut uinum bibiſſe perinde eſſet, ac ſi in adulterio aut graui crimine deprehenſa, capitali iudicio plectenda foret. Inoleuitque uſus, ut cognati affineſq; mulieribus oſculum ferrent: ſcilicet an uinum bibiſſent, ut ore explorarent. Idem Maſſilienſibus & Mileſijs, pluribuſq; Græcorum & barbarorum gentibus, apud quos hydropotæ fuere mulieres: nec mulieres modo, ſed & uiri abſtemij. Apud Troglodytas licet reges mulſum bibant priuilegio honoris, uulgus tamē abſtemium eſt, & aquam potat cum paliuro. Quod & uiris æquè Romæ criminoſum fuit, ad annum uſque trigeſimum: ſeruo uero interdictum penitus, niſi ſacrorum cauſa ſolennibus feſtiſque diebus. Quem oſculandi quotidianum uſum, poſtea Tiberius Cæſar edicto inhibuit. Legimus Romulū urbis conditorem quod in conuiuio uinum non biberet, à conuiuis increpitū. Et Quintum Coponium, quod uini amphoram ei, cuius ſuffragio magiſtratū petebat, dono dediſſet, ambitus fuiſſe condemnatum. Proditurq; memoriæ Egnatius Metellus uxorē, quod uinum biberat, fuſte necaſſe. Et Cneus Domitius mulierem, quæ uiſa eſt plus uini bibiſſe, quàm ualetudinis cauſa deceret, dote mulctaſſe. Et matrona magna natu, ꝙ claues cellæ uinariæ reſignaſſet, inedia mori coacta. Lucius quoq; Papyrius imperator aduerſus Samnites dimicaturus, uictori Ioui pocillum mulſi, pro re magna uotū feciſſe dicitur. Bibebāt enim murinum aut paſſum, ſapam aut defrutum, aliaq; ei9 generis potu dulcia. Adeoq; eos qui ſe uino ingurgitarent, oſos habebant, ut ſequutis temporibus cenſores tanquam indignos qui honores & publica munera gererent, ſenatu amouerēt, notaq; & ignominia perſtringerent. Indignum enim uidebatur, illos qui ingenio temulento & marcido forent, quiq; libidinum maculis notarentur, ad rempublicā accedere, aut de publicis conſultare. Quod etiā Cretenſes, Lacedæmonios, & Carthaginenſes factitaſſe nouimus, qui militibus, ne efferos militia animos inſolentiæ aſſueſcerent, in oīi militia uini potum interdixere ex inſtituto Platonis, qui etiam magiſtratibus, donec in honore eſſent, uinū inhibuit. Id quod penes Athenienſes criminoſum erat, quibus ebri9 princeps morte mulctabat. Et Pittacus temulentos, ſiquid deliquiſſent, duplici pœna puniri curauit, ut formidine ſupplicij, à uino promptius abſtinerent. Quin etiam Aegyptiorum lex erat, ut certa uini ſubtaxata menſura regi quotidianis ferculis daretur, ultro quam excedere non licebat, ne ſui impos, per occaſionem & licentiam turpitudini & ſordibus uacaret. Sicut proditur de Moſſynœcis ultra Carambim flumen, q regē quem delegere, ſi quid praue deliquiſſet, totius diei inedia mulctabāt. Apud Locrenſes Zeleucus uinū uſq; adeo auerſatus fuit, ut etiā morbo affectis dari inhibuerit, cauitq; ut qui uinum biberet, capite lueret. Indi adeo abſtemij fuere, ut niſi ſacrorum cauſa, uinū bibere nulli fas foret, qbus erat conſtitutū, ut ſi temulentū regem mulier occidiſſet, hoc donaretur munere, ut ſucceſſori nuberet. Perſaꝝ quoq; milites adeo abſtemij tradūtur, ut pane & aqua ſæpius uictitarint, panis condimentum & obſonium, famem eſſe dictitantes: quibus tamen ſemel annis ſingulis inebriari permiſſum erat. Proditumq; Scythas, cum inebriari gaudeant, & abſtemij ſint: ſi quādo ebrietatis dulcedine capi uellēt, ne contra conſtitutum facerent, in ignem cōiectis herbis, & fumo hauſto, haud aliter q̄ uino epoto, madidos fieri. Quod de Thracibus tradit, q epulantes, focos ambiunt, herbarum ſemine ignibus iniecto, cuius nidore capti, ebrios imitātur, & tanq̄ uino affecti temulēti iacēt, ſicut nepēthes ſucco delibutis, triſtitiā diſcuti putarūt. Babylonij quoq; incenſo arboꝝ fructu, & fumo hauſto, ita ebrij reddunt, ut tripudijs & cātibus exultēt. Indos ferūt ex fructu arundinū, quæ mel gignunt, aut uino ex dactylis, atq; Aegyptios potu è frugib9 inebriari. Quin etiā populū Romanū multa ſecula nō pane, ſed pulte uictitaſſe: piſtoreſq;, per annos fere ſexcentos uſq; ad Perſicū bellum, nullos Romæ fuiſſe ſatis conſtat. Fiebat enim puls ex aqua frumenti & fabarum aut hordei farina, quam in ſacris & oblationibus deorum pro uictima adhibuere: qui quidem piſtores toſtum panem lautioribus coquere ſolebant, reliquæ multitudini far, ideo quod far pinſebant, piſtores dicti. Quippe cum ueterib9 molaꝝ nullus uſus foret, ſed fruges igne toſtas in pilas coniectas pinſerent: unde & Piſones dictos uolunt: id enī molarū inſtar erat. Fuitq;

Vxores necatæ ob uinū potum.

Ebrij exoſi.

Aegyptiorū lex.

Indorum cōſtitutum.

Perſarū milites abſtemij

Inebriādi ratio abſq; potu apud Scythas Thraces & Babylonios.

Romanorū frugalitas.

Piſtores.

Piſones unde dicti.

uetus mos, ut ijdem eſſent coci & piſtores. Lapſis mox tēporibus haud longo interual/
lo, panes facere, opus fuit mulierum. Ante uero fruges cognitas, gētibus plurimis glan Panes mulierum.
des fuere frumenti loco: ſicut pira Argæis & Tirynthijs, ficus Athenienſibus, quibus
Cares adeo abundant, ut illis enutriant pecora: milium Mæoticis & lotometra, ex cui Glandes.
us ſemine cōficiunt panes: Medis amygdalæ, Ichthyophagis piſces, Aethiopib9 locuſtæ
& arundinum fructus, Getulis ferina caro & pabulum pro pulmentario ceſſere, Chelo
nophagis teſtudines, cardamum uero Perſis, palmulæ autem Carmanis & Babylonijs.
Aegyptij ex loto diu uictitarunt: Alani carnibus, nō pane ueſcuntur. Nomades & Ge
tarum pars, lacte. Indis autem caliſtiæ ſemen cibarium fuit, quorum reges oleribus &
palmulis plerunq; uictum quæſiuerunt, ciborum affluentiam uelut inuitamenta igna
uiæ auerſati. Epicurus quoq; ſummus uoluptatis aſſertor, uictu frugali & modeſto con
tentus, aqua & polenta, aut pane hordeaceo uictum quæſiuit, contraq; paupertatem in
uictum animum geſſit, non φ uoluptates auerſaretur, ſed φ in tenui uictu ſe plus uolu
ptatis experiri aiebat: cuius rei argumentum eſt, φ oleribus & pomis ac uilibus cibis,
quibus uiuendum cēſuit, libros refarſit. Inter quos prodit Philinus quidam tantæ abſti
nentiæ, ut nullo cibo, niſi lacte uictitarit, & Moſchus Antiuolus ſophiſta ſolis caricis
ueſci ſolitus. Pueris quoq; & iuuenibus, ut uerecundiores eſſent, in magiſtrorum & affi
nium cōſpectu foris cœnitare: uiris autem, ut frugalitatis & parſimoniæ documenta da
rent, propalam cibū capere, conſuetudo fuit: torusq; illis ex ulua paluſtri fiebat, aut ſtra
mento: hyemeq; ad focum, æſtate uero in propatulo & ſub dio, neq; ultra nouem ſingu
lis lectis cœnitabāt, illosq; lautioribus ueſci cibis non ſinebant. nam carnis aridæ, aut lar
di pondo tria, & ſalſamētorum libram quotidianis ferculis apponere criminoſum erat.
Siquis ultra apponeret, lege plectebatur. C. Fannij cōſulis lege ante tertiū Punicū bel/ Lex Fannia.
lum introductum eſt, ne qd uolucrū præter unam gallinam, quæ altilis non eſſet, appo
neret: utq; modus cœnarū luxuria nō diffluerer, ſingulis dieb9 præterꝗ Saturnalibus, Saturnalia.
& Romanorum ludis, uel plebeijs, denos aſſes, qui domeſticis cœnis impēderentur, præ
finiuit. Tātæq; frugalitatis fuere, ut mēſam ꝗuis parcā, omnino uacuā tolli nō ſinerent:
ſed ad cohibendum appetitum ſemper aliquid reliquiatū, quod poſtera die cœnā iuua/
ret, ſupereſſe uoluerunt. Ouumq; & mel initio cōuiuij miniſtrari, in ſecundis uero men Ratio adminiſtrandæ
ſis poma ſimul & mel dari conſueuere. Quā uictus parſimoniam Athenis quoq; ſerua/ menſæ.
ri tradiderunt. Nam dioſcuris in Prytaneo prādium parabatur: in quo niſi oliuæ, caſeus
& porrum dabatur obſoniū. Et à Platone in lautiſſimis cœnis, ſal, oliuæ, caſeus, porrū, Cœnæ Platonicæ.
atq; olera tantū ex agris iubentur apponi. Ac feſtis diebus pueri modeſti, cum uerecun
da grauitate, maiorum laudes carmine decātare, grādioresq; natu ſummo obſequio ue
reri: illosq; à conuiuijs domū reducere ſolebant, militiæ & colendis agris adeo intenti, Agricultura
ut illuſtria inde cognomēta ferrēt: agrumq; male colere, aut minus arare ꝗ uertere, cen apud ueteres
ſoria nota putabatur. Cumq; octo dies culturæ agrorum impenderent, nonum urbanis
rebus & nundinis deſtinarunt: tametſi priori æuo, frequentiores Romanis nundinas,
& tertio quoq; die mercatu frequenti, nōnulli cōueniſſe dicant. Q. Cincinnatus ab ara
tro ad dictaturam uocatus, poſtꝗ domitis hoſtibus, triumphans urbem inijt, licet nō ex
imperij maieſtate, aratrum tamen ſumere, & agrum colere non dubitauit. Curius Dē Frugalitatis
tatus cum à Samnitum legatis adiretur, rapa ſibi parare obſoniū inuētus eſt, cui duos exēpla apud
calones in caſtris fuiſſe aſſerunt, cum ſummam imperij gereret. M. uero Antonio cōſu Romanos.
lari VIII. ſeruos, Carboni VII. & M. Catoni cū in Hiſpaniā conſul duceret, III. ſolū
miniſtraſſe. Fertur quoq; Aelius Cattus conſul, cum in fictilibus cœnaret, legatos Ae
tolorum uaſa aurea offerentes repuliſſe. Atq; Epitus poeta, qui primus Latinorum he
roica attigit, adeo uictu fuiſſe tenui, ut in Auentino domuncula & unius ancillæ mini
ſterio contentus fuerit, nec tamen id ſibi turpe quiſꝗ aut dedecori putauit: ſiquidē pau/
pertas tunc ſolida laus cenſebatur & uera uirtus. Quam rem æſtimare licet, φ Aelio/
rum familiam & Tuberonum, quum decem & ſeptem eiuſdem cognominis forent, mo
dicis ædibus cum uxoribus & liberis eoſdem lares incoluiſſe, eundemq; agrum Veien
tanum araſſe, exq; eius fructu uictitaſſe legimus. Modumq; agrorum ultra ſeptem iu/
gera excedere, aut denas argenti libras uiro triumphali in ſupellectili eſſe, pernicioſum

erat. Intra bina enim iugera poſſidere ſatis uiſum, ita ut decem millia grauis æris, maximas putarent diuitias.

Paternæ paupertatis conſeruatio.

Quinetiam adeo parci fuere & tenues, ut non minus crimini darent, indomitas cupiditates non refrenaſſe, aut paternã non ſeruaſſe paupertatẽ, q̃ ingentes maiorum facultates largitionibus abliguriſſe: multiq; oleribus leguminibusq; contenti, abſq; eſu carnium ſæpe uictitarint, documẽta frugalitatis & abſtinentiæ inſignẽ memoriã poſteritati exhibentes.

Exẽpla frugalitatis apud Græcos.

Quam etiã Græcis ſolidæ laudis & ueræ cõmendationis fuiſſe multi adnotarunt. Legimus Thebanũ Epaminundã tot uictorijs clarũ imperatorẽ, adeo diuitiarum abſtinentiſſimũ, ut unica ueſte contẽtus, ſi quãdo uetuſtate collapſam reſarcire opus foret, domi clauſum ſe teneret, quem Thebani publica impẽſa & ære collato ob inopiam extulerũt. Ariſtides ſe magis gloriari paupꝑtate publice teſtabatur, q̃ reliq diuitijs. Hippias quoq; philoſophus Elæus, ad id inopiæ deuenit, ut ueſtem, annulũ, crepidas & ſoccos, quæq; cultui erant neceſſaria, ne quid temporis deperiret, ſuis manibus elaboraret. De Lamacho fert, quoties ab Athenienſibus dux creabatur, pro pallio & crepidis mutuã ab amicis pecuniã ſumere, quũ unde cõpararet nõ eſſet. Crates, Diogenes & Antiſthenes, aliiq; produũtur philoſophi, abiectis diuitijs, pera & baculo contentos uixiſſe. Phocion, Pelopidas, Socrates atq; Ephialtes, pauperrimi & in cultu tenuiſſimo uixere, omniũ tamen optimi atq; iuſtiſſimi. Adeoq; luxuriam & molliorem cultũ deteſtati fuere, ut Thebis colũna in tẽplo ſtatuta fuerit, in qua diræ execrationes in regẽ Menin, qui molliorẽ uitæ cultũ inuenit, continebant. Poſtea paulatim frugales mores defluxere, pauptasq; probro haberi cœpit: luxuriæq; peregrinæ inuictũ malũ ad effœminandos animos, ab exercitu Aſiatico in urbẽ primum inuectæ, mores infecerunt: ſic ut aurũ Perſicum, fugato Mardonio Athenienſiũ animos labefactauit, & dira tabe infecit.

Vnde corruptæ mores primum.

Inde illecebræ libidinum, & rerum ſecundarũ luxus, in omnem licentiam graſſati. Primoq; Ionas, unguẽti coronarũq; & ſecundæ menſæ conſuetudinem inuenere. Tum ueſtis ſtragula, mẽſæq; ac citharæ eburneis pedibus inſidentes, inæſtimabili cenſu cõparatæ: epulæq; lautiores, & præter epulas pſaltriæ, ludiones, & alia conuiuijs oblectamenta inuenta ſunt. Hinc peregrina obſonia, remotorumq; litorum piſces, & magno cenſu comparatæ dapes, ferculaq; ſeſtertium millies æſtimata, & gulæ nouiſſima irritamenta, aliaq; exqſitiſſima cõdimenta, & uentris pdigia inuenta ſunt, ut niſi qs illa apponeret, ſordidus & parum lautꝰ haberet. Adeoq; luxus excreuit, & eo proceſſit luxuria, affluẽtibus diuitiarũ copijs, ut obſonia lautiora maioresq; epularũ ſumptus, & magnas effuſiones edicto coercere, & luxurioſos apparatus pluribus legibus inhibere neceſſe fuerit.

Leges ad cohibẽdam luxuriam.

Hinc Fannia, Orchia, Didia, Oppia, Cornelia, Ancia & Iulia, leges ad cohibẽdã luxuriam uictus ueſtitusq;, & cœnarum immodicos ſumptus, latæ ſunt. Hinc cenſorũ edictis, uulua, uertina, abdomina, & glires epulis & conuiuijs inhibita. Quod & Lycurgum factitaſſe nouimus, qui cõuiuiorum apparatus & menſas lautiores uelut cupiditatum inuitamenta ſanctionibus inhibuit: ſæpiusq; abrogatis legibus nouæ poſtea editæ fuere. Et quamuis Antiocho rege uicto, P. Licinius Craſſus & Iulius Cæſar cenſores, ne quis unguenta exotica uenderet, pœnis inhibuerint, exemplo Lacedæmoniorũ qui unguentarios urbe exegere: et quamuis M. Antonius, & L. Flaccus, q legem de coercendis epularum ſumptibus antea latam, Duronius tribunus plebis abrogaſſet, ſenatu eũ amouerint: tamẽ Q. Aelius Tubero prætura deiectus fuit & deſpectui habitus, quod in funere Apricani populum Romanũ publico epulo hœdinis pellibus & teſtis Samijs, ac lectis ligneis excepiſſet, quod incultam parſimoniam in rebus publicis non exhorruiſſet. Sicut de Cleomene fertur, qui Lacedæmonijs inuiſus fuit & ſubiratus, quod hoſpites iure nigro & pane igne durato, Laconico more ad epulas admiſiſſet. Licet Cato ſenior, quod pellibus hœdinis in publico epulo pro ſtragulis uſus eſſet, non mediocrem laudem tulerit, quod frugales mores & continentiſſimos exemplo iuuaret. Fertur tamen Tiberius Cæſar, quum de coercendo luxu legem ferre uellet, nec coerceri immodicos ſumptus uideret poſſe: ſatius duxiſſe omittere quod aſſequi nequiret, quam tentare turpiter quod poſtea non efficeret.

Leges ſumptuariæ paulatim abrogatæ.

Siſti deinde res non potuit, quo minus tacito conſenſu deſtitutis moribus, ſumptuariæ omnes leges abrogatæ fuerint, quum nullus eſſet ſumptibus modus, luxuq; & ignauia nullis præſcriptis finibus, in uoraginẽ & gur

gitem uitiorũ ad nefas omẽ uſq; adeo proceſſerint, ut diuina & humana prophanarint, populoq; ſimul & plebi grauem perniciem attulerint.

Quæ ſint puræ & lectæ hoſtiæ in deorum ſacrificijs, & quæ uictimæ quibus dijs dicatæ fuerint.

Caput XII.

Duo hoſtiarum genera

IN ſacrificijs deorum fuit pontificalis obſeruatio, ut duobus hoſtiarum generibus dijs ſacra fiant: uno, in quo cum litabatur, uoluntas dei per exta exquirebatur: altero, in quo ſola anima deo conſecrabatur, quæ hoſtia animalis dicta. Hæ frequentes fuere, ouis, ſus, capra, bos, gallina & anſer: quas cũ immolabãt, niſi puræ eſſent & lectæ, ad rem diuinam non proficere putabant. Fuitq; opinio, potius ex hœdis & agnis, quia mites ſunt, quam ex gallinaceis, ſuibus & tauris, quoniã animo abundant, deos cõſuli & futura prænoſci. Ideo ouilli pecoris hoſtiam non ab amplitudine, ſed quia animi eſt placidioris, pontifices maximam duxerunt. Lectæ autem dicũtur hoſtiæ, maiores & huberius depaſtæ, quæ claudæ, morboſæ, aut uitioſæ non ſunt, (quia pernoſci, niſi ex ſana uictima, futura nõ poſſunt(quæue fixam aurẽ, uel caudam aculeatam, aut linguã nigram non habent. Numa Pompilius deos fruge coli, & mola ſalſa ſupplicari inſtituit, quam molam ex farre, ſale & aqua cõpoſuit, ſine qua nullum ſacrificiũ ratum fieri cenſuit. Atq; id far, niſi toſtum eſſet, ad rem diuinam non eſſe purum ſtatuit. Ideo Fornacalia & religioſos dies, ac ferias quibus far in fornacibus torrebãt, ſeruari iuſſit. Græci uero nõ far, ſed hordei primitias, libumq; & placentas ex hordeo dijs offerri, hordeũq; ſale inſperſum, in primis aræ infundi ſatius duxere, ſine quo, ſaluis cæremonijs, nullum ſacrum fieri poterat, illiq; qui primitias eiuſmodi colligebat, crithologo dixere nomen. In quibus Fornacalibus, qui nõ fuerant feriati, quiq; in ſua tribu, ut erat conſtitutũ, ſacrum non feciſſet, in Quirinalibus ſacrificio expiare cogebatur: idcirco Quirinalia ſtultorium ferias dixere. Atq; omnibus fere dijs ſuæ uictimæ, & ſua ſacra conſtituta ſunt, quæ præterire & tranſgredi non erat fas. Nãque aliena hoſtia dij non placantur. Quippe Ioui tauro, uerre & ariete ſacra facere non licet: quia ſoli Neptuno, Apollini & Marti taurus immolatur. tametſi flaminis uxor omnibus nundinis Ioui arietẽ mactet, & triumphi die Ioui taurus hoſtia dicata ſit. Et apud Homerũ Vlyſſes immolauit Ioui arietem. Iupiter uero prodigialis mola ſalſa & thure placatur. Neptuno pleraque gens de nigro tauro, Troezeni de fructuum primitijs ſacrificant, Græci de cruribus taurorum: Vlyſſes ariete, apro & tauro litauit. Athenis autem licet octauo die menſis cuiuſq; Neptuno ſacrum fiat, non tamen de tauro ſemper. Neq; Apollini ſemper Græci de tauro, ſed multiplicis generis uictima ſacrificant. Nanq; Homero teſte, alius tauro, alter ariete, aliquis hirco ſacrum fecit. Ex bobus uero, uitulis & pecudibus, laudatiſſimæ uitulæ ad deorum placamenta habẽtur. Ideo Ioui à flamine omnibus Idibus bos cãdidus, & ex agro Faliſco uel Meuania immolatur. Nanq; illos ad uictimas farciunt, & deorum ſeruant ſupplicio. Bos tamen iugo ſubactus, ſacrificio nõ eſt purus: fœtus uero bouis trigeſimo die, pecoris ſeptimo, ſuis uero niſi decimo a partu die puri habentur: ideo ſacres dicti. Creditumq; eſt, bouem quinquennalem, inſignem Ioui uictimam: & pecudes cum bimæ ſunt, ſacrificio maturas fieri. Lege autem Solonis de boue nulli deo ſacrificari licet: quia cum animal ſit innocuum & agrorum cultui deditum, in ſacris mactari uetuit: quippe ueteribus tantæ uenerationis erat, ut æque capitale eſſet bouem quam ciuẽ necaſſe. Aegyptij boues ruffas Typhoni mactant, Arabes pingues camelos in ara ignoti dei: ſicut nupturæ uirginibus camelis ſacrificãt, heroib9 uero, tauro, capro & ariete litãt. Fertur tamen Pythagoras præter a ſe inſtituta & præſcripta, quandoq; bouem muſis, Ioui autem gallum albis plumis immolaſſe. Solida utilia, niſi cæſis tribus hoſtijs, tauro, ariete & uerre, pura non habentur: ſed tamen ut hi omnes, ſolidi firmiq; ſint: nam uitulos ad aras humeris hominum allatos, & claudicãtes, & cuius cauda ad articulum ſuffraginis non pertingit, nõ litare animaduerſum eſt. Idq; apud Aegyptios ſeruari tantis cæremonijs, ut linguam boui exerendo, & caudæ pilos explorando, ſi uel unum pilum nigrum repererint, hoſtiam tanquam impuram non admittant. Græcis autẽ tauri an puri ſint, farina explorant, caper ciceribus, capra frigida aqua. Ruminales quoq; hoſtias niſi bidentes fiant, non eſſe puras cõſentiunt omnes. Ambaruale uero ſacrũ, niſi de por

Sacrificiũ a Numa cõſtitutum.

Suę cuiq; deorũ uictimæ & ſacra.

Iup. prodigialis.

Sacra Neptuni.

Bos iugalis. Victimę tempeſtiuæ.

Lex Solonis. de boue non ſacrificando

Heroib9 quibus animal b9 litabatur Hoſtię ſolidę

ca fœcunda & grauida, aut uitula, fieri non cõſueuit. Eſt autem ſacrum ambaruale, cũ
arua & ſegetes ſolenni uictima luſtrãtur: eam uictimam maturis frugibus ter circum ar
ua ducere conuenit, omneſq; poſt eã clamantes ſequi: ex quibus unus querna ornatus
fronde, cum ſolenni ſaltatu, compoſito carmine Cereri decantabat laudes: ac poſtquã
lacte, uino & fauo libaſſent, antequã fruges meterent, porcam Cereri immolabant: quæ
præcidanea dicta eſt. Fuitq; memoriæ proditum, à ſuilli pecoris genere immolandi ini
Immolandi initiũ Ro. a genere ſuillo — tium Romæ primum factum: eo argumento, quod ſus fœderibus & ſponſalibus adhi/
betur, & in initijs Cereri mactatur. Et quanuis in ſacris Cereris uinũ adhibere nefas ſit,
in hoc tamen ſacro de uino libaſſe pontificales libri non uetarunt: quam quidem immo
lari ab eo qui mortuo iuſta feciſſet, crimẽ admitti putabatur. Deorum quoq; matri nul/
lum ſacrum, niſi de porca, fieri permiſſum. Et luſtrari exercitum niſi ſue, oue & tauris q
Exercitus luſtratio. — puri eſſent, non erat fas: qui poſtquã ter circum inſtructas acies ducti erant, præcedente
pompa et greſſu cõpoſito, Marti immolabatur. In ſacris deæ Phrygiæ, quæ Matuta &
mater deum dicta eſt, cui Galli execti membra ſecabant, cymbala pulſantes, porcã tanq̃
impuram hoſtiam Romani non admiſere: apud cuius ædem ſupplicãtes, filijs bona exo
ptare uetantur matres, nepotibus non utiq;. Bellonæ ſacerdotes non animali hoſtia, nec
uictima, ſed ſuo cruore ſacrificant. gladios enim diſtrictos utraq; manu tenentes, hume
ros ſibi & lacertos tanquã phanatici diſſecant: hoc ſanguine litari & crimina expiari pu
tantes, ita ut pro uulneribus ſtipes reciplant. Aegyptij Lunæ tantum & Libero ſuẽ, re
liquis dijs boues mares, uituloſq; & anſeres immolant: capram tamen aut hircum, nullo
modo. Contra uero Britãni, quibus leporem, gallinam & anſerem in cœnis apponere,
aut dijs offerre lege uetabatur. In Myſia Abretani Iouis templũ eſt, in quo ſuem comeſ
ſe aut mactaſſe, ſcelus erat infandũ & piaculare. Idem apud Phœnices, quibus per omne
tempus ſuibus abſtinere præcipitur. Fertur uero in Theſſalia Caſtnienſis Veneris pha
num fuiſſe, & aliud in Sida Pamphyliæ, & in Aſpendo Argiuorum, & Argis, in feſto
quod Hyſteria dicitur: in quibus præter inſtituta, moreſq; aliorum, ſues mactare licet,
cum in cæteris nullo modo fas ſit. Solum apud Tuſſas in Aegypto, ubi Venus cornuta
colebatur, uacca Veneri immolabatur, & in Nitriotica præfectura, ouis. In Aeſculapij
ſacris, niſi capræ & gallinæ immolantur: hæq; ad rem diuinam luteo roſtro & pedibus,
Animalia alia alijs dijs dicata. — puræ non ſunt: nigræ uero & imparibus digitis, idoneæ. Aſtris & ſtellis uolucres dica/
tæ fuerunt, Iſidi anſer, gallus Nocti & Laribus: nonnunquam porcus: ſicut equus Soli
& Marti, Lunæ taurus, Iunoni agna, Veneri columba, & capra Pani & Mineruæ, Dia
næ uero cerua. Quãquam Libero uino, melle & lacte, interdum capro & hirco ſacrum
fieri nouimus. Mineruæ uero nihil caprini generis, ſed uaccã, aut boues iniuges: & Iu/
noni apud Lacedæmonios capram immolari. Græci uero Mineruæ iuuencam ſæpe in
domitã auratis cornibus mactarunt: quare æ tophagos dicta. Pyrrhus tamẽ dum ſple
ne laborantibus medetur, albo ſemp gallo ſacrificauit. Soli uero in Apollonia oue, Pa
ni & Syluano porco, nonnunquã lacte litabatur: Fauno agna uel hœdo, Priapo aſino.
Obſeruatũq; a Maſſagetis eſt, ut reliquis dijs poſthabitis, Soli equum immolent: ſicut à
Sauromatis, ut equas dijs patrijs mactent. C. tñ Caligula eo ueſaniæ pceſſit, ut ſibi tanq̃
numini ſacro, faſianos, phœnicopteros & pauones mactari iuſſerit. Athenieñſes tñ annua
ſolennia Mineruæ, nõ capra, nec boue, ſed tauris & agnis exhibere ſolent. Perſicæ uero
Dianæ boue lampadis charactere notata: Tẽpeſtati aũt, pulla. Tradunt quoq; in parte
Aphricæ Mineruæ ſacrũ fieri, ut ſine uictima puellæ inuicẽ fuſtibus decernãt: Perſæ q̃q;
equũ Marti, Carmani aſinũ, Luſitani hircũ, Latini picũ, Lacedæmonij equũ, frequẽ/
tius canẽ, Sabelli taurũ immolabãt. Romani equũ dexteriorẽ bigæ, Galli ciſalpini uer
rẽ, diuerſo quiſq; cõſilio rituq;: ita ut a Phaſelitis, q̃ in Pãphylia gẽs eſt, piſcib9 ſalſis Mar
ti & dijs immolet, & à Bœotijs copaide coronata, ab alns thynno. Ad Optanea uero ſa
cra, nigræ gallinæ non uidẽtur puræ. Fuere aũt ſacra Opertanea, quæ ſeorſum ab hoĩm
cõſpectu ĩ opto fiũt. Cereri, Apollini & Baccho capris ſacrũ fieri decere nõnulli putãt:
ſicut Veioui, quẽ Apollinẽ dicũt, ritu Romano capra immolat. Herculi & Cereri duo
decimo Calen. Ianuarias, ſue, panib9, & mulſo ſacrũ fit: ſi tñ ſus prægnãs ſit, aliter nõ ha

betur pura, Et in Fordicidijs, niſi pgnante boue pontifices litare nō ſolent. qui etiam dies in faſtis Ordicalia dicuntur. Lares canum pellibus ideo ornantur, quia domus fidi cuſtodes ſunt, & alienis formidoloſi, domeſticis uero blādi, atq; ad nocturnos ſtrepitus ſolliciti, ſicut canes, qui floribus & ſertis, thure & fruge coluntur: quorum ædes in campo Martio ab Aemilio Regillo prætore dicata fuit. In quorum ſacris id cuſtoditur, ut libertini ſacerdotes ſint, qui Auguſtales dicti, nihilq; de ſacrificio extra ædes mittatur foras, ſed intra domeſticos Lares ominia abſumāt: ſicut cum ſacrum Vulcano fit, quod Pioter uiam dixerunt, niſi uictima & quodcunq; ſupereſt, igni detur, ſacrificium pollui putabant. Domeſticis uero Laribus rerum dabātur primitiæ, ſæpe etiam porcus, tametſi hoſtilibus Laribus, quod ab his hoſtes arcerētur, ſæpe immolauit antiquitas. Gynæciæ Romani pro his qui domi naſcuntur, canē immolāt: ſicut Græci Proſerpinæ, & Dianæ Sabæi. Eſt autem Gynæcia, quam Romani Bonam deam uocant, quæ ex corruptibilibus generationes facit: cui quum res diuina fit, optant nemini bonum euenire qui domi naſcatur. In Lupercalibus canem immolari mēſe Februario, quia lupo canis infenſus eſt, & in expiationibus cane litari legimus, atq; ad placandum caniculæ ſidus frugibus inimicum, etiam mactari canes: quas, ſi ruffæ non ſunt, putas non putarunt: quod ſacrum, canarium augurium nuncupant. Pro frugibus quoq; & pecoribus, ut rubigo auertatur, lactenti catulo ſacrum fieri cōuenit. Idq; Rubigalibus per Quirinalem flaminem ſacrū extra urbem fieri, in quo ſuper exta canis thus & merum infundere mos erat, quos etiā catulos recēs editos, tam in adijcialibus quā deorum cœnis ſæpe adhibuere. Apud Lacedæmonios Marti immolabatur canis. Et Bœotijs, cane in duas partes diſſecto per medium, iræ expiatio fuit: idem & Caribus, ut exta canis dijs offerre in uſu haberēt. Viuas etiam canes cruci affigi, atq; inter ædes Iuuētutis & Sumani, ſingulis annis anſere inſidente, deferri uulgo proditum eſt: quæ crux niſi ex ſambuco fieret, ſacrum rite fieri minime putarunt. Iſidi anſer propria uictima dicata eſt, Plutoni taurus, Proſerpinæ iuuēca, & bos fuluus Auerno. Vlyſſes uero apud Homerum ariete & oue nigra Erebo ſacrificauit. Sed nec ſementem adminiſtrari, nec oues tondere, niſi catulitio prius fieret, ullo modo licuit. Vinum in ſacris Cereris adhibere nefas eſt. Primitias uero frugū Cereri, uinum uero nouum Baccho dare cōuenit: quibus ueſci, priuſquam ſacerdotes illa libaſſent, minime fas erat. In ſacris deæ Ruminæ inferre uinum, expiatione dignum fuit: q p pe illi ſacrum facientes, hoſtiæ lac, non uinum inſpargebāt. Et in ſacris Floræ, quam Bonam deam nuncupant, cum uinum libant, lac fuiſſe dicunt. Veſtæ quoq; non uino, ſed de Numicio flumine libatur, quibus diebus menſe Iunio molæ frumentariæ & aſini ſertis & pane coronantur: ad cuius templum iuxta forum niſi nudo pede accedere nō conuenit: ſicut in ædem Dianæ apud Cretēſes, quam Britomartem nominant. Proditumq; memoriæ eſt, Romulum nunquā uino in ſacris, ſed lacte libaſſe. Athenienſes quoq; Mnemoſynæ, Auroræ, Soli, Lunæ & Vraniæ, nō uino, ſed aqua melle diluta ſacrificāt. Vbi uero in ſacris uina libare dijs neceſſum erat, ex græca & imputata uite, ſeu fulmine tacta aut quæ uulneratis pedibus calcata uel immunditie polluta fuerat, aut iuxta quam homo laqueo pependerat: quæque circunceis profluxerat, uina libare dijs infauſtū erat. Thaſijs uero, niſi uino libaneo odore thuris dijs prolibabatur, & in Aſopo in æde Eumenidum niſi mulſo libare, & pro coronis floribus uti pemiſſum. Victimæ maiores dum immolantur, auratis cornibus procedunt: minores, coronatæ offeruntur. Eſt quoq; obſeruatum, ut ſi cum uinum hoſtiæ fundendum foret, potius molam aut fruges in caput ſpargerent ordine præpoſtero: aut ſi cum hoſtia ad aras ducitur, uehementius fuiſſet reluctata, oſtēdiſſetq; ſe inuitam altaribus admoueri, uel ab ara aufugiſſet, uel percuſſa mugitum dediſſet, aut in aliam corporis partem quam oporteret, cecidiſſet, piaculare ſacrū & triſte auſpiciū faceret, quaſi inuitis dijs offerri uideretur. In qua re animaduertere licet, apud Hermionenſes boues præferoces facili ductu à miniſtra ſacrorum per uetuſta muliere, ſponte ad ſacrificium duci & immolari. Iones tamē cōtra inſtituta moreſq; ſacrorum, tunc maxime hoſtiam litare, & dijs gratam fieri putabāt, cum inter immolādum taurus mugitus daret. Funeſtamq; familiam, aut hominem funere pollutū, nec ædes deorū dedicare, nec publica ſacra facere poſſe, liquet, niſi in Lemuralibus & Pa

Sacra Lariū.

Lupercalia.

Caniculæ ſideri.

Pro frugib9

Sacra abſq; uino.

Floræ.

Veſtæ.

Qualia uina libabantur dijs.

Maiores & minores uictimæ.

Signa triſtis auſpicij.

rentalibus: in quibus inferis dijs dare inferias uſus obtinuit: quo tempore ædes deorum clauſæ iacent. In Lemuralibus fabam noctu iacere uſurpatum eſt, Lemures ſe ex domo eijcere clamantes, quam nigram eſſe conuenit: ipſam que lotis manibus, & pede nudo per ora uerſare, & poſt terga reijcere, ærisq; tinnitum facere, utq; Lemures fabis redempti, domo abirent, nouies orare. Idq; Maio menſe tribus noctibus fieri, donec ſolutis religione animis, manes expiatos ducerent. In Parentalibus aſſumere fabas uſus obtinuit, ſicut in peruigilijs cicer. Ac ferales cœnas lenteſq; & offas ad ſepulchra illorum ferre, quibus parentare ius erat: quæ etiam Feralia à ferēdis epulis dicta ſunt, quas in defunctorum ſepulchris ſuper nudam ſilicem apponebāt. Notatumq; fuit in oībus ſacris, fœminini generis uictimas eſſe potiores: itaq; ſi per marem litari non poterat, fœmina ſuccidanea dabat, non econtra. Nam ſi per fœminam hoſtiā minime perlitatum foret, ſuccidaneā adhiberi nō licebat. Apud Aegyptios ſecus. q̃bus fœminam hoſtiam immolare eſt habitū nefas. barbaris quoq; circa mōtem Caucaſum, & apud Derbices Perſicā gentē, fœmininum animal uictimam dare, aut eius carnibus ueſci, ſub graui documēto uetabat. Si tamen primis hoſtijs non litaſſent, aut ſi primum negligentia uel caſu non recte initū aut curatum ſacrū foret, illas denuo augeri & ſæpius ad expianda numina permittitur, donec rite perlitatū animaduerterēt. Illud quoq; non omittendum, conſueuiſſe Romanos, p rebus quas cito expediri cuperent, ætate grandioribꝰ hoſtijs: ubi uero rem augere uellēt & produci, iuniori uictima ſacrificare. Vnamq; hoſtiam nunq̃ duobus dijs aut incertis, ſed certo numini immolare, ſuperiſq; impares, inferis uero pares. Quotieſq; aliquid inuētu ratū aut difficile ſacrificio adhiberi oporteret, illud cera uel pane effictū apponere ſatis, ſimulacraq; eiuſmodi ficta & commentitia, ac ſi ipſa res repræſentaretur, eandem uim uigoremq; habuiſſe, id quod à Græcis obſeruatū comperimus. Cum em̄ Cyziceni nigram bouem Palladi quotannis immolarent, & preſſi obſidiōe, bouē cōparare negrent, ex frumento illam effinxere, eoq; pacto perſoluto uoto, numen expiarūt. Athenīēſes quoq; in feſtis Iouis Milichij, quæ Dialia uocāt, extra urbē ſæpe non ueras uictimas, ſed cōmode effictas obtulere. Vtq; ſi p infantibus immolādū foret, nō grādis, ſed minor hoſtia mactet. Notatūq; & illud eſt, in deorum maniū ſacris auerſa & triſtia auſpicia, aut dira & nefanda, magis fauſta & felicia eſſet itaq; in his ſacris potius eſt non litare, quam litare.

Cœnæ ferales

Fœminini generis uictimæ potiores.

Romanorū mos.

Victimæ fictitiæ.

Melichij

Dij manes.

Quæ origo cenſorum, quæue poteſtas, & ex quam paruis initijs in quātum magnitudinis deuenerit. Caput XIII.

CEnſorum origo licet à paruis initijs orta, eo tamen creuit, ad tantumq; faſtigiū deuenit, ut morum diſciplinæq; Romanæ, decoris dedecoriſq; diſcrimen, uectigaliaq;, & publicorū locorum priuatorumq; arbitriū ſub illius cura & poteſtate foret: totiuſq; reipublicæ circa morū diſciplinā, ſupremū ius haberet. Fuere em̄ M. Geganio Macerio iterum, & T. Quintio Capitolino quintum cōſulibus, primi cenſores ſuffragijs populi creati Papyrius Semproniuſq;, tametſi Seruium Tullium, à quo iura militiæ conſtituta ſunt, primū cenſorem fuiſſe, nonnulli credant: quod populum Romanū primus cenſuiſſet. Qui magiſtratus etſi à principio quinquennalis, poſtea à Mamerco Aemylio dictatore cautum fuit, ut annua & ſemeſtris cenſura foret. Cuius rei cauſa ipſe Aemylius, ꝙ ueterem cenſuræ ſtatum citra præfinitum minuiſſet, à proximis cenſoribus tribu motus & ærarius factus eſt. Ad quam licet à principio admitterent ut patritij ſolum, poſtea P. Philone dictatore alter cenſorum, deinde Q. Pompeio & Metello conſulibus, uterq; ex plebe cenſores creati. Demum eo dignationis uenit, ut niſi clari illuſtreſq;, poſt triumphos & conſulatus illam expeterent. Hi ergo cenſendi populi & luſtri faciendi cauſa, ab initio creati, eo proceſſere, ut maximarum, minimarūq; rerum præcipue circa morum diſciplinam, cognitionem animaduerſionemq; haberent. Nam de iuramento cohnoſcere, & in periuros animadertere, epulariū ſumptus cohibere, ſenatores legere & cooptare, ſummotis indigniſſimis, & honeſtiſſimis allectis: principem ſenatus cōſtituere, immeritoſq; propter turpitudinē ſordeſq; uitæ, ſenatu uel tribu amouere, notiſq; & ignominijs afficere, aut in ceritū tabulas referre etiā ædilē quæſtoremq;. Tum illos qui agrū male colerēt, aut incurioſe haberent, perditoſq;

Cenſores primi.

Cenſura initio quinquēnalis, poſtea annua.

Cenſorum munus.

& profuſos nepotes, parumq; honeſtis moribus uiuentes, aut uerbis inciuilibus loquentes, ærarios facere, cenſoriæ poteſtatis erat. In quo id fuit ſeruatum, ut motis è ſenatu notas aſſcriberent, & demerita notarēt, quod lege cēſoria cauebatur, cuius uerba aſſcripſi: Cenſores populi ſoboles familiasq; cenſento, pecuniasq; urbis, tēpla, uias, ærarium, uectigalia tuento: populiq; partes in tribus diſtribuunto, & pecunias in ciuitatis ordines partiunto, equitum peditumq; prolem diſtribuunto, cælibes eſſe prohibento, mores populi regunto, probrum in ſenatu ne relinquūto: bini ſunto, magiſtratum quinquenniū habento, reliqui magiſtratus annui ſunto, eaq; poteſtas ſemper eſto, & infra. Referebāt enim cenſores in ceritū tabulas illos, quos ignominiæ cauſa ſuffragijs priuabant: qui q; dē cenſores ciues ſic notabant, ut qui ſenator eſſet, ob crimen eijceretur ſenatu: ſi eques, equum publicum uenderet: qui uero plebeius, in ceritum tabulas referretur. Obſeruatumq; ut quem cenſores ſenatu amouerent, nota quoq; & ignominia pſtringerent: eaq; quæ ad publicam diſciplinam pertinerent, lege edita ſtatuerent. Deniq; eo dignationis uenere, ut oīm magiſtratuum principē locum tenerent: ad eamq; niſi uiri conſulares & maximis functi honoribus, admitterentur nulli. Quinetiam uitā ſingulorū, & mores inquirere, exceptisq; conſulibus, præfecto urbis, rege ſacrorū, & Veſtalib9 uirginibus, circa diſciplinā morū in omnes magiſtratus cenſere & animaduertere poterant. Quæ cenſura apud Siculos quoq; magni nominis fuit: nam quum oēs Siculi ex cenſu tributa cōferant, omnis poteſtas æſtimationis faciundæ cēſori permittitur. Hanc etiam inſtitutionem Carthaginenſibus fuiſſe accepimus, ut illi præfectum morum & uitæ magiſtrū habeant: quem ferunt in Amilcarem animaduertiſſe: congreſſumq; cum Haſdrubale tūc in primo flore ætatis uetuiſſe, quia multi obloquebantur, ꝙ parum integra fama eſſent. Apud Argos uero, ſi quis in re quærenda negligens foret & remiſſus, aut ſi deſidioſum & ſegnem uiderent, rationem unde uictum quæreret, apud magiſtrum qui loco cenſoris erat, reddere cogebatur. quod AreoPagitæ Athenis ſæpe exequuti ſunt, ut qd quiſque Athenienſium ageret, & ꝙ quæſtu uiueret, magna cura inquirerēt. A Nabathæis ſeruatum legimus, ut negligens & remiſſus, qui opes paternas minuiſſet, pœna mulctaretur: cui uero res eſſet auctior, daretur præmio. Id quod Draconis lege cauebatur, ut q ocij damnatus eſſet, capite lueret. Amaſis quoq; Aegypti rex, inter cætera cōſtituta, ꝑcipua lege cauit, ut uitæ rationem prætor à quocunq; exquirat, ut ſi quis turpi quæſtu uiueret, uelut facinoroſus noxam lueret. Quam legem Solon imitatus fertur, præcipue cauendo, ut qui malis artibus degeret, cuiq; ocio periret dies, pœna afficeret. Cuius rei cauſa Maſſilienſes, uates ſacrificulos, qui quæſtus cauſa ſacra circunferebant, ſuis oppidis exegere, ne religionis prætextu ocium ſectarentur & luxum. Quinetiam de paupertate, orbitate & cælibatu quærere, & contumaces plectere, cenſorum munus erat. Furius Camillus quum cenſuram ageret, ut exhauſtæ ciuitate, propter aſſiduas bellorū clades, ciues ſuppeterent, legem de maritandis ordinibus tulit, qua inter cætera pœnis coercuit illos, qui uiduarum nuptias, quarum uiri bello ceciderant, deuitarent. Eos uero qui ad ſenectutem cælibes peruenerāt, æra pœnæ nomine ad ærarium ferre iuſſit. Quā legem Q. etiam Metellus Numidicus iterum in cenſura promulgauit. Aedes quoq; ſacras, uias, æquæductus, & loca publica facienda locare, aut aquarum fluxus dare & inhibere poterant. Siquidem Cato Cenſorius, aquam publicam, quæ in priuatas domos & hortos deriuabatur, inhibuit, & porrecta in publicum ædificia demolitus fuit. Vectigalia quoq; & portoria noua ſtatuere, & uetera exigenda mandare, illaq; publicanis & cōductoribus locare non uetabantur. Ea tamen proſcribere, niſi Romæ & accito populo, eiusq; placito & aſſenſu, ac publico præcone conſulto, & niſi calend. Martijs, quibus uectigalia locātur, cenſori facultas nō erat. In quo fuit animaduerſum, poſt Pauli Aemylij triumphum, quem de omni Macedonia habuit, Perſe deuicto, uſq; ad Hircium & Panſam conſules, populum Romanū uectigalium collatione & tributo uacaſſe. Is em̄ tantū auri & argenti ex manubijs in ærarium tulit, ut trinutorū collationem & onera leuarit. Etiam de ære alieno cognoſcere, cēſoriæ poteſtatis erat. Animaduerſum tñ eſt, de nulla re cenſores, ꝗ de iureiurādo ſeuerius iudicare cōſueſſe, quodq; poſteriores priorum decretis plerunq; nō ſtetere, ſæpiusq; illa reſciderunt & antiquarūt. Poſt aliquot uero

Cenſores in quos magiſtratus cenſebant.

Negligens mulctatus.

Sacrificuli a Maſſilienſib9 eiecti.

Lex Camilli de maritādis ordinibus.

Cælibatus mulctatus.

Proſcribere ſoli cēſori nō licebat.

De ære alieno De iureiurando.

ætates Romani nimiam poteſtatem eſſe rati, mucronem cenſorium multis remedijs retuderunt, & ne impune inſoleſcerent, cenſuræ extenuatis uiribus, grauibus edictis coerciti ſunt. Quare P. Clodius in tribunatu plebiſcito ſanxit, ne quē cēſores notarent, niſi antea legitime accuſatus, & utriuſq; cenſoris iudicio damnatus foret: in tantum ut Metello cenſori, ꝙ minus iuſte pœnam irrogaſſet, aquæ & igni interdictum fuerit. Diuus uero Claudius, dum cenſuram ageret, nullum niſi ſua uoce & ſine patrocinio uitæ rationem reddere paſſus fuit. Clara quoq; cēſura fertur Appij Claudij, & Claudij Planeij, qui uiam Appiam é Roma Brunduſium ſtrauit, & aq̃, quæ Appia dicta eſt, inuehendam curauit. Tametſi C. Gracchū in tribunatu uias perpurgaſſe, & itinera imperuia muniuiſſe, ſingulisq; miliaribus lapideas columellas ſtatuiſſe, & Scaurum Aemiliū uſque Sabatios, M. q; Lepidum, & C. Flaminium in conſulatu Ariminū uſq;, & deinde in Aquileiam, Flaminiam ſtrauiſſe legamus. Iulius quoq; Cæſar cōmiſſa ſibi Appiæ cura, dum illius refectioni uacat, magnas opes effudiſſe fertur: quam poſtea collapſam Auguſtus ſibi muniendam deſumpſit, reliquis triumphalibus uiris delegatis, quas præcipuis operibus ornarunt. M. uero Aemylius conſul pacatis Liguribus, uiā à Placentia ut Flaminiæ committeretur, Ariminum uſq; ſtrauit: & Flaccus in cēſura uiam p Formianum montē perduxit. Fuit quoq; inter celebres Latina & Valeria, altera uſq; Sinueſſam, altera ad Marſos. Nam Salaria & Nomentana haud multæ longitudinis per Sabinos conſtratæ ſunt. Indis fuit in uſu, ut per conſiliarios purgentur uiæ, quibus per dena ſtadia ſingulos lapides locare, & diuerticula ac diſtantias adnotare negociū erat. Athenis uero uiarum curatores, uniuerſæ ferė ciuitatis adminiſtrationem habebāt. Magni quoq; exempli cenſura fuit Fabij Gurgitis, qui licet defamatiſſimus, poſtea ætate grauis, cenſuram ſeueriſſimis moribus egit: ſicut L. Lentuli, qui repetundarum accuſatus, haud molto poſt cenſor ſanctiſſimus euaſit. Præ cæteris M. Catonis cenſura apud omes ordines plus nimio triſtis & uehemens habita eſt: quare præcipua flagrauit inuidia, ꝙ inuicto animo eſſet & inflexibili. Illud quoq; notatum eſt, ſolere cēſores nouos milites, & eos qui ſupra ſeptimum & decimum annū equo merere debuiſſent, nec militaſſent, ærarios facere. Quare M. Attilij Reguli, & P. Curij Philonis præclara cēſura numeratur, ꝙ iuuenum Romanorum duo millia, qui Hannibale Italiā peruaſtante, quadrienio militiam detrectaſſent, inter ærarios retulerunt ſuffragioq; & comitijs priuarunt. Eis quoq; qui parum idoneé militarent, minus ue facerent, equum adimere, illiusq; arma & equum uendere: alios ætate & uiribus habiles ad militiam cogere, & ſacramento adigere, aut equum publicum dare, officij cenſoris erat: quod à Solone olim conſtitutū ferunt, qui eadem pœna afficiendum putauit eum qui militare nollet, & qui aciem deſereret, qui ui in acie timidus & ignauus eſſet. Etiam equitatum recenſere, alios qui legitima ſtipendia feciſſent, militia miſſos facere, aut numeratis ſtipendijs cum laude miſſionem dare, uel equum deferre illis ꝗ militaria munera obiuiſſent: nonnunquam ſi crimen expoſceret, reum capitis agere poterant: quippe M. Fabius cenſor ſeuerior & durior, Fabium Buteonem filium furti inſimulatum, capitis reum egit, & ultimo affecit ſupplicio. Et quanuis qui conſulatus, dictaturas, & alios geſſerant magiſtratus, ad cenſurā admitti ſolerent, plerunq; tamen ex ædilitate, qui nec prætor, nec cōſul fuiſſet, gradum ad cenſurum feciſſe comperimus, præcipue quum anté acta uita plena grauitatis foret. Craſſus Licinius, qui nec præturam antea, nec conſulatum geſſerat, ad cēſuræ honorem ex ædilitate euectus fuit, quam unà cum pontificatu geſſit. Ac licet ex duobus conſulibus altero defuncto, collegæ ſubrogando haberentur comitia, alterq; conſul in defuncti locum cooptaretur: tamen ex duobus cenſoribus altero deſito, alium ſubrogari non licebat. Quod C. Iulio cēſore mortuo, L. Papyrius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginenſem collegam ſibi ſubrogarat, religio inuaſit, & piaculare fuit, quia eo luſtro à Gallis urbs capta eſt, ne in demortui locum cenſor ſubrogaretur. Itaq; cenſore uita functo, collegam magiſtratu abire oportebat. Quanuis Appius Claudius Cæcus, contra mores inſtitutaq; maiorum, collega ſe magiſtratu abdicante, ſolus cenſuram gerere non dubitauit. Hoc quoq; adnotaſſe non pigebit, ꝙ licet omnibus magiſtratibus circa morum diſciplinam cenſura præemineat, tamen tribunatui plebis & ædilitati illā

Cenſorū poteſtas diminuta.

Cenſorū munus & poteſtas.

Cēſores ante conſulatum.

Notādū hoc

Appius Claudius ſolus cēſuram egit.

quandoq; ceſſiſſe conſtat. Ideo P. Furio, & M. Attilio cenſoribus, ab Appio Metello tribuno plebis, ꝙ quæſtorem eum proximo anno tribu amouerant, & ærarium fecerant, diem dictam, ipſosq; in uincula duci iuſſiſſe comperimus. Nec minus de P. Sempronio plebis tribuno, qui Appium Claudium cenſorem, niſi collega interceſſiſſet, in uincla duci iuſſerat, compertum eſt: quod profecto non feciſſet, ſi id ſibi iure ſacroſanctæ poteſtatis facere non liceret. Quanuis poſtea conſenſu ſenatus res diſcuſſa fuerit, ne tribunitio furori cenſura obnoxia foret. Fertur tamen Domitius Nero, Neronis auus, dũ ædilitatem gereret, adeo procax & animi immodicus fuiſſe, ut L. Plancum cenſorẽ uia ſibi cedere coẽgerit. Illud quoq; non præterierim, ꝙ inter opera cenſoria in primis cibaria anſerum, qui peruigilem curam gerunt in Capitolio, ꝙ olim fuere urbis cuſtodes & imperij, Iouemq; miniandum: ex uectigalibus uero lacus Lucrinus eruendus boni ominis cauſa, locari conſueuit: quibus cenſoribus incumbebat locationis leges dicere. Sicut Athenis apodectæ, qui collationibus & uectigalibus præerant, quorum iudicio quicqd controuerſiæ erat in publicis collationibus, decernebatur. Quodq; cura horologij inter opera cenſoria non in poſtremis erat: atq; in delectu, cẽſione ue, primi Valerij, Silitini, & Statorij priuilegio honoris nominantur. Quodq; hi qui cenſoria nota antea notati fuere, licet cenſores poſſent creari, & quo minus crearentur, cenſoria nota minus officiat: tamen hi qui cenſuram geſſiſſent, quanuis laudabiliter, iterũ cenſores creari, aut ad munus cenſorium admitti, nullo modo poterant. Idq; exemplo C. Getæ, qui à L. Metello & Cn. Domitio cenſoribus, ſenatu motus & ignominia notatus, haud longo poſt interuallo, oblita memoria dedecoris, & permulſis ciuium animis, ad cenſuram euectus fuit. Illud quoq; non abre fuerit dixiſſe, Tiberij tempore magnis contentionibus actũ in ſenatu, ut non modo cenſura, ſed reliqui magiſtratus quinquennales forent, & niſi quinquennio ſingulo comitia magiſtratuum fierent. quæ res primũ dilata, mox perpetuo ſilentio obliterata fuit.

Tribunorũ pleb. & ędilium in cẽſores poteſtas.

Nerōis in ędilitate procacitas.

Cenſorũ munera præcipua.

Cenſorẽ bis eũdem creare nõ fas erat

Quid ſit apud iureconſultos cœnaculariam exercere, quid catadromus, quid cloaca, quid ſphæriſterium, & quid hypocauſta. Caput XIIII.

IN circulo iuriſperitorum mutuo ſermocinantium præſente me, quæſitum eſt à notæ facundiæ uiro, quid ſit cœnaculariam exercere. Siquidem ab Vlpiano, titulo de his qui deiecerunt, dictum fuit: Si quis cœnaculariam exercens, modicum ſibi hoſpitium retinuerit, reſiduum uero pluribus locauerit, ſi ex eo cœnaculo deiectũ effuſumue quid fuerit, omnes teneri, quum ex mediano cœnaculo deiectum probaretur. Et tametſi nonnulli diuerſa ſentirent, ancipiti contentione diſtracti, dixi ego quantum comminiſci potui ex Varronis autoritate, cœnaculum ſuperiora ædium, ad quæ ſcalis aſcenderetur, dici: quæ pars inquilinis, & his qui domos cõducerent, locabatur. Fuitq; moris priſci, ut pleriq; ex ædibus modicum quid ſibi reciperent, ſuperiora uero domus inquilinis locarent. Fuiſſe enim Romæ ædificia frequentia, pluribus cœnaculis cõſtructa, edita in altum, q̃ poſtea ab Auguſto certa ſubtaxata menſura cohibita ſunt, multis teſtimonijs probatur. Cœnaculariamq; exercere eum dici, qui eiuſmodi negocium ageret, locareq; inquilinis domorum cœnacula conſueſſet. Græcis uero contra: nam ſuperiora domus & alta penetralia ſibi recipiebant, ad inferiora autem ueſtibula, & ſub porticu, Homero teſte, hoſpites diuertebant. Cenſuit ergo Vlpianus, ſi cœnaculariam exercens, hoc eſt, curam gerens eiuſmodi cœnacula locandi, modicum quid ex hoſpitio ſibi retinuerit, reſiduumq; pluribus locauerit, ſi ex cuius cœnaculo deiectum quid eſſet, in notitiam non uenit, omnes qui incolerent, una actioni teneri, contraq; ſingulos agere liceret: diciq; cœnaculariam à cœnaculis, ſicut ſagariam à ſagis, de qua iureconſultus ſexto & decimo digeſtoꝝ libro mentionẽ fecit, qñ ſ. ſaga & id genus ueſtimenti mercatꝰ qſpiã, quo pluris diſtrahẽdo lucrũ faciat. Sic camelariã dixere cameloꝝ curationẽ, & camelarios cameloꝝ curatores, ꝙ munus pſonale eſt: de qbus apud iurecõſultos de muneribus fit mẽtio frequẽs: & q uectutis uictũ quæritabãt, uelaturã facere dixerunt. Rurſus quærebaꝰ qd ſignẽt illa Labeonis uerba de actionibꝰ empti, dũ inqt: Quod ſi periculoſam rẽ antea ſeruus facere cõſuerat, ut, ut ſi p catadromũ curreret, uel in cloacã ſe demit

l. muneꝝ parag. Camelaria ff. de mune. & hono. ſunt uerba pauli allegata p labole in l. penulti. ff. de actio. furti.

teret, tuq; uendito à te ſeruo id imperaſti, quod ſine periculo exequi nequibat, cenſuit Paulus teneri uenditorem ob necem damnūue, ſi quam in perniciem ſeruus incurriſſet. Quid catadromus, & quid eſſet cloaca, quærebatur. Reſpondi catadromū decurſionem dici, ſpatiumue in quo agitarētur præcipiti curſu, apo tu dromos, per quē ſeruus currendo, uel in cloacam ſe demittēdo, nimirum uitæ periculum adibat. Quippe curru uel equi impetu, dum incautiꝰ ſubit, obteri, uel in cloacam mergi poterat. Fuiſſe eñ

Cloacæ. Romanæ.

cloacas Romæ in ingentem altitudinem depreſſas, receptaculum omnium purgamentorum urbis, à priſco Tarquinio primum, mox à Superbo, & demum interiecto tempore, à M. Agrippa profuſis ſumptibus, & magna mole conſtructas, autores tradunt: per quas ſeptem amnes quaſi ſub urbe penſili ſolida ſtructura raperent omnia & auferrent, ad quas non ſine uitæ periculo deſcēſus erat. Neq; dubium quin ſeruus uix ſine noxa ꝑ catadromum currere, uel in cloacas deſcendere poterat. Tertia fuit quæſtio, qđ ſignent illa Vlpiani uerba, titulo mandati, quibus Aurelium hoſpiti ſuo medico mādaſſe dicit,

I. ſi qs mihi ſſ. manda.

ut in hortis ſuis ſphæriſterium & hypocauſta, ſuæ ualetudinis cauſa, Rauēnæ cōſtruat. Quid eſſet ſphæriſterium, & quid hypocauſta, ambigebatur. Cumq; cenſerēt ex interpretis autoritate, locum amœnum dici ſphæriſterium, hypocauſta uero ſubterraneū, & alia imperitiſſime: tandem quum certaretur ſententijs, ex Plinij & aliorum autorita-

Sphæriſteriū.

tibus compertum eſt, ſphæriſterium locum fuiſſe circularem, qui plures capiebat circulos, & ſpatia uarijs luſibus diſtincta, à ſphærica figura dictum, demulcēdi laxandiq; corporis, & animi remittēdi cauſa, à ſummis uiris, & magnis honoribus functis intra ædes, nonnunquam in thermis extructum. Erāt enim loca deambulationi, quieti & curſui, tū luctæ, iaculationi & palæſtræ accommoda. Sicut trigon locus triquetro ſimilis, ubi pila exercebantur & ludo, Græcis frequens erat: In hoc enim ad ualetudinem tuēdam diuū Veſpaſianū remiſſo à negocijs animo, membra defricare ſolitum, Suetonius memorat: & Alexandrum Seuerum, teſte Lampridio, in ſphæriſterio luctari & currere, ac molliter exerceri accepimus. Hypocauſta uero cubiculū dici undiq; occluſum, in quod aer

Hypocauſta

non admittitur, ſed igne accenſo, feruore atq; æſtu uaporat intus, nec foras diffunditur calor, dictum apo tu hypocœſtæ, quod eſt ſuccendere, q̄ſi uaporariū, quod caloris aſſeruandi cauſa fit. cenſuitq; Vlpianus tertio de legatis, quicquid comburendi cauſa, ſiue ad balnei calefactionem, ſiue ad diætarum hypocauſta paratum foret, ligni appellatione contineri. His eñ hypocauſtis propter frigora, quibus maxime obnoxij ſunt, Germanos, & eos q gelidiſſimam plagam incolunt, ac loca aſſiduo niuis caſu inacceſſa, uti frequēter inſpicimus: in illisq; uerſari duro tempore anni, ibiq; epulari, ac feria & iocos agere. Hodieq; eiuſmodi hypocauſta in noſtro orbe, Germanorum more, in difficultate hyemis, ac gelida & niuali die à multis incoli uidemus.

Solere futuras calamitates multo ante ſignis præmonſtrari, & miraculum quo uaſtitas regni Neapolitani prædicta fuit.

Caput XV.

SOlere deum immortalem, quum aliquid diri uel aduerſi immineat, id portentis & prodigijs futurum oſtendere, uenturasq; calamitates ſignis minisq; cæleſtibus præmonſtrare, & ipſi nouimus, & à non contemnendis autoribus relatum accepimus. Quo tempore Tarquinius regno pulſus fuit, ſatis cōſtat imminens exitium canem loquutum fuiſſe, ſerpentemq; latraſſe: quo portento perniciem & exilium ſibi mox futurum oſtenſum eſt. Crœſo Lydorum regi, quando id concidit regnum, natū filium ſemeſtrem articulate loquutum, diro & prodigioſo euentu, fatalem calamitatem quæ poſtea ſequuta eſt, præſignaſſe dicitur. Gallis etiam Senonibus ad urbem properātibus, in noua uia, ubi Alloquutionis poſtea templum fuit, uocem auditam quæ Gallos aduentare diceret, inter exempla relatum eſt. Sed ne infinitas ſpecies, & nimis uetera ab ultima origine percenſere uideat, patrum noſtrorū memoria euidentiſſimis oſtē-

Viſio belli Turcici.

tis, antequam in Ponto Byzātium ab immaniſſimis Turcis terra mariq; oppugnaretꝛ, quo excidio quāta calamitas, quantumq; uulnus Chriſtianæ reipublicæ illata fuerint, nemo ignorauit: compertum eſt, apud Comum citerioris Galliæ urbē, uergente ad occaſum die, ingentem canum multitudinem per aera ferri: poſtq; diuerſorum pecoꝝ ar-

menta,ſpecies peditum primo leuis armaturæ,deinde haſtatos ſcutatoſque ſubſeq,eq/
teſque in turmas diuiſos ingenti inſtructa acie pſequutos, horis ferme tribꝰ imaginem
aduentantis exercitus præbuiſſe. Demũ corpore procero immanẽ & formidabilem ho/
minem ſupra q̃ dici poſſit,ueluti exercitus ductorem terribili equo inſidentem,proceſ/
ſiſſe,aliaq; ludibria oculoꝝ per inane apparuiſſe,ingentium maloꝝ prænũcia:donec no
cte appetente,uiſ omnis illa dilapſa eſt. Quæ oſtenta futurum excidium,cædem &ca
lamitatem,quæ poſtea urgentibus fatis ſequuta ſunt ,præſignaſſe nemo dubitauit. Sed
quod nos recenti exemplo experti uidimus,profecto haud minus eſt. Quum florẽte for
tuna Ferdinandi primi regis Aragonĳ,urbs Neapolitana & regnũ, nullis adhuc belli
calamitatibus premeretur, ſatis cõſtat Cataldũ ſanctum uirum, qui abhinc annis mil **S. Cataldus.**
le pontifex urbi Tarentinæ præfuit,quemq; patronum Tarentini ciues uenerant &co
lunt,nocte intempeſta miniſtro ſacrorum cuipiam tũc ſacris initiato, & in caſta religi
one educato,ſemel atq; iterum in ſomnis apparuiſſe, ac monuiſſe, ut libellum à ſe con/
ſcriptum,quem in abdito loco uiuens abdiderat,in quo diuina arcana ſcripta erãt, effo
dere & protinus ad regem deferri curaret, qui quum parum fidei ſomnio dediſſet,eadẽ
ſibi per quietem ſæpius obuerſata ſpecie, quum primo diluculo ſolus moraretur in tem
plo,ipſum Cataldum qualis erat olim dum in uita ageret,pontificia ueſte &infula ami
ctum,eidem miniſtro plane uigilanti apparuiſſe,& prædixiſſe,ut poſtera luce quum pri
mum poſſet,libellum à ſe conſcriptum in abdito loco quem in ſomnis prædixerat, con/
ditum effodere&regi deferre ne cunctaretur,pœnam,niſi fieret,grauiter comminatus.
Poſtera luce ſolenni pompa miniſtrum cum populi comitatu ad latebram, in qua lon/
giſſimo æuo libellus latuerat, proceſſiſſe: eumq; plumbeis tabellis obſignatum, & cla/
uis obſeratum inueniſſe,ſatis conſtat. In eo certum eſt,futurum regni excidium, miſe/
rias,calamitates,& luctuoſa tempora,atq; inſtantia mala quæ poſtea ſequuta ſunt,regi
prædixiſſe. Id quod experimento docti, magna mercede perſolutum uidimus. Siqui/
dem tanta uis diuinæ prædictionis fuit,ut haud multo poſt,ipſum Ferdinandũ ſeu de/
um ira,ſeu fato inſuperabili,quod uitari non potuit,in primo belli apparatu,é uita con/
ſtet exceſſiſſe. Carolumq; Gallorũ regem,ingenti coacta manu,innumeris copĳs Ne/
apolitanum omne regnum inuaſiſſe: Alfonſumq; Ferdinandi primogenitum, poſt pa
tris obitum uix regno aſſumptum, regno orbatum, turpi fuga uelut in exilio diem ſu/
um obĳſſe. Mox ipſius filium Ferdinandum iuniorem,ſummæ ſpei adoleſcentem,miri
erga omnes ſtudĳ & fauoris,cui rurſus regnum debebatur, miſero & fatali bello impli/
citum, in ipſo ætatis flore immatura morte præuentum,occubuiſſe. Poſtea Gallos &
Hiſpanos communicato imperio, & æquato regni iure, fugato Frederico altero prioris
Ferdinandi filio,qui mox regno ſucceſſerat: admotis hoſtiliter legionibus & ampliore
exercitu,denuo regnum inuaſiſſe,ſacra prophanaq; occupaſſe,bonorum direptiões fe/
ciſſe:urbes,uillas,uicoſq; om̃i belli clade ꝑuaſtatos,multa fœda & indigna paſſos. Op/
pida quoq; & municipia cædibus & rapinis plena,prouinciaſq; hoſtilem in modũ con/
quaſſatas,& in extremum diſcrimen adductas,incendĳs & ſtupris,ac ſi quid ultra ma
lorum eſt,patuiſſe,eundemq; regem nondum functum fatalibus malis,poſt euerſam do
mum, & tot urbium clades,cum coniuge & liberis regno depulſum, domo & fortunis
relictis,in inimicorum manus ſupplicem ueniſſe,ibiq; morbo & tabe confectum,é uita
tandem exceſſiſſe:donec ad hæc tempora,in quibus formidare non deſinimus,& an ſa/
tis piamenti & pœnarum adhuc penſum ſit ignoramus,peruentum eſt. **Duumuiri.**

Qui duumuiri ,triumuiri,quartumuiri,quinqueuiri,ſeptemuiri,decemuiri,quindecimui ri,& centumuiri fuerint. Caput XVI.

DVumuiros ſacris faciundis, qui carminum Sibyllæ & fatorũ populi Roma/
ni,placandæq; & auertendæ deum iræ,antiſtites erãt:quiq; quoties prodigia
nunciarentur,adiri ſolebant:à principio binos fuiſſe accepimus,à Tarquinio
inſtitutos:quorum alterum M. Attilium, quod arcana Sibyllæ promulgare
& palam facere auſus fuerat uelut parricidã inſutũ culeo, proiecit in mare. Lapſis dein
de tẽporibꝰ,à Sextio& Licinio tribunis plebis cautũ fuit, ut pro duumuiris ſacroꝝ,de/ Decemuiri. Quindecimuiri.
cemuiri crearent,qnq; patrũ,qnq; plebis:mãſitq; hic numerus ad Corneliũ fere Syllã,
quo tẽpore qndecimuiri,qui ſacris faciundis,ſupplicationibus & lectiſternĳs præeſſent,

quiq; placamenta deum & expiationes ediſcerent, officiaq; cæremoniarum exequeren/
Sibyllæ libri. tur, librorumq; & carminum Sibyllæ curam agerent, primum creati ſunt. Qui quidem
libri à Tarquinio Superbo ære magno coempti, ad Cornelium uſq; Syllam mãſere in/
columes: tunc enim incenſo Capitolio, quum omnia per flagrarent, ipſi pariter abſum/
pti fuere. Siti enim erant in Capitolini Iouis templo, in arca lapidea, loco ſubterraneo,
magna cura ſtudioq; ſeruati. Tametſi ad Auguſti tẽpora ſuperfuiſſe, eosq; ſub palatini
Apollinis baſi conditos ſtetiſſe, Suetonius autor ſit, ubi unà cum Martiorum carmini
bus, & Bagoes nymphæ, quæ Thuſcis artem ſcripſerat fulguritatũ, ſeruabantur. Eam
uero ſibyllã putant Erythræã, cui nomen Herophila. Alij poſt Herophilam Erythræ
am uixiſſe arbitrati ſunt, quæ mulierũ prima cecinit oracula. Fuit enim Alexandri tem
pore. Nam Delphicam ante Troiana bella uaticinatam, & pleraq; Homerũ operi ſuo
carmina accommodaſſe ferũt. Alij Cumanam, quæ Amalthea dicta eſt, dicunt fuiſſe.
Præter quas fuere uaticinio inſignes mulieres, una Athenais noĩe: apud Hebræos Sab
ba, apud Chaones Phaennis, Dodoneis pellæ, licet ſibyllarum nomen non aſſequutæ.
Nã ſibyllarũ, quatuor præcipue nomen uendicarũt, Erythræa, Samia, Aegyptia, q/
bus poſtea adiectæ, Iudæa Cumeaq;: quæ mente concita & numine afflatæ, euentorum
conſequentiã carminibus prædixere. Eratq; mos uaticinãdi, ut ex primis literis cuiuſq;
uerſus uaticinium contexerent: quod Plautum & Ennium in quibuſdã uerſibus feciſſe
memorant. Quibus poſtea libris Gabinius, M. Octacilius, & L. Valerius legati ex con
ſulto ſenatus Erythras profecti, mille uerſus eiuſdẽ Erythrææ ſumma cura conquiſitos,
in eodem ſacrario collocarunt: q unà religioſe culti cõcelebratiq; ſunt. Mox Auguſtus,
incenſo Capitolio, bello ſociali, dato ſacerdotibus negocio, per om̃em Samum, Ilium
& Erythras, Aphricam, Siciliam & Italiam conquiri omnia ſibyllæ carmina, & quan
tum humana ope fieri poſſet, uera diſcerni & interpretari iuſſit. Et demum quum de li
bro ſibyllæ relatum ad patres fuiſſet, quem Caninius Gallus recipi inter cæteros eiuſdẽ
uatis iuſſerat, ſumma ope Tiberius reſtitit, & ne reciperetur effecit. Et quamuis decemui
ris ſacrorum alij ſuperadditi ſint, ita ut ad ſexaginta excreuiſſe dicantur, ſemper tamen
quindecimuiri dicti nominatiq; ſunt. Creabat enim eos ſenatus, uel quomodo oportere
•quan uidebatur conſul. Quinetiam ex ſcito plebis, duumuiros populum creaſſe, plerunq; cõ
pertum eſt: qui niſi patritij eſſent, in numero eligi nequibant, & niſi poſt obitum, alium
mutari aut cooptari nõ decebat, ab omniq; urbano munere & belli cura immunes erãt.
Duumuirorum munus. Hi ergo & ſacras ædes dedicabant, & obſecrationes expiationesq; ad placandas auerten
dasq; deorum iras procurabant. Tum ſi terra prodigia nunciarent aut monſtra in du
bijs reipub. caſibus, iuſſu ſenatus ad libros tanquam adytum adibãt, illorumq; iuſſu q̃
decreta erant aut præſcripta, uelut ex oraculo monita, fiebãt. Etiam lectiſternia curare,
& ex præſcripto librorum, ludis Apollinaribus aut ſecularibus præeſſe, templa dedica
re, ludos celebrare, uota concipere, ſupplicationibus, ſacrificijsq; ſolennibus præfici ſo
lebant. Præter quos fuere duumuiri, quibus hoc munus incumbebat, ut ſacras ædes di
Duumuiri electi. carent, autore ſenatu, aut facerent, faciendaſue locarent, aut reficerent. Hos quoque ex
ſcito plebis, nonnunquam à conſule, ſæpe à prætore creatos comperimus: eoq; abſoluto
A plebe. negocio, ab iniuncti muneris cura quieſcebant. Et duumuiri municipiorum, & alij na
A conſule. A prętore. uales, quibus naualium populi Romani, quotiesq; inſtrui claſſem uel refici oportebat,
Duũuiri mu utq; naualibus ſocijs implerentur, commeatuq; & armamentis inſtruerentur, negociũ
nicipiorũ & dabatur: necnon aquæductuum deriuãdarumq; aquarum, coloniæq; deducendæ q cu/
nauales. ram agerent, quiq; id muneris exequerentur, ſæpe duumuiros fuiſſe comperimus. Et ali
Capitales du os capitales, qui perduellionis diẽ ad populũ dicerẽt, & in facinoroſos animaduerterẽt,
umuiri. Diẽ à principio originũ creatos. Diẽ uero pduellionis ad populũ dicere, erat aliquẽ capitis
pduellionis dicere ad po accuſare, uel mortis pœna reũ agere. Hos quoq; leuiori pœna coercere, uel fuſtibus cæde
pulum. re poſſe: aut in carcerẽ duci iubere, nulla cõtrouerſia eſt. Præter hos fuere trium uiri etiã
Triumuiri capitales, poſtquã Curius Dẽtatus de Samnitibus triumphauit, tunc primum Romæ
capitales. creati, qui de criminibus pariter cognoſcerent, & in facinoroſos ſi quid ſcelere & perfi/
dia deliquiſſent, animaduerterent: qui uigilias, per urbem diſponere, & ne qui nocturni
cœtus fierent, obſeruaret: neu qui molitores nouarum rerum hoſtilia auderent, proſpicere

debebant: quæ cura, lapſis temporibus, ad præfectum uigilum tranſlata eſt. Hiſquoq; ut carceribus latomiarum intentior cura ageretur, carceriſq; cuſtodiam haberent: utq; neci deſtinatis menſa lanionia, machæra, & ſupplicij inſtrumenta præſto forent, cura, procuratioq; impendebat: ut quum in reos animaduerti oporteret, ipſorum interuentu fieret. Qui tametſi facinoroſos capitis agere & punire poſſent, uirgines tamen aut immaturas puellas, licet maximorum criminũ reas, & pœnæ capitali obnoxias: triumuirali iudicio afficere non poterant: quorum cura conſilioq; non modo incendia, ſed coniurationes clã deſtinæ & inteſtina urbis mala ſæpe depulſa ſunt. Nec me præterit, poſt Cannenſem cladem, propter ingruentem ærarij & militum inopiam, triumuiros congrendæ pecuniæ monetales ſeu menſarios creatos fuiſſe: æris, argenti, atq; aurij flatores: quorum munus erat, numiſmata probi auri & argenti, iuſtiq; ponderis examinare: & alios legendæ iuuentutis, qui militiæ idoneos per oppida conquiſitos aſcriberent: quod quidẽ ingruente bellorum tumultu, ſæpe fieri animaduertimus. Quo enim tempore ad Cannas magna clade pugnatum eſt, conſternata repub. triumuiris datum negociũ fuit, ut non ingenuos modo, ſed ſeruos ære coemptos, & mancipia ad quatuor & uiginti millia ſacramento adigerent. Etiam ſacris requirendis & ædibus reficiendis, quandoq; triumuiros præfuiſſe accepimus, ſicut reipublicæ conſtituendæ & legendi ſenatus: aliosq; recognoſcẽdi turmas equitum cũ fide curaq;, ab Auguſto inſtitutos, plerunq; aſſignando agro in colonijs & municipijs, qq; uigilias circuirent & incendijs occurrerent, q nocturni appellati, quod noctu per urbem excubias agerẽt, triumuiros creari animaduerſum eſt. In qua re proditum memoriæ fuit, M. Militium, Cn. Lollium, & L. Sextiũ triumuiros nocturnos, quod in ſacra uia ad extinguendum incendium præſto nõ fuiſſent, à tribunis pl. increpitos, mulctam exoluiſſe, qui etiam ſupplendi ſenatorum numerũ, immeritosq; amouendi plerunq; ius habuere. Et ſi quãdo ius dicebãt, nõ in tribunali ſella curuli, ſicut conſules prætoresue, ſed in ſubſellijs uelut tribuni & quæſtores, iura dabant. Quotieſq; per ſenatũ populumq; ager dandus uel diiudicandus, aut coloniæ deducendæ forent, triumuiros qui agrarij dicti ſunt, plerunque præfuiſſe compertum eſt, tametſi agrum Põtinum quinqueuiros diuiſiſſe, & per uigintiuiros ad decemuiros agrũ Capuæ & Samnij diuiſum, ac ueteranis præmia aſſignata legamus. Proditũ tamen memoriæ eſt, cum tribuni pl. ferrent ad populum, de decemuiris cum imperio creandis, ut quicquid agri publici per Italiam, Syriam, uel Aſiam eſſet, plebi diuideretur, legemq; promulgare contenderent, Ciceronem ſumma ope reſtitiſſe, & uelut rem peſtiferam rogationem antiquaſſe, eosq; magnifica oratione ſic fregiſſe, ut uicti obmuteſcerẽt. Quatrumuiros uero creatos accepimus illos, quibus deducendarum coloniarum, aut ſi quid nouum nunciatum foret, ut curarẽt ne dãno reſpub. afficeretur, obq; uaria negocia munus mandatum erat. Præter quos fuere quinqueuiri agris diuidundis, muris, turribusq; reficiũdis, ſæpius ut plebẽ * funebri pecunia eleuarent: utq; æs alienum pro his qui ſoluendo nõ eſſent, de publico ſoluerent: qui menſarij nuncupati: quæ res quantum ad patrum plebiſq; conciliandos animos profuerit, difficile dictu eſt. Quippe quũ eſſet plebs obruta fœnore, pecunijs in foro poſitis, uim ingentem æris alieni diſſoluerũt. Poſt quos uſu exigente, quinqueuiri creati cis Tiberim & ultra Tiberim, q poſſent ueſpertinis horis uices magiſtratuum gerere, quum magiſtratus ad id temporis in foro eſſe non deceret. Deniq; quoties aliquod munus factu difficile reipub. impendebat, in quo præcipua aliquorum opera, fideſque exquirebatur, ubique multũ ſtudij curæque opus erat: modo duumuiros, nũc triumuiros, aut quatrumuiros, qnqueuiros, ſexuiros, aut decemuiros creauere: quorũ ope cõſilioque iniuncta munera ſæpe exequuti ſunt. Ipſique negocio abſoluto, pro q dicti creatique erãt, ab iniuncto munere quieſcebant. Fuitque animaduerſum, quod ſi decemuiros locandis uectigalibus (qd plerunque uſu ueniebat) Romani præfeciſſent, his ubique uectigalia diſtrahendi poteſtas erat, quum aliter niſi Romæ à cẽſoribus uectigalia locarentur. De ſeptemuiris epulonum traditum accepimus, quod hi à principio tres uiri fuere, aſciti inter ſacerdotes, quib9 togæ prætextæ ius datum ut pontificibus. Hi fuere C. Licinius Lucullus, T. Romulus, & P. Porcius Lecca, qui legẽ de creandis primum tulere, quos propter ſacrorum multitudinem, ut ludorum epulare ſa

Præfectus uigilũ.

Triumuiri conquirẽdæ pecuniæ cauſa creati.

Triumuiri recognoſcẽdis turmis equitum.

Triumuiri nocturni.

Triũuiri ius ſupplendi ſenatorum numerũ habuere.

Quatrũuiri

Quinqueuiri

Septẽuiri epulonum

Treſuiri inter ſacerdotes aſciti.

crificium conficerent, pōtifices ſacris præeſſe uoluere. Qui tempore procedente, ſeptem
creati fuere. Et quia ſacris epulis præerant, cœnarumq; pōtificum, quæ adiiciales dictæ
ſunt, curam agerent, ipſiq; epulas Ioui principi deorum, cæterisq; dijs indicerent, epulo
nes appellati: qui ſi qua iuſta & ſolennia ſacris deeſſent, ad pontifices referebant: deq; illo
rum conſilio ſententiaq;, ſacra & omiſſas cæremonias decernebant. Horum filiæ, ne in
uitæ Veſtæ ſacerdotes fiant, ſicut auguris & pontificis maximi, aut qndecimuiri ſacro
rum, ueteri priuilegio immunes erāt. Præter hos fuere decemuiri, ſub titulo æquanda/
rum legum à principio ſine prouocatione creati, mox alij litibus diiudicandis, qui loco
prætorum in urbe ius dicebant. Quippe quum belli munia prætoribus deferrentur, &
ob id, urgente armorum tumultu, ab urbe auocarentur, ne iudicia Romæ deeſſent, illis
in expeditionem profectis, decemuiros qui litibus diiudicandis, & noſcendis ſingulorū
poſtulatis præſto forent, præfecerunt prætorū loco: cui magiſtratui Adrianus ante im/
perium præfuiſſe dicitur. Poſt quos fuit uigintiuiratus cauſis diiudicandis, quod mun9
magnæ indolis iuuenibus conferri ſolebat: illinc enim gradum ad reliquos honores au
ſpicabantur uiri exculti ingenio & doctrina. Ad quod Tiberius Neronem Germanici
filium promoturus, quod quinquennio maturius peteret quā per leges liceret, illum ſe/
natui commendauit, & ueniam petijt. Et centumuiri ampliſſimū iudicium, q iura po
pulo aliquandiu dixere: à quibus nulla erat prouocatio, quorum iudicia centumuiralia
dicta. Ex ſingulis enim tribubus terni iudices ſelecti, populo ius dicebāt. Et quamuis ex
quinq; & triginta tribubus, ſupra centum ſupereſſent quinq;: uſus obtinuit, ut ipſi cen
tumuiri, eorumq; iudicia centumuiralia dicta ſint: qui omnes quū iura daturi erant, ha
ſta poſita in unum coibāt, illorumq; iudicia in duas haſtas diuiſa erant. Ideo centumui
ralis haſta ſermonibus celebratur: qui de hæreditatibus, teſtamentis, uſucapionibus, tu
telis, gētilitatibus, agnationibus, alluuionib9, nexis, mancipijs, & ſtillicidijs q̄ maxime
ius dicebant. Qui quum propter turbulentam confuſionem in longiſſimum lites trahe
rent, perraroq; cauſas deciderent, diuus Veſpaſianus ex tot iudicibus ſelegit quoſdā, q
breui curriculo, nec longo circuitu cauſas definirent. Domitianus quoq; cētumuiralia
decreta & conſtituta uelut ambitioſe edita, reſcidiſſe fertur. Tantiq; exempli fuere, ut
Romani adoleſcentes primæ indolis experimenta à cauſis centumuiralibus auſpicaren
tur. Et quum antea ne nobiliſſimis quidem pateret aditus, niſi à cōſulari uiro magno fa
uore producerent in foro uiri præclari, magnæq; eruditionis: poſtea deprauato uſu, ob/
tentum eſt, ut ad declamādum tranſirent pueri extremæ ſortis, nullo diſcrimine aut de
lectu, in quibus nec facundia eſſet, nec eruditio. Præterq; haſtam centumuiralem, mos
erat militaris, ut ſi qua ciuitas ui ſubacta, hoſtili incurſu diripienda foret, à duce exerci
tus edito in loco haſta poneretur, qua ſignificatione illam non deditione & pacto, ſed tā
quam ui captam diripi licere, & in bona & perſonas graſſari deſignabat, quæ haſta cru
enta nuncupatur. Nam captas, nō deditas, urbes diripi ueteres uoluere. Tum ſi quādo
bona proſcriptorum, hoſtiumue manubiæ aut præda uenales forent, uectigaliaue lo/
carētur, uſus obtinuit, ut haſta poſita uenirent, quæ publica dicta eſt: ſicut bello capti, q;
coronati & ſerui ære comparati, quod ex edito lapide enunciabantur uenales, ſub coro
na & de lapide empti dicebantur, & q turmatim ueneunt in cataſta. Fuitq; moris uetu
ſti, ut his qui trans mare aduecti uenales forent, quo à reliquis mancipijs dinoſcerentur,
alba creta pedes illinirent. Obſeruatumque, ut de ſeruis ſub pileo uenditis, emptori uē/
ditor nihil præſtaret, neque euictionis iure teneretur, tanquam inſignia forent manci/
pia & probatiſſima. Vtq; præcones & qui bona proſcribunt, bona regis Porſennæ ue/
nalia ſingulis auctionibus proclament, ex eo deductum, quod diſcedens ab urbe Por/
ſenna, caſtra commeatibus referta populo diripienda dediſſet. Præter quas fuit haſta ſa
lutis, ubi in ſumma inopia ad leuandā famē, haſta poſita, publice frumentū uenijt. Græ
cis uero ubi uenalia producuntur mancipia, cycli: ubi uero cōſcendunt, ut eſſent cōſpi
cua omnibus, trapezæ dictæ ſunt. Ac licet à principio quæſtura functi, cētumuiros ad/
uocare, & ad iudicia cogere conſueſſent, Auguſtus tamen cēſuit, ut poſtpoſitis quæſto
rijs uiris, decemuiri deſignarentur, qui illos in unum cogerent, & ius dicere iuberēt. Il/
lud ego non prætererim, apud Carthaginenſes centumuiros de numero ſenatorū fuiſſe

Margin notes: Epulones unde dicti. — Quindecimuirorum e pulonū filiæ. — Decemuiri. — Vigintiuirat9 — Centumuiri. — Centūuiralia iudicia. — Centūuiralis haſta. — Iuuentus in cauſis cētūuiralib9 primū ſe exercebat — Haſta cruēta — Sub haſta publica uēdere — Sub corona et de lapide empti. — Haſta ſalutis

ſcitos, qui rerum geſtarum & bellicæ adminiſtrationis rationem à ducibus exigerẽt. Et
ab Aegyptijs triginta iudices ex præcipuis ciuitatibus eligi ſolere, ex quibus optimũ
eligebant, qui totius collegij caput & princeps foret. Et in Algido in templo Dianæ
quindecimuiros, tam diuinis myſterijs & ſacrificijs ſolennibus, q̃ reſponſis dandis præ
eſſe. Et Athenis arnophagon religioſiſſimum & ſummum iudicium haberi: in qui ſe
natus & populus una coibant, quo tempore à triginta tyrannis pene in extremũ diſcri
mẽ adductæ ſunt. Deinde exactis tyrannis, decemuiri rempub. adminiſtrarunt, quorũ
cuiq; decaducho nomen erat. Poſt hos aſtynomi præfuere numero decem, quinq; in Py
ræo, totidem in urbe: quibus cura pſaltriarum imminebat & tibicinum. Mox nouemui
rorum magiſtratum præcipuum fecere, qui ſortito creabantur annis ſingulis, quos ar/
chontes nuncupabant: inter quos primus archon, primarius archontium & longe prin
ceps erat: à quo Athenienſes, ſicut Romani à conſulibus, & Lacedæmonij à tribunis, an
nos & tempora dinumerabant. Eum honorẽ qui ſummus erat magiſtratus, Hadrian⁹
Cæſar dum Athenis ageret, & mox Galenus geſſiſſe fertur. Secundus, à regia dignati
one Baſileus: tertius, à belli ductu polemarchos: reliqui, à legũlatione Theſmothetæ di
cti ſunt, ætate & uſu docti, qui domi iura dabant, querelas accuſationesq; cognoſcebãt:
deq; controuerſijs æquo examine decernebãt. Aetolis uero polemarchus, claudendarũ
portarum & urbis curam gerebat, clauesq; noctu detinebat: interdiu autem cuſtodijs
portarum aſſidebat.

Triginta iu dices Argypijs.

Athenienſes abarchũtib⁹ Romani à cõſulibus, Lacedæmonij a tribunis numerabãt annos & tẽpora

Quoties contra ambitum illorum qui appetunt magiſtratus, pluribus legibus a Romanis obui⁹ am itum ſit. Caput XVII.

POſt urbem conditam longo tẽpore, nullam de ambitu legem fuiſſe latam; mul
torum literis proditum eſt: ſcilicet quia in dandis magiſtratibus & conferendis
honoribus, priſci Romani nõ largitione & ambitu, ſed uera uirtute nitebanť:
propterque res egregie geſtas domi militiæque, meritos ciues prætura, ædilitate
& cõſulatu, ampliſſimisq; honoribus honeſtabant. Prima lex contra ambitus illorũ q
magiſtratus appeterent, per tribunos plebis lata fuit, quo tempore poſt decemuiros tri
buni militum conſulari poteſtate reipub. præfuere, qua ne cui album in ueſtimentũ pe
titionis cauſa quenquam adire licereat, cauebatur. C. deinde Petilius tribunus ple. legẽ
tulit ad populum, qua largitiones illorum qui honores pecunia mercarentur, graui da
mno & pœna mulctauit; fuitq; ſeueriſſima diſciplina & ſub graui cenſura lex ſeruata,
qua ambitioni & cupiditati obuiam ſæpe itum eſt: ita ut inter exempla relatũ ſit, Q. Co
ponium, q uini amphoram ei cuius ſuffragio magiſtratum petebat, dono dederat, am
bitus condemnatum pœnas luiſſe. Cincius deinde legem tulit muneralẽ, qua grauiſſi
mis pœnis affecit eos, qui à quouis candidato munus ſuffragij cauſa donumue accipe/
rent. Inde cautum, ut in petendis honoribus cãdidati ſine toga ad comitia deſcenderẽt:
ne pecunijs in ſinu reconditis, tribuum ſuffragia mercarentur. Sed quum quotidie hoc
malum ſerpere uideretur magis, & ambitus petentium coerceri oporteret, Paulus Ae
mylius cõſul legẽ tulit ad populum, qua, ne cui ſuffragij cauſa munus dare liceret, mul
tiplici pœna interdixit. Poſtea lege Calphurnia his qui mercede corrupti, aut munere
deliniti, candidatis obuiã iſſent, quiq; precio illos ſectarentur, aut ſi prandium ad ca
ptandos animos, aut quid muneris exhibitum foret, præter pœnas legibus conſtitutas,
etiam pecuniaria mulcta dicta fuit. Id quod Fabia lege cauebatur, qua præfiniť nume
rus ſectatorum, proſequentium in comitijs candidatos, pœna adiecta, ſi quis plures ad
uocaret: quam legem Marius etiam in ſuo tribunatu contra illos qui tribuum ſuffragia
ambirent, ſeueriſſime tulit. In tantumq; ambitus honorũ inhibitus fuit, ut Licinia lex
& Ebutia, non modo illi qui de nouo creando magiſtratu ad populũ ferret, ſed nec ipſi
us collegæ & affini curationem poteſtatemue demandari, graui documẽto ſanciuerit.
Demum Marius in conſulatu denuo ita ambitũ oſum habuit, ut aduerſus Cottã colle
gam, & Metellum tribunum ple. legem promulgarit, ne quis largitione aut donis magi
ſtratũ honoresue aſſequeretur. Mox Pompeius Magnus quum unicus eſſet conſul, aliã
pertulit, qua peruicax illorũ cupido, qui magiſtratus appeterent, graui cenſura mulcta
uit, Manſitq; diu Romæ hæc uitæ integritas & obſeruãtia diſciplinæ, ut procul ambiti/

Prima Romæ lex contra ambitũ.

C. Petilij lex

Cincij lex muneralis.

Paul. Aemylij lex.

Lex Fabia.

Lex Marij.

Lex Licinia & Ebutia.

Pomp. Magni lex.

one officium & uirtus pluris ꝗ cenſus æſtimaretur: adeo, ut poſt longa tempora, Cato nẽ ambitus diem dixiſſe illis qui largitiones fecerant, pro miraculo fuerit: qui ut obuiã effrenatis cupiditatibus iret, ſe quibuſcunq; q honores mercarentur, pecuniaq; aut pollicitationibus ambirent, diem ad populum dicturum iureiurando firmauit. Poſtea uſq; adeo mores degenerarunt, itaq; ambitio hominum mentes peruaſit, ut ſine diſcrimine nullo pudore aut modeſtia in aſſequendis honoribus propalam largitiones fierent: neq; præturas, cõſulatus, aut poteſtates mercari turpe ducerent, palamq; cãdidati quum ad comitia deſcenderent, diuiſores haberent & magiſtros curiarum, proq; aſſequendis honoribus, nũmos in tribus pronunciare & pecunias deponere, ac per ſequeſtrem ſpargere in turbas non formidarent. Et ne quid turpitudinis deeſſet, manus & operas clientum & comitum audaciſſimorum ad uim & ſeditionem paratas haberẽt, ita ut ſeditioſiſſimo cuique, temeritatiq; & audaciæ præcipuus locus foret, quum populus mercede corruptus, atq; alij potentia amicorum fulti, per cædes & dimicationem, perq; omnem licentiam & audaciã, faſces, imperia, ſacerdotia & triumphos darent: & non iuſto ſuffragio, ſed armis lapidibusq; ꝑ largitore certarẽt. Tantaq; exarſit ambitio, ut ex hac turbulẽta confuſione, octo fere menſibus urbem inter populares procellas patrum & plebis certamina, dum ſeditionibus uacãt, ſine lege, ſine imperio, ſine honoribus diu caruiſſe magiſtratibus legamus. Quæ quidem res nõ mediocri damno dedecoriq; fuit. qui morbus Athenas quoq; peruaſit: nã quum antea incorrupti mores fuiſſent, primus Anytus Anchemeonis filius, largitionibus immodicis pecunias erogaſſe & ſuffragia mercatus fuiſſe dicitur, pernicial exemplo magnæ turpitudinis & dedecoris inde ſubſequuti. Deinde Lycurgus ambitioſæ largitionis maius teſtimoniũ fecit: nam donato ſingulis magiſtratibus talento, rex Spartæ creatus fuit, donec M. Tullius, & mox diuus Iulius, deinde Auguſtus, ne qua occaſio fraudis pateret, inter cæteras quas tulerũt leges, ſeuera correctione ambitus illorũ qui largitionibus ſuffragia captabant, inhibuere. Et deinde à Lurcone tribuno pl. ut qui nummos in tribus pronunciaſſet & dediſſet: quoad uiueret, annua ſextertia pœnæ nomine ſingulis tribubus pendere cogeretur, ſalutari edicto cautum fuit. Sed quum effrenatæ cupiditati nondum obuiã irent, corruptionesque ſuffragiorum nihilominus immodicæ fierent, ſenatuſconſulto prouiſum eſt, ut candidati ante inita ſuffragia, nec cõuiuentur, nec munera mittant, neq; pecunias deponãt. Quibus edictis, legibus & ſenatuſconſultis, uix tandem ambitus illorum qui honores peterent, poſtꝗ diu peruagati ſunt, compreſſere.

Morũ degeneratio.

Vrbs ſine magiſtratibus ob ſeditiones

Athenienſes.

Senatuſconſultũ in candidatos.

Idus cuiuſq; menſis, apud ueteres Romanorum maxime feſtas & feriatas fuiſſe, & quid apud exteros. Caput XVIII.

INter feſtos celebratosq; dies, quos in honore deorũ uetus religio ſanxit, Idus præcipue ſolennes ſemper fuiſſe accepimus. nam præterquam quod omnes Idus Ioui feriatas, & à flamine diali bouem immolari ſingulis Idibus perſpectũ ſit: tamẽ præcipuæ quædam erant feriæ Idibus dicatæ, quas ueteres coli obſeruariq; iuſſerũt, ut illas ꝑtermittere & inſolẽnes relinquere, ducerẽt nefas. nanq; idibus Ianuarijs tibicines feſtũ diẽ agere multa licẽtia & laſciuia, muliebriq; habitu ꝑ urbẽ uadere ſolebãt. Cauſa uero tradit, ꝙ quũ honoribus ampliſſimis eſſent honeſtati, his poſtea exuti, uno agmine Tibur cõceſſere, qbus reuocandis libert⁹ operã dedit, q apparatis epulis, quaſi rẽ diuinã factur⁹, illos muliebri ornatu, ita ut cõpti paratiq; erãt, uino & epulis madidos carpẽto Romã reportauit, mãſitq; ad poſteros feſta dies annua, ut eo habitu triduo uagantes ꝑ urbẽ, perq; forum cũ cantu & tibia incederent. Qua die, ob Auguſti uictoriam, quodq; Auguſti cognomẽ Octauio delatũ fuit, in tẽplo Iouis opt. max. ueruex à flamine immolabat. Idib⁹ Februarij in Tiberis inſula, ubi Fauni ædes erat, Romani rẽ diuinã & ſacra annuũ fecerunt. Idus uero Martias ad Annam Perennã, ꝗ cõmode annare & perannare liceret, feſtas genialesq; obſeruarunt, largioribus poculis indulgẽtes. Ea eñ nympha ſoror Didonis credita, in Aricino ſeu Laurente ſedem habuiſſe fertur, quã à perpetuitate Perennam nuncuparunt: quæ Idus infauſtæ & ominoſæ poſtea fuere: placuitque illas parricidium uocari, ꝙ illis diuus Cæſar coniuratorum manibus cæſus occubuit. Idibus Aprilis uictori Ioui Q. Fabius ædem, quã bello Sabino uouerat, cũ qbus cruẽto Marte

Idus ſolẽnes

Feriæ Idibus dicatæ.

Idibus Ianuarij.

Idib⁹ Februarij.

Idib⁹ Martij

Idib⁹ Aprilis

& inteſtinis ſæpe cladibus dimicatum fuerat, dedicauit: eaq; dies feſta in poſterum habe
ri cœpta. Hæc enim ædes in palatio fuit magno ſumptu & mole conſtructa. Maijs uero
Idibus mercatorum feſtus agebatur dies, ꝙ ea Mercurio, qui mercimonijs præeſt, nata
lis foret: quodq; Appio Claudio, & P. Seruilio conſulibus ædes illi dicata fuerat, qui
Idibus Maij.
menſis mercimonijs ſacer in poſtreum ſemper habitus. Quippe eo menſe mercatores
Maiæ Mercurioq; ſacrum facere, & ſuem prægnantē immolare, ſeq; & merces ex Mer
curij fonte ad Capenam luſtrare aſſuerant, ita magnos & hubeſes quæſtus facere opina
ti. Hanc ædem ad circum maximum conſtructam dicunt fuiſſe, præcipuo opere & ma
gno impendio: quo etiam die ſirpeas effigies de ponte ſublicio Veſtales in Tiberim deij
cere produntur, cum prius homines conſueſſent. Idibus Iunijs alter tibicinum dies an
niuerſarius agebatur feſtus: qua die tibicines qui ſacris præcinunt, per urbē uadere fe
Idib⁹ Iunijs.
riatos, & ad ædem Mineruæ cōuenire ſolenne fuit: ipſasq; minuſculas quinquatrus, ꝙ
diem quintum poſt Idus feriatum haberent, appellarunt: ſicut triatrus, ſexatrus, ſeptem
matrus, & decemmatrus: quo etiam tempore inuicti Iouis ædes dicata fuit. Idus autē Iu
lias equitum turmæ feſta fronde & olea ornatæ, in campo Martio inſtructæ, tanquā q
Idibus Iulij.
congredi acie parant, trabeati celebrāt magnis cæremonijs, ut fuit à Fabio inſtitutum.
Nam prætoriæ cohortes inſtructæ tanquam in hoſtes tenderent, & eques compoſitus
per turmas, in armis ſtabant: in qua pompa Germanici imagine præcedente, equitū tur
mæ ſequebantur inſtructæ, cum militaribus donis, quibus in teſtimoniū uirtutis ob for
tia facinora donati fuerant: eademq; dies, ꝙ populus Romanus ducens contra Latinos
mira felicitate potitus fuerat, Caſtori & Polluci ſacra fuit & celebris: ferturque origo
antiquiſſima, ꝙ tunc Caſtoris ædem uotam Latino bello, L. Aemylio & Cæſone conſu
libus in foro, ubi uiſi fuerāt, ſenatus dedicauit. Et ex illo traditum, ut ſolenni apparatu
pompa à templo matris deum extra urbem, ad forum uſq; procederet. Inde trabeati &
olea coronati equites, ab æde Honoris ad capitolium irent. Quem trāſuectionis morem
diu intermiſſum Octauius reuocauit, cauitq; ne quis in tranſuehendo (quod antea licu
erat) ab accuſatore detraheretur. Qui menſis Athenienſibus quoq; feſtus erat: quippe
Nonis Iulij oſchophoria celebrant: in quibus oleæ ramum, pane fici, cotyla mellis, & fru
ctuum primitijs onuſtum, per ingenuos pueros foribus appendunt ciuitatis. Et menſis
Nonis Iulij.
munychionis undeuigeſimo die, equeſter ordo pariter Ioui ſolenni more prodibat cum
pompa. Idus uero Auguſti, ſerui & mancipia atq; omnis famulatus, faſtas obſeruarunt,
ꝙ Seruius Tullius ancilla genitus, in lucem tunc editus fuiſſet: quo tempore uxoribus
Idibus Augu ſti.
caput lauare felix fauſtumq; putabatur, (ſicut apud Indos quū rex capillos abluit, feſtū
celebrant diem) donaq; inuicem miſſitant, & diuitias oſtentant. qua die ſerui & ſeruæ
æquato iure, & nullo diſcrimine, liber an ſeruus eſſet, cum dominis colludere, & feſtos
dies Romæ agere ſolebant, qui dies etiam pro natali magni Alexādri apud pleroſq; eſſe
cenſebatur, propterea religioſus & ſacer Dianæ habitus. Nam facibus accēſis, in nemus
Aricinum, ubi erat Dianæ templum, ab urbe diſcurrebant. Quo etiam menſe res cele
brata ſermonibus proditur, ut matronæ uirilis membri figuram diuinis percolerent ho
Mēbrū uirile a matronis honoratum.
noribus, quam extra portam Collinam ad ædem Veneris cum pompa ſacrorum defere
bant, Aegyptiorum more: mox à caſtiſſima & ſpectatæ pudicitiæ matrona, præter ma/
tronale decus, in ſinu Veneris locaretur. Idus quoque Octobres feſtas fuiſſe tradunt, ꝙ̊
Idibus Octobris.
tempore in Martio campo equum qui October diceretur, immolari ſeruatum eſt: cuius
caput, ut ex eo ſanguis manaret, protinus in regiā deferre, mox cauda deſecta, illius cru
ore aram ſpargere, & in Reginorum locum deportare, illudq; panibus redimere aſſue/
rant: de quo inter Suburranos & Sacrauienſes magnis contentionibus non ſine diſcri/
mine certabatur. Ab Athenienſibus uero ſeruatum eſt, ut mēſe Octobri, magnorū my
ſteriorum decimoquarto calend. Nouembris ſolennis agatur dies, & liber pater in Eleu
Magnorū & paruorū myſteriorū ſolennis dies apud Athenienſes. Calend. Nouembris.
ſinam ex urbe tranſmittatur. Nouembri uero parua, Iunio autē rurſus magna celebrē
tur myſteria, quæ Cereri ſacra erant, parua Proſerpinæ: in quibus maxime cognitū eſt,
ut quam quis induit ueſtem initiat⁹, eam ne amplius exueret, donec lacera & pertrita fo
ret. In alijs myſterijs traditur mos, ut ueſtem in qua quiſpiam initiatur, templis & numi
nibus dicarent. Quæ quidē myſteria quū alieno tempore intueri nefas eſſet, Demetrius

rex,ut illorum particeps ferет non ſuo tempore,Ianuarium & Iunium mēſes Nouem/
brem apellauit. Idus uero Decembres ſolēnes fuiſſe nonnulli tradunt, ꝙ in curſu equo/
rum,uictorem dexterioris bigæ ſacrum Marti immolarent. Nonis Faunalia & Fauni fe
ſta peruigili anniuerſario colebātur Romæ. Athenis uero decima & octaua ipſius men
ſis die, Aeſculapij erāt ſacra & feſta. Quod aūt dictū eſt Idus Ioui,calendas Iunoni ſacras
eſſe,ſcire licet certis autoribus traditū eſſe, Epicureos ſingulis mēſibus ſtatas dies habe/
re feriatas,quas Icadas nominant,hoc eſt,uigeſimam cuiuſq; menſis lunam, ꝙ ea natus
Epicurus foret,quem tam ſancte habuere,ut illius imaginem nō modo annulis,ſed po
culis ferrent inſculptam. Et ab Athenienſibus octauam cuiuſq; menſis, Neptuno feſtā
coli & feriari: à Græcis uero, ſingulis calendis deos uenerari: ſequentem poſt calādas di
em,ſemideis & heroibus tribuere: qui etiam ſtatas dies menſium certis numinibus con
ſecrarūt: Siquidē neomenia quæ apud nos calendæ ſunt,& ſeptima mēſis Phœbo,quar
ta Mercurio,octaua Theſeo dicatæ fuere. Apud Lacedæmonios autē ſingulis calendis
totius anni,uini quartarius,& farinæ medimnus,ac ſingula pecora regibus uelut mini
ſtris ſacrorum,Apollini mox immolanda,dabantur.

Idibus decē-
b. Nonis.
Aeſculapij
ſacra.

Defenſio Vlpiani definientis inſtratum quid eſſet,& quid differt pulſare a uerberare, contra grammaticum illum falſo accuſantem. *Caput.* XIX.

HEſterno die familiaris meus in dicendo promptus & audaculus, arguebat Vl/
pianum iureconſultum, ex autoritate doctoris grammatici, cuius libelli uul/
go innotuere, ꝙ male definiſſet inſtratum quid eſſet, quum omne ueſtimētum
eſſe diceret quod iniicitur,quod Vlpianus ex autoritate Labeonis affirmat. Nō
enim ueſtimentum eſſe inſtratum dixit ille,neq; ſtragulam ueſtē pro hominis ueſtimē
to,ſed pro lecti operimento tantum apud autores inuenirit: & pleraq; in hanc ſentētiam
adduxerat. Cuius dicta quum percupide legeremus,mirum in modum autoris incuriā
admirati fuimus,qui licet abunde multa diſſeruiſſet non inepte,in nonnullis tamen per
licentur profatus eſt,quippe quū ſtragulam non modo pro lecti operimento accipi, ſed
pro hominis ueſtimento apud autores ſæpe legi inſpiciamus, Vlpianumq; ſignate & ue
re loquutum,qui inſtratum,omne ueſtimentum quod iniicitur,definiuit. Tranquillus
in Nerone: Funeratus eſt,inquit, Nero impenſa CC. millium ſtragulis albis auro inte
xtis,quibus uſus calendis Ianuarijs fuerat. Pompeius Feſtus grammaticorum lōge eru
ditiſſimus,qui uerborum proprietates uireſq; admodum penſitauit: Veſtis,inquit, ge/
neraliter dicitur,ut ſtragula,ut palliū,tunica,uel penula. T. Liuius tertio de Macedo
nico bello: Et quū tibi uiro liceat purpura in ueſte uti ſtragula. Paulus quoq; iurecōſul
tus ex pellib⁹ ueſtes cōfici dicit,cū & tunicam,& ſtragulā pelliceā nōnulli habeant. Ex
qbus,ſtragulā ueſtē hoīs deſignare,indubitata exēpla ſunt. Rurſus eundē Vlpianū ta
xauit, ꝙ ex autoritate Ofilij iurecōſulti cēſuit,pulſare & uerberare eo differre,qa uer/
berat qs cū dolore,pulſat uero ſine dolore: propterea Vlpiani definitionē inuidioſe cri
minat. tanꝗ poſſit aliqs cum dolore pulſari,& ſine dolore uerberari: additq; uerberare eſ
ſe uerbere cædere, quod eſt inſtrumentū longū & exile, qualis eſt uirga,& pleraq; eo ptī
nētia. Sed cum iſtius autoris uenia dixerim, Vlpiani mens alio ſpectat: quippe ſi mentē
ipſius penſitamus,proculdubio intelligemus illū uerberari dici proprie,q animale cor/
pus uerbere affligit: ipſumq; ſignate & apposite loqui,qui hominē uel pecus uerberatū
dixit,non pulſatum. Quum uero ad rem ſenſu carentem ictus inferuntur,tunc pulſare
dicimur, nō uerberare: ut pulſo oſtium,lanam aut ueſtem: uerbero hominem uel pec⁹.
Neq; illi aſſentior q dixit,uerberare eſſe uerbera re cædere,hoc eſt, fuſte longo affligere:
nam & pugnis & lapide uerberatū quēpiam Latine dicimus,ſicut fuſte uel baculo: idq;
Terentij teſtimonio uel maxime apparere: leno enim in Adelphis quum ſe uerberatum
dixiſſet,mox deſignauit,quo uerbere eſſet afflictus,uſq; adeo,inquit, mihi pugnis os fre
git. Aul. Gellius noctium Atticarum,pro delectamento, inquit,habuit manu ſua uer
berare. Tametſi uerberari rem anima & ſenſu carentem,apud autores plerunq; uſurpa
tū legamus. Plini⁹ decimoquarto hiſtoriæ naturalis: Cāpaniæ uina,inqt,expoſita in ca
dis ſub diuo uerberati Sole, Luna,imbre ac uētis,aptiſſimū. & alibi,Carthago in Aphri
ca exercetur halitu maris,& uerberatur imbri. Et pulſari rē animatā,& ſenſu participē

Inſtratum.

Vide Alcia-
tum lib.4.de
uer.ſig.

Verbero.
Pulſo.

quãdoq; cõperimus. Suetonius in Galba: Vt inter cõuentũ matronarũ correcta iurgio: ingt, & manu pulſata ſit. Quod non ꝓprie & ſignate, ſed quaſi per metaphorã acceſſitũ crediderim. Si tñ certis uerbis & uera finitiõe ſignatis eloqui uolumus, pulſatum illud uere dici, quod ſenſu carẽs crebro ictu percutit, ſiue oſtium, aut pallium, ſiue quid aliud dixeris: uerberatum uero hominem aut animal, quod uerbere afficitur, dici cõuenire, prout Vlpianus præclare cenſuit, apud autores ꝓbatiſſimos certũ atq; confeſſum eſt.

Quibus legibus Romano ciui data immunitas fuerit, ne uapularet: & quæ iura competant dominis in ſeruos & patronis in libertos. Item in exilium mittendi ratio apud diuerſos. Caput XX.

SErutlius conſul traditur primus, qui legem tulit, ne quis ciuem Romanum uinctum clauſumq; teneret, quo minus edendi nominis ei poteſtas foret. Et quũ primo in ciues Romanos uerberib⁹ animaduerterẽt, ſæpiusq; innocẽtes ob factionem & gratiam propius inuidiæ forent, & pœnas luerent immeritas, Porci⁹ Cato pro tergo ciuium, ne cui impune inſultare liceret, legem tuliſſe fertur: qua ſi quis uerberaſſet necaſſetue Romanũ ciuem graui iudicio mortis cruciat⁹, bonorumq; & exilij pœnis mulctari ſanxit: quã legẽ Sẽpronius conſul alijs latis, nouiſq; additis pœnis, confirmauit, quæ Porcia & Sempronia dictæ: quibus legibus de ciue Romano ſi quis capitis anquireretur, populi iudicium erat, quod fuerat duodecim tabularum lege ſancitũ, ut de capite niuis ſi centuriatis comitijs decerni nihil poſſet: ſed nec tolli de ciuitate, uel à ſolo patrio relegari, aut in exilium agi, niſi dicta cauſa, & centuriatis comitijs poterat, quod quidem triplicis generis erat, autore Martiano: aut enim om̃ium locorum interdicebatur acceſſus præter unum, uel in inſulam deportabatur: aut ſicut Claudius Cæſar quoſdam mulctaſſe dicitur, ut ultra tertium lapidem ab urbe egredi uetaret: qui etiam ſanxit, ut hi quibus prouincia interdictum eſſet, urbe quoque ſummo uerentur. Cumque apud exteras gentes ſolum uertere, & in exilium agi, pro ſupplicio minime dari ſoleret, quia nõ pœna exilium erat, ſed ſupplicij diffugium, ne pœnas iure debitas luerent: ſolis Romanis pro maleficio exilij pœna fuit: quas poſtea leges Cornelius Sylla oppreſſa republica, quam in dominationem uertit, abrogauit: quippe inter grauia & acerba plurima, primus Romanorum ſine populi iudicio ciues morte mulctauit. Athenienſibus uero Cliſthenes exilij legẽ tulit primus, qui haud multo poſt ſua lege damnatus, pœnas luit. Deinde exilio quindecennali, aut decennali nouarum rerum molitores mulctare, inoleuit mos, quod genus oſtraciſmon dixerunt, ab oſtraco ſiue teſtula, ꝑ quam ſuffragia ferebant: qui mos talis erat, ut in teſtulis nomen audacis & pernicioſi ciuis, cuius potentiam formidabant, comitijs inſcriberent: & cuius plures erãt teſtæ in urnam coniectæ, is de concilij ſententia ab aris foc iſq; proiectus, ut à ciuiũ arceretur aſpectu, quindecim aut decem annoꝝ exilio ſolũ uertebat. Fuitq; conſtitutũ, ut ita damnati Argiuã exulatũ irent, ubi bos erat æneus magnitudine uiſenda: quare qui illic exulabant, ſeruare bouem dicebantur. Quæ comitia niſi ſupra ſex millia ciuium cõcilio ad iudicij diem conuenirẽt, nulla atq; irrita erant. Ea quidem oſtraca, non plebeiorũ atq; ignobiliũ cauſa, ſed ad retundendam nobiliſſimorũ potentiam cõmenti fuere, ut extorres lare & patria, quaſi in exilio cõſeneſcerent. Quare Athenienſes egregios ciues & benemeritos ſæpius ob uirtutẽ, ne qs amplius emineret, teſtula ablegarunt: ſiquidẽ præter Theſeum, quem in Scyrum exegerunt, Solon lator legum, Ariſtides quo ne mo iuſtior, & Themiſtocles, àlijq; ob illorum magnitudinem, in exilium acti ſunt: Milciadẽ uero mori coegerũt. Idem optimo cuiq; Athenis uſu ueniebat, ut in exiliũ ob eminentiã uirtutis pelleret. Syracuſanis uero petaliſmus exilij genus fuit, quo efferentis ſe ciuis audaciam uirtutemq; cõprimerent. Hi enim non teſtula, ſed in oleæ frondibus ſuſpecti ciuis nomẽ inſcribebãt: & cuius folia plura exiſterẽt, illius conſpicuã magnitudinẽ quinquẽnali exilio mulctabãt. Fuitq; finis oſtraciſmi in Hypbole ignobili & minimæ ſortis uiro, q ultimus hoc exilij genere exterminat⁹ fuit. Poſtea C. Gracchus incolumitati ciuiũ cõſulens, ne qd in eos grauius conſuleretur, alia ſacrata lege ſanciuit, ut q in magiſtratu & honore poſitus, ciuem abſq; populi iudicio necaſſet, in eum populi animaduerſio foret. quam legem ſequuti principes, ſempiterna conſtitutione ſanxerunt. Inſup ſtatuerũt, ut citra ſenatus autoritatẽ, de nece Romani ciuis decernẽdi nulli facultas foret.

Seruilij lex.

Lex Catonis pro tergo ciuium.

Lex Sempronia & Porcia

Lex 12. tabularum.

Cor. Sylla legũ Ro. euerſor.

Exilij lex apud Athenienſes.

Seruare bouem.

Oſtraca ad quid excogitata.

Argenienſiũ in benemeritos condẽnationes.

Lex de iis q Ro. ciues nõ eſſent.

In eos uero qui Romani non ſunt, ne impunè inſultare liceret, pluribus legibus ſanctionibusq; obuiam itum eſt: ut lege Iulia de ui, Cornelia de ſicariis, & Aquilio plebiſcito pœnis multifariam conſtitutis, quibus ſingulorum indemnitatibus ſalubriter conſultum fuit.

Dominorũ in ſeruos poteſtas & animaduerſio.

Super ſeruis quoq; ne in eos grauius æquo domini animaduerterent, pœnæ ſunt conſtitutæ: ſiquidem nequam & contumax ſeruus, ut plauſtri lignum cui affigitur temo, quæ furca dicta eſt, in collo ferat, et eo quaſi iugo ſubact⁹, manibus poſt terga reuinctis, per ora omnium circunferatur, à ſingulisque furcifer appelletur, uelut uincti pedes & manus incedant: nonnunquã pauſicape, qua ori manus admouere prohibentur, op⁹ faciant: aut candenti lamina, uel literis frontem & ora inurantur, & uultus inſcribat: utque neruo compedibus coerceantur, hac deformi nota uelut inſigni animaduerſione affici ſolebant, ut ea ignominia affecti, maior illis uerecũdia eſſet ad facinus. piſtrino q̃que detrudi ſeruos & damnari mãcipia infida, uel notis barbaricis inuri, ut ob improbitatẽ inſignes forent. Tum poſt uerbera & cruciatus, uinculis, nuditate, fame, ſiti & compedibus, numellisque catenis, neruis, pedicis, boiis, & ſi crimen expoſceret, cruce & lamina ſeruilem in modum affici, uetus peruulgata pœna fuit.

Perſarũ ſerui.

Apud Perſas uero conſuetum erat, ut ſi ſeruus ære coemptus aufugiſſet à domino, uinct⁹ compedibus opus faceret: ſi autem ſponte reuertiſſet, & fateretur admiſſum, flagellis cæderetur. Ipſis enim nimiam fuiſſe ſeruitutem, autores produnt: quippe cũ nulli manumittãtur apud Parthos, nullaq; mãcipia, dempto ſeruitutis iugo, libera fiant.

Indis & Taprobanis nulli ſerui.

Cõtrà apud Indos & Taprobanæ incolas, quibus nulla fuit ſeruitus, omnesq; una ingenuitate tenentur. Babyloniis facinoroſi ſerui & contumaces per crines trahebant, ut facinoris admiſſi pœnas darent, Germanis uerbere ſeruum afficere, aut uinclis coercere habetur nefas: apud quos laxior ſeruitus erat & libertinis penè par, quippe ſibi acquirunt ſerui, & peculium habent.

Agis in Helotas.

Proditum tamen eſt, Helotas à Spartanis bello ſubactos, cum rebellaſſent, ab Agide ꝑpetua ſeruitute damnatos, ut dominis illos manumittere, aut extra Spartanos fines uenundare non liceret. Diogenes uero Cynicus Manen ſeruum cum aufugiſſet, non modo uerbere non affecit, ſed liberum ire iuſſit, ac dimiſit: turpe exiſtimans Manen ſine Diogene uiuere poſſe, non autem Diogenem ſine Mane. Contrà Lycurgus apud Spartanos ſeruorum petulantiã tam ſeuerè cohibuit, ut facinoroſos ſeruos dominis interficiendi ius

In ſeruos quatenus ſæuire liceat, eſt in l. I. C. de emẽda. ſeruor. & in ti. Inſtit. De iis q ſui uel alieni iuris ſunt. Hæc Omphalius.

daret. Deinde tam diuus Pius quàm ſequuti principes ſuper dominorum poteſtate in ſeruos, ſalubriter conſuluerunt, ne dominis plus æquo ſæuire liceret, neue iniuſta imperia dominorum noxæ forent, neue domini ſeruos quotidianis uerberibus afficerent, ſed loris cæderent. Quibus conſtitutionibus cauetur, ut in eum qui ſuum occidiſſet ſeruum, haud ſecus pœna diceretur, quàm qui alienum necaſſet. Diuus quoque Hadrianus ſeruos à dominis occidi uetuit, ſed ſi quid deliquiſſent, prætoris iudicio pœna affici præcepit, ita ut Vmbriciam matronam, quod in ancillas ſupramodum ſæuiret, in quinquennium relegaſſe ferant: ꝙ magis è republica ducerent, permulcendo, tractãdoq; ſeruorum animos, proficere q̃ uerbere. Et tam ab his qui mancipio addicti aut ære coempti ſunt, q̃ his qui manu emiſſi libertatem meruerunt, debita iura dominis patronisq; aſſertoribus

Patronorũ ius in clientes.

conſtituit: nam iura patronatus poſt libertatẽ impenſam ſeruo, dominus incolumia eſſe uoluit, quæ ex certis cauſis patronus dominusue amittebat: ſiquidem ſi libertum ſeruumue optime meritum, dum famis periculum adiret, patronus non aluit, aut ſi inuitus libertatem dedit. lex Eſieſcentia & diuus Pius, ius patronatus patrono, & dominium domino ademit. Quod & Claudius Cæſar ſanxit, ut ægra & affecta mancipia ſi exponerentur, ab omni famulatu & ſeruitio immunia forent. Item ſi ad iuſiurandũ libertum patronus adegit, ne nubat, neue uxorem ducat, eum ad ius patronatus lex pariter nõ admiſit. Tametſi lege Iulia de maritandis ordinibus, hæc iuramenta poſtea inducta & remiſſa fuerint.

Catonis in mancipia aſperitas.

fertur ꝑpterea Cato ſenior male audiſſe, tanq̃ aſperior & durior, ꝙ ægra & affecta mancipia uelut bruta animalia, ſenio debilitata domo exigeret, & uictum negaret. Contrà uero aduerſus male meritos, impuros & flagitioſos libertos, aut ſi delatorem ſummiſiſſent, uel patroni nomen detuliſſent, ſeu manifeſti criminis rei forent, patrono ius reuocandæ libertatis, & uniuerſa promerita abrogandi lege donabat.

Quod ab Athenienſibus decretis edictisq; cautũ erat, ut contumax ingratusq; liberꝰ, ſub mancipio eſſe, & ſeruire cogeretur, quoniam liber eſſe neſciſſet, quod apoſtaſiũ nuncuparũt. Seruos uero libertate donatos, Lacedæmonij aphetas, & adeſpotas, atq; erithe ras dixerunt. Maſſiliẽſibus libertus ter doli admiſſi reus aduerſus patronum, uelut mancipiũ ſeruire cogebat, per ſingulas uices libertate reſciſſa: ſi quam uero offenſam quarto admiſiſſet, domino imputabatur, & inultus ibat, quod toties deceptus patronus, quarto ſe ei crediſſet. Claudius uero Cæſar libertinos qui ſe pro ciuibus agerent, publicauit: illos uero qui ingrati notarẽtur, reuocauit in ſeruitutẽ: qui etiam libertum, quod patrono delatorem ſummiſerat, ut de ſtatu faceret quæſtionem, ſeruituti addixit. Quod Nerone quoque imperante ſeruatum eſt, & frequenti ſenatu obtẽtum, de manumiſſis propter ingratitudinem in ſeruitutem reuocandis. Nerua Cæſar ſeruos à quibus dominos accuſatos repperit, uelut ingratos iuſſit occidi. Quod in ſeruo Arretij proſcripti, populus Romanus feciſſe proditur, quem uelut ingratum in ſeruitutem reddidit denuo, q̃ proſcripto domino, bona & liberos occupauit: ſicut Sylla de ſaxo deiecit ſeruum Sulpitij domini proditorem, ut ſibi gratificaretur. Diuus autem Seuerus cauit edicto, ne ſerui delatores dominorũ audiantur, ſed pœna mulctentur ſeueriori. Si uero leuiter offendiſſent, aut contumeliam conuiciumq; feciſſent, uel dicto minus audientes forent, ultra uigeſimum lapidem, in terram oramue Campaniæ relegandi, domini arbitriũ erat, uel ut ferrum traderent: tum ut amplexus hominum uitarent, & à foribus domini arcerentur: fuitq; aliquando in uſu, ut de ſeruis in dominos, nec quæſtio haberi, nec iudicium dari poſſet. quod Tacitus Cæſar cauit edicto, ut ne maieſtatis quidem cauſa contra dominorum capita ſerui admitterentur, aut per eos inquirerent magiſtratus. Nec ſolum ſerui in dominos, ſed nec patroni in clientes teſtimonium ualuit, quod à Romulo primum edita lege cautum. propterea Tiberius, ut contra Libonem p ſeruorum quæſtiones inquireret, fraudem legi feciſſe dicitur, quod illos emãcipari, & deinde per tormenta inquiri iuſſit, donec poſt temporũ curricula, Caius imperator ſeruis, ſi quid quererentur de dominis, paſſim accuſandi, & contra eos lege agendi facultatem dedit. Eſt tamẽ obſeruatum, ut ſi quẽ ex ſeruis dominus de ergaſtulo aut uinclis relaxaret, catenas à manibus pedibusq;, quibus uinctus fuerat, quandoq; inciderent, ut uinclorũ pars in corpore maneret, quo argumento ſignabant ſeruum minus iuſte uinctum fuiſſe, neq; iuſtam ſeruitutem ſeruiſſe, nullumq; ius patroni domino competijſſe, illumq; priſtinæ libertati, ac ſi nunquam uinctus fuiſſet, reſtitutum. Et tametſi ſeruos profugos leges ſuſcipi uetarent inuitis dominis, tamen qui capti bello ad imperatorum regumq; ſtatuas confugiſſent, uelut ad aſylum, nexu ſoluebantur & immunes erant: in eos enim manus iniectio non erat. Nanq; Epheſi templum Dianæ id iuris habuit, ut ad illud confugientes, mancipio ſoluerentur: quod Alexander ad ſtadium produxit: poſtea ab Auguſto ſublatum, ne propoſita impunitatis ſpes, facinoribus cauſam daret. Primum eñ Cadmus dum Thebas conderet, aſylum aperuiſſe fertur, ad quod fugientes ſine diſcrimine ſerui aut liberi, ab omĩ pœna tuti erãt. Nõnulli à prognatis Herculis aſylũ Athenis primo inſtitutũ ferunt, ad quod à patribus oppreſſis cõfugere fas erat. Poſt quod in Rhetæo littore fuit Aiacis aſylum, & in Sigæo Achillis: quorum exemplo Romulus & alij aſylũ aperuere, quo accedẽtes, impunitate donabantur. Apud Moloſſos, Samothraces, Crotoniatas & Meſſenios ac pleroſq;, ad deorum aras confugiſſe, pro aſylo habitũ eſt, uelut Ithacẽſibus Iouis Seruatoris ara. delictis eñ nõ uoluntarijs, refugiũ eſſe aras putauere. Atheniẽſibus Theſei ſepulchrum id iuris habuit, ut ſerui ad illud cõfugienses, nexu ſoluerẽtur. Et Spartæ Chalciœcum Mineruæ templũ, ad quod Pauſanias fugiẽs, obſtructo aditu, morte mulctatꝰ fuit: & aliud Calchicon, ad quod Agis confugit. Et in Tænaro Neptuni phanũ, ad quod Cleõbrotus, & in Calauria inſula in Aegæo etiã Neptuni templũ, ad quod Demoſthenes cũ aufugiſſet, ab omĩ uiolẽta incurſione Archiæ mãſit illæſus: atq; in Thracia Dianæ tẽplum inter Clitoriũ & Cynæthã: & in Aſpẽdo Pãphyliæ, Tiberij ſtatuæ pro aſylo fuere, ſicut Dianæ Leucophrienæ oppreſſis perfugiũ inuiolabile fuit. Palladis quoq; templum uelut aſylum Lacedæmonij uenerãtur, in quo nocentes etiã capitis damnati, incolumes fiũt. Et in Aphrodiſio & Papho Veneris, apud

Ediĉtũ apud Athenienſes in libertos ingratos.

Liberti qui leuiter peccaſſent.

Taciti Cæſaris edictum.

Serui capti ad regũ imperatorũq; ſtatuas confugientes.

Dianę Epheſiæ templum

Stratonicēſes Iouis & Triuiæ tēpla, Siculis Palyſci ara, in Peloponneſo Hermionæ phanū ſacrū Cereri & Proſerpinæ, in Epheſo Artemiſiū, Pergami ædes Aeſculapij, in Græcia Calydoniæ Palladis templū, tātæ dignatiōis fuere, ut capitalē fraudē auſi, aut pecunia iudicati, qui ad illa confugiſſent, noxa pecuniaq; exoluerentur. Apud Scythas q ad Riphæos confugiſſent, tanquam ſacroſanctos, ſui iuris & arbitrij erāt: ſicut in Aegypto in Oſiridis aſylo iuxta *Saym: & in Conopo Herculis templo, ad quod ſerui confugientes, ſi initiati forent, opprimi aut ui cogi non poterant. Traditumq; memoriæ eſt, in Libya oppidum fuiſſe, ad quod ſiquis ſeruus lapidem importaſſet, liber & ſui potens erat: & Dulopolim in eadē id iuris habuiſſe, ut qui ſeruus ad eā aufugiſſet, omni nexu ſolueretur. Cinna uero ciuili manente bello, cū per præconem edixiſſet, ut ſerui ad eū confugientes uelut ad aſylum, liberi forent, illosq; ad pileum uocaſſet, magnas ſeruorum & perditiſſimorum manus coegiſſe fertur. Sed cum propter aſylorum impunitates, multa facinora admitterentur magna licētia, Tiberi⁹ Cæſar, ne impunita eſſent crimina, immunitates aſylorum abrogauit, & exoletum morem antiquauit: qui tamē Samiæ Iunoni & Aeſculapij delubro ius ueteris immunitatis ob religionē reſtituit. Neq; omittendum, ſeruis apud Romanos Statij, Dionyſij, necnon Stichi & Heræ frequens nomen fuiſſe: ſicut Athenis Dauus & Geta. cum enim Daci antea Daui dicerentur, ad Iſtri fontes bello ſubacti, Athenieſibus ſeruierūt, inde ſeruile nomen Daui & Getæ poſteris reliquerūt. apud Syros Dama, in Paphlagonia Tybius, apud Phryges Manes & Mida ſeruile nomen fuit. Lacedæmoniorum ſerui peculiari nomine Heloiæ, Argiuorū Gymnetæ, Cretenſium Epharmiotæ, Clarotæ & Mnotæ dicuntur: Theſſalorū Peneſtæ, Syracuſanorum Euſtaioni, Mariandynorū ſerui Doriphori, Sicyoniorum Corynephori appellati ſunt. Pelatæ uero & Thetes, libertorum quidem nomina fuere illorū, qui coacti inopia, ſeruilia præſtabant, ſicut Callicyrij in Creta, & Syracuſanis Atoræ & Callyrij. Præ cæteris autem Iones præcipui inter ſeruos habiti, & uelut inſignia mancipia nobilitati ſunt. Quare Callicratidis Lacedæmonij uerbum fuit, qui interrogatus, cuiuſmodi ſibi uiderentur Iones, facetiſſime reſpōdit, frugi ſeruos, liberos utiq; malos. Quod Ageſilaus de Aſiaticis iudicauit: & uulgo de Caligula proditum eſt, nec ſeruū meliorem, nec deteriorem dominum fuiſſe. Athenienſes uero Harmodij & Ariſtogitonis, qui Hippiā interfecerunt, uelut deuota nomina libertati, tanti fecerunt, ut lege ſanxerint, ne illa ſeruis indere liceret. Quo exemplo Domitian⁹ Metium Pompoſianū, q nomina Magonis & Hannibalis ſeruis indidiſſet, ſupplicio affecit, tanquam clariſſimorum uirorum noīa ſeruili contagio polluiſſet: præter quæ cōſtans obſeruātio Romanis fuit nimium diu ſeruata, ne ciuis Romanus quouis crimine obnoxius, relegaretur, donec haud magno interuallo id ſeruare deſiere Primus eīn L. Lamia Romanus ciuis, à Gabinio conſule relegatus fertur, & poſt eum plures legum iudiciorūq; pœnis affecti: fuitq; animaduerſum, ciuilibus bellis captos uelut hoſtes in prædam uerti & uenum ire non licuiſſe, ſemperq; leuius ſeruitium apud Romanos deditis quàm captis fuiſſe, Græcosq; perraro ſeruitutem ſeruiſſe: quare illorum nullus mercatorib⁹ dabatur locus: ſicut Perſarum, qui nunquam Romæ ſeruiere, niſi ſub Alexandro Seuero Imperatore, licet mox, adhibito precio, ad ſuos redditi ſint. Ponticosq; & Lydios ſeruos, aut Phrygios gregatim Romæ uenire, Tracibusq; peculiare eſſe, ſale coempta mancipia habere, ſicut Lemnijs uino mercari.

*Saim

Immunitas aſylorū p Tiberiū abrogata.

Seruorū nomina.

Iones ſerui præcipui.

Callicratidis faceta reſpōſio.

Romani ciues nō relegati.

Leuius ſeruitium deditis quam captis

Sale & uino empta mancipia.

Qui ludi apud Romanos frequentes fuerint, qui apud exteros, quæve ſint nuces ocellatæ apud Tranquillum. Caput XXI.

Latrunculorū ludus.

LVdus calculorū ueteribus præcipuus fuiſſe traditur, qui & latrones dicti: hi enī in duas diuiſi turmas erāt, colore diuerſi, quorū alij milites, alij hoſtes: horum luſus erat, ut turmis inſtructis uelut q cōgredi acie parant, hinc inde ſub hoſtium imagine pcederēt: ac præſcripto fine, quoad quiſq; progredi debeat, ita cauere oportebat, ut dum hoſtē quiſq; inuadere nititur alterius nō pateat incurſibus: qui etiā ex gemma fuere, uiris et mulieribus frequēs, à melioribus & ſummis honoribus uel maxime cultus & celebratus, quem Palamedes inueniſſe proditur, ad comprimēdas ocioſi exercitus ſeditiōes, Poſt quos fuere tali eburnei ſex angulorū æquali latitudine, teſſeræ

uero quatuor: nanque erāt figuræ ex omni latere quadratæ, quas Græci cubos uocant.
Sed tamē in iactu, teſſeris utebantur tribus, talis uero quatuor: in quibus figuræ effictæ
uicem numeri habebant, ſed quinarius numerus nō erat in talis ſicut in teſſeris. Tali au
tem, aſtragali Græce dicti: & aſtragalizontes, talis ludētes. Geminum uero quadratū,
hoc eſt, octo laterum, dixere Aſphalum. Taxillorum ludus ex octo punctis uel figuris con
ſtabat: inter quos unus Steſichoris nomine, hoc eſt, octonarius, præcipuus erat. Qui q/
dem turricula, ſeu quæ dicebatur orca uel fritillus, ſuper patenti tabella punctis diſtin/
cta iactabant, ne luſoris manus iactum falleret, & non caſu, ſed fraude conſiſterent. Ta
lorum uero canis damnoſus, ſenio medius & anceps: ſiquidem modo lucra, nonnunquā
damnum afferebat: is uero quaternarium numerum facit, chius uero ternarium: Venus
aūt quæ ſummū continet numerum, multum lucri affert, ſemperq; felici exitu ludum
terminauit. Hæc em̄ cani oppoſita, colias dicebatur, tricenariumq; abſoluebat numerum,
Euripides uero quadragenarium. In talis quoq; legimus Vulturiū & Herculē baſilicū,
quæ an ſigna fuerint uel numeri, dubitat adhuc. In teſſeris, Midas fortunatiſſimus erat.
In taxillorum iactu, ter ſex ſummā Græcis afferūt uictoriā: tria uero, ſummum damnum.
Qua quidem alea Porcius Cato luſiſſe fertur animi laxādi cauſa, & Auguſtus effuſe, Do
mitianus, & Claudius, qui etiam luſoriū conſcripſit opus. Inter reliquos Theodoricus
Gothorum rex, cum in alea uinceret, fertur indulgentiſſimus fuiſſe, eaq; momēta dome
ſticos promerendis gratiis captare ſolitos, ſicut cum Veſpaſianus in balneum tranſiret.
Quibus quidem teſſeris aptiſſima fuiſſe liguſtra Plinius notauit. Fuit quoq; apud uete
res ludus pilæ & folliculi præcipuæ commendationis & magni ſtudii, quo & Iulius cæ/
ſar, & Octauius, & alii clari uiri illuſtresq;, exercendi corporis & animi uegetādi cauſa,
ſtudioſiſſime luſere. Quo etiam Scæuola iurecōſultus, remiſſo à negociis animo, luſiſ/
ſe proditur, nonnunq̄ teſſeris aut calculis. Quod de Dionyſio tyrāno traditur, ut pila &
folliculo aſſidue luderet. Reliqui uero clariſſimi duces, aut ſapientiæ profeſſores nō im/
probandi, animum diuerſis ſtudiis iocisq; remiſere: quippe Socrates dum animo uaca/
ret, cum pueris minutis & facie liberali, iocari aſſuerat: & Scipio Aphricanus conchas
mari legēdo ſæpe remiſit curas. & Cato Cenſorius cum uerna & famulatu animum re/
laxauit, qui etiā qua die tulit repulſam, in cōuiuio luſit: quod de Archia Tarentino pro
ditur, ut cum pueris & ſeruitiis luſus agitaret. Heraclitus quoq; Epheſius cum à nego
ciis quieſceret, aſtragalis luſiſſe fertur. Et Attalus Aſiæ rex hortum pro deliciis coluit,
nonnunq̄ fundendis ſtatuis ocium occupauit. Memorat Alexander Sæuerus impera
tor per dies feſtos perdicū & catulorū pugna ſe oblectaſſe, & Amaſis Aegypti rex poſt
ſeria morionem egiſſe, & magnus ille Ageſilaus cum infante filio arundinem aſcēdiſſe.
Neq; prætereundū quod de Demetrio proditum eſt Polyorchete, qui poſt negocia bel
licas machinas: & de Europo Macedoniæ rege, qui in ocio lucernas fabricauit. Parthorum
quoque reges cum ocium ſuperaret, cuſpides acuiſſe feruntur. Et Dionyſius iunior cu
ra belli ſolutus, plauſtella, menſas & ſedes mira arte cōpinxit. Attalus uero Philomator
pro oblectamento habuit, elleborū, aconitum & cicutam, ueneno ſaſq; herbas plantare,
ut fructum inde legeret. Sed tamen pila iuuenum luſus erat, frequens in Martio campo
fieri ſolitus, exq; his altera paganica, trigonalis altera, in q̄ ſiniſtræ uſus præcipuus tra
dit. Nanq; illius impulſu magis q̄ dextræ ludus agebatur, cuius erat uſus uel maxime
in corporis motu & agilitate, ut ſciret apte pilam iacere atq; excipere, modo incurrere,
modo recurrere. Armis quoq; & equis, tum haſta, claua & pila, lucta, uenatione & curſu
exerceri Romanam iuuētutem uetus conſuetudo fuit, pariter ſudem torquere, equum
agitare, arma tractare, ſicut iactu diſci, curſu, ſaltu, iaculatione uel cæſtu: q̄s ludos penta
thlum dixere, & ludiones pentathlos ſeu qnquertiones. Erat q; ſenatuſcōſulto cautum,
ut niſi his ludis pecuniam ludere liceret. Græcis uero octo fuere ludi, quibus iuuentus
exercebatur impune: ſtadiū, diaulum, dolichum, hopliten, Pygmen, pancratium, palē,
& halma, hoc eſt, ſaltus. Præter quos fuit harpaſtū, quod uolubili rotunditate in ſolo ia
ctat: qui ludus, Polluce autore, fiebat, ut iuuenes in geminas diuiſi turmas, intra lineas
ſeu metas cōſiſterēt. harpaſtoq; poſito in medio, q̄ſq; cōtenderet, ut intra gyrū alterius
lineæ immitteretur: quod ſi contingeret, uictores erant: & diſcus. fuit enim inſtar pilæ

Taxillorum ludus.

ludi illuſtriū & doctorum uirorū poſt ſeria negocia.

Pilæ ludus.

Pila iuuenū ludus.

Exercitia Ro. iuuentutis.

Ludi quibus pecunia ludere licebat.

Grçcę iuuentutis ludi.

ænex,quæ brachiorum uiribus excepta,& in altum miſſa,exercebat corpora animosq;,ita
ut quantum quiſq; uiribus præſtaret,maximé eniteret. Nanq; is fortior & præcipuo ro
bore habebatur,qui illum ultra ſignatum leciſſet ſcopum:ſicut halteres: erant enim cir
culi figura non ſphærica,ſed dimidia longiore, in quibus digiti inſeri poſſent, quos faci/
[Petauricū ludꝰ. Petauriſtę. Follis ludus.] libus brachijs rotabāt: & nunc iactando,nunc rotādo ludus committebat. Fuit quoq;
petauri ludus admirationis præcipuæ,cum per circulos quiſpiam ueloci curſu tranſuo
lat corpore ita librato,ut circulum non offendat:unde petauriſtæ ludiones dicti. Follis
autem ludus remiſſior & ignauior habitus:eo enim ſenes imbelli ætate ludere ſolebant.
Horum autores Ludos fuiſſe ferunt,qui ut famem qua premebantur,facilius ferrēt, in
[Sphęrę ludꝰ] miſerijs hoc ſolatij inuenere,ut ludo tempora tranſigerent. Apud Græcos frequens lu/
dus erat ſphæræ,qua qui uiciſſet,rex dicebatur & imperabat:uictus uero,aſinus,& ui/
ctoris mandata exequebat:cui ſphæromachia nomen,quo in gymnaſio iuuentus exer
ceri cōſuerat. Spartanis palæſtra,Atheniēſibus præter palæſtram,quam primi inuene
re,erat equeſter ludus,quē dixere apobaten, quo Phocionis filius ſæpiſſime luſit & ui/
ctor fuit. Proditurq; Germanorum mos peculiaris,ut cū omnia luſiſſent, nihilq; pecu
niarum ſupereſſet,in luſu extremo de libertate cōtenderent:uictusq; in alea. ſeruitium
pati,& addici uictori uelut mancipium patiebatur: apud quos frequens ludus erat,ut
nudi iuuenes inter gladios & infeſtas frameas ſe inuicem iactitēt, illasq; ſaltu tranſiliāt
[Germanorū ludus.] illæſi. Græcis quoque iocus erat,cui nomen encotyle,quo uicti, uincentium genua mo
nibus excipiētes ſublimes deferunt. & alius,cindaliſmus apud plebem frequens,quem
clauis exercebant. Nucibus uero, & par impar, uel coturnicum & gallinaceorum certa/
mine, quo ludo Antonius & Octauius luſiſſe & melioribus ominibus uictor abijſſe fer
tur:aut turbine,uel micantibus digitis,nonnunquam ocellatis nucibus Romæ ephebi
[Epheborū puerorū ludi] pueri ludere ſolitauere. Nummis quoq; in ſublime iactatis, caput uel nauim petere, ut
quod tunc forte eueniret,& petitis reſponderet, id uictoriam daret: aut dormientibus
oculos & ora pingere, frequens erat puerorū luſus. Quæ quidem nuces loco aleæ fue/
[Nuces in Saturnalibus.] runt pueris nondum adultis,quibus in Saturnalibus ludere permiſſum,ſicut iuuenibꝰ
[Parthorum puerorum.] alea reliquo anni tempore uetabatur. Parthorum uero pueris ludus erant aurei tali, qui
bus certo anni tempore indulgere licebat. Sed quod modo eſt de ocellatis nucibus di/
[Nuces ocellatæ.] ctum,memini doctos uiros ſuper nucibus ocellatis eiuſmodi quæ eſſent, ancipitem diu
cogitationē duxiſſe,uariaq; in opinione uerſati,& alios nuces auellanas,alios amygda
[Tranquilli locus.] las putare,neq; ſatis certam ferre ſententiam ſuper Tranquilli uerbis, quibus Auguſtū
laxādi animi cauſa cū pueris facie liberali ocellatis nucibus luſiſſe dicit: Quod uero nos
ſentimus,& probabilius putamus,id eſt eiuſmodi,ut nuces ocellatas, nucleos, quos in
Perſicis pomis ſitos inſpicimus,dicamus eſſe, qbus perſæpe ludere noſtrates pueros ho
die uidemus:dictosq; ocellatas,propter ocellos & foramina quibus muniuntur undiq;.
Neq; de amygdala & auellana uel oſcilla, ſicut error habet, ſed de perſicorum oſſibus,
quibus tunc ludebatur,& nunc frequens puerorum luſus eſt,intelligi conuenire,credi
mus exploratæ & non ambiguæ ſententiæ fore.

Quæ uota olim ſolennia fuere apud Romanos, & quæ apud exteros, quiue uota concipere, & quomodo ſoliti ſint. Caput XXII.

[De belli euentu.] QVid mos uetuſtus in uotis nuncupādis olim,quæq; ſolennitas concipiendorum
fuiſſet,multi uarie executi ſunt. In primis obſeruatū legimus,ut ſimul ac cō/
ſuli aut imperatori, cui belli ſumma cōmiſſa erat, de euentu belli incerta ſpe
fluctuanti, uotum uouere collibitum eſſet, ſi id incōſulto ſenatu, aut citra po
puli autoritatem faceret,de manubijs uel hoſtium ſpolijs, aut ſi non ſufficerent, ſua im/
penſa exoluere teneretur. Vouebantur enim ſæpius templa ædesue deorum: ludique
[Ludi dijs aut ſtatuę.] dijs aut ſtatuæ,quibus numina placari,aut expiari crimina putabāt. Nonnunquā mul
ſi pocillum ꝑ magno munere dijs uotum inuenimus. In quo fuit ſeruatum,ut uelato ca
pite,& ueſte caput opertus imperator,prætor aut conſul uotum effundat,illudque cōce
ptis uerbis ſuſcipiat. Quos quidem ludos plerunque imperatores uouerunt ex anno im
perij computatos, ut ſcilicet totidem dierum ludi fierent,quot illi annis imperio præ/
fuiſſent. Ideo Galenꝰ Cæſar deuictis Syris in Aſia,decēnalia uota celebrauit. Theodoſi

ut uicènnalia & tricẽnalia:ſicut denariæ cæremoniæ& tricenariæ:quàrum ſacra aditu
ris,decem aut triginta diebus obſeruãtia præcipitur. Et centenariæ cœnæ à centenis ſe
ſtertijs: & uaſa milliaria,a proſq́ue milliarios à ponderibus dictos conperimus. Porticus
quoq; cẽtenarias& milliarias dicimus,à paſſuum lõgitudine dimenſas. Veſtes etiam co
ronasq; ex auro & gemmis,plerunq; numinibus uotas,& uoto perſoluto dicatas inueni
mus:quæ quidẽ uota pro imperij æternitate, nonnunq̃ pro ſalute ciuiũ uerbis ſolẽnibus
concipi ſolebant. In quo id ſeruatũ eſt,ut niſi tertio die poſt calẽdas Ianuarias,pro ſalute
principis uotum cõcipiatur,utq; ſolenne iuſiurandum nuncupationibus uotorum præ
ſtetur. Etiam pro itu & reditu,proq; incolumitate principis,iacere ſtipẽ ad lacum Cur
tij,aut ludorũ celebritas,apud Romanos uotũ fuiſſe cõpertum eſt. Quotiesq; pro prin/
cipis incolumitate cõcipiebatur uotũ, Tiberio imperante id ſeruatũ eſt, ut in uotorum
nuncupatione,Neronẽ Druſumq; dijs cõmendarent. Quæ uero dictator,cõſul aut præ
tor uota ſuſcipiebat,nõ aliter niſi uerbis conceptis, præeunte pontifice maximo, ne qd
præpoſtere dicatur,cõcipi poterant. Ex incerta quoq; pecunia, & quæ nõ extaret,uotũ
concipi poſſe plerunq; animaduerſum eſt:ſi tamen ſemel uotũ emiſſum foret, illud de/
nuo irritũ facere non licebat. Quod ſi incerta pecunia fuiſſet, pro qua uotũ conciperet,
eaq; bello uſui non eſſet, illam reponi, nec cum alia miſceri oportebat:quod niſi factum
eſſet,uotum non rite emiſſum, nec religione uouentem exolui putarunt. Quod ſi uer ſa
crum in magnis reipublicæ caſibus uotũ uouendũ foret,illa infixa religio animis fuit,ut
niſi ex autoritate collegij pontificũ uotũ fieret, nõ uotũ, ſed incõſulta pollicitatio cenſe
ret. Hoc eñ anteq̃ emitteretur,patribus renunciari, & populi iuſſu ac cõſulto ſenatus,
arbitratuq; pontificũ fieri debebat:aliter rite factũ conceptumue eſſe minus cenſueret:
illudq; à prætore uel conſule,aut pontifice maximo,emitti perperam. In hoc eñ uoto,
quicquid ex ſuibus,ouibus& agnis inter calendas Martias & Idus Maias,apud quenq;
natum editumue fuiſſet,uoto contineri dixerunt, pueros quoq; & puellas,qui inter hæc
tempora editi fuiſſent, haud dubie uoto comprehendi: ſed quia immolare eos turpe du
cerẽt, hoc piaculari ſacro expiarũt,ut adultos uelarent, uelatosq; extra fines exigerent,
qui uernæ dicti ſunt,quo piaculo li
beri religione putabant. Cuiꝰ in/
ſtar Metapontinos uotum uouiſſe ferunt:nam uoti cõpotes,aureã æſtatem Apollini de
uouerunt,quod eſſe arbitramur,huberrimum & quæſtuoſiſſimum annum deo & numi
nibus cõſecrari. Fuit animaduerſum,uer ſacrum antea uotum, & poſt temporum inter
ualla perſolutum, religione uouentem, & populum exoluiſſe, riteq; exolutum uideri.
Præter quæ, hecatombas uouere Græcis & Romanis antiqui moris fuit olim, cum pe/
ſtilenti contagio & graui morbo laborarent: quod à Lacouibus primum inuentum fuiſ
ſe dicunt. Cuius uoti obſeruatio talis erat,ut cẽtum aræ uno in loco aggeſto ceſpite, fie/
rent:in eisq; centum boues,centum oues,centumq; ſues uno tẽpore immolarent:Si ue/
ro imperatorum uotũ eſſet, centum leones, centumq; aquilæ unà mactarentur. Fuitq;
conſtirurum, ut cum hecatombæ uel publica uota ſoluebãtur, populi luctus & mœrer
deſineret. Nanque in luctu uouere, eſt mali auſpicij & deteſtabilis. Eſt quoque me/
moriæ proditum, non dijs tantum, ſed & uentis uelut ſancto numini uota perſoluta:
quippe Auguſtus circio, ne Galliam rapide infeſtaret, uotum exoluit, & ſacrum fecit:
cuius tãta plerũq; uis erat,ut tecta auferret. Calabri Iapygi, Apuli uento *Apulo, Athe
næ ſcironi,Pamphylij Gagneo,ne incolas tabe afficerent,neue arua depopularent. Præ
cipue Thurij magno affecti beneficio, boreæ uti deo uota perſoluerunt, ꝙ Dionyſii claſ
ſem,quam ad eorum excidium parauerat,uehementior coortus,funditus euertiſſet: ſic
ut Xerxe in Græciã innumerabiles copias ducente, Delphicum reſpondiſſe Græcis ora
culum ferunt,ut uentos precarentur ſibi auxilio adeſſe:qui ara uentis extructa,illos pro
picios habuerũt,tota fere hoſtium claſſe demerſa. In agro quoq; Sicyonio uentis extru
ctam aram legimus:quotannis noctem unam uota effundunt, ut lenita uis uenti deſi/
neret,cum turbine uentorum,uillæ,arbuſta,fruges paſſim deuaſtarentur. Et apud Me
thonem Palladi Anemotidi templum dicatum eſt,ne uiolentiores perflantes loca deua
ſtarent, Ponti uero & Perſarum regum uouendi modus erat, ut in excelſis iugis & ſum

Iuriſcõſultꝰ eos ſeruos,q neq; empti,neq; aliunde acquiſiti,ſed domi & ex ancillis noſtris nati ſunt,uernas appellat,l.ſeruis urbanis.parag.Si alij uern.ff.de leg.3 & l.cũ ſup uernis.Co.de rei uẽd.

Vota pro q-bus concipiebantur.

Vota quæ dictator,cõſul aut prætor ſuſcipiebat.

Vota ex autoritate collegij pontificũ

Hecatõbas uouere,& quando & quod genus ſacrificij.

Vento uota perſoluta.

*Atabulo.

Aræ uentis extructæ.

mo uertice montium pyram conſtruant, alteramq; deſuper breuiorem: ipſeq; ad pyrã
[Regum Põti & Perſarum uouendi modus.] ligna rex inferat primus, Iouiq; Militari lac & mel iuſpergat: & poſtq̃ uinum, mel & odo
res infuderit, uelut propiciato deo, uota enunciet: pulmentoq; præparato, quod aſtan/
tibus datur, pyræ ignem inferat, quo incendio æſtuante aere, uix illuc accedere permit
[Græcorum mos uouendi.] titur. Græcis uero frequens uſus erat, ut ſtatuas longo æuo duraturas dijs uouerent: qp
pe Nicanore ægrotante, Ariſtoteles uota fecit pro incolumitate, ſtatuas ſe, Ioui Serua/
tori unam, alteram Iunoni Soſpitæ dicaturum: qui loti, & pura ueſte amicti, in ſuperio
[Athenienſium uota.] re domus thalamo plerunq; uota effundunt, & dijs ſupplicant. Athenienſes uero, cum
in aureis & argenteis uaſibus dijs propinaſſent, & pæana cecиniſſent, tunc demũ ſanctiſſi
mis cæremonijs cælum ſuſpicientes, uota nuncupabãt. Ea autem ex primigenijs agnis,
[Sacra ex quibus in uotis concipiẽdis.] nonnunquam ex bobus qui iugum non ſubijſſent, frequentia fuere. In quo fuit ſeruatũ,
ut ramus ex ſacra olea alba lana coronatus, in emiſſione uotorũ adhiberetur: ſicut Par/
thorum reges & magi, qui nyctegretum quæ nyctilopa dicitur, herbam coloris hyſgi
nei ut ſpinæ folia, adhibebant, magnis ſæpe laudibus celebratam: qua nõ adhibita, nul/
lum uotum rite concipi arbitrati ſunt: qui cum deos euocabant, marmaritidem herbã,
quæ in deſertis petris & ſaxis præruptiſſimis naſcitur, admiſcebãt. Apud Aegyptios ue
ro, pro pueris morbo affectis uota concipiebant, ut ſi deus uoto adeſſet, deſectũ capillum
[Solẽnia uota] dijs dedicarent. Myſis niſi immolato prius equo & litato, extisq; depaſtis, uota conci/
pere non licuit. Inter ſolennia autem uota fuiſſe traditur, quoties exercitus duces de ſpo
lijs hoſtium Vulcano uotum feciſſent: id enim ſoluebatur, ut fuſis fugatisq; hoſtib⁹, ſcu
ta, gladios & arma, ſpoliaq;, nonnunq̃ belloriũ machinas, curruſq; & inutiles naues, uno
in loco aggerant, pyraq; extructa, circunſtante populo & frequentiſſimo exercitu, uelut
diſpoſita acie, dux more patrio diſcinctus, Vulcano, Marti & Palladi incẽdat: ipſeq; dux
indutus purpuram, primus ardentem facem ſumere, ambasq; manus in cælũ tendere,
deinde in pyram ſummittere debeat, toto circum exercitu exultante, & percuſſis armis
plaudente: pyraq; & armis exuſtis, ſacra & rem diuinam faciant, tametſi arma militaria
non exuri, ſed belli more cremari ſolita legamus. Apud Hermunduros, inter ſolennia
uota, belli duces ſacrare diuerſam aciem, illamq; Marti & Mercurio deuouere conſue/
uerũt: q̃ uoto, eq, uiri, ſpolia & machinæ, & cũcta bello quæſita, occiſioni dant. Artaxer
xes ꝓ uxoris ſalute, Terræ uotũ faciens, ſe illã attacta humo ſolẽni prece adoraturũ ꝓmi
ſit: et Berenice, ut deo uota ſolueret, nudo pede et abraſo capillo Hieroſolymis ante tri
[Decimã prędę partẽ dijs uouebant.] bunal ſupplicauit. Nõnunq̃ frequẽs apud ueteres uotũ fuit, ut decima ꝑdæ & ſpolioꝝ,
quicquid ex hoſtibus captum fuiſſet, Ioui & dijs deuouerẽt: quare Iupiter prædator nun
[Iupiter prędator.] cupatus: ſicut Camillus, captis Veijs, uotum uouiſſe dicitur. Id eñ ſoluebatur, ut predæ
parte diuendita, donũ dijs & numinibus dicarent. Qui mos Gallorum fuit, ut belli iure
quæſita, plerunq; uero partẽ Marti deuouerent. in quo id erat conſtitutũ, ut diuina ope
implorata, is plus ſpei ferret, & ꝓpicios facilius haberet deos, qui maiorẽ prædæ partem
dijs deuouiſſet. Qua tempeſtate Crotoniatæ aduerſus Locrẽſes, graues teſtatasq; inimi
citias habebant, bello dimicaturi, cum decimam prædæ Apollini uouiſſent, Locrẽſes ut
uoto uincerẽt, nonã deuouere: & cum Galli Ariſtonico duce cõtra Romanos militarẽt,
deq; hoſtiũ præda aureum torquẽ Marti promiſiſſent: Flaminius, ut uoto uinceret, de
torquibus Galloꝝ Marti trophæũ poſuit. Aratus uero Sicyonius cũ CCCCCC. ho
minũ capita, ne ab aduerſarijs uoto uinceretur, ſe deo immolaturũ uouiſſet, nõ cõpos,
exoluere uotũ Theſſalico dolo recuſauit. Fuitq; uouentiũ mos, ut qui compotes uoti fu
iſſent, quo potiora ſumerẽt, ueteribus perſolutis, nouis ſe obligarent uotis: utq; pater q
ſolus autorandi poteſtatẽ habet, uotum filij nomine concipere, ipſum numinibus ob/
[Decima fructuũ Herculi] ligare poſſit. Decimam quoq; fructuum Herculi paſſim uoueri, uotumq; effundi ſole/
re Romæ, in uſu comperimus, quod auſpicatiſſimum duxerunt & fortunatiſſimũ. Qua
[Cõſulũ poſt initũ magiſtratũ uota in Capitolio.] de cauſa Lucullũ peritũ Romani moris & iuris, ꝙ decimam Herculi uouiſſet, uotumq;
perſoluiſſet, maximis auctũ opibus fortunisq; æſtimarunt. Illud utiq; ueꝝ eſt, conſules
deſignatos ipſo die initi magiſtratus, in bellum profecturos, concionẽ ad populũ habe/
[Rei uoti & damnati.] re, Capitoliũ adire, ibiq; ſacrificio perfecto, uota effundere ſolere: tũc ſuſcepto emiſſoq;
uoto, cum ſe numinibus obligarent, rei uoti appellati: cum autẽ uoti compotes, promiſ/

ſia exoluiſſent, damnati uoti dicti ſunt. Quoties grauia & acerba ac miſera & intoleranda quiſpiam pateretur indigne, uoti & imprecationis genus maximum erat, ut poſitis humi genibus, ambas palmas crebris ictibus ſolo incuteret, aut torrē ignitum ianuæ apponeret, illiq; obuianti delibatis ſacris, madente lachrymis ſinu, deos ſuperos atque inferos, cælum noctemq; conteſtans, necem, exilium, dirasq; calamitates, furiali carmine imprecetur: & ſæua quædam numina aduocans, illū cū omni ſtirpe & gente, caput, domū, fortunas deuouere, & prætereuntem execrari debeat: quæ imprecatio dici nō poteſt, q̄ miri & efficacis ſtudij ſit ad ui diuinitatis cōmouēdam. Quibus diris Atteiū tribunū plebis execratū M. Craſſum ad bellū Parthicū prodeūtē, magno poſt exitio cōſequuto. Cretēſibus uero acerbiſſima cenſetur imprecatio, omnibus uotis expetere, ut hi quos deuouemus, mala cōſuetudine delectent: qua imprecatione nulla eſt efficacior ad excidiū properandū: tanquam qui in abuſum ſemel lapſus fuiſſet, amplius emendare facinus & ad frugales mores reuerti nequiret. Ideo Carondas graues pœnas ſanxiſſe fertur, ac omni ſupplicio dignos putaſſe illos, qui cum malis aſſueſcerēt. Apud Spartanos inter ſæuiſſimas execrationes fuit ippo trophi, q̄ caballationem recentiores uocant, id eſt, equorum enutritio, eo q̄ magno ſtaret impendio, & homines ſuaui captu ad perniciem duceret. Nam morbus alendi equos, non pauperes, ut aiunt, ſed arua frumentifera ſectatur. Extatq; in ueteribus monumentis, quod qui Opi deæ, quæ terra dicta eſt, uotum concipiunt, ſedentes uotum effundere, inq; concipiendo terram tangere debeant. Vtq; pro boum incolumitate agricolæ Syluano uota perſoluant, farris, adorei, lardi, ac pulpæ & uini: pro equis Hipponæ. Caſtori & Polluci nautæ, & qui naufragium timēt. Qui uero laboribus anguntur, Tutano: fures Lauernæ, iuuenes Horæ: ſicut paſtores Pani deo pro pecoribus: & qui uiam profecturi ſunt, Herculi ſupplicāt. Syluano quoq; in ſingula boum capita, adoreo, lardo, & uini ſextario, ſubtaxata menſura, uotum fit. Ferunt paſtoritios Aphros inter uota, & primitiarū loco, aurem pecudi præcidere, illamq; ceruice aduerſa ſupra domum abijcere: pro noctibus uero ſerta, unguēta & coronas Veneri aut Cupidini dona ferre. Cumq; dijs manibus & Diti concipitur uotū, quæ deuotio potius dicta eſt, ouibus tribus atris Telluri Iouiq; ſacrum fit: in quorum precatiōe qui rem diuinam facit, cum Tellurem inuocat, manibus terram tāgit: cum uero Iouē, ſublatis in cælum manib⁹ precationem peragit. Cum autem uotum effunditur, manꝰ pectori admouere præcipitur: aliter uotū non rite concipi, ſed pollui ſacra inexpiabili religione putarunt. Animaduerſum tamen eſt, pontificum decreto caueri, ut ſi ab exercitus duce, dijs manibus quiſpiam deuotus & conſecratus foret, ne is in acie cecidiſſet, ut Diti ſatisfiat, ſignum ſeptem pedes altum in terram defodi oporteret ubiq; ſignum effoſſum fuiſſet, illic hoſtia immolari non licere. Et tametſi res deo deuotas nemo ſibi aſciſcere queat, hominem tamē deo deuotum, aut dijs conſecratū occidere permitti impune, eamq; cædem capitali noxæ nō haberi, tanq̄ illius anima non ad nos, ſed ad deos pertineat. Illud quoq; inter autores conuenit, fuiſſe apud Gallos inter cōſceleratas preces & nefaria uota, quæ nec more, nec iure concipiūtur, frequēti in uſu, ut in magnis diſcriminibus & extremis caſibus, homines ſe dijs immolaturos, Romanis ferro ſe digladiaturos, aut pro alterius ſalute ſe & caput ſuum deuoturos, nonnunquam in ſcenā ſe prodituros & hiſtrionicā ſaltaturos: apud Græcos decimū quenq; Apollini Delphico daturos: Locrenſibus, uirgines ſe proſtituros: apud alios, deſectum crinem dijs oblaturos: & apud Perſas, uiuos homines defoſſuros uouerent. Quare Ametris Xerxis uxor, ut gratiam dijs referret, q̄ in uita diu proceſſerat, quatuordecim illuſtrium Perſarum liberos, ſub terrā uiuos defodiſſe, & uotum perſoluiſſe dicitur, tanquam his uotis & diris imprecationib⁹ dij immortales & cæleſtia numina placent. Ipſis eīm defodere uiuētes, uulgato in uſu fuit. Idomeneus uero Cretenſium rex, cum naufragus ex uoto conſcelerato filiū ſibi obuiam factum immolare dijs uellet, illumq; perditum iret, à Cretenſibus pulſus & patria eiect⁹ fuit. Pauſanias autē Lacedæmoniorū dux, ad Platæas uictor cōtra Mardonium, cum de manubijs tripodem auream Delphis uotū ſoluiſſet, ſuumq; nomē inſcriberet, Lacedæmonij pertæſi inſolentiam, epigramma induxerunt, & ciuitatū nomina inſcripſerunt. Neq; prteriērim reſponſum Hammonis Athenienſibus datum, Io

Calamitoſorū & iniuria affectorū uota & imprecationes.

Cretēſiū imprecationes.

Opi uoti cōcipiēdi ratio.

Qui laborib⁹ angūtur.

Ceremoniæ in uotis cōcipiendis.

Deuotia duce exercitus.

Hominē deuotū occidere impune licebat.

Ametridis uotum.

Hāmonis re

ſpõſum de Lacedęmoniorũ frugalibus ſacris.

ui magis cordi eſſe, uota Lacedæmoniorũ tenuia, & modicas oblationes, pias & caſtas, quam immodica & opulenta Athenienſium: atq; opimis hoſtijs & uictimis illorum fœdari aras. Id quod Pythagóras cenſuit, thure & libis magis gaudere & placatiores eſſe deos, ꝗ hecatombis & multo ſangnine aſſidue aras cumulari.

Conſueuiſſe Romanos illorum bona, quos maximis criminibus damnarant, publicare: & quæ porticus Romæ inſignes fuerint. Caput XXIII.

Bona ſupplicio affectoꝝ publicata.

ADuerti ſæpe animum, cõſueuiſſe Romanos, quos pro criminibus oppido grauibus ſupplicio affecerant, illorum bona propter criminis deteſtandũ facinus, publicare: illaq; deſtinare publicis uſibus, ita ut domini ſuppliciũ bonorũ publicatio ſequeretur. Sic Tarquinio rege eiecto, ager qui Tarquiniorum quondam fuerat, Marti dicatus, campus Martius dictus eſt: ſic Caij Caſſij domus, cui ob affectati regni crimen dies perduellionis dicta fuit, euerſa & demolita, area ante Telluris ædem facta eſt. Domus præterea Marci Manlij Capitolini, quæ quondam in arce fuerat, qui ſuſpicione regni pœnas dedit, de ſaxo deiectus, ædes atque officina monetæ fuit: in qua æde lintei libri, in quibus erant fata Romanorum, ſeruabantur. nam Sibyllinos & Martianos, ad quos decemuiri quoties dij conſulendi ſunt, adire ſolent, in Capitolini Iouis & Apollinis templo in palatio ſeruari certum eſt. Inde ſenatus decreto iuſſuq; populi, ne quis arcem incoleret, neue Manliæ gentis homo, Marci prænomen ferret, cautum fuit: ut æterna memoria dedecoris, generi & nomini ſuo inuſta foret. Et cum Macellus quidam nequam & criminoſus, qui in ganeo & luſtris uitam egerat, propter latrocinia ſordesq; uitæ, capitali ſupplicio pœnas dediſſet, bonis publicatis, in ipſius domo ab Aemylio & Fuluio cenſoribus macellum, ubi obſonia uenderentur, locum extructum ferunt: tametſi forum olitorium Romæ antiquum macellum fuiſſe tradant. Sp. quoque Melij domus, quod turpiter regnum appetere conatus eſſet, poſtquam capitis accerſitus, pœnas dedit, patrimonio publicato, Aequimelium dicta eſt. Meminimus quoq; Vitrubij Vacci, cuius in palatio domus, ob illius facinoris pœnã, publicata & euerſa, Vacci prata loco nomen dedit. Nec minus M. Flacci turbulenti ciuis, qui cũ C. Graccho ſeditionem molitus fuit, cuius domum Quintus Catulus de manubijs Cimbricis porticum fecit, quæ Catuli appellatur: ut tantorum criminum facinora nomẽ de

Lex de bonis proſcriptoꝝ publicandis.

notaret, ſupplicijq; inſignis memoria foret ſempiterna. Quibus exemplis Sylla dictator & mox Caius Cæſar, de bonis proſcriptorum publicãdis pernicioſas leges tulere, quæ Iulia & Cornelia dictæ, unde tot ſectiones & omnis generis ſectores emerſerunt. In quam porticum Ciceronis domus indigno facinore euerſa, iuſſu Clodij mutata fertur.

Porticus cõplures Romæ

Sed meminiſſe oportet, præter hanc Quinti Catuli, plures Romæ porticus inſigni nomine fuiſſe: nam Pompeij portic⁹ ante ipſius curiam fuit: & altera Octauiæ iuxta ædem Iunonis, in qua ſigna militaria olim à Dalmatis Domitio adempta, mox ab Auguſto reſtituta, diu manſere: & Philippi porticus, Herculis imagine, & Helena Zeuxidis manu

Porticus duplex ad circũ flami.

celebrata: Porticum quoque duplicem ad circum Flaminium, ab opere Corinthiam, à Cneo Octauio, qui de Perſeo naualem triumphum egit, magnifice inſtructam legim⁹ atque munitam: & Metelli iuxta ædem Statoris Iouis, per quas matronæ ucctari & ſpatiari ſolebant. Fuit præterea porticus Quirini, antiquo opere uiſenda, & Lucij & Caij: atque alia Liuiæ & Octauiæ ab Auguſto quondam, ſed alienis nominibus cõſtructæ. In qua ampla prætoria fuiſſe memorãt, quibus ab Auguſto demolitis: porticus ſub nomine Liuiæ nõ minoris cultus maieſtatisq; ſuffecta eſt. Et porticus Claudiæ, ubi ambulationes ſubdiales miro ingenio elaboratæ fuerũt. Celebrat quoq; porticus Auguſti in palatio cum bibliotheca Græca Latinaq;, Numidico marmore per ſuam ſymmetriã extructa. In qua Belidũ imagines quinquaginta, quæ maritos necauerũt, ſitæ erant: et

Vipſanę porticus.

Vipſana, & ſeptorum marmore, & imaginibus, tum lauretis & magnificis operibus excultæ. Athenis uero porticus Pœcile: & altera uaria, ubi Mercurius æneus erat, celebratiſſimæ picturæ uarietate, miris laudib⁹ ferũtur, ubi pugna Marathonia depicta & alia Pyſianactia, & Pœcile in Elide, quam echũ uocabant. ferturq; de Olympiæ porticu, qaum hetaphonon uocitant, diuerſa ſtructuræ facie, mirum: ut uox cõclamata per ſeptem orbes ruptis ſpatijs, eandẽ multiplicato ſono referat: ſicut in Cyzico turres ſe-

ſeptem,acceptas uoces numeroſo percuſſu multiplicant. Inter quas angiportus patritia nō in poſtremis fuit,iuxta ædem Dianæ,ad quam ingredi uiros religio non ſinit. Extra quoque portam Trigeminam,unā porticum, & alteram ad portam Fontinalem iuxta Martis aram,ab ædilibus curulibus ex mulctatitia pecunia cōſtructas,& Seueri porticum poſtea additā fuiſſe, à multis prodita memoria eſt. Sed quia de Pœcile porticu loquor,ſciendum eſt,in hac Stoicos philoſophari,ſicut Peripateticos in Lycio. Quare Zeno,ꝙ in porticu docebat,quæ Græce iam dicitur,autor Stoicæ ſectæ perhibetur. Epicurus uero ſcholam & conuentus in hortis habuit,ubi philoſophabatur.

Angiportus patritia. Extra portā trigeminā. Ad portā Fōtinalem. Seueri porticus.

Quam multiplex annus apud diuerſas gentes fuerit, & qui annus Romanis,quodue principium anni ſit. *Caput* XXIIII.

DE multiplici anno apud pleraſq; gentes animaduertimus diſpares differētias, & multiformes ſpecies fuiſſe:aliosq; alia obſeruatione annū metiri, ita ut ſuo quenq; ingenio,& prout cuiq; commodū fuit,annum dimenſos inueniamus. Perſis nō obſcura nec incelebri ratione,trecētis ſexagintaquinq; dieb⁹ annus præfinitur. Ex Græcis pleriq;,ſingulis quatuor menſibus annū ſtatuere:nōnulli ad ſolis curſum terminarunt, quare lycabas dicebatur. Quidam ex barbaris, trium menſiū effecerunt. Arcades interdum uno, nonnunquam tribus menſibus annum metiti ſunt: ita ut quadripartitis temporibus,diuiſo ſolis curſu, per ſingula tempora annum efficerent. Alij æſtate unum,alterum hyeme commenti fuere:plures a tribus tēporibus,æſtate,hyeme & uere,quatuor menſium annum ſtatuere. Aegyptij non una facie,ſed multiplici ſorte uariarunt,ut quandoq; trium, ſæpius quatuor menſium annū efficerent: plerunq; menſis ſpatio ad curſum lunæ metiebantur. Fuere qui crederent,Cares & Acarnanes aliquando ſex menſium,frequentius menſtruum annum feciſſe. Indos quoque diligenti dimenſione plena annorū ſpatia ſeruaſſe:menſes uero in quinosdenos dies, præter alios,definiſſe. Sed poſt omnes,uariatis temporibus, Aegyptios uerum annum reperiſſe,atq; obſeruata ratione aſtrorum, ad ſolis curſum diuiſiſſe ſatis cōſtat, duodecim menſib⁹ anno aſſignatis,quos CCC.dierum numero ſingulos terminarūt:quē propter motus conuertentes & uiciſſitudines ante inuentas literas,ita effinxere,ut draco curuus in ſe flexus,ſuā caudā morderet:quæ deſcriptio,ꝙ uolubili orbe circumagitur,annum deſignauit. Dixereq; annū lunarē dierū XXX.alij CCCLIIII.effecere,annūq; Ioui, menſes uero Iunoni dicarūt. Fertur Solon ita metitus fuiſſe annū, ut ad Lunæ curſum modo antecedētis ſolem,modo ſubſequentis,dimenſio anni fieret: quod Indos facere inuenimus,ut ad lunæ meatus, cum ſe in cornua curuabat, tēpora notarent. Solarē uero qui ex XII. mēſibus cōſtat,CCCLX.dierū effecere. Thebani uero ſacerdotes ex ſolis curſu annum dimetiētes, duodecim tricenorum dierū,quinos adiecere,qui uertentem annum efficerent. Sunt ꝗ tradant Thaletem Mileſium in CCCLXV.dies annū diuiſiſſe,primumq; ueram dimenſionem commentum fuiſſe. Oībus aūt ſideribus in ſuum recurrētibus orbem,ita ut poſt oīum ſiderum contorſionē, ad eundum locum, unde digreſſa fuerunt,regreſſio fieret:cum multa annorū interceſſerint millia, magnū annū tradiderunt:quē quidē poſt duodecim milliū & nongentorū LIIII.annorū ſpatia fieri, mathematici uolunt:idq; Arabes in primis opinati ſunt. Nōnulli niſi poſt xv.annorū millia cōuerſionē maioris anni fieri iudicarūt. Alij xxxvi.annorū millib⁹,pleriq; ex ſingulis tribus millibus:multi,mille CCCC.& LX.annorū circuitu terminari dixerāt,quū luna & ſol aliaq; ſidera,poſt multa ſecula & ætates,ſuis locis & originibus reſtituta forēt, quem mundanū annū nuncupāt. Galli autē poſt trigeſimū annū ſeculū fieri putant. In Italia apud Lauinios tredecī menſiū ſpatio,hoc eſt,ccclxxiiij.diebus annus claudebat. Romulus decē menſium curriculo definiuit annum, Martiumq; principium fecit, quintumq; ab eo Quintilē,& reliquos deinceps nūcupauit. Numa uero Pompilius aliquanto moroſius ueſtigans, primus ad ſolis curſum,poſt Aegyptios in duodecim menſes annum dimēſus fuit,Ianuario & Februario adiectis:Ianuarioq; initiū dedit, tunc uere anni principiū eſſe arbitratus, quū poſt hybernum tropicū ſol quo ulterius progrediatur non habens,pfecto curſu zodiaci,per ſingulas ſtationes celeri meatu ad nos reuerti incipit. Quem quia tricenis diebus per ſingulos menſes luna non perficit,ita diſpenſauit in

Aegyptij uerū annū inuenerunt. Anni ſymbolum. Annus Lunaris. Solonis anni dimēſio. Annus ſolaris. Thales Mileſius. Annus magnus. Annus mundanus. Intercalatio.

tercalandos dies, ut uigeſimo anno ad metam eandem ſolis, unde orſi eſſent, plenis annorum ſpatijs dies congruerent: quod erat apud Græcos aliter inſtitutum: nam ita intercalabant, ut tertio quoq; anno menſem intercalarem adijcerent. Aegyptij uero tricenis diebus, quibus annus claudebat, quinos dies ſingulis annis pro intercalari adijcere: ſæpiusq; in deſcribēdo intercalari uariatum fuit, donec diuus Auguſtus intercalario menſe ſublato, ita annum deſignauit, ut quarto quoque anno abſoluto, non autem incipiente, ut Cæſar diiudicarat, unus intercalaretur dies, ut ad ſolis curſum dimenſio anni congrueret. Hebræi ab æquinoctio uerno, Græci à ſolſtitio, Aegyptij ab autumno initium fecere anni: quibus September erat principium, cui Hermen dixere nomen: ex quibus alij primum menſem totius anni Their nūcupant: alij, ut Achæi & plerique, circa ortum uergiliarum, uelut anni principio, magiſtratus & honores ineunt. Aetoli poſt autumnale æquinoctium comitia faciunt. Druides à ſexta quaque luna augurãtur anni initium. Eratq; annus naturalis, qui duodecim ſpatio menſium claudebatur, & ciuilis uariarum gentium opinione definitus: nam & trieteris duorum ſpatio annorum cõſtabat, tertio incipiente: olympias ex quatuor, quinto redeunte. Eudoxi annus, octo ex noſtris cõtinet. Is enim ad ueram anni cognitionem proxime acceſſit: deinde Hipparch⁹, poſtea Ptolemæus, demum Cæſar. Chaldaicus, duodecim: Methonicus, undeuiginti: Saturni, triginta annorũ fuit: Iouis, duodecim: Martis, duorũ. Alij ſeptinũ quenq; obſeruarunt annum, propterea quod ætatis hominis ſignum imprimeret. Nonnulli per ætates annos diſtinxere, ita ut ſingulis ætatibus triginta annorum ſpatium darẽt: itaq; pro gentiũ arbitrio, proq; uoluntate, nonnunquã iudicio imperitæ multitudinis, ciuilis annus terminabatur, quem magnum pleriq; dicunt. Sed quanuis anni principium Ianuarius fecerit, tamẽ ſequutis temporibus, quo ad comitia & ineũdos magiſtratus, diuerſa Romanis anni principia fuere. Nã Publio Ebutio & Quinto Seruilio conſulibus, calendis Sextilibus principium anni agebatur: in eiſdemq; cõſules, prætores & reliqui magiſtratus honores inibant. Quo autem tempore decemuiri reipublicæ præfuere, nõ Sextiles calendæ, ſed Idus Maiæ ſolẽnes ineundis magiſtratibus fuere: donec tribunis militum cõſulari poteſtate creatis, cum Veientes diutino & graui bello premerẽtur, ad Idus Decembres anni principium haberi cæptum fuit, in quibus magiſtratus inibãt & honores dabant. Manſit hæc deſcriptio anni ad ſecũdum Punicũ bellum, quo Romani exitiali bello conflictati ſunt, ex quo tempore Idus Martias anni principium fecere. Sæpiusq; ſuper anni principio Romani uariarunt, ut modo calendis Quintilibus, modo Octobribus calendis, prout res tempusq; poſtulabant, anni principium facerent: donec ad Auguſti tempora uentum eſt, in quibus rurſus calendis Ianuarijs, ſuſcipiendis honoribus anni principium fecere. Fuit tamen memoriæ proditum Nerone imperante, cenſuiſſe ſenatum, ut Decẽbri menſe quo in lucem editus erat, anni principium fieret: ſicut Auguſto regnante, officioſæ in eum urbes, quo die ad ſe primum ueniſſet, anni initium fecerunt. Eſt quoque illa obſeruatio ſolennis nimium diu ſeruata, quæ quanuis principio anni menſibus uariato, tamen ſicut initio ſeruari cæpta, ita ad poſtremum manſit, ut in aris Veſtalibus nouum ignem calendis Martijs accenderent, laureas uirides tam in cõſularibus faſcibus, quã ædibus regis ſacrorũ, flaminum, Veſtalium, atque curiæ, ueteribus mutarent, mercedem magiſtris ſoluerent, uectigalia locarent, matronæ ſeruis cœnas apponerent, & feſtum diem agerent: quare matronalia dicta, muneraq; uiri mulieribus mitterent, ut in Saturnalibus uiris mulieres: comitia auſpicarentur. Sed quod de Martio loquimur, à primo urbis ortu anni principium feciſſe: animaduertendũ, prioribus ſeculis apud uarias gentes miræ obſeruationis fuiſſe: ſiquidem Numa primus, mox Albani, Aricini & Thuſculani, Martium totius anni tertium fecerunt, Sabini & Peligni quartum, Laurentes & Phaliſci quintum, Hernici ſextum, Equiculi decimum locum in anni conſtitutione Martiũ habere uoluerunt. Athenienſibus uero Martius Anaſtetion dicitur, ab alijs Munychio. Aprilis, Chronius & Anteſterion, ab Aegypijs Pamenothus. Maius Metagetnion, qui apud Syracuſanos Garni⁹, ab Oſcis Meſius nuncupat. Iuni⁹ Boedromiũ, Panemi⁹ Iulius, Auguſt⁹ Thiatis, Gorpias Septẽber, qui ab Aegyptijs Tot, ab eiſdem Choe & Thybis. Decẽber Poſſideo & Mechiris. Ianuarius qui apud Ionas

Margin notes: Græcorũ intercalatio. — Auguſtus. — Anni principium. — Annus naturalis & ciuilis. — Anni per ætates diſtincti. — Diuerſa anni principia Roman. Comitijs & ineũdis magiſtratibus — Initio anni quæ ſemp obſeruari ſolita

Lenæos dicitur,q; Bacchi tunc feſta fierent. Tragelinus autẽ Februarius. Eratq; uet⁹
conſtitutum apud pontifices,ut ſua numina menſibus præficerẽt,menſesq; ſingulis nu Suũ cuiq; mẽſi numen.
minibus dicarent. Quippe Ianuarius Iunoni erat ſacer,Neptuno Februarius,Marti⁹
Mineruæ,Aprilis Veneri,Maius Apollini,Iunius Mercurio,Ioui Iulius,Auguſt⁹ Ce
reri,Vulcano September,Marti October,Nouember Dianæ,& Veſtæ Decẽber. Ab
Athenienſibus uero,ut Ianuarius qui erat anni principium,utque prima & ultima dies
cuiuſq; menſis,Demetrij nomine appellaretur,aliquando lege cautum fuit, quum De Cęſares menſibus a ſe nõmina impoſuerunt.
metrio plus nimio indulgerent,& famularentur. Cuius exemplo nonnulli ex Cæſari/
bus, perpetua felicitate inſolentes, menſibus ſua nomina indiderunt, fauore imperitæ
multitudinis ducti: nam September & Iunius Germanici nomine appellati ſunt,Octo
ber Domitianus,Aprilis Neroneus,Maius Claudius: ſicut Auguſti & Iulij noĩa uelut
ſanctiora diuo Cæſari & Octauio,uulgi opinio & cõſenſus conſecrauit. Tiberius uero
Cæſar,ne Septẽber ſuo nomine,néue October Liuius uocaret, apud populum inter/
ceſſit & peruicit. Cõmodo aũt Antonino pro Auguſto Commodũ, pro Septẽbri Her
cule,pro Octobri inuictũ,pro Nouẽbri exuperatoriũ,pro Decẽbri Amazoniũ,aſſenta
tores nomina indiderunt. à Tacito uero Cæſare,September Tacitus dictus eſt.

Qui topiarij apud iureconſultos dicti ſint,& legato fundo inſtructo,an ueniant topiarij,& quæ ſeruorum ſpecies apud eoſdem.

Caput XXV.

CVm æſtate anni in Vaticano ego & Franciſcus Helius & nõnulli ſtudijs & ho
neſtis artibus dediti, ſole iam occiduo deambularem⁹, & de opere topiario mẽ
tio fieret: quidã doctrina & fama celebris,& tunc in numero patronorum allect⁹,
homo maledicus & conuiciator,quæſiuit à me,credo explorãdi cauſa,q eſſent
topiarij, quodue topiarium opus foret. Cumq; ego à iureconſultis quos profitebatur,
de opere topiario & topiarijs multimodam mentionem non ambiguo ſignificatu fieri
reſpondiſſem,potuiſſe uel ab illis didiciſſe: ipſe uero id pernegabat, & paulo commoti/
or,haud uſquam de topiarijs apud iureconſultos mentionem fieri petulanti dicto aſſe/
rebat. Sed quum libri tunc copia non eſſet,ne uiderer tumultuoſius agere,& contẽtio/
nibus magis quàm iure cõtendere,in aliud tempus dilatis ſermonibus, quæ tunc mihi
in mentem uenerunt,dixi topiarios inter prædiorum ruſticorum operarios cenſeri: di/
ctosq; à Græcis,q arbuſculas uirgultaq; ductilia facili flexu in uarias formas figuraſq; Topiarij.
modo humi,modo per ruris ſpatia uario & ſolerti ingenio effingerent & concinnarent:
fuiſſeq; moris priſci,buxo,myrto, aut alio uirgulto uarias hominum effigies nauiumq;
formas, aut turrium, ædium, uel cubiculorum ſpecies, in hortis per huiuſmodi operis
magiſtros qui topiarij dicti ſunt,effingi & concinnari,apo ton topon, hoc eſt,à locis,quæ
uirgultis eiuſmodi effinguntur. quæ quidem ars in hortis colendis frequẽs fuit,nec fa/
ſtidienda ſedulitas: quo opere hortos noſtrates myrto, roſis, hedera,alijsq; uirgultis per
iſtiuſmodi operarios excultos uidem⁹. Quibus ille quum uix acquieuiſſet, haud multo
poſt digreſſus eſt. Ego quoq; quum me domũ recepiſſem, leui defunctus opera, non mo
do ab Vlpiano,ſed alijs quoq; iureconſultis de topiarijs & opere topiario,quod ille per/
negabat,mentionem multimodam abunde fieri animaduerti,atque reſpondiſſe Vlpio
num,inter cæteros fundo inſtructo legato non modo inſtrumenta fundi,ſed ſi uiridaria
ſint,etiã topiarios accedere legato. Verba ex Vlpiani reſponſis de inſtructo fundo hæc
ſunt: Quibuſdam regionibus accedunt,ſi uilla cultior eſt,uelut: atrienſes ſcoparij: ſi eti/
am uiridaria,topiarij: ſi fundus,ſaltus, paſtioneſque habeat, greges pecorũ paſtoreſq;
ſaltuarij. Sed quum de ſcoparijs mentio fiat,non omittendum ſeruorum ſpecies à iure/
conſultis ab opera & miniſterio multiplices cenſeri: inter quos fuere atriarij, focarij,
qui & mediaſtini dicti ſunt,arcarij & hercitæ,qui uerſantur in agris. capſarios eñ Pau
lus notauit,qui ueſtimenta in balneis ſeruanda ſuſcipiunt: Vlpianus uero qui libros de
ferunt, capſarios appellauit: ſacculariós autem, qui uetitas exercent artes, quique in
ſacculos ablata reponunt: & apolidas,qui nullo iure ciuitatis funguntur, in opuſq; pu
blicũ deportati,ſeu ad inſulas relegati ſunt,qui & inſularij appellati. orcinos dici liber/
tos arbitrantur quidã,quos teſtator poſt obitũ liberos iuſſit,ita ut hæres patronatus ius

haberet,non dominus:præter quos numerantur originarij & adſcriptitij,qui adſcripti
fundo quem colunt,ita ſunt,ut niſi cū fundo alienari queant:originarij uero,qui ex ad/
ſcriptitijs in ipſo ſolo quod incolunt,nati educatiq; ſunt. Vicarium ſeruum Vlpianus
cenſuit,qui ordinario ſubeſt,& illi paret:& fornacarium, qui fornaci calcariæ ſeu ferra
riæ ſeruit & inuigilat:poſt quos fuere amanuenſes & diſpenſatores:alteri, quorum ope
ra uelut ſcribarum dominus utitur:alteri,qui æra diſpenſant,impendiaq; & expenſa ra
tionibus notant,& inferunt. Receptitius uero dicitur,qui ob uitium redhibetur.

Receptitius ſeruus eſt ut Gellius li.17. cap.6.interpretatur,quē mulier oc do te excipit.

Trium ſummorum uirorum ſomnia pares exitus habuiſſe: quiue ſomnia qualia uiderant,uera fu iſſe experti ſunt. Caput XXVI.

D.Claudij ſomnium.

QVod olim diuo Cæſari,antequam in citeriorem Galliam mouiſſet,& infeſta
in urbem ferret arma,in ſomnis oblatum eſt,quum ſibi per quietem uiſum fu
it,matri ſtuprum intuliſſe:quo ſomnio ad ſpem ampliſſimam coniectores il/
lum excitarūt,dominium orbis ſibi dari interpretati:idem ſomnium Hippiæ
Piſiſtrati filio,qui tyranni ſucceſſor,patriam crudelius occupauit,dū priuat⁹ adhuc re
gium affectat faſtigium,haud diſpari euentu,oblatum fuiſſe memorant. Siquidem no/
cturna ſpecies matris,cum qua coire uidebatur, ſibi p quietem oblata fertur: qua de re
imperium latè ſibi portendi,coniectores reſponderunt. Ipſeq; ſomnio monitus,& ſpei
plenus, Athenarum dominio haud multo poſt potit⁹ fuit. Hic eſt enim ille Hippias,q
tyrannidem non ſine immani ſcelere aggreſſus,patre impotētior effrenatiorq;,quū exul
ſolum uertiſſet,impia contra patriam arma molitus fuit,deniq; cum Dario conſpirās,
in pugna Marathonia cæſus,pœnas patriæ & penatibus dedit. Alter uero eiuſdem Pi
ſiſtrati filius Hipparchus,q multorum tyrannorum ſæuitiam anteceſſit:quum patriā
& ciues impotenti dominatu opprimeret,coniuratione in caput tyranni facta,ab Har
modio & Ariſtogitone fortiſſimis iuuenibus non ſine omnium ſalute cæſus fuit: quorū
nomina deuota libertati,nequando ſeruis indere liceret, Athenienſes publica deteſtati
one ſanxerunt. Rurſus quod Aſtyagi Aſſyriorum regi in ſomnis oblata ſpecies tulit,q
ex naturalibus filiæ uitem enatam,cuius palmite omnis Aſia obumbraretur,uidiſſe ui
ſus erat. Quare conſulti arioli,nepotem futurum,qui toti Aſiæ imperitaret,& regni ſi/
bi reſponderunt portendi euerſionem. Hoc nimirum Cyro Aſſyriorum regi relatū in/
ſomnium fuit. Nam maximum filiorum Hyſtaſpis qui Daræus erat,duab⁹ alis,altera
Aſiam,altera Europam obumbrante, per quietē ſibi intimum familiarem uidiſſe inſo
mnium ferunt:cuius rei imagine nulla fuit controuerſia, quin poſt eum Daræus regno
potiretur:id quod uetiſſimo euentu conſequutum eſt:quippe Cyro uita functo,Daræ⁹
ex coniuratis unus,interfectis magis qui regiam occuparāt,ſolus Aſſyriorum regno po
titus fertur:cui miro ingenio præfuit,tantumq; uirtute effecit,ut illud maius auctiuſq;
relinqueret. Cui inſomnio compar eſt Xerxis uiſio,qui quum in Græciam duceret,olea
cui⁹ ramis omnis terra obumbraretur,coronari uiſus erat, mox illa cum ſomnio euane
ſcente. Huic ſimile accepimus,quod mater Octauij uterum ferēs,ſua inteſtina per orbē
terræ ambitum explicari imaginata fuit,ueriſſimo præſagio, quo latè ipſi⁹ imperium
protendi euentus docuit. Rurſus quod idem diuo Iulio uiſio per quietem oblata porten
dit,quum ſupra nubem uolitare,& cælum uertice cōtingere uidebatur,parem exitum
habuit cum ſomnio Cambyſis, quo Smerdis fratris regio ſolio ſedentis, & cælum uer/
tice contingentis,oſtendere ſpecies uiſa eſt. Quod tamen utriq; exitium tuliſſe,necemq;
& cladem portendiſſe conſtat:ſiquidem alter à Bruto & Caſſio cædis autoribus oppreſ
ſus fuit:alter uero quum in ſuſpicionem affectati regni ueniſſet,occiſus,non cogitati for
ſan facinoris pœnas dedit. Quod compar fuit cum inſomnio Iulij Cæſaris,qui pridie q̄
periret,ſe iuxta ſolium Iouis cōſiſtere,& è cælo præcipitarū ſomniauit. Sed animaduer
tendum,inter inſomnia quæ aliquando uiſa dormienti apparent,qualia ſomnijs ani/
mo præuiderant,talia in luce expertos fuiſſe nonnullos memorari:inter quos,ne nimi/
um multa complectar,Petitius nauis gubernator memoriæ proditus eſt,exempli me/
morabilis inter pauca,qui quum in portu ad Lariſſam ſtaret,Pompeium ad ſe ſqualidū
mœrentemque ueſte obſoleta & ſordide uenire uiſus erat:quod inſomniū quū ſequenti
luce ſocijs enarraret,haud multo poſt, ipſum pugna Pharſalica terribili ſtrage proſli/

Hippię ſomnium.

Cyri inſomnium.

Aſtyagis ſomnium.

Xerxis uiſio

Octauij matris ſomniū. D Iulij uiſio

Cambyſis ſomnium.

Herodotus Smerdē uocat. Iuſtinus uero Magidē. Iulij inſomnium.

gatum, qualem in ſomnis præſagiſſet, ad ſe citato gradu propetantem cõſpexit, ex maximo faſtigio ad extrema deiectum. Spectator quoq; ludorum, qui ſtans in ſubſellio, à mirmillone, qualem adeſſe uidebat, ſe confici in ſomnis contemplatus erat, haud minori memoria dignus eſt: nam ſicut confeſſoribus ſomnium uidiſſe enarrauit, ita ab illo fuſcina occiſus, euētu miſerabili uerum inſomnium periculo docuit. Illud utiq; nõ eſt ab re dixiſſe, antiqui moris fuiſſe, oracula & futurorum præſcientiam, quibuſdam exhibitis ſacris, per inſomnia dari, qui mos talis erat, ut uictimas cæderent: mox ſacrificio perfecto, ſub pellibus cæſarum ouium incubantes, ſomnia captarent, eaq; lymphatica inſomnia uerisſimos exitus ſortiri. Poſſentq; pleraq; felicitatis, miſeriarumq; exempla referri, illoꝝ qui quales ſpecies in ſomnis uiderant, tales poſtea exitus experti didicere, quæ exequi non opportunum reor. Hoc utiq; inter coniectores ſomniorum receptum eſt, ut quæ poſt uina & cibos, quæue repetito ſomno eueniunt inſomnia, quæue fiunt quum folia ex arboribus decidunt, ea plerunq; uana æſtimari: quotiesq; alicui mente confuſa ſtupentiq; ex abrupto ſomnus aufugit, uelut dirum, in magnam ſomniantis pernicẽ reciſurum. Illud quoq; haud abnuerim, apud coniectores obſeruatum fuiſſe, ſomnia & nocturnas uiſiones contrarios euentus ſortiri: fleteq;, uapulare & iugulari, obuerſatum in ſomnis, proſperos euentus facere: contra uero, ridere, dulcibus ueſci, & re Venerea frui, damna & languores. Timere aũt à ſomno, mali & futuræ ægritudinis ſignum eſt.

Oracula per inſomnia.

Quæ ſomnia uana.

Somnia cõtrarios euentus ſortiri.

Qui rex ſacrificulus olim apud Romanos foret, quodue illi nomen, & quæ ſacra obiret.

Caput XXVII.

CVm à principio urbis multa & magna ſacra reges obirent, ad quos de religione, deq; ſacrificiis & cæremoniis deorum, ſacerdotes ſæpe conſultum ibant: qui etiam rem diuinam facientibus aderant, ne bonis auſpiciis cœptum cõfirmatumq; regiũ nomẽ, poſt exterminatos reges aboleret penit°, neue derelictis ſacris, regium nomen expeterent, longe antiquiſſimum rati, ſacra quæ penes reges erãt, alicui demandare: regem ſacrificulum crearunt, qui ſacrorum rex dictus, ſine regio imperio, ſolo nomine rex, ſacra quæ penes reges erant, obiret, ac cæremoniis præeſſet: quẽ creatum aut in locum decedentis ſuffectũ, ſicut reliquos ſacerdotes, inaugurari oportebat. Eratq; non annuum, ſed perpetuum ſacerdotiũ, immune ab omni belli tumultu. Neq; enim rex ſacrorum militare, ſtipendiaue facere, aut caſtris & legionibus præeſſe poterat, propter ſuſpectum inuiſumq; regium nomẽ, neq; magiſtratum gerere, aut concionem habere, uel cum populo agere. nanq; eius poteſtas ſola religione & templis tenebatur. Primus enim Manius Papyrius ex patritiis, Bruto conſule rex creatus fuit: cui ius ſacrificandi, & de ſacris decernendi reliquerunt, eumque põtifici maximo ſubiecerunt: ideo in ſacris epulis, poſt maximum pontificem, ſupra flaminem Dialem, Martialem, & Quirinalem, accumbebat. Atque licet à principio à populo crearetur ex patritiis & multis honoribus functis, poſt aliquot ætates à minore parte populi, ſelectis calatisque comitiis (quibus fiunt ſacerdotes) ex plebe creari cœpit, tunc quum Maximus Curio plebeius homo, rex ſacrorum fuit: cuius uxor regina ſacrorum hoc habet proprium, ut quoties ſacra facit, ex malo punico uirgulam, quã inarculum dicunt, pro infula deferat: quæ omnibus calend. Iunoni ſacrum facere, eiq; porcũ uel agnũ mactare debet in regia. Ad quẽ Veſtales uirgines die conſtituta, annis ſingulis ueniſtare, & ne ſacra negligerentur, quæ ſuæ fidei tutelæq; credita erant, præmonere ſolebãt. Erat ergo regis ſacrorum mun°, quinto Idus Ianuarias Iano arietem immolare, dieſq; faſtos prædicere & nefaſtos, ſacra procurare, & quæ ſacrificio uſui eſſent miniſtrare. Ideo ſacra facturi, lanam, farra & fruges, lauros & uerbenas, quæq; ſacrificio opportuna ſunt, regem petunt: ad eumq; tam intra quàm extra pomœrium, populi ciueſque, quiq; in agris agunt, impetiti morum ciuilium, atq; una agricolæ, de ſacris feſtiſq; diebus cõſultum uadunt & ſacra poſtulant. Ipſeq; feriarium cauſas, & quid quoq; menſe faciendũ, à quibusque cauendũ eſſet, prædicebat, ꝓmonebat que cui hoc propriũ dicunt fuiſſe, ut ſacrificium in comitio peragat: quo perfecto, nulla cunctatione uel mora ſe ex foro, proripiat: quando uero diuinis rebus pfectis, in comitiũ uenit, in Faſtis notabatur: utque calendis Martiis fores regis ſacroꝝ, flaminis pontificis maximi, noua exornentur lauro,

Rex ſacrorum & eius munꝰ

Manius Papyrius primus rex ſacrorũ.

Regina ſacrorum.

Regis ſacrorum munus

Quid proprium regi ſacrorum

Filię regis ſacrorum.

ſicut palatinæ ædes & Auguſtæ quercus uirides, nunquam lauros habuere. cuius filiæ ad ſacerdotium Veſtæ inuitæ eligi nequeunt: nam priuilegio honoris ab hoc onere immunes erant: uolentes uero, non uetantur. Quæ autem eiuſmodi ſacra fuerint ſolis regibus credita, quoue piaculari ſacro expiarentur, licet priſcis monumentis perſcriptũ fuerit, apud noſtros tamen, quia nimis antiqua & obſoleta ſunt, memoria obſcurata, nec traditur certum, nec nobis interpretari facile.

Thuſci unde duxerint originẽ, quæue duodecim urbes fuerint, quarũ conſilio bella gerebantur.
Caput XXVIII.

Thuſci terra & mari bellicoſi.

Thuſcorum origo.

TVſcorum gens olim celebris fuiſſe traditur, præpotens armis uiriſq;: ſiquidẽ plurimum illi terra, multum mari ualuerunt, totamq; Italiæ longitudinẽ, ab Alpibus ad fretum Siculum fama nominis ſui impleuerunt: tantũ in re militari proceſſere, ut Thuſcorum armis & multitudine hoĩm, & quia finitimi urbi erant, nulla apud Italos terribiliora fuerint. Illorũ origo à Lydijs fluxiſſe dicit: nam quum Mæonia quondam agrorum ſterilitate premeret, neq; alimẽtis ſufficeret, eaq; uictus caritas foret, ut patrias ſedes relinquere cogerentur: Lydorũ rex, ſuperante multitudine, dimidiam populi partẽ ſedibus excitã ad nouas ſedes quærẽdas Tyrrheno filio tradere coactus fuit: cui prodigium factum eſt, ut ab ineunte pueritia incanuiſſe tradat. q nauibus mare ingreſſi, pulſis Vmbris, armata iuuentute loca tenuere, ubi nunc Tyrrhena dicta eſt. Eos etiã Thuſcos, à Thuſco rege, q ex prognatis Herculis, ſeu cultu deorum, & ritu ſacrifico, cuius cultores Thyoſcos græci uocant, dictos pleriq; autumant. Hi ergo profecti domo, & maria émenſi, ad ea loca nauibꝰ delati, & bonitate agrorum, & diſciplina militari magna ſobole aucti, mirum eſt q̃ facile coaluerint: quippe citra Apeninum duodecim magnis urbibus præſidentes, mare inferũ Tyrrenũ uocitarunt: quantumq; à Tiberi ad Macram tractus eſt, fines propagarũt: Trans Apeninũ uero totidem colonijs deductis, ab Adria ipſorum colonia Adriaticũ mare dixerunt: atq; in principatꝰ diuiſi duodecim, Lucumones uocabulo gẽtis dictos, id eſt, magiſtratus, q duodecim potentiſſimis urbibus imperitarent, præfecere: indeq; cõmuni rege creato, ſingulas urbes ſingulos lictores mittere ſeruatum eſt: ſicut in conuentu Amphictyonum, à ſingulis urbibus Pylagoras mittebat, autumni & ueris tẽpore. Vnde Romani faſces, lictorem, trabeam, prætextam, curulemq; ſellam, togã pictam & palmatam tunicam, tubas & ſacrorum ritus, atq; alia imperij ornamenta ſumpſere. Cuius exemplo in Pamphylia & Lycia, Lyciacus conuentus erat, ex tribꝰ & uiginti urbibus maximi nominis, quorũ ſuffragijs Lyciæ præfectus magiſtratusq; creabantur: quarũ maxima, tria fert ſuffragia: media duo, reliquæ ſingula: idq; erat ratum, quod plurium aſſenſu niteretur. Et alter Achaicus ex decẽ. hæ fuerũt, Patræ, Dymæ, Phara, Tritæa, Lenotia, Aegira, Pellena, Ceraunia, & Carinia, quorũ ſuffragijs q̃ſtor unus, & dux unꝰ eligebatur. Cui ſimilẽ accepimus conuentũ Tetrapolim apud Rhodios, Cabiræ, Bubonis, Balburæ, & Oenoandri quarũ ſingulæ ſingulis ſuffragijs ualent, Cabira uero duobus. Sed quæ iſtæ, duodecim urbes Thuſcorum, quæ alijs præcellebant, quæq; nomina fuerint, haud facile cõpertum tradiderim: quantum uero coniectari, & ex autorum monumẽtis aſſequi licuit, fuere in primis Mantua, quæ principatũ Hetruriæ & præfecturas habuit: deinde Tarquinij, à Tarcõte præfecto urbis: & Vetulonia, quæ conſularia ornamenta urbi dedit: Peruſia, ubi Iuno Hetruſcorũ numẽ colebatur eximie, oppidum armis uiriſq; potẽs, & nulli inferius claritate: Corytus & Aretium, quæ ferme Hetruriæ fuerunt capita: Item Cære, quondã Agillina: Veij urbs natura ſituq; in primis nobilis: Fidenæ & Vulſinium Hetruſcorum opulentiſſimum, q̃s ualidiſſimas olim Hetruriæ urbes, & inclytæ fertilitatis fuiſſe, celebris fama eſt. Cluſiũ, cui Carma ſoli dixere nomen: Itẽ Volaterræ inter Hetruriæ urbes longe maximæ. Hi ergo communiter rege creato, hoſtili imminente tumultu, ſi q̃ arma ſuſcipienda aut detrectanda forent, unanimi conſpiratione & concordi cõſilio conſerebant, quod cõcilium ad Voltunæ phanũ Hetruſcæ deæ in totius Hetruriæ medio, habebatur. fuit enĩ phanũ Voltunæ propé Tulſinium, ut uulgo iactitant, haud procul à Ciminijs iugis: quippe in agro Vlſinienſi, quo facilior eſſet aditꝰ, cõuentus toti Hetruriæ, ſi quid con

Lyciacus cõuentus.

Achaicus cõuentus.

Tetrapolis. conuentus.

ſultoopus foret, indicebatur. quod quidem nono quoq; die indici ſolebant, & ob id crebra concilia, & Nonas multiplices apud Hetruſcos inueniri tradunt. Lydi autem ſunt, qui quondam Mæones dicti, inter Phrygiam & Cariam ſeu Liciam iuxta Mæandrū. Hermus & Pactolus uiſendi fontes, qui arenas emittunt aureas, ex Timoli rupe & monte Iro defluentes, uberrima loca inundant, frumenti & pecoris, atq; agrorum ubertate florentia, quib⁹ in tota feré Aſia nec fortior, nec magis ſtrenua gens ulla habita eſt: in qua urbes inſignes, Lepra, Epheſus, Colophon, Clazomenæ, Phoca & Sardis Lydorū caput: habitantq; uicis pluribus. Is uero Hermus Myſiæ initiū facit, & (ut ferunt) ex mōte Dindymeno lapſus, campos uberes perlabitur. In quibus Dianæ tēplum Colœne, ubi diebus ſolennibus ſimiæ ſaltare dicuntur, inde cum Pactolo in Phocaicum labitur mare. Flumina autem auriferis arenis celebria tradunt, Padus Italiæ, Pactolus Lydiæ, Tagus in Iberia, Ganges in India, atq; Hebrus in Thracia. Gemmas uero mittūt, Aoſis, Mater, & Ganges.

Flu. aureis arenis.

Flu. gemmis celebres.

LIBRI III. GENIALIVM DIERVM, FINIS.

ALEXANDRI DE ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERVM LIBER QVARTVS.

Locus ex Martiale cum Iohāne Veneto diſcuſſus, dum caloris incommoda ſub umbra fraxini propulſarent. Caput I.

IN ſuburbanum ſuum, prædiolo meo proximum in agro Vaticano, Iohannes Venetus, uir ætate noſtra multi nominis, & Græcarum literarum facundia clarus, nos & compluſculos honeſtiſſimos uiros, æſtate anni, quū omnes æſtiuatum concederent, ad ſe aduocabat: in quo quidem rure præter mitiſſimum cælum, quo præcipue nitebat, & amœna diuerticula, uiſu iucunda, frondoſum nemus manu conſitum, & umbroſa conuallis, per quam aquula per uarias herbulas leni murmure uagabatur, nonnihil amœnitatis decoriſque addebat: parabatque nobis interdum ipſe cœnulam ex oluſculis, & à ſe lectis herbis, facetoque nos ſæpe conuiuio excipiebat: nonnunquam ficus biferas, & poma perſica, cum acidis malis & immaturis, aſperrimi guſtus, quibus mirifice oblectabatur, bellaria exhibebat. Interim dum cœna apparabatur, ſub fraxino patulis ramis, unde proſpectus ad urbem erat, in lœtiſſimo gramine conſedebamus: inibiq; remittentes animum, feſtiuiſſimis quæſtiunculis luculentoq; & uario ſermone, nonnunquam lectione autoris non inuenuſti, caloris incommoda & flagrantē æſtum propulſabamus: uelut fuit una die, quum nos unà cum nonnullis earundē diſciplinarum ſectatoribus honeſtis adoleſcētibus ad umbram, ut fit, in ſalubri aura uniuerſi aſſideremus: iuuenis quiſpiam Martialis epigrāmata, quæ forte ſecum detulerat, admodum uenuſte lectitabat: cumq; ipſius autoris ſatis feſtiua carmina pleraque non ſine multo lepore percurriſſet, tale inter cætera epigramma legebatur:

Quod nubis Proculina concubino,
Et mœchum modo, nunc facis maritum,
Ne lex Iulia te notare poſſit:
Non nubis Proculina, ſed fateris.

Martialis locus.

Quo perlecto, conuerſus Iohannes ad Corelium uirum doctum & ſapientem, qui unà aderat, & Neapoli Romam recens aduenerat: Quid tu, inquit, Coreli cēſes hunc auto/

rem ſentire uoluiſſe, quum hanc mulierem, quæ ueteris conſuetudinis pertæſa, concubinum legitimum uirum duxit, non nubere, ſed fateri adulterium dixit? Neq; enim ſatis perſpicere queo, in quo ſe adulteram fateatur, quum legibus inhibitam conſuetudinem reliquerit, & legitimo potius coniugio copulari uoluerit: quinimo ubi prius mœchando deliquiſſet, nunc uenia digna foret, quæ exploſa peſſima uitæ cõſuetudine, ad legitimum matrimonium cõuolauit. Cumq; ille ſe reputare dixiſſet, ꝙ ea mulier quæ in crimen ſuſpicionemq; uenit cum aliquo mœchari, neq; id exploratum ſatis aut palam factum eſt: ſi eiuſmodi ſuſpicione flagrans, concubinum uirum duxit, ſuſpicione ꝓcul ſublata: rem palam aperta profeſſione efficere, & reatum ſuũ confiteri, quippe quæ ortam adulterij ſuſpicionem nuptijs confirmarit: & hoc poetam intelligere ſe arbitrari reſpondiſſet: Quid ſi, inquit Iohannes, mulier hæc non in ſuſpicionem uenit, neq; cõcubinatum diffitetur? Siquidem non diſſimulanter, ſed perdito pudore, palam mœchata eſt. Et nunc pertæſa ueteris conſuetudinis, quũ concubino cõiugali nexu legitime copulatur, quibus de cauſis ipſam profiteri reatum dicere poſſimus, non equidem uideo. propterea, inquit, aut autor hic loquitur perperã, aut inuenuſté, qui hos uerſus ad unicum duntaxat modum perſtrinxerit. Neq; ego poetam hunc tam inconſideraté loquutum arbitror, ut lepidum hoc epigramma unica tantum ſpecie, abſtruſo & recondito ſignificatu concluſerit, ut de ea ſolum loqui cẽſeatur, quæ adulterij ſuſpicione flagrauit, non quæ palam adulterata fuit: quũ præſertim autor hic habeat hoc proprium, ut nulla circũlocutione uſus, ſimpliciſſimis uerbis iocos ſuos admodum uenuſté proſequatur. Et ad me conuerſus, petijt, ut ſi quid aliter cenſerem, in medium afferrẽ. Tum ego, memini inquam, niſi fallor, lege Iulia de adulterijs cautum fuiſſe, ut ſi qua mulier cum aliquo mœcharetur, eumq; poſtea coniugali copula uirum duxiſſet, ſiue ueteris conſuetudinis inhoneſtæ, ſiue criminis pertæſa: non propterea adulterij crimen, aut ſi quid eſſet offenſum, dilui uel extingui, ſiue palam, ſiue clam mœchata fuiſſet, imó tanquam in confeſſam, adulterij pœna lege exercetur, & hoc iureconſulti cenſuerunt, legem Iuliam interpretati: nam commiſſum antea adulterium, cũ quo ſe mulier poſtea matrimonio deuinxit, uelamento matrimonij non extingui dixerunt, idq; poetã nunc ſentire me arbitrari reſpondi: ut ſi mulier hæc ſeueritatem legis Iuliæ uerita, ne pœna notaretur, cõcubinum uirum duxiſſet, hoc modo adulterij crimen eludere poſſe arbitrata, non dilui pœnam poeta inquit, ſed plus negocij habere: quippe quum crimen illã confiteri certum ſit: ſiquidem lex Iulia perinde ream afficit, & ſupplicio dignam cenſet, ac ſi reatũ ſuum, & ſe adulteram fateretur: quod uel hoc ipſo confiteri uiſa eſt, quum fraudẽ admittere, & pœnam legis eludere conata ſit. Etenim multa fuiſſe capita legis Iuliæ, aperté liquet: neq; enim temeratores ſolum nuptiarum, capitis lex Iulia accerſiuit, ſed & eos, qui neq; modo, neq; iure legibus tradito, ab uxore diuertunt, graui pœna proſequit. Quinetiam qui dotale prædium inuita uxore alienat, aut qui turpibus libidinibus, uel impudico uitio ſe immiſcet, pœnã legis Iuliæ non euadit. Fuere enim multiplices leges Iuliæ, non unis latæ temporibus, ut de maritandis ordinibus, lex Iulia muneralis, qua modus impenſarum cõuiuijs præfinitur: Iulia peculatus, Iulia ambitus, repetundarumq; pecuniarum, quas à prouincialibus quiſpiam nequiter extorſit: quam L. Piſo Frugi de pecunijs repetũdis primus tulit in eos, qui ærarium uel prouinciarum pecunias, aut dona de peculati ſunt: de annona, de reſiduis, de ui publica, de ueneficijs: ut ſi quis noxio poculo, aut impuris medicaminibus aliquem fuerit inſectatus: & maieſtatis, quæ quidem lex in eos, qui contra principẽ, aut rempub. hoſtile quippiam moliti fuerit, grauiter animaduertit. Lege quoq; Iulia, quid in prouinciam eunti magiſtratui, aut præſidi à ſocijs tribui dariq; oporteat, præfinitur. nam præter fœnum, tectum & ligna, aliud gratis nihil deberi putauit. Eademq; lege, cui ex cõſulibus prius faſces ſumẽdi poteſtas ſit, haud perplexe definitur: præterq; iſta hominum uitæ proficientia, eadem lege, multa acri & perpenſo iudicio animaduerſa fuere. Sed inter reliqua legis Iuliæ conſtituta, nulla (ut uerum eloquamus) ſeueriori animaduerſione coercita ſunt, ꝙ adulterij crimina & maieſtatis. His eñ criminibus obnoxios ita lex punit & p/

Martialis ap tè ac minime inuolutus.

Lex Iulia de adulterijs.

Multa capita legis Iuliæ.

Multiplices leges Iuliæ nõ eodem tẽpore latæ.

Criminis ad

Maieſtatis reus nõ tantũ gladio ultore perit bonis fiſco addictis, iuxta l. quiſquis. C. ad l. Iuliam Maieſt. uerũ etiã memoria ipſius poſt mortẽ damnat l. meminiſſe. & l. fi. C. eo. parag. publica aũt iudic. Inſti. de pub. iud.

ſequitur, ut leui ſuſpicione aſtrictos, tanquam reos deputet & conuincat. Quam quidē poſt Argiuū Hiectum, qui primus in adulteros legem ſanxit, diuus Iulius, mox Auguſtus, aliquanto enixius pertulere, grauiq; coercitione & multiplici pœna adulteria coercuere. & Tiberius pœnam grauiorem adulteris ſanxit, q̄ amicitiæ fœdus ab his corrūpi putaret, adeo ut etiam propinquis adulteræ ultra ducenteſimum lapidem exilium indixerit. Domitianus quoq;, & poſt illum multi Cæſares, Iuliam legem, nouis editionibus innouarunt: ita ut diuus Seuerus non ſolum pœna teneri illum, qui in nuptam adulterium admiſit, edicto cauerit, ſed qui in ſponſam: quia nec qualemcunq; ſpeciem matrimonij uiolare fas eſt. Sicut inceſtum admittere lex putauit illum, qui ſtupra uirginū matronarumq; attentaſſet, etiā ſine ſtupro. Apud Indos uero, Aethiopes, Maſſagetas. barbaraſq; nationes, impunita adulteria fuere. Lacedæmonij adulteria nō nouerūt: ideo Lycurgi lege in adulteros nulla pœna fuit. Solon uero, ut ab adulterijs cohiberetur iuuentus, coemptas meretriculas Athenis proſtituit primus, obuiaſq; in Venerem eſſe uoluit, ne matronarum contagio polluerētur. Troglodytarū lex erat, ut qui tyranni uxorem corrumperet, oue mulctaretur. Nomades communes habēt uxores & filios: apud Scythas, præter enſem & cyathum, uxores & liberi in cōmuni ſunt. Thracibus in uſu eſt, nō aſſeruare uirgines, ſed cum quibus libitum eſt, commiſcere licet: in nuptas uero ſi quid eſſet offenſum, grauiſſimæ animaduerſionis pœna cōſtituta. In Tenedo lege erat ſancitum, ut adulteri mas & fœmina capite mulctarentur. Apud Athenas mugile plectebantur, aut ſedes expilabatur, cui ſupplicio paratilmos nomē: in Iudæa lapidibus obruuntur. In Attide qui alterius uitiaſſet uxorē, raphanis per obſcœna afficit, ut ea ignominia notatus, à contagio alienæ uxoris abſtineret. Cumei in adulterio deprehenſam, omnibus exhibent ſubigendā. Apud Germanos adulterā excisis crinibus, maritus expellit domo, & per omnem pagum nudam uerbere afficit. Sicut Lepræi qui deprenſos mœchari, per triduum uinctos ducūt per comita. Gorrynis deprenſus adulter, lana coronatur, in reliquum uitæ ignominioſus. Apud Piſidas inſidens aſino, circunducitur. apud Aegyptios naſo plectitur. Illi uero qui liberam uiolaſſet, uirilia execantur. Quod a Romanis quoq; uſurpatum legimus. nam Bibienus Carbonem deprēſum, fœdum in modum caſtraſſe dicitur. Et apud Græcos Didymos tibicen teſticulis ſuſpenſus, ex nomine mulctam tulit. Zeleucus Locrenſis utroq; oculo mulctauit adulte℞. Et Sempronius Muſca C. Gallum flagellis cecidit, & uerbere affecit. Parthi nullum delictum adulterio grauius uindicant. lege autem Solonis deprenſum mœchū interimere licebat, quod Platonis lege cauebatur. Inter cæteros Opilius Macrinus adulteros tā perniciali odio proſequutus fuit, ut deprenſos ignibus cremaret. Apud Arabes aliaſq; nationes adulteris ſemper capitis pœna fuit: quod plerique philoſophi prodidere, qui adulterium periurio grauius crimen cenſuerunt, & ideo ſeueriori pœna uindicandum. Neq; enim ſatis conſtans aut probabilis illorum mihi opinio uiſa eſt, qui in cōſtituendo optimo reipub. ſtatu, communes ſtatuere uxores, quæ Platonis, Zenonis, Chryſippi & Diogenis opinio fuit, quū inde inteſtina odia offenſioneſq; gignantur. Tradunt uero magos nulla lege, ſed nouo commento adulteria uindicare, ut ſurculus per ranæ uiſcera, ad os traſfixus, in menſtruis uxoris defigatur a marito. tunc enim uxorē faſtidire adulteria, & illorum tædio affici, pro certo opinati ſunt. Cui haud abſimile eſt quod Ariſtoteles prodit, in Phaſi flumine arbuſculam naſci, cuius ramus excerptus a uiro, & in uxoris thalamum immiſſus, efficit, ne uxor alium uiū appetat. Mirumq; prodi, apud Hebræos, ut aqua epota, in qua ſacra uerba diluta erant, adulterij conſcia hydropiſi corripiatur. Veteri tamē ſcito apud Romanos cauebatur, ut maritus uxorem in adulterio deprenſam, impune necaret: illa tamen ſi uir adulteraret, iudicio agere non poſſet. Hac ergó de cauſa, quantum mihi datur cernere, inquam, exiſtimo poetam hanc reā criminis deputare uoluiſſe, quæ ut pœnā legis euaderet, illum cū quo mœchabatur, in uirum duxit, eamq; ueluti ream adulterij, ſicut lege Iulia diffinitur, coerceri decere: neque uelamento matrimonij crimen dilui uel extingui. His nos quæſtiūculis & alijs feſtiuis ſermonibus dum cœnulam nobis daret, cum Iohanne Veneto caloris incommoda & æſtus iniuriā propulſabamus.

ulterij & maieſtatis punitio.

Quæ gētes adulteriū nō puniebant.

Solō meretrices remediū adulterij proſtituit.

Lex Solonis

Arbuſcula in phaſi aduerſus adulterium

Quæ apud Romanos fuerint militaria ſigna, quæ apud exteros, quoue pacto educi conſueuerint, & quid teſſera, quid uexillum ſit.

Caput II.

Signa militaria quæ exercitum præire conſueuerant, quum acies educendæ, & manus cum hoſtibus conſerendæ forent, à principio fœni manipulos fuiſſe accepimus, quos haſtis alligatos ſigniferi deferre, & illis præeuntibus decernere ſolebant: unde & manipulares dicti. Aucto mox imperio, propagatisq; finibus, quinque ſigna ex ærario depromi, & militum acies ac legiones præire aſſuerant. Hæc fuerunt, aquilæ, lupi, minotauri, equi & apri ſimulacra: quibus præeuntibus, legiones educere, & ferro decernere mos erat: inter quæ apri effigiem quintum tenuiſſe locum accepimus. Sed tamen cum dimicandum foret, ſola aquila quæ ordines præiret, e caſtris educebatur, & ſub eo uexillo pugnabatur: Reliqua uero in caſtris ante prætorium fixa locabantur. Hoc enim inſigni Ioue aduerſus Titanas uſum ferunt, inde ad Cretenſes, a Cretenſibus ad Troianos, demum in Latium ab Aenea tranſlatū defluxiſſe: quo poſtea Romani uelut præcipuo uexillo in bellis uſi ſunt. Propius uero eſt, ꝙ Ioue dimicante contra Saturnum, aquilæ augurio tanquam felici & fortunato, regni uictor euaſit: quo exemplo Romani aquilā uelut auſpicatiſſimum ſignum habuere. quam unā habuiſſe non ſatis fuit: ideo plures educere inſtitutum erat, ita ut ſingulas legiones aquilæ anteirent. Obſeruatumq;, ut Romanæ legiones niſi ubi aquilarū iugum foret in caſtris, nunquam fere hybernarent. Seueriſſimaq; diſciplina cohortes, quarū deſidio ſigna amiſſa forent, plectebantur. C. deinde Marius bello Cimbrico, reliquis depoſitis militaribus ſignis, ſolam aquilam tenuiſſe fertur: eamq; argenteā magis quam auream habuiſſe, ꝙ fulgentior ex argento atque conſpectior foret: quam tanta religione coluere, ut feſtis illā diebus, unguentis haberēt delibutam: miræq; obſeruationis erat, ut Romana ſigna, quæ in caſtris ante prætorium figebantur, non ante euellerentur, quum acie dimicandum foret, quam captatis auſpicijs, legiones in prælium prodirent. prælia enim maiores noſtri nunquam gerebant niſi auſpicato. Quæ ſi, quum foras educi deberēt, facili ductu euellerentur, & leuia tranſlatu forent, proſperrimi augurij & indubitatæ erat uictoriæ ſignum: contra uero, ſi in eximendo, magno impulſu opus foret, tunc cladem & excidium futurum haud dubie præmonſtrabant. Cumq; in cōflictu bellorum manus cōſerebant, ipſa militaria ſigna in media locabantur acie, ut pro ſignis anteſignani, poſt ſigna alia pugnaret acies: nonnunquā in prima fronte multiplici ſubſidio firmata, præibant ordines. Perſis quoq; aurea aquila ſupra oblongam haſtam patentibus alis militare ſignum fuit: nonnunquam Solis ſimulacrum, ſacerq; & æternus ignis. Athenienſibus noctua, Thebanis ſphingis effigies, Acææ inſulæ marina turſ, Cimbris æneus taurus, Eumeni Ceres & Alexander, Cratero & Neoptolemo Minerua, militiæ ſignum in bello notabatur. Cyrus aureum gallum affixū lanceæ, militi in acie pro uexillo dedit. Fertur Oſiris canem geſtaſſe pro inſigni armorum. Et Porus Indorum rex Herculis ſimulacrum, quod deſeruiſſe, militare flagitium habebatur. Indis autem regibus ſæpius nulla imago aut effigies, ſed tintinnabula & tympanum præcedunt. Aegyptij quoque animalia quæ colunt, effictis tabellis, pro bellico inſigni habuere. Germani effigies lucis detractas præire iubent. Inſubres, ſi quando præcipua bella ſumpturi erant, aureā ſigna quæ immobilia uocant, e templo Mineruæ efferentes, præferunt phalangi. Conſueuiſſe etiam ſingulas turmas, manipulos, & cohortes ac legiones, proprium uexillum & militare ſignum habere, uulgo proditum eſt: ut cuius eſſet legionis quiſque miles, & ſub quo duce militaret, facile dinoſceret, ne ſine ſignis, ſine imperio inordinati & incompoſiti ducerētur, ſed cōſpicua oībus ſigna forent. In qbus nomen imperatoris, aut cōſulis, nōnunꝗ draconis effi&ti imago, quare draconarij dicti milites, quod uexillū purpureū erat, aliaq; inſignia pſcripta erāt. Nanq; diuus Iulius uexillo quintæ legionis, ꝙ cōtrà lubam elephantorum uictrix fuerat, elephantum inſcripſit. Alioq; inſigni legionarij milites, alio prætoriani, adiſſimiliq; auxiliares utebātur. Poſtea ut imperatorū imagines per imaginiferos deferrent in acie, ꝓ ſignis uulgo ſeruatū eſt. Nonnunꝗ labans quadratū

Manipulares unde.

Signa quinque militaria ex ærario.

Vnde aquilæ ſignū apud Romanos.

Auſpicia capta ante prælium.

Lac° ſignorum in ipſo conflictu.

Perſarum ſigna

Vexilla diuerſa.

Draconarij milites.

Imperatorū imagines.

haſtæ appenſum, quod Labarum dixere, pro uexillo fuit. Signa uero educēdi exercitus, & certaminis conſerendi, in Romanis legionibus, concentus tubarum & cornuū: & ſi quando ſilentio educendæ forent, teſſeram fuiſſe accepimus. Eam uero tubam Tyrrhenus Piſæus inuenit primus æneam, quū antea ex cornu bubulo fieret. Tamen buccina in prætorŋ caſtris ſemel, in conſularibus uero bis dabatur ſignū: qua tuba pedites, equites uero lituo ad pugnam aduocari ſæpe notatū eſt. Eratq; mos militaris, ut quoties mouēda erant ſigna caſtraue, & ad reliqua belli munia, ſoli cornicines ſignum darent: excubias uero, ſomniq; & uigiliarū tempora, buccina deſignarent. Si autem legiones ducendæ in hoſtes, & acie decernendum foret, aut receptui canendum, & cornua & tubæ eodem concentu canerēt: Si conciones aduocarent, aut ſilentium indicerent, per tibicinē indicebatur. Perſis uero proficiſcendi hora ſignificatur cornu, Aegyptŋs ſiſtro. Alexāder Macedo, quum tubæ ſonitus, tumultuante exercitu, non exaudiretur: iuſſit perticā ex qua ſignū eminebat, quæ omnib⁹ conſpicua foret, ſupra tabernaculum figi: quo uiſo, quiſq; miles paratus in hoſtem iret. Quæ quidem tubæ nō in ſingulis modo legionibus, ſed cohortibus & turmis, prælŋ ſignum dare, necnon diei noctiſq; horas uigiliasq; diuidere ſolebant. Lacedæmonŋ & Phryges nō cornuum tubarumq; ſignis, ſed tibiarū miti ſono & modulo leni temperari conſueuere. Lycurgus enim militibus tibiam pro claſſico dedit. Ea enim tibia quæ Phrygia dicitur, a dextra unū, a ſiniſtra duo foramina habuit, cuius modulos non unos accepimus: quippe pro modulo ſonorum, ita animos mulcere aut accendere ſolebant. Siquidem Aeolius modus ſimplex fuit, Aſius uarius, Lydius querulus, Phrygius religioſus, Dorius bellicoſus, Gygius autem hilaris & lætus, Ionicus floridus. Græci autē in rebus ſerŋs ſæpe Dorium adhibuerunt. Apud quos fuit in bello modul⁹ ad tibiā Hormius & Orthius, in comeſſationib⁹ Parœni⁹. Lacedæmonŋs Enyaterius, Athenienſibus Cyclius. Hunc Orthium tam rapide audientiū animos accendere ferunt, ut quum illum Alexandro Timotheus concineret, uelut furēs & efferatus in rabiem, protinus ad arma exiliuerit. Præter quod, caſtorium melos Laconicum, ad excitandos militum animos multum ualuiſſe fertur. Quinetiā in proſequēdis hoſtibus effuſe fugiētibus, aut ſi receptui canendum eſſet, diuerſi traduntur moduli, ad militū excitandos animos, aut ſedandos. Qui quidē Lacedæmonŋ prælium inituri, pluribus concinentibus tibŋs, acies ineunt, ut his modulis capti, mature incederent, ferociamq; & immodicos animos cohiberent, neue, id quod in concurſu magnorum præliorum uſu uenit, hoſtem cupide inſequuti, ſæue & atrociter contra uictos inſultarent, ita ut longius effuſi, acies confunderent & perturbarent. Romanæ uero tibiæ primo quaternis foraminibus, poſtea tot pertuſis excultæ fuere, ut haud multum abeſſent a tuba, quarum diuerſa traduntur genera. Nam præcentoriæ erant & uaſtæ, quibus in ſacris præcinebant: & puellatoriæ ſono clariore, ac gingrinæ & miluinæ, quæ in acutos exeunt ſonos, ſicut a locis Lydiæ, Corinthiæ & Aegyptiæ, ſonis diuerſis & nominibus uariis. Cretenſes autem cithara, fidibus & tibŋs utuntur in prælŋs, quibus inſtructas acies accēdunt. Parthis cornua, læpius ingens tympanum cum ferreis tintinnabulis, pugnæ acuebant animos: quod quidē lance concaua, corio undiq; protento, & clauis æneis affixum erat, quod ſimul ac diuerberabant, ignoto & horribili ſonitu tonitrus inſtar intonabat. Lydi autem cum fiſtula & fidicine: Indi cum cymbalorum & tympanorū pulſu in hoſtes ducunt. Id enim erat tubarū loco. Non enim tibias habebant Indi: niſi in regia, quum rex dormitum uadit: ſicut reges Siculi ad citharæ & auium cantus dormiebant. Galatis uero barbara tuba horribili ſono bellicū occinuit: contra apud Buſiritas & Lycopolitas in Aegypto, quibus tubis canere uetabatur, ꝙ ſonum aſininum redderent: ipſi enim aſinos exitiali odio proſequuntur, propter Typhonem aſini colorem præferentem. Cimbri protentas uehiculorum pelles tantis pulſabant ictibus, ut ingentem fragorem redderent. Apud Pœnos, & in caſtris Hannibalis rubram ueſtem tabernaculo ducis protenſam, plerunque tubæ ſonitum: Illyrŋs, linteum protentum, aut rubicundam tunicam ſariſſæ appoſitam: alŋs protentam purpuram, indiciū certaminis fuiſſe proditum eſt: quo uiſo, quiſque miles præuideret præcaueretq;, & ſe ad pugnam accingeret, quod in Romanis caſtris obſeruatum legimus, ut rubra ueſte tabernaculo

Signa alia atq; alia per tubā, cornu aut buccinā.

Lacedæmonŋ prælium inituri

Rom. tibiæ quot foraminum.

Tibiarū diuerſa genera

Signa certaminis futuri

ducis protenta, diem prælij præſignarent. Dario ſuper tabernaculum imago ſolis cry
ſtallo incluſa, ſigni loco fulgebat in caſtris. Apud Spartanos in uſu erat, ut quoties forti
ter & magnis utrinque uiribus decernendum foret, milites capita comerent, capillum
barbamq; depecterent: quo argumento periculum ſe animæ adire, & hoſtiles ſpiritus ge

Milites comati

rere ſignabant. Erant enim Spartani milites comati omnes, ſicut Mileſij, Thurij, & Ta
rentini, ac cæteri quibus Laconica inſtituta placuerunt. Ideo quũ Perſarum duces, mi
lites Leonidæ comatos, & multo pectine comptos uidiſſent, ferunt illos deſpectui habu
iſſe, uelut deſides & ignauos: quum uero animi uigorem & fortitudinem fuiſſent in acie
experti, animorum præſtantiam admiratos obſtupuiſſe. In nauali autem prælio uexillo

Signa in prælio nauali.

ex prætoria naui in ſublimi elato, pugnæ ſignum militi dabatur. Nonnunquam con/
cuſſu ueli aut chlamydis, aduentus demonſtrabatur: excuſſo uero, diſceſſus: ſicut in no
cte lumen, & in die fumus inſidias aduentusque hoſtium, & occulta conſilia plerunque
indicarunt. Apud Athenienſes puniceo paludamento e naui prætoria, contra Lacedæ
moniorum claſſem, pugnæ ſignum ſæpe datum eſt. Lyſander æreo clypeo e naui elato,

Deorũ imaginib9 naues inſignitæ

irruptionis ſignum dedit. Bruti uero nauis prætoria, quo ab alijs dinoſceretur, O ſignũ
habuiſſe fertur: tametſi ſingulæ naues deorum imagines ferrent, ſub quorum eſſent tu/
tela. Nanque aliæ Neptunum, nonnullæ * piſtricis, centauri, equi, uel draconis inſignia

*priſtis

Nauiũ nomina.

habuere. Græcis uero nauibus ex inſularum nominibus plerunque nomina fuere: quip
pe Gnidurgis, ex Gnido nauis dicta: Samena, quod ex Samo rotundæ figuræ: Parona,

Græcorũ naues ex inſulis nominatæ

quod ex Paro: & Corcyrion, ex Corcyra. Cercuriam autem quaſi caudatam appella/
runt, ſicut Afractam Rhodiorum, contra tempeſtates imbellem, Dyerotam Mityle/
neorum. Legimus quoque in Libya fuiſſe nauigia, quæ hirci & capri tulere nomina.

Barbarũ nauigium.

Barbarumque nauigium frequens habuiſſe arctis lateribus, quod cameram dixere, lata
aluo in modum tecti occluſa, pari utrinque prora, quod ſine noxa mutari, & uolui ex
omni latere poſſet. Supparum uero, Alexandrinæ nauis proprium inſigne fuit. nam ſo
lis Alexandrinis ſuppara uelorum licebat intẽdere, ſicut corbes onerarijs nauibus pro
ſigno ſuſpendebantur. Marcus uero Antonius ſucceſſu rerum inſolens, purpureum ue/
lum prætoriæ naui apud Actium pro inſigni dedit. quo abiecto, uictus, fugientem uxo
rem fuit proſequutus. Id quod Alcibiades feciſſe dicitur, ut prætoriam nauim cum ue
lo purpureo haberet. Alexander quoque quum Indum nauigaret, uerſicolori uelo toti/
us claſſis inſignia uariauit. Fuitque obſeruatum, lumen in prætoria naui quod cætera

Lumẽ in prætoria naui

claſſis proſequitur, ſpectatiſſimum inſigne noctu fuiſſe. Quare Scipio in Aphricam
tranſmiſſurus, uelis in altum datis, ſingula roſtatæ naui, bina onerariæ, prætoriæ trina
luminaria dedit. Et in nauali pugna deponere ſignũ aut uelum, ad alterius præſcriptũ
ſe imperata facere, & mandatis obſequi ſignificari. Abiectis uero armis plauſum face/

Teſſera militaris.

re, aut nauim uelatam infulis occurrere, ſupplicandi genus eſſe, probatum eſt. Sed q̃d
modo de teſſera dictum fuit, animaduertimus teſſeram ſymbolum fuiſſe bellicum, &
ſignum quo ſocij milites dinoſcebantur ab hoſtibus, ut pro quibus, & contra quos ar/
ma ſumerent, facile dinoſcerent. Eam fuiſſe in caſtris diui Cæſaris, Venerem genitri/
cem: in Pompeij Magni, Herculem inuictũ: in Pompeij iuuenis, Pietatem. In Antonij
exercitu Lardeus fuit, in Syllæ autem Apollo. Neronem uero optimam matrem mili/
tibus teſſeram dediſſe tradunt. Ipſeq; diuus Cæſar quandoq; Felicitatem, nonnunquã
uictoriam militibus teſſeram propoſuit. Brutus in Philippis Apollinem. Cyri autem
teſſera fuit, Iupiter belli ſocius & dux. Diuus uero Antoninus, Aeq̃nimitatis. C. Ca/
ligula Priapum & Venerem Caſſio, tanquam molli & effœminato ſignum dedit: adeo
Seuerꝰ Septimius, laboremus: Pertinax uero, militemꝰ. Claudius Cæſar græcanico uer
ſu definiuit teſſerã, in hæc uerba: Virũ ulciſci decet, qñ quiſpiam prior iniuriatur, ſiue
moleſtus eſt. Demetrius Iouem & uictoriam militibus edixit teſſerã. Fertur Antiochus
cognomento Soter, aduerſus Galatas ducturus, ſignum propoſuiſſe, Bene ualere. Et
Mecœnas quoties in caſtris ducis fungebatur officio, diſcincti teſſeram dediſſe. Quam
quidem, ſiue quem incolumem reuerti, ſiue caſtra metari, aut corpora curare, & prãde
re milites: ſeu qua uigilia educi legiones conueniret, uel quid aliud ſilentio agi oporte/
ret, pro militari ſigno dare ſoliti ſunt. Qua data, ſatis conſtabat, non errore, ſed conſilio

& imperio ducis,ea quæ iubebantur,fieri. Fuitq; probatum experimentis,teſſera accepta,milites ordines ſeruare frequentes:ea uero ſublata,aciem diſſipari. Alij teſſerã menſuram fuiſſe,qua frumentum militibus metiebantur,nõ inepte arbitrati ſunt.

Teſſeræ alia ſignificatio.

Erat præterea uexillum cerulei ruſſiq; coloris:quo educto, inq; arce propoſito, ſatis cõſtabat milites,ſi quid ſubitum ingrueret,in re præcipiti non iuſto delectu,ſed tumultuaria manu arma expedire,& Iuſtitio indicto,nomina dare,etiam ſine uacationis priuilegio, ſagam ſumi & inter ſe coniurare,legiones conſcribi, delectum feſtinanter haberi,arma apparari oportere:quæ quidem tumultuaria manus,& ſubitariæ legiones dicebantur: quũ ad ſubitos hoſtium incurſus,in præcipiti celeritate,non ſatis laxamẽti iuſto delectui ducibus dabat. Iuſti aũt fuere dies triginta, intra quos expeditioni milites apparari neceſſe erat.

Tumultuaria manus & ſubitariæ legiões. Tẽpus apparãdę expeditionis.

Illud autem ſatis conſtat,concuſſu & crepitu armorum uictoriã ſignificari, exhortationes fieri,apud Græcos ipæan :apud Aphros,inijce, inijce, ſeditionis ſignũ fuit. Pileumq; in haſta propoſitum, ad libertatem proclamari: Manus expedire,atq; alte illas efferre,conſenſio militaris erat. manus uero imperatori protentare milites, initium armorum:& flagrante ſeditione,tumultum ſuſcitari:ad arma conclamari, hoſtes adeſſe ſignificari. Defectionis,Athenionem uocare.

Indicia quædã militaria.

Is enim Athenio Siculus fuit, qui Drepanetis deficientibus, quum capita factionis aſſumeret, interempto domino, & ex ergaſtulis coacta ſeruorum manu,& comitibus uoluntarijs, regnum ſibi aſciuit. Fuiſſe enim factiones partium in Sicilia,quemadmodum in Græcia ſatis conſtat. In omni fere Grætia fuerunt partes, Doricæ & Ionicæ:inter Dores erant Lacedæmonij, inter Iones Athenienſes. Athenas quoq; in factiones tres diuiſas legimus,in Diachreos, Pedios,& Paralios. aliquando in duas, Thucydidis unam, Periclis alteram:aut in plebeiorum,cui Polyporcon: & optimatum,cui Caſſander præerat . Nonnũquam in plures,ſcilicet Ephialtis, Myronidis, Thomidæ, Cimonis,& Leocratis. Theſſaliam uero in Egeſaretos & Petreios. Et in Argo, Ariſtippi & Ariſtæi. Et apud Mileſios,una Plutis,altera Cheromacha factio fuit:ſicut apud Carthaginẽſes Barchina & Hannonis. Alibi ſimultas plebeiorum & paucorum: quippe Pericles plebẽ, Cimon optimates fouebat. Gallia uero quũ in factiones duas diuiſa foret,alterius Hedui,alterius Sequani capita fuere. Lycurgus Spartam in duas factiones diuiſit,quas phylas & obas nũcupauit. Etiam Peloponneſus uarijs nitebatur factionibus:nanq; Argiui, Elij, Mantienſes,alijq; finitimi Lacedæmonijs,diuerſarum factionum fuere. In Chio autem fuere factiones duæ: & quum alterius princeps Onomadeus, uictoria contra alteram potitus eſſet, alterius factionis uiros ab urbe minime exigendos curauit,ne inimicorũ metu uacuus (quod uſu plerunq; uenit) diſſidium cum amicis ſereret.

Romanorũ militũ mos

Conſueuiſſe quoq; Romanos milites, itaq; militari diſciplina traditum ferunt,ut ſtipendij pecuniam, aut aliunde paratã, quæ unicuiq; ſupereſſet pugnæ tempore,apud ſigna in ſarcinulis deponerent,eamq; imperatores iuxta ſigna ſeruari mandarent. Quod ideo conſtitutum ferunt,ut non modo patriæ & Larium,ſed fortunarum ſuarum, milites defenſores paratiores, proptereaq; fortiores forent. Et licet dimidia pars ſtipendij apud ſigna ſequeſtrari prius ſoleret,tamen Domitianus,ne ultra mille nummos deponerẽtur à ſingulis,edicto ꝓhibuit. Quod ab Aſiaticis Romanos ſumpſiſſe crediderim:quibus fuit in more, ut militiam ſequuti, quæ precioſa haberent, & magni cenſus, ſecũ in expeditionẽ ferrẽt:ut tuendi neceſſitate, quæ illis erãt chariſſima, plurima & maxima prælia obirẽt,prõptiusq; dimicarẽt. Perſæ uero nõ pecuniã & gazas,ſed pellices uelut chariſſima pignora,quæ ſtimulis agerẽt,apud ſigna deponebãt, ut pro his quæ erãt exoptatiſſimæ, & quas maxime diligerẽt, uelut cõiugum & patriæ memores,forti & ꝓſenti animo mortẽ oppetere nõ dubitarẽt. Illud quoq; proditũ memoriæ eſt,quoties duo ſimul conſules ijſdẽ creati auſpicijs,contra eoſdẽ hoſtes ducerent legiones,tam itineris ꝙ ineundi certaminis ſignũ ab antiquiore,& cõſulari,aut pluribus honoribus functo dari conſueſſe:quodq; ſi qñ patritios & ſenatũ aduocare conſules uellent, per præconem ſingulis nominatis, aut buccina: plebeios uero tribunus plebis per miniſtros,non ſingulos expreſſis nominibus,ſed uniuerſos cornu aduocabat.

Cum duo cõſules contra eũdẽ hoſtem ducerẽt legiones.

Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata.

Caput III.

Cēturiata comitia.

QVod centuriatis comitijs cōſules, tribuni militares, prætores & reliqui magiſtratus, qui maiora auſpicia habebāt, crearentur, nemini dubium fuit. Quū enim quatuor eſſent comitiorum genera, ædilitia, prætoria, tribunitia & cōſularia, quibus poſtea addita cenſoria & quæſtoria: centuriata fuere, quæ niſi auſpicato fieri poterant, uocatis centurijs, partibus diſtributis centuriatim aut tributim, deſcriptis ordinibus, claſſibus, ætatibus, auditis autoribus, & re promulgata & cognita. Vocabantur enim centuriæ in Martium campum, quo conuenire facilius poſſent, ubi libera erat ſuffragandi poteſtas, ibiq; comitiorum die ex cenſu & ætate illorū, qui ex qualibet tribu in centurias ſelecti erant & in claſſes: (nā populus in centum turmas diuidebatur) non tamen mixtim ex colluuione omnium, per pontem ſuffragia ferebant. Quæ tamen comitia, ſiquando populus coire nollet, per patres clienteſq; patrū fieri poterāt: poſitoq; uexillo in arce, exercitus præſidij cauſa imperabatur. Idq; propterea cautum, ꝙ intra urbem comitia habere, aut legere militem non decebat: quippe armatis legionibus urbem ingredi fas non erat, ne graſſatoribus obnoxia foret. Candidatorum uero mos fuit, quum comitia fiunt, & in ſuffragiū ciues uadunt, in cādida ueſte ſine toga in campum deſcendere, cū clientibus gentilibuſq;, ſingulaſq; tribus prehenſare & circuire: homineſq; etiam tenuiſſimos & ignotus, quorum ſuffragijs nituntur, rogare atq; illos ꝑ ſe & communes amicos appellare, obſecrare & obteſtari: quoꝝ nomina memoriter referenda erant: quod ſi qui facere nequirent, adhibito nomenclatore, faciebant: tametſi cautum poſtea fuerit, ne candidatis nomenclatores adeſſent, ſuaq; merita & facinora domi foriſq; commemorare, demiſſiſq; & humilibus uerbis ſupplicare, nihil deniq; fraudis aut lenocinij omittere, prehendere amicos, ambire patronos, domos ſtationeſq; circuire, admonere beneficij, perlicere donis iuuenes, & ingentia polliceri, nihil reliqui facere, ut ſibi in conſequendis honoribus ſocij & adiutores ſint, atq; in petitione ſuffragentur. In qua re elaborandum erat, ut adoleſcentes nobiles & ſummo loco natos, ſtudioſos haberent, qui omni ſtudio & comitate rogandi perſuadendiq; erant, ut ſe amicos, ſuffragatores, duces atque aſſertores exhiberent, cum petitoribusque inuidiam, ſibique ſtudia hominum, fauoremque conciliarent. Nam multos potentia & multitudine amicorum fultos, poteſtates & imperia peruiciſſe inuenimus. Quum enim populus tam Romuli quam Tulli legibus comitiorum princeps foret, ita ut quos creare magiſtratus nellet, illi poteſtas eſſet: his artib⁹ delini mentes, ſingulorumq; animos captare oportebat. Quod licet eſſet in uſu frequens, nonnulli tamen hoc ſupplicandi gen⁹ uelut ſordidum & paꝝ libero homine dignū, deuitarunt: ſiquidē L. Craſſus nunq̄ adduci potuit ut præſente Q. Scæuola, more candidatorum populo ſupplicaret. Phocioni quoque cum nunquam ſupplicare populo ſuſtinuiſſet, & ideo comitijs intereſſe nollet, abſenti & inuito honores delati ſunt. Qui etiam candidati, ut plus autoritatis ferrent, utque iuſta ſuffragatione digni haberentur, cognomenta ſæpe clariſſimarum familiarum deſumpſerunt: eaque propria & peculiaris licentia candidatorum fuit, ut bonum nomen ferrent, & ex optimatibus iudicarentur. Nec minore ſtudio his quos rogabant, agere gratias: nam mirum & efficax ſtudium in agendis gratijs habebatur. Singulos denique prehenſare, obuiaſq; manus dare, ſalutare & omnibus arridere debebant. Qui ut conſpicui eſſent, utque a populo ſpectarentur, nundinarum tempore & mercatu frequenti, quo opifices & agreſtes ad urbem commeabant (quum nona quaq; die fora conſtituerentur) in edito colle ſpectandos ſe præbebant, ut popularem gratiam fauoremque aucuparentur. Idq; poſt aliquot ſecula, lapſis iam & defluxis moribus, fieri ſeruatū eſt. Antea enim ſine ambitu ſuffragiorum, aut his lenocinijs præſente ſenatu, ſummo ſilentio ipſi per ſe candidati in comitijs uitam ſuam belli domique, decora atq; officia in rempublicam, & quid ſingulis uniuerſiſq; præſtitiſſent, tum maiorum fortiter facta, longa & accurata oratione explicabant: q̄ cura, qua diligentia, qua animi magnitudine honores geſſiſſent, teſteſq; & laudatores dabant, qui omes æquiſſimis animis audiebant. Quæ rerum geſtarum commemoratio non ficta, longe plus poterat, quā preces & ambita ſuffragia, quæ poſtea urbem inuaſere. Quibus quidem comitijs plerunq; dictator, conſul aut prætor, maioreſq; magiſtratus præerant. Ante cuius curulē ſellam

Pop. in cētū turmas.

Candidatorum mos.

Nomēclatores candidatorum.

Romuli & Tulli lege popul⁹ comitiorum princeps.

Comitijs cēturiatis qui ꝑæerant.

Scita ſuffragiorũ qui cuſtodiebant.

candidati ſuffragia excipiebant. Scita uero ſuffragiorum nongenti, qui ex ordine iudicum erãt ſelecti, cuſtodiebant, & ne quid fraudis doliue admitti poſſet, neue quis teſſerulas in loculum cõncerei, ſolicité curabãt: quippe ſingulis tribubus comitiorum die non ſolum cuſtodes, ſed rogatores & diſtributores præerant. Deſcribebãtur nomina tribuum uel centuriarum, quæ intra cancellos, quibus Ouilia nomen erat, ut quæq; uocata fuerat, ex urna ut ſors ferebat introducta, ſuffragabatur. Demum tribuũ ſortitione facta, in ciſtellam poſita, quam ſitulam dixere renunciabant præconis uoce, quem quæq; tribus cãdidatũ elegiſſet.

Suffragiorũ ratio.

Fuitq; priſci moris, ut Veturia cuius erat prærogatiua ſuffragiorum, pro ſuo candidato prius in ſuffragium iret. nanque ex centurijs militaribus facto iterum delectu tam ex iunioribus quàm ueteranis, præſtantiores in proprias ſeligebant centurias: quarum erat prærogatiua ſuffragiorum per uices, quibus Veturiæ nomen datum. Nõnunquam alia ſeruata eſt ſuffragiorum ratio: ſiquidem Lucius Caſſi⁹ Longinus tribunus plebis, Caio Mario & Flacco cõſulibus, ut popul⁹ per tabellas punctis diſtinctas ſuffragia ferret, legem tulit tabellariã, quæ diu ſancta & incorrupta manſit. Ea enim lege, ne qua inuidia oriretur, & quo magis animo libero uota impartirent, cautum fuit, ut non uoce, ſed punctis ſuffragarentur. Puncto eñ in tabula appoſito, per ſingulas tribus, pro quo candidato ſuffragia conferrẽt, dinoſci poterat.

Suffragia per puncta. Lex tabellaria.

Quibus tabellis nihil aliquando melius uiſum, quum illis ambitus & concionum licentia palam adempta fuerit. poſtea animaduertẽtes, quia autoritas optimatum & illorum qui honoribus præſtant, plus uoce quàm puncto haud dubie poterãt, poſt poſitis tabellis, ad aperta ſuffragia & primum ordinem comitiorum rediere. Nonnunq̃ diſcoloribus ceris ſigna ſuffragiorum & ſententiarum notabantur, quod in iudicijs quoq; fieri animaduertimus.

Alia ratio ſuffragiorum.

Perſæpe uero uniuerſus populus effuſo ſtudio, & fauore accenſus, aliquem inſignem candidatum ob excellentem uirtutẽ militarem, cuius ſumma dignitas, maximæq; res geſtæ fuere, cunctis ſuffragijs cõſulem aut prætorem, ædilem aut cenſorẽ declarauit, & comitijs renunciauit. Quibus in ſuffragiũ miſſis, conſul qui p̃ſidebat, eum qui ad honores promotus fuerat, primus uoce renũciabat, mox præconis uoce populo palam fiebat: in quo proditum memoriæ eſt, Domitianũ morte affeciſſe Flauium Sabinũ, q̃ conſularium comitiorum die, præco illum non conſulem, ſed per errorẽ ad populum imperatorẽ declarauit. Qui uero candidatus renunciatus deſignatusq; fuerat, anteq̃ iniret magiſtratum, ſolenne carmen precationis præfatus, ſicut mos eſt, celebri oratione populo uniuerſo agere gratias, eumq; honorificẽtiſſimis uerbis alloqui, & de ſe bonã ſpem polliceri debebat, quod Paulus Aemylius cũ aduerſus Perſen totis comitijs conſul foret renunciatus, facere recuſauit. nam palam profeſſus eſt, nullas ſe gratias populo debiturũ, quin ſi meliorem nacti eſſent, liberam ſe eligẽdi poteſtatem populo daturum dixit.

Cãdidat⁹ ad magiſtratũ aliquẽ deſignatus.

Inde é càmpo qui deſignatús declaratusq; fuerat, in Capitolium, mox ab uniuerſo populo in domũ ſuam deducebatur. Quod ſi primis ſuffragijs minus ualere poterant, parumq; uirium in promouendo candidato fuiſſet: q̃ppe cũ * bina domo de eiſdẽ candidatis ſæpe comitia fierent, quo facilius in comitijs concordia populi firmaretur: plerunq; prolatis comitijs fracto animo, ſqualore & lachrymis demiſſi & ſupplices cãdidati, ſingulos etiam de plebe homines, atq; humiliũ quenq; prehenſare, populoque uniuerſo ſupplicare ſolebant: ita ut quod prius aſſequi non poterãt, pietate motus populus traderet.

*denuo

Vbi primis ſuffragiis nõ ſucceſſiſſet candidatis.

Id enim in comitijs plerũq; eueniebat, ut dies intermiſſus, rumoresq; temeré diſſipati, aut fabula ficta, uel minima offenſiuncula, paruaq; rerum momenta, totam ſæpe rationem comitiorum perturbarent, & magnos motus excirent. Fiebat enim ſæpenumero miſeratione, tum ſplẽdore uitæ, nonnunquã gratia aut meritis antea exhibitis, ut magni caſus intercederent, fieretq; repentina mutatio: ut qui modo erãt repudiati, honeſtiſſima ſuffragatione haberẽtur digni, p̃ſertim à populo, qui uelut mare ſempiterna agitatiõe mouetur.

Primis comitijs repudiati ſecũdis uero admiſſi.

Nõnunq̃ in cõferendis honoribus populum bis cenſuiſſe, & ſuffragia dediſſe compertũ eſt: centuriatis q; & curiatis comitijs diuerſa ſuffragia contuliſſet: quod ideo fit, ut cuique libera facultas foret poſtremis comitijs mutare ſuffragiũ, ſi quem primæ ſuffragationis pœniteret. Fertur tamen Caius Cæſar comitia ita cum populo partitus, ut pro parte dimidia candidatorum, quos populus uellet, exceptis conſulatus petitori-

bus:pro altera dimidia,quos ipſe dediſſet,pronunciaret. Per ſe uero in comitijs conſularibus,quia imperatores deligebãtur,præter populũ uniuerſum,etiam militaris ordo & equites frequentiſſimo concilio aduocati intererant:quippe ſuffragatione militari ſummi plerũq; duces delecti ſunt. Scipioni em̃ Aphricano iuſſus populus inire ſuffragiũ,om̃is militaris ordo,om̃esq; centuriæ & tribus ad unum,imperiũ in Hiſpaniã detulere.

Militaris ordo in comitijs cõſularib⁹ aduocat⁹

Cũ diuerſa ſuffragia darentur.

Quoties diſſimilia ſuffragia diuerſis comitijs darentur, illa p̃ualere certum eſt, quæ iuſtis comitijs fierent. prærogatiua em̃ ſuffragiorũ,ſemper iuſtorum comitiorũ fuit. Quod autẽ dempta toga,cãdidatos in campum prodire obſeruatum eſt,propterea cõſtitutum ſerunt,ne per occultos ſinus pecunijs abſconſis,largitione & ambitu ſuffragia mercarentur:aut ſaltẽ,ut cicatrices & uulnera,quæ pro patria,proq; ciuibus pugnãdo paſſi ſunt, conſpicua forẽt. Proditumq; memoriæ eſt, Aphricani ſuperioris filium, cum præturæ candidatus in campũ deſcenderet,candidam quã induerat togam, turpitudinis maculis obſoleſactam oſtendiſſe,magnoque dedecore,totius populi ſuffragio repulſam tuliſſe. Quæ quidem centuriata comitia per cornicinem indici:curiata uero per lictorem calari ſolebant.

Curiata comitia.

Fuere autem curiata comitia,in quibus nõ de magiſtratibus conferẽdis:ſed de exercitu,de legibus,de legatis,deq; ducibus deligendis, & legionibus inter conſules partiẽdis,de prouincijs,de genere belli, deq; his quæ ad rem pertinent militarem, & an cõtra hoſtes arma ſumere expediret,decernebatur:ut ſi rogationem probaret populus, bellũ fieret:ſi uero antiquaret,ceſſaretur ab armis:in qbus ſuffragia non ex cenſu & ætate,ſicut in centuriatis,ſed ex generibus omnium ætatum & ordinum promiſcua multitudine ferri aſſuerant. Cum enim uiritim tribules dabãt ſuffragia, & ubi accedebat ſingulorũ totiusq; uulgi opinio & cõſenſus,ea comitia curiata:cũ uero per ſingulas centurias unus ferebatur calculus,cẽturiata dicta ſunt. Ideo in curiatis omnis poteſtas ſuffragiorum & comitiorum euentus,penes populum ſtetit. Nam ſingulis popularibus,etiam deſpectiſſimo cuiq; uiritim ſuffragandi,proque ſuo cãdidato decertãdi poteſtas erat: in centuriatis uero cum nõ ſinguli cenſerent,ſed per centurias ſuffragia ferrent, in quibus copiæ aliquorum plus poterant,pro eo q̃ ex omni tribu præcipui opibus & dignitate,in centurias ſelecti,ſuffragabantur, diuitum ſuffragationem præualuiſſe certũ eſt.

Centuriata.

Diuitũ ſuffragia.

Interdum uero curiatis comitijs,tribunos plebis tribunosq; militares, & alios magiſtratus extra ordinem creatos inuenimus:tunc maximẽ,cum hi magiſtrat⁹ primum inuenti conſtitutiq; ſunt. Erat enim conſentaneum,in nouis magiſtratibus creandis,non aliquorum,ſed totius populi ſuffragia poſtulari. Quod niſi comitijs curiatis fieri poſſe,nemo dubitauit. Fuit quoq; animaduerſum,leges quæ ad populum pertinerent,quãdoq; cẽturiatis comitijs latas:ſiquidem L. Valerius Publicola comitijs cẽturiatis legẽ tulit, ne quis magiſtratus ciuem prouocãtem uerberaret, necaretue. Præter quæ fuere calata comitia,quæ curiata & centuriata continent. Hæc em̃ ſunt pontificis maximi & ſacerdotum:in quibus non om̃es,ſed deſcripti ſelectiq; conuenire & ſuffragia ferre poterant. Nam cum uniuerſum populum ſacerdotia mandare,uel quenq̃ ſacris præficere,p̃pter religionem non deceret,Cn. Domitio tribuno plebis legem ferente,cautum eſt,ut minor pars populi ſelectiq; uocaretur, & ab ea parte qui dignus collegio foret, in ſacerdotium aſſumptus,cooptaretur. Ideo nõ plures q̃ decem & ſeptem tribus,in pontificis aut ſacerdotum comitijs unquam interfuiſſe compertum eſt. Quæ non comitia, ſed populi cõcilium dicebatur: quippe qui non populum uniuerſum,ſed tantum partem concilio aduocarent.

Conciliũ populi.

Cumque ſacerdotiũ maximæ eſſet autoritatis, propter religionem,decuit ſacerdotes comitia habere propria,in quibus ad ſacerdotium aſſumerentur.

Sacerdotũ comitia propria.

His quoq; comitijs calatis,quæ arbitris pontificibus fiunt:arrogationes illorum,qui cum ſui iuris ſint,in alterius trãſeunt poteſtatẽ,fieri cõpertũ eſt. Hæc em̃ comitia illa ſunt calata,quæ pro collegio pontificũ,aut regis ſacrorũ,augurisue aut flaminis inaugurandorũ cauſa fiunt:ſiquidẽ ut hi crearẽtur, & in collegiũ admitterẽtur,ſacrisue p̃ficerentur & inaugurarẽtur,calatis comitijs decernebat. Calatis quoq; comitijs, & ſacrorũ deteſtationẽ, & teſtamenta fieri aĩaduerſum eſt. Tria em̃ ueteribus fuere teſtamentorũ genera:unũ quod calatis comitiis fiebat:alterũ,quod per æs & libram, libripendi adhibito, & emptore familiæ: tertium,

Teſtamẽtorũ tria genera.

Hâc iuris ſolennitatẽ Cicero in Topicis nexũ appellare uidetur,cuius meminit Iuſtinianus in l.unica.C.de uſucap.transfer.

quod procinctum uocabatur, cum milites ituri in prælium, nulla legum ſolennitate, tribus aut quatuor adhibitis, raptim apud commilitones teſtabātur: qui mos talis erat, ut milites, cum decernere parāt, antequam togam circumcingerent, aut clypeos arripe rent, tribus aut quatuor audientibus hæredē ſibi nuncuparent, ſi quid in acie ſecus eue niret. Poſtremo fuere comitia tributa, quæ tunc fieri cognitum eſt, quum non ex gene ribus hominum, neq; ex cenſu & ætate, ſed per regiones urbis tributim uicatimq; ſuf/ fragabantur: in quibus intereſſe tribus & ſuffragari per regiones & compita aſſuetāt. Poſt aliquot uero ſecula, Publius Scipio Aphricanus & L. Mummius cēſores ſuffragia mutaſſe ferunt, ut regionatim ſuffragarērur, pro generibus hominum cauſiſq; & quæ/ ſtibus, tribus deſcribendo. Quibus comitijs, ut tribuni plebis minoreſq; magiſtrat⁹ fie rent, à Volerone primum, deinde à Lectorio tribuno plebis rogatiōe promulgata caue batur, ne patritij quos uellent, tribunos p clientum ſuffragia crearēt, non popul⁹. Qui bus etiam tributis comitijs tribuni militares ſæpe creati fuere, qui comitiati dicti: in q bus ſi deeſſent ſenatorij ordinis cādidati, Auguſtus Octaui⁹ illos ex equeſtri ordine ſuffe cit, ita ut finito honore, in utro uellent, ordine pmanerēt. Et licet cēturiata comitia de creto ſenatus & auſpicato, ac ſacrificio perfecto & litato, fieri minime ſolerēt: tñ tribu ta comitia, quia minimorum magiſtratuū ſunt, nec ſenatuſconſulto, nec augurato, nul liſq; præcedentibus ſacrificijs facta, & eadem die abſoluta, rata erant: tametſi lege Elia & *Suſia, ne quis per eos dies quibus cum populo agitur, niſi de cælo prius ſeruaſſet, agere liceret, cautum fuerit. Eratq; mos auſpicandorum comitiorum, ut cum præfati one deorum dearumq; bonis fauſtiſq; nominibus, ac dijs bene iuuantibus, concilia ini rent. Apud Argiuos uero indictis comitijs, cum prætor in præfationis carmine, Iouē, Apollinem, atq; Herculem præfari ſoleret, ut ſucceſſus darent proſperos: poſtea Phi/ lippi nomen adiecerunt præfationi, aſſentationis genus. Illud tamē nō prætererim, ne que comitialibus diebus, more maiorum, ſenatum haberi: neq; nundinarum tempore comitia fieri licere, ne a legibus accipiendis, quæ trinundino dabantur, plebem auocari contingeret, neue interpellarentur nundinatores, utq; ruſticis qui in urbem ueniūt, cō ponēdi lites, & tranſigēdi facultas foret. Quodq; die imbribus aut turbine procelloſo, aut ſi fœda tempeſtas cum grandine, uel ſi tonitrua aut uenti fierent, uel ſi in frequenti multitudine quiſpiam morbo concideret comitiorum die, & niſi ſeruatum de cælo eſ/ ſet prius, quoad centuriata comitia, cum populo agi non licebat: habitaq; in his & pro mota, tanquā fœda tempeſtate facta, dirimi oportebat augurum reſponſo, qui quid ui/ tij interceſſiſſet, renunciabant, idq; lege *Elia & Suſia, in quo id fuit memoriæ proditū, cum Appius Pulcher ad populum cauſam diceret, q̄ nauali prælio uictus, per contem ptum religionis claſſem amiſiſſet, omneſq; tribus in eius noxam ſuffragia ferrent, bene/ ficio tempeſtatis adiutum, pœnam effugiſſe: nam ſubito imbri & turbine coorto, ſubla tis comitijs iudiciū euaſit. Ante uero comitia habita, q̄d uitij interceſſiſſet, renūciare au guri non licebat, quia diuinare uidebat̄. Quodq; cum fœminis comitioꝝ nulla fuit cō/ munio: ideo mulieres nec comitijs intereſſe, nec ſuffragia ferre, neque foro aut concioni/ bus immiſceri, & ꝓpterea nec arrogari poterant: quod erat apud Athenīēſes cōſtitutū, ut nulla fœminarum concilijs publicis aduocetur, uel ferre ſuffragium, aut concionib⁹ uiroꝝ intereſſe ualeat: fuitq; moris apud eos, quo frequentius comitijs aſſueſcerēt, ut ſin guli ſuffragatores, nummos acciperēt, quod à Caliſtrate primū inuentum ferunt. Nam cum propter aſſiduas bellorum expeditiones, Athenīēſes à rebus urbanis diſtracti, uix foro aſſueſcerent, & per infrequentiā comitia cogi nequirent: quippe cum ex omni po/ pulo in quouis arduo negocio, ultra quinq; millia nō conuenirent, ut poſthabitis nego/ cijs ad rempublicā accederent, & de publicis conſultarēt, aliquo inuitamēto cohortādi fuere. Neq; ab his quorū imminutum imperium fuit, apud Romanos comitia haberi, tanq̄ infauſti prodigij & infandi ominis foret: neq; illorum qui rei agerent, nomina ad petendos honores admitti, niſi crimine inducto & abſoluto: neq; abſentium rationē ha bendā, licet nōnulli legibus ſoluti, contra comitioꝝ morē, abſentes ſuffragia ptulerint. Quod à Locris Amphiſſæis, qui haud procul Delphis incolūt, factū meminimus: apud quos nullius abſentis habetur ratio, ſed cum concio aduocat̄, non ſolum pylagoræ & ſa

Tributa comitia.

*Fuſia

Mos auſpicādorum comitiorum.

Senatū & comitia quādo haberi nō licebat.

*Aelia

Fœminę comitijs nō intererant.

Nūmi in ſuffragatores diſtributi.

Qui comitijs excludebantur.

Abſentium nulla ratio.

cratores,ſed omnis multitudo illorum qui ſacra faciunt,conueniunt,& ſuffragia ferũt.
Comitia illegitima. Quotiesq; non iuſtus comitiorum rogator fuiſſet,comitia inde habita, minus legitima
cenſeri:& licet eũ q comitia haberet,aut illis præeſſet,ad honores aſſumi nõ deceret, ple
runque tamen qui comitijs pfuere,licet peſſimo exẽplo,aliorum miniſterio & opera il/
los aſſequi meruere. Eſtq; memoriæ datum,ſexagenarijs maiores & homines grãdæuæ
ætatis,q ciuilibus uacarent muneribus,ad comitia ſuffragij cauſa deſcendere cogi neq
re:quare deiecti de ponte,& depõtani ſenes dicti ſunt. Nãq; iuuenes olim ſenes de pon/
te deturbaſſe dicuntur,quum illis non idem maneret uigor,& animi ſenſus eſſet obtu/
ſus. Quodq; comitia magiſtratuum non ſolum per dictatorem,conſulem & prætorem,
Comitia q̃rũ autoritate indicebãtur. ſed per interregem,ædilẽ,quæſtorem,tribunum plebis,præfectum urbis,tribunũq; ce/
lerum aut pontificem maximum, de ſenatus ſentẽtia plebisq; ſcito,nonnunq̃ per popu
lum indici compertum eſt:ipſe tamen prætor conſularibus comitijs autor eſſe non po/
teſt, quod maius uerſaretur imperium in conſulibus creandis, quàm ut per prætorem
explicaretur. Cumq; Cæſarum temporibus,arbitrio principis, nonnunquam tribuũ
ſuffragio comitia fierent, Tiberius Cæſar inter cætera cõſtituta, é campo ad patres illa
transferri uoluit:quorum concilio & ſuffragio etiam ſine populo candidati ad honores
& imperia prouecti fuere. ex duobus tamen conſulibus, ei qui minor natu foret,comi/
tiorum habendorum munus dari conſueuit. Sine autem conſulis,prætoris uel tribuni,
aut alterius magiſtratus decreto,populo & plebi conuenire,aut clandeſtinos cœtus,coi
Clandeſtinæ coitiones uetitæ. tiones uel conciliabula habere(ne quis malo exemplo populum ſeuocaret, uel ſecretas
conſultationes faceret)non licebat.

Quando primum ædilitas cœperit,& quot fuerint ædiles,& qui curules,& qui plebeij.
Caput IIII.

QVo tempore exactis regibus,& conſulibus creatis, plebs contentione maxi/
Alter ex conſulib9,plebeius. ma cum patribus certauit,& tandem ut alter ex conſulib9 plebeius foret,ob
tinuit:patres pro communicato plebi conſulatu, ædilitatem ſimul & præ/
turam uendicarunt. Igitur curuli ædilitate creata,illam Cneo Quintio Capi
tolino,& P.Cornelio Scipioni ex patribus dederunt:poſtea alternis annis,modo ex ple
Aediles alternis annis modo ex plebe, modo ex patribus. be,nunc ex patribus ædiles creati cœpti,munusq; promiſcuum fuit:donec curulis ædi
litas ad libertini generis homines delata eſt:tunc quũ Cneus Flauius Appij ſcriba,li/
bertino patre natus,cũ Quinto Anitio Prænestino,haud multo ante hoſte populi Ro/
mani,ædilis curulis ius ciuile in penetralibus pontificum diuulgauit, diesq; faſtos in al
bo propoſuit,ac ædem Concordiæ cum non mediocri inuidia nobilium dedicauit. De
mum diſſidente plebe à patribus, ut duo eſſent plebis ædiles, ſicut duo patritij antea fue
rant,plebi eſt à patribus conceſſum. Lapſis inde temporibus,cum Iulius Cæſar rerum
potiretur, tunc primum ſex ædiles creati, duo patritij qui cereales dicti, qui curam ge/
rerent annonæ forenſis,copiæq; cibariorum:reliqui ex plebe:quorum præcipuum mu/
nus erat,urbis,ædium ſacrarum priuatarumq; curam agere,ad eosq; abſentibus uel im
peditis conſulibus ſumma rerum & maieſtas conſularis imperij ſæpe delata eſt:Hi præci
pue curabant,ut ædificia publica priuataq; fierent,utq; templa,theatra,ſtadia,fora,por
Lex de ædilibus plebeis. ticus,curiæ,& baſilicæ,atque mœnia, magnificis operibus reficerentur & ornarentur:
quod lege ueteri ſancitũ erat,in hæc uerba:Suntoq; ædiles curatores urbis,annonæ,lu/
dorumq; ſolenniũ,ollisq; ad honoris amplioris gradũ,prius acceſſus eſto,& infra. Quib9 ſa
crarum rerum procuratio & totius urbis tutela ſæpe commiſſa eſt. Ad quos etiam ſe/
natuſcõſulta & ſcita plebis, ut in æde ſacra conderentur, deferebant:præparãdo conue
hendoq; frumento & oleo,ne urbs penuria annonæ,neue caritate laboraret, utq; com/
meatus,quæq; bello uſui forent, in caſtra deferrentur,ædilium muneris erat. Ideo Ma/
nius Martius & Trebius ædiles plebis,q in ſumma caritate frumentum populo in mo
dios aſſibus dedere,cõmeatusq; inuexere,ſtatuas in Capitolio & palatio cum titulis ho
norum meruere. Et M. Seruilius T. filius ædilis curulis, q olei denas libras ſingulis aſ
ſib9 præſtitit,celebri memoria dignus fuit. Etiam in eos qui plus q̃ lege definitum erat,
agri poſſiderent,diem dicere,matronas probri accuſare,fœneratores coercere, popinas
Nero ædilis. & ganeata obſonia inhibere,in facta dictaq; inciuilia atq; improba, animaduertere,atq;

in exilium agere, ædilitiæ poteſtatis erat. Nero tamen dum munere ædilitio fungitur, ne quid cocti in popinis ueniret, præter legumina & olera, interdixiſſe fertur. Quinetiam nimiam ædilium poteſtatem cohibuit: ſtatuitq; quãtum curules, quantũ plebeij pignoris caperẽt, quantũq; pœnæ irrogarẽt. Circa religionẽ, ne q̃ niſi Romani dij patrio more colerent, neue à uetuſtis cæremonijs decederẽt, ædilibus præcipua cura fuit: quorum edictis cautum eſt, ut Iudæorum Aegyptiorumq; ſacra, ritus & cæremoniæ ex urbe pellerentur & exigerentur. Senatuſconſulta excipere, ſuper emẽdis uendendisq; ſeruis aut iumentis, ſi ex fide bona uenirent, deq; illorum uitio & morbo cognitionem animaduerſionemq; habere, thermarum curam agere, illasq; ne eſſent immundæ, neue nimis æſtuarent, curare, ædilitiæ cognitionis erat: de menſuris quoq; & uendẽdis uijs, deq; alia cognoſcere, deſuperq; edicta proponere, quæ ædilitia dicta ſunt mulctamq; nõ parenti irrogare, aut nota turpitudinis afficere poterant. Horum exemplo ephori Lacedæmonijs fuere, & in Theſſalia ædiles, q̃bus uirgas lixæ præferebant, quorum munus erat annonã & forũ cupedinis curare. Apud Græcos & Aetolos agoranomi, quorũ edictis uendẽtium & ementium rabies coercebatur: qui hoc etiam ſibi arrogarũt, de uenditarum emptarumque rerum uſu & commercio, deque conuentionibus & pactis cognoſcere. in tantumque honoris culmen ædilitas prouecta fuit, ut urbe peſte laborante, maieſtatem conſularis imperij ad ædiles decidiſſe, Titus Liuius autor ſit, ac iam bonis temporibus ab optimis quibuſque ſplendor ædilitatis, quæſitus fuerit. Nã & duo Craſſi, & Quintus Mutius, & Publius Lentulus, & Scaurus ſummis honoribus functi, ædilitatem magnificentiſſime geſſere, illamq; magni muneris loco exequuti fuere. Paulus quoq; Aemylius, quũ duodecim magnis competitoribus in petitione ædilitatis prælatus fuerit, pro ſummo honore duxit. Sunt tamen exempla illorum, qui repulſam in petitione ædilitatis perpeſſi, mox conſulatus, præturas & ſummos honores meruere, inter quos C. Marius, qui in duabus ædilitatis petitiõibus, curulis ſcilicet & plebeiæ, una die bis repulſam tulit, ſepties deinde cõſul fieri meruit. Scipio uero Aemilianus, cum candidatus ædilitatis in campum deſcederet, ab uniuerſo populo fructum uberrimum cepit: nam pro ædili, omnium ſuffragatione conſul factus eſt. L. Lucullus cum ante adultam fratris ætatem, magiſtratus petere nollet, tantũ gratia & fauore ualuit, ut abſens unà cũ fratre ædilis relatus fuerit. Veſpaſianus uero cãdidatus ædilitatis, quinquies repulſam paſſus, demum ad imperiũ fuit euectus. Et quanuis ædilitas per ſe proprium munus foret, ſæpe tamen magiſtros equitũ & tribunos plebis ſimul cũ magiſterio & tribunatu ædilitatẽ geſſiſſe cõperimus. Cn. Flauiũ Appij Cæci ſcribã, cum tribunatu plebis ædilitatẽ, & T. Sempronium, magiſterium equitum unà cum ædilitate habuiſſe cõſtat: tametſi duos magiſtratus, preſertim curules, ſimul gerere, antea interdictum fuerit. Munera etiam magnificentiſſima & ludos apparatiſſimos, ad conciliandum populi fauorem, per ædiles plebis aut curules, nunc Romanos, nunc plebeios; nonnunquam ſcenicos, publica uel priuata impenſa, aut ex mulctatitia pecunia curari & inſtaurari plerunque adnotauimus: in quibus uenationes beluarum, quæque mira ſpectatu & inſolita ſunt, nonnunquam gladiatorum paria qui digladiarentur, ſpectaculis exhibuere: quæ munera cum magnificentiſſime per ædiles edita fuiſſent, gradus ad ampliſſimos honores magiſtratusq; fecere. Illud memoriæ datũ eſt, eos qui ſcriptum facerent, ad ædilitatẽ admitti nequiſſe: propterea Flauius ſcriba, quia ſcriptũ fecerat, niſi iuraſſet ſe ſcriptum non facturum, ad ædilitatem admiſſus non fuiſſet. Quodq; ædiles, ſicut tribuni plebis, ſacroſancti aliquando habiti ſunt: quod licet ueteri conſtet exemplo, lexq; à Valerio conſule poſt decemuiros lata, tam tribunos quàm ædiles, iudices atq; decemuiros inuiolatos ſanxiſſet: tamen quia ædiles curules neque prehenſionem, nec uocationem habere, nec lictore uti, eosq; à priuato ad maius tribunal, prehendi ducique à magiſtratibus nouimus, propterea ædilem non eſſe ſacroſanctum opinati ſunt: quod Domitianus Cæſar facto declarauit, qui tribuno plebis autor fuit, ædilem repetundarum accuſandi, iudicesque in eum à ſenatu petendi. Qui quidem ædiles, non Romæ tantum, ſed in oppidis & uicis ignobilibus ſæpe fuere magiſtratus, qui de mẽſuris & rebus minimis iura dabant. Hoc quoque notatum eſt, poſſe ædiles, exhauſto atque inopi æra/

Aediliũ poteſtas nimia, cohibita.

Aediliũ ędictũ in Iudęorum & Aegyptiorum ſacra.

Aedilitatis repulſam paſſi, ad alios mox magiſtratus ſtatim euecti.

Aedilitatis munus cũ alio munere coniunctum.

Ludi per ędiles editi.

Scribę ad ędilitatem non admiſſi.

Aediles ſacroſancti.

Vectigalia p ædiles conſtituta.

rio nouum uectigal conſtituere, quo reipublicæ oneribus conſulatur, quodq; ſicut tribunos plebis ad tribunatum, ita ædiles ſiue curules ſeu plebeios, qui patrem haberent ſuperſtitem, ad ædilitatem minime admitti poſſe, exemplis maxime probatum eſt.

Iudicium ignaui iudicis, ſuper controuerſo iure perperam iudicantis, hauſtum aquæ per fundum alienum non deberi. Caput V.

SV per cõtrouerſo iure in foro Romano, me præſente, apud ignauum iudicem q̃ præſidebat, dum quotidiana patrocinia præſtarem, aſpera & uehemens quæſtio agitari cœpta eſt. Petebatur enim à teſtatoris filio, cui hauſt⁹ aquæ in fundo quẽ alteri legauerat teſtamento, exceptus fuerat, isq; fons immodicis caloribus poſtea exaruerat, deinde tribus poſt annis denuo emerſerat, ex teſtatoris uoluntate ſe ad illius hauſtum per fundum legatum admitti. Cui cõtra ſtabat fundi dominus, & deſita aqua, ſeruitutem ſe nullam debere aiebat: quippe cum aqua, cuius hauſtus teſtamẽto exceptus fuerat, fonte arefacto, eſſe deſierit, ceſſare etiam ſeruitutem, quæ propterea debebatur, dicendum erat: & ubi hauſtus aquæ ex nouo fonte illi forſan deberetur, ius tamen eundi per fundum ſuum, ſe inuito, illi non eſſe: pluraq; in hanc ſententiam adduxerat, quibus non diſſimulanter queſtioni reſponderi uidebatur. Contra uero teſtatoris filius, relicta à patre ſeruitute, & hauſtu aquæ ſibi legato, etiam aditum ad aquam, qui nullibi niſi per fundum patere poterat, relictum dicebat: cum nullus aquæ uſus foret, niſi haurire liceret: neq; poſſe hauriri, niſi per fundum aditus eſſet. Quod ſi fieret ſecus, profecto cum ſibi aliunde haurire nõ daretur, ipſe legato p̃ter teſtatoris uoluntatẽ, fruſtratus foret: quod eſt pudendũ dicere. Rurſus tametſi aqua deſita fuiſſet, ſeu æſtu uehementi, ſeu quouis modo arefacta, ea poſtea renata, ius priſtinũ ſibi deberi aſſerebat: nam q̃diu è fonte manaret, ius hauriendi ſibi integrũ eſſe, dicendũ erat. Cũq; immodicis iurgiis deſup obſtreperent, & turpibus uocibus inuicẽ conflictarẽtur, iudex q̃ aſſidebat ſeuerus & uehemẽs, amborũ audito poſtulatu, pauca interfatus, queſiuit an aqua ex fonte arefacto penitus fluere deſiiſſet: & quũ triẽnio aquã ex fonte manare deſiiſſe, (q̃ppe cum tenuis, nõ perennis foret) illamq; denuo ſcaturiſſe, tabulis & teſtibus planum feciſſent, deq; hoc nulla controuerſia foret: hoc aſſeuerato, parũper ſubdubitare uiſus, paulo poſt eo inclinauit ſententia, ut eundi per fundũ alienum, & aquam deſitam rurſus hauriẽdi, teſtatoris filio ius nõ eſſe, ſibi liquere iniq̃ſſimo decreto pronũciaret. Qua iniuria decreti cũ uehementer ille offenſus reclamaſſet, & propterea me adiuiſſet, peteretq; ut ſibi in cauſa adeſſem, utq; ſuas partes propugnationẽq; mea cura patrociniòq; ſuſciperẽ: quæſiui ego à iudice, ut bona cum uenia diceret mihi, quo iure, qua lege aut exemplo, iſti cui ſeruitus teſtamento relicta fuerat, ius non eſſe hauriendi ex fonte renato declaraſſet: ſiquidem ſi hauſtus aquæ teſtamento legatus erat, iter quoq; ad hauſtum ex æquo & bono relictum uideri debet, cũ niſi haurire liceret, nihil præſtaret commodi legatũ, nihil opis: idq; tam Paulum & Marcellum, q̃ Neratium & Vlpianum de ſeruitutibus ſentire aſſeueraui. Quinetiam de ſumptibus funerum idem Vlpianus cenſuit: Si in fundo à me uendito ſepulchrũ mihi excepero, iter quoq; ad ſepulchrum exceptum uideri: cum ſubſequens antecedens ſupponat. Neq; repugnat, q̃ areſcente fonte, deſita ſeruitus uidebatur, quia ſatis habet rationis explicatæ, quod mox fonte renato ius idem mihi deberi quiuis poteſt intelligere, idq; Labolenũ & Paulum de ſeruitutibus etiam cẽſuiſſe. Quinetiam Atilicinus conſultiſſimus uir, ſuper hac controuerſia Cæſarẽ Statilio Seuero in hanc ſententiã reſcripſiſſe dicit: idq; cum lege & iure affirmare cõtenderem, peteremq; ut more inſtitutoque maiorum, ſi quid iudicando deliquiſſet, caueret ne magno ſaltem afficeretur incommodo, is qui in meam fidem clientelamq; uenerat. Iudex ad me cõuerſus, grauiter credo ferens ſe frequenti auditorio interpellatum, ſtomachabũdus & uultu fere minaci, ſemel, inq̃t, deſita aqua, poſtq̃ fons exaruit, ius illam hauriẽdi pariter deſitum uideri: quippe quum aqua nulla ſit quæ debeatur, ſeruitutem extinctam ampli⁹ non reuocari reſpondit. Cumq; ego cõtradicerem, horũ autoritatibus nixus, pluraq; in meam ſententiam adducerem, præſertim cum nemo tam indoctus ignaruſq; rerum foret, uel qui primis (ut aiunt) labris iura deguſtarit, qui reſtituta re in ſtatum priorem, idem ius quod antea fuerat, re integra, incolume eſſe negaret: ipſe autem egregius ne/

bulo cum in eandem ſententiam iret, illamq́; nullo argumento, nec iudiciali diſceptatione, ut modeſti iudices ſolẽt, dilueret uel firmaret, ſi quid probandum aut refellendũ eſſet, ſed prope ad extremam inſaniam uecors excandeſceret: ego qui prob e norã ſpiritũ eius, ne inſectatione & cõuicijs agerem, dicendi pauſam feci, ſatiusq; duxi clienti ſalutari, conſilio prodeſſe, q̃ rationibus non proficientibus cum homine illiberali & clamoſo ne quicq̃ diſceptare: clientiq; ut ad maius tribunal prouocaret, perſuaſi: profuitq; prouocaſſe. Nãq; haud multo poſt, diſcuſſo negocio lege & iure, inducto iudicis decreto, probabili & recto iudicio pro teſtatoris filio lis data eſt. Verba uero Cæſaris ad Statiliũ Seuerum ex eius epiſtola hæc fuere: Succurrendum his putaui: itaq; quod ius habuerunt tunc, cum primum ea aqua peruenire ad eos non potuit, id eis reſtitui placet.

Quanta ſeueritate a Romanis contra licentiam magiſtratuum, & quoties occurſum ſit.

Caput VI.

QVanta diſciplina cauerint Romani, ne q magiſtratus gererent, nimia licẽtia abuterentur, illud documento eſt, quod pluribus legibus, plebiſcitis & ſenatuſcõſultis præſcripti fines magiſtratuũ & poteſtas coarctata fuit, præcipue cauendo, ne imperioſa illorum licentia, extra gyrum rationis excederet. P. Valerius, is qui cum L. Bruto poſt reges exactos cõſul factus eſt, ad terrorem increſcentis audaciæ legem promulgauit, qua cauebatur, ut a quocunq; magiſtratu ad populum prouocandi cuius poteſtas foret: ſcilicet exiſtimans maioris imperij aduocatione, nimiam magiſtratuũ licentiam coarctari: tametſi regum temporibus, prouocationem à regibus fuiſſe ad populum, idq; pontificalibus libris caueri, multi contendant: quam legẽ à Muræna conſule, quo tempore Sora & Alba coloniæ deductæ ſunt, iteũ latam comperio: poſtea exacto decemuirorum imperio, populus Romanus ut licentiæ temeritatiq; obuiam iret, prætera auxilium tribunitium, nouam ſanciendo legem, conſtituit, ne quis ullum magiſtratum, ſublata interceſſione, crearet: qui creaſſet, eũ ius faſq; eſſet occidi. Quod mox Duillius cõſul alia cõſtitutione innouauit, ut qui magiſtratũ, bublata prouocatiõe, creaſſet, tergo & capite lueret. Lapſis inde temporibus cum opes plurimorum preualerẽt, humilioresq; à ditioribus aſſidue premerẽtur, hisq; ſuperbe auareq; imperitarẽt, iterum Valeria lex, tanq̃ unicum præſidium libertatis, ante primum Punicũ bellum lata fuit: qua inter cætera eum qui prouocaſſet à quouis magiſtratu, uirgis cædi & ſecuri percuti uetuit: pœnam tamẽ ſi ſecus feciſſet, non adiecit, niſi improbe factũ uideri. Cumq; adhuc non ſatis innocentiæ conſultum foret, & plebis libertas opprimeretur magis, ſæpiusq; hoc malum increbeſceret, inita tandẽ ratio eſt, qua ſalubriter tenuioribus cõſultum foret. Siquidem M. Valerius cõſul legem de prouocatione ad populum, ab eadem familia ſæpius latam, tanq̃ patronam & uindicem libertatis, tertio promulgauit, grauiſſimisq; pœnis affecit eum, q ſpreto more patrio, ad maius tribunal prouocare inhiberet, intantũ, ut etiam de ui & maieſtate damnatis, ius prouocandi ad populum dederit. tametſi poſt decurſa ſecula, Caligula, ne longo circuitu ducerẽtur lites, nimias prouocationes inhibuerit. Sed q̃uis tot legibus aduocatio maioris poteſtatis, quæ ab iniuria tenuiores uendicaret, pmiſſa foret: nondũ tamẽ ſatis petulantiæ & effrenatæ licentiæ prouiſum erat, niſi caueretur, ne ſæpius eadem imperia gerendo, nimis aliquorum potentia inſoleſceret. Ideo Quintus Martius cenſor legem tulit ad populum, ne qs eundem honorem bis ambiret. Et. deinde Fabius Maximus aliam recitari iuſſit, q̃d etiam plebiſcito cauebatur, ne intra annos decem eandem poteſtatem gerere liceret. L. deinde Sylla, aliquem prius prætorem quam quæſtorem fieri, aut conſulem quam prætorem, edita lege uetuit: eundumq; niſi decurſo decennij ſpatio, bis uni magiſtratui præeſſe, graui pœna interdixit, arbitratus frequentes honorum uiciſſitudines, nimiæ poteſtatis eſſe, & potentiæ non ferendæ. Quod haud multo poſt noua conſtitutione innouatũ fuit: cautum, ne cui intra uigeſimum annum, muneris publici adminiſtratio daretur. Et cũ licentia præſidum in edendis ſpectaculis, multo prouincialibus damno & incõmodo foret, quotidieq; nouis collationibus exhaurirentur, Nero uetuis, ne gladiatorũ munus, aut ferarum ſpectaculum præſides in prouincijs ederent. Quo etiã tempore ſtatutum eſt, ut qui perperam ad principem uel ſenatum prouocaſſet, pecuniam pœnæ no

P. Valerij lex

Duillij cõſtitutio.

Valeria lex

M. Valerij lex de prouocatione ad populum.

Prouocationis inhibitꝰ.

Q. Martij lex Fab. Max. lex

L. Syllæ lex.

Aetas muneris pub. obeũdi.

Neronis ſtatutum.

Q

Mulcta, iniquæ prouocationis.

mine in ærariũ ferre, & mulctã exoluere cogeretur. Pluraq; extãt plebiſcita, q̃bus ne duos magiſtratus, p̃ſertim curules, uno anno habere, neue plebeium magiſtratum patritio gerere liceret, cauebatur.

Plebiſcita diuerſa.

Quinetiam pro magiſtratu aliquid gerere inhibitum erat, niſi prius ſacramẽto adactus fuiſſet: quod ideo cautũ ferunt, ne ſpe & cupiditate improba, imperia & honores aſſumerent: iurabãt enim apud conſulem uel ſenatũ ſolenne iuſiurãdum per deos: poſtea ut in acta principũ iurarent, Cæſarum temporibus ſeruatum eſt: neq; enim plus quinq; dies, niſi qui iuraſſet in legem, imperium gerere licebat.

Magiſtratu et imperio deiecti.

Siq tamen in magiſtratu auare, ſuperbe & inſolenter ſe geſſiſſent: ipſos ante tempus finiti honoris imperio deſiſtere, & de gradu deijci iubebãt. Primusq; cui abrogatum imperium fuerit, Tarqnius Superbus proditus eſt, qui propter inſolentiam regno pulſus fuit. Poſtea exactis regibus, Sergium & Virginium tribunos cõſulares, quod male ad Veios pugnaſſent: & Cn. Manlium, & Seruilium Cepionem proconſules, quod ipſorũ temeritate clades ingens accepta fuiſſet, & à Cimbris cæſi, & caſtris exuti eſſent: aliosq; ignauiæ inſimulatos, abrogato imperio, ante tempus finiti honoris, ſenatus magiſtratu abire, & inſignia imperij dimittere coegit.

C. Gracchi plebiſcitum.

Quod & C. Gracchus alio plebiſcito confirmauit, cauẽs, ut ſi cui ante tempus propter indignitatem, imperium eſſet abrogatũ, is alterius adeundi honoris facultatem nõ haberet: neue maxima imperia diuturna eſſent, quod unum officere libertati cognitum eſt.

Annaria lex

Magiſtratus & honores geri ultra annum annaria lege prohibetur. Iulius uero Cæſar lege ſanxit, ne prætoriæ prouinciæ ultra annum, neue conſulares plus biẽnio obtinerentur. Tiberius collatos ſemel honores nõ facile ademit, cum ſaturos & opulẽtos præſides minus noxios prouincialibus duceret. Neue finito magiſtratu, is qui prouinciæ præfuiſſet, impune inſultaſſe gauderet, triginta diebus lege Cornelia ſucceſſorem expectare, & ex prouincia reuerſus, rationẽ adminiſtrati muneris lege Iulia reddere cogebatur.

Ratio adminiſtrati muneris.

Ideo plures conſules prætoresq; functos honoribus, q̃ mẽte improba, auare & crudeliter in prouincia ſe geſſiſſent, damnatos & ærarios factos inuenimus. Apud Græcos uero lege cauebatur, ut qui geſti muneris rationẽ non redderet, alogij teneretur. Apud Athenienſes q̃ſquis ad remp. acceſſiſſet, rationibus ita obnoxius erat, ut etiã ſacerdotes obnoxios lex iuberet, apud quos conputator publice eligi conſueuit, q̃ redditus ciuitatis per ſingulos magiſtratus populo reſignaret, nemineq; coronari licebat, q̃ rationibus reddendis obnoxius foret.

Magiſtratu fungentes apud Carthag. uino abſtinebant.

Carthaginẽſibus, ne inſoleſceret magiſtratus, toto imperij tẽpore uinum interdicebatur, ita abſtemios moderatiores fore arbitrati.

Aetas fungẽdi magiſtratus apud Thebanos & Bithynos.

Thebanis lex data eſt, ut ad munera publica nemo accederet, niſi qui annis decem à mercimonijs deſtitiſſet. Bithynis, ut minor annis triginta, ad honores admitti nequiret: quod tamen Auguſtus ita præfiniuit, ut ab annis duobus & uiginti admoueri iuuenes

Verũ hodie id temporis ad xxv. annũ coarctatum eſſe cõſtat. l. ad remp ff de mune. & hono. l. ſextũ decimũ parag. de minoribus quoq; ff de uaca. & excu. mune. & l nõ tantũ. parag. neq; enim. ff. de decurio.

ad munera iuberet.

Qui finito magiſtratu, prouincia abire nollet.

Quod ſi forte finito magiſtratu, quiſquam prouinciam ſucceſſori tradere negaret, uel ultra iuſtum tempus faſces retineret, is uelut maieſtatis reus in principem & rempublicam agebatur. Cui ſimile apud Thebanos accepimus: nam qui ultra præſcriptum honores geſſerat, conſpirationis reus, capite luebat. Fertur tamen Epaminundas Thebanus, dum patriæ conſultum uult, præturæ quam gerebat, ultra præfinitum tempus præfuiſſe, nec ſucceſſori exercitum tradidiſſe, quo tempore Lacedæmonios graui bello & inteſtinis cladibus affecit, ne ſi honore decederet, Thebani tanto progreſſu rerum fruſtrarentur: cuius rei cauſa capitis anquiſitus, omnium uotis abſolutus fuit. Carthaginẽſibus quoq; tam ſeuera uiguit diſciplina, ut ſi quis imperator aut dux prauo conſilio, licet felici euẽtu pugnaſſet, fœdo ſupplicio in crucem elatus, morte pœnas dabat.

Romani duces mulctati ob exercitũ temere amiſſum.

Romani uero duces, qui temeritate uel inſcitia exercitus amiſiſſent, aut fugæ & pauoris inſimulati eſſent, pecunia & exilio ſæpe mulctati ſunt.

Valerij Publicolæ lex

Lege quoq; à Valerio Publicola primum lata cautum fuit, ut qui imperium magiſtratumue à populo non accepiſſet, capite plecteretur: quod ab Athenienſibus ſeruatum eſt, quibus nulli erant magiſtratus, niſi ſortitione publica & ſuffragijs populi creati. Tanta uidelicet cura tantaq; ſolicitudine maiores noſtri contra inſolentiam magiſtratuum, præſidia legũ inuenere.

Qui ordo in diſponendis aciebus, & quæ norma militiæ apud Romanos olim ſeruari ſolita fuerit, & quæ apud exteros. Caput VII.

Militum ordines in Romanis caſtris plures fuiſſe, exq; diuerſis formis inſtrui — Species militum.
acies conſueſſe, & firmari ſubſidijs, ſæpe notatum eſt. Species uero militum
à principio ita diſtinctæ fuere, ut aut inter haſtatos & leuis armaturæ milites,
aut in principib⁹, uel inter triarios eſſent. Et licet de inſtruẽdis diſponendisq; — Prudẽs dux ex occaſione oblata acies dirigit.
acieb⁹ certa lex tradi nequiret, q̄a ex mõte, flumine uel locorũ ſitu facili uel impedito, aut
ex ſubiecta planitie, & natura regionis perluſtrata oculis, prouidens diligensq; dux, ex
plorato & præuiſo acies dirigere, & copias admouere debet: & nunc directa, nunc cu/
neata, uel trigona, aut hemicycla, modo late fuſa, & protenta acie, nunc quadrato agmi
ne, quod frequens apud Perſas & Siculos fuit, in hoſtes uadere, aut hoſtium uim exci/
pere: nunc frontem uel cuneum, nunc ſubſidia, orbem, globum, forfices, ſerras, turres,
atq; alas facere: ita ut terrarum ſitui ſeſe accommodet, & qualitati inſinuet: tamẽ ubi lo
cus tempusq; patitur, hæc acierum forma & turmatum deſcriptio magnas ſæpe acies — Acierũ & turmarũ forma.
fudit. nã primi erãt haſtati, qui haſta tantum gæſaq;, & pilani, qui pilo primos congreſ/
ſus excipiebant. Fuit autem pilum ligneo haſtili, & ferro quadrato, oblongo & præacu — Pilum.
to. Hi ergo quindecim manipulj erãt expediti & delecti pedites. Inter quos iaculatores
& leuis armaturæ milites, qui in prima fronte ſiti, dato ſigno in hoſtes incurrere, ac pilis
miſſilibusq; hoſtem ferire, deinde gladijs cominus congredi ſolebant: in quibus tyrones — Tyronũ congreſſus.
qui nuper militiæ aſciti erant, militabant, ab hisq; primi erant congreſſus, & hoſtes la/
ceſſiri aſſuerant. Mos ergo Romanus erat, inſtructo paratoq; exercitu, quum congredi — Mos Ro. aggrediẽdi cõflictus.
acie parant, deos primũ conſulere, mox auſpicato & litato ne incertis auſpicijs & turba
tis religionibus, acies committerent, Solem uenerari, & in hoſtes ducere, ſicut in Sy/
ria mos erat: quumq; claſſico ſigno dato pugnam ineunt, primo occurſu ad ardorem ex — Clamor cõſonus.
citandum, ardentiſſimo clamore cõcurrere, & ſigna inferre: qui ſi conſona uoce editus,
neq; impar, uarius uel diſſonus foret, haud dubie ſatis animorum ad certamen eſſe, & fu
turam uictoriam ſpondebat: nanq; is erat index uoluntatis & animi cuiuſq;: ſi uero ex/
citatior crebriorq; ab hoſte ſublatus eſſet, quo euentus prælij caſurus foret, indicium
haud dubium præbebãt: in qua quidem re ad ardorem animi excitandum non ſolum
acies, ſed ipſa quoque ſigna militaria inferebant. Neq; enim parui momenti fuit illa pri/
mauis & congreſſio militaris, cum alacres & fiduciæ pleni, ardenti clamore ſimul in ho
ſtes ibant & ſigna inferebant, intolerabili clamore, animorum uno impetu conſentiẽte
ac uirtute, quæ res magnorum uictoriarum plerunq; cauſam dedit. Quare à Iulio Cæ/ — Põpei⁹ a Iul. Cęſa. imperitię accuſat⁹
ſare Pompeius haud immerito imperitiæ arguitur: q̄ in pugna Pharſalica mil tes certa
minis auidos, impetum excipere, non inferre iuſſit. Quod quidem Cyri conſilium fuit,
ut ſi hoſtes tumultuoſius irruerent, taciti milites impetũ exciperent: ſi autem taciturni — Cyri conſiliũ
eſſent, clamore & ſtrepitu acies inuaderent. Galli & Germani, quibus inconſulta ira &
furor eſt, ſi quando cum hoſte congredi parant, diſſono & truci cantu, quẽ barritum uo
cant cum ululatu & tripudijs ſcuta quatientes, prælia inibant, ex quo futuræ pugnæ for
tunã augurabãtur, aut patrio more, nudis corporibus horrẽdoq; uocis ſono: nonnunq̄
ut auſpicium pugnæ ſumerent, captiuũ cum ſuo milite committebant, unde belli omẽ — Belli omen.
augurati, in hoſtes ibant. Quibus Germanis hoc etiam in uſu erat, non ante acies com — Germanorũ mos.
mittere, q̄ per matresfamilias, quas plurimas educebant in caſtris (ſicut Dionyſius, qui
armatas thyrſis mulieres habuit) an decernendum eſſet, ſortibus & uaticinio prædictũ
foret. Ambrones nõ curſu furioſo, ſed inceſſu tardo arma pulſantes, rhythmis cum greſ
ſu & pulſu armorum conſonantibus, ſuum nomen exprimentes, in hoſtes ducunt. Vbij
& Treuiri uirorum cantu & fœminarum ululatu, terrorem faciunt, & uoce obtundũt.
Aethiopes, cum cecinit bellicum, clamoribus diſſonis tumultuantur, & ſui moris tripu
dijs exultant. Syri autem in primo congreſſu Solem uenerati, immodicis uocibus ex/
ultantes, curſu q̄ citatiſſimo acies ſubeunt, & in hoſtes irruũt, ita uano metu deturbari,
& ludificari hoſtẽ opinati. Athenienſes & Lacedæmonij pæana canentes & hymnos Io
ui, congredi ſolent: quod frequẽs apud Græcos fuiſſe notatũ eſt: fuitq; Spartanorũ mos,
ut ante hoſtiũ congreſſum, Amori ſacra faciãt, utq; reges Laconici anteq̄ ſigna inferãt,

muſis immolent, Clementiæq; & Amicitiæ, non Marti: ſatius ducentes, pactione hoſti
um animos & pace incruenta conciliare, quam prælij ſubire aleam, & multa hoſtium
cæde uictoria potiri. Cyrus autem, ne hoſtium efferis clamoribus milites perculſi tre/
pidarent, hymnum Polluci & Caſtori canere iuſſit, quo concentu effecit, ne improuiſa
Principes. formidine caperentur. Poſt haſtatos ſequebantur principes, qui uiribus & ætate forti/
ores, in quindecim pariter diſtincti manipulos, ſcuto & inſignibus armis, ſub ipſis ſi/
gnis militabant: qui non continenter iuncti erant, ſed modicis ſpatijs diſcreti, quaſi in
ſubſidijs poſiti: Vt ſi haſtati commiſſo prælio, ab hoſtibus deturbati retro cederent, ad
principes & grauioris militiæ uiros receptus tutus foret. Hiq; cum ad hoſtium ſubitos
conatus præſto eſſent, obnixæ urgenteſq; integris uiribus feſſos adorirent, & impreſſi/
Triarij. onem facerent. Poſt principes uero triarij pluribus uexillis ordines ducebant. Erant
eñ ueterani milites, magnæ & expertæ uirtutis, ꝗ ſtabili genere pugnæ aſſueti, ſcuta &
haſtas tenentes humi fixas, genu dextro innixi, prælij euentũ, & imperatoris nutũ expe
ctabant ad inuadendũ, qui modico etiã interuallo ſeiuncti à principibus, conſidebant,
illiſq; ordinibꝰ, cum procinctæ acies ſtarẽt, ſi à principibus haud feliciter pugnatũ eſſet,
nec ad arcendam uim ſatis roboris aut uirium foret, ut uicti, perculſi, & conſternati ce
derent, perditis prope rebus, & deſperata ſalute, ſe ad triarios ꝑ interualla ordinũ ſenſim
referebãt. At tunc exurgentes triarij, in quibus omnis belli molles, quodq; uirium erat,
eſſe putabatur, (nanq; his uincere aut mori decretũ erat) cõferti pluribus ordinibus, fit
maia acie, tanq̃ uallo muniti, ſtrictis mucronibꝰ, ita ut uir uiro, armis arma cõiuncta fo
rent, uias claudebãt, ita magno præſidio firmati, in hoſtes ibant, ut dirumpi ea acies non
poſſet. Neq; eñ longum certamen, & increſcens uis diutius durare poſſet, niſi ſecunda
Cyri aciei inſtructio. acies primæ, & integri feſſis ſuccederẽt. Cyrus quoq; haud abſimili exemplo, ita aciem
inſtruxit, ut qui primi in prælio, quiq; primarũ cẽturiarum milites eſſent, in ſecũdis pu
gnarẽt ultimi: deinde ultimi ſuccederent ad primos, ita acie inſtructa, ut ſeruato ordine
Germanorũ acies. ꝓgredi ad pugnam, & cum opus foret, pedem retro ferre poſſent. Germani uero per fã
milias & propinquitates cuneis acies inſtruebant. Sarmatæ per turmas, quibus inſupe
rabiles erãt: pedeſtri uero pugna nihil ignauiꝰ. Scythæ, Thraces & Macedones cuneo,
qui mediam urgeret aciem, frequenter uſi ſunt. Perſæ & Siculi, quadrato agmine. Cel
tiberi tantum cuneo ualebant, ut quacunq; parte decurrerẽt, irruptionẽ facerent. Gal
li biſionti acie pugnabant, cuius uſus talis erat, ut nullam militibus terga dandi ſpem
oſtẽderet. Lacedæmonij cum in cornu incedũt, turma in poſtremis ſequitur, quæ ſe ad
frontem & in latus flectere queat, & cum opus foret, uerterent ſe ſinguli ordines, & de/
pugnarent. Ageſilaus quoq; quadrato agmine exercitũ ſæpe duxit, ita ut dimidiũ ante,
dimidiũ uero poſt exercitum haberet. Theſſali rhombi figuram primi inuenere, ꝙ fa/
cile circũagitur, cuiꝰ ope adiuti, hoſtibus præualuere. Ferunt Triballos populos om̃em
aciem in quatuor phalãges, & quicquid eſt copiarum diuidere: Primam ex imbellibus,
ſecundam ex optimis, qui robore præſtabant & uiribus: tertiam ex equitibus, quartam
ex mulieribus, quæ in fugã conuerſos cõuicijs inceſſerẽt. Latini uero populi cum antea
phalanges ſimiles Macedonicis facerẽt, poſtea diſciplina Romana edocti, manipulatim
Spartani. acies inſtruebant. Apud Spartanos in expeditionibus obeundis reges erãt primi cũ co
hortibus ſuis, in receſſu uero poſtremi. Athenieñſibus lege cautum erat, ut polemarchus
Athenieñſium lex. cum acie decernit, dextrum ſemper latus teneat, indeq; in hoſtes irruat. Thebani cũ ad
Lacedęmoniorũ & Athenienſium cõuentum. Leuctrã ſiniſtro cornu Lacedæmonios fugaſſent, & uictoria potiti eſſent, oĩbus prælijs
obſeruarunt, ut ſiniſtro cornu principatũ darent. Erat q; inter Lacedæmonios & Athe
nienſes cõuentum, ut ſi arma contra eoſdem hoſtes ferrent, Athenienſes ſiniſtrũ, Lace
dæmonij dextrũ in acie tenerẽt locũ: tametſi in pugna aduerſus Mardoniũ, Athenieñſes
dextrum cornu cõtra Perſas, Lacedæmonij ſiniſtrũ cõtra Bœotios & Theſſalos tenuere.
Cumq; aduerſus Mardoniũ & Medos Athenienſes & Tegeates ſuꝑ inſtruendis aciebꝰ
diſſiderẽt, dextrũ cornu uſurpantibus Athenienſibus, Ariſtidis autoritate effectum eſt,
ne intempeſtiue contenderẽt, quamcunq; partem in acie dediſſent, ſe uiriliter operã na
uaturũ ꝓfeſſus. Cui nõ abſimile eſt, quod cum Themiſtocles cũ Euribiade Lacedæmoni
Themiſtoclis dictum. orum duce cõtra Xerxẽ claſſem ducerent, & de ducatu orta contentio eſſet, facile ceſſit,

aſſerens intempeſtiuam contentionē e ſua republica non eſſe, ſed eum uideri principē,
qui meliorem operam nauaſſet. Apud Lacedæmonios uero milites ex Scyro inſula, cū
ſiniſtrum ſibi locum delegiſſent in acie, ſemper obſeruarunt, ut deinceps ſiniſtrum cor
nu tenerent. Fertutque Pſametychus Aegypti rex, cum pugnaturus contra Aſſyrios,
ignominiæ loco Aegyptios in ſiniſtra, mercenarios uere & externos in dextra phalāgis
locauiſſet, exercitus alienationem & diſſidium paſſus fuiſſe. More tamē Romano an/
tiquiori duci, dextrum cornu dari conſueuit: ſiniſtrū uero, quia minus curæ & ſolicitu
dinis habet, iuniori & minus aſſueto: quanuis ſiniſtro nōnunquā ſummos duces attribu
tos inueniamus. Tullus enī Hoſtilius aduerſus Fidenates pugnaturus, ſiniſtrum ſibi de
ſumpſit cornu, dextrum uero Metio dedit. Dareus quoq; ad Arbelam cum ſibi ſiniſtrū Sortitio de
tuendū ſumeret, Mazeo dextrum aſſignauit. Si tamē inter duces de loco non conueni loco.
ret, plerumq; de ordine agminis quem tenerent, inuicem ſortiebātur. Cūq; ſigna milita Vbi anteſi-
ria in media locarētur acie, ita ut pro ſignis anteſignani, poſt ſigna alia pugnaret acies, quo gnani uicti
ties hoſtiū impetu anteſignani uicti cederēt, ne nudarētur pugnatorib⁹ ſigna, collato ſta cederent.
tim gradu, ex ſecunda prima fiebat acies: ita ut à ſuo quiſq; manipulo uel cohorte pugnās
nō recederet: qui omnes ita docti inſtructiq; erant, ut ad nutum monentis intenti, ad il
lius imperium ſe in turmas colligere, turſus diuidere poſſent, obſiſtere, circuire, muta/
re pugnam, modo à fronte, nunc à cornibus occurrere, ſequi ſigna, ordines ſeruare, con/
ſiſtere, & locum non deſerere, tam facile ſcirent, ut ſigno dato, expediti & dicto ueloci
us, mandatis parerent. Erant enim ita inſtructæ acies, ut faciles partienti, faciles iungē
ti forent: taliſq; diſciplina, ut etiam in cōflictu belli, & dum præliatur, miles in ſua legi
one, cohorte uel manipulo maneret, ab eaq; pugnans non recederet. Hoc quoq; prodi/ Vbi terga
tum eſt, quod quoties grauis armatura hoſtem fugaſſet, ne turmæ equitum curſu & fu uerterēt ho-
ga inſequendo diſſiparentur, ſignaq; & ordines relinquerent, leuem armaturam, fundi/ ſtes.
tores ſagittarioſq;, qui hoſtes longius agerent, & trepidantes opprimerent, emittebant.
Quod longe ſecus apud Lacedæmonios fuiſſe tradūt: quippe in pugna acerrimi exiſtunt,
diuq; & fortiter præliantur, dum hoſtem in fugam uertant, quibus fugatis, effuſos inſe Lacedæmo-
qui neſciunt. Cum enim hoſtem dare terga coegiſſent, cōtinuo redibant in ordines: ne nij hoſtes fu
q; enim uidebatur decorum ſatis, in fugientem hoſtem & agmen conſternatum inferre gientes nō in-
ſigna, & in terga dantes, ius uictoris exercere. Quotieſq; ad ultimum laboris & pericu ſequebātur
li uentum erat, ut ſolutis ordinibus uage diſſipati milites, forent in ſumma deſperatio/ In extremo
ne & diffidentia, rem in aſperis prælijs ſæpe tentatam, felici euentu multi magno ſtu periculo.
dio exequuti ſunt, ut diſſipati milites ad ſuos mox ordines redirēt: deinde coacto agmi
ne, omnes uno impetu impreſſionē facerent, & ultro in hoſtes irruerēt, magnoq; ardore
animorū pugnā repararēt: id quod apud Germanos frequēs fuit, ut cedere loco, & rurſus
inſtare pro conſilio haberēt, uel ut equites, dimiſſis equis, ad proximos euaderent, immiſcen/
tes ſe peditibus, dum fluctuatur acies, hōſti obuiam irent: ideo ut ſpe fugæ erepta, æqua
to omnium periculo, pedeſtri prælio acrius inſiſterent, uel ut in hoſtes acrius incurrerēt,
detractis frenis, cum effuſum curſum temperare nequirent, equos concitatos agerent,
& impreſſione facta, ui uiā facerent, ſparſoſq; & incōpoſitos adorirētur. Nonnunquā ut
uexillo ſignifieris adempto, & in hoſtiū agmen, aut intra uallū iniecto, quo acrius ſubi/
rent, inſtando atq; urgēdo, ne illo potiretur hoſtis, maiori impreſſione dimicantes, ita
irruerent, ut lapſam plerunque aciem repararēt. Apud Cimbros in more fuit, ne fuga
ſigna & ordines diſſiparent, turmas & robora legionum longis catenis inuicē cōnecte
re, & per balteos milites colligare, ut ita nexi firmi⁹ propugnarēt. In quo traditur ope
ræpretium, quod cum Lacedæmonij contra Tegeates dimicarent, & de uictoria cōfiſi,
uincula ſecum ferrent, quibus illos uinctos ducerēt: poſtea uicti & fugati à Tegeatibus,
eiſdem uinculis nexi & captiui ducti ſunt. Romanis frequens uſus erat, cuneum facere
& phalangem, ut inuicem ſcutis annexis & ſupra capita elatis, denſa latitudine ſuccede Romanorū
rent, unaq; conſpiratione & conſenſu in orbē ſe colligerent, & impreſſionem facerent. cune9 & pha
Illud quoq; ſalutare creditum eſt, transfugas detractis armis, ne quid inſidiarū ſimulata lanx.
trāſitione moliri poſſint, in poſtremam aciem inducere, nanq; illis credere nō facile li Transfugæ
cet. Profuit quoq; ſalubre conſiliū, quod in magna cōſternatione, abſciſſis reb⁹ & deſpe

Fugiẽtes ex prælio.

rata ſalute, a Romanis ſæpe factitatũ nouimus, ut diſpoſitis equitũ turmis ante muni/menta, fugientes temere ex pliod caſtra, milites pauidos & cõſternatos pro hoſte habe rent: illosq; ſtrictis gladijs inuaderẽt, ut nõ minus a tergo q̃ a frõte infeſtas acies uiderẽt. Hæc em̃ ultima deſperatio nonnunq̃ militũ animos ita inceſſit, ut inclinatas & turpi fu ga profligatas acies plerunq; repararint: tãtoq; ardore pugnã legamus reſtitutã, ut mili tes ancipiti coacti metu, uictoriã ex hoſtiũ manib⁹ ſæpe eripuerint. Fuit hoc quoq; no tatũ, dum acies pliantur, & armis decernũt, petere ut defuncta corpora liceat ſepelire, uel poſt plium abire, cõceſſum de uictoria uideri. Eos enim qui uicerũt, precario aliqd ab hoſte petere nõ decebat: ſicut cõfeſſio cedentis & detrectantis certamẽ, ubi hoſtes ad pugnã elici nequeunt, pro uictoria fuit. Apud Gallos & Hiſpanos brachia & manus in ermes tendere: apud Romanos capita ſcutis ſubdere, & arma tradere, deditionis ſignũ erat. Quare Pompeiani in pugna Pharſalica paſſis palmis ſalutẽ petiere. Armis quoq; dimiſſis, ſalutationem more militari facere, magno ſæpe pſidio extitit militibus. Iñctis uelatisq; manibus ſupplicare: aut cũ inſulis & uelamẽtis pdire, apud Græcos manus in ermes dare, Indis cũ pateris occurrere, & uina libare, aut ex Solis ara accẽſis facib⁹ ob/uiam prodire, in fidem uenire & poteſtatẽ, ſignum fuit. Neq; em̃ decebat illos qui paſſis palmis in deditionẽ ueniſſent, morte afficere, aut in eos uelut hoſtes inſultare. Dextris autem exertis, & ſublatis manibus incedere, apud Græcos & Perſas pacis ſignum erat: ſicut Aſſyrijs & Maſſilienſibus cum inſulis, Græcis cum oleæ ramis aut lauro accedere, & barbaris florẽtes capite corollas geſtare. Aegyptiorum mos traditur, ut ſupplice ue ſte ſumpta, & platis omnibus ſacris, pacem deprecẽtur: Gallorum, occurrere magiſtra tus cum pueris & fœminis. Apud Perſas, terram & aquã offerre, deditiõis ſignũ erat, Quare Darij legati cum ab Athenienſibus magnificis uerbis terram & aquam peterẽt, ab eiſdem alij in barathrum, nonnulli in puteos præcipites acti ſunt. Apud Lacedæmo nios ſcutis poſitis, manus excutere: in ſingulari pugna, uox, Herbam do, ſe uictũ fateri ſignificat: ſicut olim bello capti, cum ſalutem peterent, in diſcrimine extremo ſalutẽ di cere cœperunt. Athletarum mos erat, ut quum in certamine uicti, digitum aut manũ exerendo, pacem peti oſtenderent. Fuitq; ſententia Braſydæ Peloponnenſiũ ducis, cũ acies decernere parant, inſtructo exercitu, lancearum frequentem motum & galeatũ, a qua parte futura ſit fuga, demonſtrare. Eſſe quoq; Romanæ militiæ comperimus, ut equites in prælio duplici utantur equo, ut uni fatigato, alter recens expeditusq; ſucce/dat: quodq; ſicut miles pedeſtris militiæ, arma & uallum, & quoties opus foret, plus di midiati menſis cibaria: ita equites præter arma & gladium, folliculis frumentũ deferre/bant. In nauali autem prælio conſtitutum eſt, ut milites non militari ſolum fungantur munere, ſed uel ut claſſiarij remigent, & per tabulata nautarũ miniſteria exequantur, hoſtiumq; tela excipiant, & ſcutis auertant. Hanc diſciplinam militarem Lycurgus nõ omnibus ſignificandam cenſuit. Ideo lege cauit, ne contra eoſdem ſæpius mouerent ar/ma, ne iterum repugnando, diutino bello aſſueſcere, & longa militia hoſtes diſciplinis erudiri contingeret: ideoq; bellicoſiores & effrenatiores forent. Accuſaturq; Ageſilaus, quod continuis bellis quibus Bœotiam infeſtauit, Thebanos ocioſos & bellorum ru/des, ita erudiuit diſciplina & uſu armorum, ut ſæpe ipſe ab eiſdẽ in extremũ uitæ diſcri men, cum toto exercitu lapſus fuerit.

Petitio ut defuncti ſepelirentur.

Deditionis ſigna apud diuerſas gẽtes

Dedentes ſe interficere nefas.

Pacis ſigna.

Athletæ.

Braſydæ ſententia.

Eqtes, duos eqs habebãt.

Pedites & equites quæ ferrent ſecũ

In naualiprælio.

An ſapienti uxor ducenda ſit, & quæ ad propagandam ſobolem indulta commoda a Romanis fuerint. Caput VIII.

VEtus quæſtio fuit, & à prudentibus in utranq; partẽ agitata, & adhuc in quæ ſtione eſt, an ſapienti uxorem ducere expediat. Compater amicus meus, ho mo perfacetus multæq; uenuſtatis, & multi ſalis, cui in omni ſermone mira fuit urbanitas, ſemperq; uenuſte dicta, ſemperq; opportunos iocos habebat: ſi quẽ in noſtra Parthenope uxorẽ ducere audiſſet, eũ grauibus conuicijs, perinde ac ſi in aliquod crimẽ plapſus foret, inceſſere ſolebat, ꝙ homo liber & ſui potens, in ſeruitutẽ mã cipari, & ſub imperio uxorio ſeruilẽ in modũ excruciari non curaſſet: habẽs ſemp illud in ore Thaletis Mileſii, q iuuenis, cur uxorẽ nõ duceret interrogatus, qa intempeſtiuũ erat, reſpondit: iterum ſenex cum ad cõiugium urgeretur, rurſus intempeſtiuum dixit:

Thaletis dictũ de ducẽda uxore.

hac ambage uerborum, ſapienti nunquam uxorem ducendam fore demonſtrans. Verũ qui hæc perpenſo iudicio explorare uult, profecto in coniugijs multa inueniet commoda uſui uitæ necaſſaria, ſine quibus uix homini ſapiẽti cælebem uitam ducere expediet. Siquidẽ non parua adiumenta ex hac ſocietate homini uel inquieto & fatigato, ad regem forenſium exercitationum, uel in ſecunda fortuna ad ampliorem fructum lætitiæ, quum habeat cum qua congaudeat, parantur: præſertim ſi quis moratam, & non quotidiani, damni, ac fœdis & pudendis uitijs nequiſſimam fœminã nactus fuerit. Nec minus quum ſtudio & labore foris bona quæſiuerit, ſupereſſe domi qui ea diligentiſſime tueatur, haud mediocre præſidiũ uitæ putauerunt. Illud quoq; non parui refert, habere in miſerijs ſolatium, ut periculis adiumentũ, ſociamq; uitæ etiam in calamitate, quæ te perinde ac ſe foueat & amplectatur. Adde mutua pignora tori genialis ſobolisq;, quam ſibi quiſq; poſt futuram, & bonorum participem cernit: ingenitamq; charitatem in filios, animosq; conſociatos: quæ ad ciuitatis & reipublicæ præſidium, nec minus ad propagationem nominis ualent ſempiternã. Quibus delinimentis adductus Socrates, nec Xantippe quanuis moroſa & iurgioſa: nec Pythagoras, Crates & Ariſtoteles, alijq; ſapientiſſimi uiri, coniugio carere uoluerunt. Quod legibus Lycurgus mãdaſſe fertur: nam ſi qui in orbitate & ſolitudine cælebes uixiſſent, ea afficiebantur ignominia, ut à ludis arcerentur, per hyemem uero forum nudi circuire cogerentur. Spartæ enim iam cælebi quàm fero & malo marito legibus indicta pœna fuit: quæ iudicia cacogamia & obſigamia dicta. Cretenſes uero felici inſtituto uſurparunt, ut é grege iuuenum deligerent forma conſpicuos, quos ad uxores ducendas, propagandamq; ſobolem ui & lege compellerent. Thuriorum lex erat ut iuuenes primo ætatis flore, ad ducendas uxores muneribus honoribusq; inuitarent. qui uero ea defuncta, alteram ſuperduxiſſet, is inuiſus & execrabilis dijs hominibusque, ab omni honoris aditu & magiſtratu arcebatur. Platonis uero legibus cauetur, ut qui ad quintum & trigeſimum annum tranſiſſet cælebs, nullo dignus honore & omnium poſtremus haberetur: cuius rei cauſa, Romanos magiſtratus ad coniugium & prolem excitandam, non ſolum pœnis coercere repugnantes, ſed & præmijs inuitare iuuentutem ſæpenumero uidemus. Fuit Camillus & Poſthumius quum cenſuram agerent, his qui ad ſenectutẽ cælebes perueniſſent: aut uiduarum nuptias, quarum uiri bello ceciderant, detractarent, mulctam pœnæ nomine in ærarium ferre iuſſerunt. Quintus Metellus Numidicus cenſor, & poſtea diuus Iulius, deinde Auguſtus, liberorum gignendorum & ſobolis cauſa, legem de maritandis ordinibus tulere, eos ad progeniem propagandam præmijs & immunitatibus inuitantes: ſiquidem cui tres erant liberi, uacatio muneris: cui plures, libertas donabatur. Quod à Lacedæmonijs conſtitutum ferunt, ut trium liberorum parens, à cuſtodia & excubijs: quatuor uero, ab omni onere immunis foret. Quin etiam præturas, quæſturas & conſulatus, honoresq; & magiſtratus, Romani ueteres, niſi parentibus plurium liberorum, comitijs dedere. Quare exemplis palam factum nouimus, plures candidatos quum ad comitia & campum deſcenderent, fictis adoptionibus, liberos ſibi peſſimo more ementitos fuiſſe. Quod poſtea ſenatuſconſulto ſublatum fuit, ne ſimulata filiorum adoptio, ueris parentibus fraudi eſſet: ſemperq; mariti & plurium liberorum parentes, in omini negocio, pauciores liberos habentibus, aut ſine uxore degentibus, antelati fuere. Perſarum more, qui ingentia munera his qui plures genuerant filios, proponere ſoliti ſunt: quorum reges ſi quando Perſidem adirent, ſingulis mulieribus ad ſobolis inuitamenta ſingulos aureos dare conſueuere, prægnantibus uero duplices. Quo rex Ochus, quum eſſet ſordidæ auaritiæ, ne quid elargiretur, adire recuſauit. Mulieribusque quæ trium liberorum matres forent, etiam uiuo patre teſtari, & ſine curatore de bonis diſponere, negociasq; alia gerere permiſſum erat. Viroq; decedente ſine liberis, omnium bonorum hæres lege Romuli uxor erat: ſi uero cum liberis, æqualem bonorum partem cũ liberis ferebat. Vtq; non ſeuera & triſtis, ſed læta atque hilaris illorum pudicitia foret uxoribus nec molere, nec coquere, aut alio ſeruili munere fungi permiſere: nuptasq; pecuniarum & fortunarum uiri ſacrorumq; ſocias eſſe iuſſere. Illosq; qui in uxorem aut liberos uiolentas manus intuliſſent, uelut ſanctiſſima deorũ tẽpla uiolaſſent, impios conſceleratosq; duxe

Cerna... med.

Lycurgi lex in cælibes.

Platõis leges

Cælibes mulctati.

Lex de maritandis ordinibus

Qui plures haberẽt liberos, alijs præ

Romuli lex. Vxores ſeruilia munera non obibãt.

Qui in uxorem aut liberos uiolẽtas manus intuliſſent.

runt. Veteres enim, mulieres propter infirmitatem conſilij, ſub parẽtum tutela cogna
torumq; eſſe uoluere: donec uiro deſpõſatæ, coniugali copula iungerentur: tunc enim à
tutela liberæ, in uirorum manu, non in ſeruitio erant. Ideo & mariti mores pro lege ha

Vxor erga maritũ & cõtra.

bere, atq; his ſe accommodare conuenit. Cõtra decet uirum curare, ad cultũ uictumq;
ei ne quid deſit: nanque uxori malæ tractationis cõtra uirum actio datur. Cauẽdumq;,
ne uxoris imperio maritus agatur: nam illum famoſum deſpectumq; paulo momento

Viri ſub uxoris imperio apud quos.

præcipitem ageret. Quare uerbum Catonis talia exprobrantis in Romanos ſæpe ema/
nauit: Illos omnibus gentibus armis imperitare, ipſis uero uxores. Fuitq; ideo proditũ
in Aſſyria, Lunæ templum apud Carras fuiſſe, in quo qui Lunæ ſupplicaret, uxoris im
perio ſubigi: qui uero Luno deo ſacrum faceret, uxori dominari ferebatur. Quibus etiã
mos à Semiramide traditus perdiu manſit, ut uiris uxores dominent. Sauromatas etiã
ferunt hoc habere præcipuum, ut uiri ſub imperio uxorio & famulatu ſint. Apud Ae
gyptios, ut uiro mulier præficiatur, legẽ cauebatur, teſtantibus uxoribus inter ſolennia
ſponſaliorum, in primis uirum ſuo arbitrio parere oportere. Spartanæ mulieres mini/
mé muliebris animi uiris imperant, domeſticisq; negocijs ſolæ præſunt, curaque omnis
& procuratio ad ipſas pertinet. In quo fertur lepide dictum Gorgonis uxoris Leonidæ,
quæ quum ab hoſpite argueretur, ꝙ ſolæ Spartanæ uiris imperitatent, Haud immeri/
to, inquit: nam ſolæ uiros pariuriunt. Semper tamen bonum maritum agere, ꝗ̃ in repu

Matronarũ auro inops ærariũ ſubleuatum.

blica magnum uirum eſſe, pluris ueteres cenſuerunt. Ipſisq; ad coniugij & ſoboles inui/
tamenta, inter muliebria iura, abundanti auro, mundoq; muliebri, aureisq; ſegmẽtis &
purpura, omnibusq; delinimentis uti permiſere. Quare in maximis bellis ſæpe matro/
nas auro collato, inops ærarium ſubleuaſſe, & magna reipublicæ adiumenta dediſſe, p/
ſpectum eſt. Legimus ſecũdo Punico bello, quum res publica infeſtis hoſtibus afflicta/
retur, ſcirentq; matronæ ærarium populi Romani bello exhauriri, ipſas cœtib⁹ factis,

Matronæ cur carpẽto uectę & in funere ſolẽniter laudatæ.

ſponte aurum & ornamenta ſua in ærarium contuliſſe, cuiꝰ rei cauſa, ut feſtis profeſtisq;
diebus, dum ad ſacra & ludos irent, carpento ueherentur, à ſenatu datum eſt. Camil/
li quoq; tempore, quum à Gallis populum Romanum redimere oporteret, in anguſtia
ærarij, quicquid auri & ornamentorum erat, matronas publice contuliſſe, eoq; ſe popu
lum redemiſſe accepimus: propterea ut earum ſicut uirorum, in funere ſolẽnis laudatio
eſſet, ſenatuſconſulto cautum fuit: primaq; Popilia à Craſſo filio laudata fertur in fune
re. Poſtea Iulius Cæſar defunctam primus laudauit uxorem: & Nero Poppeæ formam,
& alia fortunæ munera pro roſtris magnificé extulit. Alijq; deinceps defunctorum lau
des ad populum ſolenni oratione proſequuti ſunt. Vtq; perpetuum hoc coniugale fœ/

Diuortij cauſæ.

dus & ſine diſſidio foret, uxori uirum relinquere, & cum alio copulari nequaquam li/
cebat: uiro autem niſi uxor in adulterio aut ueneficio, ſeu clauium adulteratiõe depre/
henſa foret, aut ſi uinum biberet, leges à Romulo latæ diuertere nulli ſinebant: qui ali/
ter diſſidium feciſſet, bona uiri ad uxorem deuolui uoluere. Quare L. Antonius à cẽſo
ribus notatus, & ſenatu motus fertur, ꝙ nullo conſilio aut modo, quam in matrimoniũ

Repudiũ ob leues cauſas

duxerat, repudiaſſet: & Tiberius Cæſar quæſtorem gradu deiecit, ꝙ quam coniugẽ du
xerat, tertia poſt die dimiſit. Tametſi ex leuibus cauſis repudium interceſſiſſe plerunq;
inueniamus: ſi quidem Q. Antiſtius uxorem, ꝙ cum libertina fabulari uiderat, repudia
uit: & C. Sulpitius, ꝙ inuelato capite foras prodijſſet: quippe ueſte à capite deducta ma
tronas incedere, minime fas erat. P. quoq; Sempronius, ꝙ ludos ſe inſcio ſpectaſſet, uxo
ri repudium remiſit. Taxaturq; Mecœnas inconſtantiæ, ꝙ cũ ab uxore ſemel diuertiſ
ſet, illamq;, reconciliata gratia, paulo poſt reduxiſſet, iterum ac tertio cum ea ſimultate
exorta, repudium fecit, & mox in gratiam uenit. Quare millies eum duxiſſe uxorem fe
rebatur, quum unam haberet. Paulus uero Aemylius quum argueretur, ꝙ poſt longũ
tempus uxorem Papyriam fœcundam & formoſam dimiſiſſet, dixiſſe ferunt, neminem
ſcire, in qua parte calceus, licet ſpecioſus foret, ſuos premeret digitos. Domitianus tamẽ
Auguſtus equitem Romanum ob reductam uxorem, cũ qua Maritus ob adulterij cri
men diſſidiũ fecerat, iudicũ albo eraſit, & nota affecit: & M. Lepidus, ꝙ Apuleiæ uxo
ris deſiderium poſt diuortium ferre nequiret, morbo extabuit: ſicut Antiſtia repudiata
à Pompeio, ipſius mater indignitatem ferre non ualens, necem ſibi manu cõſciuit. So/

Solonis lex.

Quis primꝰ

lon uero lege conſtituit, ut qui uxorem exturbaſſet, dotem illi reſtitueret, alioqui interuſurium ſexquidrachmale ob moram ſoluere cogeretur. Primus enim P. Caruilius Ruga poſt annum quingenteſimum trigeſimumtertium, uel undeuigeſimum ab urbe condita, quum uxorem duxiſſet, ex qua uitio corporis liberos ſuſcipere nequiſſet, ſterilitatis cauſa diuortiū fecit, quod apud diuerſas gētes fiebat cōditionibꝰ uarijs: nā Thurijs hac lege permittitur, ut neutri cum iuniore ſponſa, aut uiro coniugium poſtea inire liceret, ne libidine aut illecebra uoluptatū magis, ꝙ cauſa diuertiſſe uideātur.

Verba diuortij concipiendi & ſpōſaliorū dirimēdorū.

Apud alios his uerbis concipitur diuortium, ut pari uoto uir & uxor inuicem dicerent, Tuas res tibi habeto. In ſponſalibus uero dirimendis, hæc fuere uerba: Conditione tua non utar.

Libellꝰ repudij.

Athenienſibus libello repudij porrecto à uiro uel uxore, an concedi debeat, magiſtratꝰ decernit. Apud Germanos ſemel cum nupta tranſigitur, cum qua ſeneſcēdum erat, neque à uiro diuertere, neq; poſt obitum alteri nubere permittitur. Id tamen memoriæ ꝓditum eſt, uxori, cōcepto, necdum edito partu, poſt diuortium, alteri nubere nō licere. Damnaturq; Auguſtus Octauius, ꝙ Liuiā Druſillam ex altero uiro abduxit grauidā, quam probauit unice. Neq; in ius uocanti matronam, eius corpus tangere, aut à magiſtratibꝰ ſummoueri permittitur, ut à tactu alienæ manus inuiolata maneat. Sed matronæ in ſemitis uiros de uia decedere iuſſum eſt: quod & ſenatuſconſulto cauebatur: neq; dotale prædium, quodue dotis cauſa exhibitū eſſet, uiro, inuita uxore, alienare, (quod lege Iulia uetatur) ne uxor indotata maneat.

Dos uxoria.

Expedit enim reipublicæ dotatas eſſe uxores, licet priſcis ſeculis dos apud Romanos æs graue fuerit: mox decem millia æris, dotes non exceſſere: poſtea corruptis moribus, ad quadraginta millia ſupergreſſæ ſunt, in tantū, ut Megulia, quod quingenta æris millia dotem dederat, Dotatæ nomen tulerit.

Megulia Dotata.

Fuit tamen lege cautum, ut ſi mulier uiro in manum conueniret, omnia quæ mulieris fuiſſent, uiro accederent dotis nomine. Proditumq; eſt, populum Romanum Caij Fabricij, & Cn. Scipionis, ac Manij Curij filias, quod ob tenuem rem familiarē pro natalibus nubere non poſſent, de publico dotaſſe: ſicut Athenienſes Ariſtidis filias ob modicas facultates, ære collato, connubio locarūt. Solon uero & Lycurgus ſalubriter conſulentes, ne ſponſæ magno coniugia inirent, uiris dotes dare legibus uetuere.

Solonis & Lycurgi lex.

Germanorū uetus conſtitutum.

Germanorum fuit uetus conſtitutum, ut uiri uxoribus dotes dare cogantur: qua nō exhibita, nihil cōſociatum aut fœderatum ſponſalia haberēt. Idem Cantabris, ut niſi à uiro ſponſæ dos fuiſſet ſoluta, nullū eſſet matrimonij fœdus. Apud Indos pari boum ſponſas mercari permittitur, qui quum in plures diuidantur ordines, unius tribus uiro, alterius ſumere non licet. Maſſilienſibus ultra aureos centū, dotem nulli dare permittitur. Cretenſibus dimidia pars bonoꝝ, quæ fratri cōtingit, ſorori dotis nomine accedit. Apud Gallos quantam pecuniam uir ab uxore accipit dotis nomine, tantam de ſuo conferre tenetur, ut quod inde redundaret, cū fructibus ſuperſtiti accederet. Aegyptij uero adeo dotes auerſari ſunt, ut qui uiri dotes acciperent, uelut mancipia, uxori addicerentur. Carthaginenſes non dotibus, ſed nuptiarum impenſis, quas immodicas faciūt, modum ſtatuere.

Spartanorū cōſtitutum.

Fuitq; conſtitutum apud Spartanos, ut qui rei quærēdæ cauſa locupletum affinitates quærerent, pœna mulctarentur. Quare Lacedæmonij q Lyſandro ſuperſtite, illiꝰ filias ſe ducturos uxores promiſerant, & eo morte ſublato, ducere recuſarāt optimo iure, ephoris iudicibus, pœnas dedere: ꝙ ſpe præmiorum, locupletum affinitatem affectaſſent.

Vbi uxores deliquiſſent in maritos.

Si quid uero ab uxore delictum eſſet, aut ſi quæ ſimultates offenſionesue forent, ſi quidem leuia & per ignorantiam admiſſa, clementi animaduerſione & molliſſimis pœnis emendabant: ſi qd uero grauius, de eo uir nō in iudicio & foro, ſed remiſſo iudiciorum munere, ne litibus obſtreperent, cum propinquis tanquam domeſticis iudicibus, cognoſcebant quicquid diſſidij foret, in ſacello deæ Viriplacæ, illarumq; contumaciam pœnis ſeuerioribus, aut mollioribus cohibebant. Quod etiam Tiberius Cæſar ſtatuit, ut propinqui & neceſſarij matronas proſtratæ pudicitiæ, quibus accuſator deeſſet, communi ſententia coercerent. Nonnunquam uxoris offenſa, mariti iudicio permiſſa fuit: nam Pomponia Græcina capitis & famæ poſtulata, iudicio mariti inſons renunciata eſt.

Magiſtratus Athenis ad conciliandū diſſidētes cū uiris uxores.

Athenis uero erat magiſtratus, qui diſſidentes cum uiris uxores, quæ non ſyncera fide in gratiam rediſſent, ſine iurgio & ſine offenſa conciliarent: in quo Crates

Diogenis ſectator fuit, qui litium omnium & iurgiorum moderator & arbiter inter propinquos pcipue habit' eſt. Sicut apud Spartanos harmoſyni erāt magiſtratus, q mulierum petulantiam immodeſtiamq; cohibebāt. Apud alios fuere conciliatrices, quæ uiris uxores, & uxoribus uiros conciliarent. Adeoq; more maiorum muliebri pudori, ſalubri temperamento conſultum fuit, ut ne priuatam quidē rem agere fœminas, niſi autore parente, fratre, uiroq; permiſerint. Illud certe non eſt ab re dixiſſe, q quæ uno uiro contentæ erant, quæq; matronale decus ſeruaſſent incolume, haud aliter q̄ pudicæ corona donabantur: quæ uero poſt uiri obitum coniugium iniſſet, niſi poſt decimū menſem nupſiſſet, leuis & impudica, atq; infamiæ inuſta putabatur. Ideo prægnantem bouē Numæ legibus immolare, & ita facinus expiare cogebatur. Neq; omittendum, quondam uxores uiris, & matres filijs, tunicas togasq; facere, easq; acu & licio ac telis intexere cōſueſſe: ſummosq; imperatores & duces à neceſſarijs ſæpe ueſtes cōtextas induiſſe. Quare Alexander Macedo & Auguſtus Octauius, domeſticis tunicis ab uxore, matre & ſorore, aut nepte confectis, uſi ſunt, quas ueteri more in atrio domus cum clientibus Romani intexebant: Græci uero in œco & proœco. Quippe apud matronas quondē lanificium magnæ laudi fuit: lanamq; feciſſe mulierem, pudicitiæ & probitatis ſignum erat: quod à Phrygibus inſtitutum, ad Romanos fluxiſſe putarim, quibus Attalus rex, primus aurum ueſtibus intexere inſtituit. Vnde phrygiones dicti, qui pictas ueſtes intexebant. Quo enim tempore inter Romanos & Sabinos fœdus ictum eſt, cum Romulo & Tatio cōuenit, ut Sabinæ ab omni opere, præterquā lanificio, immunes forēt. ſcribitq; Varro, lanam cum colo & fuſo Tanaquilis & ſandalia in tēplo Anci Martij, ad ſua tēpora duraſſe incolumem, factamq; ab ea togam regiam uirgulatam, qua Seruius Tullius uſus fuit. Erat tamen pagana lege ſancitum, ne mulieres in uia torquerent fuſos, aut illos detectos ferrent: quoniam frugum prouentib' aduerſari putabatur. Vtq; lanificium ueteribus cordi fuiſſe adnotarent, ſponſam nuptiarum die colum comptā, & fuſum cum ſtamine, ad uirum deferre iuſſere: quem morem apud multos etiam nunc coli obſeruariq; uidemus, præcipue Iberos, quibus quicquid texunt mulieres, in commune cōferunt, & uirorum iudicio quæ plurimum texuit, honoribus cumulatur & precio. Phæacenſes quoq;, Homero teſte, ſicut rei naualis uiri, ita mulieres penſa trahendi & acu ueſtes intexendi peritæ ſunt. Non ſic Aegyptijs: nā uiris domi penſa curare, fœminis uero in foro uacare uſus erat. Apud Perſas autē matronas lanæ admouere manus, aut calathum & penſa tractare, probro & turpitudini dabatur.

Poſt uiri obitū matrimoniū ineuntes.

Lanificiū matronarum.

Pagana lex.

Ingens miraculum rerum quæ in Germania & Britannia, tam ex uitibus quam fluctu maris proueniunt. Caput IX.

PRofecto rem mirificam & oſtento ſimilem, & quæ dici crediq; uix poſſit, amicus meus ſummus nup enarrauit mihi, q̄ ego his cōmentatiunculis meis adijcere dubitaſſem: ita uidetur eſſe rara dictu, & ſuper omnem impudētiam, prorſusq; ridiculæ uanitatis, niſi hoc pro comperto & explorato, multorū teſtimonio comprobaſſet, qui ſe non audiſſe uel legiſſe, ſed oculis uidiſſe, & manibus attrectaſſe aſſerebant. In citeriori Germania intra Danubium loca eſſe, in qbus, niſi contra frigora & gelu, ac feram ſæuamq; hyemem, uites maxima parte anni, ſub niuibus homo contectæ iaceant, quum nulla his contra immodica frigora tempeſtatesq; firmitas ſit, ut pote in tractu gelidiſſimo, prorſus algore intereāt. Eas demum liquatis niuibus, æſtate anni ingruente, & calore cæli, mirificé germinare, & frondes geniculatas emittere, ſed uini parum effundere. Interq; eas nonnullas, neſcio qua cæli temperie, ſeu occulta & cæca origine, uites exiſtere peculiari miraculo & admirationis præcipuæ: quæ clauiculos & plerunq; candicantia folia ex puro auro germinent, & ſimul coaleſcāt, illosq; uidiſſe & manibus attrectaſſe, regibusq; & ſummis ducibus unà cum palmite uitis rimoſo cortice, dono datos, ingenti miraculo fuiſſe: neq; id ubiq; & paſſim, ſed alijs atq; alijs in locis, & modo hic, modo alibi fortuito euentu, & prout naturæ libitū fuit, euenire: idq; apud incolas pro oſtento minime haberi: ſed quia in locis pluribus id accidere ſoleat, quaſi inter quotidiana & frequentia reputari. Cuius rei cauſam quærentibus nobis, & pleroſq; eruditos conſulentib' phyſicæ nō ignaros, qui naturalium re℞ momēta & cauſas didi-

Vites in Germania.

Clauiculi & folia uitium ex auro.

cere,nemo eorum quiſquam ſatis exploratam ferre ſententiam,aut quæſtioni ſatis face/
re uiſus fuit:adeo difficiles cauſas explicatusque habebat,niſi quod ex contagio terræ &
Cauſa.
glebæ,ubi hæc prouenere,quum ibi aurifodinas eſſe certum ſit, ſubtus in radicibus co/
aleſcere aurum,& unà ingenitum & condenſatum occulta ui & origine,dum germina
emittunt,mirabili naturæ conſtituto aut decreto ſtellarum,aurum ſimul erumpere,&
ita germina concipere,frondesq; aureas emittere crediderunt:ſicut in Scythia autores
Niues rubræ in Scythia.
tradunt,in montibus ubi minium effoditur, ex terræ contagione & cæli moderamine
extare rubras niues.Iunius Dentatus Parthenopeus,ingenio ornatiſſimo,uir apprime
nobilis & eruditus, quocum mihi à primo ætatis gradu uetus & magna amicitia fuit,
referre ſolebat,pleraq; prodigioſa & admirabilia,inter quæ miraculum ingens in peni/
tiſſimis oris Britanniæ & ſinu intimo,ubi æſtus effuſi Oceani,ſecũdi & reciproci ad Lu
næ augmenta & damna,ac frequentes fluxus maris & refluxus haud ſecus q̃ tempeſtas
ſtatis uicibus litora infeſtant,ab autoribus memorati exiſtunt,ſæpe malos & nauium ca
Fũgi in carioſis nauib9 nati,qui deinde uiuant.
rinas uetuſtate tabeſcentes,ad litora expoſitos,& diutina aqua madefactos,quoſdã ue/
luti fungos breui pediculo,iuxta aquas gignere,paulatimq; adoleſcere inter fluctus, la
pſisq; diebus etiam moueri,ſed tamen à trunco minime diuelli. Interiecto deinde tem/
pore,uelut ad iuſtam magnitudinem peruenerint,mirum dictu tradit,quod omnem ſu
perat fidem,fungos eiuſmodi ita genitos,à trunco ſponte euelli,mox alis emiſſis,& pen
niculis enatis euolare, & marinas aues exiſtere, ueſciq; piſciculis litoralibus, perq; ma/
ria paſſim enatare,pariterq; apud incolas mirũ non haberi. Sed quia paſſim id euenire
ſoleat, quotidiano uſu miraculum eſſe deſinere. Hæc inquam mirifica uiderentur, niſi
monſtrifica eſſe ubiq; ſolertis prouidentisq; naturæ opera experimento uideremus. Ita
enim parens natura comparauit,& opus fabricata eſt, ut ſub orbe diuerſiſſimo, pleraq;
dictu admirabilia,excedentia fidem,inexplicabili difficultate gignantur. Nã quis cre/
deret q̃d Ariſtoteles, Cicero & Plinius tradunt,in Ponto Euxino apud Hypanim flu
Apud Hypanim fluuium
uium tenues membranas acinorũ modo innaſci arboribus,ex qbus mox uolucris qua/
drupes,quæ ultra diem uitalis non ſit,erũpere conſpiciatur? Aut quod idem ſcribit Ari
ſtoteles περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, in Cypro genus quoddam gigni æris, auto non abſimi
lis,quod in fruſta minutiſſima conciſum agricolæ ſerant,mox ad pluuiam exoriri & co
Aes feminatũ in Cypro.
aleſcere,& poſtquam adoleuerit ad iuſtam maturitatem,colligi & recondi? Vel quod
idem compertum in Iberia dicit,paſtores quandoq; ſyluam incendiſſe,mox tellure con
ſciſſa,multum argenti deliquati effudiſſe,iudicatumq; eſſe,glebam refertã uenulis, ori/
chalcum argentumq; educere? Aliaq; quæ arduæ ſunt explicationis & difficultatis im
menſæ. Atq;,ut reliqua omittãtur,nonne uſu quotidiano aſſiduoq; experimẽto didici
Vermiculi ſericũ ex ſe mittentes.
mus,ex minimis paruisq; ſeminibus leui calore fotis, animari uermiculos mirabili cõ/
ſtituto,qui fronde cõtecti & educati,paulopoſt quũ adoleuerint, Sericum unde nobis
preciosarum ueſtium uſus eſt,ex ſe emittant,& demum quũ adulti fuerint,gignant ex
ſe cucullos & follicula,in quibus recõditi immoriantur,indeque enaſcantur papiliones
candiduli,qui inuicem nexi,pariunt ſemina,ex quibus denuo naſci queant? Iſta quidẽ
Papiliones.
frequenti apud nos ſpectaculo quaſi quotidiana uiluere: quæ ſi aliis referãtur, qbus hæc
incomperta ſunt,prorſus incredibilia,& fide caritura,ac fictis ſermonibus ſimilia haud
dubie uiderentur. In qua quidem re mirari ſuccurrit,quod Procopius Græcus autor li
teris & monumentis recentiũ hiſtoriarũ prodidit,Iuſtiniani temporibus cõmentũ hoc
Sericæ ueſtes quãdo primũ emerſerint.
Serici,ſolerti ingenio quæſitum,primum in Italiam allatum fuiſſe, quum antea incom
pertum foret & incognitum. Cuius dicto licet cõiectari, Sericeas ueſtes ex uermiculis,
quales hodie uiſuntur,apud prius ſeculum & ueteres Romanorũ non fuiſſe,licet byſſus
Byſſus.
& purpura ac ueſtes Sericæ, diſſimili uidelicet licio contextæ, oĩm ſermonibus celebra
tæ ſint,quod ex frondiũ caniciæ depectunt Seres,byſſumq; apud Indos frequentẽ gigni
Lanigeræ arbores.
tradunt,ex arbore populo haud diſſimili,foliis uero ſalici, quem in Græcia etiam naſci
Pauſanias prodit:apud eosq; lanigeras arbores florẽ emittere cũ nucleo, quo detracto,
Arbores in Perſicis inſulis.
reliquũ ut lana carminetur. Atq; in Perſis inſulis arbores inſtar cotonei mali,cucurbi/
tas emittere,quæ mox ruptæ,lanuginis pilos oſtendant,ex qbus cõficiunt ueſtes. Et in
In Atlante.
Atlante arbores naſci,quorũ comæ lanugine ueſtiunt,quæ Sericis uelleribus nõ cedãt.

Quod nobis quoq; ſatis probabile, nec à fide deuium uideretur: niſi apud Indos & Aegyptios bombycem Coam intexere uermes, qui aranearum more fila deducant, multiplici lectione uideremus.

Locus ex Iuuenale declaratur, & quotuplex apud ueteres libertatis genus fuerit, qualiterq; ciuitas amittebatur uel dabatur.

Caput X.

IN Iuuenalis ſatyra quinta, qua in eos inuehitur, qui potentiorum ſectators fiunt, hos uerſus poſtremos meminimus legiſſe:

Omnia ferre
Si potes & debes, pulſandum uertice raſo
Præbebis quandoq; caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis & tali dignus amico.

Quos pleriq; parum docti grammatici, uerborum inuolucro interpretati, ita ſtudioſos demorantur, ut non ſit facile æſtimare, quæ tandem autoris mens, & qui uerborum ſenſus exiſtat: qui tamen ſi explorato iudicio exponãtur, profecto manifeſti apertiq; fient. Et licet aliud alij autument eruditiores, huic ego opinioni accedere͂, quæ magis ex contextu uerborum redundat: Quod quum antea multis criminationibus illos qui menſas potentiorum ſectantur, & aliena quadra ſtudẽt uiuere, poeta fuerit inſectatus: poſt multa quæ ſub alieno imperio digna atq; indigna pati neceſſe eſt, ut tandem ſe in libertatem uendicent, & iugum quod, imperioſi domini ferendo ſeruitium, ſponte ſubierãt, demum è collo diſcutiant, ſuadendo concludat: quodq; pulſandum caput uertice raſo, probé arbitratur: ſcilicet modũ, quolibet quiſpiam à prætore fit, deſignauit. Fuit enim antiqui moris, ut qui ex ſeruitute in libertatem uocabatur, raſo capite ad prætorem itaret, apud quem bis terq; caput percuſſus, uel per lictorem percuti iuſſus, uirgula quæ uindicta dicta eſt, aut feſtuca in eum iacta, quũ eum uertiſſet dominus, prætoris iuſſu ſeruitute eximeretur: quiq; libertatem eo modo nactus fuerat, manumiſſus uindicta dicebatur: quo genere manumiſſionis, libertatem unà & ciuitatem Romanam aſſequebatur: ſcilicet à Vindicio Vitelliorum ſeu Aquilioruũ ſeruo, cuius indicio detecta coniuratione de opprimẽdis cõſulibus, autore T. Liuio, primus libertate & ciuitate donat[9] eſt. Cautumq; fuit, ut qui ita libertatem aſſequuti eſſent, uindicta manumiſſi dicerentur. Raſo eñi capite, tam illi qui liberi fiebant, quaſi tempeſtatem effugiſſent, q̃ qui bello capti, ſeruitute exempti fuerant, incedere & triumphantis currum proſequi conſueuere. Obſeruatumq; fuit, ut in templo Feroniæ libertorum deæ, tam ſerui q̃ addicti ex compedibus & ergaſtulo, libertorum munia acciperent. Non ergo inſcitẽ, debere eos qui potentioribus tam ſeruiliter famulantur, caput raſo uertice prætori pulſandum præbere, ſeq; in libertatem uendicare, nec dura Virronis flagra patienda eſſe, poeta cenſuit: ſcilicet alludẽs ad eos, qui ex ſeruitute à prætore manumiſſi, & libertate donati ſunt. Apud Lacedæmonios uero, qui ſerui mancipio eximuntur, fronde coronati incedunt, & templa circũeunt: apud q̃s hi qui à tyrannis liberati erant, adſcripti uacabãtur. Sed notãdum, apud Romanos libertatum triplices fuiſſe ſpecies: nam pleriq; manumiſſi, liberi ſimul & ciues Romani erãt, quæ maior libertas, & ex uindicta appellatur: alij teſtamento, uel in æde ſacra, aut ante conſulem, ut inquit Caius: nonnulli cenſu fiebant liberi, quo genere manumiſſionis, etiam ciuitatem Romanam aſſequebantur. Quum enim ſoli ciues cenſerentur, ſi quis ſeruus, iubente domino, in cenſum relatus eſſet, & liber & ciuis erat: qui tamen cenſus non ius ciuitatis confirmabat, ſed indicabat eum qui cenſus fuiſſet, pro ciue ſegeſſiſſe. Quam quidem ciuitatem & libertate͂, niſi aut proſcriptione ſolum uertendo, aut ſi aqua & igni interdictum foret, ex decreto ſenatus, iuſſuq; populi, nemo inuitus amittebat. Neq; enim ciuem Romanum ſine autoritate ſenatus, ciuem eſſe deſinere fas erat, niſi capti ab hoſtisbus fuiſſent: tunc enim quoad captiui erant, ius ciuiũ & ciuitatem amittebant: qui ſi in urbem poſtea redirent, iura ciuitatis & libertatis poſtliminio recipiunt: itaq; liberi & ciues Romani fiunt. Fuitq; memoriæ proditum, ut quẽ pater aut populus uendidiſſet, uel pater patratsu hoſtibus dediſſet, ſi ab hoſtib[9] receptus ſuſceptusq; fuiſſet, cum eo nullum poſtliminium foret. Quod ſi is quem pater patratus deuo

Manumiſſio quibus cęremonijs fieret

Feronię templum.

Apud Romanos triplices libertatum ſpecies.

Poſtliminij ius.

uerat, receptus non ſit, cum eo poſtliminium eſſe, cōſentiunt omnes: quum nec deditio, nec donatio ſine acceptione intelligi poſſit. Ciuitatem Romanā amitti, ſi Romanus ci uis urbis alterius iura adſciuerit, multi cēſuere, quum duarum ciuitatum iure ciuili ne/ mo cenſeatur ciuis. Animaduerſumq; eſt, eum q ab imperatore ciuitate donatus eſſet, nunquam ob crimen, populi iudicio fuiſſe condemnatum: ſi qui tamen rei capitis age/ rentur, & ob id ſolum uerterēt, non prius ciuitatem amiſiſſe cenſebantur, q̄ eſſent rece/ pti in eam, quo uertendi ſoli cauſa uenerant: idq; non ademptione ciuitatis, ſed aquæ & ignis interdictione fieri. Hanc uero ciuitatem a principio parciſſime populus Roma/ nus dabat: quippe Craſſo & Scæuola conſulibus, ne ius ciuitatis in colluuione & quaſi promiſcuum foret, cautum fuit, ne hi qui ciues Romani non eſſent, pro ciuibus fierent. Quare Punico ardenti bello, Murrina Syracuſanus, ob plurima in rēpub. merita, & q in Sicilia cum equitatu tranſierat ad noſtros, ex autoritate ſenatus & rogatione populi, ciuitate donatus fuit, loco magni muneris. Mox lege Gellia & Cornelia, ut niſi quibus Cn. Pompeius ciuitatem dediſſet, nemo ciuis fieret, decretum eſt. Quo tempore Theo/ phanem Mitylenеum ciuitate donauit pro concione. Antea uero lege Apuleia, quā Sa turninus, cōſule C. Mario, tuliſſe dicitur, ut in ſingulas Latinas colonias ternos ciues fa cere liceret, cautum erat. Deinde lege Pompeia, quā Pompei⁹ Strabo tulit, ueteribus in colis tranſpadanis idē iuris quod Latinis colonijs, tributum eſt, quos poſtea ciuitate do nauit. C. quoq; Gracchus Italos & Romanos eodem iure cenſuit, quo tēpore Italicis po pulis pluribus ciuitas tributa fuit. Primusq; Fuluius Flaccus cōſul, Italos ut in ciuitatē aſſumerentur, excitaſſe dicitur: deinde Tyrrheni, Lucani & Samnites iure ciuitatis do nati fuere. Demum Sylla illorum ſeruos, qui ciuili bello ceciderant partium ſuarum, in libertatem uendicauit, & ciues eſſe uoluit. qui tametſi ius ciuitatis haberent, non tamē cū ueteribus tribubus ſuffragia ferebant. Sed ex illis uelut nouis incolis, alias effecit tri/ bus, in quibus ultimi ſuffragabantur. ita fiebat, ut ad illos perraro ſuffragij ius ueniret. Quæ om̄ia poſt ciuile bellum, quum rerum Sylla potiretur, & ſummam imperij tene/ ret, ſublata & inducta, in melius emendauit. Nam magnæ ſibi curæ fuit, nō in colluui one omnium, neq; apud exteros nomen Romanū paſſim uulgari: ideo populi iuſſu co/ mitijs centuriatis, ſingulis municipijs ius ciuitatis, q̄d antea acceperant, ademit. Quod & Licinia lege & Mutia cauebatur: quippe quum Italiæ populi magna pars ſe pro ciui bus gererent, Licinius Craſſus orator, & Mutius Scæuola pont. max. ut in ſuum quiſq; ius rediret, legē de regendis ciuitatibus tulerunt, quum ſumma cupiditate ciuitatis Ro manæ Italici populi tenerētur: qua lege ita alienati animi ſunt, ut principium belli Ita/ lici fuerit. Itaq; ius ciuitatis, quod cum infimis antea promiſcuum erat, apud paucos re dundans, optabilis fuit. Diuus poſtea Cæſar medicinam profeſſos, & liberalium arti/ um doctores, præcipui muneris loco, ciuitate donauit. qui quū Nouocomēſibus ius ci uitatis dediſſet, Marcellus conſul id irritum fecit, arreptumq; decurionem Nouocomē ſem uirgis in foro pulſauit, præfatus ea dediſſe uerbera, ne ſe Romanum ciuem aliquan do cenſeret. Marius quoq; legem tulit, ut niſi ex decreto populi, nemini in regione eſſe liceret. Mox Syllæ exemplo, mille homines Camertes, propter nauatam inſigniter ope ram in bello, ciuitate donauit. Eratq; conſtitutum, ut qui in numero ciuium Romano rum adſciti, quiq; ciuitatē Romanam populi iuſſu aſſequuti fuerant, (ne quid diſcrimi nis cum ueris ciuibus foret) pudendas artes & homine Romano indignas, non pertra/ ctarent, ac mutatis exploſiſq; ueterib⁹ nominibus, P. Cornelij, Metellorumq;, & Clau diorum, aliorumq; nobilium Romanorum priſca nomina, tanquam ueri ciues & cultu Romano educati, uſurparent. Demum Auguſtus Cæſar uindex maieſtatis Romanæ, ne unquam tortus aut uinctus ullo libertatis genere, ciuitatē nanciſceretur, edita lege ſtatuit: ipſamq; parciſſime & uelut magnū operæpræcium largitus fuit. Quod & Clau dius Cæſar prohibuit: nam peregrinæ conditionis homines, gentilia Romanorum no/ mina aſſumere uetuit, ciuitatemq; Romanam uſurpantes, ſecuri percuſſit. Sed animad uertendum, non omnes qui in ciuitatem adſciti erant, protinus ſuffragij ius in tribus ha buiſſe, uel ad magiſtratus & honores admiſſos eſſe: q̄a niſi ius ſuffragij à populo his im/ partiretur, atq; in tribus admiſſi deſcriptiq; fuiſſent, ad dādos honores promouendoſq;

Qui ab imperatore ciuitate donatus eſſet.

Ciuitatē parciſſime initio dabant Romani.

Ciuitate donati raro ſuffragabātur.

Lex de regēdis ciuitatib⁹

Docti ciuitate donati.

Ciuitate donati, a pudēdis artib⁹ abſtinebant, & nomina mutabant.

Aug. Cæſaris lex.

Ciuitate donati ſine ſuffragio.

magiſtratus, ius ſuffragij nõ habebant: ſi quidem multis dabatur ciuitas ſine ſuffragio,
pleriſq; ius Quiritum, nonnullis libertas, aliquibus ius municipij & fœderis, pluribus
ius Latij: alij tanquam coloni, alij ſtipendiarij & uectigales habiti, nonnulli ſpõſione in
amicitiam recepti fuere. Quam quidem ſuffragij lationem, ſine conſulto ſenatus, ſolus

Ius Quiritiũ cui primo datum.

populus ut beneficium tradebat. Ius uero Quiritium, primum Archagatho medico cũ
taberna, in compito Acilio datum fuiſſe legimus: municipij uero illis, qui ex alienis ci/

Municipij 9

uitatibus adſciti, munerũ Romanæ ciuitatis participes erant, niſi quod ad ſuffragia fe
renda, & magiſtratus admitti nõ poterant; ſicut Fundanis, Formianis, Cumanis, Acer
ranis, Lauinijs & Thuſculanis, qui haud multo poſt, in ciuitatem admiſſi fuere. His nã
que & Campanis equitibus ciuitas ſine ſuffragio data fuit: quibus poſtea & Arpinatib⁹
ius ſuffragij, quod antea negabatur, conceſſum ferunt. Anagninis quoq; ciuitas ſine ſuf
fragij latione collata eſt, conciliaq; & connubia adempta, magiſtratibusq; interdictum,
prærerq̃ in curandis ſacris. Et quum Puteoli, Salernum & Buxentum, pro eo q̃ adſcri
pti coloni nomina dediſſent, ſe pro ciuibus gererent, ſenatus iudicauit non eſſe ciues.
Nonnunq̃ qui ex municipijs ſuo iure & legibus utentes, muneris tantũ cum populo Ro
mano participes erant, nullis neceſſitatibus aut alia lege uel fœdere adſtricti, municipes
dicti ſunt: ſicut M. Cato ſenex, T. Coruncan⁹, Caius Marius, M. Tulli⁹, & alij. Ter
tio, q ad ciuitatem Romanam ita uenerunt, uti municipia eſſent ſuæ cuiuſq; ciuitatis &
coloniæ, ut Tiburtes, Prænestini, Piſani, Vrbinates, Nolani, Bobutinẽſes, Placentini,
Napeſini, Sutrini, Lucenſes. Fuitq; obſeruatũ, ut ita recepti, peregrinorum loco nõ ha
berentur, ſed ciuium. Et tametſi ius coloniæ, q̃ municipij ſemper maius & auctius fue/
rit, q̃ coloni iura inſtitutaq; populi Romani, nihil ſui arbitrij habẽt: municipes uero ſu
is utuntur moribus & inſtitutis, ſine imperio populi Romani: tamen in coloniã ſemel
auſpicato deductam, illa incolumi, noua colonia deduci nequit, licet illa exiſtente, uoui
coloni deduci ualeant. Differt tamen colonia a municipio, quia ex ciuitate colonia alio

Coloniæ a municipio differentia.

traducitur, municipes uero aliunde in ciuitatẽ ueniunt. In quo animaduertẽdum, plu
ra fuiſſe coloniarum genera: nanq; aliæ Latinæ, aliæ ciuium Romanorũ dictæ ſunt, aliæ

Coloniarũ genera.

ex utriſque, nonnullæ ex peditibus uel equitibus, quum in agrum bello captum ſtirpis
augẽdæ cauſa mittebantur: ſiquidẽ Bononia, colonia Latina fuit: Mutina & Parma ci
uium Romanorum: Placentia equites ſolos habuit Latinos, licet Cicero Placentiã mu
nicipium, nõ coloniam dicat eſſe. Eratq; conſtitutum, ut ſingulæ coloniæ annuã pẽſio
nem populo Romano penderent, tametſi Liuius Druſus tri. pl. duodecim colonias ſine
onere penſionis deduxiſſe legatur. Fertur tamẽ populus Romanus Ilienſibus ob gene
ris uetuſtatem, & quia autores Romanæ ſtirpis fuerant, pleniſſimam immunitatem de
diſſe, ut tutelæ curæq; excuſationem haberent: Tyrijs uero libertatem, ſicut Athenienſi
bus, & Theſſalonicis, quibus etiã diuus Seuerus ob egregiam fidem Italicum ius dedit,
Cyzicenis uero, quum Mithridatico bello ob inſignem operam libertatem meruiſſent,
poſtea Tiberius Cæſar, quod inſolenter in ciues Romanos ſe geſſiſſent, libertatem ade/
mit, & ſtipendiarios fecit. Nero quoq; uniuerſæ Achaiæ libertatem dedit, Græciamq;
liberã dimiſit, & nationes Alpiũ maritimas in ius Latij tranſtulit. Ex inſulis uero, Ce
phalenia, Zacynthus, Aegina, liberæ fuere. In Aphrica, Carthago, Leptis, Adrũma,
Rhuſpinũ, Tapſus quæ etiam à diuo Seuero & Antonino iuris Italici factæ ſunt. Otho
Lingonibus uniuerſis ciuitatẽ dedit. Ex finitimis, Oſtia, Antiũ, Minturnæ, Tarraci

Priuilegium eorũ qui ius Latij haberent.

na, & aliæ plures, militiæ aliorumq; munerũ uacatione fungebantur. In Sicilia, quia pri
ma omnium prouincia facta eſt, Mamertina ciuitas & Tauromini tana, fœderatæ: libe
ræ uero & immunes, Cẽturipinũ, Alexina, Segeſtana, Aletiẽſis, & Panormitana. Inter

Liberali9 deinde ciuitatẽ dabãt Romani.

quas, Centuripini & Segeſtani Latinitatis iura obtinebant. Eratq; uetus mos, ut q ius
Latij haberent, alios ſumere magiſtratus aut præſides nõ tenerentur, niſi Romanos ci
ues. Nemauſenſes enĩ quũ ius Latij obtinerent, ad ædilitatem & quæſturã aliosq; hono

De iure latinitatis uide elegãtẽ locũ Alc. lib. 2. diſpũt. cap. 21.

res, nullos niſi Romanos ciues admiſere. Poſtea liberalitate populi Romani, ex omni
genere, omniq; natione terrarum, benemeritos de nomine Romano, quorum uirtus eni
tuit, in ciuitatem adſciſcere, & fide ac ſocietate iũgere, uſus inualuit. Eſtq; inter exẽpla,
nõ ſtipẽdiarios modo, ſed hoſtes populi Romani, q ad noſtros imperatores p̃fugiſſent,

aut magno uſu reipub. fuiſſent, quinetiam ſeruos bene de repub. meritos, ciuitate donatos eſſe. Itaq; Tuſculanos, Aequos, Volſcos, Hernicos bello uictos, poſt uictoriam ciuium numero Ro. adſciuere, ſuæq; tutelæ duxere, & ueluti patroni clientes, in fidem acceperе, cognationeq; & hoſpitio iunxere. Sic Iulios Alba, Coruncanos Camerino, Porcios Thuſculo oriundos, in ſenatũ acciuerunt. Lapſis deinde temporibus, latius hoc ius propagatum fuit, ita ut in Hiſpania oppida Latio antiquitus donata, undetriginta numerentur: libertate, ſex: fœdere, tres, ſtipendiaria, centum uiginti. In citeriori uero, oppida ciuium Romanorum, tredecim: Latinorum ueterum, octodecim fuerunt, fœderatũ unum, ſtipendiaria centũ triginta quinq;. Inter quas, Pacenſes & Emeracenſes in Luſitania iuris Italici fuere. in Aphrica ciuium Romanorum, quindecim. Deniq; repub. uariis caſibus agitata, Veſpaſianus uniuerſæ Hiſpaniæ ius Latii tribuit. Otho Lingonib' uniuerſis ciuitatem dedit. Claudius uero Cæſar, omnes Græcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, Sauromatas, ciuitate donare, & togatos uidere ſtatuit. Quinetiã nõ modo in iura ciuiũ, ſed in imperiũ ſæpe externos Romani adſciuere. Primus eñ Traianus externus, & deinceps alii ad imperium promoti feruntur. Solon uero Athenienſibus, præter eos qui ſacra & genus aut ſtirpem antiquiſſimam haberent, ius ciuitatis nulli peregrino dari mandauit, niſi ei qui aut perpetuo exilio patria pulſus eſſet, aut alicuius artis cauſa cum penatibus & domo Athenas commigraſſet. Poſtea Pericles legem tulit, ut hi ſoli Athenienſes fierent, qui utroq; parente Athenienſi ciue nati forent: in tantum, ut Euagoras uix propter multiplicia beneficia, ciuitate donari meruerit. Qui etiam autor fuit, ut ex non legitimo matrimonio editi, ciuium non cenſerentur numero: licet contra legem a ſe editam, illegitimum filium ſibi ſuperſtitem, ciuis loco haberi uoluerit. Deinde inquilini, & aduentitii paſſim in ciuitatẽ adſciti fuere, coacti, tribui nomine drachmas duodecim quotannis pendere: fœminæ uero, ſex. Lacedæmonii uero Lycurgi legibus & Thebani, nouos incolas & peregrinam ſtirpem non admiſere: ſed ius ciuitatis & urbis uſum peregrinis interdixere, uictosq; armis pro alienis arcuere. Finitimos tñ, quos Helotas nũcupant, pari iure uixiſſe, & a Procli & Euriſthenis Heraclidib' deſcẽdentes, in ciuitatem adſcitos fuiſſe comperimus. Quinetiam peregrinis Spartã adire, omni tempore non licuit, ꝙ illoꝝ commercia uitarent: quare Dorinoxeni, quaſi fallẽtes hoſpitem, dicti ſunt. Nec ſolũ Spartæ peregrinos & conuenas nõ admiſerũt: ſed ſi quis ciuis Spartа diſcedens, apud exteros moraretur, capite luebat: quibus nec peregrinari licitũ erat, ne uerſutias & dolos a peregrinis haurirent. Neq; aliud Lacedæmoniis & Athenienſib' fuiſſe fertur exitio, (quanq̃ multum armis ualerent) niſi ꝙ uictos bello, oſos haberent, nulloq; commercii iure dignos ducerent. Qua de re Phocion Athenienſibus ſubiratus fuit, ꝙ filium Spartã ad peregrina noſcenda inſtituta dimiſiſſent. Tirteũ tamen poetã Lacedæmonii ciuitate donarunt, contra inſtituta maiorum: quod ideo factũ Pauſanias ait, nequando illis obiici poſſet, ꝙ peregrino duce uſi fuiſſent. Athenienſibus quandoq; lege cautum fuit, ne quis Atheníenſium Megaram pedem inferret, mulcta capitis indicta, ꝙ odio eos proſequerentur perniciali: pœnis, ſi quis ui tempeſtatis, aut hoſtium impetu ad eorum litora applicuiſſet, intra quintum diem abire cogebatur. Carthaginẽſes quoq; adeo peregrinos oſos habebant, ut qui in Sardiniã aut Herculis columnas adnauigabant, mari demergerent. quod de Scythis quoq; proditum eſt, qui adeo peregrinos inſectati fuerunt, ut eos omni uitæ commercio prohiberẽt: Anacharſim, ꝙ ſacra Græco more faceret, occiderint. Idẽ de Scythotauris, q pro hoſtiis aduenas immolabant, proditum eſt. Inter cæteros feruntur Gamphaſantes in intimis Libyæ oris, adeo hoĩm cõmercia fugere, ut nulli ſe peregrino miſceri ſinant: & Seres, qui cœtus & congreſſus fugiunt hominũ, ita ut reꝝ precia oculis æſtimantes, ſua tradant, aliena non emant: ſcilicet arbitrati, iura ciuium cũ peregrinis cõmunicari non oportere. Apud Indos quoq;, niſi triduo, hoſpitẽ diuertere non licebat, ne ciues longo uſu diſſimiles mores imbuerẽt, & in alienas leges ritusq; trãſirẽt. In Aegypto quoq; apud Buſirim & Cynoſpolim, hoſpites non diuertebant, neq; admittebantur alieni. qui omnibus fere barbaris mos exoletus erat, ut hoſpites finibus pellerent. Claudius quoq; Cæſar, peregrinos ferre gentilia Romanoꝝ nomina uetuit edicto. Proditumq; eſt de Epidauriis miꝝ, ꝙ quũ Illyricos

Ius ciuitatis latius propagatum.

In imperiũ adſciti.

Periclis lex.

Quid Lacedæmoniis & Athenienſib9 fuerit exitio.

Claudii edictum.

moreſ oſos haberent, nec illorum commertia uitare poſſent, ut ſe à contagione accolarum ſeruarent immunes, ita cauiſſe, ut unum ſeligerent ætate grauem, qui ſolus ad illos penetraret cum quo commercium haberent, quem poletem dixerunt. Contrà uero

Ius hoſpitij apud Germanos.

Germanis ius hoſpitijs ſanctiſſimū erat, hoſpitijsq; ita enixe indulgebāt, ut quēquam hoſpitum cum quo menſa fuiſſet communis & ſacrificia, arcere tecto aut auerſari, nefas ducerent. Idem apud Lucanos, quibus lege cauebatur, ut ſi quis Sole occaſo, diuertētes hoſpites notos ignotosq; domo exigeret, cacoxenias teneretur, mulctamq; eo nomine pendere cogeretur. Calabri quoq; hoſpites comi hoſpitio benigne inuitant, pira illis affatim apponendo. Traditū tamen memoriæ eſt, quum inter Megarenſes & Corinthios de imperio certaretur, captiuos in bello tam leniter habuiſſe, ut illos uelut hoſpites inuicem tractarēt, & ſine precio dimiſſos, doryxenos appellarēt. Illos enī Iupiter Xenios

Iupiter xenius.

in præcipuo cultu erat, id eſt hoſpitalis. Quare milites cum hoſtibus extra aciem familiaria iura ſeruabāt, in acie uero pugnabant uehemētiſſime. Græcis quoq; diſſimiles &

Apud Græcos qui a uectigalib⁹ immunes & qui nō.

longe diſpares libertatis ſpecies fuere: ſiquidem non pari libertate fruūtur, aut uectigali & tributo premuntur omnes: quippe Tenedij & Hæmij uectigales erant, Chij tributorum immunes & liberi, nauibus tātummodo præſtandis obnoxij: Cythera Laconiæ inſula, hoc tātum premebatur onere, ut e Sparta præfectum quotannis acciperet, ad reddēdum iura Lacones præter amicorum miniſteria, aliud nihil tributi nomine pēdebāt. Vici quoq; circa Babiloniam ad præbenda cibaria canibus regum cogebantur, reliqs exempti oneribus. Aethiopes uero tertio quoq; anno, binos ſemodios auri rudis Dario regi pēdere dicuntur, ducenos faſces ebeni quinos pueros, & elephantorum dentes uigenos. Sicut Colchi centenos pueros, & totidem uirgines, reliquorum tributorum immunes. Indi aurē æquali omnes premuntur onere: nam quartam fructuum partem regibus annis ſingulis pendere coguntur. Syri (ut inquit Vlpianus) à quartodecimo maſculi, à duodecimo fœminæ ad quintum & ſexageſimum annum, tributa conferunt. Leptis in Aphrica tantū uectigalibus ualuit, ut ſingula in dies talenta Carthaginenſibus uectigal penderet. Sicut ex effoſſione æris in Macedonia, ſingula talenta in ſingulos dies Alexandro pendebantur. Et Babylon regi Perſarum, ſingulis diebus ſingulas argēto plenas artabas ſoluebat.

Romanorū uectigalia.

Apud Romanos uero qui populi liberi erant, tributi nihil conferebant: ſtipendiarij autem, ad militum opus, ſtipendia pendere cogebantur: licet ex Cæſaribus pleriq; uectigalia noua & inaudita propoſuerint, ut pro edulijs quæ tota urbe uenirent, pro litibus atq; iudicijs quadrageſimam ſummæ: ſicut Caligula exegit ex gerulis octauam, ex proſtitutis quantum unaquæq; uno concubitu mereret. Veſpaſianus quoq; uectigalia reuocauit noua, & grauia prouincijs auxit. Alexander Seuer⁹ braccariorum, linteonum, citrariorū, pellionum, plauſtrariorum, argētariorum, aurificum, & aliarum artium uectigal inſtituit: ex quo thermas quas fundauerat, plurib⁹ uſibus ornauit. Antiquis etiam Romanorum, ex agris & noualibus decima ſeminū dabatur, uectigalis nomine: nanque aratores decimam frumenti populo Romano pendere cogebantur. Tiberius Cæſar centeſimam rerū uenalium: in ducenteſimam relaxaſſe dicitur. Et Nero in initio ſui principatus, quo gratiam popularē aucuparetur, quintā & uigeſimam uenalium mancipiorum remiſiſſe & Traianus uectigal uigeſimarū ſuſtuliſſe. Proditumq; memoriæ eſt, quum in dubium ueniret, qui liberi eſſent populi, quiue ſtipendiarij, à M. Antonino publicos tabellarios inſtitutos, ut ſi in prouincia qſpiā cauſam liberalem diceret, per eos teſtationes libertatis, & alia immunitatis documenta Romam ferrent. Minorem uero libertatem, ſeu mediam, ij aſſequi dicebantur, qui manu à

Minor, ſeu media libertas.

prætore emiſſi, non Romani ciues, ſed Latini nominis tantū ex lege Iunia Norbana fiebant: uel ſuprema uoluntate domini teſtamēto, ſi eum hoc expreſſo manumiſiſſet: aut ſi inter amicos dextra apprehenſum: ad ſe conuertens, liberum eſſe iuſſiſſet. Hi enim his immunitatibus, quæ Latinis populis ſocietate & federe iunctis indulta erant, fungebantur. Nam & in urbe ut Latini cēſebant, & in caſtris ut milites ex Latinis colonijs: non ut externi aut leuium armorum auxiliarij, ſtipendia merebant. Fuitq; obſeruatū, ut qui ius ciuitatis haberet, ſi Latinas colonias incoleret, non ideo ſolum uertiſſe, aut ius ciuitatis amiſiſſe putaret. Et quanuis in Romanis caſtris, qui militabāt, ſi qd deliquiſ-

ſent,ſi externi,flagellis & uirgis:ſi uero Romani ciues forent,uitibus cæderentur:tamẽ
Liuius Druſus & C. Gracchus tribuni pl. ne liceret quẽpiam Latini nominis uirgis af
ficere,ſed uitibus,plebiſcito ſanxerunt,in hac re Latinos populos Romanis coæquãtes.
Tertiam deniq; libertatem,quam minimam dixere,aſſequũtur hi,qui manumiſſi, nec
ciuitatẽ,nec ius Latij habentes, dedititiorũ numero cenſentur: qui nullis priuilegijs ful
ti,uiuentes liberi erant,& ueluti ingenui,munia publica priuataq; obire, magiſtratusq;
& cætera dignitatis ornamenta,q̃ libero debentur,aſſequi poterant:morientes autẽ,ui/
tam una & libertatem amittebant:ideo decedentes,neq; teſtari poterant , neq; poſt obi
tum de bonis diſponere, præter patroni uoluntatem,adeo ut eorũ bonis,quaſi ſerui pe/
culio,manumiſſores potirentur. Quod etiã cum Latinæ libertatis hominibus multi cõ
mune dixerunt. Fuere aũt dedititij,qui uicti armis,& in fidem recepti,tantum ne ſerui
rent,neve ſub mancipio eſſent,immunes facti ſunt:cuius etiam generis feruntur ſerui,q
poſt admiſſa crimina,ſupplicijs ſubditi,aut publice pro criminibus cæſi, uel in quorum
facie notæ ſeruitutis impreſſæ fuerant. Diuq; hæc diſcrimina libertatũ & diſſimiles ſpe/
cies fuere:donec ſequuti principes, pertæſi multiplices uariasq; libertates dari , ueteri/
bus legibus abrogatis,nouisq; adſcitis & cooptatis, exæquato omnium iure, ſtatuerunt,
ut manumiſſi apud prætorem,plenam aſſequantur ciuitatem & libertatem : unde ab
uſus inualuit poſtea,deprauatis moribus,ut multi ſerui per rapinas & furta quæſitis pe
cunijs libertatem a dominis emerent,ſtatimq; liberi & ciues Romani fierent.

Externi milites uirgis Romani uitibus cędebantur.

Minima libertas.

Dedititij.

Qui fuerit modus conſulendi ſenatus,& ubi haberi,& quo pacto ſuffragia ferri ſolerent,& quid apud exteros. Caput XI.

SEnatores a Romulo centum creatos fuiſſe,qui ob honorem patres,eorumq; pro/
genies patritij dicti ſunt:quorum conſilio reſpublica niteretur domi foriſq;, mul/
ti prodidere. Deinde communicata urbe cũ Sabinis & Tatio,idem Romulus ali
os centũ legit in patres,explens numerũ ducentorũ. Poſtea Tarquinius Priſcus,
in orbitate ſenatus legiſſe centum alios fertur,minorũ gẽtium appellatos, tametſi a Bru
to familias minorum gentium inuentas nonnulli credant. Primus enim Valerius Publi
cola, poſt exactos reges, patrum numero a Superbo cædibus imminutum expleuit, &
ampliſſimum ordinem auxit, quatuor & ſexaginta ſupra centum ex equeſtri ordine in
conſilium cooptatis, ita ut trecentorum numerum faceret, qui adlecti dicti ſunt. Quos
enim poſt exterminatos reges,ætate graues,ſpectatæq; probitatis uidebant, ſenatui tan
quam grauiſſimo ſanctiſſimoq; concilio adſcribebant. Quibus quum alij in locum de
cedentium ſuffecti,& in ſenatum literis adſcripti eſſent,cõſcriptos uocarunt,modo plu/
res,modo pauciores, ita ut frequens ſenatus , & quicquid erat patrum, ex fere trecentis
ſenatoribus conſtaret. Et quũ Iulius Cæſar ſupra mille ſenatores, belli caſibus imminu
to ordini adſciuiſſet,Auguſtus Octauius ſelectos & perpurgatos duab⁹ lectionibus,re/
motis indigniſſimis,in priſtinũ decorẽ reuocauit. Hiq; ueluti p̃ſides & reipu. cuſtodes,
tantæ autoritatis fuere,ut ſi populus regẽ aut magiſtratũ quẽpiam iuſſiſſet,id ſic ratum
foret,ſi ſenatus autor fieret. Leges quoq; à populo latæ haud aliter ratæ fuerũt,q̃ ſi patrũ
conſenſu approbarẽtur. In reliquis uero ita præſcripta ſenatus poteſtas erat, ut iudiciũ
populi autoritate ſenatus reſcindi nõ poſſet. Athenis uero ſenatus fuit quingentorum,q
unà cũ tribunis & q̃ſtoribus,ſenesq; cũ iunioribus,de rebus ſingulis decernebant. Po/
ſtea Areopagitæ ſanctior ſenatus à Solone delectus eſt: q̃rũ cõſilio librata moderatiõe,
ciuitatis iura ſeruabantur,bella indicebantur,lites explicabantur. Nonnunquam eu/
molphidæ & præcones publico concilio præfuere. Maximum uero,à mille & quadrin/
gentis gerebatur,cui arnophoron dixere nomen : in quo unà & ſenatus & populus ad/
erat. Lacedæmoniorum ſenatus ex duodetriginta ſenibus conſtabat, qui niſi ſexageſi/
mum impleſſent annum,in ſenatum adſcribi non poterant. Apud Epidaurios centum
octoginta rempu. adminiſtrabant,ex q̃bus nobiliſſimos populariũ deligebant ſenato/
res, q̃s artinos uocabant,& conipodes. Carthaginenſibus pro ſenatu præfuere ſeniores,
nonnunquam iudicum ordo,qui perpetuus erat magiſtratus, & nunquã niſi cum uita
deſinebat. Cato apud Vticam trecentorum concilium legit: Maſſilienſes ſexcentos, q̃s
thymuchos appellarunt: ex quibus quindecim principes, tres præſides erant,autoritate

Patres centũ Patritij.

Patres ducẽti

Patres trecenti.

Patres minorum genti.

Adlecti.

Patres conſcripti

Senatores.

& opibus lōge primi: nemoq; thymuchos fieri poterat, niſi qui iuſtos filios haberet. In Gnido ſexaginta præfuere ex optimatibus, amnemones appellati, ad quos de rebus maximis referebant: qui uero ſententiam rogabat, aphester dictus eſt. Achæi commune concilium, arnarion uocarunt: qui de rebus publicis conſulturi, in Iouis luco Aenario coibant, cui decem præſidebant, quos demiurgos uocatos ferunt. Sicut Bithyni & Galatæ concilium trecentorum, in locum Dryminetum aduocabant. Apud Argiuos octoginta uiri. Idem apud Mantinenſes. In Elide aūt, ſexaginta ſenatus uice fungebātur. Cretenſes decem habuere præfectos, qui de rebus maximis decernebant. Apud Bithynos minorē annis triginta, in ſenatū adſciſcere non licet. Aetolorū cōcilium multiplex fuit, quod apocletum nuncupant. Maximū uero Crotoniatarū concilium erat, nec facile explicatu, & turbulētæ confuſionis, in quo ſi quid conſulto ſtatuendum erat, mille delectos conſulebant uiros, ubi præ tumultu minus decerni quicq̃ lege poterat. Sicut apud

Seres.

Seres, maximus ordo ex quinq; millibus cōſiliariis fiebat, qui in apparatu belli elephantē ſinguli præſtare tenebantur. Q. Hortēſius tribunus pl. deinde Philo dictator legē tulere, ut plebiſcita oēs Quirites tenerēt, utq; leges à populo latæ, rite promulgatæ non eſſent, niſi poſt initum populi ſuffragiū, patres autores fierent.

Q. Hortēſij & Philonis lex.

Senatus autoritas.

A primo uero urbis ortu, poſt exactos reges, de nulla re populus diiudicaſſe, aut ſuffragia tuliſſe traditur, niſi ex cōſulto ſenatus. Prius em̄ iubebat populus, deinde cōfirmabat ſenatus, quod æuo ſubſequente fieri deſitum eſt: nam de his quæ plebs ſciuit, nō ſenatus, ut prius, diiudicabat: ſed deprauato uſu, de his quæ ſenatus cognouerat, populus iudex erat: quod à Lacedæmoniis ſeruari meminimus, ut ſententiam, quam ſenatores regesq; cenſuerant, populo decernēdi corrigendiq; facultas foret, iubente Lycurgo, qui cooptādi ſenatus, & legendi quos uellet magiſtratus, ius populo dedit. Contra Athenīēſes, iubēte Alcibiade: nā omne regimen & ſummam imperii à populo ad ſenatum tranſtulere. Sylla quoq; dum rerum potiretur, trecētos legit ſenatores, ſanxitq; ut niſi ex conſulto ſenatus, nihil ad populum ferretur.

Senatoris officium.

Erat igitur ſenatoris officium, tam de promouēdis magiſtratibus, prouinciisq; adminiſtrandis, quam de bellis, triumphis, ſupplicationibusq; decernendis, deq; præſidibus in prouincias, & auxiliis ſummittēdis, de lege, de fœdere & pactionibus, ac tota gerēda repub. libere ſentire, ac fortem conſtantemq; ſententiam dicere. Neq; em̄ in adminiſtranda repu. gerēdoq; imperio, quicq̃ bello uel pace decerni poterat, niſi patrū autoritate & decreto ſenatus. Quippe ſenatui de rebus om̄ibus decernendi libera facultas erat, niſi in magiſtratibus creandis, & legibus ſanciendis, aut ſi in hoſtes arma mouēda, uel a bello recedēdum, pacesq; & fœdera ineunda forēt: tunc em̄ ſine populi iuſſu, ſenatum nihil ſentire uel decernere poſſe liquet.

Populi prærogatiuum.

Prouinciarum tñ decernendarum, imperatorisq; deligēdi iudicium, atq; ærarii diſpēſandi munus, ad ſenatum ſine populo ſemper ſpectaſſe, nemo dubitauit: tametſi populum Romanum contra ſenatus decreta, prouincias nonnunquam demandaſſe legamus. pacta quoq; ſponſionesq; iniuſſu populi facta, & ſi per ſenatum poſtulata aut conſules, populum nō temere, nulliusq; roboris eſſe haud dubium eſt, ſenatores quoq;, uel a dictatore, legēdi ſenatus cauſa, uel à cenſoribus, ſeu triumuiris, qui ius legēdi ſenatus habebant, & eos ex gēte patritia, Romanos primū ciues, ſumma dignitate & amplis honoribus functos, legi & cooptari ſolitos inuenimus: deinde, ex ordine equeſtri: poſtremo, plebeios & ultimæ ſortis, per gratiam & libidinem, cenſus habita ratione, non morum: nonnunq̃ libertinorum filios.

Qui & quo ſenatores eligebātur.

Appius Clau. ordinē ſenatorium inquinauit.

Appius em̄ Claudius Cæcus, dum cēſuram ageret, filiis libertinorum in ſenatum adſcitis, ordinem inquinaſſe dicitur primus. Nec longo poſt interuallo, exteræ gentes & tranſalpinæ nationes, ſenatorum iura in urbe adipiſci, & in ſenatum admitti meruere. Primiq; Hedui, qui iura fraternitatis cum Romanis habebant: deinde alii illorum exemplo admiſſi in ſenatum, & ius ſuffragii habuiſſe feruntur.

Exteri in ſenatum admiſſi.

Nero uero, quamuis præceps & furibundus, libertinorum filios diu in curiam nō adſciuit, admiſſosq; gradu deiecit. Auguſtus Octauius tanti ſenatores fecit, ut ſingulos nominatim ſedentes in curia ſalutaret: & diſcedēs, nullo ſe mouente, ualediceret.

Senatorum honos.

Veſpaſianus quoque non oportere maledici ſenatori, remaledici autem ius eſſe reſpondit. Alexander Seuerus imperator nullum in ſenatum admiſit, neq; laticlauū ademit, aut pœna affici paſſus fuit, niſi de concilio ſenatus.

Quod diuus Nerua & Hadrianus iurauerat, ſe nunquam ſenatorem, niſi ex conſulto ſe/
natus, punitutum: qui cum libertum ſuum inter duos ſenatores medium ambulantem
uidiſſet, miſit qui illum colapho cæderet, indignum arbitratus, præripere illis honorē,
quorū poterat eſſe ſeruus. Tantæq; dignationis habiti ſunt, ut Tiberius Cæſar illis quā
doq; aſſurgeret, & de uia decederet. Claudius quoque tanti ſenatores fecit, ut de maio
re negocio acturus in ſenatu, medius inter conſulum ſellas tribunitio ſubſellio ſederet.
Contrà, Heliogabalus uniuerſum ſenatū adeo flocci facit, ut ſenatores omnes urbe ex
pulerit, illosq; ſeruos togatos eſſe dixerit. Qui tamen nō ſtatim, ut in ſenatum lecti erāt,
ius ſuffragij habebant: ſiquidem qui in poſtremis ſcripti fuerant, neq; ſuffragari, neque
per ſe cenſere aliquid poterant: ſed in ſententiam quam princeps in ſenatu dixiſſet, ire
oportebat. Si qui tamen præturam cenſuramq;, aut alios magiſtratus nō ſenatores giſ/
ſiſſent, ius propterea ſuffragandi, aut in curiam eundi non habebant. Nō enim quia præ
tor aut quæſtor fuerat, ideo in ſenatum admitti, aut publici concilij particeps fieri pote
rat: neque is ſenator, cui abrogatum imperium fuiſſe. Siquidem Lucius Caſſius tribu/
nus plebis, C. Mario & L. Flacco conſulibus, legem tulit, ut quē populus damnaſſet, is
de gradu deiectus, ius in ſenatum ueniendi, aut ſuffragandi nō haberet. Senatores quo/
q; qui honoribus functi eſſent, quiq; curules geſſerant magiſtratus, curuli ſella in ſena/
tum & curiam uehi, & cum ſceptris, ſi duces aut uiri conſulares fuiſſent: qui uero non
geſſiſſent, pedibus ire in curiam, & quod uidebatur é republica, cenſere: & ideo pedari
os nuncupari perſpectum eſt: qui tametſi in ſenatu deeſſe non ſolerent, cum de triūphis
aut ſupplicationibus agitur, tamen ſi cū ſenatus cogendus foret, ad cōſulis edictū non
conuenirent, aut cōtumacius parerent, pignoribus & multa plectebātur. Si qui tamē
ſenatores quintum & ſexageſimum annum ætatis exceſſiſſent, eos cogi inuitos, aut con
tumaces pignore uel pecunia plecti nō decebat. Senatori enim ſexagenario ad eam æta
tem in ſenatum non ueniſſe, nulli fraudi fuit: ſemper tamen in ſenatum frequentē ueniſ
ſe, & fortem ſentētiam dixiſſe, boni ſenatoris eſt habitū. Fertur uero Cato iunior, tam/
etſi annis grauior eſſet, cum in eo uigeret uis ingenij conſilijq;, nulla re, nulloq; negocio
adduci potuiſſe, ut frequentem ſenatum uenire moraretur. ſicut de Nicia ferebatur,
qui aſſiduꝰ ſemper in Athenienſium ſenatu erat. Tametſi ſenatores plerunq; in ſenacu
lo ſtationē habere, & indecitato gradu, nō expectato edicto, in curiam ire ſolitos lega/
mus. Sed animaduertēdum, nō cuicūq; cōuocandi ſenatus uel conſultū faciendi ius po
teſtatēq; fuiſſe: quia ſolis magiſtratibus, qui uocationem prehenſionēq; habebant, ut di
ctatori, cōſuli & p̄tori, aut tribuno plebis, tribunoq; militari, uel urbis p̄fecto aut inter/
regi, cōuocandi ſenatus ius poteſtaſq; fuit. priuatis enim hominibus aduocādi ſenatum
facultas non dabatur. Neq; in loco prophano ſenatores cōuenire ad conſultandum, ſed
in loco auguſto & ſacro, & ubi deorum templa eſſent. Neq; ante lucem uel poſt occa/
ſum diei factum ſenatus conſultum, ualere aut ratum eſſe liquet. Debereq; prius auſpi/
cari, & ab ingreſſu hoſtias immolari apud aram illius dei, in cuius templo conuenirēt:
quorum exta tribunis ærarijs uenire mos erat: uel, ſicut Auguſtus cenſuit, thure & me
ro ſupplicare, ut rite ſenatus conſultum fiat, exemplo Athenienſium, qui omnibus pu/
blicis cōcilijs mantes ſacerdotes, qui ſacra facerent, adhibebant: & Lacedæmoniorum
qui ſenatui ſemper augurem adeſſe uoluere. Senatuſq; conſultum uel per ſingulorum
ſententias, exquiſitas, & per calculos cōiectos in urnas, quum de quoquo negocio quid
quiſq; ſentit conſulitur, & ſuo loco rogatus ſententiam dicit, aut quū uerbo aſſentitur,
fieri adnotatum eſt. Et per rogandis ſententijs, poſt relationem conſulit, debere à con
ſulari gradu incipi, & principem in ſenatu aut conſulem deſignatum, prius, deinde or/
dine reliquos rogari. Nōnunquam obſeruatum eſt, ut ex conſularibus æuo maximi ro
garentur primi, deinde inferiores: iuuenes uero uix rogari, quaſi pudor eſſet, iuuenem
ſene ſapientiorē uideri. Et ſi certaretur ſentētijs, nec ſatis liqueret, tunc uel differri con/
ſultationē, uel ſi duæ ſenatū diſtinerēt ſentētiæ: cū aliud alij cēſeant, id quod ſenatꝰ ma/
xima pars decerneret, id ratū fieri: aut ſi nō probaretur, ſentētiam diuidi: hoc erat, ut ſi
plures cauſæ in diſquiſitionē uenirēt, ut de ſingulis referatur, poſtularet: & quod in par/
te placeret, id ſequi: uel per diſceſſionē, tūc cū unius exquiſito uoto, cæteri q in ſuffragi/

Senatorū cōtemptus.

Senatores electi nō ſtatim ſuffragabantur, ſed in ſententiam ibāt.

L. Caſſij lex.

Pedarij ſenatores.

Senator ſexagenarius onere reip. exemptus.

Cato iunior.

Nicias.

Senaculum.

Qui ſenatū conuocabāt.

Vbi ſenatus haberetur, et quando.

Athenienſes.

Lacedæmonij Senatuſcōſultum.

Vbi ſentētijs certaretur.

Diuidere ſententiam

Per diſceſſionem.

um ituri erant, in illius ſententiam pedibus irent, uel ſi manum porrigerent, aut cum de ſcripto ſententiam dicerent. In quo id fuit traditum, ut de diuinis rebus prius, & de re/publica infinite, aut ſingulis rebus finite, ad ſenatum referatur, ſi quid publici priuatiq; negocij foret ſtatuendum. Nonnunquam licuit ſenatori, priuſquam ordine ſentẽtiæ rogarentur, poſtulare ut extra ordinem de republica dicere liceret. Apud Athenięſes uero in frequenti ſenatu pro cuiuſq; ætate ſententiæ rogabantur. Regibus autem Lacedæmoniorum binos calculos ponẽdi, cum ſententiam dicunt in ſenatu, facultas erat: terti umuero, ſi quid pro ſe decerni uellent. Græcis & pleriſq; gentibus fabis ſuffragia da/bantur. Syracuſanis nemo ſententiã dicit rogatus, ſed ut quiſq; ætate & honore anteit, ita ſua ſponte quid ſui conſilij ſit, in medium affert, non rogatus: aut ſi tacent omnes, ſorte dicere coguntur: quibus in uſu erat, ut in concionem proditur i, per literarum elementa ſorte educerentur. Quare Dionyſius proditurus, cum M ſortitus fuiſſet, futuram ſibi monarchiam cauillat⁹ eſt. Lycurgus uero, cum eſſent adoleſcentes loquaciores & in concilijs obſtreperent, cauit edicto, ut nemo in foro, nec in publico conſeſſu diceret, niſi rogatus. Apud Heduos fuit conſtitutum, ut qui in ſenatu ſententiam dicit, ex eadem familia rogare neminem poſſit, quid eſſet ſententiæ & opinionis ſuæ: proditumque memoriæ eſt, Germanos concilio coacto, ſi quid quod minus placeret propoſitum eſſet, mur/mure & fremitu diſſentire, & ſententiam aſpernari: ſi quid uero complacitum fuiſſet, frameas & tela concutere, ſonoq; armorum & tripudijs approbare. Macedonũ quoq; fuit mos, ut in publica conſultatione ſi quid improbarent, haſtis ſcuta quatientes obſtreperẽt, & auerſarẽtur. Lacedæmonij ſummis clamoribus agunt, nec calculis ſentẽtiã dicũt, nec admurmuratione ſuffragia ferũt: aut ſi cuius partis clamor cõtentior eſſet, ut nõ facile dinoſcerent, in duas partes ſuffragatores tranſire iubent, ut quæ pars maior eſſet, animaduerterent. Apud quos uſu receptum erat, ut ſinguli in concionibus baculũ ferrent. Belgæ uero contrà: nam ſi quid publico concilio ſtatuendum erat, miro ſilentio decernunt: ſi quis autem fremeret aliquo concionante, parte ueſtis mulctabatur. Gallis & Germanis, ut in publicis conſultationibus armati conueniant, & quid facto opus ſit decernant, in more fuit: & ſi tumultuarent, ſilentium ſacerdotes indicebant. Apud Tyrios ſecus: apud quos ſi quis cũ telo concioni intereſſet, capite luebat. Id tamen Athenienſibus fato datum erat, ut abuſi ingenio, ſi quid publico concilio decernendũ foret, in deteriorem partem plerunq; ſtatuant, ſemperq; quod in diſcrimen adducit, conſilium ſequantur. Quare uerbum Anacharſis fuit, ſapiẽtes in cõcionibus ſentẽtiam dicere apud Græcos, ſtultos uero diiudicare. Perſarũ uero mos fertur, inter epulas, poſtquam uino incaluerant, haud ſecus quàm reliqui in concionibus, conciliũ habere, & de rebus maximis decernere. Sed tamẽ nõ idẽ ſemper ordo rogãdi ſenatus fuit: ſiquidẽ modo primus rogabatur, qui princeps lectus erat in ſenatu à cenſoribus. Is autem legi debebat prin/ceps ſenatus, qui ex cenſorijs uiris, qui cẽſuram antea geſſiſſent, antiquior ſuperuiueret: nonnunquã conſules deſignati, aut uiri conſulares æuo maximi, ſummis honoribus functi: ſæpe aliqui extra ordinem à conſulibus ſtudio & neceſſitudine ductis, rogabantur primi. Obſeruatumq; fuit, ne quem citra cõſularem locum extra ordinem primũ con/ſul rogaret. Quem tamen ordinem rogandi ſententias, Calendis Ianuarijs ſeruare cœperat, is toto anno perpetim ſeruabatur. Diuum tamẽ Auguſtum ſentẽtias de maiore negocio, non ordine nec more, ſed prout libuiſſet, rogaſſe ferunt. Germani uero pro æta/te & nobilitate in concionibus audiuntur primi, ſi qua conſultatio foret. Rogabant er/go ſententiam conſules, quiq; ſenatui præerant, patres qui concilio aderãt: ipſoſq; dum de re quapiam conſulunt, dumq; diſſerendo altercandoq; ſententiam dicunt, quicquid è fide ſua ducerent, ſtantes eſſe oportere: poſt uero ſententiam, aſſidere. In quo fuit prohibitum, ne poplites alternis genibus imponerent: quod eos eſſe ocioſos, & non præpara/tis animis deſignaret. quod Athenis quoque ſeruatum meminimus, ut præcone pronũciante in theatro uel curia, ſtantes ſinguli decernant, quid ſuæ opinionis foret. Ius tamẽ ſenatori erat, ut rogatus ſententiam, perpetua oratione & quàm uoluit diu, dicendo di/em abſumeret: adeo, ut nonnullos horis ſeptem, pleroſq; dies totos concionem in ſena/tu habuiſſe tradant. In foro autem lege cauebant, ut ſex horæ accuſatori, reo uero datẽ

Mores rogãdi ſentẽtiam apud diuerſos.

Lycurgi edictum.

Athenienſiũ fatum.

Anacharſis dictum.

Diuerſus ordo rogãdi ſenatus.

Princeps ſenatus.

Conſules & patres quomodo ſentẽtiã rogabant.

Sex horæ accuſatori, reo aũt nouem conſtitutæ.

tur nouem, ne paucioribus clepſydris tempore præſcripto præcipitarent cauſas. Ex quibus nonnulli, ne orationes præmeditatas memoriæ mandarent, nimiumq; in eo tempus abſumerent, deſcriptas conciones è libello lectitarunt.

Concione ſe libello legere.

Poſtea Cn. Pompeius, quaſi frenos eloquentiæ dedit, ex quo tempore intra pauciſſimas, neq; ultra tres horas, perorare cogebantur. Nam duæ horæ accuſatori, tres reo dabantur, unaq; die ab accuſatore, & reo perorari iuſſum: quia multi data opera, in ſerum rem trahebant, tempusq; diffundebant, rebus nõ definitis.

Duæ horæ accuſatori, tres reo conceſſæ.

Si tamẽ aliquorum opinioni aſſentiri uellent, poterant etiam ſedentes, illos opinioni cui uiſum erat, ſtudio & uolũtate accedere.

Sedites aliorũ opinioni aſſentiebãtur.

Ius tamen fuit ſenatori, à ſententia quam ſemel dixerat, ſi probabile quid cõtrà afferret, deduci: aut ſi ambigua foret, nec facilis explicatu, illam interpretari.

Senatoris ius.

Id tamen notatum eſt, parum fuiſſe in ſenatu, breuiter cenſere & recte ſentire, niſi facunde ſententiam tueretur, & argumentis firmaret. Poſt omnes uero rogari, & nouiſſimum dicere ſententiam, ignominiæ loco eſt habitum.

Nouiſſimũ ſententiã dicere.

In qua re ſuccurrit annotare, quod literis proditum eſt, Marcum Perpennam & Lucium Voluſium Saturninum, omnibus quos in ſenatu ſententiã rogauerant, ſuperſtites fuiſſe. Cumq; antea ſenatuſconſulta pro uoluntate conſulum ſupprimerentur, uel enunciarentur: poſtea à Lucio Valerio & Marco Horatio cõſulibus ſtatutũ fuit, ut amplissimi ordinis decreta ad ædem Cereris ab ædilibus deferrentur: demum, ut in ærariũ deponerentur.

Senatuſcõſulta in ærario depoſita.

Quod etiam Auguſtus cauit, ne ſenatus acta publicarentur, neue magiſtratus, depoſito honore ſtatim in prouincias mitterentur. Ex his tamẽ quædam fuere tacita ſenatuſconſulta, quæ palam enunciare non licebat, quæ in ſanctiore ſenatu & concilio arcano, tanquã in receſſu ſemoto ſeruabantur: quibus decernẽdis neq; ſcribæ, neq; ſerui publici intererant, ne communicatio conſilij foret: cauebaturq;, ne quis enũciaret.

Tacita ſenatuſconſulta. Sanctius concilium.

Apud Carthaginenſes uero triginta ſenatorum principes, ſanctiori concilio & arcanis negocijs præpoſiti erant, quæ tanquam cæleſte arcanum, dici non poteſt, quàm alto ſilẽtio obtegerentur. Qui etiam ſanctior ſenatus Athenis fuiſſe preditur, ſine cuius cõcilio aliquid grauius decerni, aut ferri ad populum, Solonis lege uetabatur. Syracuſani autẽ ſanctiorem ſenatum non habebant: ſed ſi quid arduum & perdifficile imminebat, ſolius Thimelionis ſummi ducis uelut ſancto arcanoq; cõcilio, iudicio decernebant. Aetolis Apocleti, ſanctiſſimum & arcanarum rerum fuere concilium: quorum conſultatione, ſi quod inſtaret periculum, decerni oportebat. Cæſarum uero temporibus, decreta ſenatus, quæ ad principem pertinerent, nõ arcano ſenatuĩ, ſed libris elephantinis mãdabantur: q summa cura in Vlpia bibliotheca, ut eſſent perpetuo monumẽto, ſeruabant. Quæ quidem arcano patrum concilia, quanto ſilentio obtegerent, illud argumento eſt, quod Q. Fabius Maximus, cũ de tertio Punico bello, quod in arcano cõcilio decretũ erat, Craſſo in itinere obnũciaſſet, à ſenatu grauiter increpitus & cõuicijs affectus fuit.

Decreta ſenatus ad principem pertinãtia.

Alia uero cõſulta, quæ tacita non erant, poſtq̃ maturé ſtatuta fuerãt, de concilij ſentẽtia in cõcione, quæ pro ueſtibulo curiæ obuerſabatur, recitari & publicé edi poterãt.

Senatuſconſulta non tacita.

Erant igitur ſenatoris inſignia, tunica & purpura & laticlauus, ius ſpectandi in orcheſtra & epulandi publice, tam in epulo Iouis in Capitolio, quàm ludorum cauſa. Qui quidem laticlauus propria ueſtis ſenatoris erat, qua ſenatus dignitas & ampliſſimus ordo notabatur.

Inſignia ſenatoris & ueſtes

Nõnunq̃ ſenatoribus uti penulis, quanquam tenuiſſimo cultu forent, indultum fuit: quippe Alexander Seuerus imperator, ut ſenatores ingraueſcẽti ætate, frigoris cauſa penulis uti poſſent, priuilegio indulſit: ſæpiusq; alijs inſignijs uti licere, datum eſt. Nam Caio Duillio, qui nauali prælio Carthaginẽſium claſſem fudit, præter curulem ſellã ut quoties à cœna rediret, funale præferretur, & tibicen præcineret, conceſſum fuit. Et Marco Valerio Voleſi filio, quod Sabinos fudit fugauitq;, & caſtris exuit, locum in circo ad ſpectandum cum ſella curuli ſibi poſteriſq; permiſſum nouimus. Lucio quoq; Metello, q oculis orbam ſenectutem egit, ut quoties in ſenatum iret, curru ueheretur, fuit pro munere datum.

Inſignia alia atq; alia conceſſa bene de reipub. meritis.

Nonnunquam antiquior ſententiæ dicendæ locus, toga, prætexta, ſella curulis, ius imagines, in memoriam poſteritatis, & in ueſte purpurea ſpectandi, pro magnis officijs in rempublicã ſenatoribus munera data ſunt. Tantæq; dignationis fuere ſequutis tẽporibus, ut in oppidis per loca & cõuentus umbraculis uterent, indultũ ſit. Mox ſequuti Cæſares, eũ ordinẽ ampliſſimis honoribus honeſtarũt, præcipué Alexander Se-

Vmbracula ſenatorum.

Argentatæ rhedæ & carrucę. Ordo patritiatus. Mulieres ſenatum adire uetabantur. Senaculũ mulierum. Meſa ſedit in ſenatu.

uerus, ut dignitas conſpectior fieret, argentatis rhedis carrucisq; ſenatori uti permiſit: utq; ſanctior reuerentiorq; ordo putaretur, ex ſenatoribus illos, qui principali dignitate inſignes forent, in ordinem patritiatus, quæ maior ampliorq; dignitas habetur, multos adſciuit & prouexit. Sed hoc poſt multas ætates nouiſſimo inuento. Fuitq; lege ſancitũ, ne mulieres cuiuſuis negocij cauſa ſenatum aut curiam adirent, niſi quod Heliogabalus ſenaculum mulierum in colle Quirinali conſtituit primus: qui præter mores inſtitutaq; maiorũ, ut ordine ſenatorio mater admitteretur à ſenatu, peruicit: ſicut de Meſa Variã eiuſdem Heliogabali auia, proditum eſt: cui tributum ferunt, ut fœminã ſenatu ſederet, patres conſuleret, & ſententiam diceret, cæteraq; ſenatoris munia obiret. Quod de Xerxe autores tradunt, qui in arcano concilio, cum delectos Perſarum proceres conſuleret, Artemiſiam ſæpe ad conſultandum accerſiuit, cui⁹ ſententiam ſequutus fuit. Antea uero, Claudij & Neronis tempore, cum non pro dignitate uideretur Agrippinã patrum cõſultatiõibus admitti, decreuere patres, ut à tergo abditis foribus ſtaret, uelo diſcreta, quod uiſum arceret, aditum admitteret. Lacedæmonij uero mulieres adhibere publicis concilijs, illasque frequenti curia in exequendis negocijs ſocias aſſumere, uſus erat: apud quos fœminarũ arbitrio decernũtur multa. Idẽ apud Germanos, ut ubi plurimum negocij ſit, fœminarum conſilijs regãtur: quarum pleraſq; ut deas colunt. Neq; omittendum quod de Troglodytis traditur, quibus tanti exempli fuere mulieres, ut in conflictu bellorum, matronarum intercurſu infeſtas acies dirimãt, adeo ut ipſis intercedentibus, prœliari ducerent nefas. Quod etiam apud Germanos frequẽs fuit, ut illarum fœminæ, quas plurimas in caſtris habebant, labentem ſæpe aciem reſtituant, aut infeſtiſſimos animos concilient. Celtæ uero & Galli, non ſolum mulieres concilijs admittunt, ſed quicquid eſt contentionis, fœminarnm iudicio decernunt: ita ut inteſtina ſæpe odia illarum interuentu ſedaſſe ferãtur. Proditumq; memoriæ eſt, in fœdere cum Hãnibale & Gallis icto caueri, ut ſocietas ſtaret eo iure: ꝙ ſi Carthaginẽſis aliquod admiſſum pateretur à Gallis, eius rei iudiciũ penes Gallicas mulieres foret: ſi uero Gallus à Carthaginenſi, penes magiſtratum Carthaginenſem cognitio eſſet. Vtq; pueri prætextati cũ parentibus ſenatoribus, boni exempli cauſa, in ſenatum uentitarent: quod poſt Papyrium Prætextatũ, ne quis in ſenatu geſta enunciaret, longo exinde tempore fieri deſitum eſt. Neq; illud prætereundum, memoriæ datum fuiſſe, legatis exterisq; gentibus in ſenatum admiſſis, Romanos conſules niſi Latiné reſponſa dare conſueſſe. Quibus admiſſis, more tradito à patribus, poteſtatem ſiquid uellẽt, ſenatus faciebat. Græci uero concilio indicto, per præcones, ſiquis qd peteret, enunciabant: ſicut Atrebates & Bellouaci, tubarum cantu concilium ad uocabant. Si quid uero proprio ſermone loq uellent, his in ſenatum admiſſis, interpretes dabantur: per quos quæ opus erant proponebant, per eoſdemq; conſulta ſenatus & reſpõſa accipiebãt. Et tametſi Molo rhetor in ſenatu Græce declamaſſe dicatur primus, Tiberius tamen adeo Græcum ſermonem oſum habuit, ut in ſenatu neſcio qd Græce prolaturus, ueniã petierit. Et Claudi⁹ Cæſar, Græcæ ꝓuinciæ principem, quod Latine neſciret, albo iudicũ eraſit, & peregrinatum miſit. Inualuitq; mos, ut menſe Februario uſq; ad calendas Martias per cõſules deſignatos, ſenatus legatorum audiendis poſtulatis, & ſociorum querimonijs quotidie detur: ne tædio aut longa expectatione & mora fruſtrarentur: quæ quidem decreta ſenatus in prouincias quiſq; ſuas, cum ſingulis actis referebant. Illud quoq; ſatis conſtat, cenſum ſenatorium ad nummos octingentorũ millium olim fuiſſe: quẽ Cæſar Auguſtus & ſequuti principes ad duodecies centies ſeſtertium auxerunt: & ne quis eorum inops aut egens foret, illos largo uiatico & magnis muneribus proſequuti ſunt. Tiberius uero, præterq̃ ꝙ cenſum ſenatorium iuuit, & honeſtam paupertatem innocentium ſubleuauit: prodigos tamen & egentiſſimos, uel ſenatu mouit, aut loco cedere coegit. Fertur tamen Claudius laudaſſe illos, qui ob rei familiaris anguſtiam ſenatorio ordini ſponte ceſſiſſent. Et Nero ſenatorib⁹ q tenui re familiari eſſent, annua ſalaria ſtatuiſſe: & Marcus Antoninus Philoſophus, ut ſenatores peregrini quartam bonorum & fortunarum ſaltem in Italia poſſiderent, lege ſanxiſſe. Quotiesque ambo conſules adeſſent, ſenatum unius iuſſu conuocari non licuiſſe: quodq; comitialibus diebus ex lege Pupia, aut tetris & nefaſtis, ſeu cum

Lacedæmonij & Germani fœminas cõcilijs admittunt.

Gallicę mulieres iudices

Pueri in ſenatu.

Reſponſa latine dabãtur legatis.

Gręcę ſermo Romanis inuiſus.

Cenſus ſenatorius.

Antonini Philoſophi lex. Quãdo ſenatum non habere decebat lege Pupia.

tonuiſſet, aut uentorum procellæ tempeſtatesue fuiſſent, ſenatum haberi non decebat. His tamen comitialibus qui Quirinalia ſequuntur, ſenatum non impediri nonnulli putant: id quod Athenis quoque & Syracuſis præcipue obſeruatum fuit. Nam terræ motu facto, aut tempeſtate ingruente, cōcilium differri oportebat. Fuitq; adnotatum, poſt horam decimam, nouam cognitionem cauſæ in ſenatu haberi non licere. Neq; patrum decreta in ærarium ante lucem deferri poſſe, quod ſenatuſconſulto, Tiberio poſtulante, uetabatur, quo tempore comitia é campo ad patres tranſlata fuere, quum ad eā diem, etſi arbitrio principis niterentur, plura tamen ſuffragijs tribuum fierent. Auguſtus tamen Octauius, ut bis in menſe legitimus ſenatus haberetur, calendis ſcilicet & Idibus, edicto cauit. Ac niſi exacto quarto & uigeſimo ætatis anno, in ſenatum quempiam admitti non licere, præter admodum paucos, quibus ob egregiam uirtutis indolem, hoc à ſenatu indultum fuit. Tametſi Auguſtus, quo celerius liberi ſenatorum ſenatui aſſueſcerent, iuuenibus poſt uirilem togam, protinus laticlauum dediſſe, & curiæ admiſiſſe feratur. Fuitq; uetus cōſtitutum, ut adoleſcentes ſenatorum filij, primo flore ætatis, parentes & neceſſarios in ueſtibulo curiæ operiant, illosq; ſenatu egreſſos, domum reducant & comitentur, ſenatoribusq; ad plebem tranſire, & iura patrum amittere, & plebeia ſubire licuiſſe. quod præter Marcum Manliū, qui primus à patribus ad plebem defecit, alijs pluribus datum & permiſſum fuit.

Edictum Augusti.

Senatores domū reducti p filios & cognatos.

Quæ origo fuerit ſacrorum Lupercalium, & quomodo celebrari, quandoq; coli ſolerent, & quam uariæ deorum effigies fuerint. Caput XII.

DE origine Lupercalium, diuerſa ab autoribus prodita ſunt: quippe à Romulo & Remo, poſtq̄ Numitore auo occiſo, Amulio regnū reſtitutū eſt, ipſique condēdæ urbis locū in regionibus, in qbus geniti educatiq; erāt, nacti ſunt, ſacra eiuſmodi inſtituta ferunt, quū capti epulis & uino, incincti pellibus hoſtiarum, per luxum & laſciuiam currerēt: quæ Inuum uocauere. Multi ab Arcadib[9], qui cum Euandro in hæc loca uenerant, hoc ſolenne ludicrū in honorem Lycæi Panos allatum fuiſſe autumant. Sunt qui putent Romulum & Remum, quū Fauno ſacra facerent, clamore paſtorum excitos, quorum oues abactæ erant, in latrones præda onuſtos incurriſſe nudos, prædamq; detraxiſſe: qua poſtquā potiti ſunt, ſacra inſtituiſſe, ut nudi iuuenes, incincti pellibus, per ludū & laſciuiā currerēt: ex quibus alij Fauiani, nonnulli Quintiliani dicti. Quod ſacrum expiationis cauſa inuentum, ad inferos pertinere, argumento eſt, q̄ menſe Februario, hoc eſt, XV. calendas Martias, qua populus purgatur, & inferorum placantur manes, hoc ſacrum celebrari tradant: quodq; Iunoni februatæ tunc ſacra fiant, cuius feriæ Lupercalia ſunt: in quo licet antea adoleſcentes paſſim currerent, poſtea Auguſtus Octauius, dum pudori conſultum uoluit, ne imberbes curſitarent, decreto ſanciuit. In eo quoq; capræ immolantur candidæ, quæ ſolennis uictima in Lupercalibus habetur: quibus immolatis, uiri honeſto loco nati, quos Lupercos dicūt, duo ibi ſiſterent, quorum frontes & ora cultro ſanguine hoſtiarum infuſo, inuicem intingerent: mox lana lacte madida ſanguinem detergerent, quib[9] de more in riſum effuſis, dum cachinnant, tergora in lora inciderent, nudiq; & uncti, amicti caprina pelle, in orbem diſcurrerent, uultu hilari uſq; ad ineptias, obuiāq; turbā eiſdē loris impeterent. quare Crepi dicti. Obſeruatūq;, ut à ficu Ruminali, ubi Romulus & Remus expoſiti fuerant: curſum inceptarent, concitoq; gradu per urbem uaderēt: quibus mulieres occurrere, & palmas feriendas præbere aſſuerant, fœcūditatem & partus facilitatē propterea ſibi dari arbitratæ. Quod ſacrum in palatino mōte, ubi Panos tēplū fuit, colebatur: cuius ſimulacrum caprina facie, rubro colore, hirtis cornibus, pectore ſiderib[9] radiāte, infima ſui parte hiſpida, & caprino pede fuit: altera manu fiſtulam tenēs, altera pedum incuruum. In cuius etiā ſacris canē immolari tradunt: quippe Pan magnū & ſanctiſſimū habebatur numen. Aegyptijs enim ex octo dijs habet maximus: qui & Iouis ſimulacrū arietis facie effinxere. Mendeſij Pana ſummis percolunt honoribus, adeo ut hircum pro deo colant, mulieresq; cum hircis coire dicātur: capiarijq; maximo in honore ſint. Apud Thebanos arietes tāti fuere, ut nō mactarent, ſed eſſent ſacroſancti. Arcades Pani & Ioui Lycæo ſtata die, humana uictima ſacrificāt: in cuius tēplo umbras nōca/

Lupercalia.

Lupercalia ad inferos ptinent.

Cæremoniæ lupercalium

Panis ſimulacrum.

Panis num̄e maximum.

Iouis ſimulacrum.

Aula animalium aſylum. Dianæ Aetoliæ lucus.

dere, opinio fuit. Athenienſes annuis hoſtijs & ardenti candelabro litant. In Parthenio monte Panos delubrum erat, ubi locum nomine Aula, omnibus animalibus uelut aſylum, quem leones & lupi, dum feras inſectantur, adire non audent, ſed protinus ſubſiſtunt, & feras relinquunt. Sicut in Dianæ Aetoliæ luco in Venetis, fabulant, canes dū feras inſequuntur, ubi ad lucum confugerint, ab inſectatione quieſcere. Idem in montibus, quos Græci Mænalos uocant, Ariſtoteles prodit: ad quos ubi feræ à canibus impetuntur, tanquam in tutiſſimam arcem ſe recipiunt: ipſiq; ultra præſcriptum progredi non audent.

Bœotiæ perdices.

Quod de Bœotijs perdicibus memoriæ proditum eſt, ut præſcriptum finē & quaſi metas habeant in aera, ultra quas meare non poſſunt. Mirumq; euenire in Pedaſia regione Cariæ, ut quū Ioui Lycæo ſtata die ſacrificetur, capram è Pedaſo ſua ſponte ad ſacrificij locum uenire, & ſe immolandam præbere dicant.

Viouis ſimulacrum.

Romanis uero præter alios deos fuit Veiouis ſimulacrum, quem dixere Apollinem, cuius caput ornatur cornibus, ſagittasq; manu tenet, iuxta quem aries iacet: ſicut imago Apollinis Smynthei, premēs murem effingitur. Atque in Aegypto in templo Vulcani, eius ſimulacrū cum mure apprehenſo cōſpicitur: propterea quod Arabes quum regionem inuaſiſſent, Vulcanus magnam uim murium effudiſſe, arcusq; & habenas corrodi feciſſe, atque ita hoſtes fugaſſe dicitur. Fauno quoque capram immolari nouimus, quanuis ſemideo: cuius ædes una ad forum olitorium, altera ad Tiberis ripam Iouis & Fauni. Veiouis templū inter duos lucos erat, Capitolium & Palatium. præter quæ fuit Sopita Iuno Lauini, cuius ſimulacrum caprina pelle uelatur annis ſingulis. Sed quia de imaginibus ſermo eſt,

Simulacris deorū uincula annexa. Saturni effigies.

non omittendum, id quod à Tyrijs obſeruatum legimus, ut deorum ſimulacris uincula annectant, ne euocarentur & abirent, quum eos hoſtili carmine euocatos, abituros timerent. Romani quoque Saturni effigiem toto anno uinctam laneo uinculo habuere, feſtis ſolum diebus Saturnaliorum, uinculis exoluētes. Aegyptij quum Oſirim, quē Solem & maximum deorum nūcupant, effingere contendunt, ſceptrum, in cuius ſummo oculi ſpecies inerat, effinxerunt: Serapidi uero, modium apponunt ſupra caput. Perſæ figurant Solem leonis rictu, cum tiara utraque manu cornua præmente. Indi gryphos iungunt Solis quadrigæ. Phœnicibus Solis ſimulacrum lapis eſt niger, ab imo rotundus tenuatur in cuneum. Apud Pæones diſcus breuis, longo ligno appoſitus, pro Sole colebatur. In Attica Apollo uerticoſus exurgit in pyramidem. Iſis uero apud Sueuos in modum liburnæ. Et Iupiter Labradæus cum ſecuri, ſicut Terræ ſimulacrum cū claui. Paphia quoq; Venus fuit non humana effigie, ſed informi, latiore initio, metæ in modum faſtigiata. Elei Venerem hirco inſidentem, altero pede teſtudinem premente, effinxere. Et Pygalienſes Cererem habitu mulieris in petra iacentis, capite, & iuba equina, tunica uero demiſſa. Apud Celtas Hercules fuit cognomento ogios, imagine decrepiti ſenis, capite incompto, pelle rugoſa, dextra clauam tenens, ſiniſtra protentū arcum, multos mortaleis catenis uinctos ducens: quibus altiſſima quercus, erat Iouis ſignum, ſicut Palladis Atticæ, & Cereris Farræ informe ſignū. In Cypro Venus barbata uirili ſpecie & habitu muliebri: apud Taſſas in Aegypto, cum cornib⁹ bubulis effingebatur. Fuitq; apud Aſcalon Syriæ Derceta dea facie hominis, cuius poſtrema deſinebant in piſcem. Mercurij imago Græcis fertur quadrato ſtatu, capite ſolum efficto, tali ſpecie pluribus figuratis, quos pro immortali gloria magnis ſæpe ducibus dicabant. Eratq; opinio Pythagoræ, non ex omī ligno exculpi Mercurios decere,

Dii apud Arabes. Olympij Iouis. Mineruæ Trenalis Matris deū Boni euētus Pluti. Iuſtitiæ Oſiridis. Dionyſij. Memnonis. Serapidis.

Hammonis uero effigies umbilico ſimilis habetur. Et apud Arabes lapis tetragonus pro deo. Olympij autem Iouis in Attica os, ex ebore auroque conſtat, reliquum corpus ex luto & gypſo, ſupra cuius caput Horæ & Parcæ uiſuntur. Sic Mineruæ Trenalis os erat ligneū, man⁹ & pedes marmorea. Matris deum ſimulacrum, nec qua ſit materia aut ſpecie, nec à quo artifice, noſcebatur. Boni euentus, ſpecies erat pauperis habitu, dextra paterā, ſiniſtra ſpicam tenens. Diuitiarum uero deus Sparræ, & cæci & iacentis facie colebatur. Iuſtitia apud Aegyptios fuit ſine capite, Oſiris uero canino. Dionyſij forma una barbati, altera cornuti, tertia adoleſcētis uiſebat. Mirumq; prodi de Memnonis ſtatua, ut quū matutino ſolis radio illuſtratur, æris tinnitum & ſpeciem loquentis præbeat: ſicut de Serapidis ſimulacro in Aegypto, tēplo ita extructo, ut exoriens Sol, os & labra illuſtra

Alæ dijs additæ.

Athletarum uictorum.

ret. Nec prætereundum quod Aethiopibus in uſum uenit, ut deorum ſimulacra minio illinirẽt, illa pro maieſtate numinũ ſanctiora & auguſtiora arbitrati: & apud Aegyptios & Phœnices, ut ſingulis dijs ſingulas alas adderẽt: Saturno uero quatuor, duas protentas, duas uero remiſſas, & oculos quatuor, ut ſignarent ipſum dormientem uigilare, & uigilantem dormire conſueſſe. Quodq; Athenienſes, ſi quem athletarum uictorem deſignebant, ſtatuam illi obnixo genu cum ſcuto, porrecta haſta impetum excipere effinxerunt: pro eo quod Chabrias milites Ageſilai hoc ſtatu impetum excipere docuit, & uictor fuit. Fertur Licinius in Alabandeos faceriſſime cauillatus, quod ſtatuæ quæ erant in balneis, eſſent habitu iura dantium & cauſas agentium: quæ uero in foro, oĩes diſcos tenerent. Illud quoq; non in poſtremis fuerit, Rhodi ſupra ſeptingenta tria millia ſignorum, nec pauciora Athenis, Delphis, atq; Olympiæ fuiſſe: Romæ uero tantum ſtatuarum, ut alter populus lapideus uideretur.

Quæ uitia ex loci natura aut cœli climate quibuſdam gentibus ita innata ſint, ut illa habeant propria & perpetua. Caput XIII.

LVcius Parthenopeus, deliciæ, amor & decus noſtrũ, ingenio fuit homo eleganti, ſermoneq; perquàm docto & exculto, uultu hilari & feſtiuo, præditus oĩ urbanitate & oĩ ſale: ſed cultu corporis inuenuſto, ueſteq; humili & inhoneſta, adeoq; omnium rerum hominumq; contemptor, ut ſummæ nobilitatis uiros ne congreſſu quidem ſuo dignaretur: & niſi literatos, quos toto pectore fouebat, reliquos flocci penderet & nihili duceret. deniq; nulli obnoxius, liber & ſuo arbitratu uiuebat. Is, dum Neapoli eſſemus, doctis iuuenibus comitatus, ad nos uentitabat: cõgreſſuq; hominis eloquentiſſimi & mihi amiciſſimi fruebamur totos fere dies. Dumq;, ut fit, diuerſarum gentium mores apud nos ſcite ſubtiliterq; penſitaret, memini ipſum dicere ſolere, quod ſicut quædam regiones ſunt, quæ acuta ingenia & ſolertia gignunt, ut quibus eſt aer purus & tenuis, uelut Athenis: aliæ, quæ retuſa & hebetiora, ut quibus craſſus & pinguis, ſicut Thebis: ita ex cœli rigore uel clementia, nonnunquam ex ſiderum ſtatu uel influxu, uirtutes uitiaq; gentibus innaſci, quæ ingenita adeo loci incolas afficiunt, itaq; corporibus animiſq; inſident, ut illa habeant propria & perpetua. Siquidem Campani ſuperbi natura & bonitate agrorum ex mitiſſimo cœlo & affluenti copia uoluptatum terreſtrium maritimarumq; rerum, ſemper habiti ſunt. Domicilium enim ſuperbiæ (ut Cicero inquit) penes Campanos fuit. Argiui & Brutij ex more inſito genti, latrones. Illorum nanq; ingenia latrocinijs læta ſunt, & rapinis gaudent. Rhegini pauidi & formidoloſi. Itali nobilitate præſtant, & regali quadã magnificentia lauti & magni ſunt. Galli ſuper inſitam genti uanitatem, mobiles & ſtolidi, contentionis auidi, cõſilijſq; capiendis non ratione, ſed impetu feruntur: tamẽ religioni deditos eſſe, haud dubium eſt. Hiſpani iactabundi, duri & parci, abactoreſq; acerrimi, ad inediam laboreſq;, atq; ad mortem parati. Græci licet ingenio & facundia præſtent, eos tamen nationis uitio (unde Græca fides in prouerbium uenit) aſſentatores, leues atq; infideles eſſe manifeſtum eſt. Cappadoces, Cilices & Cretenſes, ſuopte ingenio fraudulenti & mendaces: q̃ppe promiſſi fidem fallunt, & periurio ſe adſtringunt: in quorum notam Græcum illud eſt, τρία κάππα κάκιστα. Aphri ſubdoli & mendaces. quum eñ multum claſſe rebuſq; maritimis ualeant, uſu & commercio multarum gentium, ad fallendũ proni & ſolertes ſunt. Apud eos eñ frequenter mercatores uentitant, & ſtudio quæſtus, quæ uſui ſunt merces important. Numidæ uero leuiſſime fidei ingenia. Chij petulantiſſimi: nam cũ tribunal ephororum fœdaſſent, ob petulantiam qua naturæ uitio laborãt, ab ephoris impune tulere. Galatæ minaces. Syri cupidi & auari, præter modum rerum appetentes, gens ingeta, auidaq; in nouas res. Alexandrini deriſores & dicaces. Indi & Perſæ ocioſi: neq; eñ ab re proditum eſt, ocium fratrem eſſe libertatis. quod de Aetolis quoq; traditur, qui nullius imperio paruerunt. Hi enim cum perpetuo liberi ſint, in ocio degunt. Contra uero Lydos & Phryges, quum regibus ſeruiant, negocijs inuentos eſſe & laborioſos. Emporitani imbelles & barbari, Aetoli & Locrenſes fœdifragi. Druidæ religioſi & malefici, ſupra q̃ dici poteſt: nam dedita ſuperſtitionibus gens, in ſacris hominem immolant, & cruore captiuorum adolent aras: uiſcumque & alia dictu nefanda pro numinibus co/

ſunt. fuere enim Druidæ gens Gallica in Belgis, apud Gallos præ omnibus ſacri. ſicut enim apud Perſas magi, in Græcia philoſophi, in Babylonia Chaldæi, apud Indos Brachmanes, in Aethiopia gymnoſophiſtæ, apud Scythas Agrippei, Abij & Calui, in Aegypto Heliopolitani, apud Hyperboreos Aryumphæi, atq; in Hiſpania Turdetani, ſacri habentur: ſic apud Gallos Druidæ magno in precio ſunt, & diuinis prope laudibus celebrati. Emporitani aũt in ora minoris Syrtis, iuxta Aphros Numidasq; degunt, agri huberis & fertilis ſoli. Germani uero & Cimbri, duri & laborioſi: latrocinijs tamẽ & rapinis, quarum nullam infamiam putant, à pueritia dediti: quare Cimbros Germani ꝑdones uocant, quorum uires ad impetum ualidæ ſunt, ſed momento temporis dilabuntur. Corſi diri & immanes, horridis ingenijs: quippe qui ipſas belluas crudelitate uincant, truci ore ingenitam immanitatem ꝓferentes. Scythæ quoq; rapidi & feroces, & dira feritate graſſantes, ſuis tamen rebus cõtenti, nihil alienum appetentes, apud quos nihil eſt furto grauius. Aſiani, Iones, Abydeni, Medi, Arabes, Tarẽtini & Galatæ, molles & effœminati, eneruatis animis, ad inertiam nequitiamq; parati, omnibus imbuti delinimentis, in gymnaſijs & turpibus amoribus exerciti. Illecebræ enim luxuriæ ad extinguendum uigorem animi apud eos ſunt. Addebat etiã Siculos uafro & monſtrifico ingenio, & Aſtos ſupra Byzãtium, doloſos maxime. Cõtra uero Cumanos in Aeolia, hebetes & inſulſos: quippe qui pluuiæ tempore, niſi admoneantur uoce ꝓconis, porticus non ſubeant. Sicut Bœotios & Thebanos, qui plus habere uiriũ ꝙ ingenij feruntur. Et Syracuſanos uariæ multiplicisq; naturæ: aut enim excellentiſſimos eſſe & omni uirtutum genere præditos, aut improbiſſimos & omnibus uitijs deprauatos: quod de Athenienſibus quoq; prodit. Atq; Heduos iracundos & temerarios, turbulenti & cõcitati animi. Et Ligures duros, agreſtes & fallaces ſuapte natura, & ex ſterili agro & aſpero quem incolunt, nihil ferendo niſi magno labore partum. Sed cũ Ligurum qdam Firmates, nõnulli Apuani, pleriq; Montani, alij Hiluaces, alij Fruſinates dicantur, hoc nõ conuenire niſi trãſmontanis Liguribus aſſerebat. His enim cum longe ab hoim cõmercio & cultu diſtent, & in arido ſolo luctentur, facile euenire, ut agreſtes, duri & immanes fiant.

Regio fertilis hebetiores, cõtra difficilis ingeniosiores producit.

Hoc modo Lucius noſter apud nos ſermocinatus, peracri iudicio locorũ mores examinabat, uitiaq; & uirtutes rimabatur. Sed quia mentio locorũ & morum diſtinctio facta eſt, hoc dicere auſim longa obſeruatione probatum, eas regiones quæ cœli clementia & affluenti copia gaudent, ſenſu hebetes & obtuſa mente plerunq; homines gignere: quæ uero difficiles & agreſtes ſunt, ſingulari ingenio uiros educere. Ita enim parens natura, ſiue ille effector mundi deus comparauit, ut ubi rerum hubertas & copia ſit, ibi bonarũ artium ſtudia ſæpe & ingenia deſint. Senſit tñ Ariſtoteles, eos qui Scythiam uerſus loca deſerta incolunt, animo qdem abundare, ingenij non ſatis habere: qui uero mitiorẽ plagam, ingenio & arte præſtare. Neq; omiſerim quod Maximus Tyrius Græcus autor cum primis prodidit, Crotoniatas palæſtra & gymnico certamine ualere, Lacedæmonios pedeſtri, Athenienſes nauali, uenatu Cretenſes, Sybarites luxu, Thebanos uero tibijs, Iones aũt choro & cãtu. Qui etiam adnotauit uulgari adagio ferri, Medicam mollitiem, Sardanapali luxum, delicias Ionicas, Siculas menſas, ſaltationes Sybariticas, Corinthias meretrices. Artium quoq; diſciplinas Menander dixit, natiua cõſuetudine diſtingui nationibus uarijs: Nanq; Mitylenæi cithara delectant Thebani tibia, Alexandrini geometria ualent, Athenienſes ſtatuaria & pictura, Crotoniatæ medicina, Aeginetæ athletarum pugna. Quòd proxime accedit ad id quod Euſtachius memoriæ ꝓdidit, forſan mutuatus ab illis, Bœotios circa palæſtrã, reliquasq; artes gymnicas ualde ꝓbari, Athenienſes in naualibus, Theſſalos in equeſtri, (qppe cum ex equo primũ pugnare docuerint) Lacedæmonios legibus ualere, Cyrenæos in ephectica ſcientia. Quod aũt de Theſſalo equitatu dictum eſt, qui conferto ꝓlio inſuperabiles erant, non prætereundum, Philippum Macedonem, qui totius Græciæ communis hoſtis & prædo habitus eſt, ut Theſſalos equites uelut firmiſſimum robur & longe optimos bello, ſuæ phalangi adiungeret, Theſſaliam propterea inuaſiſſe, illamq; incendijs & ruinis deformaſſe.

Maximus Tyrius de diuerſarũ gentium peritia peculiari.

Adagia a ciuitatum moribus ſumpta.

An ſit idem deprecari quod recuſare, contra quorundam grammaticorum opinionem. Caput XIIII.

QVid in mentē uenerit nonnullis grāmaticis, qui non temperantes maledictis, multa nec perpēſo iudicio, nec examinato modo digeſta, præcipere non ue/rentur, non ſatis conijcio. Nuper cum in commētariolos obſeruationū grammatici cuiuſpiam, quos de latina dicendi norma uiuens ediderat, ſorte incidiſſem, in quibus graui cēſura antiquiſſimum quenq; autorem taxat, ita ipſum loquutum offendimus, ut diceret A. Gelliū male ſenſiſſe, ꝙ deprecari, abominari uel deteſtari eſſe dixit: cenſuitq; deprecari nihil eſſe aliud ꝗ dicto uel facto recuſare, quaſi multū diſcriminis foret inter abominari & recuſare: idq; Ouidij autoritate ꝓbare nixus fuit, de Pōto: | Lau. Vallēſis taxatꝰ li. vi. cap. iiij

Sæpe precor mortem, mortem quoq; deprecor idem,

Ne mea Sarmaticum contegat oſſa ſolum.

In quibus uerſibus deprecari pro recuſare intelligit, quod uerbis pluribus affirmare contendit, quæ cōſulto præterimus. Sed libet interrogare, num proprio ſignificatu Latine dixerim, Scipio fœdus cum Hannibale inire deprecatur, quia paciſci cum Hannibale recuſat: aut, Romani cum Pyrrho pacem deprecantur, quia pacem abnegarunt. Contraq; hanc uerbi ſignificationem, ſecus ab autoribus dictum, & uerbum deprecari in alio ſenſu accipi uidemus. Titus Liuius ſexto ab urbe condita: Non præripiam, inquit, gratiā publici officij deprecandi. Cicero prima actione in Verrem: Si libere quæ ſentio de republica dixero, primum deprecor ne iraſcatur. Suetonius in Cæſare: Senatum literis deprecatus eſt. & ueterum autoritatibus pluribus, in quibus ſi deprecari recuſare dixeris, profecto abſurde & barbare loqueris: hic enim deprecari, idem eſt quod ualde precari. De enim præpoſitio, adiecta uerbo, plerunq; auget, ut demirari, defraudare, deierare. Rurſus quod ille autoritate Ouidij motus, uoluit deprecari idē eſſe quod recuſare, idem Liuius exploratius oſtendit tertio de Macedonico bello: At hercule non ius, ſed iniuriam deprecantur. Suetoniꝰ in Tiberio: Claudium, inquit, adeo uiolētum & contumacem, ut ne capitis quidem reus deprecari ſuſtinuerit. Cicero in legem Agrariam: Si quid deliquero, nullæ ſunt imagines, quæ me à uobis deprecentur. Quibus in locis non ſignate nec proprié loquetur, qui deprecari recuſare dixerit. Sed uetus probabilisq; ſenſus eſt, tam in Ouidij, quàm proximis autoribꝰ, id eſſe deprecari, quod ſuppliciter petere, & precibus expoſcere, ne ꝗd fiat, quod tu uitare cupis, & contendis ne eueniat. Mortem ergo Ouidius deprecatur, non ſimpliciter recuſans mortem, ſed ſuppliciter expoſcens, ne mors contingat inter tot truces immaneſq; homines. Et ille iniuriam uel ſuppliciū deprecatur, uidelicet rogat ne inferatur iniuria, neue conuiciū fiat. Multum longeq; diſtat deprecari à recuſare: quippe deprecari eſt precibus rogare, & ſummiſſe obteſtari ne quid fiat: recuſare uero, iure & manu contendere, & quadam mentis uecordia minaciter, magis quam precibus expoſcere. Cæſar commentario quinto: Hedui nec deprecandi, nec recuſandi cauſa, legatos ad Cæſarem mittere uolebant. Cicero Thuſculanarum quæſtionum ſecundo: De Anaxarcho, inquit, Democritoq; cogitet, qui cum in manus Cyri Nicochreōtis incidiſſet, nullum genus ſupplicij deprecatus eſt, neq; recuſauit. Pluribuſq; patet exemplis, ſi cui illa perſequi libeat: ex quibus ſine controuerſia liquet, deprecari id eſſe quod precari, ſed dupliciter: uno modo, uehemēti ſtudio & enixé precari ut quid fiat, & tunc de præpoſitio auget, ut primis autoritatibus, quas ſuprà memoraui, oſtenſum eſt: altero, precibus eniti & rogare, ne quid fiat ſeu eueniat tale, quod tu nolles euenire, & futurum deteſtaris, ſicut eſt proxime dictū. Et tunc de præpoſitio, nō augendi, ſed uim potius minuendi habet. De enim adiecta uerbo, duplicem ſignificatū, licet diuerſum, capit, ut plerunq; ſolet: plurimumq; intereſſe, in utro accipias ſignificatu. Quonam modo & utro magis conueniat ſenſu, ex ipſa lectione & contextu uerborū, pro ut obuia ſunt, cuiuis uel mediocriter erudito facile eſt dinoſcere. | De ꝑpoſitio adiecta uerbo. | Deprecari a recuſare multum diſtare.

Triplex quæſitum ſuper nonnullis uerbis iuriſconſultorum ſub obſcuris, quis ſit illorum ſignificatus, queve pecuniæ olim fuerint. Caput XV.

CVm Romæ palatini fori iudicia opperiremur, quidā nō ex plebe homo, pallens eruditione & doctrina, ad me adijt, & percontatus eſt, quid ſibi uellet Vlpianus de officio proconſulis, æſtimantis eum qui prouinciæ præeſſet, diſſimulare non debere, ſi quos cauſarum concinnatores, aut litiū redemptores depre

hendiſſet. Quis eſſet litium concinnator, & quis redemptor, quærebatur. Et quia facilis explicatu quæſtio erat, leui functus opera, reſpondi, concinnatorem litium eum dici, qui nouas lites ſimulatis captionib⁹ & cauillis improbis, in longū ducere molitur, cum ſibi iure agere nō liceret. Concinnare enim eſſe, rem effictis mendaciis, oibus lenociniis perpolire, ſicut is qui unguentis delibutus, madenti coma & capillo compoſito conſpicitur, quos M. Cato uitilitigatores nūcupat. Græce aūt κρατὴς δικῶν quaſi ſector litium. Redemptoremq; cauſarum eum dici, q quotidianas lites pecunia mercari, illasq; pactionibus muneribusq; pellicere conaretur, haud ſecus quāqui domos ædificiumq; faciendum utendumue precio conducit: qui etiam quadruplator & interceptos alienæ litis dictus eſt, quos homines tanq̄ inciuiles & malarum artium artifices, iureconſulti iure inceſſere. Iterū quæſiuit ex me, quid eſſet quod Alphenus legē Aquiliam interpretatus, inquit: Quod ſi tabernarius à prætereunte, flagello in quo dolor eſſet, fuiſſet cæſus, ſi illi repugnando oculum eruiſſet gladio, propter id admiſſum, Aquilia non teneri: quod diceretur flagellum in quo dolor eſſet, quærebat. Cumq; nonnulli falſa opiniōe perſuaſi, flagellum quod dolorē afferat, ideo dolorē in eo eſſe aſſererent, dixi ego mendum in hac dictione fuiſſe, ingenue me arbitrari, neq; iureconſultū tā inſcite loquutū, ut in flagello dolorē eſſe dicat, ꝓ eo quod flagris inflictis dolorē affert: cum iurecōſulti nō ꝑ metaphoras, nec circuitu longo, ſed munde admodum & circunciſe loquantur: ſed pro eo quod dolor eſſet, ſcriptum fuit, dolon eſſet, dicendum fuiſſe: neque aliter à iureconſulto ſcriptum, ueris patere argumentis. Dolonem enim lignum uel fuſtem ſignare, in quo ferrum acuta cuſpide lateret, quod haud ſecus quam gladius uulnera ingerat, ut Varronis teſtimonio probatur. In eo enim latens pugio ita ſitus erat, ut foris minus appareret: Idque coarguitur facili argumento, quod non erat conſentaneum, ut ſi à prætereunte leui flagello tabernarius ictus foret, illi repugnando ferro decernere, & oculum eruere liceret, prout in quæſtione eſt. Quippe inculpata tutela non eſſet, quum non pari, ſed maiore impetu armorum iniuriam propulſaret, quod eſt lege uetitum. Dicendum ergo fuit, aliquid occulti teli in flagello latuiſſe, quo percuſſus tabernarius, impune prætereuntem gladio repercutere, & illi oculum eruere ualuit. Hoc dolone Tiberium Gracchum, ne opportunus iniuriæ foret, accinctum proceſſiſſe in forum, autores tradunt, quo honeſtius & diſſimulato telo, in curiam iret. Et Claudium Cæſarem a duobus equeſtris ordinis, cum dolone & uenatorio cultro præſtolantibus, pene oppreſſum Suetonius refert. Tertio conſuluit me, quod eſſet iudicium eremodicium, de quo apud Iuſtinianum fit mentio frequens, contra quod reſtitutionem dari leges uoluere. Cumq; aliquorum diſcreperet ſententia, peruici tandem, eremodicium dici iudicium, quum quid reo abſente in diſquiſitionem uenit, ſuperq; iure cōtrouerſo mota lite, ſolus actor nullo ſe opponente exercuit, contraq; reum, indicta cauſa, lis data fuit: ἐρημοδικία, hoc eſt, ſolitudine, eo quod ſolus actor nullibi reo comparente, nec ſignis collatis (ut aiunt) obtinuit: contra quod reſciſſionem plerunq; dari leges uoluere. Demum cū ſermo inciſſet, qđ emptio, quid permutatio eſſet, quæſitum fuit, quo in loco Homerus meminit Achiuos non pecunia, nec ære ſignato, ſed rudi maſſa æris uel ferri uinū mercari, & cum mancipiis permutare conſueſſe. cuius autoritate Vlpianus de contrahenda emptione, etiam ſine pecunia fieri emptionē aſſeuerat. Dixi id de quo cōſulebamur, mihi in promptu non ſuccurrere: ſed tamē meminiſſe me, tam apud exteros q̄ Romanos, æris ſignati argentiq; & pecuniarum longo tēpore nullum uſum fuiſſe, merceſq; non pecuniæ interuentu, nec ſignato ære, ſed rebus commutare cōſueſſe. Siquidem Armeni, Scythæ, Seres & Sarmatæ, non interceſſu pecuniæ res emere, ſed rerū cōmercio ꝑmutare, aſſuerant. Deſerta enī & uacua cultoribus loca hominibuſq; infrequētia, magis q̄ urbes incolebāt. Inde quoq; illi penitiſſimi, & Eſſeni idē factitarunt: nā fuſo ære utebanť aut aurichalco, (q ppe cū ueteres aurichalcū precioſius auro ducerēt) ꝑcuſſo uero minimē. Luſitani graui ſarcina æris, uel fruſto argenti ſæpi⁹ nūmi loco uſi fuere. Lacedæmonii Lycurgi legib⁹ omnē auri argētiq; uſum amouētes, ferrū & rudē maſſam uaſti ponderis ꝓ pecunia habuere. Sicut Byzātii ferri maſſā ꝓ nūmo appēdebāt, Maſſyli uero in Aphrica populi, pecora & mapalia pecuniæ loco habuiſſe ferunť, cū qbus merces ſæpe mer/

Cōcinnator litium. Concinnare

Vitiligatores

Redemptor

Quadruplator.

Interceptor alienæ litis.

Iudiciū eremodicium apud Iuſtinianum.

De eremodicio uide Budęū in Annotat. & Alciatum 4. de uerb. ſigni.

Apud ueteres diu pecuniarū uſum, argenti itē & auri nō fuiſſe

catores commutabant. In Britannia gens inhoſpita, iuxta Scyliam inſulam, permutādo dare neceſſaria & accipere conſuerant. Reliqui ære aut annulis ferreis ad certū pondus delibratis. Quod apud Baleares fuit in more, ut omnem auri aut argenti materiam execrati, nullius generis nummos ad ſe afferri ſinerent. Idem de Carmanis & Bambycaeis, qui in Tigri ſunt, memoriæ proditum eſt, ut omnia metalli genera coementes, illa in profunda terrarum, & abditas ſolitudines ſuffodiant, ne pecuniæ commercio eneruaretur animi indoles, ingeniūq;. Quod de Indis & Aethiopibus traditum accepimus, qui auri materiam tam uili æſtimarunt, ut catenas noxiorū tantum ex illo conflarent. Oēs deniq; gentes nationesq; apud prius ſeculum mercibus res inuicem commutare, uel coriis boum numinorum loco, aut bobus pecudibusq;, ac ferreis uirgis uſos comperimus, Homeri teſtimonio, qui res cenſu & æſtimatione dignas, non pecunia, ſed boum & pecudumq; numero taxauit, cum nihil tunc impēſo precio ueniret. Primi igit Lydi aureū & argenteum nummum, cum tunc nullus foret, inueniſſe tradūtur: tametſi Aeginæ argentum primo ſignatum nonnulli credant. Alij apud Elios pōdera & ex argento nummos à Phædone inuētos putant. Apud Perſas uero Dareius ex auro monetam pcuſſit primus. In Latio Saturnus æneum nūmum repperiſſe traditur. Romanis quoq; auri argentiq; ſignati longo tempore nullus uſus fuit. Pecudibus em̄ & iumentis bobusq; res permutare, ſontesq; plectere ſolebant, æſtimabaturq; bos centuſſibus, ouis uero decuſſibus. Corijs uero boum nummos percuſſos à primis originibus iudicare licet, ꝙ Numa Pompilius ſcorteos aſſes, congiariū populo dediſſe fertur. Poſt quos Dionyſius ex ſtanno conflauit nummos. Interiecto deinde tempore, ære graui Romanos uſos comperimus, quo appenſo, non numerato, debita exoluebant. quo tempore Seruius Tullius rex, primus nota pecudum æs ſignaſſe proditur, unde & pecunia dicta. Cuiꝰ rei cauſa, in uetuſtiſſimis nūmis, bouis, pecudis, aut ſuis ſignum incuſſum apparet. Sed quāuis à Seruio Tullio pecunia percuſſa, non propterea à graui ære precij nomine, quod inter licentem ementemq; conuenit, exoluendo deſitum eſt: quippe poſt decemuiros, etiam ære graui Romanos uſos fuiſſe, debitaq; exoluiſſe, autores tradunt, quod æs graue, maſſa æris fuit. non percuſſa aut ſignata: appendi, non numerari ſolita. Sequutis mox temporibus, Seruio Cepione & Cneo Sempronio conſulibus, poſt Attilium Regulum, argenteo nummo primum figurato, Romæ altera parte Ianus bifrons, altera nauis prora incuſſa fuit. tametſi quinq; annis ante primum Punicum bellum argenteum nummum Romæ ſignatum, nonnulli credant: demum poſt annos duos & ſexaginta, aurei apud Romanos eadem nota incuſſi fuere. Deinde bigæ, & quadrigæ, ac uictoria: quare uictoriati, bigati, & quadrigati dicti. Fertur tamen Liuius Druſus in tribunatu tertiam æris partem argento miſcuiſſe, & ſigno Victoriæ pariter nummum percuſſiſſe, cui Victoriato nomen. In triente autem & quadrāte Romani rates incuſſere. Perſæ ſtateres Dareicos numiſmata habere dicuntur. Græci & Athenienſes Tetracinam, & Ciſtophoros, ac Philippeos nūmos, qui bouis imaginem longo tempore habuere incuſſam, tunc primum à Theſeo inuentos, ut ab armis ad agrorum cultum ciues auocaret: cuius formæ Eleis numiſma fuit, in quo bouis imago deſignabatur. Præter quos fuere Oſcēſes & ſtateres Dareici, Philippei & Alexandrei, qui ex auro cudebantur, in quibus mulæ cum curru uidebantur effictæ. Poſtea noctua cum Mineruæ facie Athenis incudi cœpta: unde illud proditum eſt, Gilippi ſeruum ephoris detuliſſe, multas ſub tectis cubare noctuas, quod Lyſandri pecuniam, quam Gilippus fuerat depeculatus, ſub tecto condiderat. Trœzenicum Neptunum pcipuum colant, tridentem nummo effictum habuere. Perſicus uero nummus ſagittarium incuſſum habuit, qui Dareicus etiam dictus. Germani Serrā, qui Serrati. Dardani duos inſculpſere gallos, Rhegini leporem & currū, Cephalenes equum, Thaſij Perſen, Argiui murem, Mitilenæi, Sapphus imaginem, Tarentini nūmi Taran Neptuni filium, qui Delphino uectabatur, Aſpēdij paleſtras, Locri autē & Ozolæ heſperū ſtellam effinxere. Apud Chios ænea moneta fuit, cui nomen Hometus. Pelopōneſſiorum numiſma teſtudinis figuram habuit, cui Cheloni dixere nomē: Ciziceni altera parte Cybelen, altera leonē: Tenedij ſecurim, & facies duas cadē ceruice prominentes: Corinthiaci, qui Poli dicebant, Pegaſum: Gergithij aūt qui in Phrygia mi/

Aurei & argentei nūmi inuentores.

Nummi ex corijs boum

Pecunia vnde.

Nummorū apud Romanos inſignia

Perſarum ſtateres.

Noctua in numiſmate athenienſi.

nore ſunt, Sibyllæ imaginem, quod inde eſſet oriunda, hoc ſempiternæ laudi fore arbitrati. Poſtea uero nouitio inuento, ut imagines Cæſarum cum inſcriptione & titulis, nummis adſcriberentur, obſeruatū eſt. Quare Nero Cæſar in habitu citharœdi ſe nummo inſculpſit: & Seuerus imperator habitu Alexādri nummos figurauit. Galenus poſt occiſos ſatrapas Perſarum, monetam, qua Perſas captos ducebat, percuti iuſſit. Auguſtus Octauius nota ſideris capricorni: ſub quo in lucem editus erat, argenteum nummum percuſſiſſe dicitur. Denique, quum apud prius ſeculum nullus nummorum uſus foret, iudicare licet, Homeri temporibus non pecunia, nec ære ſignato, ſed mercibus inuicem Achiuos uinum, æs & ferrum, armis & mancipijs emere conſueſſe. Cum uero hac admonitione attentior factus, ἐν τῇ η' τῆς Ἰλιάδος Ὁμήρου ῥαψῳδίᾳ uerſarer, eos uerſus haud multo negocio comperi: qui tales ſunt,

Nummicū Cæſarum inſcriptione.

In ſ. lib. vij. Iliados.

ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι· τίθεντο δὲ δαῖτα θάλειαν. Id eſt,

Vnde reportabant criniti uina Pelaſgi,
Aeris quidam, alij fulgentis munere ferri,
At ſcutis alij, pars bobus mancipijs ue
Mutabant paſſim, & conuiuia læta parabant.

Quæ portæ urbis Romanæ præcipuæ fuerint, & unde nomina ſumpſerint, & ex quibus cauſis cognomenta. Caput XVI.

VRbis Romæ ſicut ſæpiſſime pomœrium prolatum fuit, ita multiplices portas pro murorum ambitu extructas fuiſſe, facile eſt coniectari. Nam quum à prima origine fundamenta urbis in palatino monte fuerint, cuius radicibus antiquiſſimū pomœrium terminabat, tribus portis tunc urbs cōtenta erat: hæ fuerunt, Carmētalis ꝗ Scelerata, Pandana ꝗ Libera dicta eſt, & Mugonia ꝗ Trigoniam à tribus angulis uocaram ferunt. Id aūt pomœrium quod Romulus poſuit, à foro boario, pcedens ad magnā Herculi aram: inde per ima montis palatini ad aram Cōſutij, mox ad curias ueteres, & demū ad ſacellū Larium, protendebatur. Et cū eſſet tunc Roma ꝗdrata, ad forū Romanū procedebat. Varro aūt à ſylua quæ erat in area Apollinis in palatio, uſq; ad ſupercilium ſcalaꝝ Caci in Auentino, occidentem uerſus, & ad tuguriū Fauſtuli, ubi cauſa Romuli fuit, prima urbis fundamēta protēdi aſſeuerat. Adiecto deinde Capitolino colle à Tito Tatio, quem Arcades Saturnium uocarunt, ſatis conſtat portam illic excitari caſtelli, Saturniam nūcupaſſe, quæ Pandana, eo quod ſemper pateret, dicta eſt. Cumque infima Capitolini montis habitaculum fuerint, inde Carmentali portæ nomen datum, quæ & Scelerata, eo quod CCC. & ſeptem Fabij inde prodeuntes, infauſto prælio ad Cremeram omnes a Veiētibus oppreſſi, & miſerāda nece cæſi fuere. Iuxta quam ædes Matris, Matutæ & Bellonæ, & columna ex qua dabatur belli ſignum, ſi quando contra hoſtes præualentes ſumebantur arma. Ad hāc portā matronas Carmentæ nymphæ (quæ mater Euādri fuit) annuas hoſtias immolare & ſacrum facere produnt. Sed cū Tarquinius Priſcus, quadrato ſaxo primus, & deinde Seruius Tullius pomœrium protuliſſent, duosq; urbi colles adieciſſent, ita ut ſeptem collium urbs fieret, qui ultimus urbis ambitum auxiſſe fertur, ac reliqui reges urbem parū mœnibus ualidam aggere & foſſis muniuiſſent, portaꝝ quoq; numerum augeri cōſentaneum fuit: eoq; magnitudinis urbs proceſſit, ſæpius aucto dilatoq; pomœrio, ut IIII & XXX. portæ per om̄em ambitum Romæ fuiſſe legamus: ipſumq; pomœriū Aurelianum Cæſarē tandē definiſſe, ut ad millia paſſuū XXX. mœnia ptenderet. tametſi Nero Oſtiam tenus mœnia promouere, atq; inde foſſa mare ueteri urbi ſtatuiſſet inducere. Exquilinam ergo, Viminalē, Quirinalem portas, & Cælimontanā, à collibus urbis, ubi ſitæ erant, uetuſto noīe denominarūt: ꝗuis quod Quirini ſacello foret proxima, Quirinalem dictā nōnulli ferant, iuxta quā Veneris Erycinæ templū. Quæ quidē Viminalis, aliquando Numentana dicta eſt: ſicut Exquilinā Taurinam à capite Tauri inſculpto, uocatam ferunt. Capenam uero, conſtat affluentium aquaꝝ multiplices habuiſſe decur

Tres portæ Carmētalis Pandana Mugonia Forte Conſi.

Saturnia. Pandana vnde. Carmētalis. Scelerata.

Vrbs ſeptē collium. Portę 34. vrbis Romę.

ſus. Illinc enim ad Martis ædem ſemita fuit, quadrato ſaxo, ubi & manalis lapis qui in — *Pluuiæ excitādę modus.*
urbem delatus, pluuias excitare dicebatur: ſicut aqua in Lycæi Iouis fonte, ſi quando ſic
citate laboraretur, ſacerdotis manu querno ramo agitata, cogebat nubes, largosq; effun
debat imbres. Et Athenis Terræ fuiſſe ſimulacrum Pauſanias prodit, ſupplicíter à Ioue
aquā expetentis uero euētu, cuius ara in monte Hymetto uiſebatur, quem Imbriō qua/ — *Iupiter pluuius.*
ſi pluuium Iouem dixere. Et apud Indos in arce quam magi incolunt, dolium uidiſſe
Apolloni⁹ tradit: quo aperto, in defectu aquarum nebulæ emittuntur, quæ totam Indi
am imbribus humectant. Quod etiā documentū Democriti fuit, ut ad imbres excitā/
dos, caput & collum chamæleontis, ligno roboris uti præceperit. Ad eandemq; Cape/ — *Aqua Mercurij.*
nā, aqua Mercurij erat magnis ſtudijs celebrata: qua mercatores Idibus Maijs ſe inſpar
gebāt & ſua, uberes quæſtus propterea facere arbitrati. Et Alcmon aquæ riuulus, cui⁹
aqua ſacerdotes furore ueſano inter ſe digladiantes, Cybelis ſimulacrum ex Peſſinunte
aduectum, quotannis abluebāt. iuxta quam M. Marcellus ſecundo Punico bello, ædē
Virtutis anteá uotā dedicauit. Mutionis uero, à Mutione qui illi aliquādo præfuit, &
Minutia, quiá Minutij ſacello erat proxima, quē pro deo uetuſtas coluit. Et Salutaris
ab æde Salutis. Et Rhautumena, ab auriga Rhautumeno, qui Veijs curſu uicerat, q̄ é
curru effuſo, equi citatiſſimi cū palma in Capitolium contenderunt: portæ dictæ deno
minatæq; ſunt. Catulariam uero dixere, ꝙ iuxta eā ad placādum Caniculæ ſidus frugi
bus inimicum, immolarētur ruffæ canes. Et Piacularem, propter oſtenta & piacula q̄
illic fiebant aſſiduè, dici Pompeius memorat. Collina quoq;, quæ Agonenſis dicta eſt,
propter anfractus multiplices, ꝙ partim edita, partim decliuia eſſent loca, nomen ſorti/ — *Camp⁹ ſceler at⁹. in quo Veſtales defodiebātur.*
ta dicitur: extra quā Veneris Erycinæ, & Quietis templa fuere, & iuxtà cāpus cui Sce
leráti nomē fuit: in quo inceſti dānatas, uiuas defodere Veſtales aſſueuere. Romanulā
uero, & Collatinam: alteram, ꝙ ex Sabinis Romā patens uia foret: alterā, ꝙ illinc Col
latiam expeditum iter eſſet, denominarūt: ſicut Ferentinā, ꝙ Ferentinum ferret: & Ga
biuſam, ꝙ Gabios. Hanc uero Collatinam, aliquando Pincianam dictam nonnulli uo
lunt, quod nomen adhuc manet, à proximo palatio deductum. unde demolita marmo/
ra Theodoricus rex Rauennā deportauit. Fuit quoq; Romula porta quam Sabini Ro
manulam uocauerūt, ꝙ per eam proximus Romam aditus eſſet, quæ gradus ad noualia
& Volupiæ ſacellum habuit. Et Querculana, ꝙ quercum proximam haberet. Et Ran
daſculana, ꝙ ære munita foret: ſiquidē à ueteribus æs randus dicebat. In qua caput æne
um longo tempore ſteriſſe memorant, poſtq̄ Genutius Typus prætor oraculo monitus
ne regno potiretur, illinc ingredi noluit, acceſſumq; denegauit. Sicut Ianualis à Iani ſi/
gno ibidem affixo, nomen uendicauit: quæ ſub colle Viminali fuiſſe traditur, per quam
uim aquarum ingentē magnis procellis cōtra Sabinos fluxiſſe, illosq; uiolentiſſimis tē/
peſtatibus oppreſſiſſe memorāt. Quā Romulam, Ianualem, & Mutionis non in pomœ
rio, ſed intra urbis ambitum ſitas, nonnulli uolunt. Nam de Trigemina & Lauernali ſa
tis cōſtat, alterā propter trigeminorū pugnā, quū regnante Tullo, inter Romanos & Al
banos à trigeminis pugna cōmiſſa fuit: alterā, ꝙ ad lacū Lauernæ facilis inde uia foret,
nomina tuliſſe. Fuit enī Lauerna furū dea, in cui⁹ luco, ut impunita eſſent furta, prædā
fures ſortiri, & rapaciſſimum quenq; immolare tradiderūt. Eſt tn̄ literis proditū, Lati
nos populos annis ſingulis ad Trigeminā, Euādro ueluti deo ſacrū facere: ſicut matronæ
apud Carmentalem, Carmentæ. Sanqualis p̄xima ædibus Anci regis, porta fuit nō in
celebris. Et altera Libitinenſis, per quā fato defuncti efferebātur. & Mugonia, à boū mu
gitu, q̄ illic frequētes erant, denominata: iuxta quā Targnius Priſcus habitaſſe fertur,
quæ & Trigillia dicta eſt. præter quas fuere Neuia, Lauicana, Metia & Flumentana, iu
xta quā fluxiſſe Tiberim uolūt. Ex hac enī ad Petellinū lucū modica uia erat. Et Triū
phalis, per quā triūphi die, aurati currus, captiua præda, & pompa triūphi procedebat.
Aurelia, Vaticana, & Portuēſis, q̄ Septimiana nouitia denominatione, ac Fontanilis
trās Tiberim, q̄d haud procul inde fontiū ſacra, fontibus & puteis, coronatis fierent, di
ctæ noīatæq; ſunt. Sed præ cæteris, unā legimus fuiſſe, cui Feneſtræ dedere nomen, uel
ꝙ humilis & anguſta foret: ſiue ꝙ Targnio Priſco regnāte, quū à poſtorib⁹ oppreſſus fu
iſſet ex inſidijs, Tanaquil inde populū alloquuta, ipſi⁹ interitū tā diu diſſimulauit, donec

Mœnia ciuitatũ ſancta.

Seruium Tullium regni ſucceſſorem fecit. Eſt quoq; illud animaduertere, ꝙ quũ mœnia ciuitatum ſancta ſint, proptereaq; illa tranſgredi ſine piaculo fas non ſit, certiſq; præfinitis ſpatijs, pomœrio inaugurato, fuerint cõſecrata: ita ut quicquid circa ea ſoli eſſet, neq; habitari, neque arari liceret: portas tamen ſanctas haberi minimé decebat, quippe quum ingredi & exire, & defuncta corpora illinc efferre, aliaq; prophana facere cuiuis permiſſum fuerit. Apud exteros uero portæ ꝑcipua denominatione iſtæ ferũtur: Scæa apud Troiam, in cui⁹ ſuperliminio Laomedontis cadauer ſepulchro cõditum erat: ſic

Apud exteros portæ.

ut murus & amnis eiuſdem nominis fuere. Alexandriæ Canopica, Athenis Pyraica & Sacra, & Charonia, per quã damnati ferebãtur ad ſupplicium: & Dipylus omnibus patentior, atq; aliæ Nymphades nomine. Megaris fuit Triaſia, quæ Diplon dicta. Corinthi Teneatica, Thebarum portæ Homoloidæ nuncupatæ ſunt: apud Sicyonios quoq; Sacra fuit, ubi Epopei uiſebat monumentũ. In Argo Diampares, apud Leontinos Itacea, in Zichico Thracia, apud Tibur Rarana: Capuæ Iouis, ubi platea Selapſia, in q̃ unguentarij negociant: Cremonæ Brixiana, Tarenti Temenitida, Syracuſis Menidiæ, Trogillorum, & Agradianæ: extra quas frequentia ſepulchra uiſebãtur. Babyloniæ uero licet plures celebrentur, tamen præcipue Semiramidis, Ninorum, Chaldæorũ, Belides, & Ciſſiæ.

Quo ritu, quibusq; cæremonijs hoſtia apud priſcos dijs immolabatur, & quo modo fiebant ſacra, & quid apud exteros.

Caput XVII.

Singulis dijs ſua ſacra.

QVi mos ſacrorum fuerit, quoq; ritu, aut quibus exemplis hoſtia cæderetur, & res diuina fieret, ueteribus monumentis intercisſe ꝑſcriptũ eſt. Et tametſi ſingulis fere dijs ſua ſacra inſtituta forent, quæ tranſgredi aut præterire ducerent nefas: neq; deos omnes eiſdem ſacris ſemper, ſed alios alijs ritibus cæremonijsq; placari deceret: tamen in omni ſacrificio, ſtatas cæremonias & ſolita ſolennia conuenit obſeruari: quas ſi præterirent, haud dubie piaculum fieri, & ſacra pollui putabant. Siquidem in omnibus ſacris, ſacerdos quum dijs immolat, & rẽ diuinam facit, prius corporis ablutione purgatur, & a Venere abſtinet, ut lautus purusq; accedat: q̃ppe

Sacerdos lotus & caſtus.

Ieiunium.

ieiunij & caſtimoniæ ſacra adituris miram obſeruationem fuiſſe, autores tradunt. Legimus Numam Pompilium, quum pro frugibus facere, eſu carnium & Venere abſtinuiſſe. Et Iulianum Cæſarem oleribus leguminibusq; contentũ ſæpe cœnitaſſe, ob religionem: atq; eos qui Iſidis ſacris initiandi erant, dies decẽ parcere carnibus & uino: & Aegyptios feſtis quibuſdam diebus ieiunia ſeruare. Aquæ uero aſperſione corporis labem tolli, & caſtimoniam præſtari putabant: præterq; Myſos & Eſſenos, aliosq; qui ob religionem animantibus abſtinent, cælibemq; uitã agũt, qui Abij & Anymphi dicti ſunt: cõſtat, ſacerdotes matris deum Samia teſta ſibi uirilia amputare: atq; illos qui maxima ſacra obibant, ut in caſta religione manerent, & procul à mulierum contagio uitã agerent, herbis quibuſdam emaſculari, & uirilitatem amittere. Vtq; nulla niſi ſacrorũ ma-

Cybeles ſacerdotes.

neret cura, nudiq; & uacui religioni intenderent, cunctarum rerum dominio ſe abdicare. Quod iure pontificio cauebatur, cuius uerba ſunt: Ad diuos adeunto caſté, pietatẽ adhibento, opes amouẽto, qui ſecus faxit, deus ipſe uindex erit. Quã caſtimoniam apud exteros quoq; ſeruari meminimus: quippe in Theſmophoris matronæ Athenienſes, ut

Antidota aduerſus Venerem.

Veneris ictus cohiberent, folijs uitilium cubilia ſubſternebant: nonnulli garo ex piſcibus, qui ſquamam non habent, ꝙ incendia libidinum reprimeret, & irritos conat⁹ faceret, in ſacris uſi ſunt: ꝙ Ageſilaus putabat, deos non minus religioſis operibus, q̃ ſacrificijs caſtis delectari. Legimus quoq; hierophantas Athenienſium, poſtquam in pontificatum euecti erant, ut caſtiſſimé ſanctiſſimeq; ſacrum facerẽt, cicutæ ſorbitione caſtrari:

Ageſilai ſententia.

Hierophãtæ Athenienſiũ.

& Aegyptios ſacerdotes, negocijs omiſſis, mulieribus nunquam indulgere, carnibusq; & uino abſtinere: atq; gymnoſophiſtas adeo abſtinentiæ ſtudioſos, ut pomis ſolum, oriza & farina alantur. in Creta quoq; Euripides teſtatur, quos uocãt Iouis prophetas, nõ modo carnibus, ſed ne coctis quidem ueſci: Et Indorum magos, qui ad Solis ſacerdotium euecti erant, carnibus abſtinere, & nunquam ſub tecto eſſe, ſed lineis uelari, & ſub dio uitam agere. Quin etiam obſeruatum inuenimus, ut qui rem diuinam factur⁹ erat,

Iouis ꝓphetę. Indorũ magi. Rem diuinã facturus.

ad ſuam leuandam culpam,ſe in primis reum dicere debeat,& noxæ pœnitere, ac fateri
Rem diuinā facturus.
admiſſum,uultumq; ſummittere,& ad omnem modeſtiam fingere:deinde ipſe,aut pu/
blicus præco præcedens ſacra,Hoc age,clamitet,uoceq; excitet populum, ac uirga tur
bam ſummoueat,quæ cōmentaculum dicta eſt:ſilentiumq; indicat,ne mala uox obſtre
pat,neue qd triſte auribus accipiat,& ſacris fauere, & intentos eſſe iubeat: nanq; in de/
Cōmentaculum.
orum ſacrificijs taciturnitate in primis,& intentis animis opus erat:quia ſi opus facien/
Taciturnitas in deorum ſacris.
tem ſacerdos inter ſacra uidiſſet,temerari & pollui putabātur religione inexpiabili.Id
eo cuſtos dabatur,qui ſacra inſpiceret, & alter qui linguis fauere iuberet. Græcis autē,
ad ſacrificiū acceſſurus,hoc præfatur primum tis tide, hoc eſt, Quis hic? Qui uero in
terſunt ſacris,referunt:polloi,cagathoi,quod eſt dicere,Multi,& boni. Nam polluti ho
Quib9,ſacris adeſſe non licebat.
micidio,aut ſanguine infecti humano, hominesq; turpiſſimarum ſordium, ſacris arcę/
bantur:neue aras contingerent,aut ſacrificio intereſſent,lege uetabātur. Et quia à qui/
buſdam ſacris mulieres innuptas,aut ſeruitio preſſos, uel ære coemptos,abeſſe oporte/
bat:ideo in ſacrorum apparatu,lictor præfabatur,Hoſtis uict9,mulier uirgo exeſto. In
Chæronea uero ſacerdos lorum tenens, pro ædibus Matutæ clamitat, non ſeruū ingre
di,non ſeruā,non Aetolum,non Aetolam:quum his ſacrificio adeſſe nō liceret. Apud
magos, q lentigines habent,tanquam inuiſi dijs immortalibus,ab aris procul fiunt:&
Magi.
hi qui elati reuixerunt,quibusq; uiuis iis exequiæ factæ ſunt,uelut prophani, à ſacris
arcebantur:ſicut à ſacerdotio bis nupti. Apud Germanos,qui ſcutū amiſiſſent in acie,
ſacris intereſſe non poterāt. Et apud Aegyptios ſubulcis uniuerſis templa interdicta fu
ere:& Hebræis menſtruatis,& his qui impetiginem habent. Scythis quoq; qui nullum
hoſtem interfeciſſet in acie, in ſolennibus libare non poterat:reliqui initiati, adeſſe non
Mulieres in ſacris,& rem diuinā facturus,capite uelato.
uetantur. Romanis uero ſi quæ ſacrificio mulieres interſunt,capita uelant. Cumq; ad
orat qui rem diuinam facit uelato capite,ne auerſus animus à ſacris fiat,dexterā ad oſcu
lum ferre,& ſe in orbem circumagere,prout Numa inſtituit,neceſſum habet. Quodq;
tibicines & citharœdi,qui lyras ſeptichordes tenderent, in deorum ſacrificijs cum can
tu & longis tibijs præcinant,& ne qd aliud agatur exaudiaturq;,moneāt:illudq; ius in
æde ueſcendi habeant, priſca eſt religione ſeruatum: quæ quidem tibiæ ſacrorum,ex
buxo: quæ uero ludis præcinebant, ex oſſe aſinino aut argento fiebant:quod illæ miti
ſono ad rem diuinam,iſtæ ſtridenti & acuto ad prælium accenderent. Fuere enim tibia
rum ſpecies plurimæ,ad uſus uarios:nam Libyes plagialon uocant,quæ ex loto fit:ely/
Tibiarū uariæ ſpecies.
mos ex buxo & lauro. Celtæ ex calamis utuntur fiſtula, Aegyptij ex ſtipula hordeacea,
Scythæ & Arimaſpi ex aquilarum & uulturum oſſib9: ex quibus aliquæ erāt ferranæ,
quæ æquales habēt cauernas:aut Phrygiæ, quæ impares & inæquales. Poſt aliquot uero
tempora, ne tibiæ præcinerent in ſacris, fuit lege cautum. Aegyptijs in uſu erat,non
Aegyptijs p tibijs cantus in ſacris adhibitus
tibias,ſed cantus adhibere in ſacris,quibus ſeptem uocales deos modulata uoce collau/
dare,tibiarum & citharæ loco fuit. Iudæi in ſacris non modo tibia, ſed tympanis conci
nunt. Vtq; ſuæ hoſtiæ dijs dicatæ ſint, & ſuperis albæ, inferis uero nigræ immolentur,
Suę cuiq; deorum hoſtiæ.
neq; duobus dijs unam hoſtiam mactari,quia utri deo res diuina fieret, facile non dino
ſcerent,in omni ſacrificio uulgo ſeruatum eſt. Nanq; aliena hoſtia,uel debili & manca,
Qua hoſtię dij nō placabantur.
quæq; reluctatur,& ſe admoueri altaribus non ſinit,dij non placantur:fugientemq; ho
ſtiam,quæq; altaria detrectaret,ubicunq; nanciſcerent,mactari oportebat, ne piaculū
fieret. Et ſicut ſuæ hoſtiæ numinibus dicatæ ſunt,ita & aræ fuerunt. Superis eñ,à terra
Suę cuiq; aræ
exaltatis aris:terreſtribus,in terra: inferis uero,ſub effoſſa terra, ſacra facere conuenit:
quod apud Indos fuit diu ſeruatū,ut terreſtribus dijs in cauernis,Soli uero in ſublimi ſa
ctū faciant. Nonnunq̄ ſine ara,in nudo ſolo & pauimento ſacra peregiſſe Græcos,cōper
Indorum ſacra
tum eſt. Eumæus apud Homer. ſuper eſcharā,uictimā fecit. Arabes arulā ſuper arā cō
Odyſ.14.
ſtituunt,in illaq; Soli immolare,& thus adolere ſolent. Hæ eñ ad normā quadratæ fu/
Arabes.
erunt:ſuperq; eis ſacra facturi,ceſpitē ex gramine,ſeu uerbenas apponūt. Iſtæ enim fau
Verbenę fauſtę in ſacris.
ſtæ in omnibus ſacris habitæ,quas ex ſacro loco decerpere cōuenit. Ipſasq; aras ſuorum
numinū frōde ornare,ut Ioui eſculo, Apollini lauro, Mineruæ olea, Veneri myrto, Her
Aræ frondib9 dijs ſacratis ornatæ.
culi populo, Baccho hedera, Pani uero pino, Diti aūt cupreſſo. Quanq̄ ad arā maximā

Laurus ad aram maximam Herculis.

Herculi ſacra facturi, ſola lauro, neq; alia coronentur fronde. Thraces & Iudæi pro lege habent, in omibus ſacris hedera coronari, Cappadoces ambroſia. Apud Aegyptios hedera uitibus pfertur. Druidæ nullum ſacrum ſine roboris fronde conficiunt. Ptolemæus heliochryſo coronauit deos. Thraces uero nō ſolum coronati, ſed ſcuta & gladios hæderaornati, in ſolennibus libant. Iſiaci, abſinthij marini ramum uirgultis cæteris præferunt. Aegyptij in Iouis pompa, & magi myrica, Hermionēſes hyacintho coronantur in ſacris. Parthi ex diuerſo gramine coronata agna, odores incēdunt. Ferūt Aegyptios agroſti herba manibus decerpta, adoraſſe, & papyri flore coronaſſe deos. Veſpaſianus uero coronas ex cinnamomo interraſili auro ſæpe templis dicauit. Apud alios aūt fagi cortex religioſus fuit. Non ſic Thebis & Athenis: nanq; in palladis templo haud facile quiſquam hederam inuenit. Ea uero hedera quæ fert racemos labruſcæ modo, quam ſmilacem nominant, & arbores quæ nec ſeruntur, nec fructum ferunt, infauſtæ omibus habentur ſacris, & damnatæ religionis. apud Perſas non modo q̄ ſacrificat, ſed hoſtia & qui ſacris interſunt, feſta ornantur fronde. Indis contrà: nanq; ex his coronatus ſacrificat nemo. Perſæ tamen nec deorum imagines habent, nec templa erigunt. Erant enim ædium ſacrarum & ſimulacrorum euerſores, ſed in loco mundo & excelſo, cum precati one dijs uictimas immolant: quod à pleriſq; uſurpatum inuenimus: nam Carmeli, deus colebatur, cui nec templum erat, nec ſimulacrum, ſed ara tm̄ & diuinus cultus. Iudæi mente ſola unum numen colunt: ideo nulla apud eos ſimulacra, non modo templis, ſed nec urbibus inſunt. Germani quoq; nullam humanioris ſpeciem dijs, præ eoꝝ magnitudine, dederunt: nec templa dicarunt, ſed lucos & nemora deorum nominibus appellant, illa uelut ſacra templa uenerati. Sacerdos aūt, & qui uictimam facit, pura in ueſte & candida (nam color albus deo gratus in primis) in textili tela, nec maioris operæ q̄ menſtruæ, nonnunquam in purpura & auro. Triumphales uiri, & qui amplos honores geſſerant, in triumphi ornatu, aut in prætexta, lotis manibus & fronde coronati, ſacri & uenerabiles, nudis pedibus & tonſa coma, ad rem diuinam accedebant: idq; à Pythagora traditum Lacedæmonij obſeruarunt, qui nudis pedibus adorandum ſacrificandūq; cenſuerunt. Pura autem & religioſa dicebatur ueſtis, qua rem diuinam facturi, feſta utūtur die. ea quidem erat ſoluta omni uinclo, nullis maculis, nec ſqualore obſita, nec funeſta aut fulgurata. Quod ſi quis nece aliqua pollutus fuiſſet, bis ſeptē uicibus inundationibusq; ueſtes abluebat aqua, his piamentis ab immunditia emaculari arbitratus. Aegyptij uero laneas ueſtes non inferunt in deorum templa, nec cū his cadauera ſepeliūt. Hoſtia ſi maior erat, auratis cornibus: ſi minor, coronata illius dei fronde, cui ſacra fiūt, incedebat: infulaq; lanea & candida uitta circundata, ante aras nullo uinculo ligata ſiſtebatur: neq; enim in ſacris uinctum quid eſſe poterat. Contra uero apud Senones: nā lucum ſacrum uenerantur, quem niſi uinculo ligatus, ingredi nemo poterat: qui ſi forte prolapſus corruiſſet, attolli minime licebat, ſed per humum reptare neceſſum erat. In Scythia quoq; Marti ſacrum fit, in quo uictima primis pedibus ligata, ad aram ſiſtitur, cui laqueum in collo inijciunt, ac baculo circunducto ſtrangulant, ſine pcatione & uotis. Quam quidem aquam de fonte Iuturnæ, qui circa Numicium labitur, quæq; in omnibus ſacris adhibetur, in primis inſpergebant: eam uero aquam ſuper terram poſuiſſe, piaculum & triſte omen erat. Ideo uas lato ore, & fundo anguſto, in quo haurietur, ne ſtare poſſet, in ſacris adhibebant: cui cadum, alij ſcyphū dixere nomen, illudq; manibus tenere oportebat. Quod qdem flaminicæ uirgines ſacroꝝ miniſtræ, aut Veſtaliū famulæ, nōnunquam pueri flaminum miniſtri, quos Camillos appellant, patrimi & matrimi omes coronati tenebant manibus. Ex hac aqua ægros curari, & bonæ ualetudini reſtitui putabant. Apud Athenienſes uero aqua erat ex Callitoe fonte, magnæ religiōis, in maximis ſacris & ſponſalitijs cæremonijs, in qbus aliam adhibere nefas habebatur. Fertur in Delij Apollinis templo præcipua aqua fuiſſe, ſacrificantium uſui accōmoda, quam ad alios uſus hauſiſſe, magni criminis inſtar erat. Græci in ſacrificijs & expiationibus, Eleutheri aquam frequentes adhibēt: Trœzeni ex Hippocrene, Perſici reges ex Choaſpide, quam peregre profecturi, ſecum ferunt. Arabum reges ex Eulro, qui ortus à Medis, præcipuo nitore fluit. præ cæteris uero Aegyptij, tanti Nili aquam fecere, ut

Herbæ infauſtæ in ſacris.

Veſtis ſacerdotis ſacrificaturi.

Triumphales viri.

Homicidij expiatio.

Hoſtiæ ornatus.

Aquæ ſacris adhibitæ apud diuerſos.

quum hydria ad templum humeris ferebatur, omnes procumberent, & ſublatis mani/
bus dĳs gratias agerent. Feruntque Babylonios reges ex Nilo & Iſtro aquas inter gazas
condére aſſueuiſſe, uelut hoc argumentum ſuæ magnitudinis oſtenderent, quum per
tot ſpatia terrarum, totq; inuias regiones aduectæ fuerint. Ipſe uero ſacerdos lanea inſu
la uelatus, & frõde coronatus, aram manibus tenens, ad Orientem uerſus, (quippe ma/
tutinum tempus ſacrificĳs idoneum æſtimarunt, quum deos tũc aſſidere templis, & ma
tutinis ſalutationibus adeſſe opinio foret: magorũ & Perſarum exemplo, quibus in mo
re fuit, primo ſemper diluculo canere dĳs, hymnosq; & laudes dare, orientemq; Solem
uenerari) meditato & ſolenni precationis carmine, uerbis priſcis ex annalium uetuſtate
erutis, numina & deos precatus, uota effundebat. quam precationem plerunq; ter gemi
nabat. Indi uero & gymnoſophiſtæ in meridie, & ubi multum diei proceſſerat, immo/
lare dĳs uſurparunt. Quod Mercurius in Aſclepio exiſtimauit, ut adorantes medio die
conuertãtur in auſtrum, occiduo in occaſum: ſi uero primum oriatur Sol, in ortum. Fu/
itq; Apollonĳ Tyanei opinio, ſummo diluculo cum dĳs uerſari: procedente mox die, de
dĳs loqui oportere. Moſes autem & Hebræi occidentem ſpectari cenſuerunt. Ea uero
infula ex lana alba & cocco fuit, inſtar faſciæ, plerunq; lata, nonnunquã tortilis & rotũ
da, ex qua uittæ hincinde defluebant. Principiumq; precationis à Iano & Veſta, q̃ in
omnib⁹ ſacris præcipua numina ſunt, quæq; in uotis nuncupandis, præfationem ppe/
tuam meruere, fieri oportebat: ut per eos ad reliquos deos aditus pateat, quibus thus &
merum offerebat in primis. In qua precatione obſeruatur, ut Iupiter pater optimus ma
ximus, Vulcanus, Apollo, Mercurius, omnes deniq; dĳ ſacro carmine patres aduocen
tur. Quod in omni ſacro conſtitutum fuit, ut cuiuis deo ſacrificetur, neceſſe foret, poſt
ipſum reliquos aduocari, ut hi uolentes & propicĳ, uotis & precationibus adſint. Anto
ninus uero imperator deum Heliogabalum, quem magni numinis loco habuit, in præ
fatione ſacrorum reliquis dĳs præponi uoluit: & Domitianus Palladem uelut genitri/
cem, & ſe Palladis filium per ſacrificulos in primis iuſſit aduocari. In Peloponneſo autẽ
Meliſſa nympha, quæ uſum mellis gentibus dedit, in omni præfatione ſacrorum, principi
um precationis fecit. Quam quidem precationem plerunq; ter repetebãt, ſicut libatio/
nem. Dĳs deinde & uotis rite nũcupatis, eundẽ Ianum in fine precationis denuo aduo
care neceſſum erat, ut is deus precationis caput & finem faceret. Sine precatione autem
uictimas cædere, aut deos rite conſuli, fas non putarunt. Itaq; ſua carmina ſuæq; precati
ones ſingulis dĳs inſtitutæ ſunt, quas plerunq;, ne qd præpoſteré dicatur, aliquis ex ſcri
pto præire, & ad uerbũ referre ſolebat. Fertur tamen Pyrrhus Epirota ubi immolabat,
nullas effundere precationes ſolitus, niſi quod ſanitatẽ & bene ualere precabatur à dĳs.
Apud Indos hi qui Pedalĳ uocantur, inter uota precesq; ſolam iuſtitiã petere in uſu ha
bẽt, quaſi hoc munere deum ampliſſimum eſſet mortalibus datũ. Socrates in Phædro,
ut pulcher intus fiat, utq; bona animi & corporis bene haberent, & ut dentur optima,
precari docuit. Apollonius Tyaneus à dĳs poſcebat, ut bonos cognoſceret, malos uita
ret. Interdum pauca habere, & nullius indigere, precatio fuit: quam quidem precationẽ
nunc ſacra præcedere, nunc ſubſequi, plerunq; finem claudere, nonnulli uolunt. Mani
busq; precantem aram tenere oportebat: quia niſi teneretur ara, ſolas preces non litare
perſpectum eſt. Pellex tamen, Numæ legibus aram tangere uetabatur, quã ſi tetigiſſet,
agnum ſolutis crinibus cædere cogebatur, Precibusq; peractis, & rité deprecato numi/
ne, qui rem diuinam facit, ſe ad dexterã uoluere, & circunuertere, manumq; priore digi
to in erectum pollicem reſidẽte, ori admouere, deinde ſedere, uetuſto more debet, uelut
dĳs ratas preces habẽtibus. Galli uero ſe ad læuam uertere religioſius putarunt. Græci
poſt effuſas preces, manus oſculant. Id quod Romani factitarunt, qui prætereuntes pha
num aliquod, manum labris admouent, tanq̃ deos uenerarent & timerent, ratasq; pre
ces ſignificarẽt. Frugesq; in caput uictimæ, aut molam ex farre molito & ſale, deinde no
uum uinum aut coſtũ, & maſcula thura inter cornua fundebat, mactam eſſe hoſtiã uo
ce ſignificans: quod quidem ad uictimarum probationẽ proficere credebãt, ut ſi nõ obſtu
puiſſent, ſacrificio probarent idoneæ. Græci aũt nõ fruges, ſed hordeũ ſale conſperſum,
aris inſpergebãt. Ad Terei ſepulchrũ Megaris, dum ſacrũ fit, calculis ꝓ hordeo utũt ur.

Sacerd. ſacrificantis cære moniæ. Temp⁹ ſacrificĳs idoneũ. Magi & Perſæ.

Indi & Gymnoſophiſtæ

Hebræi Infula ſacerdotis, Precatio.

Cõſtitutũ in omni ſacro.

Meliſſa nympha.

Sua cuiq; deo carmina & precatiões

Quid precãdum a dĳs.

Precãtes arã tenebant.

Precibus peractis,

Dianæ uero Propylex mulieres Eleuſinæ, nullam niſi ex hordeo ibi nato, molam conficere poſſunt. proditumque memoriæ eſt, Iliacis temporibus, ueteres non thure, nec coſto, ſed cedri & citri fumo deos adoleuiſſe. atque Sabæos quum omnia odorum genera dijs accumulent, de myrrha tamen nihil impartiri, quaſi numinibus ſubiratos, quod ſolā myrrham ex omnibus odoribus apud ſe gigni non ſiuiſſent. Sine mola enim ſalſa, nullum dijs ſacrificium ratum fieri putabant, in ea efficaciorem uim placandis numinibus & commouēdæ diuinitatis eſſe opinati. Vinum uero antequam funderet ſacerdos, propinabat prius ſcipulo aut ſimpuuio ligneo, uel fictili admodum paruo, quod in ſacrificali apparatu erat cyatho haud diſſimile: illudque ſecundū libationem aſtantibus circunferebat, ut pariter libarent. Tum ſetas inter cornua uictimæ manu excerptas, tanquā prima libamina, in ignem mittere, obliquumque cultrum à fronte ad caudam uictimæ ducere, & ſe ad oriētem uertere debebat, quod in ſacrificio habebatur primum: ſiquidem prima ſacrificij pars erat, libare dijs: ſecunda, immolare: tertia, reddere: quarta, litare: facibusque adhibitis ex tedæ ligno, ut in quocunque ſacro fieri mos erat, quas niſi mares ferre alius nemo poterat, & igne accēſo ſuper aras (neque enim ſine igne ullum ſacrificium fieri licebat, quum etiam ſabbatis lucernas accendere dijs priſco more ſeruatū ſit) accinctos miniſtros, qui ſacrificanti præſto aderant, uictimā immolare iubebat, qui uictimarij ſeu cultrarij, à nōnullis popæ & agones dicti ſunt: qui illam ſupra uerticem, plerunque infra iugulum feriebant. Indi uero uictimam non iugulare, ſed præcluſo ſpiritu necare aſſuerant, ne quid deperiret, neue quid mancum deo offeretur. Græcis autem moris erat, ſi cæleſtibus dijs uictimam facerent, ſic hoſtiæ caput ſtatuere, ut cælum ſpectaret: ſi uero inferis, ut terram deſpiceret. Quibus quidem miniſtris, niſi iuſſi eſſent, mactare nō licebat. Ideo ſuccincti nutū imperiumque expectantes, Agon dicebant. Interim cæſa uictima, alij uaſa ut cruorē exciperent, cadenti hoſtiæ ſupponebant, alij decoriabāt. Mox aruſpex, flamen, aut ſacerdos cultro ferreo uiſcera & iecinora rimabatur, in illisque deos conſulebat, & an perlitatū foret, explorabat attentè. Apud Galatas uero non aruſpex, ſed philoſophus aderat, ſine quo ſacrum dijs nullum exhiberi poterat. Is autem culter ferreus erat & oblongus, manubrio eburno, clauis æneis, ære Cyprio, & capulo argenteo ornatus: nanque manu uiſcera tangere non decebat, ne qua offenſa, pollutis ſacris, cōtraheretur. Apud Delphos fuit uſurpatum, ut cultro quo dijs immolabant, de nocētibus ſupplicium ſumerent. Perſæ & Cappadoces non gladio, ſed ſtipite mactabant hoſtias. Romani etiā malleo, apud Homerum querno trunco. Quibus inſpectis, ex omni uiſcere, & membro primitias, parteſque deſectas farina farris inuoluere, & in calathis ſacrificātis offerre debebat. Tunc hoſtia perfecta dicebatur, quas ſacerdos aris imponens, foculo accenſo comburebat. Hoc enim in omni ſacrificio ſeruatū eſt, ut de ſingulis oblatis, aut deo immolatis, particulas tanquam libamina, ut holocauſtum fiat, in ignem mitterent. Aegyptij ſacerdotes, immolata uictima, caput abſcindūt: illudque diris carminibus execrati, in flumen deijciunt, cum precatione ſolenni, ut ſi quid aduerſi caſurum foret, in caput illud redundaret. Apud Græcos ex cæſa uictima, nonnunquam capite & uentre excepto, cætera dabantur dijs: linguæ uero præconib⁹. Hunc uero ignē ex olea, lauro, uel quercu craſſioris corticis, aut cuius caudex cauus fungoſusque foret, accendere, uel numinibus adolere nefas erat. Hæc enim ligna tanquam dira malique ominis, deteſtati ſunt: quem ignem ſubdita face accendebant, eumque partim ex fumo, quas uertigines faceret, quantumque ſe attolleret, partim ex flamma, ſi lucidior aut obtuſior, & qua ſpecie foret, multi obſeruarunt, qui capnomantes dicti. Si autem mortuo carbone ſacrificetur, ſignum neglectæ religionis fore & pernicioſum, nemo dubitauit. Perſis ligna arida, dempto cortice, ſacrificio apponere, deſuperque oleum fundere, & aruinam pinguem, ignemque appoſitum, non flatu, ſed uentulo excitare, in uſu fuit. Solique, uelut deorū maximo, quum uirgultorum faſces apponunt, & incēdium ſuſcitant, his uerbis prolóquis, Ecce, Ede ignis domine. Apud Siculos in colle Vulcanio, iuxta Petrenſium ſtagnum, dum ſacrum fit, ſarmentorum faſces ſuper aras ſua ſponte ignem concipere, & nullo flāte halitu, incendium fieri fabulantur: Sicut de Seleuco traditur, qui cum Ioui in Pella uictimam faceret, ligna aris impoſita ultro arſerunt. Et de Egnatia nympha in Appulis, in

Nullū ſacrū abſque mola ſalſa.

Cæremoniæ in uictimis litandis.

Sacrificij partes quatuor.

Nullū ſacrū abſque igne.

Indi nō iugulabāt uictimā Græci.

Culter ſacrificij.

Seruatū in omni ſacrificio. Aegyptij

Ignis ſacrificiorū ex quo ſtructus.

•Ecce•

cuius ara lignis extinctis, ignem ſua ſponte excitari opinio erat. Tradunt magos apud Perſas, dum ſacrum fit, carnes ſuper myrto & lauro appoſitas ſubtilib⁹ uirgis adurere. *Magi.* Atq; Eretrienſes mulieres in Cerealibus obſeruare, ut cæſa uictima, carnibus nō igne coctis, ſed ſole torridis ueſcantur. Et apud Scythas ſacrum fieri Marti, ubi uictimarū carnes ipſarū oſſibus aduruntur. Luſitani uero ignitis lapidibus, ſacrificales carnes coquunt. Ioſides, licet ex omni ligno incēdant aras, ſpinas tamē aſparagi aut ſtramina in ſacrificijs cremare, nefas habent. Mox farra uiſceribus ſpargens, probata libataq; exta lancibus impoſita, aræ ſuperponebat: uiſceraq;, detractis extis, flammis & foculo, mittebat deſuper thus & coſtum. Ea quidem uiſcera licet nunquam ablutatelixa per ſe fiebant: uinumq; aris poſtea fundebat, & tunc porrici hoſtia dicebatur. Perſæ uero ex immolata uictima nihil dijs adolent, ſola anima deos cōtentos eſſe rati. Luſitani quoq; ex hoſtia immolata nihil concidunt, ſed exta perſpiciūt, & diuināt. Thiſſetæ in Aſia & Argini, oſſa uictimæ tantū in ignem mittunt, & deflagrant: ipſi autem ueſcuntur carnibus. *Porricere hoſtiam.* Apud Aegyptios inualuit mos, ut immolata uictima, dū ſacrificium ardet, omēs ſe diuerberent, & flagris afficiant. Quare uerbum Xenophanis phyſici proditur non inuenuſtum, qui cum Aegyptios ſeſe conuerberantes, & lugentes in ſacris uidiſſet, ad monuit, ut ſi deos eſſe crederent: qbus ſacra mininiſtrabant, ne lugerent: ſi uero homines, ne ſacrificarēt. *Aegyptij. Xenophanis dictum.* Quod fere à Lacedæmonijs uſurpatum fuit, ut in adoleſcētes ephebos circa aras flagris deſæuiant. Ex reliquis uero hoſtiæ membris, cœnā apparabant, quibus qui ſacris interfuere, ueſci licebat. *Adoleſcētes in ſacris Lacedæmoniorum flagellari.* Græci uero ſatis habēt femora hoſtiæ in duo fruſta cōciſa, igni ſubijcere, ut ex his holocauſtū fieret, uiſceribusq; ſuper prunas aſſis, pro ientaculo, mox carnibus ueru decoctis, diſcumbentes ueſci. Quibus ex legis præſcripto portiunculam ad domeſticos afferre, & amicis partes uictimarum impartire licebat: extraneos autem ad ſacra adhibere, fas non erat. Apud Lacedæmonios autē in publica uiſceratione primi reges erant, quibus duplum quam cæteris dabatur, priuilegioq; honoris, præter libamina, immolatorū quoq; animalium coria debebantur. hordeaceasq; pultes, libaq; & farra, ac fructuum primitias non auro uel argento, ſed fictili urna & catino, aut ſimpulo, uel ligneo ſcypho, qui ne carie abſumeretur, pice oblitus erat, aut gutto fagino, ſicut Marius Curius, dijs prolibare ſoliti ſunt, uetuſtiſſimam religionem, qua in deorum ſacrificijs fictilibus utebantur, deſignantes, qui pietate, religione & iuſtis precibus, non cenſu, deos placari putabant. Quippe tunc maxime dij propicij eſſe crediti ſunt, cum fictiles erant. Hoſtiaq; immolata & myſterijs peractis, qui ſacris intererant, uiſco & farre appoſito, cum rotundis paniceis, quas in honore deorū adhibebant, ſtantes ueſcebantur. Siquidem in ædibus deorum, & epulari ſimul, & ſacrū fieri ſeruatum eſt: nam menſæ in ſacris ædibus, ararū uicem præbebant. Quibus quidem extis & carnibus ſacrificalibus, niſi rite ſacrificio perfecto, ueſci non licebat. *Menſæ pro aris.* Delphis uero aſſuetum eſt, ut immolantes uictimā, excluſis cæteris, ueſcātur: ad quam extraneos admittere, nefas erat. Contra in ſacris Hecatæ: in quibus qui ſacrum fecit, de ſacrificio ueſci nō permittitur. *Hecatæ ſacra.* Quæ quidem exta ueru aſſa apponebantur ſemper, cum heroicis temporibus non ueſcerentur elixis: Arietis tamen non ueru cocta, ſed elixa, in olla apponunt: aliter ritu præpoſtero ſacrum fieret. Interq; ueſcendū laudes dijs canere aſſuerāt his, quibus ſacrum fieret: pedibusq; circum aras pſallere ad numerum, carminaq; & hymnos canere, ac cymbala pulſantes, choros agitare. *Laudes deorū inter ueſcendum.* Fuitq; obſeruatū, ut ſacrificantes aras circumcurrerent, curſum auſpicati à læua dextrorſum, quod religioſius putarunt, mox a dextra læuorſum. Cumq; hymnorū plures ſpecies forent, quibus pſallebāt dijs, hi tamen fuere in uſu freqētes: Hypingos Dianæ, Apollini pæan & Proſodia, Dionyſia dithyrābus, Cereri iulus, Veneri eroticus, id eſt, amatorius: præter q̄s fuere, proſodion, hyporchema, & ſtaſimon. *Hymnorum genera.* Quod ideo inuentum eſt, ne qua pars corporis religione uacaret, quaſi penitus ſacro numine afflati, quodam furore capti forēt. Memphitæ uero in Oſiridis templo dum ſacrificāt, præter aliorum motum, nec canere tibias, nec pſallere ſoliti ſunt. Et Græcorum pleriq; cum nulla numinis afflatione ſacrificia perficiunt, ſed animo remiſſo abſq; tibia uel cātu. Cōtra apud Indos, qbus nulla fuit numinis conſalutatio, uel ſacrificium, niſi adhibita ſaltatio foret. In Delo quoq;

abſq; ſaltatione uel muſica, ſacrũ nullum fiebat. Fertur Antoninus Cæſar quũ deo Heliogabalo ſacrum faceret, mulieres Phœniſſas, quæ in urbem curſitarẽt, cymbalaq; & organa muſica circũ aras pſallerẽt, adhibuiſſe. Et Cybelis ſacerdos cũ tinnitu cymbalorũ & ſonitu tympanorum ſacrum facere. Apud Curetas quoq; nullum fit ſacrũ ſine ſtrepitu & fragore, tympanis una tubiſq; pulſantibus. Re igitur diuina & cæremonijs concelebratis, ſacerdos tunc, ILICET, ſuccl amabat. q̃ uoce illos q̃ interfuerãt, miſſos faciebat. Apud Græcos uero funct⁹ myſterio ſacerdos, ſic renũciat, Lais apheſis, quaſi populum miſſum faceret. Si quã tamen myſteria in ſacris inſtaurãda forẽt, initiati manebãt, prophanos autẽ foras exigebãt. nanq; hoc erat uſu frequẽs, ut omnia myſteria ſecreta ſint, ſummaq; in his ſilentij fides habeatur, ſicut in Samothracijs & Eleuſinis. Illud utiq; in ſacrificijs ſeruatũ nequaq̃ prætericrim, ut mola ſalſa & farre non modo frõs uictimæ, ſed foci cultriq; aſpergantur unàquodq; immolata uictima, ſi nõ litaſſent, hoſtias denuo augeri iterũ ac ſæpius, & maioribus hoſtijs ſacrum inſtaurari debebant, donec inuenta pace deum, & propiciato numine, rite perlitatum æſtimarent,

Ilicet.

Prophania myſterijs exacti.

Quæ militibus operam in bello nauantibus militaria dona ab imperatoribus olim dari ſolita fuerint. *Caput* XVIII.

Militaria dona.

PRiſcis temporibus militaria dona, quæ militibus fortem operam nauantibus in bello a ducib⁹ dabãtur, heminæ uel quartarij farris fuere, (unde adorea, laus bellica dicta) binaq; iugera, aut tantũ agri quantum uno die circumaraſſent, ampliſſima dona putauere. Precia enim militiæ hæc habita ſunt maxima, ut poſt exhauſtos labores, milites emeritis ſtipẽdijs, ſanguine & ſudore partis agris donarẽtur. hos enim lætiſſimos fructus, uelut opimã prædam, laborũ periculorumq; accipiebant: quippe pernicioſum ciuẽ putabant, cui bina aut ſeptẽ iugera non eſſet ſatis. Præter quæ, ut ad decora militiæ magis incenderent animos, quoq; honoratior teſtatiorq; eorum uirtus foret, mercede propoſita, obſidionalem, ciuicam, muralem, naualem, caſtrenſem & aureas corons, ampliſſimaq; alia honoris genera inuenere, quib⁹ donabantur, qui urbes, caſtra, aut exercitus obſidione liberaſſent, ciuemue ſeruaſſent, uel primi obſeſſæ urbis muros ſubijſſent. Primus enim Aul. Poſthumius dictator ad lacum Regillum caſtris expugnatis, magni muneris loco auream coronam dediſſe fertur. Mox ſequuti duces militibus, ut eſſent re & fortuna auctiores, alias largiti fuere, quas quidem frequenti prætorio egregijs laudibus cumulatis, cum præfatione uirtutum militibus tradebant. Apud Græcos, duces in unum coeuntes, in concilio agitant, & ſententijs decernunt, quem primum, quẽ ſecundum, qui depulſas hoſtiũ copias longius egerit, & q̃ præmio aut honore dignus ſit, dijudicãt: idq; apud deorũ aras in Iſthmo, inclyto Neptuni templo, ſumpto ab ara ſuffragio, & ut erant ſententiæ, ſic agro & uacatione donare, ac pro merito præmia largiri ſolebant. Apud Indos uero nullo militari dono aut hoſtili præda donabatur miles, niſi qui hoſtis caput retuliſſet in caſtra. Sed præ cæteris corona ciuica maximi fuit ornatus, cui cedunt aureæ, murales, caſtrenſes, atq; roſtratæ: eratq; proprium ius ciuicæ, ut illa donat⁹, perpetuo eam geſtare liceret, & ludos ineunti, à populo & ſenatu uniuerſo aſſurgeretur, ius ſpectandi inter ſenatores, munerum uacatio ſibi, patriq; & auo paterno. Præcipua uero obſidionalis, tanquam uirtutis præferens ſpectatiſſimum inſigne, æſtimatione immenſa, longe præcellere credita eſt: hæc enim ex illo fiebat gramine, ubi ciues obſidione eſſent liberati: qua nulla nobilior publica militari lege diffinitur: quippe cæteras, imperatores aut duces ſingulis militib⁹ tradunt: graminea uero, uelut multo maximũ decus præferens, niſi ab uniuerſo exercitu, ſeruatori ſuo concedi minime poterat. Ciuica ex querna fronde fit: muralis in pinnarum ſimilitudinẽ, naualis inſtar nauium roſtri: quæ uero caſtrenſis, uelut efficto uallo figurabat. Hac obſidionali, Q. Cincinnatus à Minutio & toto exercitu, q̃ illius opera obſidione liberati fuerant, primus donatus fertur. Et deinde M. Valerius conſul cõtra Samnites, P. Deciũ tribunum militum, quod eius conſilio & miniſterio exercitus ex ſaltu anguſto & arctiſſimis faucibus euaſerat, præter gramineam, qua ab uniuerſo exercitu & ſuo præſidio donatus fuit, etiam aurea corona & cẽtum bobus, eximioque uno albo opimo auratis cornibus, donauit. Eademq; obſidionalis Fabio Maximo im

Pernicioſus ciuis.

Coronę militib⁹ dari ſolitæ.

A. Poſthumius prim⁹ coronã dedit.

Ciuica corona cui dabatur.

Obſidionalis

Obſidionalẽq; primo adeptus.

peratori,ꝙ cunctando rempub.&ciues ſeruaſſet, à toto exercitu, ſenatuq; & populo communi conſpiratione&conſenſu tributa eſt. Et cello Cimbrico, Cn. Teio Atinati quod cunctantem primipilum interfecerat, ipſeq; arrepto uexillo, per caſtra hoſtium eruperat,exercitumq; incolumem eduxerat, præter gramineam, ut prætextatus ad ti bicinem immolaret foculo accenſo,cõceſſum fuit. Contigitq; idem honos ſemel L. Si cinio Dentato,&M. Calphurnio tribuno,quod M. Attiliũ Regulum,primo Punico bello in Sicilia cum exercitu,hoſtiũ excidio liberaſſet. Deinde Scipio Aemylianus bel lo Aphricano,mox Sylla bello Marſico,demũ Iulius Cæſar in expugnatione Mityle narũ,& Auguſtus,obſidionali&ciuica donati fuere. Ea enĩ ciuica, ſingularis ſalutis ſignum erat:obſidionalis uero,uniuerſorum. Roſtratã uero accepit primus M. Varro bello piratico,donante Cn. Pompeio:& deinde Agrippa, bello Siculo ab Auguſto,ꝙ in cõflictu naualis pugnæ,in naues hoſtium inſiliſſent primi. Corniculasq;,&aureas coronas,phalerasq; argẽteas,& aureos torques,tum armillas, adde uexilla cerulea,ho noris cauſa ob nauatam inſigniter in bello operã,& ob multa rei militaris facinora,mi litibus quam ſæpiſſime ab imperatoribus dari adnotatum eſt. Sed auxilares&externi, aureis:Romani argenteis torquibus donabant. Contra uero armillas nõ externis,ſed ciuibus tradebant. Auguſtus tamẽ Octauius facilius phaleras & torques,&quicquid auro cõſtaret,quam murales,caſtrenſes, aut ciuicas coronas munera dedit. C. autẽ Ca ligula noui generis coronas,Solis& Lunæ ac Sidorum ſpecie commentus fuit. Scipio uero Aemylianus regum & ſociorum munera oblata pro tribunali recipiens,in publi cas tabulas per quæſtorem referri iuſſa,poſtmodum fortib⁹ uiris,pro meritis tradebat. Præterq; aureos torques,etiã duplicem annonã, interdum militiæ uacationem, & im munitatem ob uirtutis præmium, nonnunquã duplex ſtipendium imperatores largi ti ſunt:æraq; multiplicia ſagaq;& tunicæ ſingulis militibus,qui rebus fortiter geſtis in terfuere, plerunq; ius ciuitatis ex lege Calphurnia: uel ſenatoris fungi dignitate inter patres,aut diebus ſolennibus coronatũ incedere,aliaq; præmia uictoriæ haudquaquã ſpernenda munera fuere. Neque dubium, illos quorũ opera inſignis in bello ſtetiſſet, perditæque& afflictæ res reſtitutæ eſſent,pluries donis muneribusq; honeſtati. C. Sici nius Dẽtatus, clarus uir ingenio factisq;,ob egregia facinora militaria, præter octo au reas coronas,obſidionali una,muralibus tribus,ciuicis quatuor,torqbus tribus & octo ginta,haſtis puris duodeuiginti,armillis plus centũ ſexaginta donat⁹ fuit. Habeturq; inter exempla,hunc Sicinium militaribus donis, omium honores & uirtutũ præmia anteiſſe. Hæ quidem haſtæ,quod nullo ferro munitæ forent, puræ dictæ ſunt,quib⁹ do nabantur plerunq; milites,qui tunc primum militare facinus in bello admiſiſſent. Cui proximus fuit Manlius Capitolinus,qui uix decimo&ſeptimo ætatis anno,bina ex ho ſtibus ſpolia tulit,primusq; murali corona donatus,ciuicas ſex,militaria dona ſex&ui ginti meruit ob uirtutem. Probus quoque, qui poſtea in imperio aſſumptus fuit, quũ bello Sarmatico iam tribunus multa fortiter feciſſet, haſtis puris quatuor, coronis ual laribus duabus, corona ciuica una,uexillis puris quatuor, armillis aureis duabus,tor que uno,&patera ſacrificali aurea quinq; libris, una pro cõcione donatus fuiſſe memo ratur. Quinetiam illud perſpectum eſt,in annonæ caritate& rebus anguſtiſſimis,mili tem ob rei militaris ſingularem ſcientiam,collato frumento & pecore donari. Manipu lumq; hoſtatorum ob inſignem operam corniculis armillisq; argenteis. Sp.q; Nautiũ à Papyrio conſule bello contra Samnites,etiam coronis aureis donatum. Præterq; au reas pateras,ſellasq; curules eburneas,&ſcipionem eburneum,haſtæ quoq;,tunicæ pal matæ& pictæ,atq; in bello nauali uexilla cerulea,nonnunquam altioris dignitatis gra dus aut militaris ordinis prærogatiua, militibus qui ſtrenuam operã nauarunt, mu/ nera tributa fuere. Summis uero ducibus triumphalis ſtatua, aut conſularia ornamen ta. In quo animaduerſum eſt, populũ Athenienſem perraro uirtutis præmium aliqui bus ſtatuas dediſſe, in quibus illorum nomina inſcriberet, ut populi hoc uideretur be neficium,non illorum qui id meruiſſent. Nemoq; qui præclarum aliquod geſſerat faci nus, prout cuiuſq; meritũ uirtuſq; fuit, militarib⁹ donis indonatus abijſſe fertur, adeo ut Quintius prætor,deuictis Hiſpanis, equites nouo genere honoris,catellis & fiſtulis

Roſtratãq; primum acceperit.

Alia dona militaria.

Noui generis coronæ a Caligula excogitatæ

Alia dona.

Dẽtatus opime donatus

Haſtæ puræ quę dicebantur.

Murali corona quis primum donatus.

Dona ſummorum ducum.

Nemo bene meritus de rep.in Ro. exercitu indonatus.

donarit. Proditum tamen eſt, Fuluio Nobiliori à Catone obiectum, quod leuiſſimis de cauſis, utpote quod puteum ſtrenue effoderant, aut uallum curarant, coronis milites donaſſet. Cæſari quoq; Auguſto multiplicia hæc munera largienti, obiectum à militibus fuit, puerilia hæc deliramenta eſſe. Nanq; exercitui pecunia & agris, non his honoribus opus erat. Legibus uero Solonis apud Athenienſes cauebatur, ut præter ea dona quæ militibus duces impartiti fuerant, illorum filij qui bello occubuiſſent, publice alerentur, & bonis diſciplinis inſtruerentur. Quod Piſiſtratus cauiſſe dicitur, ut filij parentum, quorum uirtus inſignis in bello fuerat, dona acciperent. Frequens tamē illis munus erat, corona ex auro, nōnunq̃ tenijs & uittis caput ornare, aut publica ſepultura in ceramico: nanq; intra mœnia ſepelire non licebat, niſi qui ob ſingularem excellētiam, præcipuum hoc donum meruiſſent. Legimus Syracuſanum Dionem, parta uictoria, militibus aurea, & Themiſtoclem, quod Græciam liberaſſet, à Lacedæmonijs corona oleagina, & curru eximio donatos, laudatosq; magnifice: ac Miltiadem ob pugnam Marathoniam, in qua ultra centum millia Perſarum una acie uicit, ab Athenienſibus cōſequutum, ut in Pœcile porticu, ſua imago in prætorū numero exculperetur inter primores. Agamemnon uero, Homeri teſtimonio, Aiacem, quod cū Hectore pugnaſſet, bouis immolati tergore & cornibus: Achillem uero, præter ſeptem tripodes & uiginti lebetes, decemq; auri talenta, equorum duodecim & ſeptem Lesbidum fœminarū munere donauit. Platæēſibus ob nauatam inſigniter operā in bello Perſico, munus octoginta talēta largitus fuit. Scythis uero mos erat, his qui hoſtem ſuperaſſent, ſemel annis ſingulis cratere regio uinum bibere, quod uictoribus circunferebat: qui uero pluribus cæſis uictor fuiſſet, duobus calicibus potare. Romanis uero traditur uſus, ut quorum parentes reipub. cauſa occubuiſſent, liberi præmia ferrent, quæ illis deberentur. Si tamē regibus fœderatis, aut ſocijs mittenda dona forēt, ſcipio eburneus, toga picta, & palmata tunica cum ſella curuli, frequentia fuere. Erat autē Ceramicus extra Athenas locus, in quo deorum hominumq; excellētium ſimulacra & ſtatuas, publico decreto erigere, atq; eos qui pro patria occubuiſſent ſepelire, illisque erectis tumulis, inſcriptiones & elogia, decretaq; ac titulos apponere aſſuerant, inter quas Chryſippi imago porrecta manu uiſebatur, aliorumq; philoſophorum, diuerſo geſtu & modo. Singulis enim ſepulchris ſingulæ columnæ affigebantur, cum inſcriptionibus & titulis, quos ob egregia quiſq; facinora meruiſſet, ibiq; uelut monumentis & trophæis, celebrata illorum memoria fuit. Alter uero Ceramicus intra urbem locus erat Athenis, diuerſoriū ſcortorum, cui nomen Caſaluio: ſicut Græcis Celoſta, & Romæ Summenium, ubi proſtabant meretriculæ, quæ pluribus notatæ nominibus fuere: nam & Sphinctæ, Caſaluades, Lecaſtriæ, Caſorides, & Caſoritæ dictæ: apud Latinos lupæ. Poſtea ſequuti Cæſares, centuriones legatosq; legionum pro magnis officijs in rempub. conſularibus ornamētis, aut equo publico, nonnunquam triumphali ſtatua donauere. Quod à Macedonibus antea fuit uſurpatum: nanq; Alexander Macedo centum uiginti equites, qui in campis Adraſtæis ceciderant, propter multa belli decora, equeſtribus ſtatuis donauit, illorumq; filios patrū ſtipendia ferre iuſſit. Illud tamen haud indignū eſt quod annotetur, quod uiri triumphales, qui trimphalia ornamenta meruiſſent, præcipuo honoris priuilegio, eadem ipſi dona alijs fortiter dimicantibus lege militari impartiri poterant: quodq; uigēte hoſte, & niſi debellato, dona militaria duces largiri nō ſolebant. Et licet milites in caſtris perexiguo ad ueſcendum argento uterentur, militariq; diſciplina horridus miles, non cælatus auro & argento, ſed ferro & animis deberet eſſe munitus: tamen eiuſmodi dona, quibus uirtutis gratia miles donabatur, uelutiinuitamenta uirtutum, permulcendis militum animis tāti fuere: itaq; animos ad res magnas acuebant, ut his honoribus aucti & confirmati, quiſq; ſuum decus faceret, deſtinatātq; animis uincere aut mori, mortemq; potius q̃ ignominioſam ſeruitutem præoptarent, uitā deniq; & quæcunq; pericula nihili penderent.

Solonis lex de filijs q̄rū parentes in bello perierant.

Romanorū uſus de ijs q̄rū parētes cecidiſſent bello.

Dona cōfœderatorum.

Ornamenta uirtutis militaris ferebāt n caſtris.

Deluſiones dæmonum malorum a multis expertas fuiſſe, qui diuerſis imaginibus homines deluſere.

Caput XIX.

NOn eſt profecto fabuloſum, quod apud ſanctos uiros autores memorāt, ut cū tetris ſpiritibus, quos dæmones uocant, congreſſum habuerint, illosq; diuerſis imaginibus, ac multiplici ſpecie prope deluſerint: ſiquidem noſtra quoque memoria id eueniſſe compertum eſt. Nuper amicus meus ſummus, ingenio & fide ſingulari, rem dictu admirabilem, hæc prodētibus nobis, ſibi eueniſſe enarrauit: quod quum credi uix poſſet, illā multorū teſtimonio comprobauit: ſe quū apud cōiunctiſſimum & ſibi familiarem Neapoli diuerteret, & noctis ſilentio clamantis de uia, & opem implorantis uocem hominis audiſſet, quum accenſo lumine accurriſſet, ut quid rei eſſet inquireret, ibi dæmonem & dirum quoddam numen, tetra & horribili ſpecie conſpexiſſe, qui iuuenem quempiam clamantem, & reluctantē, in uia infeſtis manibus inuadere quærebat. quo conſpecto, quum miſer ille ad ipſum quem prope uidebat accurriſſet, & ne apprehenderetur, quanto poterat nixu ipſius ueſtem & manum apprehendiſſet, ſe, diuino ſæpius aduocato numine, quū multum diuq; fruſtra fuiſſet reluctatus, uix tādem dæmonem abegiſſe: quo demum abacto, quum iuuenem animo conſternatum in domum recepiſſet, nunquam ꝙ ſe dimitteret, aut pallium relaxaret, efficere quiſſe: tantaq; eum torpedo inuaſit, ut mente euicta, ſui cōpos nō eſſet, quum ſibi prorſus repreſentari & ante oculos obſeruari illa ſpecies uideretur. Tandē ad ſe redditus, rē quo pacto ſe habuerat, enarrauit. Conſtabat enim, prauis illum moribus & inciuilibus cum dei contemptu diu uixiſſe, in parentesq; tunc iurgatum, contumelias & intolerāda probra dixiſſe, deuotionibus execrationibusq; diris ab his agitatū abijſſe. Sed ne cui hæc uana uel ficta ſermonibus uideantur, autor eſt Thomas monachus, homo minime malus, cuius ego fidem probitatemq; pluribus in rebus expertus didici, qui ſerio mihi retulit, ꝙ quum in monaſterio & ſacris ædibus, quæ in Lucanis montibus ſunt, cum pluribus iurgatus foret, & poſt immodica conuicia & rixas, animo perturbato inde ſe proriperet: quum per nemora iter ſolus intenderet, ſpeciem hominis uultu tetro, nigra barba, promiſſis tunicis, uultu aſpectuq; deformi & ſæuo, obuiam habuiſſe: quem quū cōpellaret, quid ille ſolus per deuia errabundus incederet, dixit equū quo uectabatur amiſiſſe, atq; in proximos campos illum euaſiſſe credere: cumq; per ſinus inuios equum una quæſitum pergerent, ad profluentē, in cuius alueo gurgites magni & formidabiles redundabēt, deueniſſe. Et quum monachus, ut aquā traijceret, calceos ſibi eximere appararet, illum magnopere coegiſſe, & tandē peruiciſſe, ut ſuper ſpatulas ſuas aſcenderet, potiusq; à ſe qui corpore maior erat, uectaretur: qui acquieſcens, quum ſuper illius ſpatulas, ut ſuccollaretur monachus, aſcenderet, illeq; iam aquam ingredi appararet, dum uada exquirit, illius pedes non humana, ſed tetra & deformi ſpecie conſpexit. quo animaduerſo, horribili terrore percitus deum ut ſibi præſto adeſſet, acclamauit. Mox dæmonem & diram illam ſpeciem, diuino audito uerbo, ſtridore querulo & ui maxima quanta dici poteſt, ita e conſpectu abijſſe dicit, ut imminentem quercum ingenti impetu colliſerit, ac perfractis ramis, funditus euerterit, ipſeq; cōſternatus atq; exanimis diu iacuerit. Credebat enim, quod à uero non abhorret, niſi præuidiſſet, illum in rapidiſſimos uortices & uoragines fluminis præaltas ſe fuiſſe necaturum. Sed præ omnibus quæ audiuerim aut uiderim, res eſt admiratione digna, quā recenti memoria eueniſſe comperimus Romæ. Quippe nota res eſt, quum apud Gabios quidam infimæ ſortis & obſcuris natalibus adoleſcens ueſanus & furioſus, cuius praui mores & uita facinoroſa fuerat, in parentē grauibus iurgijs conuiciatus foret, poſt iurgia immodica, quū furijs agitatus, aduocato dæmone, cui ſe deuouerat homo ille improbus & impurus, furore cæcus & amens diſceſſiſſet, & Romam petere cœpiſſet eo conſilio, ut aliquod dirum facinus in patrem moliretur, dum iter faceret, dæmonē facie hominis truculenta, ſordida barba & capillo, ueſteq; obſoleta & ſqualida obuiam habuiſſe, quo quum ſimul pergerent, illum interrogaſſe iuuenem, quem animo anxio & ſolicito uidebat, quid tam triſtis incederet. atq; ille, quū qd ſibi iurgij cum patre fuiſſet, quodq; aliquid ſceleſti facinoris patrare cuperet, reſpondiſſet: dæmonem illum ſe quoq; ſimili caſu percitum fuiſſe dicere: proinde pergerent, & ſuas iniurias ultum irent. Cumq; nocte appetēte, ad urbem applicuiſſent, in proximo hoſpitio diuertiſſe, atq; in cubiculum quod à caupone utriq;

exhibitum fuit, haud multo poſt cubitum iuiſſet. Cumq; una cubarent, peſtem illã inhumanem, cum illum ſomno oppreſſum uideret, infeſtis manibus iugulũ hominis apprehendiſſe, ut eliſis faucibus necaret, quem iam oppreſſiſſet, ni expergefactus ille, dei opẽ & auxilium aduocaſſet: quo audito, furiam illam teterrimam ſtridore & tumultu maximo, tantoq; impetu cubiculum, unde euaſit, dicitur colliſiſſe, ut tigna & tectum euerterit, tegulasq; penitus perfregerit: quo ſtrepitu cum magiſter hoſpitij excitatus ſurgeret, & quid ruinæ & ſtrepitus eſſet inclamaret, allato mox lumine, rẽ ſicuti erat, adoleſcens ille quem ſolum & ſeminecem inuenerat, enarrauit: tectumq; colliſum & perfractum, unde dæmon e conſpectu abijt, demonſtrauit: quo malo perterritus, cum ſuæ turpitudinis, & anteactæ uitæ non ſolum pigeret, ſed puderet, diuino afflatus ſpiritu, peroſus ſcelera, boni exempli & procul à populari tumultu, uitam egit. Multas quoq; malorum dæmonum illuſiones perſæpe apud ſanctos uiros fuiſſe legimus, quas noſtra non ſemel uidit ætas. Quibus ſalutaribus exemplis admonemur, ut præmuniti aduerſus illorum inſidias ſimus, q nobis inimici infeſtiq; ſunt, & tanquã in ſpecula in inſidijs ſtant: neue deſides & ignaui cõcepta opinione populari, illoꝝ qui iſta minime credunt, in aliquod diſcrimen dilabamur.

Quando dies tã apud Romanos quã exteras gẽtes incipiat: & qui dies atri, quiue fauſti ſint. *Caput* XX.

Aegyptij & Athenienſes. Perſæ.

PEruulgatũ fere eſt, Aegyptios & Athenienſes diẽ à Solis occaſu facere, & ad alteꝝ occidentem terminare: ita ut q̃d ſpatij inter duplicẽ occaſum fuit, integꝝ diem putarent. Perſæ & Babylonij contrà: nam diem ab ortu Solis incipere, & ad alteꝝ terminari dixerũt. Vmbri & Hetruſci, à ſexta hora ad alterius ſextã. Romani, à media nocte ad mediã ſequentẽ, ita ut quod inter duas dimidiatas noctes tẽporis fuit, integrum diem facerent. Vulgus omne, ab oriente luce ad tenebras. Galli & Germani ita ſunt metiti diem, ut tempoꝝ ſpatia, non dierum numero, ſed per noctium uiciſſitudines computarent, noctesq; diebus anteferrent. Ipſi enim noctes ante diẽ fuiſſe arbitrati ſunt. Fertur Solon Athenienſibus ſuaſiſſe, ut non ad ſolis, ſed lunæ meatũ dies & tẽpora dinumerarent. Thebæi uero contra: nam dies non ad lunæ, ſed ſolis curſum metiti ſunt. Fuitq; tam Græcoꝝ q̃ Siculorum mos, in primiſcurare, ut ſui dies mẽſesq; cum ſolis & lunæ ratione congruerent: & ſi quid diſcreparet, tunc unum diem aut biduum ex ſingulo menſe adijcere, uel adimere.

Dies fauſti & infauſti.

Dierum uero, quidam fauſti & agendis rebus felices, quidam atri & triſti omine infames habiti: quibus aliquid moliri, aut nouæ rei inceptare, euẽtus exitialis erat. In his exercitum conſcribere, legiones educere, manus cum hoſte conſerere, ſponſalia inire, peregre proficiſci, aut quicq̃ publicæ uel priuatæ rei moliri, inceptu fœdũ & exitiale æſtimarunt. Obſeruatumq; fuit, ut q hoſtes bello tẽtare, uel acies eo tẽpore cõmittere curarẽt, rem in nõ mediocre periculũ diſcrimenq; adducerẽt, magno poſtea exitio cõſequuto.

Dies atri

Fuiſſe aũt atros duxere dies, poſt Id9 Quintiles ad quintũ decimũ calend. Sextiles duplici clade inſignes, quo ad Cremerã Fabij cæſi, & quo ad Alliã fœde Romani à Gallis fuſi fugatiq; fuere: quibus grauiter afflicta, & in extremum diſcrimen adducta Romana res fuit. Quare Vitellio pontificatum maximũ adepto, q̄ diem ad quintũ decimũ calend. Sextiles cæremonijs publicis ſacrã concilio edixiſſet, dirum omen fuit: qua calamitate doctus populus Romanus, illum diẽ nullius publicæ uel priuatæ rei inſignem & notabilem fecit. Cuius exemplo etiam poſtridie calendas, Nonas & Idus menſis cuiuſq;, religioſos & ominales ac infauſtos putauere: ꝓpterea quod maximis cladibus & infandis contumelijs populum Romanum tunc affectum fuiſſe liquet.

Dies manibus ſacri.

Dies quoq; manibus ſacros, quum mundus patere dicitur, quibus occulta deorum manium ſacra apparent, pleriq; omnes ueluti atros & ominoſos obſeruarunt: illosq; uelut fœdi exitus & ancipitis fortunæ deteſtati ſunt. Hi fuere dies poſtridie Vulcanalia, & ante tertio nonas Octobris, & ante ſexto Idus Nouembris. Etiã mẽſe

Remuria.

Maio, dies qbus Remuria celebrantur, ut occiſi Remi umbra placaretur: & Nonis Iulij, quæ Caprotinæ dictæ ſunt, qua die Romulus apparere deſijt. Et dũ Feralia ſeu Parẽtalia dijs manibus fiunt, ac impuris diebus, quibus ancylia nondũ cõdita in tẽplo Martis erãt, tã nuptijs q̃ itineri ominoſos, exitiales et euitabiles duxerũt. Et q̃ ante quarto

Nonas Sextiles populus Romanus ardente Punico bello, ad Cannas inſignem cladem paſſus fuit, etiam ante quarto Nonas, calendas & Idus cuiuſq; menſis, uel uti triſti euētu infelices, pari ſuperſtitione deuitarunt. Ferijs quoq; Latinis ſtatis, uel communibus, aut Saturnalibus, ac diebus feſtis & ſacris, ludiſq; publicis, licet fauſti feliceſq; ſoleant, tamē prælium committi, uel rei militaris delectum haberi, aut quoquā peregre proficiſci, tanquam piaculari die, ominoſum erat, dirum atq; peſtiferum. Præter hos fuere dies pro/feſti, faſti, interciſi, & præliares: quia ferijs publicis quibuſdam, hoſtem laceſſere uetabatur. Quippe diuiſa tempora uoluptatis & laborum, remiſſionum & curarum, Romani ueteres habuere. Profeſtis enim diebus, quaſi procul à religione, rempub. & priuatam gerere licet, quia comitiales, comperendinos, & præliares continent. Comitiales fuere, quibus cum populo agi licebat, concilio coacto, niſi ſi quæ feriæ conceptæ eſſent, qui/bus non licere. Comperendini, quibus uadimoniū dicere, & uadare permiſſum: fuitq; animaduerſum, in profeſtis etiam faſtos contineri, quibus fari ius erat. Feſti uero dies, dijs dicati fuere, in quibus forenſibus negocijs omiſſis, ſacrificia, ferias, ludos, epulaſq; ſolennes celebrare, ac inter uota & ſacra, fauſtaq; oīa uerſari, uerbiſq; prophanis abſtinere conuenit. Interciſi autem dicti, in quibus deorum ſimul atque hominum res agere licet: nam mane & ueſpere fari inhibetur, medio tempore inter cæſam hoſtiam & pro rectā fari pmittitur. Faſti etiā dies, in quibus ius fatur, id eſt, dicitur: nefaſti, in quibus nō reditur ius, nec fari licet. Profeſtos etiā dies, qui erāt ante faſtos, nonnulli dictos uo/lunt. Idus quoq; Martias, quod illis C. Cæſar cōiuratorū manibus cæſus occubuit, placuit parricidiū uocari, ideo inter atros & ominoſos receptæ. Quotieſq; incurrēte anno dies cœpit, qui adiectus nundinis foret, totū annū luctuoſis caſibus, & diro euentu infelicem incurrere opinati ſunt. Proditum tamē memoriæ eſt, ſtatas dies anni, infelices aut fortunatas, apud uarias gentes pro multiplici euentu, non una ratione obſeruari: ſiquidem Chalcedonij cuiuſq; menſis uigeſimamprimam diem, funeſtam & portētoſam habuere, quod illa Darij præfectus ipſorum pueros caſtrauit, & Perſidem miſit. Parthi diem qua Arſaces Seulecū uicit, tanq̄ initiū libertatis, fauſtum fœlicemq; obſeruarunt. Cyrus diem qua Scythas & Sacas clade afflixit, adeo felicem habuit, ut eam Sacā ap/pellarit: ſicut * Aſiani feſtam diem Mutiā nuncuparūt, quod Q. Mutius Aſiam ſingulariter rexerat: Athenienſes quartā hecatombœonis, qui menſis erat Soli ſacer, duplici uictoria inſignem, uelut fortunatam, obſeruandam præceperunt, qua ad Leuctrā & Geræſtum fœliciter pugnatum eſt. Iidem quartamdecimā Boedromionis, aut ſecūdum Bœotios, ſextam & uigeſimā Panemi menſis, quod Artabazum & Perſas e Græcia fugarunt, felices habuere: qua die liberatori Ioui uictimas cædunt, & ſacrum faciūt. Per/ſæ uero, tertiam & ſextam mēſis Boedromionis, tanq̄ lugubres & defamatiſſimas de/uitarūt: q̄bus diebus in pugna Marathonia, & ad Platæas, & ad Mycalen, à Græcis cōflictati, & magnas clades perpeſſi ſunt. Qui etiam diem qua Magi qui regnum occuparant, interempti ſunt, tam ſolennem habuerunt, ut illam Magophoniā, hoc eſt, magorum occiſionem, appellarent, qua die nulli magorum extra limen prodire fas eſt. Menſis quoq; Thargeliō pleriſq; manifeſtum infortunium fecit: in quo Alexander Macedo apud Granicum duces regis Thargelionis & Daræū clade afflixit: & Carthaginenſes à Timoleonte in Sicilia uicti, fuſi, fugatiq; fuere. Contrà uero ſextus Thargelionis dies, multis auſpicatiſſimus erat. In eo enim Socratis natalis dies proditur fuiſſe, & Alexandri Macedonis, qui qua die in lucem editus, eadem uita functus fertur: ſicut de Magno Pompeio, qui altera poſt natalem ſuum die, & Attalo, qui ipſo natali die morte ſublati fuere, proditum eſt. Quam diem Philippus Macedo, ut lætam & fortunatam mirifice obſeruauit, quod triplici gaudio delibutus fuit: nam quadrigas ſuas ea die Olympia uiciſſe accepit, & Parmenionem ducem hoſtes fudiſſe, natumq; ſibi Alexandrum filium fuiſſe. Qua nocte deflagraſſe templum Dianæ Epheſiæ autores memorant, ab He/roſtrato incenſum, ut famam nominis ſcelere propagaret. Qua etiam die iterum Per/ſæ ad Platæas ingēti clade ſuperati traduntur: atq; ideo ex uoto Milciadis capras trecētas Athenienſes quotannis immolare. Ipſi quoq; Carthaginēſes nonū diē mēſis Metagi/tnionis pluribus calamitatibus inuiſum & deteſtabilē habuere, qua magnis infelicitati

Dies profeſti, faſti, interciſi & præliares

Profeſti dies.

Comitiales dies.

Cōperendini dies

Faſti.

Feſti.

Interciſi.

Idus Martij.

Apud exteros.

* Aſiani

Perſæ.

Sextus Thargelionis dies felix.

Syracuſani.

bu: & infortunijs oppreſſi ſunt. Contra uero Syracuſani, quartam ſupra uigeſimã menſis Maij, quem illi Carnium uocant, quod Athenienſes cum toto exercitu ad Aſinarũ flumen, memorabili clade profligarant, præcipuè felicem habuerunt. In qua re proditum memoriæ eſt, Timoleontem Syracuſanorum ducem præcipuas uictorias ſemper Syracuſanis natali ſuo dediſſe, adeo ut ipſius natalis diem omnes Siculi uelut multiplicis uictoriæ autorem, feſtum agerent: ſicut de Iulio Cæſare proditur, qui Idus Iulij natalem ſuum fortunatas ſemper habuit & felices. Xerxes uero diem qua rex dictus fuit, tãquam imperij natalem, ſingulis annis inſignem celebrauit, qua diademate ornatus, gaudio delibutus, cœnam proceribus dabat, cui Titan dixere nomen: fuitq; adnotatũ, diem qua Alcibiades Athenas ab exilio remeauit, certiſſimum illi præſignaſſe exitium, quod funeſta tunc colerentur ſacra, qua templi ornamenta deponere, pauimẽta tegere, & iuſtitio indicto à negocijs quieſcere, mos erat.

Dies natalis Timoleõtis.

Quinta dicima Iulij.

Sicut quintadecima Iulij mœſtiſſima fuit, qua mulieres Athenis ieiunium ſeruant, & cum ſacra Adonia celebrant, & apud Romanos ſexto calendas Aprilis, quo die cultores matris deũ plangere & lamentari incipiunt.

Poſtridie nũdinarũ aut Nonis.

Auguſtus uero mirum in modum obſeruauit, ne poſtridie nundinarum quoq̃ proficiſceretur, aut Nonis quicquam rei ſeriæ inchoaret, ꝙ illas infortunatas multis fuerat expertus exemplis. Apud Cretenſes obſeruatum eſt, ut albis lapillis lætos dies, lugubres nigris calculis adnotarẽt. Idem apud Thraces. Romani quoq;, q̄d quaq; die lucri damniue feciſſent, literis deſignabant, quæ ephemerides dictæ: Nam ueteuſti moris erat, unumquẽq; domeſticam rationẽ totius uitæ ſuæ, per dies ſingulos adnotare. Cæſar autem in conſulatu diurna acta ſenatus & populi, publicari mãdauit, teſtantia ſiue lætum q̄d, ſiue triſte cecidiſſet.

Acta diurna.

Dierum obſeruatio a quibꝰ cõtempta.

Fuitq; ex dignitate populi Romani, res illuſtres ſemper annalibus, quotidiana uero diurnis actis mãdare literis. Sed tametſi à rebus arduis ominoſa dies deterreat, nonnulli tamen omnem hanc religionem ludificati ſunt: proſpetoq; euentu contra uulgi opinionem minime obſeruandam cenſuerũt. C. Cæſar cum admoneretur, ne ante brumam copias in Aphricam tranſmitteret, nulla religionis cura feliciter tranſmiſit. L. etiam Lucullus cum cõtra Tigranem duceret legiones, nulla fati religione motus, quin pridie Nonas Octobris (quæ dies atra forte inciderat) cõtra innumerabiles Parthorum copias prælio decerneret, aſſerens ſe ex atro & lugubri feliciſſimum illum diem facturum. nec euentus deſuit: nam prælium ingreſſus, parua manu ingẽtes hoſtium copias incredibili felicitate ſuperauit: milites q; imperium auſpiciumq; ſequuti ſuum, memorabili uictoria Tigranis regia & regno pariter potiti ſunt. Dion quoque Syracuſanus, quum contra Dionyſium moturus, luna eclipſim pateretur, & tota deliteſceret, nullo prodigio aut oſtento moratus fuit, quin eiecto tyranno, crudeli dominatu Syracuſas liberaret. Quod de Pelopida dum cõtra Alexandrũ Pheræum ducit, & aliis memoriæ proditum eſt. Romulo quoque, licet felici augurio naro, in ortu tamen & obitu ſolem defeciſſe dicunt. Alexander uero Macedo, cum ducturus contra Dareiũ, luna eclipſim pateretur, & ob id milites trepidarent, Aegyptios adſciuit uates, cauſasq; defectionis expromere iuſſit: qui dum contra Perſas dimicaturus, Iunio menſe exercitum duceret, quod apud Macedones luctuoſum erat, contempta religione feliciter dimicauit, aſſerens menſem Iunium, ſecundum Maium appellari iuſſiſſe.

Quieundem diẽ luctuoſum, & paulo poſt felicẽ habuere.

Sunt tamen exempla Romanis, eandem diem luctuoſam, & mox felicem intercedẽtibus annis eueniſſe. Nam qua die Craſſus magno dedecore profligatus à Parthis, cæſus fuit, eadem, licet aliq̄t decurſis annis, Ventidius Pacorũ & Parthos ſingulari uictoria magnis cladibus interfecit: & die qua à Cimbris profligato exercitu, Romani cæſi fuere ingẽti clade, eadem poſtea Lucullus contra Tigranẽ & Armenios, quos magna cæde debellauit, & caſtris exuit, gloriam tulit inſignem. Auguſto quoque Octauio, idem dies ſuſcepti imperij primus, & uitæ ſupremus fuiſſe traditur. Quinto uero Fuluio cõtigit, ut qua die priore anno ex prætura triumpharat, eadem poſtea de Liguribus bello uictis triumphans urbem iniret. Græci quoq; qua die ad Platæas cõtra Mardonium feliciter dimicarunt, eadem, licet intercedentibus annis, ad Mycalen uicerunt.

Ro. quãtũ atris diebus a re quapiam auſpicãda abhorrerent, & cõtra.

Sed ſciendum, populũ Romanum quoties hoſtium uim propulſarent, aut illatam iniuriam laceſſiti depellerent, quo minus arma ſumerent, & hoſtibus obuiam irent, nulla religione teneri, atroſq; &

euitabiles dies nullos cenſeret illoſque tãtum obſeruare,cum inferenda in hoſtes arma,
non propulſanda forent. Feriatis enim diebus,uim cuiq̃ inferre piaculare eſt,propul
ſare non utiq;. Illud etiam ſuccurrit,ad octauũ calẽdas Aprilis, Romanos lætitiæ diem
Helaria.
colere,quem hilaria nuncupant: quo tẽpore ſol zodiaci peragrato ſpatio, per omnes ſi
gnorum ſtationes ad nos reuertẽs,longiores noctibus efficit dies,quibus feſta ſolennia,
& ludos publicos ac dies hilares cõcelebrant: quo menſe mulieres Veneri ſacrũ facere,
Niger color albo prælatus apud Indos.
& myrto coronatas lauare tradũt. Athenis, Lunæ Hebdomadib⁹ feſtos agere dies,&
iuuenes conuiuari ſolenne fuit. Apud Indos erat patrius mos, ut quum dies primum
augeri incipiunt,rex cum regio comitatu ad flumen lauaturus accedat,equoſq; & ni
Domibus quãdo migrarẽt Romani.
gros tauros dijs immolet,ueluti felices & fortunatos. Ipſi enim nigrum albo prætule/
runt,& ſanctius duxerunt. Quodq; Sextilibus calẽdis ex ueteribus domibus migrare,
& nouas incolere Romani conſuerant: illaſq; ueluti boni euentus & fortunatas obſerua
Diebus infauſtis etiam ſacris abſtinebatur.
runt. Neq; prætererim,diebus atris & infauſtis,pontificum iuſſu, nõ modo à bellis ge
rendis & reipublicæ cura,ſed à rebus diuinis & ſacrificijs deorum ſuperſederi iuſſum:
quippe diebus inauſpicatis & ominoſis nullum ſacrificium rite fieri pontifices puta/
Hordales dies.
runt,niſi hordæ,hoc eſt, prægnãtes immolarentur boues,quæ Hordales dies nũcupa/
ti. Romanoſq; à primis originibus ad primum Punicum bellum,ortus tantum & occa
Dierũ ratio apud Romanos.
ſus dierũ: poſtea meridiem,accenſo pronunciante notare conſueuiſſe. Aeuo poſtea ſub
ſequente, diẽ in horas,noctemq; in uigilias diuiſiſſe,ita ut maximã diem in duodecim,
minimam uero in decem horas partirentur. Noctem uero ita metiti ſunt,ut modo in
Noctis partes
horas duodecim, nunc in quatuor uigilias etiam longiſſimas noctes facili diuiſione di
ſtinguerent: Veſper,cõticiniũ,alias intempeſtatem,gallicinium,& luciferum: ſicut in
ternas horas,ſingulas uigilias penſitarunt. Diem uero in luciferum,mane,ortum, me
ridiem,& occaſum: tametſi diem ſimul & noctem,nõnunquã in horas uigintiquatuor
Dies partes.
dimẽſas,ueteres obſeruaſſe legamus,horamq; balnei, hyeme nonam, æſtate uero octa
Hora balnei.
uam fuiſſe: ipſamq; umbris poſtea & clepſydris notare conſueſſe, ita ut trib⁹ clepſidris
Vmbræ.
aut paulo plus,hora finiretur. Horarũ quoq; duo genera fuere: nanq; ex his quædã æq
Clepſydræ.
Horæ duplices.
noctiales,iſomerinæ dictæ, quæ pro qualitate temporum, licet uniformes eſſent, diem
à nocte diſſimili numero uariarunt: aliæ temporales ſeu uulgares,quæ à Græcis cæri
cæ,quib⁹ ſinguli dies æſtu pariter atq; hyeme, duodenis horis cõtinẽtur. Solaria enĩ
Meridies.
antiqui eo libramẽto habuere diſtincta,ut ſexta diei hora,meridies: noctis quoq; ſexta
Media nox.
hora,media nox deſignaretur. Quũ enĩ lege naturæ radij ſolares,alij hyberni,alij æſti
ui ſint,ita umbræ aliæ æquinoctiales,aliæ æſtiuæ,aliæ hybernæ fuere. Erãt enim horo
logia figurata, & ea finitione deſcripta,ut æquinoctialis,brumalis, & ſolſtitialis dies,
Horologia.
in partes duodecim aſſidue diuiſus foret, horaſq; pro qualitate temporum & dierum
modo maiores,nũc minores, nõnunquam creſcentes,aliquãdo breuiores oſtenderẽnt,
quod cõmentũ Anaximenes Mileſius excogitaſſe dicitur primus,quas quidẽ enũcia
re Romanis puerorum munus erat. Sed quia de balneis mẽtio facta eſt, nõ omitten/
Quãdo balnea ingredi licebat.
dum,balnea apud maiores nocte,aut ante aurorã nulli patuiſſe,utq; ſine metu cuiq̃ la
uare liceret, à primis tenebris ad auroram ſequentem clauſa fuiſſe: ſiquidẽ noctu laua
re ueteribus interdictũ erat. Hadrianus uero Cæſar ante octauã,niſi ualetudine labo/
raret,publicis balneis neminem admiſit. Tempuſq; lauandi à meridie ad ueſperã deſti
Quo tẽpore meretricibus proſtare permiſſum.
nauit,(quo tẽpore proſtare meretricibus permiſſum,)lauacraq; pro ſexib⁹ ſeparauit.
Alexãder poſtea Seuerus,ne quid populo incõmodaretur,nocturna conceſſit balnea,
oleo pro luminibus præbito. Quæ cum antea permiſcua eſſent uiris æque & mulieribus,
Balnea uirorũ & fœminarũ diſtincta.
ipſe poſt Antoniũ philoſophũ,lauacra miſta ſummouit, ſæpeq; cũ populo in thermis
una lauit: quod de T. Veſpaſiano legit,ut plerũq; in thermis,admiſſa plebe,lauaret. Et li
cet à primis originib⁹,cũ pauca eſſet balnea,& nullius cult⁹,Romani raro lauarẽt,bra
Nundinis toti ſolummodo lauabant initio
chiaq; & crura labore fatigati tm̃ abluerẽt,& toti niſi in nũdinis lauarent: tñ poſt aliqt
ætates,balnea & thermæ publicis uſib⁹ multimodæ fuerũt,magna mole & ſumptu con
ſtructæ Alexãdrino & Numidico marmore,latis ſpecularib⁹,mira cælatura & arte. Nã
Thermæ a Cæſaribus ſtructæ.
præter Agrippinas,Neronianas, Veſpaſiani & Titi,celebrãt Domitianæ,Alexãdrinæ,
Gordianæ,Seuerianæ,Aurelianæ & Cõſtãtianinæ,ſolidiſſima ſtructura & ſũptu,pſu

ſo. Cõſtatq; Marcum Agrippam, ut populo placeret, centum ſeptuaginta balnea, ſeu
lacus in prouinciarũ formam, Romæ gratuita præbuiſſe: in quib⁹ etſi calida prius ab/

Balneũ ſine mercede ab Antonio exhibitum.

iuerent, poſtea ut à balneis corpora multa frigida ſtringerẽt, conſtitutũ ſerũt: nec prius
ungi, niſi lauiſſent: cumq; pro ſingulis olim daretur quadrãs, diuus Antonius ob popu
larem gratiam balneum ſine mercede exhibuit. Commodus uero imperator, tãto ſtu
dio balnea proſequutus fuit, ut ſepties atq; octies diebus ſingulis lauaret. Quod de Gor

Patritiorum & plebeiorũ diſtincta balnea, apud Carthaginẽſes Græci, pmiſcue lauabant.

diano & Galeno proditum eſt, qui æſtate quinquies, hyeme uero bis in die lauere. Illud
certe ſatis conſtat, Carthaginenſibus diſtincta fuiſſe balnea, patritiorum & plebeiorũ:
moremq; præualuiſſe, ut in quibus patritij lauabant, ad illa plebeij nõ accederẽt. Græ
cis uero contra: nulla tñ diſtinctio ordinis fuit aut perſonarum: diuites nanq; cũ pau
peribus lauare & patritios cum plebeijs nullo diſcrimine licebat. In quibus tanta ple/
runq; hominum cuiuſq; ordinis cõcurrebat turba, ut balneatores, ſi uulgi maior uis in
grueret, pertæſi frequẽtiã, æræ granum quod uertigines facit, carbonibus inijcerẽt, ut
tædio odoris diffugerẽt. Germani uero nõ in balneis, ſed fluminib⁹ lauabant. Ideo nã
di periti, & ſummi urinatores habiti. Si quando tamẽ lauarẽt balneis, calida abluebãt,

Apollonij Tyanei in Spartanos dictum.

locus obſcurus.

lautiq; ueſcebãtur. Dardanis & Illyrijs ter ſolum lauare pmittitur, primo ſcilicet natali
die, ſecundo in nuptijs, tertio in obitu cuiuſq;. Luſitanis frigida tñ lauare licet, ſicut
Spartanis, qbus calida corpus abluere uetitũ eſt: quos cũ Apollonius Tyraneus molles
& unguendo delibutos uideret, aduocatis ephoris, balnea interdixit, ſenectã hoĩm ca
lida approbans balnea. Cumq; Epheſi balneis præpoſitum lapidibus appeterẽt, q illa
non calefeciſſet, ſummopere reſtitit, cum frigida lauare ſatis duceret. Aethiopes ma/
crobij fonte abluuntur, in quo loti, pinde ac oleo uncti, mẽbris agiles fiũt & uiolã olent.
Scythæ nullo fonte lauãt, ſed uxoribus aquam fundentibus, corpora ſcabro lapide cõ
terũt, cupreſſo, cedro, thuris ligno cõfricãtes. Aſſyrijs licet lauare diebus ſingulis pe/
culiare ſit, tñ à coitu & in morte precipuũ. Apud Celtiberos uero obſeruatũ eſt, ut in
balneis non aqua, ſed lotio diu ſeruato lauẽt, dẽteſq; & gingiuas pumicẽt: quod & Can
tabri factitarunt, hanc optimã curationẽ, & exhauſtis uiribus mire proficere arbitrati.

Locus Martialis in diſtichis elucidatur, in quo plerique interpretes grammatici lapſi ſunt.

Caput XXI.

Nicolai Perotti & Domitij Calderini halhucinatio

NIcolaus Perottus Sipuntinus præſul, homo fuit accurato ingenio, & lectiõe
multa exercitatus: cum Domitius Calderinus uir, ut in ea tẽpeſtate doctus,
& æmulatione doctrinæ, & morum diſſimilitudine oſum habebat: iurgijſq;
& cõuicijs apud ſuos ſectatores plerunq; inceſſebat, ſæpiuſq; apud ſtudioſos
in inuidiam illum crimenq; uocabat: &, ut ſunt fere ingenia, in explicãdis autoribus ſi
quid in controuerſiam ueniret, uterq; potius, quo pacto diuerſus ab altero diſſentiret,
quam quid ueræ lectiõis eſſet, rimabatur. Cum autem in ſcholis Romæ eodem tẽpo/
re Martialis apophoreta publice lectitarent, cuius hoc diſtichon fuit:

In precio ſcopas teſtatur palma fuiſſe,
    Ocia ſed ſcopis nunc analecta dabunt.

Perottus in Cornucopię ſec⁹ interpretatur quam hic accuſatur.

Ita iſtos uerſus uterque, interpretatus eſt, ut poſt multa deblacterata uerba, uix aliquẽ
ſenſum illorum dictis elicere queas, cum modo mendum in uerſu poſtremo fuiſſe alter
aſſeueret, & pro ocia, preciũ poni oportere, modo aſarota, non ab à primitiua, ſed intẽ
tiua dicta eſſe affirmet: alter ita pleraque nugalia iurgijs & maledictis plena effũdat, ut
eqdẽ ſingula enarrare & referre pigeat. Qui uerſus ſi penſitati recte fuerint, abſq; mul
to uerborum uolumine, plani expeditiq; fient. Cum enim analecta reliquias eſſe cibo
rum, qui e menſa cadunt in pauimentũ, nemo dubitet, ipſaq; purgamẽta cœnæ, quæq;
euerri ſolent, in pauimentis, ueluti ibi relicta eſſent, e paruulis minutiſq; teſtulis per
calculos colore diſtinctos, opere lithoſtroto ita effingi, ut uera uideãtur, Plinius autor
ſit: atq; ideo aſarota quaſi inuerribilia dicta: qppe cum σάρον græce ſcopa dicatur: nõ ab
re, ipſa nũc analecta ſeu purgamenta, ocia ſcopis dare autor affirmat: cũ ea in pauimẽ
to e paruis teſtulis efficta, talia forent, ut ſcopis euerri nullo modo ualeant, & ideo ocia
ſcopis dare neceſſe ſit, cum his euerrẽdis null⁹ ſcoparũ uſus foret. Ipſi uero ptinaci odio
diſſidentes, non quæ effingi ſolebãt purgamenta cœnæ, cogitarunt: ſed de ueris anale/

ctis & reliquijs cœnarũ diſceptantes, quæ cadũt é mẽſa, in aſſequẽdo autoris ſenſu multipliciter laborarunt. Depicta ergo purgamẽta cœnæ, ita ſolo hærere dixit, ut ocia ſcopis dare neceſſe foret, quem ſenſum ita expoſitum, aperte liquere, neminem fallit.

Exempla legis Iuliæ & Papiæ, quibus quæ lege Iulia indulta erant, lege Papia fuere prohibita. Caput XXII.

Lex Iulia de maritãdis ordinibus.

QVod lege Iulia de maritandis ordinibus apud ueteres cautũ fuit, ut hi quibus uigor iuuenilis foret, primo flore ætatis ad uxores ducendas, liberosque educandos propagandamq́; ſobolem non ſolum præmijs inuitati, ſed pœna deterriti cogerentur. id lege Papia & Pompeia certo ætatis gradu interdictum erat: quippe ſexagenarijs, & ſupra eam ætatem ducere uxores, fuit hac lege uetitum. Turpe enim uiſum eſt, & fœdiſſima res ſenectuti, ut quibus ad eã ætatem ſors liberos dediſſet, aut cælibes uixiſſent, his quaſi emeritis, ætate affecta, aliũde liberos quærere libido foret. Hanc poſtea legem Claudius Cæſar abrogauit: nam ſexagenarios & ultra, liberos gignere, & prolis cauſa ad coniugium admitti, decere arbitratus eſt. Rurſus quod eadem lex Iulia cauit, quod liberta quæ patrono nupſit, eo inuito, ab eo diuertiſſet, non modo poſt diuortiũ alij nubere, inuito patrono, prohibetur: ſed patroni coniugium ita lex tutata eſt, & ratum habuit, ut eo etiam uolente, alterius coniugij facultatem eripuerit. Id etiam lege Papia inhibitum fuit: ſiquidem ſenatorem eiusq́; liberos libertinas ducere uxores, ꝑpetua conſtitutione ꝓhibuit, ita ut inter uirũ ſenatorium & libertam, aut libertini ſtatus mulierem, nullum matrimonium cẽſuerit eſſe, ſenatorium uidelicet ſanguinem libertino admiſtum, quaſi cõtagio pollui arbitrata. Eadẽq́; lege Papia, certa delatoribus præmia conſtituta ſunt: nam quũ facinoroſi & perditi homines clandeſtina facinora admitterent, quæ ad aliorum perniciem & commune tẽdebãt exitium, utileq́; uideretur, plures delatores eſſe, qui offenſas ſpecularẽtur in principem, ne quid impune perditiſſimi homines moliri poſſent, delatoribus certa præmia conſtituit: eaque quum dimidium illatæ mulctæ antea fuiſſent, Nero princeps delatorum licentiam uolens comprimere, eadem præmia ad quartas reuocauit: quare quadruplatores dicti, quod quartam partem de proſcriptorum bonis, quos detulerant, conſequerentur. Tiberius uero Cæſar, cauſa præcipui quæſtus, tantum delatoribus tribuit, ut nemini fidem abrogaret, ſiue quid ueri, ſiue uani referrent. Nam ebriorum ſermo excipiebatur, ſimplicitas iocãtium, & quodcunq́; dictum capite & fortunis luebatur, adeo ut capitale eſſet, circa Auguſti ſimulacrum ſeruũ cecidiſſe, ueſtem mutaſſe, effigiemq́; impreſſam nummo uel annulo, latrinæ aut lupanari intuliſſe, dictum factumq́; eius aliqua æſtimatione læſiſſe, ita ut primores ſenatus, & magna hominum uis infimas delationes exercerent. Cumq́; ſenatus de præmijs accuſatorum abrogandis aliquando agẽdum putaret, Tiberius dictitans iura ſubuerti, ſi cuſtodes legum amouerentur, tãtũ licentiæ delatorib⁹ dedit, ut pleriq́; criminis poſtulati, ante iudicium ſuppliciũ præuenerint. Vitellius quoq́; delatos mathematicos, inauditos capite puniuit. Domitianus dũ rapinis intendit animũ, ita aures delatorib⁹ patefecit, ut nihil cuiq̃ tutũ eſſet, delatorq́; delatorem timeret, & cauſidici cauſarum actionibus poſthabitis, ad delationes ſe conferrent. Quod de Cõſtantino traditur, ut delatores omni tempore admitteret, eosq́; ingenti ſtudio foueret. Nõ ſic Veſpaſianus & Titus, q adeo illos inſectati fuerunt & odio proſequuti, uelut publico exitio deſtinatos, ut flagellis cæſos per amphitheatri arenam ſpectãdos traducerẽt, ut pœnis coerciti, à noxijs deferendis abſtinerent. Pius uero Antonius delatores, ſi nõ probarent, capitali pœna affecit: ſi probarent, oblato præmio, dimiſit infames. Idẽ factũ memorat de Opilio Macrino imperatore, ut delatores minime admitteret, ſed undiq́; conqſitos, pœnis & dãno mulctaret. Fuitq́; ueteri ſanctione cõſtitutũ, ut neq́; mulieri, neq́; damnato criminis, neq́; militi, aut ueteranis, neq́; uiris clariſſimis ob dignitatem, criminoſum deferendi licitum eſſet. Fertur Dionyſius tyrãnus cum in ciues nullo placatiore animo eſſet, Sagogidas diſpoſitos habuiſſe, q ſingulorum dicta factaq́; referrẽt. Circa patroni q̃q́; ad bona liberti admiſſionẽ, & patronat⁹ iura eadẽ lex ſatis commode prouidit: nam ſi libertus, cui centum milium ſeſtertiorum cenſus fuiſſet, duos, unum ue liberos poſt obitum reliquiſſet, ad uirilem bonorum partem pat...

Saxagenarijs & ſupra eã ætatẽ uxorem ducere prohibebatur.

Delatoribus præmia lege Papia conſtituta.

Qui imperatores delatores auerſati.

numadmittebat: ſi uero tres aut ultra haberet filios ſuperſtites, nihil ex bonis liberti
hac lege patrono debebatur. Fuere quoq; & alia legis Papiæ ſalubriter conſtituta, inter
quæ ut uiginti Veſtales uirgines, quæ ſacri & æterni ignis perennẽ curam agerent, põ
tificis maximi ſcitu ad ſacerdotium eligerentur, & cooptarentur. Vtq; nemo ad hono
res magiſtratusue admitteretur, niſi ciuis effici aut ciuitate donari antea meruiſſet. Pro
pterea Marco Perpennæ probrum obiectum fuit, falſoq; conſul fuiſſe creditus eſt, ꝙ cõ
tra legem Papiam, priusꝗ admitteref ad ciuitatem, conſul factus fuit. Procedente mox
tempore, cum ius ciuitatis paſſim & ſine delectu etiam infimæ ſortis hominibus dare/
tur, idq; fœdum, neq; ex imperij maieſtate uiſum foret, lege Papia cautũ eſt, ut peregri
ni urbe Romana uti prohiberẽtur, ad eamq; alienigeni non admitterẽtur. Sed quãuis
lex Iulia libertinarum cõiugia priori conſtitutione admiſerit, lapſis poſtea temporib'
eadem lex, libertinas & ludicram aut ſcenam exercentes, ſenatorio uiro admiſceri gra
ui pœna interdixit, uidelicet, ne ſenatorius ordo cõtagio libertinarũ pollueretur. Ver
ba ex ea lege hæc ſunt: Qui ſenator eſt, quiue filius, nepoſue ex filio, proneposue ex fi/
lia natus, cuius eorum eſt, eritue, ne quis eorum ſponſam uxorẽ neſciens dolo malo ha
beto libertinam, aut eam quæ ipſa cuiusue pater materue artem ludicrã facit feceritue,
ſponſa nuptaue ſciens dolo malo eſto. Neue quis eorũ dolo malo ſciens, ſponſam uxo/
remue habeto. Hactenus lex Iulia. Poſt aliquot uero ætates, Aurelian' Cæſar cõſtitu
tiones legis Papiæ uelut uaniſſimas induxit, & abrogauit. Claudi' uero Cæſar adeo li
berarum mulierum, quæ ſeruis nubunt, coniugium odio proſequutus fuit, ut præter
legem ingenuitatis, præterq; inſtituta maiorum, filios inde editos, non ingenuæ condi
tionis, ſed libertinos eſſe, iuraq; libertorum nanciſci & ingenuitatis amittere, lege ſanci
uerit: ipſaq; ſi maritus ignoraſſet, ſerua eſſet: ſi uero conſcius fuiſſet, liberta. Diuus uero
Veſpaſianus ſtatuit edicto, ut libera quæ ſe alieno ſeruo iunxiſſet, ancilla haberetur: cõ
tra uero alia conſtitutione cauit, ut ſi ſerua mulier hac lege ueniret, ne proſtitueretur:
ſi contra legem uenditionis proſtituta foret, ut eſſet libera: proſtituensque, ius patrona
Aegyptij ꝗs ſeruos ęſtimarint. tus non haberet. Aegyptijs autẽ null' ex ſerua genitus, habetur ſeruus aut illegitim':
quia ſolum patrem ingenuitatem & genus præſtare, matrẽ uero natalibus nihil cõferre
Pericles. putabant. Pericles autem Athenis autor fuit, ut qui ex ſerua, aut nõ legitimo cõiugio
nati eſſent, uel turpi nota affecti ferent, ciuiũ non haberet numero, ſed externorum.

Quod ius, quæve poteſtas dictatoris Romæ & exteris fuerit, & a quibus dici & quanto tempore debuerit Caput XXIII.

QVi de creando dictatore exploratum ius habuere, hoc quoq; adnotarunt, di
ctatorem dici ꝗ apud ueteres magiſter populi uocabatur: idq; libris augura
Dictator ꝗs: Vergobret9 libus extare, magno argumento, quod ab eo magiſter equitum dicitur. In eo
Ibes. Sufes. enim ius maieſtatis & totius imperij fuit, cuius ductu & auſpicio ſæpe reſpu
Diœcetes. blica & imperium ſtetit, quem magiſtratum ex Albanis deductum autumant, pleriq;
Megiſtanes. à Græcis, quos illi æſymnitas, aut à Lacedæmonijs ꝗs armoſtas, Theſſali archos dixere,
Chiliarch9. ꝗ parẽ regiæ dignitati poteſtatem habẽt. Hedui uergobretum, ſummum magiſtratũ,
qui uitæ neciſq; imperium tenet: Iberi, Ibẽ uocant: Pœni ſufetem, Aegyptij diœcetẽ,
qui poſt regem totius regiæ curationem habet: ſicut apud Perſas megiſtanes & chiliar
chus. Hi uero æſymnetæ ueluti tyranni quandoque imperitarunt, qualem Mitylenæi
Pittacum elegere: & hipparchi apud eoſdem, & Trallianis aſiarchæ: apud Magnetes
magnetarches: ab Achæis diorigi' & demiurgus, à Thebanis archin', ab Oſcis medix
ſummi magiſtratus appellati: apud Carthaginenſes dionyſiarchus, Capuæ mediatuti
cus, Neapoli demarch', Tarenti democrates, in Cappadocia ſatrapes, in Paphlagonia
dynaſtes, apud Longobardos exarchus, Cretenſibus coſmi fuere, qui uice regum impe
tarunt: quibus in uſu erat, ut nunquam caput raſitarent, ſed barbam capillumq; ſum
Platęnſium princeps. mitterent: ſicut Platæenſium princeps, ferrum tangere, aut aliam ueſtem quàm candi
dam induere, perpetua lege uetabatur. Perſis unus rex ſummæ poteſtatis, perpetuo
Perſarũ rex per uitam regnabat. præerat, & nunquam niſi morte mutabaf. Argis licet unus foret, tamen annis ſingulis
amoueri ſeruatum eſt. Athenienſes quum regali antea regerentur imperio, poſtea re/
gio dominatu abrogato, libertatẽ tuentes, popularẽ ſtatũ delegere. Apud Lacedæmo

nios uero, qui ſummum gerebat imperium, aliquando rex fuit, qui ex Heraclidarum genere eligebatur, ex quo nouiſſimi Spartæ regnarunt imperio illibato, aut ex Eurycionitidis & Agidis familia, ſæpius duo ex ſtirpe Procli & Euriſthenis prognatis Herculis, ex quarum altera in alteram tranſire non licebat: qui tamē non ut reges ſummū ius habebant, quia iuris omnis publici poteſtas penes ſenatū erat. Sic in Papho ex Ciniraſorū gente, & Athenis ex Erichthei ſtirpe magiſtrat⁹ ad ſacra Cereris fiebant. In Ionia quoque niſi ex Codri progenie fieri rex nemo poterat: & apud Mileſios niſi ex Scamandri Hectoris filij, & Aſcanij Aeneæ. Idem apud Marcomannos & Quados, ex Marobudui & Tudri genere, exemplo Rheginorum, quib⁹ princeps ex Meſſeniorū ſtirpe fit. Perſici quoque reges ex Achemenidarum familia ſoli fiunt. Et apud Siculos ex Teline prognati, inferorum deorū longo tempore ſacrificuli erant, qui a duobus quæſtoribus regi ſolebant ſummæ poteſtatis, uno Lilybætano, altero Syracuſano. Etiam Corinthi Bacchiadū familia annis ducentis imperitauit, quos Cypſelus tyrānus poſtea exegit, cuius factionis Demaratus & Tarquinius domo eiecti, regnum Romæ tenuerunt. Nonnunquam ſeniores & nobiliſſimi popularium, Lacedæmonijs ampliſſimum geſſere magiſtratum. Parthi quandoque ex duobus collegijs, cognatorum ſcilicet & magorum, binos reges crearunt. In Meroe nemo ſummum gerebat imperium, niſi qui prærualido corpore cæteris anteſtaret. Gordij regem, quam obeſum & præpinguem eſſe uoluere, quod ex corporis mole animi indolem dijudicarent. Apud Medos, niſi qui uiribus excelleret, præcipuoque robore cæteris emineret, iure gentis nemo rex eligitur, & in Lybia ſolum qui citiſſimo curſu ualeret, pro rege imperitauit: ſicut apud Catheos Indicam gentem, qui inſigni corporis forma cæteris anteiret: in quo traditur mirum, ex tot millibus armatorum, quos Xerxes in Græciam duxit, neminē ſibi corporis magnitudine aut ſpecie præſtitiſſe. Aethiopes quoque, ſi quando regiæ ſtirpis uir deeſſet, maximarum uirium, quique opibus & robore præcelleret, regem eligebant. Sidonij contra: nam ſi regia ſtirpe ortus foret, neminem dominari ſinunt. Sabæis poſt conſtitutum regem, primus ex nobilioribus iure gentis, ad ſucceſſionem aſpirat regni, cui hoc propriū eſt, ut extra ſepta prodire non audeat, quo uenerationis plus ineſſet: quod ſi extra regiam conſpicitur, lapidibus impetitur. Fuitq; obſeruatū in Taprobane, ut qui liberos haberet, in regem aſſumi non poſſet, ne regnum hæreditario iure ſibi uendicaret: & apud Germanos, ut ex generis nobilitate rex fieret, dux uero ex uirtute. Apud Perſas uero, ut rex fiat nemo, niſi qui magorum diſciplinis imbutus eſſet, quibus nefas erat, illegitimum tenere regnum, ſi legitimus ſuperuiueret. Utque in regem ſumptus, in principio dominatus, quodcunque optaret a populo donum ferat. Proditumque memoriæ eſt, Sitonum gentibus iuxta Sueuos & Germanos, uetuſto more, non uirum, ſed fœminam dominari. Regiumque nomen, tam Græcis quam Romanis longo tempore inuiſum fuiſſe, à nulliſque in Græcia uſurpatum, niſi a Philippi & Alexandri poſteris. Atq; ex Alexandri ducibus Eumene uiuente, neminem regium nomen ſibi uendicaſſet ſed præfectos appellari ſolitos, donec Eumene defuncto, Athenienſes Antigono & Demetrio immodice obſequentes, inter plurimos honores regium illis nomen, uelut altius faſtigium, detulere: licet Sicyonijs primum Aegialeum regnum in Græcia tenuiſſe, multi aſſeuerent. Romani quoque ſocium atque amicum, niſi benemeritos & magnis officijs deuinctos, nullos appellarunt. Et tametſi democratiā, hoc eſt, popularem potentiam, aliqui præcipue commendarint: & alij ariſtocratiam, id eſt optimatium regimen: tamen unius imperium pietate & religione inclytum, ſub quo non grauis dominatus, ſed iuſtum & legitimum imperium eſſet, omnium conſenſu præferretur cæteris. Eum ergo dictatorem primo, uel ab uno ex conſulib⁹ autoritate patrum, etiam ſine populo, uel ex ſenatuſconſulto, aut ex ſcitu plebis à populo, uel à conſulibus iuſſu populi, & ſi inter conſules non conuenit, ſortiri eum qui dicat, uel à tribunis militum conſulari poteſtate, nonnunquam à prætore dici ſolebat. Quotieſque alteri ex conſulibus dicendi dictatorem poteſtas fuit, ſemper illi qui faſces haberet, & niſi uirum conſularem, & in foro Romano, oriente nocte, & ſi-

Atheniēſium democratia.

In Meroe.

Regium nomen diu inuiſum.

Socij.

Amici.

Imperium unius laudatum.

Dictatorem qui diceret.

Dictatorem quis dicebat & quo loc-

lentio dicere licuit. Tametſi conſularem ſiue collegam dixiſſe, & prætores ante conſulatum ſæpe dictos fuiſſe compertum ſit. Poteratque ſecundo, tertio, & deinceps idem dictator dici. Inde quia dictus eſſet, non creatus, nec comitijs electus, ut reliqui magiſtratus, dictatorem dici uolunt:

Dictatorum ſumma apud diuerſas gentes poteſtas.

qui non apud Romanos tantum, ſed Carthaginenſes, Fidenates, Lauinienſes, Albanos, Thuſculanos, Samnites & omne fere Latium, multæ erant poteſtatis & ſummi imperij. Is autem dictator ſimul atque dictus erat, magiſtrum equitum uel ut imperij ſocium nominabat, cui ſumma rei bellicæ dabatur.

Magiſter equitum una cũ dictatore dictus.

Tametſi à ſenatu uel populo una plerunque dictos inueniamus. Titũ Largiũ bello Latino quum in ancipiti terrore eſſet ſenatus, dictatorẽ & una Spurium Caſſiũ magiſtrum equitum dixit, qui uelut magiſter conſiliorum dictatori aderat, atque ad ipſius præſcriptum parere oportebat, ita ut ſi quando abeſſe contingeret, eius uices gerere & munia obire poſſet.

Dictator a populo ſine patribus dictus

Et licet ante Quintum Fabium Maximum, neminẽ niſi a ſenatu uel conſule dictum inueniamus: tamen ſecundo Punico bello qùum acerrimo prælio & maximo reſpublica afflictaretur, nouo exemplo populus ſine patribus (quod nunquam factum antea) eundem Fabium dictatorem & Quintum Minutium magiſtrum equitum dixit.

Plebeij dictatores.

Cumque a principio patritij tantum & conſulares dicerentur, haud longis poſt temporibus, plebeios dictos comperimus. Cũ enim omne nomen Hetruſcũ Tarquinienſibus & Faliſcis ducibus, infeſto exercitu in Romanas copias admoueret, aduerſus tantam belli molem, primus de plebe dictator dictus Caius Martius Rutilius fuit, qui magiſtrum equitum Caium Plautium de plebe hominem ſibi cooptauit: & exinde ius arbitriumque dictatoris creandi, ſenatui populoque tributum eſt,

Cornelius Sylla dictatorẽ ſeipſum dixit.

donec procedente tempore, Cornelius Sylla, qui uictam armis rempublicam in dominationem uertit, cõtra mores inſtitutaq; maiorum, dictatorẽ ſeipſum dixit, illiusq; imperium in annos centum ſibi prorogauit. Quo exemplo Caius Cæſar perpetuæ dictaturæ munus ſibi uẽdicauit.

Dictatoris ſummũ imperium & poteſtas.

Erat igitur ſummum dictatoris imperium: nã & capite mulctare, & conſulatu deijcere, honoresq; alijs abrogare, alijs conferre poterat. Qui tantæ poteſtatis erat, ut liceret ei ſine ſenatus aut populi concilio, Romanos ciues in uincla conijcere, atque indemnatos morte afficere: nam ſalus ciuium uniuerſorum, ius de tergo uitaq;, leges, iudicis libertas, aræ, foci & dij penates, inſuper bona coniugis, & liberorum pudor, pudicitia, eius tutelæ, poteſtati, fideiq; credebantur: cognationes quoq;, capita rerum habere, in exilium agere, bonis interdicere, capite mulctare, bellum, pacem, fœdera ſocietatesque, etiam iniuſſu populi facere & dirimere, ſui arbitrij & iuris erat. Nam ſi quid collibuiſſet, ſiue delectum habere, ſiue ad hoſtes ducere, aut aliquos auxilio iuuare, ipſius dicto parere oportebat, cuius erat arbitrium pro numine, nulliq; prouocare licebat. Neq; enim ut in conſulibus, qui pari ſunt poteſtate, & iiſdem auſpicijs creati, alterius auxilium ſperare licebat. Denique dictatore creato, omnium iuriſdictio ceſſat & conniuet: conſules, prætores, ædilesq; & magiſtratus ſub illius imperio conticeſcunt, præter tribunos plebis. Illique non duodecim faſces, ut conſuli, ſed quatuor & uiginti lictores cum ſecuribus faſcibusque apparebant. qui etiam tantæ maieſtatis erat, ut ſi quando in cõſulis prouinciam iret, ut ſupremus ordo notaretur, ſine lictoribus, aut aliquo inſigni honorum, cõſul ueritus maieſtatem uiri, ſolus procedebat, priuatusq; ubi dictator erat, & ſine magiſtratu cẽſebatur. Et quia maximũ dictatoris imperium poteſtasq; imperioſa erat, pactiones uel fœdera iniuſſu ſuo inita, nullarũ uirium fuiſſe liquet: illaq; ſuo iuſſu abrogari poterant & induci.

Dictatori equo uehi nõ licebat.

Sed quanuis eo excellentiæ creuerit dictator, ut ſummum teneret imperiũ, præcipuaq; maieſtate polleret, ipſi tamen equo uehi minime ius erat. Id enim ueteri lege exceptum fuerat: ſcilicet, ut inhibita nimia poteſtate, tantus honor aliquo fine præſcriptus, populi ſuffragio indigeret. Ideo ſi quando in expeditionem eques ire uellet, ut equum ſibi aſcendere liceret, ad populũ ferebat, exq; pmiſſu populi equo uehi poterat. Quod tñ Cato iunior, licet in ſummo eſſet magiſtratu, minime curauit: nã maxima itinera & lõgas uias pedib' ſemper, nonnunq̃ cantherio ſarcinis adoperto, obiuit expeditus, ſicut de Ageſilao prodit.

Dictaturę tẽpus pręſcriptum.

Cũq; ad ſex menſes dictaturæ mun' antea præfinitũ foret, multos debellatis & domitis hoſtibus, & munere abſoluto, citra menſem dictatura exceſſiſſe cõperimus: nõnullis etiã

ultra annũ, per denos uicenosq; dies, prorogatã fuiſſet: alios oblatum dictaturæ munus renunciaſſe, ſicut de Terentio Varrone, q ad Cannas inſigni ſtrage profligatus fuit, p ditum eſt. Alios cum dictatura ſimul conſulatum geſſiſſe, quod de Sylla & Cæſare le/gimus. Quotieſq; ſe abdicare & munere abſolui uolebat, prius magiſtrum equitum ab ire magiſtratu neceſſum erat, ne dictatore deſito, equitũ magiſter, qui proximum gere bat imperium, in ſummo ſolus honore aliquid moliretur. Neq; ante dictatura abdica re illum ſinebãt, quam iuſſu patrũ prius conſulibus creatis, qui reipublicæ præeſſent, imperium dimitteret: quo dimiſſo, poſtq̃ honore abijt, pauca & modice loquutus, a po pulo & primoribus patrum frequenti amicorum officio ſtipatus, cum gratulatione & gaudio domum deducebatur, quod fere omnibus magiſtratib⁹ commune fuit, niſi q̃d Cicero diſceſſurus conſulatu, de rebus à ſe geſtis, a Quinto Marcello prohibitus eſt cõ cionari. Proditum tamen memoriæ eſt, quoſdam depoſita dictatura, ſe conſules dixiſſe (quanuis peſſimo exemplo) & cum collega conſulatum geſſiſſe. Quod malum ne ſer/peret latius, tam conſulto ſenatus, quam tacito conſenſu ſublatum fuit. Illud certe con uenit inter omnes, dictatorem ſine magiſtro equitum creari non licere. Sicut em̃ à pri ma antiquitate tribunus celerum regi aderat, cuius ope rex nitebatur, & legatus cõſu li, ac prætori quæſtor auxilio & adiumento erant: ſic dictatori magiſter equitum, & im peratori præfectus prætorio. Quibus abſentibus, hi quaſi ſuffecti, honori præſidioque erant: ut ſi quando abeſſe, aut grauiori morbo laborare contingeret, ipſorum uicem ge rerent, & munia obirent, ac quædam inter eos ſocietas & coniunctio imperij, uirtutis & ignauiæ cuiuſque teſtes foret. Apud Lacedæmonios à Lycurgo inſtitutum ferunt, ut octo & uiginti ſeniores regi adeſſent, ac duo propinquiores, & contubernales, quos ipſe elegerat, qui phytij appellãtur, ut ſi quid caſurum foret, animaduerterent, ipſiusq; mu nia & officium obirẽt. Nonnunquam ephori in expeditionem profecto regi cuſtodem & imperij ſocium dedere, tametſi augur perpetuus regum aſſeſſor foret. In Meroe rex quadraginta rectores accipit. Getæ cogeonum qui regi adeſſet fecere, qui tantæ digna tionis erat, ut diuina mente præditus haberetur. Apud Abateos, qui intimus regi præ ſto aderat, frater dicebat, qui prudentia anteibat cæteris. Sed quod eſt de præfecto præ torio dictum, animaduertendum, temporis curſu procedẽte, ex longo interuallo a Cæ ſaribus fuiſſe inſtitutum, ut qui ſenator eſſet, ad præfecturam prætorij euchi nõ poſſet: qui quum per ſenatum antea eligeretur, Auguſtus Cæſar habitu ſuffragiorum ſuſpe/cto, ſtatuit ut præfectus prætorio, de numero prætorum ſorte eligeretur. cui dum aſſu mitur, princeps gladium præcingit pro imperio & poteſtate. In quo fertur egregium Traiani uerbũ, dũ præfecto p̃torio enſem cingeret, ut ſi iuſte imperaret, p ſe: ſin iniuſte, cõtra ſe illũ ſumeret, admonentis. Cũq; antea unus foret, Commodus imperator, uelut nimiæ potentiæ, duos eſſe uoluit, eam poteſtatem uelut in partes diuiſam, tutiorem ar/bitratus: quo etiam tẽpore tres præfecti prætorio fuere, donec Seuerus Alexander im/perator, ne non ſenator de ſenatore iudicaret, præfectos prætorio ſenatores iuſſit eſſe: ad eos enim ſenatorum cognitio, & iudicium, iuſq; & animaduerſio ſpectauit. Heliogaba lus uero adeo præfecturam inquinauit, ut ſaltatorem & hiſtrionicam profeſſum, præ/fectum prætorij faceret.

Tribun⁹ celerũ adeſt regi. Legatus conſuli aderat. Quæſtor prætori. Magiſter eq tũ dictatori. Præfect⁹ imperatori. Octo & 20 ſeniores regi Lacedæmoniorũ aderãt. Augur regũ aſſeſſor.

Traiani dictum.

Præfecti prætorio.

Quid mina, quid drachma, quid aſſis, denarius, ſeſtertium & talentum apud gentes diuerſas ualuerit. Caput XXIIII.

En αὐτονιμωρουμένῳ Terẽtij comici, Chremes Menedemo conſiliũ dans, ut amã ti filio, quam minimo diſpendio conſulat, ipſum his uerbis affatur:

Et tibi perdere
Talentum hoc pacto ſatius eſt, quam illo minam.

Putabãt nõnulli ſtudioſi, minam modicæ ſummæ monetã fuiſſe, ita ut uix denarij pon dus æquaret, quod fere ex ſenſu uerborum conſtare uidebatur: ſed cum in pleraq; nõ ignobilium autorum lectione uerſaremur, inuenimus minarũ diuerſa genera qualita teſq; multiplices, ita ut nummoꝝ inexplicabiles ſpecies perſcrutati, in magnis uerſare mur anguſtijs, cum ſumma eſſet diſſenſio; nihilq; explorati animaduerti diffinirique poſ ſet. Nã minarum quaſdam ex drachmis ſeptuaginta quinq; conſtare legimus, quaſdã

Minæ diuerſæ

Atticas,quarum ſexaginta paruum talentum efficiunt:aliquã ponderis maioris,quæ
ex centum fere & uiginti denarijs fit:aliam apud Athenienſes ſeptuaginta trium dra/
chmarum numero taxari:nõnullas Euboicas,quarum ſeptuaginta Babylonicũ efficiũt ta
lentum. Ex quo iudicare licet,nõ tam modici ualoris minã apud priſcos fuiſſe. Ea enim
Mya dicitur Græce, quæ tũ nummi,tum libræ nomẽ habet:apud quos ſiclis ſexaginta

Siclus

cõmuni æſtimatione appẽdebat, qui obolos mille ducentos pariũt. Nam uiginti obo/

Drachmarũ diuerſa genera.

los ſiclum efficere haud dubium eſt. Drachmarum quoq; multiplicia fuere genera:ex
quibus aliquæ denos efficiunt aſſes, aliquarum duæ & dimidiata integrum ſeſtertiũ:

Denari9 Romanus.

conſtititq; drachmam Atticam & argẽteum denariũ Romanum,paris æſtimationis
fuiſſe:nummumq;,drachmam & denarium idem ualuiſſe:quanuis alij contra,qui duas
drachmas & dimidiam,decem nummos noſtrates efficere contendunt. Dion uero dra
chmas pro aſſibus accipit:centũq; drachmas,centũ denarijs argenteis æquari cẽſuit,q
librã efficiũt,q̃d Plutarchus & alij teſtati ſunt. Cõmuni tamen æſtimatione,drachma

Obolus.

ſex obolis,aut æreis ſignatis appẽdebat,q ſinguli quaternis quadrantib9 ualebãt. Obo

Siliqua.

lus uero ſex ſiliquas. Siliquãq; & ſcrupulũ idẽ eſſe opinati ſunt, drachmãq; in ponderi

Scrupulus.

bus partem unciæ octauam feciſſe,continere enim ſcrupulos tres,ſiliquas uero octode/

Drach. Aeginenſium.

cim:nam ſingulos ſcrupulos,ſex ſiliquas habere conſtitit. Drachma tamen Aeginen/
ſium maior Attica,decẽ obolis permutabatur. Denariorum quoq; diuerſa fuere gñа: nã

Denariorũ genera.

& denos aſſes ſingulos pondo denarios efficere legimus, quod æs graue dicebat, unde
ex decem æreis denarius:duoſq; ciſtophoros,denarij põdus pendere. Nõnulli denariũ

Solidus integer.

ex ſiliquis uigintiquatuor confecere, alij ex octodecim, drachmamq; & denarium idẽ
eſſe,ſexq; millia denariorum integrum ſolidum efficere,& hoc eſſe talentũ Achaicum,

Talentum Achaicum.

arbitrati ſunt. Primo tamen Punico bello,populus Romanus cum ærarium laboraret,

Aſſes unciales.

aſſes unciales fecit,placuitq; æreum denarium ſedecim aſſib9 permutari,quinariũ octo
nis,ſeſtertium uero quaternis aſſibus ualere,ita ut ſeſtertius numm9 drachmas quater
nas faceret. Notaq; denariorum,bigæ & quadrigæ fuere:quare bigati & quadrigati di
cti. Poſtea uero lege à Papyrio lata,aſſes ſemiunciales facti. In militari uero ſtipẽdio,de

Aſſes ſemiũciales.

narius pro aſſibus decem militibus dabatur. Antea uero libralis aſſis,& dipondius æq;

Libralis aſſis

appendebat. Quo autem tempore decemuiri legum ferendarum cauſa imperitarunt,

Dipondius.

Romani librarijs aſſibus uſi fuere:tametſi Quintus Fabius Maximus aſſes triunciales

Aſſes triũciales.

feciſſe dicatur. Cumq; ſecundo Punico bello,librarij aſſes fierent,ut populus ære alieno
non magno incommodo leuaretur,debitaq; exoluerentur, ex ſigulis aſſibus librarijs,
ſenos percuſſere,ita ut ex librarijs ſextarij fierẽt,qui demptis tribus uncijs, tantundem
ualerent. Plerunq; tamen compertũ eſt,denos aſſes pondo ſingulas libras efficere. Sed
tamen aſſem minorem eſſe monetam, & haud multo æſtimari,argumento eſt, quod
in mulcta à prætore irrogãda,bos centuſſib9 æſtimabatur,ouis uero decuſſibus. Hos tñ
aſſes Græci obolos,alij ſtipes dixere,quos exigui ualoris fuiſſe haud dubie cõſtat: nam
ſinguli quaternis aſſibus ualebãt, & octo chalcis: tametſi Plinius decem chalcis obolũ
æſtimari dixerit. Treis enim obolus frequens continet ſiliquas, nonnunquam ſex: ea
enim quadrageſimam ſupra centeſimam partem unciæ facit. Et atq; ſemiobolus,diobo
lus,triobolus,qui etiam quadrantes,dichalca & trichalca dicti. Oboliq; nomen tulit,
quod uetus Athenienſium nummus obeliſcum incuſſum habuit. Seſtertiorum uero
quidam maiores,alij minores fuere:qui ex quaternis aſſibus conſtabant. Erat enim is
ſeſtertius quarta denarij pars, quo tẽpore decuſſis ualebat:ex quibus apparet, ex ſede/

Seſtertiorũ genera.

cim quoq; aſſibus denarium conſtare:duaſq; drachmas & dimidiam,ſeſtertium confla

Minor ſeſtertius.

re. Alij ex duobus aſſibus & tertio ſemiſſe ſeſtertium efficiunt,quem minimum appel/
lant,quia non duos aſſes tantum,ſed ſemiſſem quoq; tertij aſſis cõtinebat. Fuit eñ illi9
multiplex uariaq; natura. Eiuſmodi ſeſtertios fuiſſe opinamur, q̃s Iulius Cæſar nouiſ
ſimo teſtamento ſuo uiritim trecẽtos populo legauit,cum amplioris ſummæ, neq; ero
gari potuiſſent,& ad exhibendũ ſingulis tãtam pecuniã uix ullius ſufficerẽt facultates.
Maior uero ex centũ drachmis Achaicis ſeu denarijs cõſtabat. Romani uero ex argẽti
libra aut paulo infra,tria efficiunt ſeſtertia,ita ut centũ ſeſtertia libris triginta argẽti ap
penderẽt. Alij ſeſtertiũ ex dipõdio & ſemiſſe conficiũt,qui duas libras & dimidiã facit.

Talentū Atticum.

Quare uigintiquatuor ſeſtertia talentum Atticum efficere relatum eſt, quod (teſte Varrone) ſexaginta argenti libris taxabatꝛquo fit, ut eiuſmodi ſeſtertius nummus duas libras & dimidiam contineat. Sunt qui putent ex auri libra quadraginta millia æriū ſignari, quod & Plinius arbitratus eſt. Mille quoq; ſeſtertijs unum aureū computari, nouiſſimis Cæſarum temporibus, à iureconſultis legem Papiam interpretātibus, relatum accepimusꝛis autem aureus, chryſius dicebaturꝛ quorū ſeptuaginta quinq; in ſingulas expendebant libras. Præter quos fuere ſtateres aurei, qui mina permutabant, alij argētei, quorū decem chryſium efficiunt. Talentum quoq; ueteribus multiplex fuiſſe inuenimus, nec unius generis, ſed aliud Atticum, ſex millium denariorumꝛ aliud Alexādrinum, duodecimꝛ Neapolitanū ſex, Syracuſanum trium ſummam nō exceſſit, Euboicum uero quatuor milliū Romanæ monetæ, Achaicum etiam ſex millium fuiſſe aſſeruntꝛ præter quod fuit Ptolemaicum, Syrium, & Antiochenum, & Babylonium, qđ duobus minis Atticis taxabat. Erantq; talentorū ſpecies multimodæ, ita ut ſicut libra & pondo non æqua omnibus, ita diſſimilia talenta fuerint. Eſt tamen proditū memoriæ, ex mille ſeſtertijs talēta Attica paulo min⁹ quadraginta effici, ex q̄ adnumeratiōe fit, ex uiginti quinq; ſeſtertijs talentū Atticū conflariꝛ cōmuni tamen æſtimatiōe, talētum decuplo maius mina taxabatur. Autor idem eſt Priſcianus, talentum paruū minarum ſexagintaꝛmagnum uero, octoginta trium, & unciarum quatuorꝛ Atticū uero magnum talentum, octoginta libris Romanis ponderibus pendereꝛ paruū uero, ſexaginta minis Atticis taxari. Procedente mox tēpore, talētum Atticum uiginti quatuor ſeſtertijs romanis æſtimatum fuit. ea ſumma eſt uiginti quatuor nummorū milliumꝛ ſiquidem mille nummi, Romanorum quoq; ſeſtertium efficiunt. Quin etiam Atticū talentū quādoq; ſexdecim ſeſtertijs taxari Varro ſignificat. Aegyptiumq; octoginta pōderib⁹ pēdere. In tributorū uero taxatiōe adhibitū Romanis talētū, haud min⁹ pō do octoginta Romanis ponderibus pendebat. Cuius generis talēta, cū leges pacis Antiocho datæ ſunt, Romanis æquis pēſionib⁹ exhibita fuere. Idemq; in uectigalib⁹ & portorijs ſeruari comperimus. In qua quidem re fuit memoriæ proditum Romanos uictis gentibus nationibusq; tributi nomine argentum, non aurum, indixiſſe. Sunt tamē exempla, centum talenta nonnunquam duodecim pōdo Romanis ponderibus effeciſſe. Pondo autem idem eſſe quod libra, omnes conſentiunt. Quod q̄dem talētum plerunq; non ex pecunia percuſſa, ſed ex maſſa argenti auriue, aut eboris, ferri quoq; & alumi nis, aut ebeni, quod tributi loco ab Aethiopibus & Perſarum regibus appendebatur, cōſtare uolunt. Legimus ſingula millia talentum thuris annua Arabes regibus Perſarum penſitaſſeꝛ ipſosq; Aethiopes uicenos dentes elephantorū eiſdem pēdere cōſueſſeꝛ Romanosq; à Corſis centū millia pōdo ceræ, tributi noīe exegiſſeꝛ Cappadoces, Perſis quingētos equos, & mulorū duo millia annua dediſſe. Plerunq; ex pecunia pcuſſa, quod frequēs fuitꝛ nā ex trib⁹ aureis etiā talentū conſtare, Pollux autor eſt, qđ aureis tribus Atticis ualebat. Aureus aūt duabus drachmis Atticis taxabat. Argenteū uero minis Atticis ſexaginta. Babylonicū uero, ſæpe duo millia & ſeptingētas minas Atticas effeciſſe uolūt. Ipſum tn̄ Romanū talētū q̄ ſæpiſſime ſeptuaginta librarū fuit. Apud alios uero minimæ ſummæ, & parui æſtimabat, Homero teſte, q in ludis funebrib⁹ Patrocli, cū primus uictor bouē accepiſſet donum, ultimus duo talēta præmiū tulit. Hoc quoq; ex autoribus conſtat, φ a condita urbe ad Pyrrhum regem popul⁹ Romanus argento ſignato minime uſus fuitꝛ rudi enim ære appenſo, non numerato, utebantur. poſtque percuſſam monetam, placuit denarium pro decem libris æreis, quinarium pro quinq;, ſeſtertium pro dipondio & ſemiſſe computari. Fuiſſeque in ueteri nummo æreo altera parte Ianum bifrontē, altera prorā nauis exculptā, & in antiqua moneta, bouis ouisq; imaginesꝛ quæ res, Romanos gregibus olim & pecudibus ualuiſſe, argumēto fuitꝛ quare pecunia dicta eſt. Iani aūt bifrōtis nota, & nauis prora ideo inſculpta ferunt, ut priſcos Latinos tunc efferum genus, cū paſtoritiā uitā agerēt, e fera agreſtiq; uita, legib⁹ & ocij rerū affluētia, quæ illuc terra mariq; importabant, a Ianoꝛ q cultioris uitæ modū inuenit, excultos denotaret. Neq; omittendū qđ Plinius naturalis hiſtoriæ libro retulit, Seruiliorū familiā trientem ſacrū coluiſſe, illiq; ſtatis dieb⁹ noua religione ſacrū feciſſeꝛ qui

Talentū multiplex.

Talētum paruum & magnum ex Priſciano.

Seſtertiū Romanum.

Pondo.

Talēta nō ex pecunia percuſſa.

Talentū Romanorum.

A condita urbe ad Pyrrhum nullæ monetæ fuerunt. Notæ & imagines nūmorum apud ueteres Romanos.

Seruiliorū familia trientē coluit.

quũ uaria ſpecie & forma diſſimili uideretur, modo acceſſionem & fortunæ incrementa, nonnunquã damna familiæ præſignabat. Illud quoq; admonitu nõ inutile dixeri, Lugduni Romanos imperatores argentũ aurũq;, & monetæ om͂e genus ſignare conſueſſe: ſiue quod prompta ibi ad cudendum metalli copia foret, ſeu quod munitiſſimus locus, & acceſſu difficilis ad confluentes, quod ibi Rhodano Arar commiſcetur, eſſe cenſebatur.

Lugduni omne monetę genus a Ro. cudebatur.

Quæ theatra Romæ fuerint, & qui circi, quorumq; extent ueſtigia, & quæ penitus conciderint. Caput XXV.

IN conuentu eruditorum, præſente me, ſermo haberi cœptus eſt de theatris, quæ multa in urbe fuere, cur paucorum ueſtigia extent, cum plurima legamus fuiſſe: Romanosq; bellis confectis, adeo ſpectaculis deditos, ut illa apparatiſſime exhibentes, quouis magiſtratu aut honore dignos ducerent. Cumq; ex his quidã, populum Romanum pedibus ſtantem ſine ſcena diu ſpectaſſe aſſererent, mox ſub tabernaculis ligneis, aut arundine fultis, quod ſenatus cõſulto intra urbem, propiusue mille paſſus theatra habere, aut ludos niſi ſtantẽ ſpectare non liceret: ideo rara fuiſſe, illorũq; ſubſtructiones & diruta ueſtigia nunc extare: plures tamẽ fuere, qui plurimorum, quæ ſequutis temporibus extructa ſunt, nõ ſpecies modo, ſed ne ruinas quidem apparere dicant. Licet enim poſt ſecundum Punicum bellum, P. Cornelius Naſica, cum a cẽſoribus locatum ſpectandis ludis theatrum extrueretur, uelut publicis moribus nociturũ demoliri fecerit, populusq; ſtans aliquandiu ſpectarit: & Auguſti tempore tria theatra ſolum, & amphitheatrum Romæ fuerint: tamen ſubſequente æuo, quin theatra, circi & porticus ingentis operis, plura & celebria Romæ fuerint, nemo dubitauit: tunc maxime cum urbs Roma eo excellentiæ & felicitatis creuit, ut ædificiorum magnitudine ad ſummum maieſtatis faſtigium deuenerit. Conſtat enim ueterum monumẽtis, Marcelli theatrum operis ſumptuoſiſſimi ad infimum Argileti, iuxta templum Pietatis conditum fuiſſe, quod Auguſtus Marcelli nomine inſcripſit. Octauia uero mater, Auguſti ſoror, eius memoriæ bibliothecam addidit præcipui ſumptus. Hic eſt enim ille Marcellus, cui cum filiam Auguſtus deſponſaſſet, haud multo poſt egregius adoleſcens acerbo funere ſublat⁹ fuit. Et theatrum Scauri, quod in ædilitate fecerat, triplici ſcena trecentarum ſexaginta columnarum, ſignisq; æneis tribus millibus conſpicuũ, cuius cauea (ut autor Plinius eſt) ſupra hominum octoginta milliũ capax erat. Aut Curionis, qui poſt homines natos theatrum uerſatile & temporaneum mirabili commento cõſtruxit, operum longe maximũ & conſpiciendũ. Primus enim Lucius Mũmius, exacto Achaico triumpho, theatrum temporaneũ, & ſcenam lignea cõpage poſuiſſe fertur. Cumq; apud Fidenas theatrũ memorabili caſu cum magna hominũ pernicie & ingenti ſtrage corruiſſet, ſenatuſconſulto cautũ fuit, ne quis in poſterũ theatra, niſi ſolidæ firmitatis extrueret. Antea enim Pompeius Magnus perpetuo manſurũ ſolida materia ædificauit primus, in cuius dedicatione ludos dedit in circo, & elephantorũ pugnam, q̃d illi fuit uitio & crimini datũ, cum antea ligneis gradibus ſcena fieret: quod a Pompeio magna ex parte cœptum, Caligulam perfeciſſe, Neronemq; in aduẽtu Tyridatis Armeniorũ regis inauraſſe legim⁹. Iuxta q̃d Iouis ſtatua uiſenda magnitudine, cui arcus marmoreus a Claudio Cæſare Tiberio dicatus, proximus erat: cuius exemplo Iulius Cæſar molem amphitheatri ingentẽ, in campo Martio ſubſtructionibus maximis erexit: quã poſteà Auguſtus mauſoleum ædificatur⁹ (teſte Tranquillo) demolitus fuit. Et Cornelij Balbi theatrũ, cui quatuor colũnæ ex ophite lapide pro miraculo fuere, quorum nulla prorſus ueſtigia cernimus. Et Pompeij amphitheatrũ ampla magnitudine & mole: quippe tam profuſi ſumptus fuit, ut hominũ XL. millia commode ſedibus acciperet. Necnõ amphitheatrũ Tauri ſumma impenſa extructũ: nec minus caſtrenſe, q̃d in Exqlijs fuit: & Neronis, cuius ne imago quidẽ extat. Cæſaris uero theatrum iuxta Capitolium, cuius tantum ſemiruta ueſtigia uidemus, tanti ſplẽdoris fuit, ut urbem atq; imperium honeſtaret. Quantæ autem admirationis fuiſſe amphitheatrum urbe media credimus, mirificum opus à Veſpaſiano fundatũ, cum ipſius ferè demoliti nunc ruinas ſolidiſſima ſtructura demiremur? In quo extruẽdo omnes impe

Marcelli theatrum.
Bibliotheca Octauiæ.

Amphitheatrũ Iul. Cęſ. extructum.

ratores regesq; magnificentia anteceſſit, quibus monumētis illud decus maieſtatis & imperij, quo urbs Romana floruit, facile eſt coniectari. Quid de theatro lapideo, iuxta quod ædem equeſtris Fortunæ fuiſſe memorāt, cuius ne ueſtigium quidē relictum eſt? Circum uero maximum celebratiſſimum trium ſtadiorum longitudine, à Targnio Priſco locum ſpectaculis deſignatum, ubi Iunonis & Dianæ templa erexit, & mox a Cæſare dictatore mirifico opere inſtauratū uidemus, illiusq; adhuc ueſtigia extare: ubi Veneris ædes quā Fabius ex mulctatitia pecunia faciendā curauit, Libertiq; & Liberæ, Iuuentutis & Cereris: quas Aul. Poſthumius dictator uouerat, atq; Herculis phanū, Soliſq; & Mercurij, Bellonæ & Floræ ædes fuere: ubiq; Lupercal, & circū Flaminiū uidimus aliquādo, quorum uix ſemiruta ueſtigia licet inſpicere. Atq; hic circus Flaminius eſt, quondam prata Flaminia, iuxta quem Apollinis ædes inter ipſum & olitorum forum, in qua ſenatus haberi conſuerat, ac Iouis Statoris templum, licet alterū in porticu Metelli, & tertium in radice Palatij fuiſſe legamus, quod à Romulo in pugna cū Tatio & Sabinis uotū eſſe dictitāt. Fuit quoq; Neronis circus in Vaticano, & circus Floræ iuxta ipſi⁹ tēplum: & intimus, quē iuxta urbis murum fuiſſe Varro ſignificat, cui⁹ licet intermortua memoria ſit, tñ figulos ibi proximos, & myrteū, à quo ſacelliū Veneris myrteæ, quæ Murtia dicta eſt, & illius arā ſub Auentino antiquiſſimā legimus. Hoc quoq; non impoſtremis fuere prioribus ſeculis nonmodo ſpectaculis & ludis publicis ueteres theatra habuiſſe frequentia, ſed quū conciones, aut populi cōcilium haberi, uel toti plebi aliquid exhiberi uellent, id in theatro, ubi concionātem exaudire, & q̄ cōuenire frequentius poſſent, ex alto ſuggeſtu ſedentibus & ſilentibus cunctis facere conſueſſe, idq; Græcis præcipuo in more fuiſſe, licet Athenis theatrum locus lægitimæ concionis non eſſet: quo malo uetus illa Græcia cōcidit, in quorum theatris concilio populi indicto, ubi rudes & ignaui promiſcue conſederant, confuſa populari & militari turba, uarijs & diſſonis clamoribus inſanæ concionis, bella ſuſcipiebāt, ciues proſcribebant, prætores eligebāt, præmiaq; benemeritis ciuibus, interdū pœnas, circunductis urnulis, inferebāt.

Theat. lapideum iuxta ædem Veneris.

Circus maximus Tarquinij.

Circus Neronis.

Circ⁹ Floræ.

Ven⁹ Martia.

Qui fuerit medius unguis & infamis digitus, quibusq; digitis quæ fuerint qualitates & nomina.

Caput XXVI.

PErſuaſum habent pleriq;, in uerſu Iuuenalis decimæ, dum inquit:

> Quum Fortunæ ipſe minaci
> Mandaret laqueum, mediumq; oſtenderet unguem:

per hæc uerba id notari, quod uulgo omnes contumelijs concitati faciūt, ubi interiecto pollice inter medios proximos digitos, obſcœnum in modum, probrum obijciunt: quo argumento illum faſtidire, & deſpicere oſtendunt, quod tamen longe ſecus in ueteri uſu fuiſſe apparet: quippe infamis digiti obiectu, qui medius eſt, ipſum in quē obijcitur, infamem notari duxerunt. Fuit enim priſci moris, ut ſi quos flocipenderēt, aut inſigni contumelia uel deformi conuicio afficerent, id obiectu medij digiti protenti, non aūt compreſſi, denotarent: quod eſt à Græcis uſurpatū, ut contractis reliquis digitis, medium ignominiæ cauſa ptēderent, quod ſcimaliſſæ dixere. ſcimalizin enim, prætentari eſt digito an gallinæ oua conceperint ſicut athroriſin, ubi quempiā floccifacere oſtēdunt. Quare ab Athenienſibus medius catapygos, quaſi cinædus & ſcortū, adnominatur, q̄ infamiam incurreret, & cōuicium faceret. Apud Græcos ſycophāta, aut hodidocos, quaſi obſeſſor uiarum & latro, uel propudium, conuicium cēſebatur maximum: ſicut Pitſis, muliere uirum ignauiorem appellare, nulla inſignior contumelia fuit. Apud Aegyptios, aſini nomen obiectare, magnum eſt in genere probrum, quod Typhonis hoſtis Oſiridis colorem ferret. quare quum Perſarum regem Ochum ſummi dedecoris loco Aegyptij aſinum appellarent, intantum exarſit, ut diceret: Faciā ut hic aſinus ueſtrum bouem depaſcatur. q haud multo poſt, ingēti coacta manu, occupata Aegypto, Apim immolauit. In quo annotare ſuccurrit, q̄ tradit Herodotus, q̄ quū Scytharum equitatus, quo præcipue ualent, in Aegyptios irrueret, rugitu aſinorum & mulorum inſolito (quippe quum apud Scythas nulli ſint, Aegyptijs uero frequētes) adeo equos Scytharum fuiſſe conſternatos, ut protinus fugā fecerint, Aegyptijſq; inſignem uictoriam dederint. Id quoq; à Martiale non inſcite oſtenſum eſt:

Iuuenalēs locus Satyræ 10.

Medius digitus infamis.

uoces ignominioſæ apud diuerſos.

Rideto multum, qui te Sextile cinædum
Dixerit, & digito porrigito medium.

Velut eo argumẽto uirũ improbiſſimæ nequitiæ deſignaret. Ex quinq; enim digitis, quos ſacros Mineruæ religio ſanxit, cuiq; ſuum nomen inditum fuit & qualitas, neq; ab re nominati ſunt.

Pollex.

Pollex enim primus, quia alijs maior & longe princeps eſt, quodq; reliquis anteſtat, & prope dominatur, dictus quippe cuius adiumento reliqui regunt, itaq; non immerito is apud Græcos antichir, quaſi altera dicebat̃ manus, quũ in una/quaq; re ſocius & adiutor ſit.

Pollicem ꝑmere.

Hunc premere antiqui iubẽt, quum alicui bene precãtur & propicij ſunt, bonum omen & efficaces preces futuras interpretati:

policẽ utrũq; iungere. Pollicẽ uertere.

utrunq; uero pollicem iungere, uehemẽtius laudare eſt: uertere autem pollicem, male precari. Cum q; pollex monocondylus ſit, reliqui fuere dicondyli, id eſt, duplicis commiſſuræ: ubi uero in digito non erat flexus, phalanx dicebatur. In pedibus autem, pollici ſcandenti ꝓxi/mum, à ſaliendo halluci dixere nomẽ. Reliqui in pedibus digiti, monocampi, hoc eſt, unius flexus fuere. In qua quidem re, memoriæ proditũ eſt, Pyrrhi pollicẽ dextri pedis diuinam uim habuiſſe, ut ſplene laborantibus præſentiſſimo remedio ſuccurreret, qui etiam in pyra cũ reliquo corpore abſumi nequiuit:

Lamiſci tertius digitus pedis lupinus.

ſicut de Lamiſco ꝓditur, qui apud Lucanos regnauit, cui terti⁹ digitus pedis lupinus erat. Et de Artaxerxe, q manu altera longior, Macrochir nomen tulit. Proximus uero à pollice, indicis nomẽ habet, q etiam ſalutaris uocabatur: q ori admoto, ſilentium indicim⁹: ſcilicet nil ſanctius ad ſalutem, oris ſilentio æſtimãtes. Ideo ſacellum Angeronæ, quæ dea præſul ſilentij, obſignato ore effingitur, ac inter antiquiſſimas religiones Romæ colebatur.

Qui digitis ualuerunt.

Hoc digito ſalutari Martium Septimium, qui ex fabro ferrario imperiũ tenuit, tantum ualuiſſe dicũt, ut currus ex aduerſo nitentes repulerit, & fortiſſimum quenq; colliſerit. Tiberius quoque articulis ita firmis fuiſſe fertur, ut recens malum ſalutari digito terebraret. Quod de Claudio ſecũdo Cæſare traditur, qui digitis ita ualidis fuit, ut ictu digitorũ aut pugno, ſæpe equi dentes excuſſerit. Contra uero Auguſtus illo perſæpe laborauit, ita ut uix cornei circuli ſupplemẽto, ſcripturæ admoueret.

Digitus infamiens ſiue uerpus

Hoc etiã indicamus, q re indicis nomen tulit, exprobramus & minas inferim⁹. Tertius, qui medius & reliquis maior eſt, famoſus habetur, petulans & libidinoſus, cuius obiectu (ut modo ſignificaui) probrum obiectamus, alteriusq; famã lædimus, & deteſtamur: & quia deſes & ignauus in medio ſitus, nulli rei adiumento eſt, idcirco deſpectiſſimus habitus: Qui etiam uerpus dicebatur: nanq; Iudæis uſq; eo euiluit, ut interanea exhulcerata & putreſcẽtia uiſcera, illo reconderent & fouerent. Fuitq; adnotatum apud ueteres Græcorum, ut qui medio digito tanquam per indicem aliquem oſtenderent, arguerentur inſaniæ.

Diogenis dictum.

Quare uerbũ Diogenis proditur, multos per digitum inſanire, ꝙ medio digito ſe philoſophantes peregrinis demonſtrarẽt. Cũq; reliquos auro gemmisq; inſignirẽt, hũc priſci Romani nu/dũ & honore deſtitutũ reliquere, ueluti infami cõtumelia notaret. Galli uero & Britanni medio tantum annullos adijciunt, illum præcipuo honore excolẽtes. Proditũq; eſt, annulum e ſiniſtra in longiſſimum dextræ trãsferri, ſæpe ſingultus & grauedines leua/re.

Medicus.

Græcis uero medius non famoſi nomẽ habet, ſed medici. Digitis ẽm apud illos hæc indita noĩa fuere, Antichir, dicticos, iatros, dactylliotis, otitis, ac ſi dicas, pollex, in/dex, medicus, annularis, auricularis. Apud Pollucem hæc fuere nomina: Micros, hoc eſt, paruus, deinde parameſos qui ſequitur, poſtea meſos, deinde lichanos, demũ anti/chir aut megas.

Annularis. Nemeſis.

Romani uero proximum minimo, annularem ſeu medicũ nũcupãt. Illo enim, quum ueniam poſcimus à dijs, locum Nemeſeos (quæ dea ultrix malorũ fu/it, fautrix uero bonoꝝ) poſt aurem dextrã obſignamus. Ipſa enim Rhamnuſia dicta, ibi locũ uenerationis habet.

Nemeſeos ſimulacrum.

Rhamnes enim à Marathone haud plus ſexaginta ſtadijs abeſt, ubi Nemeſis phanum memoratur præcipuum ab Adraſco ædificatũ, cui⁹ ſimulacrum altera manu fraxineum ramum, altera phialam geſtat: quẽ locum qui eam uenerantur attingunt, quum in ipſa aure memoriæ locus foret. Eundemq; minimo ꝓximum in ſponſalib⁹ annulo exornamus, quia tenuiſſimã uenam inde ad cordis ima pe/netrare arbitrantur. Hunc Aegyptij tanquã ſacrũ multis odoribus delibutũ habere aſſuerant: habuiſſeq; hoc proprium ferunt, ut complicatus, ſenarium, q perfectiſſimus

eſt, numeruꝫ deſignaret. Minimũ uero qa omnibus minor, minus officij habet, quodq; eius ope minus indigemus, propterea dici autumãt: cui etiã auricularĩ nomẽ eſt, quod illius ope aurium ſordes, quæq; in his incommoda ſunt, adimimus & leuamus: tarditatiq; auriũ aut ſi quid in eis putidi fuerit uel purulẽti, ſuccurrimus. Fuitq; literis proditum, crebro ſcabere aurem dextram minimo, furoris ſignum eſſe: eiusq; tinnitũ crebriorem, morbum corpori adactum præmonſtrare. Si quem tamen dimicationi uel pugnæ ueteres laceſſebant, minimo prouocante, inuitabant. Eſt quoq; animaduertere, ꝙ q minimo geſtatur annulus, achares dicitur: q̊ uero index ornatur, coriannos. Latini autem leuis materiæ annulum, qui minimo geſtatur, æſtiuum nuncupant. In auctiõibus & locationibus attollere digitum, ſe emptorem & conductorem: in certamine & pugna, detionem: manũ uero protendere, pacem peti, ſignificabat: quibus in uſu erat, ritu priſco, ut qui forenſia ſtipendia auſpicabatur, brachium extra togam exerere non auderet.

Minimus ſeu auricularis

Minimo aurem dextrã ſcabere.

Digitum tollere.

Manum ꝓtendere.

LIBRI IIII. GENIALIVM DIERVM FINIS.

ALEXANDRI
DE ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERVM LIBER QVINTVS.

Locus ex Martiale, apud Gabrielem Altilium in conuiuio familiari inuicem diſcuſſus.
Caput I.

AD Gabrielem Altilium, uirum modeſtiſſimũ, doctiſſimumque, cum quo mihi à prima adoleſcentia intima familiaritas fuit, quod is tunc ad pontificatũ euectus fuerat, nos & aliquod bonarum artium ſtudioſi iuuenes ſummo loco nati, Neapoli congratulatum ueneramus: ad quem ut uenimus, excepti ab eo comiter & benigne fuimus. Cumque complexi hominem in primis ædibus, poſt mutuam ſalutationem, lætis precationibus ei gratularemur, eumqꝫ honorem ſibi à dijs fortunari, & quod nobis diu in optatis fuerat, id nunc magnæ uoluptati eſſe, ac bene locatum in homine morum honeſtate, & omni doctrina conſpicuo, ſperareque illud ſibi, & urbi noſtræ ornamento ceſſurum, profiteremur: poſt mutuos inter nos mira ſuauitate editos ſermones ad multam diem, quum iam aduesperaſceret, & cœnæ tempus appeteret, indeque nos digredi uolentes uniuerſi aſſurgeremus, impenſe rogauit, inuitauitque nos diu recuſantes, atque excepit ipſe admodum placidus & mitis, non grandi conuiuio, ſed cœnula non iniucunda, minimeque ſumtuoſa & petulanti, uerum admodum eleganti & frugi: olerum ſcilicet ferculo, thyrſis uiridibus minuſculis cauliculis teneris tunc in florem erumpentibus, leuiter igni admotis, & piſciculis multo pipere & nuce conditis, cum præcoci uua, & primis pomis ex Lucano ſuo, quæ ad ſe delata, ſecundas nobis menſas ipſe præpararat. Cumque miti caſtoque inter nos procedente ſermone, uariato luſu, ad finẽ cœnulæ uentum foret, quẽpiam, qui ibi aſſiſtebat, raræ indolis puerum, forma & ſpecie liberali, literulis ſatis aſperſum, ad ſe aduocauit, ac unumquenq; noſtrum per uices dicere iuſſit, quod quiſq; uellet ſibi ab illo cani epigramma. Cumq; nonnullis enunciatis uerſibus, quos mitis modulis & concentu admodum ſuaui, per quam feſtiuiter ad lyram ille decantarat, à quodam noſtrate in eo cœtu ſaruata eius uice, hoc epigramma prolatum fuit:

Martialis locus ei uelatus

Quod non argentum, ꝙ non tibi miſimus aurum,
Hoc facimus cauſa Stella diſerte tua:
Quiſquis magna dedit, uoluit ſibi magna remitti:
Fictilibus noſtris exoneratus eris.

Quos uerſus quum admodum concinniter ſuauiterꝗ ille fuiſſet modulatus: Quid eſt, Altilius inquit, ꝙ hic autor dicit, ꝙ qui multas opes liberaliter largitus eſt, expetat ipſe tantundem ſibi reddi ab eo, quem múnere affecit, equidem ignoro: quum ſatis conſtet, ꝙ is qui ingenue liberalis eſt, non id appetit, ut beneficium pro beneficio fœnetetur. Siquidem munificentia & liberalitas, quæ magni animi eſt, auaritiæ & appetentiæ, quæ ſemper puſilli fuit, diſpar longe & diuerſa exiſtit. Qui ergo munificus & liberalis eſt, & ſponte largitur, is profecto ita liberalis eſt, ut quod dedit beneficium non mercetur: & quanto quiſꝗ magno & erecto animo eſt, ut ingentia largiatur, ita magni putat fuiſſe, multo plura & maiora ſi poſſet largiri, neꝗ beneficij collati unquam pœnitere. Alioqui qui opis emolumentiue cauſa largitur, uirtutis nomen amittit, ingētiaꝗ eum animi bona fœdare neceſſe eſt. Neꝗ enim (ut Cicero inquit) ſi ob tuā cauſam cuiquā commodes, beneficium id putandum eſt, ſed fœneratio. Contra uero auari & cupidi eſt, ſi quod forte munus erogauit, tantundem aut multo plura poſtulare, & uelut datæ mercis precium ferre: quæ ſi, ut uidetis, repugnantia ſunt, quo nunc modo in unū coeant, & in eodem ſubiecto ſint, nō ſane intelligo. Quum ergo autor hic dicat, quod q magna dedit, quod officiū magni & liberalis eſt, magna ſibi poſtulet remitti, quod eſſe cupidi et auari ſatis conſtat, equidē eundē liberalis dantis, & auari repoſcentis, animū in unū ponere uidetur: quod eſſe minime poteſt, nec decet. Cumꝗ uir quiſpiam haud ſane ineruditus, qui ſermoni aderat, ſe maxime putare diceret, poetam nō ingenui & liberalis, ſed cupidi & turpis animi uim naturamꝗ hoc epigrammate deſignaſſe, ꝙ uſu compertū eſſet, alieni appetētem, eius ingenij eſſe, ut ſi quid benigna manu dedit, præpoſtero more & turbato gentium iure, maiora ſibi reddi poſtulet: & ideo contra officium facit, qui ita beneficium dando fœneratur: iſtumꝗ qcunꝗ eſt, qui tam ſtolide largitur, auari potius quam liberalis officium ferre: Nunquam, inquit Altilius, tam ruſtica muſa Martialem fuiſſe certe ſcio, ut quum liberalem exprimere oſtendat, cupidum potius & appetētem deſignaſſe credatur, quum præſertim indefinito utatur uerbo ab ſonumꝗ, & ab omni prorſus candore alienum uideri poterat, turpis animi potius ꝗ uere ingenui ulm exprimere uoluiſſe. Et ad me cōuerſus, quid cenſerem in hac re potiſſime interrogauit. Tum ego me arbitrari dixi, ꝙ is qui munific⁹ & liberalis eſt, licet ingenue largiatur, & libenter officium faciat, tamē natura ita eſſe comparatum, ut q beneficium accipit, eo conſilio & animo ſit, ut illi à quo accepit, ad tantundem ſponte obligatus maneat, eumꝗ pari obſequio deuinciat, ut ſimilem, ſi occaſio detur, gratiam referat, qui de ſe benemeritus fuit: idꝗ fit, non animi appetentia aut lucri ſpe ſuadēte, ſed ꝙ ita homini natura præſcripſit, ut ampla precia beneficijs demus. Siquidem ad ꝓmerendum nulla efficatior uis, ꝗ officium manet. Atꝗ ita hoc perſpicuum eſt, fixum homini ingenitumꝗ fuiſſe, ut ſicut ſe à ui & iniuria tutari, & illatam cōtumeliam ulciſci, ac talionem reddere, iubēte natura impellimur, ita collatum nobis officium alio officio penſare, & conferre, cogamur. Nec tantum eadem menſura, ſed multo maiore, ſi poteſt, beneficium remunerari, & bene cumulatā gratiam referre decet, nec uocare ad calculos expenſorum & acceptorum. Ideo non immerito Gratias, unam auerſam, duasque non aſpicientes ueteres effinxere, quia geminata gratia, & cumulatior ad nos redire debet: quarum nomina Paſithea, aglaia & Euphroſyne. Apud Lacedæmonios traduntur duæ, ab Homero una uxor Vulcani: illarūꝗ ædes in foro medio ueteres poſuere, ut gratia meriti, cuiuis in promptu foret, atꝗ ad promerendum quiſꝗ eſſet facilis & expeditus. Quod quidem ius naturæ eſt, nullo iure ciuili aut plebiſcito. Itaꝗ ſi quis eū, q de ſe benemeritus fuit, illiberali animo, alio officio non demeretur, neꝗ illud grate acceptum fert: quippe qui nihil adiumenti, nihil opis confert, is profecto tanquam uiolator humani iuris, ita de officio decedit, ut omī humana ope indignus, ingrati, criminoſi, & mali hominis ſuſpicionem nō euadat, ſimulꝗ famæ iacturam facere certum ſit. Quod

Liberalis hominis natura

Auari natura

Qui beneficium accipit.

Gratitudo naturaliter homini inſita.

Gratiæ tres.

Gratiarum ædes.

apud Athenīēſes & Macedones lege cauebatur, ut haud ſecus aduerſus male meritos ingratis actio detur, ius iudiciumq; dicat, ac ſi ære alieno, aut graui crimine nexi forēt: nam beneficij memoriam (autore Demoſthene) qui recipit habere debet: qui uero dedit, ſtatim obliuiſci. Perſæ quoq; illum qui accepto beneficio, gratiam, quū poſſit, non refert, graui pœna proſequuntur, in eumq; lege agere licet, tanquam magno eſſet ſcelere pollutus. Germani contra: nam collati beneficij merito nihil ſibi deberi putāt, neq; acceptis obligantur. Quū ergo autor hic dicat, eum qui magna dedit, magna ſibi uelle remitti, non cupidi animum penſare uoluiſſe putandum eſt, ſed liberalis potius & ingenui, quodq; natura iubente cogimur, ut eum q beneficia in nos contulit, alio officio deuincamus, certa ſtabiliq; ſentētia [multa maiora & q̃ maxima largiri: quæ obligatio, ad antidora dicta eſt: beneficium enim cui collatum eſt, ad promerendū naturæ lex obligat & deuincit. Eſt, inquit Altilius, ita ut dicis, poſſetq; ueritas carminis & mens autoris ex tuo ſenſu facile iudicari, promptaq; & expedita defenſio foret, niſi aliud ex contextu uerborum liqueret. Sed in hoc ego anceps adhuc & dubius ſum, quod poeta iſtud non naturæ tribuit, ſicut tu aſſeueras, ut ea cogente, qui beneficium accepit, alio officio obſtrictus maneat: ſed hoc tribuit uolūtati dantis, illo ſcilicet qui ſpōte largitur, quiq; beneficium contulit, id poſtulante. Nanq; his utitur uerbis:

Si quis magna dedit, uoluit ſibi magna remitti.

Quod uerbum cupidi & expetentis eſt, & propterea auari. Conuincimur ergo autorē potius benemerentis uoluntatem, quam uim naturæ penſitare uoluiſſe. Et quū is qui largitur, eo animo ſit, ut ob gratiam meriti tantundem repetat: profecto appetētem & turpem animum, non autem ingenuum & liberalem, præferre uidetur. Ergo auari potius, non aūt prompte liberalis animum poeta expendere uoluit. Tū ego: Eſt inquā, quod dubitetur: ſed tamen ſi uera & ſalubri ratione rem penſare uolumus, qui mihi naturæ imperio ad dandum faciēdumue deuinctus manet, eundem mihi uelle obnoxiū manere, qui a me officium accipit, profecto non negauerim, ut dare facereq; teneatur quod natura imperat, quodq; iura diuina & humana uolunt, ne ſubeat ingrati culpā, licet ego libenter dem & ingenue liberalis ſim. Neq; propterea animum uideor deturpare, quod in quem beneficium contuli, eundem obnoxium mihi eſſe uolo. Igitur quum lege naturæ, qui beneficium accipit, debitor maneat, proculdubio me uelle, quod mihi naturæ imperio debetur, non negauerim: neq; propterea liberalis officium imminuo, aut deturpo. Nam gratiæ debitio ita homini ingenita eſt, ut diuelli nullo modo queat: quam dantem appetere uelut promeritum, non eſt, cōtra officium, niſi ſit fortaſſe quod tu ſecus arbitrere. Tum Altilius miti, ut erat, ingenio: aut hoc, inquid, uerū eſt, ꝙ modo dixi, aut profecto ſua tēpora, in quibus qui multa dabant, multa repetere uolebāt, feſtiuiter (ut ſolet) poeta hic criminatur.

Lex Athe. & Macedonū in ingratos.

Quod plebis tribuni a primordio urbis fuerint, queue poteſtas, & qui conſulari poteſtate, & qui tribuni ærarij.

Caput II.

TRibuni plebis, qui poſt ſeceſſionem ad ſacrum montem, ut eſſent præſidio aduerſus potentiam magiſtratuū, creati ſunt, bini a principio fuere, C: ſcilicet Licinius, & P. Albinus e plebe homines comitijs curiatis creati, q̃ tres collegas ſibi deſumpſere, ita ut quinq; eſſent qui plebis tribunatum gererent, ſinguli ex ſingulis claſſibus: cautumq; fuit, ne cui patritio eū gerere honorē liceret. Cūq; propter crebras patrum & plebis cōtentiones, ſeditio gliſceret magis in dies, tribunorumq; numerum augeri oporteret, qui munimentū eſſent libertatis, à L. Trebonio rogatione promulgata, trigeſimo poſt exacto anno, cautū fuit, ut decē numero poteſtas finiretur, biniq; ex ſingulis claſſibus fierēt, qui iterum ac tertio refici, & in ſequētes annos à ſeipſis creari poterāt. Tametſi, ne eoſdē tribunos populus uideret, neue collegam cooptare ius foret, præcipua lege exceptū fuerit: qua lege cauebatur, ut eſſent ſacroſancti in hæc uerba: Plebs quos pro ſe contra uim auxilij ergo, decē creauerit, tribuni eius ſunto: quodq; hi prohibuiſſent, quodq; hi plebem rogaſſent, ratum eſto: ſanctiq; ſunto, neue plebē orbam tribunis relinquunto, & infra. Qui etiam eo poteſtatis uenere, ut co

Tribuni plebis bini, cū tribus collegis.

Tribuni decem

mitia conſulum prætorumue, & aliorum magiſtratuũ habere,& ne quid fieret,inhi/
bere,ſenatum diſſoluere,reliquis tribunis,& quibuſcumq; magiſtratibus diem dicere,
ærarij curam gerere, patritios cogere, mulctam irrogare,atq; ſenatus decreta approba
re & improbare poterant: eoq; quod tribuni plebis ſanxiſſent,lege ab Hortẽſio lata cau
tũ fuit,ut omnes tenerentur. Hinc quæ à tribunis plebis edita ſunt,plebiſcita dicũt.
Fuitq; præcipuo quodã iure excelſa & inſolens tribunitia poteſtas:adeo,ut M. Vectiũ
in capitis dimicationem ueniſſe,& ultimo affectum ſupplicio fuiſſe,ꝙ tranſeunti tribu
no non decederet de uia,ſcriptum inueniamus: donec Sylla rerum potẽs,quum reipu.
imperitaret,tribunitiam poteſtatem ita fregit & comminuit,ut legem ferret,ne cui q
tribunatũ geſſiſſet,ad alios honores pateret aditus,uelut indign⁹ honore publico ſem
per futurus.interceſſionem tamẽ liberam tribuno nihilominus reliquit, quam poſtea
Tiberius Gracchus in tribunatu collegis abrogauit .Quæ quidem interceſſio etiã præ
toribus competebat:quippe intercedere etiam prætor prætori poterat. Qui licet tãtæ
poteſtatis foret, ut etiã conſulẽ in carcerẽ ducere,dictatoriq; comminari, & mulctam
irrogare poſſet,ſi quid tamen ſceleſto conſilio contra commoda plebis geſſiſſet, aut ex
orta offenſione:apud collegas minus iuſte interceſſiſſet: poterat ei à reliquis tribunis di
es ad populũ dici,iuſſuq; populi aut tribunoꝝ in carcerem,duci eiq; tribunatus abro
gari,& in exilium agi,& ſenatu amoueri. Cn. enim Tremelio tribuno pl. in crimẽ ad
ducto, ꝙ M. Amylio Lepido pontifici maximo conuicium feciſſet,contumeliaq; &
probris affeciſſet,à populo mulcta dicta fuit. Et L. Cottam tribunum plebis,quum æs
alienum abnegaret,eo ꝙ in ius uocari,& magiſtratus imperio cogi non poſſet,collegæ
illum coegere,cõminatique ſunt,niſi æs ſolueret alienum, ſe creditoribus illum dedi/
turos,ſi poſtulaſſent: alijq; tribuni ſuffragio populi ſæpe coerciti fuere,penes quem co/
ercitio tribunorum fuit. Sed tametſi tribunatus,plebis foret magiſtratus,ſequutis in/
de temporibus,à plebe ad ſenatum tranſlatus fertur,ita ut ſenatores & patritij tribuna
tũ gerere ampliſſimum munus putarent,quod poſt Syllæ tempora obſeruatum inue
nimus,in tantũ, ut extra urbem tribuno prouincias demandari,illisq; cũ imperio p̃/
fuiſſe,exercitus ductaſſe,faſceſq; & lictores habuiſſe legamus. Primusq; Cotta legem
tulit,ut tribunus gerere honores,& prouincijs præeſſe,ac magiſtratus extra urbẽ ſor/
tiri poſſet. A principio enim extra urbẽ ultra mille paſſus tribuno nulla erat poteſtas
aut imperium. Demum Cæſares tribunitiam poteſtatem tam cupide appetiuerũt,ut
magni muneris loco,pq; regali poteſtate illis delata ſit: quippe Auguſtus,ne regis aut
dictatoris nomẽ aſſumeret,tribunitiã poteſtatem uelut ſublime faſtigium, & ſumma
potentia ſubnixus foret, per ſeptem & triginta annos perpetuã geſſit. Quam etiam Ti
berius in quinquenium accepit: ipſamq; Druſo conferri à populo pro ſummo decore
habuit. Et deinceps Otho, & ſequuti Cæſares ampliſſimi imperij loco appetiuere,licet
ſero Veſpaſian⁹ illam fuerit aſſequutus. Adeoq; proceſſit tribunitia poteſtas, ut actũ
aliquando fuerit,in ſenatu,ut non à conſulibus,ſed ab his qui tribunitiam gererẽt po/
teſtatem,annos & tempora dinumerarent. Poſtea uero à Nerone illi ordini infenſo,tri
bonorum facultas maximis edictis coercita fuit,cautumq; ſeuerẽ,ne tribuni,ius præto
rium aut conſulum præriperent,neue quempiam ex Italia euocarent, cũ quo lege agi
poſſet,neue quid intra domum pro poteſtate agerẽt,neue illatam mulctam a tribunis
quæſtores ærarij infra menſes quatuor in publicas tabulas referrẽt .Sed præter hos ple
bis tribunos,fuere alij conſulari poteſtate,anno trecenteſimo decimotertio ab urbe cõ
dita,ijſdem auſpicijs quibus conſules creati,tam ex plebe ꝙ̃ patribus. Nam quum Ca
nuleius legem ad populum ferre contenderet, ut ex plebe conſules facere liceret, pa/
treſq; ne conſulatus cũ plebe promiſcu⁹ foret,uehemẽter obſiſterẽt,eo res ducta eſt, ut
tribuni militum conſulari poteſtate fierẽt, tam ex plebe ꝙ̃ patribus: idemq; iuris quod
conſules,haberent. Nam & ſella curuli & conſulari prætexta,lictoribus & faſcibus cõ
ſularibus inſignes erãt: ac primo tres patritij creati, mox quum defectiones populorũ
& tot ſimul orientia bella tres obire non ualerent,illorum numer⁹ auctus fertur,ut mo
do quatuor,modo quinq;,interdũ ſex,nõnunquam octo crearentur,tunc quum à Ro
manis Veij diutino & graui bello premebant. Ad tantam enim belli molẽ tribuno/

Tribunorũ plebis poteſtas.

Plebiſcita unde dicta.

Poteſtas tribunitia inſolens.

Interceſſio tribunis relicta

Tribun⁹ plebis puniebatur a reliqs trib. & populo.

Auguſtus tribunis ſeptẽ & triginta annis.

Anni & tẽpora an a tribunis an cõſulibus numerarentur diſceptatũ.

Tribuni cõſulari poteſtate

Tribuni militum dicti.

rum auxerunt numerum, quot nunquam antea facti, per q̄d tempus tribus annis ſine cõſulibus Romana res fuit, ſicut decemuiris legum ferendarum cauſa creatis, biennio defuere: donec deſito tribunorum militum magiſtratu, & per ingẽtia certamina uicto ſenatu, ut conſules etiam de plebe fierent, ægre nobilitas paſſa eſt. In qua re admirari ſuccurrit, quod Pomponius iurecõſultus de origine iuris literis prodidit, tribunos militares conſulari poteſtate ad uigeſimum numerum auctos Romæ fuiſſe, quod nunquã fando auditum, & apud autores tacitum & prætermiſſum eſt, quum tot tribunorũ imperia ambiguis decretis certiſſimo exitio reipub. fuiſſent. Præter hos fuere ærarij tribuni, ex tertio iudicum genere, quorum cognitio in pecuniarijs & minoribus cauſis plerunq; fuit: quippe quum ſoli antea ſenatores iudicarẽt, ob eamq; rem inuiſi plebi fierẽt, C. Gracchus rogatione promulgata, trecentos ex equſtri ordine adiecit iudices, parẽ ſenatorib⁹ numerum, ut metu cõmunicati imperij iudicia æqua lance penſitarent: iudicaruntq; aliquãdiu iudicia integre & incorrupte. Victor deinde Sylla, ſublatis equeſtris ordinis iudicijs, ſolos ſenatores Iuris cognitionem habere, & iudicia ferre iuſſit: q annis decem licenter iudicia exercuere per turpitudinem & ſordes, donec ab Aurelio prætore, alia rogatione iterum communicata iudicia fuere ſenatui, equitibus, & tribunis ærarijs: quæ lex iudiciaria dicta eſt. Quo tempore Verres peculat⁹ criminis cauſam dixit, quibus uetitũ lege Gabinia fuit, ne ex ſyngrapha ius dicere liceret. Quos poſtea diuus Iulius noua conſtitutione abrogauit: nã iudicia ad duo tantum genera redegit, equeſtris ſcilicet ordinis & ſenatorũ. Tribunos uero ærarios quod erat tertium, ſuſtulit: quos deinde reſtitutos, & iura ſicut prius dixiſſe, facile crediderim: ſiquidem Auguſtus Cæſar ad has iudicum decurias quartam adiecit, quæ ducenariorum dicta eſt, quæ de minimis iudicaret. M. deinde Plautius, nobilitate ſuffragãte, tuliſſe ad populũ dicitur, & peruiciſſe, ut ſingulæ tribus quindenos crearent iudices, qui numerus ſexcẽtos uigintiq; expleuit: inter quos erãt ſenatores & plebeij, tribuni ærarij dicti. Quod compar fuit cum eo quod Athenis ſtatutum comperimus, ut à mille quadringentis, furti aut ambitus & iniuriarum quãdoq; iudicatum ſit. poſt quos C. Caligula quintã adiecit decuriam, Galba ſextam adijcere recuſauit. quæ quidem diuerſis erãt diſcretæ nominibus: nanq; alij tribuni æris, alij ſelecti, nonnulli iudices, pleriq; Nongẽti nuncupati: quorum ſortitio fiebat, quoties iura dicturi erant, ne quid doli aſtusue admitteretur, neue iudicantis ſuſpicio, iudicij fidem eleuaret. Illorum enim nomina inſculpta tabellis, & in urnam coniecta, ſorte educebantur. Manſitq; cõſtitutum, ne quis ex nouis ciuibus collegio adnumeratus, inter decurias iudicaret: utq; in Porcia baſilica, quã Cato erexit, non e tribunali ius dicerẽt, ſicut prætores, ſed e ſubſellijs: quod non ſummi honoris, ſed minores eſſent magiſtratus, quibus etiam hoc curæ fuit, ut publicam pecuniam ſignarent, illiusq; curam agerẽt, ſontiumq; uincula ſeruarẽt. Verba legis fuere: Tribuni ſunto, Domi pecuniam publicam cuſtodiunto, Vincula ſontiũ ſeruãto, Aes, argẽtum, aurum publice ſignanto. Hoc quoq; meminiſſe nõ pigebit, q̄ tametſi aduerſus reliquos magiſtratus iure ſacroſanctæ poteſtatis, tribunis plebis intercedere liceat, ita ut uno intercedente, nihil reliqui decernere ualeãt: tamẽ aduerſus dictatoriã uim, aut Veſtales uirgines, quæ uelut ſacroſanctæ ab hominis tactu illæſæ manent, nulli tribunorũ intercedere, uetare aut prohibere, facultas eſt.

Romani ſine cõſulibus Conſules de plebe tãdem creati.

Aurelius prętor ſenatum Equites, Tribunos ærarios coniunxit iudicijs exercendis.

Noui ciues inter decurias non iudicabant.

Tribuni. Horũ officiũ

Quonam modo per feciales inirentur fœdera, aut bella indicerentur, & quid ab exteris ſeruatum eſt. *Caput* III.

FEciales, quos fœderibus ſanciendis, & rebus repetendis, ac bellis indicendis Romanos habuiſſe cõſtat, à Tullo Hoſtilio, ſeu Anco Martio, ut uero alij, a Numa Pompilio creatos fuiſſe liquet, qui ab antiqua gente Equiculis iura & uerba ſolennia, quibus res repetuntur, & bella indicuntur, accepere. Horũ collegium a principio uiginti fuere, quibus & patri patrato, ut nunq̃ lineo amictu uterentur, proprium fuit: qui tametſi fœderibus ſanciendis & bellis indicendis, aut rebus repetendis, quæ præter ius præterq; fas ademptæ ſunt, adhiberẽtur: tamen ſi qui legati po. Romani, q iure gẽtium ſancti ſunt, à quouis populo aut natione uiolati forent, ut hi dederẽtur qui iura gentium temere uiolaſſent, per feciales cauebatur. Erat enim ueteribus ius legato

Legatorum ius ſanctum

rum ſanctum & inuiolabile, cum hominum præſidio munitum, tum diuino iure de/fenſum. quod etiam inter bella, & hoſtium tela incolume ſeruabatur. Fuit ergo proprium collegij fecialium: tam de bellis iuſtisq; fœderibus, pactionibusq; & conditionibus populorum, regum, terrarum & nationum, quam de illatis iniurijs, ſocijs, fœderatisq; gentibus cognoſcere, raptaq; & hoſtili modo deuaſtata, belli iure repetere: tum ſi ho/ſtes æqua poſtulent, aut ſi præter legem fœderis, ſe aliquid perpeſſos querantur, ſi ſua ſponte, aut læſi & laceſſiti arma ſumpſerint, ſi infida pax ſeruanda, ſi induciæ aut bella iuſte indicta & pacta ſint, ſi petita ex fœdere danda, ſi autores defectionis depoſcēdi, ſi cōtra fidem conuētionis & ius gētium uenire liceat, animaduertere: belli pacisq; iura exe

Feciales nihil poterant niſi prętoris autoritate, aut ſenatuſ cōſulto inter cedente.

qui, & perpenſo iudicio æſtimare. Quæ uerba iuris fecialis ſic habent: Belli, pacis, fœderum, induciarum, oratorum, feciales iudices ſunto, & infra. Sed tamen ea fœdera pactionesq; quæ cum ſocijs inire decet, feciales ſancire, aut pacta cōcipere, haud aliter poterant, q̄ ſi conſulis aut prætoris autoritate intercedente, ſenatuſconſulto iuſſuq; populi permiſſum foret: iniuſſu enim populi, aut citra ſenatus autoritatem, nihil ſanciri poſſe quod populum teneat, haud dubium eſt. Fiebat enim ſenatuſconſultum in hæc uer

Fœderis percutiēdi cęremoniæ.

ba, ut priuas uerbenas priuosq; lapides prætorem poſcerent: qui uerbenā ex arce & ſa/gmina (herbæ enim genus eſt) ac lapidem ſilicem ex templo Iouis Feretrij daret, fecia/lesq; ea ſecum ferrent, ac porca adhibita, uetere præfatione priſcis carminibus, ad præſtitutam diem, in foro, ſeu ubi cōuenerat, enunciatis, fecialis ſceptrū manu tenens, pro Iouis ſimulacro, tāquam is fœderi adhiberetur, filo lanæ capite uelatus, & uerbena coronatus, Iouem, Martē, cæterosq; obteſtari deos, & dira obſecratione precari debebat, ut ſi quis eorum fœdera uiolaſſet, aut illa ſciens falleret, ita illum Ippiter feriret, quem/admodum ipſe porcam percuteret. Quibus obteſtationibus q̄ ſanctiſſime prolatis, ſe/cundum rem diuinā precationemq;, lapide ſilice porcā percutiebat: mox aqua & igne in ſacris adhibitis, illam immolabant: qua cæſa, iura pacis & fœdera conuenta, icta eſſe rite putauere, hāc fidem ſocialem & ſanctiſſimum fœdus eſſe arbitrati, quo nihil ſancti/us firmiusq; fuit: idq; ante meridiem, & primo diluculo: nam poſt meridiem eas preca

Tempus fœderis percutiendi.

tiones facere, aut fœdus percutere non licebat. A principio tamen cōditæ urbis, in fœderibꝰ pacis pactionibusq;, pro uerbena myrtus ſumebatur. Apud Græcos niſi præconibꝰ adhibitis, legatos minime hoſtium fines ingredi decebat, neq; legationis munere

Græcorū cęremoniæ in ſuſcipiendis legatis hoſtium.

fungi quenq̄, ni prius infuſa aqua, ab eiſdem manꝰ abluiſſent, Iouiq; coronatis poculis propinaſſent. Hi tamē legati, q cum patrijs ſacris Olympum aut Pythiam miſſi erāt, ſacri: qui uero fœdera percutiebant, quaſi pacis arbitri & interpretes, ſpondor dicti. Quæ fœdera pactionesq; poſtq̄ cum exteris & ultimis gentibus inita erāt, Romani in templo Capitolini Iouis, columna aut æneis tabulis inſculpta, ut perpetua monumēta extarēt, nonnunq̄ in faſtos & annales referebāt, aut in æde Iouis Piſcij in clypeo ligneo, corio bouis immolati inſcripta. Græci in Iouis Olympij templo, & in arce Athenis, tā q̄ in abdito quodā: plerūq; tabulis ex antiquo ære, ut eſſent teſtata monumētis, ſancta & ſacrata habuere: nōnunq̄ in Iſthmo aut ludis Pythijs, fœdera icta & leges dictas, pactionesq; erectis titulis perpetuo tēpore duraturis publicabant. Athenienſes plerunq; intra urbē, Lacedæmonij in Amycleo ſocietatū & fœderū tabulas, fidei cuſtodia ſeruabāt. Eratq; Romanis conſtitutū, ut nunq̄ cum hoſte armato conditionē fœderis acci

Athe. quādo fœdera inibant.

perent, neq; citra ſenatus aut populi iuſſum ſocietates & fœdera inirent, neq; cum aliqbus pacato imperio uti, ni prius omnia diuina & humana tradidiſſent, & præſidiū accepiſſent, aut deniq; ſocietate & fœdere adſtricti eſſent. Ferūtq; Athenienſes nunq̄ niſi in ueſte pulla, & malis uictos, pacē & fœdera iniſſe. Qua re ſignificabāt, ſuorum clade ad

Fœderis percutiēdi mos apud exteros Caduceatores.

monitos, & ultima ductos neceſſitate, poſt innumeras cædes uiribus extenuatis pacē petere. Carthaginenſes & Siculi fœdera & inducias non per feciales, ſed per tubicinē ſæpe iniuerunt. Apud Græcos uero exterasq; nationes fœderum percutiēdorum multimodæ ſpecies erant: nam porco, ariete & tauro immolatis, pacis fœdus inire, & res repetere ſolebant, qui belli tempore caduceatores dicti, in pace uero legati. Ex quibus feriebāt pleriq; fœdera, uel pane præciſo, & inuicē guſtato, aut uini poculo epoto. Non/nulli agnum marem cādidi uelleris, agnā uero pullā adhibebāt: atq; ex utriuſq; uerti/

ce pilis diſſectis, & uiciſſim diſtributis, manibusq; aqua infuſa, & uino pateris, mox So
li & Telluri illis immolatis, leges pacis & fœdera inibant: quibus qui contra iret, turpiſ
ſimo facinore & inexpiabili ſcelere tenebat. Fertur Ariſtides, ut ictum fœdus cũ omni
Græcia firmaret, poſt diras execrationes, accenſos ferreos orbes, in mare deieciſſe, adiu
rans ut ita extinguerentur cum omni ſtirpe & gente, qui contra fœdus irent, uelut igni
tum illud ferrum aqua. Vel brachia circa humeros gladio feriendo, & per uices elicitũ
cruorem lingendo, ꝙ Medis Lydisq; ſanctiſſimum fœderis uinculum, & iuſiurandum
eſſe putabatur, quaſi mutuo cruore ſacratũ. Id quod Garmani frequẽtes factitarunt,
ut in epulis percuſſa faciei uena, profluentẽ cruorem uino miſcerẽt, inuicemq; propina
rent, ſummũ fœdus amicitiæ, mutuũ ſanguinẽ guſtaſſe rati. Naſamonibus fidei dan/
dæ hæc lex erat, ut porrectũ uini poculũ de manu alterius alter ſumat, inuicemq; hau
riat: aut ſi poculum deeſſet, terræ cinerẽ lingerent. Indis ſocietas erat maxima de Tãta
li aqua potaſſe, de qua ſi qui una bibiſſent, ea obteſtatione tenebantur, ut eiuſdem fati &
fortunæ fœdus iniſſe cenſerẽtur. Apud Arabes aſſuetũ erat, ut acuta ſilice digitos ma
nus expungerent: ueſtisq; utriuſq; laneos floccos ſanguine, qui inde fluxerat, delibu/
tos, ſeptem lapidibus delinirent, diroq; carmine in execrationem capitis illius, qui con
tra iret edito, paribus uotis fœdera percuterent. Scythis grãdem calicem mero plenũ,
mutui ſanguinis fuſo cruore miſcere; & poſtꝙ gladium & ſagittas eo perfuderant, illud
inuicem epotare, maximum erat concordiæ uinculum: quo epoto, diuini humaniq; iu
ris fœdus æquis legibus ictum erat. Galli cum quibus fide & iureiurando iunguntur,
omnes collatis militaribus ſignis, adeſſe iubẽt. Britanni indictis cœtibus & ſacrificijs,
conſpirationem fidemq; ſanciebant, atq; ita cõmuni conſilio & una mente, pia & æter/
na pax inita cenſebatur. Neq; omiſerim Perſas, apud quos inter uinũ & epulas frequẽ
ti conuiuio, in quo uxores & filios cæterosq; quos charos habẽt, tanꝙ fidei pignora ad/
hibebant, ibiq; inter ſacra menſæ, uelut apud hoſpitales deos fœdera & pacta inibant,
eam fidem ſocialem rati & manſuræ pacis pignus inuiolabile. Qui etiã mos Germa
noꝝ fuit, ut de pace & bello, deq; fœderibus, ſocietatibus, amicitijs, ſponſalijs & pactis, **Germani.**
in conuiuijs inter pocula decernant. Macroni, quæ gens Perſica eſt, quum haſtã more **Macroni.**
ipſoꝝ barbaricam tradunt, aliamq; more gentis cũ qua fœdere iunguntur, accipiunt,
ſe maxima & firmiſſima pactione teneri, & pari uinculo aſtringi putabant. Ferunt nõ
nulli Clearchum Lacedæmonioꝝ ducem, cũ barbaris quibuſdã fœdus ſanxiſſe, ut cæ **Clearchus**
ſo Ioui tauro, lupo, apro & ariete, Græci gladios, barbari lanceas in ſanguine uictimaꝝ
intingerent. Thraces quoq; & Aegyptij e cornibus boum uina libare alterna uice, cõ
ciliati amoris & manſuræ fidei certiſſima pignora cẽſuere: quippe ueteribus cornua bo
um poculoꝝ præſtabant uicem. Apud Armenios & Iberos præualuit mos, ut pollices
manus, inuicẽ coniurantes necterent, mox arctiſſimo nodo perſtrictis, collectũ ſangui
nem leui ictu percuterent, manantemq; inde cruorẽ lamberent. In qua quidẽ re, prodi
tur Rhadamiſtus regis Iberiæ filius, dum ſimulat cum Mithridate Armẽniæ rege fœ
dus inire, & ob id colligandi pollices forent, lorum ad terram callido aſtu decidere ſi/
mulaſſe, quo Mithridatis pedes uinculo inueſit, ipſumq; cum uxore & liberis captiuos
duxit, & nece affecit. Aetoli, quia feroces & immanes: Parthi, qui libertatem tuẽtes, ne **Aetoli. &**
mini ſeruire patiebant, aut uinculo fidei aſtringi, nullã fœderis legẽ paciſci aſſuerant. **Parthi.**
Si quid tñ uellent confœderatũ, licet ægre & difficulter, apud altaria cõplexi dextras,
tanꝙ dijs teſtibus & arbitris, poſtꝙ ſacra libaſſent, pacta polliceri ſolebant, ita ſe æquiſſi
mo iure cõſociatos & arcanũ fœdus inire putantes. Idem ab Hyrcanis Medisq; factita
tũ, ut dextras dextræ iungẽtes, conuẽtiones & pacta ſancirẽt. Fuitq; literis proditũ, ut
ſi qui ſceleſti facinoris conſcij, magni criminis admittendi coniurationẽ iniret, quo ma
gis conſociato facinori nexi forent, poſt diras imprecationes execrationesq;, ij qui clan **Cõfœderatio ad ſcelus aliquod patrandum.**
deſtino ſcelere obſtringebãtur, poculũ humani ſanguinis admixto mero circunferrẽt,
oẽsq; ad facin⁹ adiurati, de poculo libarẽt, aut iugulato homine, poſt exhauſtũ ſangui
nem, diris imprecationibus & furiali carmine exta tangerent. Quod quidem maximũ
uinculum communi ſcelere pollutis, & dira execratio habebatur. Manetq; conſtitutũ **Calamitate preſſi apud Scythas.**
apud Scythas, ut q opis egeret, inſigni calamitate preſſus, immolato boue & carnibus

decoctis, ſupra tergus uictimæ ſtratus humi expectet, donec quiſpiã opem laturus ad ueniat, carne delibata. dextro pede tergori appoſito: quo prodeunte, eo adſtringebat fœdere, quo nihil ſanctius dici aut æſtimari poterat. Quod ſi cui bellum indicendũ foret, aut pia & iuſta arma mouẽda, mos Romanus erat, prius res repeti, mox bellum denunciari: quippe quũ nullum putarẽt iuſtum bellum, niſi quod rebus repetitis geratur, aut antea denunciatũ foret, & ſolenni in ore indictũ. Fecialibus ẽm prohibẽtibus, aut nõ probãtibus, neq; cõſuli, neq; ſenatui aut populo arma in hoſtes ſumere licebat. Sed tñ quum res repetuntur, obſeruatum eſt, ut populi iuſſu ad fines illorũ quatuor feciales, quos oratores nuncupant, uerbena coronati, res petitũ irent, ac deos fœderũ ultores teſtes facerẽt. Ex quibus uerbenarius gramẽ cũ terra euulſum ferebat ex arce, legatusq; filo lanæ capite uelato, res ſibi dari clara uoce poſceret, quæ clarigatio dicta, his uerbis: Ioue ego teſtem facio, ſi ego impie iniuſteq; illas res dedier populo Ro. mihiq; expoſco. tum patriæ compotẽ nunq̃ ſinas eſſe. Quæ ſi præſtituta die non darentur, poſt dies tres & triginta (tot enim ſolẽnes fuere) pater patratus, qui fecialiũ princeps erat, pariter coronatus bellum indiceret: non ẽm cuicunq; ex fecialibus, ſed ſoli patri patrato indicendi belli facultas erat: quem fecialis uerbena caput & frontẽ cingens, indicendi belli aut percutiendi fœderis principẽ faciebat. Ibat enim pater patratus ad hoſtiũ fines, & uerba ſolennia præfatus, bellum a populo Romano cõtra præſcriptos hoſtes, ob legitimas quas cẽſuerat cauſas, clara uoce indicebat: poſt quã clarigationẽ mos erat, ut de ſenatus conſilio & populi iuſſu, fecialis haſtã ferratã, aut ſanguineã præuſtam, ad fines illorũ iaceret: & nõ minus tribus puberibus præſentibus bellum indiceret, & ita denunciari & indici iuſtum piumq; bellum putauere. Poſt quæ quaſi claſſico perſonato, ſublatis cõmerciis, militi arma capere, & copias cogere licebat, ad hoſtes ducere, excurſiones facere, prædas agere, fines populari, eosq; ferro igniq; uaſtare, frumenta ſuccidere, ædificia incendere, atq; omnia hoſtiliter agere. Apud Carthaginenſes haſtam mittere uel caduceum, belli pacisq; ſignum fuit. Gallorum mos habuit, ut Druidis iubentibus, quũ bellum indicendum foret, armatum concilium indicerent, penes quos arbitrium bellorũ & pacis erat: & qui nouiſſimus accederet, nouis exemplorum modis afficeretur: tũc ẽm principium bellorum eſſe, & arma legitime indicta putarunt. Græcis uero in uſu fuit, ut fecialis, poſt res repetitas, ſi ad conſtitutam diẽ non darentur, arietem hoſtiũ agros ſtatim immitteret, eo modo bellum indictum, & armis uti licere arbitrati. Corinthiis & pleriſq; gentibus, per caduceatorem bellum indicebatur, qui in pacis argumentũ, caduceum circundata effigie anguium inuicẽ cõnexorum, deferebat: quem tamẽ nõ admiſiſſe, aut finibus excedere iuſſiſſe, nulli fraudi fuit. Indis uero ancora erat pro caduceo, Carthaginenſib⁹ teſſera. Apud Syros ſignũ dextræ, quod apud Lingones erat hoſpitii ſymbolum. Perſæ lactacem herbam, uelut caduceum & pacis ſymbolum ferebãt. Athenienſes Ereſionem cum indumento pro caduceo habebãt. a Lacedæmoniis p̃ p̃cones ſæpe bellum indictum eſt, apud quos mittere legatos cum lana, cominatio cenſebatur, niſi paritum fuiſſet, ſe mandata exequuturos. Præualuitq; Græcorum mos, ut quoties procinctæ acies congredi parant, ante prima ſigna ſtaret uates lauros ferens ramos & corollas, cui pyrophoro dixere nomen, quoniam lampada præferret: quem uiolare, ſummum habebatur nefas, quod legati munere fungeretur: utq; fœdere percutiendo hiceteria, hoc eſt, oleæ ramum cum uita lanea legati ferant: quo prætenſo, ab omni ſæuitia hoſtili & uiolenta incurſione tuti erant. De ſagminibus uero etiam apud Martianum iureconſultum de diuiſione rerum, teſtatũ inuenimus, cuius uerba ſunt: Sagmina ſunt herbæ, quas legati populi Romani ferre ſolent, ne quis eos uiolaret, ſicut legati Græcorum ferunt quæ uocantur hiceteria: tametſi cerycium dici oportere nonnulli putent: ciryceion enim legatorũ ornatus erat: iceteyem ſuplicare dicitur. In qua quidem re ſcitu dignum eſt, olim Dareo contra Scythas pugnaturo, ab illis caduceatorem miſſum cum aue, mure & rana, ac ſagittis quinque, tacitis ambagibus nullas opes contra Scythas præualere ſignificantes. illud quoque in iure fecialium quæſitum eſt, utrum regibus contra quos ſumuntur arma, an uero in regni finibus, aut aliquo eius præſidio, bellum indici oporteret: & an ſi contra ſocios fœderatosque arma ſu/

Belli indicendi mos apud Ro.

Haſtæ proiectio.

Græci ubi cõgrediendum cum hoſte

Aliud ius fecialium,

mēda eſſent, amicitiæ prius renunciari neceſſe foret. Et placuit, ſiue coram, ſiue in præ
idio, ſiue ſodalitati & fœderibus renunciatum fuiſſet, ſiue non, quodcunq; eorum factū
eſſet, rite id factum uideri. Eſt tamē obſeruatum, ut ſi qua contētio inter amicos interce
deret, ſodalitati prius & hoſpitio renunciari: nam & Germanicus Piſoni prius amiciti
am, & Criſpinus Badio hoſpitium remiſit. Amaſis quoq; animo præſumēs Polycratis
ruinam ex ſucceſſu continuæ felicitatis, ut minus doleret, miſit qui ſodalitati & amici
tiæ renunciaret. Eratq; moris priſci, quoties dirimerent amicitias aut ſodalitates, etiā
domo interdicere, iſq; finis gratiæ foret. Neq; omiſerim Tybarenos adeo iuſtos, ut nō
prius cum hoſte congrediantur, q̃ diem, locum, & decertandi horam, ex fide per fecia/
les hoſti renunciarent. Quodq; nonnulli prodiderunt, id quod mihi non probatur, &
pro certo affirmare non auſim, legatum populi Romani, ſi mandata minus uera attuliſ
ſet, aut parum integra fide fœdus percuſſiſſet, uelut ſi populus mandata dediſſet, perin
de teneri & fœdere coerceri.

Sodalitati & hoſpitio renūciare.

Tybarenorū erga hoſtes iuſtitia.

Pleraq; ueterum prænomina unde deducta fuerint, & denominata, & de Nonis Caprotinis quæ tradantur. Caput IIII.

QVæri a pluribus audio, unde ueterū illa prænomina, Spurius, Sextus, Caius,
Cneus, Titus, & pleraq; à ueteribus uſurpata, deducta fuerint: quæq; uis præ
nominum foret. Et dum priſcos ritus, ueterumq; exempla cura cogitationeq;
admitto, dumq; antiquitatis monumēta colligo, inuenimus Romanos anti
quiſſima prænomina uelut notiſſima, non integris dictionibus, ſed ſuccisis, & ſimplici
bus literis notare, ut T. pro Tito, L. p Lucio, Q. pro Quinto: modo duplici, ut Cn. Sp.
pro Cneo, Spurio: nonnunquam triplici, ut Sex. pro Sexto. Et Cneos quidem à gene/
rando, Titos à tuendo denominari: alteros, tanquam ſobolis procreandæ auſpicia ſorti
ri: alteros, quaſi tuendæ patriæ omen aſſequuti forent. Vnde & Titulos, q́ patriam tue
rentur, uel q́ inſignia capitis ea ornamenta ferrēt, quibus Situlos dixere nomen, dictos
autumant: ſicut Spurios, ſine patre genitos denominari. Fuit enim priſci moris, ut quū
ſine patre certo aliquem notarēt, illum nō exarata dictione, ſed per ſimplices diuiſasq;
literas, ſcilicet per S & P, ſine patre ſignificarent. Lucios quoq; & Manios ferunt alte/
ros, quaſi oriēte luce: alteros, quaſi mane editos: & Poſthumos, q́ poſt patris obitū edi/
ti eſſent, nuncupari. Sexti uero, Quinti & Decimi, tum Nonij, Septimij & Octacilij,
a numero genituræ indita nomina fuere. Plerique à Tullo Hoſtilio Quintios, ſicut Ser
uilios, Tullios, Geganios, Curiatios & Cloelios, ex Albanis Romam aduocatos ferūt.
Eratq; proprium Quintiorum familiæ, ut uiri æque ac fœminæ, nullo tempore utan/
tur auro. Mamercos (quod nomē Oſcum eſt) à Marte genitos dicunt, ſicut Martios, q́
Aemyliorum prænomen fuit proprium. Caius uero & Caia, æque uiris ac fœminis præ
nomina frequentia fuere, maxime in ſolennibus nuptiarum uſurpata, uidelicet Caiæ
Cæciliæ, quæ Tanaquil dicta eſt, felix fauſtumq; coniugiū fortunasq; augurati. Quod
etiam ſi equēs prænomen Tarētinis ferunt, quo brutum, terrenum & colonum hominē
deſignabant: Siquidē gea terra eſt, unde geios & gaios, deductos uolūt. Et tametſi in ue
tribus monumentis C litera Caium denotaret, ea tñ inuerſa hac figura Ɔ, Caiam deſi/
gnauit. Illud tñ admonitu nō inutile duxerim, neminē Romanorum ſine prænomine ap
pellari: idq; ex eo inſtitutum, q́ quum inter Romulum & Tatium ſocietas & commu/
nicatio imperij inita eſſet, ut una conſenſio, unus populus, una mens atq; idē corpus,
ſublato diſcrimine notaretur, ut Romani Sabinorum, Sabini Romanorū nomina ſu/
is nominibus præponerent, æquato regni iure & cōſociato imperio, cautum fuit. Qua
re prænomina ueterum fuiſſe ex Sabinis nominibus deducta, multorum opinio fuit. Quin
etiam excellentes uiros & principali dignitate inſignes, ſolis prænominibus nominaſ/
ſe, magnificentius honeſtiusq; duxere, tanq̃ ob illorum amplitudinē uulgo noti & con
ſpicui forent. Cumq; mancipijs & ſeruis nullum cognomētum aut prænomen ueteres
impartirent, ſoloq; appellarēt nomine: ſi quādo tñ manu emiſſi, libertatem meruiſſēt,
ut inter ſeruilē perſonam & liberam, diſcrimen nominis foret, cū illis ordo, honos & lo/
cus acceſſerit, prænomina patronorum, ac ſi diſciplina & cultu Romano eſſent educati, ſæ
piſſime ſibi arrogarunt: quare Marcipores, Lucipores, Publipores, à Marco, Lucio, &

Prænomina non integris literis.

Spurij.

Quare præ nomina inſtituta.

Prænomina ex Sabinis nominibus

Serui & mancipia.

Manumiſſi,

Publio,multi ſeruitute exēpti, nuncupati ſunt. Nec modo libertoꝝ hoc fuit propriū,
Adoptiui. ſed adoptiui filij & arrogati,adoptātium ſæpe nomina & prænomina, atq; cógnomen
ta deſumpſere. Inter quos erant addicti, qui tametſi nomen,prænomen ac tribum in p̄
ſenti habeant:illos tamen ſeruiſſe, & ſub alterius mancipio fuiſſe liquet. Fuere aūt addi
Addicti. cti,qui quum non eſſent ſoluendo, creditoribus addicebantur: mox precio perſoluto,
ſeu quauis cauſa,etiam citra domini uoluntatem ſeruitute exempti, & libertate dona
ti ſunt. Præter hos erant abſciſſi & lenones,æqua fere conditione ac ſerui, nullo cogno
Abſciſſi. mento aut ordine,infames. nanq; ſenatuſconſulto prohibitum erat,ne abſciſſi, quib' q;
Lenones. uirilia execta forent,utpote ſemiuiri,aut lenones,quærendi iuris aut poſtulandi cauſa,
tribunalia adirēt. Ideo Vectilius Leno in cauſa teſtamentaria a Q. Metello deiectus fu
it,& a ſubſellio prohibitus, quia leno erat, quem pro libero propterea habendum non
cēſuere. Eſt tamē literis proditū, ut niſi inter ingenuos,aut ex ingenuis oriundos, nul
Gētilitatis cognomen ingenuorū. lum gentilitatis cognomē foret:nam ſeruoꝝ libertorumq; nulla cognatio, nec gentili
tas erat. Apud Athenienſes uero conſtitutū eſt,ut nemo ex fœmina genitus,maternū
ſibi nomē adſciſceret:nam fœminis indere familiæ cognomēta lege uetabatur. id quod
Fœminę non indebant familię cognomenta. æque à Romanis factitatum comperimus. tum, ne quis illas Athenias uocaret,edicto
cautum fuit. E diuerſo apud Lycios:nā ex matribus,non patribus gētilitia fuere nomi
na,filiasq; non filios ſuos habuere hæredes: plusq; honoris fœminis q̄ uiris tributū eſt.
Lycijs fœminę magno in honore. Neq; omittēdum, Nonis Iulij,quibus e uita conceſſit Romulus,quas caprotinas & uul
gi fugam appellant,Romanos urbe excedentes,ad Capreæ paludē ſacra facere: dumq;
ad rem diuinam uadūt,ueterū prænomina,ut Caium, Luciū,Martium,aliaq; priſca
nomina inclamare:ſicut in Oſchophorijs Athenienſes ob Aegei mortem,dolētium uo
ces imitantur. Ancillasq; cultu decoras, in matronali habitu cū occurrentibus prælij
imaginem effingere,quod olim cum Latinis Romani geſſere: unde celebritatis cauſa
& origo eſt. Tectasq; umbra caprifici,epulas & alia lætitiæ inuitamenta celebrare. In q
bus ſacris hoc ſeruari meminimus,ut inter ſolennia de caprifici lacte apponatur. Illud
Ro. mulieres ſolo prænomine denominabantur. præterea notatū eſt, Romanas mulieres ſine cognomēto, ſolis prænominibus adiecto
nomine,denominari. Quodq; Marci prænomen, uelut pernicioſum & infame,pleriq;
magnopere deuitarunt, poſtquam M. Manlio crimine affectati regni,turpi iudicio
conuicto:ne cui gentili nomen M. Manlio foret,ſenatuſconſulto cautū fuit:quod ge
neri & nomini ſuo inuſtam dedecoris notam attuliſſet:ſicut Claudia gens,propter gen
tilium flagitia,cum Luciorum alter cædis,alter latrocinij damnatus foret,ad diluendā
memoriam dedecoris, Luci prænomen deuitauit. Quodq; Domitia gens, cæteris præ
termiſſis,Cn. & Lucij prænomen,peculiare ſibi deſumpſit. Siquidem ex Aenobarbis
(autore Tranquillo) continua ſerie tres, Lucij:reliqui uero, Cnei prænomina eadē ſe/
rie uendicarunt.

Quid ſit apud iureconſultos heliocaminus,quid zeta,& unde deductum no men & denominatum. Capud V.

IN circo Flaminio,dū poſt immodicos calores ſole occiduo deambularem,adijt
ad nos contubernalis meus quiſpiam proficiens in iure ciuili,ſed nimis inepte glo
rioſus:& percontatus eſt,quid eſſet q̄ Vlpianus de ſeruitutibus urbanorū dixit:
Quod ſi arbor à te compacta, heliocamino meo ſolem adimeret, eo quod umbrā
facit in loco heliocamini,id contra ſeruitutem tibi facere non licere. Quid eſſet helio/
caminus, percontabatur. Cumq; de uerbi ſignificatu ambigeretur,dixi heliocaminū
uaporarium quoddam ſolare,& apricum locum dici,ad quem ſol hybernus accedens,
ipſum euaporat & calefacit,deductum nomen apo tu iliu & caminu, id eſt, ſolis uapo/
rario ſeu æſtuario. Fuiſſeq; moris priſci,ut iuxta zetam heliocaminus cōſtruatur,zeta
enim locus erat unius cubiculi capax,ſolē hybernum proſpectans, ita cōſtructa,ut p
helicaminum uaporem acciperet. Erat enim cubiculum hybernum frigori accōmo/
datum,quod nunc ſole,nunc igne æſtuaret. Quare Heliogabalū Indicos odores ad ua
porandas zetas accēdere cōſeniſſe,autores tradūt. Fuit ergo opinio Vlpini,quod ſi he
licamino meo & uaporario eiuſmodi,ad quē ſol admitti debet,arbor p te cō pacta of/
ficiat,ita q̄ ad eū admitti nequeat,id uelut cōtra ſeruitutē factū,nō rite factū uideri.

Quando primum interregnum cœptum fuerit, & quibus de cauſis inter reges Romæ creari conſueuerint. Caput VI.

QVo tempore Romulus ad Capreæ paludem humanitatem exuiſſe fertur, ſatis conſtat patres conſcriptos de regni ſucceſſore ſolicitos, decem decurijs factis, ſingulisq; in ſingulas decurias creatis, ut decem imperitarēt, unusq; cū inſignijs imperij & lictoribus eſſet, interreges creauiſſe, quod imperium per orbem ire, & quinq; dierum ſpatio terminari iuſſerunt. Alij p ternos quaternosq; dies, interregni ſpatium per ſingulos iuiſſe, atq; anno uno ſenatores, qui centū numero erant, imperium tenuiſſe ferunt. Pleriq; aſſerunt, cū ducenti ſenatores eſſent, a patrib⁹ fuiſſe cōſtitutum, ut per quinos dies ſinguli, qui faſces & imperij inſignia habebant, imperitarent: functusq; imperio primus, ſecundo, & reliquis deinceps regni curam munusq; traderet. Nonnulli putant, quod cum centū & quinquaginta patres eſſent, ſinguli cum faſcibus prodeuntes, ſex noctis horas & ſex diei Quirino imperitarunt, & ſacrū fecerunt, tantundem Tatio, qui regni conſors erat, annuumq; interuallū fuiſſe: donec Numa Pompilio rege creato, Romulo regni ſucceſſor datus eſt. Manſitq; mos poſt exactos reges, ut ſi qua fortuna aut caſu conſules creari nequirent, uel uitio creati forent, aut ſi qua turbulenta confuſio & neceſſitas premeret, donec de conſulatu decerneretur, aut dictator reip. daretur, interreges præeſſent, qui populo uice conſulum iura darēt. Quinetiam ſi contentio inter patres & plebem foret de magiſtratibus creandis, aut abſentibus conſulibus comitia haberi nō poſſent, uel uitio creatis magiſtratibus auſpicia renouari oporteret: uel cōſulibus morte ſublatis, de comitijs & creandis cōſulibus contentio eſſet, interreges creari compertum eſt, ut eſſent qui comitia haberent, magiſtratuumq; munia obirent. Qui quidem interreges ſine populi ſuffragio, ad concilium plebe non admiſſa, à patribus tantum auſpicato creabantur. Quotieſq; per interregē comitia fiebant, in pattum poteſtate euentum comitiorum fuiſſe liquet: quippe nemo interrex qui autor comitiorum foret, niſi ex patribus erat. Dicebat uero conſulem plerunque interrex ex patrum decreto, quem ipſi uoluiſſent, quod officium prodendi interregem oratoris fuiſſe autumant: poteratq; non modo prætor, ſed conſul aut dictator interrex fieri. Et ſi quando proditus interrex, munus pro quo dicebatur, exequi nequiret, exacto dierum quinque ſpatio, alius ſuccedebat qui uices ſuſciperet, donec per ſingulos in orbem iſent, ut modo tertius, nunc quintus, aut quartus, nonnunquā quartuſdecimus, plerunq; uigeſimus proditus interrex, conſules magiſtratusue faceret, aut commitia haberet. Quos quidem interreges, dum honori præerant, conſulum uicē gerere, ideq; iuris & poteſtatis habere, haud dubium eſt: donec abſoluto reipublicæ munere, interregum poteſtas finiretur. In quo id plerunq; eueniſſe cōperimus, ut prodit⁹ interrex, comitijs quæ ipſe habuiſſet, conſul crearetur: ſicut de L. Poſthumio Metello traditur, qui his comitijs quibus interrex præerat, cū Iunio Bubulco conſul factus eſt. Qui etiam tantæ poteſtatis erant, ut legē ferre poſſent, ſenatū conſulere, & conſulis munia obire. Hoc quoque dicere haud piget, ſine cauſa interregem dicere haud licere: ſed quum turbulentæ confuſiones, aut tumultus comitia impedirent, & niſi ad quartū calendas Februarias creari non licuiſſe. Et ſi quando comitiorum cauſa interrex prodit⁹ eſſet, quod plerunq; uſu ueniebat, nunquā ab eo qui primus proderetur, ſed qui ſecundo aut tertio ac deinceps in orbem iſſent, uel comitia haberi, uel dictatorē dici, aut conſulē uel tribunū creari. Fertur uero Sylla, cum ſummæ eſſet potentiæ, conſulibus morbo ſublatis, per ſenatum interregem creari mandaſſe: ſcilicet qui non cōſulum comitia exemplo ueteri indiceret, ſed ut ſe dictatorem ad imaginem antiquitatis indictis comitijs crearet. Neq; negauerim Cæſarum temporibus nullū interregnum fuiſſe, quū unius imperio occupata rep. ſenatus eſſet negligens & remiſſus, & uix ulla foret libertatis imago, niſi poſt Aurelianum, quū de principe deligēdo ſenatus opinione uaga duceretur, & cum militibus tumultuantibus non conſentiret, per ſex menſes deligēdo principi interregnum fuiſſe: donec Tacitus in imperio aſſumpt⁹ fuit, qui ſummi principis ſpem oſtēdit. Tametſi morte ſublatis Cæſaribus quoties de principe deligēdo ambigebat ad ſenatū Romanā rem pertinuiſſe, multiplici exēplo probatū ſit: quod Traian⁹ ſa

Margin notes: GL patres. — Interreges quando & qua de cauſa crearentur. — Patres interregem creabant. — Qui interreges creabantur — Interregum munus. — Interregē temere dicere non licebat. — Cæſarum tēporib⁹ nullū interregnū fuit. — Cæſa. mrte ſublatis ad ſenatū res Ro. pertinebat.

cere deſtinarat, ut ſi quid ei eueniſſet humanitus, principem reipublicæ ſenatus daret

Sacrificium Latinarum quomodo in Albano fiebat, & quæ erant feriæ, quiue populi ad ſacrum conuenirent. Caput VII.

ROmanos conſules comitijs creatos, ſortitis prouincijs, aut extra ſortem datis, Latinas ferias indicere cōſueuiſſe, plane perſpicuū eſt: Iouiq; Latiali in mōte Albano ſacrū facere, quod Latiar dixere, ubi carnē Latinis populis dare mos erat, quæ uiſceratio dicta: Eſt enim mons Albanus inter Albam & urbē Romā tractu fere pari diſiunctus, ubi tēplū à Tarquinio ſupbo Ioui Latiali cōſtructū ferunt, ſacrumq; inſtitutū, ad quod Latini populi numero ſeptem & ſexaginta, ſtato tēpore, nonnunquā noctu ad lumina frequentes conuenirent, ibiq; nundinas haberent, utq; alij agnos, alij caſeos, nōnulli lac, pleriq; molā ad commune epulum afferrent, & unà tauꝝ immolarent, concordi ſuffragio ſtatutū erat: tauroq; immolato, & cæſa uictima, riteq; ſacrificio perfecto, ut quiſq; populus qui ad ſacrum acceſſerat, & quæq; ciuitas carnem poſceret, de tauroq; partem acciperet, priſci moris erat. Principatus uero ſacri & publici concilij caput, haud dubie penes Romanos fuit. quas quidē ferias conceptiuas, non ſtatiuas eſſe, multi putarūt.

Feriarum quatuor genera. Statiuæ. Conceptiuæ. Imperatiuæ. Nundinæ.

Cum enī feriarum quatuor eſſent genera, ſtatiuæ, cōceptiuæ, imperatiuæ, aut nundinæ: Statiuæ fuerūt, quæ ſtatis dieb⁹ ac menſibus ſeruantur, ut Saturnalia, Lupercalia, Agonalia: Cōceptiuæ, quæ in diē certam à pontifice uel magiſtratu cōcipiuntur, ut Latinæ, Sementinæ, Pagonalia, uel Cōpitalia: Imperatiuæ, quas cōſul prætorue, aut pontifex maximus ꝑ arbitrio indixit: Nundinæ uero, ſemper paganorum habitæ ſunt feriæ, quas Hortēſius nefaſtas eſſe ſanxit, ut ruſticis qui nundinandi cauſa in urbē uenerant, lites componere & leges accipere facultas foret. Quod quidem ſacrum uelut anniuerſarium ſine piaculo nec prætermitti, nec ſupprimi poterat. Ideo ſi dilatum aut omiſſum foret, piaculū admitti putabatur: nanq; illud iterari, aut intermitti, uel non ſuo tempore celebrari, prodigiū erat. Propterea Caio Flaminio, quod ſecundo Punico bello conſul Latinas nō indixiſſet, neque ſacrum in Albano feciſſet, ſed lixæ modo ſine more, ſine auſpicijs ad exercitū profectus eſſet, dirum fuit, & haud multo poſt, publica clade expiatum: ſiquidē ad Traſimenum quum inconſulta audacia in hoſtes irruiſſet, depulſis & diſſipatis copijs, totoq; exercitu profligato, & nefanda cæde afflicto, prætermiſſi ſacri pœnas dedit. Quod ſi in eo ſacro non omnes Latini carnem accepiſſent, ſed aliquid dilati præteritiue fuiſſent, aut neglectæ cæremoniæ, intermiſſumue ſolenne eſſet, tanquam non rite exhibitum foret, denuo inſtaurari oportebat. Ea uero q̄ non anniuerſaria, ſed calendaria dicūtur ſacra, ſi quo caſu aut fortuna dilata, uel ſuo tempore omiſſa forent, & deferri, & nouari, & repeti poſſe ſine piaculo ueteres credidere. Has ergo Latinas Tarquini⁹ à principio in unam diem indixit: poſt reges uero exactos, altera populi iuſſu adijci cœpta fuit. Demum reſtituta plebe, quæ ad ſacrum montem ſeceſſerat, in tres aut quatuor dies indictas à conſule uel præfecto Latinarum fuiſſe: interiecto deinde tempore, in decem dilatas ſeruataſq; inuenim⁹.

Dies duo religioſi poſt Latinas.

Vltra quos, duo etiā poſt Latinas religioſi dies habiti, quo tempore, ſolēne ludicrū in Capitolio fieri, quadrigæq; cōcito curſu decertare, uictorq; certaminis in palmam uictoriæ, abſinthium bibere ſolebat: quibus diebus, ſi cum Latinis & populo Romano bellum inter eos aut dimicatio foret, induciæ dabantur: nanq; indictis ferijs Latinos populos inuicem arma ſumere aut acie decernere, uel agros hoſtili modo uaſtare, ſine graui prodigio non licebat: tunc enim odia offenſioneſq; quieſcebāt.

Veneris templū apud Latinos. Concilium Latinorum in Albano aut luco Ferentino.

Cumq; poſt pugnam cum Veientibus ad Veſuuium, fœdus ictum fuerit cum Laurentibus, deinceps ſingulis annis poſt decimū Latinarū denuo innouari ſeruatū eſt. Sed ſicut hoc ſacrum in Albano, ſic Veneris templū Lauini celebre Latinis populis erat: ad quod conuenire, & annua ſacra ſtato facere aſſuerant, quorū Ardeates (q̄ antiſtites tēpli erāt) præcipuam geſſere curam. Manſitq; in poſterum, ut ſi quod nomini Latino impenderet bellū uitandæ iniuriæ cauſa, in Albano, aut ad lucum Ferentinæ, quid facto opus foret, communi concilio decernerēt. Anagnini autem concilium Hernicis populis in circo quem maritimum uocant, indicebāt. Græcis uero conuentum Amphictyonum ab Amphictyone Heleni filio inuentum, quod fuit ſanctiſſimū Græ

ciæ concilium, huius inſtar ſacri tenuiſſe dicunt, ad quem duodecim florentes Græciæ urbes initio ueris & autumni conuenire, & Cereri ſacrum facere, deq; maximis rebus communi decreto decernere ſolebant: quod ad Thermopylas indicebatur, & Pylaicū uocant: fuere autem populi q exciti ſedibus illuc cõfluebant, Iones, Dorij, Perrhæbij, Bœotij, Magnetes, Achæi, Phthij, Meliēſes, Dolopes, Aenianes, Delphi & Phocēſes, Præter quos, Homoloctos populos huius ſacri imaginem prætuliſſe tradunt. Diſſecto enim in minimas partes boue immolato, fœdus iungunt, & ſacrū faciunt. Nec deſunt qui Dianæ templum, quod eſt in Laconiæ finibus, huius figurā obtinere dicant. Illic enim Lacones & Meſſenij ſtatuto ſacrificio, quod in diem certā quotannis faciūt, cre- Lugduni bra concilia indicunt, & aduerſus maximos conatus de ſumma rerum conſultant. Lu- ara. gduni quoq; ubi Arar Rhodano commiſcetur, cõmunis ara finitimos conciuit populos numero ſexaginta: ad quod ſacrū ſinguli euocati, ingenti coacta manu, aductabāt, deq; rebus magnis indicto concilio decernebant. Conciliū quoq; Aetolorum, quod Aetolorum Panætolium uocant, magni nominis fuit, in quo niſi in Panætolico & Pyrrhiaco cõci concilium. lio de bello uel pace decerni nihil poterat. In Palladis Ioniæ templo Pambœotia ſacra, concurrente Bœotia tota, & concilia populorū magno concurſu ad omnes hoſtium motus frequētia fiunt. Et Panegyres Athenis quinto quoq; anno, atq; in Neptuni tēplo Heliconij ab uniuerſis Ionibus conuentus & ſacrū fit, quod uocant Panionia. Fuitq; alter conuentus Amphictyonum in Troezena templo Neptuni inclyto, quo ex ſeptē ciuitatibus populi ad communē ſacrum pari uſu & cõmercio coibāt. Hæ fuere Athenæ, Praſium, Epidaurus, Aegina, Nauplia, Orchomenus, & Mynius. Apud cares aūt Chryſaorei Iouis templum omnibus Caribus cõmunis concilij locus erat. Et Sybaritis Omarij Iouis delubrum, in quo Sybaritæ, Caulonitæ & Crodematæ conueniūt. Et Eorijs in Epitropio Apolline, ad quem cõuenientes cum uxoribus & liberis ſacrificant, ibiq; ex omnibus oppidis & uicis, ſi qua conſultatio fieret, ciues & incolæ cõcilio adeſſe aſſuerāt. Præ cæteris uero Senonum conuentus fertur immaniſſimus, quo omnes eiuſdem ſanguinis, ſtatuto tempore in ſyluam religione ſacram cõueniunt: cæſoq; publice homine, barbara feritate uictimam faciunt, & de bellis conſultant. Præter quos fuit cõuentus in Olympia Dianæ Alpheoniæ iuxta Alpheū: ſicut Elaphiæ & Daphniæ ac Laureæ, qui annis ſingulis ſtato die celebrantur. Vni ſoli ſeruūt Britanni, q Conuētus in quū uarijs factionibus laborent, ad propulſandum commune periculū, nullos aut pau Olympia. ciſſimos cõuentus habent. ita fit, ut cum uires cõſociatas nõ teneant, dū ſingulis oppugnant, uniuerſi ſuccumbāt. In Albano aūt, qui populi conuenirent & carnē poſcerēt, hi ferme tradunt: Albēſes, Albani, Eſolani, Accieſes, Abolani, Nubetani, Bolāīj, Co- Qui populi tetij, Ortēſes, Latinienſes, Lõgani, Manates, Macrales, Munienſes, Olliculani, Octu- in albano cõ lani, Pedani, Pelletaurini, Querculani, Sicani Siſolēſes, Tolerēſes, Corniculani, Ficu- uenirent ad lei, Vetuſcamerij, Amerioli, Tutiēſes, Venatulani Vicellēſes. Præter hos fuere Ardea- ſacra Latina tes, Violanēſes, Bubetani, Corni, Varientani, Gabini, Lauiniēſes, Lauiniatæ, Laui- rum. cani, Nomētani, Bouillani, Prænestini, Atriciani, Scaptenij, adde etiā Laurēſes, cū quibus & Romanis poſt decimū Latinarum, ſingulis annis fœdus renouat, ut percēpimus.

Qui ludi Olympici, qui Pythij, qui iſthmij, & qui Nemei, olim apud Græcos, & qui circenſes Romæ fuerint. *Caput* VIII.

Quæ uictoribus præmia in ludis olympicis fuerint, quibuſue coronis donarentur, à nõnullis quæſitum eſt. Olympicos enim ludos propter Olympij Iouis Olimpici lu delubrum, quod in Achaia fuit celebratiſſimum, dictos accepimus, q iuxta di. Piſam & Elidem, in campo cui Olympia nomen, magno conuentu totius Græciæ certamine gymnico & equeſtri celebrari cõſuerant: quod delubrum in agro Piſano ab Elide trecentis fere ſtadijs aberat. Piſæ autē pars erat Olympia. Quos ab Hercule inſtitutos Olympicos in Pelopis honorem, anno mundi quadricenteſimo ſupra quatuor millia fama diſtulit. ludos quis in In quibus primus Corœbus, qui olympia uinceret, fuiſſe traditur. Ipſumq; Herculē ſtituerit. ſtadium illic metatum, quod maius q reliqua fuiſſe memorāt. Qui quidem Hercules nõ is fuit, q ex Ioue & Alcmena natus fertur: ſed q in Creta genitus, inter Idæos Dactylos adnominatus eſt, certantibus ibidē Hercule, Pœneo, Epimede, Iaſio & Ida fratribus Idæis. Nõ

di in argo Laontino.

inſtitutos Diodorus memorat, qui ſi intermitterentur, ſacerdotes muti fierent: & ſi ſa
cra repeterent, liberarentur morbo. Ferturq; Sylla olympiade quinta & ſeptuageſima
ſupra centeſimam, athletas & reliqua ex olympijs certamina Romam traduxiſſe, & ſo
lum ſtadij curſum illis reliquiſſe. Nero uero contra: nanq; agona muſicum olympijs ad
didit, & primus præter aſſuetum celebrauit: in quib' aurigauit, & coronā meruit. Fu

Sylla athleta ex olympijs Romā traduxit.

itq; literis proditum (ſi libet credere) ab immolato tauro deo, quem Myiodem uocant,
dum olympiorū celebritas manet, muſcas ad unū cateruatim Piſas cōcedere: rurſuſq;
ludis abſolutis, eodem reuerti: ſicut in Leucade apud Actium Apollinis, ubi Panegyri
celebritas futura erat, muſcas, boue immolato, illius diſtentas cruore ꝓtinus euolare.
Alteri ludi, à Pythone interempto Pythij dicti, in Apollinis honorem celebres fuere, à
Diomede primum inſtituti, magna religione ſacri, in quib' uictores lauro coronati tri
umpharunt: qui apud Delphos in Phocide, ubi templū Apollinis erat, magnoꝑe culti

Præmium uictoriæ.

cōcelebratiq; ſunt, in quibus comœdiæ & tragœdiæ, & alia fabulatum argumēta ſpe/
ctatoribus exhiberi, atq; ad ſpectandum tibia & cantu inuitari ſolebant. Tertij Iſthmij
in Iſthmo Achaiæ iuxta Corinthum in Megarenſiū ſinu delubro Neptuni inclyto,
inter Ionium & Aegæū, à conuentu totius Achaiæ profuſis ſumptib' fiebant: qui in ho
norem Melicertæ ſeu Palæmonis, aut Portumni marini dei, manſere: quos quidem no
ctu à principio, mox die celebrari inſtitutū eſt. Hos enim à Theſeo æmulatione Hercu
lis, qui olympia inſtituit, primum inuentos memorant, qui & quinquenales erant, tan/
ta religione ſacri, ut cum eos Cypſelus tyrannus Corinthius intermiſſo more, reliquiſ/
ſet, illorumque prope intermortua memoria eſſet, ne tanta celebritas prætermitteretur,
Corinthij aliquando enixius ex omni ſeculorū memoria ſolennes celebrarūt: quos tāto
deinceps ſtudio coluere, ut ne delata quidē Achaia à Lucio Mummio, & tota Corin/
tho maximo bello conuulſa, ab eorum ſpectaculis deſiuerint. Cum que deſerta Corin
tho, celebrandis ludis ciues ſupereſſe nequirēt, Scyonijs proximis incolis, ne celebritas
intermitterentur, cultum curāq; demādarunt. In quibus præcipuus honor ſpectaculi

Iſthmiorū religioſa obſeruatio.

Athenienſibus datus: ſiquidem tantum ſpatij, quātum uelū nauis occuparet, ut cæte/
ris præferrentur, ſubſelliaq; præcipua haberent, cum Corinthijs conueniſſe dicūtur. Et
quanuis in Iſthmo uictores, apij coronam præmium ferrent: poſtea pinea coronari, de

Præmia uictorum.

mum à Solone, ut qui Iſthmia uiciſſet, centum drachmas: qui uero olympia, quingētas
ferret, cantum fuit. Præter quæ munera, hoc etiam uictori tributū eſt, ut uictor ſtatu
donetur, illicq; publice decernantur alimēta. Si autē ter olympia uiciſſet, ſtatuæ, quas
iconas uocant, ſimilitudine membrorum expreſſa dicarentur. Nonnunꝗ, ut cū qdri/
gis triumphantiū more uectentur in patriam, aut pro ampliori munere, coronis, uit/
tisq; exornent: reuerſiq;, diſiecta parte muri, urbes ineant: ſtatuāq; in foro, & perpetua

Qui ter olympia uiciſſet.

immunitate fruantur: adeo, ut Græcis olympionicem eſſe, maius cenſeretur munus, ꝗ
Romæ de hoſtibus triūphus. Quod Romanis etiā in uſu fuit, ut athletas, q ſacris certa
minib' coronā meruiſſent, uacatione munerū, curæ tutelæq;, & ꝑpetua immunitate do
narēt. Quartos aūt Nemeos a Nemea ſylua in Archemori honorē inſtitutos ferūt: hic
eñ Lycurgi filius, Opheltes dictus, cui a ſerpēte interempto, in patris ſolatiū ludi mā
ſere, quos dicunt Nemeos, quorū nō minor apparatus & celebritas erit. Tametſi a Mo
lorcho, q Herculē ſuſcepit hoſpitio, cuius filius a leone interemptus fuerat, eo enecato,
primum inſtitutos dicant: in qbus maiorum imagines, ſicut in funebri pompa, lōgo or
dine repræſentari, atq; equorū curſu, ſimul diſco, cæſtu & palæſtra dimicari, uictoreſq;

Cęremonię & certaminū genera.

Pręmiū uictoriæ.

apio coronari ſolebant: ideo ꝙ ſuper hanc herbam reptātem puerū, à dracone interē/
ptum ferāt. Inde fuit Græcis apij corona funeralis, maiorūq; ſepulchris ex apio coronas
apponi, illocq; ornari & tegi ſeruatū eſt, quæ ſepulchrales dictæ. In qbus Nemeis memo
rat Arion equus ꝑnicitatis eximiæ, excuſſo rectore Polynice, palmam tuliſſe. Præter
q̊s fuit Delphis citharœdorū certamē, ꝙ & Pythia dixere, ad ꝙ citharœdi, tibicines
& fidicines concurrebant. & in Delo certamē à Theſeo inſtitutū, in quo nouo exēplo

Arion equus Citharœdorum certamen.

palmæ uictoribus dabātur, Romæ uero P. Cornelio Aruina, & C. Mario Rutilio cō
ſulibus, palmæ primum uictorib' dari cœptæ. Alexāder uero Macedo e Perſa arbore
coronas propoſuit primus. Pergami autem & Athenis fuit pugna gallinaceorum & co

Gallinaceorum & coturnicum pugna.

Picturę certamen. turnicum, tāti decoris, ut ad illud tanq̃ gladiatorium munus effuſiſſimo ſtudio omnes conuenirent. Et certamē picturæ Corinthi & Delphis. Et Aeginę ſacra certamina ab Aeaco inuēta: & Thebis heraclea, & iolacea, Megaris uero dioclea. Et ob taurū à Theſeo interfectum, marathonea, in quibus phialā argenteā uictor accipiebat: in Deliacis autem bouem, ſicut in certamine dithyramborū poetis dabať bos, uel tripos cū inſcri pro epigrammate, & Spartæ in certamine poetarum, præmiū ex farina & melle, quod ſyrmeam dixere. In panathanæis uero, olei ceramum uelut amplum preciū uictor accipiebat. Ea quidem duplicia fuere: nē & magna quinto quoq; anno, & minora ſingulis fiebant. Apud Pellenen erat Apollinis agon, ubi ex argento propoſita præmia certātib⁹ fuere, quæ theoxenion uocabant. Et apud Platæas certamen gymnicū, in quo coronæ dabantur ex auro. Et ludi eleutherij, q̃ illic Græcorum copiæ Mardoniū cū trecentis milibus Perſarum deleuiſſent: & apud Rhodios ludi, qui uocātur halia: atq; certamen hirundinū & cornicū. Erantq; feſta Iouis dialia & pandia: ſicut Iunonis herea, Muſarū muſea, Cereris demetria, Mercurij hermea. In quibus chlænæ ueſtes pelliceæ dabantur, quæ ſæpe in agonibus fuere præmia. Gymuica quoq; in honore Androgei Minos ſtatuiſſe fertur, in quib⁹ præmium uictori pueros ꝓpoſuit, apud Nemeam uero obſcura quadam ambage hippoſelium dabať donū, quibus muneribus cum præfatione uirtutum uictores donabantur. Præter quæ fuerūt Promethea, ut currētes in palæſtra, tedam ardentem geſtarent, eamq; defatigatus proximo, isq; poſtea defeſſus alteri, & deinceps alius alij traderet, donec metam pertingerent: ea quidē ara Promethei in Academia fuit, à qua ad urbem cum accenſis eiuſmodi facibus curſus erat. Eſtque animaduerſum, olympicum ſtadiū in Hercis ludis, ſexta parte dempta, mulierib⁹ pa- Mulierū in Hereis ludis curſus, tere: currebant enim collecta tunica, ſolutis comis, dextro exerto humero, in quibus uictrici, oleæ corona erat præmium, & bouis portio Iunoni immolatæ. Ex his ergo ludis cum olympiaci & iſthmij quinquennales forent, & nemei ſingula trieteride fierēt, ſolennes reliqui annui manſere, quorum frequens luſus erat, iaculatio, iactus diſci, ſtadij curſus, paleſtra & ſaltus, quem pentathlum Græci uocant, Latini quinquertium, ipſosq; athletas, quiquertiōes. Cumq; uictoribus dabať corona, uetus erat mos, ut nō illos qui uincerent, ſed illorum patriam per præconem coronari magna uoce pronunciarent, mox ipſi præconi alter præco ante ludorum miſſionem coronam daret, Athenis uero lex iubebat, ut ſi quis coronaretur à ſenatu, in ſenatu præconium fieret: ſi à populo, in concione. Proditum quoq; memoriæ eſt, apud Naſamones à uirginib⁹ edi certamen quotanis ad Tritonidis paludē, quæ non curſu, ſed pugnis & fuſtibus certabant, ex quibus ſi qua ictu concidiſſet, falſa cenſebatur uirgo: uictrix uero, armata uectabať curru. Sed quod græcis olympici fuere, hoc nimirum Romæ (quantum opinione auguror) circenſes fuiſſe crediderim: quippe agonici circenſes apud Elidem in honorem Iouis olympici pariter inuenti inſtitutiq; ſunt. Inde Romā aduocatos putarim: in Elide enim iuxta fluminis ripā auguſto tramite, altero latere urgente fluminæ, altero poſitis gladijs, ut utrinque præſens exitium eſſet, bigarum curſu certabatur, dimicatione perniciosa adeo, ut intra præſcriptum illas coercere neceſſe foret: unde circenſes dicti. Plerunque unius equi curru, qui celes: aliquādo ſimplici biga, quæ ſinoris dicta eſt, pugna committebatur. Quibus poſtea acceſſere calpæ & apenæ: calpæ currus trahebať equa, apenæ mulas iugabat. Nero uero in olympijs non bigis, ſed decemiugi curru aurigaſſe, & uictor fuiſſe proditur. Milciades uero quadrigario curriculo olympicā palmam reportauit. Traditumq; memoriæ eſt, Romæ quadrigas ex aſinis immenſo cōſtitiſſe, adeo ut quadrigæ quadringētis milibus uenirent. Ibi quoq; formæ certamen haberi, uictorq; armis donari, & ad templa uittatus deduci, myrtoq; coronati ſolebat: ſic ut in Cereris Eleuſinæ feſto prope Alpheum, ſpeciei certamen erat: in quo animaduerſum, Tenedias mulieres omniū quot ſunt in Aſia, uenuſtatis pal mam tuliſſe, tametſi Hypæpas tanquam uenuſtatis præcipuæ, alij celebrarint & Homerus formoſiſſimas in Hellade aſſeueret. Romam deinde circēſes tranſtati, poſitis metis, nō antē gladijs, eximie culti celebratiq; ſunt, in quibus ſeptem fuere curricula ſolēnia (nam ſepteno cir

Virginibus apud Naſamones edebatur certamen.

Ludi circenſes.

Circenſēs unde dicti.

Calpa Apenæ.

Formę certamen.

Certamē in feſto Cereris de ſpeciei uenuſtate.

CircēſesRomam trāſlati.

cultu currebant aurigæ (& uigintiquinque miſſus, quæ Domitianus ad quina ſpatia corripuit: miſſus uero, ad centenos propagauit, uterque ſingulos quinos miſſus. ſæpe Romani principes uenationem dedere, aut Troiæ decurſionẽ. ultimus uero, quod ex collatione populi fiebat, ærarius dictus. Equis enim mira uelocitate currentibus inſidentes, leuiſſimos currus ingenui pueri curſu quam citatiſſimo agitabãt, qui præcipua arte ſatis gnari doctiq; erant, examuſſim ſeruare normam, ne ipſi aut quadrigæ agitatæ, aliquo temporis puncto metas contingerent, utq; per ſingulos miſſus, idem currus per quina ſpatia ſine offenſione circuiret. Quæ quidẽ metæ cũ antea ligneæ fuiſſent, Claudius auratas inſtituit. Fuitq; moris, ut ante commiſſionem Circẽſium, miniſtricũ eqs deſultorijs miſſus exituros nunciarent. In his quoq; quatuor factiones pro anni temporibus, uidelicet ueneta quæ cerulea, praſſina quæ uiridis dicta eſt, alba & roſea, miro fauentium ſtudio coli, celebrariq; ſolitæ ſunt. Viridis enim color, ueri dicatus erat, æſtati roſeus, hyemi uenetus, albus autumno. Nõnulli uero per elementa colores diuiſere: quippe hyacinthus aeri dabatur, coccusætheri, byſſus terræ, purpura mari. Pannoque uerſicolore per ſingulas factiones certabatur, in quibus ſpectantiũ fauor & aura popularis, gratiaq; & ſtudium, ad uictoriam multum loci dedit: nam tanto fauẽtium ſtudio hinc inde certabatur, quum ſuos quiſque clamore & plauſu foueret, ut magis ſtudio & colore panni, ac fauore quo affecti erant, quam uera uirtute niterentur: iſque popularis fauor & gratia non dubiam plerunque uictoriam dedit: adeo, ut nõ populus modo, ſed & principes ingenti ſtudio & gratia factionum contenderent: ſiquidem Vitellius uenetæ factioni ita addictus erat, ut eos per æqua & iniqua amplo fauore proſequeretur, adeo ut quoſdam qui clare maledixerãt, occidi iuberet. Sicut praſſinæ deditus erat Caligula & Nero Cæſar. Caligula enim ſeſtertium uicies agitatori Cythico contulit. Nero uero quum quereretur tractum praſſinum agitatorem, & ob id iurgaretur a magiſtro, de Hectore ſe loqui mentitus eſt. Fertur autem Verus Antoninus a uenetæ factionis hominibus, quam odio execrabili proſequebatur, intoleranda probra & contumelias tuliſſe, quod contra eos praſſinæ ſtuderet, illoſque ſtudio & commodis proſequeretur. Caracalla uero quum in aurigã, cui ſtudebat, populus cauillatus eſſet exercitum immiſit, & pœnas exegit. Ad has quatuor factiones, alias aurati purpureiq; pãni Domitianum addidiſſe Suetonius memorat. Erãtq; circenſium duo genera: Patritij, qui per patres: plebeij, qui per plebem agebantur ſtato die, menſe Nouembri, quos Claudius imperator ſæpe commiſit & celebrauit. In quibus præter ſpectacula etiã deorum ſimulacra, nonnunquam imperatorum & ducum imagines habitu triumphali, ob ſtudium fauoremque popularem erga principes, equeſtres aut pedeſtres, aliquando uictorias cũ palmis, ferculaq; & tenſa, curruſq; elephantorũ produci, & prælata pompa efferri ſolebant. Quare Germanici equeſtrem ſtatuam ex ebore, circenſi pompa prælatam compertimus. Et Antonius defunctæ Fauſtinæ imaginem cunctis circenſib⁹ præferri uoluit, quæ quidem imagines nonnunquam aureæ, uel argẽteæ, plerunque erant gypſeæ, aut ex ebore. In quo illud adnotatum fuit, ut loca per quæ pompa & deorum ſimulacra uectabãtur, ne recondita ſacra e cœnaculis deſpicerentur, oraculo moniti, uelis cooperirent. Præualuitque mos, ut prætor alius ue magiſtratus, qui ludis præerat, mappam aurigis mitteret, & curſus ſignum daret, quod erat futurorum circẽſium initium: id quod à Nerone certo euento cœptum, (ut Caſſiodorus ait) fluxit ad poſteros. Poſt quos adnumerantur circenſes cereales & ſeculares atque alij nauales, ubi in circo maximo immiſſo euripo, naues metis appoſitis, ne illas contingerent, curſu præcipiti concurrebant. illud utiq; nõ in poſtremis fuerit, quod tam in circenſibus quã ſacris certaminibus, magna cura ſeruatum eſt, ut qui intempeſtiue ſurgunt, aut q ante alios exeunt, colaphis cædantur: quodq; qui coronam meruiſſet, tanquam ad ſupremũ faſtigium uentum foret, nihil ultra de uirium aut artis incremento ſperaret: ut q; nõ minus bonos fortes q; uiros, qui ad certamen prouocarent, neque cum quo certaretur inuenirent, quum nemo luctari aut congredi audet, quam eos qui fortiter pugnaſſent & uiciſſent, merita palma, aut poſito conſtitutoq; præmio donarent: neque enim minus coronari pugiles, qui abſque ſudore in certaminibus, quam qui pugnando palmam aſ-

Ritus circẽſium ludo. | Metæ in circenſibus. | Factiones quatuor circenſium. | Factionibus quatuor duæ additæ | Circẽſium duo genera | Imagines in Circẽſibus elatæ. | Munera illi qui Circẽſibus præerat | Obſeruationes aliqt in Circẽſibus. | Cum q̃ nullus in certamen prodire uellet.

Vnus duob9 commiſſus. ſequuti ſunt, cauebatur: licet adnotatum quandoq; exemplis legamus, ut ſi athleta eo fortitudinis proceſſerit, ut nō inueniret parē, plures uni obijcerentur, cum quibus periculum faceret & decertaret: nam ut uictor quis declaret, & uictoriæ inſigne ferat, æmulo opus eſſe dixerunt. Neq; prætereundum, gymnica certamina Eleis præcipua fuiſſe, thymelica Corinthijs, ſcenica Athenienſibus.

Mira exempla quæ in montibus & lapidibus hodie uiſuntur, unde originem & cauſas duxerint. *Caput* IX.

INgens cupido animos ſtimulauit illorum, qui rerum naturæ originem & cauſas diligenti æſtimatione ſcrutati ſunt, quod orbis huius quem incolimus immenſi & inexplicabilis, totiusq; naturæ rerum, cuius æternam uertiginem & irrequietum ambitum uidemus, principium & origo ſit: quod equidem immenſæ quæſtionis fuit. Thales ille Mileſius inter ſeptem præcipue celebratus, cum quo ſacerdotes Aegyptij & uates Pindar, ex humore omnia cōſtare dixerūt, Anaximenes ex aere, Heraclitus Epheſius, Stoici, & Parmenides ignem, Anaximander Mileſius infinitatē, Pythagoras numeros, Empedocles Agrigentinus quatuor elemēta, Plato Deum & hylen, unde elemēta deriuantur, Xenophanes aquam ſimul & terram, rerum originem principiumq; duxerunt. Epicurus autem, Leucippus, & Democritus Abderites, ex atomis, ſiue ex paruis minutisq; corporibus temere concurrētibus, in unum confuſis & condenſatis, omnium elementorum uim atque ſubſtantiam, rerumque formas & figuras oriri dicunt. Indi & Brachmanes præter quatuor elemēta, quintam naturā, ex qua cælum & ſidera conſtarent, effinxerant: hancq; rerum machinam, & hunc terræ globum, quē incolimus, quandoque indigeſtum & confuſum, nullo rerum diſcrimine aut ordine, olim unum chaos extitiſſe: poſtea diuino conſilio & delectu, ſiue ex paruis huiuſmodi corporibus & ſempiterna illa incurſione atomorum, ſiue quia grauiora in profundum, leuia uero cæleſti labefactata motu, & ancipiti cōtentione diſtracta, natura uolente, in altum euolauere. hanc rerum faciem, & hunc quem haurimus aerem, iſtamq; quam incolimus terram, mutuo licet contrario fultam nexu, ex illa illuuione & turbulēta confuſione emerſiſſe: & prout plus minusue illi denſatæ materiæ, uel humoris fuere participes, ita montes & edita, nunc conualles & depreſſa, modo maria & flumina, fontesq; & lacus, camposq; ac diuerſas rerum facies, & tanta naturæ miracula, ſummū illū artificem & rectorem Deum omnium conditorem, tantæq; molis fabricatorem, diuino magiſterio examinato modo effeciſſe: humoremque in undas, leuiaq; in aera & ignes, quod minus defæcatū erat, in terras diuina ſorte diſtincta receſſiſſe: donec ad certam iſtam ſolidamq; peruenit ſpeciem, aeremq; quo fruimur, quemq; incolimus & haurimus. In hisque forte eueniſſe, ut pleraque alterius ſpeciei & formæ, in tantæ machinæ molitione cum terra ſimul coaluerint: huiusque rei argumentum eſſe, quod terrā mobilem & ſolubilem, paulatim confuſam, longiſſimo æuo in lapides dureſcere, diuerſarumque rerum ſpecies intra lapidum uiſcera unum corpus effici: illaque ſimul in omni æternitate condēſari, ac diuerſas facies quotidie artificem naturam moliri uidem. Quare diuerſi coloris marmora, in qb miſturas inexplicabiles in uno nūc corpore cōcretas inſpicimus, quādoq; diſiūcta & ſeparata, multiplicium corpor fuiſſe facile crediderim: quæ qdem res, illi primæ originis & coaceruatiōis indubia argumēta pbent: ſiue qnōnulli tradūt, diuerſis cardinib inductis aqs, uel mari ſedib ſuis excito, ſeu nimbis effuſis, diluuio qndā inūdaſſet mūdus: poſtea cū fluctib & mari oīa miſcerent, deſitis tēpeſtatibus & terræ ſitu defæcato, poſt tot aquar moles & agitatiōes fluctuū, ſolidas appatuiſſe terras: ptereа in mōtibus, qui lōge a mari, ea quæ in litoralib uadis cernunt, nūc inueniri: & qui mediterranea, ſpecie tū litorali apparere. In memoria mihi eſt, lapidē duri marmoris nō uni coloris uidiſſe in mōtibus Calabris, lōgo à mari receſſu, in quo multiplices cōchas maris cōgeſtas, & ſimul cōcretas cū ipſo marmore, in unū corpus coaluiſſe uideres: quas quidē oſſeas & nō lapideas eſſe, & quales in litoralibus uadis inſpicim, facile erat cernere. Quod ſi marmor in fruſtra diſſectū reſecaſſes, etiā multiplices cōchas ſingulis fruſtris quaſi natiuas cōſidere, & cū lapide una diſcindi uideres. Quod profecto multū præſtat argumēti, diſſimilia corpora diſiuncta prius, poſtea co

Philoſophorum opiniones de rerum principijs.

Quinta eſſentia.

Chaos.

Elementorū commiſtio.

Lapidum diuerſæ ſpecies unde productæ.

Conchæ in montibus.

luuione rerum miſta & longo æuo coaceruata coaluiſſe. Quod genus marmoris in quo
conchylia uideãtur plurimã, in Theſſalia & Hæmonia præcipue apparere autores me
morant: atq; in Aegypto ſalſudinem eſudare Herodotus tradit, ita ut in collibus editio

Sal in montibus.

ribus, ea quæ mari incito expuuntur, facile conſpiciantur. Apud Megarenſes quoq; &
omnem Macedoniam, ex rupiũ præruptiſſimis ſaxis lapides excauari nonnulli teſtati
ſunt: in quibus pleraq; ſpecie appareant litorali, multaq; ædificia & magnas moles ex
illis conſtrui. Iouianus Pontanus ad hoc æui uir haud dubie clarus ingenio factisque,

Trabs cũ lapide cõcreta

cum pleriſque nobilibus, præſente me, ſermocinabatur, ſe in promontorio Pauſilpi iu/
xta Neapolim, ui tẽpeſtatis ingenti lapſu proruto monte, uidiſſe in medio abſciſſi collis
trabem ligneam, undique latere montis duro lapide cinctam, cum montis dorſo cõcre
uiſſe, & in unum corpus coaluiſſe: & hanc rem mirificam, quæ non minore miraculo
fuit, quam conchylia in montibus, non uni tantum ſpectaculo fuiſſe. Sed ne quis hoc fi

Adamas cælat9 in marmore repertus.

ctum commentum arbitretur, peruulgata res eſt, paucis ante nos ſeculis, dum Neapoli
marmora ædificiĳ cauſa diſcinderentur, adamantẽ mire ſplẽdidum, non natiua uena,
aut rudi & informi, ſed abſoluta artificis manu confectum & perpolitum, mira cælatu
ra & arte, in medio marmoris concretum fabros inueniſſe: eumq; pro miraculo regi do
no datum: inter cubiculi arcana conſpicuum fuiſſe, hodieq; inter illuſtria adnumerari.
Præter quæ, mira profecto ſunt, quæ à pleriſque digna memoratu produntur: Palame

Oleũ in ſilice concluſum repertum.

des amicus meus, calcariæ fornacis præcipuus artifex, ingenio gnauo & induſtrio, au/
tor alioqui grauis, ſæpe mihi retulit, ſe dum marmora diſcinderet, in medio ſilicis, quæ
niſi ui malleorum dirumpi haud facile poterat, oleum quaſi in uaſe concluſum inueniſ
ſe, odoris immenſi & aſpectu iucundo, cui medica uis fuiſſe dicebatur: quo effuſo, ma/
nus ſibi diu miro odore fragrarunt. Quod ego quo pacto, ſtante ſemper ſolida illa ma/
teria, illic coagulari aut occludi potuerit, non equidem ſcio. Nos etiam apud autores

Caput paniſci in ſaxo diffiſſo inuẽtum. Puluis Puteolanus. Syluæ in mari rubro. Virgulta aquis iniecta lapideſcere.

legimus, ſi uera tradunt, in Chiorum lapidicinis diffiſſo ſaxo, caput effictum Paniſci ap
paruiſſe: & ad Bætim Hiſpaniæ, lapides naſci, quibus ſciſſis, ex puro auro fruſta & lapil
los conſpiciani: & ab Europo uſq; Elim quicquid oræ maritimæ mari abluitur, in ſa/
xa mutari: aut quod de puluere Puteolano traditur, q marinis aquis tactis, dureſcit in
ſaxum: in mari rubro ſyluas uiuere, oleamq; & laurum, in quibus fungi enaſcantur,
q mox ſole tacti, cõuertantur in pumicem. Atq; in Lucania, Cappadocia & Hierapo
li Myſiæ, nonnullas eſſe aquas, quibus uirgulta & ligna iniecta, breui poſt lapideſcunt.
Quod ſi aquis hoc datum eſt, ſiue lege fatorum, ſiue conſilio dei, q reliqua mundi opera
æterna conſtitutione molitur, ut arenas & glaream, aliasq; hoc genus ſpecies conſoli/
det & indureſcat: quãto probabilius eſt, parentem rerum naturam, longiſſimo æuo ea
quæ diſiuncta fuerant, phyſica ui & ratione conſolidare potuiſſe, cum præſertim mon
tes lapidesq; adoleſcere indies, exhauſtaq; effoſſionib9 loca, ſua ui rurſus repleri, aliaque
attenuari & imminui: ac maria quæ ſempiterna agitatõe mouentur, alia recedere, ple
raq; inundare, ac locorum facies mutari quotidie ſpectemus?

Quam uarium & multiplex iuſiurandum apud diuerſas gentes fuerit, & per quos deos iura re conſueuerint. Caput X.

QVam uarium & multiplex iuſiurandum apud gentes fuerit, à nõnullis pro/
ditum memoriæ eſt. Per terram, per amnes, per fontes, per undas fluẽtes, im
maniſſimum ſanctiſſimumq; iuſiurandum fuiſſe, Græcorũ ueteres credide
re: apud eoſdemq; qui ſanctam & inuiolabilem præſtant fidem, in Theſmo/
phoræ, hoc eſt, legiferæ Cereris templum deſcẽdere, & quibuſdam exhibitis ſacris, deæ
purpuram induere, incenſisq; facibus, uelut præſentibus numinibus, per quicquid eſt
deorum deierare ſolebãt: aut per regium ſceptrum, in quo iura dabant, teſte Homero:
quod præpotens iuſiurandum regibus uiſum, ita ut maxima obſtricti fide tenerẽtur.
Nonnunquam uerre apprehenſo, & ſtricto in iugulum gladio, cælum, terras, ſolem,
& ultrices furias aduocare & teſtes facere, mox uerre immolato, & in mare deiecto, iuſ
iurandum præbere: quo præſtito, nihil præterea quærendum homini erat. Athenienſi
bus ex ſolis Græcis per Iſidem iurare licuit. Nonnunquam deorum aras tangere, ſan/
ctiſſimum iuſiurandum putabatur. Apud Thebeos per Oſiridem, Schythis p ſoliũ re

gis,aut per uentum & acylacem,ſolenne iuramentum fuit. Apud Epidaurios per Se
melem,apud Thraces per Mercurium,Maſſagetis per Tanaim & Mæotidem paludē.
Cappadocibus per mōtem,quem pro deo colunt. Perſarū mos erat, per mitiā,hoc eſt,
ſolem iurare. Aegyptij allium,porrū & cepas,uelut ſanctiſſima numīa uenerati ſunt,
quæ fallere aut illorum periurio adſtringi,ſine graui piaculo non licebat. Fertur Zeno
per capparim,Iones per crambem,Lampon per anſerem,Socrates per canem & plata
num,ne per deos iuraret,aliquando per quercum & hircum:Sophocles per Laperſas,
hoc eſt,Caſtorem & Pollucem,deierare conſueuiſſe. Aethiopes per defunctos, quas
colebant in uita,quorum corpora uitro ſeruabant,deierarunt. Lacones per Spartanos
& Argiuos deos. Armenij iuſiurandum de rebus magnis in templo Anaitidis deæ,quā
maximi numinis inſtar habebant,ab ipſisq; religioſe colebatur, præſtare conſuerant.
Apud nonnullos per obſcœnos & fœtidos cibos:ab alijs per caput alterius,aut p men
ſam & fruges:nonnunquam ſuper deſectis carnibus,aut militaribus armis. Apud Sy
racuſanos,tactis cereis ignitis,iurabatur. Græcorū pleriq; per Rhadamantū, Pytha
gorei per quaternionem: ſiquidem hunc numerum ad animæ integritatē ſpectare di
cunt:in his fuere,mens:ſcientia,opinio & ſenſus. Aphri per uiros inſignes,qui uirtuti
bus enituere:Pœni per patrios deos, fidē iureiurando ſacrarunt. Orpheus aūt ſiquis
diuinam iuſtitiā atteſtari uellet, per numina octo iurare permiſit,Ignem, Aquā, Ter
ram,Cælum,Lunam,Solem,Phanem & Noctem. Philoſophi per Socratem, tanquā
numen ſanctiſſimum,Indi per aquam Sādaracinā,quæ apud magos e ſonte manabat,
maximum iuſiurandū æſtimarunt.ita ut deierantes graui nexu & certiſſimo exitio te
nerentur. Neq; omiſerim Prienenſium ſpectatiſſimū iuramentum,qui cum ad interne
cionem ad locum qui dicitur Quercus,cū Mileſiis graui bello decertaſſent,in eoq; li
beros & chara pignora amiſiſſent,ſi qd ſanctiore fœdere firmare uellent, per tenebras
quæ apud Quercū deierabant. Sicut Augilis q circa Cyrenen ſunt,& Naſamonibus,
niſi per manes defunctorū,quos ueluti deos colebāt, iurare fas erat, illorum ſepulchra
contingētes:quod Aegyptijs quoq; in more fuit,ut per defunctus quos in fictilib' circa
templa condiderant,maximū putarēt iuſiurādum,contra cuius religionē uenire nō li
cebat. Pœnorū mos traditur,ut aram & ſacra tangentes,uel agnum læua,dextra ſacilē
tenentes,deos hominesq; cōteſtērur,ut ſi illos ſciens falleret,ita ſe Iupiter feriret, quē
admodum ipſe agnū percuteret. Quin etiam uetus Romanis inoleuit mos,ut iuratu/
ri per Iouem,modo ad deorum aras ſacrificio perfecto,ignem,aram atque exta tange/
rent:modo ſuper cæſis hoſtiis iurarent:nonnunquam lapidem ſilicem tenētes, hæc ad
uerbum proferrēt:Si ſciens fallo,me Iupiter, ſalua urbe arceq; , bonis eijciat, uti ego la
pidem hunc eijcio. Quibus enunciatis,lapidem manu mittebat: ideo per Iouem lapi

per Iouem lapidem.

dem,ſolenniſſimum ſanctiſſimumq; iuſiurandum ueteribus fuiſſe ꝑditum eſt, illudq;
intentiori cura ſeruari oportebat. Quod quidem in fœderibus publicis ſolennius præ
ſtabatur,ut fecialis,ſumpto manibus lapide,pactis conuentis ſtare promitteret,in hæc
uerba:Si recte ac ſine dolo malo hoc fœdus,atq; hoc iuſiurandum facio,dij mihi cūcta

Fecialium iuramentum.

felicia præſtent:ſin aliter aut facio,aut cogito, cæteris omnibus ſaluis,ſolus ego pereā,
uti lapis hic e manibus meis decidet. Poſt quam precatiōem, manu lapidē eijciebat,
cui iuramento nullius opibus,nulloq; negocio cōtraire fas erat. Præter quæ frequēs Ro

Per ſalutē & genium principes.

manis fuit iuſiurandū,per deos & deorum numina,perq; terram,mare & ſidera:ſicut p
deum Fidium,qui Sabinorū deus eſt,cuius ædes in Quirinali fuit. per parētes uero præ

apud Romanes.

ſtari iuſiurādum,illosq; iuramētis aduocare,illiberalis ſermo eſt habitus. Præ cæteris
aūt ex omni memoria ſanctiſſimū iuſiurandū apud Romanos uiſum eſt,ut iurās,terrā

Per parētes. Sanctiſſimū iuſiurādum

tenens,cælum deosq; conteſtans,conceptis uerbis ſe & caput ſuum,ac ſtirpem & fami/
liam,bona & fortunas,quibuſdam additis precationibus deuoueret. Poſt aliquot uero

Per deum Fidium.

tempeſtates,per ſalutem & genium principis deierare, lōge præſtātiſſimum iuſiuran/
dum haberi cœptum,cui nulla ui,nulloq; imperio cōtraire fas erat. Quod Tiberi' Cæ
ſar de ſe præſtari uetuit:nam ne in acta ſua iurarēt,neue nomen ſuum teſtarentur, aut
genium,obſtinatiſſime reſtitit. Quod etiam de Nerone proditur,ut cum antea in acta

principum iurarent magiſtratus, collegam ſuũ Antiſtiũ in ſua acta iurare inhibuerit. Caius Caligula maximũ iuramẽtum, nec pro concione, nec ad milites, niſi per nomẽ Druſillæ præſtitit, cui plus nimio addictus erat. Claudius uero per Auguſtum. Eſt & q omnium ſermone celebratum, & magnis euentis periculiſq; expiatum, q̃d in ara Palicorum, lacu ſeu cratere religioſo, breui & profundo, ſemperq; lurido, apud Siculos iuramentum præſtabatur: ad quem multiplici ſcaturigine ebulliẽtem, iurantes ſpõſione facta, religioſe accedebant: & qui caſte & ſine labe criminis iuraſſet, illæſus & ualidus abibat: qui uero cõtra religionem, iuriſiurandi fidem abiuraſſet, reus criminis, in lacu demerſus, læſæ conſciẽtiæ & peierati numinis, morte pœnas dabat: in quorũ templo fama fert, crateres quoſdã incerta & cæca origine igneos globos perpetim euomere, & feruentem aquam tetri odoris inde æſtuare. Quod Ariſtoteles de fonte Acadino memoriæ prodidit, q iuxta Palicos in Sicilia manat, in quo tabellas inſcripto iuramento, ſi recte iuratum foret, ſupernatare, neq; liquore perfundi aſſeuerat: ſi perperam, protinus in profundum rapi, neque apparere ultra. Idem in Sardinia quaſdã aquarũ ſcaturigines facere: nã ubi periuriũ erat, quicunque in eis immerſus, cæcitate admiſſum facin⁹ luebat: qui uero integer ad inſiurandũ accedebat, incolumi fama clarius cernebat. Iuxta Tyanam quoque fons Ioui ſacer, frigidus ebullire traditur, qui quũ cæteris foret innoxius, periuris ſolum puſtulas liuentes, & uomicas facit calamitoſas. Atq; in Bithynia iuxta Brieti templum fons cæremonijs ſacer, manare feruẽtis naturæ, ubi periuri uelut urente flamma necabãtur, ita ut magno malo periuriũ lueretur. Tenet opinio in Arcadia apud aquã Stygẽ (quæ e petra manabat præſentiſſimi ueneni) ad Nonacrim, idem iuſiurandum præſtari, ſub inſigni documẽto ſpretæ religionis: nanq; in fraude & perfidia deierãtium, extremi diſcriminis erat. Sicut ſubterraneus ſpecus ad Corinthum, qui Palæmonis dicitur, à nemine adiri fertur ſine periurij pœna memorabili. Fuitq; in uſu apud Athenienſes, ut iuſiurandũ quod publice in fœderibus præſtabatur, poſtquam per ſenatum exhibitum erat, quo ſanctius foret, quæſtores, apud Argos uero, prætores confirment, apud Mantineam, uates & belli deces, in Elide autem, opifices & legum periti. ne quid repentino motu imperitæ multitudinis mutari aut, ſecus fieri diciq; poſſet. Præ cæteris uero maximum uinculũ iuramenti apud Samnites uetuſta religione fuiſſe traditum eſt, ut ara in medio cõſtituta, ac cæſis uictimis, omni aditu præſcepto, iurans introducatur, & furiali carmine inter ſtragem uictimarũ dira execratiõe adſtringatur. Qui etiam Arcadibus mos erat, inter cædes uictimarũ ſolennem fidem & iuſiurandum dare. Græcis uero, libantes dijs in ædibus ſacris iurare, magnum uinculum iuramenti exiſtimatum eſt. Illud utiq; profuerit admonuiſſe, diu ſeruatum apud Romanos, ut neq; uiri per Caſtorem, neq; mulieres per Herculem, iuſiurandũ darent, per Pollucem uero, utriq; iurare nõ uetantur. Sæpius tamẽ maſculi per deos, mulieres per deas iurare uſurparunt: licet Socrates apud Platonem per Iunonẽ iuraſſe legatur. Quodq; qui Herculẽ aut Dionyſium, uel deum Phidiũ iuraturi ſunt, ſub diuo iurare cogantur: ſub tecto autem non decebat, quia cum obuiam eundo periculis, laboribus maximis fuerint exerciti, in umbra & ſub tecto, tanquã ſubignaui ocio illos appellare turpe erat. Fuit quoq; literis ꝓditũ, pontifici maximo ꝑ deos iurare licuiſſe, per libertos uero, non licuiſſe. Solus tamen flamen dialis iuramentum præſtare perpetua lege uetabatur: ideo ſi quando in magiſtratu aſſumptus, ꝑ leges iurare tenebat, alium qui uicem illius ageret, ſufficere, & ita in leges iurare cogebat. Subit tamen reputatio, idem apud Phryges ſeruari, qui non modo nullo iuramento adiguntur, ſed nec alios ad deierandũ cogũt. Ferũt uero Gallos & Pœnos nulla religione iuriſiurandi moueri, quin ubi uiſum fuerit, deſæuiant, nullo rapinis modo aut ſæuitiæ præfinito. Sicut Aphrodiſiũ iuramẽtum pro uano haberi ueteres uoluerũt: nanq; ueteri adagio amantib⁹ uerũ ludificare, permiſſũ eſt. Fertur uero Dionyſii tyranni uerbũ, ſicut pueros talis, ita iuramentis homines fruſtrari oportere. Illud quoq; notatũ eſt, Euripidem & Ariſtophanẽ taxaſſe Spartanos uelut infidos damnoſoſq;, q̃bus nec ara, nec fides, nec iuſiurandũ foret. Idq; uero teſtimonio probari, q corrupto muneribꝰ rege Ariſtocrate, bello cõtra Meſſenios, læſa fide iuriſiurãdi, primi Martiam uirtutem uenalẽ

C. Caligulæ iuramentũ, Claudij.

Apud ſiculos in ara Palicorum.

Acadinus fons

In Sardinia.

Fons iuxta Tyanam.

Fõs in Bithynia,

Styx in Arcadia.

In ſpecu Palæmonis apud Corinthios.

Iuramẽta ꝑ quæſtores, ꝑtores, uates & belli duces alioſq; confirmata.

Viri per Herculem, fœminæ uero per Caſtorem iurabant.

Cæremoniæ.

Põti. Maxi.

Fal. dialis non iurabat

Phryges, nõ iurabat.

Gallis & Pœnis nulla religio iuriſiurãdi.

Venereum iuſiurandũ

Spartani perfidiæ taxati

fecere. Quod de Theſſalis quoq; poetæ tradunt, quibus ex fortuna pendet fides, cũ bello Peloponneſiaco fœdera & deos obliti, in ipſa acie ab Athenienſibus ad Lacedæmonios, mutatis ordinibus tranſfugerint. Quare Theſſala fides, uelut uana & fluxa, in prouerbium uenit. Parthis quoq; fides nulla, niſi quantũ expedit, quibus utilitas ſemper eſt fide ſanctior: idem Aphris Syrisq;. Soli tamen Arabes Perſæq; fidẽ ſeruare didice re: tanti enim fidem fecere, ut humanam ſocietatem cum fide tolli crederent, contraq; utilitatem fides illis ſemper antiquior fuit. Vno tamen exemplo proditur Amaſis Perſarum *rex labefactaſſe fidem, qui cum Barcæis ſuper occultam foſſam fœd⁹ feriret, id ratum fore iurauit, quoad hum⁹ illa firma ſolidaq; maneret: mox reiecta fouea, fœdus ſoluit, & iuſiurandũ rupit. Præ cæteris tradit. Zenocrati tãta fides habita, ut quũ nullius iurati teſtimonium admitteretur, ſoli Athenienſes ſine iuramenti religione aſſenſere, eumq; iniuratũ, ꝙ inueteratæ fidei eſſet, in fidem atq; officiũ admiſere.

*dux

Zenocratis fides.

Quid ſit exedra, quid menianum, de quibus apud iureconſultos mentio frequens, & quid embamma. Caput XI.

FVit in perpetua quæſtione apud iuriſperitos, q inter patronos cauſarum longe præſtantiſſimi habiti ſunt, quid exedra, & quid menianũ eſſet: de quibus ab Vlpiano de his qui deiecerunt, mentio fit. Et quum homo quiſpiam inſigniter impudẽs, aſſereret feneſtræ genus fuiſſe exedrã, qualẽ in noſtris ædibus hodie cõſpicimus, idque improbiſſime contenderet: alij aliter cenſentes, ſedem eſſe putarunt, qua uiri maturo ingenio, ſtudio & bonis artibus dediti, uti ſolitauere, idq; Ciceronis autoritate ſignificari, de natura deorum primo, ubi in exedra ſedẽtem, diſſerere aſſeuerat, eumq; hic uerbi ſignificatus longe ab Vlpiani mẽte diſſideret, animaduerti tandẽ, nõ ſedem ab Vlpiano, ſed cubiculum deſignari columnis fultũ, & epiſtylijs pluribus, excisis ſpatijs, quibus proſpectus in uiã erat, aliquando ſub dio, nonnunquam ſub tecto: menianum uero dici, proiectum protentumq; ſpatium ultra ædes tignis porrectis, nullo munimento fultũ ab imo, ambulandi proſpiciendiue cauſa, a Caio Menio Craſſi collega unde nomẽ mutuauit, inuentum. Cum enim C. Menius, Catone & Flacco cõſulibus domũ uẽderet, ut ibi baſilica extrueretur, ius unius columnæ ſupra quam tectũ proijceret, & tigna immitteret, ſibi excepit, quo ſuperiora latius paterẽt, & poſteri proſpectarẽt: cuius generis ædificia, inde meniana dicta, hodieq; id nomẽ obtinuit: idque à Labeõe de priuatis ædificijs aptiſſime notari, cuius uerba fuere: Proiecta ſunt ea, quæ ita prouehunt, ut nunquam conquieſcant. eiuſmodi ſunt meniana & ſubgrũdia. Iterũ quærebatur, quid eſſet embãma, de quo ab Vlpiano de uino & oleo legato, an aceto decedat annumerari, eleganter quæritur. Cumq; in uerbi ſignificatu ſoliciti eſſent, neq; id aſſequi uiderentur poſſe, nos embamma cenſuimus contritos ſapores dici, acido uino infuſos, aſperrimi guſtus, ad acuendũ excitandumque ſtomachum, à uerbo embapto, quod eſt, intingo, ſeu (ut putant alij) acetum coagulatum, ꝙ uino dilutum aut aqua aceti ſaporẽ facit. Eſt igitur Vlpiani opinio, aceto legato, embãma perinde legato accedere, ſicut acetũ: quoniã eiuſdẽ ſaporis & naturæ ſunt. Verba uero Vlpiani de uino legato, hæc fuere: Si acetũ quis legauerit, nõ cõtinebitur legato acetũ, quod uini numero fuit: embamma uero cõtinebitur, quia aceti numero fuit.

Quot uirgines ueſtales, quæue illarum diſciplina & inſtitutio fuerit, qua ve afficiatur pœna inceſti damnata. Caput XII.

QVi de Veſtalibus uirginibus memoriam reliquere, illas à Numa pompilio primum lectas fuiſſe autumant, quod ſacerdotium cum Albæ oriundum eſſet, idẽ Numa inde tranſlato ſacro, Romã aduocauit: utq; Veſtæ antiſtites aſſidue forẽt, præcipua uirginitate & alijs cæremonijs ſanctas fecit. Cuius inſtar ſacri, in Poliadis Mineruæ templo multa religione inclyto, in Attica fuiſſe legim⁹, in quo uirgines aſſidue degere, & lycnũ inextincti luminis, ac Palladiũ exiſtere, multorum opinio fuit. Lychnum quoq; in arce Athenis Mineruæ conſecratũ ferunt, quẽ ſemel oleo repletum, aſſidue lumini alimenta ſufficere ad inſequẽtis anni eundem diem, prodiderunt. Ignem quoq; peruigilem apud Delphos cuſtodiri a mulieribus, quæ matrimonio ſolutæ erant, inuenimus: ubi ſi quãdo extinguebat, ex Solis flama peregri-

Veſtales a Numa inſtitutæ.

virgines in Mineruæ templo.

Lychnus Athenis.

Ignis peruigil apud De

num elici oportebat. Perſæ quoq; ignẽ habent peruigilem,ſicut Chaldæi,Medi& Aſſyrij,ut deorum maximum,illiq; uelut ſacro numini hoſtias mactare,& ſacra facere,atque ex illo euenta rerum interpretari aſſuerãt: apud quos Dianæ Ecbatanæ templum fuit,quam Anaitim uocãt,cuius ſacerdotes procul à uirili contagio in ꝑpetua uirginitate degunt. In Britãnia quoq; Mineruæ numẽ colitur, in cuius tẽplo perpetui ignes nunquã caneſcere in fauillas,ſed in ſaxeos globos uerti ferebãtur. Hæ aũt uirgines in templo Veſtæ,quod forma circulari fuit,inter Capitolium& Palatium morabant aſſidue, ad quod ingredi interdiu uetabatur nemo: ſub noctem uero adire,præ pudore, maſculo non licebat:fœminæ uero fas erat. in quo nulla Veſtæ effigies aut ſimulacrũ deæ cui immolarent uiſebatur, quia Veſtam nihil aliud quàm animũ & diuinum putarunt ignẽ, quæ diuina mens animo concipitur, oculis nõ uidetur. Sicut Corinthi ædes Parcarum, Cæreris& Proſerpinæ, nulla habere ſimulacra dicuntur. Tametſi Veſtã, uirginis ore tympanum geſtantis,quod uentos cõtineat,nonnulli effinxere:cuius aditum ex fonte camœnarum Veſtæ conſecrato,ex Numæ legibus,ueſtales ſpargere aſſuerãt. Quod quidẽ minime inauguratum fuit,ne quãdo in eo ſenatus cogeretur,ideo nõ eſſe templum aliqui exiſtimarunt: licet in atrio Veſtæ quod a templo ſeiunctum erat,quãdoq; haberi ſenatum uideamus. Quibus uirginibus,ne ſacra intermitterent,ſtipendiũ de publico ſtatuit. Eas cũ quatuor a principio fuiſſe tradunt,quarũ nomina Gegania& Beremia,deinde Camilia & Tarpeia,primum à Numa initiatæ,& poſt Numã a regibus ad ſacerdotium addictæ. Lapſis inde tẽporibus,quum populus in ſex partes diuiſus foret, ut pro eo ſua quiſq; parte miniſtram haberet ſacrorum,duas additas fuiſſe ferunt, donec aucto & propagato imperio,collegium Veſtalium ad uigenariũ numerum conſtitutum fuit: quibus quæ præſidebat,dicebatur maxima. Has ergo arbitrio decretoq; pontificis max. ingenuas & libero patre genitas,etiam nolẽtes& ab inuitis ad ſacerdotium cogi compertum eſt,eas præcipue,quibus ſumma integritas,pudorq; & uirtus foret,niſi flaminis,pontificis,augurijs,aut quindecim uiri ſacris faciundis, tubicinis ue ſacrorũ,uel ſeptemuiri epulorum,aut ſalij filia foret:horum enim filias, inuitas & detrectãtes ad ſacerdotium cogi non poſſe,neq; cuius pater tres aut ſuprà filios nõ haberet: neq; illam,cui⁹ ſoror ueſtalis fuiſſet capta,pontificum decreto cauebatur: neq; illas,quarum mater cum uiro diſſidium feciſſet neque in eodẽ cõiugio maneret. Quarum ſi qua mortẽ oppeteret,in demortuæ locũ aliã capi oportebat: ſed nec minor ſex, neque decẽ annis maior capi poterat,quæue patrima & matrima nõ eſſet,neq; ea quæ aliquo oris aut ſenſus uitio laboraret. Quæ dum capitur à pontifice max. nõ ſuo nomine,ſed Amata appellatur,omẽ ueteris denominationis ſequuti: ſiquidem quæ prima ueſtalis capta fuit,hoc nomine fert nuncupata. Quibus quidẽ ad ſacerdotiũ admiſſis,aſſidua in ſidẽs cura inerat ignis ſacri & æterni,qui in penetralib⁹ Veſtæ in fictilibus uaſculis ſeruabatur,quaſi cæleſtis arcani cuſtodiam & curam fidelem per uices agere,ignemq; ſeruare: Quibus propter ſanctitatẽ & continuam uirginitatẽ,tantus eſt honos habitus,ut uelut ſacro ſanctæ,ab omni uirorum cõtagio intactæ forẽt,aduerſusq; eas,aut decreta iuſſusq; earum,nulli magiſtratui intercedendi facultas erat. Quibus hoc etiam tributũ eſt,ut licet eſſent ſub patris iure poſtquã ad ſacerdotium adſcitæ ſunt, ſui iuris effectis, teſtandi manumittendiq; etiã ſine curatore libera facultas foret. Ipſæ tamen inteſtati hæreditatem adire,aut bonis ſuccedere,uel ipſis inteſtatis hæredes aliqui eſſe nequibant, quod ueteri ſcito apud Labeonem cauebatur. Cumq; ſoli Theratiæ ueſtali,priuilegio honoris,ius teſtimonij dicendi à populo datum eſſet,hinc effici cogiq; poteſt, reliquas teſtimonij ferendi ius non habere: eas tamẽ quum teſtimonium dicebãt, iudicio & foro adeſſe oportebat. Tum ſi qua diſſidia & ſimultates,uel aliquæ exortæ offenſiones fuiſſent, aut ſeditio inteſtina coorta inter ciues,ut ueſtalibus intercedentib⁹ & deprecatricib⁹, & quaſi internuncijs, pacis fœdera inirentur,illarũ curæ mandabatur: hiſq; medijs & procurantibus,offenſarum culparumq; uenia impetrabatur. Teſtamẽta quoq; & quæ ſecretioris conſilij erãt,quæue quis celari,& in abdito eſſe,& ſuo tempore in luce promi uolebat,apud illas deponebant,ut in fideli cuſtodia eſſent. Quib⁹,poſtquã in ſacerdotium adſcitæ fuerunt,triginta annorum caſtitas præſcripta fuit: primo enim decennio

Phoſ.
Perſas,Chaldæos,Medos,& Aſſyrios.
Dianæ Ecbatanæ ſacerdotes.
Veſtales in tẽplo Veſtæ.
Veſtæ nulla effigies.
In Parcarũ, Cereris & Proſerpinæ ædibus nulla ſimulacra.
In Veſtæ templo ſenatum cogi non licebat.
Quatuor primum Veſtales,deinde ſex tandem uiginti.
Etiam inuitæ ad hoc ſacerdotium cogebãtur.
Amatæ nomen Veſtalibus impoſitũ.
Munus ueſtalium. Honos ueſtalium.
Theratiæ ueſtali,ius ferẽdi teſtimonij.
Alia ueſtaliũ munera.
Triginta annorum caſtitas ueſtalib⁹ præſcripta.

tēpla, atq; unicū caſtitatis exemplar, religioſe obſeruarent. Et tametſi tanti exēpli & diſciplinæ forent, illas tamen athletarum ſpectaculis & theatro interfuiſſe quandoq; legimus, ſcilicet remiſſo officij munere, de concilij ſententia. Si qua uero deteſtabili ſcelere polluta, omnium ſententijs pontificum inceſti conuicta & dānata foret, in eā manꝰ aut uim inferre nulli licuit: ſed poſtquā familiā in poteſtate habere, & ſacris abſtinere iuſſa fuerat, ſtata die ſub effoſſa humo ad portā Collinā, in loco cui Scelerato nomen, uiuam defodiebant: uirginis uero ſtupratorem, in comitio cædebāt ad necē. In ea eñ ſubterranea erat fouea, ad quam gradibus deſcenſus, & in imo lectulus, lucerna ardēs, panis ſimul & lac, item aqua & in gutto oleum: uirginē uero damnatam, dēptis uittis e uertice, feretro impoſitam, cultu miſerabili, maximo omnium horrore, eo deducebāt: quo ubi deducta fuerat, uinculis ſolutā, pontifex maximus ſolēne præfatus carmē capite uelato ad oſtium foueæ conſtituebat: & poſtq̄ ingreſſa fuerat, illo auerſo, & ſcalis ſublatis, deſuperq; aggeſta humo, defodiebant uiuā, ita ut ab omni hominis tactu illæſa extingueretur. Qua die tanquam lugubri & ominoſa conſternata urbe, uelut ſi repentinum incommodum accidiſſet, iuſtitio indicto, nihil publicæ magnæq; rei agere licebat. Tanta uidelicet cura, tantaq; ſolicitudine priſci cauebāt, ne qua in ſacerdotes & deo dicatis uirgines uis fieret. Fuere aūt ueſtales inceſti damnatæ inter alias, Popilia, Aemylia, Oppia, Fabia, Minutia, Sextilia, Opimia, & Floronia, inter quas Caparonia ſuſpendio ſupplicium præuenit. Fabia uero inceſti cauſam dixit, cū ei Catilina obijceretur, & quia ſoror Terentiæ Ciceronis erat, inducto crimine, abſoluta fuit. Cornelia Maximilla abſens & inaudita, a Domitiano inceſti rea, quū eſſet abſoluta, nō ad ſi forſan criminis, prauo iudicio pœnas dedit. Cūq; Vrbina falſi criminis, uirgis cæſa & uiua defoſſa fuiſſet, religio urbē peruaſit, immeritā pœnam luiſſe, quod poſt illā ti contagio matronæ mortuos edebāt partus, ipſæq; una interibant, ob id admiſſum plecti & merita noxa puniri. Poſthumia uero ob mūdiorē cultū, criminis inſimulata, cauſam dixit: mox ſine noxa & innocens cōperta, de collegij ſentētia, oīm uotis abſoluta fuit.

Spectaculis admiſſæ. *Veſtalis inceſti conuictę pœna.* *Veſtales inceſti damnatæ.* *Quæ abſolutæ.* *Innocentes condemnatæ.*

Ex quibus ueteres captare auſpicia ſolerent, & auſpiciorum quæ proſpera, quæue piacularia ſint.

Caput XIII.

PRiſcos Romanorum adeo auſpicijs deditos fuiſſe conſtat, ut poſt urbem conditam, falſa illa ſuperſtitione & praua religione ducti, nihil bello uel pace, domi militiæq; agerēt, niſi auſpicato. Sed inter auſpicia de q̄bus antiquitas fabulata eſt, quæ proſpera, quæue piacularia ſint, ſæpe quæſitum eſt. In primis receptum eſt, auſpiciorum quinq; genera obſeruari ab augurādi peritis: primum ex cælo, ſecūdum ex auibus, tertium ex tripudijs, quartum ex quadrupedibus, ultimū ex diris. Et his quædam oblatiua ſunt, quæ nō poſcuntur: quædā impetratiua, quæ optata ueniunt. Oblatiua, nō ſemper auſpicium facere: ſiquidem in poteſtate uidentis ſunt, an illa ad ſe pertinere uelint. in augurum enim diſciplina hoc traditur primū, nulla auſpicia, ſiue boni, ſiue mali prænuncia, ad eum qui illa obſeruare negauit, pertinere: nam temere iacta, & ſine ratione uaga, diuinationem non recipiunt. Ex impetratiuis autē auſpicia uera ſumi, ſæpe notatum eſt. Quotieſq; augures ex arce augurium petunt, lituū tenēt ſine nodo aduncū, quo cæli regiones & certa ſpatia, q̄bus uidēda ad ſe pertinere uolebāt, quæ templa dicte ſunt. ſedebat enim augur uelato capite, & lituo cæli regiōes notabat. Ex cælo fit augurium, ut ſi læuum intonuiſſet, quod proſperi euentus putarunt eſſe: idem, ſi fulgur à ſiniſtra in dextrā emicuiſſet, Hetruſca diſciplina: quia quæ nobis læua ſunt, à dijs dextra ex parte demitti putant. Ideo fulmen in rebus omnibus lætum auſpiciū facit, boniq; euētus eſt, ſi ſiniſtra ex parte uenit. In auſpicijs enim quæ ſiniſtra ſunt, bene euentura putantur: tametſi Græci dextra ex parte ueniens augurium, auſpicatius putent. Ex his tamen dira habentur fulmina, quæ per ſeptētrionem in occaſum uergūt: quæ uero ex ortu ducunt originē, & in eandē partem cæli circumactu redeūt, ſummā portendunt felicitatē, quale oſtentum Syllæ dictatori oblatum memorāt: aut quum fulmen e cælo decidit, rurſusq; in ſublimi crebris ignibus micat, quod fortunatū fuiſſe nemo dubitauit. Ipſum tñ fulmē, quacūq; ex parte uenit, comitia impedit. Ioue eñ tonāte, nihil cum populo agi poſſe liquet. Si tñ tonet in comitijs, uitium oblatū credādis ma

Auſpiciorum quinq; genera. *Cæremoniæ dum ex arce augurium petebatur.* *Templa* *Ex cælo.* *Græci.* *Fulmina dira, & contra,* *Fulmē comitia impediebat.*

giſtratibus, atq; ideo obnunciari oporteret: ſi uero grandinet ſimul & fulminet, calamitatem præſignari uolunt. Propterea cum omnes dij manubias albas nigrasq; habeãt, ſolius Iouis rubras eſſe uolunt. Et quanuis Hetruſci uates nouem dijs fulminum iactꝰ poteſtatesq; tribuãt, quorũ undecim fuere genera: Romani tamẽ diurna Ioui, nocturna Sumano (quẽ Plutonem dicunt) tradiderunt. Fuitq; memoriæ proditũ, ea fulmina quæ ſolus Iupiter excutit, læta eſſe: quæ uero concilio deorum aduocato, auerſa reputari. Ideo fulgetras adorare, & poppyſmatibus obſtrepere, conſenſum eſſe gentiũ Plinius notauit. Eſt autẽ poppyſma, ſibilus tenuis ore emiſſus. Græci uero, ut uim tonitrꝰ & ſpeciem fulminantis cæli auerterent, pateris uina effundebãt. Thraces dũ fulminat aut tonat, in cælum ſagittas intendunt, rati tonantẽ hoſtem eſſe dei, quem ipſi colerẽt. Paulo tamen Aemylio apud Amphipolim ſacrificãte, fulmen e cælo emiſſum, quũ ſacra combuſſiſſet, regni mutationem portendit, quod mox cõſequutum eſt. Fuitq; opinio haruſpicum, fulmina magnopere fieri in pollutis lucis: ideo reliquias fulminis cũ ſacrificio ſepelire, diſperſosq; ignes in unum cogere, & quadam tacita prece, terræ condere ſolebant, quẽ locum bidental dixerunt. Nonnulli impares tonitrus boni ominis eſſe, & felicia portendere uolunt: pares autem, diros euentus & calamitates: alij matutinos, uentum: imbrem uero, meridianos prædicere. Serena tamen tempeſtate tonuiſſe, hominesq; aut ædes ſacras de cælo tactas eſſe, triſtis euentus fuiſſe & auſpicij mali, ſæpe notatum eſt. Contra uero Homerus, Iouem ſereno intonuiſſe poſt effuſas preces, felix omen & ratum auſpicium fecit. M. Craſſo caſtra quæ trans Euphratẽ metatus fuerat, bis fulmine icta, triſte prodigiũ & infandas cædes attulere. Alij ex fulguribus quædam publica adnotarunt, alia priuata: publica, nõ ultra trigeſimum portẽdere annũ, niſi in deditione oppidi: priuata, non ultra decimum augurium facere, niſi in ſpõſalibus & natali die auſpicata. ex quibus quædam poſtularia, alia peſtifera, pleraq; conſiliaria dicta ſunt: aut monitoria uel auxiliaria, hoſpitalia uel regalia, nonnulla peremptalia, quæ ſuperuenientium fulgurum ſignificationem perimunt. Ea em̃ tantã uim habent, ut quicquid illa portenderẽt, illorum interuẽtu tollatur. Quod uero interuentu fulminis portentum eſt, alterius ſignificatione tolli nequit: peſtiferam mortem, poſtularia ſacrificiorũ emẽdationem admonẽt. Pars multo maxima, tria fulminum genera fecit: conſiliariũ, quod poſt cogitatum negocium ſuperuenit: autoritatis, quum poſt rem perfectam, bonum aut malum quod futurum ſit, prædicit: ſtatus, ubi nec opinãtibus nobis fulmẽ interuenit. Quæ uero fortuita ſunt & in caſu poſita, nulla ratione ſubnixa, diuinationẽ non recipiunt. Ex auibus uero, augures quaſdam obſcines, quaſdã præpetes notarũt: obſcines cãtu, præpetes uolatu augurium facere & futura prædicere. Semper enim cantus obſcinis quum ſiniſter eſt, fecundiſſimus fuit. Ex præpetibꝰ autem aquila, uulture & buteone, ſanquali & immuſylo, lætãtur, easq; felices euentus eſſe, quum ingentibus alis patulæ & porrectæ uolant. quaſdam dixere funebres, quæ omine auerſo aliquid fieri uetãt: nonnullas ſuperuaganeas, q̃ ex ſummo acumine emittunt uocem: alia caduca auſpicia, quum in templo per augures metato aliquid excidit: pleraq; cliuia, quæ difficulter eueniunt. Aquila ſi dextra ex parte uenit, felix omen facit, & magnarum reiũ auſpicia: quas quidem uolatu augurium facere, præcipue ſi ſtridẽtibus alis euolare uideant, omen futuri maximi boni, ac læta & magna portendere dixerunt. Vultures q̃que Romulo in condenda urbe præſens auſpicium fecere: Sed tamen uultures aquilarum fœtus implumes occidiſſe, nidosq; euertiſſe, ipſosq; a paſtu pedibus & roſtro abegiſſe, Tarquinio Superbo exilium & regni amiſſionem, quæ mox ſequuta ſunt, portenderunt. Aquilam Tarquinio Priſco pileũ detraxiſſe in ſublimi, deinde capiti repoſuiſſe, regnum ominatã ferunt: ſicut Ariſtãder aquilæ augurio, uictorem Alexãdrũ prædiuinauit. Rurſus correptum iaculum e manu ſatellitũ abſtuliſſe, & in profundũ deieciſſe, uelut prodigioſum oſtentum, Dionyſio exilium, & regnum ſibi abrogari, funeſtasq; calamitates præmonſtrauit. Fuitq; diu quæſtionis, an ſanqlis & immuſylus inter aquilas cẽſendi forent: quorum uolatus licet æuo priore incognitus, fecundiſſimos habere euentus cenſebatur. Cumq; ex auibus omina multi obſeruarint, præcipui fuere Cares, q̃bus rex Caras ex auibus auſpiciũ dedit primus. Poſtea Arabes, Phryges, Ci

Manubiæ Iouis cur rubræ.

Poppyſma. Fulminis auertendi ratio

Ful. in pollutis lucis.

Tonitrus impares, pares, matutini, meridiani, ſereno tempore emiſſi.

Trium fulminum genera apud plurimos.

Auſpicia ex aquilæ & uulturis uolatu.

Quæ gentes auguria potiſſimum obſeruarint

lices, Piſcides, Pamphilij & Galli, auiū cantus & uolatus religioſe obſeruarunt: ex q'
bus uera auſpicia ominati ſunt: quibus obſeruatis, haud ſecus q̃ ex oraculis cūcta reiū
& negociorum præſumpſere. Sæpe tamen uulturem in ædem Iouis, aut deorum uo/
laſſe, prodigij loco receptum eſt: ideo uelut portentum maliq; auſpicij, procuratum fu
it. Si tamen uultures, corui & aquilæ in unum coirent, cædem haud dubiam: & ſi gru
es uolantes a recto flecterent curſu, & retrocederent, infandā nautis tempeſtatē, & ma
re procelloſum, mox turbines & fluctus prænunciarunt. Ciconiā nō ut grues prodigi
um facere dicunt: ſed in augurijs non dubiam ferre cōcordiæ ſignificationē. Proxima
eſt accipitrum natura: præcipuū uero genus, quod circum appellant, altero pede clau
dum, quod fortunatū nuptijs & pecuariæ rei opinati ſunt. Cōtra miluus diri maliq;
ominis, ſemperq; infortunia præmōſtrare creditus. Triorchen uero, cui principatū de
dere augures, & falconem, felicis euentus, futuriq; maximi boni ſpem habere, augurio
expertiſſimo compertum eſt. Eſt autem triorches quem buteonē antiquitas dixit, qui
ꝙ treis teſtes habeat, triorches dictus. Falconis uero auguriū tā auſpicatiſſimū Thu
ſcis fuit, ut uiſo augurio, Capuā in ſolo feliciſſimo cōdiderint. Dareo accipitrum uiſio
duo uulturū paria uellicantiū, omen fuit, ꝙ e coniuratis ſumpto ſupplicio, haud mul
to poſt Perſarum regno potiretur. Picus uero martius & luſcinia efficaci auſpicio ha/
bentur, proſperaq; ſemper & felicia decreuerūt. inter quæ ardeolas, quas leucos uocāt,
quum ad auſtrum uolant uel ſeptētrionem, magna ſemper portendere uoluerūt: ſolui
enim periculo & metus exinaniri eorum aſpectu, multorum opinio fuit. Luſcinia quæ
in ore Steſichori infantis cecinit, talem illum futurum deſignauit, quantus poſtea fuit.
Contra hirundines infauſti ominis eſſe, & ancipitem afferre fortunam, multi prodide
runt: nam Cyro regi, dum contra Scythas bellum parat, hirundinū uiſio infauſtā fe
cit expeditionē. Eædem quoq; Pyrrhi tabernaculo, & in naui Antonij inſidētes, ſuſce
pti belli infelicitatem & funeſtas clades portenderūt. Picus quoq; martius in capite p̄/
toris iura reddentis deprenſus, & occiſus, futurum excidium auguratus fuit: in uexillis
uero Sabinorum inſidens, felix augurium fecit. Colūba ſi comitata eſt, proſperos ſuc
ceſſus auguratur: cæteris autem nullius auſpicij credita eſt: ſicut cycnus nautis, & his q̃
freto agi uolunt, proſperos curſus denunciat: reliquis uero inauſpicatus. Circum tamē
de genere aquilarum, columbam diſcerpētem unguibus, felix nunciū attuliſſe Home/
rus uoluit. Præpoſteros aut ueſpertinos gallorum cantus, optimi euentus multi nota/
uere. Themiſtocli pridie q̃ in Xerxem duceret, auditus gallorum cant⁹, uictoriæ mox
futuræ prænuncium fecit: idq; ideo, ꝙ uictus nequaquam canit: uictor uero obſtrepit
& murmurat. Contrà uero gallinarum: nam diri aliquid imminere, aut futurū incom
modum illarum cantus deſignauit. Inter reliquas uero inauſpicatiſſima fertur incēdia
ria & piacularis, propter quam urbs ſæpe luſtrata fuit. quæ autem hæc fuerit, maximæ
quæſtionis eſt. Coruus quoq; inter aues inauſpicatæ eſt garrulitatis: peſſimam uero cor
uorum ſignificationem, maxime quum glutiunt uocem uelut ſtrangulati, Plini⁹ nota
uit: ſi uero ab ortu clara uoce occinuerint, p̄ſentē felicitatē: contra uero, ab occaſu exi/
tium apportant. Coruos tū pullos deuoraſſe, reliquiaſq; in nidum detuliſſe, diſſidiū in
ter Syllam & Marium, quo plurimo ſanguine pugnatū eſt, deſignauit. Coruos quoq;
aurum corroſiſſe, uelut dirum maliq; portenti, procuratum fuit. Eædem quoq; aues in
uolantes obſtrepenteſq;, Alexādro Babyloniam ingreſſuro, & Ciceroni imminens pe
riculū extremaſq; ærumnas præmonſtrarunt. A dextra tn̄ coruus, & à ſiniſtra cornix
uel picus, ſpem non ambiguā & ratum auſpicium fecere. Maxime uero abominat⁹ eſt
bubo, triſtis & dira aues, uoce funeſta & gemitu, qui formidoloſa, diraſq; neceſſitates &
magnas moles inſtare portendit: ipſum tamen cantu & ſtridore querulo, dirum facere
auſpicium putant. tacens, non ſemp malus fuit: quippe bubonis aſpectus, Agrippæ ca
ptiuo Iudæorum regnum portendiſſe fertur. Noctua quoque non ſemper infortunia
facit: nanque uolans, inſignē de hoſte uictoriam quandoq; apportauit. Apud Atheni
enſes enim, noctuæ uolatus uictoriæ ſemper fecit auſpiciū. Si tamen ſereno canit, tem/
peſtatem: tempeſtate uero ſi occinuerit, ſerenum nunciare fertur. Eadem uero in haſta
regis Pyrrhi inſidens contra Argos euntis, factum illi & diſcrimē extremū prædixit.

Siniſtrum omen ex uulturibus.
Ex uulturi. coruis & aquilis congregatis.
Ex gruibus.
Ex ciconia.
Ex accipitre
Ex miluo.
Ex falcone.
Ex butione.
Ex pico & luſcinia.
Ex ardeola.
Ex hirūdinibus.
Ex pico martio.
Ex columba
Ex cygno.
Ariſt. circū inter accipitrum genera recenſet.
Ex gallorū cantu.
Ex gallinarum cantu.
Ex coruis.
Ex bubone.
Ex noctua.

Apes quoq; ſuo examine dira oſtenta ſæpe & triſte auſpicium fecere, ſicut ante pugnã

Ex apibus.

Pharſalicam in ara inſidentes: & in nauibus conſpectæ, dũ per æquora ferrentur, Dioni & Pompeio Magno cladem pernicioſam, & calamitoſos caſus prænotarunt. Et quũ in caſtris Bruti examen conſpiceretur, mutari caſtra haruſpices iuſſerũt, ne quid diri portenderent. Nonnunquam felici euẽtu, ſicut quum in caſtris Druſi uua dependẽte inſedere, quo tempore ad Arbalonem proſperrime pugnatum fuit. Ipſas uero apicem arboris inſediſſe, oppugnatiõis futuræ & teterrimi belli afferre ſigna, multi adnotarũt: quæ uero apes in ora infantis Platonis aduolarunt, haud dubiam ſpẽ eius magnitudi

Ex ueſpis.

Ex omni generis auium circumuolatu.

nis attulerunt. Aliter ueſparum examen: nam calamitoſum auſpicium facere probatũ eſt. Aues autem omnium generum circumuolaſſe, felicitatem magnæ fortunæ, diadema q; regium mox futurũ Gordio oſtenderunt. Ferũt in Alexandriæ deſcriptione, cũ ob gypſi inopiam mœnia farina frumenti deſignarentur, aues omnis generis illam depaſcentes, omen feciſſe, horreũ uicinis gentibus quandoq; futuram. Et tripudijs uero

Auguria ex tripudijs.

eſſe auguria, ueteres fabulati ſunt: ut ſi pulli non addixiſſent, uel ſi uitulus e ſacrificãtium manibus proripuiſſet, aut hoſtia profugiſſet, uel percuſſa mugitum dediſſet, uel ſi inter ſacrificandum aliqd triſte oculis aut auribus occurriſſet, ſeu in extis caput iocineris defuiſſet, quæ omnia fœdi euentus eſſe, nemo dubitauit. Flaminio ſacrificanti, uitulus qui multos cruore inſperſit, omen magni terroris fecit. Vel quum pulli e cauea ad dicerent & paſcerentur, ita quod tripudium facerent ſoliſtimum, quæ ſecũdiſſima traduntur auſpicia: nam paſcentes aues uidere, felicitatem portendere multi cenſuerũt.

Ex uino.

Lydi, Perſæ, Iberi & Thraces, nõ ex auibus, ſed maxima auguria ex uino obſeruarũt: Nam uinũ effundere, aut ueſtes uino inquinare, felicis haud dubie fortunæ ſigna eſſe, augurati ſunt: idq; atteſtante Homero, qui Vlyſſe diſcedente, & bona uerba præcãte, Alcinoi uxorem humi facit uinũ fundere, uelut preces ratas dijs habituris. Germani

Ex hinnitu & fremitu equorum.

ex hinnitu & fremitu equorum, monitus futurorum prædici putãt, quos nullo opere contactos, candidi coloris plurimos educebãt. In Cappadocia ex myrrhicinis uirgis, in Scythia ex ſalignis humi cõſtratis: alij ex uibrata ſalitione oculi, quod auguriũ palmicum in: Lycia ex piſcibus, q̃s ichthiomantes uocant: atq; Enarces Androgeni ex tiliæ fronde uaticinantur, Naſamones uero ex ſomnijs ad ſepulchra defunctorũ. Fuitq; apud Byzantios receptus mos, ut ſcombiorũ regem uidere, qui inter conchylia eſt mi

Ex quadrupedibus

ri aſpectus, aut iunctum iumentũ ſtercus emittere, fortunatiſſimos euentus faciat: quæ ſingula augurum diſciplinis latius tradita & præcepta ſunt. Ex quadrupedibus autẽ

Ex lupo.

Ex iuuencę anniculę aut mulæ partu.

Ex leonis aſpectu.

Ex capræ.

Ex aſino leonẽ occidente

Ex ſerpẽtis, uulpis, canis.

fuere, quæ pedeſtria dicuntur auguria: ut quæ à lupo, ſerpente, equo, uulpe, ceteriſque reptilibus fiunt. Lupum, ſi ad dextram commearit pleno ore, magnæ & proſperæ rei augurium facere, & nullũ præſtantius eſſe opinantur: contrà, lupos in Capitolio uiſos, prodigij loco eſt habitum, cuius cauſa luſtratum Capitoliũ quandoq; uidemus, Lupũ quoq; caſtra introiſſe, & laceratis obuijs intactum abijſſe, exitium & cladẽ portendiſſe euentus docuit, toto poſtea exercitu ingẽti clade affecto. Rurſus, quum ceruа à lupo fugata, inter duas acies euaſiſſet illæſa, inſignem uictoriam Romanis dedit. Lupos q̃que in foro uiſos, incolumes euaſiſſe, armis opprimi patriam, & magna rerum momenta deſignauit. Quum in Libyam colonia duceretur, lupos metas quibus agger deſignabatur, mordicus diſſipaſſe, uelut diri euẽtus, effecit quo minus deduceretur. Non ſic Samnitibus deducentibus coloniam, quo duce auſpicatã deduxere, quare Hirpini dicti. Fuitq; animaduerſum, lupum ſubnigrum obuiã factum, grande diſcrimen afferre. Iuuenca ſi annicula, aut mula ſi gemellos peperit, oſtentũ dirũ peſtemq; denũciat. Sicut leonis aſpectus famoſus fuit & inglorius, itineraq; infeſta facere creditus: nanq; hoſtium pugnam ſæpe portenderunt: capræ uero, ſalutaris. hæ enim Carano eximiæ felicitatis duces fueret. Aſinum leonem occidiſſe, omẽ magni terroris feciſſe, necemq; Alexãdro portendiſſe, literis mandatum eſt. Serpentem per impluuium decidiſſe, aut iter cõmeantium interrupiſſe illæſum, uel fœtam uulpem obuiam habuiſſe, aut canem alienas ædes introiſſe, formidoloſos caſus & inſignẽ calamitatem facere, periti adnotarũt. Serpentem quoq; extis ſolennibus depaſtum, diri ominis & extremi exitij loco eſt habitum. Contrà, Syllæ inter ſacrificandum ſerpens uiſus & elapſus, felicem uictoriam

dedit. Suburbana uero colubris plena, equoſq; illis depaſtos. Crœſo Lydorum regi ab
externis regnum ſubigi portenderunt. Mures quum candidi ſunt, lætum auſpiciũ fa Ex muribus
ciunt, illorum occentu dirimi auſpicia dicantur: nanq; occentus ſoricis auditus, Fa/
bio Maximo dictaturam, & C. Flaminio magiſterium equitum, deponẽdi cauſam de
dit. mures quoq; in Argillæ fundamentis apparuiſſe pugnantes, ciues præferoces & mi
litares, haud dubio argumento præſignauit: ea enim urbs ad Strymonem bonis auſpi
ciis condita, à muribus dicta eſt: ſicut Coronæ ciuitas in Peloponeſo ad Pamiſi flumẽ,
ꝙ cornix ænea in fundamentis apparuit, felix nomẽ tulit. Si quid tamen mures arroſe
rint, triſtia ſemper & dira portenderunt. Carboni imperatori corroſis faſciis, quibus in
calceatu utebatur, exitium prædixerunt: aurumq; & clypeos corroſiſſe, Marſicum por
tendere bellum. Lepus quoq; occurrens in uia, infortunatũ iter præſagit & ominoſum: Ex lepore. Ex muſtela
idẽ uulpes facit, & canis prægnans: muſtela quoq; ſicut picus, à ſiniſtra ueniens, infau Ex ariete.
ſti ominis eſt. Feruntq; arietem inſolito colore natum, miram felicitatẽ prænotaſſe. Ex Dira.
diris ſunt offenſiones pedum, uoces exauditæ, res oblatæ oculis, & alia id genus, ex qui
bus certa captantur auſpicia: limen offendiſſe, laciniam adhæſiſſe, uel prolapſum occi
diſſe, obſcœnum oſtentum eſſe, uulgo receptum eſt. C. Flaminius quo tẽpore ad Tra/
ſimenum oppreſſus interiit, quum in equum inſiluiſſet, equo prolapſus, repẽte corruit,
diro & fœdo euentu, quo ad internecionem crudelem in modum cæſus, occubuit. Ne
roni Cæſari Alexandriam profecturo lacinia adhæſit. Diuus uero Auguſtus læuũ ſi/
bi calceũ præpoſtere indutum animaduertit, qua die ſeditione militari prope afflict⁹
eſt. Et Pompeio Magno pullum amiculum qua die ad Pharſaliam profligatus fuit, di
ras uaſtitates præmonſtrauit. Voces quoq; exceptæ in utranq; partẽ, magnopere au Ex uocibus exceptis.
gurium fecerunt: idcirco in rerum principiis, quod bonum, felix, fauſtumq; foret, præ
fabant ueteres. Quum maximas clades urbs perpeſſa fuiſſet, & ancipiti cõtẽtione age
rent patres, an relicto patrio ſolo, Veios migrarent, uox cẽturionis audita, HEIC ma
nebimus optime, urbis ſedem ſtabiliſſe fertur. Aliter Craſſo in bellum profecturo, qui
Cauneas ficus uenales clamabat, illud omen fecit, quo ſpoliatus fama & fortunis omni
bus, memorabili clade profligatus interiit. Neroni rurſus paucis ante ipſius cædem di
ebus, de mauſoleo uox exaudita fertur, nomine eũ ciens. Auguſti quoq; Cæſaris ſupre
mo digreſſu ab urbe uox temere emiſſa, augurium fecit, non amplius Romæ eum fu/
turũ: ſicut Scipioni in Aphricam profecturo, promontorium Pulchri incolumẽ ſpem
oſtendit: contra Hannibali quum ex Italia Aphricam peteret, ſepulchrum diruptum,
auſpicium ferale. Bruto etiam & Caſſio prodituris in aciem obuius Aethiops, calami/ Ex Aethiopis occurſu
tates præſignauit. Quare fœdiſſime & cruento bello, atq; inteſtina clade ita cõflictati
ſunt, ut ambo uno prælio cõciderent. Fertur quoq; Hadrianus Cæſar ex Mauri occur
ſu futuram mortem imaginatus. Non ſic Octauio Auguſto: nanq; aſinus cui Nicõtæ
nomen, & aſinarius cui Eutycho, obuiam facti, omẽ certæ uictoriæ attulere. Ac ne ni
mius uidear, neue diutius ſtudioſos fatigemus, de his hactenus dixiſſe, abũde fuerit. Il
lud quoq; haud dubium, ſues comeſſe fœtus, inter prodigia minime reputari: ſi quidẽ
id frequens, neq; propterea ominoſum fuiſſe, aſſiduis exemplis probatum eſt.

Quid ſenſerit Hieronymus Porcarius de iniquo iudice, quibusq; modis litigan/ tes fruſtretur & deludat. Caput XIIII.

HIeronymus Porcarius, diuini humaniq; iuris ſciens, homo liberi animi & acris
ingenii fuit: præterq; huberem facundiam, mira in eo eruditio, & in maledicen
do libertas admiſto ſale: erat enim acri iudicio, & ad irridendum contẽtioſus
& audex, non infacetus, ita ut iocia urbanis unumquenq; carperet, & ad uiuũ
uſq; laceſſeret. Is in conſeſſu nobilium, dũ apud eum pro familiari conſuetudine diuer/ Quatuor modis iudicia eludi.
terem, dicere ſolebat, quatuor modis iudicia eludi, ueterum ſcitis traditũ eſſe: odio, gra
tia, precio, aut timore: præter quæ nihil eſſe ꝙ iudicum animos flectat à uero, literis
mandatũ dicebat. Sed tamen, ſi quis improbum aut pernicioſum iudicem nactus fue
rit, qui iudicio & legibus abuti uelit, innumeris fere modis iudicia eludi & præuarica/
ri ſolere, contra ius faſq;. Quib⁹ uero modis id fieret, memoriter ipſe & expedite diſſe/

rebat: neq; enim ſolum iniquus iudex, inquit, qui alteri parti pronior eſt, longis inter/
uallis differendo iudicium, clientem pro quo ius ſtare uidet, fruſtratur & decipit, ita ut
longa mora fatigatus, iudicium relinquere cogatur, aut donec alius inſtructior fiat, ex
pectet, ut alter interim dolo uictus occumbat: ſed etiam quū non ex fide bona acta pro
ponit & refert, quum quæ unius partis cauſam agunt, diligenter enūciat: quæ uero cō
tra, ſupprimit & tacet, bonum ius * partis eludi atq; obteri dicebat. Quinetiam multos
uidiſſe aſſerebat, qui illum cum quo lis eſt, cui plus nimio fauet, quo pacto aduerſarijs te
lis ſe opponat, inſtruere non uerentur, quum quid in re quaq; conſilij capiendū ſit, al/
teri parti enunciēt, ita ut ille paratior factus, bonū alterius ius euertat, & cōuincat: quū
alterius neq; uoces animis, nec querelas auribus admittant: & quum miſer ille timidus
imprudensq; rerum, iudicis fidem implorādo, fruſtra ipſius aures fatigauerit: iudex in
terim ſeuerus & uehemens loquenti obſtrepat, eumq; uel difficulter admittat, aut impo
tenti ore obiurget: uel ſi admittit ægre & perinuitus, diſſimulato ſermone uultuq;, cū
tædio admittere cogatur. Quorum quidem nequitiæ & animi ad fallendum deſtinati,
nulla maiora (inquit) argumenta ſunt, ꝗ quum reconditus ille ſenſus, & abſtruſus ani
mus, quam labem miſero illi afferat, non facile dinoſcatur. Quinetiam perſæpe euenire
dicebat, ut malus iudex, ut illum improuidum ad inſidias ducat, & uana ſpe ludificet,
ſe dubitare in quo nihil uerendum ſit, aſſeueret, ſi quod autem in cauſæ diſceptionem
anceps dubiumue fiat, illud diſſimumulāter omittat: ut quū maxime uiciſſe te credas,
tunc tibi præcipue ſubeundum periculum ſit. Nonnunquam euenire, ut quū diutius
litigantem fruſtrari nequeat, precibus ſeu querelis fatigatus, cauſam in iudicio ſe pro/
ducturum prædicat, aliorumq; iudicum exploret uota, nō ut cauſam æquo iudicio ter
minet, ſed ut quo pacto inuadat ius alterius, ſolerter inquirat: illorumq; uotis in illius
miſeri perniciem exploratis, ſine religione & fide ipſum perditum eat. Si uero non du
biam ſpem uictoriæ uiderit, iudiciorum & litium mora ita rem producat, ut quum fi/
nire nutu omnem diſceptationem ualeat, neutro inclinatis ſententijs, ſuſpēſa omnia in
fectaq; relinquat, Deumque ille cōteſtans & hominum fidem, ſi quidē, quem appellet,
quem obteſtetur, quem imploret, nullū habet, diuturna expectatione & amplore ſum
ptu uexatus, de ſuo iure tādē decedere cogatur, quo fœdius dici æſtimariq; nihil potu
it. Atq; utinam nō his artibus fœdiſſime uexatos, nec quotidianis damnis tenore uno
opprimi miſeros uideremus. Poſtremo morē peſſimo exēplo inualuiſſe dicebat ut iu/
dices non iure nec iudicio, ſed per factionem & gratiam, aut libidinem, perq; inuidiam
iudiciorum uota conferant, illic præſertim, ubi in orbē ſuper iure controuerſo ſenten/
Vbi ſentētiæ in orbem ex plorantur. tiæ explorantur. In qua quidē re, tāto certamine hinc inde exardeſcunt ſtudia, ut ma
ledictis inter ſe & conuicijs, & plerunq; manibus uix temperent, tantaq; iudiciorum tur/
pitudo fiat, ut nec iudicio, nec diſceptatione, ſed libidine, perq; om̄es cupiditates ſuffra
Iſocratis dictum. gentur, ſtudiumq; & gratiam aliquorū potius, ꝗ uera iudicia inquirant. Ac mille mo
dos referebat, quibus iniquus iudex, non iudicis, ſed impuri latronis modo, uelut offici
na nequitiæ, per auaritiam & ſordes bonum alterius ius inuadat, uanaq; iudicia precio
aut gratia nundinetur: qui quidem nō legum periti, ſed euerſores potius humani iuris
dicēdi ſunt. Recte igitur Iſocratas nūꝗ effici exiſtimauit poſſe, ut hi qui male inſtituti
aut moribus prauis & inciuilibus ſunt, iuſtitiam aſſequātur. Deniq; nihil malo iudice
peius, aduerſus quem nec imperia magiſtratum, nec leges ualent: neq; facile eſſe inue/
Adagiū ſceleratū apud patronos cauſarum. nire hominem, quē nec flectāt preces, nec dona trāſuerſum agāt. Inualuitq; uetus ada
gium apud cauſarum patronos, omni dimicatione contentione atq; cura enitendū, ut
iudicem quē quis nactus fuerit, partim gratia, partim precio aut pactione, dādo & pol
licendo, propenſiorem ſibi quoquo modo parent: quo incolumi amico, nihil amplius
quærendum illi ſit: iſto enim maxime effici modo, ut eum ad uoluntatem ſuam ille nu
tumq; conuertat, & qui gratia plus poſſunt, cauſa plus ualuiſſe uideātur, illiq; uel nun
quam cauſa cadāt, uel præter ius faſq; iudicata ferant, & uictores fiant. Sed iam latius
proceſſi & liberius, quia me morum piget taderq;. Male profecto humanis ingenijs no
ſtra uitia conſuluere, quum iudicia quæ fidei tutelæq; noſtræ credita ſunt, non ad ſalu/
tem, ſed ad perniciem humani generis cæci cupiditate uertamus.

Quæ in ſermonibus quotidianis uulgata prouerbia apud Romanos in uſu fuerint, & quæ apud exteros frequentia.
Caput XV.

VVlgata apud maiores prouerbia, quæ magis fuerint obuia, de quibus mem
niſſe potuim⁹, præ multis & fere innumeris, hæc plane accepimus: eaq; licet
breuibus concluſa ſentētijs, in ſermone quotidiano uſurpata, aliud dicere ui
deant, ut aliud ſonēt uerba, aliud ſentias: tamē ſub alieno intellectu obliquis
orationib⁹, quin magna plerunq; ſenſa & rerū documenta appareant, nulli dubiū fuit.
Horum exemplorum plena uetuſtas eſt: nam ſi quos mutuo ſtudio teneri, & conſocia
tos ſibi inuicem operas dare deſignabant, mutuum mulos ſcabere dicebant: q; ſcilicet
ita opibus ſe iuuarent, & alter alteri præſidio eſſet, quēadmodum muli inuicem ſe con
fricantes ſcabunt. Contra uero, quum aliquis nihil proficit, & fruſtra operando fati/
gatur, ingenti periculo, fructu nullo, oleum ſimul & operā perdere aiebant. Sicut Græ
cum adagium fuit, Onu pocus ſitis, hoc eſt, aſini uellera quæris, quaſi ad id operam da/
ret, ubi laborando nihil proficeret. cui affine eſt, Phalacr[illegible] tillis, hoc eſt, caluum uellis.
Et quum quis laceſſit ad pugnā, mox linquitur animo, ut cominus congredi nō aude
at, cantherium in foſſa diceret: ſunt enim cantherij, equi teſticulis deſectis, & exectis ge
nitalibus: qui quum ſemine careant, languidiores & degeneres ſunt. quare Scythis &
Sarmatis peculiare eſt, equos præferoces eunuchos facere, quo mollitis animis, mitio/
res fiant. Græco quoq; prouerbio increbuit, ut quum aliqua ita eſſent diſſociata, ut nō
facile conuentura putarent, nihil eſſe cum fidibus graculo, uel cum amaracino ſui, di
cerēt. Fuiſſe enim amaracinum fragrātiſſimi odoris unguentum, ex amaraco dilutū,
autores memorant. Ad hunc ſenſum, in lente unguentum: cui proxime accedit, Onos
pros aſlon, hoc eſt, aſinus ad tibiam, & onos lyras. Et quū quis diueſus agitur, & ita du
bi⁹ animi fluctuatur, ut nec abnuere, nec polliceri audeat, & in quāuis partē declinet,
præſens damnū aut exitium uideat, ſe inter ſacrum & ſaxum poſitum, uulgo iactitāt:
deductum ab eo, qui in fœdere ineundo porcam ſaxo ferit: ſicut Græcum eſt adagium
Dimidia anagci, quod ſcilicet ita aſtrict⁹ maneat, uelut apud Diomedē hoſpites, quo
rum uiſceribus equas depauiſſe dicitur. In eum uero, quem diuerſæ trahunt curæ & in
certus nutat, ut nunc in unam, nunc in alteram inclinet ſententiā, Eſmetabolòteros
cothoru id eſt, mutabilior cothurno, ſermo percrebuit. coturnū enim calceamenti ge
nus eſſe quatuor angulorum, fabrefactum ita, ut utriq; pedi, & uiris ac mulierib⁹ apte
tur commode, perſpicue conſtat. Rurſus, ſi quid certum & deſtinatū eſſet, nec uana ex/
pectatione ferrentur, hoc re ad Sagram geſta certius eſſe: contra uero, quum irrita ca/
derent promiſſa, & uana ſpe ducerentur, ſe auribus lupum tenere dicebant. Huc perti
net, quod quotidiano fertur adagio, inter os & offam multa incidere, quū aliquid diſ/
criminis in re certa & fere explorata futurum timemus. Sicut græco fuit adagio uſur/
patum, Polla metaxy peli cylicos & chileos acru, id eſt, Multa cadunt inter calicē, ſu
premaq; labra. Quod autem eſt Sagra dictum, inde fluxit adagium, quod quum de/
cem Locrorum millia, ad Sagrā inſperata uictoria potiti eſſent, aduerſus Crotoniata/
rum centū & uiginti millia, idq; uix credibile uideretur, poſtea certis autoribus re com
perta, in prouerbium ceſſit, ut quum quid certo certius ſignificarēt, re ad Sagram geſta
nihil certius dicerent. Cumq; ingenti animi ſolicitudine premitur quiſpiam, reſq; ita
in anguſto ſunt, ut trepidum diffidentemq; animum gerat, omniſq; moles negociorū
uno in loco inclinatura uideatur, hic mihi aqua hæret, dicere ſolem⁹: tractū ab eo qui
naufragium facit: qui aqua ori admota, pene ſubmergitur. Et quū ex re quapiā totum
pendet negocium, ubiq; tota moles periculi imminet, hic mihi prora & puppis eſt, uul/
gat⁹ ſermo fuit. Contra uero, quum exoneratum animum curis, diſcuſſa ſolicitudine
gerimus, ut bona ſpe impleamur, ſecuros in utranq; aurem dormire pollicemur. Sicut
rem ſaluam dicimus, ſaltante ſene, tractum ab eo, q; quum circenſes Romæ fierent, &
turbatis ludis aduentu Hannibalis, in omen magni terroris receptū eſſet, poſtea reuer
ſi, quum ſaltantem in circo ſenem inueniſſent, rem ſaluam dixerunt. Clitellas q̄q; bo/
ui admotas, quū munus uiro inerti collatū uiderent, Quiq; de reb⁹ quarum neſci⁹ eſt,

Mutuū muli ſcabunt.
Oleū & operā perdere.
Aſini uellerā quærere.
Aſinus ad tibiam.
Aſinus ad lyrā
Inter ſacrum & ſaxum ſtare.
Re ad Sagra geſta certius
Auribus lupum tenere.
Inter os & offam
Multa cadunt inter calicem
Locri ad Sagrā uictores
Aqua hęrere
Prora & puppis
In utramq; aurem dormire
Saltāte ſenes.
Clitellas boui.

dĳudicat,ſutorẽ ſupra crepidas iudicare dicunt. Nouo quoq; genere prouerbĳ in uſu
Sutor ſupra crepidas.
uenit,ut qui tam ad imperandum,quam parendum iuxta paratus foret, quiq; non ſe/
gniter mãdata exequitur,mulꝰ Marianus diceretur. nanq; Marius quæcunq; militibꝰ
Mulus Marianus.
mãdauit onera,ipſe inter infimos obiuit in primis. Quanuis furculas quibꝰ ſarcinas ui
atores gerunt,quas Marius primus cõmentus fuit,mulos Marianos alĳ dictos uelint.
Quotiesq; uictoria ſine labore quæſita foret alicui,aconiti uiciſſe:contra uero,ubi mul
to negocio uictoria potiretur quiſpiam,coniti uiciſſe dicimus:quũ enim puluere aſper
ſus athleta eſſet,coniti uiciſſe dicebatur:ſolere enim athletas & multarum palmarũ pu
giles,ad uires reſo uendas puluere luctatorio inſpergi, quo fortius dimicẽt,fere peruul
gatum eſt,quem ex Nilo præcipuum fuiſſe uolunt. Pari exemplo quum parum cõmo
di affert uictoria, & haud magno diſcrimine a uictore uictus abeſt, Cadmea uictoria
dicit. Apud Græcos uero ada crys polemos,hoc eſt,bellũ ſine lahrymis: Latinis autẽ,
laureola in muſtaceis. Bullam quoq; dicebant,ſi quid haud multo poſt deſiturũ cerne
bant: Eſt enim in aquis ſpuma tumens,quæ ex crebra agitatione naſcitur,punctoq; tẽ
poris diſſoluitur. Quare ſermo Diogenis in eos qui ob coronas olympicas laſciuirent
Calcaria currenti addere
gaudio,percrebuit,ut bullas accepiſſe diceret. & calcaria ſponte currenti addita,ſi quẽ
ſua ſponte ad audendum agendũq; hortamur. Oleum uero in ore geſtare,dixerũt, cui
Oleũ in ore geſtare.
loqui inhibitum eſt,cuiq; uerbum facere non licet. Cõtrà,ubi quis lingua immodicus
infinitæ licentiæ & audaciæ eſt,qui moderari linguam neſciat: Byzena temeritas dice
Nodũ in ſirpo quærere.
batur:fuit enim Byzenus Neptuni filius,procax nimiũ & inſolens, Et qui ingenio ti
mido & diffidenti ſcrupulum facit,ubi faciendus minime foret, nodum in ſirpo quære
re dicebant. Si quem uero probum uirum deſignabant,qui nihil contra honeſtũ moli
Dignus cum quo in tenebris micent
retur,tutoq; eius fidei crederentur omnia,dignum eſſe cum quo in tenebris micent,aſ
ſerebant. Qui uero ingenio perſpicaci,nulli occaſioni,fraudis patet,teron pithicos ouc
nlis kete,hoc eſt, ſenex ſimia non capitur,| prouerbium fecit. Contra,ſi quis improbus
Fœnũ habere in cornu.
ad nocendũ paratus uenit, fœnum habere in cornu dictus eſt:erat enim priſci moris,
bobus qui cornu peterẽt,fœni manipulos apponere,quo ad præcauẽdum homines pa
ratiores forent,quare uerbum Scinĳ ſcurræ fuit in Craſſum,ideo conuicĳs parcere, ꝙ
Dicere ius ad aſſem.
fœnũ habere in cornu uideret. Dici quoq; ius ad aſſem,quũ etiam minima librato exa
Herbam dare.
mine moderata fuiſſent,uoluere:& qui ſe uictum fatebatur,herbã do, prouerbio iacta/
batur:quippe ſupplices & qui pacem petunt,oleæ ramos uelamenta ſupplicum,aut gra
men cum terra euulſum, uictori offerebãt, uel barbarico more ſertis coronati occurre
bant,quaſi illos quibus porrigerent,ducerent meliores. Mittere autẽ noctuas Athenas,
Cretes neſcire pelagus.
plaſcas is athenas,uetus adagium fuit,quũ ea quæ illi ſuperſunt,alicui damus:quũ eñ
Athenis noctuæ affatim exhuberẽt,q illuc noctuas mitteret,nimiꝝ ad ea loca merces
ferret,ubi illæ redundarent. Et cum quis neſcire ſimulat quæ percallet , Cretes neſcire
pelagus uulgo dicitur:ex illo traditum,ꝙ nemo Cretenſis nauiculariam,& pelagi com
mercia neſciret. Quinetiam ex locis plura fluxere prouerbia. Nam ſi qui opibꝰ claros
Zenone continentior.
& præpotentes flocci faciunt,illis ne decimam quidem Syracuſanoꝝ eſſe: & quũ loca
Catone conſtantior
& ſalubrem aerem celebrant,Crotone ſalubriora dicunt:ſcilicet ꝙ Syracuſas ditiſſi/
mas,ſicut Orchomenon in Bœotia, & Crotonem, compoſita aeris tẽperie ſaluberri/
Ariſtide iuſtior.
mam ferũt. Etiam à perſonis plura adagia fluxerũt:nã & Zenone continentior,& Ca/
tone conſtantior,& Ariſtide iuſtior,crebro uſurpatũ eſt. Eo pertinet,non eſſe hominis
Nõ eſt cuiuſque adire Corinthum.
cuiuſq; Corinthum petere,ꝙ præceps in luxuriam ciuitas,ibiq; illecebræ libidinũ fo/
rent,quæ magno parabantur. Tum ſi quem affectum & negocĳs inutilem ducebãt,in
quo nihil adiumenti,nihil conſilĳ foret,eum de ponte deĳci oportere monebãt:ſi qui/
De põte deĳcere.
dem grandæuos ætate ad ſuffragia,quæ comitĳs dabantur,nõ admittebãt. Quum ue
Ad triarios rem ueniſſe.
ro uehemẽter laboratur,fortunæq; in extremo ſunt,ita ut nulla daret ſpes melior,rem
ad triarios ueniſſe,in prouerbium uenit:quũ enim triarĳ in ultimo eſſent præſidio, ul/
tra quos nihil opis ſperabatur, quum abſciſſa omni ſpe,ad ultimũ uentum eſſet,rẽ ad
triarios ueniſſe dicebant. Si quid autem tarde cogitatum,aut ſalubre cõſilium ſero ex
Sero ſapiunt Phryges.
penſum fuiſſet,ſero Phryges ſapere ſermo fuit,quod a Græcis fluxiſſe autumant: nam
quum decimo exacto anno,poſt magnas clades Troiani Helenã ſimul & iure belli quæ

ſtra, Græcis reſtituenda cenſerent, ſero Phryges ſapere, prouerbium deductum eſt. Et qui in re aliqua parum ſapere uiſus, damnũ patitur, qui ſibi ſapiens prodeſſe nequit, nequicquam ſapere dicitur: ad quã ſententiã accedit Euripidis uerſus, Meſoſo phon os ouc aſto ſophos, hoc eſt, odi ſapientẽ, qui ſibi ſapiens nõ eſt. Et q aſtu & dolis nimiũ ualet, Corycæus nuncupatur, ex eo deductũ, ꝙ ex Coryco catrones prædæ aſſueti, audacis ingenij & ſummæ ſolertiæ forẽt. In eos quoq; qui præferunt lætitiam, quum intus angantur curis, quiq; blanditijs uelant odiũ, riſus Sardonius dicitur, & in Sardinia apiaſtro ſimilis herba naſcatur, cuius eſus deducto ore uelut ridentes homines mortẽ oppetere cogit. Si quis uero obrutus malis, cum fortuna fluctuatur, ut nihil ſibi proſpere cedat, illum equum habere Seianum, aut aurum Tholoſanum aſſeuerant: ꝙ ſcilicet ira excidio & continuis cladibus premitur, ut qui aurum Tholoſanum habûere, aut Seiani equũ: ſicut de ſegmentis Helenæ, & Eriphyles aut Hermionæ monili autores tradunt, quorum participes, ærumnarũ continua mole oppreſſi, in extremum uenere diſcrimen: ſicut de Agaue, Iocaſta, Semele, Argia & Eriphyle apparet. quod & Græcis quoq; uice prouerbij fuit, Kaca epha afton elcon oſe Kekias nephos, mala ad ſe trahẽs, ut cæcias nubes. Id etiã apud Eleos in prouerbium ceſſit, ut in eũ qui continuis premitur malis, grauiora Sambico pati diceret. Quum uero quiſpiã iniqua contentione uictus, ulterius damno premitur, Opprobrium uictis, adagium erat: quod à Breuno, quũ ſe Romani auro redimerent, ſumptum memorant. Tritum quoq; prouerbium fuit, Iucũdi acti labores, quum bene nauatam à nobis operam, ſuaui memoria repetimus. Et quũ inter loquendum medio affatu is ſuperuenit, de quo ſermo fit, lupum in fabula, qui minime nos loqui ſinat, eſſe dixerunt: nam fere conſtat, quem prior lupus uiderit, prolog nequiſſe. Cumq; fraus animo agitata, à bono honeſtoq; in prauum tranſit, atq; in autoris redit perniciem, Malum conſiliũ conſultori peſſimũ, in adagium uenit. Ac mille modis euulgata prouerbia fuere, quotidiano ſermone uſurpata, quæ recenſere ſuperuacuæ diſputationis foret. quare ne exequar ſingula, quũ nõ ſit anim⁹ ea conſectari quæ ab alijs huberius explicata ſunt & latius, de his hactenus dixiſſe ſatis habeã. Illud utiq; antiqui moris erat, ꝙ quum alicui precabantur bene, ut quicquid fuiſſet cupitum eueniret, ne quid diri aut infauſti ſucceſſum læderet, pollicẽ premere iubebant. Quotiesq; in propinqua ſpe futuri boni, ueniam à dijs petimus, in ſinum deſpuere ſolemus, uelut ratas preces dijs habituris. Cumq; in ſermone quotidiano qſpiã male audiſſet, aut uerbo uoce ue offenſus foret, dicto ueniam poſcere: in auerſis uero enunciatis, meliora ominari, atq; inuidiam uerbo abeſſe iubeant. In mentione defunctorum, illorũ memoriã non ſolicitari: in ſordidis & obſcœnis dictis, honorem auribus ſeruare, & præuari honeſtatem, ueteres conſueſſe, memoriæ & literis proditum eſt.

Nequicq̃ ſapere
Corycæus.
Riſus Sardonicus.
Equus Seianꝰ Aurũ Tholoſanum.
Opprobriũ uictis.
Iucundi acti labores.
Malum cõſilium conſultori peſſimum.
pollicem premere.
In ſinum deſpuere.

Qui primus legem theatralem Romæ tulerit, & quot leges plebem ab optimatibus poſtea diſtinxerint.
Caput XVI.

INter eos qui à prima origine ſpectacula Romæ ediderunt, Tarquinius Priſcus opulentius inſtructiusq; quam aliquis regum ludos feciſſe dicitur. Is enim in ludorum apparatu, cultu & magnificentia omnes anteceſſit: ab ipſo enim circ⁹ maxim⁹ ſpectaculis deſignatus locus fuit, qui poſtea ædificiorũ magnitudine, & alico apparatu præcipuus ſemper exhibendis ludis eſt habitus, in quo munera ingenti apparatu mox exhibita fuere, diuiſis locis plebi per ſingulas curias. Cũq; intercedẽtib⁹ annis, patribus equitibusq;, ac plebi Romanæ cõfuſa loca fuiſſent, ubi ſpectarent, Corn. Scipione & T. Sempronio conſulibus, ludis Romanis per ædiles curules diſcreta loca ſenatoria à populo fuere: utq; ſuus cuiq; honos ſeruaretur, lege cautum fuit, ut optimatibus ſubſellia proxima derẽtur. Quo tempore præcipua loca orcheſtra ſenatoribus data ſunt, ubi in ſcena ſaltabatur, & chorus inducebatur: podium imperatori & cõſulib⁹, proſcenia & pulpita optimatibus, nonnunquam principi: ſiquidem Nero e proſcenio ſæpe ſpectauit, aliquando e puluinari, quod in prima fronte theatri, ſpectaculorum locus erat. Fertur tamen Auguſtus Cæſar, legatos ſociarum fœderatarumq; gentiũ, in orcheſtra conſidere uetuiſſe, quum quoſdam libertini generis illic ſpectare deprehen-

Tarquinij Priſci in edẽdis ſpectaculis ſtudium.
Circus maximus
Loca in ſpectaculis prius confuſa, diſcreta
Senatorũ locus,
Imperatoris,
Optimatũ,

diſſet. Poſt aliquot uero ætates, ut imperator una cū ſacerdotibus in ſella imperatoria
Qui ludis præſidebant. ludis præſideret, conſuetudo inualuit. Quæ quidem ſcena in fronte theatri ab uno cor
Scena ludorum. nu ad alterum porrigebatur uerſatilis, plerunq; ductilis, multis columnis & epiſtylijs
fulta: quæ primo parietem non habuit, ſed frondibus obumbrabatur: poſtea tabulis pi
ctis in parietis morem componi cœpta, quæ ſpectaculorum ſedes præcipuæ inde habi
tæ. ea enim triplicis generis erat: nanq; tragica columnis & deorū ſignis exornabatur,
quibus & tabulis pictis, partim ab amicis, partim e Græcia cōmodatis, utebantur: co
mica, ædificiorum figuram præfert: ſatyrica uero, montibus inumbratur & ſyluis. In
ea enim hiſtrionum ſedes erant, qui ad edendas in ſcena operas locabātur. in orcheſtra
autem chori: reliqua uero loca popularia fuere, in quibus omnis ſexus & ætas, atq; in
fimus ordo ſine diſcrimine ſpectabat: q uero à ſedibus excluſi fuerant, excuneati dicti.
Græci uero præter hæc buleuticum conſtruxere in theatro, ubi ſeniores, ſicut ephebi-
cum, ubi iuuenes ſpectarent. Ante hanc uero legem, per annos quingētos ſexaginta à
Iuuenum. condita urbe, populus una cum patribus promiſcua iniquitate ſpectauit. Poſtea uero
Senatorum ſubſellia a popularibus ſeiuncta. P. Aphricanus ſuperior quum conſul eſſet cū T. Longo, ludis Romanis plurima ſena
torum ſubſellia a populari conſeſſu ſeparari iuſſit. Et quum eo diſcrimine aliorum ſtu-
dium, aliorum indignatio eſſet, præbuiſſe eius rei nouitas non mediocrem plebi ſermo
nem dicitur, adeo ut ipſum Aphricanum, q eius rei autor fuiſſet, pœnituiſſe ferant: gra
tiamq; ingētem apud ordinem ſenatorium ædiles pepererunt, qui ſanxerūt, ut gradus
dignitatisq; cuiuſq; & fortunæ diſcrimen foret, manſitq; aliquādiu lex ſeruata, uſuq; di
Aediliū ſanctio de dignitatis cuiuſq; & grad⁹ diſcrimine. dicere multo præſtabilius eſſe, ſeruato gradu cuiuſq;, quam in colluuione omnium ſpe
ctaculi intereſſe. Proditum tamen memoriæ eſt, tempore quo promiſcuus ſpectaculo-
rum uſus erat, nunquam plebeium præ modeſtia & uerecundia, ante uirum ſenatoriū
aut cōſularem ſpectare ſuſtinuiſſe. Cumq; poſt aliquot tempora, plebs cum patribus
& alijs ordinib⁹ nihilominus ſpectaret, Sex. Aelius Pætus & L. Cornelius Cethegus
cōſulares, ne turba patrib⁹ miſceretur, quum tantum hominum cōflueret in theatrū,
alio edicto ſtatuere, quod non ſine indignatione plebis factum memorāt, quæ ſe deſpe-
ctui haberi, & contemptam eſſe arbitrata eſt: tametſi Aelium Pætum in cēſura collegā
prioris Scipionis fuiſſe nonnulli tradant. Rurſus quum haud longo poſt interuallo, cō
Attilij Serrani & L. Scribonij lex. ſtitutione abrogata, ſenatus & populus ſolutiſſimo more ſpectarent, Attilius Serranus
& L. Scribonius Libo ædiles curules, ſcenicis ludis & Romanis, ut diuiſa loca plebeio
rum à patribus eſſent, populusq; diſcretus à ſenatoribus ſpectaret, quarta promulgata
lege, ſtatuere. ſpectauereq; aliquandiu, donec lege Iulia theatrali & Roſcia, ut in quatu
Senatoribus & equitibus 14 ſubſellia in ſpectaculis. ordecim ordinibus & ſubſellijs proximioribus ſenatores atque equites ſpectarent, ſe-
mota plebe, optimatibus data facultas fuit. Quorum numerū à diuo Iulio adeo excre-
tum fuiſſe conſtat, ut q̄tuordecim ordines, & proxima ſubſellia, ſolis ſenatoribus non
ſufficerēt: adeo ut Laberius Mimus inter equites ſedere iuſſus, præ anguſtia recipi uix
potuerit. Quod & Syllæ temporibus iterum confuſum fuiſſe crediderim: nam gladia-
torum munus dedit, uiris æque & mulierib⁹, locis promiſcuis & indiſtinctis, in magna
Othonis lex. licentia ſpectādi, & ſine ullo diſcrimine honorum. Cautum deinde lege Othonis fuit,
quam tribunus tulit, ut magis fortunarū & pecuniæ, q̄ generis aut honorū ratio habe
retur: & non modo patritijs aut equeſtris ordinis & ſenatorijs uiris, ſed ſummis hono-
ribus functis, quibus quadringentorū ſeſtertiorū ipſi, patri, auoq; cenſus non fuiſſet, ſpe
ctandi in quatuordecim ſubſellijs ius non eſſet, eaq; loca honoris cauſa diuitibus ſolum
conſtituta fuere. Quippe tenues & ſordidæ inopiæ uiros, quanuis claros illuſtreſq;, q-
bus quinquaginta ſeſtertiorū nō eſſet cēſus, mixtim cū ditiorib⁹ in quatuordecim ſede
re, minime decere arbitrat⁹ eſt. Tantaq; diuitiarū ratio fuit, ut duo primi ordines, tribu
Subſelliorum ornatus. nitijs & plebeijs ditiorib⁹, excluſis patritijs, uacarent: idq; non ſine graui offenſiōe nobi
litatis. Quæ qdem ſubſellia ita compta habuere, ut crocū & uinū per ſingulos cuneos
ſpargerent, illoſq; præcipuis odoribus diluerent, ac picturis exornarēt, nonnunq̄ minio
& chryſocola arenam circi ſternerēt, ita ut Hadrianus balſama & crocum p gradus the
atri ſtrauiſſe feratur. Primusq; Clodius Pulcher fuiſſe traditur: q ſcenam uarijs picturis
ſignisq; & tabulis ornauit: Trebonius auro, alij argēto, pleriq; ebore. Q. Catulus uelis

carbaſinis theatrũ texit, Lentulus Spinter byſſino uelo. Nero Cæſar auri ramẽta pro arena ſtrauit, & uela ſtellata colore cæli poſuit, totumq; Pompeij theatrũ in unũ diem auro operuit. C. uero Antonius & Muræna ſcenam facere argenteã. Caius etiã princeps pegma ex argẽto duxit. Nonnunq̃ qui ludos dabãt, ne populo ſol officeret, aulæa ſuſpendebant, plerunq; ſupparo uſi ſunt quod poſterior ætas ꝓ aulæis accepit, quæ nõ modo in theatro, ſed in cubiculis fere ſingulis habuere, ut ſi qd pulueris caderet, exciperetur. proditumq; memoriæ eſt, Cn. Pompeium, ne populũ æſtus officeret, etiã aquæ decurſum per ſubſellia duxiſſe: mox diuum Cæſarem in ædilitate omni ſcenæ apparatu argenteo uſum eſſe, qui etiam in munere gladiatorio, forum Romanũ & uiam ſacrã in cliuum uſq; Capitolinum, linteis contexit. Apud Lacedæmonios uero in omni cõmiſſione ludorum, regum erant loca præcipua, quibus ut inter ſpectãdum cuiq; liceret inniti, priuilegium datum eſt. Athenis ſi peregrin⁹ publicis ludis in theatro ſaltaret, mille drachmis pœna mulctabat. Qua etiam Othonis lege decoctoribus, qui fortunæ naufragio, non ſuo uitio decoxiſſent, certus in theatro locus conſtitutus erat, ſicut uiatoribus tribunitijs, ut eorum quoq; uera & ſalubris ratio haberetur. His quoq; qui artem ludicram exercuiſſent, ne in quatuordecim ſederent, eadem lege cauebat. Qui uero quæſtum ſui corporis feciſſent, quiq; uilitate & gula aut luxuria ſe autoraſſent, uel ære obligaſſent, à theatro arcebantur penitus. Quod Athenis quoque ſtatutum ferũt, ut q multis flagitijs dedecoratus, aut nota turpitudinis nefariæ inſignis foret, a ſuggeſtis & ludis arceretur: idque adeo procaciter ſeruatum eſt, ut præfecti ſubſelliorum per cuneos diſpoſiti, e ſubſellijs, in quibus immeriti ſedebant, quibus equeſter non fuiſſet cenſus, ui ſpectatores deijcerent. C. tamẽ Gracchum accepimus, cum animaduertiſſet contra inſtituta maiorum, paſſim patritijs & plebeijs loca ſpectaculorũ mercede locari nullo delectu, accitis operarijs & fabris, illa fuiſſe demolitum, Solitosq; Romanos principes, ob multa in rempublicam merita, Maſſiliẽſibus, exterarumq; gentium legatis ab ultimis oris, locũ inter ſenatores ſpectandi pro inſigni munere largiri: in quo proditur memoriæ de Germanis lepide factum, q cum alios de Romanis benemeritos in ſenatorum ſubſellijs ſpectaſſent, ne inferiores officio uiderentur, ipſos non admiſſos ſua ſpõte ſubſellia adiſſe & unà conſediſſe. Contrà uero, L. Flaminium Q. fratrem, quũ ſe natu motus, in cõmiſſione ludorum humilis & deſpectus extrema in parte ſederet, populus uniuerſus ob fratris egregia facinora reuocauit, & inter cõſularia ſubſellia admiſit. Iidem tamen Maſſilienſes tam ſeueræ diſciplinæ fuere, ut nullum aditum iuuẽtuti in ſcenam uel theatrum darent, quod eſſent morum corruptela, ne ꝑ obſcœnos mot⁹ iuuenes impudicitia laſciuirent. Auguſt⁹ uero Cæſar milites atq; equites ita diſcreuit à populo, ut eos qui bellis ciuilibus attrito patrimonio, equeſtrẽ cenſum non haberent, ſi tamen ipſis aut parẽtibus antea fuiſſent, in quatuordecim ſpectare permitteret, edicto legis non obſtante, qui etiam cuneum ſuum prætextatis & pædagogis aſſignauit: fœminas quoq;, quæ ꝓmiſcue antea aſſuerant, niſi ex ſuperiore loco ſpectare iuſſit, adeo ut ſumma theatri deinceps ſolis matronis paterẽt: licet ab athletarũ ſpectaculis noua cõſtitutione omnẽ muliebrẽ ſexũ poſtea abdicaret. Virginib⁹ uero ueſtalibus cõtra prætoris tribunal locũ dedit. Vtq; ſenatoribus quoties qd ſpectandũ publice ederet, prim⁹ ſubſelliorũ ordo uacaret, cauit edicto. Mox Tiberius ſpectantiũ immodeſtiã exilio mulctauit: & quũ confuſis nihilominus ordinibus, & ſine diſcrimine perſonarum ſpectarent, Claudius Cæſar ſenatoribus loca reſtituit. Nero uero equitum ſubſellia ſedib⁹ plebeiorum, & inconditæ turbæ præpoſuit, ne equeſter ordo à plebe uulgari & ſordidis hominibus indiſtinctus foret. Quod & Domitianus ſequutis tempoꝛib⁹, renouata lege theatrali, penè obliterata, iterum feciſſe dicit. Alexander aũt Macedo militib⁹ qui ſecũ militiam meruiſſent, poſt emerita ſtipendia, priores ſedes in theatro, utq; coronati ſpectarent, pro munere largitus fuit. Eratq; cõſtitutum Cæſarum tẽporibus, ut ſtatio cohortis ludis aſſideret, ut theatralem licentiam cohiberent: & ſi quid turbarum aut maioris tumultus ingrueret, pſto foret. Quã Nero Cæſar dimouit, quo maior ſpecies libertatis foret, & plebs modeſtiæ ex pimentũ ſua ſpõte daret. Illud ſine cõtrouerſia cõuenit, adeo poſt tẽpoꝝ curricula degeneraſſe Romanos & cenſus æſtimatione ferri ſolitos, ut nõ ſo

Peregrino Athenis ſaltare in theatro non licebat.

Ro. exteris locũ in ſpectaculis dabant.

Maſſiliẽſes iuuenes in ſcenã uel theatrum nõ admitere.

Auguſti ſtatuta in ſpectaculis.

Matronę ab athletaꝝ ſpectaculis reiectæ.

Cęſarum cõſtitutum.

Romani degenerarunt,

narũ inſtitutione,& Hippodamum Mileſiũ in cõſtituendo optimo reip. ſtatu, alioſq;
urbium conditores feciſſe, ut ſecreti ciuiũ ordines, & ingenua officia a ſeruilibus diſtin
cta forent, pleriq; literis adnotarũt: hi enim remp. in triplicis ſtatus, qualitatiſue homi
nes diuiſere. Ion uero Athenas in quatuor diſtinxit ordines: nã ex ciuibus quoſdã agri
colas, alios opifices deſignauit, nõnullos ſacris, reliquos urbi præfecit. Theſpienſes aũt
in duo diuiſi ſunt genera, opifices & nobilitatem, qui adeo ſordidas artes, & omnem
quæſtum auerſati fuere, ut miniſterium aliquod didiciſſe, uel aruo ſtuduiſſe, polluere
nobilitatem crederent: itaq; illorũ paupertas maxime inſignis fuit. Deniq; Aegyptij,
Græci, Scythæ, Perſæ & Lydi, omnes qui artificio incumberent, pro ignobilibus duce
bant. qui uero militiæ, generoſos. Scythis quoq; & Thracibus, qui in ocio degunt, ho
neſtiſſimi habentur, qui prudentia & autoritate anteibant cæteris. Arabes autẽ illorũ
politiam trifariã diuiſere, ex quibus ſacerdotes primi ſunt, his addunt artifices, ſecun/
dum agricolæ, tertium milites tenent locum. Quam inſtitutionem ab Aegyptijs oriun
dam, multi in formandis urbibus & moribus inſtituendis ſectati fuere. Quibus uero re
bus patritij a plebe ſecernebãtur, pluribus exemplis perſpectum eſt: ſiquidem patritij
& qui nobilitate præſtant, quiq; honeſte geniti & liberaliter educati erant, bullã in pe/
ctore, lunulas in pedibus habebant: erant enim fibulæ eburneæ corniculãtes inſtar lu/
næ. Quod a numa inſtitutum ferunt, ut ſenatores, eorumq; poſteri nigris calceis lunas
annecterent. Ab Arcadibus deductum, ut ſe proſelenos deſignarẽt, uelut ampliſſimũ
teſtimoniũ nobilitatis ferrent: quippe in calceis ſenatorũ lunam adſcripſiſſe, centenum
numerum deſignauit, quo tunc ſenatores continebant. Ea enim bulla, aurea fuiſſe tra
ditur, figuram cordis habens, qua etiam obſignaſſe dicuntur ueteres: cum plebeij & li/
bertini ſcorteo loro munirentur: quã quidem pueri ingenui, & illorum qui equo me/
ruiſſent filij, ad pubertatem uſq; una cũ prætexta induebant: illamq; exacta pueritia,
ſolenni feſto Laribus ſuſpendebant: ſicut Romanæ puellæ puellare rudimentũ, pupas
Veneri Argiuæ: & maturæ uero, compoſitum capillũ Palaldi. Trœzene uero puellæ
Hippolyto crine conſecrabant. In Sicyonia quoq; higias, hoc eſt, Sanitatis ſimulacrũ
fuit, cui uirgines crines reſecare, & capillos dicare ſolebant. Athenienſes cum ex ephe
bis exceſſiſſent, primitias crinium Delphos deferebant: & cum antiquiores comã cir/
ca tempora, aut poſteriorem crinem Apollini & fluminibus tonderent, æuo ſucceden
te Theſeus anteriorẽ capillũ Delphis dedicauit. unde Theſeis tonſura prodita eſt, cuius
exemplo iuuenes cum primum ex ephebis exceſſiſſent, anteriorem comam Phœbo &
Aeſculapio aut Libero obtulere primitias: poſtea Romani adoleſcẽtes magnæ indolis,
primæ lanuginis barbam dijs conſecrare uſurparunt. Et quũ primo Romani ciues ſi/
ne tunicis ſola toga amicti forent, poſtea ſubſtrictas breueſq; tunicas citra humerũ de/
ſinentes habuere. Talares uero & manicatas (quas Græci chirodotas uocant) aut diſcin
ctas induere, pro flagitio fuit, quod erat barbaris propriũ, talares ferre & manicatas tu
nicas. Ideo Aemylianus Pauli filius, P. Sulpitio Gallo, quod tunicis manus totas operiẽti
bus uteretur: & Cicero Verri, quod cum talari tunica & pallio purpureo incederet, ut
probriũ obiectauit. Quæ quidẽ tunica toga tegebatur, ſæpius prætexta. Cato uero ſeni
or, cum tunica ſine manicis, per hyemem inceſſit: & iunior, nudis pedibus ueſte fuſca &
ſine tunica, ſola toga accinctus, ius in foro dixit. idq; ex uetere inſtituto uſurparunt, quod
Romuli ſtatuæ & Camilli in Capitolio & Roſtris rogatæ ſine tunicis erant, Aurelianus
tamẽ Cæſar manicatas & albas tunicas ex prouincijs diuerſis, congiariũ populo dediſ
ſe fertur. Fuitq; is corporis habitus nõ mundities cultus, ſed uirilis, in quo perſonæ de/
cor, & multa maieſtas inerat: intra tunicam uero interula, quam ſubuculam dixere, carni
proxima, æque à uiris & mulieribus nullo diſcrimine ſumebatur: nam poſt quam binas
tunicas Romani habere cœperunt, Varro ait interiorem inſtituiſſe uocare ſubuculã,
& incluſiam. prætextam uero, ſupra tunicam quiſq; honoratus & nobilis habebat, quam
quidem pueri patritij aliquando purpuream induebãt. Inde enim prima commẽdatio
ineuntis ætatis, & ſpecimen uirtutis haberi cœptũ. Libertinis autem & peregrinis, cũ
quibus nulla eſſet neceſſitudo aut cõiunctio ſanguinis, prætexta uti olim nõ licebat: poſt
aliquot uero tẽpora, ut libertinorum filij illa uterẽtur, uſus obtinuit. Quam quidem pu

Nobiles qui. Scythę. Arabes.

Patritiorũ a plebeijs diſtinctio.

Bullam Laribus ſuſpendebãt. Puellę pupas Veneri & crinem Palladi offerebant. Sanitatis ſimulacrum

Athenienſium adoleſcentes.

Barba prima dijs oblata.

Veſtis barbarorum,

Romuli & Camilli ſtatuę tunicatę

purã magno honori patritijs fuiſſe accepimus: erat em̃ pro maieſtate in pueritia, maximeq́ patritium ordinem à plebe diuidebat: nanq́ patritijs Tyriæ muricis purpura dabatur, cum equeſter ordo & plebeius purpuram nõ induerent, cuius uſum antiquiſſimum Plinius notauit. Sequutis inde temporib⁹, ad tantum faſtigium deuenit, ut Catoni Uticenſi ludos in ueſte purpurea ſpectandi facultas à ſenatu, pro ſummo honoris gradu tributa ſit. Tribuno enim plebis, uel plebeio homini purpurã induere, nulli erat fas. Hi enim penulis breui uillo, præcipue pluuio tempore, aut lacerna utebantur: quippe ueſtis tribuni plebis plebeiorumq́, penula plerunq́ fuit, ſicut ſagi, endromis, & cuculli. Erant enim frigoribus apti, quibus imperatores uti nõ decebat, tametſi legamus Caligulam depictas penulas ſæpe induiſſe. Et plebeiam purpuram diſtinctam a patritia in uſu fuiſſe: Erat enim fuſca & obſoleta, non murice & cocco, ſed herbarum ſuccis infecta. Eadem uero penula ſenatores plerunq́ uſos foris inuenimus: intra urbẽ uero non licuit, donec Alexander imperator, dum ætati conſultũ uoluit, ut ſenatores ingraueſcenti ætate intra urbem penulis uterentur, legem promulgaſſe dicitur, quas ſupra tunicam induebant, quo eſſent uilli groſſioris: ſicut endromis lõgiori uillo, pinguis & craſſa, in frigoribus a diuitibus uſurpata. Quam quidem prætextam ad uirilem ætatẽ pueros deferre licuit: poſt pubertatem uero, in ſeptimo & decimo ætatis anno, dimiſſa prætexta, togam induebant, aliquando puram niuei candoris, quæ uirilis dicta eſt. Eã tamen in quarto & uigeſimo a multis ſumptam comperim⁹, ſæpius in decimo quinto, & ſexto ac decimo. Quippe Auguſt⁹ Octauius annorũ ſedecim, & Caius Cæſar in undeuigeſimo. Nero aũt uix pubeſcens, togam uirilem ſumpſit ante tẽpus, quo maturus imperio uideretur. Diuus quoq́ Antoninus Philoſophus, & ex Cæſaribus cõplures, in quintodecimo uirilẽ deſumpſere togam, tunc cum præceps & lubrica iuuenũ ætas uidebatur. Quã ſupra prætextam nonnunq̃ patritij ſumebãt, cũ plebeij ſine prætexta, ſimplici toga amicirentur: quippe toga erat plebeiorum & infimi ordinis, prætexta honeſtorum & nobilium, quod etiam circa mulieres ſeruabatur: nam toga priſcis ſeculis in uſu promiſcuo tam uirorum q̃ mulierum, nocturnumq́ ac diurnũ indumentum fuit, ſicut palliolũ & penulla. poſtea uero illam diſtinxere. quam feſta ſolẽniq́ die, ampliſſimo cultu & apparatu magnifico, probi adoleſcẽtes ſumere ſolebãt, præcipue Bacchanalibus feſtis menſe Martio, q̃bus diebus ſumere uirilem togam in religione fuit, qua ſignabatur, liberioris uitæ pueris facultatẽ dari. Potẽtiores & inſignes nobilitate & honorib⁹, etiam purpureã cum frequenti comitatu apud delubra deorum induebãt, indeq́ in forum excepti, ſolẽni officio deducebant. Tenuiores etiam arctã induxere togam: nam pro opibus ueteres, magnas & paruas habuerũt. Claudius tamen Cæſar toga uirili, die ſine apparatu aut ſolenni officio, in Capitoliũ deduci uoluit. Supra tunicam uero uela pro togis induiſſe, animi fuit imbellis & eneruati. Ea quidem toga cui purpura prætexebat, illis tantum dari aſſuerat, quorum patres magiſtratus curules, & inſignes geſſerãt honores: nanq́ hic primus iuuentæ & bonæ indolis habitus eſt honos, omenq́ futuræ uirtutis & magni nominis æſtimabatur. Germani uero in primis experimentis, framea & ſcuto adoleſcentes exornabant: illinc enim cõmendationem ineuntis adoleſcẽtiæ auſpicabant. Cretenſibus militaris ſtola, his & patera. Bithynis & Ponticis, ſocci & palliũ. Argiuis pueris deferre clypeum, inſigne munus & primum decus adoleſcentiæ cenſebatur. Eam uero togam extremam induebant Romani, ſæpius raſam, nonnunquã pexam & uilloſam: nanq́ erat Romana grauitate pigna, quã propriã habuere, ſicut Græci pallium. Ideo qui Romani ciues eſſe deſierant, aut ciuitatis iura amiſerant, quiq́ relegati, quibusq́ aqua igni interdictum foret, togam induere non poterant: hi enim toga dimiſſa, pallium ſumebant, quod Græcum fuiſſe ſatis conſtat. Tagam uero raſam phrygianam, primum Auguſti temporibus uſurpatam, Plinius aſſeuerat: ſupra quã multi lacernas induxere: ſæpe ludis feſtis in theatro quæ amphitheatrales dictæ, & militares erant: aliæ coccineæ, Bœoticæ uero albæ. Quam togam pleriq́ laxiorem, nonnulli breuiorem uſurparunt. Legimus Catonem ſeniorem præcurta toga & candida uſum, & nunquam cẽtum drachmis maiore ſumptu: Cæſarem laticlauo fimbriato, laxiore cinctura: Auguſtum quaternis tunicis, togisq́ nec reſtrictis, nec fuſis, cũ thora

Tribunorũ & plebeiorũ ueſtes.

Purpura plebeia.

Toga qua ætate ſumebatur.

Toga ueſtis promiſcua ad utrunq́ ſexum.

Bacchanalib⁹ toga uirilis ſumebatur.

Vela pro togis.

ce laneo femoralibusq; & tibialibus inceſſiſſe: Mecœnatem molliori ueſte diſcinctum, quare Malacinus dictus: Marcũ Antoniũ, tunica ad coxam cincta, & uilloſa chlamyde: & Sextum Pompeium Magni filium, poſt naualem uictoriã, ceruleam ſemper deſumpſiſſe. Hortenſium, cultiore habitu & elaborato: Neronemq; nullam ueſtẽ bis induiſſe, ſæpiusq; in ornatu tragico cum cothurnis prodijſſe: & Caligulã cum deorum inſignijs, aurea barba & fulmine, aut cũ fuſcina & caduceo, plerunq; Veneris habitu, aut gemmatum, manuleatum & cycladatum, ſemperq; triũphalia ornamenta geſtaſſe: Veſpaſianumq;, ueſte & habitu neglecto, & uix a gregario milite differẽte: ſicut de Alexandro Macedone proditũ eſt, cultu habituq; paulum a priuato abhorrente fuiſſe: & Hierone Syracuſano, qui regi uix decoro habitu inceſſit. Sic diuus Seuer⁹ uili amiculo & exigua ueſte adopertus, & a plebe uulgari nihil excellens. Et Tacitus ſimili cultu cum æqualibus: nam in toga qua priuatus utebatur, in imperio ſæpe uiſus fuit. Cõtra, Heliogabalus nimis ſumptuoſa & magnificenſus: is enim prim⁹ holoſericam ueſtẽ induit. Galenus quoq; cum chlamyde purpurea gemmatis fibulis, ſæpius tunica aurata prodijt. Fertur tamen Octauius Cæſar liberis ſenatorum, in quib⁹ eſſet uirtutis ſpecimen, quo frequentius ſenatui aſſueſſerent, ſumpta uirili toga, laticlauũ protinus dediſſe. Togam uero prætextam, ædiles, quæſtores, & qui magiſtratus & honores gerũt, ueluti honoris ornamẽtum inſigne induere ſoliti ſunt, quæ ex purpura fuiſſe traditur, nonnunquã bis tincta, quod acrius coloratur, dibapha dicta, quã Lentulus Spinter in ædilitate primus induiſſe fertur, cuius ualor denarijs mille in libras taxabaẽ. Sed quod diſcriminis inter patritios & plebeios purpura faciebat, ut diſtinctũ utrũq; ordinem notaret, hoc nimirum inter patritios & ſenatores laticlauus & tunica latiore purpura efficiebat, is enim laticlau⁹ & latior tunica, inſignia ordinis ſenatorij fuere, quæ ordinẽ ſenatorium a patritio diſcernebãt, quibus ampliſſimus ordo notabatur: quum reliquis patritijs, qui ad ſenatũ admiſſi nõ erant, illis uti non liceret. Quanuis poſt aliquot ætates, etiam equeſtri ordini laticlauum diſtinctum a ſenatorio tributũ inueniamus, cuius uſus poſtea à Cæſaribus pro inſigni decoro impetrari conſueuit. In eo enim aureus clauus affigebatur, quem, quia frequens & promiſcuus erat, Tacitus Cæſar interdixit, auroq; clauatis ueſtibus uti prohibuit. Erat præterea toga prætexta, conſularis & prætoria, quam hi qui conſulatum præturamue gerebãt, ferre ſolitauerũt: quam etiam in colonijs & municipijs cuicunq; magiſtratui deferre ius erat. Ipſa enim & laticlauus inter antiquiſſima cenſentur urbis ornamẽta: quippe à Tullo Hoſtilio, nonnulli à Balearibus inuentas primum autumant, quæ in omne æuũ poſtea manſere: ſicut ueſtem papaueratam antiquiſſimam habere originẽ uolunt. Etiam tunica palmata, & palmata toga, triumphalis & toga picta, quas cõſules & hi, qui deuictis hoſtibus triumphabãt, ueluti auguſtas atq; illuſtri & excelſo honori debitas, accipiunt, præcipui cultus ornatusq; fuere: in quibus decus totius imperij, ingentisq; uirtutis ſpecimen noſcebaẽ. Etenim palmata ueſtis in pace, cõſulis: uictoria uero parta, triumphãtis indumentũ erat: quæ quidem purpureæ, auro intextæ erant: & niſi triumphalibus uiris, atq; ex Capitolio & Palatio haud aliter dari ſolitæ, eo ꝙ eſſent Iouis tunicæ perquàm ſimiles: tametſi ſcutulatam, Phrygiatam, ſurculatam quoq;, ungulatam & clauatum, inter triũphales aliqui annotarint. Quam ſcutulatã Galli primum intexerũt, ſicut phrygiatam Phryges. Fertur tamen Gordianus tunicam & togam pictam primus ex Cæſaribus, dũ priuatus ageret, propriam induiſſe: neq; ex Capitolio (ut moris erat) publicam deſumpſiſſe. Abolla autem externorũ regum fertur, ſicut Romanorũ trabeæ: magni tamen ſplendoris, qua rarenter Romanos uſos inuenimus: nam ſoli reges aut conſules, trabeati inceſſere, tametſi militarem, nonnulli ſenatorium amictum, abollam fuiſſe dicant. Quã plerique philoſophi deſumpſere, licet Græcos milites & philoſophos palliatos, nonnunquam chlamydatos legamus. Primus enim Romulus trabea uſus fuit, quæ triplicis generis erat: Nanque unum dijs conſecratum, ſola purpura intexebatur: aliud regium ex purpura, immixto albo, quam reges conſulesue induebant: tertia auguralis fuit, quæ ex purpura fiebat & cocco: quo genere augures uti aſſuerant, dum auguria captant. Sæpius tamen ſub tegmine puniceo, alterno textu purpura diſtinguebatur,

Prætexta quæ induebãtur.

Dibapha.

Diſtinctio ueſtitus inter patritios & ſenatores.

Toga prætexta, cõſularis & prætoria.

Veſtis papauerata.

Palmata ueſtis.

Veſtes triũphales.

Philoſophorum ueſtis.

Trabea triplicis generis.

Neq; ſum ignarus, Maurorum Numidarumq; regum amictũ, eſſe purpureũ ſagum, quare Iuba rex ſagulo uſus purpureo dicitur. Aſſyriorũ tunica partim purpurea fuit, partim alba. Medis aũt, Perſis, & Armenis regibus ac Lydis, amictus purpureus quadrangulari figura, & cidaris, quis Perſici reges triplici anaxyride & cultu duodecim milliũ talẽtorũ quãdoq; uſi ſint. Phœnicib⁹ uero, Syris, & Cilicib⁹ regib⁹ chlamys cũ crepidibus: Romanis quoq; læna, quæ chlæna dicta, regales cultus ornatusq; fuere. Taprobanæ rex ſyrmate ueſtitur, Cyrus ſtola modica, Nabathæorũ reges ſola purpura. Cleomenes ſæpi⁹ breui tunica amictus apparuit. Antigonus & Ariſtippus agreſti, & regi uix decoro habitu. Contra Demetrius non modo diademate, ſed ueſte ex auro & purpura conſpicuus erat. Sexticula uero nõ regia, ſed imperatoria ueſtis fuiſſe tradit.

Veſtes ex ꝓuincijs nominatæ.

Athenienſes autem reges ſæpe Creticum induebãt: apud quos ex prouincijs ueſtes nomina ſumpſere: nam præter tarentinidam fuit Sardonica, ſicula, therea, phrygia & caſiaca militibus ꝓpria, ac deutoruga, diphthera paſtoritia & byſſacena, ac aliæ multiplicis generis.

Diſcrimen ueſtitus in mulieribus. Matronæ. Meretrices.

Sed quod diſcriminis inter uiros ſenatorins & conſules ac triumphales, purpura & palmata ueſtis faciebat, ut cæteris præſtarẽt: idem diſcriminis cultus ueſtitusq; in mulierib⁹ fuit. etenim matronæ & ſpectatæ pudicitiæ mulieres, niſi nigro capillo, & longe lateque fuſa toga ad talos demiſſa, ſtolaq; & flammeo, ac uittis & reticulo, quo capita uelarent, utebantur: cum meretrices flauum capillum haberent, & togam ſubductiorem abſq; flammeo & uitta: quam togam uirilem, quæ adulterij crimine dãnatæ erat, dimiſſa ſtola, ſumere cogebantur: nanq; meretrices proſtabant cũ toga & ſtolis pullis, quibus etiam ianthino & cocco uti inhibitum eſt. Fuit aliquando mulierib⁹ uetitum, ne uerſicolore ueſte uterentur, lege Oppia, quod etiam à Nerone factũ memorant, qui mulieribus amethyſtini & Tyrij uſum interdixit.

Stola. Noua nupta

Quæ quidẽ ſtola plebeijs, quanuis honeſtis, non dabatur: ſiquidem patritiæ & grandes natu matres, illã honoris cauſa deferebant: erat enim ad imos pedes fluxa, quã inſtita contexta ambibat. Rectã uero tunicam & puram togam, noua nupta induebat: quam etiam tyronibus, dũ militiæ aſcribuntur, tributam inuenim⁹. Cyclas quoq;, palla & ricinus cum crotoco honeſtarum ueſtes fuere uirginũ & matronarum, licet citharœdis quãdoq; palla in uſu fuit, quæ ſyrma dicta eſt, erat enim tragœdorum. Cyclas uero rotunda, q̃ Alexander Romanus imperator matronis regijs dedit, quæ pl⁹ ſex uncijs auri nõ haberet cum reticulo, & pallium auro aſperſum cum inauribus & monili baccato. Crocoton quoq; rotunda & fimbriata, ſed tantum locupletibus conceſſa.

Virgines.

Vittasq; & ſupparũ ac togam ꝑtextam, ſolæ uirgines deferebant, quæ nuptis non dabantur. Erant eñ inſignia pudoris & uerecundiæ, quibus mos erat, capillos aut humeris defluentes, aut reticulo collectos ferre: licet uittarum duo genera inueniamus: uirginalem unam, alteram nuptialem, q̃ nubentes uelabantur.

Vittarũ duo genera. Strophium. Ancillæ.

Strophium uero pectoralem faſciam, uel capitis ornatũ, nõnulli cingulum fuiſſe autumant, & ſolcas purpureas puellarũ calceos. Sed tamen ſtrophium, mitras & purpureas faſciolas, ancillarum fuiſſe amictus, multi teſtati ſunt: idq; à Cicerone Clodio obiectum, quod in ſtrophio, mitra & purpurea faſciola, ſe ancillã mentitus, ſacra Bonæ deæ polluiſſet.

Faſciolę crurules. Pueri. Calcei muliebres. Calceorum ſpecies.

Faſciolas uero crurules, crurum pedumq; uelamenta, æque uiris ac mulieribus communes aliqui uolunt, quæ ſæpe purpureæ, nonnunquam conchyliatæ erant. Faſciæ uero pectorales dabantur pueris, q̃ uirides fuere. Sicyonia & ſocci, calcei muliebres delicatioris cultus & amatorij. Erant eñ ueteribus calcei ſpecie uaria: nam & Gallicæ & ſoleæ & cothurni, tum mullei albi, hederacei, cerei, & lintei, calceorum ſpecies ſunt: qui cum antea communes uiris æque ac mulieribus forent: ſequuti Cæſares inter quos Aurelianus, illos uiris ademere, & fœminarum calceis addidere, quas etiam ferunt compedes habuiſſe ex argento, cum ex auro uetarentur.

Mullei.

Qui mullei, ſicut ueteribus monumẽtis extat, olim fuere calcei Albanorum regum, deinde patritiorum facti: demum patritijs adempti, & mulieribus traditi: ſicut crepidas antea ſenatores, mox, equites, demum milites habuere proprias. Soleas autem calcementa dixere, quibus plantarum calces in fine teguntur, habenis iuncta, cæteris prope nudis. Apud Achæos aũt calcei fœminaꝝ, fuere albi & tenues. Athenienſibus elaboratæ artis, iphicratides dicti. Græcis nymphides & arpides, multiplici futura, ſicut Scythicæ,

Laconicæ, Perſicæ, Amyclaidæ & Alcibiadæ. Perſæ enim calceo utunť alto& duplo, ut magni appareāt: Aſſyrij paruo, Aegyptij papyraceo, Babylonij ſoleis Thebanis ſimilimo, Cretenſes militari, Nabathæi ſandalio. Inde ex arborū corticibus nonnunq̄ ſoleas pedib⁹ addebant. Phocion uero nudo pede inceſſit, & Cato Uticenſis mira patientia, ita ut uix cruda hyeme, calcearent: quod de Socrate & Ariſtodemo legimus. Lycurgus quoq; pueris Spartæ pro calceamento, pedum nuditatem dedit, quo facilius accliuia aſcenderent & decliuia peragrarent. Empedocles ferreo calceo incedebat. Hiſpani e Sparto, Ligures Cantabrico, Galli agreſtes perone. Demetrius uero Antigoni eo uanitatis proceſſit, ut aureo calceo calcearet. Auguſt⁹ altiuſculo uſus fuit, ut procerior uideretur. Caligula ſocco muliebri, Diocletianus & Heliogabalus gemmato, Carinus gemmatis fibulis. Apud Aegyptios autē innuptas puellas calceis uti non licet, ut euagādi licētia cohiberetur, quum nudo pede extra ſepta prodire nefas foret. Cupezia uero, non muliebres, ſed tibicinū calcei erant. Palla uero picta cum amiculo purpureo. Apud Perſas, ſtola medica cum armillis & torque. Aegyptijs, ſacra Iſidis ueſtis, reginarum amictus ornatusq; fuere, quib⁹ inſignijs uelut ueriſſimis notis, a uulgo ſecernebantur. Quam quidem pallam pueris puellisq; quandoq; traditā legimus. Apud Græcos uero, Arabes, Lydos, Phryges & Aſſyrios, longa ſtola, mitris & mitellis matronas & uiros ornari, traditū eſt: uirorum apud eoſdem, frequens ueſtis, ſtola quadrata fuit. Theſſalis demiſſa chlamys erat omni tempore accommodatior. calātica autē, Romanis capitis fuit, ornatus, nō ueſtis. Lycurgus iuuenibus una tantū ueſte, eaq; obſoleta, & nullo diſcrimine a cæteris uti toto anno permiſit. Zeno quoq; nullum diſcrimen ueſtis eſſe inter ciues, ſed eoſdem amictus uiros ac mulieres ferre præcipiebat. Solon plus tribus ueſtibus quenquam uti, lege prohibuit. Apud reliquas uero gentes ueſtitus habitusq; diſſimiles fuere: nā Gallis nobilioribus tinctas geſtare ueſtes, aut ſaga hirſuta uirgata: hyeme craſſiora, æſtate ſubtiliora longis uillis, & brachas longis femoralibus auro pictas, intonſas, & uarij coloris, quas anaxyrides Græci uocant: ū collo torques & monilia, frequēs mos fuiſſe traditur. Quas quidem brachas, non apud Gallos modo, ſed Medos & Scythas aliosq; barbaros in uſu comperimus. Tum endromides & cuculli frigoribus apti, Gallorum propria commenta ſunt. Apud Vectones & Cantabros, mulieres monilia ferrea collo circundare, & a fronte protenſum umbraculum, quod attrahant, quū uelint, & retrahāt. Alias protentas comas in altum erigere, illasq; baculo obuoluere: nonnullas ſinciput expilare, magni decoris putabatur. Cnidanorum uxoribus, qui iuxta Lotophagos ſunt, multi æſtimabatur fimbrias pelliceas ferre plurimas, quas munera adulterij ſumebant, illaq; præcipuæ dignationis erat, quæ pluribus fimbrijs muniretur. Sicut Curetibus, qui Aetoliā incolunt, longas ſtolas puellares induere. Et Andrimachidarū uxoribus utroq; crure æneam armillā innectere. Arabibus Nabathæisq;, tunicas cum ſubligaculis ferre. Indorum fuit ornatus in ueſte candida, & carbaſis miræ tenuitatis auro purpuraq; diſtinctis: Medorū oculis pictis incedere, colorato capillo, coma protenſa, circa collum monili, & armillis circa manus capite uelato, ueſte pellucida & fluida. Contra uero Perſarum: nam craſſiore utebāť, laxa & fluxa cinctura, nonnunquā ſtola Semiramidis. Quare Alexander Macedo utrorūq; inſpecto habitu, Perſicam induit ueſtē, Medorum admittere recuſauit. Sic Gratian⁹ Cæſar, deuictis Germanis, Romanum neglexit cultum, amictu Alano atq; equo pariter uſus. Aſſyriorum mos erat duplici amiculo ueſtiri, altero lineo ad pedes demiſſo, altero laneo quod ſuperinduebant. Mauruſijs craſſam ueſtē, aut laceram quam induebant, pro tempore uariare uetabatur. Perſæ amictum habent æſtate purpureū, hyeme uarium. Trohlodytæ ſerpentum & piſcium coria. Maſſagetæ ex arborum corticibus amictus intexebant, Scythitis fere ſimiles. Mardorum genti propriū fuit, craſſiorum ueſtem & non ultra genua induere, proque capitis ornatu fundam fronti annectere. Indi quoque diſſimiles habitus corporis mira ſpecie uariarunt. Nanq; alij nudi agunt, nonnulli piſcium, ferarum aut auium pellibus amicti ſunt, plerique lino, multi lana ueſtiuntur: alij in cultu corporis ita acurati, ut faciem coloribus pingant, cādidam ueſtem induant, aurum geſtent, lapillis ornētur. Mauri leonum, pardorum & urſorū

Nudo pede q̄ incedebāt.

Imperatorū

puellæ innuptæ apud Aegyptios.

Perſæ.

Reginarum amict⁹ apud Aegyptios.

Una tantum ueſte qui utebantur.

Galli nobiliores.

tergoribus,alij ſerpētum& piſcium corijs uelantur. Scythiæ magna pars tergore uulpium & murium operti incedunt,ſicut Gelonij hoſtium cutibus. Britanni reliqua nudi,uentrem& ceruicem ferro cingunt. Hiſpani primum breue ſagulum,mox ſtolas& togas Romano more accepere,quare ſtolati dicti & rogati. Gymneſiarum incolæ iunceo ornantur amictu,Belgæ hirſuto ſagulo,Germani ſago cum fibula:aut ſi deſit fibula,ſpina conſerta:locupletes uero,ſtricta ueſte ſingulos artus exprimente. Quin etiam

Philoſophorum ueſtes.

apud ueteres ſapientiæ profeſſores,diuerſi cultus corporis ornatusq; fuere. Nanq; Diogenes corpore ſeminudo fuit,ueſte humili & ſordida:qui quum Rhodios ueſte conſpicuos cerneret,illos duxit nimium inſolentes:rurſus quū Lacedæmons in ueſte ſordida & inhoneſta,occurriſſet,etiā hos inſolentes nuncupauit. Pythagoras alba amictus ueſte,neq; ex mortuo animali quippiam ferens,aurеam coronam geſtabat, nonnunquā purpuratus.

Corona aurea Pythagoræ.

Crates manticam & ſordidum palliolum. Ariſtippus Socraticus Mileſiam chlamydē,aliquando amictum uiliorem induebat,cætera nudus. Ariſtoteles uero decorus habitu,& nitido ueſtitu fuit,tōſa coma,digitis redimitis auro. Hippias cultu uiſendus ſuis manibus elaborato,ſicut Apollonius Tyaneus linteis,& Gorgias purpura conſpicui erāt. Heraclides molliori ueſte,Zeno tenui pallio,Empedocles Agrigētinus præter purpuram,etiam calceamentis æreis incedebat. Demoſthenes molli tunica & nimis accurata,Ariſtides trita lacerna,Socrates uiliſſima ſtola,Xenophon cū thorace & clypeo.

Antiquorū ueſtitus ex animalium pellibus. Cultus Romanorum

Fuitq; Homeri opinio, antiquiſſimos Græcorum, pelles leonū pardorumq;,ouium& caprarum,ac luporum a principio induiſſe. Poſtea impotentia muliebri eo ueſaniæ proceſſum fuit,ut maximos indutæ cult⁹,purpuraq; & auro,ac gemmis redimitæ procederent:armillas annulosq; in digitis aureos,colloq; monilia,& catenas circa latera margaritis inſerta, in auribus uero uniones & cylindros ad oſtentationem luxus,Romanæ mulieres ferrent:ipſasq; auro fulgentes iuncto uehiculo & carpentis,

Lecticæ mulierum.

feſtis profeſtisq; diebus per urbem, perq; oppida uehi proditum ſit. Quod non modo Romanis,ſed & ſociorum Latini nominis uxoribus decoris cauſa tributum ferunt:quibus quidem uehiculis niſi caſtæ & ſpectatæ probitatis fuiſſent,alias uti nō decebat,à quibus uiri una ſedentes,deſcendere minime cogi poterāt,quaſi in tuto eſſent præſidio,priuilegio uxoris.

Viri uxoris nomine priuilegium. Athenienſes

Quare Domitianus Cæſar nouo ſtatuit edicto,ut probroſis fœminis lecticæ uſus adimeretur. Fuitq; apud Athenięſes ſeruatum,ut Atticæ fœminæ Doridā ueſtem,quam prius induebant,ſimilimam Corinthiæ,ne fibulis necterentur,in lineā commutarent:& à Syracuſanis lege ſancitum,ne uiri aut mulieres maiori ſumptu ornarentur,ni prius ſe conſtupratas,& omni nequitia impudicas docerent. Quod ꝓpe tum Epheſijs comparſuit,qui quum uitijs inquinatiſſimi eſſent,neminem frugi uiuere paſſi ſunt:Hermodorumq;,quod uir probatiſſim⁹ eſſet,urbe exegere,qui Romæ poſtea leges decemuirales interpretatus,ſtatua in comitio à populo donatus fuit. Hoc quoque inter cætera notatum eſt,conſules paludatos,nonnunquā trabeatos,paludatis lictoribus ad bella ducere ſolitos:nanq; erat paludamentum ueſtis imperatorū,qua ſummi duces perſæpe utebantur:ornatus tamen militaris,quam chlamydem appellatūt. Militeq;,ſagatos militiæ domiq; incedere conſueſſe:ſaga enim,chlamys & lacerna militum ueſtes fuere,adde etiam lænam,quam ſupremam induebāt,licet ſubſequutis tēporibus Antoninus Philoſoph⁹ Auguſtus,milites ſub ſe ſtipendiarios,togatos eſſe iuſ-

Seruorum ab ingenuis diſtinctio. Notæ fronti inuſtę ſeruis & captiuis Literati ſerui.

ſerit nec unquā ſagatos incedere paſſus ſit. Manſitq; diu Romæ conſtitutum,ut ſerui ingenuorum ueſte non uterentur:quippe qui nec colobia,nec calceos habebāt,quæ liberis dabant. Crepidis quoq; aut mulleis uti ſeruos aut plebeios,erat lege uetitum. Syracuſani uero,ut diſcrimen ingenuæ& ſeruilis perſonæ notaret,ſeruis equi characterē inuſſerunt: Samij quoq; captiuos Athenienſes,noctuæ figurat Athenięſes uero Samios bello captos,Sameæ nauis ſigno deformarūt:nonnunq̄ ſeruis literas inuſſerunt,qui literati dicti. Apud Lacedæmonios quoq; ingenui alebant comā:nanq; oēs comati erāt, cum ſeruos crines habere nō deceret. Idē in omni fere Græcia,ubi ſeruis nutrire comā nefas erat,q etiā ab ingenuis diſtinguebant tunica:nāq; amphimaſchalos liberis,heteromaſchalos ſeruitijs dabat. Apud Romanos uero ab urbe cōdita ad annū CCCC

Comam qui nutriebant.

LIIII. iuuenes pariter ac ſenes intōſos fuiſſe liquet. Sed poſtq̄ Publi⁹ Ticinius e Scilia

tonſores adduxit Romam,inde ut iuuenes raſitarent barbã,capillumq́ꝫ tonderent,ad annum quadrageſimum inſtitutũ manſit: poſt eum uero nõ licebat. Primus enim qui barbã quotidie raſitaret, Aphricanus traditur:deinde Auguſtus,q̃d ſeruis uilioribus erat inhibitũ,qui intonſa barba & capillo hirto fuere. Euitq́ꝫ animaduerſum,ante Hadrianũ Cæſarẽ imperatores barbam ſæpe raſitauiſſe. Ipſe enim ex Cæſaribus primus, promiſſa barba inceſſit & capillo. Commodus imperator cum nulli tonſori crederet, ſicut Alexander Pheræus & Dionyſius ſibi ipſe candente carbone iuglandiũ putaminibus barbam adurebat, qui etiam fucato capillo cũ ramentis aureis inceſſit. Quod de Lucio Vero & Galeno imperatoribus traditum eſt,qui auri ſcobem crinibus aſperſere. Arabes, Abantes & Myſii,ne in conflictu belli hoſtibus præda forent anteriorẽ capillum raſitarunt,qui etiam puellarem capillum in rotundum tondebãt,tempora ſub radentes. Ferũt Curetas & Aetolos pariter,quum a fronte eſſent capillati,& crinibus ab hoſtibus raperentur,frontẽ abraſiſſe,& ab occipite cæſariẽ nutriſſe. Quod de Alexandro Macedone proditum eſt, qui barbam militibus radi iuſſit, ne hoſtili prædæ anſam daret. Ferunt quoque Machlyes natiua cõſuetudine occiput crinitũ geſtare:ſicut Auſes anteriorẽ capitis partem. Contra Lycurgus Spartanos milites promiſſo capillo & comatos eſſe uoluit,licet more Laconico barbam ad cutem raſitarẽt:illos,ꝓpterea aut uenuſtiores aut uiſu terribiliores eſſe arbitrat⁹: apud eos eñ populares à cæſarie noſcitabanť. Quod Mauris & Britannis in more fuit,ut cincinnis ornati eſſent rutilis comis,& tam compoſito capillo,ut in inceſſu uix ſe cõtingi paterenť, omni corporis parte abraſa,præter caput & labrum. Lycij comã tanti fecerunt, ut ne crines tonderent, æra pœnæ nomine Mauſolo regi Cariæ ſoluere non dubitarent. Argiui cũ antea criniti eſſent,uicti à Lacedæmonijs,amiſſis Tyrijs,deplorãdæ calamitatis cauſa,capillos totonderunt,uouentes ſe non reſumpturos,niſi Tyrias recepiſſent:ſicut Sybari à Crotoniatis direpta,uniuerſi Mileſii capita deraſerunt,& ingentem luctum ediderunt. Maxies uero dextram capitis partem comatã gerunt, ſiniſtram radunt. Luſitani autẽ comas tondere nefas ducũt,itaq́ꝫ illas diffundunt ut fœminæ. Idem & Galli comati,quibus plurimus capillus erat,æque maribus & fœminis inde nomine impoſito. Indi capillum pectunt ſæpius q̃ tondent,barba ſemper intonſa. Agathyrſi ceruleo fucantur capillo. Arabes quoq́ꝫ intonſi fuere,barba ſolum abraſa. Autores habeo,Scythas & Parthos,quo maiorem terrorem incutiãt,quoq́ꝫ ſubita & improuiſa formidine hoſtes magis afficiant,hirſutis crinibus fuiſſe. Idem apud Germanos Cattoſque, quibus ruffus erat crinis coactus in nodum, qui etiam duxere nefas barbã capillumq́ꝫ tondere, aut alio cultu eſſe,niſi hoſtis caput ex acie retuliſſent. Quanuis tradatur Parthoꝝ eſſe,capillum effũdere, Germanoꝝ iungere,Scytharum ſpargere. Aegyptijs uero flaua coma deſpectui erat,& lege cautum,ne quis eã ferret,quod ea Typhonus fuiſſe dicebať, ſicut Agrigentini ceruleum colorem interdixerũt, ꝙ eo Phalaridis ſatellites uſi ſunt. Apud Sueuos uſurpatum ẽ,horrentem capillum ligare in ſummo, ut hoſtibus terrori ſint,uel retro flectere. Dacæ cum caput radant totum,in ſummo uertice cirrũ creſcere ſinunt. Contra Riphæi:nam mulieres pariter & uiri detonſo ſunt uertice, & capillo deraſo,adeo ut glabri uideantur:ſicut Myconijomnes caluitio laborant, æque ut in Cauno om̃es lienoſi. Nõ ſic in Aegypto,ubi raro caluitiũ fuit. Produnt autores, Atheníenſium uetuſtiſſimos capillis colligẽdis cicadas aureas annectere,ut eo argumẽto autochthones,hoc eſt,primos & ſine origine ſe ꝓbarent. Caius uero Cæſar,comatos tanto deſpectui habuit,ut quoties occurrerent, occipitio raſo deturparet. Capillum uero aut barbam inficere coloribus,imbellis fuiſſe & eneruati, exempla ſunt. In primis Philippi Macedonis,qui quum ex amicis Antipatri arbitrum delegiſſet,quem aduertiſſet barbam & capillũ inficere,protinus gradu deiecit, & iudicare uetuit,uelut mendacẽ. Quod compar fuit cum eo qui Spartæ cõcionabatur,quem quum Archidamus rex fucato capillo uidiſſet,profari uetuit,& in medio affatu exigi iuſſit. Cui non inconuenit, quod de Gorgia Leontino proditum eſt,qui cum in Olympijs de communi Græcoꝝ concordia inſigniter peroraret,Melanthus eum ludibrio habuit,quod de totius Græciæ concordia agitaret,qui ſe,uxorem,& ancillã concordes habere neſciret:quæ ob ze

Radẽdę barbæ cõſuetudo quãdo introducta.

Ramẽta aurea in capillis.

Qui caput tõdebant.

Comæ cura apud quos.

Athenienſiũ cicadę in comis.

Barbã aut capillũ inficere imbelle.

Flaua coma apud Aegyptios contẽpta.

Capillorũ luxus.

Lacernæ albæ quãdo ſumebantur.

In ueſte pulla ludis intereſſe non licebat.

In calamitate publica luctus indicia.

lotypiam irata, quotidie diſſidium peteret. In quo fuit experimentis cognitũ, quod his qui e Sybari biberent, fucarentur capilli nigri: qui uero e Crathi, flaui & fluxi, ſicut de Clitumno proditur in Meuania. Legimus tamen Hannibalem ducentem in Italiã, crinibus ſæpe mutatis, ſe à Gallorum perfidia uindicaſſe: & Pyrrhum coma coloribus fucata inceſſiſſe, Romanasq; matronas rutilare capillos cõſueſſe. Manſitq; Romæ obſeruatum, in Saturnalibus ſyntheſibus uti, quibus diebus dimiſſa toga, ſyntheſim ſumebãt. quanuis Nero Cæſar citra dies Saturnalicios, ſyntheſim induerit diſcinctus & diſcalceatus. Diebus autem natalitijs, quibus natalem quiſq; ſuũ annuũ celebrabat, & calendis Ianuarijs, nõnunquam ludis Romanis, albas lacernas prætextasq; indutos incedere, & ludos ſpectare. nã in ueſte pulla ludis intereſſe Auguſtus inhibuit, ne ue quis pullatorum media cauea ſederet, edicto cauit. In ludis uero funebribus penulati ſpectatores erant: penulas enim tunc populus ſumebat, cum in cæteris togati conuenirent, niſi in gladiatorio munere, ad quod frequẽtes penulati conuenere, quod Commodus imperator ſeruari iuſſit. Ferunt primos Lacedæmonios, ne populus in ludis algeret, penulas ſumpſiſſe. Antoninus uero Baſſianus nouo ueſtis genere populum donauit, quare Caracallæ nomen tulit. Auguſti uero tempore, toga raſa & phrygiana dari cœptæ. Illud etiã admonendũ exiſtimo, quoties inſigni calamitate uel clade, aut alijs bellicaſib' populus affectus eſſet, in magna conſternatione iuſtitium indici, claudi ærarium & tabernas, ac iudicia tolli ſolere. Et quod per magnas calamitates fiebat in mœſtitia publica, Romanos dimiſſis togis, poſitisq; laticlauis & aureis annulis, ſaga ſumere, uelut in luctu & ſumma ſolicitudine ſe eſſe denotarẽt. Si tamen cõſulares uiri forent, licet ob calamitatẽ populus in ſagis eſſet, ipſi tamen in togis erant, ne deformi tetroq; habitu tantã dignitatẽ fœdarent. Sed nec ſaga, donec lætiore fortuna, aut illuſtri uictoria clades emẽdata foret, dimittebãt. Qua uictoria potiti, uel quũ fuſis fugatisq; hoſtibus, fœdiſſimũ bellũ finitũ foret, exuto iuſtitio, in cõmunis ſignũ lætitiæ, populus uniuerſus prætextas: reliqui uero, magiſtratus inſignia & ornamẽta ſua, ac priſtinũ ornatũ cultumq; ſumebãt. Illud quoque diſcrimẽ ordinũ perſonarumq; eſt notatu dignũ, quod apud Tapyras, Baſtetanos & Iberos, incultasq; natiões circa Hircaniã ſeruari meminimus, ut uiri atras ueſtes induant, crinesq; lõgiores gerãt: fœminæ uero albis tunicis, ac breuib' tõſisq; comis incedere cogantur. Apud Parthos aũt Perſasq; equo uehi, uel pedes ire, nobilitatẽ à uulgo diſtinguebat: nullus enim honeſte genitus, pedibus incedebat: quod cõpar fere cũ Romanis fuit, quibus plebeiæ pedib' incedũt, matronæ nobiles lecticis uectabantur: eiſdemq; Parthis qui principem locũ habent, anaxyridem triplã induunt, & manicatã tunicã: plebs uero erat in tunicis ſine manicis. Apud Indos byſſum induere, niſi nobilis, nemo poterat. Thracibus punctos eſſe in facie, nobiliores demõſtrauit: nõ pũctos, ignobiles & obſcuros. Idem Britannis, Gelonis & Agathyrſis, apud quos qui ceruleo pingũtur, honorib' præſtãt: minus aũt pingi, humilitatis ſignũ erat. Indis quoq;, Athenienſibus & Perſis, in aurib' ferre aurũ, nobilitatẽ deſignauit. Ex Germanis uiri clari illuſtresq;, ſtricta nec fluitante utuntur ueſte: cæteri, ſagis cũ fibula. Apud Sueuos ingenui obliquant crinẽ, & nodo ſubſtringunt, quũ ſerui fluxa coma & crinibus incedãt. In Libya primores ſagis uelantur, uulgus uero beſtiarum pellibus amicti ſunt. In Aegypto uiri binis utuntur ueſtibus, fœminæ ſingulis: uniuerſis niſi lineas ferre ueſtes non licebat.

Apud Tapyras, Baſtetanos & Iberos diſcrimẽ ordinem.

Circumpadanorum luctus ob Phaetontis caſum.

Neq; referre alienum fuerit, quod circumpadanis populis uſu ueniſſe tradunt, ut lugubres ueſtes longo tempore induerent, inteſtino mœrore affecti propter Phaentontis caſum, quod de cælo precipitatus, fulmine ictus, & in Eridanum deiectus foret. Sicut in Daunia Ariſtoteles refert, mares & fœminas lugubria ueſtire, quod poſt Troiæ euerſionem, quum illuc delati ſedes occupaſſent, ut orbatos ſe patria & fortunis indicarent, in poſterum candidis abſtinuiſſe, & pullas ueſtes deſumpſiſſe.

Qui numerus augurũ, quæ ue poteſtas aut ius quondam fuerit, & quomodo auguria captarentur. Caput XIX.

QVæſtioni diu res fuit, qui numerus augurum olim apud Romanos fuerit, quod ſacerdotium magnæ religionis fuiſſe cõſtat. Et tametſi à principio, ut in tribus centurijs, Ramnenſi, Titienſi & Luceri, ſinguli eſſent augures, conſtitu

tum foret, quorum numerum imparem eſſe decere arbitrati ſunt: tamen ſequutis temporibus, quin ad quatuor, mox quinq; numerum aucti fuerint, nulla controuerſia eſt: donec, ut nō ultra nouem collegium excederet, ſenatuſconſulto cautum fuit. Idq; ante primum Punicum bellū, quo tempore Sora & Alba coloniæ deductæ fuere. Demum à Sylla dictatore collegium propagatum ferunt, ut ultra nouem, quindecim crearentur, ita ut quatuor & uiginti eſſent. Hi ergo uelut interpretes internuncijq; deorū, tātæ dignationis habiti ſunt, ut eum qui aruſpicinam fecerat, in ſenatū adſcribi, & inter patres legi, fas eſſe duceretur. Regibꝰ quoq; ſicut iura dare & ſapere, ita diuinare, regiū munus erat. Itaq; a primo ortu urbis, ijdem reges & augures erant, qui futura prædicerent, & iura darēt. Deniq; Romulus hoc ſacerdotio præditus, optimus augur fuiſſe traditur. Proditumq; eſt, Romæ optimatū filios ſex, Hetruriæ populis, ut augurandi artem ediſcerent, ex decreto ſenatus in diſciplinam tradi ſolitos, ut Romæ augurandi ſcientia & ars innoteſceret. Quæ quidem incredibilis & pene diuina Feſulis pollebat, ubi domicilium augurum eſſe ferebatur, quod & ueteri lege ſancitū erat in hæc uerba: Prodigia & portēta ad Hetruſcos aruſpices, ſi ſenatus iuſſerit, deferunto, Hetruriæq; principes diſciplinam diſcunto: quibus diuis decreuerint, procuranto: ijſdē fulgura & oſtēta piāto, auſpicia ſeruāto, auguri parēto. & infra. Singulis quoq; tribubus olim ſinguli augures præficiebant, qui ſacris cæremonijs prædictionibusq; deorum præeſſent, publica priuataq; auſpicia curarēt, ſicut à Romulo cōſtitutū fuit. Poſtea uero comitijs curiatis, quæ pontificis [maximi dicuntur, non a populo uniuerſo, ſed a minore parte & ſelectis, quibus ſacerdotia mandare curæ erat, de concilij ſentētia eligebantur: nanq; ipſi nominabant, quos digniſſimos iudicarūt. Nonnunq̄ ſi quis augur deceſſiſſet, à duobus unus nominari, & à toto deinde collegio expeti & cooptari poterat. Qui poſtq̄ ad ſacerdotium admiſſi fuerāt, mox inaugurati, ut mos erat, captatisq; augurijs in collegiū admittebantur. Et tametſi præſentes admitterentur ſoli, ſæpius tamen abſentiū habitam rationē comperimꝰ, quod lege Iulia cauebatur. Cumq; ſacerdotia ſemel collata, ob plurimas cauſas adimi ſolerent, ſolus auguratus perpetuus fuit: ideo ſemel collatus, quoad uita ſuppetit, etiam magnis intercedentibꝰ cauſis, uiuenti non adimitur. Quare Fabiꝰ Maximus proditur duobus & ſexaginta annis ſumma cum laude auguratū geſſiſſe ad ultimam ſenectam. Si quis tamen augur hulcus pateret, licet in ſacerdotio foret, augurandi tamē ius nō habebat. Ex hulceratis quoq; auibꝰ auguria captari nō licere, (ſiquidem morboſæ aues auſpicia nulla faciunt) ſæpe relatum eſt. In augurum eīm collegio illud præcipue ſeruat,|ut ſicut] quiſq; ætate præcedit, ita maxime primatū teneat: q̄ppe inter augures maiores natu, etiam his qui cum imperio ſunt, præferri ſolēt. Horum ergo proprium fuit, ex auibus uaticinia obſeruare, ſignaq; rerū futurarū, & à dijs monita contemplari: ſi opportune euolaſſent, aut ſedes idoneas accepiſſent, obnunciare: de prodigijs, ſomnijs, augurijs atq; oraculis, portentis, extisq; reſponſa dare. Tū obſeruationes auſpiciorum, procurationes expiationesq;, uatum libros, portentorū explanationes & monita deorum edicere, ſi quid ingruente fato caſurū foret, & quod ſaluis auſpicijs fieret. Quodue augurium lætum, quodue piaculare eſſet, quod minas cæleſtes, ingruentesq; calamitates, aut fatale exitium afferret, præmonere & uaticinari, quæ lege augurali latius decreta & ꝑſcripta ſunt, cuius uerba adſcripſi: Interpretes Iouis optimi maximi publici augures ſignis & auſpicijs poſtea uidento, diſciplinam tenento, ſacerdotes, uineta, uirgeta & ſalicta publica auguranto, quiq; agent rem duelli, quiq; populare auſpicium præmonento, olliq; obtemperanto, diuorumq; iras prouidēto, hiſq; parēto, cæliq; fulgura regionibus ratis denotanto, urbemq; & templa & agros, liberata & effata habēto: quæq; augures iniuſta, nefaſta, uitioſa, dira dixerint, irrita infectaq; ſūto: qq; nō paruerit, capitale eſto. & infra. Ipſiſq; augurijs auſpicijſq; captādis intereſſe debēt, eaq; notare, ac inſpicere & referre, & an egregie eſſet litatū, declarare: quibusq; hoſtijs, & quibus ſacris ac ſupplicationibus, & quæ ad puluinaria, tetra prodigia ꝓcurarentur aut expiarent, enunciare. Sed tamen ſoli auguri ſine collegio auſpicia interpretari nō licuit: totum enim collegium cenſere, & ſententiam ferre decebat, ſi quid exquiſitius interpretari uellent, ſi durior forte caſus ambiguæ foret interpretationis, qui in du

Augurū numerꝰ impar.

Augures quatuor.

Quinq;.

Nouem

Vigintiquatuor.

Augurū dignitas.

Reges & augures ijdem

Romulo augur.

Augurū domicilium Feſulis.

Augurum creatio.

Auguratus munꝰ nō adimebatur.

Auguri qui hulcus haberet.

Aetatis ratio in augurū collegio.

Augurum munus.

Non augur unus, ſed totum collegis auſpicia interpretabatur.

bium controuerſiamque ueniret: ad quos etiam de ſingulis prodigijs & portentis, quæ eorum prædictio foret, & an fœdo uel felici exitu euentura eſſent, omnes tanquam ad adytum aliquem conſultum ibant. Tum ſi qui magiſtrat⁹ uitio creati forent, eorum reſponſo uel admittebãtur, uel magiſtratu abire cogebantur: itaque dictatores, cõſules, prætores, & reliqui magiſtratus uitio creati, ne quid diuini obſtaret, ex reſponſo aruſpicũ, magiſtratu abire ſæpe coacti ſunt. Poterantq; augures propter tetra prodigia, aut ſi quid officeret, comitia creandis magiſtratibus uel impedire, uel uitiare. Quotiesq; ex arce augurium petebant, lituum ſine nodo, hoc eſt, baculum a ſummo inflexum, in parte qua robuſtior eſt, quod inſigne augurale fuit, tenebant: quo cæli regiones & certa ſpatia, qbus uidẽda ad ſe pertinere uolebant, quæ templa dicta ſunt, præfinirent, & certa finitione ſignarent, ut quod dextrum, quodue ſiniſtrum eſſet, oculis & animo metiri poſſent: nam manu cæli ſpatia notare, ſaluis auſpicijs, non licebat. Quo quidẽ lituo augur proſpectu in urbem atq; agros captato, regiones ab oriente ad occaſum terminabat, limite decumano, & cardine ex tranſuerſo, ſigno metato, quo oculi ferrent quã longiſſime. Qui quidem lituus etiam regium fuit inſigne, in quo poteſtas dirimendarum litiũ eſſe noſcebatur. Proditumq; memoriæ eſt, Romuli lituũ ambas cuſpides ab imo & à ſummo inflexas habuiſſe, præter formam litui auguralis. Ex notatis uero regionibus, prima antica, poſterior poſtica, tum dextra & ſiniſtra dictæ. Quanuis Hetruſci uates cæleſtium prodigiorum periti, cælum in duodecim parttes diuiſerint, anticamq; ad occiduum, quoniam omnis illuc inclinat motus: & poſticã ad orientem: dextras ad ſeptentrionem, ſiniſtras uero ad meridiẽ porclinare uoluerunt. Sedebat enim augur uelato capite, & duplici toga augurali, quæ læna dicta eſt, uel trabea amictus ex purpura & cocco, cum captabat auſpicia, & lituo cæli regiones notabat. ipſeq; cæſa uictima obſeruatis notatisq; ſignis, longum carmen præfatus, preces effundebat: quas ſi forte non rite didiciſſet, ne quid præpoſtere diceretur, aliquo præeunte, emittebat. Græcis uero augur nõ trabea amictus, ſed toga cãdida uelatus, poſcit auguria. Macedonib⁹ quoq; uates in amictu candido aureã gerens coronã, captat auguria & uaticinatur. Poſt effuſas uero preces, oculis in cælum fixis, ſedere conuenit, momentis omnibus paratum intentumq; toto animo affixum, facto ubiq; ſilẽtio, ne quid uideretur audireturue, quod auſpiciũ dirimeret, quoad de cælo ſeruaſſet, captataq; auguria & ſigna miſſa forent, quibus miſſis, ex auib⁹ quæ oſcines, quæ præpetes uel inferæ, & an tacitæ uel ſtrepentes aduolarent, & ſi dextra uel ſiniſtra, quæue admiſſiuæ eſſent, & quæ arculæ: quæue cliuiæ, aut inebræ, ꝗ uetarẽt. Tum ſi motus pronus uel obliquus, ſupinus an rectus, aut in latera referebat: conueniebatq; extemplo augurẽ adire & auguriũ firmari: nanq; unũ uidiſſe auſpiciũ, non erat ſatis. Adnotatumq; exemplis eſt non ubiq; & paſſim auguri captare auſpicia licere, quia niſi in præſcriptis deſtinatisq; locis, quib⁹ Teſqua nomẽ, aut in arce, uel ad ueteres curias, augures: pontifices uero, niſi in poſtmurio, auſpicia captare fas erat. Sed ſciendum, non omnibus auguribus, ſed ſolo magiſtro augurum de cælo auſpicari licuiſſe: qui huic muneri præfectus, magiſter a collegio eligebatur. Obſeruatumq; ut ſi extra urbem, aut in pomœrio, uel domo conducta, ſeu quouis tabernaculo, quod cœperat, augur auſpicetur, & inter augurandũ nondum firmis ſignis, urbẽ aut pomœriũ inauſpicato tranſgreſſus foret, ut rite captentur auſpicia, primum omitti tabernaculum, & alterum ſumi neceſſe fore: denuoq; auſpicari oportere, ex quo nouus auſpiciorum inſtauaratur aſpect⁹. Et cum certa dies auſpicijs dicata eſſet, poſt mediã noctem ad mediam futuram diem auſpicari licere. Septima autẽ aut ſexta diei hora, non decebat: nanq; incipiente aut creſcẽte die, non aũt deſinẽte, iuſta auſpicia fuere. Poſt Sextilem quoq; menſem, quo tẽpore aues, aut imbecillæ, aut morboſæ ſunt, uel pulli earũ imperfecti, auſpicari non licuit: eo eñ tempore à pontifice maximo de cælo ſeruare uetabatur. In quo id fuit conſtitutũ, ut nõ modo morboſis auibus, ſed cuicunq; funeri augur admouere manus, & feralia attrectare uetaretur. Si aũt poſt augurium ſuſceptũ, ad aquã uenire cõtingeret, ne eius interuentu auguriũ fruſtraret, quod aquæ interceſſu interrumpi certũ eſt, fuſis precib⁹ aquã haurire, & uota ꝑmittere oportebat. Poteratq; idẽ & põtifex & augur eſſe, duob⁹q; ſimul ſacerdtijs præponi, cui etiã lictor præibat, ſic/

Augurificũ ex arce peteretur.

Lituus regiũ inſigne.

Regiones in cęlo ab auguribꝰ notatæ

Loca in quibus auguris obſeruabantur.

Magiſtri augurũ munꝰ Notandum.

ut pôtifici maximo. Et tametſi poſt ſuſceptos honores, auguratus cõferri ſoleret, tñ Fabius Maximus admodum adoleſcẽs, priuſquam ullum gereret magiſtratum, auguratum geſſiſſe dicitur. Quotieſq; pro diuerſis captarentur, illius præualere auſpicia, qui in ſummo eſſet magiſtratu, certum eſt: ideo conſulis auſpicia, ſi cum prætoris cõfundantur, præponi haud dubium eſſe. Fuitq; exemplis cognitũ, apud augures optimis auſpicijs ea geri, quæ pro reip. ſalute ſuſciperentur: quæ contra, inauſpicata eſſe & monſtrifica. Illud quoq; dixiſſe non ab re fuerit, occentu ſoricis dirimi auſpicia, ſicut aquæ interuẽtu irrita fiunt: utq; luminaria domus auguralis ſemper aperta ſint, nulloq; operculo claudanẽ: Quodque quũ auſpicia captant, cælo nõ turbido, nec procelloſo aut pluuio, ſed aura ſilenti & placida, ubi omnia pura & trãquilla ſunt, auſpicentur, ne uẽti flatus aut tẽpeſtas auiũ greſſus à ſuo curſu diuertat. Eſtq; obſeruatũ ut minora auſpicia, ſemꝑ maioribus cedãt, licet priora ſint. Siquidẽ cornicis aut columbarum auſpicia, aquila ſuperueniente, irrita fiunt: aquilarũ uero augurium, fulmine adueniente, nullum eſt. Maioris magiſtratus augurium minori præferre batur. Domus auguris apperta. Aura ſilenti & placida auguria captãda

Qui eſſent equi funales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio Caput XX.

ANceps quæſtio fuit apud gramaticos, ambiguo ſenſu in utranq; partem agitata, qui eſſent equi funales, qui in ſolenni triumphi apparatu, iuxta triũphantis currũ incedebãt. Nuper in cœtu patritiorũ, in controuerſiam certamenq; uenit, q̃nã modo accipi cõueniat, ꝙ eſt in Tranquillo dictum, Tiberiũ Actiaco triumpho Auguſti currum fuiſſe comitatum, ſiniſteriore funali equo, quũ Germanicus dexteriore ueheretur: qui eſſent funales equi, quærebatur. Cumq; uaria & fere populari opinione ferrentur, nobisq; quum minime probaretur, uiſum tandẽ eſt, funales dici equos, qui funibus alligati, currum triumphantis traherent: quibus præeuntibus, ſummi imperatores uectabantur triũphi die, in quibꝰ ingenui pueri ſedere ueteri more ſolebant. Prætextatos enim filios in equis triumphantium uehi, & Cicero meminit, & multi prodidere. Quare Paulus Aemylius, deuicta Macedonia, filios duos impuberes, & Germanicus currum quinq; liberis onuſtũ, in triumpho duxit. M. quoq; Antoninus Philoſophꝰ, & Verus, triumphi die mille puellas uirgines in equis triumphalibus uexere. Vel quod in his inſiderent, qui funalia praeferebant & faces, propterea funales dictos ueterũ autoritate probati: nam peruulgatum fere eſt, faces & lumina tam in apparatu triumphi, q̃ iuxta triumphãtem deferri ſolere. Diuus enim Cæſar ad lumina quadringenta in Capitoliũ triumphans aſcendit, elephantis lychnos dextra ſiniſtraq; geſtantibus. Quod eo conſtitutũ ferunt, tum ut ſpectatior triumphi apparatus & conſpectior foret, tum ut lumina, ſi forte tenebris obortis, pompæ triũphali non ſufficeret dies, ad arcendas tenebras præſto forent: ipſeq; triũphans, luminibus circa adhibitis, cõſpectior fieret. Propterea haud ab re uiſum, ſicut in Cæſaris triũpho elephãtos lychnos geſtaſſe legimus, compari modo funalia & faces equos iuxta triumphantem ferre, dici probabiliter poſſe. Vnde funales equos à funalibus, quæ in equis triumphalibus præferebant, probe dici argumentamur. Ex quibus licuit nobis æſtimare, uel ꝙ funibus currum traherent, uel ꝙ faces iuxta triumphantem deferrent, ſicut ueteri exemplo probatum eſt, funales equos dici & æſtimari. Funales equi apud Suetonium. Prætextati filij in equis triumphantium.

Qui fuerit apud ueteres cœnandi uſus, quæue hora prandij & cœnæ, quotq; ſingulis lectis cœnitabant, & quid apud exteros. Caput XXI.

ANtiquis torum ex paluſtri ulua, & ex ſtramẽto, uel ex ceſpite fuiſſe, & lõgo tẽpore expulte, nõ pane Romanos uictitaſſe, perſpicuũ exẽplis & probatum eſt: poſtea quũ annis intercedentibus ex illo agreſti cultu deſitũ eſſet, menſas, in q bus epularẽtur, ex acere aut fraxino q̃dratas, deinde orbiculatas feciſſe, in q/bus prãderent & cœnarent, ſatis conſtat. Quẽ morẽ à Laconibus Romanos ſumpſiſſe crediderim, quibus nullæ fuere mẽſæ niſi ex robore. Romanis enim antea lecti erãt Archiaci & Bœotici, humiles & breues. Labentibus deinde moribus, tãtæ luxuriæ factæ ſunt, ut ætati primum lecti, abaci, triclinia, & monopodia, quæ Cn. Manlius Aſia deuicta, primum uexit in triumpho, deinde citreæ menſæ, quæ elephantinis pedibus ſuſtinebantur orbiculatæ, magno ſumptu fierent, quarum preciũ auro appendebãt, aut ex Torum & cibus primi ſeculi. Menſæ

diſſet. Poſt aliquot uero ætates, ut imperator una cũ ſacerdotibus in ſella imperatoria
Qui ludis præſidebant.
ludis præſideret, conſuetudo inualuit. Quæ quidem ſcena in fronte theatri ab uno cor
Scena ludorum.
nu ad alterum porrigebatur uerſatilis, plerunq; ductilis, multis columnis & epiſtylijs
fulta: quæ primo parietem non habuit, ſed frondibus obumbrabatur: poſtea tabulis pi
ctis in parietis morem componi cœpta, quæ ſpectaculorum ſedes præcipuæ inde habi
tæ. ea enim triplicis generis erat: nanq; tragica columnis & deorũ ſignis exornabatur,
quibus & tabulis pictis, partim ab amicis, partim e Græcia cõmodatis, utebantur: co
mica, ædificiorum figuram præfert: ſatyrica uero, montibus inumbratur & ſyluis. In
ea enim hiſtrionum ſedes erant, qui ad edendas in ſcena operas locabãtur. in orcheſtra
autem chori: reliqua uero loca popularia fuere, in quibus omnis ſexus & ætas, atq; in
fimus ordo ſine diſcrimine ſpectabat: q uero à ſedibus excluſi fuerant, excuneati dicti.
Græci uero præter hæc buleuticum conſtruxere in theatro, ubi ſeniores, ſicut ephebi/
cum, ubi iuuenes ſpectarent. Ante hanc uero legem, per annos quingẽtos ſexaginta à
Iuuenum.
condita urbe, populus una cum patribus promiſcua iniquitate ſpectauit. Poſtea uero
Senatorum ſubſellia a popularibus ſeiuncta
P. Aphricanus ſuperior quum conſul eſſet cũ T. Longo, ludis Romanis plurima ſena
torum ſubſellia a populari conſeſſu ſeparari iuſſit. Et quum eo diſcrimine aliorum ſtu/
dium, aliorum indignatio eſſet, præbuiſſe eius rei nouitas non mediocrem plebi ſermo
nem dicitur, adeo ut ipſum Aphricanum, ꝙ eius rei autor fuiſſet, pœnituiſſe ferant: gra
tiamq; ingẽtem apud ordinem ſenatorium ædiles pepererunt, qui ſanxerũt, ut gradus
dignitatisq; cuiuſq; & fortunæ diſcrimen foret, manſitq; aliquãdiu lex ſeruata, uſuq; di
Aediliũ ſanctio de dignitatis cuiuſq; & grad9 diſcrimine.
dicere multo præſtabilius eſſe, ſeruato gradu cuiuſq;, quam in colluuione omnium ſpe
ctaculi intereſſe. Proditum tamen memoriæ eſt, tempore quo promiſcuus ſpectaculo/
rum uſus erat, nunquam plebeium præ modeſtia & uerecundia, ante uirum ſenatoriũ
aut cõſularem ſpectare ſuſtinuiſſe. Cumq; poſt aliquot tempora, plebs cum patribus
& alijs ordinib9 nihilominus ſpectaret, Sex. Aelius Pætus & L. Cornelius Cethegus
cõſulares, ne turba patrib9 miſceretur, quum tantum hominum cõflueret in theatrũ,
alio edicto ſtatuere, quod non ſine indignatione plebis factum memorãt, quæ ſe deſpe/
ctui haberi, & contemptam eſſe arbitrata eſt: tametſi Aelium Pætum in cẽſura collegã
prioris Scipionis fuiſſe nonnulli tradant. Rurſus quum haud longo poſt interuallo, cõ
Attilij Serrani & L. Scribonij lex.
ſtitutione abrogata, ſenatus & populus ſolutiſſimo more ſpectarent, Attilius Serranus
& L. Scribonius Libo ædiles curules, ſcenicis ludis & Romanis, ut diuiſa loca plebeio
rum à patribus eſſent, populusq; diſcretus à ſenatoribus ſpectaret, quarta promulgata
lege, ſtatuere. ſpectaueréq; aliquandiu, donec lege Iulia theatrali & Roſcia, ut in quatu
Senatoribus & equitibus 14 ſubſellia in ſpectaculis.
ordecim ordinibus & ſubſellijs proximioribus ſenatores atque equites ſpectarent, ſe/
mota plebe, optimatibus data facultas fuit. Quorum numerũ à diuo Iulio adeo excre/
tum fuiſſe conſtat, ut q̃tuordecim ordines, & proxima ſubſellia, ſolis ſenatoribus non
ſufficerẽt: adeo ut Laberius Mimus inter equites ſedere iuſſus, præ anguſtia recipi uix
potuerit. Quod & Syllæ temporibus iterum confuſum fuiſſe crediderim: nam gladia/
torum munus dedit, uiris æque & mulierib9, locis promiſcuis & indiſtinctis, in magna
Othonis lex.
licentia ſpectãdi, & ſine ullo diſcrimine honorum. Cautum deinde lege Othonis, fuit,
quam tribunus tulit, ut magis fortunaꝝ & pecuniæ, q̃ generis aut honorũ ratio habe
retur: & non modo patritijs aut equeſtris ordinis & ſenatorijs uiris, ſed ſummis hono/
ribus functis, quibus quadringentoꝝ ſeſtertioꝝ ipſi, patri, auoq; cenſus non fuiſſet, ſpe
ctandi in quatuordecim ſubſellijs ius non eſſet, eaq; loca honoris cauſa diuitibus ſolum
conſtituta fuere. Quippe tenues & ſordidæ inopiæ uiros, quanuis claros illuſtresq;, q/
bus quinquaginta ſeſtertioꝝ nõ eſſet cẽſus, mixtim cũ ditiorib9 in quatuordecim ſede
re, minime decere arbitrat9 eſt. Tantaq; diuitiaꝝ ratio fuit, ut duo primi ordines, tribu
Subſelliorum ornatus.
nitijs & plebeijs ditiorib9, excluſis patritijs, uacarent: idq; non ſine graui offenſiõe nobi
litatis. Quæ q̃dem ſubſellia ita compta habuere, ut crocũ & uinũ per ſingulos cuneos
ſpargerent, illosq; præcipuis odoribus diluerent, ac picturis exornarẽt, nonunq̃ minio
& chryſocola arenam circi ſternerẽt, ita ut Hadrianus balſama & crocum ꝑ gradus the
atri ſtrauiſſe feratur. Primusq; Clodius Pulcher fuiſſe traditur: q ſcenam uarijs picturis
ſignisq; & tabulis ornauit: Trebonius auro, alij argẽto, pleriq; ebore. Q. Catullus uelis

carbaſinis theatrũ texit, Lentulus Spinter byſſino uelo. Nero Cæſar auri ramẽta pro arena ſtrauit, & uela ſtellata colore cæli poſuit, totumq; Pompeij theatrũ in unũ diem auro operuit. C. uero Antonius & Muræna ſcenam facere argenteã. Caius etiã princeps pegma ex argẽto duxit. Nonnunq̃ qui ludos dabãt, ne populo ſol officeret, aulæa ſuſpendebant, plerunq; ſupparo uſi ſunt quod poſterior ætas ꝑ aulæis accepit, quæ nõ modo in theatro, ſed in cubiculis fere ſingulis habuere, ut ſi qd pulueris caderet, exciperetur. proditumq; memoriæ eſt, Cn. Pompeium, ne populũ æſtus officeret, etiã aquæ decurſum per ſubſellia duxiſſe: mox diuum Cæſarem in ædilitate omni ſcenæ apparatu argenteo uſum eſſe, qui etiam in munere gladiatorio, forum Romanũ & uiam ſacrã in cliuum uſq; Capitolinum, linteis contexit. Apud Lacedæmonios uero in omni cõmiſſione ludorum, regum erant loca præcipua, quibus ut inter ſpectãdum cuiq; liceret inniti, priuilegium datum eſt. Athenis ſi peregrin⁹ publicis ludis in theatro ſaltaret, mille drachmis pœna mulctabat. Qua etiam Othonis lege decoctoribus, qui fortunæ naufragio, non ſuo uitio decoxiſſent, certus in theatro locus conſtitutus erat, ſicut uiatoribus tribunitijs, ut eorum quoq; uera & ſalubris ratio haberetur. His quoq; qui artem ludicram exercuiſſent, ne in quatuordecim ſederent, eadem lege cauebat. Qui uero quæſtum ſui corporis feciſſent, quiq; uilitate & gula aut luxuria ſe autoraſſent, uel ære obligaſſent, à theatro arcebantur penitus. Quod Athenis quoque ſtatutum ferũt, ut q multis flagitijs dedecoratus, aut nota turpitudinis nefariæ inſignis foret, a ſuggeſtis & ludis arceretur: idque adeo procaciter ſeruatum eſt, ut præfecti ſubſelliorum per cuneos diſpoſiti, e ſubſellijs, in quibus immeriti ſedebant, quibus equeſter non fuiſſet cenſus, ui ſpectatores dejcerent. C. tamẽ Gracchum accepimus, cum animaduertiſſet contra inſtituta maiorum, paſſim patritijs & plebeijs loca ſpectaculorũ mercede locari nullo delectu, accitis operarijs & fabris, illa fuiſſe demolitum, Solitosq; Romanos principes, ob multa in rempublicam merita, Maſſiliẽſibus, exterarumq; gentium legatis ab ultimis oris, locũ inter ſenatores ſpectandi pro inſigni munere largiri: in quo proditur memoriæ de Germanis lepide factum, q cum alios de Romanis benemeritos in ſenatorum ſubſellijs ſpectaſſent, ne inferiores officio uiderentur, ipſos non admiſſos ſua ſpõte ſubſellia adiſſe & unà conſediſſe. Contrà uero, L. Flaminium Q. fratrem, quũ ſenatu motus, in cõmiſſione ludorum humilis & deſpectus extrema in parte ſederet, populus uniuerſus ob fratris egregia facinora reuocauit, & inter cõſularia ſubſellia admiſit. Iidem tamen Maſſilienſes tam ſeueræ diſciplinæ fuere, ut nullum aditum iuuẽtuti in ſcenam uel theatrum darent, quod eſſent morum corruptela, ne ꝑ obſcœnos mot⁹ iuuenes impudicitia laſciuirent. Auguſt⁹ uero Cæſar milites atq; equites ita diſcreuit à populo, ut eos qui bellis ciuilibus attrito patrimonio, equeſtrẽ cenſum non haberent, ſi tamen ipſis aut parẽtibus antea fuiſſent, in quatuordecim ſpectare permitteret, edicto legis non obſtante, qui etiam cuneum ſuum prætextatis & pædagogis aſſignauit: fœminas quoq;, quæ ꝑmiſcue antea aſſuerant, niſi ex ſuꝑiore loco ſpectare iuſſit, adeo ut ſumma theatri deinceps ſolis matronis paterẽt: licet ab athletarũ ſpectaculis noua cõſtitutione omnẽ muliebrẽ ſexũ poſtea abdicaret. Virginib⁹ uero ueſtalibus cõtra prætoris tribunal locũ dedit. Utq; ſenatoribus quoties qd ſpectandũ publice ederet, prim⁹ ſubſelliorũ ordo uacaret, cauit edicto. Mox Tiberius ſpectantiũ immodeſtiã exilio mulctauit: & quũ confuſis nihilominus ordinibus, & ſine diſcrimine perſonarum ſpectarent, Claudius Cæſar ſenatoribus loca reſtituit. Nero uero equitum ſubſellia ſedib⁹ plebeiorum, & inconditæ turbæ præpoſuit, ne equeſter ordo à plebe uulgari & ſordidis hominibus indiſtinctus foret. Quod & Domitianus ſequutis temporib⁹, renouata lege theatrali, pené obliterata, iterum feciſſe dicit. Alexander aũt Macedo militib⁹ qui ſecũ militiam meruiſſent, poſt emerita ſtipendia, priores ſedes in theatro, utq; coronati ſpectarent, pro munere largitus fuit. Eratq; cõſtitutum Cæſarum tẽporibus, ut ſtatio cohortis ludis aſſideret, ut theatralem licentiam cohiberent: & ſi quid turbarum aut maioris tumultus ingrueret, ꝑſto forẽt. Quã Nero Cæſar dimouit, quo maior ſpecies libertatis foret, & plebs modeſtiæ exꝑimentũ ſua ſpõte daret. Illud ſine cõtrouerſia cõuenit, adeo poſt tẽporũ curricula degeneraſſe Romanos & cenſus æſtimatione ferri ſolitos, ut nõ ſo

Peregrino Athenis ſaltare in theatro non licebat.

Ro. exteris locũ in ſpectaculis dabant.

Maſſiliẽſes iuuenes in ſcenã uel theatrum nõ admittere.

Auguſti ſtatuta in ſpectaculis.

Matronæ ab athletarũ ſpectaculis reiectæ.

Cæſarum cõſtitutum.

Romani degenerarunt,

lum ad implendas equitis facultates, nõ minus millibus quadringentis opus eſſe ducerent, ſed ad decurionatum nullos, niſi quibus centum millium nũmum cenſus fuiſſet, promouendos curarent. Qui quidem decurionatus, & domi & foris magiſtratus præcipuus fuit. Nanq; erat decurio cubiculariorum, & municipalis, tum ille qui decem equitum turmis præfectus militabat decurio dictus eſt. Fuitq; Pomponĳ opinio, eos etiam qui in ſenatum & concilium publicum adſciti fuerant, cum coloniæ deducebãtur, quaſi principes coloniæ, quæ pars decima colonorum erat, decurionũ numero cenſeri.

Decurio.

Quid apud Scæuolam iureconſultum ſit hieroſiarchus, & quid ſit calix diatretus. Caput XVII.

HEſterno die inter duos iuriſperitos, ueſanos an furioſos uero magis nomine cẽſendos, neſcio, clamoſa diſceptatio, & animoſa contentio fuit, quid ſibi uellet Scæuola de legatis annuis, qui cenſuit, quod ſi teſtator ex reddituo cœnaculi & horrei hieroſiarcho & libertis qui in templo illo erunt, decem annua reliquiſſet, non ipſis modo, ſed & ſucceſſoribus legatum uideri. Quid eſſe hieroſiarchus, ab altero exquirebat. Cumq; nugator ille uultu & uoce immodeſta ſacellum eſſet diceret, uel locum diuino cultui deſtinatum, & pleraq; nugalia ex autoritate interpretis effunderet: alter qui nõn minus inſipiens & delirus erat, quonam modo ſucceſſor ſacello dari poſſet, edoceri poſtulabat, cum iureconſultus homine ſignare uideatur, non locum. Ille autem cum inſolentius & audacius eodem ſe uolueret, & iam nõ diſceptatione, ſed petulantiſſimis uerbis uociferarentur tanto tumultu, ut uix manibus tẽperarent, tandem cum multum fuiſſent inuicem debacchati, ſedato clamore, & cõtẽtione depoſita, me qui ad hos tumult⁹ forte incideram, uelut communem arbitrum appellarũt. Dixi ego falſa illos duci opinione, qui hieroſiarchum locum dicerent aut ſacelium: ſed eum dici conuenire, qui præpoſitus reb⁹ ſacris fuiſſet, quaſi princeps ſacrorũ Apo tu hieru, quod eſt ſacrum, & archu, quod princeps, quaſi ſacrarum rerũ & ſacerdotĳ caput, quod pontificis maximi propriũ eſſe cõuenit. Hiereſs, enim ſacerdos uocatur, cuius diuinarũ rerum cura & procuratio eſt. Eũ Græci Archierea dicũt, q̃ idẽ plane ſignificat. Quippe q̃ ſacris præſunt cæremonĳs, prædictionibusq; deorum, multiplici nomine cenſentur: namq; hierophantas aliquos, alios hierodidaſcalos, nõnullos hieronomos, pleroſq; hierophylaces, aut nomophylaces, qui frequentes erant, appellarunt, aut ſtephephoros qui flaminum, uel oronopolos, qui augurũ loco fuere. Etiam quæſiuere ex me, quis eſſet calix diatretus ut explicarem. de quo Vlpianum legem Aquiliam interpretatum, mentionem facere aiebant. Dixi ego quantum comminiſci potui, diatretum calicẽ dici (ut Suidas interpretatur) uas torno politum & detornatum, cuius generis frequẽtia apud ueteres fuere: tametſi diarectum nonnulli dici putent, quod (autore Feſto) per antiphraſim malum diem ſignificat, qui ſenſus haud dubie abſonus foret atque impertinens. Cenſuit uero Vlpianus, quod ſi calicem diatretum, hoc eſt, torno expolitum, artifici reficiendum aut aptandum dederim, imperitia effractus foret, damni iniuria teneri qui ſuſcepit: ſi uero, quod rimas habebat uitioſas, fuerit excuſatus, artificem non teneri Aquilia, niſi periculo ſuo ſe facturum conueniſſet: tunc enim ex locato agi oportere, Aquilia agi non poſſe.

Calix diatretus.

Diarectum.

In quo diſcretus ordo plebeius a patritio fuerit, & in quo patritius a ſenatorio, quodue diſcrimen in ueſtibus apud diuerſas gentes. Caput XVIII.

ROmulum urbis autorem in duos ordines populũ diuiſiſſe, plebeiũ ſcilicet & ſenatorium, illorumq; progeniem patritios ſeu optimates, exemplo Athenienſium, quos Apatridas uocãt, humiliores uero & inopem uulgum plebeios nuncupaſſe: hisq; ingenuas artes reliquiſſe, uidelicet patritĳs militiam & magiſtratus gerere, ſacta facere, ius dicere, publica & urbana negocia adminiſtrare: plebeĳs aũt militiam & agrorum curam, pecoriſq; depaſcendi, reliquaſq; ingenuas artes demãdaſſe, ſatis cõſtat: mercaturã, ſordidas pudẽdaſq; artes, ut popinariã, & quæ manuales ſunt, ad uſum mortalitatis, aduenis & his q̃ recens aduenerãt, delegaſſe: Romanos uero ſeruile miniſterium & laborioſa negocia exercere noluiſſe, quibus omnem quæſtum ſordidum interdixit: nam quæſtus omnis patrib⁹ indecorus uiſus. Quod Theſeũ in Athe

Ro. in duos ordines diuiſi.

Patritiorum artes.

Plebeiorum.

Aduenarũ.

Quęſtus Romanis contẽptus.

narũ inſtitutione, & Hippodamum Mileſiũ in cõſtituendo optimo reip. ſtatu, alioſq; urbium conditores feciſſe, ut ſecreti ciuiũ ordines, & ingenua officia a ſeruilibus diſtincta forent, plerique literis adnotarũt: hi enim remp. in triplicis ſtatus, qualitatiſue homines diuiſere. Ion uero Athenas in quatuor diſtinxit ordines: nã ex ciuibus quoſdã agricolas, alios opifices deſignauit, nõnullos ſacris, reliquos urbi præfecit. Theſpienſes aũt in duo diuiſi ſunt genera, opifices & nobilitatem, qui adeo ſordidas artes, & omnem quæſtum auerſati fuere, ut miniſterium aliquod didiciſſe, uel aruo ſtuduiſſe, polluere nobilitatem crederent: itaq; illorũ paupertas maxime inſignis fuit. Deniq; Aegyptij, Græci, Scythæ, Perſæ & Lydi, omnes qui artificio incumberent, pro ignobilibus ducebant. qui uero militiæ, generoſos. Scythis quoq; & Thracibus, qui in ocio degunt, honeſtiſſimi habentur, qui prudentia & autoritate anteibant cæteris. Arabes autẽ illorũ politiam trifariã diuiſere, ex quibus ſacerdotes primi ſunt, his addunt artifices, ſecundum agricolæ, tertium milites tenent locum. Quam inſtitutionem ab Aegyptijs oriundam, multi in formandis urbibus & moribus inſtituendis ſectati fuere. Quibus uero rebus patritij a plebe ſecernebãtur, pluribus exemplis perſpectum eſt: ſiquidem patritij & qui nobilitate præſtant, quiq; honeſte geniti & liberaliter educati erant, bullã in pectore, lunulas in pedibus habebant: erant enim fibulæ eburneæ corniculãtes inſtar lunæ. Quod a numa inſtitutum ferunt, ut ſenatores, eorumq; poſteri nigris calceis lunas annecterent. Ab Arcadibus deductum, ut ſe proſelenos deſignarẽt, uelut ampliſſimũ teſtimoniũ nobilitatis ferrent: quippe in calceis ſenatorũ lunam adſcripſiſſe, centenum numerum deſignauit, quo tunc ſenatores continebant. Ea enim bulla, aurea fuiſſe traditur, figuram cordis habens, qua etiam obſignaſſe dicuntur ueteres: cum plebeij & libertini ſcorteo loro munirentur: quã quidem pueri ingenui, & illorum qui equo meruiſſent filij, ad pubertatem uſq; una cũ prætexta induebant: illamq; exacta pueritia, ſolenni feſto Laribus ſuſpendebant: ſicut Romanæ puellæ puellare rudimentũ, pupas Veneri Argiuæ: & maturæ uero, compoſitum capillũ Palaldi. Trœzene uero puellæ Hippolyto crine conſecrabant. In Sicyonia quoq; higias, hoc eſt, Sanitatis ſimulacrũ fuit, cui uirgines crines reſecare, & capillos dicare ſolebant. Athenienſes cum ex ephebis exceſſiſſent, primitias crinium Delphos deferebant: & cum antiquiores comã circa tempora, aut poſteriorem crinem Apollini & fluminibus tonderent, æuo ſuccedente Theſeus anteriorẽ capillũ Delphis dedicauit. unde Theſeis tonſura prodita eſt, cuius exemplo iuuenes cum primum ex ephebis exceſſiſſent, anteriorem comam Phœbo & Aeſculapio aut Libero obtulere primitias: poſtea Romani adoleſcẽtes magnæ indolis, primæ lanuginis barbam dijs conſecrare uſurparunt. Et quũ primo Romani ciues ſine tunicis ſola toga amicti forent, poſtea ſubſtrictas breueſq; tunicas citra humerũ deſinentes habuere. Talares uero & manicatas (q̃s Græci chirodotas uocant) aut diſcinctas induere, pro flagitio fuit, quod erat barbaris propriũ, talares ferre & manicatas tunicas. Ideo Aemylianus Pauli filius, P. Sulpitio Gallo, ꝙ tunicis manus totas operiẽtibus uteretur: & Cicero Verri, quod cum talari tunica & pallio purpureo incederet, ut probrũ obiectauit. Quæ quidẽ tunica toga tegebatur, ſæpius prætexta. Cato uero ſenior, cum tunica ſine manicis, per hyemem inceſſit: & iunior, nudis pedibus ueſte fuſca & ſine tunica, ſola toga accinctus, ius in foro dixit. idq; ex uetere inſtituto uſurparunt, ꝙ Romuli ſtatuæ & Camilli in Capitolio & Roſtris togatæ ſine tunicis erant, Aurelianus tamẽ Cæſar manicatas & albas tunicas ex prouincijs diuerſis, congiariũ populo dediſſe fertur. Fuitq; is corporis habitus nõ munditijs cultus, ſed uirilis, in quo perſonæ decor, & multa maieſtas inerat: intra tunicam uero interula, q̃ ſubuculam dixere, carni proxima, æque à uiris & mulieribus nullo diſcrimine ſumebatur: nam poſt quam binas tunicas Romani habere cœperunt, Varro ait interiorem inſtituiſſe uocare ſubuculã, & inclusiam. prætextam uero, ſupra tunicam quiſq; honoratus & nobilis habebat, q̃ quidem pueri patritij aliquando purpuream induebãt. Inde enim prima commẽdatio ineuntis ætatis, & ſpecimen uirtutis haberi cœptũ. Libertinis autem & peregrinis, cũ quibus nulla eſſet neceſſitudo aut cõiunctio ſanguinis, ꝑtexta uti olim nõ licebat: poſt aliquot uero tẽpora, ut libertinorũ filij illa uterẽtur, uſus obtinuit. Quam quidem pu

Nobiles qui. Scythæ. Arabes.

Patritiorũ a plebeijs diſtinctio.

Bullam Laribus ſuſpendebãt. Puellæ pupas Veneri & crinem Palladi offerebant. Sanitatis ſimulacrum

Athenienſium adoleſcentes.

Barba prima dijs oblata.

Veſtis barbarorum,

Romuli & Camilli ſtatuæ tunicatæ

purã magno honori patritijs fuiſſe accepimus: erat em̃ pro maieſtate in pueritia, maxi
meq; patritium ordinem à plebe diuidebat: nanq; patritijs Tyriæ muricis purpura da
batur, cum equeſter ordo & plebeius purpuram nõ induerent, cuius uſum antiquiſſi
mum Plinius notauit. Sequutis inde temporib⁹, ad tantum faſtigium deuenit, ut Ca
toni Vticenſi ludos in ueſte purpurea ſpectandi facultas à ſenatu, pro ſummo honoris
Tribunorũ & plebeiorũ ueſtes.
grádu tributa ſit. Tribuno enim plebis, uel plebeio homini purpurã induere, nulli erat
fas. Hi enim penulis breui uillo, præcipue pluuio tempore, aut lacerna utebantur: qp
pe ueſtis tribuni plebis plebeiorumq;, penula plerunq; fuit, ſicut ſagi, endromis, & cu
culli, Erant enim frigoribus apti, quibus imperatores uti nõ dicebat, tametſi legamus
Caligulam depictas penulas ſæpe induiſſe. Et plebeiam purpuram diſtinctam a patri
Purpura plebeia.
tia in uſu fuiſſe: Erat enim fuſca & obſoleta, non murice & cocco, ſed herbarum ſuccis
infecta. Eadem uero penula ſenatores plerunq; uſos foris inuenimus: intra urbẽ uero
non licuit, donec Alexander imperator, dum ætati conſultũ uoluit, ut ſenatores ingra
ueſcenti ætate intra urbem penulis uterentur, legem promulgaſſe dicitur, quas ſupra
tunicam induebant, quo eſſent uilli groſſioris: ſicut endromis lõgiori uillo, pinguis &
craſſa, in frigoribus a diuitibus uſurpata. Quam quidem prætextam ad uirilem ætatẽ
pueros deferre licuit: poſt pubertatem uero, in ſeptimo & decimo ætatis anno, dimiſſa
Toga qua ætate ſumebatur.
prætexta, togam induebant, aliquando puram niuei candoris, quæ uirilis dicta eſt. Eã
tamen in quarto & uigeſimo a multis ſumptam comperim⁹, ſæpius in decimo quinto,
& ſexto ac decimo. Quippe Auguſt⁹ Octauius annorũ ſedecim, & Caius Cæſar in un
deuigeſimo. Nero aũt uix pubeſcens, togam uirilem ſumpſit ante tẽpus, quo maturus
imperio uideretur. Diuus quoq; Antoninus Philoſophus, & ex Cæſaribus cõplures, in
quintodecimo uirilẽ deſumpſere togam, tunc cum præceps & lubrica iuuenũ ætas ui
Toga ueſtis ꝓmiſcua ad utrunq; ſexum.
debatur. Quã ſupra prætextam nonnunq̃ patritij ſumebãt, cũ plebeij ſine prætexta,
ſimplici toga amicirentur: quippe toga erat plebeioꝝ & infimi ordinis, prætexta hone
ſtorum & nobilium, quod etiam circa mulieres ſeruabatur: nam toga priſcis ſeculis in
Bacchanalib⁹ toga uirilis ſumebatur.
uſu promiſcuo tam uiroꝝ q̃ mulieꝝ, nocturnumq; ac diurnũ indumentum fuit, ſicut
palliolũ & penulla. poſtea uero illam diſtinxere. quam feſta ſolẽniq; die, ampliſſimo cul
tu & apparatu magnifico, probi adoleſcẽtes ſumere ſolebat, præcipue Bacchanalibus
feſtis menſe Martio, qbus diebus ſumere uirilem togam in religione fuit, qua ſignaba-
tur, liberioris uitæ pueris facultatẽ dari. Potẽtiores & inſignes nobilitate & honorib⁹,
etiam purpureã cum frequenti comitatu apud delubra deoꝝ induebãt, indeq; in foꝝ
excepti, ſolẽni officio deducebant. Tenuiores etiam arctã induxere togam: nam ꝑ opi
bus ueteres, magnas & paruas habuerũt. Claudius tamen Cæſar toga uirili, die ſine ap
Vela pro togis.
paratu aut ſolenni officio, in Capitoliũ deduci uoluit. Supra tunicam uero uela pro to
gis induiſſe, animi fuit imbellis & eneruati. Ea quidem toga cui purpura prætextabat,
illis tantum dari aſſuerat, quorum patres magiſtratus curules, & inſignes geſſerãt ho-
nores: nanq; hic primus iuuentæ & bonæ indolis habitus eſt honos, omenq; futuræ uir
tutis & magni nominis æſtimabatur. Germani uero in primis experimentis, framea &
ſcuto adoleſcentes exornabant: illinc enim cõmendationem ineuntis adoleſcẽtiæ auſpi
cabant. Cretenſibus militaris ſtola, his & patera. Bithynis & Ponticis, ſocci & palliũ.
Argiuis pueris deferre clypeum, inſigne munus & primum decus adoleſcentiæ cenſe
batur. Eam uero togam extremam induebant Romani, ſæpius raſam, nonnunquã pe
xam & uilloſam: nanq; erat Romana grauitate pigna, quã propriã habuere, ſicut Græ
ci pallium. Ideo qui Romani ciues eſſe deſierant, aut ciuitatis iura amiſerant, quiq; rele
gati, quibusq; aqua igni interdictum foret, togam induere non poterant: hi enim to-
ga dimiſſa, pallium ſumebant, quod Græcum fuiſſe ſatis conſtat. Tagam uero raſam
phrygianam, primum Auguſti temporibus uſurpatam, Plinius aſſeuerat: ſupra quã
multi lacernas induxere: ſæpe ludis feſtis in theatro quæ amphitheatrales dictæ, & mi
litares erant: aliæ coccineæ, Bœoticæ uero albæ. Quam togam pleriq; laxiorem, non-
nũlli breuiorem uſurparunt. Legimus Catonem ſeniorem præcurta toga & candida
uſum, & nunquam cẽtum drachmis maiore ſumptu: Cæſarem laticlauo fimbriato, la
xiore cincturæ: Auguſtum quaternis tunicis, togisq; nec reſtrictis, nec fuſis, cũ thora

ce laneo femoralibusq; & tibialibus inceſſiſſe: Mecœnatem molliori ueſte diſcinctum,
quare Malacinus dictus: Marcū Antoniū, tunica ad coxam cincta, & uillosa chlamy
de: & Sextum Pompeium Magni filium, poſt naualem uictoriā, ceruleam ſemper de/
ſumpſiſſe Hortenſium, cultiore habitu & elaborato: Neronemq; nullam ueſtē bis in
duiſſe, ſæpiusq; in ornatu tragico cum cothurnis prodiiſſe: & Caligulā cum deorum
inſigniis, aurea barba & fulmine, aut cū fuſcina & caduceo, plerunq; Veneris habitu,
aut gemmatum, manuleatum & cycladatum, ſemperq; triūphalia ornamenta geſtaſ/
ſe: Veſpaſianumq;, ueſte & habitu neglecto, & uix a gregario milite differēte: ſicut de
Alexandro Macedone proditū eſt, cultu habituq; paulum a priuato abhorrente fuiſſe:
& Hierone Syracuſano, qui regi uix decoro habitu inceſſit. Sic diuus Seuerꝰ uili ami
culo & exigua ueſte adopertus, & a plebe uulgari nihil excellens. Et Tacitus ſimili cul
tu cum æqualibus: nam in toga qua priuatus utebatur, in imperio ſæpe uiſus fuit. Cō
tra, Heliogabalus nimis ſumptuoſa & magni cenſus: is enim primꝰ holoſericam ueſtē
induit. Galenus quoq; cum chlamyde purpurea gemmatis fibulis, ſæpius tunica aura
ta prodiit. Fertur tamen Octauius Cæſar liberis ſenatorum, in quibꝰ eſſet uirtutis ſpe
cimen, quo frequentius ſenatui aſſueſſerent, ſumpta uirili toga, laticlauū protinus de/
diſſe. Togam uero prætextam, ædiles, quæſtores, & qui magiſtratus & honores gerūt, Prætexta q
ueluti honoris ornamētum inſigne induere ſoliti ſunt, quæ ex purpura fuiſſe traditur, induebātur.
nonnunquā bis tincta, quod acrius coloratur, dibapha dicta, quā Lentulus Spinter in Dibapha.
ædilitate primus induiſſe fertur, cuius ualor denariis mille in libras taxabat. Sed quod
diſcriminis inter patritios & plebeios purpura faciebat, ut diſtinctū utrūq; ordinem no Diſtinctio
taret, hoc nimirum inter patritios & ſenatores laticlauus & tunica latiore purpura ef/ ueſtitus in-
ficiebat, is enim laticlauꝰ & latior tunica, inſignia ordinis ſenatorii fuere, quæ ordinē ter patritios
ſenatorium a patritio diſcernebāt, quibus ampliſſimus ordo notabatur: quum reliquis & ſenato-
patritiis, qui ad ſenatū admiſſi nō erant, illis uti non liceret. Quanuis poſt aliquot æta res.
tes, etiam equeſtri ordini laticlauum diſtinctum a ſenatorio tributū inueniamus, cui/
us uſus poſtea à Cæſaribus pro inſigni decoro impetrari conſueuit. in eo enim aureus
clauus affigebatur, quem, quia frequens & promiſcuus erat, Tacitus Cæſar interdixit, Toga præte-
auroq; clauatis ueſtibus uti prohibuit. Erat præterea toga prætexta, conſularis & præ/ xta, cōſula-
toria, quam hi qui conſulatum præturamue gerebāt, ferre ſolitauerūt: quam etiam in ris & prætoria.
coloniis & municipiis cuicunq; magiſtratui deferre ius erat. Ipſa enim & laticlauus in/
ter antiquiſſima cenſentur urbis ornamēta: quippe à Tullo Hoſtilio, nonnulli à Balea
ribus inuentas primum autumant, quæ in omne æuū poſtea manſere: ſicut ueſtem pa Veſtis papa
pauerata m antiquiſſimam habere originē uolunt. Etiam tunica palmata, & palmata uerata.
toga, triumphalis & toga picta, quas cōſules & hi qui deuictis hoſtibus triumpharūt, Palmata ue
ueluti auguſtas atq; illuſtri & excelſo honori debitas, accipiunt, præcipui cultus orna ſtis.
tusq; fuere: in quibus decus totius imperii, ingentisq; uirtutis ſpecimen noſcebat. Ete
nim palmata ueſtis in pace, cōſulis: uictoria uero parta, triumphātis indumentū erat:
quæ quidem purpureæ, auro intextæ erant: & niſi triumphalibus uiris, atq; ex Capito
lio & Palatio haud aliter dari ſolitæ, eo ꝙ eſſent Iouis tunicæ perquàm ſimiles: tametſi
ſcutulatam, Phrygiatam, ſurculatam quoq;, ungulatam & clauatum, inter triūphales Veſtes triū
aliqui annotarint. Quam ſcutulatā Galli primum intexerūt, ſicut phrygiatam Phry phales.
ges. Fertur tamen Gordianus tunicam & togam pictam primus ex Cæſaribus, dū pri
uatus ageret, propriam induiſſe: neq; ex Capitolio (ut moris erat) publicam deſumpſiſ
ſe. Abolla autem externorū regum fertur, ſicut Romanorū trabeæ: magni tamen ſplen
doris, qua rarenter Romanos uſos inuenimus: nam ſoli reges aut conſules, trabeati in/
ceſſere, tametſi militarem, nonnulli ſenatorium amictum, abollam fuiſſe dicant. Quā
plerique philoſophi deſumpſere, licet Græcos milites & philoſophos palliatos, non/
nunquam chlamydatos legamus. Primus. enim Romulus trabea uſus fuit, quæ tripli Philoſopho
cis generis erat: Nanque unum diis conſecratum, ſola purpura intexebatur: aliud re/ rum ueſtis.
gium ex purpura, immixto albo, quam reges conſulesue induebant: tertia auguralis Trabea tripli
fuit, quæ ex purpura fiebat & cocco: quo genere augures uti aſſuerant, dum auguria cis generis.
captant. Sæpius tamen ſub tegmine puniceo, alterno textu purpura diſtinguebatur.

Laconicæ, Perſicæ, Amyclaidæ & Alcibiadæ. Perſæ enim calceo utunt alto & duplo, ut magni appareāt: Aſſyrij paruo, Aegyptij papyraceo, Babylonij ſoleis Thebanis ſimilimo, Cretenſes militari, Nabathæi ſandalio. Inde ex arborū corticibus nonnunq̄ ſoleas pedib⁹ addebant. Phocion uero nudo pede inceſſit, & Cato Vticenſis mira patientia, ita ut uix cruda hyeme, calcearent: quod de Socrate & Ariſtodemo legimus. Lycurgus quoq; pueris Spartæ pro calceamento, pedum nuditatem dedit, quo facilius ac cliuia aſcenderent & decliuia peragrarent. Empedocles ferreo calceo incedebat. Hiſpani e Sparto, Ligures Cantabrico, Galli agreſtes perone. Demetrius uero Antigoni eo uanitatis proceſſit, ut aureo calceo calcearet. Auguſt⁹ altiuſculo uſus fuit, ut procerior uideretur. Caligula ſocco muliebri, Diocletianus & Heliogabalus gemmato, Carinus gemmatis fibulis. Apud Aegyptios autē innuptas puellas calceis uti non licet, ut euagādi licētia cohiberetur, quum nudo pede extra ſepta prodire nefas foret. Cupezia uero, non muliebres, ſed tibicinū calcei erant. Palla uero picta cum amiculo purpureo. Apud Perſas, ſtola medica cum armillis & torque. Aegyptijs, ſacra Iſidis ueſtis, reginarum amictus ornatusq; fuere, quib⁹ inſignijs uelut ueriſſimis notis, a uulgo ſecernebantur. Quam quidem pallam pueris puellisq; quandoq; traditā legimus. Apud Græcos uero, Arabes, Lydos, Phryges & Aſſyrios, longa ſtola, mitris & mitellis matronas & uiros ornari, traditū eſt: uirorum apud eoſdem, frequens ueſtis, ſtola quadrata fuit. Theſſalis demiſſa chlamys erat omni tempore accommodatior. calātica autē, Romanis capitis fuit, ornatus, nō ueſtis. Lycurgus iuuenibus una tantū ueſte, eaq; obſoleta, & nullo diſcrimine a cæteris uti toto anno permiſit. Zeno quoq; nullum diſcrimen ueſtis eſſe inter ciues, ſed eoſdem amictus uiros ac mulieres ferre præcipiebat. Solon plus tribus ueſtibus quenquam uti, lege prohibuit. Apud reliquas uero gentes ueſtitus habitusq; diſſimiles fuere: nā Gallis nobilioribus tinctas geſtare ueſtes, aut ſaga hirſuta uirgata: hyeme craſſiora, æſtate ſubtiliora longis uillis, & brachas longis femoralibus auro pictas, intonſas, & uarij coloris, quas anaxyrides Græci uocant: tū collo torques & monilia, frequēs mos fuiſſe traditur. Quas quidem brachas, non apud Gallos modo, ſed Medos & Scythas alioſq; barbaros in uſu comperimus. Tum endromides & cuculli frigoribus apti, Gallorum propria commenta ſunt. Apud Vectones & Cantabros, mulieres monilia ferrea collo circundare, & a fronte protenſum umbraculum, quod attrahant, quū uelint, & retrahāt. Alias protentas comas in altum erigere, illaſq; baculo obuoluere: nonnullas ſinciput expilare, magni decoris putabatur. Cnidanorum uxoribus, qui iuxta Lotophagos ſunt, multi æſtimabatur fimbrias pelliceas ferre plurimas, quas munera adulterij ſumebant, illaq; præcipuæ dignationis erat, quæ pluribus fimbrijs muniretur. Sicut Curetibus, qui Aetoliā incolunt, longas ſtolas puellares induere. Et Andrimachidarū uxoribus utroq; crure æneam armillā innectere. Arabibus Nabathæiſq;, tunicas cum ſubligaculis ferre. Indorum fuit ornatus in ueſte candida, & carbaſis miræ tenuitatis auro purpuraq; diſtinctis: Medorū oculis pictis incedere, colorato capillo, coma protenſa, circa collum monili, & armillis circa manus capite uelato, ueſte pellucida & fluida. Contra uero Perſarum: nam craſſiore utebāt, laxa & fluxa cinctura, nonnunquā ſtola Semiramidis. Quare Alexander Macedo utrorūq; inſpecto habitu, Perſicam induit ueſtē, Medorum admittere recuſauit. Sic Gratian⁹ Cæſar, deuictis Germanis, Romanum neglexit cultum, amictu Alano atq; equo pariter uſus. Aſſyriorum mos erat duplici amiculo ueſtiri, altero lineo ad pedes demiſſo, altero laneo quod ſuperinduebant. Mauruſijs craſſam ueſtē, aut laceram quam induebant, pro tempore uariare uetabatur. Perſæ amictum habent æſtate purpureū, hyeme uarium. Trohlodytæ ſerpentum & piſcium coria. Maſſagetæ ex arborum corticibus amictus intexebant, Scythicis fere ſimiles. Mardorum genti propriū fuit, craſſiorum ueſtem & non ultra genua induere, proque capitis ornatu fundam fronti annectere. Indi quoque diſſimiles habitus corporis mira ſpecie uariarunt. Nanq; alij nudi agunt, nonnulli piſcium, ferarum aut auium pellibus amicti ſunt, plerique lino, multi lana ueſtiuntur: alij in cultu corporis ita acurati, ut faciem coloribus pingant, cādidam ueſtem induant, aurum geſtent, lapillis ornētur. Mauri leonum, pardorum & urſorū

Nudo pede q̄ incedebāt.

Imperatorū

Puellæ innuptæ apud Aegyptios.

Perſæ.

Reginarum amict⁹ apud Aegyptios.

Vna tantum ueſte qui utebantur.

Galli nobiliores.

tergoribus,alij ſerpētum&piſcium corijs uelantur. Scythiæ magna pars tergore uulpium & murium operti incedunt,ſicut Gelonij hoſtium cutibus. Britanni reliqua nudi,uentrem&ceruicem ferro cingunt. Hiſpani primum breue ſagulum,mox ſtolas& togas Romano more accepere,quare ſtolati dicti & togati. Gymneſiarum incolæ iunceo ornantur amictu,Belgæ hirſuto ſagulo,Germani ſago cum fibula:aut ſi deſit fibula,ſpina conſerta:locupletes uero,ſtricta ueſte ſingulos artus exprimente. Quin etiam apud ueteres ſapientiæ profeſſores,diuerſi cultus corporis ornatusq; fuere. Nanq; Diogenes corpore ſeminudo fuit,ueſte humili & ſordida:qui quum Rhodios ueſte conſpicuos cerneret,illos duxit nimium inſolentes:rurſus quū Lacedæmons in ueſte ſordida & inhoneſta,occurriſſet,etiā hos inſolentes nuncupauit. Pythagoras alba amictus ueſte,neq; ex mortuo animali quippiam ferens, auream coronam geſtabat, nonnunquā purpuratus. Crates manicam & ſordidum palliolum. Ariſtippus Socraticus Mileſiſiam chlamydē,aliquando amictum uiliorem induebat,cætera nudus. Ariſtæteles uero decorus habitu,& nitido ueſtitu fuit,tōſa coma,digitis redimitis auro. Hippias cultu uiſendus ſuis manibus elaborato,ſicut Apollonius Tyaneus linteis,& Gorgias purpura conſpicui erāt. Heraclides molliori ueſte,Zeno tenui pallio,Empedocles Agrigētinus præter purpuram,etiam calceamentis æreis incedebat. Demoſthenes molli tunica&nimis accurata,Ariſtides:trita lacerna,Socrates uiliſſima ſtola,Xenophon cū thorace & clypeo. Fuitq; Homeri opinio, antiquiſſimos Græcorum, pelles leonū pardorumq;,ouium& caprarum,ac luporum a principio induiſſe. Poſtea impotentia muliebri eo ueſaniæ proceſſum fuit,ut maximos induræ cult⁹,purpuraq; & auro,ac gemmis redimitæ procederent:armillas annulosq; in digitis aureos,colloq; monilia,&catenas circa latera margaritis inſerta, in auribus uero uniones & cylindros ad oſtentationem luxus,Romanæ mulieres ferrent:ipſaſq; auro fulgentes iuncto uehiculo & carpentis, feſtis profeſtisq; diebus per urbem, perq; oppida uehi proditum ſit. Quod non modo Romanis,ſed&ſociorum Latini nominis uxoribus decoris cauſa tributum ferunt:quibus quidem uehiculis niſi caſtæ & ſpectatæ probitatis fuiſſent,alias uti nō decebat,à quibus uiri una ſedentes,deſcendere minime cogi poterāt,quaſi in tuto eſſent præſidio,priuilegio uxoris. Quare Domitianus Cæſar nouo ſtatuit edicto,ut probroſis fœminis lecticæ uſus adimeretur. Fuitq; apud Athenieſes ſeruatum,ut Atticæ fœminę Doridā ueſtem,quam prius induebant,ſimilimam Corinthiæ,ne fibulis necterentur,in lineā commutarent:& à Syracuſanis lege ſancitum,ne uiri aut mulieres maiori ſumptu ornarentur,ni prius ſe conſtupratas,&omni nequitia impudicas docerent. Quod ppe tum Epheſijs compar fuit,qui quum uitijs inquinatiſſimi eſſent,neminem frugi uiuere paſſi ſunt:Hermodorumq;,quod uir probatiſſim⁹ eſſet,urbe exegere,qui Romæ poſtea leges decemuirales interpretatus,ſtatua in comitio à populo donatus fuit. Hoc quoque inter cætera notatum eſt,conſules paludatos,nonnunquā trabeatos, paludatis lictoribus ad bella ducere ſolitos:nanq; erat paludamentum ueſtis imperatorū,qua ſummi duces perſæpe utebantur:ornatus tamen militaris,quam chlamydem appellarūt. Militeq;,ſagatos militiæ domiq; incedere conſueſſe:ſaga enim,chlamys & lacerna militum ueſtes fuere,adde etiam lænam,quam ſupremam induebāt,licet ſubſequutis tēporibus Antoninus Philoſoph⁹ Auguſtus, milites ſub ſe ſtipendiarios,togatos eſſe iuſſerit nec unquā ſagatos incedere paſſus ſit. Manſitq; diu Romæ conſtitutum,ut ſerui ingenuorum ueſte non uterentur:quippe qui nec colobia,nec calceos habebāt, quæ liberis dabant. Crepidis quoq; aut mulleis uti ſeruos aut plebeios,erat lege uetitum. Syracuſani uero,ut diſcrimen ingenuæ&ſeruilis perſonæ notaret,ſeruis equi charactere inuſſerunt: Samij quoq; captiuos Athenienſes, noctuæ figura: Athenieſes uero Samios bello captos, Sameæ nauis ſigno deformarūt:nonnunq̄ ſeruis literas inuſſerunt,qui literati dicti. Apud Lacedæmonios quoq; ingenui alebant comā:nanq; oēs comati erāt, cum ſeruos crines habere nō deceret. Idē in omi fere Græcia,ubi ſeruis nutrire comā ne fas erat,q etiā ab ingenuis diſtinguebant tunica:nāq; amphimaſchalos liberis, heteromaſchalos ſeruitijs dabat. Apud Romanos uero ab urbe cōdita ad annū CCCC LIIII. iuuenes pariter ac ſenes intōſos fuiſſe liquet. Sed poſtq̄ Publ⁹ Ticinius e Scilia

Margin notes:

Philoſophorum ueſtes.

Corona aurea Pythagoræ.

Antiquorū ueſtit⁹ ex animalium pellibus

Cultus Romanorum

Lecticæ mulierum.

Viri uxoris nomine priuilegium

Athenienſes

Seruorum ab ingenuis diſtinctio.

Notæ fronti inuſtæ ſeruis &captiuis

Literati ſerui.

Comam qui nutriebant.

tonſores adduxit Romam, inde ut iuuenes raſitarent barbã, capillumq; tonderent, ad
annum quadrageſimum inſtitutũ manſit: poſt eum uero nõ licebat. Primus enim qui
barbã quotidie raſitaret, Aphricanus traditur: deinde Auguſtus, q̃d ſeruis uilioribus
erat inhibitũ, qui intonſa barba & capillo hirto fuere. Euitq; animaduerſum, ante Ha
drianũ Cæſarẽ imperatores barbam ſæpe raſitauiſſe. Ipſe enim ex Cæſaribus primus,
promiſſa barba inceſſit & capillo. Commodus imperator cum nulli tonſori crederet,
ſicut Alexander Pheræus & Dionyſius ſibi ipſe candente carbone iuglandiũ putami
nibus barbam adurebat, qui etiam fucato capillo cũ ramentis aureis inceſſit. Quod de
Lucio Vero & Galeno imperatoribus traditum eſt, qui auri ſcobem crinibus aſperſe-
re. Arabes, Abantes & Myſii, ne in conflictu belli hoſtibus præda forent anteriorẽ ca
pillum raſitarunt, qui etiam puellarem capillum in rotundum tondebãt, tempora ſub
radentes. Ferũt Curetas & Aetolos pariter, quum a fronte eſſent capillati, & crinibus
ab hoſtibus raperentur, frontẽ abraſiſſe, & ab occipite cæſariẽ nutriſſe. Quod de Alex
andro Macedone proditum eſt, qui barbam militibus radi iuſſit, ne hoſtili prædæ an
ſam daret. Ferunt quoque Machlyes natiua cõſuetudine occiput crinitũ geſtare: ſicut
Auſes anteriorẽ capitis partem. Contra Lycurgus Spartanos milites promiſſo capil
lo & comatos eſſe uoluit, licet more Laconico barbam ad cutem raſitarẽt: illos, ꝓpterea
aut uenuſtiores aut uiſu terribiliores eſſe arbitrat⁹: apud eos eñ populares à cæſarie no
ſcitabant. Quod Mauris & Britannis in more fuit, ut cincinnis ornati eſſent rutilis co
mis, & tam compoſito capillo, ut in inceſſu uix ſe cõtingi paterent, omni corporis par
te abraſa, præter caput & labrum. Lycij comã ranti fecerunt, ut ne crines tonderent,
æra pœnæ nomine Mauſolo regi Cariæ ſoluere non dubitarent. Argiui cũ antea crini
ti eſſent, uicti à Lacedæmonijs, amiſſis Tyrijs, deplorãdæ calamitatis cauſa, capillos to
tonderunt, uouentes ſe non reſumpturos, niſi Tyrias recepiſſent: ſicut Sybari à Croto
niatis direpta, uniuerſi Mileſii capita deraſerunt, & ingentem luctum ediderunt. Ma
xies uero dextram capitis partem comatã gerunt, ſiniſtram radunt. Luſitani autẽ co
mas tondere nefas ducũt, itaq; illas diffundunt ut fœminæ. Idem & Galli comati, qui-
bus plurimus capillus erat, æque maribus & fæminis inde nomine impoſito. Indi capil
lum pectunt ſæpius q̃ tondent, barba ſemper intonſa. Agathyrſi ceruleo fucantur ca
pillo. Arabes quoq; intonſi fuere, barba ſolum abraſa. Autores habeo, Scythas & Par
thos, quo maiorem terrorem incutiãt, quoq; ſubita & improuiſa formidine hoſtes ma-
gis afficiant, hirſutis crinibus fuiſſe. Idem apud Germanos Cattosque, quibus ruffus
erat crinis coactus in nodum, qui etiam duxere nefas barbã capillumq; tondere, aut
alio cultu eſſe, niſi hoſtis caput ex acie retuliſſent. Quanuis tradatur Parthoꝝ eſſe, ca-
pillum effũdere, Germanoꝝ iungere, Scytharum ſpargere. Aegyptijs uero flaua co
ma deſpectui erat, & lege cautum, ne quis eã ferret, quod ea Typhonus fuiſſe dicebat,
ſicut Agrigentini ceruleum colorem interdixerũt, ꝙ eo Phalaridis ſatellites uſi ſunt.
Apud Sueuos uſurpatum ẽ, horrentem capillum ligare in ſummo, ut hoſtibus terrori
ſint, uel retro flectere. Dacæ cum caput radant totum, in ſummo uertice cirrũ creſce-
re ſinunt. Contra Riphæi: nam mulieres pariter & uiri detonſo ſunt uertice, & capillo
deraſo, adeo ut glabri uideantur: ſicut Myconij omnes caluitio laborant, æque ut in
Cauno oẽs lienoſi. Nõ ſic in Aegypto, ubi raro caluitiũ fuit. Prodũt autores, Athe
nienſium uetuſtiſſimos capillis colligẽdis cicadas aureas annectere, ut eo argumẽto au
tochthones, hoc eſt, primos & ſine origine ſe ꝓbarent. Caius uero Cæſar, comatos tanto
deſpectui habuit, ut quoties occurrerent, occipitio raſo deturparet. Capillum uero
aut barbam inficere coloribus, imbellis fuiſſe & eneruati, exempla ſunt. In primis Phi
lippi Macedonis, qui quum ex amicis Antipatri arbitrum delegiſſet, quem aduertiſſet
barbam & capillũ inficere, protinus gradu deiecit, & iudicare uetuit, uelut mendacẽ.
Quod compar fuit cum eo qui Spartæ cõcionabatur, quem quum Archidamus rex fu
cato capillo uidiſſet, profari uetuit, & in medio affatu exigi iuſſit. Cui non inconuenit,
quod de Gorgia Leontino proditum eſt, qui cum in Olympijs de communi Græcoꝝ
concordia inſigniter peroraret, Melanthus eum ludibrio habuit, quod de totius Græ
ciæ concordia agitaret, qui ſe, uxorem, & ancillã concordes habere neſciret: quæ ob ze

Radẽdç barbæ cõſuetudo quãdo introducta.

Ramẽta aurea in capillis.

Qui caput tõdebant.

Comæ cura apud quos.

Athenienſiũ cicadç in comis.

Barbã aut capillũ inficere imbelle.

Flaua coma apud Aegyptios contẽpta.

lotypiam irata, quoticie diſſidium peteret. In quo fuit experimentis cognitū, quod his qui e Sybari biberent, fucarentur capilli nigri: qui uero e Crathi, flaui & fluxi, ſicut de Clitumno proditur in Meuania. Legimus tamen Hannibalem ducentem in Italiā, trinibus ſæpe mutatis, ſe à Gallorum perfidia uindicaſſe: & Pyrrhum coma coloribus fucata inceſſiſſe, Romanasq; matronas rutilare capillos cōſueſſe. Manſitq; Romæ obſeruatum, in Saturnalibus ſynthesibus uti, quibus diebus dimiſſa toga, ſynthesim ſumebāt. quanuis Nero Cæſar citra dies Saturnalicios, ſynthesim inducit diſcinctus & diſcalceatus. Diebus autem natalitijs, quibus natalem quiſq; ſuū annuū celebrabat, & Calendis Ianuarijs, nōnunquā ludis Romanis, albas lacernas prætextasq; indutos incedere, & ludos ſpectare. nā in ueſte pulla ludis intereſſe Auguſtus inhibuit, ne ue quis pullatorum media cauea ſederet, edicto cauit. In ludis uero funebribus penulati ſpectatores erant: penulas enim tunc populus ſumebat, cum in cæteris togati conuenirent, niſi in gladiatorio munere, ad quod frequētes penulati conuenere, quod Commodus imperator ſeruari iuſſit, Ferunt primos Lacedæmonios, ne populus in ludis algeret, penulas ſumpſiſſe. Antoninus uero Baſſianus nouo ueſtis genere populum donauit, quare Caracallæ nomen tulit. Auguſti uero tempore, toga raſa & phrygiana dari cœptæ. Illud etiā admonendū exiſtimo, quoties inſigni calamitate uel clade, aut alijs bellicaſibꝰ populus affectus eſſet, in magna conſternatione iuſtitium indici, claudi ærarium & tabernas, ac iudicia tolli ſolere. Et q̄d p magnas calamitates fiebat in mœſtitia publica, Romanos dimiſſis togis, poſitisq; laticlauis & aureis annulis, ſaga ſumere, uelut in luctu & ſumma ſolicitudine ſe eſſe denotarēt. Si tamen cōſulares uiri forent, licet ob calamitatē populus in ſagis eſſet, ipſi tamen in togis erant, ne deformi tetroq; habitu tantā dignitatē fœdarent. Sed nec ſaga, donec lætiore fortuna, aut illuſtri uictoria clades emēdata foret, dimittebāt. Qua uictoria potiti, uel quū fuſis fugatisq; hoſtibus, fœdiſſimū bellū finitū foret, exuto iuſtitio, in cōmunis ſignū lætitiæ, populus uniuerſus p̄textas: reliqui uero, magiſtratus inſignia & ornamēta ſua, ac priſtinū ornatū cultumq; ſumebāt. Illud quoq; diſcrimē ordinū perſonarumq; eſt notatu dignū, quod apud Tapyras, Baſtetanos & Iberos, incultasq; natiōes circa Hircaniā ſeruari meminimus, ut uiri atras ueſtes induant, crinesq; lōgiores gerāt: fœminæ uero albis tunicis, ac breuibꝰ tōſiſq; comis incedere cogantur. Apud Parthos aūt Perſasq; equo uehi, uel pedes ire, nobilitatē à uulgo diſtinguebat: nullus em̄ honeſte genitus, pedibus incedebat: quod cōpar fere cū Romanis fuit, quibus plebeiæ pedibꝰ incedūt, matronæ nobiles lecticis uectabant: eiſdemq; Parthis qui principem locū habent, anaxyridem triplā induunt, & manicatā tunicā: plebs uero erat in tunicis ſine manicis. Apud Indos byſſum induere, niſi nobilis, nemo poterat. Thracibus punctos eſſe in facie, nobiliores demōſtrauit: nō pūctos, ignobiles & obſcuros. Idem Britannis, Gelonis & Agathyrſis, apud quos qui ceruleo pingūtur, honoribꝰ præſtāt: minus aūt pingi, humilitatis ſignū erat. Indis quoq;, Athenienſibus & Perſis, in auribꝰ ferre aurū, nobilitatē deſignauit. Ex Germanis uiri clari illuſtresq;, ſtricta nec fluitante utuntur ueſte: cæteri, ſagis cū fibula. Apud Sueuos ingenui obliquant crinē, & nodo ſubſtringunt, quū ſerui fluxa coma & crinibus incedāt. In Libya primores ſagis uelantur, uulgus uero beſtiarum pellibus amicti ſunt. In Aegypto uiri binis utuntur ueſtibus, fœminæ ſingulis: uniuerſis niſi lineas ferre ueſtes non licebat. Neq; referre alienum fuerit, quod circumpadanis populis uſu ueniſſe tradunt, ut lugubres ueſtes longo tempore induerent, inteſtino mœrore affecti propter Phaetontis caſum, quod de cælo precipitatus, fulmine ictus, & in Eridanum deiectus foret. Sicut in Daunia Ariſtoteles refert, mares & fœminas lugubria ueſtire, quod poſt Troiæ euerſionem, quum illuc delati ſedes occupaſſent, ut orbatos ſe patria & fortunis indicarent, in poſterum candidis abſtinuiſſe, & pullas ueſtes deſumpſiſſe.

Capillorū luxus.

Lacernę albę quādo ſumebantur.

In ueſte pulla ludis intereſſe non licebat.

In calamitate publica luctus indicia.

Apud Tapyras, Baſtetanos & Iberos diſcrimē ordinem.

Circūpadanorum luctus ob Phaetontis caſum.

Qui numerus augurū, quæ ve poteſtas aut ius quondam fuerit, & quomodo auguria captarentur.

Caput XIX.

QVæſtioni diu res fuit, qui numerus augurum olim apud Romanos fuerit, quod ſacerdotium magnæ religionis fuiſſe cōſtat. Et tametſi à principio, ut in tribus centurijs, Ramnenſi, Titienſi & Luceri, ſinguli eſſent augures, conſtitu

tum foret,quoru m numerum imparem eſſe decere arbitrati ſunt:tamen ſequutis tem
poribus,quin ad quatuor, mox quinq; numerum aucti fuerint, nulla controuerſia eſt:
donec,ut nõ ultra nouem collegium excederet,ſenatuſconſulto cautum fuit. Idq; ante
ptimum Punicum bellũ,quo tempore Sora & Alba coloniæ deductæ fuere. Demum
à Sylla dictatore collegium propagatum ferunt,ut ultra nouem, quindecim crearen/
tur,ita ut quatuor & uiginti eſſent. Hi ergo uelut interpretes internuncijq; deorũ,tãtæ
dignationis habiti ſunt,ut eum qui aruſpicinam fecerat,in ſenatũ adſcribi, & inter pa
tres legi,fas eſſe duceretur. Regib⁹ quoq; ſicut iura dare & ſapere, ita diuinare, regiũ
munus erat. Itaq; a primo ortu urbis,ijdem reges & augures erant, qui futura prædice
rent,& iura darẽt. Deniq; Romulus hoc ſacerdotio præditus,optimus augur fuiſſe tra
ditur. Proditumq; eſt, Romæ optimatũ filios ſex, Hetruriæ populis,ut augurandi ar
tem ediſcerent,ex decreto ſenatus in diſciplinam tradi ſolitos,ut Romæ augurandi ſci
entia & ars innoteſceret. Quæ quidem incredibilis & pene diuina Feſulis pollebat,ubi
domicilium augurum eſſe ferebatur,quod & ueteri lege ſancitũ erat in hæc uerba:Pro
digia & portẽta ad Hetruſcos aruſpices, ſi ſenatus iuſſerit,deferunto, Hetruriæq; prin
cipes diſciplinam diſcunto:quibus diuis decreuerint, procuranto:ijſdẽ fulgura & oſtẽ
ta piãto, auſpicia ſeruãto,auguri parẽto. & infra. Singulis quoq; tribubus olim ſingu
li augures præficiebant,qui ſacris cæremonijs prædictionibusq; deorum præeſſent,pu
blica priuataq; auſpicia curarẽt,ſicut à Romulo cõſtitutũ fuit. Poſtea uero comitijs cu
riatis,quæ pontificis [maximi dicuntur, non a populo uniuerſo,ſed a minore parte & ſe
lectis,quibus ſacerdotia mandare curæ erat,de concilij ſentẽtia eligebantur:nanq; ipſi
nominabant,quos digniſſimos iudicarũt. Nonnunq̃ ſi quis augur deceſſiſſet,à duobus
unus nominari,& à toto deinde collegio expeti & cooptari poterat. Qui poſtq̃ ad ſacer/
dotium admiſſi fuerãt,mox inaugurati,ut mos erat,captatisq; augurijs in collegiũ ad
mittebantur. Et tametſi præſentes admitterentur ſoli,ſæpius tamen abſentiũ habitam
rationẽ comperim⁹,quod lege Iulia cauebatur. Cumq; ſacerdotia ſemel collata,ob plu
rimas cauſas adimi ſolerent,ſolus auguratus perpetuus fuit:ideo ſemel collatus,quoad
uita ſuppetit,etiam magnis intercedentib⁹ cauſis, uiuenti non adimitur. Quare Fabi⁹
Maximus proditur duobus & ſexaginta annis ſumma cum laude auguratũ geſſiſſe ad
ultimam ſenectam. Si quis tamen augur hulcus pateret,licet in ſacerdotio foret,augu
randi tamẽ ius nõ habebat. Ex hulceratis quoq; auib⁹ auguria captari nõ licere, (ſig
dem morboſæ aues auſpicia nulla faciunt) ſæpe relatum eſt. In augurum eñ collegio
illud præcipue ſeruat,[ut ſicut] quiſq; ætate præcedit,ita maxime primatũ teneat,'t qp
pe inter augures maiores natu,etiam his qui cum imperio ſunt,præferri ſolẽt. Horum
ergo proprium fuit,ex auibus uaticinia obſeruare,ſignaq; rerũ futurarũ, & à dijs mo/
nita contemplari:ſi opportune euolaſſent,aut ſedes idoneas accepiſſent,obnunciare:de
prodigijs,omnijs, augurijs atq; oraculis,portentis,extisq; reſponſa dare. Tũ obſerua
tiones auſpiciorum,procurationes expiationesq;,uatum libros,portentorũ explana/
tiones & monita deorum edicere,ſi quid ingruente fato caſurũ foret,& quod ſaluis au/
ſpicijs fieret. Quodue augurium lætum,quodue piaculare eſſet,quod minas cæleſtes,
ingruentesq; calamitates,aut fatale exitium afferret,præmonere & uaticinari,quæ lege
augurali latius decreta & pſcripta ſunt,cuius uerba adſcripſi:Interpretes Iouis optimi
maximi publici augures ſignis & auſpicijs poſtea uidento,diſciplinam tenento,ſacer/
dotes,uineta ,iurgeta & ſalicta publica auguranto,quiq; agent rem duelli,quiq; popu
lare auſpicium præmonento,olliq; obtemperanto,diuorumq; iras prouidẽto,hisq; pa
rẽto,cæliq; fulgura regionibus ratis denotanto,urbemq; & templa & agros,liberata &
effata habẽto:quæq; augures iniuſta,nefaſta,uitioſa,dira dixerint,irrita infectaq; ſũto:
qq; nõ paruerit,capitale eſto. & infra. Ipſisq; augurijs auſpicijsq; captãdis intereſſe de
bẽt,eaq; notare,ac inſpicere & referre,& an egregie eſſet litatũ,declarare: quibusq; ho/
ſtijs,& quibus ſacris ac ſupplicationibus,& quæ ad puluinaria,tetra prodigia ,pcura/
rentur aut expiarent,enunciare. Sed tamen ſoli auguri ſine collegio auſpicia interpre
tari nõ licuit:totum enim collegium cenſere,& ſententiam ferre decebat,ſi quid exquiſi
tius interpretari uellent, ſi durior forte caſus ambiguæ foret interpiationis, qui in du

Augurũ numer⁹ impar.
Augures quatuor.
Quinq;.
Nouem
Vigintiquatuor.
Augurũ dignitas.
Reges & augures ijdem
Romulo augur,

Augurũ domicilium Feſulis.

Augurum creatio,

Auguratus mun⁹ nõ adimebatur.

Auguri qui hulcus hebe ret.

Aetatis ratio in augrũ collegio.
Augurum munus.

Non augur unus,ſed totum collegis auſpicia interpretabatur.

biumcontrouerſiamque ueniret:ad quos etiam de ſingulis prodigijs & portentis, quæ eorum prædictio foret, & an fœdo uel felici exitu euentura eſſent, omnes tanquam ad adytum aliquem conſultum ibant. Tum ſiqui magiſtrat⁹ uitio creati forent,eorum re ſponſo uel admittebãtur,uel magiſtratu abire cogebantur: itaque dictatores,cõſules, prætores,& reliqui magiſtratus uitio creati,ne quid diuini obſtaret,ex reſponſo aruſpi cũ, magiſtratu abire ſæpe coacti ſunt. Poterantq; augures propter tetra prodigia, aut ſi quid officeret, comitia creandis magiſtratibus uel impedire, uel uitiare. Quotiesq; ex arce augurium petebant,lituum ſine nodo,hoc eſt,baculum a ſummo inflexum,in parte qua robuſtior eſt,quod inſigne auguralefuit, tenebant:quo cæli regiones & certa ſpatia,qbus uidẽda ad ſe pertinere uolebant,quæ templa dicta ſunt,præfinirent,& cer ta finitione ſignarent,ut quod dextrum,quodue ſiniſtrum eſſet,oculis & animo meti/ ri poſſent: nam manu cæli ſpatia notare, ſaluis auſpicijs,non licebat. Quo quidẽ lituo augur proſpectu in urbem atq; agros captato,regiones ab oriente ad occaſum termina bat,limite decumano, & cardine ex tranſuerſo,ſigno metato,quo oculi ferrent quã lon giſſime. Qui quidem lituus etiam regium fuit inſigne, in quo poteſtas dirimendarum litiũ eſſe noſcebatur. Proditumq; memoriæ eſt, Romuli lituũ ambas cuſpides ab imo & à ſummo inflexas habuiſſe,præter formam litui auguralis. Ex notatis uero regioni/ bus,prima antica,poſterior poſtica,tum dextra & ſiniſtra dictæ. Quanuis Hetruſci ua tes cæleſtium prodigiorum periti,cælum in duodecim parttes diuiſerint,anticamq; ad occiduum, quoniam omnis illuc inclinat motus: & poſticã ad orientem: dextras ad ſe ptentrionem, ſiniſtras uero ad meridiẽ porclinare uoluerunt. Sedebat enim augur ue lato capite,& duplici toga augurali,quæ læna dicta eſt,uel trabea amictus ex purpura & cocco,cum captabat auſpicia,& lituo cæli regiones notabat.ipſeq; cæſa uictima ob ſeruatis notatisq; ſignis,longum carmen præfatus,preces effundebat: quas ſi forte non rite didiciſſet, ne quid præpoſtere diceretur,aliquo præeunte, emittebat. Græcis uero augur nõ trabea amictus,ſed toga cãdida uelatus, poſcit auguria. Macedonib⁹ quoq; uates in amictu candido aureã gerens coronã,captat auguria & uaticinatur. Poſt effu ſas uero preces,oculis in cælum fixis,ſedere conuenit, momentis omnibus paratum in tentumq; toto animo affixum,facto ubiq; ſilẽtio,ne quid uideretur audireturue,quod auſpiciũ dirimeret,quoad de cælo ſeruaſſet,captataq; auguria & ſigna miſſa forent,qui bus miſſis,ex auib⁹ quæ oſcines,quæ præpetes uel inferæ, & an tacitæ uel ſtrepentes ad uolarent,& ſi dextra uel ſiniſtra,quæue admiſſiuæ eſſent, & quæ arculæ:quæue cliuiæ, aut inebræ, q̃ uetarẽt. Tum ſi motus pronus uel obliquus,ſupinus an rectus, aut in la tera referebat:conueniebatq; extemplo augurẽ adire & auguriũ firmari:nanq; unũ ui diſſe auſpiciũ,non erat ſatis. Adnotatumq; exemplis eſt non ubiq; & paſſim auguri ca ptare auſpicia licere,quia niſi in præſcriptis deſtinatisq; locis,quib⁹ Teſqua nomẽ, aut in arce,uel ad ueteres curias,augures: pontifices uero, niſi in poſtmurio,auſpicia capta re faserat. Sed ſciendum,non omnibus auguribus,ſed ſolo magiſtro augurum de cælo auſpicari licuiſſe:qui huic muneri præfectus,magiſter a collegio eligebatur. Obſerua/ tumq; ut ſi extra urbem,aut in pomœrio,uel domo conducta,ſeu quouis tabernaculo, quod cœperat,augur auſpicetur, & inter augurandũ nondum firmis ſignis,urbẽ aut pomœriũ inauſpicato tranſgreſſus foret,ut rite captentur auſpicia, primum omitti ta bernaculum,& alterum ſumi neceſſe fore:denuoq; auſpicari oportere,ex quo nouus au ſpiciorum inſtauaratur aſpect⁹. Et cum certa dies auſpicijs dicata eſſet,poſt mediã no ctem ad mediam futuram diem auſpicari licere. Septima autẽ aut ſexta diei hora,non decebat:nanq; incipiente aut creſcẽte die,non aũt deſinẽte,iuſta auſpicia fuere. Poſt Se xtilem quoq; menſem, quo tẽpore aues,aut imbecillæ,aut morboſæ ſunt,uel pulli earũ imperfecti,auſpicari non licuit:eo eñ tempore à pontifice maximo de cælo ſeruare ue tabatur. In quo id fuit conſtitutũ,ut nõ modo morboſis auibus,ſed cuicunq; funeri au gur admouere manus, & feralia attrectare uetaretur. Si aũt poſt augurium ſuſceptũ, ad aquã uenire cõtingeret,ne eius interuentu auguriũ fruſtraret,quod aquæ interceſſu interrumpi certũ eſt,fuſis precib⁹ aquã haurire,& uota ꝓmittere oportebat. Poteratq; idẽ & põtifex & augur eſſe,duob⁹q; ſimul ſacerdtijs præponi, cui etiã lictor præibat, ſic/

Augurificũ ex arce pete retur.

Lituus regiũ inſigne.

Regiones in cęlo ab augu rib⁹ notatæ

Loca in qui bus auguris obſeruaban tur.

Magiſtri au gurũ mun⁹

Notandum.

ut pōtifici maximo. Et tametſi poſt ſuſceptos honores, auguratus cōferri ſoleret, tñ Fabius Maximus admodum adoleſcēs, priuſquam ullum gereret magiſtratum, auguratum geſſiſſe dicitur. Quotieſq; pro diuerſis captarentur, illius præualere auſpicia, qui in ſummo eſſet magiſtratu, certum eſt: ideo conſulis auſpicia, ſi cum prætoris cōfundantur, præponi haud dubium eſſe. Fuitq; exemplis cognitū, apud augures optimis auſpicijs ea geri, quæ pro reip. ſalute ſuſciperentur: quæ contra, inauſpicata eſſe & monſtrifica. Illud quoq; dixiſſe non ab re fuerit, occentu ſoricis dirimi auſpicia, ſicut aquæ interuētu irrita fiunt: utq; luminaria domus auguralis ſemper aperta ſint, nulloq; operculo claudant: Quodque quū auſpicia captant, cælo nō turbido, nec procelloſo aut pluuio, ſed aura ſilenti & placida, ubi omnia pura & trāquilla ſunt, auſpicentur, ne uēti flatus aut tēpeſtas auiū greſſus à ſuo curſu diuertat. Eſtq; obſeruatū ut minora auſpicia, ſemp maioribus cedāt, licet priora ſint. Siquidē cornicis aut columbarum auſpicia, aquila ſuperueniente, irrita fiunt: aquilarũ uero augurium, fulmine adueniente, nullum eſt.

Maioris magiſtratus augurium minori præferebatur.

Domus auguris apperta.

Aura ſilenti & placida auguria captāda

Qui eſſent equi funales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio Caput XX.

ANceps quæſtio fuit apud gramaticos, ambiguo ſenſu in utranq; partem agitata, qui eſſent equi funales, qui in ſolenni triumphi apparatu, iuxta triūphantis currū incedebāt. Nuper in cœtu patritiorũ, in controuerſiam certamenq; uenit, q̄nā modo accipi cōueniat, ꝙ eſt in Tranquillo dictum, Tiberiū Actiaco triumpho Auguſti currum fuiſſe comitatum, ſiniſteriore funali equo, quū Germanicus dexteriore ueheretur: qui eſſent funales equi, querebatur. Cumq; uaria & fere populari opinione ferrentur, nobiſq; quum minime probaretur, uiſum tandē eſt, funales dici equos, qui funibus alligati, currum triumphantis traherent: quibus præeuntibus, ſummi imperatores uectabantur triūphi die, in quibꝰ ingenui pueri ſedere ueteri more ſolebant. Prætextatos enim filios in equis triumphantium uehi, & Cicero meminit, & multi prodidere. Quare Paulus Aemylius, deuicta Macedonia, fil osduos impuberes, & Germanicus currum quinq; liberis onuſtū, in triumpho duxit. M. quoq; Antoninus Philoſophꝰ, & Verus, triumphi die mille puellas uirgines in equis triumphalibus uexere. Vel quod in his inſiderent, qui funalia præferebant & faces, propterea funales dictos ueterũ autoritate probari: nam peruulgatum fere eſt, faces & lumina tam in apparatu triumphi, q̄ iuxta triumphātem deferri ſolere. Diuus enim Cæſar ad lumina quadringenta in Capitoliū triumphans aſcendit, elephantis lychnos dextra ſiniſtraq; geſtantibus. Quod eo conſtitutū ferunt, tum ut ſpectatior triumphi apparatus & conſpectior foret, tum ut lumina, ſi forte tenebris obortis, pompæ triūphali non ſufficeret dies, ad arcendas tenebras præſto forent: ipſeq; triūphans, luminibus circa adhibitis, cōſpectior fieret. Propterea haud ab re uiſum, ſicut in Cæſaris triūpho elephātos lychnos geſtaſſe legimus, compari modo funalia & faces equos iuxta triumphantem ferre, dici probabiliter poſſe. Unde funales equos à funalibus, quæ in equis triumphalibus præferebant, probe dici argumentamur. Ex quibus licuit nobis æſtimare, uel ꝙ funibus currum traherent, uel ꝙ faces iuxta triumphantem deferrent, ſicut ueteri exemplo probatum eſt, funales equos dici & æſtimari.

Funales equi apud Suetonium.

Prætextati filij in equis triumphantium.

Qui fuerit apud ueteres cœnandi uſus, queue hora prandij & cœnæ, quotq; ſingulis lectis cœnitabant, & quid apud exteros. Caput XXI.

ANtiquis torum ex paluſtri ulua, & ex ſtramēto, uel ex ceſpite fuiſſe, & lōgo tēpore ex pulte, nō pane Romanos uictitaſſe, perſpicuū exēplis & probatum eſt: poſtea quū annis intercedentibus ex illo agreſti cultu deſitū eſſet, menſas, in q̄bus epularētur, ex acere aut fraxino q̄dratas, deinde orbiculatas feciſſe, in q̄bus prāderent & cœnarent, ſatis conſtat. Quē morē à Laconibus Romanos ſumpſiſſe crediderim, quibus nullæ fuere mēſæ niſi ex robore. Romanis enim antea lecti erāt Archiaci & Bœotici, humiles & breues. Labentibus deinde moribus, tātæ luxuriæ factæ ſunt, ut ætati primum lecti, abaci, triclinia, & monopodia, quæ Cn. Manlius Aſia deuicta, primum uexit in triumpho, deinde citreæ menſæ, quæ elephantinis pedibus ſuſtinebantur orbiculatæ, magno ſumptu fierent, quarum preciū auro appendebāt, aut ex

Torum & cibus primi ſeculi.

Menſæ

ebore uel teſtudine, ſectis putaminibus in laminas, quod Carbilius Polloi inſtituit pri
Tres lecti in cœnaculis & triclinijs.
mus: adeo, ut non modo menſas, ſed lectas & repoſitoria teſtudinũ putamine ueſtirent. In cœnaculis enim domorum aut triclinijs ſtratis tribus lectis, priſci illi ſedentes cœnitabãt, in q̃bus tres fuiſſe mẽſas Varro ſignificat, ex quibus una uinaria orbiculata, cylibantũ dicta, à poculis quas Cylicas Græci uocãt: altera lapidea, oblonga columella ſuffulta, cui cartibulũ: tertia quadrata, quæ uaſa detinebat, cui urnariũ dixere nomẽ.
Pauſaniæ frugalitas.
Perſæ uero, quum antea in uimineis toris diſcumberent, poſtea lectos auro fulgẽtes, & gemmis magnifice conſtruxere, in quibus uaſa non minoris cenſus adæquarũt, quos tanto cenſu exultos ac regium apparatum in caſtris, Pauſanias quũ deuicto Mardonio ad Platæas uidiſſet, illo neglecto, modica menſa Laconicam cœnam feciſſe dicitur, Græci in ſympoſio Græcienſi frequenter cœnitarunt. Apud Romanos uero Heliogabalus argenteas primus menſas habuiſſe dicitur: quibus in ſolenni epulo duæ tantum menſæ adhibebantur, unà carnium, altera pomorũ: nanq; ueteribus cibus mũdus erat
Prandiũ & cœna in propatulo.
& ſimplex, neq; operoſis condituris aut appetentia exquiſitus, ſed ſine apparatu & ſine impenſa. Prandium enim & cœna in propatulo fiebat, quia palã cœnitare dedecus nõ
Cœnæ initiũ Secundæ menſæ.
erat: ſecreto uero cœnitaſſe, ꝓbro & ignominiæ fuit. Id quod Lacedæmonijs Lycurgi lege cauebatur: quod ideo conſtitutũ ferunt, ne quis ſplendidius altero ueſceretur. Hyemeq; ad focum, æſtiuo anni tempore in aprico cœnitabãt. Ouum uero & mel, initium cœnæ fecere: in ſecundis menſis poma & mel, ſicut ad principia conuiuij, & multiformes nuces dari aſſueuere. Apud maiores autem, ſemen candidi papaueris cũ melle & lactuca plerunq; menſas ſecundas fecit: deinde, ut uua, ficus, pirum & alia põmorũ genera darentur bellaria, in uſu fuit. Iberis autẽ, ut in ſympoſijs glandem in ſecundis mẽſis tribuant, magni putabatur. Græcis oua cum turdis & leporinis carnibus ac mellitis
Attica bellaria. Platonis bellaria.
placentis, ſecundæ menſæ frequentius data ſunt: quibus erat iſte mos, ut in fine cœnæ linguas igne torridas, poſt ſermones deguſtandas darent. Præcipua tamen bellaria tradunt fuiſſe Attica, lauta atq; eximia. Platonis uero bellaria fuere ficꝰ, cicer, faba, myrti baccæ, & ex fago glans prunis toſta. Fertur Heliogabalꝰ proluxꝰ affluẽtia paraſitos in ſecundis menſis nouo genere edulij ſaginaſſe: nã cereas dapes, aut lignea edulia uel eburnea, ſæpe fictilia aut marmorea exhibuit, quum per ſingulos miſſus tantum biberent, uelut ueſcerentur & manus abluerent.
Panes & paniceæ mẽſæ. Panis ſpecies.
Panem uero paniceasq; menſas non argẽteis uaſculis, ſed uimineis caniſtris Romani inferebant: Græci uero per promas. Quos ex multiplici genere uariarunt: nam & plebeius erat, & ſiligineus, qui candore præſtabat & tritico, præcipuè Cãpano, quod (autore Varrone) cæteris præſtaret, ſicut in Falerno uinum, in Caſinati oleum, in Thuſculano ficũ, in Tarẽtino mel ꝓferebatur cæteris. Erat & ſecundarius panis, & oſtrearius, artolaganus, ſpeuſticius, ſubcineritius, & artopteſius: inter quæ ptiſanam uelut ſaluberrimam magnopere commendarunt, quæ à Græcis ſumpta origine, ad Romanos fluxit. Poſt quã alicam Romani inuenere, cuius Græci inexpertes ſunt. Græcis quoque multiplicia panum genera comperimus: nam
Placentarũ genera. Cœnæ ueterum Romanorũ.
& zymitas, hoc eſt, fermentatos, & obelias, & cribanitas & canchrydias & apiritas, pytirias & pyrinos, panes legimus. Placentarum quoque genera uaria, tarentinas, craſſianas, ſiculas, cluſtras, plicias, guttatas, montianas, muſtaceas, & ſpiras, q̃ fiunt ex caſeo. Proditumq; memoriæ eſt, antiquiſſimos Romanorum, cœnæ tãtum panem adhibuiſſe, prandio uero carnibus ueſci, non elixis, ſed aſſis & ueru decoctis, aut frictis: quibus
Cõuiuarum
Parthi abſtinebãt, & niſi uenatu quæſitis, nulli ueſci permiſſum. Et quũ pauciſſimi cõuiuæ erant, nõ minores tribus: quum plurimi, nõ ultra nouẽ in eadem menſa eiſdemq; lectis cænitabant: tametſi uetus feratur adagium, Septem cõuiuium, nouem cõuiciũ facere, quod ſcilicet obſtrepente multitudine, tumultuantur potius q̃ in ſobrio conuictu ſint. Græcis quatuor, aut quinq; conuictores unis menſis adhibere, ſatis erat. Carmanis uero ſeparatæ ſingulis conuiuis ſedes ſunt, & ſua cuiq; in accubitu menſa. Fert tamen L. Verus imperator præter exempla maiorum, cum duodecim ſolenni cõuiuio primus accubuiſſe. Homerus uſq; ad decem probauit. in ſympoſio aũt Platonis octo cõueniunt & uiginti. In quibus menſis Romani liberos cũ pueris puellisq; adhibebãt, qui ad fulcra lectorum, ſerui ad pedes. In ipſis autem lectis cum uiris cubantibus fœm

næ ſedentes cœnitabant: a principio enim maiores noſtri ſedentes epulabant Laconū more, adhibitis etiam principum liberis apud ſummos uiros, cū cæteris id ætatis pueris nobilibus, qui propria & parciore mēſa, in conſpectu affinium ueſcebantur. Apud Græcos uero fœminas in uirili conuiuio accūbere niſi propinquorū, non licebat: quibus conſuetudo manſit, ut in primis epulis breuioribus poculis transfigerēt, in fine uero laxiora adhiberent: quare Græco more bibere, eſt capaciorib⁹ poculis haurire, q̄bus lex data, ut in ſympoſijs aut biberēt, aut abirēt. Sicut apud Scythas ſcythiſſare, erat intemperatius bibere. Nonnulli Græco more bibere dicunt eſſe, quoties deos aut amicos inter pocula appellarēt ſingulos nominatim, toties haurire & large merum bibere: utq; quum magiſtrat⁹ & honores dabāt, uina pateris circūferrēt: cumq; alicui propinaſſent, nominatim deſignare cui poculum darēt: & primo deos, deinde amicos appellare: totiesq; haurire affatim, & bona a dijs precari. Et tameſi uino uim ſapientiæ adhiberi putarent, ſi quādo tamen uinum aqua admiſcerent, illud tepefactis niuibus diluebant, nonnunq̄ marinam uino adhibebāt, quo incorruptius foret.

Mulier quæ cōtra uiri uolūtatē, uel eo ignorāte extraneorū cōuiuia petierit, repudiari poterit, iuxta l. cōſenſu C. de repu cōuiuiaem, Veneris ꝓludia ſunt. Accurſ. in l. ꝙ ait lex, ff. ad l Iul. de adult.

Fœminæ apud Græcos non accumbebant cum uiris.

Propinatio.

Vini dilutio apud Græcos.

Romanis etiam corollas poculis accipere, feſtisq; diebus coronatos & ſertis redimitos epulari mos erat cum lemniſcis: erant enim faſciæ coloratæ, quæ coronis addebātur. cautumq; fuit, ut Hetruſcis corollis lemniſci tātum aurei darentur, ſumpta ab Ionib⁹ cōſuetudine, qui in lautiorib⁹ culinis primi corollas inuenere: quod ab Indis uſurpatur, ut ad familiare conuiuium coronati accedant. Quinetiā ueteris moris erat, fercula exquiſita & lautiora a miniſtris coronatis cum cantu & tibicine in cœnis ſolēnibus afferri, poculisq; coronatis bibere, ſummamq; cœnæ lautitiā tripatina diſtinguere, una murænarum, altera luporum, tertia myxionis piſcis, & ne intepeſcerent cum obſonijs, focos quoq; transferri inſtitutum. Singulisq; poculis ſingulos deos aut heroas, nonnūquam amicos aduocare, adſtante cantorum turba, ac toto ſeruitio & famulatu: quorū alter reliquias colligit, quæ e menſa cadūt, alter murmur cōpeſcit, alius ſputa e paumento, & ſi quid immūdi eſt uertit. eoq; proceſſere deliciæ, declinatis corruptisq; moribus, ut totos apros una menſa apponerent, quem primus Romanorum Seruilius Rull⁹ appoſuiſſe fertur. Deinde, multam uenationem & condimentorum uarietatē apponi uſurpatum. Quinetiam uerſatilia cœnationū laquearia Nero cōmentus fuit, ut quū fercula admittebātur, alia facies cubiculi deſineret, alia ſuccederet. Aegyptiorū mos tradit, ut in familiaribus cœnis braſſicā præſumant in primis, eo edulij genere ebrietatē diſcuti arbitrati, quā Cato oleribus præpoſuit cunctis, ita ut mane illam eſſe oporteret ieiunum. Nonnulli nuces, lupinos, citrū & apium, ꝙ uenenis prodeſſent, uelut antidotū, præcepere. Græci uino madentes, oleo perungunt & ſale, qui etiam ante reliquas dapes, ſal uelut amicitiæ ſymbolum hoſpitibus apponunt: ſicut Romani lactucas, ꝙ ebrietatem diſcuterent. Quinetiam Aegyptiorum uſus erat, ut in ſolenni epulo propinq̄rum & affinium, qui deceſſere, aromatibus referta corpora iiſdem lineamentis & ſpecie recentiſſima, ac ſi uiui eſſent, introducant: hisq; præſentibus & quaſi cōuiuis adhibitis, epulentur: & ſi quando regum conuiuijs aduocarentur, uaſa haberēt, in quibus uentrē leuarent aut uomerent. Cretenſibus, accubātes ueſci, inſtar magni criminis erat, itaq; ſtantes epulabātur. contrà Luſitani: nā ſedentes cœnitabāt, quod Alexander Macedō fecit, qui ſedens ueſcebatur. Greci quoq; in toris ex boum tergoribus aſſidentes, ordine ludunt & ueſcuntur. Galli, dū cœnant, in ſtramētis aſſident: Galatæ, in pellibus luporum aut canum. Cato iunior poſt ciuile bellum, non accūbens ut prius, ſed ſedens, cibo parciore uſus fuit. Contrà de Terentio Varrone & Hannibale legitur, ut poſt afflictas res, ſtantes cœnitarent. Apud Indos ſolus rex in lecto ex ſtramētis facto accubat, cæteri ſedentes epulantur. Spartanis communia erant conuiuia, pauperes cū ditiorib⁹ eodem ueſcuntur obſonio: feſtisq; diebus, quos Phiditia nuncupant, nigrū ius & panē igni duratum apponunt; utq; regi duplum obſoniorum q̄ cæteris detur, lege ſancitum erat, non ſocietatis gratia, ſed ut poſſet obſonio quem uellet honorare. Qui etiam aſſuerant excellentium uirorum laudes, ignauorū fœda ſcelera in epulis canere ad lyrā, quæ dicunt ſcolia, Idem apud Athenienſes: nā in celebri epulo ꝙ ſyſſitiā uocant, tenuiores

Ferculorum in cœnis ſolennibus afferēdi ratio.

Potandi ratio. Famulorum munera in conuiuijs ſolennibus.

cum ditioribus una conueniunt,& æqualem obſoniorum partē ferunt. Cretenſes eiuſ/
modi comeſſationes,andria dicunt,Perſæ titthenidia,Græci Telian,Syri grammati/
as. Fuere quoq; Spartanis cœnę copides,in quibus capra immolabatur,& alia æclon.
Apud Indos ara menſæ in modum conſtituta,pluribus accubantibus circum:in eaq;
carnibus appoſitis,quilibet conuiua e ſua ſede ad menſam uadit,& quam uult partē ca
pit,atq; in ſedem reuerſus,carnibus & pane ueſcitur. qui etiam comeſationes in propa
tulo,Laconico more,faciebant. Neq; alienū fuerit,quod apud gymnoſophiſtas tradi/
tur,ut paratis inſtructisq; menſis,antequā dapes apponantur, adoleſcentes ſinguli q
ad epulum conueniunt,quid generi humano lucrifecerint,quodue ſapienter dictū ſa/
ctumue fuerit illa luce, coram ſenioribus exprimere cogantur. Et qui deſes aut remiſ/
ſus,nihil frugi in medium affert,impranſus manet,& foras extruditur, quibus diſcipli
nis il'os ad uirtutem acuebant. Perſarum mos erat,inter pocula de reb⁹ ſerijs conſulta
re:& poſt comeſationes,ſi quid ſanctiore fœdere concludi uellent, concubinas aduoca
re,& circunferre,tanq̃ ea adhiberent fœderi,quæ apud eos ſancta & chara ſunt. Idem
Bactrianis,ut inter pocula de bellis conſultent,& ſi quid complacitum eſt, merum lar
gius infundant:& Græcis,quibus uetuſtiſſimo iure uſurpatur,ut poſtquam magnifice
epulati fuerant, quaſi refoto animo,de bellis decernant largioribus poculis: quæ ſi quā
do circunferebant, a dextris incipiebant. Thraces poſt intēperatiſſimas ꝑpotationes,
primo in uino & alea uerſari,mox ad illicitos concubitus accedere ſolebāt. Si qui uero
ea uecordia fuere,ut poſt epulas nudas mulieres introducant,Dionyſij prioris exēplo,
aut alia quam cibi obſonia conuiuijs miniſtrent,fuit pro flagitio habitum,uelut ſcelus
& nequitia ſingularis. Interq; epulas & pocula primum libare dijs dapes,& bene preca
ri conuiuis,& ſecūdum precationem dapib⁹ cū modeſtia ueſci,priſci moris erat, haud
aliter quam ſi ſacrum epulum eſſet:ſiquidem apud maiores, inter res ſacras mēſa habe
batur:nam Piſidæ cœnantes,parentum manibus primitias reddūt. Romani & Græci
in conuictu familiari, ciborum particulis & uino in ignem coniectis,libamina dijs da
bant,& primitias cœnarum Laribus,quibus ſal cum pane & caſeo ꝓ pulmentario ceſ
ſit. Vtq; primus calix Iouiſ Olympio miſceat,ſecundus heroibus,tertius ſeruatori Ioui,
Et quum uinum purum dabatur,obſeruatum eſt,ut Iouem Soſpitē aduocarent, nete
mulentos faceret. Quum uero aqua dilutum,Iouem appellare Seruatorem. Perſarum
reges ante cibum de modeſtia diſputāt, ante ſacrificium de iuſtitia, ante bellum de for
titudine. Et poſt trinā potationem,cum modeſtia epulati,bona à dijs precabātur. Nō
nulli inter bellaria honores dijs ac magnis heroibus dabāt. Quum uero apparatu ma
gnifico exquiſitiſſimæ epula dabātur,trinis ferculis,ſequutis mox temporibus etiā ſe/
nis Romani cœnam exhibuere:idq; luxuria erat: q̊modo Auguſtus conuiuia iniſſe
fertur,quibus non amplius trinis ferculis,aut quum abundātiſſimè,ſenis conuiuabat.
Iulius uero Cæſar in Aegypto cōuiuia multiplici ferculo protraxit cū Cleopatra, ad
primam lucem. Nero quoq; effuſus in luxum & epulas,à medio die ad medias noctes,
inter uina & ſcorta accubaſſe fertur. Domitianus non ultra Solis occaſum. Et Helioga
balus tam perditæ nequitiæ & luxuriæ fuiſſe,ut uigintiduo fercula ingentium obſoni/
orum una cœna admiſerit,nunquā lotis linteaminibus uſus,ſed nouis & recentib⁹ ſem
per,ſicut Galenus,qui aureis linteaminib⁹ ſtrauit. Caligula una die cēties ſeſtertio cœ
nauit,qui etiā ex auro panes & obſonia appoſuit. Vitellius quoq; inter apparatiſſimas
epulas largiſſimo ſumptu diſcubuit,q̧ una cœna à fratre exceptus fuit, in qua duo mil
lia lectiſſimorum piſcium,& ſeptē auium,appoſita traduntur. Titus conuiuia inſtitu
it jucunda magis q̃ profuſa. Geta maxima prādia ꝑ ſingulas literas iubebat, ut pullū,
perdicem,pauonem,porcellum,piſcem,& pernā unis epulis apponeret,& ſic per ſin/
gula elementa apparatus diuideret. Heliogabalus æſtiua cōuiuia coloribus diſtinxit,
ſicut Lucullus per deos. Autor eſt Spartianus, Aelium Verum imperatorem,omniū
primum excogitaſſe pentapharmacū præcipui ſaporis,ex ſumine,phaſiano,cruſtulo,
aprugna ſiue perna & pauone,inſtar Vitellianæ patinæ, quæ immenſo cōſtitit,quam
clypeū Mineruæ appellauit. Cui proxima fuit Aeſopi patina, ſexcentis ſeſtertijs taxa
ta,in qua aues uocales & canoras appoſuit nūmis ſex ſingulas cœptas. Pertinax uero

Gymnoſophiſtarum mos interrogandi adoleſcētes ante prandiū uel cœnā.

Cōſultationes inter pocula.

Libatio epularum & poculorum.

Perſarum reges.

Poſt epulas.

Quot fercula in apparatu magnifico.

Auguſti cōuiuia.

Aeſtiua conuiuia. Heliogabal⁹ Lucull⁹. Aelij pētapharmacū. Aeſopi patina.

imperator contra: qui dimidiatas lactucas & carduos in priuata cœna appoſuiſſe fert. Diuus quoq; Cæſar, & Octauius Auguſtus in quotidianis cœnis cibi minimi fuere & uulgaris. Tiberius diebus ſolēnibus pridiana ſæpe obſonia & ſemeſa appoſuit. Theodoſius modico & caſtrenſi cibo contentus fuit. Traianus etiam in ueſcendo frugaliſſimus fertur. Laudaturq; Iulianus imperator, quod ſtatarium prādium caperet, caſtrēſi cibo & miniſtro obuio contentus, qui per triduum, porcellum & lepotem diuiſit. Regibus uero Aegypti in cœnarum magnificentia & regali luxu, nihil præter uitulum & anſerem apponere licuit. Regibus Perſarum, niſi pane, pulte, cardamo & ſale ueſci. Antigonus etiam parco & uulgari cibo contentus fuit. Ariſtippus, licet tyrannidem occupaſſet, cibo tamen uili refotus, & excluſis ſtipatorib', cœnauit: ſicut Agathocles nunq̄ ſine fictilibus, memor paternæ obſcuritatis, q figulo patre genitus foret, adeo q inter uaſa aurea figulina ſemper admiſerit. Inter cæteros autē helluones Annarus Babyloniæ rex, tanti luxus fuiſſe proditur, & tam profundæ gulæ, & ſtola muliebri amictus, mero & unguento madens, centum & quinquaginta pſaltrijs ſimul accubātibus, uelut officina nequitiæ, magnis effuſionibus cœnitaret. Vinum uero Græcum ſemel tantū etiam in lautiſſimis conuiuijs apponere ſolebant: nanq; ueteribus fuere conuiuia iucūda magis q̄ pfuſa. Primusq; diuus Cæſar triumphalibus cœnis, quatuor uini genera, propter inſtituta maiorum, dicitur appoſuiſſe, Falernum, Chiū, Lesbium & Mamertinum. Antiquiſſimi (ut Varro ait) primo utres, deinde tinas, demū uini amphoras & cupas appoſuere. Quod (teſte Homero) heroicis tēporibus fuit uſurpatū, ut uina utribus inſerrent. Sylla præter omnis generis condimenta, uinum ſupra quadragenariū, epulo publice præbito, populo dedit. Arabes quum longiori potu indulgerēt, nemini ſupra duodena pocula bibere fas erat. Germanis ſi indulſeris ebrietatem, quantū concupiſcūt, licet. Auguſtus Octauius ſenos ſextantes non exceſſit. Hannibal nunq̄ plus ſeſtario uini indulſit. Cæſar quoq; uini parciſſimus fuit, & bene diluti. Alexander Macedo, ad unumquenq; calicem, multo colloquio ſermonem protrahebat, qui tamē aliquando triduo incaluit. Fertur Vticenſis quandoq; ad auroram cū amicis perpotādo uigilaſſe, non ut mergeret, ſed ut reprimeret curas: quod Plato non improbauit, quum largiori uino aliquanto refici animos putaret. Democritus uero quaternos cyathos ſeſtarios minime cenſuit excedere oportere: ſiquidē iuxta Anacharſim, primum craterē ad ſitim pertinere dixit, ſecundum ad hilaritatem, tertium ad uoluptatem, quartū ad inſaniam. Vel, ut Ebulus poeta Cyprius, q bene ſentientibus tria tātum propinari pocula putauit: Sanitati primum, Amori alterum, tertium Somno, quartū non utiq; noſtrum, ſed iniuriæ: ultimū uero ermin appellari uoluit: nā poſtremo Græci Mercurio litabāt, uelut ſomni largitori, & bono dæmoni, cui gratias agebant, craſis agathou dæmonos. Perſæ uero tribus libationibus factis, à dijs immortalibus bona precari, cōuiuium diſſoluebant. Tiberius uero biduum & duas noctes potū continuaſſe fertur, & Traianus capacioribus ſcyphis, ſed citra ebrietatem bibiſſe. Bonoſus autem bibit, quantū nemo alius. Proditumq; memoriæ eſt, Commodū Cæſarē in æſtuationibus ingēs uini poculum haurire cunctis acclamātibus, Viue Cæſar. Inter cæteros prodit Zenocrates philoſophus, inuitāte Dionyſio, uini choam hauſiſſe, & præmium tuliſſe: atq; Enni' nimio hauſto mero, articularem morbū contraxiſſe, quo extinctus fuit. Apud Nabathæos uero plura duodenis exiccaſſe pocula, erat ignominioſum. Ipſe uero Dionyſi' iunior uſq; adeo uino marcidus fuit, ut ad nonaginta dies moro incaluerit. Socrates tamē fertur nunq̄ uino hilarior fuiſſe, ſed eodē ſtatu ſemper. Accuſaturq; Mithridates tātæ bibacitatis, ut pmia plus haurientibus proponeret. Neq; ſubticendū, quod Leonides aduerſus Byzātios uinolentiſſimo feciſſe dicitur, qui quū obſidione premeret, neq; ciues pro mœnibus cōtinere poſſet, q paſſim ad cauponas curſitarēt, ut illos in officio haberet, ad mœnia cauponas & uinarias officinas diſpoſuit, id q apud Phigalcos bibaciſſimos pariter fecit. Inter oēs aūt uinolentiſſimos Promacus Macedo memorat, q̄tuor ingurgitās cātharos, & ob id ab Alexādro corona donat', q triduo ſuperuixit poſtea. Et Nouellius Tricōgius raræ gloriæ inter bibaciſſimos. Prādia uero priſci antelucana habere, meridianū cibū cœnā dicere ſolebāt. Quod & Græcis uetuſtiſſimo in uſu fuit:

Annari Baby. regis luxus.

Ebuli dictū

Nouellius Tricongius

Prādij & cœna tempus.

Nanq; Eumæum ſcribit Homerus matutina hora prandiū feciſſe. Poſtea illo more de
ſito, ſeruatum eſt, ut prādia in uſu nō eſſent: ſed qua hora cœna apparabatur, ea prādi
um fieret, quod tempus nona eſſe conſueuit, ſæpe octaua: ante mediam uero diem prā
ſum fuiſſe, uel antelucanam cœnam feciſſe, crimini dabatur. Idq; erat diſſoluti & hellu
onis: ſiquidem poſt forenſia negocia trāſacta, apud priſcos fiebat prādiū: cœnas uero,
quod nocte plerunq; fierent, ueſpernas dixere. Sed tamen prandiū leue & modicū, cœ
na autem fuit copioſior: rametſi Ariſtoteles large prandendū & parce cœnandum pu
tarit. Er licet Romanorum antiquiſſimos noctu cœnaſſe nonnulli opinati fuerint, cō
ſtat tamē poſt multas ætates uſum inualuiſſe, ut poſt meridianis honoris ueſcerent. Per
ſis quoq; in meridie ſemel tātum ueſci conſuetudo fuit: qui erat Aethiopū mos, ut uni
co cibo cōtenti eſſent diebus ſingulis, ut alerent corpus, nō ſaginarent: tametſi abuſus
poſtea Perſis inualuerit, ut a mane ad ueſperam quicquid eſt temporis, unico prādio cō
cluderent. Fertur Alexander Macedo appetēte nocte cœnaſſe, & primo diluculo prā
dio accubuiſſe, plerunq; ad multam noctem cœnā protxiraſſe. Galba ante lucem ue/
ſcebatur, Cicero ante occaſum ſolis perraro diſcubuit. Præ cæteris uero Tarētini uſur
parūt, maturinis ſe poculis ingurgitare, adeo ut temulēti in forum conueniāt. Indi ho
ram prādij aut cœnæ non nouerunt, ſed ut cuiq; libitum, comeſſabātur: qui etiā Perſa
rum & Numidarum mos, ut quacunq; hora ueſcerentur. Diogenes quoq; nullā tem/
poris horā prandio definiuit. Seneriobusq; uelut ætate uenerabilibus, aut his qui pru

Loci ratio in conuiuijs.

dentia & autoritate anteirent, primi diſcubitus & honoratior locus dari, ipſiq; ſublata
menſa primi aſſurgere conſuerār. Erat autem Romanis locus honoratior, qui ſumm9
in mēſa fuit: nonnulli in medio diſcubuiſſe, honoratius putarūt, In imo uero conuiuij
dominus cœnabat. Apud Græcos non modo loci dignitate uiros fama præcellentes in
concilio uel menſa, ſed poculis maioribus, & carne opimiore honeſtabāt. Indis ut cuiq;
in mētem uenit, in quacunq; patte lecti diſcumbere licet: nō enim honorꝶ perſonæue
ratio in menſa habetur. Apud Perſas magna ratio menſæ, præſertim regiæ fuit, in qua
præter matrem & regis coniugem, nemini intereſſe permittitur, tametſi matronas ꝗ/
doq; adhibitas legamus. Aegyptijs autem ſi quis ad cœnā regis nō uocatus accederet,
capitis luit pœnā. Poſt epulas uero, eruditas confabulationes, deinde fides & tibias, ac
ſymphonias & cantus, illorum ꝗ maiorum laudes carmine decātabāt, adhibere anti/
qui moris erat. Abydeni in hoſpitali menſa & feſtis epulis poſtquam opipaı é epulati fu
erant, infantes admittunt garrulos & feſtiuos, ut his obſtrepentibus garrientibusq;, cō
uiuæ alacriores fiant, Romani etiam moriones, ut oris deformitate & ſtultitia oblecta

Moriones. Romani.

rent: nonnunquam petulantes & improbos ſcurras, qui laſciua licentia, & impudētiſſi
mis iocis, deriſui eſſent. Neq; omittendum, quod de Sybaritis proditum eſt, apud quos
omnium libidinum illecebræ fuere, ut ad feſtum conuiuium & ſolenne epulum nō pſal
trias modo & hiſtriones, ſed equos compoſito ſaltatu ad ſymphoniæ cantum pſallētes
introducant. Apud Galatas & Celtas ad menſam, poſtquam uino incaluerant, ex ꝓ/
uocatiōe dimicatur ad uulnera: ſicut apud Samnites inter epulas erat mos digladiari,
quod mox Campani odio in Samnites detractis armis, uēdicarunt, ut pro cœnarꝫ ma
gnificentia, paria pugnatorum deſtinarent. Idem factum memoratur ab Indis, ꝗ quū
poſt epulas, aureos crateres circuntuliſſent, ſtrenuitatis & fortium factorum periculū
facerent. Octauius uero poſtquam fuerat diſcubitum, picturas in uerſas conuiuis uendi

Veſpaſianus Tiberius. Nero. Cato Vticenſis. Pomp. Attic9. Alex. Seuer9. Hadrian9 Heligoabol9

tabar, ut aut expleret deſiderium, aut fruſtraret, nonnunquā hiſtriones, aut aretalogos
admittebat. Veſpaſianus dicacitati ſuper cœnā & iocis ſcurrilibus, uſq; ad ineptias ua
cabat. Tiberius ex lectione quotidiana queſtiones frequenti cōuiuio proponebat. Ne
ro Cæſar citharœdos aduocabat primi nominis. Cato Vticenſis à cœna deābulabat,
Pomponius Atticus libellos lectitabat. Quod Alexāder Seuerus fecit, ut in menſa fa/
miliari ſæpe librum legeret: ſolitus uel legentes audire, uel alijs legentibus, ueſci. Hadri
anus comœdias, lectores & poetas admittebat. Heliogabalus ſortēs cōuiuales poſt cœ
nam proponebat, ut alius haberet decem camelos, alius muſcas, uel auri libras, aut de
cem oua, urſos, glires & lactucas decem. Sylla quanuis ferox & impotens, in comeſſa/
tionibus comis erat & facilis, Fertur quoq; idem Seuerus Alexander, poſt epulas catu/

bus cum porcellis & perdices ad pugnam ſæpe cõmittere. & Cleomenes, ſublatis men
ſis, uinum crateris circunferre. A Græcis uero ænigma & gryphos poſt conuiualia lu
ſus proponebatur, cuius captiones ſoluenti præmium carnis portio, non ſoluẽti pœna
erat, ut ſalſum hauriret poculũ. Parthis admittere concubinas poſt epulas, non impro
baturː uxores autẽ domi abditas, in uirorum conſpectũ non adducũt. Babylonijs au
tem in conuiuijs à principio, fœminarum modeſt⁹ eſt habitusː paulatim deinde pudo
re prophanato, ſumma uelamẽta exuuntː & poſt epulas ultimis amiculis reuelatis, pu
dibunda oſtendunt, in omnemq; licentiam iocoꝝ & laſciuiarum, pudorẽ abijciunt. Fu
itq; ueteri more ſeruatũ, ꝙ bibente aliquo ex conuiuis, menſam tolli nõ ſinerentː nanq;
auſpicij mali & deteſtabilis putabatur. Quod ſi inter cœnandũ ferculum a menſa reuo — Auſpicia & omina in cõuiuijs.
catum foret, niſi cœna continuaretur. niſiq; appoſitis epulis ueſcrẽtur, inter dira fuiſſe.
Quinetiã per menſas deflare, aut prolapſum cibum é manu nõ reddi, ominoſum eratː
tametſi quorundã opinio fuerit, quæ é menſa decidunt in communi cõuictu, nec tolle
re, nec guſtare, illa heroũ eſſe opinati. quodq; apud honoratos & doctos uiros, nunq̃ fe
re ſine lectione cœna fuit. Et quũ conuictus frequens in cœnam, & prãdium diuiſus fo — Lectio in cœna.
ret, plerią; tanto tẽperamento & tenui conuictu fuere, ut ſola cœna contenti, nunq̃ an — Temperãtię exempla.
te Solis occaſum, & niſi poſt decimã accumberentː inter quos memoratur Aſinius Pol
lio, qui quũ eſſet tota die negocioſus, ita poſt decimã animum relaxauit, ut nec legẽdis
minimis literulis uacaret. Quidam noctu, alij media die, negocijs pauſam fecere. Non
nulli autem tanta ingluuie & uentre tam uoraci fuere, ut uelut impuri helluones, effu — Ingluuies.
ſas perpotationes, & exquiſita obſonia quadrifariam diuiderent, in ientacula, prãdia,
cœnas & comeſſationes, ſemper inſtructis paratisq; menſis tanto apparatu, donec uino
madidi & crapula diſtenti fierent. Quod quidem obſcuris ſæuientibus moribus, a nõ
nullis peſſimo exemplo factitatũ eſt. Antea uero non licuit, ne ingentia animi bona in
gluuie corporis fœdarent. Apud Siculos aũt uſu erat bis in die epulis ſaginari, & ſatu — Saturitatis templum.
rum fieri, quibus templum Saturitati dicatũ erat. quare Siculæ menſæ & Syracuſanæ
deliciæ tanq̃ lautiſſimæ in prouerbiũ uenere, ſicut apud Græcos Pharſali & Bœotij uo — Siculę mẽſę: Syracuſanæ deliciæ.
raciſſimi habiti. Quare ab Athenienſibus fatui, rudes & pingues dicti ſunt, ꝓpter adi
phagianː quippe quũ à cõuiuijs crudi diſcederent, diſtẽti rurſus ſe ingurgitabãt. Quod
& Plato improbauit, & Romani duxere nefas, ut bis in die ſaturum fieri uecordis eſſe — Pulla ueſte conuiuijs intereſſe nõ decebat
ducerent. Hoc quoq; apud conuiuas ſeruatum legim⁹, ut in familiari cõuiuio, aut epu
lis lautioribus aliquem attractum, aut pulla in ueſte diſcumbere, ducerent nefasː nã de
pulſo languore animi, non in triſtitia conuiuio intereſſe decet. propterea Vatinio, ꝙ in
epulo Q. Arij atra in ueſte accubuerat, à Cicerone obiectum, & crimini datum eſtː ꝗp
pe bellos conuiuas & conuictores faciles, in candida, non pulla ueſte accumbere decet,
tametſi cœnatoria & triclinaria cõuiuis dari, antiqui moris fuerit. Ferturq; Hadrian⁹ — Cœnatoria et triclinia conuiuis data.
Cæſar ſemper aut toga ſummiſſa, aut pallio tect⁹, accubuiſſe. Et Saloninus imperator,
milites epulari cum ſagis iuſſiſſe, hyeme grauibus, æſtate tenuibus. Quo tempore ſer/
uatũ eſt, ut milites cum imperatore cincti diſcũberẽt. Tum frequens hæc fuit obſerua — Hadrianus.
tio, ꝙ ſi quis ad cœnam benigne inuitatus iret, alios pari affectu aut ſanguine coniun — Saloninus.
ctos eiſdem aduocere epulis nõ uetabatur, ueluti comites ſecũ & umbras duceret. Sua
autem ſponte conuiuio alijs parato, ſe intromittere non decebat. Si qui uero non accer — Vmbras adducere ad conuiuium.
ſiti & automati irent, in imã lecti ſpondã deduci iubebãt. Tum ſi forſan min⁹ tempe
ſtiue, neq; ad horam conſtitutã, conuiua accederet, illum niſi triclinio circuito, admit/
ti non ſinebantː & tunc epulari iuſſus, diſcumbebat. Reges tamen Spartanorum ſero — Leges alię conuiuales.
prodeuntes, cœnæ parte mulctanturː quippe ad cœnã nõ euntibus binæ chœnices fa
rinæ, & uini ſingulæ cotylæ mittuntur, dupla uero præſentib⁹. Ideo ephori Agidi regi
Lacedæmoniorum quum ad Phiditia nõ accederet, cœnæ partẽ petenti abnegarunt.
Tum ſi quãdo inter epulas incendium quiſquã nominaret, ne qui ea res diri protende
ret, aquam ſub menſam inſpergebãt. a quibus obſeruatum eſt, aliquo ex conuiuarum
numero à triclinio prodeunte, uerri ſolum nullo modo ſinerẽt, hoc infandum omen &
pernicioſum portentũ augurari. Si tamen ad lumina cœnarent, aut illa in triclinio eſ/
ſent, ueteris inſtituti fuit, ut lumen in lychno nõ extinguerẽt, ſed illud ſua ſpõte emori

ſinerent. Quod menſan priſci nunquam uacuam tolli iubebãt,ſemperq; prandĳ partes ſupereſſe uoluerent:ſiue antiqui uictus parſimoniã: ſiue morem, quo aliquid reliquiarum in menſa ſupereſſe felix omen erat,ueteri inſtituto adnorãtes. Legimus tamẽ,cœna peracta,reliquias & ſemeſa abſonia miniſtris aſtãtibus diuidi & circunferri,antiqui moris & exempli fuiſſe.

Quę ipſe dictu admirabilia de umbrarum figuris noctibus fere ſingulis Romæ expertus fui.

Caput . XXIII.

NOta & uulgata res eſt, ædes quaſdã Romæ, quas ego incolui, euidentiſſimis oſtentis ita infames,ut nemo illas incolere auſus fuerit,quin aſſiduis umbrarum illuſionibus,& tetris imaginibns,noctibus fere ſingulis inquietetur: in qbus præter nocturnos tumultus, quos medio fere noctis ſilentio audiebamus, & horrendos fremitus cum eiulatu ſtriduloq; uocis ſono,quibus lachrymari & tremere uidebatur,ſpeciem hominis ſqualida facie,uultu minaci, nigro corpore & aſpectu formidabili,nomen ſuum exprimentem,& opem implorãtem,cernebamus. Sed ne quis hoc fabuloſum aut commentitium putet, autor eſt Nicolaus Tuba uir multæ & expertæ fidei,qui quum rei explorandæ gratia, cũ nonnullis doctis iuuenibus prima face ad nos aduentaſſent,cupido inceſſit animo,hæc quæ a me promebãtur,uero teſtimonio experiri,& an uera eſſent intueri. Et ne quid inexpertum relinquerent,noctem peruigilem egere mecũ,ut rem notam exploratamq; haberent. neq; eos opinio feſellit: nã quum accẽſis luminibus,peruigiles ſtarent,haud procul ſpecies hæc dira terribiliq; facie,& uultu tetro repræſentata eſt,quam ipſi tumultuari,& diris nos uocibus agitare uidebant. cumq; omnia clamore & tumultu ſtreperent,poſt multa oculorum ludibria,tantũ formidinis pauoriſq; intulit,ut territi & trepidi uix mente incolumi ſatis conſtarẽt. Et cũ totæ ædes gemitu funeſto miſcerentur, ſinguliſq; cubiculis peſtis illa importuna obuerſaretur, dum propius accederemus: illam retro cedere, & querula uoce lumen effugere cernebamus. Demum cum multum diuq; tumultuata fuiſſet, haud multo poſt ubi multum noctis proceſſit,uiſio omnis illa dilapſa eſt. Sed præ cæteris quæ ibi expertus ſum,nõ omittam miraculum ingens,quod mihi plane uigilanti maiore aliquanto trepidatione haud multo poſt obuenit: nam cum tenebris obortis,cubiculi fores obſeraſſem firma ſera,iaceremq; in lectulo,nulla adhuc quiete compoſita,lumine accenſo, horribilem illam ſpeciem foris iam tumultuari & cubiculi forem manibus pulſare ſentiebam. Nec multo poſt,ſimulacrum illud,opertis addictiſq; foribus (uix credibile dictu) per commiſſuras & rimas in cubiculum ſe intromiſit,quod ſub lectulo meo iacens, cũ Marcus alumnus & cliens meus,ut pote qui e conſpectu cubabat,tetra,& dira facie aſpiceret,pauore ſubito conſternatus,luctu & gemitu omnia opplebat,ipſamq; intromiſſam nõ ſine formidine clamabat: Idq; mihi,cum clauſum cubiculi oſtium aſpicerẽ, uix credibile uideretur,interim dirũ illud ſimulacrum quod ſub lectulo iacebat meo, manum & brachium protendere,lumenq; quod iuxta aderat,extinguere uidimus: q̃ extincto, libellos meos & quicquid rerum erat,querula uoce miſcere, ac omnia euertere non deſtitit. Mox cum ad tumultum exciti ſocĳ eo ſe contuliſſenr, lumenq; intromiſſuri obuerſarentur ueſtibulo,interim ipſam opertum cubiculi oſtium manu aperire,& foras effugere uidimus. Erat enim ipſius ſpecies,ut plane perſpeximus,ſimulacro hominis nigerrimo non abſimilis. Illud utiq; mirum fuerit,dignumq; memoratu,figuram illam,dum nobiſcum ſic luctaretur,quum fores cubiculi reſeraſſet,ab his qui lumẽ intromiſere,minime conſpectam: ſed quum primum cubiculi fores exiuit, elapſam ex oculis,ilico diſceſſiſſe, & in auras euanuiſſe.

Qui cultus domorum quondam fuerit, & quare maiorum imagines in poſtibus, & arma in atrijs & ueſtibulis haberent, & quid de exteris.

Caput XXIIII.

Veſtibula domorum.

QVibus priſtini decoris memoria relicta fuit,hoc etiã literis adnotaſſe accepimus,amplas domos in primis greſſib⁹ ueſtibula habuiſſe, quæ ſpatia licet pars ædium forent,rñ illa pro ædib⁹ fuiſſe nemo ignorauit: erat enĩ locus uacuus, perquẽ de uia ad fores patebat adit⁹, in quo præſtolari q ſalutatum uenerãt,

aut ſi conuento opus foret, tempus opperiri ſolebant: quod quidem prima aut altera
diei hora eſſe conſueuit. Fuit enim apud maiores non modica laus illis, qui ex claris fa
milijs erant, q̃ plurimos clientes, non modo cateruas togatorum, ſed & tenuiores ami
cos habere, à quibus obſeruarentur quotidie & colerentur, cumq; his ad forū deducerē
tur frequēti comitatu: nanq; maximi decoris erat, amplos uiros illuſtresq; etiam ab in
fima plebe quotidie ſalutari, appeti, deduci, reduci & conſuli, eisq; decedi & aſſurgi. Fi
ebat enim ſalutatio more priſco dextram iungēdo dextræ: quippe cum referat Varro,
omnem antiquorum honorem, dextrarum conſtitiſſe uirtute, nōnunquam oſculo, ple
runq; aſſurgendo, caputq; denudādo, quod apud noſtrates frequenti in uſu eſt: māſitq;
obſeruatum, ut ſalutantes imperatorem, antequā admitterentur, interiores aulici ſcru
tarentur, ſinumq; prætētarent, ne quis cū telo eſſet. Nonnunq̃ ut ualentiſſimi ſerui ca
tenis religati, pro oſtio aditū cuſtodirent, ne nō uocati admitterētur. Laudaturq; Ve
ſpaſianus, M. Antoninus & Alexander Seuerus imperatores, ꝙ ſalutarent patēte cu
biculo, miniſtris admiſſionalibus remotis. Apud Parthos uero regem adire uel ſaluta
re ſine munere, nulli licitum erat. Quibus clientibus ab his quos ſectabantur, frequens
ſportula dabatur, quæ prius centum quadrantes fuit: deinde tectam dari inſtitutū: qua
re uocatores principis dicti, qui ad cœnam conuiuas admittebāt: quorum nōnulli mer
cede accepta, aliquos ſubditițios principum ſæpe cœnis aduocarunt. Quā Nero ad ſpor
tulas reuocauit, qui etiā plebi congiarium quadragenos nummos uiritim dedit: ſiqui
dem imperatoris munus, quod populo dabatur, congiarium dictum eſt: quod uero mi
litibus, donatiuū. Mox Domitianus ſportulas ad cœnas reduxit: in qua frequens obſo
nium, panis, oleum & porcina caro dari ſolita, abſq; uino. Diuus uero Iulius ad concili
andum populi fauorem, frumentū uiritim dedit ternos modios, & totidem olei libras,
trecenos quoq; nummos ſingulis, & cētenos pro mora. Auguſtus Octauius frumentū
plebi gratuitum & menſtruum, Nero quadragenos nummos uiritim congiariū largi
tus fuit. Caius uero Cæſar trecenos ſeſtertios, & forenſia uiris & pueris, ac fœminis ſa/
ſces purpuræ, & conchylij, nonnunquam pro ſportulis panaria cum obſonio. Domiti
anus etiam congiariū nummorum CCC. ſenatui & equeſtri ordini panaria, plebi ue
ro ſportella cum obſonio. Cato iunior nouo more tribuit ſportulas: Græcis ex triti/
co, raphano, blito & apio: Romanis autem uini amphoras, carnes porcinas, ficus & li
gnorum faſces. Quanuis apud antiquiſſimos ſeſtarij lactis darentur, uini nunquā, niſi
ꝙ a Cornelio Cethego in conſulatu muſtum rutatum populo datum eſt. Ancus uero
Martius rex, ſalis modia ſex millia conglarium populo erogaſſe fertur, ex quo tantum
quiſq; ferebat, quantum in ſingulorum capita deſcriptum erat, ab undecimo ætatis an
no. Auguſtus etiam tricenos & quadragenos, nonnunquam ſingulis quinquagenos &
ducentenos nummos largitus fuit, ac ne minores quidem pueros præterijt, ſicut Traia
nus infantes quoq; ad ſportulas admiſit. Tiberius trecentenos uiritim dedit, & prādiū
mille menſis. Galba dedit populo congiarium, & epulum ſenatui & equeſtri ordini, ac
præter epulas forenſia uiris, fœminis ac pueris faſcias purpuræ & conchylij, quibus ue
teres pro caligis utebant. Et mox Nero, Domitian⁹, Hadrianus & reliqui Cæſares mu
nera populo ſæpe largiti ſunt. Sed Hadrianus nouo more, aromata, balſama & crocū:
nonnunq̃ duplex congiariū, ternis per ſingulos aureis diuiſis. Commodus ſingulis de
narios ſeptingenos, uicenos, quinos. Aurelianus uero ad Parthicum proditur⁹ bellum,
quum bilibres coronas ſingulis promiſiſſet, & aureas populus expectaret, ſiligineas de
dit nouo genere panis. quo deinceps uſi fuere: qui tñ populo uniuerſo panem, oleum &
ſuillā carnē poſtea diuiſit, uinumq; dare ſtatuerat, niſi morte præuentus fuiſſet. Fuitq;
obſeruatum, ut principes aſſumpto imperio, ad conciliandum fauorem, cōgiarium da
rent populo, quod annuum plerunq; homines clariſſimi, & ſummis honoribus functi,
pro officio & clientela uelut ſtipendium capiebāt. Erant ergo hi quos iſti ſectabantur,
illorū patroni & defenſores, ſuiq; officij ducebant, in fidem illos & clientelā habere, tu/
telæq; ſuæ ducere & ope iuuare. Quinetiā non foris tm̄, ſed intra domeſticos Lares, li/
bertos ſeruosq; ſalutatores competim⁹, qui bis in die frequētes aderāt: ut mane ſaluere,
ueſperi ualere, domino aut patrono dicerent. Necnon populis & nationibus, ac bonis

Salutādi mos apud ueteres

Imperatorē ſalutaturi.

Oſtiarij ſerui

Sportula clientibus ſalutātibus data.

Vocatores.

Congiariū.

Donatiuum

Cōgiaria diuerſa a diuerſis imperatoribus populo data.

Duplex congiarium.

Congiariū ſumpto imperio.

Domeſticorum ſalutationes.

Populorum & nationum patroni.

& fidelibus ſocijs, patronos publice fuiſſe Romæ homines honeſtiſſimos ſummo loco
Populorũ & nationum patroni. natos, qui fortunarum propugnatores erant, & ciuitatum defenſores non pœnitendi,
quorum ſtudio & fide, ſingula negocia in ſenatu faceſſerent, & promouerent: ſiquidem
Syracuſani in clientela Marcellorũ fuere, Lacedæmonij in Claudiorũ, Puteolani Bru
torum, Neapolitani Liciniorum, Bononienſes Antoniorum. Allobroges patrono Fa
bio Sanga uſi ſunt. Marius Herennijs, Cæſar quoq; Græcorũ patrocinio plerunq; affu
Plebs per clientelas diuiſa. it. Plebs deniq; ipſa ſub patritiorum equitumq; Romanorum tutela per clientelas diui
ſa erat. Quod a Romulo a primis originibus inſtitutum ferunt, ut plebeij ſingulos pa
tronos ex patribus legerent, quorum conſilio & autoritate niterentur. Præterq; ueſti-
bula fuere caua ædium & periſtylia, ad quæ quiſq; ſuo iure non uocatus admittebatur.
In foribus uero & atrijs domorũ, ara, focus & Lar familiaris erant: nanq; focus erat ara
Caua ędium & periſtylia. In foribus & atrijs. deorum penatium, quē inſtar numinis habebant: in quibus nō deorũ modo ſimulacra,
quos ſingulis ædibus in larario colebant, ſed imagines ac expreſſos uultus illorum qui
familiæ decus fuere & ornamẽtum, ac principum & patronorum quos quiſq; colebat,
habere aſſuerant. Quare L. Vitellius, Vitellij pater, Narciſſi & Pallantis imagines in
ter lares coluiſſe fertur. ceræ enim imagines in atrijs domorum ſingulis diſponeban-
tur armarijs, quos ita celebrabant colebantq;, ac ſi illi quorũ uultus exprimebantur, ui
uerent. Quas feſtis diebus, & in ſumma gratulatione & lætitia, laureis ſertis & floribus
ornare, illorum natales dies feſta luce celebrare ſolebãt. In luctu uero & gemitu fami-
liæ tanquam cõſcij doloris eſſent, & tacita mœſtitia funeſtarentur, deformare: tantoq;
honore dignos putant, ut illas cum ſingulis imaginum titulis, illorũ præcipue, quo-
Imagines familiæ in exequialibus põpis eductæ. rum dignitas maximæq; res geſtæ fuere, in exequiali pompa & apparatu funeris extra
ædes producerent, & longa ſerie uelut familiæ decora repræſentarent, illæq; defuncto-
rum exequias, & una funus comitarentur. Ita tradito more, ut domino aut aliquo ex fa
milia uita functo, illius imago tam circa limina domus, q̃ pro forib' locaretur, ut defun
cti deſiderium repræſentata illa ſpecies leniret poſterosq; ad præclara facinora domi fo
Hoſtium ſpolia in atrijs. risq; obeunda inuitaret. In eiſdem quoq; atrijs & foribus, ac circa domorum limina, ho
ſtium ſpolia, quos quiſq; uiciſſet, quorumq; uictor extitiſſet, etiã enſes & clypei, galeæq;
& currus, ac deuictarum nauium roſtra, ueluti auitæ gloriæ, & fortium factorum orna
menta affigi aſſueuere: quæ quanto uetuſtiora erant, tanto plus decoris & maieſtatis ha
bebant. Ideo nec uetuſtate cõſumpta reficiebantur, nec effracta reſarciebant. Hæc eñi
omnium ad ſe uertebant oculos, quo intuentium animos cogitatio ſubiret, ut pari ipſi
exemplo ad magna facinora, magnaſq; res inuitarentur. Nec ſolũ priuatas domos, ſed
Deorũ tẽpla ſpolijs ornata. porticus & deorum templa hoſtilibus ſpolijs tanquam trophæis exornare, uetuſti mo
ris erat: tantiq; exempli fuere, ut illa poſteris non mediocris ſtimulatio fuerit, ne degene
res ipſi, neue ignaui tam claros triũphos turpib' factis dictiſq; fœdarent. Adeoq; hæc
propria familiæ ornamẽta ſunt habita, ut quanuis alienatis ædibus, nouo domino ſpo
lia & imagines refingere non liceret. Haſq; ſtatuas, quibus ſplendor & uetuſtas familiæ
Belgarũ mos notabatur, amouere, eſt habitum nefas. Belgarũ uero fuit mos barbaricus, cæſorũ ho
Galatarum. ſtium capita poſtibus tanq̃ ſpolia affigere: qui etiam Galatarũ, qui ultra Rhenũ in-
colunt, uſus traditur, ut ſpolia hoſtium ſanguine perfuſa, & trunca capita foribus affi
Aegyptiorũ. gant. Gelonorum hoſtium cutes, ut ex omnibus ſpectaculo ſint, ac fortium factorũ in
Pardalis immunitatis ſignum. ſigne documentum, & hoſtibus pertimeſcendum foret. In Aegypto autẽ in ueſtibulis
domorum, alas uulturum proponere, indicium nobilitatis & uetuſtatis familiæ cẽſeba
Pindari domui ab Alexandro parcitum. tur. Apud Phryges pardalis ꝑ forib' affixa (Homero teſte) ſignũ immunitatis erat,
ne hoſtiũ incurſibus pateret. Alexander uero captis Thebis, ut Pindari domui parce
ret, illã inſcribi iuſſit. In eiſdẽ quoq; atrijs, pinacothecæ non mediocri paratu diſpoſitæ
Pinacothecæ. erant: in quibus tabulæ pictæ, cælatũ argentũ, ſtragula ueſtis, ſigna & ornamenta repo
nebãtur. Sicut Græcis fuere cheli & ciſtæ, phaſcoli & rhiſcus, in q̃bus egregia ſupellex,
Atria inaugurata. & muliebris mundus ſeruabant. Quæ atria plerunq; inaugurata fuere: nanq; haud ali
Senatus in atrijs cogebatur. ter in illis ſenatus cogi poterat, q̃ inaugurata templa fuiſſent. Non tñ omnes, ſed ſolas
palatinas ædes inaugurari ſeruatũ eſt, ut habita in his ſenatus decreta, rata forent. Eas
quidem ædes ueluti auguſtiſſimas, ueſtibula regalia habere, cognitum eſt: atriaq; poten

tiora,periſtylia ampliſſima,& conclauia inſigni pauimento:tricliniaq; & ampla prætoria,ac cœnationes mira cælatura & arte. Nonnunquã xyſta,colles,nemora,hortos, piſcinas,euripos, amnes, & aquarum ductus,porticusq; pauimentas,cultu & laxitate conſpicuas,ſyluasq; & ambulationes: Siquidem in his publica concilia & iudicia,arbitriaq; & conuentus frequentes fieri conſuerant: inq; earũdem palatinarum ædiũ ueſtibulo,& pro foribus regiæ,laurus ſemper & ciuica ex quercu, præcipuum inſigne clementiæ Cæſarum,affixæ uiſebantur. Quæ quidem atria in primo aditu domus,& proxima ianuis extruebantur,in quibus matres familias degere & lanæ operam dare aſſuerant: quod aliter à Græcis ſeruatum meminimus, quibus andronitis in primis ædibus erat,gynæceum uero ubi mulieres operabãtur,in conclaui & receſſu intimo, præ pudore & modeſtia locabantur. Ideo nõ extra, ſed ab intus fores pulſabantur,ne imparatos offenderẽt: quod etiam a Parthis uſurpatur,ut gynæconitin in ſecreto domus a uiris ſemotam haberent: quippe quum non modo uxorum, ſed pellicum pudicitiã ita ſuſpectam habeant,ut niſi capite operto,& uelato uehiculo,illas in publicũ prodire ſinant, neminiq; propius accedere liceat. Apud quos reges quoq; in penetralibus regiæ occluſi,ſub ſpecie maieſtatis deliteſcunt. Sed tamen triumphales domos hoc amplum habuiſſe ferunt,ut fores de uia aperiantur,nõ intus,ſicut de Publicolæ familia proditum eſt. Præter quæ, potentiorum domos baſilicas habere ante ueſtibulum, magno ornamẽto duxere,in quib' eſſet tribunal,tanq̃ plus ineſſet autoritatis,quod iudicia publica ante ædes darentur: nonnunq̃ ſcholaſticæ exercitationes declamationesq; in his fierẽt, quippe quum frequens ibi eſſe auditorũ locus: licet baſilicas foro coniunctas plerunq; legamus,in quibus conuenirent negociatores,& merces exponerent. Communis in thalami deſcriptio ſic erat,ut primo poneretur loco ſeptum, ubi ianua, mox aula, inde porticus periſtylos ſoli expoſita, poſtea prodromus, ultimo domus, & in poſticis ædiũ hortus. Cœnaculum uero ſupra ædes erat,ſcalis ferentibus in publicum,nonnunquam in ædes uerſis. A principio uero urbis tam ſimplex uitæ cultus, ut rudi cæmento conſtructas domos, & ſcandulis robuſteis aut ſtramenteis contectam urbem annos quadringẽtos uſq; ad Pyrrhi bellum legamus,qui modicus cultus,Hiſpanis,Aquitanis & Luſitanis,atq; Aegyptijs fuit,quibus in modicis diuerſorijs degere,ſepulchra uero magnificentiſſima extruere patrij moris erat. Non ſic Agrigentini & Megarenſes: nã iuxta Platonis uerbũ,ædificabant ut ſemper uicturi,epulabãtur ut morituri. Indi quoq; in cultu corporis accuratiſſimi erãt: in ſepulchris uero extruendis,parci & modici. Gallis domicilia pluteis & cratibus intexere mos erat: Britannis & Sueuis,in tugurijs una cũ armentis ſtabulari: Liguribus mõtanis,ſpeluncas & uaſtiſſimos ſpecus incolere,aut cubilia modica & ſubobſcura. Germani nõ cohærẽtibus ædificijs habitãt, ſed ſuã quiſque domũ ſpatio circundat. Medi diuerſoria habent magnis receſſibus circundata,& nemorib' manu cõſitis. alij lateritias fecere domos,quas Euryalus & Hyperpius inuenere primi. Scythæ & Nomades, quia fuſi per agros ſunt, carros quocunque ſors tulit, pro tecto & lare utunt. Hyperboreis nemora, uel luci, ac ſparſa tuguria domus ſunt: nam prææltas ſyluas & rupes inuias incolunt. Dardani foueas ſub fimo, & ſordidas ædes habent. Phryges olim & Troglodytæ ſub effoſſis tumulis, Baleares in ſaxis concauis,cuniculis ad corporis magnitudinem dimenſis. alij ex ulna paluſtri latibula intexerunt. Mardorum gens ſpecus infodiunt montibus, in quos ſe,coniuges, & liberos receptant. Aethiopes & Indorum magna pars ſubterraneas domos habent: Maſſilienſes ex paleis: in Meroe ex palma,Cathromotitæ ex ligno. Indi quoque, Aegyptij & Britanni,ex arundinibus. Ichthyophagi ex oſtreis marinis,aut ex piſciũ oſſibus tecta cõtignant. Chelonophagi partim ex alga,partim ex teſtudinũ teſtis,gens circa Naſamones & Troglodytas. & Chaldæi profugi ex ſale. Spitamæi ex ouorum putaminibus & pennis. Contra uero Arabes & Sabæi: nam limina,poſtes,cellas,fulcimenta,parietes, & domorum tecta habent auguſtiſſima,ex ebore,auro & argento, atque ſumptuoſo lapide & ſmaragdo,luxu ingenti,laquearia uero citro & ebore extructa,qualem Alcinoi domum Homerus tradit, auro, argento, electro atq; ebore fulgẽtem. Perſæ quoq; magnas gazas, & quicquid eſt auri,in domibus ponunt. Regũ Indorũ regia argenteis

Matres familias in atrijs.

Parthorum zelotypia

Reges concluſi apud Parthos

Baſilicæ ante potẽtiorum domos.

Scholaſticæ exercitationes & declamationes.

Thalami deſcriptio

Cultus ſimplex a principio urbis

Platonis dictum

imaginibus tota diſtinguit, eamq; ex auro uites percurrūt, fultæ aureis culūnis. Fuitq;
inſtitutum Lycurgi apud Spartanos, ut domorū culmina ſecuri, ianuas uero ſerra di
Lycurgi cōſtitutum. ſcindant, ne quis inſignius altero ædificaret. Quare Ageſilai domus ab inopi & priua
ta haud diſſimilis fuit, ſicut Pompeij dom⁹ uſq; ad tertiū triumphum. Athenienſes quū
antea ſpecus & abditos ſaltus incolerent, primi lateritias ædes calce & cæmentis cōſtru
xere. Poſtea uero in tantum magnitudinis urbis ædificia proceſſere, ut tota ædificijs ex
urgens, in q̄tuor aut quinq; contignationes, & multa tabulata tecta excitarent, maxi
masq; domos maximis domibus imponerent, ut orator Ariſtides profeſſus fuit, ita ut
Auguſti edictum. Auguſto Cæſari, ne urbs ruinis laboraret magna mole ædificiorum, ne quis ſupra ſe/
ptuaginta pedes ſublimi⁹ ædificaret, inhibere neceſſe fuerit, licet ipſe modicas ædes in
coleret, & toro modice inſtrato cubaret. Quod & Nero Cæſar poſt incenſam urbem, di
menſis uicorum ordinibus & uiarum ſpatijs, ſtatuit, ne ultra præſcriptum ædificia tol
lerent. Quare Aemylius Porcina a L. Caſſio accuſatus, & pœna mulctatus fuit, q̄ uil
lam nimis ſublimem ædificaſſet. produntq; Tyrios adeo editas maximis contignatio
nibus domos aliquando ſtruxiſſe, ut parū abfuerit, quin tota terræmotu corruerit. Sed
Inſtrumēta domus. quæ ſint inſtrumenta domus, quæ relicta domo inſtructa, ad nouum dominum tranſe
ant, ſæpe quæſitum eſt: & præter imagines & affixa ſpolia, iſta etiam Paulus iurecōſul
t⁹ de inſtructo fundo adnotauit: Specularia, pegmata, canales, harpagones, hamos, cē
tones, ſiphones, ſcalas, perticas, ſpongiasq;, quib⁹ inſtrumentis dom⁹ contra uim ignis
ad incertos caſus defenditur, ſqualor abluitur, & immunditiæ purgantur. Dixere autē
centones, ex uillis groſſiorib⁹ ſagula intexta uiliorib⁹ pannis, quibus domorū tecta, ta
bulata aut ligneæ machinæ militares, aduerſus incendia, ſi ignis maior uis ingruat, mu
niuntur. Siphones uero, fiſtulas follibus iunctas, ſeu machinas hydraulicas, quib⁹ agi
tatis, ad ſuperiora ædium exhauriunt aquā, qui etiam organa neugmatica dicti. Har
pagones ferreas manus, ſeu aſſeres ferro unco præfixos, quo igni furenti obuiam irent,
quos ab Anacharſe Scytha inuētos nonnulli uolunt. Pegmata uero compactā machi
nam ex ære, marmore uel ligno, tum ornatus, tum commodi cauſa, inſtar illorum quæ
in pompæ apparatu producuntur, quibus etiā intra ædes uti aſſuerant. Addit Paulus
horologium æreum domi non affixum, & prothytum, relicta domo inſtructa, ad domi
num tranſire. Eſt autem prothytum inſtar ueſtibuli plerunq; opertū, quod ante ædes
& oſtium fit: quod nō eſſe ueſtibulum merito nonnulli putant, ſed ligneam ſtructuram
in iſto ueſtibulo ante fores: qua obſtāte quaſi repagulo, apertis ianuis, quæ intus fiunt,
non apparent, ſumpſitq; nomen à dyra quod ante ſignificat, ato autē ianuā. unde hy
pothra ualuarum illa hians cauitas dicta. Cenſuitq; Pōponius iureconſultus ex autori
tate Labeonis, prothyra eiuſmodi ſi pro ædib⁹ ſint affixa, ædium partem eſſe, tametſi ta
ciliſdem[?] poſſint & reponi: ſicut ligneam ſtructuram, quæ æſtate tolli, hyeme reponi ſo
ler, ædium eſſe Labeo putauit, quoniam perpetua cauſa parata forent: itaq; alienata do
mo, prothyra eiuſmodi una cum domo ad emptorem trāſire uoluit. Verba uero Pom
ponij iureconſulti de uerborum ſignificatione, hæc ſunt: Idem Labeæ ait, prothyrū q̄d
in ædibus fieri ſolet, ædium eſt.

In extis inſpiciendis quæ proſpera quæve dira ſint, & quæ boni, quæve mali prænuncia.

Caput XXV.

QVi augurū diſciplinam obſeruarunt, quiq; illorū præſcita perſcrutati ſunt
in fibris extisq; inſpiciēdis, inter ea quæ dira aut ſecunda eſſent, multū inter
fuiſſe uolunt: licet alij alio modo illa interpretari, & eorū euenta prædicere ſo
leant. Et tametſi in extis contineri cor, cerebrum, pulmonem, ſtomachū, li
enem, hepar, ſeu iecur, communi opinione receptū fuit, quas Græci phrenas dicunt, in
credibili fabrica coniuncta, quorum ex habitu & colore, ſalubritatis & peſtilentiæ ſigna
Capite iocinoris non in uentro inter exta. oſtenduntur: tamen nullum diſcrimē uehemētius fuit, q̄ ſi caput iocinoris, uel ipſum te
cur in extis defuiſſet, quod caput extorum dicitur, tunc omen exitij malorumq; fuiſſe,
funeſtumq; & magni terroris, niſi in ſolicitudine & metu, quia curas tunc perimere pu
tarūt. Cumq; hepar ex nō puro ſanguine ſit, quia ſanguis pur⁹ cogitur circa cor: in ſn in
Sedes uaticinij in hepate. hepate ſedem uaticinij eſſe, & præſagium futurorū periti haruſpices opinati ſunt. Quo

Exta peſtifera.

men ſe Claudius Cæſar ueneno interceptus fuit, ſacrificãti iocinoris caput defuiſſe conſtat, quod & Caio principi eueniſſe memorant: quæ exta peſtifera dicta fuere. Si uero in iecore extremũ quod fibra dicitur, ita locaretur, ut ab ima fibra iocinera intrinſecus replicata eſſent, aut ſi geminũ iecur foret, per hæc læta & magna portẽdi, argumẽtaq; feciũ facere, ſicut exta duplicata magnas facere acceſſiones, prolationẽq; finum & triumphum portẽdi uoluerunt.

Omen felicitatis ex inſpecto iocinore

Et tametſi circa Briletum & Thermẽ in Thracia, & in Cherſoneſo iuxta Propontidẽ tradat Plinius, bina iocinora leporibus ineſſe, & ſi alio tranſfetãtur, alterum interire: tamen id non eſſe prodigium, omniũ opinione receptum eſt, Syllæ immolãti iecur extrema ſui parte ſpeciem laureæ coronæ præ ſe tulit, mirabili oſtento felicitatis futuræ. Si uero liuidum eſſet aut uitioſum, uel ſi coquendo diſtabuit, aut ſanies purulenta efflueret, caputue fribrarum puſtulas haberet, piaculare eſſe, & magna facere infortunia, cõſtans opinio fuit.

Infelicitatis.

Idcirco denuo augebãtur uictimæ, donec iterum cæſis hoſtijs litatum foret. Ex corde quoq;, unde ſanguinis origo manat, licet à principio auſpicia ſumere minime ſolerẽt, poſteaquam in extis corda rimari cœperũt, quo tempore Pyrrhus poſt multiplices clades Italia pulſus fuit, hoc obſeruarunt haruſpices, ut ſi cor ſilens iaceret, neq; palpitaret, aut in extis defuiſſet, calamitates portendi & magnas fortunæ minas crederẽt.

Ex corde

Diuo Cæſari, dum rerum potiretur, immolãti cor defuiſſe dicitur, triſtiſſimo euentu: nanq; haud multo poſt conſpiratione cõiunctiſſimorum cæſus occubuit. Quod de Pertinace proditũ eſt, ut qua die morte ſublatus fuit, ſacrificanti non modo cor uictimæ, ſed hepar deeſſet. Si autem in ſummo corde pinguedo foret, aut ſolito mai⁹, raptumue ab aquila aut auibus fuiſſet, nimium propicios deos oſtenderunt. Dum Hermocrates dijs ſacra faceret, raptum cor uictimæ, & à coruo elatum in ſublime, felix auſpicium fecit, quo Cardiam urbem ad Corinthũ auſpicatiſſime condidit.

Cordis prægrandis uel exigui indicium.

Sicut auo Galbæ, fulgur procurãti, cum aquila exta rapuiſſet, & in ſublimẽ quercum detuliſſet, imperium portendit. Fuitq; animaduerſum, cor quibus prægrande eſſet, pauidos facere: quibus exiguũ, aſpectu formidabili & audaces: quare Hermogenis ſummi rhetoris, & qui præcociſſimi ingenij fuit, mortui diſſecto corpore hiſpidum cor inuentum eſt.

Hermogẽis & Ariſtomenis corda hiſpida.

Tametſi tradatur apud eruditos, eos qui hebeti eſſent ſenſu, corde duro & ſpiſſo: qui uero ingenio ualerent, molli fuiſſe: id quod Plinius de Ariſtomene Meſſenio, & alij de Lyſandro, cuius defuncti cor piloſum inuentum eſſe, meminere. Fel quoq; in extis augurium facere proditum eſt, quod ſub hepate anguſtoore, & fundo ampliore apparet, ut purum illud clarumq; reddat.

Ex felle.

Si tamen geminum reperitur, licet prodigiũ ſit, tamen magnæ ſpei fortunã portẽdit. Quo ẽm tẽpore Auguſtus apud Actiũ, profligato Antonio, uictor fuit, eo ipſo uictoriæ die, geminũ fel in extis inueniſſe tradit. Arato quoq; ſacrificãti, cũ geminũ fel haruſpex inſpexiſſet, quæ capitali odio diſſiderẽt, mox ſyncera fide conciliari, ſocietateſq; & fœdera iungi prædixit, quod ueriſſimo euentu poſtea cõſequutũ eſt.

Fel Neptuno dicatum.

Fuitq; diſciplina augurali traditũ, ut fel Neptuno perpetuo dicatũ ſit, uelut humoris autori. Quod ſi in extis prægrande fel inueniretur, prodigij loco eſt habitũ. Sed quanuis prodigioſum, magna ſemper & felicia portendit. Fert tamẽ Ariſtoteles in Naxo prægrande fel pecorib⁹ innaſci: circa Chalcidẽ Eubœæ, & in Ponto, pecori nullum eſſe: ceruo quoque & damæ, equo, mulo & aſino, camelo atq; apro, uſq; defuiſſe. Sicut perdices in Paphlagonia bina corda habere, & in Biſaltia lepores bina iecora. Et in agro Cretenſi pecora circa Gnoſon ſplenem habere tradũt, circa Cortynã nõ habere. Vel quod idẽ tradit, in Seripho inſula, & in Acantho Macedoniæ & apud Cyrenẽ ranas nõ coaxare. Et in Emathia Macedoniæ ſues unũgulos naſci: atq; in Cappadocia mulas fœt⁹ parere, & in Eleo agro mulos nõ educi, neq; ꝑpterea ominoſum aut prodigiũ uideri.

Ex pulmone

Pulmo uero ſub corde eſt ſpirãdi officina: is inciſus et geminus, tẽpus dirimere, & diẽ differre tradit. Si uero ſimplex eſſet & ſolid⁹, cõtinuare temporũ curricula, nullaſq; cũctationes & mores afferre, opinati ſunt. Si uero polmonis fibra latere, aut cũ corde & iecore cõiunctus foret, uel ſi paruo diſtinguit interuallo, miſeros caſus portẽdere uoluerunt.

Ex liene.

Lien aduerſus iecur, ſiniſtra in parte: ſiquidem uentriculo annectitur in inteſtino, ut iecur purum reddat. Quod ſi in dextrã uergeret, ſe/

tale auſpicium,& prædicere quæ magno malo luuntur,haud dubiũ eſſet: qui tamẽ ab/
Fordicidia ſacra
undãs,homines decolores facit. Quare in terra Caria Caunios,quod ſub graui cælo de/
gunt,mirum in modum lienoſos dicũt eſſe. Vnde uerbum Stratonici citharœdi, illic
Dracones in extis apparuiſſe
ambulare mortuos,quod omnes mirifice pallerẽt facie tabifica. In Fordicidijs ſacris,q
bus hoſtias quæ uterum ferunt, immolare præcipitur,ſi fœtus biceps aut mãcus in ute
ro eſſet, uel interaneis exhulceratis appareret, extra eiuſmodi imminẽtium maloꝝ nũ
Exta ab aqla rapta.
cia eſſe,creditum eſt. Dracones in extis apparuiſſe,lætum fecere auſpicium. cõtra Grac
Extra e manu Lapſa
cho ſacrificanti,ad exta irrepſiſſe adeſo iocinere,necem futuram & imminens fatũ por
tenderunt,quæ mox ſubſequuta ſunt. Exta quoq; de ſacrificantis manu,ab aqla fuiſſe
rapta,tam efficaci auſpicio fuere,ut nullũ præſentius aut felicius fuerit. Si tamen e ma
nu decidiſſent,uel uiſcera cruore infecta eſſent aut liuida,nigriſq; diſtincta maculis,uel
Capita hoſti aurũ præciſa ſuum ſanguinem lambentia
ſi omentum & membrana uiſcera continens,hians foret aut ſanguine ſuffuſa,indubiam
necem & fatale exitium portenderunt: quale Craſſo euenit,cum contra Parthos ductu
rus luſtraret exercitum,documento futuræ magnæ calamitatis. Præciſa uero hoſtiaꝝ
capita ,ſuum ſanguinem aut exta lambere, Pyrrho ſacrificanti obitũ luctuoſum & fœ
dos euentus deſignarunt. Idem Cimoni formicarum cateruas ſanguinem uictimæ cor
ripuiſſe,adnotarunt. Ferũt tamen diuinãdi periti,ſanguinem uictimæ craſſiorem & ca
lidiorem, efficaciorem uim portẽdere: qui uero tenuior eſſet & frigidior, maiorem ha/
bere intelligentiam. Eſtq; inter exempla, præciſum caput uictimæ fluctu maris abſor
ptum,atq; extra nõ comparuiſſe,Callicratidi Lacedæmonio interitum uitæ attuliſſe.
Sanã uictimã eſſe oporrebat
Subit tamen illa reputatio,ueteribus tradi monumentis, gallinaceorũ fibras maxime
dijs gratas uideri,ſicut talparum magi uerisſima dicunt,illiſq; haud ſecus quã ſolenni
uictimæ pulcherrime litari. Hæc enim ſunt exta argutiſſima,in quibus diuina mẽs in
eſſe creditur. Fuiſſeq; Cypriorum inuentum,ex ſuillis extis fieri diuinationem,quodq;
niſi ex ſana uictima,neq; litati,nec futura prænoſci poterãt. Ea uero exta quæ nihil ha
bant diuinationis, quæque expianti nõ litant, tanquam ſine nutu, nulloque afflatu di
Exta quę apponerentur in uictimis
uino muta dicuntur,quibus non eſſe litatum notabatur Quæ autem multũ felicitatis
& fortunæ pollicẽtur, regalia dicta ſunt. Apud magos uero, talparum exta & ranatũ
euentus fortunatos, nonnunquã magnos caſus predicere crediderunt. Cumq; cætera
uiſcera,detractis extis,poſtquam litatum erat, aræ impoſita,igni darentur,ipſa tamen
Neptuno & fluctibus ſacrificãdi ratio
exta nunquam elixa,ſed ueru decocta apponebantur: ſola tamẽ arietis exta aqua elixa
ſacris epulis apponuntur. Neptuno uero & fluctibus quum ſacra faciunt,mare ingreſ/
ſuri,aliquando ipſam hoſtiam,nonnunꝗ cruda exta in mare proijciunt, & uina infun
Sua qbusq; uiſceribus uis.
dunt. Illud utiq; nõ ab re fuerit meminiſſe,quod periti rerum literis adnotarunt,ſingu
lis uiſceribus hominum ſuam uim & affectus innatos fuiſſe: idcirco homines ſplene ri/
dere,felle iraſci,iecore amare,corde ſapere & timere.

Conſualia, equitia, & ludi Apollinares, quando a Romanis fierent, quoue modo Diti ſacra fiant, & quo tempore. Caput XXVI.

Conſualia
Cõſus atq; eius templũ
ROmulum urbis conditorem,pace cum finitimis parta, Neptuno equeſtri ſo
lennes feciſſe ludos,Conſualiaq; appellaſſe,in quibus Sabinas rapuit,autores
memorant. Fuit enim Conſus conſilij deus,cui' ara in circo maximo,undiq;
aggeſta humo,abdita erat,quod arcanũ eſſe conſiliũ putarũt, quã arã cum lu
dos celebrant, omnibus adire fas eſt,reliquo anni tempore non eſt licitum: in qua Ro
Victima in Conſualib9
mani ſacrificijs igneis alijſq; ſolẽnibus feſtos agere dies aſſuerant: quæ feriæ publicæ di
ctæ ſunt, in quibus ſacris uictima erat mulus, quoniam id genus quadrupedũ primũ
uehiculo iunctum fuiſſe credunt,eo quod Lunæ uehiculum traherẽt,equosq; & aſinos
coronis ſertisque exornare,& feriari,neq; illos labori admittere mos erat, quod inſtituta
Neptunus equorum domitor
nauigatiõe,quum omnium generum merces nauibus aduehantur,ocium quodammo
do iumentis & remiſſio data ſit: uel quod equos primum Neptunus domuerat,& equi/
tãdi artem inuenerat,quare Hippius dicebatur. Huic Sextili menſe die octauo poſt de
ciam ,equeſtres ludos Romulum inſtituiſſe ferunt, quarto ab urbe condita anno,qua
Conſualia quando celebrata.
die raptas Sabinas uolũt: tametſi menſe Martio primum Conſualia inſtituta,eoq; tem
pore raptas Sabinas nõnulli teſtati ſint. Pleriq; dijs laribus,dũ Romani ludos celebrãt,

Romulum Sabinas rapuiſſe dicunt. Erat ergo is ludus, ut equi & muli iuncti & ſoluti in circo maximo, magno ſpectātium ſtudio currerēt. Qui uero fuerit raptarum numerus, inter autores diſcrepat: quidam non ultra triginta fuiſſe tradunt, quæ curijs nomina dedere: nonnulli quingētas, pleriq; ſeptē & uiginti, ut Valerius Antias: alij ſexcētas & tres ſupra octoginta. Præterq; ludos Cōſuales, Marti quoq; in Martio campo idem Romulus ludos inſtituit, quo ab equorum curſu, Equitia nuncupauit: qui, ſi quādo alluuione Tiberis inundaſſet campum, in Cælio monte, ubi Martialis campus erat, colebantur: ſicut ui fluminis inundato circo maximo, extra portam Collinam ad ædē Veneris Erycinæ Apollinares celebrarunt. Erant enim ludi Apollinares ex prædicto Martianorum carminum, quibus Cannenſis clades ſcripta fuit, bello Punico ſecundo, uictoriæ cauſa inſtituti. Alij a Cornelio Sylla prætore urbis ex reſponſo Martianorum fratrum, à quibus fata Romanorum præſcripta erant, inuentos dicunt fuiſſe. In quib' decemuiri Apollini boue aurata & duabus capris auratis, Latonæque boue aurata, ſacra Græco ritu facere aſſuerant, quos prætore præſidente, populum laureatum ſpectaſſe, Apollini pro cuiuſque copijs ſtipe data, Titus Liui' autor eſt. Cūq; antea incerto die fierent, Publius Licini' Varius prætor urbis legē tulit, ut dies ante tertio Nonas Quintiles his ludis ſtatus foret, isq; in perpetuum ſacer haberi cœptus eſt. In quorum celebritate, matronas ſpectatæ pudicitiæ in propatulo epulari, omniq; cæremoniarum genere feſtum diem agere produnt, puerosq; manib' amplexos pſallere & hymnos Apollini canere, ſicut Dianæ uirgines. Quæ quidem Equitia ſingulis annis duodecimo calendas Maias circo maximo celebrarūt, qui dies cerealibus incurrebat, in quibus poſt equos, uulpes ſtipulis alligatæ, accenſa flāma, curſitabant. Præterq; aram Cōſi, quæ in circo fuit ab acceſſu hominum ſemota, etiam ara Ditis & Proſerpinæ in loco abdito in Martio campo ad Tarētum colebatur, locum denominatū, quod ibi Tiberis ripas tereret, qui Rumon propterea dictus & Serra, ad quam ratus erat acceſſus hominū. Dijs enim inferis aram non à terra ſublimem, ſed ſub effoſſa humo ſtatui decere putabant: ad quam ex præcepto Sibillini carminis, altero & quinquageſimo anno ab urbe condita, ſacra & ludos inſtitutos memorant, ad eamq; ter annis ſingulis acceſſum placandis manibus parere: uidelicet poſtridie Vulcanalia, & ante ſexto Idus Nouembris, & ante tertio Nonas Octobris. Apud Eleos uero Plutonis templum ſemel tantum patefit, & quanuis patens, nulli introire licitū eſt. Sicyonij quoq; ſemel annis ſingulis Eumenidū prope Aſopum diem agunt, & ſacrum faciunt. Cumq; humanis capitibus prius Ditē placarent, poſtea ab Hercule admoniti, hominum ſimulacra uictimas dederūt. Obſeruatumq; fuit, ut ſterilibus pecudib' & iuuēcis, ac uino, melle, lacte & ſanguine Diti ſacra fiant: Quāquam Numæ legibus inferis dijs uina libare uetaretur, his uerbis: Vino rogum ne reſpergito. Eas quidem aras, quæ plerunq; geminæ fuerunt & pares, dum ſacra faciunt, ſicut reliquas inferorum, nigris uittis aut ceruleis ornāt, & cupreſſo. Cumq; pecudes immolant, ſpirantem cruorem in effoſſam terram mittunt: uinūq;, lac & mel una infundunt, uiſceraq; cæſæ uictimæ ter circum aras ducūt, igne accenſo, hoc piaculari ſacio inferos euocari arbitrati. Inualuitq; mos, ut infernis dijs facturi ſacra, pares uictimas easq; ſiniſtra immolent: & quum manes expiandi ſunt, pocula libent, rogūque uino, aut ſepulchrū conuerſa manu inſpergant, in quibus litaſſe piaculū erat: nigrasq; hoſtias immolent, uinaq; effundant, uaſaq; in ignem mittant, uiſceraque igni appoſita oleo inſpergant, quippe Diti ſacra exhibētes, cui omnia perdere proprium eſt: lignaq; ſterilia e ſepulchris eruta, atro igni apponant: neque oriente luce, ut ſupis, ſed noctu uel meridie, aut decreſcente die, hoſtiā immolare conuenit, capite ita conſtituto, ut terrā, non cælum ſpectet. Cumq; in deorum ſacris qui rem diuinā facit, corporis prius ablutione purgetur: inferis, qui funebria exhibiturus eſt, omiſſa ablutione, leui tm̄ ſpargitur ramo. Eſt tamen Fabij Seruiliani pōtificis maximi diſciplina traditum, ut atro die manibus parentare non liceret, ne infeſti manes fierent: quia quum in his ſacris Ianū et Iouē præfari neceſſe ſit, quē atro die aduocare piaculare eſt, eo die ſolenni precatiōe uti, & inferis ſacrū facere uetabant. Hi tn̄ ludi ad Tarentū ſeculares dicti, q nō ſtato die, ſed à prima origine, ſingulis centū annis, ex præcepto Sibyllinorum carminū fiebāt, quo/

Ludi forma in Cōſualibus Sabinarum raptarum numerus.

Apollinares ludi.

Apollinares quo die celebrati.

Equitia quādo celebrabantur.

Deorū inferorū aræ ſub terra.

Plutonis tēplum.

Quibus uictimis Diti ſacrificabatur & quæ cęremonia.

Manes.

Manibus atro die parentare nefas.

Ludi ſeculares.

Cadaueribꝰ inhumatis iuſta exhibita.

rum autor Valerius Publicola fuit, qui primus cæſis atris bobus, Diti maribus, Proſerpinæ fœminis, trinoctio ludos ad Tarentum fecit. Proditur tamen decretum inter pōtifices, ut ſi defuncto cadaueri iuſta quiſpiam exhibere uult, & an humatum eſſet in dubium ueniret, ſatis haberent, ſi quibuſdam ſacris precationibusq; exhibitis, glebam abſenti cadaueri, aut terrā inijcerent, terq; iniecto puluere, à labe erroris cadauer, manesq; expiatos ducerent: atq; ſi operto homo cadauere, os exceptū fuiſſet, donec purgetur, inhumatum uideri. Eſt quoq; notatum, in æde Libitinæ ea quæ humandis corporibꝰ uſi ſunt, Romanos uēditare, qui niſi menſe exacto & ueſperi, ac Februario menſe, mortuis dare inferias ſolebāt. Delphi uero apud arā Epitymbiæ Veneris manes euocabāt, & defunctis parentabant,. Græci autem paucis à morte diebus, feralia litabant defun/ctis obſequia: obſeruatumq; ut reliquo corpore cōbuſto, plerūq; digitum mēbrumue, aut crines ſeponerent, quibus tanquam cadaueri iuſta perſoluerent & parentarent. Exteris uero gentibus diuerſa parentatio fuit: nanq; apud Platæſes manibus peremptoꝝ ciuium dabantur inferiæ, ut præcedēte tibicine, uehicula multa lauro & myrto fuſca, cum coronis ſequantur, mox lactis, uini & olei libationes ſuccedant: deinde purpurā indutus princeps, cuius ductu res geruntur, excluſis ſeruis, mactato ante pyrā tauro. ubi Iouem & Mercurium adoraſſet, manes illorum qui pro patria ceciderāt, ad cœnā aduocet, poſtea cratere merum libans, ſe defunctorum manibus propinare aſſeueret: hec modo illos uelut claro præconio excitos, expiari opinati. Achillis uero manes in Stigæo niſi nudos & unguentis delibutos circa ſepulchrū decurrentes, nudos expiare compertum eſt. Apud Albanos, manibus defunctoꝝ parentare, aut iuſta perſoluere, nulli permittitur, quod defunctos humana ope putabant nō egere. Eſſedones purgatum defuncti caput inaurant, illique quotānis hoſtias mactant & iuſta perſoluūt. Augilæ, qui ultra Cyrenem ſunt, nullos deos; præter defunctoꝝ manes, putabāt: ab illis ubi tumulis incubuere, per ſomnia reſponſa accipere opinati. Aegyptij dū manibus defunctoꝝ parentant, poſt preces oppleti lachrymis, tumulum amplexantur & coronant: quibus mos erat, in inſula quæ Abalos dicitur, ut ſi quo merſo in flumine, cadauer non appareret, centum annis illi funus facerent, & ita manes expiarent. Delphi cū Pyrrhi tumulū nullo honore antea coluiſſent, poſtea cum didiciſſent, illum contra Gallos pro Delphis adfuiſſe, Pyrrhi manibus in poſterum parentarunt. Delij uero pueri & puellæ, Hyper/boreis uirginibus uita functis, tonſis crinibus parentaſſe dicūtur, quos fuſis inuolutos,

Parentatio ad Therei ſepulchrum.

ſupra illarum monumentum puellæ deponunt, pueri uero in ſepulchris. Betarum lex erat, manes uiri defuncti, non aliter niſi morte uxoris expiari. Ad Therei ſepulchrū ſi qui parentant, aut immolant, hordei loco calculis utūtur. Romani uero floribus ornare ſepulchrum, & ſacrificio atq; epulo defunctis parentare ſolent, nonnunquam thure

Inferię menſe Decembri

& mero ſuppicare ſine tibicine, quibus in acie cæſis, fuit tam ará quam annua parentatio conſtituta. Et tametſi menſe Fbruario mortuis dare inferias conſueſſent, Decꝰ ta/men & Brutus, contra maiorum inſtituta, Decēbri menſe parentabāt. Proditurq; memoriæ Traianus imperator, in ea domo qua Alexāder Macedo morte ſublatus fuit, eiꝰ

Manium euocatio a Auernum.

manibus parentaſſe, & ſacrum feciſſe. Maxima uero manium euocatio (Homeri teſti/monio) apud Auernum traditur fuiſſe, in quo cæſis uictimis, & carmine effuſo, manes defuuctorum ab inferis per diras execrationes elicunt: mox tenuiſſima effigie, & ho/minis ſimnlacro ſub noctem apparente, reſponſo excepto, ſuper quo conſulturi uene/rant, e conſpectu imago in auras puncto tēporis dilabirur. Notatumq; & illud, in deo

[illegible] in manium ſacris & feralibus cœnis.

rum manium ſacris & feralibus cœnis, præter lentes & offas, apium apponi, quibus qui ſacris intererant, ueſcebantur. Neq; ſolum ſpectacula & ludos, ſed deorum ſacrificia & maniuꝫ parentationes, ſi quando minus rite exhibita, aut ſi nō omnia iuſta & ſolēnia ſeruata eſſent, ex leuibꝰ omiſſis cauſis, aut plus iuſto ſeruatis, ſecūdo & tertio ac ſæpius, ueteres inſtaurare & reficere conſueſſe.

Quę ſacra expiationis cauſa a Romanis ſeruabantur, & quibus ex cauſis fierent, quare apud exteros. Caput XXX.

Sacra ſolennia & ſtata.

INter plurima ſacra quæ uetus religio habuit, quædam ſolennia & ſtata fuerunt, quæ eodem ſtylo modoque indici ſemper & ſeruari ſolita ſunt, quorum ritus & cæremo/

nias tranſgredi aut omittere, nulli fas erat: ſiquidem ſi lapidibus pluiſſet: Nouẽ diali
ſemper ſacro expiatum fuit: hoc enim ſacrum nouem dies colebatur, quod uel prætor
urbanus, uel põtifex maximus ex ſenatus decreto indicebat: idq; uel cæleſti uoce in Al
bano miſſa, uel haruſpicũ monitu. Si uero cæleſtes minæ terroresue, aut tetra enũcia/
rentur prodigia, formidinesq;, uel ſi terribilis ſpecies, aut quid nouum & inopinatum
oblatum eſſet, ut cũ duo uiſi ſoles, facesue de cælo colluxiſſent, aut crinita ſidera inſigni
nouitate, uel igneus turbo, atq; inſolita mundi facies fulſiſſet: ſtrepitusue armorum de
cælo auditus, & ingentib⁹ procellis effuſus imber foret, uel miſto ſanguine Tiberis flu/
xiſſet, tectaq; publica ædesue deorum de cælo tacta eſſent, aut alia terribilia monſtra &
prodigia cæleſtia oſtentantia minas apparerent, his auertendis terroribus, piacularib⁹
ſacrificijs factis ad placandas iras, uel feriæ indicebãtur, aut lectiſternia tribus ſtratis le
ctis, Ioui, Vulcano & Mineruæ, (ſiquidem hi iactus fulminum poſſidebant) nonnun/
quam ludorum celebritate, decreto pontificum procurabãtur. Fiebant enim ſupplica
tiones cum ſolenni precatiõe urbe tota, circa omnia delubra phanaq; & puluinaria, in
quibus honos dijs dabatur: ſenatoresq; & patritij cum coniugibus & liberis, plerunque
coronati, nonnunquam omnes tribus & ordinis, præeunte pontifice maximo, aliquan
do duumuiris, præcedentibus pueris ingenuis & libertinis, ac uirginibus patrimis &
matrimis coronatis, uel lauream tenentibus manu, uoce modulata pronũciantib⁹ car
men, prælata pompa, frequentes ſupplicare, & pacem deum expoſcere ſolebant. Græ/
ci uero ſi quando territi malis ſupplicabãt, uetuſtum carmen inter uota ꝓces q; cani iu
bebãt, hoc tenore: Beatorũ antiquiſſima ſanitas, in omni tempore tecum ſum. Quæ q/
dem puluinaria, apparatæ lecticæ diuorũ erãt, in qbus numina ꝓ maieſtate iuxta aras
ſublimia extabãt, quibus faſciculi ex uerbenis (ſtruppi uocati) pro capitibus locaban/
tur. Hæ quoq; ſupplicationes, ſi quod iuſtũ bellũ in exteras nationes indictũ, aut ſi ꝓ
aris focisq; & deorũ templis, ac ſolo patrio pugnãdum foret, ut ea res populo Romano
ſocijsq; ac nomini Latino bene & feliciter eueniret, utq; bonis auſpicijs ac dijs beue iu/
uantibus arma ſumerẽt. Ac uictoribus bello uiris, ob res feliciter ductu eorũ geſtas, in
qbus grates dijs agebant mulieresq; eximios cultus, uiri ꝑtextas atq; ampliſſima orna
menta ſumebãt, à ſenatu maximi muneris loco ſæpe tributæ ſunt, modo pluriũ dierũ
modo paucorũ, prout magnifice geſta, & proſperi ſucceſſus poſtulabant. Diuo Iulio in
expeditione Gallica, contra quos multiplici clade dimicatum eſt, ob claras pugnas qn
decim dierum ſupplicatio decreta fuit. Et Decius Brutus ob profligatũ Antoniũ bel/
lo Mutinenſi (quod antea contigit nulli) quinquaginta dierum ſupplicatiões meruit.
Cicero quoq; in ſenatu C. Octauio ob res feliciter geſtas, per om̃ia templa phanaq; pa/
riter quinquaginta dierũ ſupplicationes decreuit. In quibus grãdes natu matres mani
bus amplexæ, & uiri ſemotim coronati procedere, & cũ bonis precationibus & fauſtis
omnibus ad tẽpla conuenire, & dijs gratias agere ſolebãt. In his quoq; ꝓcipue ciues læ
tari, quod uitulari dixere, delubra patere, aras ſacrificijs fumare, honoreq; ac donis cu
mulari, nonnunquã uinum & thus publice dari legimus. Fuitq; ſupplicatio aliquãdo
prærogatiua triumphi: nam quibus ob res bene geſtas ſupplicationes decretæ ſunt,
haud multo poſt feliciter cõfectis bellis, à ſenatu ſpecioſos triumphos datos comperi/
mus. Obſeruatũq;, ut quoties obſecrationes, ſupplicationesq;, aut lectiſternia indicebã
tur, à iurgijs & litibus tẽperarẽt, uinctisq; uincula demerẽt: & tametſi ob rei militaris
facinora aut partã uictoriã, ſupplicatio decerni ſoleret duci abſenti, uni tñ Ciceroni
togato & præſenti, ꝙ remp. e coniuratorum manibus eripuerat, & ciues conſeruarat,
ſupplicatio decreta fuit. Eſtq; animaduerſum, plerũq; à matronis quib⁹ uiri eſſent, Iu
noni ſupplicatum, primũ in Capitolio, deinde in mari proximo, unde hauſta aq̃ tem/
plum & ſimulacrum inſpergebãt: Poſt aliquot uero ætates, defluxis moribus, & colla/
pſa diſciplina militari, ob leuiſſimas ſæpe cauſas, & quæ ad remp. uix pertinerẽt, ſuppli
cationes decretas inuenimus: quippe Neroni ob recitationem carminum in theatro,
uel ob fugas ciuium infandas, & ob publicas clades, quod ſæuitum eſſet in noxiorum
bona, & leuibus de cauſis ſæpe decreuit ſupplicationem ſenatus: nam quoties fugas aut
cædes iuſſiſſet Nero, toties dijs grates habitas autores referunt. Fuitq; iſta uaga po/

Expiatio ubi lapidibus pluiſſet.

Vbi ex cælo oſtenta apparuiſſent.

Supplicationes quibus ceremonijs fierent.

Puluinaria in lectiſternijs.

Alia ſupplicationũ cauſa.

Supplicatio D. Iulio decreta.

Decio Bruto

Supplicatio triũphi prærogatiua.

Iunoni.

Supplicationes ob leuiſſimas cauſas.

pularis ſupplicatio. Græcis autem ob proſperos ſucceſſus, partam de hoſtibus uicto/riam, rarenter ſupplicatio, ſæpius epulum per ſingulas tribus publice dari, & ludi indici ſolebant. Si cui tamen ſuplicatio pro inſignibus factis dabatur, apud Athenieſes ſeruatum eſt, ut uaſa aurea & argētea in pompis efferrent, & ſacra decernerent, quaſi hoc magnificum laudationis mun⁹ foret. Si uero ſeminate, aut inſoliti animalium partus, & alia monſtra informia edita eſſent, iuſſo fœtu exportari, & in mare uel flumen deijci, à ter nouenis uirginibus, carmē per urbem canebantur, donum deinde Iunoni ferebať. Quod ſi bubo uel lupus cellam Iouis, aut Capitolium intraſſet, propter id prodigium, tedæ aut uictimæ, nonnunquam ſulfuris & aquæ luſtratione urbem aut Capitolium expiarunt & luſtrarunt, quæ uictima Amburbialis dicta. Licet ſingulo perfecto quinquennio, per cenſores urbem luſtrari ſue, oue & tauro: aut uerre, tauro, & ariete, qui circunducebātur, quæ Solitaurilia uocantur, inueniamus. In quo fuit cōſtitutum, ut menſe Februario quo tempore urbs luſtratur, Februo (qui luſtrationi præeſt) in primis litarent & ſacrum facerent: mox cenſor in magna ordinum frequentia deos imperij præſi/des ſolenni precatione aduocaret, ut rem Romanam, urbes, templa, fines, aquas perpetuo ſeruarent incolumes, & proſperos ſucceſſus darent, dubijsque conatibus adeſſent: malaq; auerruncarent, uotaque inſequens luſtrum promitterent: circumque urbis po/mœrium ſereno cælo, pontifices, flamines & omnes augures, ſacrificuli & uates, Veſtales uirgines, galli ſacerdotes, ſeptemuiri epulonum, quindecimuiri ſaciorum & ſalij, ſe/quentibus patribus & omni plebe, Gabino ritu cum ſolenni precatione procederent. Cumque in precationis carmine, quum luſtrum conderent, antea rogaretur, ut dij immortales rem Romanam uolentes propicijq; propagarent, & ampliorem facerēt: poſt/ea aucto propagatoq; late imperio ad ſummum culmen, Scipio Aemylianus cenſor, in condendo luſtro, non ut ampliorem facerent, ſed tantum ut rem Romanam ſeruarent incolumen, rogari iuſſit, tanquam ad ultimum amplitudinis prouecta eſſet. Manſitq; diu mos, ut in omni precatione quum pro populo facerent, pro ſenatu quoque & qui/ritibus precarentur: neque fas eſſet, in ſolenni prece ſine altero alterum nominare: ſicut Athenienſes (ut refert Theopompus) quum uota dijs effunderent, Chijs & ſibi proſpera precabantur. & in Panagyris, quæ ſigulis quinquennijs fiebant, per præconem ſibi & Platæenſibur bona precari uſurparunt. Deinde Philippo ſubirati, propter cōtinuas clades & belli mala decreto ſanxerunt, ut quoties ſacerdotes proſpera Athenienſi po/pulo, ſocijsq; & exercitui precabantur, toties Philippum, liberos, terreſtres naualeſq; copias, atque omnem Macedoniam, exitiali carmine & diris imprecationibus deteſtarentur. Nero tamen dum Iſthmi opus auſpicatur, in præfationis carmine ſi tantum & populo Romano bona precatus fuit, diſſimulata ſenatus mentione. Vtq; cum luſtrū fieret, publicus luctus populo minueretur, quia in publica lætitia illuie & luctu fœda/ri non decebat. Sulfur quoque luſtrationibus adhiberi plerique uolunt: fuit enim reli/gioſum, maximeq; ualuit procurandis religionibus, ad expiandas ſuffitu domos, quæ luſtratio in rebus pluribus fiebat ob incolumitatem: nam uitula præcedente, aut agna coronata, meſſis, ager, fundus, terra, grex uel pecus, ter circūluſtrabatur, proſequente agreſtium turba cum fiſtula ſolenniq; pſaltatu & clamoribus, deum deáue, cui ſacra fiunt, inuocante, uti morbos, uaſtitudinem, calamitates & intemperies prohiberēt, frumentaq; grandire & bene uenire ſinerent, paſtores pecoraq; ſeruarent. Quod quidem ambaruale ſacrum etiam tutādis imperij finibus fiebat: primus enim imperij finis, feſti locus, ad quintum ſextumue lapidem ab urbe notabať: mox Lauini, ubi dijs patrijs Romani reges pro ſalute urbis ſacrum facere aſſuerant. Poſtea Anco regnante, uſq; ad mare imperium prolatum, Oſtiaq; in ora Tiberis condita. Tempore deinde proceden/te, longe dilato auctoq; imperio, poſt magnos progreſſus alijs in locis, ubi fines Roma/ni imperij erant, pontifices uno ſimul tempore uelut in patrio ſolo ſacrum cōcelebra/runt, & ambarualem uictimam fecerūt: donec Romani imperij terminus a Gadib⁹ ad mare rubrum & Oceanū, & ab oriente ad Euphratem, quo Lucullus proceſſit, & Olu/ros, quo ductu Pompeij Magni Romana ſigna illata ſunt, imperij termin⁹ ꝓpagatus fuit a meridiano uero ad tractum Libyæ, & ad Septentrionem ad Rhenum & Iſtrum,

Vbi monſtra edita eſſent

Ob bubonē aut lupum cellam Io. aut Capit. ingreſſum

Solitaurilia & eorundē cæremoniæ.

Quid in luſtris cōdendis precabātur a dijs.

In luſtro publicus luct⁹ minutus.

Sulfur luſtrationibus adhibitum.

Ambaruale ſacrum ad tutandum imperium.

Oſtia quādo condita.

quiquidem latius proceſſerunt, quam Cyri imperium fuiſſe traditur, cuius regnũ ter minos habuit ab oriente mare rubrum, ad ſeptentrionem pontum Euxinũ, ad occidentem Cyprum & Aegyptum: ad meridem uero Aethiopam. Si tamen ager luſtrandus foret, ita luſtrabatur, ut Iunoni & Iano uina libarent prius, mox Martem patrem, ut sciens uolensq; propicius adeſſet ſibi & familiæ, aduocarent, agrumq; perfecto ſacrificio luſtrarẽt. Apud Græcos urbs exemplo Epimenidis luſtrabatur, ut binas oues nigri & candidi uelleris ex urbe pagoue, quo ire uellent, liberas dimitterent, ſubſequutis cuſtodibus, qui illas ubicunq; accubuiſſent, benefaciẽti deo immolarent. Gallis uero luſtrãdi urbem uſus erat, ut hominem purioribꝰ cibis anno ſaginarent, ac feſto die urbe tota circunductum extra pomœrium educerent, eumq; mox lapidibus obruerent. Si autẽ oues luſtrarentur, obſeruatum eſt, ut paſtor ſummo diluculo aqua illas inſpergeret & ſulfure, herbaq; ſabina & lauro igne ſuccenſis, circum ouilia ſuffumigaret: cumq; ſacro carmine, milio & libo cum lacte & ſapa Pali ſacra faceret: quo ſuffitu pecora expiari & morbos depelli, ac diras tabes exterminari putarunt. Quod ſi exercitꝰ luſtrãdus eſſet, is inſtructus, præcedente ſue aut hirco, oue & tauro, in campo Martio luſtrabatur, armatosq; milites, pedites, equitesq; lauro coronatos rem diuinam & luſtrale ſacrificium facere oportebat ſub diuo, ut fuit a Seruio inſtitutum, qui hoc luſtrationis genus inuenit primus: quem diem Armiluſtrum nuncupant, in quo id magnopere ſeruatur, ut q hoſtias ducunt, eligantur bonis nominibus, inde certa omina & felices ſucceſſus toto exercitui captantes. Manſitq; conſtitutum, ut quum exercitus & caſtra luſtrabant, triti cum militibus pro cuiuſq; contubernio daretur, & ſingulis drachmæ, muneraq; & donatiuum, uotaq; in proximum luſtrũ exoluẽda duces promitterent. Macedonibus uero inter diuiſam hoſtiam, priorem ad dexteram, poſteriorem ad læuam uiæ, aut diſciſſæ canis uiſcera, armatas copias & exercitum traducere, inſtructo paratoq; milite præcedere, & ſimulacrum pugnæ edere: cumq; cohorte regia & omni belli apparatu, arma ab ultima origine regum proferre, & ſacrum piaculare facere, luſtrãdi mos fuit. Xerxes autem milite detrectante militiã, in duas partes diſſecto, exercitum traduxit, & hac uictima execrabili milites luſtrauit, & crimina expiauit. Si uero claſſes naualesq; copiæ luſtrarentur, diſpoſita claſſe in litore, arã quæ mari abluebatur, cõſtruere conuenit: in qua ſacerdotes uictimas cæderẽt, mox circunſtante exercitu, cæſam uictimã atq; exta per claſſem in litore diſpoſitam nauiculis circunferrent, cum ſolenni carmine & precatione, ducibus una inſidentibus in ſcaphis: diuiſæq; hoſtiæ partem in mare cum uiſceribus porricerent, partem uero flammis adolerent, eo modo claſſem luſtrari & calamitates depelli opinati. Rogꝰ quoq; militari more luſtrabatur, ut inſtructæ armatæq; acies ter circum incenſam pyram, ubi defunctos in acie cremabant, arma quatientes cũ luctu & lamentabili carmine, nunc frena & balteos, nunc galeas & criſtas, ſæpius enſes & arma ſpoliaq; in ignem mitterent, & cum tripudijs decurrerent: hoſtijsq; ad rogum immolatis, inferias occiſorum manibus darent: flammaq; extincta, occiſorũ cineres multo arenæ aggere cumularent, quum tot urnæ ſingulis non ſufficerent. Curias quoq; & populum purgari accepimus, ut exceptum uitulum ex fordæ bouis immolatæ utero (ſicut in Fordicidijs mos eſt) per ueſtalem natu grandiorem igni comburerent, exq; illius cinere, & equi ſanguine, aduſtisq; fabarum ſtipulis ſuffimen fieret, quo populus & curiæ Palilibus purgantur, quod quidem in templo Veſtæ præcipua cura ad dubios caſus & incerta fortunæ ſeruabatur, hoc modo ab infortunijs populum uniuerſum expiari putantes. Præter quæ, Tubuluſtria ueteres celebrarunt, diebus quibus Martio menſe tubæ ſacrorum in atrio Saturio luſtrabantur. Somnia quoq; meticuloſa & curas, fluminis abſolutione purgari, & faſcinationes ſaliua ieiuna repelli, ueteri ſuperſtitione creditum eſt. Apud Athenienſes & Lydos ſacrum piaculare fit, ut conciones, theatra & populum minutis procellis luſtrent per periſtiarchos, & ita calamitates auerterent & auerruncarent. Sed quod eſt de ſulfure dictum, idem de lauro & uerbenaca compertum eſt: ſiquidem uerbena & laurus, ſuffitionibus frequens fuit, propter religionem animo incuſſam, quod qui aliquo eſſent piaculo polluti, ſæpiꝰ ſulfure, nonnunquam aqua, ouo, igni, uerbena & lauro expiantur. Tres enim iſtæ ſpecies ueteribus fuere uſu fre-

Agri luſtrandi ratio

Ouium luſtrandarum ratio.

Claſſium ac naualium copiarum luſtrandi mos.

Curiarum ac populi luſtratio.

Laurus.

Tres purgandi ſpecies.

quenteſt aut enim teda & ſulfure purgari, uel aqua ablui, uel aere uentilari ſolebant, quod Homeri teſtimonio a Græcis ſeruatum legimus: apud quem Vlyſſes cædem procorum igne & ſulfure expiari iuſſit: & Oreſtes aqua, quæ ſeptem fluminibus confundebatur, ablutus, dimiſit furorem: quam marinam eſſe cõuenit, quum propter uim igneã

Expurgãdi genus, dijs perpetuo alicui iratis.

magnopere purgationibus cõſentanea putetur: nanq; mari ſæpe expiantur quæ uiolata ſunt. Troezeni quoq; ut a materna cæde Oreſtem expiarent, ex Hippocrene aquam adhibuerunt. Inter reliquas uero expiationes, prodit rarũ expiandi genus, ut qui deos ſibi iratos & nunquam propicios cerneret, linteatus lucernam & laurum manu tenens, genibus obrepere debeat, & uocibus acclamare, numinaque ſibi irata palam profiteri. Ipſam uero laurum, quum ſuffitionibus & magicæ adhibetur, accendere & igni admouere cõuenit: quæ ſi admota ſonantiꝰ crepit, haud dubie propicia numina deſignauit: ſi uero nullo murmure tacet, infelicitatem. Aliter in prophanis uſibꝰ oleam aut laurũ comburere, infandi auſpicij erat: præterq; laurum etiam myrtum ſuffitionibus addiderunt.

Oleum, bitumen & æs cum ſulfure luſtrationibus adhiberi ſolitum.

Oleumq; & bitumen marina inſperſum aqua, admiſto ſulfure, atq; æs, in luſtrationibꝰ expiationibusq; adhiberi cõpertũ eſt. maximaq; dabatur opera, ne quibꝰ diebus urbs populusue excidium aut calamitatem inſignem paſſi fuiſſent, luſtrũ quoquo modo fieret, quia fœdo exitu & graui ſtrage omnia caſura putabantur. Quod ſi bouem aliudue animal loquutum, aut hoc genus portenta nunciata forent, ueteris inſtituti erat, ſub diuo ſenatum & patrum conciliũ haberi, quod expiationis genus putarũt. Fiebat enim ſenatus non in Roſtris, neq; in curia, ubi habetur frequẽs: ſed in loco aprico & patenti cælo, ab auguribus tamen inaugurato, ne irritum ſenatuſconſultũ fieret. Si uero terra ingenti concuſſa motu, aut urbs agriue contremiſceret, quod raro euenire & magna portẽdere dixerunt, ſæpius ſupplicationem in triduum decreuere, duumuiris præ-

Nomen dei ſubticebatur in terræmotus expiatione.

euntibꝰ: nonnunquam ut ex una familia omnes coronati ſupplicarẽt, uel ferias prætor urbanus ægris leuandis mentibus indiceret, concione aduocata. Nomẽ uero dei cui ſacrũ fieret, ſupprimebat, utq; iurgijs & litibus temperarẽt, admonebat. Fuitq; animaduerſum, nunquam urbem Romam tremuiſſe, quin alicuius futuri mali prænunciũ eſſet: utq; ſemel motu terræ enunciato, pro quo feriæ indictæ, conceptæue erant, alium terræmotum eadẽ die nemo enunciaret, ꝙ fœdum & magni diſcriminis foret. Cur aũt dei nomẽ cui ſacrum fieret, ſupprimebant, illud cauſæ traditur, quod cum telluris motorem certum deum, qui eam uim haberet, ueteres non dignoſcerẽt, illum qui huic rei præeſſet, nuncupare pontificales uetarunt libri: & ne ancipiti æſtimatione ferrentur, aliumq; pro alio deo colerent, aut non offenſum numen placarent, ſatius duxere, dei nomen cui ſacra fierent, ſupprimere, quam illum fruſtra aut perperam nominare.

Athenienſium expiatio in monſtris enunciatis.

Illud uero non eſt ab re dixiſſe, quod apud Athenienſes ſeruatũ legimus, ut ſi qua enunciarẽtur monſtra, quæ expiatione egerent, Agyis, id eſt, ueſtibularijs dijs, in ſemitis uiarũ ſacra exhiberent: quare Agyleus Apollo colebatur eximie, ut ſi id bene & feliciter caſurum eſſet, ꝓſperos ſucceſſus darent, & promiſſa firmarent atq; admitterent: ſi uero moles aliqua inſtaret mali, aditu inhibito & obſepto, auerterent & auertuncarent.

Quæ affinitas cum Sexto Tarquinio Superbi filio, & quæ Collatino cum Bruto, & Lucretiæ cum utroq; fuerit. *Caput* XXVII.

SV per Ouidij Naſonis uerſu de faſtis ſecundo, ubi Lucretia Sextum Tarquiniũ Superbi filium, ſingulari ſcelere & audacia domi excepit, hoſtem pro hoſpite, quum illius ſtuprandæ mala eum libido cepiſſet, dum inquit:

Comiter excipitur, ſanguine iunctus erat:

Quo iure cognationis Lucretia Sexto Tarquinio iungeretur, & quid Iunio Bruto, qui Tarquinium regno eiecit, affinitatis cum Lucretia fuerit, apud ſtudioſos, animo tunc ocioſo & remiſſo inter circulares iocos quærebatur, ſuperuacua tunc forſan diſputatione. Cumq; nonnulli ob incertam cognationẽ Tarquinij, Collatini & Egerij, ancipiti æſtimatione ferrẽtur: nos in re obſcura ob uetuſtatẽ dum cognationis gradũ per omia exempla colligimus, inuenimꝰ Iunium Brutũ Tarquini a ſorore Superbi regis natum, utpote ex ſorore genitũ, Superbo nepotem fuiſſe. Collatinus uero, cui Lucretia nupta fuit, quum Egerij filius foret, ſiue (ut nonnulli tradunt) nepos: ipſeq; Egerius cum Tar

Iuniꝰ Brutꝰ Tarquinij Superbi nepos.

quinij Priſci frater fuerit, nihil ambigitur, quod ſi Tarquini⁹ Priſcus Superbo auus ex
titit, quin Collatinus nepos Egerij, frater patruelis Superbo, & Sexto auunculus fiat.
Quod ſi Egerium Collatino patrem dicamus fuiſſe, prout frequens opinio eſt, haud du
bie Collatinus Superbo nõ frater, ſed uelut ex fratre aui natus, maior auunculus foret,
inuicemq; Sextus Tarquinius Collatino pronepos fieret: Lucretia uero eo gradu, quo
Sextus Tarquinius Collatino ſanguine iunctus erat, eodem affinitatis iure Sextũ at/
tingeret. Quod ſi Collatinus & Brutus ex duabus Tarquinij ſororibus editi ſint, prout
alij cenſent, nulla controuerſia eſt, quin Collatinus & Brutus arctiſſimo gradu coniun
cti fiant: ipſeq; Sextus Lucretiæ nepos ſit. Si autem Tarquinius Priſcus Superbo non
auus, ſed pater fuit, ut multi exequuti ſunt, Collatinus Egerij filius, & Superbus, uelut
ex duobus germanis prognati, fratres patrueles erunt, Lucretiaq; Collatini uxor, nul
la dubitatio foret, quin Sexto auuncula cenſeatur: interq; Sextum & Lucretiam iura
ſummæ neceſſitudinis forẽt. Hic eſt enim ille Brutus omnium ſermone celebratus, qui
legum & libertatis ſummus autor et uindex, cum furere ſe ſimulaſſet, latẽtem animũ
nimium diu reconditum, ſuo tempore detexit: magnificaq; oratione, non uecordis &
dementis, auunculo imperium abrogauit: populusq; Romanus auſpiciũ imperiumq;
ſequuti ſuũ, ex graui ſeruito & dominatu regio ſe in libertatem uendicauit. Sed quod
de Iunio Bruto, qui Tarquiniũ regno eiecit, idem de Decio Bruto, qui conſpirans cum
Caſſio, necem Caio Cæſari intulere, ducesq; & aſſertores Romanæ maieſtatis fuere, fa
ctum comperimus: ſiquidem hic propiore affinitate Cæſari, quam Iunius Brutus Tar
quinio iunctus fuit: non enim nepos, ut ille, ſed filius eſſe creditus eſt. nam quum Ser/
uilia ſoror Uticenſis, materq; Bruti fuerit, cum qua adoleſcens Cæſar conſuetudinem
non ſine probro habuiſſe fertur, cumq; eo tempore Brut⁹ ex Seruilia natus foret, haud
dubie Cæſaris fili⁹ uulgo habitus eſt. Quod ipſum Cæſarem die cædis ſuæ, quũ undiq;
infeſtis mucronibus appeteretur, dixiſſe ferunt. Iunia uero tertia ſoror Bruti, Caſſio nu
pta fuit. Porcia autem Catonis filia, mulier non muliebris ſpiritus, quũ Bruto nupſiſ
ſet, eum miris modis, & ſuper omnium amorum ardores amaſſe fertur, ex qua Bibu/
lum tulit. Quæ cum poſt afflictas fortunas Bruti necem audiſſet, quum mori animo de
ſtinaſſet, idq; fixũ ſtatutũq; haberet, & ne uim ſibi afferret, uetita arma fuiſſent: ea præ
ſentia animi fuit, ut clauſo cubiculi oſtio, ne cuius interuẽtus facinus moraretur, incẽ
ſo carbone, & ſibi in fauces indito, memor generis & Romani nominis, necem ſibi ipſa
conſciuit: tantus uigor animi ingenijq; fuit, tantiq; ſpiritus mulier, admonitu patris, q
pariter man⁹ ſibi mortifero uulnere intulerat, fuiſſe credita eſt. In qua quidem re ſubit
recordatio, ueteribus literis & annalium monumentis extare, quod tametſi apud uari
as gentes uim ſibi afferre, & necem ſua ſponte cõſciſcere, dignũ laude & magni fu
erit habitum: apud Thebanos tamẽ, qui mortem ſibi cõſciuit, nulla fuit laude di
gnus: quin potius id crimini dabatur & probro, eoq; facinore pudendam in
ſcitiam & imperitiã coarguebat ſuam, uelut ſui carnifex, immanisq; na
turæ foret. Athenienſes uero cũ necẽ quiſquã ſibi manu cõſciuiſſet,
defuncto cadaueri manũ tanq̃ facinoroſam abſcindunt: illamq;
diuiſam a corpore, inhumatam relinquũt, reliquũ uero ca
dauer humo tegunt. Quod Platonis documentũ fuit,
q cenſuit optimũ quenq; infracto animo uim
fortunæ & incurſus calamitatũ potius fer
re, & niſi cũ dies promiſſus aduene/
rit, neminẽ iniuſſu Dei mortẽ
ſibi cõſciſcere, aut ante tẽ
pus fato fungi oporte
re: idq; magnificẽ
tius præclari/
usq; ui/
deri.

LIBRI V. GENIALIUM DIERUM FINIS.

Collatini cũ Supbo cognatio.

Collatini & Bruti cognatio.

Mortẽ ſibi cõſciſcere apud quos laudi, & apud quos contra probro dabatur.

Platonis ſentẽtia de morte ſibi non conſciſcẽda.

ALEXANDRI DE ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERVM LIBER SEXTVS.

Locus ex tertio Ciceronis de Officijs, quid uenditor emptori præſtare teneatur, cum Sigiſmundo in ſuburbano diſcuſſus. Caput I.

Sigiſmundꝰ Fulginas.

CVM Sigiſmundo Fulginate, uiro docto & multarum rerum cognitione claro, uetus mihi a prima adoleſcentia cõſuetudo fuit: is quanquam multis rerum actionibus, pluribuſq; muneribus apud pontifices magno uſui foret, ſi quã do tamen negocijs pauſa fieret, (quod uix illi cõtingere poterat, ut in tanta mole rerum ab immodico labore cõquieſceret) id quod ocij dabatur, lectioni clarorũ uirorum, aut ſuorum temporum ſcribendis annalibus, rebuſque uel pace, uel bello geſtis, perlibenter exhibebat. Nonnunquã in ſuo prædiolo in monte Ianiculo, miro proſpectu & collibus amœno, ubi ædiculas habebat, cum amicis ſe recipiebat, ibiq; lepidis iucundiſq; ſermonibus, id quod erat laxamenti, una familiariſſime conferebat. Præſtabat nõnunquam nobis ipſe cœnulam, ut non nimis inſolentem, ſic profecto ſobriam & modeſtã, ac temporibus conſentaneam: & ut erat ipſe comis faciliſq; natura, ita facilem nobis uictũ, non exquiſitis ualde obſonijs apparabat: ſiquidem aſparagos altiles acido uino & pipere conditos cum iuſculo tepidulo, ac ferculum cucurbitæ, cum immatura uua ibidem expreſſa & decocta largo ſucco, quibus perlibenter ueſcebatur, obſonia nobis exhibebat: addebat etiam pirum pomumq; perſicum miro odore fragrantia. Poſt cœnulam uero, ſi quãdo ocium erat a negocijs, ut animo uacaret, illius ſermonibus & congreſſu ſpectatæ uirtutis ac pacis artibus & ingenio clari uiri diutius perfruebar. Forte autem quum æſtiuo anni tempore poſtmeridianis horis, eius rogatu accerſituq; ad eũ uentitaremus, eundem ad aquulam perſpicuo liquore & frigore manantem per roſeta, arbuſculaſq; undiq; topiario opere diſpoſitas, perq; hortenſia ablaqueata, & lætiſſima uireta nacti ſumus: aderãt ibi cõplures honeſti adoleſcẽtes, latinæ græcæq; eloquentiæ profeſſores, cum q̃bus de literarum ſtudijs perq̃ libẽter ſermocinabat, quos ipſe minutis quæſtiũculis uariæ eruditiõis diuerſimode exercebat. Inter quos adoleſcens q̃ſpiã indolis bonæ, libellũ Ciceronis de officijs tertiũ lectitabat: p̃terq; multa ad edictũ ædiliũ

Ciceronis locus.

pertinentia, quæ ex fide bona emptorem uenditori preſtare oportere cenſuit, hæc legebantur: Si peſtilentes ædes quis uendat, quæ ſalubres habeantur, aut in quibus ſerpentes ſint, teneri uenditorem ex edicto ædilium, id quod dolo uendiderat recipere, emptoriq; precium reddere. Idem: Si in annonæ caritate frumentum aliquo aduexerim, ſoluſq; ego ſciam multos illuc frumenta aducturos, ita ut illorum aduentu inopiam paulo poſt leuaturi ſint, illa me etiam nota facere, neq; ſubticendum ut taciturnitate mea capiantur, pluriſq; quam æquum ſit, frumentum ego uendam: omnia deniq; quæ uenditor ſciat, ne emptor ignoret, in diſtrahendis rebus ex bona fide præſtari oportere, & pleraq; hoc genus periucunde lectitabat. Cunq; hæc & multa in hanc ſententiam ille legiſſet: Quonam, inquit Sigiſmundus, iſtud accidat modo, ut uenditor ea quæ diuerſa & lõge aliena ſunt, in diſtrahendis mercibus præſtare teneatur, eq̃dem ignoro: nam ut in re quam diſtrahere quiſpiã uult, q̃d morbi uitijq; ſit, emptori palã facere debeat, puto ad edictum ædilium pertinere, ut ſi ſeruus fur erroue ſit, aut equus calce, uel bos cornu petere ſoleat, aut quod nunc Cicero dixit, ædes peſtilentes ſint, habeãturq; ſalubres, uel quid occulti uitij latentiſq; morbi ſit, illud enũciari debere, facile, inq̃t, aſſenſerim: quæ uero extrinſecus manẽt in caſu poſita, illa per uenditorẽ prædici, ad eaq; edictum ædiliũ, legeſue ullas extendi, nequaq̃ (inq̃t) mihi quiſquã perſuadet. Ideo ſe mi

rari Ciceronem, qui tanquã aliquid morbi uitijq; ineſſet in re uendita, perinde id quod
poſtea euenturum, & in caſu & fortuna ſitum eſſet, per uenditorem prænunciari uo/
luerit. Cumq; ex his qui aſſiſtebant, quidam ætate grauis & in literis ſatis proficiens, ſe
arbitrari reſpondiſſet, quod ſicut quædam ad morbum uitiumq; rei uenditæ uix perti
nẽt, ſed tamen quouis modo profutura ſunt, noſſe, ædiles ne emptores capiantur, a uen
ditorib⁹ enũciari & palam fieri mãdauerũt, ita hoc quoq; iuſſiſſe: Sicut (inqt) uetus edi
ctum ædiliũ fuit, ne ueteranus ſeruus ꝓ nouitio ueneat, etiam ſi nulli morbo uitioq; affe
ctus ſit: utq; ſi mulus caſtratus ſit, tametſi æque bonus, emptorem nõ latere uoluerunt:
ita ſi ſciam aliquos in ſumma frumẽti inopia, paulo poſt annonæ caritatem leuaturos,
illa a me prænoſci debere, ne fraudis occaſio detur, pariter cenſuerunt, atq; ex æquo &
bono iuſſerunt, ut quod proſcribenti liquet, etiamſi forte euenturum ſit, enunciari de
beat, ne quod uenditor ſciat, emptor ignoret. Nunquam (inquit Sigiſmundus) id mihi
in mentem uenire poſſet, neq; quiſquam mihi argumentis defendet, ut edictũ ædilium
hoc comprehẽdere ſentiam, ut euẽta negociorum, quæ temere & fortuitu futura ſunt,
per uenditorem prædici debeant, quæ ſi reticeantur, redhibitioni propterea locus ſit,
quum iſtud aſſerere, ſummæ mihi uideatur improbitatis & inſcitiæ. Cumq; ex me qd
mihi probaretur exquireret, reſpondi magni referre, in re de qua agitur, quid morbi ui
tijq; eſſet enunciare, an quæ caſu futura ſint, prædicere & diuinare. Quæ enim inſunt in
re quæ diſtrahitur, & ad ipſius pertinent notionem, quã uenditor ante præſenſit, ut ſi
quo morbo uitioq; laboret, uel labe afficiatur, ex edicto ædilium, nota facere iubemur
emptori: quæ uero pendent a caſu & fortuna & diuerſa ſunt, nullis nos legibus aut edi
ctis cogi enunciare. Quid enim intereſt mea, ſi nauis ex Aſia ueniẽs, huc merces allatu
ra, & paulo poſt arctiſſimam annonã leuatura ſit, dummodo in re de qua agitur, nihil
dolo malo factum ſit? Alioqui dicendum foret, an frumenti, olei & uini, quod diſtra/
here quiſpiam uolet, annona uel caritas eo anno futura ſit, uel ſi cancri ſidere, aut uaſti
tate, ſeu alia frugum peſte, aut ira deum, ſata interitura, uel hoſtiũ ſtrage, uel chaſma
te ea res deperitura ſit: quod (ut uidetis) non eſt in re de qua agitur, ſed in caſu poſitum:
& illa prædicere, profecto ridiculum foret. Nam quod edicto ædiliũ cautũ eſt, ut præ/
ſtetur a uenditore, ne quid in re proſcripta uitij lateat, neue quid ueri reticeatur, aut fi
ctum quid accerſitumue aliquid ſit aliunde, & quod ſtetur pacti & conuenti formulæ,
ſatis eſſe lege proſpectum, ne quid uitij latentis ſupprimatur, quod ipſe ſciat, emptor
ignoret. Alioqui ipſum redhibitorio iudicio teneri certũ eſt, idq; nõ adeo ſeuere & re/
ſtricte iure ciuili traditum eſſe, ſed parce & molliter: quippe ſi quid uenditor dixit, com
mendandæ ſuæ mercis cauſa, illud præſtari ædiles non coegere, ut ſi ſeruum frugi, dicto
audientem eſſe uenditor dixerit. quæ enim commendandæ mercis cauſa in uẽditioni
bus dicuntur, uenditorem non obligant: neq; enim conſtituta auctione ita quis proſcri
bit, fundum ſterilem aut domum peſtilentem uendo. At ſi dicat ſeruum literatũ, arti
ficem, nomenclatorem, arithmeticum, fabrũ aut textorem, quo pluris ueneat, id præ
ſtare proculdubio cogitur. Præterea in re modica decipi emptorẽ poſſe, etiã iurecon/
ſulti uoluere: non enim redhibitorio iudicio teneri dixerunt eum, qui pluris aliquanto
rem diſtraxit, ꝙ quanti æſtimata ſit: ſiquidem res bona fide uẽdita, propter minimã rẽ
inepta fieri non debet. Sed ubi ita immẽſo mercatur quiſpiam, ut magnam pati iactu
ram neceſſe habeat, tunc redhibitioni locum fore, edicto ædilium cautũ fuiſſe. Quod ſi
ita eſt, huic ſententiæ cõuenit, hocq; argumento conuincimur, ut neq; eum qui nauem
huc frumentũ aducturam, cuius aduẽtus annonæ caritatẽ & arctos commeatus leua
turus ſit: neq; eum q frumẽta diripi, agros uaſtari, uel annũ aduerſum frugibus, longe
ante præſenſerit, & minime enunciarit, redhibitorio iudicio teneri arbitrer: cũ hæc nõ
inſint in re quæ proſcribit, ſed in euentu fortunæ. Et quod nũc Cicero inqt, eum q rem
diſtrahit, debere etiã quæ aliunde futura ſunt enunciare, ut ſi nauẽ huc frumentũ adue
cturam ſciat, quo uilitas annonæ cõſequutura, aut uẽditæ merces uiliores futuræ ſint,
emptori prædicere, profecto eo ꝑtinere crediderim, ut præcipi intelligamus ab eo qui
ex intimo artificio uirum inſtituit, & ita inſtituit, ut ne minima quidem in re quouis
prætextu contra iura legesq;, cõtraq; humani generis ſocietatẽ aliquid admiſſurus ſit:

Edictum uetus ædilium.

Alexandri enarratio loci Ciceronis.

Emptorem in re modica decipi poſſe.

& fidelibus ſocijs, patronos publice fuiſſe Romæ homines honeſtiſſimos ſummo loco natos, qui fortunarum propugnatores erant, & ciuitatum defenſores non pœnitendi, quorum ſtudio & fide, ſingula negocia in ſenatu faceſſerent, & promouerent: ſiquidem Syracuſani in clientela Marcellorũ fuere, Lacedæmonij in Claudiorũ, Puteolani Brutorum, Neapolitani Liciniorum, Bononienſes Antoniorum. Allobroges patrono Fabio Sanga uſi ſunt. Marius Herennijs, Cæſar quoq; Græcorũ patrocinio plerunq; aſſuit. Plebs deniq; ipſa ſub patritiorum equitumq; Romanorum tutela per clientelas diuiſa erat. Quod a Romulo a primis originibus inſtitutum ferunt, ut plebeij ſingulos patronos ex patribus legerent, quorum conſilio & autoritate niterentur. Præterq; ueſtibula fuere caua ædium & periſtylia, ad quæ quiſq; ſuo iure non uocatus admittebatur. In foribus uero & atrijs domorũ, ara, focus & Lar familiaris erant: nanq; focus erat ara deorum penatium, quẽ inſtar numinis habebant: in quibus nõ deorũ modo ſimulacra, quos ſingulis ædibus in larario colebant, ſed imagines ac expreſſos uultus illorum qui familiæ decus fuere & ornamẽtum, ac principum & patronorum quos quiſq; colebat, habere aſſuerant. Quare L. Vitellius, Vitellij pater, Narciſſi & Pallantis imagines inter lares coluiſſe fertur. ceræ enim imagines in atrijs domorum ſingulis diſponebantur armarijs, quos ita celebrabant colebantq;, ac ſi illi quorũ uultus exprimebantur, uiuerent. Quas feſtis diebus, & in ſumma gratulatione & lætitia, laureis ſertis & floribus ornare, illorum natales dies feſta luce celebrare ſolebãt. In luctu uero & gemitu familiæ tanquam cõſcij doloris eſſent, & tacita mœſtitia funeſtarentur, deformare: tantoq; honore dignos putant, ut illas cum ſingulis imaginum titulis, illorũ præcipue, quorum dignitas maximæq; res geſtæ fuere, in exequiali pompa & apparatu funeris extra ædes producerent, & longa ſerie uelut familiæ decora repræſentarent, illæq; defunctorum exequias, & una funus comitarentur. Ita tradito more, ut domino aut aliquo ex familia uita functo, illius imago tam circa limina domus, q̃ pro forib⁹ locaretur, ut defuncti deſiderium repræſentata illa ſpecies leniret poſterosq; ad præclara facinora domi ſoriſq; obeunda inuitaret. In eiſdem quoq; atrijs & foribus, ac circa domorum limina, hoſtium ſpolia, quos q̃ſq; uiciſſet, quorumq; uictor extitiſſet, etiã enſes & clypei, galeæq; & currus, ac deuictarum nauium roſtra, ueluti auitæ gloriæ, & fortium factorum ornamenta affigi aſſueuere: quæ quanto uetuſtiora erant, tanto plus decoris & maieſtatis habebant. Ideo nec uetuſtate cõſumpta reficiebantur, nec effracta reſarciebant. Hæc eñi omnium ad ſe uertebant oculos, quo intuentium animos cogitatio ſubiret, ut pari ipſi exemplo ad magna facinora, magnasq; res inuitarentur. Nec ſolũ priuatas domos, ſed porticus & deorum templa hoſtilibus ſpolijs tanquam trophæis exornare, uetuſti moris erat: tantiq; exempli fuere, ut illa poſteris non mediocris ſtimulatio fuerit, ne degeneres ipſi, neue ignaui tam claros triũphos turpib⁹ factis dictiſq; fœdarent. Adeoq; hæc propria familiæ ornamẽta ſunt habita, ut quanuis alienatis ædibus, nouo domino ſpolia & imagines refingere non liceret. Hasq; ſtatuas, quibus ſplendor & uetuſtas familiæ notabatur, amouere, eſt habitum nefas. Belgarũ uero fuit mos barbaricus, cæſorũ hoſtium capita poſtibus tanq̃ ſpolia affigere: qui etiam Galatarũ, qui ultra Rhenũ incolunt, uſus traditur, ut ſpolia hoſtium ſanguine perfuſa, & trunca capita foribus affigant. Gelonorum hoſtium cutes, ut eæ omnibus ſpectaculo ſint, ac fortium factorũ inſigne documentum, & hoſtibus pertimeſcendum foret. In Aegypto autẽ in ueſtibulis domorum, alas uulturum proponere, indicium nobilitatis & uetuſtatis familiæ cẽſebatur. Apud Phryges pardalis ꝑ forib⁹ affixa (Homero teſte) ſignũ immunitatis erat, ne hoſtiũ incurſibus pateret. Alexander uero captis Thebis, ut Pindari domui parceret, illã inſcribi iuſſit. In eiſdẽ quoq; atrijs, pinacothecæ non mediocri paratu diſpoſitæ erant: in quibus tabulæ pictæ, cælatũ argentũ, ſtragula ueſtis, ſigna & ornamenta reponebãtur. Sicut Græcis fuere cheli & ciſtæ, phaſcωli & rhiſcus, in q̃bus egregia ſupellex, & muliebris mundus ſeruabant. Quæ atria plerunq; inaugurata fuere: nanq; haud aliter in illis ſenatus cogi poterat, q̃ inaugurata templa fuiſſent. Non tñ omnes, ſed ſolas palatinas ædes inaugurari ſeruatũ eſt, ut habita in his ſenatus decreta, rata forent. Eas quidem ædes ueluti auguſtiſſimas, ueſtibula regalia habere, cognitum eſt: atriaq; poten

Marginal notes: Populorũ & nationum patroni. — Plebs per clientelas diuiſa. — Caua ædium & periſtylia. In foribus & atrijs. — Imagines familiæ in exequialibus põpis eductæ. — Hoſtium ſpolia in atrijs. — Deorũ tẽpla ſpolijs ornata. — Belgarũ mos. Galatarum. — Aegyptiorũ. — Pardalis immunitatis ſignum. — Pindari domui ab Alexandro parcitum. — Pinacothecæ. — Atria inaugurata. — Senatus in atrijs cogebatur.

tiora,periſtylia ampliſſima,& conclauia inſigni paulimento:tricliniaq; & ampla præ/
toria,ac cœnationes mira cælatura& arte.Nonnunquã xyſta,colles,nemora,hortos,
piſcinas,euripos, amnes, & aquarum ductus,porticusq; paulmentas,cultu & laxita/
te conſpicuas,ſyluasq; &ambulationes:Siquidem in his publica concilia&iudicia,ar
bitriaq; & conuentus frequentes fieri conſuerant:inq; earũdem palatinarum ædiũ ue
ſtibulo,& pro foribus regiæ,laurus ſemper & ciuica ex quercu, præcipuum inſigne cle
mentiæ Cæſarum,affixæ uiſebantur.Quæ quidem atria in primo aditu domus,& pro Matres fami
xima ianuis extruebantur,in quibus matres familias degere& lanæ operam dare aſſue lias in atrijs.
rant:quod aliter à Græcis ſeruatum meminimus, quibus andronitis in primis ædibus
erat,gynæceum uero ubi mulieres operabãtur,in conclaui &receſſu intimo, præ pudo
re & modeſtia locabantur.Ideo nõ extra, ſed ab intus fores pulſabantur,ne imparatos
offenderẽt:quod etiam a Parthis uſurpatur,ut gynæconitin in ſecreto domus a uiris ſe Parthorum
motam haberent: quippe quum non modo uxorum, ſed pellicum pudicitiã ita ſuſpe/ zelotypia
ctam habeant,ut niſi capite operto,& uelato uehiculo,illas in publicũ prodire ſinant,
neminiq; propius accedere liceat. Apud quos reges quoq; in penetralibus regiæ occlu Reges con-
ſi,ſub ſpecie maieſtatis deliteſcunt.Sed tamen triumphales domos hoc amplum habu cluſi apud
iſſe ferunt,ut fores de uia aperiantur,nõ intus,ſicut de Publicolæ familia proditum eſt. Parthos
Præter quæ, potentiorum domos baſilicas habere ante ueſtibulum, magno ornamẽto Baſilicæ ante
duxere,in quib' eſſet tribunal,tanq̃ plus ineſſet autoritatis,quod iudicia publica ante potetiorum
ædes darentur: nonnunq̃ ſcholaſticæ exercitationes declamationes in his fierẽt, quip domos.
pe quum frequens ibi eſſe auditorij locus: licet baſilicas foro coniunctas plerunq; lega Scholaſticæ
mus,in quibus conuenirent negociatores,& merces exponerent. Communis tñ thala exercita
mi deſcriptio ſic erat,ut primo poneretur loco ſeptum, ubi ianua, mox aula, inde por/ tiones & de
ticus periſtylos ſoli expoſita, poſtea prodromus, ultimo domus, & in poſticis ædiũ hor clamationes. Thalami de
tus.Cœnaculum uero ſupra ædes erat,ſcalis ferentibus in publicum,nonnunquam in ſcriptio
ædes uerſis. A principio uero urbis tam ſimplex uitæ cultus, ut rudi cæmento con/ Cultus ſim-
ſtructas domos, & ſcandulis robuſteis aut ſtramenteis contectam urbem annos qua/ plex a princi
dringẽtos uſq; ad Pyrrhi bellum legamus,qui modicus cultus,Hiſpanis,Aquitanis& pio urbis
Luſitanis,atq; Aegyptijs fuit,quibus in modicis diuerſorijs degere,ſepulchra uero ma
gnificentiſſima extruere patrij moris erat. Non ſic Agrigentini & Megarenſes:nã iu Platonis di-
xta Platonis uerbũ,ædificabant ut ſemper uicturi,epulabãtur ut morituri.Indi quoq; ctum
in cultu corporis accuratiſſimi erãt:in ſepulchris uero extruendis,parci&modici.Gal
lis domicilia pluteis & cratibus intexere mos erat: Britannis& Sueuis,in tugurijs una
cũ armentis ſtabulari:Liguribus mõtanis,ſpeluncas&uaſtiſſimos ſpecus incolere,aut
cubilia modica & ſubobſcura.Germani nõ cohærẽtibus ædificijs habitãt, ſed ſuã quiſ
que domũ ſpatio circundat.Medi diuerſoria habent magnis receſſibus circundata,&
nemorib' manu cõſitis.alij lateritias fecere domos,quas Euryalus & Hyperpius inue
nere primi.Scythæ & Nomades, quia fuſi per agros ſunt, carros quocunque ſors tulit,
pro tecto & lare utunt. Hyperboreis nemora, uel luci, ac ſparſa tuguria domus ſunt:
nam præaltas ſyluas & rupes inuias incolunt. Dardani foueas ſub fimo, & ſordidas
ædes habent.Phryges olim & Troglodytæ ſub effoſſis tumulis, Baleares in ſaxis con/
cauis,cuniculis ad corporis magnitudinem dimenſis.alij ex ulna paluſtri latibula inte
xerunt. Mardorum gens ſpecus infodiunt montibus, in quos ſe,coniuges, & liberos
receptant. Aethiopes & Indorum magna pars ſubterraneas domos habent:Maſſiliẽ
ſes ex paleis:in Meroe ex palma,Cathromotitæ ex ligno.Indi quoque,Aegyptij& Bri
tanni,ex arundinibus. Ichthyophagi ex oſtreis marinis,aut ex piſciũ oſſibus tecta cõ
tignant.Chelonophagi partim ex alga,partim ex teſtudinũ teſtis,gens circa Naſamo
nes& Troglodytas.& Chaldæi profugi ex ſale.Spitamæi ex ouorum putaminibus &
pennis.Contra uero Arabes & Sabæi:nam limina,poſtes,cellas,fulcimenta,parietes,
&domorum tecta habent auguſtiſſima,ex ebore,auro& argento, atque ſumptuoſo la
pide & ſmaragdo,luxu ingenti,laquearia uero citro & ebore extructa,qualem Alci/
noi domum Homerus tradit, auro, argento, electro atq; ebore fulgẽtem. Perſæ quoq;
magnas gazas,&quicquid eſt auri,in domibus ponunt.Regũ Indorũ regia argenteis

imaginibus tota diſtinguit,eamq; ex auro uites percurrūt,fultæ aureis culūnis. Fuitq; Lycurgi cō ſtitutum. inſtitutum Lycurgi apud Spartanos, ut domorū culmina ſecuri, ianuas uero ſerra di ſcindant,ne quis inſignius altero ædificaret. Quare Ageſilai domus ab inopi & priua ta haud diſſimilis fuit,ſicut Pompeij dom⁹ uſq; ad tertiū triumphum. Athenienſes quū antea ſpecus & abditos ſaltus incolerent,primi lateririas ædes calce& cæmentis cōſtru xere. Poſtea uero in tantum magnitudinis urbis ædificia proceſſere,ut tota ædificijs ex urgens,in q̄tuor aut quinq; contignationes, & multa tabulata tecta excitarent,maxi masq; domos maximis domibus imponerent,ut orator Ariſtides profeſſus fuit, ita ut Auguſti edi ctum. Auguſto Cæſari,ne urbs ruinis laboraret magna mole ædificiorum, ne quis ſupra ſe ptuaginta pedes ſublimi⁹ ædificaret, inhibere neceſſe fuerit,licet ipſe modicas ædes in coleret,& toro modice inſtrato cubaret. Quod & Nero Cæſar poſt incenſam urbem,di menſis uicorum ordinibus & uiarum ſpatijs,ſtatuit,ne ultra præſcriptum ædificia tol lerent. Quare Aemylius Porcina a L. Caſſio accuſatus,& pœna mulctatus fuit,q; uil lam nimis ſublimem ædificaſſet. produntq; Tyrios adeo editas maximis contignatio nibus domos aliquando ſtruxiſſe,ut parū abfuerit,quin tota terræmotu corruerit. Sed Inſtrumēta domus. quæ ſint inſtrumenta domus,quæ relicta domo inſtructa,ad nouum dominum tranſe ant,ſæpe quæſitum eſt:& præter imagines & affixa ſpolia, iſta etiam Paulus iurecōſul t⁹ de inſtructo ſundo adnotauit:Specularia, pegmata,canales,harpagones,hamos, cē tones,ſiphones,ſcalas,perticas, ſpongiasq;, quib⁹ inſtrumentis dom⁹ contra uim ignis ad incertos caſus defenditur,ſqualor abluitur, & immunditiæ purgantur. Dixere autē centones,ex uillis groſſiorib⁹ ſagula intexta uilioribus pannis,quibus domorū tecta, ta bulata aut ligneæ machinæ militares, aduerſus incendia,ſi ignis maior uis ingruat,mu niuntur. Siphones uero, fiſtulas follibus iunctas, ſeu machinas hydraulicas,quib⁹ agi tatis,ad ſuperiora ædium exhauriunt aquā, qui etiam organa neugmatica dicti. Har pagones ferreas manus, ſeu aſſeres ferro unco præfixos, quo igni ſurenti obuiam irent, quos ab Anacharſe Scytha inuētos nonnulli uolunt. Pegmata uero compactā machi nam ex ære,marmore uel ligno,tum ornatus,tum commodi cauſa, inſtar illorum quæ in pompæ apparatu producuntur, quibus etiā intra ædes uti aſſuerant. Addit Paulus horologium æreum domi non affixum,& prothyrum,relicta domo inſtructa,ad domi num tranſire. Eſt autem prothyrum inſtar ueſtibuli plerunq; opertū, quod ante ædes & oſtium fit:quod nō eſſe ueſtibulum merito nonnulli putant,ſed ligneam ſtructuram in iſto ueſtibulo ante fores:qua obſtāte quaſi repagulo, apertis ianuis, quæ intus fiunt, non apparent,ſumpſitq; nomen à dyra quod ante ſignificat, aro autē ianuā. unde hy pothra ualuarum illa hians cauitas dicta. Cenſuitq; Pōponius iureconſultus ex autori tate Labeonis,prothyra eiuſmodi ſi pro ædib⁹ ſint affixa,ædium partem eſſe,tametſi tā eiſdem i poſſint & reponi:ſicut ligneam ſtructuram,quæ æſtate tolli,hyeme reponi ſo let,ædium eſſe Labeo putauit, quoniam perpetua cauſa parata forent:itaq; alienata do mo,prothyra eiuſmodi unacum domo ad emptorem trāſire uoluit. Verba uero Pom ponij iureconſulti de uerborum ſignificatione,hæc ſunt:Idem Labeo ait,prothyra q̄d in ædibus fieri ſolet,ædium eſt.

In extis inſpiciendis quæ proſpera quæve dira ſint,& quæ boni,quæve mali prænuncia.
Caput XXV.

QVi augurū diſciplinam obſeruarunt, quiq; illorū præſcita perſcrutati ſunt in fibris extiſq; inſpiciēdis, inter ea quæ dira aut ſecunda eſſent, multū inter fuiſſe uolunt:licet alij alio modo illa interpretari, & eorū euenta prædicere ſo leant. Et tametſi in extis contineri cor,cerebrum, pulmonem, ſtomachū,li enem,hepar,ſeu iecur,communi opinione receptū fuit,quas Græci phrenas dicunt,in credibili fabrica coniuncta,quorum ex habitu & colore,ſalubritatis & peſtilentiæ ſigna oſtenduntur:tamen nullum diſcrimē uehemētius fuit,q̄ ſi caput iocinoris,uel ipſum ie cur in extis defuiſſet, quod caput extorum dicitur, tunc omen exitij malorumq; fuiſſe, funeſtumq; & magni terroris,niſi in ſollicitudine & metu,quia curas tunc perimere pu tarūt. Cumq; hepar ex nō puro ſanguine ſit,quia ſanguis pur⁹ cogitur circa cor:īn in hepate ſedem uaticinij eſſe,& præſagium futurorū periti haruſpices opinati ſunt. Quo

Capite iocinoris non in uentro inter exta.

Sedes uaticinij in hepate

Exta peſtiferа.

menſe Claudius Cæſar ueneno interceptus fuit, ſacrificāti iocinoris caput defuiſſe con/
ſtat, quod & Caio principi eueniſſe memorant: quæ exta peſtifera dicta fuere. Si uero in
iecore extremū quod fibra dicitur, ita locaretur, ut ab ima fibra iocinera intrinſecus re/
plicata eſſent, aut ſi geminū iecur foret, per hæc læta & magna portēdi, argumētaq; fe/

Omen felicitatis ex inſpecto iocinore

ciū facere, ſicut exta duplicata magnas facere acceſſiones, prolationēq; finum & trium
phum portēdi uoluerunt. Et tametſi circa Briletum & Thermē in Thracia, & in Cher
ſoneſo iuxta Propontidē tradat Plinius, bina iocinora leporibus ineſſe, & ſi alio tranſ/
ferātur, alterum interire: tamen id non eſſe prodigium, omniū opinione receptum eſt,
Syllæ immolāti iecur extrema ſui parte ſpeciem laureæ coronæ præ ſe tulit, mirabili
oſtento felicitatis futuræ. Si uero liuidum eſſet aut uitioſum, uel ſi coquendo diſtabu
it, aut ſanies purulenta effluеret, caputue fribrarum puſtulas haberet, piaculare eſſe, &

Infelicitatis.

magna facere infortunia, cōſtans opinio fuit. Idcirco denuo augebātur uictimæ, donec
iterum cæſis hoſtijs litatum foret. Ex corde quoq;, unde ſanguinis origo manat, licet à
principio auſpicia ſumere minime ſolerēt, poſteaquam in extis corda rimari cœperūt,

Ex corde

quo tempore Pyrrhus poſt multiplices clades Italia pulſus fuit, hoc obſeruarunt haru/
ſpices, ut ſi cor ſilens iaceret, neq; palpitaret, aut in extis defuiſſet, calamitates portendi
& magnas fortunæ minas crederēt. Diuo Cæſari, dum rerum potiretur, immolāti cor
defuiſſe dicitur, triſtiſſimo euentu: nanq; haud multo poſt conſpiratione cōiunctiſſimo
rum cæſus occubuit. Quod de Pertinace proditū eſt, ut qua die morte ſublatus fuit, ſa/
crificanti non modo cor uictimæ, ſed hepar deeſſet. Si autem in ſummo corde pingue/
do foret, aut ſolito mai⁹, raptumue ab aquila aut auibus fuiſſet, nimium propicios deos
oſtenderunt. Dum Hermocrates dijs ſacra faceret, raptum cor uictimæ, & à coruo ela/

Cordis prægrandis uel exigui indicium.

tum in ſublime, felix auſpicium fecit, quo Cardiam urbem ad Corinthū auſpicatiſſime
condidit. Sicut auo Galbæ, fulgur procurāti, cum aquila exta rapuiſſet, & in ſublimē
quercum detuliſſet, imperium portendit. Fuitq; animaduerſum, cor quibus prægran
de eſſet, pauidos facere: quibus exiguū, aſpectu formidabili & audaces: quare Hermo/

Hermogēis & Ariſtomenis corda hiſpida.

genis ſummi rhetoris, & qui præcociſſimi ingenij fuit, mortui diſſecto corpore hiſpi/
dum cor inuentum eſt. Tametſi tradatur apud eruditos, eos qui hebeti eſſent ſenſu, cor
de duro & ſpiſſo: qui uero ingenio ualerent, molli fuiſſe: id quod Plinius de Ariſtome/
ne Meſſenio, & alij de Lyſandro, cuius defuncti cor piloſum inuentum eſſe, meminere.
Fel quoq; in extis augurium facere proditum eſt, quod ſub hepate anguſto ore, & fun/

Ex felle.

do ampliore apparet, ut purum illud clarumq; reddat. Si tamen geminum reperitur,
licet prodigiū ſit, tamen magnæ ſpei fortunā portēdit. Quo eñ tēpore Auguſtus apud
Actiū, profligato Antonio, uictor fuit, eo ipſo uictoriæ die, geminū fel in extis inueniſ/
ſe tradit. Arato quoq; ſacrificāti, cū geminū fel haruſpex inſpexiſſet, quæ capitali odio

Fel Neptuno dicatum.

diſſiderēt, mox ſyncera fide conciliari, ſocietateſq; & fœdera iungi prædixit, quod ue/
riſſimo euentu poſtea cōſequutū eſt. Fuitq; diſciplina augurali traditū, ut fel Neptuno
perpetuo dicatū ſit, uelut humoris autori. Quod ſi in extis prægrande fel inueniretur,
prodigij loco eſt habitū. Sed quanuis prodigioſum, magna ſemper & felicia portendit.
Fert tamē Ariſtoteles in Naxo prægrande fel pecorib⁹ innaſci: circa Chalcidē Eubœæ,
& in Ponto, pecori nullum eſſe: ceruo quoque & damæ, equo, mulo & aſino, camelo atq;
apro, uſq; defuiſſe. Sicut perdices in Paphlagonia bina corda habere, & in Biſaltia lepo
res bina iecora. Et in agro Cretenſi pecora circa Gnoſon ſplenem habere tradūt, circa
Cortynā nō habere. Vel quod idē tradit, in Seripho inſula, & in Acantho Macedoniæ
& apud Cyrenē ranas nō coaxare. Et in Emathia Macedoniæ ſues unūgulos naſci: at
q; in Cappadocia mulas fœt⁹ parere, & in Eleo agro mulos nō educi, neq; ꝓpterea omi

Ex pulmone

noſum aut prodigiū uideri. Pulmo uero ſub corde eſt ſpirādi officina: is inciſus et gemi
nus, tēpus dirimere, & diē differre tradit. Si uero ſimplex eſſet & ſolid⁹, cōtinuare tem
poꝝ curricula, nullaſq; cūctationes & mores afferre, opinati ſunt. Si uero polmonis fi
bra latere, aut cū corde & iecore cōiunctus foret, uel ſi paruo diſtingui interuallo, mi/

Ex liene.

ſeros caſus portēdere uoluerunt. Lien aduerſus iecur, ſiniſtra in parte: ſiquidem uen/
triculo annectitur in inteſtino, ut iecur purum reddat. Quod ſi in dextrā uergeret, ſe/

rale auſpicium,& prædicere quæ magno malo luuntur,haud dubiũ eſſe: qui tamẽ ab/
undãs,homines decolores facit. Quare in terra Caria Caunios,quod ſub graui cælo de/
gunt,mirum in modum lienoſos dicũt eſſe. Vnde uerbum Stratonici citharœdi, illic
ambulare mortuos,quod omnes mirifice pallerẽt facie tabifica. In Fordicidijs ſacris,q
bus hoſtias quæ uterum ferunt, immolare præcipitur,ſi fœtus biceps aut mãcus in ute
ro eſſet, uel interaneis exhulceratis appareret, extra eiuſmodi imminẽtium malorũ nũ
cia eſſe,creditum eſt. Dracones in extis apparuiſſe, lætum fecere auſpicium. cõtra Grac
cho ſacrificanti,ad exta irrepſiſſe adeſo iocinere,necem futuram & imminens fatũ por
tenderunt,quæ mox ſubſequuta ſunt. Exta quoq; de ſacrificantis manu,ab aqla fuiſſe
rapta,tam efficaci auſpicio fuere,ut nullũ præſentius aut felicius fuerit. Si tamen e ma
nu decidiſſent,uel uiſcera cruore infecta eſſent aut liuida,nigriſq; diſtincta maculis,uel
ſi omentum & membrana uiſcera continens,hians foret aut ſanguine ſuffuſa,indubiam
necem & fatale exitium portenderunt: quale Craſſo euenit,cum contra Parthos ductu
rus luſtraret exercitum,documento futuræ magnæ calamitatis. Præciſa uero hoſtiarũ
capita, ſuum ſanguinem aut exta lambere, Pyrrho ſacrificanti obitũ luctuoſum & fœ
dos euentus deſignarunt. Idem Cimoni formicarum cateruas ſanguinem uictimæ cor
ripuiſſe,adnotarunt. Ferũt tamen diuinãdi periti,ſanguinem uictimæ craſſiorem & ca
lidiorem, efficaciorem uim portẽdere: qui uero tenuior eſſet & frigidior, maiorẽ ui ha/
bere intelligentiam. Eſtq; inter exempla, præciſum caput uictimæ fluctu maris abſor
ptum,atq; extra nõ comparuiſſe, Callicratidi Lacedæmonio interitum uitæ attuliſſe.
Subit tamen illa reputatio, ueteribus tradi monumentis, gallinaceorũ fibras maxime
dijs gratas uideri,ſicut talparum magi ueriſſima dicunt,illiſq; haud ſecus quã ſolenni
uictimæ pulcherrime litari. Hæc enim ſunt exta argutiſſima,in quibus diuina mẽs in
eſſe creditur. Fuiſſeq; Cypriorum inuentum,ex ſuillis extis fieri diuinationem,quodq;
niſi ex ſana uictima,neq; litari,nec futura prænoſci poterãt. Ea uero exta quæ nihil ha
bant diuinationis, quæque expianti nõ litant, tanquam ſine nutu, nulloque afflatu di
uino muta dicuntur,quibus non eſſe litatum notabatur. Quæ autem multũ felicitatis
& fortunæ pollicẽtur,regalia dicta ſunt. Apud magos uero,talparum exta & ranarũ
euentus fortunatos, nonnunquã magnos caſus prædicere crediderunt. Cumq; cætera
uiſcera,detractis extis,poſtquam litatum erat,aræ impoſita,igni darentur,ipſa tamen
exta nunquam elixa,ſed ueru decocta apponebantur: ſola tamẽ arietis exta aqua elixa
ſacris epulis apponuntur. Neptuno uero & fluctibus quum ſacra faciunt,mare ingreſ/
ſuri,aliquando ipſam hoſtiam,nonnunq̃ cruda exta in mare proijciunt, & uina infun
dunt. Illud utiq; nõ ab re fuerit meminiſſe,quod periti rerum literis adnotarunt,ſingu
lis uiſceribus hominum ſuam uim & affectus innatos fuiſſe: idcirco homines ſplene ri/
dere,felle iraſci,iecore amare,corde ſapere & timere.

Fordicidia ſacra

Dracones in extis apparuiſſe

Exta ab aqla rapta.

Exta e manu Lapſa

Capita hoſti aurũ præciſa ſuum ſanguinem lambentia

Sanã uictimã eſſe oportebat

Exta quæ apponerentur in uictimis

Neptuno & fluctibus ſacrificãdi ratio

Sua quibusq; uiſceribus uis.

Conſualia, equitia, & ludi Apollinares, quando à Romanis fierent, quoue modo Diti ſacra fiant, & quo tempore. Caput XXVI.

ROmulum urbis conditorem,pace cum finitimis parta, Neptuno equeſtri ſo
lennes feciſſe ludos,Conſualiaq; appellaſſe,in quibus Sabinas rapuit,autores
memorant. Fuit enim Conſus conſilij deus,cuius ara in circo maximo,undiq;
aggeſta humo,abdita erat,quod arcanũ eſſe conſiliũ putarũt,quã arã cum lu
dos celebrant, omnibus adire fas eſt,reliquo anni tempore non eſt licitum: in qua Ro
mani ſacrificijs igneis alijſq; ſolẽnibus feſtos agere dies aſſuerant: quæ feriæ publicæ di
ctæ ſunt, in quibus ſacris uictima erat mulus, quoniam id genus quadrupedũ primũ
uehiculo iunctum fuiſſe credunt,eo quod Lunæ uehiculum traherẽt,equoſq; & aſinos
coronis ſertiſque exornare,& feriari,neq; illos labori admittere mos erat, quod inſtituta
nauigatiõe,quum omnium generum merces nauibus aduehantur,ocium quodammo
do iumentis & remiſſio data ſit: uel quod equos primum Neptunus domuerat,& equi/
tãdi artem inuenerat,quare Hippius dicebatur. Huic Sextili menſe die octauo poſt de
ciam, equeſtres ludos Romulum inſtituiſſe ferunt, quarto ab urbe condita anno,qua
die raptas Sabinas uolũt: tametſi menſe Martio primum Conſualia inſtituta,eoq; tem
pore raptas Sabinas nõnulli teſtati ſint. Pleriq; dijs laribus,dũ Romani ludos celebrãt,

Conſualia

Cõſus atq; eius templũ

Victima in Conſualib9

Neptunus equorum domitor

Conſualia quando celebrata.

Romulum Sabinas rapuiſſe dicunt. Erat ergo is ludus, ut equi & muli iuncti & ſoluti in circo maximo, magno ſpectātium ſtudio currerēt. Qui uero fuerit raptarum numerus, inter autores diſcrepat: quidam non ultra triginta fuiſſe tradunt, quæ curijs nomina dedere: nonnulli quingētas, pleriq; ſeptē & uiginti, ut Valerius Antias: alij ſexcētas & tres ſupra octoginta. Præterq; ludos Cōſuales, Martiquoq; in Martio campo idem Romulus ludos inſtituit, quo ab equorum curſu, Equitia nuncupauit: qui, ſi quādo alluuione Tiberis inundaſſet campum, in Cælio monte, ubi Martialis campus erat, colebantur: ſicut ui fluminis inundato circo maximo, extra portam Collinam ad ædē Veneris Erycinæ Apollinares celebrarunt. Erant enim ludi Apollinares ex prædicto Martianorum carminum, quibus Cannenſis clades ſcripta fuit, bello Punico ſecundo, uictoriæ cauſa inſtituti. Alij a Cornelio Sylla prætore urbis ex reſponſo Martianorum fratrum, à quibus fata Romanorum præſcripta erant, inuentos dicunt fuiſſe. In quib⁹ decemuiri Apollini boue aurata & duabus capris auratis, Latonæque boue aurata, ſacra Græco ritu facere aſſuerant, quos prætore præſidente, populum laureatum ſpectaſſe, Apollini pro cuiuſque copijs ſtipe data, Titus Liui⁹ autor eſt. Cūq; antea incerto die fierent, Publius Licini⁹ Varius prætor urbis legē tulit, ut dies ante tertio Nonas Quintiles his ludis ſtatus foret, isq; in perpetuum ſacer haberi cœptus eſt. In quorum celebritate, matronas ſpectatæ pudicitiæ in propatulo epulari, omniq; cæremoniarum genere feſtum diem agere produnt, puerosq; manib⁹ amplexos pſallere & hymnos Apollini canere, ſicut Dianæ uirgines. Quæ quidem Equitia ſingulis annis duodecimo calendas Maias circo maximo celebrarūt, qui dies cerealibus incurrebat, in quibus poſt equos, uulpes ſtipulis alligatæ, accenſa flāma, curſitabant. Præterq; aram Cōſi, quæ in circo fuit ab acceſſu hominum ſemota, etiam ara Ditis & Proſerpinæ in loco abdito in Martio campo ad Tarētum colebatur, locum denominatū, quod ibi Tiberis ripas tereret, qui Rumon propterea dictus & Serra, ad quam ratus erat acceſſus hominū. Dijs enim inferis aram non à terra ſublimem, ſed ſub effoſſa humo ſtatui decere putabant: ad quam ex præcepto Sibillini carminis, altero & quinquageſimo anno ab urbe condita, ſacra & ludos inſtitutos memorant, ad eamq; ter annis ſingulis acceſſum placandis manibus patere: uidelicet poſtridie Vulcanalia, & ante ſexto Idus Nouembris, & ante tertio Nonas Octobris. Apud Eleos uero Plutonis templum ſemel tantum patefit, & quanuis patens, nulli introire licitū eſt. Sicyonij quoq; ſemel annis ſingulis Eumenidū prope Aſopum diem agunt, & ſacrum faciunt. Cumq; humanis capitibus prius Ditē placarent, poſtea ab Hercule admoniti, hominum ſimulacra uictimas dederūt. Obſeruatumq; fuit, ut ſterilibus pecudib⁹ & iuuēcis, ac uino, melle, lacte & ſanguine Diti ſacra fiant: Quāquam Numæ legibus inferis dijs uina libare uetaretur, his uerbis: Vino rogum ne reſpergito. Eas quidem aras, quæ plerunq; geminæ fuerunt & pares, dum ſacra faciunt, ſicut reliquas inferorum, nigris uittis aut ceruleis ornāt, & cupreſſo. Cumq; pecudes immolant, ſpirantem cruorem in effoſſam terram mittunt: uinūq;, lac & mel una infundunt, uiſceraq; cæſæ uictimæ ter circum aras ducūt, igne accenſo, hoc piaculari ſacro inferos euocari arbitrati. Inualuitq; mos, ut infernis dijs facturi ſacra, pares uictimas easq; ſiniſtra immolent: & quum manes expiandi ſunt, pocula libent, rogūque uino, aut ſepulchrū conuerſa manu inſpergant, in quibus litaſſe piaculū erat: nigrasq; hoſtias immolent, uinaq; effundant, uaſaq; in ignem mittant, uiſceraque igni appoſita oleo inſpergant, quippe Diti ſacra exhibētes, cui omnia perdere proprium eſt: lignaq; ſterilia e ſepulchris eruta, atro igni apponant: neque oriente luce, ut ſupis, ſed noctu uel meridie, aut decreſcente die, hoſtiā immolare conuenit, capite ita conſtituto, ut terrā, non cælum ſpectet. Cumq; in deorum ſacris qui rem diuinā facit, corporis prius ablutione purgetur: inferis, qui funebria exhibiturus eſt, omiſſa ablutione, leui tm̄ ſpargitur ramo. Eſt tamen Fabij Seruiliani pōtificis maximi diſciplina traditum, ut atro die manibus parentare non liceret, ne infeſti manes fierent: quia quum in his ſacris Ianū et Iouē præfari neceſſe ſit, quē atro die aduocare piaculare eſt, eo die ſolenni precatiōe uti, & inferis ſacrū facere uetabant. Hi tñ ludi ad Tarentū ſeculares dicti, q nō ſtato die, ſed à prima origine, ſingulis centū annis, ex præcepto Sibyllinorum carminū fiebāt, quo/

Ludi forma in Cōſualibus Sabinarum raptarum numerus.

Apollinares ludi.

Apollinares quo die celebrati.

Equitia quādo celebrabantur.

Deorū inferorūq; ara ſub terra.

Plutonis tēplum.

Quibus uictimis Diti ſacrificabatur & qua cæremonia.

Manes.

Manibus atro die parentare nefas.

Ludi ſeculares.

nias tranſgredi aut omittere, nulli fas erat: ſiquidem ſi lapidibus pluiſſet: Nouẽ diali ſemper ſacro expiatum fuit: hoc enim ſacrum nouem dies colebatur, quod uel prætor urbanus, uel põtifex maximus ex ſenatus decreto indicebat: idq; uel cæleſti uoce in Albano miſſa, uel haruſpicũ monitu. Si uero cæleſtes minæ terroresue, aut tetra enũciarentur prodigia, formidinesq;, uel ſi terribilis ſpecies, aut quid nouum & inopinatum oblatum eſſet, ut cũ duo uiſi ſoles, facesue de cælo colluxiſſent, aut crinita ſidera inſigni nouitate, uel igneus turbo, atq; inſolita mundi facies fulſiſſet: ſtrepitusue armorum de cælo auditus, & ingentib' procellis effuſus imber foret, uel miſto ſanguine Tiberis fluxiſſet, tectaq; publica ædesue deorum de cælo tacta eſſent, aut alia terribilia monſtra & prodigia cæleſtia oſtentantia minas apparerent, his auertendis terroribus, piacularib' ſacrificiis factis ad placandas iras, uel feriæ indicebãtur, aut lectiſternia tribus ſtratis lectis, Ioui, Vulcano & Mineruæ, (ſiquidem hi iactus fulminum poſſidebant) nonnunquam ludorum celebritate, decreto pontificum procurabãtur. Fiebant enim ſupplicationes cum ſolenni precatiõe urbe tota, circa omnia delubra phanaq; & puluinaria, in quibus honos diis dabatur: ſenatoresq; & patritii cum coniugibus & liberis, plerunque coronati, nonnunquam omnes tribus & ordinis, præeunte pontifice maximo, aliquando duumuiris, præcedentibus pueris ingenuis & libertinis, ac uirginibus patrimis & matrimis coronatis, uel lauream tenentibus manu, uoce modulata pronũciantib' carmen, prælata pompa, frequentes ſupplicare, & pacem deum expoſcere ſolebant. Græci uero ſi quando territi malis ſupplicabãt, uetuſtum carmen inter uota p̃cesq; cani iubebãt, hoc tenore: Beatoꝝ antiquiſſima ſanitas, in omni tempore tecum ſum. Quæ quidem puluinaria, apparatæ lecticæ diuoꝝ erãt, in quibus numina ꝓ maieſtate iuxta aras ſublimia extabãt, quibus faſciculi ex uerbenis (ſtruppi uocati) pro capitibus locabantur. Hæ quoq; ſupplicationes, ſi quod iuſtũ bellũ in exteras nationes indictũ, aut ſi ꝓ aris focisq; & deoꝝ templis, ac ſolo patrio pugnãdum foret, ut ea res populo Romano ſociisq; ac nomini Latino bene & feliciter eueniret, utq; bonis auſpiciis ac diis beue iuuantibus arma ſumerẽt. Ac uictoribus bello uiris, ob res feliciter ductu coꝝ geſtas, in quibus grates diis agebant mulieresq; eximios cultus, uiri p̃textas atq; ampliſſima ornamenta ſumebãt, à ſenatu maximi muneris loco ſæpe tributæ ſunt, modo pluriũ dierũ modo paucoꝝ, prout magnifice geſta, & proſperi ſucceſſus poſtulabant. Diuo Iulio in expeditione Gallica, contra quos multiplici clade dimicatum eſt, ob claras pugnas quindecim dierum ſupplicatio decreta fuit. Et Decius Brutus ob profligatũ Antoniũ bello Mutinenſi (quod antea contigit nulli) quinquaginta dierum ſupplicatiões meruit. Cicero quoq; in ſenatu C. Octauio ob res feliciter geſtas, per om̃ia templa phanaq; pariter quinquaginta dieꝝ ſupplicationes decreuit. In quibus grãdes natu matres manibus amplexæ, & uiri ſemotim coronati procedere, & cũ bonis precationibus & fauſtis omnibus ad tẽpla conuenire, & diis gratias agere ſolebãt. In his quoq; p̃cipue ciues lætari, quod uitulari dixere, delubra patere, aras ſacrificiis fumare, honoreq; ac donis cumulari, nonnunquã uinum & thus publice dari legimus. Fuitq; ſupplicatio aliquãdo prærogatiua triumphi: nam quibus ob res bene geſtas ſupplicationes decretæ ſunt, haud multo poſt feliciter cõfectis bellis, à ſenatu ſpecioſos triumphos datos comperimus. Obſeruatũq;, ut quoties obſecrationes, ſupplicationesq;, aut lectiſternia indicebãtur, à iurgiis & litibus tẽperarẽt, uinctisq; uincula demerẽt: & tametſi ob rei militaris facinora aut partã uictoriã, ſupplicatio decerni ſoleret duci abſenti, uni tñ Ciceroni togato & præſenti, ꝙ remp. e coniuratorum manibus eripuerat, & ciues conſeruarat, ſupplicatio decreta fuit. Eſtq; animaduerſum, plerũq; à matronis quib' uiri eſſent, Iunoni ſupplicatum, primũ in Capitolio, deinde in mari proximo, unde hauſta aq̃ templum & ſimulacrum inſpergebãt: Poſt aliquot uero ætates, defluxis moribus, & collapſa diſciplina militari, ob leuiſſimas ſæpe cauſas, & quæ ad remp. uix pertinerẽt, ſupplicationes decretas inuenimus: quippe Neroni ob recitationem carminum in theatro, uel ob fugas ciuium infandas, & ob publicas clades, quod ſæuitum eſſet in noxiorum bona, & leuibus de cauſis ſæpe decreuit ſupplicationem ſenatus: nam quoties fugas aut cædes iuſſiſſet Nero, toties diis grates habitas autores referunt. Fuitq; iſta uaga po/

Expiatio ubi lapidibus pluiſſet.

Vbi ex cælo oſtenta apparuiſſent.

Supplicationes quibus ceremoniis fierent.

Puluinaria in lectiſterniis.

Alia ſupplicationũ cauſa.

Supplicatio D. Iulio decreta.

Decio Bruto

Supplicatio triũphi prærogatiua.

Iunoni.

Supplicationes ob leuiſſimas cauſas.

pularis ſupplicatio. Græcis autem ob proſperos ſucceſſus, partam de hoſtibus uictoriam, rarenter ſupplicatio, ſæpius epulum per ſingulas tribus publice dari, & ludi indici ſolebant. Si cui tamen ſuplicatio pro inſignibus factis dabatur, apud Athenienſes ſeruatum eſt, ut uaſa aurea & argĕtea in pompis efferrent, & ſacra decernerent, quaſi hoc

Vbi monſtra edita eſſent

magnificum laudationis mun⁹ foret. Si uero ſeminates, aut inſoliti animalium partus, & alia monſtra informia edita eſſent, iuſſo fœtu exportari, & in mare uel flumen deijci, à ter nouenis uirginibus, carmĕ per urbem canebantur, donum deinde Iunoni ferebatur.

Ob bubonĕ aut lupum cellam Io. aut Capit. ingreſſum

Quod ſi bubo uel lupus cellam Iouis, aut Capitolium intraſſet, propter id prodigium, tedæ aut uictimæ, nonnunquam ſulfuris & aquæ luſtratione urbem aut Capitolium expiarunt & luſtrarunt, quæ uictima Amburbialis dicta. Licet ſingulo perfecto quinquennio, per cenſores urbem luſtrari ſue, oue & tauro: aut uerre, tauro, & ariete, qui circunducebătur, quæ Solitaurilia uocantur, inueniamus.

Solitaurilia & eorundĕ cæremoniæ.

In quo fuit cŏſtitutum, ut mĕſe Februario quo tempore urbs luſtratur, Februo (qui luſtrationi præeſt) in primis litarent & ſacrum facerent: mox cenſor in magna ordinum frequentia deos imperij præſides ſolenni precatione aduocaret, ut rem Romanam, urbes, templa, fines, aquas perpetuo ſeruarent incolumes, & proſperos ſucceſſus darent, dubijſque conatibus adeſſent: malaq; auerruncarent, uotaque inſequens luſtrum promitterent: circumque urbis pomœrium ſereno cælo, pontifices, flamines & omnes augures, ſacrificuli & uates, Veſtales uirgines, galli ſacerdotes, ſeptemuiri epulonum, quindecimuiri ſacrorum & ſalij, ſequentibus patribus & omni plebe, Gabino ritu cum ſolenni precatione procederent.

Quid in luſtris cŏdendis precabătur a dijs.

Cumque in precationis carmine, quum luſtrum conderent, antea rogaretur, ut dij immortales rem Romanam uolentes propicij; propagarent, & ampliorem facerĕt: poſtea aucto propagatoq; late imperio ad ſummum culmen, Scipio Aemylianus cenſor, in condendo luſtro, non ut ampliorem facerent, ſed tantum ut rem Romanam ſeruarent incolumen, rogari iuſſit, tanquam ad ultimum amplitudinis prouecta eſſet. Manſitq; diu mos, ut in omni precatione quum pro populo facerent, pro ſenatu quoque & quiritibus precarentur: neque fas eſſet, in ſolenni prece ſine altero alterum nominare: ſicut Athenienſes (ut refert Theopompus) quum uota dijs effunderent, Chijs & ſibi proſpera precabantur. & in Panagyris, quæ ſigulis quinquennijs fiebant, per præconem ſibi & Platæenſibus bona precari uſurparunt. Deinde Philippo ſubirati, propter cŏtinuas clades & belli mala decreto ſanxerunt, ut quoties ſacerdotes proſpera Athenienſi populo, ſocijſq; & exercitui precabantur, toties Philippum, liberos, terreſtres naualeſq; copias, atque omnem Macedoniam, exitiali carmine & diris imprecationibus deteſtarentur. Nero tamen dum Iſthmi opus auſpicatur, in præfationis carmine ſi tantum &

In luſtro publicus luct⁹ minutus.

populo Romano bona precatus fuit, diſſimulata ſenatus mentione. Vtq; cum luſtrŭ fieret, publicus luctus populo minueretur, quia in publica lætitia illuie & luctu fœdari non decebat.

Sulfur luſtrationibus adhibitum.

Sulfur quoque luſtrationibus adhiberi plerique uolunt: fuit enim religioſum, maximeq; ualuit procurandis religionibus, ad expiandas ſuffitu domos, quæ luſtratio in rebus pluribus fiebat ob incolumitatem: nam uitula præcedente, aut agna coronata, meſſis, ager, fundus, terra, grex uel pecus, ter circŭluſtrabatur, proſequente agreſtium turba cum fiſtula ſolenniq; pſaltatu & clamoribus, deum deăue, cui ſacra fiunt, inuocante, uti morbos, uaſtitudinem, calamitates & intemperies prohiberĕt, fru-

Ambaruale ſacrum ad tutandum imperium.

mentaq; grandire & bene uenire ſinerent, paſtores pecoraq; ſeruarent. Quod quidem ambaruale ſacrum etiam tutădis imperij finibus fiebat: primus enim imperij finis, ſeſti locus, ad quintum ſextumue lapidem ab urbe notabatur: mox Lauini, ubi dijs patrijs Romani reges pro ſalute urbis ſacrum facere aſſuerant. Poſtea Anco regnante, uſq; ad

Oſtia quădo condita.

mare imperium prolatum, Oſtiaq; in ora Tiberis condita. Tempore deinde procedente, longe dilato auctoq; imperio, poſt magnos progreſſus alijs in locis, ubi fines Romani imperij erant, pontifices uno ſimul tempore uelut in patrio ſolo ſacrum cŏcelebrarunt, & ambarualem uictimam fecerŭt: donec Romani imperij terminus a Gadib⁹ ad mare rubrum & Oceanŭ, & ab oriente ad Euphratem, quo Lucullus proceſſit, & Oluros, quo ductu Pompeij Magni Romana ſigna illata, ſunt, imperij termin⁹ ꝑpagatus fuit a meridiano uero ad tractum Libyæ, & ad Septentrionem ad Rhenum & Iſtrum,

qui quidem latius proceſſerunt, quam Cyri imperium fuiſſe traditur, cuius regnũ terminos habuit ab oriente mare rubrum, ad ſeptentrionem pontum Euxinũ, ad occidentem Cyprum & Aegyptum: ad meridem uero Aethiopam. Si tamen ager luſtrandus foret, ita luſtrabatur, ut Iunoni & Iano uina libarent prius, mox Martem patrem, ut ſciens uolensq; propicius adeſſet ſibi & familiæ, aduocarent, agrumq; perfecto ſacrificio luſtrarẽt. Apud Græcos urbs exemplo Epimenidis luſtrabatur, ut binas oues nigri & candidi uelleris ex urbe pagoue, quo ire uellent, liberas dimitterent, ſubſequutis cuſtodibus, qui illas ubicunq; accubuiſſent, benefacienti deo immolarent. Gallis uero luſtrãdi urbem uſus erat, ut hominem purioribus cibis anno ſaginarent, ac feſto die urbe tota circunductum extra pomœrium educerent, eumq; mox lapidibus obruerent. Si autẽ oues luſtrarentur, obſeruatum eſt, ut paſtor ſummo diluculo aqua illas inſpergeret & ſulfure, herbaq; ſabina & lauro igne ſuccenſis, circum ouilia ſuffumigaret: cumq; ſacro carmine, milio & libo cum lacte & ſapa Pali ſacra faceret: quo ſuffitu pecora expiari & morbos depelli, ac diras tabes exterminari putarunt. Quod ſi exercitus luſtrãdus eſſet, is inſtructus, præcedente ſue aut hirco, oue & tauro, in campo Martio luſtrabatur, armatosq; milites, pedites, equitesq; lauro coronatos rem diuinam & luſtrale ſacrificium facere oportebat ſub diuo, ut fuit a Seruio inſtitutum, qui hoc luſtrationis genus inuenit primus: quem diem Armiluſtrum nuncupant, in quo id magnopere ſeruatur, ut qui hoſtias ducunt, eligantur bonis nominibus, inde certa omina & felices ſucceſſus toto exercitui captantes. Manſitq; conſtitutum, ut quum exercitus & caſtra luſtrabant, triticum militibus pro cuiuſq; contubernio daretur, & ſingulis drachmæ, muneraq; & donatiuum, uotaq; in proximum luſtrũ exoluẽda duces promitterent. Macedonibus uero inter diuiſam hoſtiam, priorem ad dexteram, poſteriorem ad læuam uiæ, aut diſciſſæ canis uiſcera, armatas copias & exercitum traducere, inſtructo paratoq; milite præcedere, & ſimulacrum pugnæ edere: cumq; cohorte regia & omni belli apparatu, arma ab ultima origine regum proferre, & ſacrum piaculare facere, luſtrãdi mos fuit. Xerxes autem milite detrectante militiã, in duas partes diſſecto, exercitum traduxit, & hac uictima execrabili milites luſtrauit, & crimina expiauit. Si uero claſſes naualesq; copiæ luſtrarentur, diſpoſita claſſe in litore, arã quæ mari abluebatur, cõſtruere conuenit: in qua ſacerdotes uictimas cæderẽt, mox circunſtante exercitu, cæſam uictimã atq; exta per claſſem in litore diſpoſitam nauiculis circunferrent, cum ſolenni carmine & precatione, ducibus una inſidentibus in ſcaphis: diuiſæq; hoſtiæ partem in mare cum uiſceribus porricerent, partem uero flammis adolerent, eo modo claſſem luſtrari & calamitates depelli opinati. Rogus quoq; militari more luſtrabatur, ut inſtructæ armatæq; acies ter circum incenſam pyram, ubi defunctos in acie cremabant, arma quatientes cũ luctu & lamentabili carmine, nunc frena & balteos, nunc galeas & criſtas, ſæpius enſes & arma ſpoliaq; in ignem mitterent, & cum tripudiis decurrerent: hoſtiisq; ad rogum immolatis, inferias occiſorum manibus darent: flammaq; extincta, occiſorũ cineres multo arenæ aggere cumularent, quum tot urnæ ſingulis non ſufficerent. Curias quoq; & populum purgari accepimus, ut excerptum uitulum ex fordæ bouis immolatæ utero (ſicut in Fordicidiis mos eſt) per ueſtalem natu grandiorem igni comburerent, exq; illius cinere, & equi ſanguine, aduſtisq; fabarum ſtipulis ſuffimen fieret, quo populus & curiæ Palilibus purgantur, quod quidem in templo Veſtæ præcipua cura ad dubios caſus & incerta fortunæ ſeruabatur, hoc modo ab infortuniis populum uniuerſum expiari putantes. Præter quæ, Tubuluſtria ueteres celebrarunt, diebus quibus Martio menſe tubæ ſacrorum in atrio Saturio luſtrabantur. Somnia quoq; meticuloſa & curas, fluminis abſolutione purgari, & faſcinationes ſaliua ieiuna repelli, ueteri ſuperſtitione creditum eſt. Apud Athenienſes & Lydos ſacrum piaculare fit, ut conciones, theatra & populum minutis procellis luſtrent per periſtiarchos, & ita calamitates auerterent & auerruncarent. Sed quod eſt de ſulfure dictum, idem de lauro & uerbenaca compertum eſt: ſiquidem uerbena & laurus, ſuffitionibus frequens fuit, propter religionem animo incuſſam, quod qui aliquo eſſent piaculo polluti, ſæpius ſulfure, nonnunquam aqua, ouo, igni, uerbena & lauro expiantur. Tres enim iſtæ ſpecies ueteribus fuere uſu fre-

Agri luſtrandi ratio

Ouium luſtrandarum ratio.

Claſſium ac naualium copiarum luſtrandi mos.

Curiarum ac populi luſtratio.

Laurus.

Tres purgandi ſpecies.

quenteſt: aut enim teda & ſulfure purgari, uel aqua ablui, uel aere uentilari ſolebant, quod Homeri teſtimonio a Græcis ſeruatum legimus: apud quem Vlyſſes cædem procorum igne & ſulfure expiari iuſſit: & Oreſtes aqua, quæ ſeptem fluminibus confundebatur, ablutus, dimiſit furorem: quam marinam eſſe cõuenit, quum propter uim igneã magnopere purgationibus cõſentanea putetur: nanq; mari ſæpe expiantur quæ uiolata ſunt. Troezeni quoq; ut a materna cæde Oreſtem expiarent, ex Hippocrene aquam adhibuerunt. Inter reliquas uero expiationes, prodit rarũ expiandi genus, ut qui deos ſibi iratos & nunquam propicios cerneret, linteatus lucernam & laurum manu tenens, genibus obrepere debeat, & uocibus acclamare, numinaque ſibi irata palam profiteri. Ipſam uero laurum, quum ſuffitionibus & magicæ adhibetur, accendere & igni admouere cõuenit: quæ ſi admota ſonanti⁹ crepit, haud dubie propicia numina deſignauit: ſi uero nullo murmure tacet, infelicitatem. Aliter in prophanis uſib⁹ oleam aut laurũ comburere, infandi auſpicij erat: præterq; laurum etiam myrtum ſuffitionibus addiderunt. Oleumq; & bitumen marina inſperſum aqua, admiſto ſulfure, atq; æs, in luſtrationib⁹ expiationibusq; adhiberi cõpertũ eſt. maximaq; dabatur opera, ne quib⁹ diebus urbs populusue excidium aut calamitatem inſignem paſſi fuiſſent, luſtrũ quoquo modo fieret, quia fœdo exitu & graui ſtrage omnia caſura putabantur. Quod ſi bouem aliudue animal loquutum, aut hoc genus portenta nunciata forent, ueteris inſtituti erat, ſub diuo ſenatum & patrum conciliũ haberi, quod expiationis genus putarũt. Fiebat enim ſenatus non in Roſtris, neq; in curia, ubi habetur frequẽs: ſed in loco aprico & patenti cælo, ab auguribus tamen inaugurato, ne irritum ſenatuſconſultũ fieret. Si uero terra ingenti concuſſa motu, aut urbs agriue contremiſcerẽt, quod raro euenire & magna portẽdere dixerunt, ſæpius ſupplicationem in triduum decreuere, duumuiris præeuntib⁹: nonnunquam ut ex una familia omnes coronati ſupplicarẽt, uel ferias prætor urbanus ægris leuandis mentibus indiceret, concione aduocata. Nomẽ uero dei cui ſaciũ fieret, ſupprimebat, utq; iurgijs & litibus temperarẽt, admonebat. Fuitq; animaduerſum, nunquam urbem Romam tremuiſſe, quin alicuius futuri mali prænunciũ eſſet: utq; ſemel motu terræ enunciato, pro quo feriæ indictæ, conceptæue erant, alium terræmotum eadẽ die nemo enunciaret, ꝙ fœdum & magni diſcriminis foret. Cur aũt dei nomẽ cui ſacrum fieret, ſupprimebant, illud cauſæ traditur, quod cum telluris motorem certum deum, qui eam uim haberet, ueteres non dignoſcerẽt, illum qui huic rei præeſſet, nuncupare pontificales uetarunt libri: & ne ancipiti æſtimatione ferrentur, aliumq; pro alio deo colerent, aut non offenſum numen placarent, ſatius duxere, dei nomen cui ſacra fierent, ſupprimere, quam illum fruſtra aut perperam nominare. Illud uero non eſt ab re dixiſſe, quod apud Athenienſes ſeruatũ legimus, ut ſi qua enunciarẽtur monſtra, quæ expiatione egerent, Agyis, id eſt, ueſtibularijs dijs, in ſemitis uiarũ ſacra exhiberent: quare Agyleus Apollo colebatur eximie, ut ſi id bene & feliciter caſurum eſſet, pſperos ſucceſſus darent, & promiſſa firmarent atq; admitterent: ſi uero moles aliqua inſtaret mali, aditu inhibito & obſepto, auerterent & auerruncarent.

Expurgãdi genus, dijs perpetuo alicui iratis.

Oleum, bitumen & æs cum ſulfure luſtrationibus adhiberi ſolitum.

Nomen dei ſubticebatur in terræmotus expiatione.

Athenienſium expiatio in monſtris enunciatis.

Quæ affinitas cum Sexto Tarquinio Superbi filio, & quæ Collatino cum Bruto, & Lucretiæ cum utroq; fuerit. Caput XXVII.

SV per Ouidij Naſonis uerſu de faſtis ſecundo, ubi Lucretia Sextum Tarquiniũ Superbi filium, ſingulari ſcelere & audacia domi excepit, hoſtem pro hoſpite, quum illius ſtuprandæ mala eum libido cepiſſet, dum inquit:

Comiter excipitur, ſanguine iunctus erat:

Quo iure cognationis Lucretia Sexto Tarquinio iungeretur, & quid Iunio Bruto, qui Tarquinium regno eiecit, affinitatis cum Lucretia fuerit, apud ſtudioſos, animo tunc ocioſo & remiſſo inter circulares iocos quærebatur, ſuperuacua tunc forſan diſputatione. Cumq; nonnulli ob incertam cognationẽ Tarquinij, Collatini & Egerij, ancipiti æſtimatione ferretur: nos in re obſcura ob uetuſtatẽ dum cognationis gradũ per om͞ia exempla colligimus, inuenim⁹ Iunium Brutũ Tarquini a ſorore Superbi regis natum, utpote ex ſorore genitũ, Superbo nepotem fuiſſe. Collatinus uero, cui Lucretia nupta fuit, quum Egerij filius foret, ſiue (ut nonnulli tradunt) nepos: ipſeq; Egerius cum Tar

Iuni⁹ Brut⁹ Tarquinij Su pbi nepos.

quinĳ Priſci frater fuerit, nihil ambigitur, quod ſi Tarquini⁹ Priſcus Superbo auus extitit, quin Collatinus nepos Egerĳ, frater patruelis Superbo, & Sexto auunculus fiat. Quod ſi Egerium Collatino patrem dicamus fuiſſe, prout frequens opinio eſt, haud dubie Collatinus Superbo nõ frater, ſed uelut ex fratre aui natus, maior auunculus foret, inuicemq; Sextus Tarquinius Collatino pronepos fieret: Lucretia uero eo gradu, quo Sextus Tarquinius Collatino ſanguine iunctus erat, eodem affinitatis iure Sextũ attingeret. Quod ſi Collatinus & Brutus ex duabus Tarquinĳ ſororibus editi ſint, prout alĳ cenſent, nulla controuerſia eſt, quin Collatinus & Brutus arctiſſimo gradu coniuncti fiant: ipſeq; Sextus Lucretiæ nepos ſit. Si autem Tarquinius Priſcus Superbo non auus, ſed pater fuit, ut multi exequuti ſunt, Collatinus Egerĳ filius, & Superbus, uelut ex duobus germanis prognati, fratres patrueles erunt, Lucretiaq; Collatini uxor, nulla dubitatio foret, quin Sexto auuncula cenſeatur: interq; Sextum & Lucretiam iura ſummæ neceſſitudinis forẽt. Hic eſt enim ille Brutus omnium ſermone celebratus, qui legum & libertatis ſummus autor et uindex, cum furere ſe ſimulaſſet, latẽtem animũ nimium diu reconditum, ſuo tempore detexit: magnificaq; oratione, non uecordis & dementis, auunculo imperium abrogauit: populusq; Romanus auſpiciũ imperiumq; ſequuti ſuũ, ex graui ſeruito & dominatu regio ſe in libertatem uendicauit. Sed quod de Iunio Bruto, qui Tarquiniũ regno eiecit, idem de Decio Bruto, qui conſpirans cum Caſſio, necem Caio Cæſari intulere, ducesq; & aſſertores Romanæ maieſtatis fuere, factum comperimus: ſiquidem hic propiore affinitate Cæſari, quam Iunius Brutus Tarquinio iunctus fuit: non enim nepos, ut ille, ſed filius eſſe creditus eſt. nam quum Seruilia ſoror Vticenſis, materq; Bruti fuerit, cum qua adoleſcens Cæſar conſuetudinem non ſine probro habuiſſe fertur, cumq; eo tempore Brut⁹ ex Seruilia natus foret, haud dubie Cæſaris fili⁹ uulgo habitus eſt. Quod ipſum Cæſarem die cædis ſuæ, quũ undiq; infeſtis mucronibus appeteretur, dixiſſe ferunt. Iunia uero tertia ſoror Bruti, Caſſio nupta fuit. Porcia autem Catonis filia, mulier non muliebris ſpiritus, quũ Bruto nupſiſſet, eum miris modis, & ſuper omnium amorum ardores amaſſe fertur, ex qua Bibulum tulit. Quæ cum poſt afflictas fortunas Bruti necem audiſſet, quum mori animo deſtinaſſet, idq; fixũ ſtatutũq; haberet, & ne uim ſibi afferret, uetita arma fuiſſent: ea præſentia animi fuit, ut clauſo cubiculi oſtio, ne cuius interuẽtus facinus moraretur, incẽſo carbone, & ſibi in fauces indito, memor generis & Romani nominis, necem ſibi ipſa conſciuit: tantus uigor animi ingenĳq; fuit, tantiq; ſpiritus mulier, admonitu patris, q pariter man⁹ ſibi mortifero uulnere intulerat, fuiſſe credita eſt. In qua quidem re ſubit recordatio, ueteribus literis & annalium monumentis extare, quod tametſi apud uarias gentes uim ſibi afferre, & necem ſua ſponte cõſciſcere, dignũ laude & magni fuerit habitum: apud Thebanos tamẽ, qui mortem ſibi cõſciuit, nulla fuit laude dignus: quin potius id crimini dabatur & probro, eoq; facinore pudendam inſcitiam & impetitiã coarguebat ſuam, uelut ſui carnifex, immanisq; naturæ foret. Athenieñſes uero cũ necẽ quiſquã ſibi manu cõſciuiſſet, defuncto cadaueri manũ tanq̃ facinoroſam abſcindunt: illamq; diuiſam a corpore, inhumatam relinquũt, reliquũ uero cadauer humo tegunt. Quod Platonis documentũ fuit, q cenſuit optimũ quenq; infracto animo uim fortunæ & incurſus calamitatũ potius ferre, & niſi cũ dies promiſſus aduenerit, neminẽ iniuſſu Dei mortẽ ſibi cõſciſcere, aut ante tẽpus fato fungi oporteretidq; magnificẽtius præclariusq; uideri.

Collatini cũ Supbo cognatio.

Collatini & Bruti cognatio.

Mortẽ ſibi cõſciſcere apud quos laudi, & apud quos contra probro dabatur.

Platonis ſententia de morte ſibi non conſciſcẽda.

LIBRI V. GENIALIVM DIERVM FINIS.

ALEXANDRI DE ALEXANDRO IVRISPERITI NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERVM LIBER SEXTVS.

Locus ex tertio Ciceronis de Officijs, quid uenditor emptori præſtare teneatur, cum Sigiſmundo in ſuburbano diſcuſſus. *Caput I.*

Sigiſmund⁹ Fulginas. CVM Sigiſmundo Fulginate, uiro docto & multarum rerum cognitione claro, uetus mihi a prima adoleſcentia cõſuetudo fuit: is quanquam multis rerum actionibus, pluribusq; muneribus apud pontifices magno uſui foret, ſi quãdo tamen negocijs pauſa fieret, (quod uix illi cõtingere poterat, ut in tanta mole rerum ab immodico labore cõquieſceret) id quod ocij dabatur, lectioni clarorũ uirorum, aut ſuorum temporum ſcribendis annalibus, rebusque uel pace, uel bello geſtis, perlibenter exhibebat. Nonnunquã in ſuo prædiolo in monte Ianiculo, miro proſpectu & collibus amœno, ubi ædiculas habebat, cum amicis ſe recipiebat, ibiq; lepidis iucundisq; ſermonibus, id quod erat laxamenti, una familiariſſime conferebat. Præſtabat nõnunquam nobis ipſe cœnulam, ut non nimis inſolentem, ſic profecto ſobriam & modeſtã, ac temporibus conſentaneam: & ut erat ipſe comis facilisq; natura, ita facilem nobis uictũ, non exquiſitis ualde obſonijs apparabat: ſiquidem aſparagos altiles acido uino & pipere conditos cum iuſculo tepidulo, ac ferculum cucurbitæ, cum immatura uua ibidem expreſſa & decocta largo ſucco, quibus perlibenter ueſcebatur, obſonia nobis exhibebat: addebat etiam pirum pomumq; perſicum miro odore fragrantia. Poſt cœnulam uero, ſi quãdo ocium erat a negocijs, ut animo uacaret, illius ſermonibus & congreſſu ſpectatæ uirtutis ac pacis artibus & ingenio clari uiri diutius perfruebat. Forte autem quum æſtiuo anni tempore poſtmeridianis horis, eius rogatu accerſituq; ad eũ uentitaremus, eundem ad aquulam perſpicuo liquore & frigore manantem per roſeta, arbuſculasq; undiq; topiario opere diſpoſitas, perq; hortenſia ablaqueata, & lætiſſima uireta nacti ſumus: aderãt ibi cõplures honeſti adoleſcẽtes, latinæ græcæq; eloquentiæ profeſſores, cum q̃bus de literarũ ſtudijs perq̃ libẽter ſermocinabat, quos ipſe minutis quæſtiũculis uariæ eruditiõis diuerſimode exercebat. Inter quos adoleſcens q̃ſpiã indolis bonæ, libellũ Ciceronis de officijs tertiũ lectitabat: p̃terq; multa ad edictũ ædiliũ

Ciceronis locus. pertinentia, quæ ex fide bona emptorem uenditori preſtare oportere cenſuit, hæc legebantur: Si peſtilentes ædes quis uendat, quæ ſalubres habeantur, aut in quibus ſerpentes ſint, teneri uenditorem ex edicto ædilium, id quod dolo uendiderat recipere, emptoriq; precium reddere. Idem: Si in annonæ caritate frumentum aliquo aduexerim, ſolusq; ego ſciam multos illuc frumenta aducturos, ita ut illorum aduentu inopiam paulo poſt leuaturi ſint, illa me etiam nota facere, neq; ſubticendum ut taciturnitate mea capiantur, plurisq; quam æquum ſit, frumentum ego uendam: omnia deniq; quæ uenditor ſciat, ne emptor ignoret, in diſtrahendis rebus ex bona fide præſtari oportere, & pleraq; hoc genus periucunde lectitabat. Cunq; hæc & multa in hanc ſententiam ille legiſſet: Quonam, inquit Sigiſmundus, iſtud accidat modo, ut uenditor ea quæ diuerſa & lõge aliena ſunt, in diſtrahendis mercibus præſtare teneatur, eqdem ignoro: nam ut in re quam diſtrahere quiſpiã uult, q̃d morbi uitijq; ſit, emptori palã facere debeat, puto ad edictum ædilium pertinere, ut ſi ſeruus fur erro ue ſit, aut equus calce, uel bos cornu petere ſoleat, aut quod nunc Cicero dixit, ædes peſtilentes ſint, habeãturq; ſalubres, uel quid occulti uitij latentisq; morbi ſit, illud enũciari debere, facile, inq̃t, aſſenſerim: quæ uero extrinſecus manẽt in caſu poſita, illa per uenditorẽ prædici, ad eaq; edictum ædiliũ, legesue uallas extendi, nequaq̃ (inq̃t) mihi quisquã perſuadet. Ideo ſe mi

rari Ciceronem,qui tanquã aliquid morbi uitijq; ineſſet in re uendita,perinde id quod
poſtea euenturum, & in caſu & fortuna ſitum eſſet, per uenditorem prænunciari uo/
luerit. Cumq; ex his qui aſſiſtebant,quidam ætate grauis & in literis ſatis proficiens,ſe
arbitrari reſpondiſſet, quod ſicut quædam ad morbum uitiumq; rei uenditæ uix perti
nẽt,ſed tamen quouis modo profutura ſunt,noſſe,ædiles ne emptores capiantur, a uen
ditorib⁹ enũciari & palam fieri mãdauerũt,ita hoc quoq; iuſſiſſe: Sicut(inqt)uetus edi Edictum uetus ædilium.
ctum ædiliũ fuit,ne ueteranus ſeruus ꝓnouitio ueneat,etiam ſi nulli morbo uitioq; affe
ctus ſit: utq; ſi mulus caſtratus ſit,tametſi æque bonus,emptorem nõ latere uoluerunt:
ita ſi ſciam aliquos in ſumma frumẽti inopia, paulo poſt annonæ caritatem leuaturos,
illa a me prænoſci debere, ne fraudis occaſio detur, pariter cenſuerunt, atq; ex æquo &
bono iuſſerunt,ut quod proſcribenti liquet, etiamſi forte euenturum ſit, enunciari de
beat,ne quod uenditor ſciat,emptor ignoret. Nunquam(inquit Sigiſmundus)id mihi
in mentem uenire poſſet,neq; quiſquam mihi argumentis defendet,ut edictũ ædilium
hoc comprehẽdere ſentiam,ut euẽta negociorum,quæ temere & fortuitu futura ſunt,
per uenditorem prædici debeant, quæ ſi reticeantur, redhibitioni propterea locus ſit,
quum iſtud aſſerere, ſummæ mihi uideatur improbitatis & inſcitiæ. Cumq; ex me qd Alexandri enarratio loci Ciceronis.
mihi probaretur exquireret,reſpondi magni referre, in re de qua agitur,quid morbi ui
tijq; eſſet enunciare,an quæ caſu futura ſint,prædicere & diuinare. Quæ enim inſunt in
re quæ diſtrahitur, & ad ipſius pertinent notionem, quã uenditor ante præſenſit, ut ſi
quo morbo uitioq; laboret,uel labe afficiatur, ex edicto ædilium, nota facere iubemur
emptori:quæ uero pendent a caſu & fortuna & diuerſa ſunt,nullis nos legibus aut edi
ctis cogi enunciare. Quid enim intereſt mea,ſi nauis ex Aſia ueniẽs,huc merces allatu
ra, & paulo poſt arctiſſimam annonã leuatura ſit, dummodo in re de qua agitur,nihil
dolo malo factum ſit? Alioqui dicendum foret,an frumenti,olei & uini, quod diſtra/
here quiſpiam uolet,annona uel caritas eo anno futura ſit, uel ſi cancri ſidere,aut uaſti
tate,ſeu alia frugum peſte,aut ira deum,ſata interitura,uel hoſtiũ ſtrage, uel chaſma
te ea res deperitura ſit:quod (ut uidetis)non eſt in re de qua agitur,ſed in caſu poſitum:
& illa prædicere, profecto ridiculum foret. Nam quod edicto ædiliũ cautũ eſt, ut præ/
ſtetur a uenditore, ne quid in re proſcripta uitij lateat, neue quid ueri reticeatur,aut fi
ctum quid accerſitumue aliquid ſit aliunde,& quod ſtetur pacti & conuenti formulæ,
ſatis eſſe lege proſpectum, ne quid uitij latentis ſupprimatur, quod ipſe ſciat, emptor
ignoret. Alioqui ipſum redhibitorio iudicio teneri certũ eſt, idq; nõ adeo ſeuere & re/
ſtricte iure ciuili traditum eſſe,ſed parce & molliter:quippe ſi quid uenditor dixit,com
mendandæ ſuæ mercis cauſa,illud præſtari ædiles non coegere,ut ſi ſeruum frugi,dicto
audientem eſſe uenditor dixerit. quæ enim commendandæ mercis cauſa in uẽditioni
bus dicuntur,uenditorem non obligant:neq; enim conſtituta auctione ita quis proſcri
bit,fundum ſterilem aut domum peſtilentem uendo. At ſi dicat ſeruum literatũ, arti
ficem,nomenclatorem, arithmeticum, fabrũ aut textorem, quo pluris ueneat,id præ
ſtare proculdubio cogitur. Præterea in re modica decipi emptorẽ poſſe, etiã iurecon/ Emptorem in re modica decipi poſſe.
ſulti uoluere:non enim redhibitorio iudicio teneri dixerunt eum, qui pluris aliquanto
rem diſtraxit,ꝗ quanti æſtimata ſit:ſiquidem res bona fide uẽdita, propter minimã rẽ
inepta fieri non debet. Sed ubi ita immẽſo mercatur quiſpiam,ut magnam pati iactu
ram neceſſe habeat,tunc redhibitioni locum fore,edicto ædilium cautũ fuiſſe. Quod ſi
ita eſt,huic ſententiæ cõuenit,hocq; argumento conuincimur,ut neq; eum qui nauem
huc frumentũ aduecturam, cuius aduẽtus annonæ caritatẽ & arctos commeatus leua
turus ſit:neq; eum q frumẽta diripi,agros uaſtari,uel annũ aduerſum frugibus, longe
ante præſenſerit, & minime enunciarit, redhibitorio iudicio teneri arbitrer:cũ hæc nõ
inſint in re quæ proſcribit,ſed in euentu fortunæ. Et quod nũc Cicero inqt, eum q rem
diſtrahit,debere etiã quæ aliunde futura ſunt enunciare,ut ſi nauẽ huc frumentũ adue
cturam ſciat,quo uilitas annonæ cõſequutura, aut uẽditæ merces uiliores futuræ ſint,
emptori prædicere, profecto eo ptinere crediderim,ut præcipi intelligamus ab eo qui
ex intimo artificio uirum inſtituit, & ita inſtituit, ut ne minima quidem in re quouis
prætextu contra iura legesq;,cõtraq; humani generis ſocietatẽ aliquid admiſſurus ſit:

nõ cũ q de ciuilibus actionibus,quantũq; moribus legibusq; pmiſſum ſit,ingrat. Quæ
Vir bonus. ſtioni diu res fuit,quid uirum bonum, quid ciuilẽ & politicum deceat. Viro em̃ bono
hoc dat,ut ubiq; ſanct9,ubiq; caſtus,honeſti cultor, pius & integer ſit,cuius ne erratũ
quidem minimum fuerit,ne dicã uitium: qui nullo malo perterritus, nulla calamitate
uict9,fortunæ cedat,nihil expetat,nihil dicat,nihil faciat in uita,niſi ſumma cũ laude
et dignitate,in nulla re delinquat,nullius rei pœniteat. Seruetq; fœdera humani gñis
ita inuiolata,in magnis minimisq; reb9,ut ne minima quidẽ cõſcientiæ labe detineat.
Ciuilis. Ciuilem uero dixere hominem,qui legum iudiciorumq; metuens, quantum moribus
legibusq; tributum eſt,id tanto temperamento agit,ut quoad fieri poſſet,nihil perpe/
ram aut inconſulte admiſſurus, qui ſua prouidentia, religione, fide, quantumq; rati/
one prouideri potuit,reipublicæ & ciuium ſaluti conſulat,legibus pareat,patriam tue
atur,proximos amet,refrenet libidines & indomitas cupiditates,uerecundiam ſeruet,
atq; etiã ſi in aliquo delinquit,id tamen agit, ut ciuilia officia, humaniq; generis fœde
ra,q̃ minimum lædat: quippe quum nos optimum dicimus,cui pauciora deſunt. Quæ
cum ita ſint,nõ fuit ab re,ut ſanctus iſte homo tã defæcato animo & tam integer, quẽ
nos magis fingimus quam inuenimus,nõ modo ſi quid eſſet in re uitij, ſed & ſi quid ali
unde futurum putaret,ut nullam officij partem deſerat,quanuis minimum prædicere
teneatur. Hæc nos cũ Sigiſmundo Fulginate,ingenij magni & ſpectatæ uirtutis uiro,
flagrante diei æſtu,incredibili ſuauitate diſſerebamus.

Quæ maxima fuerint oracula,quæve templa celebria apud pleraſq; gentes,in magna religione & cultu. Caput II.

INter oracula quæ apud Græcos Aphiosq; præcipuo cultu fuerunt,ad quæ homi
nes uentitabant, Delphicum in terris clariſſimum fuiſſe cultu, & religione longe
Delphicum oraculum. excellens,uno omniũ teſtimonio traditũ eſt: fuit em̃ Delphos totius orbis umbili
cus,cõmune hũani gñis oraculũ,in monte Parnaſo excelſo & prærupte alto ſita ci
uitas,nullis mœnibus,ſed tantũ abruptis rupibus ſaxisq; munita,arduo & difficili aſcẽ
ſu,in q̃ Nyſa ciuitas Libero cõſecrata,Cirrha uero ad mõtis radices iuxta mare. Erat
autẽ Parnaſus Phocidis mõs in Bœotia in duos diuiſus colles,Thitoræa & Hyampæ
Cythæron. um,quorũ alter Libero,Apollini alter dicati fuere. Helicon uero Muſis. In Cythæro
Sparticarũ nympharũ antrum. nis autem uertice Sparticarum nympharum antrũ colebatur, qui mons iuxta Olym
pum ſitus erat,ſupra quem Olympi editiſſimus uertex decem fere ſtadijs attollebatur.
Qui eiuſdẽ nominis mons & in Macedonia, & in Theſſalia, Myſia,Cilicia,Elide,&
Arcadia excelſus quidem attollitur. Templũ uero intra urbis ambitum fuit,q̃d pari
Templi Apollinis locus apud Delphos. ter non manu extructa,ſed natiua præcipitia muniuere aditu difficili & anguſto: quip
pe quem ex quinq; lapidibus tantum, uelut mole obiecta,obſtructum ferant: in medio
autẽ exigua planities,& in ea hiatus, ex quo uentus & acer ſpiritus manans, mentes
uatum in uecordiã uertit. Eoq; ſpiritu ex infimo ſpecu edito, quaſi diuino afflatu phœ
bas in tripode ſtans,mente furibunda ſtatis diebus,q̃bus fari licet, conſulentibus reſpõ
ſa canit,licet ferant Apollinẽ ſex menſibus apud Lycios,ſex apud Delũ uaticinari, re
liqua uero oracula aliquando Idibus,nonnunquã calendis, nunc die oriente,nunc deſi
nente,reſponſa dabant: quæ a mulieribus tãtum,quæ erant templi uates,uaticinãtis in
Cæremoniæ & ritus Delphici oraculi cõſulendi. modum ferebantur. In quo id præcipuum fuit, ut qui oraculũ conſulit, breui admodũ
oratione quid uelit expoſcat,utq; nullum Latine edatur oraculum,neq; edi priuſquam
ab imo,dum ſacrificant,tota uictima contremiſcat: nec capitis commotionẽ ſatis eſſe,
ſed omnibus illã partibus quati oportere. In quo proditur memoriæ, cũ infaſto die Py
thiam reluctantem & inuitam Alexãder cogeret,illam ui coactam, q̃ eſſet inuictus, re
ſpõdiſſe: quod pro omine acceptũ ueridico præſagio, futuræ magnitudinis p̃nunciũ fe
cit. In eo quidẽ templo, Apollinis ſimulacrum fuit humana effigie: in Delo, draconis: &
in Lycia uero lupi. Quam urbem Python,ob interfectum pythonem,dictam comperi
mus: nam & Pythius Apollo, & Pythia feſta, & ludi Pythij, & ipſa uates Pythia dicta,
& Pytheũ oraculi locus. Spartæ quoq; Pythios nuncupant, qui Delphos ad conſulen
dum oraculũ mittebantur, qui publice cum regibus cibaria habent & ueſcuntur una.
Huc ex omni orbe praua religione incuſſa, q̃ ſe hoĩm uanitas confundebat, uiri princi

pali dignitate inſignes, frequentes conſultum ibant, eaq; ex omnibus uera & longe clariſſima oracula habita ſunt. Quare regum populorumq; ampliſſimis donis, muneribusq; & multarum urbium theſauris refertum templum fuit: inter quos Agillinorum & Spinenſium non in poſtremis gazæ fuere: Quod quidem cuncta oracula antiqtate excellebat. Proximũ huic fertur Dodonæi Iouis oraculũ. Dodona enim ampla in Epiro ciuitas, & ſatis florens habita. Epirus autem Moloſſorum regnum erat. Templum uero iuxta nemus Ioui ſacrum, in quo arbores reſponſa dare dicebãtur, omnibus circa populis ſanctum, à Pelaſgis cõſtructũ & paludibus circũfuſum, quercusq; uocales illic fuiſſe fama uulgauit, ad quas ut in dubiis caſibus reſponſa acciperent, capti ſuperſtitiõe homines religioſe accedebãt. Fuitq; pditũ memoriæ, quercui Dodonææ famulãtes, diuinãdi facultatẽ accipere: ſolisq; Bœotiis, ſi quãdo cõſulto opus foret, uiros reſpõſa dare: primãq; fagum & columbã Dodonæ uaticinatam: quoticsq; oraculum edebatur, lebetes æneos ad numerum, ſiue caſu, ſiue conſulto, tinnitus edere canoros. In q̃ Deucalion & Pyrrha deſinentibus aquis, poſt diluuium conſediſſe, & numẽ cõſuluiſſe perhibẽtur. Subinde Alexander Epiri rex eodẽ oraculo monitus, ut urbẽ Pandoſiã & amnẽ Acheruſium, tanquam fatalia loca uitaret, in reſponſis habuit, oraculi ſortẽ de his, quæ in Theſprotis eſſent, intelligere arbitratus: qui quũ infeſtiſſimas gẽtes in Bruttiis armis petit, & belli iure uaſtat, apud eiuſdẽ nominis loca, infanda ſtrage uictus, oraculi fidẽ uerã impleuit. Quod qdẽ tẽplũ Philipp⁹ Macedo (uelut immanis prædo) ſicut pleraq; omni rapinarũ genere uaſtauit, & incẽdit: uaſaq; & quæ precioſa erãt, immiſſo exercitu diripuit. In eo quoq; fons ſacer uiſebat, q quũ faces accẽſas extingueret, admotas pcul accẽdit. Tertiũ uero Dindymæi Apollinis oraculum antiquiſſimũ, & multi nominis habetur, q Branchidarũ nũcupant: Branchus em̃ Theſſalus fuit Apollini dilect⁹, & filius habitus, quem interfectum dolens, templo & diuinitate ſacrauit. Is autẽ Apollo Mileſius dictus. Eſt autem Miletus toti⁹ Ioniæ caput. Templũ uero ad decẽ & octo ſtadia ab urbe, à litore autem uiginti aberat, maxima mole & pfuſis ſumptibus extructum, auctumq; ampliſſimis donis. Quod Xerxes deorum hominumq; conteptor, dũ innumerabilib⁹ copiis Græciæ bellũ parat, nulla religiõe aut deũ uerecũdia ſicut multa, incendiis & ruinis deformauit, templumq; & aras euertit. Annis deinde intercedentibus, Mileſii oraculo moniti, huberiori impẽſa illud omniũ maximũ & dignũ tãto numine reſtaurarunt, ita ut ob magnitudinẽ faſtigio extruendo nullæ cõtignatiões ſuffecerint. Quartũ in urbe Bruti Latonæ oraculum inclytum diuitiis memorãt. Vrbs autem Bruti in Aegypto contra Nili oſtium, quod Sebeniticum dicitur. Templum uero media in urbe ſitum omnibus circa populis ſanctum, & cæremoniis ſacrum erat, porticum habens decẽ paſſibus altam, in quo oraculum Cãbyſi redditũ eſt, in Ecbatanis illum deceſſurum, ambiguo nomine decepto, cũ alteræ apud Syros, alteræ in Medis eſſent. Delii quoq; ſortes & oracula, indubia ſemper habita ſunt. Fuit autẽ Delos una ex Cycladibus, cui nomen Ortygia: ædes uero mari imminebat, a q̃ pximus in Eubœã traiect⁹ erat: quinq; enim paſſuũ millibus ab Tanacra aberat. Tanacra aũt in Eubœa uetus traditur ciuitas. In quo quidẽ tẽplo ipſum Apollinẽ natum, & alitũ fabulãt, tãtæ religionis, ut ne Perſæ quidẽ cum innumerabilibus copiis bellum parant, & omnia belli iure uaſtãt, uiolentas aut ſacrilegas admouere manus auſi fuerint, in cui⁹ ara nullum immolari animal proditum eſt: quare morbo & peſtilẽti contagione coacti Delii, id decreto ſanxerũt, ne homines defunctos ibi cremarẽt, neue ſepelirẽt, neq; in Delo canes alerẽt, ſcilicet ut ab omni cæde inſula immunis foret. Cumq; oraculo moniti Athenienſes, Delum expiarent, hoc expiationis genus inuenere, ut cadauera ſepulchris condita inde eruerẽt, atq; edixere, ne quis in Delo moreretur, neue qs homo naſceretur: ſed morituri & parituræ mulieres, in Rhenã inſulã Delo pximã trãſmigrarẽt. Cuius aræ hoc pditur mirum & monſtrificũ, ut ex dextris cornibus animaliũ mira arte compactis erecta fuerit: ſicut Thebis arã Apollinis Spodii ex ſacrificiorum cineribus conſtructã ferunt, unde cognomen tulit, quã nonnulli inter orbis miracula adnumerãt, ad q̃ cũ acceſſiſſet Pythagoras, ipſum ob religionẽ adoraſſe ferũt: & ne arã ſanguine fœdaret, hoſtiã immolare noluit, ſed frumẽto, hordeo & placẽta ſine igne ſacrũ fecit. Quæ inſula

Agillinorũ & Spinẽſiũ gazæ in tẽplo Apollinis delphici.
Dodonęum oraculum
Oracula Apollinis ambigua.
Tẽplũ Apol. delphici a Philip. uaſtatum.
Fons in templo.
Oraculum Apollinis dindymæi.
Oraculum Latonæ.
Bruti urbs.
Tẽpli Apollinis in Delo honos.
In Delo nemo ue naſcebatur uel moriebatur
Ara Apollinis Spodii.

tantæ ſanctitudinis habita eſt, ut ad eam quotannis Athenienſes tacti religione, uarijs mercibus onuſtā nauim mitterent, quo tēpore quenquam uinciri, aut ſupplicio affi/ci, religioni fuit, donec rediret nauis. Cumq; cætera reſponſa Apollinis ſub nubilo uerborum & ſenſu ambiguo redderentur, ſola Delij oracula nullo tegmento expoſita atq; aperta fuere. Etiam in Attica ara Iouis ſupremi exēplo haud diſſimili tradit, ad quā nihil conuenit animatum immolari: ſed uarijs libamentis & bellarijs abſq; uino ſacrificatur. In Paphiæ quoq; Veneris ara, licet ex cæſis hoſtijs captentur auſpicia, illic tamē ſanguinem effundere non decebat: igne enim puro & precibus tantum altaria adolent, in cuius ſacris certiſſima hœdorum fibris fides habita ſemp. In Patara quoq; Lyciæ, oraculum Apollinis & delubrum magnæ felicitatis fertur, in quo ſex anni menſibus reſpōſa dantur, quæ Lyciæ ſortes dictæ. Eo enim excellentiæ creuit, ut opibus ac fide Delphico haud abſimile fuerit. Præter quæ, Amphiarai & Trophonij oracula, Græcis inclytæ religionis fuere: ea enim uetuſtate & fide præcipua habita ſunt. Fuit enim Amphiaraus diuin⁹ uates, cui Oropij diuinos honores decreuere, ædemq; illi cādido marmore dedere, quem tāto cultu ſtudioq; Græcia honorauit, ut inter deos illum reciperet: in eoq; ſolo ac ſede ubi humatus ſepultusq; eſt, certiſſima reſponſa daret, quæ quidem in ſomnis edebantur: nā poſt purgationem & ſacrificia dijs, quorū nomina in ara inſculpta erāt, mactato ariete, pellem ſubſternebāt, in qua incubantes, ſomnia captabāt, illorū ſignificatus & euenta mox interpretati. Eratq; publica cōſtitutiōe ſancitum, ut in Amphiarai tēplo nullus Thebanus obdormiſceret, aut uaticinaretur. Fons quoq; in eo uiſebatūr, ad quem qui accepto oraculo morbo leuabātur, argentum & aurum ſignatū mittere tenebātur. Apud Canopum quoq; in tēplo Serapis, & in phano Paſiphaēs, & in Pergamo Aeſculapij, atq; in Nerbaca apud Hyrcanos oracula pariter ex ſomnijs edebātur. & apud Troezenos Ardali ara, in q̄ Somno & muſis immolabat: quique reſponſa accipiunt, integrum diem à cibo, uino autem triduum abſtinere cōuenit. à quibus edita ſors olim Mardonio fuit, qua contra Spartanos in acie pugnās occubuit. Quibus quidem oraculis populi omnes cæca opinione ducti, tātum fidei dedere, ut eorum re/ſponſis moniti, ſæuientes tempeſtates & prælia uitaſſe credātur. Quod quidem Amphiarai tēplum, in Attica: Trophonij uero, apud Thebas Bœotiæ fuit, à Cadmo (ut dici/tur) conditas, Bacchi & Herculis patriā, quas Alexāder Macedo diruit, ciuibus ſub corona uenundatis, quæ eptapylæ dictæ ſunt, quæ ciuitas iuxta Magneſiam & Theſſaliā haud longe à mari ſita eſt: ubi Trophonij oraculum multi nominis, qui quū à Bœotij de Thebano bello conſuleretur, ibiq; res diuina fieret, gallos gallinaceos perpetim ceci/niſſe ferunt, quo cōcētu Thebanis inſignis uictoria prædicta fuit. Aliæ uero Thebæ in Aegypto fuere in regione Thebaida, ecatompylæ, quas nōnulli Heliopolim, plerique Thebas dixere. quæ ciuitas à Buſiri condita, ſtadiorum centum quadraginta ambitu ferebat. Aliæ in Theſſalia iuxta Amphiſū amnē, quæ Phthioticæ dictæ. Et in Lycia aliæ Thebæ, patria Andromedes. Aliæ iuxta Miletū: in Ionia quoq;, in Syria, in Atti/ca, Cataonia, & in Italia apud Lucanos Thebæ fuiſſe tradūtur. Præter q; fuit Trophonij Iouis oraculum in Lebadia Bœotiæ, in hiatu ſubterraneo, tetro & horrido, imo & anguſto receſſu, ad quem ſcalis deſcenſus erat: quo conſulentes magis difficultatibus deſcendere nudos, aut in ueſte alba & lineo, uel purpureo amiculo, placentasq; lemuribus offerre oportebat, ne quo periculo forent aut noxæ, hauſtoq; oraculo, per alium terræ hiatum ad ſuperiora niti. In quo illud proditur mirum, eum qui poſt conſultū oraculum inde digreſſus foret, animo ſemper afflicto & iacenti, nunquā ridere ſolitum eſ/ſe: iuxta quod duo fontes uiſebātur, alter Lethæ, cuius aquā deſcenſuri ſi hauſiſſēt, omnium daretur obliuio: alter Memoriæ, ex cuius hauſtu, omniū quæ unquā uidiſſet, recordatio ſubiret. Sicut Thaſijs duo uini genera naſci produntur, alterum quod ſomnū cōciliaret, alterum q; fugaret. Ipſi⁹ uero ſtatua non in templo, ſed in tumulo nimis edi/to uiſebatur, quæ ferreis obeliſcis obſepta erat. Fuit quoq; ultra Cyrenē in extimo ſinu apud Garamātes Iouis Ammonis auguſtiſſimum & antiquiſſimum oraculū, in uaſtis ſolitudinibus & campis torridis, ſiccitate ſterili, ac nudo ſolo: ad quod ſole exurente, æſtu flagrātiſſimo, per immēſas arenarum moles, uaſtamq; planitiem calore & ſiti in/

Rhenēę inſulę ſāctitudo

Ara Paphiæ Veneris.

Lyciæ ſortes.

Amphiarai & Trophonij oracula

Fons in Amphiarai templo

Trophonij & Amphiarai templa

Trophonij Iouis oraculum

Ex Trophonij antro reuerſi ſemp triſtes.

Lethæ fons.

Memoriæ fons.

Thaſiorū uina.

ſeſtam, uix iter cuiquam tolerabile fuit: ſiquidem uentus eas ſicut fluctus nũc, huc, nũc illuc agitare, & campos uelut maria infeſtare ſolet: nubes enim pulueres uehit, & fœda tempeſtate uexat. Poſt quæ, nemus frequenti ſylua oleaque, & proceris arborib⁹ fontibusq; paſſim manantibus amœnũ, in medijs arenis & ſitu arido haud plus quadraginta ſtadiorum oraculi ſepta claudebat: ultra uero late deſerta regio, ueſtigio humano inacceſſa. Circa uero Ammonij paſſim loca incolũt. Ipſe uero Ammon hircino capite &

Cæremoniæ Ioui Ammonio exhibitę. atq; eius imago.

pelle amictus, multis cæremonijs colebatur. Hunc ſacerdotes, quum reſponſa petunt, aurato nauigio uectare, & patrium carmen canere, eoq; propiciato, petentibus reſpõſa dare ſolebant, quæ non uerbis, ſed nutu ſignisq; ſubobſcuris ab Ammone edebant. Quod quidem ad tãtæ maieſtatis faſtigium uenit, ut illuc poſt Cambyſem, Alexãdrũ Macedonem per ingẽtes æſtus, omni tractu ſitiente, penetraſſe, pro miraculo fuerit. In Aegypto quoq; Apis oraculum omnium ſermone celebratur: erat enim bos, qui & Se

Apis oraculum atq; ei⁹ forma

rapis dictus, corpore niger, candida fronte, in tergore alba nota inſignis, duplicibus pilis in cauda, & lingua cantharo notatus, quem certos uitæ annos excedere non licebat. Hunc in lacũ demerſum Aegyptij, indicto iuſtitio, ueſte abſciſſa, & laceratis crinibus defunctum plangebant: inuento uero, mirifice lætabantur. Reſponſa aũt dare nõ ut

Reſponſa Apis

reliqua oracula ſolitus, ſed ſi manu oblatum pabulum ſumpſiſſet à cõſulentibus, ſecũdos euentus, atq; omnia proſpera decernebat: ſi uero abnueret, indubio malo & memorandis cladibus caſura diuinabat. Ideo quum à Germanico pabulũ oblatũ renuiſſet, funeſtum omen & indubiã necem, quæ paulo poſt ſequuta eſt, prænunciauit. A Tenedijs uero ſeruatum eſt, prægnantem uaccam enutriri, cui ueluti puerperæ famulant. Apud Aethiopes gens eſt (Nubas uocant) & in Aphrica Ptoẽmbari, quib⁹ regis uice, canis dominant, quẽ mirifice obſeruant, ex illius motu & nutu imperia, & quæ ſint placita augurantes. Perſis quoq; (ut autor eſt Ariſtophanes) aliquãdo gallus regis uice ꝑfuit & imperitauit. Sed præter hæc oracula, quæ auguſtiſſima & ſancta habita ſunt, tẽ/

Templi diuitijs & ſanctitate inclyta.

pla q̊q; diuitijs & ſanctitate inclyta præcipua celebrãtur: in Græcia, Olympij, in Arabia, Triphili: in Cydonia, Dictæi: in Alexãdria, Iouis Sinopitæ: in Libya & Andro, Dionyſij: in Epidauro, Aeſculapij: in Iſthmo & Tenaro, Sumio Eubœæ atq; Attica & Calabris, Neptuni: in Acarnania, Accij: in Claro, Actio & Leucade, Lycia & Selenũtia, Apollinis: in Cappadocia, Bellonæ: in eadẽq; & Ionia atq; Epheſo, Dianæ: in Halicarnaſſo, mineruæ: in Papho, Veneris: in Boſphoro, Apaturiæ: in Cypro, Acreæ Veneris: in Locris, Proſerpinæ: in Achaia & Catina, Cereris: in Samo, Argis, Metapõto & in Lucania, Iunonis. Sed quod eſt de Olympio dictum, hoc templum in agro Piſano fuit,

Templum in olympio.

haud procul ab Elide, ante quod Lucus agreſti olea conſitus, & ſtadium omniũ maximũ, iuxta quod Alpheus præterfluens ex Arcadia, mare ingreditur. In phano autem

Columna in templo Iouis triphili.

Iouis Triphili, columna ex ſolido auro multo æuo uetuſta, cum titulis rerum geſtarum ſacrata uiſebatur, quam ipſum Iouem ſtatuiſſe ferunt. Acreæ uero Veneris tẽplũ mu

Tẽplũ Acreę Veneris & Eunoſti mulieribus adire nefas.

lieribus nec uidere, nec adire fas eſt. Sicut Eunoſti phanũ in Tanagra adeo mulieribus interdictum fuit, ut ſi quo infortunio aut uaſtitate Tanagræi opprimerẽtur, diligẽter inquirerent, ne qua mulier conſulto aut caſu tẽplo appropinquaſſet. Caſtabalis Perſicæ Dianæ phanum tantæ fuit religionis, ut illic dicatæ uirgines (ꝙ uix credi poteſt) ſuper prunas nudis pedib⁹ ambulent innoxiæ: ſicut in templo Feroniæ ſuper ignem afflati numine incedebant: & ad montem Soractis, familiæ quas Hirpias uocant, ſup incenſam ſtruem inſultabant impune, quibus perpetuo ſenatuſcõſulto uacatio munerũ

Fons in Achaię Cereris templo.

data eſt. In Achaiæ aũt Cereris tẽplo fõs manet cæremonijs ſacer, in quẽ grauiore morbo implicit introſpiciẽtes, ſpeculo in fontẽ demiſſo, euẽta ualetudinis internoſcãt, ſicut Trallib⁹ in antro Charonio, & apud Aegyptios in Iſidis. & in Melopidæ ſemideæ tẽplo in Bubaſto, ab ægrotis ualetudinis remedia ĩ ſomnijs ꝑſciunt. Fuitq; mos ut hi q morbis leuari meruiſſẽt, remedia et q̃ curatiõe leuatẽt, in æde Aeſculapij uelut in albo ꝓponerẽt, ut eſſent ſempiterno monumẽto, & cæteros exẽplo iuuarẽt. Cõtrariæ uero religi

Catinẽſis Cereris ſacrũ.

onis Catinẽſis Cereris, q̃ Achaiæ, ſacrariũ fuit. ad iſtud enĩ uiris accedere nõ licet, ſacra uero ꝑ mulieres miniſtrari, & uirgĩes ꝑfici ſolebãt: cui⁹ ſimulacrũ nõ modo tãgere, ſed

Samiæ Iunonis tēplum. Laciniæ Iunonis ara. Paphiæ Veneris ara. Neptuni. Putei apud Pythopolim. Colophonij uates. Ligiræi. Sacra Dionyſij in Biſaltia. Aegirenſes. Hierapolis antrum. Fons apud Potnias.

ne uidere quidem homini fas eſt. Samiæ autem Iunonis dignum ſua amplitudine tēplum, inter ſeptē orbis miracula adnumeratur, quod ab urbe haud plus uiginti ſtadijs aberat. In Laciniæ Iunonis ara miracula affingunt, ut cineres in ara perflantibus uētis, immobiles maneāt, ſicut ara Veneris Paphiæ ſub paluſtri cælo nullis pluuijs humectatur. Metapontinæ Iunonis templum hoc pro miraculo habuit, ut uitigineis columnis fulciretur. In Libya Liberi patris templum, & oppidū ab uno eodemq́ bis inueniri negant. Epheſiæ autem Dianæ ſupra omnium ſeculorum memoriam celebratiſſima & auguſtiſſima ædes fuit, magnis effuſionibus, & profuſiſſima impenſa à tota Aſia conſtructa, ſeptem ſtadijs ab urbe, nūdo & paluſtri ſolo: in cuius feſto annuo iuuenes primo flore ætatis, & uirgines cultu excellenti procedere ad templum prælata pompa, & feſtum diem agere, ſponſaliaq́ inuicem inire cōſuerant. Delubrum uero Neptuni in Achaia, Erechtheū cognominatū, hoc memorabile habuit, ut aqua in puteo, flante auſtro, fluctuaret: cæteris uero perflantibus uētis, iaceret immota: cui compar Ariſtoteles tradit de Pythopoli urbe ad Aſcaniam paludem, cuiꝰ putei hyeme eſiccātur, æſtate uero ad ſuperficiem redundant: & apud Gades in Herculis tēplo, puteum inuandante Oceano eſiccari. Quod uero de Clario dicimus, eſt animaduertendum, in Claro Iouem, Neptunum & Plutonem, mūdum fuiſſe ſortitos, qui mox nugis innumeris orbem impleuere. Et Colophone in Apollinis delubro uates multa aqua epota, ex ſubiecta lacuna ſpiritu diuino tactos reſponſa dare: ſicut apud Ligiræos in Tracia, ex intimo adyto Libero conſecrato, plurimo mero exhauſto, ueluti numine afflatos uaticinari. Fuitq́ animaduerſum in Clario Apollinis, non fœminam, ut Delphis, ſed certis e familijs ſacerdotes, aut ex Mileto accitos, plerumq́ literarū ignaros, hauſta fontis aqua, uaticinia referre. Et in Andro, in templo Liberi patris manare fontem, qui Nonis Ianuarij uini ſaporem habeat, quod ſi e conſpectu templi auferatur, rurſus in aquam tranſeat. Nec defuere qui crederent apud Heleos in Bacchi feſto, quod Tyan uocant, tres lebetes in templo ſua ſponte repleri uino. Et in Biſaltia templum Dionyſij eſſe, in quo cum ſacra perſoluuntur, ſi grata deo ſunt, mira lux effunditur: cōtra uero, miræ tenebræ. Atq́ in Aegira, niſi ſanguine tauri epoto, ſacerdotem non uaticinari. Cui compar miraculum fertur Hierapolis antrum eſſe, quod quū mortiferū exhalet, in eo intereunt omnia niſi execta, & quæ uirilitatem amiſere. Et apud Potnias Bœotiæ manare fontem, ex quo equæ indigenæ hauriētes, concitētur in rabiem. Mirū quoq́ quod circa Halicarnaſſum antiſtiti Mineruæ euenire traditur, ut quoties Amphictyenſibus, qui ea loca incolunt, aliquid aduerſi caſurum foret, grandis illi naſcatur barba, quaſi eo portēto futuras illis calamitates reſponderet: ſicut in terra Caria, mulieribꝰ templo dicatis, pilos in genis aut mento innaſci, futuræ diuinationis ſignum erat.

Qui fuerint legati conſulum uel prætorum, quæue iuriſdictio aut illorum poteſtas ſit.

Caput III.

Singuli conſules legatum ſibi adſciſcebant. Legati conſulum a conſulibus conſtituti. Quales legati conſulum eligebantur.

CONſules deſignatos cum primū prouincias ſortiti eſſent, legatos ſibi nominare, uelut comites expeditionis, & adiutores negociorum, quorū ope conſilioque niterentur, quique ipſorum uices gererent, quoties abeſſe contingeret uulgo notatum eſt: qui ſicut duo erant conſules ipſi, duo pariter fuere, quos uel præſentes legebat ſenatus, magna prudētia uiros, ſummis honoribus functos, uel abſentes nominabat, quibus poſt conſules totius prouinciæ legionumq́, atq́ exercitus curatio mandata eſt. Tametſi nonnullos à conſulibus nominatos, ut pari uoto & una mēte rēpub. adminiſtrarent, ex decreto ſenatus ſæpiſſime legationis munere functos legamus. Vnuſquiſque ergo conſul ſuum legatum habebat, quo præcipuo conſultore ac miniſtro conſiliorum, in rebus gerendis delectuq́ habendo, totaq́ adminiſtranda prouincia utebatur, quorum conſilio & autoritate, uel prælia ſuſcipiebant, uel bello abſtinebant, qui etiam decreta conſulum, & arcana conſilia ſæpiſſime exequebantur cum fide & cura. Conſulibusq́ functis cōſulatu, & finito magiſtratu, legatos uelut legatiōis munere functos, honore abire oportebat: q̄ qdem plerumq́ ex plebe aut patribus, nōnūq̄ prætorij aut cōſulares fuere. Etiā prætores urbis, quiq́ antea, cōſulatum geſſiſſent, & magnos bello uiros functos honoribꝰ & triūphis, homines fidos acceptosq́, legationis munere

fungi comperimus. illorumq; procuratiõe & cura, prouincias ab hoſtili incurſu defen ſas, & ſæpe in officio retentas fuiſſe: quorum etiam autoritas tam in adminiſtranda pro uincia, q̃ ducendo exercitu acieq; inſtruenda, & quando eſſent admoturi copias, tanti fuit, ut abſentibus uel impeditis conſulibus, ſummam imperij tenerent. Cõſiliorum & fortium factorum, ac meritæ uirtutis & ignauiæ cuiuſq;, qua cura, qua fide & diligen/ tia, qua q; diſciplina militari, duces exercitui & caſtris præfuiſſent, ſi quid fictũ uanũq; aut parum integra ueritate afferrent, locupletiſſimi teſtes erant: ſoli deniq; geſta conſu lum diligenti æſtimatione perpendere, & penſitare debebant. Tum conſulibus laborã tibus, aut morbo implicitis, uel fato perfunctis, ipſi ſupereſſe, & munia obire poterant: nanq; ipſorum erat officium, fidutiariam reipub. operam dare, poſt conſulem prætor/ remue, non tamen idem iuris & poteſtatis habere, ne imperatorias ſibi partes uendica rent. ſiquidẽ legati munus eſt, omnia ad præſcriptũ imperiumq; conſulis agere: impera toris uero, ſummæ rei conſulere, & liberum tenere imperium, eo cõſultore & miniſtro. M. Claudius legatus contra literas L. Cornelij conſulis de pugna aduerſus Boios ad ſe natum magnifice ſcriptas, priuatim de conſulis negligentia pluribus p̃ literas ſignifi cauit, quæ illi mox exitio criminiq; fuerunt: nanq; illum criminando effecit, q̃ minus L. Cornelius de Boijs triumpharet: ipſiusq; denegati triumphi, teſtimoniũ legati, præ cipua cauſa fuit. Quanquam Cn. Manlius, contradicentibus decẽ legatis, in crimẽ ad ductus, acta per ſe cauſa in ſenatu, crimine abſolutus, de Gallogræcis magnifice triũ pharit. Quinetiam ſiquid per legatos in prouincia abſentibus conſulibus & dum cotũ uicem gerunt, fortiter ac dignum laude & triumpho geſtum foret, poterat ſine conſu/ le ſolus legatus ſuo iure & merito triumphare. De Parthis & Pacoro Ventidius M. Antonij legatus, ſine Antonio, licet nouo exemplo, triumphauit. Caius etiã Mari⁹ le/ gatus Metelli conſulis, ipſum criminando, effecit, ut poſthabito Metello, de Iugurtha triumpharit: ante cuius currum, cum duobus filijs ductus eſt in triumpho. Quinetiã patrem filio legatum fuiſſe, & fratrem fratri, ſæpiſſime compertum eſt. Q. Fabium Ma ximum, Q. filio conſuli legatum aduerſus Samnites ad Sueſſulam obuiam, p̃dijſſe: & cum experiri uellet an ſciret conſulem agere, iuſſum ab eo obſequium præſtitiſſe, & equo deſcendiſſe, autores memorant. P. q; Scipionem, cui Aphricano fuit cognomen, Scipioni fratri aduerſus Antiochum conſuli deſtinato, legatum ueniſſe: tãtumq; auto ritate effeciſſe, ut uicto Antiocho, & pace Eumeni conceſſa, frater cuius legatus uene/ rat, de Antiocho & omni Aſia triũpharit: ob Aſiamq; a ſe uictam, Aſiatici cognomẽ reportarit. Illud quoq; notatum eſt, quoties conſuli prorogatum fuiſſet imperium, eti/ am legati munus ad id tempus diffundi ſæpe & prorogari. Animaduerſumq; & illud, à primis originibus legatum proconſulis ſine equo ingredi conſueſſe: poſtea uero à Se/ uero inſtitutum, ut in uehiculis ſederẽt, & ſiue morte obita, ſiue caſu legatus in prouin cia eſſe deſiiſſet, legationis munus ſolum conſulem ſine ſenatu dediſſe: ipſumq; cõſulem aut ſenatum unum pluresue legatos imperatori impedito, qui uicem ſuam gererẽt, & rebus gerendis ſufficerent, ſæpius creauiſſe, comitesq; expeditionis dediſſe. C. Cæſari imperatori, cuius in re militari præcipua uirtus fuit, dum contra efferas gentes bellum parat, decẽ legatos conſilij ſocios decreuit ſenatus, quibus adiutoribus & miniſtris ma gnas res geſſiſſe fertur. Pompeius quoq; bello piratico, contra tot prædones & commu/ nes hoſtes omni genere rapinarum graſſantes, quum ſolus ſupereſſe nequiret, quinq; & uiginti legatos accepit, tametſi aliquando ſolus ipſe legati munus obiret. Q. etiã Ful/ uio conſuli graui uulnere affecto, quum exercitui & caſtris præeſſe nequiret aduerſus Hãnibalem, ex patrũ decreto tres legati additi fuere. Quinetiam in expeditiõem ituꝝ conſulem, plures & ultra ſex legatos comites duxiſſe compertũ eſt. quibus lictores cum faſcib⁹ pro muneris dignitate publice dabantur, qui illis uelut publico magiſtratui p̃ce debant. Subſequutis poſtea temporibus, in tãtum legatorum munus proceſſit, & ad id faſtigij deuenit, ut quoties laborantibus prouincijs ſubſidia mittenda forent, aut ſi q̃d publici priuatiq; negocij maneret, ubi plurimũ laboris & periculi impẽderet, ea frequẽs ſenat⁹ per legatos decerneret, illisq; prouinciæ adminiſtrãdæ munus curamq; delegaret, quæ libera dicta legatio eſt: nam ſoli ſine cõſule aut prætore, legati munere fungebanť.

Legatorum conſulum officia & au oritas.

Legati mu nus. Impera toris mun9.

Legatorum triumphus.

Legati mu nus proroga tum.

Legatus p̃ conſulis.

Legati impe ratorum.

Legatorum lictores.

Libera lega tio.

Quæ etiam legatio à ſenatu uel populo ſæpiſſime dabatur his, qui honeſtã proficiſcen/
dicauſam, aut prætextum fugæ per ſpeciem honoris quærerent, quo honoratius exci/
perentur. Quin & ſcriptum legimus obſeruatumq; fuiſſe, legatos legionum non in ſe/
natu modo, ſed à ducibus exercituum plerumq; creari, qui ſingulis pluribusq; legioni
bus præpoſiti, illarum adminiſtrationem curamq; gererent: qui ſi quid per occaſionem
& licentiam dignum animaduerſione admiſiſſent, poterat eis legationis munus abroga
ri, & de gradu deiici: quotiesq; quæſtor cum legato conſulis concurrit in eiſdem actio
nibus & pari cauſa, quæſtor, tanquam plus ferat honoris, præponi ſolet. Nec modo con
ſulẽ, ſed & prætorem legatos in prouincia unum pluresue habere, quorum cõſilio ni/
terentur, niſi prætores urbani forent, qbus nihil opus eſſe legatis cẽſuerunt. Illud quo/
que proditum eſt, legatum qui in Aphricam accederet, ſi quid operæpreciũ aut dignũ
laude in prouincia admiſiſſet, haud multo poſt, inculpatæ uitæ teſtimonio illã procon
ſulẽ adminiſtraſſe. Tum ſi quãdo in acie uel caſtris, urgentibus hoſtibus, conſulto opus
foret, per legatum qui ſummæ rerum præerat, & primas tenebat poſt conſulem, rem ad
concilium deferri, ubi legati legionum, primores centurionum, quæſtores, tribuniq; &
præfecti caſtrorum conſultantes, capita conferebant: & quicquid opus erat facto, com
muni animo conſilioq; decernebant: & demum ut erant ſententiæ, legati iudicio impe
rioq; ſanciebant. Ab exteris uero Ageſilaus proditur tanti legati munus feciſſe, ut q̃uis
imperator maximus, legatorum tamen officia obire non dubitarit.

Legati legionum ubi cie arentur.

Legatus in Aphricã miſſus

Qui magni dij, qui communes, aut indigetes dicti, quæue deorum cognomen-
ta, & Iunonis Romæ templa fuerint.

Caput IIII.

DEorum quos priſci coluere, nomina poteſtatesq; multiplices olim ueteres ſta
tuiſſe, haud ambigium eſt: nam quidam ex his Magni, quos Greci deous me
galous uocant, pleriq; Cõmunes dicti ſunt inferioris notæ. Magni fuere, Iu
piter, Minerua, Mercurius, q̃s e Samothracia in Italiã Aeneas attulit. Alij
maiorum gentiũ deos, duodecim ſtatuere: hi fuere Iuno, Veſta, Minerua, Ceres, Dia
na, Venus: uirorum aũt, Iupiter, Mars, Mercurius, Neptunus, Vulcanus, Apollo: q
etiam dij penates ab Aenea appellati: Magniq; dicti, uel q̃ reliquos genere famaq; præ
cellerent, uel quod infinitæ poteſtatis forent. M. Varro Cælum & Terram principes
deorum, Aegyptij Serapim & Iſim, in Latio Saturnum & Opim, pleriq; deos penates
Magnos opinati ſunt. Dixere autem penates, p quos ſpiramus, & corporis & animi ui
res poſſidemus. Hos dicunt eſſe Iouem in medio æthere, Iunonẽ in imo, in ſummo uero
Mineruam, alij Apollinem & Neptunum. Martem uero, Bellonam & Victoriã, cõ/
munes & uſitatiores deos nuncupari, ea (ut dicunt) cauſa, quod omnibus præſto ſunt.
& modo ab uno, nunc ab alio beneficia conferri, & paſſim homines iuuari putant. Nõ
nulli matrem deum, Solem, Lunam, Plutonem & Martem, communes dixere deos, q̃
hi ferme ab omnibus frequenti cultu, curaq; obſeruantur: nam Perſæ Ignem deum co
lunt: Scythæ præcipuum deorum Martem, cui equos immolant. Maſſagetæ & Pœni,
Solem & Lunam: alij Plutonem, uelut præcipua numina uenerantur, licet Solem Per
ſarum, Lunam Græcorum præſidem nõnulli credant. Varro autem, qui magna hæc
inquiſitione collegit, ex omni deorum turba, quos ſupra triginta millia fuiſſe autumat,
quoſdam ſecluſit, quos ſelectos nũcupauit: hi fuere, Ianus, Iupiter, Staturnus, Mercuri
us, Mars, Apollo, Geni⁹, Vulcan⁹, Sol, Neptun⁹, Liber, Orcus, Iuno, Tellus, Ceres,
Luna, Diana, Ven⁹ & Veſta. illosq; ſelectos uelut uſitatiora numina appellauit. Geni
ales uero deos multi putãt, Aquam, Terram, Ignem & Aerem: his addũt Solem & Lu
nam, ex quibus ſeminibus gignũtur omnia, quibus natali die quiſq; ſacrum facit, q̃ gi
gnendarum rerum uim haberent, qui Genius deorum filius, & parens hominũ habe
tur. Tametſi binos Genios ab ipſo natali die cuiq; mortali deorũ munere datos, bonũ
ſcilicet & malum, Empedocles reputarit, Menander unum. Alij Iunonẽ & Geniũ ſu
um ſingulis dederunt, quaſi præſides & oppugnatores. Lares quoq; inter deos receptos
fuiſſe, multorum teſtimonio probatur, quos antiqui inferiores dixere deos, qui priua/
tarum ædium, triuiorum, uiarumq;, atq; urbis curam agunt: ideo Præſtites nũcupati.

Magni dij

Penates qui.

Dij communes.

Genij duo.

Sua cuiq; Iuno & Genius

Lares.

Hos Aegyptij quatuor fuiſſe putant, quos ſimul atq; in lucem editus fuiſſet homo, illi/
us peruigilem curam agere opinantur, quoꝝ nomina Dymon, Tychis, Heros & Ana
chis. Fuitq; Platonis opinio, homines q̃ ſumma integritate uixiſſent, poſt fata effici La
res: ſi uero improbi detestabilesq; fuiſſent Lemures. Ipſe enim trinas fecit deorum ſpe/
cies, ex quibus unus eſt ſummus, primus & ſolus deus: alteri medij, quos cælicolas uo/
cat: tertij, qui dijs ſunt minores, cælicolis maiores. Dæmones uero miniſtros deorũ, cu/
ſtodes autem hominum putauit. Dij nempe ruris & agricolaꝝ, quos uitæ agreſtis ho/
mines & ruſtici coluerunt, hi feruntur: Iupiter, Tellus, Sol & Luna, Ceres & Liber, Ru
bigus & Flora, Minerua & Venus, Lympha & Bonuseuentus, qui morbos, uaſtitudi
nem, calamitatem, intemperiesq; depellunt. Præter hos fuere dij indigetes, qui ex ho/
minibus in deorum numeꝝ aſciti, propter eximias belli pacisq; artes, ꝙ de genere hu
mano bene meriti eſſent, poſt mortem numinibus æquati, celebrem poſteris memoriã
reliquerunt, ut Hercules & Aeneas, quem uocant indigetem, Caſtor & Pollux, Aeſcu
lapius & Romulus: atq; alij, qui dum uixere, functi laboribus, ob fortia facinora generi
humano exhibita, tanto honore habiti cultiq; ſunt, ut ex hominibus in deorum cœtũ
aſciti, pro dijs celebrarent & colerentur, quos uelut aſſcriptitios & nouos incolas, poſt
fata in cælum receptos putauere. Fuit enim hæc cõſentiens obſeruatio, præcipue apud
Lacones, ut eximios præclarosq; uiros, qui obuiam eundo periculis, rẽpub. auxiſſent,
ob egregia facinora ciuibus & patriæ exhibita, ut gratiam meriti redderent, in deorum
ſedes receptos conſecrarent, & in cælum tollerent, illisq; diuinos honores & humano
faſtigio ampliora decernerẽt: templaq;, flamines, puluinar & aras, ac ſedes immortalita
tis exhiberent. Græci uero propter beneficia uiuentes etiam cælo cõſecrare, & immor
talitate donare conſueuerunt, quam apotheωſin dixere: ſicut de Platone & Ageſilao le
gimꝰ, atq; alijs, q̃ in cœtu cæleſtium recepti, in uita diuinos honores meruere: illisq; cer
tamina, ludos & ſacra anniuerſaria dicarunt, tanquã numinibus aut heroibus: illis præ
ſertim, qui tyrannos exegerunt, aut uindices libertatis fuerunt. Hi tãquam mortale fa
ſtigium egreſſi, omnium cõſenſu in concilio cæleſtium aſciti, pro dijs haberi & coli cœ
pti ſunt. Hinc etiam Romani Cæſares, quorum opera & uirtute res Romana creuit, &
imperij fines late propagati ſunt, poſt funera immortali memoria conſecrarũt, & in de
os receperũt, qui ob æternam gloriam, dij indigetes dicti, nominibus plerunq; mutatis,
& nouis cooptatis: ſiquidẽ Romulꝰ, Quirinꝰ: Ino, Matuta: Leucothea, Albunea: Me
licerta, Palæmõ & Portumnꝰ: Leda, Nemeſis: Circe, Marica: Nerſilia, Hora: Rhea, de
oꝝ mater: Idæa, Dindymena: Philena, Peſſinuntia: & Cybeles, Berecynthia, dictæ
ſunt. Indi uero Iouem pluuialẽ, & Gangẽ flumẽ, uelut indigetes deos, carmine incõdi
to uenerantur: Meroitæ Herculem, Pana, & Iſim: Germani Tuiſtionẽ deum terra edi
tum, & Mannũ filium: Aſtymphaliſſi, Achillem: Perſæ, Amanũ & Anandatũ: Vene
ti Diomedem inſtar numinis habent, cui etiam candidũ immolabant equũ. Sicut Ae
gyptij Iſidem, Mauri Iubam, Pœni Vranũ, Macedones Gabyrũ, Latini Faunũ, Si
culi Adranum, Libyci Pſaphonem, ne omnes percenſeam deos. Is enim Pſaphon quũ
deſpectiſſimus eſſet, & ultimæ notæ, uocales aues edocuit hæc uerba eloqui, Magnus
deus Pſaphon, quibus dimiſſis in lucos, audita uoce, apud rudes populos eſt pro deo ha
bitus. Thraces Zamolxin, Syri Aſtartẽ, Adad & Agartin: Arabes Dyaſarẽ, Horici
Tibilineum & Aphri Cæleſtum. Aegiolenſes, Maceranas deas: & gens iuxta Naucra
tim Aeypti, Theutũ, uelut præſentiſſima numina coluerunt, q̃ omnes ex hominінibꝰ
poſt funera diuinitate donati, dijq; indigetes poſt conſecrationem habiti ſunt. Quã qui
dem ſic fieri nouimus, ut imperatore qui referendus in deos & conſecrandus erat, uita
functo, pyram in tabernaculi formam conſtruerent, quod auro & ebore, ſignisq; & ta
bulis pictis exornatum mirifice, alio deſuper breuiori, uſq; ad tertiam contignationem
erigebant, aquila cum omnium odorum aggeſtu in ſummo culmine locata: lectoque
conſtrato purpura & auro, in quo defuncti effigies iacebat: ſenatus, equeſter ordo, ac ui
ri triumphales, quiq; ampliſſimus honores geſſerant, procedentes lectum deferebant
in pyrã, cũ carmine & hymnis, omnibusq; humanis diuinisq; aggeſtis honoribus. De
mum incenſa pyra, quũ uapore & fumo aquila agitata, e ſummo culmine tabernaculi

Lares quatuor

Platonis opinio

Dæmones.

Dij agricolarum

Dij indigetes

Lacones homines de rep. bene meritos in deorũ catalogũ referebãt

Nominis mutatio, cũ qs in deorũ numerũ referretur.

Indorum dij indigetes.

Cæremoniæ referendi aliquem inter deos.

aera petijſſet, religio incuſſa fuit, ipſius animam per inane cælum petijſſe, ipſumq; defæcato quod mortale erat & caducum, in numero cæleſtium & concilio deorum recipi & haberi. Quam cõſecrationẽ apotheoſin Græci nuncuparunt, qui deinceps inter diuos relatus, pro deo colebatur. Fuitq; ſenatuſconſulto cautũ, ne quis ex Cæſarib⁹, niſi ex decreto patrum, inter deos referretur.

Senatuſconſultum

Mirum tamẽ de Diocletiano proditur, q ſpõte depoſito imperio, nonũ poſt annum, primus ſine imperio, populi iuſſu, patribus autoribus, cæleſtes honores & apotheoſin meruit. Et de Conſtantino Maximo, qui diuerſarum religionum aſſenſu, ab ethnicis inter diuos relatus fuit, & a Chriſtianis inter ſanctos. Feruntq; magnum illum Ageſilaum, cũ a Thaſiis apotheoſi honoratus, & inter diuos relatus fuiſſet uiuens, illos interrogaſſe, ut ſi deos faciendi poteſtatẽ haberent, prius ſeipſos conſecrarent, poſtea ſe deificarent.

Ageſilai dictũ

Empedoclis ambitio.

Contra Empedocles: nam tanto ſtudio captus fuit ut pro numine coleretur, ut in medium Aetnæ incendium uiuens ſe deijceret. Inter cæteros proditur Eutimus poeta Locris oriundus, oraculi iuſſu uiuens conſecratus, & inter diuos relatus. Patrios uero dixere deos, qui ſingulis urbibus præſunt, illarumq; præſides & propugnatores ſunt, ut Apollo & Minerua Athenis, Ilienſibus & Gnoſiis, qui inde illã oriundã ferunt, licet Alalcomenij ſuã dicant: Thebis Bœotijs Liber & Hercules, Iuno Carthagini, quã humano cruore placabãt, eademq; Samo, Spartæ & Mycenis, atq; Argis, ubi nata fert: Venus Cypro & Papho, Apollo Rhodijs, Lemno Vulcan⁹, Naxus Libero: idemq; Apollo Delphis, Tænarus Neptuno, Cyzicenis Pallas, quod ea urbs pro dote illi fuerat: Tenedijs, Tenens deus: Alabãdenſibus Alabãdus, Cretenſibus Diana, quam Britomartem uocant: Theſpienſibus & Pariani: Cupido, Romanis uero Mars: qui præcipuo honore inſignes a ſuis ciuibus colebantur eximie, quanuis numen quod urbi præeſſet, palã facere nefas putarent, ne euocationes quæ ad auertenda numina quæ urbibus præſunt, fieri ab hoſtib⁹ ſolent, ipſis aliquãdo innoteſcerent.

Dei nomẽ ac cultũ, in cuius tutela erat urbs

Erat enim uetus mos, ut in urbium obſidione, ubi ad ultimam dimicationẽ uentum eſſet, tutelares deos, ſub quorum præſidio urbs foret, certo carmine & uerbis conceptis, in nouas ſedes euocarent, tẽplaq; ampliora & ſolẽnes aras illis promitterent, nefas opinati deos urbiũ præſides, urbe hoſtiliter direpta, uelut mancipia captiuos habere.

Vrbem expugnaturi, dijs tutelaribus alia loca promittebant.

Perſis uero & Aegyptijs nullos patrios habere deos in uſu fuit, quod euocationibus illos migrare ex oppidis, & ſine tutela deſerti timerent. Alij uincla & catenas annectebant dijs. Nonnulli ſponſores a dijs petebant, ne euocarẽtur & abirent. Tyrij enim obſidione preſſi, Herculis ſimulacrum, quod magna religione colunt, ne urbem deſereret, aurea catena deuinxere. Neque ſolum inſignes urbes conſpicuæ magnitudinis, ſed oppida pene deformata, & modici uici, ne hoſtili uaſtarentur incurſu, patrios deos coluiſſe feruntur: ſiquidem Cruſtumeni Deluentinum peculiarem habuere, Narnienſes Viridianum, Aſculani Ancariam, Volſinienſes Nurciã, Otriculani Valentiã, Sutrini quoque Norciam.

Patrij dij & tutelares.

Sed tametſi peculiaris Iuno Carthagini fuerit & præcipuum numen, Romæ tamen nõ minoris obſeruãtiæ cultusq; habita eſt: quippe quam cordi Romanis, & quam regali magnificentia culta celebrataq; ſit, illud argumẽto fuerit, quod poſt initum conſulatum conſules Iunoni Soſpitæ ſacrum faciunt, quodq; ſingulorum menſiũ calẽdas præcipue Martias, ſuo numini dicarunt, & ſanctas habuerunt: quare matronalia dicta, quod matronæ illas celebrant pro coniugijs, & ſacrum faciũt, quodq; ea die Iunonis ædes coli cœpta fuit: ſicut Aprili menſe Veneri matronæ myrto coronatæ lauent.

Matronalia.

Iunonis uariæ poteſtates.

Eius uariæ poteſtates & nomina fuere: nã & Curetis, Lucina, Matrona, Regina, & Opigena, quod parturiẽtibus opẽ fert, Hera, Iterduca, Cinxia, Hippia: a Thuſcis Cipra, a Laurentibus Caledaris, a Corinthijs Anetiſtos dicta eſt, quam & matrem deum nuncupant alij Pelaſgã: ſicut Venus, Cypris, Adonis, Verticorda, Aphrodites ab Aſſyrijs Melitta, ab Arabibus Alitta, a Græcis Pitho, ab Eleis Vrania, a Scythis Arginipaſa, a Cyprijs Barbata, etiã Calua, Armata, Pandemus, Apoſtropha, & Callypygos a Thebanis Præporens, a Perſis quoque Mitra appellata eſt.

Veneris diuerſa nomina apud diuerſos.

Nec minus Apollinem nominibus uarijs uocatum ferunt: quippe apud Athamenas Titan, apud Aegyptios Oſiris: a Perſis, ubi in antro colitur, Mitra nuncupatur, a Lydijs Lymios, ab alijs Elcus. In Taurominio Archigetes, a Syracuſanis Themites, a Græcis Ty-

reos, cui ſacrũ ante fores faciunt: apud Pachyni incolas Libyſſinus, a Scythis Oetoſcyros, a Lesbijs Myricæus, quod myrices, hoc eſt, uirgas teneret: apud Spartanos Carnius dictus eſt, ab Athenienſibus Patrous & Alexicacos, a Mileſiis & Delijs Vlios & Pæonicus, in Arcadia Epicurus, apud Eleos Obſophagus: ab alijs Lycius, Phœb⁹, Phaneus, Iſmen⁹, & Orius dicebatur. Obſeruatumq; apud Thraces, Lacedæmonios & Bœotios fuit, Apollinem & Liberum patrem eadem ſacra habere, ijſdemq; honoribus coli.

Apollo & Liber eiſdẽ ſacris culti.

Baccho uero Siculi Morichum dixere nomen: Arabes, Oracal & Adoneum: alij Lyæum, Erebinthium, Sabazium: Lacedæmonij Scythitem & Milichiũ uocitarunt, cui⁹ faciẽ muſto intingere & focis ornare uetus mos erat.

Bacchi cognomina diuerſa

Tradunt quoq; Mineruas diuerſis cognominari nominibus: nã & Trigemina, Glaucopis & Sais ab Aegyptijs appellatur: a Mileſiis Aſiſia, apud quos mirificũ fuit templum: a Græcis Arthemis, a Cretenſibus Dictynna, Phœbe & Diana: a Siculis Lyen, quia parturientiũ ſoluit dolores. Prima enim fertur Iouis filia: ſecunda, Niloorta, quam Aegyptij Saleten dixerunt: tertia, quam Arcades Chorion nominant: quarta Pallantis, quæ patrem interemit, ipſam uiolare conantem, cui pinnarum talaria affinxerunt. Mercuriũ quoq; multiplici ferunt uocatum nomine: nam Galli Theutatẽ, Aegyptij Theit appellarunt, quos quinq; numerari pleriq; autumãt, ſicut Vulcanos plures.

Mercurij uaria nomina.

Cybelem quoq;, alij Rheam dixere, alij Berecynthiam, pleriq; Bonam deam. Iſidem uero Phryges, Peſſinũtiam matrẽ deum uocant: Attici Cecropiam Mineruã, Cyprij Paphiam Venerem, Cretes Dictynnã Dianam, Siculi Stygiam Proſerpinam, Eleuſini uetuſtam Cererẽ, alij Iunonem, nõnulli Bellonam, pleriq; Hecaten.

Cybelis nomina.

Prima uero Iunonis ædes a Camillo dicata eſt in Auẽtino, quæ cæteris longe multumq; præſtitit, ad quam ſimulacrũ Iunonis Veientanæ allatũ memorãt, quẽ reginã noĩatam uolunt. Altera in Capitolio, iuxta quã ſacri anſeres paſcebant, quæ & Regina dicta eſt. Tertia in Arce, cognomento Monetæ, in area, in qua M. Manlij Capitolini domus fuit, quam a L. Furio dictatore uotã nõnulli memorant: nam quũ nouo motu tota urbs contremiſceret, & quibus piamentis, cuiue deo ſacrum fieret, non dinoſcerent, ex arce uocem auditam ferunt, monẽtem, ut ſue plena ſacrum Iunoni & procuratio fieret: inde Monetæ nomen datũ.

Iunonis ędes & aræ diuerſæ Romæ.

Nouimus quoq; in uico Iugario arã Iunonis Iugæ conſpici, quæ cõiugijs præeſſe dicebatur, ſicut Cinxia & Gamelia Iuno, a nubentibus ſancte colebatur: cui ſacrificantes, obſeruant ut bilem a uiſceribus hoſtiæ dimoueant, illamq; iuxta aram defodiant loco abdito & operto, ut ſignarent ſine bili matrimonia eſſe oportere. In Exquilijs quoq; Laciniæ Iunonis templũ fuit, & in foro olitorio aru Iunonis Matutæ. Aedem in Palatio etiã Iunonis Soſpitæ ſummo honore cultam inuenimus, iuxta templũ Cybeles, cuius aram Numæ legibus pellex tangere uetabatur. nam in colle Viminali & in porticu Octauiæ, Iunonis templũ & aram fuiſſe uulgo proditum memoriæ eſt. Neq; omittendum, noua religione & barbara cæremonia apud diuerſas gentes Iunoni ſacrum fieri: nã Lauini templum Iunonis erat, & iuxta ſpecus, unde prodiens draco, uirginis manu paſcebatur.

Sacra Iunonis diuerſa.

In Syria phano antiquiſſimo ſacerdotes dum Iunoni ſacrificãt, inuicẽ digladiantur, ſicut Corybantes in ſacris magæ deæ, & in templo Dianæ apud Ariciam: apud Crotonem ſacerdos breui ſcuto ſuperſtans ſactũ facit, & uictimã Iunoni cædit. In Samo niſi habitu nubentis & nuptiarum ſolennibus ſeruatis, Iunoni ſacrum facere nõ licet. In Stymphalo Arcadiæ Iunoni triplex ſacrum ex tribus cognominibus fit: unum, uelut puellæ: alterũ, ut Ioui nuptæ: tertiũ, uelut uiduæ. Sami quoq;, ut dicata Iunoni tẽpla, Lyſandria uocẽtur, ſenatuſconſulto cautum fuit: & Argis in ara Iunonis, nulli externo aut peregrino ſacrum facere permittitur.

Ex quibus oppidis, quibusq; regionibus, aut terrarum oris, ingenio clari & præcipua doctria uiri plures euaſere. Caput V.

EX multis magnis animis, ampliſſimisq; ingenijs, quæ unquam uidimus aut legimus, illorum qui ſtudio diſciplinarum exteras nationes conquiſiuere, in primis Homerus fuit, Orphe⁹, Eudoxus, Democrit⁹, Pythagoras, Archita & Plato, clari ſapiẽtia: atq; ad gymnoſophiſtas ſpectandosq; ſiderũ motus, diſciplinasq; ediſcẽdas, tãquam ad mercaturã bonarũ artiũ, profecti ſunt. Is uero Euduxus ſumm⁹

perhibetur aſtrologus,qua tempeſtate Galli Senones urbē peruaſtarunt. Pythagoras Tarquinij Superbi tempore uiguit. Platonem uero poſt quadringēteſimum urbis annum ad Dionyſium ueniſſe fama uulgauit. Archita autem dū diſcendi ſtudio flagrat, multas per oras peregrinatus,captus a piratis, & uenundatꝰ eſt. Sic Thales ille Mileſius,cuius ſunt multa & miranda inuenta,deinde Solon & Lycurgus,ut legum ſanctionumq;,quas tulere, cauſas rationesq; curioſius penſitarent, alijq; illuſtres uiri,nullū uitæ cultum aut paratū requirentes,partim Aegyptios & Aethiopes,partim Syros, Arabas, Perſas,Parthos,Hyrcanos & Indos,oēs deniq; terrarū fibras,ac diuerſi orbis ultimas oras rimando,nihil inexpertum reliquere,dum ſtudia bonarum artium,& ueri cognitionem undiq; emendicarēt, ita ut ex omnibus ſapientiſſimis uiris,quos ulla unquam tulit ætas,in patrio ſolo pauciſſimos funeratos inuenias. Quibꝰ exculti doctrinis, tantum proceſſere, ut multa ingeniorum doctrinarumq; monumēta poſteris reliquerint:ſuasq; non urbes modo & oppida, ſed regiones & gentes magnis nominibus nobilitarint. Præcipue uero Miletꝰ Ioniæ, multiplici doctrina præditis uiris excelluiſſe fertur:nā & Thaletis aſtrologi,qui inter ſapientes adnominatur, Anaximenis philoſophi mathematicorum nobiliſſimi, qui horologium oſtendit primus: Timothei muſici, & Anaximādri phyſici,Hecatei hiſtorici,atq; Aeſchinis oratoris, q̄ magno in precio fuere,alijsq; ſcientiſſimis uiris floruiſſe fertur.

Ex Mileto Ioniæ.

Ingenia quoq; Aſiatica ſua laude fraudāda nō ſunt. Ex hac enī poeta Anacreon, Mynnermꝰ,& Antimachus,claro præconio celebrati:deinde Hipponax,& Sappho,atq; Alcæꝰ poetæ,q̄ lyricos inuenit. Præter hos, Xanthus, Hecateus, Herodotꝰ, Ephorus & Theopompus hiſtorici,alijq; præcipua doctrina uiri,illam ſempiternæ laudi memoriæq; commendarunt.

Ex Aſia uiri docti.

Fuit præterea Carthea ſeu Iulis,parua circa Delon inſula,clara ingenijs uirisq;:ex ea enim Simonides poeta, qui ſcripſit multa præclare,& Bacchylides,deinde Eraſiſtratus medendi arte clarus, cuius plura documenta ſunt:atq; Ariſto Bionis æmulus ex peripatetica diſciplina,duxere originem.

Ex Carthea ſeu Iulide.

Nec minus ex Bithynia & Cyrenis,nō diſpari laude cēſendi. Ex illa cū Zenocrates philoſophus,& Dionyſiꝰ dialecticus, Hipparchus & Theodoſiꝰ. Itē Theophanes orator,in cauſis forenſibus uerſatus egregie,& Aſclepiades medicus.

Ex Bithynia

Ex Cyrenis.

Ex Cyrenis uero Callimachus,qui elegos ſcripſit primus:quo tempore Liuius poeta Romæ fabulam dedit:& Ariſtippus Socraticus floruiſſe dicitur,cuius filia Areta tantum ingenio ualuit,ut poſt Ariſtippum ſcholas cum laude rexerit, & diſciplinas docuerit.

Aliæ urbes doctis uiris claræ.

Præter quas urbes, Tharſus, Alabanda, Tyrus, Gnidus, Rhodus,uarijs eruditionibus & doctrinis excelluere, præcipuosq; & ſummo ingenio uiros eduxere. Sed q̄d eſt de Simonide dictū, magni exempli illius caſus fuere,bis monitu diuum,partim ruina, partim naufragio erepti. Aſclepiades uero publico fertur præconio,quod phreneticos & mēte imminuta laborantes, concentu ſonorum, mirabili experimento ad ſanitatem reuocarit.

Anacreōtis interitus.

De Anacreonte inter mira exempla fatū memoratur, & memorabilis illa mors, acino uuæ paſſæ ſtrāgulati:quæ res infirmitatis humanæ nos commonefacit,fortunæq; uarietatis,atque imminētiū calamitatū,uitæque uarijs caſibꝰ expoſitæ, magna nobis documenta dari.

Quo apparatu, & qua pompa,quantoq; omnium ſtudio olim Romani triumphos agerent: quis ordo ſeruari,& quæ in triumpho ferri conſueuerant.

Caput VI.

QVæ triumphantium pompa & quis ordo fuerit,quantoq; omnium ſtudio & apparatu ducibus exercituum,poſt res feliciter geſtas,triumphus deferri cōſueſſet, intercidiſſe ueterū monumentis traditum eſt. In primis fuit obſeruatū, ut qui imperatores rebus bene geſtis, poſt multa facinora militaria, domitis hoſtibus,triumphum poſcerēt,pacatam prouinciam ſucceſſori in primis traderent,exercitumque uictorem & opimum præda, teſtemq; uirtutis & ignauiæ cuiuſq;, meritiq; & immeriti, Romā reducerent.

Triūphū petenti quæ prius faciēda & obſeruanda erant.

Inq; ædem Bellonæ extra urbem ſenatu euocato, (neque enim triumphum petenti, urbem inire fas erat) de rebus a ſe geſtis magnifice, quæ oppida, quas prouincias bello uiciſſent, aut quibuscum hoſtibus ſignis collatis cōflixiſſent,quæq; egregia ipſi feciſſēt,quotq; hoſtiū millia cecidiſſent, oīa deniq; belli

decora, ordine differebant: ubi legatos, tribunos militum, centuriones, milites denique
exercitus, quo notior teſtatiorq; eorũ uirtus foret, adeſſe oportebat, ut meritæ illus uir/
tutis, cui tantus honor debebatur, ſi qd ueri uaniq; referretur, teſtes forent. Auguſtus
uero Octauius in templo Martis Vltoris, quod in foro ſuo poſuit, ſenatũ de bellis, deq;
triumphis conſuli, utq; prouincias cum imperio petituri inde deducerentur, in eoq; re
uerſi ex prouincia triumphorum inſignia deponerẽt, decreto ſanciuit: tametſi in Mar
tio campo, & in pratis Flaminíjs, non ſemel de triumpho actũ inueniamus. Apud Ar
giuos ex militia reuerſi duces, cum militũ agmine totoq; exercitu, in Charadro extra
urbem concilium aduocabãt: ibiq; de militaribus donis, quæ cuiq; debetẽtur, optima

Abſentibus decretus tri umphus.

tum conſenſu decernebãt. Sæpius tamen abſenti duci, quũ de rebus geſtis egregie, ma
xime cognitum eſſet, a ſenatu decretus triumphus fuit. Cumq; res bello geſtæ triũpho
dignæ uiderentur, prout erant ſententiæ, populi iuſſu, patribus autoribus, triumphũ

Triumphi a populo decreti ſine ſenatus autoritate.

decernebãt: aut ſi ſenat⁹ aduerſaretur, per tribunos ad populum ferri poſſe, populumq;
citra ſenatus autoritatem, triumphos ſæpe decreuiſſe, compertum eſt. Valerio & Hora
tio conſulibus, uictis Sabinis & Volſcis, quũ triumphus negaretur, L. Icilius tribun⁹
plebis de illorum triumpho ad populum tulit, qui primi ex ſcito plebis, nullo decernen
te ſenatu, triumpharunt. Et M. Rutilio dictatori de plebe homini, deditis & uictis hoſti
bus, ſine patrum autoritate, ſolo iuſſu populi triumphare licuit. Tametſi plures, quũ
Romæ aduerſante ſenatu honos negaretur, in Albano honeſtos triumphos egiſſe lega
mus. Primusq; M. Papyrius Maſſo, quum Romæ negaretur, in Albano, & alíj illi⁹ ex
emplo triumpharunt. M. uero Antonio, magnæ inuidiæ fuit, ꝙ quũ deberet Romæ,
Alexãdriæ de Parthis triumphauit. Et Domitio Aenobarbo, ꝙ deuictis Aruernis, nul

Probus ultimus Cæſarum triumphauit.

lo decernente ſenatu, elephanto uectus, uelut triumphãs, totã Italiam peruagarit. Mã
ſitq; diu mos Romæ de domitis nationibus & hoſtibus bello uictis triũphandi, ad Pro
bum uſq; imperatorem: is enim ultimus Cæſarũ triumphaſſe traditur. Poſt quẽ obli
terata uirtute militari, quum uigor ille animi deſiuiſſet, & imperium deflexiſſet, nulli
Cæſarum triumphaſſe leguntur: quanuis alíj Belliſarium, q ſub Iuſtiniano meruit co
ronam, poſtremum omnium triumphaſſe contendebant. Fuitq; maxime cognitum, a
condita urbe ad Veſpaſianum & Titum, deuictis debellatisq; nationibus ab ultimo or
be, Romanos per tot ſecula uigniti ſupra trecentos triumphos egiſſe: exq; Samnitibus
ſolum, hoſtibus præualentibus, multiplici tandem clade affectis & debellatis, quatuor

Ro. de Gallis ſępe triumpharunt.

ſupra triginta triumphos iniſſe: pluties q; de Gallis ꝙ̃ de reliquo orbe terrarũ, duces Ro
manos triumphaſſe. Et tametſi Romanis tãtum ciuibus olim triumphus decerneret,
uni tamen Cornelio Balbo externo & Gaditano, ob deuictos Garamãtes, tributũ legi
mus. Mirumq; prodi de Ventidio Baſſo, q ductus in triumpho, & mulio, eo proceſſit,
ut Romanorũ primus felicitate mira de Parthis triumpharit. Fuluius poſtea Thuſcu
lanus, cũ & ciuis & conſul Thuſculi fuiſſet, & ad Romanos tranſiſſet, tam faliciter egit,
ut Thuſculum extra ſortem uelut prouinciam aſſequutus, triumphũ Romæ de ſua pa
tria egerit, eo ipſo anno ciuitate donatus, & conſul factus. M. quoq; Perpenna Græcus

Qui triumphare recuſarint.

homo, poſtea conſul de Ariſtonico iuſtiſſimum Romæ duxit triumphum. Proditus ta
men eſt Fuluius Flaccus tantæ moderationis fuiſſe, ut decretum ſibi triumphi honorẽ
ob modeſtiã recuſarit. Et M. Fabius, quia fratrẽ bello amiſerat, triumpho ceſſiſſe. Ti/
berius quoq; Cæſar de Illyríjs parta uictoria, triumphare noluit, conſternata tunc ciui
tate propter Varianam cladem: ſicut Marius, deuictis Theutonis, triumphũ diſtulit,
conſpicatus patriam aduentantibus Cimbris laborare. Septimius quoq; Seuerus, deui
ctis Parthis, quum pedũ ualetudine laboraret, triumphum recuſauit. Igitur decreto

Triumphi cęremoniæ. Romani.

triumpho, Romani magiſtratus & omnes tribus obuiæ, flaminesq; purpura, & ſacerdo
tes ac pontifices apiculis uelati, laudantes gratantesq;, atq; uiri triũphales cõſularesq;,
cunctaq; nobilitas & ſenatus in prætexta & laticlauis, tum oĩs ſexus & ætas frequen
tes cum coniugibus & liberis in lætitia publica, omnibus deniq; ordinibus effuſis, cũ
gaudio ad excipiẽdum uiſendumq; prodibant. Apud Athenienſes uero, ſi quãdo ſum
mi duces rebus feliciter geſtis, urbem inirent, non modo amgiſtratibus & omnibus or
dinibus frequenter obuiam itum eſt: ſed deorum quoq; imagines producere obuiam,

Quę ante triumphantem ferebantur.

& diem Victoriæ conſecrare mos erat. Ingredienti deinde, longo ordine, montium, fluminum, oppidorum & urbium ſpecies, quas bello peruicerat, & ui expugnarat, præcedebãt. Vrbes enĩ, mõtes & flumina, regionesq;, quas imperatores bello domuiſſent, in triũpho duci uetuſti moris erat: quare T. Quintiꝰ dictator, Præneſte in deditionẽ accepto, ſignum Præneſte duxit triumphãs, & M. Marcellus Syracuſas, & Scipio Aſiaticꝰ centum triginta oppidorum ſimulacra uno triumpho detulit, & C. Cæſar Maſſiliã, Nilum, Rhenũ, Rhodanumq; ex auro, & fatũ ex ebore. Sæpe etiam præ multitudine oppidorum effictas turres pro expugnatis urbibus, captarum ciuitatũ ſimulacra ferẽtes, in triumpho detulere. Fertur Sylla quum omnes Aſiæ & Græciæ urbes bello domitas in triumpho duxiſſet, nulla Romanorum oppida, aut ciuiũ imagines ducere uoluiſſe. non ſic Cæſar: nam imagines Scipionis, Petrei & Catonis, inter pompæ fercula repræſentauit.

Tabellę in triumpho prælatæ.

Inter quæ tabellas grandioribus literis inſcriptas, cum titulis, in quibus naues captæ, urbes tributo affectæ, ſerua, aut uectigales, in fidem ue acceptæ, oppidaq; expugnata, gentes perdomitæ, & reges bello uicti continebantur. Tũ pegmata in tertium quartumq; nidum, uelut exertis ramis, ſurgentia, & ſimulacra bellorum artifici manu elaborata, præferebãt: ubi captarum urbium præliorumq; effictæ ſpecies erant: ubi acies uictas & fugatas, perculſos conſternatosq; hoſtes, caſtellorum excidia exercitusq; intra fuſos, urbes populari, ferro igniq; uaſtari, ædificia incendi, mœnia diſturbari, clauſtra reuelli, totasq; imagines præliorum effictas, facile erat cernere. His ſuccedebãt ſpolia hoſtium, & captiua arma, tum currꝰ ſpoliis onuſti, militariaq; ſigna ex domitis gentibus non erecta, ſed inuerſa. Poſt hæc catapultæ, baliſtæ, & tormentorũ omne genus ui expugnatum, ac belli apparatꝰ, machinæq; ad urbiũ excidia, roſtraq; nauiũ ui captarum, nauesq; roſtratæ bello uictæ, proferebant: quare Lucullus longas & roſtratas decem ultra centũ in triumpho duxit. Præterea falcati currus, clypeiq; inſignes & ſcuta, quibus L. Paprius dictator de Samnitibus triumphans forum ornauit, tum lecticæ aureæ, æneæ uel argentea ſigna ex deuictis gentibꝰ, quorũ ſupra ducenta octoginta, & marmorea ferè totidem, M. Fuluius in triumpho, quẽ de Aetolis & Cephalenia habuit, carpentis uexit. Currusq; aurei uel argentei, uaſaq; aurea & argẽtea omnis generis, ſpoliaq; ciuitatum ui captarum: tum coronæ aureæ, & urbium dona, & populorũ, quibus a ſociis & fœdere iunctis pro uirtute dux donatus fuerat, ſuo ordine ſequebantur, quarum nonnullos ſupra octingẽtas & duo millia detuliſſe comperimus. Quodq; auri uel argenti facti ſignatiq; ex manubiis & urbium ſpoliis, partim rudibus maſſis quæſitum foret, id omne deferri in triumpho, & perſcriptum in tabulis, in ærarium eſt condiſolitũ. Legimus Scipionem, cui Aphricano fuit cognomẽ, bello Carthaginenſi, ex præda argenti celati pondo numero quadringenta, & uaſorum aureorum pondo ducẽta millia. Paulumque Aemylium, deuicta Macedonia, uaſorum aureorum, aurique & argenti ſignati tãtum detuliſſe, ut ex illo populus Romanus tributum pendere deſierit.

Herculis ſignum ante triumphãtẽ prælatum.

Quin etiam Herculis ſignum ante triumphantem non raro in pompa uehi ſolere, tũ ſi quid uiſendum & memorabile, atque æuo priore incognitum, in deuicta prouincia fuiſſet, uelut rem ſpectatiſſimã nouo inuento una afferri compertum eſt. Veſpaſianus Iudæa capta, balſamum nunquam alias uiſam arborẽ: & Pompeiꝰ, uicto Mithridate, ebenum, primi oſtenderunt. Eundemque Pompeium tertio triumpho, quem de Aſia & Ponto habuit, inter ſolennia, alueum cum teſſeris luſorium e gemmis duabus, magnitudinis miræ, nulla gemmarum ad eam accedente, detuliſſe: & Aurelianũ Cæſarem, præter alia ſpectatiſſima, tigrides, alces, & camelopardales in triũphi pompa oſtendiſſe, autores memorant. Præter quæ, elephantos aut equos in bello captos, ſimul & obſides qui a fœderatis gentibus & ſociis dati erant, tanquam pacis pignora deduci notatum eſt.

Syracuſani.

Qui mos Syracuſanis frequens erat, ut captiuos equos tonſis crinibus, uictores autem lauro coronatos ducerent in triumpho. Elephantos autẽ Curius Dentatus poſt Italia uictũ fugatumq; Pyrrhũ, quatuor captiuos detulit primus. L. quoq; Cæcilius Metellus, rebus aduerſus Pœnos feliciter geſtis, primo punico bello centum uiginti: & P. Cornelius Naſica triumpho Gallico, præter multa memoranda, equorum gregẽ bello captorum: & Scipio Aſiaticus, deuicto Antiocho, ultra mille & ducentos eburneos

dentes: Cneus Manlius, deuicta Aſia, monopodia & abacos, ac triclinia ærata, ueſtemq; ſtragulam, detulere. Poſt hos tubicines multiplici ſono claſſicum canentes incedebãt, quos longo ordine candidi boues, tauriq; auratis cornibus, infulisq; & uittis ornari & auro, mox immolandi ſequebantur. Hos comitabãtur ſuccincti adoleſcẽtes, aureas argenteasq; patinas tenentes. Quibus ſuccedebãt tribuni militum, cẽturiones, præfecti, equitesq; inſignes ac pedites uictoris exercitus, qui ob egregia facinora & nauatam in bello operam, dona militaria meruiſſent. Necnon milites, quorum ſpectatiſſima uirtus in bello fuit, quique ab imperatore, ciuicis, muralibus, caſtrenſibusue coronis, torquibusque aureis, phaleris aut armillis donati erant, inſignes militaribus donis, ſpolijs armisque fulgentes præibant, ſequentibus mox legatis & tribunis legionum in equis. Tum reges & captiui nobiles, & ſi qui bello capti inſignes forent, præcipue hoſtiũ duces, contra quos indictum fuiſſet bellum, ex tanto faſtigio deiecti in uehiculis aut ferculis, cæteri uero cateruatim uincti catenis in ſeruitij notam, præcedebant. Quare Põpeius Magnus regum filios & obſides numero quatuor & triginta ſupra trecentos, prætuliſſe fertur, inter quos Tigranem, Ariſtobulum, & Mithridatis filios quinq;, filias uero duas. Caius quoq; Cæſar Aphricano triumpho, Iubæ regis filium infantem, q mox clarus ingenio euaſit, ante currum duxit. Et quum Catonis, Scipionis & Petreij, aliorũq; imagines uarijs caſibus affectas detuliſſet, Pompeij ſimulacrũ deferri paſſus nõ fuit. Quod ſi morte obita, minime duci ualuiſſent, illorũ imagines & ſimulacra perſæpe delata ſunt. Cũ enim Scipio, deuicta Carthagine, Haſdrubalem: & Paulus Aemylius Perſeũ & filios, Mariusq; Iugurtham regno deturbatos, contra decus regium duxiſſent captiuos in triũpho, Auguſtus poſt bellum Actiacum Alexandrino triumpho, quũ Cleopatrã ducere nequiret, ipſius imaginem quæ manu ſibi mortem conſciuerat, exanguẽ detulit. In quo omnes gazas Ptolemæorum congeſtas, tantumq; auri & pecuniarũ inuexit, ut precia poſſeſſionum uenalium exinde duplicia ſtatuerentur. Proditumq; memoriæ eſt, Lucullum triumpho Mithridatico aureum Mithridatis ſimulacrũ ſex pedum, & clypeum ex precioſis gemmis præter alia inſignia detuliſſe: & Pompeium Magnum Pharnacis ſtatuam argenteam, ſuam uero ex margaritis, & ſigna aurea tria, & alia myrrhina, coronasq; ex gemmis & margaritis tres & trigẽta adduxiſſe: captiuosq; belli iure uinctos duci noluiſſe, ſed patrio more ſuccinctos ire iuſſit, quos exacta pompa, regali munificentia liberos donatosq; remiſit. Scipio uero Aemylianus expugnata Numantia, nec ſpolia, nec prædam, nec captiuos tulit: quippe quũ quicquid eſſet auri uel argenti & ſpoliorũ ac precioſiſſimarũ rerum, & demũ ſe ipſos, Numantini cæde & incendio abſumpſerint, nullaq; re niſi uictoria ipſe potitus fuerit. Id tamẽ in triumphali pompa ſeruatum meminimus, ut quum de foro in Capitolium flecteret triumphans, hoſtium captiuos inſignes, qui ſemina diſcordiarũ & belli autores fuiſſent, in cuſtodiam detrudi iuberet, ut exacta pompa, neci darentur. quare quum Adiatorix tetracha Galatarum, qui in triumpho Actiaco ductus, ſeruato more, iugulatus fuiſſet cum filio inſciente Auguſto, nimium indoluiſſe Auguſt⁹, & lachrymas effudiſſe fertur. Hadrianus quoque triumphum, qui Traiano debebatur, quum morte obita triũphare nequiſſet, illi defuncto exhibuit: quippe triumphi apparatu præcedẽte, & omni præda, Traiani imaginem tanquam uictoris inſignis uictoriæ, cui⁹ ipſe dux & autor fuit, in triumphali curru uexit. Et quia Romulum patrum memoria, captis Veijs, Veientium ducẽ ſenio affectum in triumpho captiuũ duxit, inde ut inter ſolennia decrepitus ſenex, exoletus & excors, qui æmula facie illum mentiretur, puerili bulla ornatus, ante currum duceretur, aliquandiu manſit, præcone Sardianum ſenem proclamante: nã Veios Sardianorum fuiſſe coloniam ueteres tradidere. Imperatoriq; triumphantiq; oleagineis ſertis ornati, aureas coronas præferebant miniſtri, quæ his q triũphũ meritum procuraſſent, dari aſſuerãt. Vniuerſo mox ſenatu in albis prætextis iuxta currũ longe maximũ triumphi ſpectaculum exhibente. Tum citharœdorum & tibicinum ſolertiſſimi artifices, quos Lydios uocãt, canentes pſallẽtesq; ibant coronati. In quorũ medio quiſpiã pene delirus, qui incondiris iocis ineptire uidebaẽ, in talari ueſte, fimbrijs aureis & armillis ornat⁹, laſciua geſticulatiõe uſq; ad ineptias, riſus cõmouebat. Inter quos Ciceriæ effi/

Captiui in triumphum ducti.

Imagines ducum hoſtium mortuorum in triumphum ductæ

Hoſtium captiuorum inſigniores, in cuſtodiã tradebãtur.

Traianus mortuus triumphauit.

Veientium ducis imago repreſentata per ſenẽ decrepitum inter ſolennia.

Coronæ triumphantibus prælatæ.

giem argutam & Manduci, magnis malis, ore hianti cum crepitu dentiū, aut Petriæ quæ ebriam anum effingebant, nonnunquā adhibuere. Tantaq; erat apparat⁹ magnificentia, ut cum dies exponendis rebus ſuffectura non uideretur, plerumq; triduū, nōnunquam dies integros & noctes totas in apparatu pompæ tributos legamus: Siquidem Aemylius Paulus de rege Perſa, & Q. Flaminius de Macedonia triduo triumpharunt. Iulius Cæſar quater eodem menſe, & diuus Auguſtus tres egit triumphos continuo triduo.

Triumphantis ornatus

Ipſe uero triūphans, cui tantus honos dabatur, curru aurato ſublimis, atque ornatu humano auguſtior, quatuor inſignibus equis, cæteris altior & magnificentior uehebatur, præcedentibus lictoribus, coronatus in purpura, cum inſignijs imperij & magiſtratus, quem gerebat: qui ut conſpectior uideretur, minio illini ſolebat, exemplo Aſſyriorum & Medorum, apud quos inungi oculos & faciem pingi, ex Cyri inſtituto aſſuetum eſt. Perſarum reges heliathe cum adipe leonino, & Aethiopum proceres minio colorantur, quo facie non inuenuſta, ſed pro imperij maieſtate, forma cōſpicui fiant.

Romulus ſine curru triumphauit. Quis primum in curru triumpharit.

Scire tn̄ licet Romulum cum de Veientibus triumphauit, ſine curru egiſſe triūphum. Primūq; Tarquiniū Priſcū, ut uero plures certioresq; tradunt, Valerium Publicolam, quod Thuſcos bello uicerat, quadrijugo curru triumphaſſe, Geſtamēq; triumphantium apud prius ſeculum bullam fuiſſe, remedijs inditis in ea, quæ contra inuidiam proficerent. Poſtea Camillum, quod antea licuit nulli, in triumpho albētib⁹ eq̄s urbē iniſſe tradūt. Procedente mox tēpore, Pompeius Magnus triūpho Aphricano, & diuus Cæſar Gallico elephantis, & Marcus Antonius leonibus ad currum, præter aliorum inſtituta, triumpharunt. Nero autem Cæſar monſtrifico inuēto hermaphroditas equas portenti loco ad currum duxit. Heliogabalus maiore inſania, quaternis canib⁹, mox tigribus uectatus fuit. Aurelianus etiam ceruis ad currum triumphauit. Int̄ cæteros proditur Seſoſtris Aegypti rex regno impotenti inſolens, eo ferociæ proceſſiſſe, ut ſorte ductos reges, annis ſingulis ad currum iungeret, ut ea pompa per omnium ora uectaretur triumphans. Quod non abſimile a Tigranis inſolentia uidet̄, cui tāta fuit ſecordia, ut reges & dynaſtæ ſeruilia præberent. Alexander tamen Seuerus imperator, quum de Perſis triumpharet, non curru triūphali, ſed pedibus ſequente curru quatuor elephantoꝝ palatiū aſcēdit.

Tigranis inſolentia.

Tarqn⁹ uero Priſcus aurea tunica proceſſit ornatus, Pompeius chlamyde Magni Alexanderi. Ipſos uero triumphantes myrto prius (autore Maſurio) mox lauro plexo, & ex laureto, quod à Liuia Auguſta pactum erat, poſtquam Cæſares imperitarunt, deinde aurea coronari inſtitutum ferunt.

Ex quibus coronæ triumphales concinnabantur

Ex lauro aūt ideo, uel quod ſpectatiſſima in monte Parnaſo, uel quod fulmine afflari nunquam compertum ſit. Quam quidem coronam, non ipſos triumphanter, geſtare, ſed ſerum in curru eodem, qui ſupra illius uerticem ipſam teneret, poſt ſe habere tradunt. Suſpicari licet, uel quod oneri ferendo rriumphantem fatigari minime uolebant, uel ut humanæ fragilitatis memor foret, quum iuxta aſſidere ſeruum in eodem uideret curru, ne per inſolentiam nimis ſibi placeret, & triumphatu ſuperbiret. Quam quidem exacto triūpho, in gremio Capitolini Iouis locare, uel templis dicare ſolebant, quod beneficio deorum immortaliū de hoſtibus triumphare contigiſſet.

Seruus in curru triumphali.

Sunt tamen autores, in altera triumphantis manu laurum, in altera teneri ſceptrum, dū triumphali uehitur curru. In equis uero triumphantium, ingenui pueri aut uirgines nondum adultæ, proxima cognatione iunctæ, ad habenas cognati, & affines in ueſte candida, iuxta latera ſcribæ & miniſtri, qui ducem ſequuti comites expeditionis fuerant, comitabantur.

Florum ſparſio

Interrim publ as effuſi, omnis ſexus & ætas in communi gaudio, flores iacere & paſſim d̄ijs libare, alij uictimas cædere, undiq; thuris & odorum copia exhalante. Poſt currum uero captiui, ſeruitute exempti, & libertate donati, ſequebantur, omnes capitibus raſis & pileati, quaſi effugiſſe ſeruitij tempeſtatem uiderentur.

Qui currum ſequebantur.

Quare Titi Flaminij currū, qui de Macedonia & Nabide triumphauit, Romanorum ſupra duo milia captiuorum, qui bello capti ab Hannibale diuenditi fuerant, quos per uniuerſam Græciam conquiſitos redemerat, liberi poſtliminio capitibus raſis ſequuti ſunt. Et Cneo Cornelio, qui de Inſubribus & Cenomanis triumphauit, turba Cremonenſium, Placentiorumq; colonoꝝ ab eo obſidione & ſeruitute exempli, pileati poſt currum inceſſere. Proditum tamē me

moriæ eſt, Lucio Furio qui in prætura de Gallis triumphauit, nec captiuos præceſſiſſe, nec ſpolia prælata, nec milites ſequutos. M. q; Acilium de Antoniocho & Aetolis ſine militibus triũphaſſe, & ſine exercitu. Fuere tñ qui traderẽt, tribunos præfectosq; legionum, centuriones & legatos, equis aut carpento inſidentes, interdũ pedib⁹, in pompa triumphali currum proſequutos: nam Tiberium triumphantem legati legionum cum triũphalibus ornamẽtis ſequuti fuere. Et Meſſalina poſt Claudij Cæſaris currũ, carpẽto uecta fuit. Et Aurelianus Cæſar Zenobiã uinctã aureis catenis carpẽto duxit. Poſt hæc uictrices legiões militesq; uictoriſe exercitus armati ac diuiſi in turmas, pleni fortunarum gloriæq; cũ iocorũ laſciuia, & carmine triumphali, ludibundi & ſpolijs ornati, uerba & inconditos uerſus in triumphantẽ militari modo iactantes, ſequebantur. Quare Camillus, Romulus, & parẽs patriæ, ac conditor urbis: ſicut Mari⁹ Cimbrico triumpho, tertius conditor appellatus eſt. Et Cæſar inter militares iocos a Nicomede ſubact⁹ &, mœchus Gallus. Lapſana q̃q; ſe uixiſſe apud Dyrrachiũ, milites in Cæſarẽ inter iocos cauillati fuere. M. uero Manliũ in triũpho, quẽ de Gallo græcis habuit, milites inter iocos uelut nimis indulgentẽ & ambitioſum taxauere. Dumq; p urbẽ pompa & tantus ordo procedit, per uias perq; oĩes aditus & deorũ templa patentia paſſim triclinijs ſtratis, omniũ generum, ætatũ & ordinum, effuſa multitudo inter uota precesq; ad aras dijs libabant, hoſtias mactabant, grates dijs agebãt, conceptamq; lætitiã, cantu & carmine, ac lætis acclamationibus ſignificabant: donec cũ omni apparatu, cũq; his militaribus iocis per mediã urbẽ & Velabrũ, perque Sacrã uiam læti & ouantes in Capitoliũ aſcenderẽt, ubi tauros in pompa ductos in Iouis optimi maximi templo immolabat, quos prius q̃ de nece hoſtiũ ducis certiſſimis cõſtaret argumẽtis, triũphantẽ minime immolare debere, multi arbitrati ſunt. Epulũ poſt hæc magnificentiſſimũ, & lautum omni apparat⁹ genere huberrimis ampliſſimisque obſonijs ac ſumptu magnifico publice dabatur, in q̃ turdos & murænas inter obſonia apparari, uina præcipua, atque unguẽta minio delibuta exhiberi cõſuerãt. Quare diuus Cæſar merito celebratur, qui Aphricano triũpho, præter obſonia apparatiſſima, uno die in duobus & uiginti millib⁹ tricliniorũ inſtructis paratisq; mẽſis epulũ regali magnificẽtia, ac uini falerni amphoras centũ, & Chij cados cẽtũ populo dediſſe ferẽ, ubi ſex murænarũ millia una cœna exhibuit. Tiberi⁹ quoq; mille mẽſis prãdiũ parauit. Ad illud etiam cõſules inuitari, mox ne uenirent rogari ſolebãt, ſcilicet ne qs maior triũphãte honorẽ q̃ illi debebatur, præriperet, utq; locus honeſtiſſimus triũphãti, cui iãius honos habitus eſt, darẽ, ut illũ à cœna omnis ordo & ætas officij cauſa, domum ſine offenſione reduceret, quæ præſentib⁹ cõſulib⁹ alteri tribuni nõ decebat. Interdũ uero notatũ eſt, epulas, extructas q; mẽſas, ante domos in promiſcuo uſu rerũ omniũ uictricibus legionibus, quo agmine triumphãtẽ ſequebãtur, exhibitas fuiſſe. Et poſt triũphum, ut gratia eſſet cumulatior, aurum coronariũ ex uictis bello gentibus, ob conceſſam uitam, imperatori dari: quod qdem niſi triũpho recepto, præſtari non decebat, pro eo quod pro corona triumphi à ſocijs & bello uictis gentibus quaſi uectigal dabaẽ, quod Hadrianus primo Italiæ remiſit, & in prouincijs minuit. Deinde uero Alexander Seuerus una cum negociatorio, populo illud dono dedit. Togas quoq; & ſagula, æraq; & dona multiplicia, ſingulis militibus pro meritis ab imperatore elargiri. In quo id ſeruatum eſt, ut quod pediti, duplex cẽturioni, triplex eqti darẽ, una cum ſtipendio militari & frumento duplici: tribuno uero, multo magis. Ad aduerſumq; & illud eſt, imperatorẽ, cui belli ſumma commiſſa fuit, decreto iã triumpho, anteq̃ urbẽ iniret, ſæpe tribunos, præfectos, equites, centuriõesq; ob fortia facinora, militarib⁹ donis in primis ornaſſe, & benemeritis p̃mia largitũ eſſe: ipſosq; cũ donis & inſignijs militaribus in pompa triumphi præcedere triumphantem, nonnunquam ſequi conſueſſe. Præterq; aſſuetos honores, uel locũ in Circo ad ſpectandum cum laurea & ſella curuli inter uiros triumphales cõſularesq; ſibi & poſteris, uel ut in ueſte triũphali ludos ſpectaret, arcũ q; marmoreũ, nõnunq̃ ſtatuã in foro pedeſtrem aut equeſtrem, ampliore ſumptu cum decretis & titulis honorum, in Comitio, in Roſtris, in Foro, in Palatio, in Capitolio, aut in Cella Iouis (q̃ rariſſim⁹ honor cõtigit) ſenatum & populum triũphãti, aliaque inſignia uirtutũ dona honores dediſſe.

Ioci liberi & acclamationes in triumphantem.

Sacrificia in Capitolio.

Epulum triumphale

Epulæ legionibus uictricibus ante fores exhibitæ.

Dona triumphanti a ſenatu & populo data.

Reſponſum Raphaeli Volaterrano, quare legum & cauſarum ſtudio intermiſſo, in his mitioribus ſtudijs oblectaremur. Caput VII.

QVærebat aliquando ex me, dum Romæ agerem, Raphael Volaterranꝰ, uir inſignis doctrinæ & uirtutis, cui ad mores emendatiſſimos, grauitas libero homine digna non modicam acceſſionẽ faciebat, quid cauſæ foret, ꝙ quũ cauſarum patrocinijs & foro uſque à pueritia eſſem addictus, illis poſthabitis, & quaſi forenſibus negocijs prætermiſſis, in his ſtudijs mitioribꝰ ita me oblectarer, ut cauſarum patrocinijs bellum indixiſſe uiderer: Cui hoc cauſæ referebam, ꝙ leges quæ ad communem utilitatem editæ, ſtudio & labore maximo quæſitæ, & meditatæ nobis forent, neq; ab his qui iura darent coli, neq; perinde ut oporteret, præcipi uiderem, doleremq; iuri dicundo illos plerumq; præſidere, qui eas uel turpiter ignorarent, uel ꝑ gratiam & ſordes facile corrumpi ſinerent: & quibus ſeruandarum legum præcipua imminet cura, hi maxime legum ſcita contemnerent: quibus rebus effici, ut tot ſcita & decreta ueterum monumentis nobis tradita, maximisq; ingenijs elaborata, & tã penſiculate expenſa, unus homunculus neqſſimus audaciſſimusq;, ignarus legum, iudiciorũ & fori, qui magiſtratui præeſſet, non ſalubri temperamento, nec diſceptatione ac iudicio, ſed auſu temerario & omĩ iure neglecto, ad ſuam libidinem per ſcelus & nequitiam euerteret. Horum nõ minima exempla dicebam fore, ea quæ dudum experti uidimus. Nuper quum Romæ cuſtodias cognoſcerẽ, operæ præcium fuit uidere, quæ rerum miracula monſtris & portentis ſimilia, ac dictu faſtidienda, quæue turpitudines ad aliquorum libidinem admitterẽtur, contra ius faſq;: ſiquidem ſacerdotem quempiã in his nacti ſumus, grauem & ſanctum uirum, uita & moribus ornatiſſimum, hominem profeſſo honeſtæ & magnæ laudis, diu tenebris & carcere maceratum, indigniſſimam fortunam ſubire coactum, pro eo ꝙ pecuniam ſibi traditam ab eo qui illã furto ſubtraxerat, ut uero domino reſtitueret, illius iuſſu mãdatoq; reſtituerat, ſuppreſſo autore: ipſumq; quæſtionibꝰ ſubdi uidimus, & tormentis uexari, ut illũ q̃ cõſcientia culpæ & ſpe ueniæ adductus, abſtuliſſe confeſſus fuerat, palam faceret, delinquentisq; delicta, quæ ille pœnitens culpæ dixerat, enunciaret: quo diſcrimine adactus pauꝑ ſenior, cõfitentis peccatum & delinquentem enunciare coactus fuit. Quod quidem ſcripto iure uetitũ, ſanctionibusq; & decretis interdictum eſſe conſtat. Rurſus alium immani ſcelere coopertum, hominem impuriſſimum turpiſſimumq;, qui maximorum criminum reus, teſtibus, tabulis, teſtimonijs, & certiſſimis documẽtis conuictꝰ fuerat, quæ nec ipſe gloriabundus diffitebatur, quiq; legum iudiciorumq; pœnis ſæuiſſime coercendus erat, ab eiſdem ergaſtulis, ſola præſidentis temeritate, nullo negocio dimitti & liberari, aliasque audacias & turpitudines, ne dicam ſcelera indigna auditu, profatuq;, quæ uix credenti non modo enunciata, ſed uiſa & comperta fuere. Iaſon Mataſſalanus & Ludouicus Matha, quũ ſacerdotalibus quibus fungebantur muneribus cedere nollent, quæſitis occaſionibus ad inimicorum libidinem, tetro carcere uſq; eo tenti fuere, donec illorum arbitrio ſingulis ornamentis, fama, & fortunis omnibus exturbati, quoad illis liberet, excruciati ſunt, non uero iudicio, ſed præſidentis ſola temeritate & libidine: ne proſequar uiros uitæ inculpatiſſimæ, ſumma integritate & fide, falſis criminibus circunuentos ab impotentibus inimicis miſeros & laborantes, in quos grauiter crudeliterq; conſultum uidimus, uel ut afflictas fortunas inuaderent, ipſosq; de poſſeſſione & antiquiſſimis ſedibus deturbarent, uel ut inuidorum libidini obtemperarent: aliaq; in miſeros edita exẽpla, nulla pietate in ſupplices & calamitoſos, eosq; innoxios turpibꝰ iudicijs cõflictari, & uſque premi ab his, qui gratia & opibus plus poſſunt pollentque: alios uero autores manifeſti facinoris, ne appellari quidem. Quæ quum uiderem, patroniſque contra uim potentiorum aut gratiam, nihil præſidij eſſe, nihil opis, fruſtra nos in legum controuerſijs & ediſcendis tot caſuum uarietatibus tam penſiculate editis, tantum laboris & uigiliarum ſuſcipere, tantoq; nos ſtudio fatigari dicebam, quum ad ignauiſſimi impuriſſimiq; cuiuſq; temeritatem, qui iuri dicundo præſideret, quem leges uirum bonũ eſſe uolunt, non æquo iure, ſed ad gratiam & libidinem iudicia ferri, decretaq; legum tanto conſilio edita, conuelli & labefactari uiderem.

Quæ ſit Bona dea, quæ a ueteribus illi ſacra fierent quidue Rubigalia, Floralia & Vinalia forent Caput VIII.

INter eos quibus iſta indagare curæ fuit, ſepe quæſitum eſt, quæ ſit Bona dea, cui/
us numen tantopere coli a Romanis legimus: quod ſacrum a principio originū
inchoatum, dum imperiū ſtetit, incredibili cæremonia colebať. Multi putauere
Florā, Bonā deā eſſe, quæ Flauij ſeu Fauni quondam uxor, uino madens, myrteis — *Variæ ſententiæ quæ eſſet Bona dea.*
flagris a uiro cæſa, poſtea cum facti pœniteret, & ipſius deſiderio tabeſceret, diuinis ho
noribus coli cœpta fuit: in cuius ædem licet florum omne genus importent, myrtū ta/
men inferre non decebat, in memoriam ueteris mulctæ, ſicut in Tenedo tibicinē adire
Tenes templum, aut Achillis mētionem facere, ob ueteris ignominiæ memoriam, ueta
batur. Et apud Rhodios præconem accedere ad Occidionis tēplum, interdictū erat.
Quidam Græcorum ex Liberi matrib⁹ illam effinxere: alij Medeam, pleriq; Semelem,
multi Proſerpinam putant: Romani Dryada Fauni uxorem, cuius ne nomē quidē ui
ros intelligere fas erat. Qui uero Bonam deam dicunt Fauni uxorem, illam tam illiba/ — *Cęremoniæ in ſacris Bonæ deæ.*
tæ caſtitatis fuiſſe opinati ſunt, ut extra gynæcium nunquam egreſſa, nec uirum uide
rit unq̄, nec a uiro conſpecta, nomenq; fando nullibi auditū ſit. Quæ quidē ſacra quū
Maio menſe pro ſalute populi fierent, quicquid eſſet maſculum, domo exigebatur, ita
ut nō modo extra cōſpectū ſummouerētur uiri, ſed maſculæ quoq; picturæ tegerētur,
quod compari Myſiæ Cereris ſacrū obtinere dicunt, in quo quū ſeptē operētur dies, ter
tia a tēplo exactis, uiris, pulſis etiā canibus maribus, mulieres celebrabant. Cūq; in ſa/
cris Bonæ deæ uino libetur, illud nō ſuo nomine nuncupant, ſed lac dicunt eſſe, uini ta — *Mellaria.*
men amphoram in ſacris obuolutā apponunt, quā dixere Mellariā ad quod ſacrū niſi
caſtas, quæq; à uiris abſtinuiſſēt, nullas accedere licebat, tēplūq; deæ neq; uirum ingre
di, nec intereſſe permittitur: cui⁹ limina purpureis uittis uelabantur, quæ nō ubique &
paſſim, ſed in maximi pontificis domo, in receſſu intimo, nocte, nō autē die fiebāt. Et li
cet nocturna ſacra priſco ritu mulieribus interdicta fuerint, in hoc tamen ſacro quum
pro populo facerent, mulieres noctu intereſſe nō uetantur: quod quidē tantæ religiōis
eſt habitū, ut illud ueſtales uirgines obirent, & per illas ſacrum fieret. Cuius ædes alte/
ra in Auentino, altera iuxta Iſidis templū fuere, ad nouam uiā. Alij dixere Bonā de/
am, quā Græci *Gynæciam nūcupant, cuius feſtis diebus palmite tabernacula mulie/
res intexunt, interq; ſolēnia draconem apponunt, ꝙ ſacrum non in pontificis domo,
ſed in ædibus quiſq; ſuis celebrare aſſuerat, aut illis quæ eſſent in imperio conſulari uel
prætoria dignitate. Dumq; ſacrum fit, cunctos mares domo exigunt, ne pollueret &
piaculum fieret, quū ritu ſacrorum neq; deam cōſpici, neq; ſacerdotes palam fieri lice/ — *Mœchādi occaſio in ſacris Bonæ deæ.*
at. Vxor enim exornata, domo marib⁹ exactis, nouem cōtinuas noctes operata furiali
inceſſu, cū æris crepitu & phanatico diſcurſu ſacra peragit: alijs ſimili temulētia ad id
ſacrū accitis mulieribus, unde occaſio frequens mœchādi, & facultas adulteris data eſt.
In cuius ſacrificijs canes immolātur, quiq; huic ſupplicant, maledictis & probris deam
inceſſunt, neminemq; optant bonum inuenire, qui domi naſcatur: quippe eam dixere
Bonam deam, quæ ex corruptis generationes faciat, quare illam *Gynæciā quaſi rerum — *Geneſiā
genitricem, uocant. Quod ſacrum Damium à more præpoſtero, ipſaq; Damia, ſacer/
dosq; Damiatrix dicta. Cuius inſtar apud Siculos dicunt fuiſſe, apud quos ſacrū Ce/ — *Dami Cereris ſacrum*
reri decem diebus, uerbis turpibus & obſcœnis celebrari produnt, magna uerborum li
centia, ſcilicet arbitratæ, ex obſcenitate uerborum & locorum laſciuia, Cereris luctum
mœroremq; leuari, quem ex raptu filiæ cōceperat. Nonnulli Opē dixere Bonā deam.
quæ & Maia dicta eſt, quam nominibus uarijs, Faunā & Fatuam, & matrem deum, & — *Ops.*
Idæam, Peſſinuntiā, Cybelem, Rheam, Phrygiam nuncupant, quia hominib⁹ fauet,
& opem liberis præſtat: Fatamq; dictam, quod infantes in lucē editos, fandi modos & — *Opis uaria nomina.*
uerba edoceat: cui qui uota concipiunt, manu terram tangentes, uelut parēti & genitri — *Fatua.*
ci ſupplicant. Cumq; in omnibus ſacris, qui rem diuinā facit, uelare caput ſoleat, huic
aperto capite & inuelato ſacrificat. Quā deā Aegyptijs celebre numē fuiſſe aſſueuerāt:
cui⁹ ſimulacrū ſiniſtra ſcyphum tenet, dextra ſiſtrum: hoc eſt, æneū crepitaculū, quod
nō ſpiritu, ſed motu cōcuſſum pſonat. ab illisq; Iſis dicta, cui peruigilia excubiæq; no

Cæremoniæ in ſacris iſidis.

ĉturnæ à puellis peraguntur. Cuius ſacerdotes linea amicti ſtola, per urbem lugentes uagabantur, mox læti ſacra perficiunt: in cuius feſto qui ex collegio ſunt ſacerdotes, diuerſas facies induunt ornatu uario: nam alius incinctus balteo, militem agit, alius uenabulo uenator incedit, alius longa ſtola fœminam mentitur, nonnulli cum facibus præcedunt uelut magiſtratus. Poſt quæ mulieres candidis amiculis ſerta ferentes, cũ ſpeculis & pectine ante ſimulacrum deæ famulantur, ipſamq; comentes cum lucernis & lampade ſequũtur. Et quia Saturni & Vulcani uxor dicitur, ideo flamen Vulcanalis calẽdis Maiis illi rem diuinam facit, & prægnantem ſuem mactat Maiæ & Mercurio, cuius ferias Saturnalibus incurrere notatum eſt, feſtosq; illi dies Opalia fuiſſe, quæ tertio die poſt Saturnalia aguntur: ſicut Robigalia, Floralia, Vinalia, Agonalia, Carmẽtalia Agoronalia & Vertumnalia. Præter quæ fuerunt ſacra popularia, nõ certis familiis tributa, ut Fornacalia, Palilia, Laralia. Fuit autẽ ædes Opis in Capitolio una, altera in uico Iugario Opis & Saturni. Notatumq; his qui Ope indigerẽt, ad aſylum Cereris panem dari, quibus nunquam templum claudebatur, ſicut ædem Hortæ recluſam eſſe uoluerunt, quũ ſit hortari ad res magnas adducere. Iſidis uero ædes una patritia, altera uero Antenodora dicta, eſt, cuius templũ in regione Martii cãpii fuit, proximũ Tiberi, iuxta Septa & Ouile. Sed quia de Agonalibus loquor, ſciendũ Agonalia ſtatiuas ferias fuiſſe, quibus Iano quinto Idus Ianuarias mactatus aries: dictiq; Agonales dies, quod a principe ciuitatis interrogatur: quippe antiqui agon mactare dixerunt, quod uerbũ in ſolennibus frequẽs uſurpatur. propterea princeps gregis immolabatur, quorũ autorem Numam Pompiliũ ferunt. Carmentalia uero à matribus familias annis ſingulis fiunt decimooctauo calendas Februarias, in quibus aliquid ſcorteum, aut ſua morte peremptum attuliſſe, magnũ crimen erat. Robigalia à Numa quoq; inſtituta ſunt, ne rubigo ſegetes, neue uredo aut grando inuaderet. Ideo ſexto calẽdas Maii agebantur, quo die Robigo deo ſacrum fieri docuit. Floralia à Flora ſumpſere nomẽ, cui ut arbores affatim efflorescerent, ad iuſtamq; magnitudinem fructus accederent, quarto calendas Maii, oraculo moniti ſacra cõſtituerunt: nãq; hæc tempora frugibus metuẽda ſunt. In

Cæremoniæ in floralibus

cuius feſtis diebus fœminas, quæ uulgato corpore quæſtũ faciunt, denudari, & pudendis obſcœnisq; inuelatis, per luxum & laſciuiam currere, impudicos iocos agere ſeruatum eſt, quib⁹ etiam ædiles cicer, fabas & miſſilia plebi ſpargere aſſuerãt, leporesque & capreas, aliaq; mitia animalia ludis admittere, quos in uico patritio, aut pximo celebrabant, noctuq; accenſis facibus, cum multa obſcœnitate uerborum per urbem ua-

Flora

dere, & ad tubæ ſonitum conuenire. Fuit enim Flora nobile ſcortum, huius autor argumenti, quæ quum præpotens eſſet & diuitiis afflueret, populum Romanũ morte obita, hæredem fecit, pecuniãq; annuam ludis exhiberi uoluit, quorum inſtar ludorũ An-

Antiſteria. & Verrunalia.

tiſteria apud Athenienſes ſimili licentia fuere. Vertũnalia uero, dies feſtos Vertumno

Venalia.

dicatos habuere Octobri menſe, cuius ſacellũ in uico Tauraro erat uertentib⁹ ſe ad dexteram ſub baſilicæ angulo, qui deus mercaturæ & uertendarũ rerum habitus. Vinalia autẽ erant duplicia: altera uinis deguſtandis duodecimo calendas Martias quũ uina pura ſunt, quo die Ioui nouum uinũ libare mos eſt, quod ex dolio hauſtum, calpare eximebant. Altera, quibus flamen dialis uindemiã auſpicatus maturis uuis, uinũ legere & uindemiam fieri iubet, quibus diebus agnam Ioui immolant, interq; cæſa & porrecta, uinum legit, quo tẽpore ex phano Veneris uinũ affatim effundebãt. Fuitq; ueteri lege ſancitum, ut flamẽ Martialis diceret diem ueteri uino libãdo, medicaminis cauſa. Inde uſurpatum uerbũ: NOVVM VETVS VINVM BIBO, NOVO

Meditrinæ ſacra.

VETERI VINO MORBO MEDEOR. Vnde Medrinæ nomẽ deæ, cui⁹ ſacra

Ruſtica uinalia.

Meditrinalia, & Meditrinalis. Sicut ad primitias pomorum noua eſſe dicebãt uetera, & alia exoptabãt noua, omnis cauſa. Præter quæ fuerũt Ruſtica uinalia, quod Veneri ædes tunc dicata foret: eiusq; tutelæ olitores addicerentur, quibus dieb⁹ erant feriati, quæ dies

Lex apud Thuſculanos.

tempeſtatibus leniendis ſolennis habebatur, qua nouum uinũ in urbem ferre, & in cellis uinariis condere aſſuerant. Apud Thuſculanos lege cautum erat, ne quis nouũ uinum, antequam Vinalia calentur, in urbẽ inueheret: Laurentibus, ne quis pomũ ex

Laurẽtũ lex Græcorum

alieno legeret in arimum, quod humeris uectaretur: Græcis, ante uernũ æquinoctium

ne quis uitem incideret, neque uuã ante æquinoctium autumnale guſtaret: Romanis uino & nouis frugibus, antequam ſacerdos primitias libaſſet, ueſci non licuit. Græcis quoque in uſu erat, in feſto, cui Pithœgia nomen, quo dolia relinuntur, uinum affatim haurire, ad cuius potum non ſeruos modo, ſed mercenarios, clientes & ruſticam turbam aduocabant.

Romani. *Pithœgia.*

Tantum & quantum comparatiuo nonnunquam coniungi, ædemq́ꝫ pro domo ſæpe apud autores inueniri. Caput IX.

CVm a tumultuarijs negocijs, ingenij uegetandi cauſa, animum ad mãſuetiores muſas quandoq; diuerterem, incidimus forte ad in tẽporis, quum hæc commentaremur, in libellum Elegantiarum (quem ſic inſcripſerat) grammatici cuiuſpiã docti hominis & cõfidentis, q pleraq; exquiſite & nõ indiſerte ex autoribus adnotaſſe uidebatur. In quibus ita ſcriptum legimus: Tantũ & quãtum, uerbo & poſitiuo: tanto & quãto, comparatiuo iũgi oportere, ut quãto es doctior, tãto es melior: quantũ potes, tantũ elabora. Arguitq; Lactãtiũ uelut parum diſerte loquutũ: Quanto frequenter impellitur, tanto firmiter roboratur. Sed quum nos longe ſecus a probatiſſimis hæc obſeruata legiſſemus, profecto id non uſquequaq; uerum putamus: ipſumq; qui inter grãmaticos principem locum facile tenuit, quod citra calumniam dictũ ſit, incurioſe proceſſiſſe. Eſto enim quod ſic fuerit ab autoribus ſæpe uſurpatũ, quin ſecus dici ſcribiq; poſſit, citra reprehenſionem non negauerim: ſiquidem & tantũ cum quanto, & cum poſitiuo aut comparatiuo iungi nõ indiſerte, plerunq; uidemus. Fuitq; hæc oratio nõ erudita ſolum, ſed ſuis numeris omnibꝰ abſoluta. Titus Liuius tertio ab urbe condita: Quantum iuniores patrum plebi ſe magis inſinuabãt, eo acrius contra tribuni tendebant. Lucius Florus epitomatũ ſecundo: Numantia, inquit, quantũ Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibꝰ inferior, ita uirtutis nomine & honore par omnibus. Idem de Caſſiano bello: Sed quanto eſt efficacior fortuna quã uirtus, tantum eſſe uirtutem. Plinius Nepos epiſtolarum ultimo: Quantum ab huiuſmodi cupiditatibus remotior eius animus eſſet, tanto impẽſius &c. Tacitus hiſtoriarũ quinto: Tiberius, inquit, quanto intẽtus olim publicas ad curas, tanto occultior in luſus. Plinius quoq; hiſtoriæ naturalis trigeſimo, multum ſuperlatiuo iũxit: Domus, inquit, multũ pulcherrima cõſenſu omniũ ætate ea in colle Quirinali, C. Aquilij fuit. Quin etiã dixit grãmaticus noſter, proxime accedere ad uim comparatiuorum ante & poſt, ut tãto ego ante ueni, nõ tantũ. Cõtra q̃d autoritas Plinij & aliorum obuia eſt, Naturalis hiſtoriæ xviij. Quantum igitur uniuerſas terras ager Campanus antecedit, tantum ipſum pars eius quæ Laboriæ dicitur. Cæſar cõmẽtario vi. Omni, inquit, nobilitate Heduorum interfecta, tantũ potentia anteceſſerunt. & alijs paſſim autoribus probatiſſimis, in quibus liquet, tantum cũ quanto, & comparatiuo & poſitiuo, non abſq; cultu Latini ſermonis iungi licere. In eodem quoq; libello ſcriptum fuit, Aedem ſingulari pro tẽplo, plurali numero pro domo accipi oportere, niſi ſacras adieceris, quod tamen ſecus dictũ definitumq; plerunq; eſt. Q. Curtiꝰ libro quinto: Stabãt, inquit, ad fores ædis eius, in qua rex ueſcebatur. & alibi: Excubabant ſeruatis noctiũ uicibus, proximi foribus ædis. Cicero pro Cluentio: Atq; illo tẽpore, inquit, in æde T. Annij hominis honeſtiſſimi Scalenus accerſitus ab Oppianico uenit. Rurſus ædes plurali pro templo T. Liuiꝰ nõ ſemel ponit: Duumuiri, inq̃t, creati fuere ædibꝰ dedicãdis. Suetonius in Claudio: Spectacula, inq̃t, edidit, quũ prius ad ſuperiores ædes ſupplicaſſet. Neq; abnuerim, q̃n frequens habeat uſus, ut ædes pluratiuo numero pro domo, pro templo uero ſingulari dici conueniat. Sed tamen quin altero etiam modo Latine dici poſſit, isq; ſermo citra reprehenſionem probabilis ſit, licet parcius circunſpectiusq;, antiqua dicta & ueterum autoritas facit.

Taxatus Laurentius Valla Elegãtiarum li.i. ca. xviij.

In eundem lib.iij. cap. vij.

Quæ lege duodecim tabularum utiliter & commode, quæue parum conſulte, & nimis ſeuere ſcripta uidebantur. Caput X.

ACondita urbe ad annum fere trecẽteſimum, populum Romanũ ancipiti bello diſtractum, ſine legibus certis, ſuis tantum moribus uixiſſe, neq; externas leges conquiſiſſe ſatis conſtat. trecenteſimo demũ exacto anno poſt finitimos ſu

Populus Romanus trecentos annos ſine legibus uixit.

Decemuiri quando primum creati. Leges xij. tabularum Athenis Romam traductæ.

peratos bello,quietis rebus,quum reſpublica legibus formanda uideretur,decemuiros legum ferendarum cauſa cre aiūt: q Athenas profecti ad iura ſtatuēda,ut peregrina inſtituta, ſcita, moresq; noſcerent,diuino conſilio leges duodecim tabulis in æs inciſas,in foro propoſuere,excerptas a Solonis legibus,quæ axibus ligneis cōtinebantur,qbus boni æquiq; iuſſa,praui delictorumq; depulſio,tū iudiciorū ordo,& bene uiuendi norma,pœnæq; ac præmia conſtituta ſunt,a qbus poſtea omnis diuini humaniq; noſtri iuris ſanctio manauit. Quæ quidē leges,quū longi tēporis abuſu antiqtæ eſſent,& uetuſtate cōſenuiſſent,nouis poſtea editis,quæ eadē illa cōtinerēt, licet,mutatis uerbis,eadē tamen ſcita & cōſtituta manſere.

Quanquā context9 hic dicat decemuiros Athenas profectos, ut leges a Græcis ciuitatibus peterent,tamen hoc non ita ſimpliciter accipiendum eſt,nam hiſtoriæ ueritas habet, tres tantum legatos ad Grçciā,p legib9 petendis atq; afferendis miſſos. Allatis autē legib9, decemuiros cōſtitutos eſſe,qui ex eiſdē Romanas leges conficerent & publicarent. Vide Zaſium in Commētarijs ad d.l.2,parag.exactis.

Leges ſcriptæ a quibus primum propoſitæ.

Primi enim q leges ſcriptas ꝓpoſuere,æquādæ libertatis cauſa,Zephyrij fuere Locri in Brutijs,a Zephyrio ꝓmontorio dicti, Aiacis Oilei ſocij:licet alij in Bœotia Locri Opuntij prodant, Patrocli patria:alij Epicnemedij in eadē Bœotia:alij Ozolæ a malo odore nūcupati in Libya. His ergo Zephyrijs Zeleucus,Spartanorū & Cretēſiū placita imitat9, q a Minoē uetuſtas leges acceperunt,acerbiores leges conſcripſit,pœnaſq; iure debitas, iuris atq; iniuriæ regulas ſcripto præfiniuit,ut metu iudiciorū & pœnaꝝ,a criminibus abſtinerēt. Antea enim omīs animaduerſio criminis,non ſcripto iure,ſed iudicis arbitrio edebatur. Poſtea Athenienſes a Dracone & Solone ſcriptas leges in Prytano ab eo fixas & propoſitas,iuraq; & iudicia acceperunt. Demum Romani moderando iura ſummis infimiſq; æquando,illoꝝ exēplo ſcriptas promulgarūt. Et ſicut Cretenſib9 Minos, ſic Zeroaſtes

Legumlatores diuerſarum gentium.

Bactrianis & Perſis leges dedit,Charonda Carrhaginēſibus,Zamolſis Scythis, Plato Magneſiis & Siculis, Aegyptijs uero Minas, Triſmegiſtus,& Bocorus, Thebanis Philolaus, Andronodorus Chalcidenſibus,qui in Thracia ſunt. Prothagoras autē Thurijs,quibus poſtea abrogatis & inductis,Metellus deuicta Creta, illas cū Romanis cōmutauit.

Lacedæmonij iure ſcripto non utebantur

Lacedæmonij uero non iure ſcripto, ſed moribus tantū uſu annorum cōprobatis,pro lege uſi ſunt. Ideo Lycurgus leges ſcriptas Spartanis nullas dedit,ſed omniū conſenſu mores,tāquam ſi lex edita fuiſſet, experiundo obſeruarunt. Indi quoq; literas non nouere,ſed æquiſſimos mores,legis uice habuere:hiq; adeo tenaces fuere, ut omni ſcripto iuri anteirent. Sed quæ priſcis inſtitutis per conditores Romani iuris eiſdem tabulis ad uerbum ſcripta fuerint,parum comperta ſunt, quum ad manū nō ſint,nulliq; annales extent, nullaq; monumenta uetuſtatis: niſi quod pauca quæ ad morū diſciplinam & iudicia ſpectant,interciſe autores produt. Extantq;(ut multi aſſerunt) Hermodori Epheſii legum decemuiralium primi interpretis ſcripta relata, cuius ſtatua ob id fuit in comitio erecta. Ex quibus pleraq; explorate & ſatis utiliter,quædam duriter & inhumane,nonnulla remiſſe & leniter uidentur conſtitura,quorum aliqua probanda, multa uelut immitia & agreſtia refellēda ſunt, niſi forte, multo æuo interciſos & reconditos illius ſenſus non tenemus.

Quædam ex xij. tabulis relata.

Ex his non alienū fuerit aliqua, licet nimis peruetuſta & obſoleta,adnotaſſe:nam faciem carpere,& genas radere unguibus,mulieres percommode uetabant:neq; magicis artibus ſegetem ex alieno traducere, neque defunctorū corpora in urbe uri aut ſepeliri utiliter ſanciuerunt:eiularusq; & flebiles queſtus quotidianasq; lachrymas,& cātus lugubres in funeribus inhibuere:ſicut a Solone cōſtitutum fuerat. Verba ex ea lege hæc ſunt:Faciem ne carpito, neue alienam ſegetē pellexeris. mulieres genas ne radūto, ne ueleſſum funeris ergo habēto,in urbe ne urito,neue ſepelito. Tum ſi quis in ſuo arborē panxit,a uicini fundo quinq; ſaltem pedes abeſſe uoluit,in hæc uerba:Si quid in agro plantaueris,quinq; pedes a uicino abeſto:Si ficū aut oleam,pedes nouē abeſto. Quod aūt alienam ſegetē pellicere ueneficijs lex uetuit,ideo

Carmine euocabātur fruges.

cautum eſt,ꝙ carmine euocari fruges & alio transferri ueteres crediderent:quod ne liceret ad alterius iniuriam cōdere,etiam lege ſanxerunt. Inſuper filijs ſub patris iure eſſe, illoſq; uictus neceſſitatis ue cauſa patrio iure uēdere,& preciū quæſtui eſſe, uſq; ad tertiam auctionē,neue id fraudi ignominiæ ue eſſet, neq; filijs quicq̄ in bonis eſſe,patribus

uiuentibus,uoluere,niſi patrio iure emancipatione ſolutus foret,aut ſe iubente, ſpon/
ſam filius duxiſſet,quod antea a Numa Pompilio cautum fuerat,quem etiam pater oc
cidere poterat. Sed quum a priſca illã ſeueritate poſtea deſiuiſſent, ſequuti interpretes
ius naturæ ſequuti,cauerunt,ut liberi parentes alant,aut uinciant. Quam emancipati
onem,ſeu cuius rei alienationem,ſecundum formulas antiqui iuris,ita fieri iubebat,ut
non minus quinq; teſtibus Romanis ciuibus,& libripẽde,qui libram æneam tenebat,
is qui mancipium accipit,æs tenẽs,ita dicat: HVNC EGO HOMINEM EX
IVRE QVIRITVM, MEVM ESSE AIO: poſt quæ uerba,ære percutit
libram,atq; illi æs dat,a quo mancipium accipit, quaſi per imaginariã uẽditionem pre
cij loco,in ius ſuum & ditionem uendicaret de alterius manu. Quæcunq; igitur aliena
tio duodecim tabulis haud aliter niſi hac ſolennitate fieri iure poterat,aut ceſſione,quæ
fieret apud magiſtratum populi Romani. ut cui res iure ceditur,tam tenens, ita uẽdi
cet: HVNC ego hominem ex iure Quiritum, meum eſſe aio: mox prætor interroget
eum qui cedit,an contra uendicet. quo negante aut tacente,ei qui uendicaret, rem ad
dicit. idq; legis actio dicitur,quia traditione pura ceſſio rei mancipi non explicabat.
Quare uſurpatur,ut in emptione rerum quæ mancipi ſunt,libra interponeretur,& li/
bripendens. Si tamen filius e muliere, quæ uulgato corpore quæſtum fecit,& nõ iuſtis
nuptijs editus,aut a patre nullis foret artibus inſtructus, lege Solonis patrem alere mi
nime cogi poterat. Glandem quoq; ſuam in alienum fundum procidẽtem,ut liceat tol
lere in alieno,quiq; iniuria alteri⁹ arbores cecidiſſet,in ſingulas ſiclos æris uigintiquin
que pœnam ſoluere cogebat. Tum inter iura ſtillicidiorum & parietum, ne quis ædi/
bus tignum iniunctum eximere cogatur,ſed duplum pro eo præſtari,neue quadrupes
pauperiem alteri faxit,ſed dari animal pro noxa,aut eius offerri æſtimationem lege ca
uebatur. Quod a Solone ſtatutũ erat,ut ſi canis morſu affeciſſet quippiam, quatuor pe
dum capiſtro nexus dederetur,quod de omni quoq; pecore ſancitũ eſt. Iiſdemq; legib⁹
quoties de alicui⁹ ſtatu cauſa agitur,ut liber an ſeruus ſit in dubium ueniat, dari uindi
cias ſecundum libertatem,aut ſeruitutem cauebatur. Vtq; ad agrum meum per tuũ
eunti uia mihi pateat,quæ in porrecto octo,in anfractu ſedecim pedum foret. Dari au
tem uindicias ſecundum libertatem tunc dicebatur,quum prætor ſuper aſſertione libe
ri capitis,aut ſeruilis perſonæ,quem aſſertor ſeruum aut liberum dicit, de quo ambigi
tur,datis inducijs decernit edicto, ne interim aſſerto uis inferri ualeat per aſſertorem,
ſed in libertate qua fungitur,maneat. Cum uero prætor aſſertum in ſeruitute pro ſeruo
teneri apud aſſertorem interim iubet, uindiciæ ſecundum ſeruitutem dicuntur dari.
Furta quoq; eadem lex uſq; adeo auerſata eſt,& tam ſeuera correctione plectit, ut furẽ
manifeſtum in ſeruitutem tradat illi,cui furto quid ſubtractum foret. Furem uero no/
cte deprenſum,quoquo modo: die uero,ſi telo ſe defenderet: & demũ cum clamore oc/
cidi permiſerit,in hæc uerba: Si nox furtũ factũ ſit,ſi im aliquis occiſit,iure cæſus eſto.
Furta quoq; per lãcem & licium cõcepta,uelut manifeſta,ſeueriori pœna puniuit. E di
uerſo Lycurgus Spartanis furta impunita eſſe uoluit,quo magis acuerentur ingenia,
animoq; eſſent uegeto & ſolerti,exemplo Germanorum & Aegyptiorum,qui furta le
gibus inulta reliquere. Si tamen ſacerdoti exhibita fuiſſent, furi ablatæ rei pars lucro
accedebat. Apud Perſas fuere Cardaces,quibus nullus erat rapinis modus: nam per oc
caſionem & licentiam rapto uiuere permittitur. Fertur tamẽ Dionyſius ſenior, quum
ſceleris cõuictos grauius puniret,illos qui ueſtes furabãtur,impune abire iuſſiſſe. Con
tra uero apud Scythas,quibus nihil erat furto graui⁹, ſeueriſſima eñ plectebãtur pœ/
na,q turbato gẽtiũ iure,de poſſeſſiõe dominos euerterẽt. Indi quoq; a rapinis uelut cõ
tra hominũ ſocietatẽ,cõtraq; diuinũ humanũq; ius magnopere abſtinuere,adeo ut ſi
qs uectigal furatus eſſet,capite lueret: tametſi Herodotus autor ſit, Tauroſcytgas furã
di licẽtia ſibi uictũ quæritare. Id q Solon apud Athenas ſanctionibus magnopẽ uetu
it,cauẽs ut ſiqs quod nõ poſuiſſet tolleret,tanq̃ improb⁹ pœnas daret. Præ cæteris Dra
co legũlator,ut ab alieno omnes manũ abſtinerẽt,furta tã moroſiſſime pẽſitauit,ut cũ
qui ſtercorandi cauſa,ſterc⁹ bubulũ abſtuliſſet, aut olera capitis ſupplicio afficeret: cẽ
ſuitq; furto teneri etiã q iumẽtũ aliorſum,q̃ quo utẽdũ acceperat,deduceret. In Lycia

Modus uendendi pueros mancipia.

Legis actio.

Filius meretricis aut artibus non inſtructus patrem alere non cogebatur.

De ſtillicidijs & parietib9

Vinditiæ ſecundum. libertatem.

Vindiciæ ſecundum ſeruitutem.

Furta per lancem & licium concepta.

Spartanis furta impunita.

Tauroſcythæ

Solonis ſanctio,

Draconis lex

ferunt cōſtitutum, ut ſi liber homo quippiā furatur, libertate amiſſa, ſeruus cogatur eſ-ſe & mancipiū. Alexāder quoq; Seuerus adeo uindex furtorū fuit, ut præter ſeueriſſi-mas pœnas, nullum raptorē aut furē ſalutationi admiſerit, illosq; uelut nequiſſimos e cōſpectu ſummouerit. Dixere aūt furta per lancem & licium, quod fures qui in alienas pe netrabāt ædes, plerunq; (ut eſt ſagax furū ſolertia) licium ferebāt, quo furta alligarēt, et lancem præ oculis, ne innoteſcerent. Eadem quoq; lex cœtus nocturnos & coitiones in urbe nocte fieri uetuit, quod lapſu mox temporis obliteratum, poſtea Gabinia lege in-nouatum fuit. Noctemq; ita lex definiuit, ut poſt ſolis occaſum noctē eſſe decernerent. Verba legis hæc ſunt: Ante meridiem cauſam conijcito, quum perorant ambo præſen tes: poſt meridiem præſenti litem addicito: Si ambo præſentes, Sol occaſus ſuprema tempeſtas eſto. Vēditæq; rei & traditæ, niſi perſoluto precio uel ſatisfacto, haud aliter rem ad emptorem transferri uoluit. Furtiuæq; rei uſucapionē & dominium inhibuit. Quo etiam iure cauebatur, in rebus uendundis ea præſtari oportere, quæ eſſent nuncu-pata, ita ut pacti & conuenti ſtetur formulæ, quæ qui inficiatus foret, duplicem ſubi-ret pœnam. Quod mox a iureconſultis, qui formulas de dolo malo inuenerunt, cautū ſtatutum eſt: nam in re uendita, ſiquid eſſet uitij, quod emptor ignoret, uenditor ſciat, reticentiam quoq; mulctari iuſſerunt. Erat tamen lege conſtitutum, ut ſi quis peteret quod inficiaretur dubia argumentorum fide, ambo, petitor & reus æreos quingentos apud pontificem deponerent, quod iuramentum dicebatur: & demum rediſcuſſa, ui-ctor pro quo iudiciū ſtaret, nūmos reciperet: uicti uero, ad ærariū ferebat. Et tametſi le ge duodecim tabularū, uſucapione biēnali fundi dominiū tranſiret ad emptorē, nihilq; de urbanis caueret prædijs, iurecōſulti poſtea legē interpretati, idē placitū iuris æqui tate ad urbana trāſtulere. qua etiā lege cautum fuit, ut ueſtibulū ſepulchri, ſicut ſepul-chrū, uſucapere nō liceret. Frugē quoq; alterius aratro quæſitā nocte pauiſſe, uel infa-me carmē propoſuiſſe, puberi duodecim tabulis capitale fuit: impuberi uero, prætoris arbitratu fuſtis pœna. Eūq; qui hoſtem cōcitaſſet, aut opē tuliſſet, capite puniuit. Furti quoq; noxalis actio, lege duodecim tabularū conſtituta erat, ut ſi ſeruus quadrupesue furtum damnūue admiſit, uel fraude aut perfidia quid patrauit, dedēdo ſeruū aut quadrupe dē, liberet dominus. Quod ſi ſeruus equusue meus in ſtadio coronā meruiſſet, domino deberi cauebatur, his uerbis: Qui coronam parit ipſe pecuniaque, eius uirtutis ergo ar guit, quā ſeruus eque meruiſſent. Et hæc oīa ſapiētia prope ſingulari eiſdē tabulis ſan cita & ſacrata fuere. Nec tantum circa corrigēdos plectēdosq; mores, ſed circa ultimas uoluntates & bonorū ſucceſſiones teſtamento debitas, & ad parentū bona admiſſionē, eiſdē tabulis iura perſcripta ſunt: nā maſculos æque ac fœminas ad bona parentū pari ter uocauit, eosq; ſiue teſtamēto ualido, ſiue nullo: nec ſolū natos, ſed poſthumos, inui-tos & neceſſarios, hæredes eſſe iuſſit, proq; hæreditarijs portiōibus legata diſtribui uo-luit. Quod olim Ephialtes ephorus Lacedæmonijs lege prohibuit: nā rogationē tulit ni-mis inſolentē, ut liceret patri, filijs omiſſis, extraneos ſcribere ſucceſſores, hoc agēs, ut fi liū quē odio proſequebat, exhæredaret. Solon uero niſi extarēt filij, quos teſtator uolu it, ſcribi hæredes iuſſit pro uolūtate. Apud Arabes lege cauetur, ut fratres gentiliū hæ reditatum ſucceſſores antecedant filios, quia natu grādiores ſunt. Lycij populi filias, nō filios, hæredes nūcupant, & a matribus cognomēta ferunt: q etiā apud Cantabros ue tus erat mos, ut maribus omiſſis, filias ex aſſe inſtituāt. Germanis uero de bonis teſtari nō licebat: ſed ſi liberi extarent, ad inteſtati patris hæreditatē admittebantur: ſi minus, proximiores propinqui. Apud Aethiopes ad regni ſucceſſionem, nō regis, ſed fratrū fi lij uocabantur. proditum tamen memoriæ eſt, Metelli filios Romæ a patre hæredita-te excuſſos, teſtamentum tamen irritū nō feciſſe, ſatius arbitrati, bonorū extorres fieri, quam qualemcunq; patris uoluntatem non tueri. Non ſic Hortenſius orator & Fuluius Flaccus. nā ſceleſtiſſimos filios, & parricidij cōuictos, quamuis bonis ſe abdicaturos iuraſ-ſent, hæredes tamē bonorū reliquere. Attilia uero Variola cū a patre octogenario hæ reditate excuſſa eſſet, centumuirali tamē iudicio ad patris bona admiſſa fuit, pro eo quod undecimo poſt die, nouercam ei ſuperduxerat, uelut decrepitus pater ætate deſiperet. Libertorū quoq; hæreditatē & tutelam filiorū, ſi inteſtati deceſſiſſent, ad patronū per

Furta per lancē & licium.

Noctis definitio ſecundum legem.

De rerum uēditionibus.

Reticētia in uenditione mulctanda.

Iuramētum per pecuniā depoſitum.

Furti actio.

Ephialtis rogatio.

Aethiopū regni hæreditas

Libertorum bona

tinere. Quibusq; tutor datus non eſſet, proximos agnatos, uelut fide & cõſtantia ſingu Tutores.
lari, ad tutelam & curam aduocauit. Fuitq; apud Thurios lege cautum, ut bonorũ & Thuriorum lex
fortunarum pupilli, agnati proximi curam agerent: ipſius uero educatio & morum in Solonis lex.
ſtitutio, maternis affinibus daretur. Solonis tamen lege cautũ fuit, ne is tutor eſſet, ad
quem poſt obitum, pupilli bona redundarent, ne qua fraus, neu quis dol⁹ cõpoſitus pu Tutela fiduciaria.
pillo exitio forẽt: quæ tutela fiduciaria dicta, quippe fiduciã is habere dicitur, cui res ali
qua mancipat̃ & creditur, ut haud multo poſt illam mancipanti reddat. Eos Lacedæ
moniĳ prodic⁹ nuncupãt, qui alterius tutelam curamq; ſuſcipiunt. Apud Indos lege
cauetur, ut patre defuncto, filiĳs tutores duo, qui illorum curam agerent, peregrini, nõ Tutores duo filiorũ apud Indos.
ciues dentur. Atq; ſi nemo ſuus hæres patri exiſteret decedenti, proximos agnatos hæ
redes iuſſit eſſe, his uerbis: Agnatus proximus familiam habeto. Si tamẽ capite minu
ti eſſent, illos ad bona decedẽtis lex nõ admittebat. Patronumq; ad bona liberti, tunc
demum peculiumq; admiſit, ſi nemo ſuus hæres foret. Suſpectumq; tutorem a pupilli
tutela amoueri, furioſosq; & prodigos, quiq; patrimonium profuſis ſumptibus debac
chantur, in agnatorum tutela & cura eſſe uoluit, quibus etiã bonorum adminiſtratio
lege interdicta fuit. Viro quoq; ab uxore diuertere, aut res ſuas ſibi habere, niſi cauſa
legitime cognita, eiſdẽ tabulis uetabatur: quo diuortio nulla uxoris culpa ſubſequuto, Diuortium.
dos integra repetebatur. Si uero culpa ineſſet, uſq; ad dimidium dotis in ſingulos libe
ros, ſexta a marito retinebatur. Interdum ſi diuortium fieret, quod melius æqui⁹ eſſet,
apud uirũ maneret: quod uero non eſſet melius æquius, id uxor poſt diuortiũ uendicare
iubebatur. Quod ſi in confeſſum aut iudicatum lis data foret, triginta dies exoluẽdo de Solutio debiti.
bito præfixi fuere. Verba legis ſunt: Aeris confeſſi, rebusq; iudicatis, triginta dies iuſti
ſunto, poſt deinde manus iniectio eſto. Quod ſi cliẽtem aut eum qui in fidem patrocini
umq; uenit, quiſquam nequam & improbus fraude aut dolo fruſtraretur, eũ lex haud
ſecus puniuit, ac ſi capitali iudicio eſſet affectus, in hæc uerba: Patronus ſi cliẽti fraudẽ De patronis erga clientẽ
fecerit, ſacer eſto. Neq; enim leui animaduerſione dignum cenſuit eum, qui fidem labe
factaſſet, quiq; fruſtraretur illum, qui in ſuam fidem & clientelam uenit, ſeq; illi commi
ſit & credidit. Nam clientem qui tutelæ patroni ſe cõmiſit, chariorem haberi q̃ propin
quos affinesq;, ueteres uoluere: id quod Perſis & Indis magni criminis inſtar erat, quorũ Perſarum & Indorum lex
lege cauetur, ut qui cliẽtẽ decepiſſet, quiq; ter mendacio abuſus fuiſſet, illi per om̃em
uitam ſilentiũ indiceretur, nulloq; magiſtratu aut honore dignus haberetur. Artaxer
xes quoq; mirifice mẽdaciũ auerſatus fuit, adeo ut mendacis hominis linguam triplici Mendaciĳ deteſtatio, & cõtra.
clauo affici iuſſerit. Fert̃ Epaminũdas tam ſeuerus ueritatis cultor fuiſſe, ut ne ioco qui
dem quãdoq; mẽtitus ſit. E diuerſo Aegyptiĳs nullus mentiendi modus, ſummaq; mẽ
tiendi impunitas erat. Eademq; lex, ut ex duabus pluribusue ſententiĳs decretisue, q̃
ties ancipiti res contentione diſtrahitur, ſemper ut antiquo abroget nouum, utq; poſtre
mum quod populus iuſſiſſet, id ratum foret, ſancitum uoluit, & pleraq; notatu & ſcitu
digna: quæ omnia perpenſo iudicio, & librata moderamine, a priſcis legum conditori Nouum antiq̃ abrogat.
bus, commode conſtituta ſunt: quorum argumẽto coniĳcimus, q̃ examinato modo pri
ſci iuris interpretes ſcita legum promulgarunt. Contra uero multa incurioſe & ſubru Quędam inciuiliter & incurioſe decreta.
ſtice, partim inſolenter & inhumane, non probabili, nec recto iudicio eadẽ lege decre
ta uident̃ & cõſtituta, quæ forſan aut ſegniter p̃uiſa, aut negligẽter animaduerſa fuere:
nã de qua re iudicio diſceptabat̃, in re præſenti & apud prætorẽ exhibita, ex lege duode Ex iure manu conſertũ.
cim tabularũ correptio manus fiebat, quod ex iure manu conſertũ dicit̃. atq; de ea niſi
corã exhibita, minĩe decerni, aut iure agi lege poterat. Quodq; ſi homo in iudiciũ citat̃,
& morbo aut ſenio affectus, ad ingrediendũ inualidus foret, iumentũ aut plauſtrũ lex
dari iubebat, quo æger ille forte ſpiritũ exhalãs, ſupremis annis ſiſteret: uidelicet nondũ
per patronos & aſſertores aut ſponſores agendi forma conſtituta, cuius uerba adſcripſi:
Si in ius uocat, ſi morbus cuiasue uitium extitit, qui in ius uocabit, iumentũ dato: ſi no
let, arcerã ne ſternito. Id q̃d lege Elia poſtea fuit ſublatũ, cautumq; ut locuples in iu
dicio clienti adeſſet, in hæc uerba: Aſſiduo uindex aſſidu⁹ eſto. Dixere autẽ aſſiduum, Aſſiduus.
qui pluribus aſſibus & fortunis locuples foret. Nec minus ſeuere quam duriter: quod ſi
quis cõſulto aut caſu, alterius membrum rupit aut ſecuit, e pacto talio pœna erat. Tũ

perhibetur aſtrologus,qua tempeſtate Galli Senones urbẽ peruaſtarunt. Pythagoras Tarquinij Superbi tempore uiguit. Platonem uero poſt quadringẽteſimum urbis annum ad Dionyſium ueniſſe fama uulgauit. Archita autem dũ diſcendi ſtudio flagrat, multas per oras peregrinatus,captus a piratis, & uenundat⁹ eſt. Sic Thales ille Mileſius,cuius ſunt multa & miranda inuenta,deinde Solon & Lycurgus,ut legum ſanctionumq; quas tulere, cauſas rationesq; curioſius penſitarent, alijq; illuſtres uiri,nullũ uitæ cultum aut paratũ requirentes,partim Aegyptios & Aethiopes,partim Syros, Arabas, Perſas, Parthos, Hyrcanos & Indos,oẽs deniq; terrarũ fibras,ac diuerſi orbis ultimas oras rimando,nihil inexpertum reliquere,dum ſtudia bonarum artium,& ueri cognitionem undiq; emendicarẽt, ita ut ex omnibus ſapientiſſimis uiris,quos ulla unquam tulit ætas,in patrio ſolo pauciſſimos funeratos inuenias. Quib⁹ exculti doctrinis, tantum proceſſere, ut multa ingeniorum doctrinarumq; monumẽta poſteris reliquerint: ſuasq; non urbes modo & oppida, ſed regiones & gentes magnis nominibus nobilitarint. Præcipue uero Milet⁹ Ioniæ, multiplici doctrina præditis uiris excelluiſſe fertur: nã & Thaletis aſtrologi,qui inter ſapientes adnominatur, Anaximenis philoſophi mathematicorum nobiliſſimi, qui horologium oſtendit primus: Timothei muſici, & Anaximãdri phyſici, Hecatei hiſtorici,atq; Aeſchinis oratoris, q magno in precio fuere,alijsq; ſcientiſſimis uiris floruiſſe fertur. Ingenia quoq; Aſiatica ſua laude fraudãda nõ ſunt. Ex hac enĩ poeta Anacreon, Mynnerm⁹, & Antimachus,claro præconio celebrati: deinde Hipponax, & Sappho,atq; Alcæ⁹ poetæ,q lyricos inuenit. Præter hos, Xanthus, Hecateus, Herodot⁹, Ephorus & Theopompus hiſtorici,alijq; præcipua doctrina uiri,illam ſempiternæ laudi memoriæq; commendarunt. Fuit præterea Carthe ia ſeulults,parua circa Delon inſula,clara ingenijs uirisq;: ex ea enim Simonides poeta, qui ſcripſit multa præclare,& Bacchylides,deinde Eraſiſtratus medendi arte clarus, cuius plura documenta ſunt: atq; Ariſto Bionis æmulus ex peripatetica diſciplina,duxere originem. Nec minus ex Bithynia & Cyrenis,nõ diſpari laude cẽſendi. Ex illa enĩ Zenocrates philoſophus,& Dionyſi⁹ dialecticus, Hipparchus & Theodoſi⁹. Itẽ Theophanes orator,in cauſis forenſibus uerſatus egregie,& Aſclepiades medicus. Ex Cyrenis uero Callimachus,qui elegos ſcripſit primus: quo tempore Liuius poeta Romæ fabulam dedit: & Ariſtippus Socraticus floruiſſe dicitur,cuius filia Areta tantum ingenio ualuit,ut poſt Ariſtippum ſcholas cum laude rexerit, & diſciplinas docuerit. Præter quas urbes, Tharſus, Alabanda, Tyrus, Gnidus, Rhodus,uarijs eruditionibus & doctrinis excelluere, præcipuosq; & ſummo ingenio uiros eduxere. Sed q̃d eſt de Simonide dictũ, magni exempli illius caſus fuere,bis monitu diuum,partim ruina, partim naufragio erepti. Aſclepiades uero publico fertur præconio, quod phreneticos & mẽte imminuta laborantes, concentu ſonorum, mirabili experimento ad ſanitatem reuocarit. De Anacreonte inter mira exempla fatũ memoratur, & memorabilis illa mors, acino uuæ paſſæ ſtrãgulati: quæ res infirmitatis humanæ nos commonefacit,fortunæq; uarietatis,atque imminẽtiũ calamitatũ,uitæque uarijs caſib⁹ expoſitæ, magna nobis documenta dari.

Ex Mileto Ioniæ.

Ex Aſia uiri docti.

Ex Cartheia ſeululide.

Ex Bithynia

Ex Cyrenis.

Aliæ urbes doctis uiris claræ.

Anacreõtis interitus.

Quo apparatu, & qua pompa,quantoq; omnium ſtudio olim Romani triumphos agerent: quis ordo ſeruari,& quæ in triumpho ferri conſuerant.

Caput VI.

Quæ triumphantium pompa & quis ordo fuerit,quantoq; omnium ſtudio & apparatu ducibus exercituum,poſt res feliciter geſtas,triumphus deferri cõſueſſet,intercifſe ueterũ monumentis traditum eſt. In primis fuit obſeruatũ, ut qui imperatores rebus bene geſtis, poſt multa facinora militaria, domitis hoſtibus,triumphum poſcerẽt,pacatam prouinciam ſucceſſori in primis traderent,exercitumque uictorem & opimum præda, teſtemq; uirtutis & ignauiæ cuiuſq;, meritiq; & immeriti, Romã reducerent. Inq; ædem Bellonæ extra urbem ſenatu euocato, (neque enim triumphum petenti, urbem inire fas erat) de rebus a ſe geſtis magnifice, quæ oppida, quas prouincias bello uiciſſent, aut quibus cum hoſtibus ſignis collatis cõflixiſſent,quæq; egregia ipſi feciſſẽt,quotq; hoſtiũ millia cecidiſſent, oĩa deniq; belli

Triũphũ petenti quæ prius faciẽda & obſeruanda erant.

decora ordine differebant: ubi legatos, tribunos militum, centuriones, milites denique exercitus, quo notior teſtatiorq; eorũ uirtus foret, adeſſe oportebat, ut meritæ illus uirtutis, cui tantus honor debebatur, ſi qd ueri uaniq; referretur, teſtes forent. Auguſtus uero Octauius in templo Martis Vltoris, quod in foro ſuo poſuit, ſenatũ de bellis, deq; triumphis conſuli, utq; prouincias cum imperio petituri inde deducerentur, in eoq; reuerſi ex prouincia triumphorum inſignia deponerẽt, decreto ſanciuit: tametſi in Martio campo, & in pratis Flaminijs, non ſemel de triumpho actũ inueniamus. Apud Argiuos ex militia reuerſi duces, cum militũ agmine totoq; exercitu, in Charadro extra urbem concilium aduocabãt: ibiq; de militaribus donis, quæ cuiq; deberẽtur, optimatum conſenſu decernebãt. Sæpius tamen abſenti duci, quũ de rebus geſtis egregie, maxime cognitum eſſet, a ſenatu decretus triumphus fuit. Cumq; res bello geſtæ triũpho dignæ uiderentur, prout erant ſententiæ, populi iuſſu, patribus autoribus, triumphũ decernebãt: aut ſi ſenat⁹ aduerſaretur, per tribunos ad populum ferri poſſe, populumq; citra ſenatus autoritatem, triumphos ſæpe decreuiſſe, compertum eſt. Valerio & Horatio conſulibus, uictis Sabinis & Volſcis, quũ triumphus negaretur, L. Icilius tribun⁹ plebis de illorum triumpho ad populum tulit, qui primi ex ſcito plebis, nullo decernente ſenatu, triumpharunt. Et M. Rulio dictatori de plebe homini, deditis & uictis hoſtibus, ſine patrum autoritate, ſolo iuſſu populi triumphare licuit. Tametſi plures, quũ Romæ aduerſante ſenatu honos negaretur, in Albano honeſtos triumphos egiſſe legamus. Primusq; M. Papyrius Maſſo, quum Romæ negaretur, in Albano, & alij illi⁹ exemplo triumpharunt. M. uero Antonio, magnæ inuidiæ fuit, ꝙ quũ deberet Romæ, Alexãdriæ de Parthis triumphauit. Et Domitio Aenobarbo, ꝙ deuictis Aruernis, nullo decernente ſenatu, elephanto uectus, uelut triumphãs, totã Italiam peruagarit. Mãſitq; diu mos Romæ de domitis nationibus & hoſtibus bello uictis triũphandi, ad Probum uſq; imperatorem: is enim ultimus Cæſarũ triumphaſſe traditur. Poſt quẽ obliterata uirtute militari, quum uigor ille animi deſiuiſſet, & imperium deflexiſſet, nulli Cæſarum triumphaſſe leguntur: quamuis alij Belliſarium, q ſub Iuſtiniano meruit coronam, poſtremum omnium triumphaſſe contendebant. Fuitq; maxime cognitum, a condita urbe ad Veſpaſianum & Titum, deuictis debellatisq; nationibus ab ultimo orbe, Romanos per tot ſecula uigniti ſupra trecentos triumphos egiſſe: exq; Samnitibus ſolum, hoſtibus præualentibus, multiplici tandem clade affectis & debellatis, quatuor ſupra triginta triumphos iniſſe: pluriesq; de Gallis ꝗ̃ de reliquo orbe terrarũ, duces Romanos triumphaſſe. Et tametſi Romanis tãtum ciuibus olim triumphus decerneretur, uni tamen Cornelio Balbo externo & Gaditano, ob deuictos Garamãtes, tributũ legimus. Mirumq; prodi de Ventidio Baſſo, q ductus in triumpho, & mulio, eo proceſſit, ut Romanorũ primus felicitate mira de Parthis triumpharit. Fuluius poſtea Thuſculanus, cũ & ciuis & conſul Thuſculi fuiſſet, & ad Romanos tranſiſſet, tam faliciter egit, ut Thuſculum extra ſortem uelut prouinciam aſſequutus, triumphũ Romæ de ſua patria egerit, eo ipſo anno ciuitate donatus, & conſul factus. M. quoq; Perpenna Græcus homo, poſtea conſul de Ariſtonico iuſtiſſimum Romæ duxit triumphum. Proditus tamen eſt Fuluius Flaccus tantæ moderationis fuiſſe, ut decretum ſibi triumphi honorẽ ob modeſtiã recuſarit. Et M. Fabius, quia fratrẽ bello amiſerat, triumpho ceſſiſſe. Tiberius quoq; Cæſar de Illyrijs parta uictoria, triumphare noluit, conſternata tunc ciuitate propter Varianam cladem: ſicut Marius, deuictis Theutonis, triumphũ diſtulit, conſpicatus patriam aduentantibus Cimbris laborare. Septimius quoq; Seuerus, deuictis Parthis, quum pedũ ualetudine laboraret, triumphum recuſauit. Igitur decreto triumpho, Romani magiſtratus & omnes tribus obuiæ, flaminesq; purpura, & ſacerdotes ac pontifices apiculis uelati, laudantes gratantesq;, atq; uiri triũphales cõſularesq;, cunctaq; nobilitas & ſenatus in prætexta & laticlauis, tum omĩs ſexus & ætas frequentes cum coniugibus & liberis in lætitia publica, omnibus deniq; ordinibus effuſis, cũ gaudio ad excipiẽdum uiſendumq; prodibant. Apud Athenienſes uero, ſi quãdo ſummi duces rebus feliciter geſtis, urbem inirent, non modo amgiſtratibus & omnibus ordinibus frequenter obuiam itum eſt: ſed deorum quoq; imagines producere obuiam,

Abſentibus decretus triumphus.

Triumphi a populo decreti ſine ſenatus autoritate.

Probus ultimus Cæſarum triumphauit.

Ro. de Gallis ſępe triumpharunt.

Qui triumphare recuſarint.

Triumphi ceremoniæ Romani.

& diem Victoriæ conſecrare mos erat. Ingredienti deinde, longo ordine, montium, fluminum, oppidorum & urbium ſpecies, quas bello peruicerat, & ui expugnarat, præcedebāt.

Quæ ante triumphantem ferebantur.

Vrbes enī, mōtes & flumina, regionesq;, quas imperatores bello domuiſſent, in triūpho duci uetuſti moris erat: quare T. Quintiꝰ dictator, Præneſte in deditionē accepto, ſignum Præneſte duxit triumphās, & M. Marcellus Syracuſas, & Scipio Aſiaticꝰ centum triginta oppidorum ſimulacra uno triumpho detulit, & C. Cæſar Maſſiliā, Nilum, Rhenū, Rhodanumq; ex auro, & fatū ex ebore. Sæpe etiam præ multitudine oppidorum effictas turres pro expugnatis urbibus, captarum ciuitatū ſimulacra ferētes, in triumpho detulere. Fertur Sylla quum omnes Aſiæ & Græciæ urbes bello domitas in triumpho duxiſſet, nulla Romanorum oppida, aut ciuiū imagines ducere uoluiſſe. non ſic Cæſar: nam imagines Scipionis, Petrei & Catonis, inter pompæ fercula repræſentauit.

Tabellæ in triumpho prælatæ.

Inter quæ tabellas grandioribus literis inſcriptas, cum titulis, in quibus naues captæ, urbes tributo affectæ, ſerua, aut uectigales, in fidemue acceptæ, oppidaq; expugnata, gentes perdomitæ, & reges bello uicti continebantur. Tū pegmata in tertium quartumq; nidum, uelut exertis ramis, ſurgentia, & ſimulacra bellorum artifici manu elaborata, præferebāt: ubi captarum urbium præliorumq; effictæ ſpecies erant: ubi acies uictas & fugatas, perculſos conſternatosq; hoſtes, caſtellorum excidia exercitusq; intra fuſos, urbes populari, ferro igniq; uaſtari, ædificia incendi, mœnia diſturbari, clauſtra reuelli, totasq; imagines præliorum effictas, facile erat cernere. His ſuccedebāt ſpolia hoſtium, & captiua arma, tum currꝰ ſpolijs onuſti, militariaq; ſigna ex domitis gentibus non erecta, ſed inuerſa. Poſt hæc catapultæ, baliſtæ, & tormentorū omne genus ui expugnatum, ac belli apparatꝰ, machinæq; ad urbiū excidia, roſtraq; nauiū ui captaꝝ, nauesq; roſtratæ bello uictæ, proferebant: quare Lucullus longas & roſtratas decem ultra centū in triumpho duxit. Præterea falcati currus, clypeiq; inſignes & ſcuta, quibus L. Paprius dictator de Samnitibus triumphans foꝝ ornauit, tum lecticæ aureæ, æneæ uel argentea ſigna ex deuictis gentibꝰ, quorū ſupra ducenta octoginta, & marmorea ferè totidem, M. Fuluius in triumpho, quē de Aetolis & Cephalenia habuit, carpentis uexit. Currusq; aurei uel argentei, uaſaq; aurea & argētea omnis generis, ſpoliaq; ciuitatum ui captarum: tum coronæ aureæ, & urbium dona, & populorū, quibus a ſocijs & fœdere iunctis pro uirtute dux donatus fuerat, ſuo ordine ſequebamtur, quaꝝ nonnullos ſupra octingētas & duo millia detuliſſe comperimus. Quodq; auri uel argenti facti ſignatiq; ex manubijs & urbium ſpolijs, partim rudibus maſſis quæſitum foret, id omne deferri in triumpho, & perſcriptum in tabulis, in ærarium eſt condiſſolutū. Legimus Scipionem, cui Aphricano fuit cognomē, bello Carthaginenſi, ex præda argenti celati pondo numero quadringenta, & uaſoꝝ aureorum pondo ducēta millia. Paulumque Aemylium, deuicta Macedonia, uaſorum aureorum, aurique & argenti ſignati tātum detuliſſe, ut ex illo populus Romanus tributum pendere deſierit.

Herculis ſignum ante triumphātē prælatum.

Quinetiam Herculis ſignum ante triumphantem non raro in pompa uehi ſolere, tū ſi quid uiſendum & memorabile, atque æuo priore incognitum, in deuicta prouincia fuiſſet, uelut rem ſpectatiſſimā nouo inuento una afferri compertum eſt. Veſpaſianus Iudæa capta, balſamum nunquam alias uiſam arborē: & Pompeiꝰ, uicto Mithridate, ebenum, primi oſtenderunt. Eundemque Pompeium tertio triumpho, quem de Aſia & Ponto habuit, inter ſolennia, alueum cum teſſeris luſorium e gemmis duabus, magnitudinis miræ, nulla gemmarum ad eam accedente, detuliſſe: & Aurelianū Cæſarem, præter alia ſpectatiſſima, tigrides, alces, & camelopardales in triūphi pompa oſtendiſſe, autores memorant. Præter quæ, elephantos aut equos in bello captos, ſimul & obſides qui a fœderatis gentibus & ſocijs dati erant, tanquam pacis pignora deduci notatum eſt. Qui mos Syracuſanis frequens erat, ut captiuos equos tonſis crinibus, uictores autem lauro coronatos ducerent in triumpho.

Syracuſani.

Elephantos autē Curius Dentatus poſt Italia uictū fugatumq; Pyrrhū, quatuor captiuos detulit primus. L. quoq; Cæcilius Metellus, rebus aduerſus Pœnos feliciter geſtis, primo punico bello centum uiginti: & P. Cornelius Naſica triumpho Gallico, præter multa memoranda, equoꝝ gregē bello captoꝝ: & Scipio Aſiaticus, deuicto Antiocho, ultra mille & ducentos eburneos

dentes: Cneus Manlius, deuicta Aſia, monopodia & abacos, ac triclinia ærata, ueſtemq; ſtragulam, detulere. Poſt hos tubicines multiplici ſono claſſicum canentes incedebãt, quos longo ordine candidi boues, tauriq; auratis cornibus, infulisq; & uittis ornati & auro, mox immolandi ſequebantur. Hos comitabãtur ſuccincti adoleſcẽtes, aureas argenteasq; patinas tenẽtes. Quibus ſuccedebãt tribuni militum, cẽturiones, præfecti, equitesq; inſignes ac pedites uictoris exercitus, qui ob egregia facinora & nauatam in bello operam, dona militaria meruiſſent. Necnon milites, quorum ſpectatiſſima uirtus in bello fuit, quique ab imperatore, ciuicis, muralibus, caſtrenſibusue coronis, torquibusque aureis, phaleris aut armillis donati erant, inſignes militaribus donis, ſpolijs armisque fulgentes præibant, ſequentibus mox legatis & tribunis legionum in equis. Tum reges & captiui nobiles, & ſi qui bello capti inſignes forent, præcipue hoſtiũ duces, contra quos indictum fuiſſet bellum, ex tanto faſtigio deiecti in uehiculis aut ferculis, cæteri uero cateruatim uincti catenis in ſeruitij notam, præcedebant. Quare Põpeius Magnus regum filios & obſides numero quatuor & triginta ſupra trecentos, prætuliſſe fertur, inter quos Tigranem, Ariſtobulum, & Mithridatis filios quinq;, filias uero duas. Caius quoq; Cæſar Aphricano triumpho, Iubæ regis filium infantem, q mox clarus ingenio euaſit, ante currum duxit. Et quum Catonis, Scipionis & Petreij, aliorũq; imagines uarijs caſibus affectas detuliſſet, Pompeij ſimulacrũ deferri paſſus nõ fuit. Quod ſi morte obita, minime duci ualuiſſent, illorũ imagines & ſimulacra pſæpe delata ſunt. Cũ enim Scipio, deuicta Carthagine, Haſdrubalem: & Paulus Aemylius Perſeũ & filios, Mariusq; Iugurtham regno deturbatos, contra decus regium duxiſſent captiuos in triũpho, Auguſtus poſt bellum Actiacum Alexandrino triumpho, quũ Cleopatrã ducere nequiret, ipſius imaginem quæ manu ſibi mortem conſciuerat, exanguẽ detulit. In quo omnes gazas Ptolemæorum congeſtas, tantumq; auri & pecuniarũ inuexit, ut precia poſſeſſionum uenalium exinde duplicia ſtatuerentur. Proditumq; memoriæ eſt, Lucullum triumpho Mithridatico aureum Mithridatis ſimulacrũ ſex pedum, & clypeum ex precioſis gemmis præter alia inſignia detuliſſet & Pompeium Magnum Pharnacis ſtatuam argenteam, ſuam uero ex margaritis, & ſigna aurea tria, & alia myrrhina, coronasq; ex gemmis & margaritis tres & trigẽta adduxiſſe: captiuosq; belli iure uinctos duci noluiſſe, ſed patrio more ſuccinctos ire iuſſit, quos exacta pompa, regali munificentia liberos donatosq; remiſit. Scipio uero Aemylianus expugnata Numantia, nec ſpolia, nec prædam, nec captiuos tulit: quippe quũ qcquid eſſet auri uel argenti & ſpoliorũ ac precioſiſſimarũ rerum, & demũ ſe ipſos, Numantini cæde & incendio abſumpſerint, nullaq; re niſi uictoria ipſe potitus fuerit. Id tamẽ in triumphali pompa ſeruatum meminimus, ut quum de foro in Capitolium flecteret triumphans, hoſtium captiuos inſignes, qui ſemina diſcordiarũ & belli autores fuiſſent, in cuſtodiam detrudi iuberet, ut exacta pompa, neci darentur. quare quum Adiatorix tetracha Galatarum, qui in triumpho Actiaco ductus, ſeruato more, iugulatus fuiſſet cum filio inſciente Auguſto, nimium indoluiſſe Auguſt', & lachrymas effudiſſe fertur. Hadrianus quoque triumphum, qui Traiano debebatur, quum morte obita triũphare nequiſſet, illi defuncto exhibuit: quippe triumphi apparatu præcedẽte, & omni præda, Traiani imaginem tanquam uictoris inſignis uictoriæ, cui' ipſe dux & autor fuit, in triumphali curru uexit. Et quia Romulum patrum memoria, captis Veijs, Veientium ducẽ ſenio affectum in triumpho captiuũ duxit, inde ut inter ſolennia decrepitus ſenex, exoletus & excors, qui æmula facie illum mentiretur, puerili bulla ornatus, ante currum duceretur, aliquandiu manſit, præcone Sardianum ſenem proclamante: nã Veios Sardianorum fuiſſe coloniam ueteres tradidere. Imperatoriq; triumphantiq; oleagineis ſertis ornati, aureas coronas præferebant miniſtri, quæ his q triũphũ meritum procuraſſent, dari aſſuerãt. Vniuerſo mox ſenatu in albis prætextis iuxta currũ longe maximũ triumphi ſpectaculum exhibente. Tum citharœdorum & tibicinum ſolertiſſimi artifices, quos Lydios uocãt, canentes pſallẽtesq; ibant coronati. In quorũ medio qſpiã pene delirus, qui inconditis iocis ineptire uidebať, in talari ueſte, fimbrijs aureis & armillis ornat', laſciua geſticulatiõe uſq; ad ineptias, riſus cõmouebat. Inter quos Ciceriæ effi-

Captiui in triumphum ducti.

Imagines ducum hoſtium mortuorum in triumphum ductę

Hoſtium captiuorum inſigniores, in cuſtodiã tradebãtur.

Traianus mortuus triumphauit.

Veientium ducis imago repreſentata per ſenẽ decrepitum inter ſolennia.

Coronæ triumphantibus prælatæ.

giem argutam & Manduci, magnis malis, ore hianti cum crepitu dentiū, aut Petriæ
quæ ebriam anum effingebant, nonnunquā adhibuere. Tantaq; erat apparat⁹ magni
ficentia, ut cum dies exponendis rebus ſuffectura non uideretur, plerumq; triduū, nō/
nunquam dies integros & noctes totas in apparatu pompæ tributos legamus: Siqui/
dem Aemylius Paulus de rege Perſa, & Q. Flaminius de Macedonia triduo triumpha
runt. Iulius Cæſar quater eodem menſe, & diuus Auguſtus tres egit triumphos conti/
uno triduo. Ipſe uero triūphans, cui tantus honos dabatur, curru aurato ſublimis, at/

Triumphantis ornatus

que ornatu humano auguſtior, quatuor inſignibus equis, cæteris altior & magnificen
tior uehebatur, præcedentibus lictoribus, coronatus in purpura, cum inſignijs imperij
& magiſtratus, quem gerebat: qui ut conſpectior uideretur, minio illini ſolebat, exem
plo Aſſyriorum & Medorum, apud quos inungi oculos & faciem pingi, ex Cyri inſti/
tuto aſſuetum eſt. Perſarum reges heliathe cum adipe leonino, & Aethiopum proceres
minio colorantur, quo facie non inuenuſta, ſed pro imperij maieſtate, forma cōſpicui
fiant. Scire tñ licet Romulum cum de Veientibus triumphauit, ſine curru egiſſe triū/

Romulus ſine curru triumphauit. Quis primum in curru triumpharit.

phum. Primūq; Tarquiniū Priſcū, ut uero plures certioresq; tradunt, Valerium Pu
blicolam, quod Thuſcos bello uicerat, quadrijugo curru triumphaſſe, Geſtamēq; tri/
umphantium apud prius ſeculum bullam fuiſſe, remedijs inditis in ea, quæ contra inui
diam proficerent. Poſtea Camillum, quod antea licuit nulli, in triumpho albētib⁹ eqs
urbē iniſſe tradūt. Procedente mox tēpore, Pompeius Magnus triūpho Aphricano, &
diuus Cæſar Gallico elephantis, & Marcus Antonius leonibus ad currum, præter alio
rum inſtituta, triumpharunt. Nero autem Cæſar monſtrifico inuecto hermaphroditas
equas portenti loco ad currum duxit. Heliogabalus maiore inſania, quaternis canib⁹,
mox tigribus uectatus fuit. Aurelianus etiam ceruis ad currum triumphauit. Int̄ cæ
teros proditur Seſoſtris Aegypti rex regno impotenti inſolens, eo ferociæ proceſſiſſe,
ut ſorte ductos reges, annis ſingulis ad currum iungeret, ut ea pompa per omnium ora
uectaretur triumphans. Quod non abſimile a Tigranis inſolentia uidet̄, cui tāta fuit
ſe cordia, ut reges & dynaſtæ ſeruilia præberent. Alexander tamen Seuerus impera/
tor, quum de Perſis triumpharet, non curru triūphali, ſed pedibus ſequente curru qua

Tigranis inſolentia.

tuor elephantorū palatiū aſcēdit. Tarqni⁹ uero Priſcus aurea tunica proceſſit ornatus,
Pompeius chlamyde Magni Alexanderi. Ipſos uero triumphantes myrto prius (auto
re Maſurio) mox lauro plexo, & ex laureto, quod à Liuia Auguſta pactum erat, poſt/
quam Cæſares imperitarunt, deinde aurea coronari inſtitutum ferunt. Ex lauro aūt

Ex quibus coronæ triumphales concinnabantur

ideo, uel quod ſpectatiſſima in monte Parnaſo, uel quod fulmine afflari nunquam com
pertum ſit. Quam quidem coronam, non ipſos triumphantes, geſtare, ſed ſeruum in cur
ru eodem, qui ſupra illius uerticem ipſam teneret, poſt ſe habere tradunt. Suſpicari li
cet, uel quod oneri ferendo triumphantem fatigari minime uolebant, uel ut humanæ
fragilitatis memor foret, quum iuxta aſſidere ſeruum in eodem uideret curru, ne per
inſolentiam nimis ſibi placeret, & triumphatu ſuperbiret. Quam quidem exacto triū
pho, in gremio Capitolini Iouis locare, uel templis dicare ſolebant, quod beneficio deo

Seruus in curru triumphali.

rum immortaliū de hoſtibus triumphare contigiſſet. Sunt tamen autores, in altera tri
umphantis manu laurum, in altera teneri ſceptrum, dū triumphali uehitur curru. In
equis uero triumphantium, ingenui pueri aut uirgines nondum adultæ, proxima co/
gnatione iunctæ, ad habenas cognati, & affines in ueſte candida, iuxta latera ſcribæ &
miniſtri, qui ducem ſequuti comites expeditionis fuerant, comitabantur. Interrim pul

Florum ſparſio

as effuſi, omnis ſexus & ætas in communi gaudio, flores iacere & paſſim dijs libare, alij
uictimas cædere, undiq; thuris & odorum copia exhalante. Poſt currum uero captiui,
ſeruitute exempti, & libertate donati, ſequebantur, omnes capitibus raſis & pileati,
quaſi effugiſſe ſeruitij tempeſtatem uiderentur. Quare Titi Flaminij currū, qui de Ma

Qui currum ſequebantur.

cedonia & Nabide triumphauit, Romanorum ſupra duo milia captiuorum, qui bel/
lo capti ab Hannibale diuenditi fuerant, quos per uniuerſam Græciam conquiſitos re
demerat, liberi poſtliminio capitibus raſis ſequuti ſunt. Et Cneo Cornelio, qui de Inſu
bribus & Cenomanis triumphauit, turba Cremonenſium, Placentiorumq; colonorū
ab eo obſidione & ſeruitute exempli, pileati poſt currum inceſſere. Proditum tamē me

moriæ eſt, Lucio Furio qui in prætura de Gallis triumphauit, nec captiuos præceſſiſſe,
nec ſpolia prælata, nec milites ſequutos. M. q; Acilium de Antoniocho & Aetolis ſi/
ne militibus triũphaſſe, & ſine exercitu. Fuere tñ qui traderẽt, tribunos præfectosq; le
gionum, centuriones & legatos, equis aut carpento inſidentes, interdũ pedib⁹, in pom/
pa triumphali currum proſequutos: nam Tiberium triumphantem legati legionum
cum triũphalibus ornamẽtis ſequuti fuere. Et Meſſalina poſt Claudij Cæſaris currũ,
carpẽto uecta fuit. Et Aurelianus Cæſar Zenobiã uinctã aureis catenis carpẽto duxit.

Ioci liberi & acclamationes in triũphantem.

Poſt hæc uictrices legiões militesq; uictoris exercitus armati ac diuiſi in turmas, pleni
fortunarum gloriæq; cũ iocorũ laſciuia, & carmine triumphali, ludibundi & ſpolijs or/
nati, uerba & inconditos uerſus in triumphantẽ militari modo iactantes, ſequebantur.
Quare Camillus, Romulus, & parẽs patriæ, ac conditor urbis: ſicut Mari⁹ Cimbrico
triumpho, tertius conditor appellatus eſt. Et Cæſar inter militares iocos a Nicomede
ſubact⁹ &, mœchus Gallus. Lapſana q̃q; ſe uixiſſe apud Dyrrachiũ, milites in Cæſarẽ
inter iocos cauillati fuere. M. uero Manliũ in triũpho, quẽ de Gallogræcis habuit, mili
tes inter iocos uelut nimis indulgentẽ & ambitioſum taxauere. Dumq; p urbẽ pompa
& tantus ordo procedit, per uias perq; oẽs aditus & deorũ templa patentia paſſim tri
clinijs ſtratis, omniũ generum, ætatũ & ordinum, effuſa multitudo inter uota preceſq;
ad aras dijs libabant, hoſtias mactabant, grates dijs agebãt, conceptamq; lætitiã, cantu

Sacrificia in Capitolio.

& carmine, ac lætis acclamationibus ſignificabant: donec cũ omni apparatu, cũq; his
militaribus iocis per mediã urbẽ & Velabrũ, perque Sacrã uiam læti & ouantes in Ca/
pitoliũ aſcenderẽt, ubi tauros in pompa ductos in Iouis optimi maximi templo immo
labat, quos priuſq̃ de nece hoſtiũ ducis certiſſimis cõſtaret argumẽtis, triũphantẽ mini
me immolare debere, multi arbitrati ſunt.

Epulum triumphale

Epulũ poſt hæc magnificentiſſimũ, & lau/
tum omni apparat⁹ genere hubertimis ampliſſimisque obſonijs ac ſumptu magnifico
publice dabatur, in q̃ turdos & murænas inter obſonia apparari, uina præcipua, atque
unguẽta minio delibuta exhiberi cõſuerãt. Quare diuus Cæſar merito celebratur, qui
Aphricano triũpho, præter obſonia apparatiſſima, uno die in duobus & uiginti milli/
b⁹ tricliniorũ inſtructis paratisq; mẽſis epulũ regali magnificẽtia, ac uini falerni am/
phoras centũ, & Chij cados cẽtũ populo dediſſe fert, ubi ſex murænarũ millia una cœ
na exhibuit. Tiberi⁹ quoq; mille mẽſis prãdiũ parauit. Ad illud etiam cõſules inuita
ri, mox ne uenirent rogari ſolebãt, ſcilicet ne qs maior triũphãte honorẽ q̃ illi debeba/
tur, præriperet, utq; locus honeſtiſſimus triũphãti, cui tãtus honos habitus eſt, daret,
ut illũ à cœna omnis ordo & ætas officij cauſa, domum ſine offenſione reduceret, quæ

Epulæ legionibus uictricibus ante fores exhibitæ.

præſentib⁹ cõſulib⁹ alteri tribuni nõ decebat. Interdũ uero notatũ eſt, epulas, extructas
q; mẽſas, ante domos in promiſcuo uſu rerũ omniũ uictricibus legionibus, quo agmi/
ne triumphãtẽ ſequebãtur, exhibitas fuiſſe. Et poſt triũphum, ut gratia eſſet cumula
tior, aurum coronariũ ex uictis bello gentibus, ob conceſſam uitam, imperatori dari:
quod qdem niſi triũpho recepto, præſtari non decebat, pro eo quod pro corona trium/
phi à ſocijs & bello uictis gentibus quaſi uectigal dabat, quod Hadrianus primo Italiæ
remiſit, & in prouincijs minuit. Deinde uero Alexander Seuerus una cum negociato/
rio, populo illud dono dedit. Togas quoq; & ſagula, æraq; & dona multiplicia, ſingulis
militibus pro meritis ab imperatore elargiri. In quo id ſeruatum eſt, ut quod pediti, du
plex cẽturioni, triplex eqti daret, una cum ſtipendio militari & frumento duplici: tri/
buno uero, multo magis. Ad aduerſumq; & illud eſt, imperatorẽ, cui belli ſumma com/
miſſa fuit, decreto iã triumpho, anteq̃ urbẽ iniret, ſæpe tribunos, præfectos, equites, cen

Dona triumphanti a ſenatu & populo data.

turiõesq; ob fortia facinora, militarib⁹ donis in primis ornaſſe, & benemeritis p̃mia lar
gitũ eſſe: ipſosq; cũ donis & inſignijs militaribus in pompa triumphi præcedere trium
phantem, nonnunquam ſequi conſueſſe. Præterq; aſſuetos honores, uel locũ in Circo
ad ſpectandum cum laurea & ſella curuli inter uiros triumphales cõſularesq; ſibi & po
ſteris, uel ut in ueſte triũphali ludos ſpectaret, arcũq; marmoreũ, nõnunq̃ ſtatuã in fo/
ro pedeſtrem aut equeſtrem, ampliore ſumptu cum decretis & titulis honorum, in Co/
mitio, in Roſtris, in Foro, in Palatio, in Capitolio, aut in Cella Iouis (q rariſſim⁹ honor
cõtigit) ſenatum & populum triũphãti, aliaque inſignia uirtutũ dona honores dediſſe.

Quæ ſit Bona dea, quæ a ueteribus illi ſacra fierent quidue Rubigalia, Floralia & Vinalia forent Caput VIII.

INter eos quibus iſta indagare curæ fuit, ſepe quæſitum eſt, quæ ſit Bona dea, cuiuſ numen tantopere coli a Romanis legimus: quod ſacrum a principio originũ inchoatum, dum imperiũ ſtetit, incredibili cæremonia colebat. Multi putauere Florã, Bonã deã eſſe, quæ Flauij ſeu Fauni quondam uxor, uino madens, myrteis flagris a uiro cæſa, poſtea cum facti pœniteret, & ipſius deſiderio tabeſceret, diuinis honoribus coli cœpta fuit: in cuius ædem licet florum omne genus importent, myrtũ tamen inferre non decebat, in memoriam ueteris mulctæ, ſicut in Tenedo tibicinẽ adire Tenes templum, aut Achillis mẽtionem facere, ob ueteris ignominiæ memoriam, uetabatur. Et apud Rhodios præconem accedere ad Occidionis tẽplum, interdictũ erat. Quidam Græcorum ex Liberi matrib⁹ illam effinxere: alij Medeam, pleriq; Semelem, multi Proſerpinam putant: Romani Dryada Fauni uxorem, cuius ne nomẽ quidẽ uiros intelligere fas erat. Qui uero Bonam deam dicunt Fauni uxorem, illam tam illibatæ caſtitatis fuiſſe opinati ſunt, ut extra gynæcium nunquam egreſſa, nec uirum uiderit unq̃, nec a uiro conſpecta, nomenq; fando nullibi auditũ ſit. Quæ quidẽ ſacra quũ Maio menſe pro ſalute populi fierent, quicquid eſſet maſculum, domo exigebatur, ita ut nõ modo extra cõſpectũ ſummouerẽtur uiri, ſed maſculæ quoq; picturæ tegerẽtur, quod compar Myſiæ Cereris ſacrũ obtinere dicunt, in quo quũ ſeptẽ operẽtur dies, tertia a tẽplo exactis, uiris, pulſis etiã canibus maribus, mulieres celebrabant. Cũq; in ſacris Bonæ deæ uino libetur, illud nõ ſuo nomine nuncupant, ſed lac dicunt eſſe, uini tamen amphoram in ſacris obuolutã apponunt, quã dixere Mellariã ad quod ſacrũ niſi caſtas, quæq; à uiris abſtinuiſſẽt, nullas accedere licebat, tẽplũq; deæ neq; uirum ingredi, nec intereſſe permittitur: cui⁹ limina purpureis uittis uelabantur, quæ nõ ubique & paſſim, ſed in maximi pontificis domo, in receſſu intimo, nocte, nõ autẽ die fiebãt. Et licet nocturna ſacra priſco ritu mulieribus interdicta fuerint, in hoc tamen ſacro quum pro populo facerent, mulieres noctu intereſſe nõ uetantur: quod quidẽ tantæ religiõis eſt habitũ, ut illud ueſtales uirgines obirent, & per illas ſacrum fieret. Cuius ædes alteræ in Auentino, alteræ iuxta Iſidis templũ fuere, ad nouam uiã. Alij dixere Bonã deam, quã Græci *Gynæciam nũcupant, cuius feſtis diebus palmite tabernacula mulieres intexunt, interq; ſolẽnia draconem apponunt, q́ ſacrum non in pontificis domo, ſed in ædibus quiſq; ſuis celebrare aſſuerat, aut illis quæ eſſent in imperio conſulari uel prætoria dignitate. Dumq; ſacrum fit, cunctos mares domo exigunt, ne polluerẽt & piaculum fieret, quũ ritu ſacrorum neq; deam cõſpici, neq; ſacerdotes palam fieri liceat. Vxor enim exornata, domo marib⁹ exactis, nouem cõtinuas noctes operata furiali inceſſu, cũ æris crepitu & phanatico diſcurſu ſacra peragit: alijs ſimili temulẽtia ad id ſacrũ accitis mulieribus, unde occaſio frequens mœchãdi, & facultas adulteris data eſt. In cuius ſacrificijs canes immolãtur, quiq; huic ſupplicant, maledictis & probris deam inceſſunt, neminemq; optant bonum inuenire, qui domi naſcatur: quippe eam dixere Bonam deam, quæ ex corruptis generationes faciat, quare illam *Gynæciã quaſi rerum genitricem, uocant. Quod ſacrum Damium à more præpoſtero, ipſaq; Damia, ſacerdosq; Damiatrix dicta. Cuius inſtar apud Siculos dicunt fuiſſe, apud quos ſacrũ Cereri decem diebus, uerbis turpibus & obſcœnis celebrari produnt, magna uerborum licentia, ſcilicet arbitratæ, ex obſcenitate uerborum & locorum laſciuia, Cereris luctum mœroremq; leuari, quem ex raptu filiæ cõceperat. Nonnulli Opẽ dixere Bonã deam. quæ & Maia dicta eſt, quam nominibus uarijs, Faunã & Faruam, & matrem deum, & Idæam, Peſſinuntiã, Cybelem, Rheam, Phrygiam nuncupant, quia hominib⁹ fauet, & opem liberis præſtat: Fatamq; dictam, quod infantes in lucẽ editos, fandi modos & uerba edoceat: cui qui uota concipiunt, manu terram tangentes, uelut parẽti & genitrici ſupplicant. Cumq; in omnibus ſacris, qui rem diuinã facit, uelare caput ſoleat, huic aperto capite & inuelato ſacrificat. Quã deã Aegyptij celebre numẽ fuiſſe aſſueuerãt: cui⁹ ſimulacrũ ſiniſtrã ſcyphum tenet, dextra ſiſtrum: hoc eſt, æneũ crepitaculũ, quod nõ ſpiritu, ſed motu cõcuſſum p̃ſonat. ab illiſq; Iſis dicta, cui peruigilia excubiæq; no

Variæ ſentẽtiæ quæ eſſet Bona dea.

Cæremoniæ in ſacris Bonæ deæ.

Mellaria.

Mœchãdi occaſio in ſacris Bonæ deæ.

*Geneſiã

Dami Cereris ſacrum

Ops.

Opis uaria nomina.

Fatua.

Cæremoniæ in ſacris iſidis.

cturnæ à puellis peraguntur. Cuius ſacerdotes linea amicti ſtola, per urbem lugentes
uagabantur, mox læti ſacra perficiunt: in cuius feſto q̃ ex collegio ſunt ſacerdotes, di/
uerſas facies indunt ornatu uario: nam alius incinctus baltco, militem agit, alius uena
bulo uenator incedit, alius longa ſtola fœminam mentitur, nõnulli cum facibus ꝓce/
dunt uelut magiſtratus. Poſt quæ mulieres candidis amiculis ſerta ferentes, cũ ſpecu/
lis & pectine ante ſimulacrum deæ famulantur, ipſamq; comentes cum lucernis & lam
pade ſequũtur. Et quia Saturni & Vulcani uxor dicitur, ideo flamen Vulcanalis calẽ
dis Maiis illi rem diuinam facit, & prægnantem ſuem mactat Maiæ & Mercurio, cuius
ferias Saturnalibus incurrere notatu meſt, feſtoſq; illi dies Opalia fuiſſe, quæ tertio die
poſt Saturnalia agunt: ſicut Robigalia, Floralia, Vinalia, Agonalia, Carmẽtalia Age
ronalia & Vertumnalia. Præter quæ fuerunt ſacra popularia, nõ certis familiis tribu/
ta, ut Fornacalia, Palilia, Laralia. Fuit autẽ ædes Opis in Capitolio una, altera in uico
Iugario Opis & Saturni. Notatumq;, his qui Ope indigerẽt, ad aſylum Cereris panem
dari, quibus nunquam templum claudebatur, ſicut ædem Hortæ recluſam eſſe uolue/
runt, quũ ſit hortari ad res magnas adducere. Iſidis uero ædes una patritia, altera uero
Antenodora dicta, eſt, cuius templũ in regione Martii cãpii fuit, proximũ Tiberi, iu/
xta Septa & Ouile. Sed q̃a de Agonalibus loquor, ſciendũ Agonalia ſtatiuas ferias fu/
iſſe, quibus Iano q̃nto Idus Ianuarias mactatus aries: dictiq; Agonales dies, ꝙ a princi
pe ciuitatis * interrogatur: quippe antiqui agon * mactate dixerunt, quod uerbũ in ſo/
lennibus freq̃uẽs uſurpatur. proprerea princeps gregis immolabatur, quorũ autorem
Numam Pompiliũ ferunt. Carmentalia uero à matribus familias annis ſingulis fiunt
decimooctauo calendas Februarias, in quibus aliquid * ſcorteum, aut ſua morte perem
ptum attuliſſe, magnũ crimem erat. Robigalia à Numa quoq; inſtituta ſunt, ne rubi
go ſegetes, neue uredo aut grando inuaderet. Ideo ſexto calẽdas Maii agebantur, quo
die Robigo deo ſactum fieri docuit. Floralia à Flora ſumpſere nomẽ, cui ut arbores af
fatim efflorеſcerent, ad iuſtamq; magnitudinem fructus accederent, quarto calendas
Maii, oraculo moniti ſacra cõſtituerunt: nãq; hæc tempora frugibus metuẽda ſunt. In
Cæremoniæ in floralibus
cuius feſtis diebus fœminas, quæ uulgato corpore quæſtũ faciunt, denudari, & puden
dis obſcœniſq; inuelatis, per luxum & laſciuiam currere, impudicos iocos agere ſer/
uatum eſt, quibꝰ etiam ædiles cicer, fabas & miſſilia plebi ſpargere aſſuerãt, leporesque
& capreas, aliaq; mitia animalia ludis admittere, quos in uico patritio, aut ꝓximo ce
Flora
lebrabant, noctuq; accenſis facibus, cum multa obſcœnitate uerborum per urbem ua
dere, & ad tubæ ſonitum conuenire. Fuit enim Flora nobile ſcortum, huius autor argu
menti, quæ quum præpotens eſſet & diuitiis afflueret, populum Romanũ morte obita,
Antiſteria.
hæredem fecit, pecuniãq; annuam ludis exhiberi uoluit, quorum inſtar ludorũ An/
Verrunalia.
tiſteria apud Athenienſes ſimili licentia fuere. Vertũnalia uero, dies feſtos Vertumno
Venalia.
dicatos habuere Octobri menſe, cuius ſacellũ in uico Tauraio erat uertentibꝰ ſe ad de/
xteram ſub baſilicæ angulo, quí deus mercaturæ & uertendarũ rerum habitus. Vina
lia autẽ erant duplicia: altera uinis deguſtandis duodecimo calendas Martias quũ ui/
na pura ſunt, quo die Ioui nouum uinũ libare mos eſt, quod ex dolio hauſtum, calpa /
re eximebant. Altera, quibus flamen dialis uindemiã auſpicatus maturis uuis, uinũ
legere & uindemiam fieri iubet, quibus diebus agnam Ioui immolant, interq; cæſa &
porrecta, uinum legit, quo tẽpore ex phano Veneris uinũ affatim effundebãt. Fuitq;
ueteri lege ſancitum, ut flamẽ Martialis diceret diem ueteri uino libãdo, medicaminis
cauſa. Inde uſurpatum uerbũ: NOVVM VETVS VINVM BIBO, NOVO
Meditrinæ ſacra.
VETERI VINO MORBO MEDEOR. Vnde Medrinæ nomẽ deæ, cuꝰ ſacra
Ruſtica uinalia.
Meditrinalia, & Meditrinalis. Sicut ad primitias pomoꝝ noua eſſe dicebãt uetera, &
alia exoptabãt noua, omnis cauſa. Præter quæ fuerũt Ruſtica uinalia, ꝙ Veneri ædes
tunc dicata foret: eiuſq; tutelæ oliitores addicerentur, q̃bus diebꝰ erant feriati, quæ dies
Lex apud huſculanos.
tempeſtatibus leniendis ſolennis habebatur, qua nouum uinũ in urbem ferre, & in cel
lis uinariis condere aſſuerant. Apud Thuſculanos lege cautum erat, ne quis nouũ ui
Laurẽtũ lex
num, antequam Vinalia calentur, in urbẽ inueherer: Laurentibus, ne quis pomũ ex
Græcorum
alieno legeret inarimum, quod humeris uectaretur: Græcis, ante uernũ æquinoctium

ne quis uitem incideret, neque uuã ante æquinoctium autumnale guſtaret: Romanis
uino & nouis frugibus, antequam ſacerdos primitias libaſſet, ueſci non licuit. Græcis
quoque in uſu erat, in feſto, cui Pithœgia nomen, quo dolia relinuntur, uinum affatim
haurire, ad cuius potum non ſeruos modo, ſed mercenarios, clientes & ruſticam tur/
bam aduocabant.

Romani.
Pithœgia.

Tantum & quantum comparatiuo nonnunquam coniungi, ædemq; pro domo ſæpe apud autores inueniri. Caput IX.

CVm a tumultuarijs negocijs, ingenij uegetandi cauſa, animum ad mãſuetio
res muſas quandoq; diuerterem, incidimus forte ad in tẽporis, quum hæc com
mentaremur, in libellum Elegantiarum (quem ſic inſcripſerat) grammatici
cuiuſpiã docti hominis & cõfidentis, q pleraq; exquiſite & nõ indiſerte ex auto
ribus adnotaſſe uidebatur. In quibus ita ſcriptum legimus: Tantũ & quãtum, uerbo &
poſitiuo: tanto & quãto, comparatiuo iũgi oportere, ut quãto es doctior, tãto es melior:
quantũ potes, tantũ elabora. Arguitq; Lactãtiũ uelut parum diſerte loquutũ: Quan/
to frequenter impellitur, tanto firmiter roboratur. Sed quum nos longe ſecus a proba
tiſſimis hæc obſeruata legiſſemus, profecto id non uſq; quaq; uerum putamus: ipſumq;
qui inter grãmaticos principem locum facile tenuit, quod citra calumniam dictũ ſit,
incurioſe proceſſiſſe. Eſto enim quod ſic fuerit ab autoribus ſæpe uſurpatũ, quin ſecus
dici ſcribiq; poſſit, citra reprehenſionem non negauerim: ſiquidem & tantũ cum quan
to, & cum poſitiuo aut comparatiuo iungi nõ indiſerte, plerunq; uidemus. Fuitq; hæc
oratio nõ erudita ſolum, ſed ſuis numeris omnib⁹ abſoluta. Titus Liuius tertio ab ur
be condita: Quantum iuniores patrum plebi ſe magis inſinuabãt, eo acrius contra tri
buni tendebant. Lucius Florus epitomatũ ſecundo: Numantia, inquit, quantũ Car
thaginis, Capuæ, Corinthi opib⁹ inferior, ita uirtutis nomine & honore par omnibus.
Idem de Caſſiano bello: Sed quanto eſt efficacior fortuna quã uirtus, tantum eſſe uirtu
tem. Plinius Nepos epiſtolarum ultimo: Quantum ab huiuſmodi cupiditatibus remo
tior eius animus eſſet, tanto impẽſius &c. Tacitus hiſtoriarũ quinto: Tiberius, inquit,
quanto intẽtus olim publicas ad curas, tanto occultior in luſus. Plinius quoq; hiſtoriæ
naturalis trigeſimo, multum ſuperlatiuo iũxit: Domus, inquit, multũ pulcherrima cõ
ſenſu omniũ ætate ea in colle Quirinali, C. Aquilij fuit. Quin etiã dixit grãmaticus no
ſter, proxime accedere ad uim comparatiuorum ante & poſt, ut tãto ego ante ueni, nõ
tantũ. Cõtra q̃d autoritas Plinij & aliorum obuia eſt, Naturalis hiſtoriæ xviij. Quan
tum igitur uniuerſas terras ager Campanus antecedit, tantum ipſum pars eius quæ La
boriæ dicitur. Cæſar commẽtario vi. Omni, inquit, nobilitate Heduorum interfecta,
tantũ potentia anteceſſerunt. & alijs paſſim autoribus probatiſſimis, in quibus liquet,
tantum cũ quanto, & comparatiuo & poſitiuo, non abſq; cultu Latini ſermonis iungi
licere. In eodem quoq; libello ſcriptum fuit, Aedem ſingulari pro tẽplo, plurali nume/
ro pro domo accipi oportere, niſi ſacras adieceris, quod tamen ſecus dictũ definitumq;
plerunq; eſt. Q. Curti⁹ libro quinto: Stabãt, inquit, ad fores ædis eius, in qua rex ueſce
batur. & alibi: Excubabant ſeruatis noctiũ uicibus, proximi foribus ædis. Cicero pro
Cluentio: Atq; illo tẽpore, inquit, in æde T. Annij hominis honeſtiſſimi Scalenus ac/
cerſitus ab Oppianico uenit. Rurſus ædes plurali pro templo T. Liui⁹ nõ ſemel ponit:
Duumuiri, inq̃t, creati fuere ædib⁹ dedicãdis. Suetonius in Claudio: Spectacula, inq̃t,
edidit, quũ prius ad ſuperiores ædes ſupplicaſſet. Neq; abnuerim, q̃n frequens habeat
uſus, ut ædes pluratiuo numero pro domo, pro templo uero ſingulari dici conueniat.
Sed tamen quin altero etiam modo Latine dici poſſit, isq; ſermo citra reprehenſionem
probabilis ſit, licet parcius circunſpectiusq;, antiqua dicta & ueterum autoritas facit.

Taxatus Laurentius Valla Elegãtiarum li. i. ca. xviij.

In eundem lib. iij. cap. vij.

Quæ lege duodecim tabularum utiliter & commode, quæve parum conſulte, & nimis ſeuere ſcripta uidebantur. Caput X.

A Condita urbe ad annum fere trecẽteſimum, populum Romanũ ancipiti bel
lo diſtractum, ſine legibus certis, ſuis tantum moribus uixiſſe, neq; externas le
ges conquiſiſſe ſatis conſtat. trecenteſimo demũ exacto anno poſt finitimos ſu

Populus Romanus trecentos annos ſine legibus uixit.

Decemuiri quando primum creati.

Leges xij. tabularum Athenis Romam tra ductæ.

peratos bello, quietis rebus, quum reſpublica legibus formanda uideretur, decemuiros legum ferendarum cauſa cre arũt: q Athenas profecti ad iura ſtatuẽda, ut peregrina in ſtituta, ſcita, moresq; noſce/ rent, diuino conſilio leges duo

Quanquã context9 hic dicat decemuiros Athenas profectos, ut leges a Græcis ciuitatibus peterent, tamen hoc non ita ſimpliciter accipiendum eſt, nam hiſtoriæ ueritas habet, tres tantum legatos ad Grçciã ꝓ legib9 petendis atq; afferendis miſſos. Allatis autẽ legib9, decemuiros cõſtitutos eſſe, qui ex eiſdẽ Romanas leges conficerent & publicarent. Vide Zaſium in Commẽtarijs ad d. l. 2, parag. exactis.

decim tabulis in æs inciſas, in foro propoſuere, excerptas a Solonis legibus, quæ axibus ligneis cõtinebantur, qbus boni æquiq; iuſſa, praui delictorumq; depulſio, iũ iudiciorum ordo, & bene uiuendi norma, pœnæq; ac præmia conſtitura ſunt, a qbus poſtea omnis diuini humaniq; noſtri iuris ſanctio manauit. Quæ quidẽ leges, quũ longi tẽporis abuſu antiq̃tæ eſſent, & uetuſtate cõſenuiſſent, nouis poſtea editis, quæ eadẽ illa cõtinerẽt, licet, mutatis uerbis, eadẽ tamen ſcita & cõſtituta manſere. Primi enim q leges ſcriptas ꝑpoſuere, æquãdæ libertatis cauſa, Zephyrij fuere Locri in Brutijs, a Zephyrio ꝓmontorio dicti, Aiacis Oilei ſocij: licet alij in Bœotia Locri Opuntij prodant, Patrocli pa/ tria: alij Epicnemedij in eadẽ Bœotia: alij Ozolæ a malo odore nũcupati in Libya. His ergo Zephyrijs Zeleucus, Spartanorũ & Cretẽſiũ placita imitat⁹, q a Minoẽ uetuſtas leges acceperunt, acerbiores leges conſcripſit, pœnasq; iure debitas, iuris atq; iniuriæ regulas ſcripto præfiniuit, ut metu iudiciorũ & pœnarum, a criminibus abſtinerẽt. Antea enim om̃is animaduerſio criminis, non ſcripto iure, ſed iudicis arbitrio edebatur. Poſtea Athenienſes a Dracone & Solone ſcriptas leges in Prytano abeo fixas & propoſi/ tas, iuraq; & iudicia acceperunt. Demum Romani moderando iura ſummis infimisq; æquando, illorum exẽplo ſcriptas promulgarũt. Et ſicut Cretenſib⁹ Minos, ſic Zeroaſtes Bactrianis & Perſis leges dedit, Charonda Carthaginẽſibus, Zamolſis Scythis, Plato Magneſiis & Siculis, Aegyptijs uero Minas, Triſmegiſtus, & Bocorus, Thebanis Philolaus, Andronodorus Chalcidenſibus, qui in Thracia ſunt. Prothagoras autẽ Thurijs, quibus poſtea abrogatis & inductis, Metellus deuicta Creta, illas cũ Romanis cõmutauit. Lacedæmonij uero non iure ſcripto, ſed moribus tantũ uſu annorum cõprobatis, pro lege uſi ſunt. Ideo Lycurgus leges ſcriptas Spartanis nullas dedit, ſed omniũ conſenſu mores, tãquam ſi lex edita fuiſſet, experiundo obſeruarunt. Indi quoq; literas non nouere, ſed æquiſſimos mores, legis uice habuere: hiq; adeo tenaces fuere, ut omni ſcripto iuri anteirent. Sed quæ priſcis inſtitutis per conditores Romani iuris eiſdem tabulis ad uerbum ſcripta fuerint, parum comperta ſunt, quum ad manũ nõ ſint, nulliq; annales extent, nullaq; monumenta uetuſtatis: niſi quod pauca quæ ad morũ diſciplinam & iudicia ſpectant, interciſe autores prodũt. Extantq; (ut multi aſſerunt) Hermodori Epheſii legum decemuiralium primi interpretis ſcripta relata, cuius ſtatua ob id fuit in comitio erecta. Ex quibus pleraq; explorate & ſatis utiliter, quædam duriter & inhumane, nonnulla remiſſe & leniter uidentur conſtituta, quorum aliqua probanda, multa uelut immitia & agreſtia refellẽda ſunt, niſi forte, multo æuo interciſos & reconditos illius ſenſus non tenemus. Ex his non alienũ fuerit aliqua, licet nimis peruetuſta & obſoleta, adnotaſſe: nam faciem carpere, & genas radere unguibus, mulieres percommode uetabant: neq; magicis artibus ſegetem ex alieno traducere, neque defunctorũ corpora in urbe uri aut ſepeliri utiliter ſanciuerunt: eiulatusq; & flebiles queſtus quo/ tidianasq; lachrymas, & cãtus lugubres in funeribus inhibuere: ſicut a Solone cõſtitutum fuerat. Verba ex ea lege hæc ſunt: Faciem ne carpito, neue alienam ſegetẽ pellexeris. mulieres genas ne radũto, ne uleſſum funeris ergo habẽto, in urbe ne urito, neue ſepelito. Tum ſi quis in ſuo arborẽ panxit, a uicini fundo quinq; ſaltem pedes abeſſe uoluit, in hæc uerba: Si quid in agro planraueris, quinq; pedes a uicino abeſto: Si ficũ aut oleam, pedes nouẽ abeſto. Quod aũt alienam ſegetẽ pellicere ueneficijs lex uetuit, ideo cautum eſt, ꝙ carmine euocari fruges & alio transferri ueteres crediderer: quod ne liceret ad alterius inſutiam cõdere, etiam lege ſanxerunt. Inſuper filijs ſub patris iure eſſe, illosq; uictus neceſſitatis ue cauſa patrio iure uẽdere, & preciũ quæſtui eſſe, uſq; ad ter/ tiam auctionẽ, neue id fraudi ignominiæ ue eſſet, neq; filijs quicq̃ in bonis eſſe, patribus

Leges ſcriptæ a quibus primum propoſitæ.

Legumlatores diuerſarum gentium.

Lacedæmonij iure ſcripto non utebantur

Quædam ex xij. tabulis relata.

Carmine euocabãtur fruges.

uiuentibus,uoluere,niſi patrio iure emancipatione ſolutus foret,aut ſe iubente, ſpon/
ſam filius duxiſſet,quod antea a Numa Pompilio cautum fuerat,quem etiam patet oc
cidere poterat.Sed quum a priſca illã ſeueritate poſtea deſiuiſſent,ſequuti interpretes
ius naturæ ſequuti,cauerunt,ut liberi parentes alant,aut uinciant.Quam emancipati
onem,ſeu cuius rei alienationem,ſecundum formulas antiqui iuris,ita fieri iubebat,ut
non minus quinq; teſtibus Romanis ciuibus,& libripẽde,qui libram æneam tenebat,
is qui mancipium accipit,æs tenẽs,ita dicat: HVNC EGO HOMINEM EX
IVRE QVIRITVM, MEVM ESSE AIO: poſt quæ uerba,ære percutit
libram,atq; illi æs dat,a quo mancipium accipit, quaſi per imaginariã uẽditionem pre
cij loco,in ius ſuum & ditionem uendicaret de alterius manu.Quæcunq; igitur aliena
tio duodecim tabulis haud aliter niſi hac ſolennitate fieri iure poterat,aut ceſſione,quæ
fieret apud magiſtratum populi Romani.ut cui res iure ceditur,tam tenens, ita uẽdi
cet: HVNC ego hominem ex iure Quiritum, meum eſſe aio: mox prætor interroget
eum qui cedit,an contra uendicet.quo negante aut tacente,ei qui uendicaret, rem ad
dicit.idq; legis actio dicitur,quia traditione pura ceſſio rei mancipi non explicabat.
Quare uſurpatur,ut in emptione rerum quæ mancipi ſunt,libra interponeretur,&li/
bripendens.Si tamen filius e muliere, quæ uulgato corpore quæſtum fecit,& nõ iuſtis
nuptijs editus,aut a patre nullis foret artibus inſtructus, lege Solonis patrem alere mi
nime cogi poterat.Glandem quoq; ſuam in alienum fundum procidẽtem,ut liceat tol
lere in alieno,quiq; iniuria alteri⁹ arbores cecidiſſet,in ſingulas ſiclos æris uigintiquin
que pœnam ſoluere cogebat.Tum inter iura ſtillicidiorum & parietum, ne quis ædi/
bus tignum iniunctum eximere cogatur,ſed duplum pro eo præſtari,neue quadrupes
pauperiem alteri faxit,ſed dari animal pro noxa,aut eius offerri æſtimationem lege ca
uebatur.Quod a Solone ſtatutũ erat,ut ſi canis morſu affeciſſet quippiam, quatuor pe
dum capiſtro nexus dederetur,quod de omni quoq; pecore ſancitũ eſt. Iiſdemq; legib⁹
quoties de alicui⁹ ſtatu cauſa agitur,ut liber an ſeruus ſit in dubium ueniat, dari uindi
cias ſecundum libertatem,aut ſeruiturem cauebatur. Vtq; ad agrum meum per tuũ
eunti uia mihi pateat,quæ in porrecto octo,in anfractu ſedecim pedum foret.Dari au
tem uindicias ſecundum libertatem tunc dicebatur,quum prætor ſuper aſſertione libe
ri capitis,aut ſeruilis perſonæ,quem aſſertor ſeruum aut liberum dicit, de quo ambigi
tur,datis inducijs decernit edicto, ne interim aſſerto uis inferri ualeat per aſſertorem,
ſed in libertate qua fungitur,maneat,Cum uero prætor aſſertum in ſeruitute pro ſeruo
teneri apud aſſertorem interim iubet, uindiciæ ſecundum ſeruitutem dicuntur dari.
Furta quoq; eadem lex uſq; adeo auerſata eſt,& tam ſeuera correctione plectit, ut furẽ
manifeſtum in ſeruitutem tradat illi,cui furto quid ſubtractum foret.Furem uero no/
cte deprenſum,quoquo modo:die uero,ſit telo ſe defenderet:&demũ cum clamore oc/
cidi permiſerit,in hæc uerba:Si nox furtũ factũ ſit,ſi im aliquis occiſit,iure cæſus eſto.
Furta quoq; per lãcem&licium cõcepta,uelut manifeſta,ſeueriori pœna puniuit.Edi
uerſo Lycurgus Spartanis furta impunita eſſe uoluit,quo magis acuerentur ingenia,
animoq; eſſent uegeto & ſolerti,exemplo Germanorum & Aegyptiorum,qui furta le
gibus inulta reliquere.Si tamen ſacerdoti exhibita fuiſſent,furi ablatæ rei pars lucro
accedebat.Apud Perſas fuere Cardaces,quibus nullus erat rapinis modus:nam per oc
caſionem & licentiam rapto uiuere permittitur.Fertur tamẽ Dionyſius ſenior, quum
ſceleris cõuictos grauius puniret,illos qui ueſtes furabãtur,impune abire iuſſiſſe. Con
tra uero apud Scythas,quibus nihil erat furto graui⁹, ſeueriſſima em̃ plectebãtur pœ/
na,q tur baro gẽtiũ iure,de poſſeſſiõe dominos euerterẽt.Indi quoq; a rapinis uelut cõ
tra hominũ ſocietatẽ,cõtraq; diuinũ humanũq; ius magnopere abſtinuere,adeo ut ſi
qs uectigal furatus eſſet,capite lueret:tametſi Herodotus autor ſit, Tauroſcytgas furã
di licẽtia ſibi uictũ quæritare.Id ꝙ Solon apud Athenas ſanctionibus magnopẽ uetu
it,cauẽs ut ſiqs quod nõ poſuiſſet tolleret,tanq̃ improb⁹ pœnas daret.Præ cæteris Dra
co legũlator,ut ab alieno omnes manũ abſtinerẽt,furta tã moroſiſſime pẽſitauit,ut eũ
qui ſtercorandi cauſa,ſterc⁹ bubulũ abſtuliſſet, aut olera capitis ſupplicio officeret: cẽ
ſuitq; furto teneri etiã q iumẽtũ aliorſum,q̃ quo utẽdũ acceperat,deduceret. In Lycia

Modus uendendi pueros mancipia.

Legis actio.

Filius meretricis aut artibus non inſtructus patrem alere non cogebatur.

De ſtillicidijs & parietib⁹

Vinditiæ ſecundum. libertatem.

Vindiciȩ ſecundum ſeruitutem.

Furta per lancem & licium concepta.

Spartanis furta impunita.

Tauroſcythæ

Solonis ſanctio,

Draconis lex

tinere. Quibusq; tutor datus non eſſet, proximos agnatos, uelut fide & cōſtantia ſingu lari, ad tutelam & curam aduocauit. Fuitq; apud Thurios lege cautum, ut bonorũ & fortunarum pupilli, agnati proximi curam agerent: ipſius uero educatio & morum in ſtitutio, maternis affinibus daretur. Solonis tamen lege cautũ fuit, ne is tutor eſſet, ad quem poſt obitum, pupilli bona redundarent, ne qua fraus, neu quis dol⁹ cōpoſitus pu pillo exitio forẽt: quæ tutela fidutiaria dicta, quippe fidutiã is habere dicitur, cui res ali qua mancipaẽ & creditur, ut haud multo poſt illam mancipanti reddat. Eos Lacedæ moniĳ prodic⁹ nuncupãt, qui alterius tutelam curamq; ſuſcipiunt. Apud Indos lege cauetur, ut patre defuncto, filiĳs tutores duo, qui illorum curam agerent, peregrini, nõ ciues dentur. Atq; ſi nemo ſuus hæres patri exiſteret decedenti, proximos agnatos hæ redes iuſſit eſſe, his uerbis: Agnatus proximus familiam habeto. Si tamẽ capite minu ti eſſent, illos ad bona decedẽtis lex nõ admittebat. Patronumq; ad bona liberti, tunc demum peculiumq; admiſit, ſi nemo ſuus hæres foret, Suſpectumq; tutorem a pupilli tutela amoueri, furioſosq; & prodigos, quiq; patrimonium profuſis ſumptibus debac chantur, in agnatorum tutela & cura eſſe uoluit, quibus etiã bonorum adminiſtratio lege interdicta fuit. Viro quoq; ab uxore diuertere, aut res ſuas ſibi habere, niſi cauſa legitime cognita, eiſdẽ tabulis uetabatur: quo diuortio nulla uxoris culpa ſubſequuto, dos integra repetebatur. Si uero culpa ineſſet, uſq; ad dimidium dotis in ſingulos libe ros, ſexta a marito retinebatur. Interdum ſi diuortium fieret, quod melius æqui⁹ eſſet, apud uirũ maneret quod uero non eſſet melius æquius, id uxor poſt diuortiũ uendicare iubebatur. Quod ſi in confeſſum aut iudicatum lis data foret, triginta dies exoluẽdo de bito præfixi fuere. Verba legis ſunt: Aeris confeſſi, rebusq; iudicatis, triginta dies iuſti ſunto, poſt deinde manus iniectio eſto. Quod ſi cliẽtem aut eum qui in fidem patrocini umq; uenit, quiſquam nequam & improbus fraude aut dolo fruſtraretur, eũ lex haud ſecus puniuit, ac ſi capitali iudicio eſſet affectus, in hæc uerba: Patronus ſi cliẽti fraudẽ fecerit, ſacer eſto. Neq; enim leui animaduerſione dignum cenſuit eum, qui fidem labe factaſſet, quiq; fruſtraretur illum, qui in ſuam fidem & clientelam uenit, ſeq; illi commi ſit & credidit. Nam clientem qui tutelæ patroni ſe cõmiſit, chariorem haberi ꝙ propin quos affinesq; ueteres uoluere: id quod Perſis & Indis magni criminis inſtar erat, quorũ lege cauetur, ut qui clientẽ decepiſſet, quiq; ter mendacio abuſus fuiſſet, illi per om̃em uitam ſilentiũ indiceretur, nulloq; magiſtratu aut honore dignus haberetur. Artaxer xes quoq; mirifice mẽdaciũ auerſatus fuit, adeo ut mendacis hominis linguam triplici clauo affici iuſſerit. Ferẽ Epaminũdas tam ſeuerus ueritatis cultor fuiſſe, ut ne ioco qui dem quãdoq; mẽtitus ſit. E diuerſo Aegyptiĳs nullus mentiendi modus, ſummaq; mẽ tiendi impunitas erat. Eademq; lex, ut ex duabus pluribusue ſententiĳs decretisue, q̃ ties ancipiti res contentione diſtrahitur, ſemper ut antiquo abroget nouum, utq; poſtre mum quod populus iuſſiſſet, id ratum foret, ſancitum uoluit, & pleraq; notatu & ſcitu digna: quæ omnia perpenſo iudicio, & librata moderamine, a priſcis legum conditori bus, commode conſtituta ſunt: quorum argumẽto coniĳcimus, ꝙ examinato modo pri ſci iuris interpretes ſcita legum promulgarunt. Contra uero multa incurioſe & ſubru ſtice, partim inſolenter & inhumane, non probabili, nec recto iudicio eadẽ lege decre ta uidenẽ & cõſtituta, quæ forſan aut ſegniter p̃uiſa, aut negligẽter animaduerſa fuere: nã de qua re iudicio diſceptabaẽ, in re præſenti & apud prætorẽ exhibita, ex lege duode cim tabularũ correptio manus fiebat, quod ex iure manu conſertũ diciẽ. atq; de ea niſi corã exhibita, minĩe decerni, aut iure agi lege poterat. Quodq; ſi homo in iudiciũ citaẽ, & morbo aut ſenio affectus, ad ingrediendũ inualidus foret, iumentũ aut plauſtrũ lex dari iubebat, quo æger ille forte ſpiritũ exhalãs, ſupremis annis ſiſteret: uidelicet nondũ per patronos & aſſertores aut ſponſores agendi forma conſtituta, cuius uerba adſcripſi: Si in ius uocat, ſi morbus cuiasue uitium extitit, qui in ius uocabit, iumentũ dato: ſi no let, arcerã ne ſternito. Id q̃d lege Elia poſtea fuit ſublatũ, cautumq; ut locuples in iu dicio clienti adeſſet, in hæc uerba: Aſſiduo uindex aſſidu⁹ eſto. Dixere autẽ aſſiduum, qui pluribus aſſibus & fortunis locuples foret. Nec minus ſeuere quam duriter: quod ſi quis cõſulto aut caſu, alterius membrum rupit aut ſecuit, e pacto talio pœna erat. Tũ

Tutores. Thuriorum lex. Solonis lex. Tutela fidutiaria. Tutores duo filiorũ apud Indos. Diuortium. Solutio debiti. De patronis erga clientẽ. Perſarum & Indorum lex. Mendaciĳ deteſtatio, & cõtra. Nouum anti q̃ abrogat. Quædam inciuiliter & incurioſe decreta. Ex iure manu conſertũ. Aſſiduus.

Lex crudelis in debitores

quod ſimile monſtri eſt, & omnem exuperat ſecordiam, Si ob æs alienum creditori de/
bitor addictus foret, poſt diſtractū patrimonium, re familiari deſtitutus, poſtq; uincu
la & catenas, membra eiꝰ breuiſſimo laniatu, ad creditorum libidinem diuidi iubebat,
iniquiſſimo decreto ſæuæ atrocitatis immanitatisq;. Verba legis ſunt: In iꝰ ducito, ni iu
dicatum faxit, aut ſe ui & iure uendicat, ſtatim ducito, uincito, aut neruo & cōpedibus
quindecim pondo, nec minore: ſi uolet, maiore uincito: ſi uolet, ſuo uiuito: ni ſuo uiuit, q

nundinis

cum uinctum habet, libras farris in dies: ſi uolet, plus dato. Tertijs nundinis parteis ſe
canto, ſi plus minusue ſecuerint, ſine fraude eſto, & infra. Hanc uero legem Athenis So
lon antea abrogarat: nā corpus pro re addici, aut ſuper eo fœnerari, ſanctionibꝰ uetuit,
quæ lex Seiſachtheia dicta, qſi oneris leuamē, q̄ antea cauit, ut præter bona debitoris,
in tergore & corpus nulla uexatio eſſet: ſicut poſt XXX. tyrannos, parta libertate, A/
thenienſes Amneſtiā, hoc eſt, malorum obliuionem, legem edidere, qua ueterū admiſſo
rum impunitas dabatur. Idē ab Aegyptijs cautum affirmāt, ut ultra res & bona debi
toris, nulla in corpus animaduerſio foret: nā pecuniæ creditæ bona, non corpus dixere
obnoxiū: qbus in uſu erat, ut defunctorū corpora unguētis delibuta, ac ſi uiui eſſent,

Defunctorū corpora oppignorata.

creditori oppignorarent, & ſuper his fœnerarentur, magno dedecore illorū, qui con/
ſtituta die non reluiſſent. Poſt aliquot uero tempora ab Athenienſibus cautū fuit, ut ſi

Athenienſes.

litem pater non perſoluiſſet, filius exoluere, & uinclis publicis interim detineri cogere

Bœotij.

tur, ſicut de Cimone & alijs traditur. Apud Bœotios qui æs alienū non diſſoluit, in fo
ro ſedere cogitur: & circunſtante plebe, in os & ora corbē accipere, qua nulla fuit igno
minia maior. Indis, uero q creditū moratur, a creditore reus agitur: mox præfixa die,
ſi non ſoluit, manu trunca, & oculo effoſſo, morte afficitur. Apud Piſidas quoq; de abiu
rato depoſito maximū erat iudicium, ut abiurans facinus morte lueret: Nec minus ſe/
uere, ꝙ falſum teſtimonium dixiſſe conuictum, de ſaxo lex deijci iubebat: quod ab Ae
gyptijs ductum facile crediderim, quibus omne periurium, & ueri ludificatio, dijs abiu
ratis, morte luebatur, ꝙ deos una atq; homines offendiſſet. Mox ſubſequutis legibꝰ, mi
tior pœna periurio data eſt, quarū uerba ſunt: Periurij pœna diuina, exitiū: humana,

Iudicis corrupti pœna.

dedecus uiolati iuriſiurandi eſto. Apud Indos uero de periurio conuictus, manuū pe
dumq; digitis & extremis membris decurtabat. Iudicem quoq; aut arbitrū iure datū,

Cinthij lex, Cauſidicis munera non danda.

conuictum ob rem iudicandā pecuniam accipere, aut qui turpe iudicium nundinat,
nō minore ſeueritate capite puniuit. cuius rei cauſa poſt aliquot ſecula M. Cinthius le
gē tulit ad populū, qua cauſidicis munera ob patrocinia largiri uetuit, ſæpiusq; lege re

Cōtra eos q contumelia aliquē affeciſſent.

petita, poſtea Claudiꝰ iuſſit, ut ſine patrono quiſq; uitæ rationē redderet. Contra uero,
in eum qui inſigni cōtumelia quempiam affeciſſet, tam leuem mulctam dixit, ut illi qui
ſumma turpitudine fœdatus erat, ultra uiginti quinq; æris mulctam conuicians nō de
beret, ut tantulo impendio ſumma iniuria lueret. Verba legis ſunt: Si quis alteri iniu
riam faxit, uigintiquinq; æris pœna ſunto: Si quis tamen occentauiſſet, aut carmen cō
didiſſet, quod infamiam faceret, flagitiumq; alteri, capitale ſit. Solon uero ſeueriori di/
ſciplina coercuit iniurias: nā pro conuicio popularem uoluit actionē dari, ita ut cui uis

Inter matrē & filiam ius ſuccedēdi negatum.

agēdi facultas foret. Cumq; maſculorū progeniem ad parētum bona, ſine diſcrimine
lex uocaret: illos qui per fœminini ſexus neceſſitudinē pariter ſunt cōiuncti, ita oſos ha
buit, ut nec inter matrem & filiam ius ſuccedendi daret. Et quum propter membrū ru
ptum fractumue talionē cōſtituerit, his uerbis: Si quis membrū rupit, in eū talio eſto:
illi qui alteri os fregit, quum ea corporis pars ſanctior in homine ſit, ob id admiſſum ni
miū tenuiter pœnā dixit, cū propter oris dignitatē ſeueriori pœna uindicandū foret.

De uolūtate decedētium

Decedentiū quoq; uoluntates ita lex fouit, ut oēs patrimoniū & qcquid in bonis eſſet,
teſtatori legare pmiſerit, nihil apud hæredē q onus aditionis habet. ex defuncti ſubſtā
tia remanēte. Verba legis ſunt: Uti legaſſet ſuæ rei qſq;, ita iꝰ eſto. Et pleraq; hoc genꝰ
quæ acerbiſſima, dura nimis & agreſtia uiſa ſunt. Quod aūt lex, ſi cliens morbo ſontico
impedit, quominus ſiſti ualeat, iubet diē iudicij eſſe diffuſum, ex bono & æquo factum
crediderī. Siqdē ſequuti iuriſcōſulti legē XII. tabulaꝝ interpretati, morbo impedito,
iudicioꝝ tēpora dilabi uoluere. Sed cū oīs illa decēuiralis ſeueritas, ac triſtis & inhuma
na ratio tā lege Ebutia q̄ alijs edictis, penitꝰ inducta fuerit, poſtea ſequuti iuris interpre

res, miti & tractabili ratione eaſdē leges indefeſſo ſtudio interpretati, abrogatis his quæ duriora, quæ uero æquora uidebant ſequuti, propoſitas cōtrouerſias huberi⁹ explicarūt: ita effecerūt, ut graui ꝑpēſo iudicio, æquiſſima nobis iura ſanctiſſimaq; hodie tradātur.

Sacrum ſeptimontium in quibus locis urbis fieret, quiue ſeptem colles urbis ſint, queue in illis præcipuæ dignationis loca forent. Septimontium feſtum.

Caput XI.

SEptimontium feſtum agere Romanos, quod Septimius urbi collis addit⁹ foret, apud autores legim⁹: quo tempore in ſeptem locis ſacrum fieri Varro ſignificat, Palatio, Subura, Velia, Fagutali, Cælio, Oppio & Ceſpio: quo die per urbē uehiculis ferri criminoſum erat. qui Paganalia dictus, q̄ non populi, ſed montanorum & agreſtium dies feſt⁹ erat. Quod enim in Palatio ſacrum fiebat, Palariar, ſicut in Viminali, Fagutal dictū eſt. Sicut inter urbis colles Capitolinū fuiſſe præcipuum nemo dubitat, qui Saturnius ab Arcadibus, qui ea loca incolebant, primo nuncupatus, portamq; illic excitati caſtelli Saturniam habuit, phanumq; Saturni in Capitolij faucibus, quod ærarium populi Romani fuit, qui etiā Tarpeius à ueſtali oppreſſa armis, poſt ea Capitolinus ex hominis capite inuento, dum templi fundamēta effodiunt, denominatus eſt: in quo præter Iouis optimi max. templū, Iunonis Reginæ & Mineruæ ædes fuere. Tria enim ſacella paruo diſtincta ſpatio uiſebantur, medium Iouis tonantis, ad dextram Mineruæ, ad ſiniſtram Iunonis. Quod quidem Iouis templum ſemper Sabinis patuiſſe traditum eſt, ex fœdere, quod inter Romulum & Tatium ictum fuit: Iuxta quod ſacri anſeres, qui peruigiles excubitores erant, affluenti cibo paſcebantur. In eoq; fœdera cum Carthaginenſibus icta & innouata, & cum Attalo Pergami rege, æneis tabulis, pactionesq; & priuilegia, ſenatuſcōſulta, plebiſcita, & immunitates, uſq; ab exordio urbis cum exteris gentibus inita ſeruabantur: quæ non modo in tabulis, ſed in clypeis quoq; quandoq; ſcripta fuere. Siquidem fœdus Gabiorū cum Romanis, in corio bouis rotundo inſtar clypei deſcriptum uiſebatur. Fidei quoq; & Termini tēpla iuxta erant: Martis uero & Iunonis Monetæ in arce, cuius ſolum, domus M. Manlij Capitolini pernicioſi ciuis fuiſſe traditur: qui nouarum rerum cupiens, regnū appetere aggreſſus eſt, in quem fuit iuſta animaduerſione uindicatum. Quæ quidem arx Capitolio adhæſit, excubijs ualloq; circundata, in qua ſitum erat Iouis ſimulacrū ab ortu urbis e cupreſſo. Mentis quoq; & Veneris Ericynæ, atq; Opis & Iuuentutis ædiculæ inibi fuere: atq; omnia deorum ſimulacra in Capitolio fuiſſe produntur, inter quæ ara Iouis Piſtoris & Veneris Caluæ, quam ſub tecto nominare religio non ſinebat, ibiq; atriū publicum & curiam Calabram, quæ caſæ Romuli proxima fuit, ubi minor pontifex feſtos enunciabat dies. Aedemq; tonantis Iouis ab Auguſto, nouāq; aliam cuſtodi Ioui conditam a Domitiano, autores memorant. Quæ curia & Romuli caſa in memoriam ueſtuſtatis, e culmo fuit & ſtramentis, quo mos ueterum & humilis ille cultus notaretur: ſicut areopagus Athenis ad antiquitatis exemplar, luto & palea tegebatur. Hunc mōtem auſpicato conditum, poſt incenſam à Gallis urbem, quaſi propugnaculum impij, ſaxo quadrato cinctum fuiſſe memorant, quē Horati⁹ Puluillus una cum templo dedicauit. Interiecto deinde quadringentorū & quindecim annorū ſpatio, incendio abſumptum Sylla reſtituit. Mox magnificis operibus & imaginibus magni ſumptus exornatus mons fuit, præcipue Iouis & Apollinis ſtatua cubitorū triginta a Lucullo ex Apollonia Ponti urbe tranſlata, quem deinde reſtitutum Quintus Catulus dedicauit, quod unū ſuæ felicitati defuiſſe Sylla teſtatus fuit. Sed quum rurſus in Vitellij ſeditiōe, diſſidentibus prætorianis a plebe, ciuili rabie eſſet euerſus, Veſpaſianus illum denuo reſtituere aggreſſus, non perfecit, morte præuentus: demum Domitianus imperio reſtitutum cōſecrauit. Sed præter hoc fuit aliud capitoliū Capuæ arx munitiſſima aliud Beneuenti: ſicut apud Carthaginēſes Byrſa opus inuictū late proſpectās, Aeſculapio (ut ferunt) dicatū, quod erat Carthagini inſtar Capitolij. Et apud Argos arces duæ, ex q̄bus Lariſſa egregie munita. Et Corinthi Acrocorinthus munitiſſimus uertex, q̄ urbi imminet: atque Athenis Munychia & Cecropia, cui polis nomē, locus natura magis q̄ opere ſeptus: nam Pelaſgicū (quæ Athenarū pars editior erat) incolere oraculo moniti

Sacrum in ſeptem locis fiebat.

Capitolinus prius Saturnius & Tarpeius dictus

Templa in Capitolino, & iuxta

Anſeres in capitolio iuxta Iouis tonantis templum,

Alia templa iuxta Capitolium.

Iouis ſimulacrum.

Omnia deorum ſimulacra in capitolio.

Areopagus, capitolium exuſtum a Sylla reſtitutum,

Capitolinus in Vitellij ſeditione euerſus

uetabãtur, Suſis autem Mnemonium, in Samo Cyathis & Amaſtris, iuxta Paphlagõ|
am Seſamis pro arce fuit & munimento. Apud Heduos Bibracte, Brutiorum Triuer/
tex, Syracuſis Acradina, Meſſenæ autem Ithome. Quam Acrocorinthum Philipp⁹ ſi

Palatinus mons unde

haberet, utroq; cornu bouem tenere Demetrius dictauit: ſicut Græciæ compedes, Co
rinthum, Chalcidem & Demetriadē, idem Philippus appellauit. Arx uero Thebana,
Cadmæa dicebatur: Aegypti regũ Memphis, Babylonijs Petta, Hieroſolymis Meſa/
de, Maſſilieſibus Epheſum, Palatinus uero mons capitolio pximus, quin Arcades ha
beat autores, nemo dubitat, quē a Palantia urbe Arcadiæ dictum autumant, ipſumq;

Victoriæ ędes Apollinis. Muſarum. Viriplacæ. Febris. Matris magnæ. Iunonis ſoſpitæ.

Aborigenes, & Reate profectos tenuiſſe: aut a balatu pecorum ſeu Pale paſtorum dea,
uel a Palatia Latini uxore, ſiue ab Hyperborea Palantis filia, uel quod ibi Pallas defun
ctus ſit, nomen ſortitum uolunt. Conſtatq; prima fundamēta urbis ibi iacta, Romãq;
quadratam Romulum fundaſſe, Palatiumq;, ne opportunus iniuriæ foret, muniuiſſe.
Poſtea ædem Victoriæ, & templum Apollinis & Muſarum, quod magna mole cõſtru
xit, cum bibliotheca græca latinaq; Auguſtum addidiſſe: ibiq; ſacellũ deæ Viriplacæ,
ad quod uir & uxor diffidentes conuenire, & in gratiã æquiſſimis animis redire aſſue/
rant, ac Febris phanum, ædemq; matris magnæ, quæ Berecynthia dicta eſt, ac tēplum
Lunæ noctilucæ, delubrumq; Iunonis ſoſpitæ, haud longe poſt extructa fuiſſe. Etiã lu
cus Veſtæ a Palatij radice, ad nouam uſq; uiã deuexus fuit: & Lupercal, ubi Romul⁹
& Rem⁹ aliti ferũtur & educati. Regiõemq; Palatij ad capita bubala multos inibi no
minaſſe, ubi poſtea ſacrarium fuit. Huicq; regioni Germalia, ac Sacriportum, & domũ

Domus in palatino. Iouis ſtatoris templum

Scauri ſpectare, quam Clodius mercatus fuerat, & ad Sacram uſq; uiam portendi Var
ro ſignificat. Ibi quoq; præclara domus Cn. Octauij, q ex ea familia cõſul fuit primus:
Craſſiq; oratoris, Q. Catuli, atq; C. Aquilij, & Lepidi. Templum quoque Iouis Sta/
toris in Palatij radice conſtructum a Romulo, quo tempore inter Romanos & Sabinos
pugnatũ eſt, multi aſſeuerãt. Ibiq; Ciceronis domus, quæ iuſſu Clodij demolita, in por/
ticum Libertatis tranſlata fuit, fuiſſe fertur: cui poſtea & Valerio Maximo ædes impē

*Semoni Iano

Auentinus mons unde appellatus. Templa & aræ in Auentino.

ſa publica ædificatas ferunt. Ac Vitrubij, Vacci q autor defectionis fuerat: quas diru
tas una cum bonis *Semoni Sango conſecratas, T. Liuius autor eſt. De Auentino au/
tem, quod ibi rex Albanorum ſeu Aboriginũ Auentinus, prælio fuſus & ſepultus, monti
nomen dederit: uel ab aduentu, quod commune omnium Latinorum Dianæ templũ
ibi erat, ad ꝙ finitimi frequentes uentitabant: ſiue ab aduectu, ꝙ olim paludibus diſ/
cluſus mõs erat, ratibusq; aduecti illuc commeabãt. an ab Auēte amne Sabinorum,
qui loca tenuere (ut Varro ſignificat) dictus ſit, incerta opinio eſt. Qui quidem collis
modice altus, duodecim fere ſtadiorum ambitu eſſe ferebatur. In quo præter Dianæ tē
plum, ubi boum cornua ſuſpendebant, Lauretũ atq; Iunonis reginæ, & Mineruæ tē/

Scalæ gemoniæ.

pla fuere. Ibiq; ædes Bonæ deæ, & Libertatis, quã ex mulctatitia pecunia Gracch⁹ fa/
ciendam locauit. Forumq; piſtorium, & ſcalæ Gemoniæ, ex quibus damnati dabãtur
præcipites: araq; Ioui Elicio, ad eliciendos fulgurum monitus, a Tullo Hoſtilio dicata:
ac ædes Lunæ, Remoniumq;, quem locum Remus ad inaugurãdum templa cepit, &

Latini Auentinum primi incoluerunt. Auentinus diu extra urbem.

Armiluſtrũ: ubi Tatius Romulo cõſors regni, ſepultus erat: atq; ara Veneris Myrteæ,
quam Murtiã uocãt, fuiſſe traduntur. Illud plane conſtat, primos Latinos, capta urbe
Politorio ab Anco Martio, Auentinum incoluiſſe. Procedente mox tempore, cautũ
fuiſſe, ut in Saturnalibus ad illũ frequentes Romani commearent. Quodque ex ſeptē
urbis collib⁹, quum cæteri intra pomœrium ſint, ſolus ab urbe diſcluſus, intra mœnia
longo tempore admiſſus non fuit: ſiue quod plebs eo ſeceſſiſſet, ſiue quod Remo auſpi/
cãte, illic aues non addixiſſent, uelut ominoſum, extra pomœrium fuiſſe. Cælius uero
à Cælio Iubenno Hetruſco, qui cum non parua manu Romulo contra Latinos ducen
ti ſuppetias tulit, quod ibi locũ & ſedem habuere, dictus cognominatusq; eſt, cui quon
dam Querculano nomen, ꝙ multiplici quercu ſeptus muniretur. Quum uero Tullus
Hoſtilius, Alba diruta, Albanos Romam traduxiſſet, Cæliũ urbi addidit: quoq; fre/

Templa domus & ſacella in Cælio.

quētius incoleretur, ubi ſumpſit regiã, ex quo ad plana urbis leni cliuo, & prope æquus
deſcenſus erat. In eo templum diui Claudij à Nerone demolitum, poſtea à Veſpaſiano
inſtauratum, magna mole cõſtructũ erat: ibiq; Mamurræ domus, & Tetricorum ædes,

Fauni, Veneris & Cupidinis templa fuere, & Carnæ deæ ſacellum, quæ uiſa lita ſouere
dicebatur. Campusq; Martialis, in quo ſi quando Tiberis ſuperfuſus campũ Martium
inundaret, Equitia fiebant. In eo quoq; duo aquæductus, alter Claudiȷ in Palatiũ, Ca/
racallæ, alter in Capitolium hodie uiſuntur. Conſtat enim, Romæ aquarũ multiplices
ductus fuiſſe temporibꝰ uariȷs: nam præter Appiam, Ceruleam & Curtiam, fuit Anio
uetꝰ, Martia, Tepula, Iulia, Virgo Alſietina quæ Auguſta, Claudia & Anio nouus,
quæ in urbē influũt: int̄ q̄s Martia præcipuo nitore fluit, ex Fucino lacu deflueñs, quā
P. & Quintus Martiȷ Romam primi deduxere. Cerulea uero & Curtia, à C. Cæſare &
Claudio magno impendio, & ſubſtructiōibꝰ maximis, a quadrageſimo lapide ad urbē
ductæ fuere. Inter quas Claudia ex Cælio monte in Auentium perenni manabat fon/
te: cuius aquæductus duos Caligula innouauit, qui ex fontibus Ceruleo & Curtio de/
ducti, pro eo quod illos Claudius nouo lapideo opere abſoluiſſet, Claudiæ dictæ ſunt
aquæ. Alter uero Anio nouus, in plurimos & huberes lacus diuiſus fuit. Reliquæ a con
ditoribus, aut a locis denominantur, quarum hodie ductus ſumptuoſiſſimi operis licet
inſpicere, partim extantes, partim collapſos & deformatos. Hunc montē (autore Trā/
quillo) quum multæ inſulæ in eo deflagraſſent, Tiberius Cæſar, precio exhibito, reſti/
tuit, quem propterea Auguſtum ex ſuo nomine nuncupauit. Exquilias aũt Seruius
Tullius auxit: & ut loco dignitas foret, regiam ibi ſumpſit: quas ꝙ excultæ ab eo potiſſi
me fuerint, Exquilias nuncupauit: tametſi ab excubiȷs regiȷs dictas nõnulli credãt: an
tea enim quod ſexticeps erat, Ceſpius nomen tulit. Hic ex urbis collibꝰ ſolus duplici iu
go & aggere munitur, quum reliqui ſingulis contenti ſint: ex quibus alter Ceſpius nun
cupatur, alter Oppius: qui & lacum Fugulatem, hortos Mecœnatis & Larium & Quer
culanum, ſacellumq; & lucum Martis una complexus eſt. Malæ quoq; Fortunæ & Iu/
nonis Lucinæ templa, cuius feſta dies calendis Martiȷs colebatur a matronis, quod par
turiētibus opē ferret, & lucem daret. Extra uero Exquilias locus fuit, cui Puticolæ no/
men, ubi puteos, in quos defunctorum publice cadauera in ſubiectam foueam mittebã
tur, fuiſſe proditum eſt, exemplo Themiſtoclis, qui Melitæ templum iuxta domum cõ
ſtituit, in quo damnatorum corpora cum ueſtibus & laqueis condebantur. QVIRI
NALIS quoq; & Viminalis, quin inter ſeptem numerētur, nulla controuerſia eſt: ſed
Quirinalis a Quirini phano, qui ibi colebatur, ſiue quod a Curibus profecti loca tenu
erunt, nuncupatur, qui Agonius, & porta quæ illuc ferebat, Agonenſis, quæ etiam Col
lina dicta. Cumq; in Quirinali diuerſi aggeres forent, ſinguli ſua nomina ſortiti fuere:
nanque ex his uni Tricepſos ad ædem Quirini, contra quam ſacellum Semonis * San/
gi uiſebatur: alteri Salutari, ob Salutis ædem, tertio Mutiali, ad ædem dei Diſfidiȷ, no/
men erat, ut Varro inquit. In eo quoq; Numa Pompilius domũ habuit, quæ ad Augu
ſti tempora manſit incolumis, ubi & Primogeniæ Fortunæ templum, quæ publica di/
cta eſt, ac Fidiȷ Sabini dei, Salutis & Floræ, templa fuere. Habuitq; circũ multa memo
ria dignum, & uallem Quirinalem, ubi Pomponiȷ Attici domus, cui Tamphilianæ no
mē, aliasq; domos clariſſimas. Viminalis uero, uel ab ara Iouis Viminei, uel ꝙ ibi ui/
minum ſylua eſſet, denominatus fertur: ubi campus Viminalis, lucus Petelinus, & tem
plum Iunonis Lucinæ. Qui quidem colles a Seruio Tullio, poſt cenſum perfectum ur/
bi additi ſunt. Hic enim, adiecto Exquilino & Viminali, quod intermediȷ ſpatiȷ eſt, ſta
diorum ſex, e Collina porta ad Exquilinam, turribus muniuit & muro ſepſit, ne quan/
do excurſiones illinc fierent, & hoſtium præſidium foret: in cuius medio porta Vimi/
nalis nomen habet. Habuitq; hortos Saluſtianos, qui præter amœnitatem, profuſiſſi/
mi ſumptus erant. Poſt aliquot uero tempora ædibus pulcherrimis magnæ molis orna
tus mons fuit. Inter quas cõſpicuæ magnitudinis M. Craſſi domꝰ, nec minore ſumptu
C. Aquiliȷ equitis iuris ſcientiſſimi, q primus de dolo malo inuenit formulas, cuiꝰ ple/
raq; extant egregie conſtituta: necnon Q. Catuli inſtructas, aliasq; Romanorũ ciuiũ
ædes conſpicuas, in eodem colle annotauere annales.

Aquæ ductꝰ Romę diuerſi.

Claudiæ aquæ

Exquiliæ.

Exquiliarũ duo aggeres

Quirinalis collis unde dictus

Quirinalis aggeres, & nomina * Iani.

Viminalis collis unde.

Porta uiminalis.

Saluſtiani horti.

Qui flamines primi Romæ fuerint, quodue flaminis officium, quibusue eſſent cæremoniȷs addicti. Caput XII.

Flamen Iouis

NVma Pompilius ſummus religionum cultor, inter cætera inuenta & conſti/
tuta, flaminem Iouis aſſiduum ſacerdotem legiſſe fertur, qui re & æſtimatio/
ne magna fuit, eũq; inſigni ueſte, toga prætexta, & curuli ſella, ac lictore ad/
ornaſſe, duosq; illi flamines adſciuiſſe, unum Marti, Quirino alterũ, genere
famaq; longe principes, quibus ſacra faciẽdi & uictimas immolandi datũ munus erat.

Flamines 15. & eorum nomina.

Poſt aliquot uero tempeſtas, aucta ciuitate, quum augeri ſacerdotia oporteret, quin/
decim flamines cõſtituti fuere, q̃ omnes à dijs, quibus ſacra faciebant, cognomẽta ſor/
titi ſunt, quorum primus Dialis, ultimus Pomonalis: Pomona enim pomorum dea eſt.
Martialis uero, Viminalis, Quirinalis, Vulcanalis, Carmẽtalis, Falacer & Palatualis,
ac Pecini flamen, Matriani ſodalis, & reliqui deinceps poſt Dialem fuere. Dialis em̃, q̃

Dialis. Furinalis. Falacer. Palatualis.

Iouis ſacerdos foret. Furinalis à Furida, cuius etiam feriæ Furinales. Falacer à Falacre
pomorũ deo. Palatualis uero, quia illi deæ in cui⁹ tutela Palatiũ erat, ſacra faciebat, no/
mina cepere: poſt quos nonnullis ex Cæſaribus in deos relatis, poſt funera flamines tri/
buti ex Cæſarũ nominibus, quorum ſacris præerant, denominãt: ut Martinas, Heluі/
anus, Antoninianus, & reliqui. Erantque curiales flamines, maiores: plebis uero, mino/
res. nam præter præſcriptos, quũ in ſua quiſq; curia publica ſacra facerent, ſingulisque
curijs ſui miniſtri eſſent, à quib⁹ ſacra populo dabãtur, hi nimirum curiales flamines,
eo quod curijs præeſſent, dicti ſunt: ſingulis enim curijs bini præpoſiti erant ſacerdo/
tes, honeſti ordinis, moribus & uirtute præſtantes, quorum nemo circa quinquageſi/
mum annum inferior ætate fuit: qui niſi à collegio nominarentur, ad flaminiũ admit/
ti non poterant. Quippe ſacerdotes, niſi quos digniſſimos putabãt, ad collegiũ nullos
admiſere, admiſſiq; inaugurabantur: quo die auguribus, pontificibus, regi ſacrorum &
ueſtalibus uirginibus, cœnas opiparas magnifice apparabãt, quæ adiciales ſeu adipa/

Adiciales & adipales cœnæ.

Fla. a quib⁹ crearentur

les dictæ. Nonnunquam uero pontificem maximum flaminem creauiſſe exẽplis re/
latum eſt: ſiquidem Cneus Valerius Flaccus à Publio Licinio põtifice maximo Dialis
flamen creatus, ſacerdotium geſſit magnifice, qui quum fuiſſet uita & moribus inqui/
natiſſimus, & parũ ſecunda fama, poſtea ſumma religione & cõtinentia flaminio præ/
fuit, magnoque honore & pudore ſpectatiſſimus euaſit. Sæpe tamen a dictatore flami/
nem proditum, plerunque a populo uel principe, comperimus. Qui tametſi proditus
eſſet, non tamen ſacerdotiũ gerebat: quin a pontificibus prius eſſet in collegium coopta/

Flamines unde dicti.

tus. Qui quidem, quod pileum geſtaret, in quo uirgula oleaginea modicũ lanæ habens
in ſummo, inſtar fungi inerat, flamines quaſi filamines dicti ſunt, quem quũ p̃ æſtum
ferre non poſſent, dempto pileo, caput ligabãt filo, quod nudo capite incedere fas non
erat. Solus tamen inter reliquos flamines, Dialis albo galero inſignis eſt, quem niſi ex
ouis albæ tergore Ioui immolatæ fieri non decebat, ut eo inſigni a reliquis conſpicuus
foret. Feſto tñ die flamẽ & ſi æſtu laboraret, filo dempto, pileum ſumebat: tunc enim fi/
lo ligaſſe caput, non ſatis erat. Quippe celebri die flaminem ſine pileo eſſe nõ cõuenit.
Eſt tamen obſeruatum inter flamines. Dialem aſſidue pileum lanamq; geſtare, quũ re/
liquis flaminibus, tunc quum ſacrum faciunt, & feſta ac religioſa die cum pileo eſſe de/

Sacrorum literarum ſcriptores loco flaminum apud Aegyptios.

erat. Si tamen mortem opetere Dialem forte contingeret, tunc quum agit, animam,
cum pileo eſſe minime conuenit: depoſito enim pileo decumbere, & animam efflare
oportebat. Aliter apud Aegyptios: nam ſacrarum literarum ſcriptores, qui loco flami/
nis ſunt, punicem filium pro inſigni captis, non pileum deferunt. Horum ergo in ſa/
crificijs deorum, non minimum ius poteſtasq; fuit: nam quæ ſacra dijs darẽtur & quæ
uictimæ cæderentur, & quãdo exta offerrentur, & an perfecto ſacrificio litatum foret,
enunciare debebant, tum ſacrorũ cura & cæremoniarum ad eos ſpectauit & pertinuit.
Quod ſacerdotium non, ſicut auguris, perpetuum erat: ſiquidem ſi ſacra nõ rite feciſſet,
aut neglectæ religionis flamen argui poſſet, ſeu aliquid aduerſus conſtitutum faceret,
flaminio abire oportebat: Sulpitius enim flamen, quod inter ſacrificandum apex p̃la/

Flaminei pueri aut puellæ miniſterio utebatur.

pſus fuiſſet, ſacerdotio deiect⁹ fuit. Caius etiam Claudius & Cornelius Cethegus, quod
exta uictimæ p̃peram dederat, abire flaminio neceſſum habuit. Cũq; flamẽ ſacra dijs
dare & hoſtiam immolare uult, flamineũ puerum aut puellam iuxta habebat, qui pa/
rati intẽtiq; miniſterio, & ſacrificanti præſto forent, quæq; exequenda, quæ patrij mo

riſ&ritus erant, ſacris miniſtraret: quos non niſi ingenuos, patrimos&matrimos eſſe decebat. Cui ad ſacra eunti, præco præcimitator dictꝰ, præire & præmonere ſolebat populo, ut dum ſacra fiunt, ab opere ceſſarent: qui ſi contumacius parent, pignoribus & mulcta plectebantur: neq; enim flaminem aut regem ſacrorum religioſis diebꝰ, aut feriatis opus facientem uidere fas erat. Quin etiam dũ operatur ſacris, eo corporis ornatu erat, ut fibulis æneis accinctus, uictimas cæderet, & dijs libaret. Ipſiusq; uxorẽ, cui flaminicæ nomen, quoties tonitrua audiſſet, feriari neceſſum erat. Cui hoc eſt muneris loco datum, ut à uiro diuertere non liceret: nanq; ipſe unius uir uxoris, & flaminica uiri uniꝰ uxore eligebat: ſicut Aegyptij ad Tauri ſacra ſemel maritũ aſſumpſere. Cũque ob ſacerdotij dignitatem, in ſenatum ueniendi & ſententiam dicendi, antea flamini licuerit, idq; poſt temporum curricula eorum deſidia obliteratũ eſſet, L. Flaccus flamẽ rem longe intermiſſam reuocauit, eiq; & reliquis flaminibus, ut ueteri iure uſurpato, in ſenatũ ingredi, & publico concilio intereſſe, togamque prætextã, & ampliſſimi ordinis ornamẽta habere liceret, ſenatꝰ cõſulto datũ eſt, tametſi carbaſũ flaminis indumẽtũ propriũ fuiſſe dicãt: Ex eo enim, quoties frequẽs ſenatꝰ haberet, flamini haud ſecꝰ ꝗ ſenatori in curiã ueniendi, conſultãdi, ſuffragãdi, cẽſendiq; poteſtas data fuit. Et tametſi flamines ſacerdotio addicti eſſent, nõ tamẽ a belli muneribꝰ erãt immunes, ſæpiusq; res a patribꝰ tẽtata, & in utrãq; partẽ ſermonibus agitata fuit, deſuperq; lex lata fuiſſet, ut tã flamines ꝗ reliq; ſacerdotes militiæ munere uacarẽt, niſi Gallorũ imminẽte tumultu, quũ reſpublica milite egeret, a militia minime auocãdos decreuiſſent. Sæpe tamẽ flamines, ne ad bellũ irẽt, religiõe inhibitos ferũt: quippe Cæcilius Metellꝰ põtifex max. Aul. Poſthumiũ conſulẽ, quoniã flamẽ Martialis erat, ne ad bellũ ꝓficiſceretur, neue ſtipẽdia faceret, inhibuit, aliosq; uetitos fuiſſe cõſtat, ne cura belli & rei militaris ꝓcuratio, illos a ſacris auocaret. Nõnũꝗ uero Dialẽ flaminẽ extra Italiã ſortitũ ꝓuinciã inuenimus, aſſerẽtẽ, nullas religiones Diali, Martiali, & Quirinali ꝓuincias ſortiri uetuiſſe. Auguſtus tamẽ Octauiꝰ annuã abſentiã, & ꝓuinciarũ adminiſtationẽ Diali cõcedi uetuit, ne a cura ſacrorũ nimiũ diu abeſſet. Qui quidem ſicut inter flamines honore præcipuus, ſic maximis cæremonijs aſtrictus erat: quippe ſoli flamini in primis iurare nõ licebat, nefas æſtimantes, cui deorũ ſacra & cæremoniæ credita ſunt, ipſi uerbo aſſerenti fidem nõ habere, cui hoc munus impẽdebat, ut ſingulis Idibus, quas feriatas habebat, bouẽ Ioui immolaret: utq; ad flaminiũ aſſumptus, e patrio iure immunis cõfeſtim ſui potẽs fiat. Eidemq; ſub diuo ungi, uel ſine interula eſſe, aut equo uehi, noctemue unã ab urbe abeſſe non licebat. Si tamen aduerſa ualetudo Dialem inceſſiſſet, põtificis maximi arbitrio, ultra binoctium abeſſe poterat, dum ne diebus publici ſacrificij, nec ſæpius ꝗ bis eodẽ anno procul fiat. Dialiq; coniuge defuncta, flaminio abire oportebat, quia ſine coniuge eſſe, aut iterũ coniugio copulari non decebat: nãq; bis nupti, ſacerdotio pelluntur. Quod ab Aegyptijs æque ſeruatum eſt, ut ſemel tantũ ſacerdoti nubere fas ſit, quum reliqui pro uoluntate & facultatibus plures capiant. Frumentũ quoque, farinã & carnem crudam, canem, capram uel equum tangere uetabatur. Hederã Dialis ſi attigiſſet, uel annulũ cum gemma, aut nodũ habuiſſet, piaculum admitti putabatur: fabã tangere aut nominare, uel funebres tibias audire, Diali flamini non licet, neq; enim feralia attrectare fas erat. Capillum ſi tonderet, niſi æneis cultris, uelut turpiſſimo facinore tenebatur. Quod a Sabinis ſumptum crediderim, ꝗbus æneo cultro ſacerdotes capillum tondere præcipitur. Ignem ex Dialis flaminis domo efferri, niſi ſacrorum cauſa, aut procinctam claſſem uidere, paratasq; ad bellũ copias, piaculare eſt. Mortuoq; pecudis corio flamini calceos fieri, nefandũ: cuius ſacerdoti ab urbe tribus abeſſe noctibus non licet, alijsq; cæremonijs Dialis aſtrictus erat, quibus a uilioribus ſacerdotibꝰ reliquisq; flaminibus cultu & ornatu longe ſanctior erat atq; cõſpectior. Aegyptijs uero diu ſeruatꝰ inoleuit mos, ut ſacerdoti, nec fabam ſerere aut comeſſe, neque auſpicere liceret. quibꝰ erat conſtitutum, lege apud Memphim lata, ut Iſidis ſacerdotes ſemꝑ de raſo ſint capite: utq; tertia quaq; die corpus eradãt & frigida abluãt, ter die, noctu bis: piſcibꝰ quoq; etiã tactu abſtineãt, nedũ eſu: ueſteq; lineã, calceos papyraceos gerãt: ouillis, nec ſuillis carnibꝰ ueſcãtur: ſal cibis nõ adhibeant, uino abſtineãt, aut ſi bibere libet,

Flamen in ſacris.

Carbaſus fla. indomẽtum Fla. a belli muneribus non in totum immunes.

Fla. prouincijs aliquoties præerant.

Sacerdotibus ſemel tantum nubere fas

Aegyptiorum ſacerdotum cæremoniæ.

Græcorum Stephanophori

perparco utātur: mare deteſtentur & nautas. à quibus inſtitutum eſt, Apidi potū dare ex peculiari puteo, nō ex Nili aqua. Apud Græcos uero flaminibus, ſtephanophoris nomen fuit, quibus ferre coronam & comam promiſſam, proprium erat, qui etiam arma ſumere, aut Phocenſium agros inuadere lege uetabantur. Poliadis quoq; Mineruæ flamini hoc dabatur præcipuum, ut caſeum recentem tangere perpetua lege uetaretur. Phœbi uero, aureum ſceptrum coronis & uittis redimitum ferre. Flamini autē Epheſiæ Dianæ, qui eunuchus erat, Megabizo nomen fuit, Cereris uero Eumolpidi. Apud Hebræos Eſſei ſummi ſacerdotes loco flaminis erant, qui uino, coniugio & carnibus abſtinēt, & duriori cubili degūt. Sed præter Dialis præſcriptas cæremonias, aliæ fuerunt uxori flaminis præſtitutæ, quas perpetua lege ſeruare tenebantur, quū ex Romuli conſtituto ſacerdotum uxores cum uiris conſecrentur, præſcriptisq; cæremonijs teneantur: nanq; flaminica quum ad Argos uadit, neq; comere caput, neq; capillū pectere debet: Quoties tonitrua audiſſet, feriata erat, cui menſe Iunio, niſi poſt Idus, nec ungues ſecare, nec capillum comere, neq; uirum tangere permiſſum, cuius unguiū & capilli præſegmina ſubtus arborem, ilicem terra operiri neceſſum erat. Illi quoq; fabis ueſci, aut gradus ſupra tres aſcendere, minime licet: Solaq; Dialis uxor ſacrorum cauſa ſub uiri poteſtate & iure eſt. Fuitq; amictus flaminicæ purpureus quadrat⁹ fimbriatus, cui nomen ricæ, quo uelut palliolo utebatur. Pleriq; flameum ueſtem flaminicæ proprium duxere, cui cœlum fulmineum color, & Tutulū capitis ornatus, cui inerat uitta purpurea, quæ crinibus annectitur. Hoc quoq; non in poſtremis fuerit, q̃ ſi quis nocēs ad flaminē accederet, illo die ab omni pœna criminis tut⁹ erat: qui ſi uinclis nexus foret, eiſdē ſolutus laxabatur. Ac licet ſacerdoti, ut rebus diuinis impenſius uacaret, neue à ſacris cultuq; & religione deorum, aliarum rerum cura ſeiungeret, magiſtrat⁹ gerere non liceret: tamen & flaminem honores geſſiſſe, & conſulatum una & flaminium adminiſtraſſe, ac tam rebus diuinis q̃ humanis præfuiſſe, atq; utriuſq; honoris ornamēta geſtaſſe, apud multos tradita memoria eſt.

Hebræorum ſacerdotes.

Flaminicæ dialis cæremoniæ.

Flaminicæ amictus.

In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriasq; phalanx diuidatur, & quæ illius deſcriptio fuerit. Caput XIII.

Phalanx.

QVod legio quōdam apud Romanos fuit, id phalangem Græcis, Macedonibus & Dardanis, exterisq; nationibus ualuiſſe, monumentis proditū eſt: Ea enim in libero campo, & ſi quando expatiari licuit, magno uſui fuit, Cū uero arctis faucibus & præruptis ſaxis, aut inter uiarum anguſta premitur, nō eſt ea uis poteſtasque: quippe Macedonica phalanx immobilis, ſemper ex ſtabili peditū agmine, nec partiri, nec diuidi facilis erat, quod in Romana legione longe ſecus, quoties que cōiunctos ſeruat ordines, & ſuis turmis ita fertur inſtructa, ut continenti agmine uir uiro, armis arma cōiuncta forēt, magno præſidio munita, ad uictoriā maxima momenta fecit: Sicut Orthia phalanx, quæ in cornua procedit, & in profunditatē, ita inſtruebatur, ut nec à tergo aſſiliri, nec à frōte occurſari, neq; à lateribus præ magnitudine circunueniri poſſet: quod etiam Macedonicæ phalangi erat propriū, prælongas haſtas ante clypeos obijcere, ita ut niſi in libero campo eius nullus uſus foret. Si uero laxatis ordinibus ſemel eſſet diſſoluta robore ſimul atq; ordine diſſipato, omnis uis uirtusq; eius puncto tēporis diſſoluūtur. Hanc, qui de inſtruendis aciebus memoriam relinquere, quinque in ea deſcribenda multum ſtudij & opere contriuere, ex nouem armatorū millibus: alij ex uiginti quinque millibus, ut Syri: Perſæ ex quadraginta millibus definiere. Cuius exēplo Perſeus, aduerſus Aemylium Paulum ex quadraginta millibus phalangem inſtruxit. Alexander Romanus imperator ex triginta millibus. Macedonis uero ex ſedecim millibus, trecentis octoginta quatuor militibus conſtare dixerūt, quos phalangitas uocant: ſicut à Philippo primum, mox ab Alexādro deſcripta fuit, q̃ quidem externi duces, uelut firmiſſimo robore, uſi fuere: nam tanti momenti fuit, ut incredibile dictu ſit, quam parua manu quantas copias fuderit. Sequutis inde tempeſtatibus, Græcorum duces diuerſas turmas legionesq; deſcripſere, inter quas Macedonū robur *Sariphorus magni æſtimatur, quo uelut firmiſſimo munimento in poſterum uſi ſunt. Lacedæmonij raras inſtruxere phalāges. Germani dēſatis agminib⁹, ſcutis capita cō

Macedonica phalanx.

Orthia Phalanx.

Phalangitæ

*Saciphorus

tecti, obiectis parmis, phalangem ita compoſuerunt, ut ad irrumpendum magna momenta faceret. Ea uero phalanx ita deſcripta erat, ut in minimas partes diuidi, rurſus momento tẽporis in unũ colligi poſſet: quoq; diſtinctior eſſet, ſingulæ ipſius partes propria ſortitæ ſunt nomina: Siquidem hæc phalanx quadruplaris, in ſingulas duplates diuiditur, quibus cornua nomẽ indideret: quarũ ſingulæ octo millia cẽtum nonagintaduos milites habent, decurias uero quingentas duodecim. Hanc poſtea duplarẽ in duas ſimplates itẽq; partiti fuere, quarum ſingulas ex hominibus quatuor millibus octoginta ſex effecerunt. Item ſimplaris iſta in duas rurſus diuiditur partes, quibus nomen Meros, quæ hominum duorum millium quadragintatriũ deſcribitur, quarũ quælibet ex cẽtum uigintiocto decurijs conſtat. Rurſus Meros cohortẽ milliariam facit: ea autem eſt hominum mille uiginti quatuor, hoc eſt, centuriarũ ſexagintaquatuor, cuius præfect⁹ maior tribunus appellatͤ. Iſta deinde milliaria in duas quingentarias, quarũ ſingulæ homines q̃ngentos duodecim, centurias trigintaduas habent, eiusq; ductor tribunus minor: eandemq; quĩgentariã in duos manipulos partiti ſunt. Singuli uero manipuli homines recipiunt ducentos quinquaginta ſex, decurias uero ſedecim, cui ductor manipularius præerat, quam & *Senagiam uocant. Rurſus manipulũ duas cẽturias facere uolunt, quarũ quælibet milites centũ uigintiocto, hoc eſt, octo decurias capit. Nam duplicata centuria manipulum facit, cuius præfectus centurio ordinarius uocatur. Simplex uero centuria duas quadruplares decurias facit, quarũ ſingulæ hominum ſexagintaq̃tuor: quæ quadruplaris in duas duplares diuidit, quarũ ex trigintaduobus militibus fiunt ſingulæ: duplarisq; decuria in ſimplarem, quæ ex ſedecim militib⁹ ſcribi diciq; conſueuit. Hæc eñ totius phalãgis Macedonicæ, quam ex ſedecim millibus trecentis octogintaquatuor militibus ueteres effecerũt, percommoda deſcriptio fuit. In q̃ duo ſunt cornua, duplaresq; phalanges duæ, ſimplares quatuor, partes octo, cohortes milliariæ ſedecim, quingẽtariæ trigintaduæ, manipuli ſexagintaquatuor, centuriæ centũ uigintiocto, decuriæ quadruplares ducentæ quinquagintaſex, duplares ſexcẽtæ duodecim, ſimplares mille uigintiquatuor. Ex his ergo effici cogiq; poteſt, quid phalanx, quid cohors, manipulus, cẽturia, decuriaue ſit, quantumq; militum in diſponẽdis aciebus externa deſcriptione unaquæq; capere aſſueuit. Qua quidem phalange Romanos duces contra exteras gentes aliquando uſos comperimus, illamq; nõ uno militum numero deſcripſiſſe: nam contra Mithridatem & Archelaum Sylla & Romani pleriq; duces cõtra exteros, phalãge uſi ſunt. Poſtea uero manipulatim ſtruere aciẽ cœpere, illamq; in plures ordines, turmas, decurias centuriasq;, atq; ordines diuiſere. Galli uero & Celtiberi, atq; exteræ nationes pleræq;, non phalangem, ſed cateruas habuere, hominum denum, aliquando ſenum milium. Sed quod eſt de cohorte milliaria dictũ uel quingentaria, licet animaduertere, illam diſſimili modo Græcos uariaſſe, qui pro tempore & locis, & prout quiſq; commodum putauit, cohortes non una facie deſcripſere: ſiquidẽ Polybius ex nonaginta hominibus cohortem fecit, Calliſthenes ex ſeptingentis, Ephor⁹ ex quingentis, Gorgias ex quadringentis lectis uiris, quã ſacram nuncupauit. Samnites quadragenariam fecere cohortẽ, quæ Linteata dicta. Camertes ſexcẽtorũ hoĩm cohortem Romanis aliquando miſere ex fœdere. Neſtor uero apud Homerũ, per ſingulas tribus cohortes diſpoſuit, ut in conflictu præliorum aliter alteri opem ferret, & inuicem ſe iuuarent. Fuitq; miræ obſeruationis apud Græcos, ut prima cohors tanquã firmiſſimum robur ex quadringentis militib⁹ fiat, a Romanis uero præter milliariam & quingentariam, etiam ex ducentis militibus primum Syllæ temporibus cohortem deſcriptam fuiſſe, apud multos nota memoria eſt.

Singularum partium phalãgis nomina

Ro. phalãge uſi.

Milliariæ & quingẽtariæ cohortis uariatio apud Græcos.

Iliados

Res ſacræ, religioſæ & ſanctæ, quæ cenſerentur apud ueteres, quibusq; ſacrum aut ſanctum facere licuit. Caput XIIII.

RES ſacras, religioſas & ſanctas, in nullius ſemper bonis fuiſſe, ueteri lege ſeruatũ eſt: erant eñ ſacra diuino cultui mancipata. Ait enim Trebatius: Quicquid deorum ergo habetur, ſacrũ eſt, ſiue ædes, ſiue ara, uel ſignum, locus, aut pecunia, ſiue q̃cquid aliud more inſtitutoq; ciuitatis rite dijs conſecratũ foret. Ea uero cõſecratio, uel a cõſule aut imperatore accenſo foculo fit, cũ tibicine, uerbis pri

Sacræ quid. l. ſacra. ff. de rerũ diuiſ. & parag. ſacræ Inſt. eo.

Conſecrationis cæremoniæ.

ſcis & ſolennibus, præeunte uero pontifice maximo præfante carmen, capite uelato, &
Iniuſſu populi nihil cõſecrabatur.
concione aduocata, ac iuſſu populi iniuſſu enim populi, iuxta diuinas traditiones, cõſe
crari ædem, terrã, agrum, aut ſanciri, nigil poterat. Poſtea latũ ad populũ fuit, plebsq́;
ſciuit, ut tẽpli conſecratione aræue, etiã iuſſus ſenatus tribunorumq́; plebis maioris par/
tis intereſſe: in quo illud ſeruatũ eſt, ne una cella duobus dijs dicetur. Demũ lege Papy
ria non modo tẽpla & aras, ſed ne priuatas q̃dem ædes, ſine iuſſu populi, conſecrare, aut
Papyria lex.
ſempiterna religione obligare licuit: nam quod priuatus religionis ergo ſacrauit, ſacrũ
Platonis ſententia.
non eſſe conſentiunt oẽs. Fuitq́; Platonis ſententia, ut deorũ delubra nemo priuatus con
ſtituat, ſatis arbitratus ad immolandum publica tẽpla patere. Funeſtamq́; familiã, aut
hoĩem funere pollutum, templum aramue dedicare, aut a lugentibus ſcrificari, uel ali
quid conſecrari, uetabatur: nanq́; in luctu dijs ſupplicare, non ſacrificare licebat, quũ ſi
ne gemitu aut morſu animi ſacris intereſſe deceat. Propterea in ſacrificijs anniuerſarijs,
& ædis dedicatiõe, publicũ luctum minui perpetua lege cauebatur. Tum ſi q̃n exitiali
bello & terribili ſtrage dimicatum foret, ne propter luct⁹ acerbitatẽ & inteſtinum urbis
Cæremoniæ in templi cõſecratione.
malum ſacra Cereris intermitterentur, lugendi tempus ad certã fuit diem præfinitum:
quod etiam Græcis in uſu erat, ut in annua Cereris celebritate, funeſtos intereſſe aut uo
ta exoluere, uetaretur. Templi uero conſecratio fiebat, ut q templum ædemue dedica/
turus erat, poſtem tenens, accenſo faculo & aduocato numine, cui tẽplũ ædesue ſacran
tur, ſe ex prophano uſu & humano iure, templũ, cellam, menſas, autulas, quæq́; eo perti
Sabina herba in dedicationibus
nẽt, eximere, eaq́; cõceptis uerbis ipſi numini (nominat numẽ) diuina humanaq́; om̃ia
conſecrare dicareq́; affirmet, Sabina herba ad ſacrũ adhibita, ſine qua tẽplum ædemue
In dedicãda ara uel ſimulacro.
phana aut ſacella, minime dicari putarũt poſſe. Fuitq́; cõſtitutũ, ut in dedicãda ara uel
ſimulacro, poſtem teneri non oporteret, in æde uero neceſſum foret: in quo eſt animad
uerſum, ſi parũ recte tabernaculũ captũ eſſet, crimen ſpretæ religiõis admitti. Atheni/
enſibus uero in ara conſecrãda, uel ſtatua dedicãda, mulieres in ueſte uerſiculori ollas le
guminũ circunferunt, illasq́;, gratias agẽtes, erectorib⁹ diuidũt. Notatumq́; & illud, cõ
Conſecrationis uerba articulate exprimenda.
ſecrationis uerba rite concipi oportere, ne ſyllaba uel uerbo cadãt: quare Metellũ pon/
tificem ædem dedicaturũ, quum balbus eſſet, multũ laboraſſe ferunt, ut uerbũ opiferæ
rite exprimere, & ſine offenſione poſſet: ſicut Demoſthenes linguæ impedimento offen
ſus, adeo blæſus erat, ut in exprimendo r literã, multũ laboraſſe dicant, pro qua λ profe/
rebat. Vtq́; in cõſecratione ædis, ſi q̃n luctu publico populus teneret, dimiſſis ſagis, cã/
didas ueſtes induant. Cũq́; omnia ſacra tanq̃ dijs debita, uiolari nefas foret: hominẽ t̃n
Luct⁹ remiſſus.
ſacrũ & deo deuotũ morte afficere, nefas nõ putarunt, tanq̃ illius anima dijs deuota, am
Homo ſacer.
plius humani cõmercij non ſit. Religioſum uero locum eum facere dicũt, q defunctũ
In loco cõſecrando.
cadauer aut cineres in locũ ſuum defert, quiue mortuum in prædio loco ue ſuo humo
tegit, locus t̃n ubi crematur corpus, priusq̃ iniecta gleba ſit, non ideo religioſus manet,
ſed prophanus. Sed quũ a prima origine intra ſuas quiſq́; ædes defoſſa cadauera habe/
Sepeliẽdi locus apud priſcos Romanos.
rent, unde Lares in ſingulis ædib⁹ colendi religio peruaſit, in Larario, in quo p̃ter deorũ
penatium, etiã inſignium uirorũ, quas uenerarẽtur, effictas imagines habebãt: quare Se
uerus imperator religione tactus, Chriſtum, Abraã, Orpheum & Apollinũ, uelut de/
Imagines in larario.
os, intra ædes uenerat⁹ eſt: poſtea lege xij. tabularũ, ne intra urbẽ ſepelire liceret, probe
cautum fuit: itaq́; in agris quiſq́; ſuis ſepulchra & loculos, in quibus cineres ſuorũ cõde/
rent, habuere. Cineres t̃n illorum qui triumphaſſent, aut imperatorum, ſummorumq́;
Quorum cineres in urbe ſepelire licebat.
ducum, qui rempub. auxiſſent, uirginumq́; ueſtalium, in urbem ferri, & in foro condi
licebat. Primumq́; Traianum Auguſtum ſepulchrũ in foro meruiſſe accepimus, quod
& poſteris deinceps datum eſt. A qua inſtitutione poſtea deſitum eſſe crediderim: nan/
que Hadrianus, mox Antoninus Pius Auguſtus, ius antiquum renouans, ne cui intra
urbem ſepelire liceret, edictis decretisq́; ſanciuere. Quæ Platonis etiam inſtutio fuit,
Sepulchra familiæ.
ut in agro infœcundo & ſterili ſepulchra conſtituerent, ne uiuẽtibus officiatur. Cumq́;
tota familia ſepulchri patrisfamilias particeps foret, (quippe extra ſacra & legem infer
ri cadauer non licebat) procedente mox tempore, ne in genus & poſteros ſepulchra de/
ſcenderent, alia fuit lege ſancitum, donec nouo poſtea edicto ad genus & familliã per/

tinuere. Quæ quidem pro dignitate & opibus fiebant maiora, ſi imperatores aut ſum-
mos duces ampl[illegible] honoribus functos, ſepelire cõtingeret: minora uero, ſi mediocris for
Sepulchra, p dignitate & opibus.
tunæ uiros ſepulchro cõdi curarent. In quibus literis adnotabant, quot pedes a fronte,
quot in latitudinem ſacer locus procederet. Sed quum profuſiſſimæ impenſæ, & ma-
gnæ moles ſepulchrorum quotidie fierent, ſequutis inde temporibus, ne ampliori ope
Lex de ſepulchris ſtruendis.
ræ excitari ſepulchrum, q̃ quod quinq; diebꝰ abſolueretur, nec maiori lapide, q̃ qui lau
des ſepulti & titulos honorum acciperet, lege cautum fuit: quod Græci epiodium ſiue
epitaphiũ dixere, id quod Plato legibus cauit, & Græci ſanciuere, ne quis maioris ope
ræ ſepulchrum excitaret, q̃ quod decem homines triduo perficerent: neue Hermas in
Ceramico apponere, aut longo petito proœmio, epigrammata inſcribere fas foret. Mox
Demetrij ſanctio.
Demetrius rex nouis ſepulturis modum ſtatuit, ſanxitq; ſuper defuncti cineres erigi co
lumellam, quæ ultra cubitos tres non extaret. Quod Sylla lege promulgata conſtituit,
qua funebres impenſæ, & ambitioſæ exequiæ, atq; ad rogum munera, necnon conuiui
orum impendia, præſcripto fine taxabantur: qui tamen in Metellæ coniugis funere le
gem ſuã tranſgreſſus, profuſione maxima exequias dedit. Lycurgus uero defuncti no
men tumulo aſcribi uetuit, niſi illius qui fortiter pro patria occubuiſſet, & operam in
bello reipu. nauaſſet. Solon uero pœna coercuit illos, qui ſepulchra delerent, aut in gen
tilia alienum inferrent. Aegyptijs tria fuere ſepulchrorum genera: unum præcipuum
& maximi ſumptus, quod argenti talento taxabatur: mediũ, minarum uiginti, humi
Aegyptijs tria ſepulchrorum genera.
le uero, ex leui materia minimæ impenſæ. Clariora fuere Aethiopibus: nam ditiorum
monumenta ex auro fiunt, tenuiora ex argento, inopes autem cõduntur fictilibus. In
di & Germani operoſa ſepulchra, ut grauia defunctis, aſpernati ſunt, itaque humili cõ
Aethiopes.
debantur tumulo. Cyrus uero apud Xenophontẽ, non aure, nec argento cõdi, ſed ter
Indi.
ræ corpus reddi uoluit, uelut matri. Singulosq; ſingulis ſepulchris condi apud Roma
nos diu permãſit, quod ab Athenienſibus uſurpatũ eſt. Megarenſes contra: nam tres
aut quatuor defuncta corpora ſingulis condebant tumulis prona. contra Diogenes Cy
nicus: nã corpus in faciem ſepeliri cenſuit, inferiora aliquando conuertẽda arbitratus.
Diogenis ſepeliẽdi ratio.
In publico tamẽ non fuiſſe ius ſepulturæ, ex decreto pontificum cauebatur. Sed quum
uis morbi Romæ paſſim per ignota capita uagaretur, Antoninus Philoſophus Augu
ſtus, ut paſſim in urbe liceret humari, cauit edicto, loco non definito. Si qui tamen tyrã
ni male de republica meriti, ſupplicio affecti eſſent, aut ſi qui laqueo & morte inhone-
Tyranni & q ſibi mortẽ cõſciuerant, nõ ſepulti.
ſta, aut malo læto occubuiſſent, uel cæleſti eſſent afflati numine, illos condi ſepulchro,
aut humari non decebat, itaq; inſepulti abijciebãtur. Vnius tamẽ Phocionis publico
iudicio damnati. quum inſepultũ cadauer iaceret, ſeruilis manus ſepeliſſe fertur. Si au
tem de cælo ſepulchrũ tactum aut fulmine ictum eſſet, locum a deo expeti & propterea
conſecrari putarunt, quod Lycurgo & Euripidi poetæ contigiſſe ferunt, quorum ſepul
chra de cælo tacta ſunt. Eratq; Græcis lege cautũ, ut q patrimoniũ prodegerat, ſepul
Græcorũ lex in prodigos.
chro patrio non humaretur, ſed externo: Neue quis ob proditionem reus, Athenis tu-
mularetur, tanq̃ ob crimen famoſus foret. Ideo Phocionis aliorumq; qui proditionis in
Proditores.
ſimulati pœnas dederant, cadauera extra fines Atticos exegerũt. Cimon uero Milcia
dis filius, ut pater qui obierat in carcere, humaretur, captiuum ſe præſtitit, & ſeruituti
mancipauit. Apud Aegyptios ſi quem prauis moribus uixiſſe contingeret, eiectũ ca
dauer in uaſtis ſolitudinibꝰ exponunt. Perſæ damnatorum corpora feris & canibus ab
ijciunt. In quo illud traditur mirum, q cum Clearchi cadauer ob crimẽ inſimulati ca
Clearchi cadauer.
nibus expoſitũ foret, magna uis uenti exoriens, illud puluere texit, tanq̃ dijs ſignifican
tibus immeritũ pœnas dediſſe. Hoſtium tamen ſepulchra nobis religioſa nõ ſunt: ideo
uiolari ſine piaculo poſſunt, lapidesq; inde ſublatos in quemlibet uſum conuertere, non
Hoſtiũ ſepulchra.
eſt uetitum. Atq; licet Athenis magna fuerit ſepulchrorum cura, non minor tamẽ Ro
manis, qui publica monumenta etiã pauperibus & ſeruis ubi conderẽtur ædificarunt.
Apud Græcos quoq; deteſtabili crimine obnoxius erat, & capitis pœna dignus, q in
ſepultum cadauer reliquiſſet, adeo ut equos & canes parentis affectu Cimonem & Xã
Pecudũ ſepulchra & exequiæ.
tippum luxiſſe, & tumulo indidiſſe legamus. Anſer quoq; Lacydi philoſopho ita adhæ
ſiſſe fertur, ut nec domi, neq; foris ab eo diſcederet: quem elatum funere, effuſis lachry-

mis ſepeliuit. Alexāder quoq; Bucephalo duxit exequias, ſicut Agrigētini equis ſepul
chra & pyramides erexere. Inter quos Auguſtus Octau⁹, & poſtea Hadrianus Cæſar,
equo tumulum feciſſe traduntur maximi ſumptus, & carmē inſcripſiſſe. Commodus
quoq; Praſino equo mortuo ſepulchrū in Vaticano fecit. Et Romani coruo dedere exe
quias, præcedente tibicine, duorum Aethiopum humeris elato. Aegypiĳ uero, quum
feles aut aliquod animal moritur, cuius ſuperſtitioni addicti ſunt, ſindone contectum,
& ſale atque aromatibus delibutum, ſepeliunt. Quare circa Myridis paludē cornicis
atq; ibidis ſepulchra ſumptuoſo lapide uiſebātur. Tantaq; apud Græcos cura ſepultu
ræ fuit, ut decem prætores, ꝙ bello nauali apud Arginuſas ui tempeſtatis acti, defun/
ctos in acie non ſepeliſſent, ab Athenienſibus capitis accerſiti, & ultimo ſupplicio affe
cti ſint. Et Lacedæmonĳ dum cōtra Meſſenios ducunt, ne milites qui bello ceciderāt,
inſepulti manerent, teſſeras in brachĳs inſculptis nominibus habuere. Inoleuitq; mos

Athenienſiū tribuū mos de ĳs q bello ceciderat.

Athenis, ut ſingulæ tribus ſingulas arcas, in quibus cadauera & diſperſas reliquias illo
rum qui bello ceciderant, ſuæ cuiuſq; tribus inquiſita colligerent, in expeditione uehi/
culis ferant. Vnus autem torus conſtratus inanis ducebatur, illorum qui cōquiſiti nō
apparerent: & poſtquā in publicis ſepulchris illa condidiſſent, ne eſſent inhonorati, in

Oratio funebris.

ſigni teſtimonio pietatis in defunctos, ſolenni oratione de ipſorum laudibus, ꝙ pro pa
tria mortem pugnādo paſſi fuerant, illos magnificis uerbis atq; honoribus extulerunt:
tametſi ea procuratio funeris, inter pudendas & minime ingenuas artes haberetur. Si
cuius tamen oſſa cineresq; in alienum ſepulchrum deferrentur, illa eruere loci domin⁹,
& ſine pontificum decreto alio transferre non poterat. Eſt tamen lege cautum, ut loc⁹

Locus fulmine ictus, religioſus & ſacer fit.

fulmine ictus, ilico religioſus, & in nullius bonis fiat, ꝙ eum deus conſecraſſe uideba/
tur. Vtq; iuxta ſepulchrum nouū, propiusue ſexaginta pedes, inuito domino, ædes ad
mouere nō liceat. Ideo inuiolabilia habita, quæ nec ꝑſcribi poterant, nec uſucapi, ſicut
nec publica. Et tam Romana lege ꝗ Solonis, ne quis alienum buſtum uiolaret aut deĳ

Lex de non uiolādo alieno buſto.

ceret, grauiſſima fuit pœna interdictū, quare ſepulchri uiolati actio conſtituta eſt. No
tatumq; & illud, ſepulchra & loca religioſa ipſa antiquitate ſanctiora fieri, eoq; diruto,

Antiqitas ſanctitatem augebat.

nihilominus religioſum locum eſſe: quippe ſepulchrorum ſanctitas in ipſo ſolo manet.
Sancta uero dicūtur loca, quæ ſacrata legibus plebiſcitisue ſancita, pœnis adiectis, in/
uiolata manent: ſiquidem ſanctiones aut obteſtatione, aut conſecratione, uel pœnis cō

Sancta loca. Mœnia ſancta.

ſecrantur. Itaq; muri & mœnia ciuitatum, quod illa tranſgredi nō licet, & tam intra ꝗ
extra pomœrium omnes ab his arcentur, nec cuiquā ædificia illis admouere fas eſt, au
guſta & ſancta dicta ſunt: ideo illibata iuris ſanctione defendunt. Capitale enim fuit,

Pomœrium ſanctum.

& ſeueriori pœna coercitum, etiam lege Romuli, illi, qui mœnia tranſgreſſus attigiſ/
ſet. Neq; mœnia ſolū, ſed ipſum pomœriū, quantumq; circa mœnia loci eſt, quod nec

Sacra & religioſa, ſācta. Leges ſāctę. Leges breues eſſe conuenit.

coli, neq; arari fas erat, ſanctū eſſe liquet. Tametſi ſacra & religioſa, quandoq; ſancta di
cta ſint. Leges quoq; quaꝝ iuſſa pœnis & ſupplicĳs, ac religionibus in æternū coercen
tur, eo quia non debent pœnæ ſanctione corrumpi, ſanctæ dicūtur: quas breues eſſe cō
uenit, uel ut monita oraculorū diuinitus miſſa, ut paucis iubeant, non pluribus diſpu
tent, ſuadeantq; magis ꝗ comminentur: quas quidē Plato iuſſit ꝗ pauciſſimas: nam ſi

Platonis ſentētia de legū paucitate.

ſuo iure funguntur magiſtratus, nihil opus eſſe multiplici lege putauit: ubi uero horū
improbitate alio detorquētur, ex legum multitudine perniciem afferri dicebat. Fuitq;
opinio Cleonis apud Thucydidem, ſatius eſſe malis legibus aſſuetam ciuitatem nō fa
cile mutari, ꝗ bonis inconſtanter uti. Sed tamen leges a populo latæ, aliter ratæ non ha
bentur, ꝗ ſi patres autores fiant, poſtꝗ fuit de cælo ſeruatū, niſiq; ad populum prius la
tæ ſcriba ſuggerente, conſenſu populi, non per uim, iuſſuq; ſenatus trinundino promul
gatæ, & per præconē prolatæ, iuratæ & receptæ, in foro propoſitæ, ac in ærarium con/

Sacroſāctū.

ditæ fuiſſent. Nam ſacroſanctū quid fieri minime poterat, niſi per populum plebemq;
ſacratū eſſet. Ideo conſulibus legem Curiatam ferentibus, quia a populo non recepta,
ſed a tribuno plebis ſæpe interceſſum fuerat, pro lege habita nō eſt. Proditumque me/

Nouæ legis autor execrabilis apud Aeginetas.

moriæ fuit, malos mores optimis ferendis legibus ſæpe cauſam dediſſe: quia ubi perpe/
rā uiuitur, multiplicibus edundis legibus magna datur occaſio. Inde apud Aeginetas
cautū eſt, ut qui nouæ cōdendæ legis cauſam daret, inuitus om̄ib⁹ & execrabilis fieret.

Sic apud Indos, ſi quis aliquid pernicioſi inueniſſet, niſi protinus remedio ſuccurreret, morte plectebatur. Quæ quidem leges, licet in æternum editæ, quũ aut uſus coarguit, aut rerum ſtatus facit inutiles, pro tẽpore mutari & induci, ac facile abrogari poſſunt. Portæ uero ciuitatis, non ut mœnia, ſanctæ ſunt: quia quum per illas defuncta ferãtur corpora, ſacroſanctas minime putarunt: quod enim funeſtũ eſt, id ſacrũ aut ſanctum fieri minime poteſt: tametſi alia ferratur cauſa. Cum enim urbiũ conditores mœnia ſignarent, incincti ritu Gabino, id eſt, toga reiecta circa humeros, taurum ad dextrã interius, uaccam æneo aratro iungebant, ſtiuamq; tenentes incuruam, ita ut oẽs glebæ in interiorem ruerẽt partem, perfecto ſacrificio mœnia ſignabant: ubi uero portæ futuræ erant, id loci minime ſulcabant, ſed aratrum ſuſpendentes, portarum ſpatia reliq̃re intacta. Ideo quum mœnia ſignata ſolenni ſacrificio, ſancta ſint: portæ, q̃a ſignari illas uel ſulcari minime decebat, ſanctæ minime fuere: in quo id ſeruatũ meminimus, ut fruges in ſubiectam foueam demittant, & ex uicina terra exaggerent, boueſq; ſulcatis mœnibus immolent. Macedones uero ubi primum urbis mœnia futura erant, polentã inter ſolennia adhibuere. Quod quidem aratrum non ædificandis modo urbib⁹, ſed illis funditus euertendis inducebatur, quaſi ſegetes ibi mox futuras denotarent. Fuitq; conſtitutũ, ut nemo Cæſarũ, niſi qui imperii fines propagaſſet, non prouinciali, ſed Italico agro quæſito, nationesque ſignis collatis & iuſto prælio perdomuiſſet, ius proferendi pomœrii haberet. In qua re eſt animaduerſum, Syllam ultimum Romanorũ, pomœriũ protuliſſe, & poſt Syllam, Claudium Cæſarum terminos urbis propagaſſe. Si uero non pomœrium, ſed templi ambitus & area conſecranda forent, eam conſecrationem fieri accepimus, ut ſerena luce, omnem aream & ſpatium uittis coroniſq; euincerent. Mox milites & ueſtales uirgines cum pueris puelliſq; patrimis & matrimis, ex quatuor fontibus aquam ſpargerent, boueq; & tauro aream luſtrarent. Prætorq; præſides deos precatus, & magiſtratus una, ſacerdoteſq; & ſenatus, cum equitibus & populo, ſaxum ingens fundamentis iniicerent, paſſimq; auri & argenti ſtipes, & metallorũ primitias nullis fornacibus euictas aggerarent. in quo præcipue cauendum, ne ſaxum, aurũmue in aliud opus deſtinatum, apponant. Notatumq; & illud, ut non ſolum funeſti a cõſecratione & ſacris arceantur, ſed manci, quiq; inſignes debilitate corporis, aut membro nõ ſatis utiles ſunt, uelut indigni qui ſacra tractarent: propterea M. Sergius ob prauitatẽ imminutionemq; corporis a ſacris, ut mancus amotus fuit, q̃ ſacra tractare nequiſſet. Quod Perſis quoq; in uſu fuiſſe traditum eſt, quibus morbo affectum, oculo, aut mẽbro deficientem, dominari, uel ſacris præeſſe inhibetur. Quodq; res & loca deorũ immortalium diuino cultui mancipata, iuſſu populi per pontifices mutari & transferri, ac prophana fieri poſſe, uerbis conceptis, amota religione, ſæpe compertum eſt.

Legũ abrogatio.

Portæ cur ſanctæ non eſſent.

Nõ cuiuis Cæſarũ ius proferẽdi pomœria.

Templi ambitus conſecratio.

Mãci, mutilati, debiles, & funeſti a cõſecratiõe reiecti.

Locus Ciceronis ex Catone maiore de lege Vocania quæ eſſet, & quæ Furia, & Falcidia, explanatur. Caput XV.

CVm Palatini fori iudicia opperiremur, & tædio interdũ ac mora offenderemur, in bibliothecam pontificum, quæ ibi fuit proxima, ſæpe diuertebamus: ibiq; in quoſcunq; incideramus libellos, uaria lectione cum amicis contereba m⁹. Cũq; Ciceroĩs Catonẽ maiorẽ inibi forte nacti eſſemus, hæc uerba quæ ex perſona Catonis Cicero memorat, in eo tunc penſitabamus: Cum eo q̃nq; & ſexaginta annos natus, legem Vocaniam magna uoce & bonis lateribus ſuaſiſſẽ. Quid Vocania lege quam tunc Cato ſuaſſit, cautum fuiſſet, apud nonnullos qui aderant, quærebat'. Et quum ex noſtratibus homo quiſpiam fori & iudiciorum non ignarus, idem quod Furia & Falcidia, Vocania lege caueri reſpondiſſet, ne ſcilicet teſtatori ex bonis ſuis ultra dodrãtem legare liceret: utq; quarta hæreditatis pars ſcripto hæredi ſaltem maneret incolumis, ſæpiuſq; hanc legem abrogatam noua conſtitutione excitatam eſſe, & pleraq; induceret: dixi ego indubio errore ſabi illos, qui idem Vocania, quod Furia aut Falacidia ſtatutũ fuiſſe contenderent: quippẽ Furia & Falacidia, contra legis xii. tabularũ antiq̃ſſima decreta a principio latæ fuere. Quum eñ duodecim tabulis quomodo uolet, & cui quantumq; uolet. de bonis diſponendi, illaq; ſiue inſtitutionis, ſiue legati iure relinquẽdi, data facultas foret: poſtea lege Falcidia & Furia, ut niſi ad dodrãtẽ legare liceret, ſta

Non idẽ Vocania lege q̃ Furia & Falcidia ſtatui.

tutum fuit. Interiectis inde temporibꝰ, Q. Volumius Saxa Tri. pl. tulit ad populum, ne quis hæredem mulierem faceret, coercitæq; eo plebiſcito mulierũ hæreditates ſunt. Mox lege Voconia, quã C. Voconius Aricinus Tri. pl. tulit, ſancitum fuit, ut non fœminas modo, ſed ne quis cenſus hæredem etiam unicam relinqueret filiam, quam legẽ Cato perſuaſit: quo quidem plebiſcito, ne liceret legare mulieribus ultra quadrantẽ, ſub graui documento uetabatur: nam quum ſolidæ hæreditates, & magna patrimonia mulieribus aſſidue legarentur, prorſus ut admirabile uideatur, quantum mulierum opes hæreditatibus accreuiſſent: quum obuiam eundum putarent, ne tam immodicæ largitiones mulieribus fierent, quibus temere abutebantur, cautũ fuit lege Vocania, ut non ultra quadrantem, hoc eſt, quartam hæreditatis partem, mulieribus ex quouis peculio obuenire poſſet. Lege autẽ Falacidia nõ quadrantem, ſicut in Vocania, ſed ne ultra dodrantem in legatis cuiusabſumere poteſtas foret, cauebatur, ut ſaltem quarta pars hæreditatis & bonorum, hæredi ſcripto, qui in bona & nomen adſcitus erat, maneret incolumis. Quod enim Vocania lex mulieribus tantum interdixit, ne ultra quadrantem legaretur, lex Falcidia ad omnium hæreditatem extendit, cauens ne ultra dodrantẽ, hoc eſt, nouem uncias teſtatori in legatis abſumere facultas foret. Poſt aliquot uero ætates, quũ multi adulteri præteritis liberis, integrum aſſem mœchis teſtamento relinquerẽt, Domitianus Cæſar ſalubri conſtitutione, probroſis fœminis quæ mœcharentur, ius capiendi hereditates legataq; ademit, neue lecticis uectarentur, hibuit. Quod autẽ uerbis legis cauebatur, ne quis cenſus hæredem etiam unicam relinqueret filiam, cenſus is dicebatur, qui multam pecuniam & ultra centum milia nummum in poſſeſſione haberet: nã cui multæ eſſent pecuniæ, multi cẽſus æſtimabatur. Verba uero legis duodecim tabularum, quibus libra facultas diſponẽdi teſtatori datur, hæc fuere: Vti legaſſet ſuæ rei quiſq;, ita ius eſto.

Lex Vocania — *Falcidia lex* — *Domitiani ſtatutum in mœchas.* — *Cenſus.*

Quid reſponderim Hieronymo Maſſanio, cur in eodem forem ſtatu ſemper, quum ad honores admitterentur alij. Caput XVI.

Hieronymꝰ Maſſainus.

DEmirabatur aliquando Hieronymus Maſſainus, uir multæ eruditionis, & in ſtudijs bonarum artium non minus, atq; in rerum actionibus uerſatus abundetur, quum plurimos futiles & ignauos ad honores & ſacerdotia promotos, magnosq; & opulentos quotidie uideat, me tamen ipſe in eadem fortuna eodemq; ſemper tenore aſpiceret, cui mercedem laborum ſtudiorumque deberi putaret. Quotiesq; in eos ſermones uenit, obiurgabundus & commoto ſimilis, meam ſegnitiem accuſabat, increpitaq; ignauia, tãtis tu (inquit) laboribꝰ tam diu nihil ſapere didiciſti? Cumq; me non nimis laborare, & mea ſorte & parabili fortuna contentum reſpondiſſem, is ut me erigeret, languentemq; ſpem excitaret, conſilium dedit ut facerem, quod quempiam hominem aſtu & inſigni arte longe clariſſimum feciſſe comperit, qui quum nullis bonis artibus ad pontificatum obrepere poſſet, dolia uini præcipui pleraq; mercatus, ea pontifici dono dedit, ſuſpicatus fore id quod euenit: quo maxime munere effecit, ut proximo ſenatu multo ampliora tulerit: nanq; & honoribus & pontificio donatꝰ poſtea fuit. Alioſq; referrebat homines deſpectiſſimos turpiſſimoſq;, qui prædæ & rapinis aſſueti, pecunias ſiue iure, ſiue iniuria calamitoſis erogatas, aut ui extortas, ad fiſcũ conferebant: quibus artibus effecere, ut clari præpotẽtesq; euaderẽt. Alioſq; ignobiles & obſcuros ſortis infimæ atq; e cœno emerſos, ut aiunt, qui quum permodica re familiari eſſent, & gratia pollerẽt, tantum ualuiſſe, ut ad ſacerdotia & pontificatus, quũ multi clari & diſerti uiri concurrerent, omnium ſuffragione cæteris prælati ſint. Innumeroſq; referebat alios moribus perditiſſimis, qui ſceleris magnitudine ex infima fortuna, ad honores obrepſere. Memoria teneo, quum pueris nobis quidã magna doctrina, & in primis honeſtus uir, nõ minus græce q̃ latine doctus, nihil præſidij, nihil ſibi opis ad degẽdam uitam parare potuiſſet, uitamq; admodũ tenuẽ & anxiam duceret, cũ inuidos mores cerneret, ac probitati pclusam uiam, & quid ſibi faciundũ eſſet animo uolueret, ut aliquod in poſterũ uitæ ſubſidium parare poſſet, eo ueſaniæ proceſſit, ut coactꝰ inopia, obcœnis & libero homine indignis artibus uacaret: (qbus uero artibꝰ, nõ libet dicere: ita fœdæ & pudendæ ſunt) confectaque fuit ſibi res ex ſententia. nanque haud

multo poſt,& ſacerdotio & opibus auctus, affluens & beatus tranquilliſſime uitam egit. Adeo deſpecta fortuna, ubi nullus honos uirtuti eſt, extrema experti aliquando cogit. Quibus ego exemplis admonitus, uehementer animo aonſternatus ſum, ne quando ut eiuſmodi honores appeterem, ſubirem ſceleſti conſilij & concientiæ notam, longe igitur multumq; præſtat, ſatiusq; fuit, uti ingenio meo, uacuumq; his moleſtijs, modo ciuiliq; cultu contentum eſſe, neq; in ambitionē, non neceſſariā incurrere, q̃ bona animi, ſi qua ſibi homo ſtudio & labore parauit, ea turpi quæſtu peſſimo exemplo fœdare.

Quibus ex cauſis ouare ducibus licebat, & in quibus ouatio differt a triumpho.

Caput XVII.

ROmani duces, qui in hoſtes uictricia tulere arma, ſi minꝰ ea quæ geſſerant, triumpho digna forēt, ut tantum ferrent honoris, perſepe quum domum reuertiſſent, minoribꝰ triumphis & ouatione honeſtati ſunt, quam Græci Eſan nūcupant. Cauſæ uero ouandi, nec triumphandi, hæ ferme traduntur: Si nō debellati hoſtes penitus, ſed ſolum pericula depulſa ſunt: fuitq; & fugati, perculſi & conſternati, aut a populationibus coerciti, non autem multis & magnis cladibus affecti forent. Si ignominia tantum acceptæ cladis eleuata, uel paululū laboris admiſſum, aut non in ſua & ſibi conſtituta, ſed in aliena prouincia res geſſiſſent. Qui enim alieno auſpicio res geſſerunt, de prouincia triumphos agere non poterant. Si nondum pacata prouincia, reliquiæ bellorum ſupereſſent. Si bella non rite indicta, uel cum hoſte non legitimo, ſed populo Romano indigno, ut cum ſeruis, piratis & fugitiuis bellū fuiſſet. Vel ſi deditione facta, mediocri certamine, & incruento prælio pugnatū eſſet. Aut ſi ex prouincia exercitus nō deportatus, nec ſucceſſori traditus foret. His omnibꝰ ouare, nec triumphare legitimo triumpho permiſſum eſt. Primus enim Poſthumius Tuberiꝰ traditur, qui bello Sabino uictor, ꝙ haud multo negocio hoſtem fuderat, urbem ouans inijt: inde inſtitutum, ut ob præmiſſas cauſas ouatio detur, nō triumpus. Pompa uero & apparatus, idē fere ouantis qui & triumphantis, ſed tamen minor perhibetur: nam & uniuerſo ſenatu, & omnibus ordinibus obuiam effuſis, paratu magno urbem inibat. Et oppida bello capta, ſignaq; militaria, ſpoliaq; & captiua arma, muneraq; quibus donatus fuerat, præ ſe gerebat. Tum duces bello capti, & obſides dati, bellorum machinæ & currus, uaſaq; aurea & argētea, ac quicquid pecuniarum ex manubijs & præda exactū foret, etiā coronæ oppidorum, quibus à socijs honeſtatus fuerat. Tum ſi qui milites donis militaribus, torquibusq; & armillis donati eſſent, pulcherimo comitatu præcedebant. Ipſe uero dux, cui ouandi honos datur, myrtea inſignis corona, ſceptrum manu tenēs, nō triumphali picta uel aurata ueſte, nec curru quadrijugo, ut triūphantes, ſed purpura decorus, inſidens equo. Neque ſenatu ſub prætextis iuxta currum, triūphantis more, ſed eo ſubſequente, ſola plebe & equeſtri ordine, aut equitibus præeuntibus incedebat. Sed notandum, eos quibus ouādi dabatur ius, priſcis ſeculis ſine exercitu aut legionibus urbem pedibus iniuiſſe: lapſis poſtea temporibus, ut equo ueherentur, morē præualuiſſe: exq; duobus imperatoribus rebus bene geſtis, alteri triumphū, alteri ut ouans urbem iniret, datum eſſe. Cum Lucretio Tricipitino Veturius conſul de Volſcis & Aequis triumphauit: ſed alteri, ut curru quadrijugo triumphantem legiones ſequerent: Veturio uero, ut legionibꝰ, ouans equo ueheretur, a ſenatu datum fuit. Bello etiam Punico ſecundo, Marcus Liuius & Cladius Nero de Haſdrubale & Pœnis triumpharunt: ſed Liuius curru trumphans cum legionibus, Nero autem ſine exercitu equo urbem iniſſe proditur. Iuterdum uero ouantes lauro, non myrto coronatos inuenimus: ſi quidem Marcus Craſſus de fugitius & Spartaco, quos collatis ſignis uicerat, ex conſulto ſenatus, lauro coronatus ouaſſe traditur. Et Tiberiꝰ Cæſar quum de Vindelicis mœſta ciuitate propter repentinum incommodum, triūphare nollet, non equo, ſed curru cum triūphalibus ornamentis lauro ornatus, ouans ingreſſus eſt. Turmas quoq; equitum non lauro, ſed olea ornatas, cum militaribus iocis & uerſibus inconditis ouāti præcedere, nō ſubſeq, ut in triūphis ſolet: neq; ouantes cādidos tauros aut boues mactare, ut erat triūphāti mos, ſed coronatꝰ oues ante ſe agere, illasq; extra pōpa, immolare cōpartū eſt, quare ouationē dixere. Neq; clāgentibꝰ tubis, ut ille Martiꝰ triūphus ſolet, ſed mo

Ouandi cauſæ

Poſt humius Tuberius primus ouans urbē ingreſſus

Pompa & apparatus ouātis.

Myrtea corona ouantis.

Ouantes initio ſine exercitu & legionibus pedites urbem ingrediebātur.

Laurea corona ouantiū

Equitum ornatus in ouatione.

Tibiæ in ouatione.

dulantibus tibijs deduci. Illud quoq; notatum perhibent, tam in maioribus quã minoribus triumphis, niſi quibus præcipui honoris aut priuilegij prærogatiua indultum fuiſſet, ut equo uectarentur, omnes qui ouanti aut triumphanti prodirent obuiam, quiq; erant comites, pedibus & non equo inceſſiſſe: quod longo poſt tempore obſeruatum manſiſſe in triumphali pompa, multa documenta ſunt.

Obuiam ꝓcedẽtiũ qui equoueherentur & cõtra.

Qui erant tribuni militum Romanis caſtris, quæue poteſtas & officium foret, aut iuriſdictio. Caput XVIII.

Singularũ legionũ ſeni tribuni

Tribuni per quos eligerentur.

TRibunos militum qui caſtris & legionibus præerant, imperium in milites habere, exercituique & ſummæ rerum præeſſe, fere peruulgatum eſt. Qui tametſi a primis originibus, terni ex ſingulis tribub9, Ramnenſi, Titienſi, & Luceti crearentur: tamen militari lege, ut ſingulis quatuor legionibus ſeni ac deni tribuni præeſſent, ſancitum erat. Qui licet a conſulibus & ſummis ducibus antea eligerentur, poſt aliquot ætates ut militari ſuffragio & prærogatiua crearentur, militibus munus datum fuit. Lapſis mox temporibus, ut populi ſuffragio & tribuni rogatione fierent, lege cautum fuit: ex quibus qui a conſulib9 creabantur, Rufuli, mox Rutuli nuncupati, eo ꝙ Rutilius Rufus conſul de illorum imperio primus tuliſſet. Aliorum uero tribunorum militarium duo fuere genera: aut enim ſuffecti erant, aut comitiati: Suffecti, militari ſuffragio in caſtris: Comitiati uero, populi iuſſu comitijs creabantur. Demum ſequuti Cæſares, tribunos ipſi delegere, homines inſigni teſtimonio, in quibus eſſet ſpecimen magnæ & expertæ uirtutis. Quare Hadrianus Cæſar uiros ætatis exactæ & ſummæ prudẽtiæ, doctos ætate & uſu, ad tribunatum euexit: uetuitq; edicto, ne imberbis adoleſcens ue tribunus fieret. Fuitq; priſci moris, ut quum princeps ad tribunatum quempiam eueheret, gladium illi in manu traderet: quo ſignabatur, in milites iure militari habere imperium. Cuius edicti uerba ſic habent: Milites quibus iuſſi erunt, parento. eorumq; tribuni ſunto, & infra. Huic Lacones & præſidij præfecto harmoſten dixere nomen, qui magiſtratus ſemeſtris erat. Illorumq; præcipuum munus, caſtrorum & exercitus curam agere, ne ſine munimẽto, ſine cuſtodijs ſint. peruigiles excubias iubere, ne quid oculto ſpeculatu hoſtes moliri poſſint. In primisq; milites ad ſolenne iuſiurandum adigere: neq; enim militi arma capere fas erat, ni prius apud tribunũ legitimum præſtitiſſet iuſiurandum: qui etiam in caſtris iura dabãt. quoq; in promptu eſſent & nihil moraretur imperium, illorum ſtatio in caſtrorum principijs erat, ubi tribunal habere & iura dare aſſuerant, quibus non uirgas, ut cõſuli aut prætori, ſed ad terrorem audaciæ, uites lictores præferebant, cõtumacesq; milites Romani uel Latini nominis, iuſſa minus exequentes, non uirgis, ſed uitibus per centuriones: externos uero fuſtibus plectabant. Alexander tamẽ Seuerus tribunis non lictores aut apparitores, ſed milites anteire iuſſit, quatuor tribuno, ſex duci, decem uero legato. Eratq; militari lege cautum, ut ſi miles dum cæditur ob crimen, uitẽ frangeret, aut centurionis uel tribuni manum teneret, de gradu delectus, militia amoueretur: ſi autem uiolẽtas manus inferret, capite lueret. Cumq; reliqui milites paſſim ferreos haberẽt annullos, tribunis tñ, centurionibus & legatis, aut his quibus ordo & imperiũ erat, aurei dabantur: à quibus ſiue in hoſtes ducere, ſiue caſtrametari, ſiue in prima acie & fronte locari, aut in ſubſidijs poni, uel in ſtationes & uigilias ire conueniret, teſſeram milites petebãt. Ipſi uero ab imperatore, quod dari oportebat, ſignum aſſumebant, copiasq; equitum & peditum, quoties dimicandum erat, ornari & inſtrui, atq; in aciem educi iubebant. Milites quoq; in conflictu præliorum, ſingulos & uniuerſos hortari & monere, atq; in ceſſantes animaduertere, tribuni proprium munus erat. Miſſionem quoq; militibus perfunctis militia, ſi cauſam probarent, ex autoritate & iuſſu cõſulum dabant. Quod Fuluius cohortẽ legionis, in qua tribunus erat, ſine iuſſu cõſulum miſſam fecerat, Quintus Fului9 Flacc9 cenſor illum ærarium fecit, & ſenatu amouit. Si qui tamen poſt miſſionem ſtudio pugnæ militare cuperent, niſi ſecundo ſacramento adſcripti eſſent, arma ſummere & merere, aut in hoſtes tẽdere nequibant. Marcellus notauit tribunorum militum officiũ eſſe, milites in caſtris habere dicto audiẽtes, & intentos imperio, ad exercitatiões deducere, in ſtationes mittere, claues portarum ſuſcipere, ne oculta colloquia ſerãt, neue quis au/

Harmoſtes. Tribuni officia.

Tribuni ſtatio.

Tribuni lictores.

Lex militaris

Tribuni militum officium ex Marcello.

tor noui conſilij cum hoſtibus moliri quid poſſit, ſtationes, uigilias, munitionesque ne infrequẽtes ſint, nonnunquam interdiu, ſepius noctu circuire. milites ſingulis momentis inſtructos paratosq; habere, ſiue pabulatũ, ſiue frumentatum uadant, præſertim ſi in procinctu hoſtes ſint, exploratoq; in hoſtes ducere. Cumq; frumẽtum militibus admetitur, ne quid minus æquo impartiant, intereſſe, neue pernicioſa fame, aut inopia afficiantur, utq; præparati commeatus abunde ſufficiant alimentis, ne arma, uiri, eq aut pecuniæ deſint, cum imperatore multo ante præuidere: nam Romani duces rationem commerciorum præcipuam habuere ſemper: caſtris locũ capere, ualetudinarios inſpicere, ſauciorum curam agere, nomina militum memoriæ tenere. Quippe imperatorẽ aut tribunum ignorare milites, pudenda inſcitia eſt. Neq; aliud Othonem ad imperiũ euexit, quam quod quenq; militum, in agmine, in ſtationibus, in itinere nomine compellabat ſuo, ex hoc gratiam & ſtudia hominum aſſequutus. Querelas quoq; militum audire, illorumq; delicta militari lege plectere, infidum damnoſumq; militem militiæ gradu deijcere, tribunorum poteſtatis eſt. Fertur tamen Aurelianus Cæſar tã ſeueræ diſciplinæ fuiſſe, ut tribuno per epiſtolam mandarit, ut militum manus contineret, nequis pullum aut ouem raperet, aut uuã ex uineis, aut ex ſegete ſpicas: ut arma terſa, calceamenta fortia, ueſtis noua, equus defricatus, mulus centurionatus foret. Fuitq; antiqui moris, ut miles in caſtris ad centurionem, centurio ad tribunum, mane ſalutatũ uadat, & ad edictum præſto ſit. Ac licet tribunis militum centuriones ſubſint & decuriones, ipſi tamen legati imperio parent. eratque militari lege cautũ, ne quis ubi tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet: nanq; centurio, decurio & ordinis ductor tribuno inferiores ſunt. Alexander uero Macedo tanti tribunos & decuriones fecit, ut neminem niſi ſexagenarium ordines ducere ſiuerit. Hoc quoq; notatum eſt, cum qui præconiũ faceret, inter decuriones admitti non licere, & multo magis inter tribunos. Si tamen antea præconium feciſſet, & poſtea artem deſiuiſſet, ad decurionatum admitti poterat, ad tribunatum non utiq;. Inſuper obſeruatum, ut ſi quãdo in aliquos iuſta mouenda forent arma, ſenatum per tribunum militum de bello indicendo ad populum ſæpe tuliſſe. Quodq; ueteri inſtituto ad tribunatum admitti nemo poterat, niſi prius alam duxiſſet: neq; alam ducere, niſi cohorti præfuiſſet: ſiquidem cohors erat ala inferior. Tribunatus uero legionum, poſt alam conferri dariq; conſueuit.

Aureliani diſciplina in militarem rapacitatem.

Qui ad tribunatum admiſſi.

Qui ludi ſcenici, qui Megalenſes, qui Taurij, Compitalitij, Iuuenales, & Honorarij fuerint. Caput XIX.

INter ſpectatiſſimos ludos, qui plurimi Romæ fuerunt, Romani ludi à regibus inſtituti primum, qui & magni, & circenſes dicti, præcipui ſemper habiti ſunt, Ioui, Iunoni, & Mineruæ celebres: nam ſingulis dijs ſinguli erant dicati ludi: quippe uenationes & munera Saturno, ſcenici Libero, circenſes Neptuno: alijq; alijs numinibus dabantur, quos ad placanda numina una cũ ſacrificijs, cumq; cãtu & tibia celebrabant, prætoris edicto id decernente in hæc uerba: Ludis publicis, quod ſine curriculo & ſine corporis certatione fiat, popularem lætitiam cãtu, fidibus & tibijs moderando, eaque cum diuino honore iungunto. & infra. Quos etiam, urgente bellorum tumultu, prætermittere duxerunt nefas. Quum enim ſecundo Punico bello externis hoſtib' Italia affiictaretur, & cuncta bello arderent, eoſdem magnifice apparateq; factos, & in plures dies inſtauratos, oleique congios in uictos datos fuiſſe comperimus. Poſtea confectis bellis & rebus contra Samnites geſtis, magnifice Romanos faciendos curaſſe, illosque coronatum populum ſpectaſſe, uictoribusque palmas e Græcia tranſlato more, atque epulum ludorum cauſa ædiles dediſſe, Titus Liuius autor eſt. Fuere quoq; ludi magni, quos poſt pugnam ad Traſimenum uotos inuenimus, æris trecentis triginta tribus milib', bobus albis quadringẽtis, multisq; hoſtijs & alijs diuitijs clari, q̃s a Marco Acilio conſule in apparatu belli cõtra Antiochũ iterũ uotos, magno ſumptu exolutos, ac dies decem cõtinuos celebratos tradunt: in quorum celebritate, præcipua per ſingula puluinaria mittebantur munera. Anno inde ab urbe fere q̃dringẽteſimo, quũ uis morbi ingens urbem peruaſiſſet, & graui cælo uulgarentur morbi, tantaq; tabes & uis mali ingrueret, ut nullum peſtis ſuffugium foret, qui more diuina luem minime

Sui cuiq; deorum ludis

Prætoris edictum de ludis

Ludi magni

Scenici ludi quando primum facti.

poſtea non per uicorum magiſtros,ſed præfectos uicorum celebrari cœpti, & demum
ſublatis collegijs, haud multo poſt diſcuſſi fuere. Tametſi ab Athenienſibus primũ in
ſtitutos Compitalitios nõnulli credãt, in quibus præmium uictori hircus donabatur:
poſt quos,iuuenales,funebres & ſeculares,uario & ſolerti ingenio inde recepti paratiq;
ſunt: in iuuenalibus enim,licet iuuenum cauſa inſtituti forent, in hisq; adoleſcentes p
luſus & laſciuiam admitterentur, plerumque tamen anus & grandæ natu matres,ſe/
nes.p ingraueſcenti ætate,ludis admiſſos comperimus. Luſus erat quem ludebant,tur

Ludi iuuena
les.

mæ puerorum primo ætatis flore, & iuuenes generoſi ſpiritus, ut equis inſtratis,
hinc inde diſpoſitis turmis,tãquam acie inſtructa,compoſito agmine,in iuſtæ modum
pugnæ curſitarent,ſpeciemq; prælij,modo in occurſum eundo,nunc a tergo & in gy/
rumoccurſando præberent, & campeſtrem incurſionem facerent,ſpeciemque magnæ
indolis,& commendationem ineuntis adoleſcentiæ præ ſe ferrent,ita ut qualis quiſque
futurus eſſet,cuiusq; ſpei,facile eniteret. In his quoque pyrrhicam ſaltari accepimus,
quæ integris urbis moribus,magno fauentium ſtudio fiebat:quæ primum inuenta fer
tur in Creta,nonnulli a Laconibus ad res bellicas facile obeundas,ut armati leui flexu
& ſaltu,nunc ſe contrahendo,nunc in altũ exiliendo,nũc declinando,tela & plagas ui/
tarent,diſciplinamq; ediſcerent:quæ enoplia ſaltatio dicta eſt,quam Tranquillus Tro
iam nũcupauit:idq; a Romulo inſtitutum ferunt, ut cum armis ſaltarent milites ſalta
tione,quam bellicrepam dixit. Sicut in Panathenæis armatos pueros ſaltare uoluerũt,
in quibus pueri puellæque forma conſpicui,manibus amplexi,nunc in orbem,nunc in

Enoplia ſal-
tatio.

obliquum per diuerſos flexus pyrricham in theatro ſaltabant. Poſtea uero Gaditani
modi & moliſſimæ ſaltationes, quum eſſent minus notæ, inuentæ fuere, in plures di/
uiſæ ſpecies:in chironomiam,quæ manuum geſtu:halma,quæ pedum:lactiſma, quæ
calcibus ad humeros iactis ſaltabantur. quorum inuentores Iones fuiſſe dicũt,unde ge

Saltatio in-
panathenęis
Saltationes.
moles.

ſtus quoque pantomimi fluxere:in quo id fuit conſtitutum,ut in chironomia alij geſt9
ſubiti,alij miſerabiles,alij longi nomina ferrent. Funebres uero ludos etiam inter ludi
cra ſcenæ exhiberi accepimus,& poſt ludo epulum datum. quibus qui præerant,deſi/
gnatores dicti,in quibus gladiatorum paria,qui uenalim habent ſaguinem,modo plu/
ra,nunc pauciora,nõnunquam familiæ laniſtarum ad gladiaturam comparatæ, digla
diari,uulneraque & cædes accipere ſolebant: quos in defunctorum illuſtrium memo/

Ludi fune-
bres
Deſignato
res

riam ea de cauſa inſtitutos ferunt, quod quum hoſtes bello uicti, ſeruiq; ad ſepulchra
ſummorum ducum olim ſæue iugularentur,& ſanguinem effunderent, idque poſte/
ris,ſæuum & inhumanum uideretur ſcelus,cautum fuit,ut ſæua illa deſita conſuetudi/
ne,ſerui liberiq;,& damnati capite,ac gladiatores buſtuarij,qui uenalem habent ſan/
guinem,uſu armorum & aſtu eruditi,conducti precio per laniſtas,digladiarentur:in
quibus in æmulationem certamẽq; uirtutis,licet dimicatione pernicioſa, uulnera acci
perent darentq;,& ferro decernerent, in qua ſi quis forte ſuccumberet,mercedem lani/
ſta perditi gladiatoris accipiebat. Athenienſes uero fures & ſicarios pecunia compa
ratos,armis inſtruebant, quos, ut in ſcena dimicarent,inuicem committebant:apud
quos uſus obtinuit,ut imperatore uita functo, duodecim captiui ad ſepulcrum iugula
ti,tumulentur una. Quæ munera licet ſummæ immanitatis forent,duces in bellum
profecturi, Romæ plerunq; populo exhibuere:ſcilicet ur uulnera cernere aſſueſcerẽt.
cædesq; & prælia non formidarent. quibus certa lex data, ur multo grauioribus armis
pugnare diſcant,utq; diutius in pugnæ ſimulacris armati, aſſueſcant,ut in patiẽtia la/
borꝫ educati,in conflictu pugnæ min9 laborarent:neq; ut tyrones corporib9 animisq;
deficerent. Vtq; laniſtæ cum haſtis & rudibus primo introducantur,mox gladijs decer
nant,ad prælíũq; incedebant tunicati. Vtq; ante cõgreſſum multa fiãt,quæ nõ ad uul
nus,ſed ſpeciem geſticulationis,& motus agilitatem uideantur: procedente mox pu/
gna,ut nudi digladient,neq; in uulnere ingemiſcãt, neue iniuſſi decũbãt, neue poſtq̃
decubuiſſent,ferrum accipere iuſſi,ſegneis & cunctabundi accipiãt,aut retractent. Ad
quod certamẽ inſignes nobilitate & opib9, neq; obſcuri generis hoĩes plerunque pdieret
nã & Nero Cæſar CCCC. ſenatores, & DC. equites ad ferrum exhibuit. Et Domitiani
tẽporibus,nobiles ad ſpecimẽ uirtutis oſtendẽdũ, in arenã pdire nõ dubitarũt, q non

Quis primus gladiatorum munus dederit.

uirorum modo pugnas,ſed fœminarum noctu commiſit:donec cautum fuit,ne equi/
tes Romani ludo & arena pollucrentur. Primus enim qui gladiatorum edidit munus,
Iunius Brutus,in honorem defuncti patris,fuiſſe traditur. Alij Appium Claudium
& Fuluiũ conſules in foro boario gladiatores cõmiſiſſe primos aſſeuerant, In quo præ/
ter apparatus magnificentiam,immaniſſimas feras,hominesq́; qui cum his concurre

Matronis ludis intereſſe uetitum.

rent,ad pugnam exhibuit. Ad q̊s matronas admitti erat lege uetitum,ne immanitati
aut feritati aſſueſcerent:ſicut ab athletarum ſpectaculis,muliebrem ſexum Auguſtus
auocauit & dimouit. Non ſic Cretenſib⁹,qui præcipuas & magno natu mulieres ad gla
diatorium munus admittebãt:& Spartæ nulla eſt tam nobilis mulier,quæ precio con/
ducta,non ad ſcenam prodeat. Cumq́; antea gladiatorij ludi imperatorũ munus forẽt,
Claudius princeps,ut pecunia quæſtorum fierent,cauit edicto:quos propter cædes &
immanitatem,quodq́; mali exempli eſſent,poſtea edi prohibuit. Et quia nonnulli ino/
pes & modicis facultatibus,ſordida mercede conductos gladiatores ad ferrum exhibe/

Quib9 gladiatorum munus dare permiſſum.

bant, Tiberio imperante,ſenatuſcõſulto cautum fuit,ne quis gladiatorium munus da
ret,cui minus quadringẽtis millibus cenſus eſſet. Poſt aliquot uero ætates Theodoric⁹
Gothorum rex,ita gladiatores odio proſequutus fuit,ut optantibus Romanis, nõ mo

Ludi ſeculares.

do illos denegarit,ſed nunquam poſtea edi permiſerit. Fuitq́; in uſu,ut in funebrib⁹ eſ
ſent ſpectatores penulati,quum in cæteris togati conuenirent. Seculares uero ludos,ꝙ
ſingulis centũ decẽ annis,uel quod ſemel tantum hominis ætate fierent,dictos accepi
mus. Nam ſeculum ueteres hac finitione terminarunt. Alij niſi decurſo trium ætatũ
ſpatio,ſeculares fieri negauerũt,qui ſupra Tiberim,ſæpi⁹ in Capitolio,magna frequẽ
tia & fauore ſunt edi ſoliti: ad quos licet præco inuitaret ad ludos,quos nec uidiſſet quiſ/
quam,nec uiſurus eſſet,illos tamen citra hunc annorum numerum perſæpe celebratos
comperimus:nam & diuus Auguſtus ſeculares fecit,& haud multo poſt Claudius cele
brauit,quo interuallo ſexagintatres haud amplius interfuere anni. Mox Domitianus
illos inſtaurauit,habita temporis ratiõe,ex quo ab Auguſto editi fuerant,quos Romæ
per omia theatra fieri ſeruatũ eſt,in quib⁹ trinoctio tetra caligine bobus atris ad Taren

Secularium ludorum origo.

tum ſacrum Plutoni & Proſerpinæ,lectiſternium,peruigilia & ſuplicationes inſtar Ce/
reris initiorum fieri ſolebant,carmine & hymnis in Capitolio a pueris puelliſq́; patri/
mis & matrimis,in Apollinis & Dianæ laudem modulato,cum quibus ſæpe Circenſes
dabantur una. Quoꝝ inſtitutio fertur antiquiſſima. Cum enim Valerius Publicola,q
reges eiecit,tres filios morbo laborantes ex uoto recepiſſet incolumes,uoti reus,hos in
ſtituit primus,& celebrauit:quos antea præteritos uel intermiſſos diuus Auguſtus ma
gnifico apparatu celebrauit,quanuis non uera ratione dimẽſa. In quibus iuuenes ſine
aliquo maiore natu propinquorũ,nocturno ſpectaculo intereſſe uetuit. Poſtremo Do
mitianus ſeptimos exhibuit,ad ſua tempora ab ortu urbis obſeruatos. Et demum poſt
curriculta temporum,Philipp⁹ imperator,milleſimo urbis anno ex omni ſeculoꝝ me

Ludi theatrales & honorarij

moria,apparatiſſimos ſeculares fecit:in q̃bus præter elephantos triginta,leones,tigres,
alces atque hyænas & bebos, etiam gladiatorum paria mille,hippopotamum, & rhi/
nocerotem,feras que immaniſſimas uenationi dedit. Præter quos,fuere ludi theatrales
& honorarij,qui æque ac funebres ſtati non ſunt: ſed ut quiſq́; ad honores,ut ædilita/
tem,præturam uel conſulatum euectus erat, ad conciliandum populi fauorem maxi/
ma hos lætitia coluit & celebrauit:in quibus elephantorum & leonum pugnas alia/
rumque beluarum uenationes frequenter exhibitas inuenimus. Primus enim Scæuo
la in curruli ædilitate leonum pugnas dediſſe fertur,mox Pompeius iubatos trecentos
quindecim,Cæſar quadringentos:donec ſenatuſcõſulto cautum fuit,ne Aphricanas
in urbem inueherent. Contra Cneus Aufidius tribunus plebis:nam Circenſiũ cauſa

Munera huiuſmodi ſcenica ad honores uiam parabant.

importari iuſſit. Poſtea Auguſtus tigrim,& Domitius Aenobarbus,centum urſos Nu
midicos in ædilitate,& totidẽ uenatores Aethiopes dedit. Hæc enim expectatio mu/
nerum,quantum ſtudij & fauoris ad cõciliandum popularium animos attulerit, quũ
magnifico ſumptu exhibita fuiſſent,enarratu difficile eſt:ſ.quidem qui illa ample & lar
giter dediſſent,aut qui munificẽtia reliquos anteiſſent,faciſlimos aditus ad honores,cõ
ſulatus & præturas,reliquosq́; magiſtratus,proximis comitijs habuere:quorum cura/

& procuratio præcipua ædilium erat. Et qui illos ob ſecordiam prætermiſiſſet, popu/
lare odium & offenſam haud dubie incurrit, & uelut ſordidus, & parum ciuilis, eſt pro
deſpectiſſimo habitus. Mamerco enim homini ditiſſimo, quod ædilitatem, ne ſumpt⁹
in exhibendis ludis faceret, aſſequi nõ curaſſet, in cõſulatu repulſam tulit. In his enim
res commentitias, fabellas & ſcenas repræſentare, tum monſtra & uiſu incognita, uena
tionesq; & pugnas populo dare aſſuerant: ad quas mulieres deſcendiſſe, & cum imma
niſſimis feris ſæpe depugnaſſe comperimus, tanto omnium ſtudio, ut triginta & ampli
us dies, ſepoſitis negocijs, Romani ludis impenderent: quos poſtea Auguſtus coarcta
uit, ne ludorum celebritas nimiũ diu actus forenſes & negocia moraretur. Theatrales Theatraliũ
quoq; ludos in Liberi patris honorem inuentos fuiſſe, omnes fere conſentiunt, quos ab origo.
Athenienſibus originem duxiſſe ferunt, qui primi Nouembri mẽſe Bacchanalia & lu Bacchanaliũ
dos gymnicos ac Liberales celebrarunt, tanta licentia, ut nympharum & heroũ habi licentia.
tu bacchantes prodirent in forum, & ad ſonum tibiæ cum laſciua geſticulatione cõpo
ſitis modis pſallerent, uinumq; cum bellarijs, libaq; ex melle, magna bibendi licẽtia cir
cunferrent, quos plerunq; populus coronatus ſpectauit. Quæ ſacra præterquam ꝙ per Bacchanalia
anum deliram & temulentam indicerentur, eo inſolentiæ proceſſere, ut mulieres uirinq; per anum in
ornati hedera, crine fluxo, lymphatis animis debacchatæ, cũ thyrſis uelut inſanientes dicebantur.
& furore afflatæ obuios ferirent: miniſtri quoq; phanatici non minore ueſania ferulas ge
ſtarent. tanta temulentia & uerborũ licentia, ut Marcus Varro, niſi ab amentibus fieri
potuiſſe negaret: quare miniſtræ Mænades dictæ, inter q̊s Sileni, Satyri, Bacchæ, Le
næ & Chiæ, Mimallones, Naiades, Nymphæ & Tityri, ſacris operabant. In his quoq;
comeſſationes, thyrſi, tibia & cantus frequentes erant. Et quoniam ad animæ purgatio
nem pertinere dicerent etiam uannum quo triticũ purgatur, & ouum ſphærali figura
adhibebant. Quæ ſacra procedente tempore, quũ ex diuturnis nocturna fierent (unde
Nyctileia appellata ſunt, promiſcuis ingenuorum & fœminarum ſtupris, cum ſtrepitu Nyctileia
& ululatu in omne facinus & libidinem, perpetuo ſenatuſconſulto, non in urbe modo, Bacchana-
ſed per omnem Italiam coercita fuere: maximisq; pœnis inhibitũ, ne Bacchanalia Ro lia inhibita.
mæ, neue in Italia fierent, quum in contubernio ſordidiſſimorum patrarentur, eſſentq;
maximorum ſcelerum cauſa & ſeminariũ. Apud Thraces Orgia Bacchi ab Orpheo in
ſtituta, niſi mẽſtruoſis fiebant. Euianes Bacchi feſta celebrant, in quibus ludiones pri
mo, mox ſpectatores multo uino epoto, ad arma cõcurrunt. A Babylonijs quoq; feſtus
dies Baccho plurimo mero exhauſto celebra, in quo noctem perennem laſciuis geſticu
lationib⁹ & largiori potu indulgebãt. Apud Heleos baccha Dionyſo pſallentes modu
lata uoce, precant ut bouino pede ad ſe accedat. Lauini integer mẽſis Libero dicabat,
quibus diebus obſcœnis uerbis & ſpurciſſimis uti permiſſum: quod Heliogabalus inſti
tuiſſe fertur, ut in uindemiarũ feſto multa impudica & obſcœna iactarent in dominos:
id quod noſtrates ſeruare etiamnum ſolenne habẽt: donec per forũ uirile mẽbrum plau
ſtro trãſueherent, cui matrona ſpectatæ pudicitiæ uelut ſancto numini coronã impo
nebat. Quod etiã Varro fieri cõſueſſe, in reliqua Italia ſcribit, tanta turpitudine, ut p
dies feſtos Liberi membrum per agros ploſtellis, mox in urbẽ cum cantu & ululatu fer
rent. Ab Aegyptijs tãto abuſu Bacchanalia fiebãt, ut temere ingurgitati, ſtatuas cubi
tales per pagos circunferant, protenta mentula, magnitudine uiſenda, præeunte tibia
& choro, cũ Mercurij ſtatua, • pheretro porrecto: quas fœminæ & magno natu matres •ueretro
uelut pompã triumphalem, præ ſe agebãt, tam fœdo ſpectaculo, ut nihil improbi⁹ aut
nequius foret. Eadem quoq; licentia Athenis uulgo uſurpatur Nouembri menſe, quo
Bacchanalia celebrat, ut phanatica multitudo baccharum habitu per urbem proce/
dere. Fuit præterea quinquennale ludicrum, in quo tam uerſu quam proſa oratione Ludicrum
græce latineq;, tum muſica per citharœdos & cithariſtas, tũ gymnicis ludis certabat: quiquẽnala
quos Nero Cæſar primus ad morem Græci certaminis e Græcia Romam deduxiſſe, lo
uiq; Capitolino dicaſſe, atq; ſingulis quinquennijs magno certamine animorũ celebraſſe
fertur, iam intermiſſos ducentis annis a Lucij Mummij triumpho, qui primus hoc ſpe
ctaculi gen⁹ in urbe præſtitit. In quibus quãtum quiſq; facundiæ experimento, aut cã
dore ingenij eniteret, facile apparebat. C. uero Caligula, horũ inſtar, miſcellos Lugdu

ni fecit, græcæ latinæq; facundiæ experimẽto. In quo certamine lege ſancitum erat, ut uicti uictoribus hoc præmiũ darent, ut ipſorum laudes tanquam obnoxij ſcriberent & carmine celebrarẽt. Poſtea a Domitiano triplex inſtitutũ ferunt Capitolino Ioui, Muſicum, Equeſtre & Gymnicum, aliquanto plurium coronatorũ, in quibus Papinius Statius uictus fertur, uictor autem & ter coronatus in certamine Albano, quod Domitianus pariter inſtituit. In quo poetæ certatim Mineruæ pſallebãt hymnos. In eo uero Publius Mimographus palmam tuliſſe dicitur. Athenis quoq; ad Theſei ſepulchrum celebres hi ludi manſere, in quibus tragœdorum certamen magno conuentu totius Græciæ fuiſſe tradunt. Eo enim uiri eloquentiſſimi ex omni Græcia exciti, cõfluxere, inter quos Aeſchylus primus tragœdiam dedit, in ea uictor Sophocles, uictus Aeſchylus, haud multo poſt, mœrore uictus occubuit. quibus etiam ludis decẽ iudices ex ſingulis curijs præfuere. Fuitq; in more, ut hircus præmium tragœdo foret. Vtq; lyrici iuuencam immolarent, tragœdi hircum, poetæ taurum. Proditur tamẽ comicus Menãder, quum centũ et octo ſcripſiſſet fabulas, in certamine comœdorum, licet eſſet ſuperior, tamen ambitu & factione a Philomene uictus renunciatus. In Elide quoque poetæ accepto themate, carminibus certabant, uictorq; coronã ferebat donum: Sicut Archelaus Mauſolo agona propoſuit & ludos, in quibus doctiſſimi ſæpe decertarunt: inter quos Theopompus Iſocratis diſcipulus, omnium conſenſu, propter ſingularem uim ingenij, uictoriam tulit. Vna tamen prodit Corinna, muſca lyrica dicta, tanta eruditione claruiſſe, ut Thebis cũ Pindaro carminibus certaret, & quinqes uictrix foret. Et Ariſtophanes quum certamini poetarum iudex præſideret, poetæ illaudato uictoriam dediſſe, quod ſua, non aliena recitaſſet. Eutimus quoque Locris oriundus tam diſerta ſcripſit carmina, ut olympicis ludis ſemp uictor fuerit, ſemel tãtum uni poſthabit⁹. Quin etiam Neapoli quinquennale certamen fuiſſe tradunt muſicum & gymnicum, illis æmulum, quæ in Græcia ſumma laude celebrantur. quod etiam noctibus magna luce ignium ſingulis quinquennijs Romæ fiebat, magnis oratorũ & uatum certaminibus. Neq; omiſerim a quibuſdam traditum memoriæ, Heſiodum carminibus cum Homero in certamine poetarum contendiſſe, uictoremq; Heſiodum epigramma cum tripode in Helicone poſuiſſe. Erant præter hos plebeij ludi ſpectatiſſimi, qui exactis regibus pro plebis libertate primum dati ſunt: quos nonnulli poſt ſeceſſionem ad ſacrum montem inſtitutos ferunt, ob conſociatos patrum plebisq; animos, quos poſtea Lucius Sylla, perdomitis hoſtibus, magna plebis expectatione reſtituit: quorum ædiles plebis arbitri & moderatores erant, in quorum celebritate ſeruatum meminimus, ut quoties inſtaurarentur, ab his ludorum cauſa epulum daretur, quos ex uarijs cauſis non ſemel inſtauratos comperimus. Cereales uero quin in Cereris honorem magnificentiſſime fierent, nulla controuerſia eſt, quos circenſes dictos nonnulli uolunt: nam & deorũ imagines in his longo ordine produci, & circum metas curſu contẽdere ſolebant, ouumq; in cerealis pompæ apparatu numerabatur primum, in quibus peruigilia noctu fiebãt, ſicut in ſacris Iſidis excubiæ: in his quoq; ædiles plebis pro equorum curſu plerunque gladiatorum certamẽ exhibuere. Cereri enim ad quintum calendas Aprilis annis ſingulis Romani rem diuinam more patrio facere aſſuerant: quæ ſacra, quod e Græcia translata eſſent, & per Græcos curata, Græca dicta ſunt. Fuiſſe enim in Græcia ſacra Eleuſinæ Cereris ſpectatiſſima, autores memorant, quæ obſcura luce fiebant, ſacerdoteſq; facibus diſcurrẽtes curſu phanatico ſacra peragebant, à quibus uelut ſanctiſſimis & impollutis, impij conſceleratiq; amouebantur uoce præconis, ita ut templum uelut omni religione ſanctum, alicuius criminis aut noxæ conſcio adire non liceret, quod ſi quis adijſſet non initiatus, capite luebat, ad quod Nero conſcientia ſceleris agitatus, ingredi ueritus fuit. Non ſic Antoninus Philoſophus Auguſtus: nam fretus innocẽtia & uitæ integritate, ſine diſcrimine adiuit. Cuius myſteria magno ſilẽtio inclyta, uelut arcanum quid ſanctũq; in uulgus efferre non licebat. Quod ſacrũ a ſolis matronis fiebat annis ſingulis. Romaniq; in toga cãdida ſpectare ludos, mulieresq; in ueſte alba pariter ſacrum facere ſolebãt: in quo id fuit obſeruatũ, ut tũc dijs gratũ eſſe cenſerent, ſi a lætis, nec funere pollutis celebraretur. Vtq; in ſacris Cereris, ante noctẽ epuletur nemo, atq;

Triplex ludicrũ quinquẽnale.

Tragœdorũ certamen.

Hirc⁹ tragœdi præmium.

Poetarũ certamen in Elide

Ludi plebeij

Ludi Cereales ſeu Circẽces.

a uino in primis & Venere abſtineãt. Vtq; quinto quoq; anno ex Sibyllinis carminib⁹ prodigiorum cauſa ieiunium fiat: inter quæ præcipuum fuit, ut ſacris initiatos, calda ablueręt primũ, quod caſtitati præeſſe duceręt. Apud Athenas in ſacris Cereris, quæ dicuntur Adonia, mulieres ſimulacra defunctorũ efferre, multaq; funeſta & calamitoſa iuſto comploratu & gemitu effingere traduntur: in cuius ſacrificio Atticæ uirgines inter ſolennia, repoſita ciſtis ſacra capitibus ꝗ occulte deferunt, quum Cereri ſacrum ꝗ occultiſſimis cæremoniĳs fieret: quippe prophano homini Cereris mundũ uidere nefas erat. Apud Siculos uero Cereri & Proſerpinæ diuerſo anni tempore ſacrum fit: Proſerpinæ enim maturis meſſibus, decem feſtos agunt dies: Cereri uero, quum ſemen in terram mittitur. Græcis autem in tribus ludis, præterquam in Cerealib⁹, accenſas faces geſtare uetus mos habuit, in Prometheis, in Vulcaniĳs, in Panathenaicis. Præter hos fuere ludi martiales Marti dicati, & aliĳ piſcatoriĳ, ex quæſtu piſcantium: aliĳ caſtrenſes, q in caſtris prætorianis plerunq; cum uenatiõe dabantur: nonnulli miſcellanei, ex ludionum multiplici genere: aliĳ Palatini, in Palatio triduo celebrari ſoliti in diui Iuliĳ honorem, qui uictam armis rempublicam in dominationẽ uertit: aliĳ Capitolini, ꝙ Iupiter optimus maximus ſuam ſedem ſeruaſſet, qui aliĳs ſolẽnibus additi, collegiumq; nouũ (aurore ſenatu) inſtitutum fuit. Præcipui Auguſtales, quos Tiberiĳ tẽpore tribuni plebis in Auguſti honorem facere inſtituerunt. Athenis uero & in omni Græcia multiplices fuere ludi, in quibus ad aucupandam popularem gratiam, Theophraſtus fructũ diuitiarum putauit maximum: nã Panathenæa, Dionyſia, Scirophoria, Haloa, & Apaturia celebria fuere. Apud Lacedæmonios Gymnopodia, Hyacinthia & Chori. Patauiĳ, Ceſtici ab Antenore inuenti, quos inter reliꝗs annũeraſſe nõ ab re fuit. Illud utique uerum eſt, ꝙ quanuis ludorum multiplices ſpecies forent, tamen ædilitia largitiõe quatuor curari impenſius aſſuerant, Megalenſes, Funebres, Circenſes & Apollinares, magno ſemper apparatu & habitu, in quibus non tuba aut fiſtula, aut in aliĳs, ſed ſola tibia canebant. Quodq; uetuſto more quoties feſti ludi edebantur, illos omnis ætas, ſexus & ordo plerunq; coronati ſpectabant: quare Lucius Craſſus cognomẽto Diues, ꝙ corollas ex auro & argento imitatione foliorum in ludis populo dediſſet, celebri memoria habetur. Fuitq; priſci moris, ut populus in theatro uel circo ſæpe ludicrum a principe poſtularet, cuius præcipuo ſtudio teneretur: quotiesq; princeps aut imperator, qui perdomitis hoſtibus triumphaſſet, uel popularis homo plebi percharus, ad ludos & theatrum iret, quum primum in conſpectu prodiret, communi omnium plauſu & fauore concionis, faſtisq; acclamationibus totis theatris exciperetur: nonnunquam uniuerſus populus aduenienti principi aſſurgere, & lacernas deponere ſolebant, ut togati apparerent, qui honor ſummis tantum ducibus, aut uiris ſumma integritate & fide ob merita in populum dabatur. Contra uero deformatus ignomina, aut infenſus infeſtusq; populo, clamoribus explodebatur & ſibilis. Tum ſi quando ludi remiſſe & leniter, aut non legitime celebrarentur, uel ſi quo infortunio aut caſu repente cõſtitiſſent, aut ſi tibicen conticuiſſet, uel inter ſolennia ludorum commiſſo ſpectaculo, ex ſubita lætitia ad repentinum motum tranſlati eſſenr, aut ſi in enunciandis ludis uerſu ædilis erraſſet, aut uerbo, uel ante commiſſionem ludorum, ſiue dum eduntur, tumultus repens, aut alipuid triſte auribus oculiſue occurriſſet, & ex uariĳs cauſis, tanquam ſi nefario ſcelere polluti eſſent, eiuſmodi admiſſa, ludorum inſtauratione procurabantur & expiabantur. Cũ eñ pompa duceretur, ꝙ obuius ſeruus loris medio circo uapularet, infauſto augurio ludos pollutos pontifices putarunt. Et quum in cæremoniarum apparatu tenſa procederet, equo cõſternato, auriga habenas ſiniſtra corirpuiſſet, currumq; perperam egiſſet & circunflexiſſet, uelut ominoſum, ludorum inſtauratione opus eſſe iudicarunt.

Sacra Cereris apud Athenas.

Martiales. Piſcatoriĳ. Caſtrenses. Miſcellanei. Palatini.

Auguſtales. Ludi multiplices in Græcia.

Lacedæmoniĳ Ludi quatuor impenſius currati.

Spectatores coronati.

Honor principi theatrũ ingredienti exhibitus.

Cum ludi minus bene agerentur.

Qui eſſet urbis præfectus, quodue officium, quarumq; rerum cognitionem animaduerſionemq; haberet. Caput XX.

SOlitus Romanus fuiſſe, quum reges & poſtea conſules prætoresque reipublicæ cauſa abeſſent, ne quis repens tumultus fieret, neue urbs ſine imperio eſſet aut hoſtium incurſibus pateret, præfectum creare, qui urbi mœnibusq; præſideret, ius redderet & ſubitis mederetur, ſæpe notatum eſt: qui ſi quid in urbe tur/

Præfectus urbis ad quid creatus.

batum eſſet, quum res poſtularet, iuuentutem armare, & per loca oportuna diſpone/re, arma telaque in propugnaculis ingerere, caſtella communire, muros turresq; præ/ſidio firmare, atque omnia cuſtodijs uigilijsque inſtructa habere, portas claudere, pro portis ſtationes diſpoſitosque ſtationarios milites, ad tuendum populi quietem, tenere deberet. Et ne quid falleret, aut nudatum præſidijs eſſet, animaduertere & oculis perlu

Origo præfecturæ.

ſtrare, nihil deniq; curæ aut laboris omittere. Qui tametſi urbi præfectus foret, in ſubur bijs æquæ cognitionem animaduerſionemq; habebat, illiq; exercitus demãdato, & ge/rendi belli ſæpe negocium datum eſſe liquet. Quam præfecturam a prima antiquitate Romæ fuiſſe multiplici exemplo apparet: Siquidem a Romulo primus Romulius, à Tullo Hoſtilio Mumarti⁹, & Sp. Lucretius pater Lucretiæ, regnante Superbo, urbis præfecturam meruere, deinde conſulibus eam curationem demandarunt. Poſt aliquot

Præfectura intermiſſa ſæpe & reuocata.

uero ætates, tanquam non ciuile munus, a multis aſpernatum eſt, ita ut eam curationē uelut ignobilem, repudiantibus plurimis, Q. Seruilius ut altercationes dirimeret, fili/um ſubſtituerit, eumq; extra ſortem urbi præfecerit. Quam ſæpe intermiſſam fuiſſe cre dederim: quippe Auguſtus urbis præfecturam, tãquam nouum munus & officiũ, crea uit. Demum in tantum proceſſit, ut Nero a cognitionibus præfecturæ urbis, honoris initia auſpicaretur: & Piſo uiginti annos præfecturam urbis, uelut inſtar magni mune

Munera alia Præfecti.

ris, gerere non dubitarit. Extatq; diui Seueri epiſtola ad Fabium Cullconem, q̃ cogni/tio criminũ per totam Italiã ad præfectum urbis delegatur. Religandi quoq; ad inſu/las, uel deportandi quos delicti enormitas poſtulat, querelasq; ſeruorum libertorumq; audiendi, ſi de patronis dominisue querantur, ius illi poteſtasq; fuit: carniumq; & fori/boarij, piſcarij, & ſuarij cura cognitioq; ad eundem ſpectauit & pertinuit. Etiam ſena tum per urbis præfectum uocari & conſuli poſſe, atque abſentibus uel impeditis conſu/libus ſenatus conſultum fieri, nulla cõtrouerſia eſt. Deniq; diligẽter curare, ne q̃ pars urbis labaret, neue per occaſionem & licentiam aliquid plebs moliri poſſet: neue q̃d circa urbis cuſtodiam aut mun⁹ uigiliarum ſegniter exequutũ foret, quod ab homine impigro ante perſpici potuiſſet, præuidere præcauereq; debebat. tantiq; exẽpli fuit, ut quũ fœdiſſimo bello reſpublica afflictaretur, ſæpe urbi ſaluti fuiſſe & imperio, magnaq;

Præfecti qui deligebãtur.

attuliſſe præſidia compertum ſit. Sed notandum hunc præfectum, aut patritiæ gentis uirum, aut ſenatorem, deligi conſueſſe: idq; exemplo Marci Meſſalæ oratoris, qui Au/guſti tempore urbis præfect⁹ fuit, facile dignoſci, licet ſexto poſt die magiſtratu ſe ab/dicarit, non ingenuam & parum ciuilem poteſtatem eſſe ratus. Et tametſi Luciũ Piſo nem & Coſſum præfectos urbis uino indulſiſſe, & multum noctis conuiuij exegiſſe le/gamus, adeo ut biduum & duas noctes cum Tiberio largiore potu indulſerint, illos ta/men ſatis grauiter & inoffenſe urbis tutelam adminiſtraſſe, controuerſia non eſt. Proce

Præfecturæ honos & paulo poſt uilitas.

dente mox tempore, in tantum præfectura urbis proceſſit, ut Sabino Veſpaſiani fratri ad præfecturam proceſſiſſe, magni muneris loco fuerit: & Pertinax imperator ex præ/fectura urbis ad imperium prouectus ſit. Rurſus poſt aliquod interuallũ, tam infimæ ſortis habita eſt, ut Heliogabalus om̃es lenones ad præfecturam urbis prouehere deſti/narit. Qui uero præfectus Latinarum erat, etiam nõ ſenator fieri poterat: quippe quũ citra ætatem ſenatoriã ſæpe annis iunior crearetur ex nobiliorib⁹: idcirco præfecto La

Præfectus latinarum.

tinarum, ſenatum habere non licuiſſe notatum eſt: inter quos Marcus Antonin⁹ Philo ſophus, qui poſtea imperiauit, annis iunior præfecturã urbis geſſiſſe proditur. Aprie nenſibus quoq; in Neptuni Heliconij ſacro, quod cum Ionib⁹ cõmune fuit, iuuenis æta te uix adulta, præfect⁹ creabatur & rex. Ab Indis in ſex quinterniões urbis præfectura diuiditur: nãq; alij peregrinos recipiunt, alij uitã & mores notant, nonnulli defunctorũ bona mortesq; inquirũt, alij uendẽdis mercibus præſunt: multi uenditarũ rerũ exigũt decimas, ita ut om̃e ciuitatis regimẽ illi moderẽt. Græcis uero urbis p̃fect⁹ Ethnarches diceba, ipſaq; præfectura Ethnarchea. Præter quem fuit præturiarum cohortiũ præfe ctus, annonæq; & uigilium, qui in numero magiſtratum populi Romani non ſunt, ſed

Præfectus uigilum.

extra ordinem utilitatis cauſa creati. Ad præfectũ enim uigilum de incendiarijs, de fu ribus, de effractorib⁹, de receptatoribus, cognitio p̃tinuit. Auguſtus uero Octaui⁹ quũ plura orirẽt incẽdia Romæ, ſeptẽ cohortes opportunis locis cõſtituit, ut unaquæq; bi/

nas urbis regiões tueretur, quas præfecto uigilium ſubiecit. Præfectus uero annonæ ad leuandum frumenti inopiam, conuectis commeatibus, plerumq; urbi præfuit & imperio.

Præfectus anonæ

Præter quos fuit præfectus morum, quem cenſorem nuncupãt, & haud multo poſt, præfectus caſtrorum & legionum, ac præfectus palatij temporibus Cæſarum nouiſſimis additi, quæ dignitas proxima Cæſarum magnitudini fuit, cui præfecturæ Cleander a Commodo præpoſitus memoratur, qui propter morum inſolentiã, cum filijs una crudeli ſupplicio excarnificat⁹, pœnas dedit. Et ſimilis ſub Hadriano, qui depoſita palatij præfectura, ad ocium ſe tradedit, moriensq; inſcripſit tumulo, quod quum multos exegiſſet annos, ſeptem tantum uixit, quibus ocioſe dederat. Celebratur quoq; Opilius Macrinus, qui ex humili fortuna per Caracallam palatio præfectus, mox ad imperium cõſcendit.

Pręfectus morum

Præfectus caſtrorum, legionum & palatij.

Illud quoq; a ueteribus factitatum nouimus, ut quatuordecim curatores urbis una cum præfecto tam urbi quam urbanis negocijs præſint. Sed & illud notatũ, ad urbis præfectum appellationes omnium poteſtatum, & illorum qui in honore erãt, pertinuiſſe, ipſorumq; cognitionem animaduerſionemq; habuiſſe, quod quidem noua conſtitutione a poſteris ſeruatum eſt. Antea enim ex cõſtituto Neronis appellationes a iudicibus ad ſenatum fiebãt, cautumq; fuit, ut qui a priuatis iudicibus ad ſenatum prouocaſſent, tantum pecuniæ pœnæ nomine exoluere cogerentur, quantum qui imperatorem appellaſſent. A ſenatu uero ad principem appellare non licere, oratione diui Hadriani cauebatur: nec a præfecto prætorio, q principis locum tenuit, appellare licuit. C. tamen Caligula nimias appellationes inhibuiſſe fertur, liberamq; iuriſdictionẽ magiſtratibus dediſſe, ita ut ſine appellatione iudicatum exquerentur, & placita ſeruarẽt.

14. urbis curatores.

Appellatiões oĩm poteſtatũ ad urbis pręfectũ pertinere.

D. Hadriani edictum.

Appellationes nimię inhibitæ.

Quinetiã illud quæſitũ eſt, an tutorũ curatorum, qui nequiter & inofficioſe in tutela curaq; de officio decedentes, uerſati fuiſſent: aut filiorum, qui parentes quos uenerari decet, contumelijs probriſq; affeciſſent, in eoſq; turpiſſimum facinus admittentes, impias manus intuliſſent: cognitiõem animaduerſiõemq; præfectus haberet. Et placuit ab urbis præfecto in tutores curatoreſq;, qui in euidenti calumnia tutelam curamq; geſſiſſent: aut in filios, qui parentum dicto contumaces, & min⁹ audientes forẽt, animaduerti cognoſciq; poſſe: quod quidem tam legibus & ſenatuſconſultis, quam decretis edictisq; principum alijs ſuper alia editis & promulgatis, ſancitum eſt.

Miraculum de homine, qui extruſus e carcere, rurſusq; in eum intruſus, inferna ſe loca adiuiſſe enarauit. Caput XXI.

INter fabula miracula, & puerilibus fabulis ſimilia, multas magnasque res, quæ uix credi dicique poſſunt, nullum tam impudens mendacium creditum eſt, q̃ q̊d ad hoſce annos in Pelignis eueniſſe dicunt, quod quum nouum commentũ putaretur, & temere uulgatum, id uerum poſtea fuiſſe, tam fama celebri, quæ ubiq; peruaſit & uulgata eſt, quam multorum teſtimonio, qui rem geſtam dicere, non fictis ſermonibus, ſed certiſſimis experimentis compertum eſt. Quo autem pacto ſe res habuerit, hoc traditur modo: In Pelignis oppidum uetuſtum eſt, cuius nomen prætereo libẽs, licet obſcura origine, haud tamen ignobile. in eo dominus, qui urbi præerat, ſuperbe auareq; ciuibus imperitabat, ac trucibus dictis factisq; in ſubditos ſeruilem in modum animauertere ſolebat, eoſq; licet imperata facerent, neq; ſegniter mandata exequerentur, ob leues plerunq; cauſas, pœnis & damno mulctabat. Forte autem quum homo q̃ſpiam alioqui bon⁹, ſed tenui re familliari, inops atq; deſpectus, ipſius domini uenaticũ canem, cuius miro ſtudio tenebat, ita uerbere affeciſſet, ut ob id periſſe putaretur: quũ id dominus reſciſſet, uehementer offenſus, eum truci & minaci uultu grauiter increpitum, in peſſimum coniecit carcerem: ibiq; quum uinct⁹ graui cuſtodia teneretur poſt aliquot dies, hi quibus diligens ipſius cura mandata erat, clauſo iam carcere, & tam foribus quam omni aditu perſepto, ne elabi poſſet, quum ad illum accederent, ut ſolebãt, in eodem intus carcere nuſquam inuenere: qui diu conquiſitus, quum non appareret, nullumq; effugij ueſtigium extaret, rem ad dominum detulere: quod quum credi uix poſſet, ipſeq; mirum in modum obſtupefieret, poſt tres ferme dies iiſdem foribus peſſulo firmatis, idẽ ipſe q modo carceri addict⁹ fuerat, imprudẽtibus oĩbus, & nemine conſcio, rurſus in eodẽ int⁹ carcere intruſus apparuit: cuſtodeſq;, ut cibũ afferrent, aduoca-

uitæq quũ propere acceſſiſſent, oẽsq; miraculo obſtupefierent, eum uultu tetro & hor/
ribili facie, luxatisque membris, aliter longe atque pridem fuerant, conſpexere: quem
quum interrogaſſent, unde elapſus & rurſus in eodem inruſus carcere foret, quibusq;
in locis fuiſſet, & unde tam fœdo & tetro cultu emerſiſſet: ipſe uelut elinguis, quum nul/
lum proferret uerbum, ſed attonito ſtupendiq; ſimilis foret, ut ad dominum quantocy/
us admitteretur, poſtulauit: habere quod illi propere nunciaret, magnum, nec differen
dum. Cumq; ad eum protinus admiſſus eſſet, rem mirificã & admirabiliem, ac dictu
audituq; formidoloſa, & uix credenda miracula dicere orſus fuit: Nam ſe ab inferis (ſi
libet credere) remiſſum enarauit: ſiquidem quum diutius carceris ſqualorem ferre ne/
quiret, ſeu deſperatione uictus, ſeu iudicium reformidans, inops conſilij, malum dæmo
nem ut ſibi præſto eſſet, ſeq; ex tam tetro carcere relaxaret, aduocaſſe dixit. Nec multo
poſt, dæmonem fœdo aſpectu & terribili facie in eodem intus carcere aſpexiſſe, & ſecũ
pactum fuiſſe, ab eodemq; & ferreis clauſtris, non ſine graui preſſura extruſum, in loca
deinde inferna & profundas uaſtitates, ac fundum telluris intimæ actum eſſe præcipi/
tem, ſingulaq; luſtraſſe: impiorũq; ſupplicia, & ſedes conceleratas, æternasq; tenebras,
& ærunas uidiſſe, ac loca fœda & formidoloſa, regesq; & ſummos duces in abrupto hia/
tu & profundo uoraginis denſa merſos caligine affligari, & furiarum ardentibus faci/
bus agitari: gemitusq; & eiulatus, ac dies noctesque ploratus mulierum & uirorum au/
diſſe: pontificesq; uidiſſe infulis & trabeis, purpura & auro diſtinctis, ac gemmis orna/
tos, aliasq; miſerabiles facies omnis generis hominum, ætatum & ordinũ, in cultu uario
afflictos, & iacentes inter præaltas uoragines, alios immenſo limo hauſtos æternis ſup/
plicijs & nocte cruciari, ipſorumq; dãnata ſcelera ſempiterno dolore puniri, inter quos
plures quos nouerat in uita, adnotauit, & præcipue intimum familiarem, quem dum in
uita ageret, æqualẽ ſodalemq; habuerat, alloquutũ dixit: ad eo probe agnitus, & niti ſa
tis ſermone reqſitus fuit, qd retũ ageretur, & quid reliq ſpei ſibi foret. Ipſeq; quum præ
graui ſeruitio & crudeli dominatu, uſq; premi reſpondiſſet, illũ mandaſſe, ut domino
enũciaret, caueret neqd tale ageret in poſterum, neue graui tributo & iniquo uectigali
ſubditos opprimeret: nãq; illi uacuã ſedẽ, quã ꝓpe cernebat, præſtitutã eſſe prædixit. Et
ut haud dubiꝰ promiſſi foret, fideq; ut dicto haberet, meminiſſe (inqt) illum debere ſe
creti cõſilij & mutuæ pactionis, quam dum una militarent, & in caſtris agerẽt, clam ini
uiſſent, quorũ nemo particeps aut conſcius unꝗ fuit: quod cõſilium quũ memoriter il/
le enũciaſſet, & nõ ſolum dicta conuentaq;, ſed & ſingula uerba ſpõſionesq;, qbus uter
q; aſtrictus erat, recẽſuiſſet, ipſum dominum ordine hæc audientẽ, animo ſerio & atten
tiore factũ, mirũ in modũ obſtupuiſſe, ingensq; animo formido in cuſſa fuit, cõſideran/
ti quonã modo, quæ ſoli ſibi credita, & nulli unꝗ enũciata fuere, homo ille hebes & tar/
dus ingenio, quaſi numine afflatus, explorata haberet, eaq; uultu interrito enũciaret.
Adijciũt miraculo, eundẽ interrogaſſe illum cũ quo tũc ſermo erat apud inferos, q ni
tido cultu ueſtituq; apparato uidebatur, nunqd aliquo cruciatu affligarentur, q inſi/
gni ueſte & auro conſpicui forent: illumq; reſpondiſſe, perenni incendio, interq; maxi/
mos cruciatus, & ſempiterno dolore uſque premi & affligari, idque totum quod auro &
purpura fulgeret, ignem atq; incendium eſſe. Et quum ipſe id experiri nolens propius
manum purpuræ admouiſſet, admonitum ab eo fuiſſe, ne tãgeret, & tamen efficere ne/
quiſſe, ut nõ ex caloris afflatu palmã ſibi manus, quam tunc oſtendebat, incẽdio & ipſi
purpuræ admotam deflagraret. Erat enim puſtulis liuentibus, & tetris hulceribꝰ uelu
ti tabe & igne ſacro, maloq; quod latius ſerpere uidebatur, fere cõſumpta. Referũt præ
terea, qui illũ adiuere, eum poſtquã ab inferis emerſit, quaſi mẽte cõſternata, hebetique
aurium, oculorumque ſenſu affectus foret, ſemper cogitabundum rarũ prodijſſe ſermo
nem, uixq; ſæpius interrogatum colloquenti reſpondiſſe. Vultu uero tam tetro, & aſpe
ctu tam deformi, reuertiſſe, ut qui dudũ a cõiuge & liberis ꝓbe & agnitus foret, is poſtꝗ
remeauit ab inferis, tam diro uultu, totiusq; facie corporis diſſimilis effectus eſt, ut uix
eũdẽ illũ eſſe crederẽt. ſæpiꝰq; obortis lachrymis, ob faciei diritatẽ et ſpeciem hoĩs fœdiſ
ſime mutatã, notatã, notos affinesq; ipſũ alloquutos fuiſſe: ægreq; ut ante obitũ, q mox
cõſequutꝰ eſt, res ſuas diſpẽſaret, ac liberis & poſteritati conſuleret, uitæ ſpatiũ habuiſſe.

Quod militum ordines, cuiusue generis in Romana militia olim militare conſuerant, & qui apud exteros. Capuu XXII.

Roarij.

MIlitum ordines, quos Romani duces habuere, quibus res magnas geſſere, hi ferme traduntur, nomine diuerſi: nãq; rorarij, dicti, cum quibus primi erãt congreſſus, qui leuibus muniti armis, parmam & gladium gerentes, ſicut ros ante pluuiam, ſic priuſquam procurrerent, aut acies admouerent, hoſtem inceſſebant, & primos concurſus excipiebant. Præmittebatur enim leuis armatura, quæ eliceret, & hoſtem gradu moueret, mox equitatum libero curſu & robora legionum immittebant, quæ longius pellerent & fugarent. Qui etiam anteſignani, eo quod primi agminis erãt, dicti: ſicut apud Perſas homotimi milites in principijs erant, qui magnopere apud reges nobilitati ſunt, inter quos peltati & cetrati, qui peltas cetrasque .(ſcutorum enim genera ſunt) deferebant, haud multo diſcrimine diuerſas. pelta enim cætræ haud diſſimilis eſt: nanq; erat cetra ſcutum ex loro, quo Aphri, Hiſpani, Galli & Perſæ plerunq; uſi ſunt, in rhombi figuram: pelta uero, breue ſcutum inſtar lunæ: parma, figuræ latioris & circularis. Luſitanis uero ſcuta fuere duorum pedum latitudinis, quæ nec fibula, nec anſa, nec loro nectebant. Numidica ex corijs ſicut Græcis. Orectanis & Gallis quandoque pro munimento fuit pelta, que eis erant enſes obtuſa cuſpide, ſcuta uero debilia. Hiphicrates quoque pro parma militibus peltam dedit, haſtæq; modum duplicauit, & gladios longiores fecit, quare pelteaſtæ appellati. Thracibus & Belgis dabatur pelta, quam meridẽ dixere. Liguribus ænea parma. Sardis pugio cum pelta. Celtiberis leue ſcutum & rotundum. Caius uero Marius parmulas militibus inhibuit, illas minus habiles & ſuperuacuas arbitratus. Romani autem clypeos peditibus, ſcuta equitibus dedere: quos quidem milites a prima origine clypeis uſos comperimus. poſtquam uero ſtipendiarij facti ſunt, mutato armorum genere, ſcuta maius tegmentum pro clypeis accepere, ſicut Latini populi (quare ſcutatæ & cetratæ cohortes dictæ) quæ ex cratibus plerunque intexebant. Antea enim Romulus Argolico ſcuto utebatur. Poſt uero ictum cum Tario fœdus, Romani, dimiſſo Argolico, Sabinorum accepere ſcuta, ſuaque Romulus cum Sabinis arma commutauit, quibus poſtea Romani uſi ſunt. Samnitibus lata, ad ſummum æquali faſtigio fuere, in imo uero cuneata. Marſis ampliſſima, quæ decumana dicta ſunt. Lucani quoq; ſcuta ex uimine confecta, corijs tegebãt. Græci frequenter ruſſatis, Carthaginenſes albis, nonnunquam clypeis diuerſa inſigna ferentibus, utebantur: Corinthij rubris. Alba uero ſerte ſcuta, Romanis erat ignominiæ loco: nam fortes utebantur pictis. Pœni ex auro ſculptis imaginib⁹. Germani ſcuta lectiſſimis coloribus diſtinxere. Græci quoque diuerſa inſigna, & numina addidere: quippe Græcorum clypeis Neptunus erat, Troianorum Mineruæ, Vlyſſes Delphinis inſigne in ſcuto prætulit, Agamemnon formidinem capite leonino cum epigrammate. Niciæ ſcutum auro fulgebat & purpura. Lacedæmonij Λ, Meſſenij μ, litera deſcripſere. Alcibiades Cupidinem cum ſagittis, Neocorus Aliarcus draconem, Demoſthenes in ſcuto aureis literis Bonam Fortunam inſcripſit: Legio ad Cordubã Pompeij nomen. Perſis uero cratis erat in manu læna, gladius uel ſecuris in dextris. Fertur Alexãder Macedo argyroaſpidas ab argenteis clypeis, ſicut Alexãder Seuerus imperator chryſoaſpidas ab aureis nuncupaſſe: id quod a Samnitibus fuit uſurpatum, ut argẽteis aureisq; ſcutis ornarentur. Galatæ animalium formas æneas ſcuto effinxere, ſicut Lacedæmonius quiſpiam in ingenti ſcuto muſcã effictã habuit: & Hanno Carthaginenſis argento clypeo cum imagine Barchini Haſdrubalis conſpicuus erat: Cleomenes uero docuit Lacedæmonios, clypeos nõ annulo ſuſpenſum, ſed brachio innexũ habere, quo ſe firmius protegerent. Philipomenes Achæis, cum antea ſcutis leuiorib⁹, & ad protegenda corpora minus habilibus uterentur, pro ſcuto clypeum, pro haſtili ſariſſam dedit. Qui tamen ſcutati pedites ferras ocreas in dextro crure induebant, ne crure effracto, neci expoſiti forent. Sarmatis uero nulla ſcuta fuere: nanque in conflictu præliorum defendi ſcuto inhiberentur: itaque ad uulnere expoſiti, toto corpore patebant. Deinde pilani, qui pilis depugnabãt, dicti. Fuit. enim Pilũ haſtile, habẽs & ferrum pedale, & trigonum ſtylo præacuto, quod ſtupa colligatum emittebant, in-

Numidica. Pelteaſtæ. Merides. ęneę Parma ęnea. Clypei. Scuta. Scutũ Argolicum. Decumana ſcuta. Ruſati. Gentium diuerſi clypei. Principiũ ac Ducum. Gentium. Hanno. Lacedæmonij. Achæi. Sariſſa. Sarmatæ. Pilani. Pilum.

aſſumptumq; mox deturbarent, eſſentq; arbitri totius imperij & moderatores. qui etiã ſpeculatorũ ordinem habebant promptiſſimorum, qui circa ducis latera excubabant: unde magni ſæpe duces adiumenta ſumpſere: quippe Aphricanus primus fortiſſimũ quenq; delegit, qui ab eo non diſcederent, & cætero belli munere uacarẽt. Sequuti deinde conſules & demum Cæſares, cohortes circa latera, ueluti firma & ualida præſidia habuerunt. In urbe quoq; ex præfectura Rheatina delecti milites ad latera cõſulum excubantes, ſæpe reipub. operam nauarunt. Manus quoq; equitum Romanorũ armata, præſidij cauſa ſenatui plerũq; affuit. Cato quoq; promptos circa ſe Firmianos habuiſſe fertur. Fuitq; moris populi Romani, ſociali fide & fœdere iunctis, quos reges appellaſſet, turmam equitum Romanorum honoris cauſa, & militare cuſtodiam uelut præſidium impartiri. Reges quoq; Aſiæ, militum cohortes & robora uirorum habuere, quos *Agraſpidas a genere armorum nuncuparunt. Lacedæmoniorũ reges generoſiſſimos iuuenes trecentos habuere cuſtodes. Athenienſes ſacram cohortem, quæ ex ſe inuicem amantibus conſtabat: quæ etiam apud Thebanos fuit. Alexander Macedo clypeatos & Perſarum mille ſatellites excubitores adſciuit. Macedonum quoq; reges obſeruarũt nobilium liberos habere, qui noctu ſeruatis uicibus, pro foribus ubi rex quieſcebat, excubarent. Alexander Epiri ducentos Lucanorũ exules habuit expeditos. Arat⁹ uero ad corporis cuſtodiam delectos milites accepiſſe fertur. Piſiſtratus Corynephoros. Marius ſatellites quos uocauit Præcipites. Et Sulpitius tribunus, Marij tempore, manum equitum iuniorum cuſtodes aduocauit. Cũq; ſymbola in caſtris ab Antigono de nece Eumenis darentur, Macedones mille milites expeditos, ad ipſius cuſtodiam dederũt. Dionyſius prævalidis ſeruis latera muniuit, & efferis barbaris commiſit cuſtodiã, quos quum dimitti Plato ſuaſiſſet, pene in diſcrimen uitæ & diſſidium uenit. Petreius beneficiarijs & cetratis ſtipatus fuit. Apud Perſas turmæ immortalium, quæ ex decem millibus cõſtabant, ad extremos ſeruabantur caſus, qui aureos torques & manicatas tunicas habuere diſtinctas auro, ex quib⁹ mille ſelectis, Mellophoris dixere nomen: donec Theodoſio imperante, ab Ardaburio & nomen & genus immortalium deſiere: quorum inſtar ordo equitum apud Gallos fuit, quẽ Thymochreſiam, Græci ſomatophylacas uocant. Cyrus cuſtodes corporis eunuchos habuit, quo magis in officio eſſent, eos præter illecebras uoluptatum, firmiſſimum præſidium ratus. Indi uero reges, peruigiles mulieres habuere excubantes. Maſiniſſa parum hominibus credens, ſalutem ſuam canib⁹ uallauit. Iulius autem Cæſar, omiſſis excubijs, cuſtodes corporis nullos admiſit, ſatius arbitratus, ſemel morti ſuccumbere, quam metu aſſiduo detineri. Auguſtus Calagurritanorum & Germanorum manuũ aduocauit: ſicut Tiberius Germanos, & Galba euocatos. Caius autem Caligula Batauos. Antonin⁹ etiã Germanos equites acciuit. Traianus quoq; ſine ſtipatoribus, aut militari cuſtodia perdiu uixit. Fuitq; literis proditũ, excubias militares & corporis cuſtodes, non Cæſaribus modo, ſed Auguſtis mulieribus. ut matri & coniugi imperatoris, olim apparuiſſe. Secundi ordinis cohortium urbanarum milites ex Romanis frequenter adſcripti ſunt, ex quibus uexillares cohortes delegere. Tertij legionarij, qui legionibus adcripti militabant, qui tam ex ciuibus quã Latini nominis, & fœdere iunctis ciuitatibus ſacramento adſciti erant: quoq; facili⁹ dinoſcerentur, diuerſa habuere inſignia: nãque alijs prætoriani, alijs legionarij, atq; urbanarum cohortium milites utebantur inſignijs. Præter quos fuere cataphratti loricati eq tes, ferro muniti & fulti grauioribus armis, qui ſtabili gradu congredi, & uim excipere ſolebant: quibus arma erant, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære, haſta & gladi⁹: Caſſides uero & thoraces peditibus ſimiles. Hæc enim⁹ præ reliquis fortis & inuicta acies, tanto robore munimentoque fuiſſe traditur, ut trepidam diffidentemque aciem plerunque repararit. Erat enim manus hæc ualidiſſima, præq; cæteris terrori hoſtibus & formidini, ab hisq; gentes ſæpius ſubactæ fuerunt & domitæ: quibus & equis operimenta fuere lintea, quæ ferreis laminis inſtar plumæ nectebantur, profecto munimentum contra omne telum inſuperabile, quæ tanti fuere, ut eas Hiſphicrates cũ æneis cõmutarit, illasq; Atenienſibus dederit. Priſcis uero ſeculis perpauci linteis thoracibus (Homero teſte) depugnarunt. Maximæ uero firmitatis celebratur thorax ille linteus

Cohortes circa latera cõſulũ & Cæſarum.

Fœdere Ro. iuncti.

Reges Aſiæ.

**Argyraſpidæ.*

Lacedæmonij reges.

Athenienſes

Thebani.

Macedones.

Corynephori.

Præcipites.

Beneficiarij.

Cetrati.

Turmæ immortalium.

Mellophori.

Thymochreſia.

Cyrus.

Indi Reges.

Maſiniſſa.

Cataphrati

Cataphratorum arma.

Amaſis Aegypti regis, cuius ſingula filia trecentis ſexaginta alijs conſtabant, in q̃ ex
Thorax Amaſis regis auro & lana uerſiculore, diuerſis animalium figuris inſcriptæ eius uenationes erant.
Nonnunquam equites galeis & clypeis ferro coruſcantibus, in equis inſidentes pariter
ferro æreq; munitis, in acies prodiderunt: q licet multimodis munirentur armis, ſuras tñ
& forma nuda armis habebant, quo expeditiores pedibus forent, quos ſtarios uocatos
Statarij. ferunt, quippe graue agmẽ, qui niſi firma manu & lento greſſu prodibãt in aciem. Gal/
Crupellarij. li crupellarios uocarunt, quibus continuum tegmen erat ictibus impenetrabile. Perſæ
Clibanarij. clibanarios: quod erat ptoprium Sarmatarum, ferreis laminis, aut præduro corio cõſer
Equitũ Græcorũ ſpecies. to muniri: qui quum turmis inſtructi uadunt, mirum dictu quãti roboris quantæq; for
midinis ſint. Illorum uero pedeſtri pugna nihil ignauius. Græcis quoque diſſimiles eq
Hippotoxotæ tum fuere ſpecies: nam quidam hippotoxotæ dicti, alij ſcenophori, pleriq; Iphicratẽſes
ſummæ laudis, ſicut apud Romanos Fabiani: alij Dimachæ grauiorib⁹ armis, qui quũ
Scenophori opus eſt, pedeſtres fiunt acies: nonnulli hippægi: multi amphippi, qui equis duobus
Iphicratẽſes merebant. Vltra quos in Romanis caſtris Accenſi ſtipẽdia fecere, qui in demortuorum
locum ſuffecti, cooptatiue fuerãt, quaſi ad cẽſum adiecti, qui & adſcriptitij. q ſupplen
tes numerum militum, legionibus adſcribebãtur. Fuitq; nomen ordinis militaris ſicut
principes, commentarienſes, uel cornicularij. Inter leuis uero armaturæ milites, ferren
tarij non in poſtremis erant, funditores dicti, ex Balearibus frequentes, qui ſaxis & ſudi
bus, uelut nimbo grandinis, & omni genere telorum quæ feruntur, non autem gerunt,
procul hoſtem miſſilibus arcent, & in fugam agunt: nonnunquã enſe congrediunt co
minus, qui etiam in cornibus & hoſtem petere eminus ſolebant, quibus ſingulis tres fun
dæ e neruo uel iunco, aut ſetis ſimplici habena fuere: interdũ triplici ſcutali fundis, ſicut
ab Aegio, Patris & Dymis, funditores uſi ſunt, cum ſcuto & iaculo præſto, qui una cũ
ſagittarijs & iaculatoribus incedebant, qui uſus apud Indos præcipuus erat, ut miſſo la
pide, extremos pueri capillos attingant impune. Hi inferioris ordinis q̃ pedites, deſpe
ctiſſimiq; inter milites habiti ſunt: quare huic inconditæ turbæ, ad populandum uaſtã
dumq; agros magis q̃ iuſtæ pugnæ idoneæ, Cyrus ſeruos præfecit, quaſi illos non mili/
tare, ſed prædæ & rapinis aſſuetos, ſeruilia exercere duceret. Tametſi ſagittariorum &
funditorum plerunq; delecta manus non temere congreſſi, magna ad uictoriã momẽ/
ta fecere. Qui quidem ſagittarij cum thorace, tibialibus & pharetra, enſe accincti, non/
nunquam ſine pharetra cũ haſta & ſcuto præliabantur. Græcis uero, licet ex diuerſis
Sagittarij. Græci prouincijs funditores & ſagittarij ſtipendia fecerint, tamen Cirtei & Elymæi præcipui
habiti ſunt. Fertur Scipio Aphricanus aduerſus Numantinos dimicaturus, omnibus
centurijs delectos ſagittarijs funditoresq; miſcuiſſe: qua deſcriptione effecit, ut de Nu/
mantinis inſignem uictoriam tulerit. Metel⁹ quoq; ducens in Iugurtham, funditores
& ſagittarios inter manipulos diuiſit, ita ut parum abfuerit, quin ingenti uictoria poti
Calones. Lixæ. retur. Calones uero lixasq;, licet militiæ ſacramento adigi non ſolerent, ſiquidem ſerui/
lia miniſtrabant militibus, illos tamen in aciem prodijſſe, bonam fidelemq; operam rei
pub. ſæpe nauaſſe comperimus, tunc quũ acciſis rebus & re exterminata, militũq; fra
cta uirtute, militiã militare coacti ſunt: qui quod ligneas clauas uel uallũ geſtarẽt, di/
Calones unde dicti. cti calones fuere. Calas enim antiqui dixerunt fuſtes, quos ſerui portabant in comitatu
Calæ. dominorum, dum in expeditionem uadũt, ſeu apo ton calon. Lixæ quoq;, qui exercitũ
Brutiarij. ſequuti quæſtus cauſa, aquam militibus curabãt: Sicut Brutiarij, quorum opera ueluti
ſeruorum magiſtratus utebãtur, perſæpe militarunt, & munera fecerunt. Quum enim
ſecundo Punico bello poſt Canenſem cladem Brutij ad Hannibalẽ primi defeciſſent,
poſtea deuicto Hannibale, eos Romani, neq; milites ſcripſere, neq; pro ſocijs habuere,
ſed magiſtratibus præſtare iuſſerunt ſeruorum munia militiæ domiq;: ſicut Picẽtes, ob
initam cum Hanniballe ſocietatem, pro militari officio, uiatorum & tabellariorũ ope/
ras præbuere. Super eos q̃s dixi adnumerarẽtur caligati, quibus caligis militaribus uti
Picentes, permiſſum: tametſi pro caligatis omne militum gen⁹ a militari caliga, multi accipi cõ
Caligati. tendant: quæ quidem ferreis clauis multiplicibus munitæ erant. Præter quos legitimi
Legitimi. euocati, & tumultuarij milites fuere: legitimi, q̃d militiæ ſacramento iuſto delectu ad/
Euocati. ſcripti militebant: euocati, qui ex prouincijs ſocijsq; ciuitatib⁹ æquo iure & fœdere iun

ctis,non Latini nominis,militiæ munere fungebantur:qui non milites,ſed pro militibꝰ habiti ſunt. Milites enim nominis Latini,proxime morem Romanum inſtructi erãt, lingua,moribꝰ,armoꝝ genere congruentes,diſciplina denique & cultu Romano,q̃ plerunq; Gabino ritu toga circuncincta,ita ut lacinia reuocata,hominem cingeret,militarũt. Tumultuarij uero dicti,qui repentino aduentu hoſtium,quũ in diſcrimine extremo res foret,per trepidationem & metum raptim militiæ adſcribebantur. Etiam proletarios,& capite cenſos quandoq; munera feciſſe,& reipu.operam nauaſſe comperimus: Erant enim hi tenuiſſimi & modicarum facultatum,qui non ultra mille quingẽta æris in cenſum referebant,domi ad prolem excitandã deſtinati,dimiſſa militia,& ſacramento ſoluti, qui temporibus reipu.difficilimis, quum undiq; imperium fluctuaret,rebus abſciſſis,milites quandoq; ſcripti ſunt. Sicut quum poſt Canenſem pugnam,ſeruitia, obæratos & mercenarios,ac capitalia auſos,militiæ ſacramento adigere populus coactus fuit,numero octo millium, qui in exemplum iuſti militis militarũt,quos uolones dixere, q̃ ſpõte militiæ adſciti,libertatis ſtudio militiã meruiſſent. Fuitq; animaduerſum,in Romanis caſtris,niſi ingenuos & libertinos ſeruitute exemptos,militiam meruiſſe neminem, præter q̃ ſecundo Punico bello,quo Hannibal Pœnus Italiam omĩ clade belli peruaſtabat,quo populus Romanꝰ extremo diſcrimine adactus,rem deſuetã uſurpauit,primũq; ſeruitia ſacramento adegit. Poſtea ſociali bello ex libertinis duodecim cohortes bonã fidelemq; operam reipu.nauarunt. Mox Iulius Cæſar ex magna parte perdomitis hoſtibus,quum ob bellorum clades in locum decedẽtium nullos ſufficere uideret,ſeruos commodatos militiæ adſcripſit. Auguſtꝰ quoq; Octauius bello Illyrico & Germanico cohortes libertoꝝ legit, quos uoluntarios appellauit,illoſq; cum ingenuis commiſceri,aut eodem uti armorum genere uetuit. Hos quoq; Romæ incendioꝝ cauſa,& ſi grauior tumultus oriretur,inſtructos paratoſq; habuit. Ipſe enim ſeruos,qui ciuilibus bellis ſtipẽdia fecerãt,cõfectis bellis,dominis reſtituit. Lapſis inde temporibꝰ, Antoninus Cæſar uoluntarios,quos obſequẽtes latrones uocauit,& gladiatores contra hoſtes ꝑpotẽtes militiæ armauit. Cleomenes q̃q; dux Lacedæmonioꝝ,ſeruitia ad nouem milia libertate donaſſe, & militiæ adſcripſiſſe fertur, quũ bellis attriti milite indigerent. Sed tamen capite cenſos propter inopiã & modicã rem familiarem,diu ſacramẽto adſcribere non licuit:donec C. Marius capite cẽſos militiæ muneribꝰ fungi, & militare coegit,q̃ in exẽplum iuſti militis militarunt. Poſtremo cauſarij dicti,quibus cauſæ ne mererent,legitime ſuppetebant:ſicut beneficiarij,q̃ perfuncti militia, & data miſſione,poſt nauatã inſigniter operã,muneris uacatiõe donati & militia miſſi fuere:tametſi beneficiarios,q̃ beneficio tribunoꝝ ad militiam euecti erant,nõnulli dictos credant.

Milites nominis latini — *Volones.* — *Voluntarij.* — *Cauſarij.* — *Beneficiarij.*

Tria enim fuere miſſionum genera,quibus milites exautorabant̃:Honeſta:quũ emeritis ſtipendijs,& functis cõmodis miſſiorũ,uacationis munere donant̃,quo tẽpore ſcuta,gladios & arma dicabant Laribus,ſicut gladiatores Herculi, quod dijs iuuãtibus ꝑfuncti militia,rudem accepiſſent:quod miſſionis tẽpus,militi quinquagenario erat definitũ. Alij,niſi decimo ſtipendia meruiſſent,miſſionẽ petere,neminem putarũt poſſe. More tñ Romano,militare ſacramẽtum in undecimum diffundebatur annũ:quo exacto,militia perfunctis miſſio dabatur. Deinde ut decimuſſextus annus ſtipendij finẽ faceret,Tiberio imperante cautũ fuit,qui etiam militiæ tẽpus ad uigeſimum annũ ꝓpagauit,cauitq; ut niſi poſt uigeſimũ annum,miſſio militi non daretur:prætorianæ uero cohortes,niſi annis ſedecim militaſſent,ad penates & domeſticos Lares non remittebant. Apud Aſſyrios aũt Ninus Semiramis filius,annis ſingulis copias ſacramẽto ſolutas domũ remiſit. Rurſus nouos milites,militiæ ſacramẽto, nullo præſtituto tẽpore, adegit:quos tñ ultra annũ militiæ nunq̃ adſcripſit. Cauſaria uero miſſio dicit̃,quũ ſenectã aut ualetudine aduerſa,uitioue corporis,domos uellẽt aut res inuiſere ſuas,uel uiribus paꝝ ualidi,minus idonei muneribꝰ eſſent. Ignominioſa,quæ & ꝓbroſa dicitur,quũ militi ob delictũ & graue crimẽ,qbꝰ reus agitur,ut q̃ transfuga, deſertor,aut fugitiuus arguit̃,uel timide et diffidẽter cũ hoſte cõgredit̃, ignoĩa notatꝰ, et militia exautoratus fuit:in q̃ re licet animaduertere,q̃ ſi tribunꝰ militẽ exautorauit,hoc ẽ,inſignia militaria illi ademit,infamia q̃q; affeciſſe uidebat̃. Poſt aliquot uero tẽpeſtates,noui milites

Tria miſſionũ genera. — *Cauſaria miſſio.* — *Ignominioſa.* — *Militia exautorati.*

nominibus uariꝭs à Cæſaribus, penes quos fuit ius arbitriumq; rerum omnium, militiæ
Militia exauctorati.
Militũ uaria nomina.
adigi cœpere: nã præter gregorios, qui uiliſſimi inter milites ſunt, fuere legionarꝭ, ala/
rꝭ & manipulares, qui in legionibus, alis, uel manipulis militabant: ex quibus Nero Au
guſtianos, & diuus Claudius Dacisſanos milites legit. Probus uero Decimanos, Alexã
der Seuerus Oſtenſionales, Tiberius Vigeſimanos, & aliꝭ Primanos, Secũdanos, Quar
tanos, Quartadecimanos, Vndeuigeſimanos, Duodeuigeſimanos à legionũ numero,
magnæ & expertæ uirtutis. Apud Spartanos Neodomadæ omnium habentur fortiſſi/
mi, quos Perſæ gardates dicunt. Antonius Cæſar lectos milites, Pitamitẽ & Laconi/
cam centuriam appellauit. Aegyptiꝭ & Aethiopes, calaſiries & hermothybies: Antio/
chus alam mille equitum, * Gencam: Dion uero Dionianos. Illud tamen ad memoriã
inſigne eſt, milites Romani nominis à condita urbe ad tribunos militares, & captam à
Gallis urbem, per annos fere trecentos quinquaginta ſuo ſumptu & impenſa meruiſſe,
Ro initio nullis ſtipendiꝭs militabant.
ac ſtipendia feciſſe. parte enim anni ſub pellibus militabant: parte uero, liberis, uxori &
penatibus, ſibiq; ac familiæ, agrum colendo, & rei ruſticæ nauando operã, neceſſaria pa
rabãt. Quo autem tempore Veꝭ diutina obſidione & inteſtino malo obſeſſi fuere, quũ
hyemare oporteret in caſtris, Romani utili & neceſſario exemplo docti, militib⁹ ſtipen
dium de publico ſtatuere, tunc primũ collata ſtipe, æra militibus cõſtituta ſunt. Et de
inceps reliqua militia, ſumptu & ære publico meruere. Nonnulli Anxure capto ſub tri
bunis militaribus, patres ſtipendium annuum militibus decreuiſſe memorant: ꝗ qui
dem denis aſſibus in dies ſingulos taxabatur. Poſtea Tiberio regnãte, ſinguli denarꝭ di
urni dati, prætorianis uero bini. Scipio Aphrican⁹ inſtituit, ut prætorianis ſexquplex
ſtipendium daretur, hoc eſt, integrum & dimidiatum. Domitianus, quartũ ſtipendiũ
aureos ternos, militi tradidiſſe fertur. Apud Germanos epulæ & largi conuictus mili/
ti pro ſtipendio fuere. Cyrus ternos obolos ſingulis nautis ſtipendium dedit, ꝗbus Ly
ſander unum adꝭci ꝑcurauit. Aegyptꝭ calaſirꝭs & hermothybꝭs, quos præcipuos ha
Calaſiries.
Hermothybꝭ
Milites mercenarꝭ.
bebant milites, præter prædia dabant panis toſti pondera definita, & carnis bubulæ mi
nas ſingulis: uini uero ſextarios quaternos. Mercenario milite populus Roman⁹ perra
ro adiutus fuit: ſolũ enim Punico bello Q. Fabio Maximo, & T. Sempronio Graccho
cõſulibus, ope externa adiutus, bella geſſit, & Hiſpania, Celtiberi ſtipẽdiarꝭ militis au
xilio fultus, legiones duxit, quos latrones, ꝗ mercede militarent, quaſi ſerulentes, nun/
cupauit antiquitas, qui plerũq; circa imperatoris latera excubebant. Galli geſſatas uo
cant milites mercenarios. Inter cæteros Cares mercede militaſſe, & auxilia conduxiſſe
traduntur, ideo uiliores habiti. Fertur tamen Pruſias conductis in Tracia mercenarꝭs
militibus, ita Byzantios obſẽdiſſe, ut extra mœnia ꝓgredi nequirent. Parthi nec merce
narios, nec ordinarios habent exercitus, quibus nec certa imperia, nec duces erant. Sed
poſtquam iuſſu regis ad bellum educti fuerant, confectis bellis, ad ꝓpria dilapſi, nullã
mercedem ſtipendiorum perferunt, niſi prædam. Britãni non ære ſignato militant, ſed
aurum, argentum, & alia metalla præcium uictoriæ ferunt. Scythis, niſi capite hoſtis
oblato, miles prædæ particeps fieri nequit. Chꝭ autem quũ ſeruis mercenarꝭs pro mili
te uterentur, bello ſubacti, ſeruis proprꝭs uincti traditi, & in exilium acti ſunt, ſicut Sy
racuſis aliquãdo poſſeſſores à clientibus exacti fuere. Fertur uero Cato ſenior cum Cel
Armorũ militariũ atq; ornatuũ apud uarias gẽtes diuerſitas.
tiberorum manum ducentis talentis, & nimis magno ſtipendio cõduxiſſet, & ob id in/
crepitus ab amicis foret, ꝗ ſummam nunquam exoluere ualeret, reſpondiſſe: ſi uiceri/
mus, ex hoſtili præda illis ſatis fiet: ſi uicti forſan erimus, nõ habebunt unde petãt. Fuit
præterea memoriæ literis proditum, apud tot diſſonas gentes, linguis moribusq; diffe/
rẽtes, auria etiã armoꝝ ſpecie & diſſimili ornatu milites in aciẽ prodire, & cũ hoſtibus
Vaſcones.
Aetoli.
Pelaſgi.
Albani.
Iberi.
Sacæ.
Lacones.
congredi conſueſſe, quem ſibi quiſq; proprium & peculiarem fecit. Etenim Vaſcones
tecto capite, aut cũ galea pugnare nefas habent. Aetoli & Pelaſgi dextro pede nudo di
micant, & ſiniſtro crure ueſtito armis. Albani & Iberi feraꝝ tergore caput amicti. Sacæ
Scythica gens, criſtatis galeis in acutũ deſinentibus. Lacones pileati. Perſæ turrito pi
leo. Luſitani criſtata galea & neruata caſſide, aut mitratis frõtibus, & iaculo hamato.
Paphlagones haſta. Spartani breui pugione præliant. Salẽtini exerto humero. Gallo
græci nullo ueſtitu calceatuq; amicti, ꝗppe qui nunꝗ niſi in pugna nudentur. Baleres

diſcincti. Cares funda. Perſæ, Parthi, Cydones, & Macæ ſagittis. Thraces pelaticũ ia
culis & romphea, Lacones gladio breuiori: Carthaginenſes breuibus ſpiculis, Oretani
iaculo, funda, & gladio. Numidæ & Maſſæſylij effrenatis equis, & ſine ephippijs, mira/
bili uelocitate, ita ut modo citato agmine fugiant, modo inſequantur, miræ ad cauen/
dum ſolertiæ: nonnunquam binos trahentes deſultorios equos, ita ut inter pugnandũ
ex feſſo in recentem armati confeſtim tranſcendant, quod compar fuit cum Sueuis &
Dardanis, qui pariter confertim pugnant & cedũt. Samnites uibrare haſtas antequã
dimicent, aſſuerant: quibus in prælio non utuntur. Euboici & Aphri congrediun/
tur, quas uocãt phalangas. Cretẽſes Cydonio arcu & ſaltu. Andabatæ niſi obſcuro cæ
lo, nouo & inuſitato genere, clauſis & cõniuentibus oculis, aut in caligine & tenebris
pugnant. Idem apud Arios, qui iuxta Sueuos incolũt, ut niſi atra nocte præliari liceat
nigro ſcuto, corpore colore fucato, & oculis uinctis. Auctyles quoq; libyci populi, no/
ctu pugnare diſcunt: die habẽt inducias. At non Parthi, qbus pugnare in tenebris eſt
lege uetitum. Lacones uero, ut in tenebris pugnare diſcerent, nunquã noctu præuio lu
mine incedebant. Contra Athenięſes: nam e cubiculo egredi noctu, niſi prælato lumi
ne, Solonis lege uetabantur. Galli prælongis gladijs, & ſine mucronibus, & uaſtis ſcu/
tis ſupra umbilicũ, nudi dimicabant. Hiſpani breuioribus & acuminatis, leues agilita
te corporum & armorum habitu: nam linteis prætextis, cum purpura & candidiſſimis
tunicis præliantur. Aegyptij ſcutis oblõgis, ita ut uix hoſtẽ conſpiciãt, & magnis ha
ſtis. Achæi breuioribus, neq; ad protegenda corpora habilibus, & haſtilib⁹ minorib⁹,
quibus Philopomenes, pro ſcuto clypeum, pro haſtili ſariſſam dedit. Macedones graui
armatura, breui gladiolo, & leuibus peltis. Medi & Theſſali equitatu ualent. Maſſage
tæ equis & peditibus. Aſſirij, Syri, Arabes, atq; Aſiatici fere omnes frequentius de cur
ru præliantur: ſicut Britani, qui ingẽtibus gladijs ſine mucrone, & breuib⁹ cetris ictus
excipiunt. Ipſi etiam Arabes uelocibus camelis cominus oblongo gladio, emin⁹ arcu/
& ſagitta. Batriani bipennibus & leuib⁹ ſcutis. Indi arcu tricubitali uel haſta, pelta &
lato gladio. Mauri leonum & elephantum pellibus uiſorumq; amicti, bella gerũt. Cir/
ca Mæotim Laxamathæ uiri pedibus, fœminæ equeſtri prælio, non enſe, ſed laqueo de
pugnant: Sicut Nomades, qui Perſice uiuunt, hoſtem illaqueatũ conficiunt. Ex Ger
manis Roxani ſcuto, thorace & galea ex crudo bouis corio, reliqui immenſo ſcuto ar/
mãtur, & haſta enormi. Aethiopes arcubus longis non min⁹ quatuor cubitis, & ſagit
tis longiſſimis. Parthi miſſilibus telis, aut ſagittis aſſueſcunt, citis cohortibus nunc oc
curſantes, nũc terga dantes, ſimulata fuga: q apud Scythas & Germanos fortiſſimum
pugnæ genus cenſebatur, ut cedere loco, & rurſus inſtare, pro conſilio haberẽt: quibus
uſus erat cum fœminis equabus præliari, quod ueſicas curſu leuarẽt: mares uero in aci
em nõ producere: ſicut Bathriani fœminas camelas, ad bella præparant, marib⁹ in ex Lydi.
peditione nõ utũtur. Sed iãetſi Perſæ, Medi & Aſſyrij, effuſo curſu procurſando, emin⁹ Gites ſagit-
iaculis & ſagittis hoſtem inceſſerent, haud longis inde temporib⁹ Perſæ optimates, tho tandi perit
race pectus, ſcuto ſiniſtram, dextrã gladio uel ſecuti muniuerũt. Lydi quoq; & pleriq;
barbari, longis brachis & longis criſtis, ſed breui arcu & ſpiculo armantur. Quod au/
tem de Cydonijs loquor, nõ omittendum, nulli Græcorũ præter Cretenſes ſagittis uti, Hippotoxo-
inſtitutũ patriũ eſſe: nec ſolũ Cydones, Perſas, & Parthos cateruis ſagittariorũ ualere, tæ
quos hippotoxotas uocãt, ſed Aethiopes, Arabas, Indos, Scythas, Bathras, Sarmatas, ad
adde Aegyptios, & oriẽtis populos, cõtra ingẽtes hoſtiũ copias, Calamorũ & ſagittarũ
iactu præcipue ualuiſſe, quibus plerũq; ſolẽ obũbrãt, & ideo ſerenos, exoptãt dies. præ Magneſij.
cæteris Magneſij artẽ ſagitãdi habuiſſe tradũt præcipuã, ubi oppidũ Mothona, in quo
Philippus ſagittæ iactu amiſit oculũ. Scythis aũt adeo ſagittarũ ſtudiũ fuit, ut dextra
ac ſiniſtra pariter iaculari, & uice alterna in hoſtes mittere, ſublato diſcrimine, callerẽt.

Nullæ leges initio Ro. ex ſcripto populi iudicio.

Quid ſit lex, quid plebiſcitum, ſenatuſue conſultum, quid prætorum edicta, uel reſponſa prudentum. Caput XXIII

VErũ eſt quod prodit ab autorib⁹, a principio originũ, nullas apud Romanos
ex ſcripto populi iudicio, leges latas fuiſſe: ſed quod reges iudiciũ ſtatuebant,
id pro lege ſeruabatur, Arbitria enim principium pro legibus erãt: quippe

Leges curiatæ condendarum legum ius arbitriumq; tunc penes reges erat, quum delictoꝝ pœnes p̃
Leges ſacratæ. miaq; conſtituunt, & querelas ciuium criminationesq; admittunt. Hinc a Romulo le
ges curiatæ, & reliquis regibus, precipue a Seruio Tullio, abſq; populi concilio, ſed tan/
Papyrianũ ius. tum conſulto ſenatu, leges ſacratæ fuere, quibus etiam reges tenebantur: quas ſine ordi
ne latas Papyrius in unum collegit & aceruauit, unde ius Papyrianũ dictum. Quũ ue/
ro exterminatis regibus, cõſules & annui magiſtratus præeſſent, ius poteſtasq; omnis le
gis condendæ conſulibus collata fuit: q quoties ex uſu erat, ex conſulto ſenatus, leges ad
populũ tulere, quæ firmæ illibatæq; manſere. Neq; conſules modo, ſed dictatores, præ/
tores, ædiles, cenſoresq; ad populum iura dare, & legem ferre poterant, eaq; promulga/
ta & demum lata populi iuſſu, patribus autoribus, ita ſummos ac infimos aſtringebat,
ut obedienter imperata facere oporteret. Quod ſi in lege ferẽda populus aduerſaretur,
aut ſenatus illam non acciperet: quippe qui eam ferri aut promulgari non ſineret, nul/
Quæ demũ leges ratæ erant Romanis. lius exempli, nullarumq; uirium eſſe cẽſebatur. Ferebat enim præco legem ad populũ
ex autoritate & iuſſu dictatoris, conſulis, prætoriſue, ſubijciente uerba & præeunte ſcri/
ba: qui quum illam promulgaſſet, id demũ firmũ erat, ſi in eo quod lege cauebatur, po
pulus autor fieret. Ipſaq; lata & promulgata, atq; in æs inciſa, & in ærarium condita, ita
eius ſcitis omnes aſtringebat, ut eius firma maneret autoritas: aduerſusq; eã ſi quid fa/
ctũ foret, poſſet non iure factum uideri. Mulcta quoq; per legẽ lata aduerſus eum, q ſe
cus feciſſet, impune irrogari quibat. Si quid tñ ea promulgata, addẽdum legi foret, de
trahendumue, antequã in foro propoſita, & in æs inciſa fuiſſet, facile licebat, poſtea uero
Quæ lex abrogari poterat, & pro infecta haberi uetabatur. Si tñ non trinundino lex promulgaretur, aut Ioue tonãte, uel p uim & mi/
nas, ſeu per fulgura & tempeſtates, uel die ominoſo & piaculari edita: ſi cõtra plebis tri/
bunorumue interceſſiones, aut deniq; contra auſpicia ferantur: ſi neq; iurata p conſules
tribunoſue eſſet, poterat haud dubie abrogari, & pro infecta haberi. Quare quum M.
Iubilius Druſus tri. pl leges pro optimatibus tuliſſet, Philippus conſul qui ei infenſus
aderat, obtinuit a ſenatu, ut leges eius uno ſenatuſconſulto tollerentur, quia contra au/
ſpicia latæ erant, propterea illis populum nõ teneri. Neq; enim fas erat pro lege recipi,
quod uitio, & non iuſto imperio editum fuiſſet aut promulgatum: idq; lege ueteri caue
batur, his uerbis. Legum iuſta imperia ſunto, hiſq; ciues modeſte & ſine recuſatione pa
rento: infra. Dictum eſt autem trinundino leges ferri, quod tribus nundinis propo/
ni leges, demum promulgari deberent. Si quid tamen alicui ob gratiam, q dignum
aliquod operæprecium feciſſet, contra ius publicum aut legem ſcriptam indulgendũ
foret, nonnunq̃ ſenatu poſtulante, populi iuſſu lex abrogabatur, ut ille legibus ſoluere
Iuris diuiſio Fas. tur, exemplo Lacedæmonioꝝ, & ius interim coniuebat eademq; poſt annum ferebatur
denuo. Alexãder uero Seuerus imperator, nulla ſacraſſe dicitur legẽ, ſine XX. iuriſpe
ritoꝝ & quinquaginta diſertiſſimoꝝ conſilio. quod quidẽ ius, in legẽ, morem & æqui/
tatem ueteres diuiſerunt: iusq; ad res humanas, ad religionẽ pertinere uoluerũt. Sed
notandum, nõ ſolũ leges editas conſenſu populi ſacratas, ſed & ſcita plebis, ſenatuſcon/
Leges ſacratæ ſulta, edicta maiſtratuũ, ac iuriſperitorum autoritates & reſponſa, demũ placita princi
pũ, & res iudicatas, uim legis habuiſſe, in qbus ciuile omne ius cõſiſtit. Animaduerſio
Plebiſcita. nis eñ metu, magiſtratus dum audaciæ & facinoribus obuiã eunt, his ueluti legibus oĩa
alligarunt. Erãt enim plebiſcita, quæ rogatione tribunitia leges condẽdæ cauſa, plebs
ſtatuebat, quæ licet a plebe ſcita eſſent, illa tñ uim leges habere haud dubiũ eſt. Quin/
Plebiſcitorũ & legum differentia tus enim Hortenſius quum plebs in Ianiculum ſeceſſiſſet, in Eſculeto legem tulit, ut ea
quæ plebs iuſſiſſet, omẽs Quirites tenerent, quam L. Valerius, & M. Horatius antea tu
lerant centuriatis comitijs. Magni tñ inter plebiſcita legesq; intererat, q plebiſcita, tri
Populi & plebis differẽtia buno rogante, de his quæ ad plebem pertinent: leges uero, conſule uel prætore, aut alio
magiſtratu conſulente, rogabantur. Qui tamẽ populus differt a plebe, q in populo pa
tritij, ſenatores, cunctaſq; nobilitas inſunt: in plebe uero patritij nõ inſunt. Nõ tñ quic
quid populus iuſſit, ratum eſſe decet: quia quod ius non eſſet, populus iubere non pote/
enatuſconſultum. rat. Senatus quoq; conſulta, tametſi ad populũ non ferantur, ſi tñ ea tribuni probaſſent,
& rata eſſe uellẽt, legis uim obtinuere. Erat enim ſenatuſconſultũ, quod ſenatu iubẽte,
decernebat ſine lege. Hæc eñ illa ſunt decreta & conſulta patrum, quæ iuris ſtatuendi

cauſa,non ob priuatam utilitatẽ decreto ampliſſimi ordinis ſtatuuntur:quæ tunc rata erant,ſi tribuni plebis ea cenſuiſſent, aliter poterat ſenatusconſultum per interceſſiões tribunitias impediri. Fuitq; diu obſeruatum,in omnibus ſenatusconſultis,in quib⁹ aliquem ſolui placebat,adijcere,ut de ea re ad populum feratur, quod poſtea adijci deſiũ eſt. Præter quæ prætorum,edicta,quæ iuris ſtatuendi cauſa in albo proponuntur, legũ uicem habuere,ut quum doli metusue cauſa,aut ui quod factum ſit uel clam,ſe ratum non habiturum promittit:quæ quidẽ edicta,uel ciuilis iuris declarandi, uel interpretandi,adiuuandi,ſupplẽdiue cauſa,a prætore proponebantur, quod ius honorariũ dictum eſt. Et quum prætores olim ob gratiam plerunq; uarie ius dicerent,Corneli⁹ legem tulit,ut niſi ex edictis ſuis perpetuis,& ſcripto iure prætores iura dare non poſſent. Fuitq; conſtitutum,ut non prætores modo,ſed ædiles, cẽſoresq; de his quæ cuiuſq; magiſtratus iuriſdictionis ſunt, quoties uaria & commutabilis ratio aliquid noui decernẽdi cauſam daret,edicta proponerẽt,eaq; circunſpecte edita,uelut iura legesq; promulgatas ſeruari mandarent,ita ut ſi quid contra factum eſſet,poterat in eum haud ſecus lege agi,quam ſi, decreta legum labefactaſſet,aut præterijſſet. In quibus etiam ſeruatum comperimus,tunc quum proponuntur aut eduntur,in primis nomen Cæſaris cum honore præfari. Et tametſi annum dici legem edicta prætorum quidam cẽſuerint,cõſtat tamẽ,illorum conſtituta haud ſecus,quam ſi perpetua lex eſſet,ſæpe ualuiſſe. Eſtq; memoriæ proditum,ut inſtar edictorum,prætoris interdicta ualeant:nam ſi quid bono publico ne fieret interdixit,haud ſecus in eos animaduertit, q admiſere aliquid contra uetitum,quam ſi quid fieri iuſſiſſet,&ob nequitiam paritum nõ fuiſſet. Reſponſa deniq; prudentum pro legibus ſæpe habita & recepta ſunt:quum enim interpretandi iuris & ſententiæ ferendæ de his quæ in controuerſiam ueniunt,poteſtas his tributa eſſet, illorum reſponſa,librata moderatione edita,nimirum eam uim obtinuere,ac ſi leges ſacratæ fuiſſent:quæ quidem tantæ autoritatis fuere,ut ſuppreſſa ratione,illorum placita inſtar legis haberent. Ante uero Auguſti tempora ius reſpondẽdi de iure cõtrouerſo nulli datum fuit:ſed qui ſtudiorum ſuorum fiduciam habebant,conſulẽtibus reſponſa dabant:primus enim Auguſtus iureconſultis,uelut legum miniſtris, de iure reſpondendi ſuper his quæ in dubium diſceptationemq; uenirent,munus dediſſe fertur:& ex illo traditũ,ut reſpondendi interpretandiq; iura,pro beneficio a principe peteretur facultas. Quare a Tiberio Cæſare,Sabino iureconſulto interpretandi iuris,magni muneris loco,ius tributum fuit: & poſt eũ reliqui Cæſares id muneris ſui eſſe uoluere,adeo ut quum ab Hadriano uiri prætorij,ut de iure reſpondere liceret,pro beneficio peterent, reſpondiſſe dicatur,hoc non peti à principe,ſed præſtari ſolere:& ideo ſi quis ſui fiduciam haberet,eſſetq; iuris ſciens,reſpondendi ſe facultatem non negaturum. Quare illorum reſponſis leges nonnuquã edictæ,ſæpius interpretatæ ſunt. Ferũtq; Mazacenos iuxta Cappadoces,quum Charondæ legibus uterentur, ne ſine interprete legũ ſcita ſeruarent,ſi quod dubium ius emergeret, aliquem peritum iuris elegiſſe, cuius reſponſis & dictis parerent. Eiuſmodi fuere tam Papiniani, Seruij Sulpitij, Pauli & Scæuolæ: quam Vlpiani, Trebatij, Tuberonis, Caſſij,& Saluij Iuliani, aliorumq; iuriſconſultorum magno ſtudio curaque elaboratæ ſententiæ: quibus tam leges quam plebiſcita, prætorumq; edicta,& ſenatusconſulta interpretandi facultas erat,proq; illorũm reſpõſis in iudicio & foro ius ſæpe dictum eſt. Hic enim Caſſius nepos fuit Tuberonis ex filia,quæ neptis erat Seruij Sulpitij,iuris ſcientiſſimus & conſultiſſimus. Papinianus uero Scæuolæ diſcipulus,&ut in plurimum eſt monumentis,ſub Seuero principe in ſummã cõmendatiouẽ uenit. Vlpianus aũt,Paul⁹,Pompõni⁹,Triphoni⁹,Metian⁹, Celſus, Proculus, Modeſtinus, Alphenus, Aphrican⁹ Florẽtinus, Martian⁹, Calliſtratus, Hermogenes & Venuleius,ſub Alexandro Seuero floruere:in eius ſocietatẽ & iura familiaritatis allecti, Papiniani omnes diſcipuli. Vlpianum uero ipſe Alexander præ ceteris ob morum probitatem,& ſingularem iuris ſcientiam,ampliſſimis honoribus honeſtauit,& re familiari auxit:qui tamen ab Heliogabalo, quod bonus uir eſſet,officio motus fuit. Alphenus uero ab adoleſcẽtia tonſtrinam exercuit,mox ſub Sulpitio iuris ſcientiſſimus euaſit,ita ut conſul effici, & decedens,publico funere efferri meruerit,

Prętorũ dicta.

Lex Cornelij

Reſponſa prudentum.

Iuriſperitus pecuniaris ad dãda reſponſa apud Mazacenos.

Iuriſconſulti quibus interpretandi ius datum.

Trebatius, licet ſub diſciplina Ciceronis iuris periti ſſimus, aliquot libros de iure ciuili compoſuiſſet & de religionibus nouem tamen, & uerſu heroico plurimum ualuit, & inter poetas adnumeratus eſt. Saluius autem Iulianus, proauus fuit Didio Iuliano, qui poſt Pertinacem, imperium tenuit. Papinianum uero Caracalla iuſſit interfici, quod fratris necem quem interfecerat, apud ſenatum excuſare nollet, aſſerentem non tam facile parricidium excuſari poſſe quam fieri. Fertur uero Caligula, qui hoſtis humani generis dictus eſt, omnia iuriſconſultorum placita inducere, & præter ſe, nullum de iure reſpondere uoluiſſe. Poſtremo PRINCIPVM PLACITA, quæ cõſtitutiões appellantur, pro legibus etiam recepta fuere: Nam quum diuus Cæſar, & ſequuti principes ſummam imperij haberent, & ſoli iura darent, omnis condendæ legis ius poteſtasq; lege Hortenſia a populo ad principem tranſlata fuit, ita ut quod principium decretis cõmunis iuris decernendi cauſa ſtatutum eſſet, etiam ſine populi concilio pro lege haberetur. Non tamen omnis Cæſaris uoluntas lex putanda eſt, quia ſi quid princeps nõ publico decreto, ut inter exempla referatur, ſed priuati iuris cauſa ſtatuiſſet, id non eſſe legem conuenit: quippe priuata decreta principis in exemplum non deducũtur. Diuus autem Traianus uir omni laude dignus, quum priuilegijs ab ſe editis, aut ob merita indultis, multos inniti, atque in exemplum trahi uideret, ueritus ne contra leges moresq; maiorum, ad alias cauſas perferrentur, illaq; in iudicijs & foro pro lege acciperent, diplomatibus libellisq; nunquam ex ſcripto reſpondebat, ne pernicioſum inde exẽplũ, & quaſi ſeminarium malorioriretur: ſed tãtum uerbo, quibus uiſum eſt, aſſenſiſſe fertur, aut priuilegia induxiſſe. Tametſi uetus mos eſſet, principẽ ſcripto adire, & conſulentibus per libellos reſpondere. Quod & Nero fecit, qui in iure dicundo, niſi ſcripto & ſequẽti die poſtulatoribus reſpondit. Proditur tertius Antiochus tanti decreta legum feciſſe, ut datis diplomatibus edixerit, ut ſi quid ſuo iuſſu contra leges & iura decretũ foret, ne ſibi parerent, impuneq; aduerſarentur: cuius exemplo Ageſilaus, non aliter promiſſa præſtare uoluit, quã ſi iuſta eſſent. Marcus quoq; Antonius orator e tot militibus orationum, nullam ex ſcripto edidit concionem, ut ſi quid parum laude dignum, & cõtra legum decreta in his compertum eſſet, poſſet a ſe dictum inficiari. Quod parũ proſpiciens L. Craſſus orator, quum a M. Bruto increpitus eſſet apud iudices, quod ex duabus orationibus capita inter ſe contraria ediidiſſet, reſpondit: orationes eſſe cauſarũ & temporum, non autem hominum & patronorum.

Caracallæ inſolentia.

Principũ placita.

Priuata decreta principum

Egregiũ Antiochi edictũ

Qui primi de plebe ad dictaturam, conſulatum, & præturam, alioſq; magiſtratus electi fuerint; & de ephoris quæ tradantur.

Caput XXIIII.

QVo tempore in mõte ſacto magiſtratus ſibi plebs creauit, quos ſacroſanctos fecit, id cautum eſt, ne cui patritio illos capere liceret, quod nõ ab re ſanctiũ fuit: Nam quum aduerſus potentiam patritiorum, tribunum propugnatorem fautoremque ſibi plebs creaſſet, ut querelas criminationesque in patres acciperet, per iniquum uidebatur, ut in quo defenſores ſibi plebs adciuerat, ad id faſtigium honoris, illos qui ſibi infenſi infeſtique erant, aduocaret, quorum inſtar ephori apud Lacedæmonios habuere: qui ſicut tribuni plebis Romæ conſularem poteſtatem, ita regum Spartanorum inſolentiam reprimerẽt, ne imperio abuterentur, nimiæque ferociæ & audaciæ aſſueſcerent. Qui à principio quinque ex amicorum numero fuere, ut miniſtri regum auxilio allecti, ſcilicet quum reges foris bella gererent, ipſi domi iura darent. primum à Theopompo Spartanorum rege inſtituti, neceſſitatis cauſa, licet Spartana lege cautum fuerit, utrique regi cum exercitu foras prodire non licere. Paulatim eo licentiæ proceſſere, ut regi non aſſurgerent, & ſeorſum tribunal haberẽt, & non modo magiſtratus comprimerent, & in diſquiſitionem uocarẽt, ac de uendendis emendisq; rebus cognoſcerent, ſed regi, quid facto opus erat, præſcriberent, quibusq; annis copiæ educendæ forent, quoq; tempore equitatus, aut grauis armatura, & peditum acies promouendæ, enunciarent. Adeoq; omnium rerũ gerendarum cenſores erãt, ut Archidamum Lacedæmoniorum regem graui affecerint mulcta,

Ephori.

Lex Spertana

Ephororũ inſolentia.

quod cũ uxore exigui corporis nuptias contraxiſſet, quod liberos tãtum,non reges ſe geniturum cogitaſſet,ipſumq; in diſquiſitionem uocare,&in carcerem trudere,atque morte afficere poſſent,ſicut de Pauſania, Agide&alijs factitatum accepimus,eoq; in/ſolentiæ proceſſere, ut quum iniſſent magiſtratum, ſeruis primum bellum indicerent, ꝙ olim cum Meſſenijs cõſpiraſſent,magnisq; calamitatibus&multiplici incommodo Spartam affeciſſent:mox,ut ſinguli barbam raſitarent,per præconem edicerent,ut ſi ꝗ minus dicto audiẽtes forẽt,internoſcerẽt. Vtq; maiori formidini eſſent,iuxta triclini/um ubi tribunal habebant,Timoris ſacellum erexere. Vtq; occaſionẽ regis crimina/diſcrutarẽtur, ſingulis nouennijs cælum&ſidera ſilenti nocte obſeruarunt,ut ſi ſtellam ex cæli regione in aliam declinantem,aut radiantem uidiſſent,reges contra deos aliqd molitos criminarent:itaq; efficiebant,ut regimini cedere&magiſtratu abire cogerẽt. Sacellum Timoris.

Erat tamen ius regi,ut ſi ab ephoris uocatus, primæ&alteri iuſſioni non pareret, contumacia fraudi non eſſet:tertiæ niſi paruiſſet,imperio cogi poterat. Qui quidem ephori una cum regibus ſingulis menſibus mutuo iurabant,pro legibus Lycurgi imperatũ ire,&regnum inconcuſſum tenere. Hos poſtea Cleomenes, quum crudelem in modũ dominarentur,ſuſtulit,&reſtituta regi poteſtate,illos de gradu deiecit, & dominium abrogauit. Ephori gradu deiecti. Si tamen reges diſſentirent, uariatis ſentẽtijs,illi qui uideretur melior,ſtandum eratq; ſi in unam ſententiam conuẽirent, nulli ephororum contraire fas erat. Et go plebeios magiſtratus nulli patritio ſumere licebat,idq; Volere tribun⁹ plebeis rogatione promulgata ſtatuit,plebsq; ſciuit,ut plebeij magiſtratus ſine patribus,ſed tãtum admiſſa plebe tribunitijs comitijs fierẽt. Plebeij magiſtratus. Cumq; patritij magiſtratus auſpicato fierẽt, ſolos plebeios inauſpicatos eſſe,&minorib⁹ regi auſpicijs,peruulgatum eſt. Et tametſi ad dictaturam,conſulatum,præturam & cenſuram nulli niſi patritij antea admitterẽtur,tamẽ ſequutis temporibus patritij magiſtratus cum plebe communicati fuere: S/quidem Sextius primus de plebe conſul factus eſt,quod deinde fuit Licinia lege cautũ, quam C. Licinius&L. Sextius tri.pl. promulgarunt, ut conſulatus cũ plebe communis foret. Patritij magiſtratus cũ plebe cõmunicati. Q. quoq; P. Philo præturam,&C. Licinius Stolo de plebe homines, magi/ſterium equitum cum patrib⁹ geſſere. Quinetiam dictaturam,in qua ſummus ſplẽdor &amplitudo erat,cenſuramq; cũ plebe communicatum inuenim⁹:nam&M. Rhutilius primus dictator&cenſor,deinde Q. Pompeius, & Q. Metellus uterque ex plebe cenſores facti ſunt,quam legem Philo dictator tuliſſe fertur. Omnes deniq; patritij magiſtratus,etiam pontificatus, & ſacerdotia cum plebe cummunicata fuere. Nec modo ex plebe ciues,ſed Latini nominis,&demum exterarum gentium populi, ad magiſtratus&honores Romæ prouecti fuerunt. Tribunatum uero plebis longo tempore nihil cum patribus cõſociatum habuiſſe comperimus,niſi quum finito decemuirali imperio, nouos tribunos plebis cooptari oporteret,Sp. Tarpeium&Aul. Aeternium patritios &conſulares,in collegiũ tribuni adſciuerunt. Tribunatus plebeis a patritijs captus Et mox Minutius magiſter eqtum,qui de Sp. Melio ſumpſit pœnas,&poſtea Appius Pulcher,ut Ptolemæo bellum indice/ret,&deinde P. Clodius,ut tribunus plebis fieret,a patribus ad plebem tranſiuere:donec poſt Syllæ tempora tribunatus plebis paſſim a patritijs&ſummis honoribus fun/ctis,appeti cœpit:qui prouincias ſortiri,&imperium gerere, atque cum faſcibus, & li/ctoribus etiam extra urbem incedere cœperunt. Tantiq; poſtea honoris habitus eſt,ut populum Romanum Octauio Auguſto,&deinceps Cæſaribus tribunatum plebis de,diſſe,pro magno fuerit munere exiſtimatum. Honos tribunitiæ poteſtatis. Illud eſt tamen minime prætereundum quod quum a tribuno ple. dies dici conſuli prætoriq; poſſit, ipſe tamen iure ſacroſan/ctæ poteſtatis,ab omni potẽtia magiſtratus immunis erat. Si tamen poteſtate tradita abuteretur,aut ſi iura plebis minueret,uel ubi intercedẽdum minime fuiſſet,intercederet,ſeu ſi contra commoda plebis aliquid molitus eſſet,poterat ei dies dici, & a conſule uel tribunis reus agi:cunctisq; ſuffragantibus tribubus,de gradu deijci, & pœnis coerceri. Trib. pl. poteſtate abutẽs Tũc enim ſacroſanctos eſſe deſinebat,&prophanus erat. Qnod nouẽ tribuni plebis cum Sp. Caſſio,ne magiſtratus more maiorum ſubrogarentur,contra libertatem populi Romani coniurarant,Publius Mutius tribunus plebis eis nõ ſolum tribunatũ abrogauit,ſed&pœnas debitas iure&lege inferri peruicit, Et Tiberius Gracchus in

tribunatu Octauium collegam contra commoda plebis intercedentem, tribuum maio ri parte ſuffragante, poteſtate priuauit. Verba uero legis quibus tribunus plebis ſacro ſanctus fit, aſcripſit: Tribunum inuitum, tãquam unum e multis, nemo cogito agere, neque uerberato, neque alteri ut uerberet imperato, neque occidito, neque occidi iu/beto. Si quis autem prohibitorum horum quid fecerit, impius execrabilisque eſto, bonaq; eius publicato ad ſacra Cereris, & qui aliquem hæc agentium occiderit, cædis ex/piatus eſto.

Legis uerba de tribunis ſacroſanctis.

Tres exercitus parua manu profligati.

Quas acies, quosue exercitus, qui duces parua manu profligarint, quæue flumina Xerxis exercitus potarit.

Caput XXV.

Acies profligatas & exercitus parua manu cæſos ad interitum, ita ut uix pauci ſuperfuerint, tres præcipuos ab autoribus memoratos ferũt, licet ex omni an/tiquitate ſi qs reputare uolet, innumeras inueniet. Quũ enim Aſſyriorũ rex Cyrus cõtra Scythas cum ualido exercitu occœpiſſet bellum facere, poſtq̃ eos in genti clade afflixit, cæſo etiam unico regis filio, Tomyris regina Scytharũ diſſimulãs ægritudinem animi, inter anguſtiſſimos tramites Aſſyrios nacta, ita illos cecidit, ut par ua manu hoſtium ingentes copias fuderit, ducentaq; millia Perſarum una acie trucida rit, tanta cæde, ut ne nuncius quidem luctuoſæ cladis ſuperfuerit. Alteram, quũ inter Locrenſes Epizephyrios & Crotoniatas ſæuientibus odijs certaretur, tanto furore ani morum, & quaſi uecordia ad pugnam fuiſſe procurſum ferunt, ut quindecim Locro/rum millia aduerſus Crotoniatarum centum uiginti millia ſæue & atrociter pugnam inire non dubitarint, Locrẽſesq; tam parua manu tot millia Crotoniatarum felicitate mira uno prælio attriuerint, ita prorſus, ut ex ea ſtrage pauci uix fuga elapſi ſuperfuiſſe dicantur, eaq; ad Sagram Metapõti fluuium commiſſa pugna, ad poſteros celebrẽ me moriam nominis dederit, uulgo iactato prouerbio Alitheſtera ton epi Sagrã. Tertiã, cũ duce Milciade in campis Marathonijs contra Artapharnẽ & Datym Darij præfectos, ab Athenienſibus uno prælio feliciter pugnatũ & debellatũ eſt, in qua decẽ Athenienſi um millia, Perſarum plus centum decem millia crudelem in modum afflixerunt, toto cæſo exercitu. Fuit autem Marathon Atticæ ciuitas ab Athenis haud plus decẽ milli bus paſſuũ diſtans. Iteq; quum annis intercedentibus, contra Xerxẽ arma Græciæ in/ferentem, qui bellum dijs hominibusq; indixerat, memorabilis Spartanorum ad Ther mopylas, & clauſtra illa tam natura quam munimento inexpugnabilia, pugna cõmiſ ſa fuit, tropheis & monumentis, celebrata: quorum tam inſolens uictoria proditur, ut decem hominum millia, duce Leonida, cõtra innumerabiles Perſarum copias, clauſtra tenere, & ſexcenti Spartani, quingentorũ milliũ caſtra inuadere nõ dubitarint. ubi tã ta ſtrage ad ſatietatem ſæuitum eſt, ut difficile dictu ſit, Spartanorum Athenienſiumq; uel ſingulorum præcipuam uirtutem, uel uniuerſorum laudes dinumerare: ad id uero cladis proceſſum, ut quid funerum abſumptum ſit, illud argumento fuerit, q cadauera paſſim ſtrata prælio uel tẽpeſtate, corporaq; morbo & uaſtitate enecta, aliasq; alia peſte abſumptos, mare & terra uix ceperit. Quidq; modo terreſtres naualesq; copias ultra de cies centena peditum, equitum uero octoginta millia armatorũ, in expeditionem duxe rat, cuiq; ſexcenta millia frumẽti modia diurna cibo, & tot flumina exhauſta potui nõ ſuffecerint: is cum multa cæde & fuga a pauciſſimis cæſus & profligatus, inconſulti certaminis, & temerariæ expeditionis inſignes pœnas dederit: ipſeq; tanti exercitus im perator magnificus, tanta clade oppreſſus, inermi naue per ſtragem corporum armo/rumq; uix effugerit. In qua quidem re nõ minori miraculo proditur, tantas copias ab uno Bythio Pithyno epulo exceptas magnifice, frumẽtoque, ueſteac uiatico adiutas. Fuit illa quoque memorabilis exempli clades celebrata ſermonibus, cum ad Granicũ amnem, aut Arbelam, uel quũ ad Amanicas Pylas in faucibus anguſtis ab Alexãdro ſignis collatis cum Dareo pugnatum eſt, in qua prope ad internecionem dimicatum fu it. Vbi ultra centum milli Perſarũ peditum feruntur cæſa, equitum uero decẽ milliaq; ex Macedonibꝰ uero nõ ultra triginta duo pedites, equites aũt cẽtũ qnquaginta occidiſſe. Ad Granicum uero barbarorũ uiginti millia, equitum uero duo millia fœdum in mo

Tomyris ad uerſus Aſſyrios.

Locrenſes ad uerſus Crotoniatas.

Prouerbium

Spartani ad uerſus Xerxem

Pugna Alexandri ad uerſus. Darium apud Granicum

dum occubuere, quū ex Alexandri exercitu triginta quatuor fuiſſe deſideratos, quidā monumentis teſtati ſint. Romani autē licet incredibili felicitate ſæpe hoſtium copias ad extremum exitium pfligarint, tamen pcipuis cladibus, & infanda ſtrage maxime hoſtem affecere: uel quū M. Liuius & Claudius Nero Haſdrubalē ſuppetias Hannibali ferentem, ad Metaurum ingenti ſtrage debellarunt, ubi par Cannenſi cladi exitiū redditum fuiſſe memorant. Vel quū Fabius Aemylianus uix triginta millib⁹ militū ad Rhodanum plus ducenta Galloꝵ millia ingenti ſtrage deleuit. Vel quū cōtra Antiochum haud minus feliciter pugnatū eſt, plus quinquaginta millibus hoſtiū cæſis, uigintiquatuor eqtibus, & trecentis peditibus Romæ deſideratis. Aut quū C. Mari⁹ Cimbros & Theutonos ad aqs Sextias parua manu cecidit. Vel quū Sylla cōtra Mithridatem ad Orchomenū & Cheroniā ducens, illius copias fundit, & in intimas ſolitudines egit. Aut quum contra Archelaū non longe a Pyræo commiſſo prælio, ita eum deformauit, ut ex uiginti hoſtium millibus uix decem ſuperfuerint, ex Syllæ uero exercitu uix quatuordecim deſiderati ſint. Aut quū Ponpeius eundē Mithridatē ſtrage atrociſſima perculit, quadraginta millibus hoſtiū cæſis, nō pluribus uiginti ex ſuis interfectis. Vel quum Lucullus cōtra Tigranem bellum magnis conatib⁹ aggreſſus, multiplici eum clade affecit, in quo Romanorum uix pars uigeſima copijs hoſtium accedere uiſa eſt: cuius pugnæ tanta Romanorum felicitas fuiſſe traditur, ut ultra centum millia hoſtium promiſcua cæde occiſa. Romanorum uero non ultra centum uulnerati, occiſi autem quinq; dicant. Tam paruo impendio tā inſolēs uictoria ſtetit. Aelij quoq; Galli in expenitione Arabica memorabilis uictoria inter illuſtria adnumeratur, ut poſt excidia uaſtationes agrorum, pluribus oppidis expugnatis, plus triginta hominum millibus fœde cæſis & profligatis, non amplius ſeptem ex ſuis interfectis, illuſtri uictoria potitus fuerit. Mitto Caij Cæſaris felicitatem, cuius longe lateq; diffuſa uirtus fuit, quoties belli caſibus agitatus contra Aquitanos, Heluetios, Aruernos, reliquosq; Gallos & Germanos, aliasq; exteras & incultis morib⁹ gentes, parua manu innumeras hiſtium copias fudit. Quoties aduerſus maximos conatus inops ipſi & imparatus præſentiſſimo animo reſtitit: quoties admotas hoſtiliter legiones fudit, quot prælia confecit, quam firmiſſima hoſtium præſidia ſæpe conuulſit & labefactauit, quas urbes & gētes ui & obſidione domuit, aut deditas in deditionē fidemq; recepit, ita ut an uirtute animi & mentis magnitudine, an felicitate & fortuna plus ualuerit, difficile ſit diudicare. Sed poſt tot ſucceſſus & felicitates una Romanorum clades inter exēpla memoratur inſignis, quum Lucius Bebius in Hiſpania ducens, agmine inexplorato per abditos ſaltus & in inuias regiones in inſidias pcipitatus, circunuentus a Ligurib⁹ & oppreſſus eſt, oportueritq; Maſſilienſes tam luctuoſam cladem per nuncios Romanis ſignificare. Altera poſt Cannenſem cladē cum duce Caio Manlio & Quinto Cepione, a Cimbris & Theutonis, legionibus fuſis, plus octoginta Romanorum & ſociorum milia ad Rhodanum fœde cæſa & debellata fuere: ubi tantum cladis acceptū, ut uix decem ſuperfuiſſe dicantur, qua clade populus Romanus in tanto pauore & luctu fuit, ut uelut ultima publicorum malorum paſſus, iuſtitio indicto, ſicut in magna cōſternatione aſſolet, prætextas & laticlauos dimiſerit, & ſaga ſumpſerit. Sed ſup omnem indignitatem fœdi exempli & memoriæ eſt, quod de Valeriano Cæſare recentiore memoria proditum eſt, qui quum optimus fuerit, infelix apparuit, tamen, poſtquā uis illa uigorq; & uirtus bellica, atq; antiquum belli decus exoleuit, qui in expeditione in Perſas quum fœdiſſimo euentu pugnaſſet, a Sapore Perſarum rege, occiſo exercitu, capt⁹ uſq; eo deformatus fuit, tantiſq; contumelijs obnoxius, ut poſt afflictas fortunas, nulla uerecundia priſtinæ maieſtatis, contra decus imperij, regi Perſarum equum aſcēſuro, humi proſtratus dorſo gradum faceret. adeo Romani indigniſſimam fortunam, & grauiſſimos caſus, ac ſortis humanæ uarietatem, uelut magna documenta mortalitatis, nonnunquam experti fuere. In qua quidem re proditur uerbum Galleni filij uecordis & deliti, qui qua die de captiuitate patris reſciuit, parum curans, uerbum Catonis uſurpauit: Sciebam, inquit, me genuiſſe mortalem. Quæ autem flumina a tot millibus Perſarum epota, Xerxi non ſuffecerint, hæc præcipue traduntur: Scamander &

Romanorū parua manu uictoriæ

Flumina a Xerxis exercitu epota,

Onochonus in Theſſalia: Simois in Phrigia, qui ex Ida ſub Illio decurrẽs quandoq; torrentior, ad Sigeum mare ingreditur: Chydorus in Bœotia, Lyſus in Samothracia, qui p Thaſios fluit: Mænala iuxta Helleſpontum in Lyſimachia. Addit Herodotus lacũ in ſinu eodẽ triginta ſtadiorum, quem ſola iumenta Perſarum, quum aqua ſubſalſum ſaporem habeat, & potui inſalubris homini ſit, paucis diebus eſiccauere.

Quid uariæ gentes de dijs ſenſerint, & quam impia & deteſtanda ſacra apud exteras gentes fuerint Caput XXVI.

Haſtæ
Ligna delibrata.

QVam impia & falſa inter gentes olim de dijs opinio fuerit, quamq; multiformes deorũ uanitates, & quã infandis ſacris priſci deos coluerint, dictu referre difficile eſt: ſi quidem primi mortales nulla doctrinæ ſchola, nec ratiõe aut lege, ſed ſuo quiſque ingenio, & prout impetus animi tulit, deos genioſq; adoptando, numina coluerint. Primus enim qui antiquiſſimi fuerunt, haſtas colere cœpiſſe, aut ligna delibrata corticibus pro dijs ueneratos accepimus: inde a Romanis religio fluxit, ut ſingulis deorum ſimulacris haſtas darẽt: tametſi antiquiſſimos Romanorum, centum ſeptuaginta annos ſine deorũ imaginibus uixiſſe nõnulli teſtati ſint. Indi quicquid colere cœperunt, præcipue maximas arbores deos putauerũt, illaſq; pro numinibus uenerati ſunt, quas ferro uiolaſſe capitale fuit: ex quibus nonnulli draconem quinque iugerum, uelut Liberi patris ſimulacrum, coluerũt: Perſæ & Maſſagetæ Cælum Iouem: Solem uero deum maximum dixerunt, equoſq; illi ſacrauerunt, quib' interdictum erat, ne quem præter ſolem deum colerent. Quicquid uero quernis arboribus naſcebatur, e Cælo miſſum putabant: ijdem Soli, Lunæ, Telluri & Igni, Aquæ ac Venti ſacrum facere inſtituerunt, quos omnes deos, Ignem uero præcipuum duxerunt: quæ etiam magorum opinio fuit, cui Thales adſtipulatur, qui Ignem tam religioſe coluerũt, ut cremare corpora ducerẽt nefas, ne contagio cadaueris, deorum maximum uiolarẽt. Multos comperi perſuaſum habere, Martem peruigilem deum eſſe, & præſentiſſimum numen: quare Neuri qui iuxta Boryſthenem ſunt, enſes pro Martis ſimulacro adorabant. Sunt qui arbitrẽtur uiſco, quod in querna arbore naſcebatur, nullum præſentius numen æſtimari. Hi fuerunt Druidæ, quorum uana ſuperſtitio inter mortales præcipua fuiſſe traditur. Alij mari porrectum collem uelut præſentem deum coluerunt, quod eo occluſa uallis, æſtu Oceani non inundaret. Cappadocibus quoque Mõs deus habetur. Et Phryges Mæandro & Marſyæ ſacrificant. Scythæ illi inhoſpitales qui in intimas ſolitudines acti ſunt, ſuper ſarmentorum faſcibus uetuſtiſſimo collato acinaci, uelut Martis ſimulacro, annuis hoſtijs litabãt. Pœni Soli & Lunæ uniuerſi ſacrificant. Syri occæcatis animis Piſces & Columbam deos ſibi conſecrarunt. Troglodytæ Teſtudines, Heliopolitani Bouẽ, Memphitæ Vaccam, Lentopolitani Leonẽ, Capram & Hircum Mendeſij, Thebani Aquilam, Lycopolitani Lupum, Babplonij uero Cepum, ab his uelut propicio nomine petita accipere arbitrantes. Cyrenaici Acorẽ, magnum deum muſcarum æſtimarunt. Arabes ad Memnonium, Cercopithecũ cælo dicarunt, illius opem in rebus afflictis implorantes. Mitto Aegyptiorum ſuperſtitionem, & falſarum opinionum ineptias, qui Apim præcipuo honore uenerati, ſolum reſponſa dare, & proſperos euentus, aut futuras calamitates præmonſtrare, fabulati ſunt, modo Iſim & Oſiridem, modo Serapim, & quod dicere piget, crocodilos, a qbus hominẽ deuorari, tanq̃ à deo expetitũ, magni muneris habebatur loco, modo Ichneumones, Ibes & fœda animalia, aliaq; ludibria religionum, uelut deorum numina colentes, ita ut gentes aliquas quæ Felem auream, & alios qui Sarabæos, pro dijs haberent, circa Scyonem fuiſſe legamus. Germani Solem, Vulcanum & Lunam, ſolos deos quos cernebant, opinati ſunt, quæ Anaximãdri opinio fuit, ut cæleſtia ſidera deos eſſe crederet. Quinetiam Aegyptij Solis ſimulacrum diplomatibus conſignatis adorant, quẽ Horum nuncupant, illudque precibus & uotis frequentant aſſidue. Arabes Iouem & Bacchum. Aethiopes ex dijs unum mortalem, alterum immortalem putant: nonnulli Pœnam & Beneficium, Aſſyrij & Perſæ unum bonorum largitorem, alterum malorum. Fuere qui crederent nullos deos eſſe, cæci & excordes, omniaq; agi fato, animaſq; cũ corporibus interire una. Ex his præter Diagoram & Theodorum Cyrenæum, Euemerũ

Mons.
Mæander
Marſias.
Acinacis
Sol.
Luna.
Piſces.
Columba.
Teſtudines
Bos.
Vacca.
Læo
Capra.
Hircus.
Aquila.
Lupus
Cepus
Acor.
Cercopithecus.
Apis.
Iſis.
Oſiris.
Serapis.
Crocodili.
Ichneumones.
Ibes.
Feles.
Scarabæi.
Sol.
Vulcanus
Luna.
Sidera.
Horus.
Iupiter.
Bachus.
Pœna
Beneficium.

Tegeatem,&Callimachum,ac ProdicumCæum,alioſq; plures,qui Athei dicti,fuere Callaici gens moribus effera,cultu inhumano&fero, neque more neque iure uiuentes. Numidæ Ammonem in deſertis arenis magnis honoribus frequẽtant. Celtiberi cuipiam deo,cuius etiam nomen ignorabant,plena Luna nocturnũ ſacrum facere, & ante cuiuſque fores ſaltibus indecoris pernoctare didicerunt. Quod ſi illorum ſacrificia ſcrutari,ac barbaros externoſq; ritus eruere conamur,quam impios cultus&quam infanda ſacra,apud tot efferas nationes uario gentium ritu inueniemus? Scythotauri pro hoſtijs Dianæ aduẽas immolabãt,Laodicei Palladi uirginẽ, Arcades Ioui Lycæo puerum. Pleriq; iuxta Boryſthenem uecordi animo homines,uictimas dare, &in ſacrificijs deorum humanis oſſibus adolere ſolebãt. Blẽmyæ,Cimbri,Galli,Druidæ&Germani,ſtatis diebus,humanis litant hoſtijs,&cruore captiuorum adolent aras, tũc propiciari deum maxime arbitrati,quum per cruciatum homines excarnificarẽt,ex pœnis hominum diuinationẽ &augutia captantes. Fuitq; apud Phœnices& Carthaginenſes nimium diu ſeruatum,ut infantes principali honore inſignes ſorte ductos, in regio ornatu Saturno immolarent hoſtias: & quem ſors morti deſtinarat,morti ſubtrahere non licebat. quare multorum ciuium largis fletibus deplorata funera fuere a quibus ſacris quum deſiuiſſent,poſtea uicti ab Agathocle,deos propterea ſubiratos arbitrantes,ut numen placarẽt,ducẽtos nobilium filios mactarunt ad aras: adeo cæca mortalitas ſub nomine religionis ad infandas cædes agebatur præceps. Id quod a Rhodijs &Cretenſibus factitatum compertimus,ut hominem epulis grauatũ,ac pueros impuberes feſtis diebus Saturno mactarent. in Chio&Salamine mos multa ſecula uiguit, ut Diomedi& Dionyſio homines diſcerptos iugularent,eiuſdemq; Dionyſij templum in Arcadia fuit,in quo puellæ ad aram diſflagellabantur ad necem: ſicut Spartæ in ara Mercurij,& Orthiæ Dianæ pueri. Quin etiam alij ingenti ſimulacro uiminibus intexto, & uiuis hominibus oppleto,ac igne ſuccenſo,hominibusque fœdum in modum exanimatis,maximum holocauſtum dijs offerre putauerũt. Boijs& Celtis purgato captiui hoſtis capite,:caluariam auro cælare, & in eo poculo in ſolẽnibus libare, religioſiſſimum erat. Proditur Ariſtomenes Meſſenius, Ioui,quẽ Ithometem appellant,trecẽtos ſimul homines,in quibus Theopompus fuit,uno ſacrificio mactaſſe:& Lacedæmonios eo ueſaniæ proceſſiſſe,ut Marti humana uictima litarent. Gallatæ& Maſſagetæ non aliter deos rite conſuli arbitrati ſunt, quam iugulato homine apud aras deorum, ex cuius caſu, tũ ex membrorũ laniatu&fluxu ſanguinis,futura diuinabant. Cimbri noxios homines ſeruatos,ſudibus affixos dijs pro hoſtijs dabant. Galli præter Heſum&Theutatem,Mercurium,quos humano cruore placabant,grauiorib' morbis aut periculis affecti,ad placandas deorum aras,aut homines imolabant,aut ſe immolaturos uouebant: ad cuius arã etiam grandæuos ætate pro uictimis proſecabant Luſitanis uetus mos erat,ex inteſtinis hominum exta proſpicere,atq; inde omnia&diuinationes captare,abſciſſaſq; captiuorũ dextras pro munere dijs offerre. Thraces Zãmolſim,quem maximum deum putant,non aliter fieri propicium æſtimarũt,q̃ ſi ad aram facili lancearũ ictu homo concideret,eam optimam&dijs gratiſſimam uictimãm opinati. Germani quoq; ritu barbarico,Mercurio humano cruore litare religioſiſſimum putant. Idẽ fecere Senones,qui cæſo publice homine, infanda ſacra ſtatis diebus anni celebrabant,his portentis delicta expiari opinati. Perſis quoq; ad habẽdas dijs gratias, uiuentes iuuenes, eoſq; ſpirantes ſub terra defodere aſſuetum fuit. quem morem Græcis inoleuiſſe accepim',ut in anniuerſaria celebritate Baccho uiuos homines ſacrificẽt, quiq; ita fuiſſet immolatus, maximã inter ſuos probitatis laudẽ ferat, Lõgum eſt exeq, qui Taurorum mores fuerint,ut apud arã hominẽ ſiſterent,&poſt ſolẽnes preces, hoĩs caput claua ferirẽt,illudq; cruci affigerent. truncũq; corpus ex ingẽti rupe in præceps darent: quod cũ Leucadijs cõmune fuiſſe tradit,ut in Apollinis ſacro,auertẽdæ deorum iræ, hoĩem de mõtis ſpecula deijcerẽt, &in mare p̃cipitẽ agerẽt. Fuitq; apud Albanos uſurpatũ,ut hoĩem ſacris initiatũ,q ſanctitate polleret,diu ſeruatũ&opipare ſaginatũ apud

Ammon.
Deus ignot9
Sacrificia.
Aduenæ immolati.
Virgo.
Puer.
Homines& eſſa humana Humanæ hoſtiæ.
Infantis immolati.
Homines diſcerpti.
Puellæ ad necẽ flagellatæ
Pueri flagellati.
Viui homines exuſti.
Boij&Celtæ
Trecẽtis homines uno ſacrificio Homines iugulati&immolati.
Homines affixi ſudibus.
Dextræ dijs oblatæ.
Homo lancea ictus.
Human' cruor
Homo cæſus publice.
Viuẽtes iuuenes defoſſi
Viui homines ſacrificati.
Tauri.
Leucadij.
Homo immolatus.

Coitus in ſacris.

aras ſiſterent, eumq; furiali carmine excantatum, quibuſdam additis precatiõibus, cũ alijs hoſtijs immolarẽt. Tãtaq; animorũ inſipietia fuit, & tam pceps libido imperiti uulgi, ut omẽs fere mortales iu tẽplis coire, & nefandis libidinibus immiſceri, ac pudẽdis genitalibus ſacrum facere, quod procreationis ſeminarium forent, nefas non putarent, ita ut

Britanni litant ſanguine captiuorum.

Britannis lõgo tẽpore mos inoleuerit, coniuges & nurus nudas, & ſucco herbarum delibutas, ad templa ducere, & ita ſupplicare, ac captiuorum ſanguine dijs litare. Et Corinthi ſupra mille proſtitutas in templo Veneris aſſidue degere, & iſlamata libidine,

Meretrices in templo Veneris habitãtes.

quæſtui meretricio operam dare, & uelut ſacrum miniſtras deæ famulari. Piget referre Romanos tunc rerum dominos, quibus fœdera, leges & ſacra exteris dare nationibus imperium fuit, quanto in errore, & quam tetra caligine uerſatus fuit uictor ille gẽtium

Romani

populus, & totius dominatur orbis, omĩ ſuperſtitioni obnoxius, Iunones & Genios quotidie ſibi aſciſcendo, & noua numina adoptãdo, qui etiã extra ordinaria ſacra ex fatalibus libris facere coacti, Græcũ & Græcam, totidemq; Gallos, in foro boario ad placãdas deorum iras, ſub terras uiuos defodere ueriti non fuerunt. Licuitq; diu in ſacris ho

Homines uiui defoſſi.

minem interimere, & dijs immolare, adeo ut Staturnum & Latialẽ Iouẽ humana placarẽt hoſtia, cuius ſimulacrum, dum ſacrificant, humano ſanguine proluebant: donec Cneo Cornelio Lẽtulo, & Publio Licinio Craſſo conſulibus, ſenatuſconſulto cautũ fuit, ne nouam inducere religionem, neue hominem immolare, aut humano ſangine

Homines immolare apud Romanos quando uetitum.

litare liceret. Ac præter notiſſimos deos homini uix initiato, & nondum in lucẽ edito, turbas deorũ tanquam pediſſequos & pædagogos, & tot uanitates præfecere: Proſam. Poſtuertã, Egetiã, Fluoniam, Lucinam, Pilumnum, Picumnum, Eduſam, Potinam. Maiam, quæ Fatua dicta, quos ſibi deos finxit antiquitas, etiã Stabilinum, & Statantum, ac Fabulinum, aliosque Magnos, alios Geniales, alios Indigetes, nõnullos Patrios deos uenerari. Adeo ignara ſuperſtitio hominum mentes deprauat, nonnunquam ſapientum animos tranſuerſos agit. Quantum debemus CHRISTO domino, regi & doctori noſtro, quem uerum Deum ueneramur & ſcimus, quo præmonſtrante, exploſa ferram gentium doctrina, ritoq; immani & barbaro, ueram religionem edocti, humanitatẽ & uerum Deum colimus, euictisque erroribus & infandis ineptijs, quas priſci coluere, qd quenque deceat, & quibus ſacris, quaque mente Deum colere oporteat, noſcitamus.

LIBRI SEXTI GENIALIVM DIERVM FINIS.

τῷ θεῷ χάρις καὶ δόξα, σὺν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[illegible]
[illegible] moralis [illegible] et tanquam [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] naturalis opinionis [illegible] natura [illegible]
[illegible] [illegible] privilegii ut [illegible]
[illegible] ut ipse angelus [illegible]
[illegible] [illegible] iustitia [illegible]
quia [illegible] [illegible]